

SADEDDİN
NÜZHET
ERGÜN

J. C.
ZARA MALE
KOTOPANSEI MEMHILUCA
1093

TÜRK ŞAIRLERİ

تورک
شاعرلری

جلد ۱:
CILT: 1

TÜRK ŞAİRLERİ

Bugüne kadar Türk Şairlerini toplu bir halde ihtiva eden bir eser yazılmış değildir. Elde bulunan Tezkireler ve biyografik eserler ise nihayet bir asır veya bir kaç asır içinde yaşayan şairleri ihtiva etmektedir. Bu kitaplardan hakkıyla istifade edebilmek te bugün çok güçleşmiştir. Sehi, Lâtifi, Rıza, Salim, Fatin... gibi mahdud bir kaç basılan bu eserlerin mühim bir kısmı yazmadır. Bazılarının nüshaları da pek azdır. Bu noktadandır ki her hangi bir şair hakkında malûmat edinebilmek için bazan müteaddid kütüphaneleri dolaşmak mecburiyeti yüz gösterir. Bu eserlerin, en muktedir şairlerimize aid ancak bir kaç beyti örnek olarak aldıklarını da görmekteyiz. Bilhassa elimizde divanı bulunmayan şairlerimizin hakiki şahsiyetlerini sırf bu menbalardan anlamak ta kabil olamamaktadır. Bu şairler hakkındaki bilgimizi mecmualar ve diğer bazı menbalarla tamamlamak zarureti vardır.

İşte bu kitap, bu ihtiyaca tekabül edecek bir şekilde kaleme alındı. Tezkirelerdeki malûmat ile iktifa edilmeyerek daha etraflı bilgiler araştırıldı ve yeni yeni şiir örnekleri bulundu.

Türk Şairleri, tarihî menbalarda tesbit edilen bütün şairlerimizi — alfabetik bir tarzda — ihtiva etmektedir. Bu esere hayatları hakkında hiç bir bilgimiz olmayan ve yalnız mecmualarda eserlerine tesadüf edilen bazı şairler de alınmıştır.

Bu eser, muhtelif din ve mezheplere mensup Türk şairleriyle Türk kültürüne temessül etmiş ve Türkçe şiirler yazmış bazı ecebi şahsiyetleri de ihtiva etmektedir.

Türk Şairleri'nde verilen malûmat yalnız klasik şairlerimize inhisar ettirilmemiş, muhtelif Tasavvuf zümrelerine mensup şairlere; Abdallara, Hurufilere, Bektaşılara, Kızılbaşlara, ve Saz şairlerine ehemmiyetli bir yer ayrılmıştır.

Çağatay ve Azerî lehcesiyle şiir yazan şairlerin mühimleri de bu eserde mevzubahs edilmiştir.

Türk Şairleri'nde bugün yaşayan şairlerimiz de etraflı bir surette gösterilmiştir.

Eserimizden kolaylıkla istifade temin edebilmek için son cilde asırları, zümreleri, tarikatleri, memleketleri... gösteren muhtelif endeksler konulmuştur.

Kronolojik bir silsile takip etmediği ve nasirleri değil de, yalnız şairleri muhtevi bulunduğu cihetle bu eser, bir edebiyat tarihi değildir. Fakat edebiyat tarihi için lâzım gelen vesai ihtiva etmektedir.

Biz, şairlerimizin ekseriyetle müsbet taraflarını teşrihe çalıştık; muvaffak oldukları sahaları söyledik. Haklarında hiç bir hüküm vermediğimiz bazı şairlerimiz de vardır ki, bunlar, şi'ri bir gaye olarak kabul etmemişlerdir. Bazı manzumeleri mevcut olmakla beraber en büyük muvaffakiyetleri Tarih, Felsefe.. gibi başka başka vadilerdedir. Yahut ta genç çağda iken güzel şiirler yazmışlar; fakat sonraları, kendilerini ilme vermişlerdir. Bunları da kitabımıza aldık. Ve bunlara cemiyet içinde bir mevki tuttukları, veya her hangi bir mevzuda faydalı eserler bıraktıkları için kıymet verdik.

San'at bakımından cidden muvaffak olan şairlere ise mümkün olduğu kadar ehemmiyetli bir yer ayırdık. Şiir de yazmış olmakla beraber bilhassa edebî diğer nevilerde kudret gösteren bazı simaları da mufassal surette yazmayı unutmadık.

Türk Şairleri, sırf estetik bakımından yazılan bir eser değildir. Bedii kıymeti olsun olmasın manzum eser yazarlardan bir çoğu bu kitaba alınmıştır.

Bu noktaya itiraz edenler ve değersiz addettikleri bir takım şairlerin boşuna yer işgal ettiklerini iddia edenler olacaktır. Fakat bu görüş pek sathidir ve yalnız hususî san'at telâkkileri bakımından bir muhakeme mahsulüdür. Halbuki edebiyat müverrihinin vazifesi şahsî kıymet hükümlerinden tecerrüd ederek vâkıayı tesbit etmektir. Ortaya koyduğu şahsiyet ve eserler hakkında en kat'î hükmü evvelâ ferdlar ve nihayet zaman verecektir.

Bazı şairler vardır; san'atkâr değillerdir, fakat bir devrin karakterini gösterebilmişlerdir. Binaenaleyh içtimai kıymetleri vardır. Bazıları muhtelif tarihî vak'aları, doğum ve ölüm hâdiselerini, bir caminin, bir çeşmenin yapıldığı yılı tesbit etmişlerdir. Bu cihetle tarihî ehemmiyetleri mevcuttur. Ve bazı şairler muayyen bir akîdenin müterennimi olmuşlardır. Felsefe ve Din tarihi noktasından bunların da tedkikleri faydalıdır. Saz şairleri de böyledir. Bu şairlerin de bazı eserleri belki basit ve belki her türlü edebî kıymetten mahrum addolunabilir. Lâkin bunlar kendilerinin bedii kıymetinden ziyade muhitin kıymet hükümlerini ve vaziyetini göstermektedirler. Mahallî dil hususiyetlerini tedkik etmek isteyenler de bu nevi eserlerden azamî istifade edebilirler.

İşte bütün bunları düşünerek ki eserimize, edebî kıymeti çok az olan simaları da idhal etmekte bir beis görmedik.

Bazıları deyebilir ki, her hangi bir tezkirede bir şairin yalnız bir beyti yazılı olduğu halde bunu kitaba dercetmekte ne fayda vrdır ? Evet ! O şairin bugün elimizde bir beyti mevcuttur. O da her hangi bir tezkirenin kaydettiğinden ibarettir. Fakat hakikatte acaba böyle midir? O şair yalnız bir beyit söylediği için mi bu esere girmiştir. Bu adamın ileride bir divanı, veya bir şiir mecmuası, yahut ta mühim bir eseri meydana çıkmayacağı ne malûmdur? Yeni bulunan tarihi bir kitabedeki nazım parçasının bu şaire aid olmayacağı nereden bellidir? Tarihi küçük bir kayıt, ileride bizim için çok mühim bir ipucu teşkil edebilir.

Gerçi eski şairlerimizden bazıları hakkında verdiğimiz izahat pek azdır. Bilhassa Saz şairlerinden bir çoğunun hayatları hakkında hiç bir bilgimiz yoktur. Biz zaruri olarak bu şairler hakkında ancak bulunabilen malûmatı kaydetmekle iktifa ettik.

Hayatları hakkında yalnız bir menbada malûmat kayıtlı olan bazı şairler de vardır. Bunlar hakkındaki malûmatı aynen iktibas ettik. Muhtelif menbalarda mevzubahs edilen şairleri ise mukayeseli bir surette tesbit etmeğe çalıştık. Bir eserde görülen yanlış bir malûmatı kaydetmekle beraber onun yanlışlığını da isbata uğraştık. Birbirine zıd olan iki rivayetten hangisinin doğru olduğunu kestiremediğimiz takdirde her iki rivayeti de olduğu gibi kaydettik.

Şairlerimizi yazarken hangi menbalardan istifade ettiğimizi muhakkak surette gösterdik. Elde mevcut bulunan yazma divanların da nerelerde bulunduğunu bildirdik.

Mevzubahs ettiğimiz şairler için verdiğimiz hükümlerde bitaraf olmağa ve onları mensub oldukları ekolün estetiği dahilinde tedkika çalıştık. Her hangi edebî bir cereyana muhalefet ettiği için bir şairi tahtta etmedik. Bunları yalnız birer vak'a halinde ve vesikalar göstererek tesbit ettik.

Her şairden ve bilhassa değerli şahsiyetlerden mümkün olduğu kadar çok örnek aldık. Böylelikle onların san'attaki iktidarını veya mukallidliğini göstermeğe çalıştık. Ve istedik ki eserimiz hem biyografik bir mahiyeti haiz olsun, hem de Türk edebiyatının büyük bir antolojisi kıymetini taşısin.

Bazıları şiir örneklerinin azlığından, bazıları çokluğundan bahsedecekler, hattâ bir kısım okuyucular da « Hiç örnek alınmasaydı daha iyi olurdu » kanaatında bulunacaklardır. Bu arada « Falan şaire bu kadar az mı yer tahsis edilmeliydi? » veya « Filân şair için bu kadar tafsilâta ne lüzum vardı? » gibi hükümler serdedenler de zuhur edecektir. Fakat bu kabil tenkidler, şahsî arzuların, belki de sempati ve antipatilerin mahsulü olacaktır. Bu cihettedir ki bu nevi müdahaleler cevaptan müstağnidir.

Kitabımıza yaşayan şairlerin alınması yüzünden - eski bir an'aneye uyarak - itiraz edenler de olabilir. Fakat bu manasız kanaat ta yaşamının bir suç olduğunu gösterecek mahiyettedir. Eski şairlerimize âid bilgilerimizin azlığı, onların yaşadıkları bir zamanda tercümei hallerinin tesbit edilmemesi yüzündendir.

Bütün dikkatimize rağmen gerek eskilerden, gerek yenilerden kitaba almayı unuttuğumuz bazı Türk şairleri elbette mevcuttur. Fakat ileride bunları da zeyl olarak neşretmek kabil olabilecektir. Verdiğimiz malûmat arasında bazı yanlışlara ve eksiklere de hiç şüphe yok ki tesadüf edilecektir. Lâkin bunları da bilâhire tashih veya ikmal etmek mümkündür.

Ben bu eserimle memleketim için faydalı olmağa çalıştım. Muvaffak olabildiysem ne mutlu !

Sadeddin Nüzhet Ergun

KISALTIMA CEDVELİ

— Türk Şairleri'nde en çok mevzubahsedilen kitap
ve kütüphane isimlerine aiddir. —

- Ahd. — Ahdi tezkiresi « Gülşen - i şuarâ », yazma.
Akf. — Enderunlu Âkif tezkiresi, yazma.
Ank. K. — Ankara kütüphanesi.
Arf. — Şeyhülislâm Ârif Hikmet tezkiresi, yazma.
Ark. Mz. Ekrem K. — Arkeoloji müzesi - Recaizade Ekrem kütüphanesi.
Ark. Mz. K. — Arkeoloji müzesi kütüphanesi.
Asm. — Âsım tezkiresi, yazma.
Aşk. — Âşık Çelebi tezkiresi « Meşairüşşuara », yazma.
Ays. K. — Ayasofya kütüphanesi.
Bkt. — Sadeddin Nüzhet: Bektaşî şairleri, matbu 1930.
Blg. — Bursalı Belig tezkiresi « Nuhbetülâsar lizeyl - i Zübde-
tüleşâr », yazma.
Byn. — Beyanî tezkiresi, yazma.
Esd. — Safhalar şeyhizade Esad tezkiresi « Bağçei safaenduz »,
yazma.
Esm. — Muallim Naci: Esami, matbu.
Esr. — Esrar Dede tezkiresi, yazma.
Ey. Mhş. K. — Eyip — Mihrişah kütüphanesi.
Fş. — Bay Sabri'nin tertib ettiği yazma divanlar fişi « Üniver-
site kütüphanesinde ».
Fth. K. — Fatih kütüphanesi.
Ftn. — Fatin tezkiresi « Hatimetüleş'ar » matbu 1271.
Fzl. — Kâtip Çelebi: Fezleke, matbu.
Gft. — Güfti tezkiresi, manzum « Teşrifatüşşuara », yazma.
Hsn. — Hasan Çelebi tezkiresi, yazma.
Hşö. — Murad: Halk edebiyatı şiir ve dil örnekleri, matbu 1933.
Kfl. — Mehmed Tefvik: Kafilei şuara, Bir kısmı matbu.
Kfz. — Kafzade Faizî tezkiresi « Zübdetüleş'ar » yazma.
Knh. — Müverrih Âli: Künhülâhbar.
Kşl. — Kâtip Çelebi: Keşfüzzunun, matbu.
Ltf. — Lâtîfi tezkiresi, matbu, 1314.
Mc. — Mecmua.
Mcb. — Mustafa Mücib tezkiresi, yazma.
Mcmz. — Ömer ibni Mezid: Mecmuatünnezair, yazma.
Mens. — Müstakimzade: Mecelletünnisab, Arapça.
Menz. — Edirneli Nazmi: Mecmaünnezair, yazma.
Mctm. — Sahih Ahmed Dede: Mecmuatüttevarihülmevleviye, yazma.
Mlt. Alm. K. Mz. — Millet - Ali Emiri kütüphanesi, manzum eserler.
Mlt. Alm. K. Şr. — Millet - Ali Emiri kütüphanesi, Şer'i eserler.
Mlt. Alm. K. T. — Millet - Ali Emiri kütüphanesi, tarihî eserler.
Mlt. Pr. K. — Millet - Pertev Paşa kütüphanesi.
Mrd. Dg. — Murad Molla - Dügümlü Baba kütüphanesi.
Mrd. Ll. — Murad Molla - Lâla İsmail kütüphanesi.
Nr. K. — Nuru Osmanî kütüphanesi.
Nzr. — Nazire mecmuası: Eyip Husrev Paşa kütüphanesi No. 1301
Osm. — Bursalı Tahir: Osmanlı müellifleri, matbu 1333,
Ötm. — Ömer Taib mecmuası, yazma, XVII nci asra aid
Prv. — Pervane Bey mecmuası, yazma.
Rgb. K. — Ragıb Paşa kütüphanesi.
Rmz. — Ramiz tezkiresi « Riyazüşşuara », yazma.
Ryz. — Riyazî tezkiresi « Riyazüşşuara », yazma.
Scl. — Süreyya: Sicilli Osmanî, matbu 1308.

- Sfy. — Safayî tezkiresi « Nuhbetülâsar min fevaidileş'âr », yazma.
Sh. — Sehi tezkiresi « Heşt behişt », matbu 1325.
Skb. — Sakıb Dede : Sefinei mevleviye, matbu.
Slh. — Silâhdarzade Mehmed Emin tezkiresi, yazma.
Slk. — Silkilleâli âli Osman, yazma.
SIm. — Salim tezkiresi, matbu 1315.
Sly. Esd. K. — Süleymaniye Esad efendi kütüphanesi.
Sly. Hlt. K. — Süleymaniye — Halet efendi kütüphanesi.
Sly. K. — Süleymaniye — kütüphanesi.
Stş. — İbnülemin Mahmud Kemal : Son asır Türk şairleri, matbu.
Şfk. — Bağdadlı Şefkat tezkiresi, yazma.
Şky. — Taşköprülüzade : Eşşekayikunnu'maniye. Mecdi'nin ter-
cümesi, matbu.
Şky. Atı. — Nev'izade Atayı : Şakayık zeyli, matbu.
Şky. Ş. — Şeyhi : Şakayık zeyli « Vakayiulfuzalâ » yazma.
Şky. Uş. — Uşşakizade Hasip : Şakayık zeyli, yazma.
Thf. — Müstakimzade : Tuhfei hattatin, matbu.
Tpk. Bg. K. — Topkapı sarayı Bağdad kütüphanesi.
Tpk. Hz. K. — Topkapı sarayı Hazine kütüphanesi.
Tpk. Rv. K. — Topkapı sarayı Revan kütüphanesi.
Tşa. — Ali Emiri : Tezkirei şuarayı Âmid, Birinci cildi matbu.
Um. K. — Umumî kütüphane.
Ünv. K. — Üniversite kütüphanesi.
Ünv. Yl. K. — Üniversite Yıldız kütüphanesi.
Üs. Hd. K. — Üsküdar Hüdaî kütüphanesi.
Üs. Hş. K. — Üsküdar — Haşim Paşa kütüphanesi.
Üs. Kms. K. — Üsküdar — Kemankeş kütüphanesi.
Üs. SIm. K. — Üsküdar — Selimağa kütüphanesi.
Yh. K. — Yahya efendi kütüphanesi.
Ymn. — Yümni tezkiresi, yazma.

Âbâdî (Sazşairi)—*Fuad Köprülü: Kayıkçı Kul Mustafa ve genç Osman hikâyesi* adlı eserde (S. 22) Kul Mustafa'ya isnad edilen bir koşmanın bir mecmuada Âbâdî namına kayıtlı olduğu yazılıdır. Mevcudiyetini bu kayıddan anladığımız şairin hiç bir eserine rastlamadım.

Âbî (Erzurumlu) — XVII nci asır şairlerinden olan Âbî hakkında yegâne malûmat, *Yümnî* de görülüyor. Asıl adı Mahmud olan şair, yeniçerilerdendir. Tezkirenin kenarına sonradan ilâve edilen kayda göre, Kandiye kalesi muharebesinde Serden geçti yazılmış ve harp esnasında (1077-1666) da şehid olmuştur. *Yümnî* "ta-bîat-ı ş'iyyesi mümtâz ve tîz kalem ve kasîde perdâz,, olduğunu söyledikten sonra onun şu beytini yazıyor :

Medhinde hatâ ittiğiçün hâme o yârin
Makta'da dilin kat'ideriz anın ucundan

Bibliyografya : Ymn.

Âbid (Feyzullah) — XVIII inci asrın son nısfında yetişen şairlerden Âbid hakkındaki bilgimiz, *Ramiz*'in verdiği malûmata inhisar ediyor. Bu rivayete göre, asıl adı Feyzullah olan Âbid, kadı Ahmed'in oğludur. Onun babası Mustafa Molla'dır. Medresede okumuş aynı zamanda edebiyatla uğraşmıştır. Yazdığı bazı kasîde ve gazelleri Şeyhülislâm Çelebizade Âsım tarafından takdir kazandığından Edirne medreselerinden birine müderris tayin olunmuş ve bir müddet İstanbul mahkemelerinde de kâtiplik etmiştir. Bazı nahiyelerin naibliğinde bulunduğunu da görüyoruz. Şeyhülislâm Şerif'in himayesile kendisine (1194 - 1780) de Sofya mollalığı tevcih edilmiş; Fakat çok geçmeden aynı yıl içinde Sofya'da ölmüştür.

Ramiz diyor ki «Merhûm ü mağfûr lâzime - i şân ü şö-ret olan şî'r ü inşâya âşinâ ve murâd ile yeni mezâmîni edâya iktidârı zâhir bir şâir - i pâkîze ta'bir idi,, Gerek *Ramiz*, gerek *Sicil* onun «Farukî nesep» oldudüğünü söylüyorlar.

Âbid'in *Silâhtar* ve *Şefkat* de iki gazeli yazılıdır. Biri Nedim'e, diğeri Ziver'e nazire olan bu manzumeler, şairin muvaffakiyetli bir mukallid olduğunu gösteriyor. Onun divan tertip ettiğine dair bir kayda tesadüf edemedim. Mecmualarda da Âbid mahlâslı şiirler pek azdır. (*Mlt. Alm. K. Mz. Mc. No: 756*) da Âbid namına üç gazel yazılıdır. Biri Ragıb Paşa'ya nazire olan bu mazumelerin de bizim Âbid'e ait olması ihtimal dahilindedir.

Âbid'in tezkirelerde mevcut iki gazelini aynen yazıyorum (*Slh., Sfk.*).

— I —

Derkâr idüp kuvvet-i bâzû yi safâyı
Saydeyledim ol beççe-i âhû-yi safâyı
Dilbeste-i zencîr-i gam u mihneti oldum
Pür çîn görüp kâkül i şebbû-yi safâyı
Mestâne bu şeb bûs-i peyâpeyle serâpâ
Gülnakş idüp safha-i pehlû-yi safâyı
Tenhâ rev-i meyhâne görüp dil büt-i nâzı
Gûş eyle dilâ na're-i yâ hû-yi safâyı
Mikrâs keser zülf i girihgîrini yârin
Meşşâta düzer vesme-i ebrû-yi safâyı
Tâb-ı mey-i tanzîr-i *Nedimâ*-yı suhanver
Söyletti yine *Âbid*-i hoşgû-yi safâyı

— II —

Oldum rübûde bir şeh-i mihr i dilâvere
Virmez amân cebhesi hurşîd-i envere
Eşkim gülâb olursa nola vakt-i bûsede
Gerden o hâl-i anbere bir sîm micmere
Tıflım büyüdi kameti artırdı ba'dezin
İtsün hemîşe âşık-ı zâre mükâbere
Arz-ı merâm idince o şâh-ı melâhate
Bir sîneme nigâh ider bir de hancere
Her bir kelâm eğerçi cevâhirse *Âbidâ*
Olmaz nazîre nazm-i dörer bâr-ı *Ziver*'e

Bibliyografya : Slh. Şfk. Rmz. ScI.

Âbid — Nâkid mahlâsiyle şiirler yazan Mora Yenişehir'li Kadı İbrahim'in oğludur. *Ramiz* de „.. Anlar dahi Elveledü sırr-ı ebîh neş'esinden feyzmend ve akrânına nisbetle ilm ü ma'rifette bîmânend şî'r ü inşâ kendülere bil-irs intikal iden bir mahdûm-i huçeste hisâldir. Hâl-i sıgarlarında şeref-i mülâzemetle tevkîr ve ihtirâm ve biraz eyyâm sevdâ-yi rûs ile imrâr-ı evkat ve bilâhire tarîk-ı kazâya rızâ ve duhûle imzâ buyurup âvân-ı tahrîrimizde Çelebi rütbesinden ma'zûldürler .

Şuarâ-yi asrımızdan bir şâir-i pâkîze edâ olmağla tahrîr ve âsârlarından ruhsatyâb olduğumuz vâlidlerinin seng-i mezârında olan târihleri keşîde-i silk-i sutûr kılındı,, deniliyorsa da ele geçtiği söylenen vefat tarihi bile kaydedilmiyor. Ben de Âbid'in hiç bir manzumesine tesadüf edemedim. Onun vefat tarihi de kat'î olarak belli değildir.

Sicil de, «Kadı olup asr-ı Sultan Mustafa Hân-ı sâlîste fevt oldu,, denilmektedir. Halbuki Âbid'in hayatında yazılan *Ramiz* de (1197-1782)de yetişen şairlerin de mu-kayyed olduğu düşünülürse *Sicil* in rivayetindeki yanlışlık derhal anlaşılır. Âbid'in ölümü, her halde (1197-1782) yılından sonra olmalıdır.

Bibliyografya : Rmz., ScI.

Âbid (Kayserili) — Son devrin şairlerinden Âbid hakkında *Halk Şiir Örnekleri*'nde şu malûmata tesadüf ediyoruz:

“Âbid: Kayseri’lidir. Vaktinin çoğunu gezmekle, ve gittiği memleketlerin halk şairleriyle meydan olarak, tekerlemeler yapmakla geçirmiş, en çok koşma ve semaîleriyle göze çarpmış bir şairdir. Büyük harpten biraz evvel ölmüştür.”

Örnek olarak gösterilen bir divanını naklediyorum :

Başla baştan sâkıyâ sahbâyı doldur sun meze
Geçme câm üftâdeyi teklif buyurma içmeze
Bir kadehle mest hâl olmaz ise erbâb-ı aşk
Kâse - i câmı mükerrer kap yetiştir yetmeze
Fisebillâh diyüp dağıt heman serpâyedek
Dest-i mizânın dürüst tut virme çok göstermeze
Zannedersem gam değil zâhid bize ferdâ günü
Lâkayd mihr ü mahabbet meclisinden bilmeze
Âbidâ kim istemez sâz ü safâ ihyâ demi
Can fedâ olsun dil-i neşâtımı incitmeze

Bibliyografya : Hsö.

Âbidin (Baba) - *Bektaşî Şairleri*'nde Şair hakkında şu malûmata rastlıyoruz : “1877 (H. 1293) te Yanya’da Leskovik dergâhını uyandırmıştır. Son zamanlarda meflûç bir halde idi. İsmi sordukları zaman kara tahtaya «Ali» diye yazardı. Vefatı 1909 (H. 1325) tarihine tesadüf eder. Leskovik tekkesi için yazdığı kitabe şudur.

Gel ey can durma bigâne makam-ı âşinâdır bu
Garîb ü bînevâlar meclisi cây-i safâdır bu
Derûn-i hânkaha zıkr ü tevhd ile saykal ur
Nazargâh-ı Hudâ vü Mustafâ vü Murtezâ’dır bu
Hatîce Fâtıma’dır mü’minâtın bâdi-i feyzi
Rümûz-i şehri ilmin rehberi şâh-ı gedâdır bu
Bu dergâhın mukîmi çâkeri Şeppe ü Şeppe’dir
Gel ey zâkir bu zikre, tekye-i Zeynel’Abâ’dır bu
Muhammed Ca’fer-i Sâdik dahi Kâzım Rızâ tahkik
Takî takvâgehi oldı Nakî-i canfezâdır bu
Sipâh-ı Askerî’dir cümle dervîşi bu dergâhın
Nigehdârı Muhammed Mehdi-i sâhib livâdır bu
Âbidin bin iki yüz doksan üçte bermurâd oldı
Mücerredhâne-i Bektaşî Balum rahnümâdır bu

«Bektaşîlerin Coğrafi tevezzüü» adlı eserde de şu kayıt mevcuttur: «Leskovik Bektaşî dergâhının otuz beş sene kadar eski olduğu söylenmiştir; Âbidin Baba’nın kabrini havidir. İçinde yedi sekiz dervîş oturur. Şimdi tamamen harab olmuştur.»

Bibliyografya; Bkt.

Âcizî — Bu şairin kim olduğunu bilmiyorum. *Ünv. K. Mc. No: 1024* te iki manzumesine tesadüf ediyoruz. Bu şiirlere nazaran Âcizî mutasavvifedir. Ve ihtimal ki, Halvetî tarikati mensuplarından biridir.

Âcizî cân ü cihandan geçmeyen âşık değil
Cânı olmaz her kiminkim olmaya cânânı Hû

beytile biten “Hû,, redifli liâhisi, Halvetîlerin edasına

yakışacak bir şekilde yazılmıştır. Diğer şiiri ayten yazıyorum :

Gerekmez bana dosttan özge sevdâ
Bana Mevlâ gerek Mevlâ vü Mevlâ
Budur Mecnûn olanın zikri dâim
Bana Leylâ gerek Leylâ vü Leylâ
Aşıklar sabrını yağmâya virdi
Olup merdûd-i halk rüsvâ vü şeydâ
İrenler menzile aşk ile irdi
Ki na’l altında kaldı arş-ı a’lâ
Bana dost adını öğretti şeyhim
Anunla keşfolur ism ü müsemmâ
Ki dosttan Âcizî kesme ümîdin
Kılur gönlün teselli bir tecellâ

Âdem (Dede) — Antalya’lıdır. “Çavuş oğulları,, deye tanınmış zengin bir aileye mensuptur (1037-1627) yılında Antalya mevlevî tekkesi şeyhi Zincirkıran Mehmed Dede’ye dervîş olmuş (*Mctm.*), daha sonra Konya’da Çelebi Bostan I. dan istifade etmiş ve bilâhire İstanbul’a gelerek meşhur Mesnevî şârihi Ankaralı İsmail’in terbiyesini yetiştirmiştir. *Sakıb* onun Ağazade’den de müstefid olduğunu söylüyor.

Âdem Dede, Ankaralı İsmail’in vefatından sonra (1041-1631) de Gahta mevlevî tekkesi şeyhliğine tayin edilmiştir.

İzzet Molla, yazdığı bir manzumede şunları söyler (*Baharı efkâr*) :

Cenâb-ı Âdem odı cânîşin-i Hazret-i Şârih
Ebülâbâ-i dervîşan olup ol ma’rifet kânı
İdüp on bir sene anda meşihat kıldı azm-i hac
Diyâr-ı Mısr’da menzilgehit itti kurb-i Yezdânı
Görölmüş kayd-ı klâmında böyle Molla Hünkâr’ın
Gelüp Arzî Muhammed nâmına yazıldı fermânı

Filhakika Âdem Dede, tekkeye şeyh olduktan sonra bir çok fakirlere muavenet etmiş, ye babasından kalan serveti bile bu uğurda sarfeylemekten çekinmemiştir.

Esrar diyor ki “Hâk budur ki baba-yi âlem bir şeyh-i bâvekar idiler. Ve bez-i mevcûd ve atâ-yi firâvanları bir hadde bâliğ idi ki bir bînevâyâ bahşîş fermâ olsalar lâekal yüz dînâr ihsân buyururlar idi. Ve bu güne sûret-i tebzîrde bahşîşleri beynennâs medâr-ı bahs olup kimi kimyâyâ ve kimi keranete hamlidüp herkes meblâğ-ı re’yine göre bir söz söyler idi. Hattâ Sultan Murâd-i Râbi’ bir def’a şeyh-i nüşârünileyhi cemî’-i fukarâsiyle sarây-ı hümâyûna da’et idüp kırâat i Mesnevî ve simâ’u safâdan sonra yü: dînâr atıyye-i şâhâne itâ etmekle azîz-i müşârünibyh mütefattın olup minba’o bahşîş-i dervîşâne olan on sekiz adedi mütecâviz ihsan buyurmadılar.”

Onun çok cömerd bir adam olduğunu *Güftî* de şu suretle anlatıyor (Arzî’ye aid beyitler arasında):

Hep gedâ vâzî aserverâne revîş
Kâmilân-ı mücerredâne revîş

Dehre salmıştı sâye-i rağbet
İde Hak rûh-i Âdem'e rahmet
Tab'ın ittikçe germ-i sâil-i şevk
Fukarâyı iderdî mâil-i şevk
Olmuş idi idüp hücum muhib
Berk-i sebz-i diyâr-ı Rûm muhib
Fukarâ yoluna idüp derkâr
Nakd-i cânın iderdî hep isâr
Metn-i bezle olunca nâdire harf
Kendi öz mâlini iderdî sarf
Bârekâllah özge hulk-ı hasen
Gitti mülk-i ademde tuttu vatan

Âdem Dede, Mesnevî takrirleriyle ve şiirleriyle tanınmıştır. Onun *Sakıb* da bir takım kerametleri de yazılıdır. *Safayî* ise onun yalnız şu menkabesini kaydediyor :

“Âdem Dede, velâyet ve kerâmet ile meşhûr bir zât-ı ma'mûrdur. Cümle-i kerâmâtından asr-i Sultan Murâd-ı Râbi'de Şeyh-i mûmâileyh ba'z-ı dervîşân ile bir gün Hisarlara gidüp vakt-ı asrdan sonra kayık ile avdet idüp gelürken neyzen ve bir iki kudüm ile âyîn-i mevlevî ile gelürken ol asırda bostancı başı olan nâdan Yalı köşkünde oturmuş bunların sadâsın istimâ' ittikte bir gürûh bostancı ile bir kanca başı sandal ta'yîn idüp şeyhi ve dervîşân ile Tophane iskelesine yanaşırken bunları çevirüp köşk önüne götürdü. Bunları taşra çıkarup ve kayıklarını delüp neylerini ve kudümlerini bir taş üzerinde kırdırıp ba'delyevm bu makule vaz'ile deryâda gezmeyesiz deyu lisânen ta'zîr idüp yol verir. Şeyh-i mûmâileyh ve dervîşân münkesiren Bahçe kapusu iskelesine gelince ahşam geçer karanlık olur. Hâsılı hezâr zahmet ile bir kayık bulup Galata'ya geçerler tekkeye geldikleri sâat şeyhin odasından saray tarafına nâzır iki penceresi var imiş. İkisini dahi kapayup yirmi bir gün geçtikte Şeyh pencereleri açtırır. Ol sâat bir haber şâyi' olur ki Bostancı başı gazab-ı pâdişâhî ile katlolunmuş. Heman dervîşin biri şitâb ile kazıyyeye vâkıf olmak için ol mahalle vardıkta ol Bostancı başının ser-i maktû'unu kudümleri ve neyleri kırdığı taş üzerine komuşlar. Husûs-ı mezbûr sıgar ü kibârın ma'lûmu oldukta (Beyit)

Bu âyinin sima'idir gerek nây ü kudümîdir
Sakin ta'n itme kim hasmın Celâleddin-i Rûmî'dir

mefhûmı üzre Şeyh-i mûmâileyhin inkisârı ile olduğu nûr-ı hurşîd gibi âşikâr olmuş.

Âdem Dede'den bahseden bütün menbalar, bir çok ricalin kendisine intisab ettiğini yazıyorlar. Şeyhülislâm Bahayî ile aralarında derin bir rabitanın bulunduğu ise muhakkaktır.

Esrar, şöyle bir lâtife kaydediyor: “Şeyhülislâm Bahayî efendi kendülerden sikkepûş-i inâbet olup mahabbetleri kemalde olmağla bir gün kari'-i Mesnevîsi olan dervîşi berâ-yi maslahat irsâl idüp Şeyhülislâm sen kim sin diyu suâl eyledikte dervîş-i mezkûr Âdem Dede'nin

karisi deyince derakab Bahayî efendi hoş geldin Havva ana diyu lâtifegû olmuşlardır. „

Şair'in bir takım zarif nüktelerine de rastlıyoruz. Kendisini davet ettiği halde yanına biraz geç almak isteyen İbşir Paşa'ya şöyle bir cevapta bulunmuştur (*Esr.*):

دستور اکر بنازد با منصب نیابت
آدم چرا بنازد با خلعت خلافت

Âdem Dede, hacetmek arzusuyla İstanbul'dan ayrılmış; fakat Elbasanlı Mustafa Dede ile birlikte (*Mctm.*) daha Mısır'da iken (1063 - 1652) de vefat etmiştir. Kabri Mısır Mevlevî tekkesindedir. Şair'in ölümü dolayısıyla *Nisarî* şu tarihi vücade getirmiştir:

Mürşid-i râh-ı hüda Âdem efendi kim anın
Hak vücûdun mahz-ı rahmet itmiş idi âleme
Niçe müddet nâib-i Molla Celâleddin olup
Virdi ol âyine revnak tâ gelince bu deme
İtti nâgeh azm-i reh sevdâ-yi Beytullah ile
Tâ ki varup yüz süre kabri Resûl-i ekreme
Mısır'a vardıkta gelüp menşûr-i Lâvestakdimün
Oldı râzî emr-i Hak ile kazâ-yi mübreme
Hemeivâr idüp anı Mevlâ Safiyyullah ile
Nâil ide cennet-i a'lâda cây-i hurreme
Her sene rûht sevâb-ı hacc ile memnûn olup
Mazhar ola dâimâ lûtf-i Hudâ-yi erhame
Güş idüp didi *Nisarî* fevtine târih için

اوله ماوی جنت فردوس اعلى آدمه

— 1063 —

*Safayî*de şairin ölümü bir yıl sonra, yani (1164-1653) olarak tesbit edilmiştir. Fevzi'nin (*Mlt. Alm. K. Mz. Mc, No 713*),

آدم دددمز رقص ایدرک ایردی جنانه

Tarihi de 1064 ü gösterir. Kezalik Âdem'in vefatı ve Galata şeyhliğine Mehmed Arzî'nin tayinini gösteren,

دکدر دور آدم کچدی بودور محمددر

tarihi de 1064 e düşüyor. Şu halde Âdem'in H 1063 yılı sonlarında öldüğü ve bu haberin İstanbul'a biraz sonra geldiği tahmin olunabilir.

Sakıb, Âdem Dede'nin divan tertib etmediğini söylüyor. *Antalya livası tarihi*'nde ise (S 111), “Antalyanın Müslim kütüphanesinde kendi hattı destiyle bir divanı mevcut iken yakın bir zamanda ortadan gaib olduğunu görenlerden işittim,„ denilmektedir. Bu gün elimizde Âdem'in ancak üç beş manzumesi bulunmaktadır (*Skb., Sfy., Asm., Esr.*). Veled Çelebi'ye aid mecmualarda da bir kaç şiirine rastlıyoruz.

Âdem, görebildiğimiz şiirlerine nazaran kudretli bir şairdir. Hem tasavvuf edebiyatı tesiri altında ilâhiler vücade getirmiş, hem de divan tekniği içerisinde cidden güzel manzumeler yazabilmiştir. Mevlevîler arasında hece vezniyle ilk şiir yazan şair de Âdem Dede'dir. *Safayî*, “Azîz-i,„ mumaileyhin terennümât-ı ney

pâre-i kalemi mutâbık-ı usûl-i sofiyâne ve eş'âr-ı hâlet şîârı bî tekellüfû âşıkane,, olduğunu söylüyor. Bununla beraber onun tekellüflü manzumeler yazdığını da görüyoruz .

Hafız Ahmed Paşa'nın sadaretine söylediği şu tarih onun musanna manzumeler yazmak merakında olduğunu da gösteriyor (*Esr.*, *Asm.*) :

آدم دعا كوت شده هانف بگفت تاريخ حجار
خاتم، محافظ آمده، باطل حق، محفوظ باد
-1041- -1041- -1041- -1041-

Tezkirelerden ve mecmurlardan aldığım şiirlerini yazıyorum :

— I —

— ilâhi —

Yâ Rabbi izzetin hakkı
kurtar bizi nefs elinden
Kemâl-i nusratın hakkı
Kurtar bizi nefs elinden
Mukırrım zâtına candan
Ayırma cânı cânandan
Hıfz eyle nefs ü şeytandan
Kurtar bizi nefs elinden
Varayım ben benden sana
Göster seni bensiz bana
Mestoluben kalam tana
Kurtar bizi nefs elinden
Âdem'im ağlatma beni
Tevbem kabûl it yâ Gani
Al beni ver bana seni
Kurtar bizi nefs elinden

Skb.

— II —

— ilâhi —

Derd ehli libâsını aşkile giyen gelsün
Zehrini şeker gibi zevk ile yiyen gelsün
Ol günlerini sâim hem gicelerin kaim
Fakr âteşine dâim sabr ile yanan gelsün
Hak'ka iremez kimse atlas u libâs ile
Öz kendi eli ile cânına kıyan gelsün
Kal ü kil ile hergiz menzile irişilmez
Kendilik ile olmaz mürşide uyan gelsün
Aldanma sakın Âdem her âline dünyânın
Öz varlığını bunun yokluğa sayan gelsün

Sfy.

— III —

— Sultan Divanı'nin gazelinini tahmis —

Humâr-ı bâde-i gafletle hayli evkârım
Safâsı yok diyu dehrin aceb dilefgârım
Ne âh ü zâra meded var ne bellü bizârım
Ne aşka sabr ider oldum ne aklile yârım
Ne kârı başa çıkardım ne bellü bîkârım

Ne tâli'im bâna uydı cihanda ne ben ana
Ne kadir olam idem bu ümîde kat'-ı recâ
Belâ budur yine ey dostân-ı ehl-i safâ
Kemâl-i lûtfîle cânan vefâda bende cefâ
Ne çâre oldı visâle ne bellü bîçârım

Ne tâkatim var idem derd-i dilden âh ü figan
Ne sabr idebilürem ne firâra var imkân
Ne hâle kıldı beni mübtelâ görün devran
Ne derd çekmeğe râzı ne isterim derman
Ne sıhhat üzreyim elhak ne sâfi bîmârım

Cefâ-yi yâr ile hayfâ ki nolduğum bilmem
Gam aldı cânımı hâlâ ki nolduğum bilmem
Elem budur bana zîrâ ki nolduğum bilmem
Belâ-yi aşkile hakka ki nolduğum bilmem
Bu anlanur elemimden ki âşık-ı zârım

Göreydi Husrev eğer sûz-i aşkı sînemde
Diyeydi çerhi yakar âh iderse bir demde
Ne zât imiş bu ki söyler sıfât-ı Âdem'de
Simâi gibi ben ol bîhodem ki âlemde
Ne keyf ile mütekeyyif ne mest-i hüşyârım
Esr.

— IV —

— Gazel —

Âlemde gam kişiye demâdem gelür gider
Âdem mi var ki âleme hurrem gelür gider
Bâr-ı belâyı her kişiye çektirir felek
Kim var ki bu cihâne müsellemler gelür gider
Göz yum cihandan aç gözünü kendü hâline
Sen göz yumup açınca bu âlem gelür gider
Nerkis meğer ki bildi vefâsızdürür cihan
Bâğın yolunda gözleri pür nem gelür gider
Âdem odur ki adını âlemde andıra
Âlemde ad kalur u Âdem gelür gider
Esr.

— V —

Eyâğ-ı bâde ile bezme reng ü bû yürüsün
Tehî piyâleleriz sâkıyâ dolu yürüsün
Şerâb-ı hûn u arak tâb cism-i zârımdır
O rek-be rek güzer itsün bu mû-be-mû yürüsün
Şemîmi cânâ vü cânân bâğa azm itdi
Salınsun anda o gülnahl ü bunda bû yürüsün
Zamîri halka-i zikre güzâr imiş yârın
Firâz-ı çenber-i gerdûna hây ü hû yürüsün
Dem-i benefşe-i hatdır mey iç salın ey şûh
Behâr geldi nihâl-i cemâle su yürüsün
Sen eyle şehr be-şehr âftâb-ı hüsnün fâş
Ümîd-i rü'yet ile mâh kû-be-kû yürüsün
Hisâr-ı seyr-i sipehr-i murâda ey Âdem
Ayak ayak demidir ceş-i ârzü yürüsün
Veled Çelebi mecmuasından.

Bibliyografya : Skb., *Esr.*, *Sfy.*, *Gtt.*, *Mctm.*, Baharı efkâr,
Antalya livası tarihi.

Âdem (İstanbul) — Hiçbir tezkirede hayatı hakkında malûmat verilmeyen Âdem'in hattat, musikişinas ve şair olduğunu *Tuhfei Hattatin* den öğreniyoruz. Müstakimzade diyor ki :

“ Âdem: şehridir, Reis kalemi ricâinden iken bâzı vüzerânın divan kâtibi olmuştu. Cibâli kapusunda sâkin olurdu. Bilcümle hutût-ı gûnâgûnı Emîr efendi'den temeşşuk ile tahsil ve fazla-i âdemiyyet-i fazîlet-i eş'âr ve musikî emsali maârifte sâhib-i tekmi'l idi. Sihat ve hayâtı ma'lûmum değildir. „

Bu eserin (1173 1759) da yazıldığına göre Âdem'in XVIII inci asır içinde yaşayan şair ve hattatlardan biri olması lâzımgelir.

Bir mecmuada “ Âdem Abdülbârî Çelebi „ serlevhasile Hakanî'nin,

Gül yüzün gel görelim id-i mükerremcesine
Câm-ı lâ'linle safâlar sürelim Cem'cesine

gazaline şu yolda bir nazire yazılıdır (Ötm) :

İdelim nâleleri bülbül-i pür gamcesine
Dökelim eşki o gül ârıza şebnemcesine
Girelim râh-ı Hak'a terk idelim dünyâyı
Ays ü nûşı koyalım biz dahi Edhem'cesine
Bezm-i âlemde safâ kalmamış aslâ sâki
Her ayâğ aldım ele oldı bana semcesine
Varalım Kâ'be-i küyine o yârin ey dil
İçelim şerbet-i lâ'lin heme zemzemcesine
Elhazer olma galat gû vü sefih ü hodbin
Söylerisen suhani söyleye Âdem'cesine

Bugün elimizde Âdem namına bir mecmua vardır (*Mlt. Alm. K. Mz. Mc. No: 868*). Şairin kendi gazelleri ile Nabi, Hayalî, Fasih, Rami, Ragıb ve bilhassa Hakanî'nin manzumelerini ihtiva eden bu mecmua ekseriyetle Âdem'in el yazısıyledir .

İhtimal ki “Âdem Abdülbârî Çelebi„ ile “İstanbul Âdem„ ve bu mecmuayı vücade getiren şair aynı adamdır. Mecmuadaki şiiirlerden üçünü yazıyorum:

— I —

Perde i çeşm-i dil i hasteyi ifnâ ideriz
Durup açıktan o hurşîdi temâşâ ideriz
Tek hayâl ile şeref virsün o Mûsâ lüknet
Dili biz reşk-i ser-i Tûr-i tecellâ ideriz
Biz segân-ı der i dildâr ile pür arbedeyiz
Hâsılı yâr için ağıyâr ile gavga ideriz
Ey muâl'c bize ma'cûn i rehâ el virmez
Dil-i rencûra yine gamla müdâvâ ideriz
Fursat el virse bugün işrete demsâz oluruz
Sanma Âdem bizi endîşe-i ferdâ ideriz

— II —

Ayb sanma bize sen mahz-ı melâl olduğumuz
Anla âşık hele mahrûm-i visâl olduğumuz
Hemçü fânûs derunda yakarız şem'-i elem
Sorsalar bilmeyiz ammâ ne hayâl olduğumuz
Gösterir zümre-i ağıyâra benân ile beni
Bildi ol mâh bu za'f ile hilâl olduğumuz
Kadrimiz bilmez o sîmin beden efsûsâ
Anlamaz âteş i hicrân ile kal olduğumuz
Pây mâl itmededir halk bizi ey Âdem
Galibâ anladılar ehl-i kemâl olduğumuz

— III —

İttikte rûh-i âline nâgâh nigâh
Dil kaldı bün-i çâh-ı zenahtânında
Derd-i elem-i aşkile düştüm ey mâh
Lâhavle velâ kuvvete illâ billâh

Bibliyografya; Thf.

Âdem (Abdülbârî) — Âdem (İstanbul) e bak.

Âdem (Çelebi) — Bu gün elimizde “Âdem Çelebi„ namına kayıtlı bir divan vardır (*Mlt. Alm. K. Mz. No 1*). 2067 beyitli 385 manzumeyi ihtiva eden bu eser,

Ehl-i aşkın tâ ezelden mübtelâsıdır kadeh
Meşrebince mübtelâlar âşinâsıdır kadeh

beytile başlar. Tertib edilmiş bir divan halinde bulunmayan bu yazmada “Kalenderî „, “Semaî „, “Satranç„ gibi başlıkları taşıyan şiiirler de görülür. Âdem, saz şairleri tarzında ve bilhassa Âşık Ömer tesiri altında şiiirler yazmıştır.

Bihamdillâh bihamdillâh iriştik gül gibi yaza
Şükûfeler ağız açmaz ki başlar nâz ü niyâza

gibi imaleli beyitler vücade getiren Âdem, Divan edebiyatına da yabancı kalmamıştır. Noktasız harflerle şiiir yazmak tasallüflerine de düşmekle beraber onun oldukça muvaffakiyetle yazılmış parçalarını da görüyoruz. Fakat birçok imlâ yanlışları ile yazılan bu divana, Âdem mahlâslı diğer şairlerin eserleri karışmış olmak ihtimalini de unutmamalıdır.

Âdem Çelebi'nin yaşadığı devri tayin edecek bir vesikaya rastlamadım. Onun (1152-1739) da ölen Mengli Giray'a bir naziresi olduğuna göre XVIII inci asır içinde veya daha sonra yaşadığını söyleyebiliriz.

Divanından seçtiğim manzumeleri yazıyorum:

— I —

— Koşma —

Gör nice cevrinle âlem diğer gün
Bugün bâ-y ü gedâ ağlar benimçün
Duyunca aşkınla olduğum zebun
Cümle ehl-i semâ ağlar benimçün

Aşkınla bendeni sorarsın diyu
Zümre-i uşşâka sayarsın diyu
Şöyle bir âşika kıyarsın diyu
Niçe mâh lika ağlar benimçün

Visâlin bezmine dil oldu bende
Âteş-i hecrinle senin efgende
Duydular terahhum hiç yoktur sende
Hezâr dil âşinâ ağlar benimçün

Düşürdün gönlünü alınmaz diyu
Akan çeşmin yaşı silinmez diyu
Âdem sana ilâc bulunmaz diyu
Gören ehl-i devâ ağlar benimçün

— II —

— Kalenderi —

Gör bezmimize kamet-i ar'ar çıkageldi
Geldi gülerak nâz ile dilber çıkageldi
Gelmez dir iken hânemize ol meh-i garrâ
Gösterdi bana rûyini enver çıkageldi
Heçr âteşine yaktı beni gamzesi fettan
Teskîn için rûhleri ahmer çıkageldi
Bir iki kadeh derd ile mey nûş ideriken
Sun sâki diyüp ol peri peyker çıkageldi
Âdem görüben geldiğini buldı sürûrî
Hamd ola yine zülf-i muanber çika geldi

— III —

— Gazel —

Cihânı doldurur eşkim sebû nedir bilmez
O mevcehiz ne belâdır ki cû nedir bilmez
Harâb iderse de çerhi bu bâd-i âh yine
O serv-i bâğ-ı cefâ serfûrû nedir bilmez
O şûh-ı nâzûki âha sipâriş eyler idim
Misâl-i bâd-i sabâ cüst ü cû nedir bilmez
O mest-i bâde.i rıtl-ı girân-ı aşktır dil
Şurâhi-i mey-i nâb-ı gedû nedir bilmez
O bülbül-i çemenistân-ı aşktır Âdem
Figân-ı mürğ-i seher şekvegû nedir bilmez

Âdil (Çelebi) — XV nci asrın ilk nısfında yetişen Âdil, Konya mevlevîhanesi şeyhi Âlim Çelebi'nin öğrencisidir. O da babası gibi çelebîliğe tayin edilmiş, ve kırk bir yıl mezkûr tekkenin şeyhliğini etmiştir.

“Tarihçei Aktab” da, Şairin (781-1379) da doğduğu ve (824-1421) de şeyh olarak (865-1460) da vefat ettiği yazılıdır.

Sakıb da onun mevlevî ayinine ehemmiyet verdiğini, Mesnevî takrirleriyle tanındığını ve fakirlere yardımda bulunduğunu kaydediyor. *Esrar*, *Sakıb* dan telhisederek diyor ki,

Kütüb-i tevârîhte mastûr olduğu üzere salâtın-i Osmaniyenin husûsâ Mehmed Han İbni Bayezîd Hân'ın tarafî âlilerine mahabbet-i tâmmesi sebebiyle mazhar-ı himmet-i bîdirîğleri olup memâlik-i Karaman bunların esnâ-yi meşhatinde bilküllüye kabza-i hükm-i Osmaniyâna dâhil oldu. Çelebi-i müşarünileyh قدس سره

مباش در پی آزار وهرچه خواهی کن
که در شریعت ما غیر ازین کنایه نیست

beyt-i câmi'i müeddâsınca hakayık-ı zulm ü adilden bir lâyiha-i kat'iyülcavâb istid'â ittiklerinde bu ibâre-i câmia ile cevâb dâde olmuşlardır ki lieclitteberrük tahrîr olundu. قال قدس سره

للشريعة والطريقة والحقيقة والمعرفة عدل وظلم فعدل الشريعة قد قضت اوطاره علوم القروع والاعتقاد وهو المعبر عنه بالاعتدال السير في مناهج الامتار والانتهاه وافصاد التصديق في مناهج الايقان والاذعان وعدل الطريقة قد انارت برأيه كتبا الاخلاق والآداب وهو المعبر عنه باعتدال السلوك الى مسالك التخلية والتخلية واجتهاد الاخلاص في مناهل التنقية والتصفية وعدل الحقيقة قد قام بامر علم التصوف وهو المعبر باعتدال التحقق في المقامات القريبة والجمعية والاستشهاد في المشاهد الوجودية بلاقية وعدل المعرفة قد جمع شمله زعامته الفيض الاقدس وعناية السرا لانه وهو المراد اليه بالوقفة في عرفات جمع الجمع والحيرة في مجمع بحرى الفناء والبقاء وظلمها خلفها.

Bütün bu rivayetlere bakılırsa, Osmanlı hükümdarı Mehmed I. ile Âdil Çelebi arasında samimî bir rabitanın mevcut olduğu anlaşılır.

Âdil'in edebî kıymeti hakkında hiç bir şey söylemek imkânını bulamıyoruz. *Sakıb* ve *Esrar* daki beyitlerini nakletmekle iktifa ediyorum :

Levh-i dil kim sâde-i her nakş ola

Hâfız-ı esrâr-ı gayb-ül-gayb olur

Levh-i mahfûza olup âyinedâr

Ayn-ı sâni nûsha-i lârayb olur

هر ذوق را که جوی در خود بجو که یابی

ورنه جو حلقه ماى اندر برون با بی

Âdil — Hiç bir tezkirede adına tesadüf edilemeyen bu şairin bir kaç şiiri *Mecmuatünnezair* de kayıtlıdır. Bu eserin (840-1436)da yazıldığını düşünürsek Âdil'i nihayet XV inci asır başlarında veya XIV üncü asır sonunda yaşamış bir şair olarak tahmin edebiliriz. XVI nci asır içinde şöhretinin kaybolması ve bu yüzden tezkirelerde onun hakkında ufak bir kaydın bulunmayışı da bunu

Âd.

gösteriyor. Mâamafih Âdil'in yukarıda bahsedilen Âdil Çelebi olmak ihtimali de vardır. iki gazelini yazıyorum :

— I —

Eğer dilber olursa bize mahrem
Saâdet yâr ola vü baht hemdem
İki âlemde kılmışdır anı Hak
Var olsun yaradılmışdır mükerrem
Yüzini kim görürse zerre kalmaz
Derûn içinde her giz gussa vü gam
Şehüm bir dem seni görmez olursam
Gözüm yaşlar yerine akıdur dem
Eğer tiryâk içersen senden ayrı
Aziz başun için olur bana sem
Lebüni gördi gayret itdi gonce
Yumub ağzını dürdi oldı epsem
Benefşe zülfüne çün dil uzatdı
Dilün sevsen biğ-oldı Âdil ebkem

— II —

Boyun serv ü gözün nerkis yanğın verd-i ahmerden
Saçunun bir kılı yiğdür bana yüz müşğ ü anberden
Yüzün Nûr âyetidür bil okınur rûşen ü nâzûk
Ki rengin lâ'linün suyi zi şîrin âb-ı kevserden
Hayâlün vasfı gönlümde felek sırrı bigi pinhan
Velî gülcek yüzün şerhi dilümde gitmez ezberden
Hilâle benzeden sinün kaşunı kej nazar ider
Dişünün nazmı şîrindür begayet dürr ü gevherden
Senün zîbâ yüzünü uş göraliden beru Âdil
Dizer her beytini yikrek bu gün bu yidi kişverden
Bibliyografya: Mcm.

Âdile (Sultan) — Osmanlı hükümdarı Mahmud II. un kızıdır. 22 Şevval 1241 (1825) de doğdu. Yazdığı "Tahassürname", adlı şiirde annesinden şu yolda bahsediyor :

Vâlidem sevgili cânım Zernigâr
Hâl ü ahlâkı güzel takvâşîâr
Gitti dünyâdan beni koydu yetim
Meskenin yâ Rabbi kıl dâr-ün-naîm
Esmâ Sultan hâletim cennet-mekân
Yâ'ni kim hemşîre-i Mahmûd Hân
Etmiş ihdâ dâder-i âlîsiue
Hidmetinde bulunup hayli sene

Âdile, Tophane müşiri Mehmed Ali Paşa ile evlenmiş; 19 Rebiulâhir 1261 (1845) te akidleri, bir ay sonra da düğünleri yapılmıştır. Bir hafta devam eden bu düğüne aid Lûtfi tarihinde epeyce tafsilât vardır (C. 8, S. 24).

Âdile'nin Mehmed Ali Paşa'dan Hayriye adında bir kızı olmuştur. Son asır Türk Şairleri'nde şu malûmatı görüyoruz : "Hayriye, 1282 de İşkodralı Mustafa Şerifi Paşa zade Rıza Bey'e tezvic olundu. 1286 da vefat etti.," Önce kocasının, sonra da kızının ölümünden çok

müteessir olan Âdile, "İftirakname", sinde bilhassa şunları söylüyor :

Başka bir acı da gösterdi bana zâlim felek
Ya'ni kim zevcim Ali Paşa da gitti adne dek
Yâdigârı kalmış idi Hayriye Sultan bana
Kalb-i mahzûnum anınla eğlenürdi dâimâ
Nûr-i çeşmimdi sürûr-i kalb-i vîrânım idi
Hemdem ü yâr-ı şefikim sînede cânım idi
Hüsn ü hulku veş cemîl ü pek güzel idi kızım
Hayre mâil merhametlü bî bedel idi kızım
Âh kim ol nev cevân ü gülfidânım nâgehan
Uğradı bir derde aslâ bulmadı çâre heman
Bülbül-i rûh-ı lâtfi uçtı bâğ-ı cennete
Mâderiyle zevcini yandırdı nâr-i firkate

Âdile, 1 Şevval 1316 (1898) de Yetmiş beş yaşında iken vefat etti. Eyip'te Bostan iskelesinde kocasının yanına defnedildi. Bay Sabri, *Fiş*'te diyor ki, "Müşarünileyhin yevm-i vefatında,

Çâr yâr imdâd idüp id-i visâl itti bugün

روح پاک عادلہ سلطان جنت آشیان

— 1316 —

Tarih-i ta'miyedârını hâvî on iki beyitli bir mersiye ile bu abd-i âciz de teessürât-ı umûmiyeye iştirak etmişti.," *Osmanlı müellifleri*'nde de,

جنت مأوايي ايتدی عادلہ سلطان مکان

tarihi görülmektedir.

Âdile Sultan'dan behseden menbalar onun çok cömerd olduğunu söylüyorlar. *Osmanlı müellifleri*'nde deniliyor ki, "Sâlihât-ı ümmetten cûd ü sehâ ile ma'rûf bir sultandır.," *Fiş* de ise "Fındıklıdaki sarayı mecma'-ı huffaz ve meşayih ve ulemâ ve eytam ü erâmil ve fukarâ idi.,"

Son asır Türk Şairleri'nde de onun hakkında şu malûmata tesadüf ediyoruz. "Müşarünileyhâ; Âbid, zâhid, sahî, kerim, hayrat ve hasenat sahibi bir muhaddere-i muhtereme idi. Sultan Abdülhamid, müşarünileyhâ hakkında riâyet-i kâmile gösterirdi. Hattâ vefatından bir kaç sene evvel sraya gittiğinde asker dizdirtip muzika çaldırarak müşarünileyhayı bir hükümdar gibi kabul eylediği mesmudur.,"

Âdile, Bâlâ tekkesi şeyhi Ali ef. ye müntesipti. Divanında şeyhinin vefatı dolayısıyla (1297-1879) da yazılmış bir tarih ile bir mersiye vardır.

Âdile Sultan divanının yazma nüshalarına müteaddit kütüphanelerde tesadüf ediyoruz (*Tpk. Hz. K. No. : 995, 996, 997 — Ün. Vl. K. No. 3801 — Mlt. Alm. K. Mz. No. 310*).

İtina ile yazılmış ve tezhib edilmiş olan bu nüshalarda görülen şiirler ekseriyetle münacaat, na't, medhiye, mersiye, gazel gibi manzumelerle, şairin kendisini âlâkadar eden mevzuları havi şiirlerden ibarettir.

Âdile muvaffakiyetli bir şair sayılamaz. Onda bir takım kafiye hatalarına, vezin ihmallerine bile tesadüf edilmektedir. Fuzulî, Muhibbî, Şeyh Galib gibi şairlere yazdığı nazirelerde katiyen bu büyük şairlere pek az bile olsa yaklaşmamıştır. Şekil ve edadaki acemiliğine rağmen Âdile, "Tahassürname,, "İftirakname,, gibi manzumeleriyle bazı mersiyelerinde ruhunun elemelerini terennüm edebilmiştir. 2000 beyitten fazla olan bu şiirler arasında Tasavvufî parçalar da görülür. "On iki pir,, hakkında medhiyeler yazan bilhassa "Şah Nakşbend,, e karşı derin bir hürmet hissi taşıyan Âdile, hece vezniyle ve Yunus ilâhileri tarzında manzumeler de yazmıştır.

Onun divanından seçtiğim bir kaç şiiri örnek olarak alıyorum :

— I —

- ilâhî -

Hak yoluna can verdiler
İncitme hiç dervişleri
Cânan yolunu buldular
İncitme hiç dervişleri
Dervişlerin Hak'tır yolu
Olmaz dahi sağı solı
Hak erenler kılmış veli
İncitme hiç dervişleri
Dervişlerin vasfı muhal
Dosta bunlar buldı visal
Böyle dimiş ehl-i kemal
İncitme hiç dervişleri
Anlar cihandan geçtiler
Akla karayı seçtiler
Vahdet şarabın içtiler
İncitme hiç dervişleri
Âdle uzatma sözünü
Derviş idegör özünü
Tâ göresin Hak yüzünü
İncitme hiç dervişleri

— II —

- Gazel -

Dür kılma mihr ü aşk ile mahabbetten beni
Mâsivâdan lûtfiile kurtar şu mihnetten beni
Bister-i gamda yatur vaslın ile handân kıl
Eyleyüp âgâh uyandır hâb-ı gafletten beni
Rü'yet-i didârını lûtfen nasîb et ey güzel
Pâdişâhım kıl meded tard itme cennetten beni
Gonce-i hüsnün bıraktı cânıma geçti firâk
Rahm kıl mürğ-i dile kurtar bu firkatten beni
Nefs-i emmâre fesâde durmayup ta meylider
Nâre yak anı halâs it bu adâvetten beni
Âdile kat'-ı ümîd itme günâhım çok deyu
Eyle istiğfâr me'yûs itme rahmetten beni

— III —

Âteş-i aşkın olup hâne-i dilde mihman
Yaktı sertâ bekadem cismimi billâhi inan
Hâne-i gönlümü teşrîf iderek ol sultan
Ol sürûr ile bulurdı şerefi bu dil ü can
Bakma taksîrime ey şâh-ı cihan teşrîf it
Yıkılıp hâne-i dil olmada her dem vîran
El'aman âteş-i aşkın dil-i sûzânı yakar
Geçti tâ cân evine bu şerer-i âh ü figan
Sabr ü sâ mân yanar görmesem ol yârı meğer
Elde kalmaz göricek zerre kadar tâb ü tevan
Yâr ile sırrını bir olsa gönül itmez ayan
Öyle üftâdeye ey Âdile cânım kurban

— IV —

Duymasun cân ü gönül dostuma pinhan gideyim
Akl u can bana nedir bîdil ü bîcan gideyim
Cismde can gibidir gözde hayâlî yârin
Nice bir gurbet ü firkatle perîşan gideyim
Korı cânımda da aşk odını yaktı alevi
Yanmak aşk ile beşâret bana üryan gideyim
İderim kat'-ı taallûk çü bu cân ü tenden
O güle bülbül-i cân itmede efgan gideyim
Âdile Kâ'be-i kûyin ideyim şöyle tavâf
Arz ide rûyini dildârıma mihman gideyim

Bibliyografya: Osm., Stş., Fş.

Âfitabî (Amasyalı) — *Sehî* nin Tosya'da *Âşık Çelebi* ile *Hasan Çelebi*'nin Merzifon'da doğmuş olarak gösterdikleri *Âfitabî*, bir çok mecmualarda (meselâ bakınız: *Mcnz., Prv.*) ve *Lâtîfî* de doğru olarak tesbit edildiğine göre Amasyalıdır. Matbu *Sehî* tezkiresindeki Tosya kaydının (*Sehî* tezkiresi S. 84) tertip yanlışlığı olmak ihtimali de vardır.

Her halde *Âfitabî*'nin Amasya'da veya onun kazası olan Merzifon'da doğmuş olduğu muhakkaktır.

Lâtîfî « Mesmû'dur ki Sultan Bayezid Han Amasya'da Çelebi sultan iken müşarünileyhe vâsıta-i fazl u kemâl ile tekarrüb hâsıl idüp meclis-i hâsına varan cümle-i havâsından biri olmuştu. Ve şeref-i hüsn-i iltifât-ı şâhî birle hayli i'tibâr bulmuştu. » diyor. Fatih zamanında yaşadığını da *Kafzade* söylüyor. *Âşık Çelebi* ise, « Sultan Ahmed merhum cenâbına intisâb idüp hüsn-i iltifât ile bervech-i tekaüd bir kaç akçe idinüp ölünce Amasya'da ve havâlisinde va'z ü nasîhat ve halktan inkıtâ' ve vahşet idüp uzlet ve vahdet üzre ömür geçirmiştir » diyor.

Sehî de de « Şehzade Sultan Ahmed hizmetinde olurdu. Fakir anı görmedim ammâ eş'ârı ma'lûmdur » kaydının bulunduğu bakılırsa, bütün bu menbaların bir birine yakın olan rivayetlerini birleştirmek mümkün olur. Demek oluyor ki, Bayezid Han'ın oğlu Ahmed (886—1481) de Amasya valisi iken *Âfitabî* de kendisine intisap etmiştir. *Sehî*'nin onu görmemesi pek tabiidir. Her halde *Âfitabî* ihtiyarken ölmesine rağmen ancak (900 — 1494) tarihlerine kadar yaşamış olmalıdır.

Âşık Çelebi ye nazaran medrese tahsili gören ve sonra mutasavvıfa meslekine salık olan *Âfitabî*, hayatının mühim bir kısmını vâizlikle geçirmiştir. Bayezid Han'a ve şehzade Ahmed'e olan yakınlığının da devamlı olmadığını görüyoruz. Bazı kıskanç kimseler, onun hakkında dedi kodu yapmışlar ve padişah huzurundan kovalanmasına sebep olmuşlardır.

Lâtif. diyor ki: «Kadim - üz-zamandan mukarreb-i sultan ve sâhib-i fazl u irfân olanlar mahsûd-i akrân olmak mukarrer olduğu bâisten ihvân-ı hased mezburî dergâh-ı pâdişâhîden men'ü red için hâr ü has-i nifâk u şikak ile tarik-ı münâsebeti seddidüp kurb i huzûr-i şehriyârîden mezkûrî dür düşürürler ve pirlîği deminde zücâc-ı dil-i nâzûk mizâcına seng-i cefâ ile inkisâr virirler. Bu dahi mâvekaayı arz itmek kasdiyle hasb-ı hâlin bir kasıdeye dercidüp sanâyi'-i bediyyeden çok sanâyi' harcitmişti.»

İhtiyar Şair'in teessürünü anlatan bu kasideden yalnız şu üç beyti *Lâtifî* kaydetmektedir :

Müjen tîrine cân atmak hedef devlet nişânidir
Velî benim gibi hâkinin ol devlet ne şânidir
Yeter düştüm ırak ok gibi kurban olduğum rahm it
Ham-ı ebrûlarından kim yed-i kudret kemânidir
Zamânında bu şâhin çek tasarruftan elin ey çerh
Yıklarlar pîr isen gönlün yiğitlik ünfûvânidir

Bu üzüntülü hâdiseden sonra onun gene Amasya'da vazizliğe devam ettiğini görüyoruz. *Âşık Çelebi* nin «Esnâ-i vaızda ba'z-ı zaman hâl galebe idüp cezbe alâmâtı zuhûr ider imiş. Şevk izhâr idüp meclis ve ehl-i meclisi pür şûr ider imiş,, sözlerinden de anlıyoruz ki şair, coşkun bir adamdır. Gerek *Sehî* gerek *Âşık Çelebi* onun bir güzele tutulduğunu da şu yolda anlatıyorlar:

“Hikâyet iderler ki *Âfitabî Çırağ* adlu bir mahbûb ile münâsebet ve ülfet tutup mâbeyinlerinde çok meveddet ve mahabbet vâki olmuş. Bir gün *Çırağ Âfitabî*'yi odasına da'vet ider. Bu dahi da'vete icâbet sünnet diyu kalkup *Çırağ* odasına varup görse ki meclis-i mey ârâste ve etrâf-ı meclis mehâbib ile pîrâste olup sağlı sollu simin sâk mahbûblar ayak üstüne havâle olup ayak doluların nûş iderler. Bunların bir mertebede ayşü işret ve bir derecede sohbet ve musâhabetleri var ki câm-ı Cem görse hayrân ve sergerdan olurdu. *Âfitabî* anılacak gelüp bu hâli göricek tâib sofi olmağın yine nâzûkâne dönüp gitmek isteyicek cem'iyet-i hûbân bunun geldiğine muttali' olur. Her biri kalkup bunu adımın atmağa mecâl komayup tuta kapa meclise getirirler Darb-ı dest ile çâr nâçâr buna ol şerbeti içirirler. Artık germiyyet idüp uyku galebesiyle başından dülbendi şarab zarfına düştü ve hırkasına tâb-ı teb-i *Çırağ*'dan âteş irüp ten cübbesin odlara ve beden hırkasın ocaklara yakup *Âfitabî* hüşyâr olup bu hâli göricek bu beyti didi.

Sofiysen *Âftâbî* bezm-i *Çırağ*'a varma
Kim hırkan oda yanar düşer şarâba tâcın

Âşık Çelebi, “Mezkûr *Çırağ*'a âhır-ı ömründe biz de

iriştik İstanbul bezzâzistanında kitab sahbâfı idi. *Âfitabî*'nin kendüye olan gazellerin okuyup gezüp anın vassâfı idi,, diyor.

Âfitabî, devrinin tanınmış şairlerinden biridir. *Lâtifî* onun için “Meşâhîr-i şuarâdan ve a'yân-ı fusahâdandır. Rengin eş'âr ile müretteb dîvânı ve uzûbet-i elfâz ile şîrin beyânı vardır,, diyor.

Sehî. “Hoş eş'ârı ve garrâ güftârı,, olduğunu söylüyor. *Âşık Çelebi* ise “zamânının zûfûnunu,, olduğunu yazıyor.

Âfitabî'nin divanını görmedik, fakat yazma mecmualarda onun epeyce şiirine tesadüf ediyoruz. Bu manzumelere nazaran muhakkak ki *Âfitabî*, devrinin kudretli bir şairdir. Onun bilhassa âşıkane parçalarda muvaffak olduğunu görmekteyiz. Tezkirelerde kayıtlı olan beyitleriyle, mecmualarda yazılı bir iki manzumesini örnek olarak alıyorum.

— Beyit —

Geldi bir nâme ki efsûn okumuş hâmesine
Ki gören âşık olur sûret-i sernâmesine

Dilde kim sûz ola ney gibi nefesten bilinür
Hânenin şenliği içindeki sestem bilinür

Güzel eğlencedir bâzâr-ı dehrin sûd ü sevdâsı
Eğer ta'cil idüp dest-i ecel dirmezse dükkânı
Necât istersen emvâc-ı belâdan dehre teslîm ol
Ki çekmez keşti-i Nûh'a girenler havf-ı tûfânı

— I —

— Gazel —

Yine diş yâresi var sîb-i zenahdânında
Yine şeftâlû yemişler gibi büstânında
Souk el değmediyse sana ey gonca dehen
Yad ayağ izleri var râh-ı gülistânında
Biz sana iremeziz sürünür ardınca rakîb
Âşık-ı sâdik uyuz itce değil yanında
Gice ağyâr ile mey içtüğüne şahiddir
Uykusuzluk eseri nerkis-i mestânında
Dün gice kimler ile eyledin akşam ki bu gün
Didi çok dürlü haber bâd-i sabâ şânında
Âftâbî şefeteyinde görüp zahmi didi
Yine diş yâresi var sîb-i zenahdânında

— II —

Bakdıkca çeşm-i hüsnüne çeşmim ziyâlanur
Yandıkca can cemâline karşı safâlanur
Meygûn lebin hayâli ile mest iken müdâm
Sôfi kadeh duâsın okur pârisâlanur
Gün gibi ideli yed-i beyzâ rûhin ayan
Zülfün asâsı baş çeküben ejdehâlanur
Gönlüm darılsa tan mı ki geh geh hasûd sek
Kûyinde kullaruna ider hükm ağalanur
Didim kapunda ney ne iş ucundadır didi
Âvârelerle seyr idüben bînevâlanur

Sürsen gönülden âhımı gammâzdır diyu
Eşkim revan ayağına düşer yuvalanur
Bildikce müşteriliğini *Âftâbî*'nin
Vaslın metâ'ı kıymete çıkar bahâlanur

— III —

Kâ'be-i kûyine yol vir ana kim yol varamaz
Bitür anın dileğin kim dileyüp yalvaramaz
Çekti çâk eyledi ten cübbesini aşk henüz
Dostun dest-i gamından yakasın kurtaramaz
Cevr okun atar iken yâr keman veş bilümi
Kırabilür ne için kolları ile saramaz
Dokunam dir dil-i uşşâk-ı perîşâne meğer
Ol perî şâne ile zülfün anınçün taramaz
Var mı bir gün ki güneş ahşama dek şehre düşüp
Kû be-kû derbeder ol mâh likayı aramaz
Kılca fehmeyleyemez mü-y-i miyânın arasın
Şol ki dikkat idicek bir kılı iki yaramaz
Bulmadım derdime emsem lebin emsem bâri
Tâkatim kalmadı sabr itmeğe hâlüm yaramaz
Âftâbî doğa devlet güneşi bir gün ola
Hak Taâlâ kulunu kahrile dâim kıramaz

Bibliyografya: Sh., Ltf., Ahd., Aşk., Hsn., Byn., Kfz., Mcnz., Prv.

Âfitâbî (İstanbul) — *Âşık Çelebi*, *Ahdî* gibi menbalara göre asıl adı Hasan'dır. *Âşık Çelebi* onun için "Mevâli-i izâmdan Emin kösesi demekle mâruf Mevlâna Yahya Çelebi'nin oğulluğu idi. Fünûn-i Arabiye ve edebiyeden hayli nesne andan tahsil etmiştir. Ve fenn-i fûrsi ve inşa vü inşâdı ehlerinden tekmiil etmiştir., diyor.

Âfitâbî; Arapça, Acemce ve edebiyat öğrendikten başka yazıya da merak etmiştir. *Ahdî* ve *Hasan Çelebi*, onun bir çok yazı nevilerinde muvaffak olduğunu kaydediyorlar. Şairin edebiyat ve yazıdaki vukufu dolayısıyla "Divanı hümayun,, kâtipleri sırasına girdiğini görüyoruz. *Âşık Çelebi*'nin «Hâlâ divân-ı Süleymanî kâtiblerinden ve ol zümreden ilmü ma'rifet sâhiblerindendir,, deyişine bakılırsa şair (974—1566)yılı içinde Kanunî'nin hâtiplerinden bulunuyordu.

Tezkireler ittifakla onun meziyetlerinden bahsetmektedirler. *Ahdî* "Tab'-ı nâzûki nezâketle ârâste ve zihn-i sâfî hüsn-i hulkile pîrâstedir. Ol Âftab-ı uhuvvet zurafâ beyninde gün gibi şöhret-i tam bulup envâ'-i hutut yazmada benâm akrânı içre şî'rü inşâda makbûl-i ey-yâmdır. Elhak sohbeti râhat bahş ve sözleri tahayyülât-ı şebtâbile dilkeştir,, diyor. *Âşık Çelebi* «Akrânının yegânesi na't-ı ma'rifetin ferzânesidir. Sanman ki yalnız hâme ana destbârdır. Her fende hâme gibi eli vardır. Belki hâme ki ehl-i belâgat yanlarında müşârünbilbenândır. Anın önünde serfûrû eyler. Ve nâme ki ser defter-i fasâhattir anın reşha-i midâdından tahsil-i âb-ı rû eyler,, sözlerini sarfediyor.

Hasan Çelebi temiz ahlâklı bir adam olduğunu söylüyor. Bütün bu rivayetlere nazaran anlıyoruz ki, kitabeti

ve yazısı çok iyi olan Âfitâbî, muvaffakiyetli şairler de yazabiliyormuş. Arkadaşlarıyla iyi geçinen temiz huylu ve güzel yüzlü dürüst bir adammış. Özü ve sözü tatlı olan Şair'e Âfitâbî denilmesindeki sebep te güzelliği imiş. Bu hususta *Âşık Çelebi* diyor ki « Ol dahi sipehr-i hüsn ü tal'at âfitabıdır. Ammâ hevâ-yi aşk ile âteş-i hecre yanarlara zülâl-i vaslı ila su sepmekten ol âfet âbî idi,,

Âfitâbî'nin de bir çok şairler gibi vurulduğunu ve bir güzel için manzumeler yazdığını görüyoruz. *Ahdî* diyor ki: "Kurd nâm bir kemân ebrû cevâna ya'ni bir âşûb-i dil ü câna âşık-ı nâtevân olup zarâfet âmîz bir matla'-ı pür zûrî elfâz-ı belîğ ile mastûr kılmış:

Keman-i bahtini sa'dile kurdu
Kara bağına kim ki çekti Kurd'ı

Âfitâbî

Ömrünün Âfitâbî itti gurûb

deyen *Hasan Çelebi*'nin rivayetine göre (981-1573) te ölmüştür.

Şair'in divan tertib ettiği tezkirelerde yazılı değildir. Hatta, *Hasan Çelebi* "Nazma iktidârı olmağla lâyük-ı kabûl ba'-zı eş'ârı vardır,, deyerek onun pek az şiir vücude getirdiğini anlatmak istiyor. Mecmualarda da onun şiirlerine rastlandım. Tezkirelerde görülen beyitleri ise yalnız şunlardır:

Bu lem'a-i hüsnile ki sen nûr-i basarsın
Yüz virme iken zülfüne ki nûrî basarsın
Gumûm içinde kaddim müya döndi
Hümûm altında benzim müma döndi

Öyle zannolunur ki Âfitâbî, ilk zamanlar bazı manzumeler yazmış; fakat sonra bu sahada eser vücude getirmemiştir.

Bibliyografya: Ahd., Aşk., Hsn.

Âgâh (Semerkandli) — *Salim* ve *Ramiz* e göre Semerkand'de, *Fsad* a göre, Semerkand veya Buhara'da, *Safayî* ye göre de Buhara'da doğmuştur.

Tuhfei Hattatin ve *Belîğ* de ise Şairin "Özbeklerden,, olduğu kayıtlıdır. Ayıntablı Aynî'nin,

Lebib Âgâh ü Hâmi Âmidî'dir.

mısraında onun Diyarıbekir'li olarak gösterilmesi ise şöhretinden dolayıdır.

Uzun yıllardanberi «Semerkand'li Âgâh» olarak tanınmış olduğuna bakılırsa *Salim* ve *Ramiz* in verdikleri malûmatı tercih ile kabul etmek daha doğru olur. Hususile Diyarıbekir'de yaşayan Şaire aid bazı vesikalar elde ettiği muhakkak olan Ali Emîrî, onun (1040 - 1630) hududunda Semerkand'de doğduğunu yazıyor (*Tşa*). Şairin,

Küşade eyledi dil goncesin yine Âgâh

Meğer nesîm-i Semerkand'dir hevâ-yi sebû

Beyti de Şairin Semerkand'li olduğunu gösteriyor. Ali Emîrî diyor ki, "Şairin bizzat hatt-ı destiyle müşerref

olduğumuz bazı eserleri bâlâsında - limuharririhî Âgâh ı Semerkandî - ibâresi görülmüştür ki artık Semerkandî-yülasıl olduğunda zerre kadar şübhe yoktur. „

Şair'in adı bütün menbalarda Mehmed olarak kayıtlıdır. *Tezkirei şuarayi Âmid*'de "tezkire-i Salim'de alelittifak nâm-ı nâmîleri Mehmed Kadri olduğu muharrer ise de ne Fârisî ne Türkîde âsâr-ı âlilerinde bir tek Kadri imzası yok, deniliyorsa da bu tenkid de asıl yanılan Ali Emîrî oluyor. Çünkü yazma *Salim* deki kayıd, onun gösterdiği gibi değil, "Nâm ı nâmîleri Mehmed Bolak, tarzındadır. Basma nüshada ise "بلاقدری, " şeklinde tertip yanlış olarak bir "y, ilâvesile dizilmiştir ki bunu Kadri okumağa imkân yoktur.

Âgâh, "Hacı Bolak, nâmiyle şöhret kazanmıştır. İlk tahsilini memleketinde yaptıktan ve hıfza çalıştıktan sonra Buhara'ya gitmiş, orada meşhur şair "Şevket Buhârî'den edebiyat okumuş, bir taraftan da "Molla Cami, soyundan Buhara'lı "Şeyh Saidâ, ya intisab ederek "Nakşî, olmuştur. Daha sonraları İsfahan'a giden Âgâh, orada şair "Saib, le görüşmüş, hattâ divanını kopye etmiştir. Fakat o ülkede de çok duramayarak "Tebriz, Bağdat, Şam, Kudüs, Mısır gibi şehirleri dolaşmış; Her gittiği yerin âlim ve san'atkârlarından istifade etmeği de unutmamıştır. Onun Din ve edebiyat sahasındaki ilimlerden başka ciltcilik, hattatlık, tezhipçilik, ressamlık ve hakkâklıkla alâkası olduğunu da görüyoruz (*Tşa.*).

Mısır'da bulunurken meşhur hattat "Cezayerli Hüseyin, den yazı icazesi de alan Şair, muhakkak ki kıymetli bir şahsiyettir.

Muhtelif seyahatleri esnasında bir müddet Mekke ve Medine'de de oturan Âgâh, (1080-1669) içinde Diyarıbekir'e gitmiş ve artık ikinci bir vatan olarak saydığı bu ülkede ölünceye kadar kalmıştır.

Altmış yıllık uzun bir zaman Diyarıbekir'de kalan Âgâh'ın bu şehirde bir çok talebe yetiştirdiğini görüyoruz. *Tezkirei şuarayi Âmid*'de deniliyor ki:

"Şuarâ-yi asrının güzidesi ve ahâli-i memleketin nûr-i dîdesi olan bu zât şehrimizde yetişen üdebâyâ altmış sene muallimlik etmiştir. Âgâh'ın saâdet-i vatanına hasreylediği himmet pek âli idi. Mekteb-i füyûzât meksebinden binlerle fuzalâ ve urafâ yetişmiştir. Vüzerâ-yi meşhureden Çeteci Abdullah Paşa, Şam ve Şehbâ kadısı Mansûrî zâde Mücib Kemâlî, Faziletmendân-ı ümetten Hâmî ve Lebîb, serbülendân-ı hattâtinden Âdem efendiler bu cümledendir. Mücib Kemâlî efendinin nevâdir-i şuarânın âsâr-ı nefisesini hâvî meşhûdumuz olan mecmuasında şu ibâre muharrerdir:

Sene : 1109 از خط آگاه منقولست درجینی که نائب غلطه شدم

Bir tilmîzi nâib-i Galata olduğu halde cenâb-ı Âgâh hayatta olup andan otuz iki sene sonraya kadar yaşamıştır.

O şâhbâz-ı himmet; lâne-i maâriften nice nice böyle yav-rular uçurmuştur. Kezâlik Abdülgafûr Lebîb-i Âmidî gibi bir zekâ-yi fevvar:

چنین فرسوده تن پیرم نکشم بی خبرا
که من تلمیذ آگاه سمرقندم چه میگوئی

Beytini nakşîrâz-ı levha-i iftihâr eyliyor ...

1080 hudûdunda şehrimize şerefbağ-ı vürûd olmuştur. O zaman Sâib ve Şevket âsârı memleketimizde sermeşk-ı edebiyât idi. Şu iki zât-ı âlikadirden tahsîl-i kemâlât iden bir üstâdın vürûdî üdebâ-yi memlekete bâdi-i neşât olduğundan pek ziyâde bir rağbete mazhar olup vatan-ı sâni ittihâz eyledi. Cenâb-ı Âgâh'ın zamânında şehrimizde öyle zengin bir encümen-i edebiyât teşekkül etmiştir ki, bunun derece-i hârikası gerek müşarünileyhin nezâirinden ve gerek o zaman şuarâsından Emnî, Emîrî, Hâşim, Hâmî, Hamdî, Şûrî, Fâmî, Mücib Kemâlî, Lebîb, Vâlî gibi belâgatmendân-ı memleketin terceme i ahvallerindeki nezâyir kısmı mutâleasından anlaşılır. Bir çok şuarâ-yi memâlik ve bilâd ve cümleden melik-üş-şuarâ Nabi merhum gibi bir üstâd de-feâtla o encümen-i dânişte musahabet pîrâ olmuş idi. „

Âgâh, hiç evlenmemişti. Yüz yaşını geçkin olduğu halde (1141-1728) de vefat etmiştir. Mezarında Diyarıbekir'li Vâlî'nin söylediği şu tarih yazılıdır:

Göricek hâli mekânın şu fenâ dünyâda
Hüzn ü endüh ile dil eyler iken girye vü âh
Virdi bu mısra'ı târîh ile hâtif haberi

کیردی داراره عارف بالله آگاه

— 1141 —

Tarihî menbalar Âgâh'ın vefat yılında yanlışlardır. *Safayî* onun (1127) de öldüğünü *Ramiz* ise (1143-1730)da padişah olan Mahmud I. a « با ناظم ملک جهان » tarihini vücude getirdiğini ve 1144 yılında vefat ettiğini yazıyorlar. Müstakimzade ise şâiri iki yerde kaydederek birinde (1143-1730) diğesinde de (1140-1727) de ölmüş olarak gösteriyor (*Mcns.*). Hiç şüphe yok ki onun mezar taşındaki (1141-1728) tarihi bütün bu rivayetlerin en doğrusudur.

Âgâh, devrinde kudretli bir şahsiyet olarak tanınmıştır. Hususiyle Diyarıbekir'deki şöhreti çok büyüktür. Tezkirlerin de onun hakkında sitayişli cümleler sarfettiğini görüyoruz.

Salim, "Şuarâ - yi asrımızdan bir kâmil-i hünerverpîş ve Fârisî ve Türkî'de sâhib divan bir dervîş-i dilrîş, " olduğunu söylüyor.

Ramiz, " Fârisî ve Türkî eş'âr-ı dilrübâları bînazir ve tâbnâk ârif ve Âgâh bir şeyh-i huçeste idiler. „ diyor.

Safayî "diyor ki, Fârisî ve Türkî nazımda mâhir gerçekten icâd-ı ma'nâyâ kadir, asrında memdüh ve müselleş şâirdir. „

Âgâh'ın mutasavvıf olmak itibarile de uzun zamanlar devam eden bir şöhreti vardır. Hattâ, hakkında bazı menkabelerin teşekkül ettiğini bile görmekteyiz.

Esad Tezkiresinde şöyle bir kikâye kayıtlıdır:

“ Ragıb Paşa merhum evâil-i hâlinde ol dil âgâh sohbetiyle iğtinâm ve mükâsefe ittikte mikdâr-ı ömründen istikşâf idicek mâdâm el- hayât beni derûnundan çıkarmadıkça fenâpezîr olmazsın diyu ilgaz ider. Vezîr-i müşârünileyhin işbu lûgazi halli derd-i derûn olduğu halde güzârende-i zaman ve vaktâ ki sadâretinde sırr-ı hafiy-yi derûnile merhum da gunûde-i pister-i hirmân iken halline mülhem ya'ni aded-i (آگاه) , (راجب) dan tarh olundukta bâkiden sene-i ikbâli olan 1176 hisâbının zuhûrı olduğu asrını müdrik ba'z-ı pîrân-ı ehl-i irfandan hengâm-ı sabâvette mesmû'-i hakîr-i şikeste rakam olmuştur.

Âgâh'ın kıymetli bir hattat olduğu da söylenmektedir. Bu husus hakkında *Ali Emîri* şu malûmatı veriyor: “ Şehrimiz (Diyarıbekir) Câmi'-i kebirinin sakf-ı merfûunda dâiren mâdâr hatt-ı celî ile mukarrer “ Âyet-i Kürsî, ” ile “ Âyet-i Nûr ” müşârünileyhin hatt-ı bînazîri olduğu gibi mihrâb-ı füyûzât meâbın fevk-ı ikilinde,

Şimdi mihrâb eylesün hamgeşte kaddin müstakîm

Kim irişti hazret-i Âsaf'tan envâ'-i sürûr

Şimdi minber söylesün الحمد لله الذي

أذهب عنا الحزن حمداً الى يوم النشور

Beyitleri gibi münasebetli sözleri havî on üç ebyât ile müezzinler mahfelinin zîrindeki sütunlarda

عندليب حبشك لانهسى اولدى تجديد

— 1124 —

Mısrâ'-ı târîhini havî manzumenin cümlesi müşârünileyhin hem zâde-i tabîati hem yâdigâr-ı hâme-i İmâd pesendânesidir. Öyle bir üslûb-i bedî'i letâfetle yazılmıştır ki ikiyüz seneden beridir seyr ü temâşâ idenler mecbûr-i tahsîn-i firâvân olurlar. Bundan başka üstâd-ı muhtremimiz Şaban Kâmi efendi hazretlerinde lâtif levhaları ve sâir baz'-ı nefâis perverân-ı memleketin dest-i ihtirâmında sülûs, nesih, ta'lik yazıları ba'z-ı kitab ve mecmualarda hatt-ı destiyle müzeyyen ebyât-ı ruhnevâzları mevcut ve erbâbı indinde pek kıymetdârdır (*Tşa.*)

Âgâh'ın yazma divanlarına bir çok kütüphanelerde tesadüf ediyoruz (Meselâ bakınız: *Tpk. Rv. K. No: 777, Ün. K. No: 2896*).

Dil-i divâne olmaz bir nefes hâlî temennâdan

Ki mest-i câm-ı nâz ü işvedir bir mâh sîmâdan beytile başlayan bu divanda 2230 kadar beyit vardır (*Rv. 777*). Bazıları ise 2160 beyitten ibaret olduğunu söylüyorlar (*Tşa., Fş.*). Manzumeler; 2 na't, 5 tarih, 1 tesdis, 1 Tahmis, 361 gazel, 26 rubâiden ibarettir. Divanda kaside yoktur. Yalnız bir manzumesinde, (1131-1718) de Diyarıbekir kadısı olan Nev'izade Mehmed Salih hakkında yazılmış şu beyitler görülüyor:

Salâh-ı dîn ü dâniş hazret-i Sâlih Muhammed'dir
Ki imzâsiyle oldı efser-i şer'-i mübin peydâ
Mükennâ ismi Nev'izâdelikle ol atâkârın
Ki itti id-i vaslı Âmid'e huld-i berin peydâ
Vecdî'nin,

Gönül süzân iden cism-i nizârın tâze dâğındır

Seni pervâne-i aşk eyleyen kendi çerâğındır

Beytini tesdis eden Âgâh; Muhibbî, Diyarıbekirli Haletî, Nailî, Sabri, Fehîm, Nazîm, Nabi, Sabit, Seyit Vehbi, İzzet Ali Paşa... gibi şairlere nazireler yazdığı gibi Vâlî'nin bir gazelini de tahmis etmiştir.

Âgâh'tan bahseden menbalar, onun farisî şiirleri olduğunu da söylüyorlar. Tezkirei şuarayı Âmid de “Farisî divanı henüz meşhûdumuz olmamış ise de mecmualarda kendi hatt-ı nefisile muharrer bir hayli farisî gazelleri görülmüştür, ” kaydından sonra bir gazeli de yazılıyor.

Olursa her ne kadar sâde şi'ri Âgâh'ın

Bir iki beyt ideriz intihâb her ne ise

demek suretiyle bizzat kendisinin de itiraf ettiği vechile daha ziyade “sade şiirler, ” yazan Âgâh, san'at zevkından de katiyen mahrum addedilemez, Pürüzsüz ve oldukça vâzih bir ifade ile manzumeler yazabilen Âgâh'ı, XVIII inci asrın meşhur şairleri derecesinde olmasa bile gene muvaffakiyetli bir şair olarak gösterebiliriz. Hususiyle onun âşıkane bazı gazellerinde kendine hâs bir şahsiyet te görmekteyiz. Güzel san'atlerin muhtelif sahalarında oldukça bir mevki sahibi olan Âgâh, her halde ihmal edilecek bir şahsiyet değildir.

— I —

— Gazel —

Gördi tahammül eyleyemez aşk dâğına
Pervâne düştü dün gice şem'in ocağına
Âşıkların figanı dahi bî eser gibi
Az kaldı kim gülün gire bülbül kulağına
Bir hâhişe kararı mı var bîkarârının
Bin kerre düştü bûse elinden ayağına
Olmaz esîr-i şâm-ı firâkın ziyâpezîr
Hurşîd nûrın itse de revgan çerâğına
Ağyârın inkisârına Âgâh kim bakar
Ol şühile muâmelemiz olsa sağına

— II —

Sebû veş sâkin-i meyhâne olsam geh tehî geh pür
Elimde sâgar-ı mey şâd ü hurrem geh tehî geh pür
Ser-i kûyinde yârın iderim âh ü figan her şeb
Nevâ-yi ney gibi geh zîr ü geh bem geh tehî geh pür
Olur mahv-i nîgeh âmed şüd-i mevc-i hayâlınden
Habâb âsâ peyâpey çeşm-i pür nem geh tehî geh pür
Mukadderdir nasîb i bîş ü kem seng-i adlâletle
Ki olmuş sernüvişt-i nakş-ı hâtem geh tehî geh pür
Değil pürhun şümâr-ı rîk-i hikmetten gözüm Âgâh
Misâl-i şişe-i sâat gönül hem geh tehî geh pür

— III —

Küşâde olmadı ol goncenin melâli nedir
 Hazan mıyüz o gülün bizden infiâli nedir
 Nigâhtan müteellim niyâzdan bîzâr
 O şûha arz-ı merâm itmenin meâli nedir
 Tamâm-ı ömr humâr-ı firâk ile geçti
 Bilinmedi dahi keyfiyyet-i visâli nedir
 Hilâlîne feleğin itme serfûrû ey dil
 O âftâb yanında mehîm kemâli nedir
 Ne nağmeyüz bu tarabhânedede ne tanbûruz
 Zamânenin bize Âgâh gûşmâli nedir

— IV —

O dil ki dâğ-ı mahabbet şîrâre efgen olur
 Felek sitâre vü hurşîd ü meh neşîmen olur
 O şem' hemdem-i ağyâr olunca dâğ olurum
 Ki şu'le bende vü gayrın çerâğî rûşen olur
 Kimi ki fevk-ı ser itsem müdâm cilvekühen
 Döner sipehr-i cefâkâre o da düşmen olur
 Olursa nîm nigâh ile de tesellîbahş
 Gehî hicâb ü gehî hâb-ı nâz rehzen olur
 Demâdem âteş-i cansûz-i şevkten Âgâh
 Durur durur dil-i dîvâne germ şîven olur

— V —

Figân ki çeşm-i bütân gâh mest ü geh mahmûr
 Nihân olur dil ü can gâh mest ü geh mahmûr
 Dirîğ geçmede eyyâm-ı ömr gaflet ile
 Misâl-i bâdekeşan gâh mest ü geh mahmûr
 O rind-i bâdeperestim ki subh ü şâm iderim
 Tavâf-ı kûy-i mugân gâh mest ü geh mahmûr
 Hücûm-i gamla serâsime olduğumdur kim
 Sanurlar ehl-i cihan gâh mest ü geh mahmûr
 Metâ'-ı akl u dili çoktan itmişim Âgâh
 Fedâ-yi ritl-ı giran gâh mest ü geh mahmûr

— VI —

—Rubâî—

Mâdâm ki ârif itmeye terk-i sivâ
 Olmaz mütecellî anda envâr-i hüdâ
 Bir dilde iki sûz-i mahabbet olmaz
 Bir fânûs içre iki şem' itmez câ

— VII —

Geh vahşet idüp bâdeye peymâ oluruz
 Geh dil gibi halk içinde tenhâ oluruz
 Ammâ yine tûtî gibi bîkeslikten
 Âyînedede aksimizle gûyâ oluruz

Bibliyografya Slm., Rmz., Sfy., Thf., Blg., Mcns., Esd., Tşa.

Âgâh (İstanbul) — Asıl adı Mehmed olan Âgâh
 Tuhfe ye göre, Yusuf namında bir zatın oğludur. Ramiz
 onun tahsil ettiğini ve yazıda meharet kesbettğini yaz-

dıktan sonra "Sultan Süleyman'ın ruznamçeciliği hizmetine nâil olup müddet-i medîde-i rûzgârda safâ-yi hâtır ile karîn,, olduğunu söylüyor. *Fatin* de aynı şeyleri "Süleymaniye cami'-i şerifi ruznamçeciliği hizmetinde müstahdem,, sözleriyle ifade ediyor. *Tuhfe* de ise "Sultan Selim cami'-i şerifi ruznamçecisi idi,, deniliyor. Bu kayıd *Esad* da da aynıyle mevcuddur.

Hüsnuhat, sülüs ve neshi Ağakapulu İsmail'den öğrenerek icazet aldığını ve Sünbülî tarikatı şeyhlerinden Seyid Nureddin'e intisab ettiğini ise *Tuhfe* den öğreniyoruz.

Bütün menbalar onun (1158-1745) de öldüğünü haber veriyorlar. Vefatına Müstakim zade خندان جنت tabirini tarih düşürmüştür.

Âgâh'ın şiirleri elde mevcut değildir. Tezkirelerde ise yalnız Emir Buharî tekkesine şeyh olan Tokatlı-Mehmed Emin için söylediği şu tarih kayıtlıdır.

Hâce-i hâcegân didi Târîh

جای میره خلیفه اولدی امین

Ramiz, onu "Dâniş ve irfân ile meşhûr ber vefk-ı dilhâh icâd-ı mâ'nâya kadir bir şâir-i pâkîze edâ,, olarak gösterdikten sonra eserlerinin "Gadr-i rûzgâr ile târümâr,, olduğunu da ilâve ediyor. *Fatin* ise yalnız yukarıdaki tarihi yazarak "Başka eş'ârı manzûr-ı âcizî olmamıştır,, diyor. Demek oluyor ki Âgâh'ın bir beytinden başka ne kadar manzumesi varsa kaybolmuştur.

Bibliyografya: Rmz., Thf., Esd., Ftn.

Âgâh (Paşa) — *Son asır Türk Şairleri* ne göre, Trabzon valisi Hazinekar Osman Paşa'nın Kavasbaşısı Mustafa Ağa'nın oğludur.(1247-1831)de Trabzon'da doğdu. İlk tahsilini bitirince kâtip oldu. Daha sonra gönüllü olarak bahriye meslekine girdi. İstanbul'a geldi. Gemi hocalığı, kalyon kâtipliği hizmetlerinde kullanıldı. (1269-1852) de Rus muharebesinde devletten ve İngiltere hükûmetinden gümüş madalyalar aldı. Bilâhire Sakız'a gitti. Kitabet ve hesap vazifeleriyle terfi ettirilerek Midilli'ye gönderildi. Kalyon kâtipliği rütbesile Tersanede fabrikalar kâtibi oldu. Midilli'de bulunduğu esnada "Cezairi bahri sefid,, valisi olan Hüsnü Paşa'ya intisab ederek onun delâletiyle ve binbaşı rütbesile "Fırkai zaptiye,, azalığına, daha sonra Hudavendiğâr, Hicaz, Pizren vilâyetleri alaybeyliğine tayin edildi. (1294-1877) de İstanbul fırka meclisi azalığında, müteakiben Van, Bitlis, Erzurum, Diyarıbekir, Kosva, Halep, Selânik, Manastır, Ankara vilâyetleri alaybeyliğinde bulundu. " Mirimiran ,, rütbesini kazandı. Tekaüdü icra edildikten sonra - karısının doğum yeri olan - Ankara'da ikamet etti. Orada yerli hükûme geçmişti. Yedi yıl idare meclisi azalığında bulundu. 20 Muharrem 1324 (1906)da vefat etti. Hacı Bayram Veli türbesinin civarındaki kabristana defnolundu.

Âgâh Osman'ın yazma bir divanı ile "Bülbülname" adlı manzum bir risalesi vardır. Son asır Türk Şairleri'nde, "Bülbülname" namındaki risâle-i manzûmesiyle dîvân-ı eş'ârının refkası nezdinde bulunduğu işidilmiştir, deniliyor.

Gireson ziraat bankası direktörü Bay Fahri, Şairin el yazısıyla olaniki divanının kendisinde olduğunu ve şiirleri arasında çok güzel koşmaların da bulunduğunu söylemişti. Kendisinden mektupla divan hakkında malûmat verilmesini rica ettimse de cevap alamadığım için eser hakkında bir fikir serdedmeyeceğim. *Osmanlı müelliflerinde* "Tarz-ı şi'riAvni ve Hakkı Beyler tarzındadır," deniliyor.

Son asır Türk Şairleri'nde "Hayatı, zaptiyelikte geçen âdemlerin değil mahâfil-i şi'r ü edebde demgüzâr olan zevatın ekserisinden de güzel şiir söylemiştir,"cümlesini görüyoruz. Şu şiirlerini naklediyorum :

— I —

Serd-i gamla dil unut eş'ârı da dildârı da
Terk ider bülbül şitâda zârı da güzârı da
Dilde sûz-i aşk cûy-i eşk-i firkat dîdede
Çeşm-i uşşâkın nümâyan nârı da enhârı da
İ'timâd itme kelâm-ı mülhid-i bîmezhebe
Sâbit olmaz münkirin ikrârı da inkârı da
Bir görür mir'ât-ı dilde dost ile a'dâyı rind
Eylemez işkeste hâtır yârı da ağıyârı da
Eylemez Karûn-i dehre serfûrû dünyâ için
Yere geçsün genc-i cevherhârı da dînârı da
Çârsû-yi âlem-i vahdette yok lâf-ı hilâf
Başka bir tarz ü edâdır kârı da bâzârı da
Bahr-ı tab'-ı şâiran Âgâh olunca mevchîz
Gevher-i ma'nâ saçâr efkârı da güftârı da

— II —

Etmez hevâ-yi aşk ile asla karâr mevc
Durmaz koşar sevâhil-i vaslı arar mevc
İcrâ-yi medd ü cezri tevâzu'la câbecâ
Etmek diler o mâhveşi derkenâr mevc
Haddin taşırma hiddete gelsen de bahr veş
Cûşîş deminde sâhili etmez güzâr mevc
Pervâne gönlüm eyledi deryâ-yi nûre gark
İzhâr edince şem'a-i rûhsâr-ı yâr mevc
Âgâh anın da çektiği var rûzgârdan
Etmezdi yoksa yok yere feryâd ü zâr mevc

— Muhammes —

— III —

Gam değildir kalsa da sôfi-i şeydâ pâresiz
Bulmak âsandır ana nanpâre zirâ pâresiz
Koymasun Hak rind-i mey âşâmı ammâ pâresiz
Neş'e bahşolmaz dile câm-ı musaffâ pâresiz
Çâre yok def'-i gam ü endûha asla pâresiz

Âlem-i fakrın çoğalmış merdüm-i bîvâyesi
Ağniyânın kalmamış himmette anka pâyesi
Ehl-i insâfın çekilmiş Kaf'a zıll ü sâyesi
Nukre-i dâğ-ı eseften başka yok sermâyesi
Kâse ber-kef devr eder gerdûn hattâ pâresiz

Akçesiz dükkâna bastırmaz ayak bakkaliyan
Et değil vermez bile bir üstühan kassab Yuvan
Âdeme ot yoldurur bir bağa girsen bâğban
Pârelensen yok veren bâdihavâ bir pâre nan
N-işlesün ehl-i şikem kaldıkca ammâ pâresiz

Gûze-i çeşminden aksun eşk-i gam seylâb tek
Çeşme-i ümmidini biâb ü tâb etsün felek
Nâlesenc-i el'ataş olsan susuzluktan köpek
Kırbası koynundan eksik olmasun tâ haşredek
Bir içim suyu dirîğ etmekte sakka pâresiz

Merhamet ümmîd edüp gel urma başın her dere
Ağlayup hâlin sakın arzetme şahs-ı âhare
Bil husûl-i maksadın mevkufdur sîm ü zere
Hiç isâle eyleme eşk-i niyâzın boş yere
Bu sularda dönmiyor dülâb-ı dünyâ pâresiz

Sanma hâlis dost olur her kem ayâr ü ebteri
Ur mehakk-i imtihâna fârik ol seng ü zeri
Aç gözün her kârda dâim gözet nef'u dari
Hep fesâdâlûdedir sarrâf-ı kevnin defteri
San hisâbı kor seni anhâ vü minhâ pâresiz

Basma bezm-i sohbet-i ehl-i hevâya hiç ayak
Kılmasunlar tâ seni sâgarkeş-i derd-i nifâk
Var ise nâmûsun ol nâmûssuzlardan uzak
Ezkazâ bir zâlimin mağdûrı olsan derde bak
Eylemez hükkâmı asrın fasl-ı da'vâ pâresiz

Stş.

Almak istersen eğer himmet-i ehlullâhı
Bîdeh olma gözet hürmet-i ehlullahı
Nâm-ı âlîlerini yâd ile kıl istimdâd
Göresin tâ ki nedir kuvvet-i ehlullahı
Ebedî hayyolarak terk-i fenâ eylerler
Sanma her kes gibidir rihlet-i ehlullahı
Kurb-i Hak'ka varamaz dağdaga-i kesretten
Bulmayan şâhreh-i vahdet-i ehlûllahı

Bir dil ki ola nâil-i didâr-ı hakikat
Ferdâ elemi hasret-i cennet mi çeker hiç

Pençe-i ismet idi ancak grîbangîr olan
Yoksa Yûsuf sanma bilmezdi Zelihâ kıymetin

Dest-i hâcâtın hemîşe Hazret-i Allaha aç
Osm.

Âgâhî (Sazşairi) — *Ünv. K. Mc. No. 273* de bir çok halk şairleriyle beraber Âgâhî'nin de bazı manzumeleri kayıtlıdır. Mecmuadaki şiirlerin nihayet XVIII inci asır sonuna kadar yetişen şairlere aid olduğu tahmin olunabilir. Seçtiğim iki koşmayı naklediyorum :

I

Fitne-i zamanın devri döneli
Harâb-ı cihanda lezzet mi kaldı
Mürâyî dünyâya geldim geleli
Çekmediğim derd ü mihnet mi kaldı

Düşeli âleme gör şu ihtişam
Hak cevab kâr etmez hâsılı kelâm
Zamanda zengine mahbûba ikrâm
Erbâb-ı kemâle rağbet mi kaldı

Bu cihan ziyneti çok verdi noksan
Rûz-i kıyâmetten gösterdi nişan
Zâlimin zulmünden yıkıldı cihan
Mehdi-i zamâne hâcet mi kaldı

Gün begün bu cihan zulme mukarrer
Nakşedüp dünyâyı gezdim serteser
Tutalım ki bir kıl bir dağ çeker
Anı da çekmeğe tâkat mi kaldı

Her biri bir demde iş ü işrette
Fisk u zinâ ile âlem ülfette
Duâ senâ edüp bezm-i vahdette
Âgâhî pirlerde himmet mi kaldı

II

Sen hublar şâhısın sultan ya handan
Rikâbında gerek yüz lâle güzel
Bırakmam destimi asla yakandan
Taksalar boynuma yüz lâle güzel

Yâr kabrim kazagör yektâsını bul
Hecele rı zeyi yek ta sini bul
Fürûş-i elmâsın yektâsını bul
Sakın meyil verme yüz lâle güzel

Âgâhî şekvâmız yâre ne senden
Çektiğim hecr-i gam-ı yâre ne senden
Dilediğim bir gül yâre ne senden
Gerekmez bizlere yüz lâle güzel

Âgâhî (Dede) — Bektaşî şairlerinden olan Âgâhî hakkında *Bektaşî Şairleri*'nde şu malûmat kayıtlıdır:

“ Âgâhî Belgradlıdır. Asıl ismi Yaşar, mahlâsı Âgâhî'dir. Kırşehir Bektaşî dergâhının “ Kilerevi „ ne vakfettiği bir nefes mecmuasında mührünün tarihi “ H. 1275 „ olduğuna göre bundan kırk, elli sene evvel vefat ettiği tahmin olunabilir. „

Şu iki manzûmesini aynen naklediyorum :

I

Tevellâsın teberrâsm bilen abdâla aşkolsun
Temennâsın tesellâsın bulan abdâla aşkolsun
Hevâ-yi seyr-i fillâh eyleyen dervîşe şeydallah
Fenâfillâh sevdâsın eden abdâla aşkolsun
Tecerrüd cür'asın nûşeyleyen abdâla eyvallah
Hârâbat ehli sevdâsın çeken abdâla aşkolsun
Abâsından kabâsında geçüp bu dehr-i fâninin
Fenâ vü fakr dîbâsın giyen abdâla aşkolsun
Dilâ bu çille i merdan çıkarmış cana teslîmiz
Bu esmânın müsemâmın duyan abdâla aşkolsun
Niyâz ile vücûdun eyleyüp mir'ât-ı Yezdânî
Gönül âyînesi pasın silen abdâla aşkolsun
Muhîbb-i hânedâna sadhezâran âferîn olsun
Olar kim şol ahîbbâsın seven abdâla aşkolsun
Erenler tâlib-i esrâra bizden çok niyâz eylen
Şarâb-ı aşkın a'lâsın bulan abdâla aşkolsun
Ey Âgâhî yine bir tarz-ı dervîşâne nazm ittin
Hezârân hüsn-i hemtâsın bilen abdâla aşkolsun

II

Ey sofi bana mescid ü meyhâne de birdir
Savt-ı zühüd ü na're-i mestâne de birdir
Hak'tan sana irmez ise esrâr-ı hidâyet
Bu zikr ü ibâdet ile peymâne de birdir
Gel geç bu riyâdan hele gör taht-ı cihanla
Bu fânide bir gûşe-i vîrâne de birdir
İllâ başı dünyâya gönül virme dirîga
Ârif olana âkil ü dîvâne de birdir
Âgâhî gibi nûr olgör ey gözi a'mâ
Bu aşka yanan şem'ile pervâne de birdir

Bkt.

Âgâhî (Rizeli) — Asıl adı Şakir Âgâhî olan ve Âgâhî mahlesiyle manzûmeler vücude getiren şair hakkında *Son asır Türk Şairleri*'nde şu malâmat kayıtlıdır :

"Şakir Âgâhî efendi, Rize'li Elhac Memiş efendi'nin oğludur. (1254-1838) de Rize'nin Eminüddin mahallesinde doğdu. Memleketinde tahsîl-i ibtidaîde bulunduktan sonra İstanbul'a gelerek fetva emîni Nuri efendi'nin dersine devam etti. İcazet-i ilmiyeyi aldı. Tadrîcen bilâd-ı hamse payesini ihraz eyledi. Mektebi sanayi'de ve Tophane'de Feyziye mektebinde senelerce Arabî ve Farisî tadrîs etti. (1320-1902) de İstanbul'da vefat eyledi. Arabî, Farisî lisanlarile Türkçe eş'arı vardır. Tercîi bend şeklinde Türkçe iki cüz Bahariye risalesi (1299-1881) de Mektebi Sanayi matbaasında tab'olundu. Yine tercîibend tarzında Farisî Tarabnamesi vardır ki gayrı matbudur. ,,

Kitapçı Bay Hulûsi diyor ki, Âgâhî'nin şiirleri Fatih yangını esnasında mahvolmuştur. şu iki manzumesini aynen naklediyorum :

— Bahariye'sinden —

— I —

Çekmez hevâ-yi gülşene hiç bir hevâ beni
Bir taze gül hevâsı çeker ol yana beni
Ol gonce-i tere o füsunsâz nerkise
Aşkın belâsıdır ki eder mübtelâ beni
Sünbül kelâleler ne aceb kim döküp durur
Zencîr-i aşkına çekecek galiba beni
Buldukca buldı revnakın amma ki eyledi
Âlüfte-i çemen gül-i nazûk e da beni
Feryad ü nalem ey gül-i ter hâli arz ider
Ger anlamaksa sorma sakın hiç bana beni
Girse müsabakat yerine sebkât idemez
Âşüftelikte bülbül-i ateş neva beni
Ne seyr-i gül'izara ne gülzare dil kanar
Serdar-ı aşıkân idecek iştiha beni
Ey gülşen-i vefa dilerim hiç bir zaman
Bezminden etmesün o gül-i ter cüda beni
Dikmiş gulâm-ı nerkis-i şehlâyı bezmine
Hidmet güzar-ı bezm ise görmez mi ya beni
Cismim sefîne aşkı heva dilse nahüda
Hoştur heva o sahile at nahüda beni
Sahn-ı çemende barigeihin kurdu taze gül
Çekti lâtif ârız-ı gülgüne gaze gül

— II —

— Gazel —

Şahs-ı namerde temellûk etme dökme ab-ı rû
Hahiş-i feyzetme bir boş çeşmeye tutma sebû
Malik-i mülk-i kanaat rızk-ı maksumun bilüp

Gezmez ab ü nan için kişver be- kişve kû be-kû
Âb-ı nab-ı la'l-i canane atar can teşne dil
Fikr-i batıldır muhal endiştir tahkîk bu
Âlem-i imkânda dâna dile bir cür'a yok
Âb ü tab-ı ayş ile nadan reyryan ta gulû
Bulamaz nasaz ü hem tali' olan bir katre ab
Arasa fevvere-i yenbû-ı dehri sû be-sû
Taşa baş koymuş yatur teşne garîb-i lâmekân
Hiçbir sırab-i ni'met halin etmez cüstücû
Nuşhand-i çeşme-i la'l-i tebessüm etmese
Âb-ı lûtfun teşne diller eylemezdi arzû
İktisab-ı feyz ise kasdın mülâyim pîşe ol
Âb-ı ateşza ile hemhal olur cam ü kedû
Suyu sudan fark için Âgâhî-i şîrin mezak
Attı dehre çeşmesar-ı hameden bir taze su
Stş.

Âgehî — XVI ncı asrın meşhur şairlerindedir. Asıl adı Mansur olan Âgehî, Vardar Yenice'sinde doğmuş, medrese tahsili yaparak ilmiye meslekini ihtiyar etmiştir. *Hasan Çelebi*'ye göre, Mekke kadılığından mütekaid Hoca Kaynı lakabıyla anılan Mehmed Çelebi'nin mülâzimi olmuş; *Âlî* ye göre de Gelibolu'da onbeş akça ile müderrislik etmiştir (*Knh*). Şairin genc iken bir müddet Kapudan Piyale Paşa ile donanmada bulunduğu u ve bu sıralarda gemicilik ıstılahları ile dolu meşhur kasidesini yazdığını görüyoruz. *Riyazî* diyor ki, «Piyale Paşa donanmadan dönüşünde bu kaside-i nefiseyi Hazreti Sultan Süleyman'a arz idüp makbûl-i tab'-ı düşvar pesendileri düşüp İstanbul'da Şeref medresesin ihsan ile kadrin serbüend itmişlerdir.» Bir müddet işinden çıkarıldığını da gene tezkirelerden öğreniyoruz (*Hsn.*).

Âgehî epey müşkilâtlı günler geçirmiş ve çok zamanlar parasız kalmıştır.

Şairi yakinden tanıyan müverrih Âlî de aralarında geçen şöyle bir konuşmayı kaydediyor (*Knh.*) :

Âgehî, haslar kadısı iken Âlî'ye muracaat etmiş, işsizlikten ve kimsenin kendisine muracaat etmediği için parasız kaldığından şikâyet eylemiş. kadılık ettiği muhitin halkı tamamıyla hıristiyan imiş. ahaliyi namaza gitmedikleri için cezalandırmak ve bu suretle olsun biraz varidat temin etmek kabil olamıyormuş. O da mecburî olarak hıristiyanlardan kiliseye gitmeyenleri tecziye ediyor ve böylelikle bir miktar para temin edebiliyormuş.

Bir çok tezkireler onun kadılıktan mazul iken (985-1551) Cemaziyelevvelinde vefat ettiğini yazıyorlar (*Hsn., Kfz., Knh.*).

آكهي به قيله رحمت منان

— 985 —

Mısraı, ölüm yılını gösterir (*Kfz.*).

Âgehî'den bahseden bütün menbalar, onun kudretli bir şair olduğunu söylüyorlar. *Ahdî*, şair için « Şûh tab' ve

hoş sohbet ve şâir-i metin ve sâhir-i dilhâh aksâm-ı şî're kadir ve sanâyi'i nazımdan ağâh idi. Eş'âr-ı âşıkânesi hûb ve güftâr-ı rindânesi mergub ve lâyu-addir» diyor.

Âşık Çelebi, «Âgehi ilm ü dâniş ile ma'mûr kuzattandır ve lûtf-ı tab'ı ve cevdet-i zihni müsellemdir.» Dedikten sonra, onun için:

Bir lâtif ü zarîf âdemdir
mısranı da kaydediyor.

Hasan Çelebi diyor ki «İlm ü dâniş ve kemâl-i binîş ile meşhûrdur. Hakka ki ulûm-i akliyye ve nakliyyede mâhir ve maârif-i külliyye ve cüz'iyede adil ve naziri nâdir olduğundan gayri hûb eş'âr ve mergub güftârı vardır. Erbâb-ı fazl u ihsânın hâk-i rehi ve zümre-i ilm ü kemâlin merd-i âgehi idi.» Âli ise, «Nazma kadir bir şâir ve ilm ü ma'rifeti dahi nazmı rütbesi gibi bâhirdir.» cümlelerini sarfediyor (Knh).

Osmanlı müellifleri'nde Âgehi'nin müretteb divanı olduğu kayıtlı ise de bunun bir hakikat olmadığını kuvvetle tahmin edebiliriz. Gerçi Ahdi şairin «Lâyüad» manzume vücude getirdiğini söylemektedir. Fakat mecmualarda pek az şiirine tesadüf ettiğimiz için, bu rivayetin de yanlışlığını iddia edebiliriz. Netekim Âli de Künhülahbar'da onun velûd bir şair olmadığını şu cümlelerle anlatmak istiyor: «Selikası kalile ve bedfası nâdire-i bi adile idüğüne evsâf-ı keşideki kasidesi burhân ve ana muâdil gayri sözleri yoğıdüğü bir vâzih beyândır.»

Âgehi'nin en meşhur manzumesi, gemicilik ıstılahlarını ihtiva eden kasidesidir. Şairin Piyale Paşa ile donanmada bulunurken yazdığı bu kaside Ahdi'nin,

«Zamân-ı evâilde bir gemici dilberine dil virüp fülk-i teni deryâ-yi aşka salup müstagrak-ı bahr-ı mevc-i hirmân olup ol hevâ ile gemiciler ıstılahâtın cem'idüp bir kasîde-i âbdâr-ı mânend-i dürr-i şehvâr gavyâs sıfat bahr-i amikten kenâra çeküp dür-i güş-i hüşi erbâb-ı hüner ve meşhûr-i bahr ü ber olmuştur»

Dediğine bakılırsa gönül verdiği bir güzele kavuşamadığından dolayı teessürle yazılmıştır. Filhakika kaside, baştan aşağıya kadar âşıkânedir. Bende bir mecmuada tamamı yazılı olan bu kasideyi aynen naklediyorum:

Çektirüp firkateni benden ırağ oldun sen
Bahr-i firkatte niçe furtunalar çektim ben
Sen yıkarsın bu yakalarda gönüller şehrin
Dil ü can mülkini virân idici sensin sen
Bahr-i aşk içre yürürsem nola yelken doruda
Bir harâmî bakıcı yâre esir oldum ben
Bâd-ı aşkın alavand eyledi sabrım gemisin
İlevend oldı gönül tıflı senin derdinden
Barbarotsan siyeh atlastan olaldan cânâ
Oemici neftelerin âşık-ı zâr ittin sen
Seyr iden yüzünü deryâda irişür Hızr'a
Kadre uğrar seni bir kerre kadırgada gören

Yâr ü ağyâr ile deryâye çıkar seyrâne
Ehl-i dil âşık olan olta urur kik yakadan
Dûd-i âhım direk oldı bu zemin keştidir
Bir yeni yelken oluptur ana gerdün-i kühen
Canda sugaryadürür derdü belâ renc ü anâ
İstife oldı gönül mankaları mihnetten
Bahr-i aşka düşeli oldı muhâlif çenber
Korkum oldur ki gele bâd-i belâ yaprakten
Rûzgâr oldı muhâlif başıma üşti belâ
Başladı yine karıntı yine baştan kıçtan
Eğer oldunsa mahabbet denizinde mellâh
Pusula şevk gerek hartı gam ü derdü mihen
Geldi çattı dil ü can zevrakına derdü elem
Bizi çiğnetmeğe bu fülk-i felek tuttu dümen
Aşk deryâsına saldınsa gönül zevrakını
Bulmazsın bu yakalarda dilâ sen mesken
Hüblar forsa kaçup sana kenâr olmaz ise
Olma anlardan alarga bir iki gün katlan
Bahr-i aşk içre olan âşıkâ pend ey zâhid
Karadan âlet unarmak gibidir kik yakadan
Götür ırgalyayı olmaz paçarız ey ağyâr
Yârı ben bahr kenârında kenâr eyleriken
Ey gönül niçe yatarsın bu limân-ı tende
Himmetin lengerin al mevsimidir aç yelken
Korsan ol hâsılı dünyâdan alarga olıgör
Bu hayırsız adada durma dilâ ise seren
Rûzgârın pupa olmaz ise avlamağıle
Yüri deryâ üzerinde bir iki gün oyalan
Himmetin genc iken elden saliverme zinhâr
Keşti-i sabrını sakla alavand olmaktan
Alamargayla yüri yoğıse yel yelkende
Çünkü âşık olmazsın hele bâri yelten
Kulzem-i aşka sefer eylemeğe azm eyle
Rûzgâr ile yüri tente fora sök yelken
İtmek istersen eğer bâğ-ı cinanda manca
Amel-i zühd kumanyasını vâfir yüklen
Orsa varsan çıkamazsın poca gitsen girdâb
Nice kullansan atar karaya bu keşti-i ten
Olmadın lenger-i ten bahr-i fenâya funda
Pupa âlât ile can kalyetesini kullan
Ey dirîga bizi gafletle zebûn itti hevâ
Geldi çattı demür üstünde yaturken düşmen
Olsa deryâ kumu mikdârı kayırmaz derdin
Sâati var geçer ey Âgehi şabr it katlan
Kelimâtın dür-i deryâ-yi hakikat anlar
Bahr-i ma'nâda şinâverlik iden ehl-i suhan
Yâ İlâhî bizi girdâb-ı hevâdan kurtar
Bize yol vir varalım biz ilimâna irken

Âgehi'nin bu manzumesi büyük bir şöhret kazanmıştır. Hattâ Beyani bu şiir için «Eşherü min kaside i İmriülkays olmuştur» diyor. Bu eserin bir çok şairler tarafından tahmis veya tanzir edildiğini de görüyoruz.

Za'fi (Bende bir mecmuada) ve Mehmed (Mlt. Alm. K. No. 673) tahmis; Aşkı, Bedelî (Aynı mc.) ve Saati (Mlt. Alm. Mz. Mc. No. 758) de tanzir etmişlerdir. Deruni, Yetim gibi şairlerin gemicilik ıstılahları ile yazdıkları manzumelerde de her halde Âgehi tesiri olsa gerektir.

Âgehi'nin bazı eserlerine daha tesadüf ediyorum.

Yazma bir Ahmedî divanının baş tarafında (*Mrd. Dg. K. No. 401*) bir kaç gazeli yazılı olduğu gibi,

Minnet Hudâ'ya irmişem ol serv kamete
Sükrüm budur ki kalmadı hasret kıyâmete

tercihanesini ihtiva eden bir «muâşşer» i de kayıdır. Kezalik (*Prv. Mens.*), (*Mlt. Alm. Ms. Mc. No. 777*) gibi yazmalarda ve bendeki bir mecmuada da bazı şiirleri görülmektedir.

(*Tpk. Rv. K. Mc. No. 1966*) da Âgehi'nin «kaside-i şütür» başlığını taşıyan san'atlı bir kasidesine rastlıyoruz.

Süvâr olup şütüre yâr gitti hücremden
Belâ şütürlerine menzil oldu hücre-i ten
Geleydi hücre-i Mecnûn'a üstür-i Leylî
Kılurdu hücre-sini makdem-i şütür rûşen
Dilersen üstür-i can hücre-si ola rûşen
Şütür gibi bu fenâ hücreden belâ yüklen
Dayanma hücre-i cismile üstür-i nefse
Ki hücre mest-i harab ü şütür kavî düşmen
Ne hücre-sinde safâ var ne üstüründe vefâ
Bu fâni hücreyi üstür veş eyleme mesken

Gibi beyitleri ihtiva eden ve her mısraında «Şütür, hücre» kelimeleri bulunan bu kaside tarzında aynı mecmuada Fazlî ve Kâmi'nin de iki kasidesi görülmektedir. Bir mecmuada da (*Tpk. Rv. K. No. 1965*) Muhibbi'nin bir gazeline vücade getirdiği tahmis yazılıdır. Âgehi'nin diğer bazı şiirlerine de tesadüf edilebileceği muhakkaktır.

Tezkireler ise meşhur kasidenin bir kaç beytinden başka onun gazellerinden de şu beyitleri yazıyorlar :

Bahs-i visâlin oldu gice sebzezârda
Alınma sevdiğim çoğ olur söz kenârda
Ayırdı ben gubârı reh-i küy-i yârdan
Çoktur bizim şikâyetimiz rûzgârdan
Haber-i vuslat-ı dildârı idermiş ifşâ
Bize âhır göresin söz getirür bâd-i sabâ
Müzeyyen ideli hancerle ol miyan bendi
Kıyâmet oldu yine ortalık güzellendi
Ref'eylemez yüzünden ol gonce leb nikabı
Açılmaz ehl-i aşka def'eylemez hicâbı

Bütün bu rivayetlere ve elde bulunan şiirlere nazaran Âgehi hiç şüphe yok ki kudretli bir şairdir. Az yazmış, fakat muvaffakiyetli eserler ortaya koymuştur. Onun gazellerinde de kasidelerinde de san'at gayesi vardır. *Ahdî*, «Lâübalî olduğu ecilden tab'ı güherrîzi hezle mâil ve ol fenne mâhirdir» diyerek onun hezle de mütemayil olduğunu söylüyorsa da bu hususta örnek olarak ancak Şairin gemicilikten bahseden kasidesini gösterebiliyor. Halbuki mahallî bir renk taşıyan bu orijinal eserde açık olarak görünen, Şairin san'at-kârlığı ve âşıkane temayülleridir.

Osmanlı müellifleri, Âgehi'yi müverrihler sırasında zikrediyor. Ve onun (974 - 1566) tarihinde telif ettiği Sektüvar seferinden bahis bir tarihi olduğunu söylüyor.

Âgehi'nin birkaç manzumesini naklediyorum :

— I —

Hârlarla ol gül eyler seyr-i sahra semt semt
Âh ü zâr eyler hezaran mürğ-i şeyda semt semt
Kadd ü haddin şevkına dil bülbülü şam ü seher
Bağ u rağı geşt ider eyler temaşa semt semt
Bağ-ı âlemde kıyam itmezse kaddin gâh gâh
Serv kadler salnur ey serv-i bala semt semt
Talibindür cüst ü cü eyler seni cüy-i revan
Ragıbindur çüşa geldi gitdi derya semt semt
Tab'ına her gün tulû' eyler maanî çok çok
Tan mı dirsen eş'ar-ı garra semt **Âgehi** semt
Mrd. Dg. K. No: 401

— II —

Kâkülün müşğ saçın anber-i hoşbû getirür
Galiba turraların nafe-i âhû getirür
Şeb külahımı müzeyyen idüb ol gonce dehen
Gül-i ra'na takınub sünbül-i hoşbû getirür
Sakıyâ cam-ı safa bahşe nola meyl itsek
Zevk u şadi getirür gussa vü kaygu götürür
Hat-ı ser sebzini enhar-ı izarında gören
Didi bir sebze-i terdir ki anı su getirür
Âgehi çekse çevirse bizi devran yeridir
Burc-i Mîzan gibi bir râst terazû getirür
Mlt. Alm. K. Mc. No: 777

— Muhibbi'nin gazelini Tahmis —

— III —

Düşme ey dil sîm ü zer sevdasına rehzen gibi
Atlas u ziynetle kendin ziynet itme zen gibi
Germe göğsün germ olup sen merd-i şirefgen gibi
Mal ü caha gırre olma dime yoktur ben gibi
Kimsenin hakkına sen uzatma dil süsen gibi
Bahr ü berri zabt idüp olsan emir-i tacdar
Niçe yıl olsan serir-i saltanatta berkarar
İrişür deyr-i felekten mülk-i cisme inkisar
Sakın aldanma eser bir gün muhalif rûzgâr
Kibr ü kîni terk kıl dutma göğüs yelken gibi
Âkıl isen eyleme her sîdî yok sevdâyı cem'
Başına alup belâ-yi malile mürğabı cem'
Çalışup kılsan dilâ dünya ile ukbayı cem'
Dâne dane sa'y kılsan eylesen dünyayı cem'
Dağıdır bad-i fena bir gün anı kirmen gibi
Âkıl olan Zal-i dehre hergiz olmaz aşına
Merd olan ey **Âgehi** nâmerde olmaz aşına
Bir nefes lütf itse eyler bin nefes cevr ü cefa
Ey *Muhibbi* dâr ı dünya kimseye kılmaz vefa
Gösterir kendüyi evvel ziynet idüp zen gibi
Tpk. Rv. Mc. No: 1965

Bibliyografya: Aşk, Hsn., Byn., Ryz., Knh., Osm., Kfl. ve muhtelif mecmualar

Âgâh (Sazşairi) — Yeni Türk mecmuası'nda (No. 37) Bay M. Şakir Ülkütaşır'ın neşrettiği «Halk edebi-

yatı» başlıklı şiirler arasında Âgâh namına bir koşma kayıtlıdır. Kullandığı lisana bakılırsa şairin nihayet XVIII nci asırda yaşadığı tahmin olunabilir.

Kaldık bir acâyib derd ü elemde
Şunda gülmez vıran kalbim sınıktır
Gönül mahzun karar kılmaz bir demde
Tâ ezelden kara bahtım yanıktır
İnim inim inlen tesellâsına
Aşk demür lebleri mübtelâsına
Öyle bir düşmüşem aşk deryâsına
Ne gönül mestolur ne de ayıktır
Âgâh derdin bilmez dâim bir tabib
Düşmedi gönülüm yâre münâsib
Bunca yazdım bozdu eyledim tertib
Çekmeli bu cevri bize lâyıktır

Bibliyografya: M. Şakir: Halk Edebiyatı-Yeni Türk No.37

Âgâh Sırrı (Levend) — 1309-1894 te Rodos'da doğdu. Babası, Edirne adliye müdürü iken vefat eden Mehmet Sırrı'dır. Büyük babası Çeşmeli Levend oğlu İbrahim adında bir zattır.

İlk tahsilini Edirne'de yaptıktan sonra İstanbul Kabataş ve Konya idadilerinde okumuş, bilahâre Darülfünun Edebiyat fakültesini bitirmiştir.

1338 - 1922 de İstiklâl lisesini tesis etmiştir.

Bu gün aynı lisenin sahib ve müdürü, İstanbul erkek lisesinin de edebiyat muallimidir.

Âgâh Sırrı henüz idadinin son sınıfında iken matbuat hayatına atılmış ve Konya'da çıkan (Babahk) gazetesine Terbiye ve İctimaiyata dair makaleler yazmıştır.

Meslek hayatına atıldıktan sonra arkadaşlarıyla beraber (Felsefe ve İctimaiyat) adlı bir mecmua çıkarmış

ve orada divan edebiyatına aid bazı makale ve tedkikler neşretmiştir.

Kitab halinde intişar eden ilk eseri (Acılar) adlı romanıdır. Burada mütarekenin acıklı yılları içinde hayatını bin türlü ıztıraplarla kazanmağa çalışan bir ihtiyat zabitanın hali tasvir edilmiş ve işgal anlarında İstanbul'un hayatına aid muhtelif saflılar canlandırılmıştır.

Âgâh Sırrı'nın ikinci eseri, lise son sınıflarında okumuş olduğu edebiyat tarihine aid derslerdir.

Dört kitab olarak tasarlanmış olan bu eserin birinci kısmı Tanzimattan evvelki edebiyata; ikinci kısmı da Tanzimata aiddir.

Âgâh Sırrı şiirleriyle tanınmamıştır. Şair yazdığı manzumelerini bu güne kadar neşretmiş te değildir.

Fekat Serveti Fünun edebiyatı ve Millî edebiyat cereyanı tesiri altında gerek aruz gerek hece veznile bir hayli manzume vücade getirdiğini görüyoruz.

Bu gün reisi bulunduğu Eminönü Halkevi tarafından çıkarılmakta olan (Yeni Türk) mecmuasında ictimai makalelerden başka «Eserler ve Hadiseler» başlığı altında tenkidler de yapmaktadır.

Âgâh Sırrı, terbiye ve ciddiyetile bütün arkadaşlarına ve talebesine kendisini sevdiren kıymetli bir muallimdir.

DÜN

— Aruz veznile —

Pür iltirâs açarak gençliğin kanadlarını
Gururu tac gibi giydim, gönülde taht kurdum;
Ve aşkı kanmadan içtim, düşünmedim yarını;
Bu serseri deli gönlü sürükleyip durdum.

BUGÜN

— Serbest nazım —

Yıllar var ki,
Bin mihnetle çölleri geçtim sanki,
İçtim hayâtın zehrini yudum yudum;
Ne kimseden vefâ umdum,
Ne anlıyan oldu derdlerimi.
Güneş altında çatlıyan derimi,
Dağladım gururun kızgın ateşiyle
Eğilmedim Allah'ın önünde bile...
Engin

Bir teselliye dalmak için,
Fânî zevkleri bir hamlede aştım,
Özlediğim saâdete şimdi ulaştım.

ARTİST

Kalbimde bin hissin ra'sesi... durdum;
Rûhumu o an hicranla yuğurdum.
Geçen bir sâniye sanki bir yıldız;
Birden gözlerimde perde açıldı.
Nurdan bir heykel,
Kızıl ziyâlar içinde bir emel
gibi yükseldi
O anda gizli bir eldi

Rûhumu bin velveyleyle haşreden.

Bir sükûn yayıldı etrafa hemen.

Hayal kimildadı;

Perde perde coştı bir ses, bir elem!.

Uzak hâtıranın duyuldu yadı.

Bilmem

Bir şikâyet miydi

Heyecanla akseden mâverâdan?

Hep o hicrandı durmadan kanatan

En son teselliyi, en son ümidi.

Âh o ses... o hicran... ve onun tadı.

Bende isyâna kudret bırakmadı.

Hasretle gördüğüm rüyâ mıydı o?

Bir hülyâ mıydı o?

Birden düştüm mâzinin girdâbına,

Gönlüm o sestem bir teselli umdu.

O anda öyle gelmişti ki bana,

O feryad benim ağlıyan rûhumdu!..

Âhî (Benli Hasan) — Bir çok tezkirelerin rivayetlerine göre Niğbolu'da doğmuştur. *Âşık Çelebi* şairin Manastır'da dünyaya geldiğini söyleyenlere karşı:

«Fakir Niğbolu kadısı olduğum vakit tefahhus ittim gavrine vâkıf oldum. Manastır'da diyenlerin kavlini reddiçün» diyor.

Âhî'nin babası Seydi Hoca adında zengin bir tacirdir. Anasına Melek kadın derlermiş (*Âşk*).

Babasının ölümünden sonra Âhî de bir dükkân açmış ve ticarete başlamıştı. Fakat annesinin kocaya varmasından gücenerek memleketinden uzaklaşmağa karar verdi. *Âşık Çelebi*'ye göre, «Âteş-i hasret metâ'ı sabr u karârın yaktı, kül itti. Ne evine vardı ve ne dükkânından esvab aldı Bî râhile ve bizâd tek ü tenhâ piyâde yola girdi. Nâz ü naim ile perveriş bulmuş vücudı şedâyid-i sefer-i gurbet ile zebûn ve hâli diğergün» olmuştu. Nihayet bin bir meşakkatle İstanbul'a gelebildi. Artık okumak hevesine düşmüştü. Billhssa edebiyatla iştigal ediyor ve büyük bir şair olmak emelile çalışıyordu. Bir taraftan gazeller yazıyor, bir taraftan da mesnevi vâdisinde muvaffakiyet gösteriyordu. Şeyhî'den mülhem olarak (Husrev ü Şirin) adlı bir mesnevi yazmağa başladı.

Âli diyor ki,

«Feammâ tab'ında bedâyi-i nazm-ı kelâma kudret ve melekesinde meziyyet-i inşâ ve inşâya rağbeti mukarrer olmağla şuarâdan Mevlânâ Celâlî ile musâhabet iderdi. Ve ol Husrev ü Şirin nazmına mubâşeret itmeğin Âhî dahi ol tetebbua mûmâreset idüp gâh gazeller dir idi.»

Eserin henüz ilk kısımlarını yazdığı bir sırada bazı beyitlerini Nakşî şeyhlerinden Mahmud Çelebi'ye göstermişti. Bu hikâyenin yazılışından memnun olmayan şeyh, kendisine şu yolda bazı nasihatlerde bulundu:

Pervîz-i bî temyiz ki Resûl-i Hudâ Salâllahu Taâlâ aleyhi vesellemin nâme-i şerifini yırtmış bir gebr-i pürkin ola mücerred ekâbirden câize ümidi ile hayf ve dirîğ ki tazvî'i evkat ki tahkik bula şöyle ki andan feragat eyleyesin. Dâr-ı cezâda ben senin cenâb-ı Risâletten şefaâtine zâmin olayın tekmi-i saâdet-i âhret eyleyesin (*Knh.*).

Âhî, bunun üzerine eseri yarı bıraktı.

Sehî'nin «Husrev ü Şirin isminde bir kitabı var müsveddesin beyaz itmeğe ilmâl ve iğmaz eylemeğin kâmyâb ve nâyâbdır.»

Demesi yanlış olsa gerektir. Her halde şairin bu manzumeyi ikmal etmediğini kabul eylemek doğru olur.

Daha sonra Fenarî zade'nin ısrarı ile Lâmi'nin o zaman işihar etmiş olan Hüsni Dil'ine nazire yazmağa başladı. *Riyâzi* «Fettâhî-i Nişâbüri'nin Hüsni Dil'in terceme idüp çok tasarrufât itmiştir.» diyor.

Âhî, gerek Husrev ü Şirin'de gerek Hüsni Dil'de büyük bir muvaffakiyet göstermişti.

Bir gün Yavuz Selim, Anadolu kazaskeri Kemal Paşazade ve Rumeli kazaskeri Zeyrek zade ile konuşurken Âhî'den bahs etmiş ve onun Husrev ü Şirin' inden bazı parçalar istemişti. Şairi takdir eden hükümdar onun yaşını ve ne işte bulunduğunu sordu. Kırk yaşlarında olduğunu ve henüz mülâzim bulunduğunu öğrenince; terfih edilmesi için emretti. İbni Kemal, derhâl yirmi akçe ile Bursa'da Bayezid medresesine tayinini arzetti. Zeyrek zade ise hemen Âhî'yi buldurarak; Padişahın sana derin bir teveccühü var, seni Bayezid medresesine tayin etmek istiyorlar. Sakın buna kanaat etme. Şerefle mütenasip değildir. Hususile padişah senin daha yüksek bir vazifeye tayinini emretti diyerek zavallı şairi aldattı, O da büyük bir sevinç ve itimad ile teklif edilen müderrisliği kabul etmedi. Bu istifadan haberdar edilen Selim, tabiatile kızdı ve bundan böyle bana Âhî'den hiç bahs etmeyiniz dedi.

Şairin bütün ümitleri mahvolmuştu. İğfal edildiğini anlamış bulunuyordu. Ahmet Paşa ve Necatî'nin yazdıkları «Eğri» redifli bir gazele derin bir teessür içinde söylediği nazirede Padişahın zâlim, maiyetindekilerin de münafık olduklarını şu yolda açıkca anlatmaktan çekinmemişti :

Çıkarsa nola sinemden benim dūd-i siyâh eğri
Tütünü doğru çıksun tek olursa dūd-i âh eğri
Kamer gibi yüzi benli güzeller pâdişâhın
Yaraşur mâh-ı nev gibi giyersen şebkûlâh eğri
İkende keşrev olmasun bizümle beydak-ı hâlin
Ki şatranc-ı mahabbette değildir râh-ı şâh eğri
Benim râh-ı mahabbette günâhım noldı â kâfir
Günehlüler sana doğru ola ben bî günâh eğri
O kad bâlâ vü zülf eğri diyâr-ı hüsn pür âşûb
Memâlik fitne şeh zâlim alem serkeş sipâh eğri
Gehî meyhâne yolunda gehî mescidedir Âhî
Harâb-ı mest-i aşk olmuş yürür geh doğru gâh eğri

Bu manzumeyi de derhal Selim'e bildirdiler. Bilhassa Memâlik fitne şeh zâlim alem serkeş sipâh eğri mısraını ihtiva eden bu şiirin yazılışı padişahı büsbütün kızdırdı. Şair uzun yıllar müreffeh bir hayat geçirememişti. *Hasan Çelebi*'ye göre «Niçe mülâzimet ve hezar zilletten sonra» Karaferye medresesine tayin edildi. Orada şair Haveri'nin kızkardeşi ile evlendi. Fakat çok geçmeden (923 — 1517) de vefat etti.

سوز آهی ایله طوتندی جهان

mısraı ölüm yılını gösterir (*Kfz.*).

Şairin doğum tarihini bilmiyoruz. Fakat Yavuz'un hükümdar olduğu sıralarda kırk yaşlarında olduğunu düşünürsek, onun nihayet kırk beş yaşında iken öldüğünü tahmin edebiliriz.

Âhi'nin medfeni hakkında müverriplerimiz ihtilâf ediyorlar. Bazıları onun Manastır'da öldüğünü söylüyorlar (*Aşk., Hsn., Kms.*) bazıları da Karaferye'de öldüğünü rivayet ediyorlar (*Sh., Ryz., Knh., Osm.*)

Bay Sabri diyor ki: Âhi'nin Manastır'lı şair Haveri Çelebi'nin hemşiresini tezvic etmesi Manastır'da vefat eylediğine kani olanlarca sebep gibi telâkki edilmiştir. Halbuki Âhi Karaferye'ye gittiği tarihte Haveri, Karaferye müderrisi idi. Çünkü Haveri'nin ilk mahalli tedrisi Karaferye olduğu gibi kadılıkla birçok memleketleri gezdikten sonra son memuriyeti Karaferye kadılığı olup (972 - 1564) de Karaferye'de vefat etmiştir (*Fş.*).

Bursalı Tahir ise; gerek Karaferye'de, gerek Manastır'da medfenini aradığı halde bulamadığını söylüyor (*Osm.*).

Babası zengin bir adam olduğu halde Âhi, fakirlikten kurtulamamıştı. Müverrih *Âli* diyor ki; «Hâlâ ki Âhi mahlâsının şemâti kemâhi kendüye tesir idüb gam-ı endühile âh ü vâhtan kurtulmadı. Müddet-i ömründe rûzgârdan kâm almayup akrân ü emsâli yanında teayün bulmadı.»

Âhi'nin Derviş Mustafa adında biri tarafından yazılmış divançesi, Üniversite kütüphanesindedir (No. 1942).

Ey nesim-i kudretin nefhinde âdem bir nefes
Vey harîm-i gülşeni lütfunda âlem hâr ü has
Zikr-i hamdindir ki her milletten oldı aşikâr
Kâ'be'den âvâz-ı Hû büthânedan bang-i ceres
Sensin ol biçun ki birdir sana nisbet her mekân
Kurb ü bu'd ü taht ü fevk u sag u sol u pîş ü pes
Nâr-ı Müsî'dir cemâlin şemmesinden bir eser
Nûr-i Ahmed'dir cemâlin pertevinden muktebes

Beyitlerle başhyan bu divanda (561) beyitten ibaret (1) münacat ile (109) gazel yazılıdır.

Mühim bir mecmuada da şairin (89) gazelini, (1) murabbainı ve (1) kıt'asını görmekteyiz (*Tpk. Rv. No. 1969*).

Bundan da anlaşılıyor ki. bugün elimizde mevcut olan Âhi divançesi tam bir nüsha değildir. Netekim

diğer bir çok mecmualarda tesadüf ettiğimiz bazı gazelleri de bu iki menbada bulamıyoruz. Bir mecmuada da,

Dil kişverine zülf-i siyâhın belâ yeter
Yakmağa bir vilâyeti bir ejdehâ yeter

beytile başhyan Necati'nin bir gazeline şair tarafından vücade getirilen bir tahmis yazılıdır (*Nr. K. No. 4966*).

Âhi'nin gazelleri arasında cidden güzel parçalar vardır. Müverrih *Âli*, onu gazel vadisinde muvaffakiyetsiz bir şair olarak gösteriyorsa da bu, büyük bir haksızlıktır. Âhi, hiç şüphe yok ki devrinde gazellerile de temayüz etmiş bir şahsiyettir. Nazire mecmualarında ekseriyetle onun «Sahib zemîn» olarak gösterildiğini de görüyoruz (Meselâ bakınız: *Menz., Prv.*)

Âhi'nin gazelleri ekseriyetle aşıkane'dir. Hatta bir takım güzellerin adlarını tasrih ederek yazdığı eserlere de tesadüf ediyoruz. Şair, bazı gazellerinde de ıztırlarını terennüm etmiştir.

Âhi'nin eksik kalan Husrev ve Şirin'i ile Hüsn ü Dil'inde ise daha ziyade muhayyilenin kudretini görmekteyiz. Hemen her kütüphanede yazma nüshaları bulunan Hüsn ü Dil, Çaylak Tevfik tarafından (1287 - 1870) de bastırılmıştır. Tâbi', *Kafili şuara* adlı eserinde diyor ki:

«Bu kitabı tâ evâil-i hâlimde bir şevk-ı vicdânî ile kesret üzre mutâlâa ider ve hattâ tab' u neşrini aşırı ârzü eylerdim. Ne çare ki o vakitler buna bulunduğum hâl-i muzâyeka müsâid olmadığı halde muahharen tab' ü neşrettiğim Asır gazetesine tefrika ve bu münâsebetle ayruca kitab olarak dahi tab' u neşridüp arzuma muvaffak oldum.»

Bir kısmı manzum diğer kısmı mensur olan bu eseri Şair, ölümü dolayısıyla bitirememiştir. Eksik kalan Husrev ve Şirin'deki beyitlerin ise bu esere karıştığını görüyoruz.

Âhi'nin uzun müddet şöhreti kaybolmamıştır. Baki de dahil olduğu halde XVI ncı asırda hattâ XVII ve XVIII ncı asırlarda yetişen bir çok şairlerin ona nazireler söylediklerini görüyoruz.

Bazı gazellerinin bestelendiğini de gene mecmualar sayesinde öğrenmekteyiz. Meşhur bir musikişinas olan Hafız Post'un kendi el yazısıyla mevcut olan bir mecmuada (*Tpk. Rv. No. 1724*) Şairin,

Câme-i sebzile bir serv-i bülendim var idi
Serv gibi sebz pûş olmuş efendim var idi

matlâ'lı gazeline şair ve musikişinas Nazim tarafından bir beste vücade getirildiği kayıtlıdır.

Âhi'den bahseden tezkirelerin ise ittifakla onun kudretinden bahsettiklerini görüyoruz.

Sehi «Mesnevîsi güzel ve matbû' ve nazmı lâtif ve masnû'» olduğunu söylüyor.

«Gencür-i gencine-i İlâhî ve hâzin-i hazîne-i nâ-mütenâhî a'nî mevlânâ Âhi» başlığıyla Şair'den bahseden *Lâtifi* diyor ki:

Şuarâ-yi Rûm'un mümtâz ve müstesnâlarından ve mütegazzilân-ı müteahhirîrinin a'lâlarındandır. Şîrinde şive-i Hasen ve sûz-i Husrev mevcûd ve sanâyi'-i Selmân ve hayâlât-ı Kemâl gayr-ı ma'düddür. Elhak ve insâf budur ki nazm u inşâsı ve eş'âr-ı dilküşâsı reng ve câşnide ve elfâz ü maânide makbûl-i suhanverân-ı âlem ve matla'güylükta hod makbûl ve müsellemdir. Şeyh-üş-şuarâ mevlânâ Şeyhi'nin Husrev ü Şîrin'ine nazîre Hikâyet-i Şîrin ü Perviz ve rivâyet-i Gülgün ü Şebdiz nazm idüp nazmında hûb dikkatler ve hâssa tasarruflarla muğlak ve musanna' beyitler dimiştir. Hâssa ki ol matla'-ı dâstanlar ve sıfat-ı subh u şâmde vâki' olan ebyât-ı dilsitanlar her biri u'cûbe-i makal ve nümüne-i sihr-i helâldir. Ammâ nazm nükteşinâslarının umûmen itîfakları budur ki gerçi bu nazm-ı sihirsâz tarzında makbûl ve mümtâzdır. lâkin irtibât-ı kıssada kıssaperdâz değildir. Tekellüf-i tahayyül ve teşbih ü tasannu'la semt-i sük-ı münâsebet-i kıssadan dür düşmüştür. Hakka kitâb-ı Hüsni Dil'i üslûb-i inşâda tarz-ı hâs ve makbûl-i efâz-ı havâstır. Tarik-ı inşâda tarz-ı münşiyân-ı kudemâya gitmemiştir. ve ibârât ü istiârâta elfâz-ı sakime ve terâkibi akîme ihtiyâr itmemiştir. Ta'bir ve edâsı rüşen ve selîs ve tahrîr-i dilküşâsı leziz ve nefistir. İnşâda elfâz ü selâset ve şîr ü mesnevîde letâfet ve zarâfet andan artık müyesser ve mutasavver değildir. Ve bilcümle şîr ü inşâsı ve nazm-ı dilküşâsı birbirine galib ve şercümle bi mesâlibdir.»

Aştık Çelebi diyor ki, «Husrev ü Şîrin bir nazm-ı şîrindir ki kişver-i şiir Husrevleri ol nazmın pîrâminde Ferhad gibi dağ eridir. Medh-i Husrev'de hâme-i gevherbârı güyâ Hürmüz-i tâcdârdır ki Nüşin revân-i Rûh-i Kuds'un nefes oğlu gibi sözleri nûş-i revandır. Ve şîr-i şîrin şiârı ve leb-i vâf-ı Şîrin'de şîr ü şekker gibi âmiziş bulup kuvvet-i kalbe kut-i candır. Hüsni Dil'de dahi şîre sihirdir diyecek ve fesânade füsün addidecek çok iş ider. Hakka ol dahi bir inşâdır ki hüsün gibi vâf-ı hüsni hâric-i hayta-i dâire-i imkân ve dil gibi makbûl-i cânîşin-i dil ü cân-ı ins ü candır.

Hasan Çelebi diyor ki: Hakka ki şuarâ-yi Rûm'un a'lâlarından ve bu tâifenin mümtâz ve müstesnâlarındandır. Eş'âr-ı dilküşâ ve ebyât-ı canfezâsı makbûl ü müsellemler ve memdûh-i suhanverân-ı âlemdir. Husrev ü Şîrin dimiştir. Filvâki' kitâb-ı mezbûr bir nazm-ı metin ve kitâb-ı rasîndir ki ebyât-ı şîrin ve kelîmât-ı rengin Nizâmî görse tahsin idüp Husrev hezâr âferin diridi. Merhûm ol kitâb-ı belâgat şiâra çok cevâhir-i âbdar harc idüp ve ol nazm-ı fasâhat âyinde ol denlî dürr-i semîn harc itmîştir ki aklâm-ı müşgin erkamile kabil-i tahrîr ve ilâm değildir. Merhûmun bir telîfi dahi Hüsni Dil'dir. Hakka bir inşâdır ki Hüsni Dil gibi vâf-ı hüsni hâric-i hayta-i dâire-i imkân ve dil gibi makbûl ve memdûh-i dil-i ins ü candır, Manzumât-ı dilâvizi cemâl-i dilberân gibi tarabefzâ ve menşûrât-ı lûtuf

âmizi hâl-i âşîkan gibi engüşt nümâ dekayık-ı ibârâtında i'câz-ı suhan ârây peydâ ve hakayık-ı kinâyâtında i'câz-ı mu'ciz nümây vâzih ve hüveydâdır.

Beyanî, tezkiresinde diyor ki: Âhi, şuarâ-yi Rûm'un a'lâlarındandır. Eş'âr-ı dilküşâsı müsellemler dünyâdır Husrev ü Şîrin'i vardır. Ma'nâsı rasîn elfâzı rengindir. Nizâmî görse tahsin idüp Husrev hezâr âferin dir idi. Hüsni Dil'i hod nadire-i devran ve hâric-i lâtife-i dâire-i imkândır. »

Âli, Künhülalhbâr'da diyor ki: «Mesnevisi gazellerinden râcihtir. Eş'âr-ı hemvâr değil idüğü vâzihtir. Cümleden al'â eseri kitâb-ı Hüsni Dil'dir ki vilâyet-i Rûm'da telif olunan âsârın makbûl ve bi muâdilidir.»

Âhi'nin şu manzumelerini örnek olarak alıyorum:

— Gazel —

— I —

Bir hasirim yoğ iken külbe-i ahzânımda
Bûriyâ nakşı görünür ten-i uryânımda
Sâyemin ben başına gün doğacağın bilürin
Başa ol gün mi doğar sâye görem yanımda
Merdüm-i dide ciğer güşelerini niçe bir
Götürem kendi yetimim gibi dâmânımda
Yidüğüm ayru giderken sek-i küyinde benim
Görmedim nân ü nemek hakkını yârânımda
Bana ol nâme-i a'mâl yeter Âhi kim
Yâr hattıyla gazeller ola divânımda

— II —

Hâ çeker yaşım beni durmaz bu deryâdan yana
Seyre geçmiştir meğer dilber Kalata'dan yana
Kandesin ey serv kim bağın gül ü nerkisleri
Göz kulak olmuşdürür sen serv-i bâlâdan yana
Her harâmî gamze âhü çeşm olan dilberlere
Yüz çevirmek mi gerekdir böyle sahrâdan yana
Gözlerim yaşı denizler gibi oldı kandedir
Ol sanem seyr itmeğe gelmez mi deryâdan yana
İrmedin şâm-ı ecel Âhi nasibin var iken
Vaktidir şimdengeru azm eyle me'vâdan yana

— III —

Güzellik nevbahârında cihan bağı bahâr olsa
Bana ol yüzü gülşensiz gerekmez ger hezâr olsa
Kamer yüzlü kara benlu güzeller pâdişâhdır
Benüm mâh-ı siyeh çehrem aceb mi hâledâr olsa
Lebi gonce beli ince güzeller çokdürür ammâ
Koculsa dermiyân olsa öpülse derkenâr olsa
Başum alub giderdim ben adem mülkine dek Âhi
Öte yanına dünyânın eğer bir rehğüzâr olsa
Ne zibâ kasr idi elhak zümürürü rengi eflâkin
Esâsı pâydar olsa binâsı üstüvâr olsa

— IV —

Şive-i nâza gayet olmaz mı
Bu itâba nihâyet olmaz mı

Tutalım kul günâh itse şehâ
Lütf-i şehden himâyet olmaz mı
Tevbe suyu yumaz mı isyânı
Feyz irişüb inâyet olmaz mı
Kadı oldukda irte hazret-i Hak
Hüblardan şikâyet olmaz mı
Hâl-i Mecnûn'ı anub ağladuğum
Derd-i dilden şikâyet olmaz mı
Âhi'ye dahi şefkatin yok mı
Şive vü nâza gayet olmaz mı

— V —

Hükm-i takdir ki çün irmedi tedbir senün
Fikr-i tedbir benüm kısmet-i takdir senün
Bir başum bir kılıcun bir sen ü bir ben berü gel
Bu cihan böyle olur bir benüm bir senün
Tirüne karşı senün sine siper eylemişem
Berü gel ceng idelüm sine benüm tîr senün
Birisi cânâ tanukdur birisi aşka güvâh
Şâhid-i eşk benüm ol hat-ı tezvîr senüm
Küyinün dâr-şifâsına varub *Âhi* didi
Üşte divâne benüm bend ile zencir senün

— VI —

Okların cân almağa tığınla yoldaş oldılar
Sinelerde kan yalaştılar karındaş oldılar
Lâ'l ü yâkut ol lebi mercâna nisbet ittiler
Kimisi deryâya düştü kimisi taş oldular
Bir ayakta seyr ider iki cihânın mülkünü
Sâgar ü bâdeyle şunlar kim ayakdâş oldılar
Şol kadar tasvîr iderler dilde yârin nakşını
Şimdi şâirler kodılar şi'ri nakkaş oldılar
Başlar çıkmışdürür bağırmıda *Âhi* şöyle kim
Niçeler ol derdile varup kızılbaş oldılar

— VII —

Saçların çözsün bulutlar ra'd kıl sun nâleler
Kabrîm üzre haşre dek yansun göyünsün lâleler
Şâh-ı gül devrânıdır yelsün yöpürsün bâd-i subh
Gonce-i servin ayağına su döksün jâleler
Hastelikten şöyle tenhâyım bu gurbet hânede
Penbe ile ağzıma su damzırır tebhâleler
Kan yudup ölenlerin derd-i derûnun yazmağa
Bir varaktır lâlenin bağırmıda her pergâleler
Şol kadar od yaktı âhım yaşlarına *Âhi* kim
Göklere ağdı geçüp benden figan ü nâleler

— VIII —

Dâğ oldu lâle gibi dil-i bikarârimız
Himmetle gör neler bitürür hâksârimız
Şehbâziyüz bu bişe-i aşkın ki her zaman
Şâhin bakışlu bir balabandır şikârimız
Deryâlarınız ki gözler irişmez karamıza
Her hâr ü has tutarsa aceb mi kenârımız
Abdâllarız ki her tarafa yâ Ali diyu
Diller uzattı sinedeki Zülfekarımız

Bir vakt ola ki ibret için halka *Âhiyâ*
Târih ola illere seng-i mezârımız

— IX —

— Husrev ü Şirin'den —

Meğer bir subhden bu Zâl-i gerdun
Sipehrin dâmenin kılmaştı pürhun
Meğer kim vaz'ı haml itmişti Nâhid
Anınçün kan içinde doğdı Hurşid
Doğurdı subhden bânü-yi devran
Bir altun başlu sırma saçlu oğlan
Çü devlet matla'ında doğdı ol mâh
Melekler didi gökten zadehullah
On on beş günde Husrev bedre döndü
Saçı bir yılda Leyli kadre döndü
Ayağın vurmağa başladı servi
Terennüm kıldı bâğımın tezervi
Dehânı goncesine düştü jâle
Rühinin dağdârı oldu lâle

— X —

— Hüsn ü Dil'den —

Hevâya kimse uymazdı meğer ney
Delü kanlıluk itmezdi meğer mey
Güzeller taşra bakmazdı haremde
Meğer serv-i sehi bâğ-ı İrem'den
Göke ağmazdı bir mazlûmun âhi
Meğer aşıkların düd-i siyâhi

*
**

Cemâl-i yâre dönmüş dehr bâğı
Uyanmış gülşenin rûşen çerâğı
Kararmış süsenin hatt-ı gubârı
Kızarmış gülşenin nakş-ı nigârı
Sanevber serve kılmaştı arz-ı kamet
Kıyâmet üstüne kopmuş kıyâmet
Tutulmuş süsenin nutkı dilinde
Kara yazılı bir mektub elinde

*
**

Çemende nâr-ı nesrin nûra dönmüş
Sular kevser semenler hûra dönmüş
Çekerler lâleler lâ'lin ayâğı
Emerler gonceler gülgün dudağı
Sanevberler ayağ üzre dururlar
Çiçekler oturur sular yürürler

*
**

Câhilin fahrı cem'-i mâl ile dir
Ârifin izzeti kemâl ile dir
Aşk u şevk ehli vecd ü hâl ister
Ne kemâl ister ü ne mâl ister
Bizi gör kim ne hâlimiz vardır
Ne kemâl ü ne mâlimiz vardır

*
**

Akar su gibidir ömrün kararı
Eser yeldir yiğitlik rûzgârı

Eser yele akar suya dayanma
Yele aldanma vü suya inanma

*
* *

Nedendir dilde nâyın süz ü sâzı
Deliklü sineler anlar bu râzı
Ne fehm eyler defin derd-i dilinden
Tabanca yemeyen üstâd elinden

Bibliyografya: Sh., Ltf., Aşk., Hsn., Kfz., Byn., Ryz., Knh.,
Menz., Prv., Kfl., Kms., Osm., Fş., Ali Cevad: Tarih ve coğrafya
lûgati ve metinde zikredilen mecmualar.

Âhî (Sazşairi) — Aşık Ömer'in «Şairname» adlı
manzumesindeki (*Sadeddin Nüzhet Ergun: Aşık Ömer:
Hayatı ve eserleri S. 433*);

**Âhî ile Gedâyî de bir zaman
Bursa'da sürdüler dem ü devrânı**

beytinden anlıyoruz ki Âhî, XVII nci asır sazşairlerin-
dendir. Ve Aşık Ömer'den biraz önce Gedâyî gibi Bur-
sa'da şöhret kazanmıştır.

XVII nci asırda yazılmış bendeki bir mecmuada
Âhî namına bir şiir kayıtlıdır. Aynı manzumeyi diğer
bir şiir ile beraber *M. Şakir*'in neşrettiğini görüyoruz
(*Yeni Türk Mecmuası No. 37*).

Muallim Bay Nihad Sami'deki cönkler arasında da
Âhî namına kayıtlı bazı şiirler görüyoruz.

Bu iki koşmanın XVII nci asır şairlerinden Âhî'ye
aid olması kuvvetle muhtemeldir.

I

Yüreğimde yârelerim unulmaz
İşler fitilleri derman ağladı
Ey efendim buna çâre bulunmaz
Zahmimi seyr iden Lokman ağladı
Felek bize yâr olmadı gittikçe
Vücüdüm şehrinin cevri yıktıkça
Düd-i âhım âsümâna çıktıkça
Gökte melek yerde insan ağladı
Çarhın ahvâlini bilmek diledim
Gözlerim yaşını silmek diledim
Derdimi hisâba almak diledim
Yazıyla defter ü dîvan ağladı
Devran bize mahabbeti sundukça
Âsiyablar zârî kılır döndükçe
Çeşmim yaşı kan bulanık aktıkça
Güş idüp dervâ-yi umman ağladı
Âhî dir ki zâr ittiğim çağlarda
Mecnun gibi mekân tuttum dağlarda
Feryâdına kulak tuttum bağlarda
Bülbül feryâd idüp gülşân ağladı

II

Bir sözüm var sana arzihal sunsam
Güzel tûti anı anlar gelür mi
Bir gice seninle müşerref olsam
Meleğim nâz ile söyler olur mı

İcâzet virsen de dersem gülünü
Sarsam kollarımla kocsam bilünü

Gönül sevdâsından murâd alır mı
Sana canım arz-ı hâle geldiğim
Ağlamağa tebdil oldu güldüğüm
Bunca yıldır divânesi olduğum
Didim aceb sevdiğimden bilür mi
Dir ki Âhî benim rûh-i revânım
Yüzüne bakmağa dayanmaz cânım
Doğrusun söyle meleğim sultânım
Yoksa hasret kıyâmete kalur mı

Bibliyografya: Sadeddin Nüzhet Ergun: Aşık Ömer; Ha-
yatı ve eserleri, M. Şakir: Halk edebiyatı: Yeni Türk mecmuası
No. 37

Âhî (Kapucuzade) — XVIII inci asrın son nısfında
yetişen şairlerden biri olan Âhî hakkında *Ramiz* ve
Esad tezkirelerinde pek kısa bir malûmat verilmektedir.
Ramiz, onun «Şi'r ü inşâda hüsn-i edâya kadir bir
şâir-i mâhir olduğunu söylüyorsa da şiirlerinden hiç bir
örnek göstermiyor. *Esad* tezkiresinde ise Âhî'ye dair
şu kayıtlara tesadüf olunuyor: «Enderûn-i hümâyûnda
müezzinân-ı şehriyârî silkine münselik ve şi'r ü inşâda
hüsn-i edâ melesine mâlik 1106 dan sonra edebgâh-ı
makam-ı âhirette perde ârâ-yi karâr ve Kapucuzâdelikle
karin-i iştibâr Ahmed nâmı ile benâm bir zât-ı maârif
irtisâm olduğu ba'z-ı mazbatada mastûrdur.»

Âhî'nin bir beyti bile zikredilmeyen tezkirelerde onun
ölüm tarihi de yanlış olarak tesbit edilmiştir. *Ramiz*
Şair'in (1100 – 1688) de öldüğünü söylüyor.

Esad da, yukarıda görüldüğü üzere, (1106 – 1994)
ten sonra vefat ettiğini haber veriyor. *Sicilli Osmani*'de
ise büsbütün yanlış olarak (1008 – 1599) da ölmüş
olduğu kayıtlıdır. Her halde Şaire aid bir mazbata gör-
müş olan *Esad*'ın rivayeti daha doğru olsa gerektir.

Bibliyografya: Rmz., Esd., Scl.

Âhî Oğlu (Sazşairi) — Hangi asırda yaşadığını kat'i
olarak bilmediğimiz Âhî Oğlu'nun güzel bir semâisini
bir mecmuada görüyoruz (*Mlt. Alm. K. Ms. Mc. No.
849*). XVIII inci asır şairlerinden olduğunu tahmin ede-
biliriz.

— Semaî —

Ey felek hicran oduna
Dalacak ben mi bulundum
Elinden bir nazlı dostu
Alacak ben mi bulundum
Her kişinin vardır kârı
Ben ağlarım zârı zârı
Gül yüzlü sevgili yârı
Solacak ben mi bulundum
Her kişi iş ü işrette
Ben kaldım derd ü mihnette
Han bucağında gurbette
Kalacak ben mi bulundum

Âhi Oğlu ider vara
Yok mı bu derdime çare
Kullar içinde biçâre
Olacak ben mi butundum

Âhû (Diyarbakırlı) — Hammer'in Osmanlı şairleri adlı eseriyle Ali Emiri'nin Tezkirei şuarayı Amid'inde Âhû'ya dair bazı malûmat kayıtlıdır.

Bu kayıtlara göre şair, «Kara Oğlu» ünvanile şöhrret kazanmış bir hanendedir. Sesi gayet güzel olduğu gibi, musikinin ilmi ve amelisinde de muvaffakiyeti vardır. Bir çok kimselere musiki üstadlığı yapmıştır. İhtiyarlığında «Baba Âhû» lâkabile anılmağa başlanan şair Murad IV. devrinden Mehmed IV. devrine kadar yetişen musikişinaslarımız arasında büyük bir üstad olarak gösterilebilir. Hususile saz çalmakda, daire vurmakta ve beste vücude getirmekte gayet mahareti vardır. Onun bizzat yazdığı ve bestelediği ilâhiler nefesler de mevcuttur.

Murad IV. zamanında İstanbul'a gelmiş ve padişahın yanında saz çalmıştır. Hükümdar, onu büyük bir takdirle karşılamış ve kendi hanendeleri arasına almıştır. Şairi, Mehmed IV. in hanendeleri arasında da görüyoruz. Âhû'nun tertib edilmiş bir de şarkı mecmuası vardır.

Bu malûmatın sıhhat derecesi hakkında hiç bir şey söyleyemem. Yalnız verilen malûmat ile mecmalarda bulduğumuz Âhû mahlâşlı şiirlerin bir münasebeti olduğu anlaşılıyor.

Âhû, bir Bektaşî şairidir. Netekim *Bektaşî şairleri* adlı eserde,

İkrar virdim dönmem Elest bezminden
Virdiğim ikrârı îmandan aldım
Başka seyran gördüm çeşm-i zârından
Bu mahabbeti ol seyrandan aldım

bendile başlıyan bir devriyesi yazılıdır. Maamafih «Hulefayı Raşidîn» den saygı ile bahseden ve «Sünnî» akidelerini benimsemiş tarikat müessislerine karşı hürmetkâr bir lisan kullanan şair, her halde koyu bir bektaşî sayılamaz. Onun bektaşîliği, saz şairlerinden olması dolayısıyla umumî bir temayülden ibarettir.

Âhû'nun hece veznile yazılmış bazı manzumelerini muhtelif mecmualarda görüyoruz (*Ünv. K. No. 273, Mlt. Alm. K. Ms. No. 849*). Bendeki bir mecmuada da 3 manzumesi yazılıdır. Bu şiirlerden birindeki kayda göre Şairin asıl adı Ali'dir.

XVII nci asır saz şairlerinden olduğu muhakkak olan Âhû'ya aid bir iki parçayı naklediyorum :

I

Pâdişâhım âlem yetti gazâyâ
Evliyâlar itti ikrâr önünce
Sadrazam kuşandı gayret kılıcın
Bir şecâat itti ızhâr önünce

Çün gazâyâ fermân itti Zillullah
Cümle hâzır olduk fi sebilillâh
Âlemler çağrışur Nasrun minallah
Habibin sancağı ensâr önünce
Erenleri bile didi görenler
Ricâî-i gaibden haber virenler
Bunca evliyâlar bunca erenler
Yürüdi Ahmed-i Muhtâr önünce
Erenler evliyâlar didi beli
Kılıc kabzesine sundular eli
Tanrının arslanı Hazreti Ali
Yüründi Hayder-i Kerrâr önünce
Altı bin altı yüz Urum erleri
Altmış bin de Horasan'ın beyleri
Hacı Bektaş Veli'nin neferleri
Yürüttü bir cansız divar önünce
Söyünmez çırağı şem'i yanmada
Kırk bin derviş semâvatta dönmede
Seri koltuğunda Kevser sunmada
Şems-i Tebriz Molla Hünkâr önünce
Kahramanı katil Sâmi Neriman
Kibleden şimalden gelen bütün can
Serdar enbiyânın emrine ferman
Şehidler gaziler Çar yâr önünce
Aradılar İran ile Turan'ı
Çağrdılar Abdülkadir Geylân'ı
Mısır ikliminde Şahı Sultan'ı
Seyyid Ahmed gibi er var önünce
Müftiyle müderris ilim kânları
Hudâ eksik eylemesin anları
Zülflü baltacılar iç oğlanları
Her birisi gedik umar önünce
Evliyâ meşâyih çağırur Hak dost
Âleme gulgule virdi tablı kûs
Serde altın üsküf sırtta kaplan post
Kırk bin Yeniçeri serdâr önünce
Her dem Şükr ü senâ idelim sana
Meded senden kerem senden Rabbenâ
Yirmi sekiz hâfız İnnâfetahnâ
Okur cân ü dilden her bâr önünce
Piyâde oldular bunca solaklar
Yalvaralım Hak'ka geçsin dilekler
Yerde evliyâlar gökte melekler
Darb vururlar çarh-ı devvâr önünce
Çarkacı yazarlar yiğidin hâsın
Mevlâ kabul itsün kulun duâsın
Topçular çekmede top arabasın
Bunca yol açıcı berdâr önünce
Evliyâlar yüzün kibleye döndü
Hak'ka niyâz idüp secdeye indi
Karaca Ahmed Sultan arslana bindi
Yılan kamçısı da bimâr önünce

Mansib sâhibleri beğler paşalar
 Oda başı berâber bile aşalar
 Dalgalanup deryâ gibi coşalar
 Zırhlı zer külâhlı kullar önünce
 İran ile Turan düştü merâka
 Nâmeler yazıldı Şam ile Şarka
 Bunca zaim bunca merdüm çırağa
 Bunca ehli haslar bimâr önünce
 Bu gazânın medhin yazsın âlemler
 Âlimler ilmile döksün rakamlar
 Yürüsün altı bin Haşim alemler
 Çekilsün sancaklar tuğlar önünce
 Âhû ider bu yerlerin harâbı
 Bir zaman yaslandık taş ü türâbı
 Şehidlere sundı Kevser şarâbı
 Yürüttü Sâki-i ebrâr önünce

II

Yüri var Hak'ka eyle bir amel
 Âşika sevdâ ne güzel uymuş
 Âşkıdır evvelâ dünyâya temel
 Hikmet-i Mevlâ ne güzel uymuş
 Mahabbet nûrudur hazret-i sultan
 Ol nurdan oldu sûret-i insan
 Yedi zeminile yedi âsûman
 Arş-ı muallâ ne güzel uymuş
 Direksiz durur bu yedi çadır
 Bir mah doğuptur münevver aydır
 Mübârek gecemiz oluptur kadir
 Subhadek esmâ ne güzel uymuş
 Bezm-i Elestten gelmişiz dine
 Evvelki ikrâra durmuşuz yine
 Bure on ikidir ay ile güne
 Günbed-i hadrâ ne güzel uymuş
 Rıdvân'a cennet kapusun açmak
 İdris'e güzel hulleler biçmek
 Münkire tamu mümine uçmak
 Firdevs-i â'lâ ne güzel uymuş
 Bu yolda Mansur geldi ikrâra
 Enelhak söyledi çektiler dâra
 Âşık olanlar başladı zâra
 Bülbül-i şeydâ ne güzel uymuş
 Âşık olanın cânadır kasti
 Habîbullahtır yârânı dostu
 Nesimi nice yüzdürdü postu
 Kazâya rızâ ne güzel uymuş
 Hüdâ emretti var oldu âlem
 Virdi Cebrâil fendile selâm
 Arş kürsi dahi levhile kalem
 Her türlü eşyâ ne güzel uymuş

Bil bu cihan fanidir fânî
 Durmayup akar didemin kanı
 evrâdım oldu Seb'ulmesânî
 Allemel-esmâ ne güzel uymuş
 Şeytan görünce düştü inâde
 Secdeyi kılmadı kaldı piyâde
 Ateşle toprak âb ile bâde
 Âdem'e Havvâ ne güzel uymuş
 Ol Kelimullah kıldı ikdâmı
 Virildi Tevrat anıldı nâmı
 Tûr-i Sinâ'da bin bir kelâmı
 Söyleşir Mûsâ ne güzel uymuş
 Âhû'nun dosta fedâdır canı
 Bir pula versen almaz cihânı
 Aşk kitâbından bu dâsitânı
 Eyledi peydâ ne güzel uymuş

— III —

Dilim kalem kalbim defter yazarım
 Mahabbet bahrine daladan beri
 Leylâm deyüp kan ağlayup gezerim
 Mecnûn olup aşka uyaldan beri
 Çıkınca mi'raca hazret-i sultan
 Diledi ümmetin Hudâ'dan heman
 Nûr ile gark oldu cümle bu cihan
 Hak ana resûlüm diyelden beri
 Gel ey zâhid atma kendini dâma
 Kerâmet bizdedir şükür Hudâ'ma
 Velekad kerremnâ beni âdeme
 Saâdet tacını giyelden beri
 Mahlâsım Âhû'dur ismim Alî'dir
 Sanma derûnumda dünyâ mâlidir
 Şükür kalbim imân ile doludur
 Kendi noksanımı bilelden beri

Âhû Dede (Bektaşî Şairi) — Bendeki bir Bektaşî cöngünde Âhû Dede mahlâsiyle bir şairin tam bir Bektaşî edâsiyle yazılan bir manzumesi kayıtlıdır. Bu şiirin, yukarıda bahsettiğimiz XVII nci asır şairlerinden Diyarıbekir'li Âhû'ya aid olması mümkün olduğu gibi Âhû Dede mahlâsiyle şiirler yazan diğer bir Bektaşî tarafından vücutte getirilmiş olması ihtimali de vardır.

Turnam size seyyah virmiş Murtezâ
 Nazlı nazlı söyler Horasan diyu
 Ehl-i beyte cânın eylemiş fedâ
 Nazlı nazlı söyler Horasan diyu
 Şalımın kuvveti her yüzde belli
 Cemâli bağının açılır güli
 Erenler bülbülü tatlıdır dili
 Nazlı nazlı söyler Horasan diyu
 Âhû Dedem ider turnamdır Âhû
 Dünyânın evveli âhû bir hü

Vird idinmiş turnam dilinde yâ Hü
Nazlı nazlı söyler Horasan diyu

Âkif (Amasyalı) — XVIII nci asır şairlerindedir. *Salim* ve *Ramiz* Tezkirelerine göre asıl adı Mustafa olan Âkif, Amasyalı Abdî Bayram'ın oğlu ve Âtîf mahlesiyle şiirler yazan Ahmed'in küçük kardeşidir.

Salim ve *Ramiz* tezkirelerinde Şair'in babası yanlış olarak *Abdî* gösterilmiştir. Gene *Salim* de Şair'in büyük kardeşi Âtîf'tan bahsedilirken «Harf-ı ayn-ı mühmelede Abdî mahlâsı ile keşide-i silk-i erkam olan mevâli-i kirâmdan Amasyalı Bayram efendi'nin büyük mahdumlarıdır» denildiği halde bu zattan sırası geldiği yerde bahsedilmemiştir.

Âkif Mustafa'nın babası Abdî değil, İdî'dir. Asıl adı Bayram olduğu için aynı manaya gelen İdî'yi de mahlâs olarak kullanmıştır. Âkif divanında, Şeyhî'nin Şakayık zeylinde ve Amasya tarihinde (S. 218, 220, 260) Bayram'ı İdî olarak kayıtlı görüyoruz.

Tezkireler, Şairin babası hakkında sitâyişkâr bir lisan kullanıyorlar. Bizzat Âkif te babası için yazdığı vefat tarihinde onun hakkında şu hükümleri veriyor:

Füsûs ey gafil efsûs âh ey mekkâre dünyâ âh
Aceb bilmem kime bâkî kalur âyâ bu mâtemgâh
Olur bir hâne menzilgeh gedâ vü şâha nâmı kûr
İder rûbehle şîri cem' ecel nâmında bir şebgâh
Aceb yetmez mi bu ibret cinâna eyledi rihlet
O anka-yi fazilet âşiyânından uçup nâgâh
Sipehr-i âlem-i ilm ü amel İdî efendi kim
Ne görmüş mislin iştmiş ne çeşm-i mihr ü gûş-i mâh
Avârif'ten idüp tahkik durmazdı Mevâkif'te
Fütâhat'tan açardı eylese feth-i suhan her gâh
Aceb ma'mûre-i ilm idi iklim-i kemâl içre
Harâb oldu gelince Eski şehre hayf kim nâgâh
Muhassal bir dür-i şehvâr-ı bahr-ı fazl idi elhak
de müstağrak-ı deryâ-yi rahmet Hazret-i Allah
Didim feryâd-ı rikkat hîzile târih idüp *Âkif*

کیدوب بیرام افندی قیلدی شیون عیدی می واه

Âkif, medrese tahsilini bitirdikten sonra Amasya'da Bayezid Han medresesinde müderrislik etmiş ve aynı şehrin müftülüğünde bulunmuştur. *Salim*, diyor ki: «Esnâ-yi tezkiremizde ol cây-ı dilârâda hidmet-i ders ve şuğl-i fetvâda idiler.»

Âkif'in (1173 — 1759) yılında öldüğünü *Ramiz* tezkiresinden öğreniyoruz.

Salim, onun edebî ve ilmi kıymeti hakkında şu cümleleri sarfediyor: «Edîb ve hünerver bir zât-ı suhan perverdir. Husûsâ edebiyât semtinde kemâl-i mehâreti ve Harîri kadar o vâdide kudreti vardır. Makamât-ı Hârîri'ye nazîre olmak üzere on aded makame sebt ü tahrir ve edâ-yi nâzükâne ile şu rütbe tasvir ü ta'bir eylemiştir ki fusahâ-yi zaman şâbâş ve tahsine şâyân eyleyüp bilcümle istihsân eylemişler idi. Hakka ki zât-ı mecmûa-tül-irfanları her vechile ikrâma şâyân bir mahdûm-ı celil-üş-şandır. Arabî ve Türkî şiirde ta'biri nâzük

ve selis ve inşâsı letâfet üzere tarholunmuş bir nesc-i mevzûn ve nefisdir.»

Ramiz ise, «Ta'dâd-ı maârif-i tab'ı reşâdı birün-ı hayta-i adâd bir vücûd-i melek nihâd olmalarından mâadâ şîr ü inşâda mâlik-i rikab-ı hüsn-i ta'bir bir şâir-i mâhir-i binazir idi.» diyor; fakat müretteb divanı olduğunu söylemekle beraber onun hiç bir şiirini örnek olarak göstermiyor. *Salim*'de de Şairin yalnız şu beyti görülmektedir:

Zıdd-ı me'nûsunı kabz ise garaz hâk-i dile
Tohm-ı vîrâne-yi ek nahl-i temennâ yerine

Âkif'in «Makamâtı Harîri» ye yazdığı nazireyi görmedim; fakat divanının yazma bir nüshası bu gün elimizdedir (*Trk. Hz. No: 953*).

Âkif, lisana hakim bir şairdir; fakat ihtimal ki Harîri mukallidliği, onun menus olmayan bir çok kelimeleri şiirleri arasına sıkıştırmasına sebep olmuştur. Onun gazelleri arasında garib bir çok kelimelere rastlıyoruz. Bununla beraber Âkif'in samimî bir eda ile yazılmış parçaları da yok değildir.

Âkif divanında 682 beyitten ibaret 3 kaside, 3 tarih, 40 gazel, 10 rubai, 1 lügaz, 25 Beyit görülüyor. Kasideleri Ahmed Han ile, Mehmed Paşa hakkındadır. Bir gazelinde de Uşşakizade'yi medheder beyitlere rastlıyoruz. Onun Farsça yazılmış bazı gazel ve beyitleri de vardır.

I

Hârlarla gülrühim azm-i gülistân itmede
Bülbül-i dil durmayup biyhüde efgan itmede
Mürdegân-ı aşka lâ'li bahşî-i cân itmede
Gamze i kattâli ammâ dembedem kan itmede
Âh idüp geh ağlayup geh gâh ider küyin tavâf
Dem sürüp mey nûş idüp dil özge devrân itmede
İş tahammül itmedir bâ-i hukuk-i sohbe
Sanma kim vardır hüner teksîr-i yârân itmede
Gönder ol İsi demim yâ Rab görünsün bir nefes
Pister-i gamda dil-i bed rûdi-i cân itmede
Kaddini çevgân serin gûy eyle *Âkif* karşı var
Binmiş esb-i çevre şâhim azm-i meydân itmede

II

Bahâr eyyâmıdır rindân-ı gülşen inbisât üzere
Çemen şâdâb gül handân ü bülbüller neşât üzere
Değil kavs-i kuzah bârân olunca dâye-i neyyir
Sarar ağlarsa tıfl-ı çerhi bir elvan kımât üzere
Değil meykeş cevân-ı lâleveş pirâne ser zambak
Arak nûş oldu fincân elde şimdi ihtiyât üzere
Rühin şevkiyle dil kurtuldu küfrîstân-ı zülfünden
Geçilmez nûr-ı imansız belî cesr-ı sırât üzere
Ne tîğ-ı mey ne mîkrâz-ı bahâr ile bulur faysal
Olan *Âkif* gibi endüh ile saht irtibât üzere

III

Gelmez hamâm-ı nâme-i vuslat kalur gider
Dilde bu intizâr-ı meserret kalur gider

Gelmez mi peyk i müjderes-i vasl-ı yâr aceb
Görmez miyiz cemâlini hasret kalur gider
Her gün miyân-ı bezm-i rakibe gider kalur
Gelmez kenâre bir şeb o âfet kalur gider
Pâ der gil-i riyâ kalur eşkiyle zâhidan
Gitmez bu vartada o har elbet kalur gider
İtmezse va'd-i vasla vefâ ger o sâde rüh
Mir'ât ı dilde jeng-i küdüret kalur gider
Gelmezse bezme bu gice tahkik **Âkifâ**
Hâtır o şüha tâ be-kıyâmet kalur gider

Bibliyografya: Slm., Rmz., Şakayık zeyli: Uşşakizade, Amasya
Tarihi: Hüseyin Hüsameddin

Âkif (Belgradlı) — Şair hakkında *Ramiz* tezkire-
sinde şu malûmat kayıdır :

«Nâm-ı serâmedleri Mehmed'dir. Dâr-ül cihâd-ı mah-
rûse-i Belgrad'dan vâsıl-ı sâha-i murâd ve adâd-ı sinn-i
temyizi ta'dâd ittikte dâr-ül-metâlibi vel-murâd olan
mahmiye-i İslâmbul'a azimet ve vûsul ile dilşdâ olmuş-
lardı. Tahsil-i ilm ü maârif ile iştigal ve vâsıl-ı rütbe-i
kemâl ve be-tahsis fenn-i tıbda nâil-i derece-i âl-ül-âl
oldukta 1143 senesi (M. 1730) rebiinde cülûs-i hümâyûn
teşrifâtından mülâzim ve tarîk-ı tedrise âzim olup 1150
(M. 1737) senesi hudûdunda medrese-i hârice nâil ve Belgr-
rad seferine hakim başı olmağla reşkendâz-ı emâsil
olmuşlar idi. Kat-ı medâris ve merâtib iderek musile-i
Süleymaniye'ye vâsıl olmuşlar iken 1175 (M. 1761)
senesi hudûdunda terk-i medrese-i cihân ve azm-i cinân
itmişlerdir. Merhûm-i mezkûr hissemend-i maârif ü ulûm
ve şîr ü inşâyâ kadir pâkize edâ bir şâir-i mâhir ol-
duklarından mâadâ fenn-i tabâbette arz-ı mahâret itmiş
Bokrâtı zaman bir tabibi bi nâzir i devrân idi. Tari-
kat-i aliyye-i Nakşbendiyyeden pîr-i keramet rehîn To-
katî Şeyh Mehmed Emin Efendi'den ahz-i nisbet ve
vâsıl-ı sermenzil-i hakikat olmuşlar idi. Bu güftâr âsâr-
larındandır.»

Ramiz tezkiresinde Âkif'in hiç bir şiiri örnek ola-
rak gösterilmemiştir.

Âkif (Mehmed) — Şair hakkında yalnız *Ramiz*
tezkiresinde aynıyle şu malûmat kayıdır :

«Nâm-ı emcedleri Mehmed'dir. Mîrimîrandan Ebû Be-
kir Paşa nâm zât-ı bihemtânın mahdûm-ı güzîn ve
necl-i bihterini olmağla Âkif Beğ dinmekle şöhretşâr
bir mir-i bülend iktidâr idi. Evâil-i hâlinde tahsil-i dâ-
niş ve maâriife iştigal ile vâsıl-ı rütbe-i kemâl oldukta
mektubi-i sadr-ı âli hulefâsı meslekine dâhil ve miyâ-
nelerinde şöhret ü şân hâsıl ittikte sereferâz ve hâce-
gân-ı bülend eyvâna duhûl ile mümtâz olmuşlar idi.
Ba'z-ı menâsıb ile şâdan ve küçük evkaf hâceliği ile
gonce-i âmâli handân ve ba'dehu mansıb-ı teşrifât ile
kat-ı rütbe-i derecât itmeğin fâik-ul-akrân olmuşlar idi.
Müddet-i medid ol mansıb-ı celil-ül-kadr ile evkatgüzâr
iken (1180 - 1766) senesi hilâlinde gonce-i neşüküfte-i
gülbün-i vücudı pejmürde-i sümûm-i ecel ve mehcür-i

neşv ü nemâ-yi gülşen-i emel olup teşrif-i dâr-ül-karâr
ve Nasûhi tekyesi hatiresinde nihâde-i hâk-i mezâr kı-
lındı. Merhûm-i mezkûr envâ-ı maârif ile meşhûr
yekketâz-ı şîr ü inşâda hâiz-ı kasb-üs-sebk-ı imtiyâz
bir şâir-i mümtâz idi.»

Ramiz, bunları söyledikten sonra, «Bu güftâr zâde-i
tab-ı pür iktidarlarıdır» diyorsa da şiirlerinden hiçbir
örnek almıyor.

Âkif (Lütfullah) — *Silâhdarzade Mehmed Emin* ve
Şefkat tezkirelerinde şair hakkında aynıyle şu malûmat
kayıdır :

«Rumeli kuzâtından idi. Ekser-i evkatları niyâbet ile
güzâr itmiştir. Ve Rumelinde İzzin nâm mahalde terk-i
dâr-ı fenâ ve âzim-i füşatserâ-yi beka olmuştur Sene
1201 (M. 1786).

Âkif'in her iki tezkirede bir hayli manzumesi görü-
lüyor. Bunlar arasında Rusçuk'tan gönderilen bir gazelle
Sakız nâibi iken söylenilen,

Va'de-i bûse idüp geçti dehânında sakız

Bir sakız çiğnedi Sakız'daki sakız gülü kız

matlaiyle başlayan bir gazel de mevcuddur. Bundan
da anlıyoruz ki, Şair bir müddet Rusçuk ve Sakız'da
da bulunmuştur. Âkif'in gazelleri arasında Ârif'e,
Nedim'e, Neş'et'e söylenilmiş nazireler de vardır. Şairin
elde bulunan gazelleri, onun divan edebiyatı tekniğine
sahip oldukça kudretli bir şair olduğunu gösteriyor.

— Gazel —

— I —

Var mı hübanda bu hüsn ile emsâl sana
Dil-i üftâde nice olmaya meyyâl sana
Eyle ey dil hazeri şâyed ide düşmenlik
Çeşm-i hunhâr ile ol gamze-i kattâl sana
Sen salın nâzile ey şahsüvâr-ı işve
Olsun üftâdelerin aşk ile pâmâl sana
Arzihâlim var icâzet dilerim sultânım
İtmeğe hâl-i dil-i zârımı icmâl sana
Kati mekkâredir ol div-i rakib-i mel'un
İder ey şüh sakın mekr ile bir âl sana
Rahm idüp hâline vaslınla bekâm it cânâ
Dil-i **Âkif** sana aşık sana meyyâl sana

— II —

Bezimde yâre olup râfi-i hicâb şarâb
Bir iş becerdi henüz olah şarâb şarâb
Şarâb-ı hüsnün ile mest iken senin sâki
Ümid ider yine bu hâtır-ı harâb şarâb
Hayâl-i lâ'l-i nemekrizin ile mecliste
Olur elimde olan sâgar içre âb şarâb
Siyâh mest-i mey-i aşka virdi giryânı
Getürdi dide-i mahmûr-i yâre hâb şarâb
O köhne bâde perestim ki mest idim **Âkif**
Hum-i cihanda değildi dahi şarâb şarâb

— III —

Nihâl-i kaddi-i nâzı ol gül endâmın olunsa yâd
Helâk-i reşk olur gülşende serv ü ar'ar ü şimşâd
Nesim-i subhdemle bir peyâm esmez nice demdir
Perişan intizâr ı büyü zülfiyle dil-i nâşâd
Lisânında dürûg u lâf elinde sebha serde tâc
Cenâb-ı şeyhe bak zu'munca olmuş sâhib-i irşâd
Yakup yıktın yeter ey bivefâ lûtf eyle ta'mir it
Gamnla hâne-i cân ü dil olmuştur harâb âbâd
Görürler dide-i insâf ile tahsine şâyeste
Bu nazmı *Âkif* erbâb ı suhan ashâb-ı isti'dâd

— IV —

Bir suâlim var aceb redd-i cevâb itmez misin
Bir itâb olursa olsun bir hitâb itmez misin
Makdeminle ey meh-i burc-i behâ vü mihr-i nâz
Bezmimiz hemreşk i bezm-i âftâb itmez misin
Cevr-i günâgün idersin bigünâh üftâdene
Hiç aceb endişe-i rûz-i hisâb itmez misin
Renge mâil bir siyeh rûdur hazer lâzım beğim
Mekr ü âlinden rakibin ictinâb itmez misin
Tâ bekey imsâk ü hırsın cem'-i mâle zâhidâ
Yohsa sen âhır yerin zir-i türâb itmez misin
Ârif'-i üstâda âbitâbâne tanzir itmeğe
Âkif'i nazm âşinâlardan hicâb itmez misin

— V —

Dil-i mahzûnumu seyr-i nihâlân-ı çemen açmaz
Açar yârın nihâl-i kaddi serv-i nârven açmaz
Efendi aşkı sorma kale gelmez hâle dâirdir
Bu remzi bilmeyenlerdir açan cümle bilen açmaz
Kemâle kabiliyyet neş'esi lâzımdır âdemde
Belî her nahl-i tâze bâğda gül yâsemen açmaz
Açan büyü visâl-i yârdır hep çeşm-i Ya'kub'ı
Hakîkatte bakılsa sâde büyü pîrehan açmaz
Miyân-ı bezm-i ağyâr içre bülbül gibi güyâdır
O gülrü âşık-ı dem besteye aslâ dehen açmaz
Ser-i küyinde bicâ bütübül âsâ eyleme efgan
Seherde çeşm-i mestin hâbdan ol gül beden açmaz
Naziregüylükta hayli pürgüdür niçün bilmem
Dehânın niçe demdir *Âkif*'i mu'ciz suhan açmaz

— VI —

— Nedim'in gazelini tahmis —

Bu hüsn ü ân ile bir âfet-i devran mısın kâfir
Ki yoksa bir zıyâ göster meh-i tâban mısın kâfir
Nedir bu mertebe sen düşmen-i îman mısın kâfir
Tahammül mülkünü yıktın Hülâgû han mısın kâfir
Aman dünyâyı yaktın âteş-i sûzan mısın kâfir

Sana nakd-i dilin hüsnün temâşâ eyleyen virmiş
Aceb var mı safâ-yi vaslîna uşşâktan irmiş
İzâr-ı tâbnâkin şem'-i ruhsârın gören dirmiş
Şarâb-ı âteşinin keyfi rüyün şû'lelendirmiş
Bu hâletle cerâğ-ı meclis-i mestan mısın kâfir

Cihanda kalmadı aşkın ile zâr olmadık bir kes
Tegafül tâ bekey cevri ü sitem ey şüh bestir bes
Nigâh-ı merhamet kıl âşıkındır serteser herkes
Ne ma'nâ gösterir düşündeki ol âteşin atlas
Ki ya'ni şe'le-i cansûz-i hüs ü an mısın kâfir

Perestiş itmeye sen âfet-i şüh-i dilârâye
Cihanda kâfir-i aşk u mahabbettir o bîmâye
Hele ben âşıkım sen âftâb ü mâh simâye
Niçün sık sık bakarsın böyle mir'ât-ı mücellâye
Meğer sen dahi kendi hüsnüne hayran mısın kâfir

Der-i aşkında olmuştur fenâ çok din ü imanlar
Dahi gitse gerektir uğruna cânâ niçe canlar
İderken durmayup aşkın ile uşşâkın efganlar
Nedir bu gizli gizli âhlar çâk-i giribanlar
Aceb bir şûha sen de âşık-ı nâlan mısın kâfir

Senin var *Âkif* âsâ âşıkım vâfir işitmiştik
Hîrâm itsen ne süya âh olur zâhir işitmiştik
İşim üftâdegân-ı firkate dâir işitmiştik
Nedim-i zârı bir kâfir esir itmiş işitmiştik
Sen ol cellâd-ı din ol düşmen-i îman mısın kâfir

Bibliyografya: Sth., şfk.

Âkif (Enderunlu) — XIX uncu asır içinde tezkire vücade getiren şairlerden biridir. Âkif'in hayatına dair kendi tezkiresiyle *Esad* tezkiresinde kısaca malûmata tesadüf ediyoruz. Bu malûmatı daha derli toplu olarak Bay İbnülemin Mahmud Kemal'in eserinde de görmekteyiz.

Âkif, vüzeradan Koca Bekir Paşa'nın evlâdından Miri alemi hassa Mehmed Bey'in torunudur. (1193-1779). de «Enderunu hüymayun» da «kilârı hassa» ya çırağ edilmiş ve orada okumuştur. Âkif'in vücade getirdiği tezkirede Enderun'dan yetişen 23 şairin hayatı hakkında çok kısa malûmat ile şiirlerinden örnekler vardır. Kitabın adı olan *شعر مرآت* yazılış tarihini gösterir (1211). Eserin sonunda, Sır kâtibi Ahmed Efendi'nin «Lihâza-i enzar-ı kadr perver ve eser-i utüfet-i dâniş nevâzâne-leriyle tertib ve tensik» ve Selim III. e takdim edildiğini söylemektedir. Eserin mukaddimesinde, hükümdar hakkında söylediği bir kasidede,

Edây-i şahid-i mazmûn-ı rengini unutturdu
Ezâ vü cevri dehrin Âkif-i âşüfte sâmane
Gumûm-i mihnet-i tâkat güdâz-ı cevri ü endûhı
Peşîman itti billâh geldiğime mülk-i devrâne

gibi vaziyetinden müşteki olduğunu gösteren beyitlere rastlıyoruz. Onun gazelleri arasında da bu vadide yazılmış parçalar görülüyor. Ölüm yılı tesbit edilmemiş olan Âkif, oldukça muvaffakiyetli bir divan şairidir.

— I —

Derd ü firak-ı hasreti mehcür olan bilür
Kadr-i safâyı sıhhati rencür olan bilür
Efsûn-i çeşm ü gamze-i hunrîz-i nâzını
Câdu nigâh ı fitneye meshûr olan bilür
Zahm-ı hadeng-i gadr-i adû cânê geçtiğin
Tig-ı zebân-ı ta'n ile mağdûr olan bilür
Nahs-i belâ-yi kevkeb-i vârunu *Âkifâ*
Necm-i sâid-i tâlîi mestûr olan bilür

— II —

Olduk kemend-i aşka esir ister istemez
Gamla vücudum oldu hamîr ister istemez
Burc-i sa'dde sanma kalur hüsn sermedî
Eyler zevâl mihr-i münîr ister istemez
Ey yekke tâz-ı sahn ı gurûr itti mi eser
Âh-ı hadeng ü nâle-i tîr ister istemez
Def'-i kazâ-yi mübreme bir çâre yok gönül
Olduk zebûn-i emr-i Kadîr ister istemez
Oldun fütâde hufre-i çâh-ı mahabbete
Ey Âkîf-i şikeste zamîr ister istemez

— III —

— Muhammes —

Akup inbîk-ı müjgânım dü didem pür gülâbolsun
Sirişkim cûşidüp reşkâver-i seylâb-ı âb olsun
Bozulsun rabt-ı peyvend-i felek pür inkılâb olsun
Dimem kasr-ı fenâ encâm-ı gerdun kâmyâb olsun
Yıkıldı hâtırım şimden geru âlem harâb olsun

Nedenlü şive-i tâkat güdâzın eylesen berter
Sana tahmîl-i minnet eylemem ey çerh-i dun pervar
İder zîrâ zebân-ı nâtıkam bu mısra'ı ezber
Sakın zannitme ta'mîr-i harâbâtı gönül ister
Yıkıldı hâtırım şimden geru âlem harâb olsun

Harâbî-i fenâ bünyâd-ı gamdan oldum âzâde
Hele ümmîd-i âbâdî gelür mi kalb-i nâşâde
Ezelden meyli vardır inhidâma olmuş âmâde
Halâsa gam yemem taş kalmasa ger rûy-i dünyâde
Yıkıldı hâtırım şimden geru âlem harâb olsun

Demâdem hirmen-i ârâmım olsa cevriye berbâd
Nigâh-i iltifâtın kişver-i kalbim ider âbâd
Yine mevkuf-i ta'mîrin beğim kasr-ı dil-i nâşâd
Harâb oldumsa sen sağ ol efendim herçi bâd âbâd
Yıkıldı hâtırım şimden geru âlem harâb olsun

Düşüp bihûde fikre gayrı ümmîd-i muhâl itmem
Meh-i id-i saidi taraf-ı destâre hilâl imem
Beğim id olsa da senden temennâ-yi visâl itmem
Harâbî-i dil-i gamgîne Âkîf infiâl itmem
Yıkıldı hâtırım şimden geru âlem harâb olsun

Âkîf (Selânikli) — Bay İbnülemin Mahmud Kemal'in

Son asır Türk Şairleri'nde verdiği malûmata göre Selânikli Ali Âğa'nın oğludur. Selânik'te doğmuş, muayyen tahsilini yaptıktan sonra Evrenos zâdelere Abdürrahman Bey'in ve Selim Sırrı Paşa'nın kâtibliğini etmiştir,

Siroslu Yusuf Muhlis Paşa, müsellimlikle Selâniğe gittiği vakit şairi de kendi kâtipleri arasına almış; hattâ diğer vilâyete nakleylediği zaman yaşı geçkin olan Âkîf'in maaşını kesmeyerek Selânik'te bırakmıştır.

Şairin ölümü (1243-1827) yılındadır. Selânik mevlevîhanesine defnedilmiştir. Selânikli Meşhurî şu vefat tarihini yazmıştır:

Söyledim fevtine Meşhurî mücevher târih

ایسون عاکفه حق کوثر جنت احسان

Son asır Türk Şairleri'nde deniliyor ki :

« Ahfâdî nezdinde bulunan terceme-i hâline müteallik bir varakada şiir ve kitâbeti senâ edildikten sonra hutût-i mütenevviada mehâret-i kâmile olduğu ve Müştak mahlâsiyle de şiir söylediği, Selânik'te Vardar kapısı hâricinde iki çeşme inşâsiyle masârifi için bir sebze bahçesi vakf eylediği beyân olunmuştur. Divan-ı eş'arının perakende bir nüshası ahfadındadır. 144 küçük sahifeden mürekkebe bir nüshası Millet kütüphanesinin dedir.» Filhakika Âkîf'in bir divanını zikredilen kütüphanede buluyoruz (Mt. Alm. Ms. No. 269).

1970 beyitten ibaret olan bu yazmada; na'atler, Mevlâna vasfında ve Mevlevî Abdülkerim Dede hakkında medhiyeler, Yusuf Muhlis Paşa'ya takdim olunan kaside ve manzum mektuplar, müteaddid tarihler, ve kıt'alar olduğu gibi bir takım tahmisler de mevcuttur. Fuzulî'nin,

Öyle sermestem ki idrâk itmezem dünyâ nedir
Men kimem sâkî olan kimdir mey-i sahbâ nedir

beyti ile Nabî'nin,

Gördüm küşâyış-ı gül-i mâksûdı solmadan
Sermenzil-i merâma iriştim yorulmadan

beyitlerini tazmin eylemek suretiyle tesdis eden; Galibin de,

Her neyse neyiz bende-i Mevlânâ'yız

mısrâmı tazmin ederek bir muhammes vücade getiren şair, Muhlis Yusuf Paşa'nın da bir takım gazellerini tahmis veya tesdis etmiştir. Celâl Paşa'nın da bir gazelinin taştir ettiğini görüyoruz. Divanda Fuzulî, Neffî, Fehîm ve Galib gibi şairlere yazılmış nazireler de mevcuttur.

Âkîf, içli bir şair olmakla beraber şiirlerinde büyük bir muvaffakiyet göstermiş sayılamaz. Onun pürüzlü bir çok mısralarına rasyyoruz. Şair'in en çok dikkati celbeden tarafı samimî bir Mevlevî oluşudur. Divanında Mevlâna hakkıyla derin bir hürmet hissini taşıyan

Kimseye kul değilim çâker-i Mevlâna'yım

Kapunda başım açık ben de bir gedâ kulunum
Beni de lûtf ile kıl şâdmân Mevlânâ

gibi bir çok mısralar görülmektedir. Selânik Mevlevî tekkesi hakkında bir tarih vücade getiren, «Külâhı Mevlevî» redifli bir gazel yazan, hattâ gazelleri arasına mevlevî istilâhlarını sıkıştıran şairin Mevlevîliğe karşı derin bir bağlantısı olduğunda hiç şüphe yoktur. Bir çok şairler gibi Mevlâna'nın,

آه من العشق وحالاته

أحرق قلبي بحراراته

Beytini de tazmin ederek bir tahmis vücade getiren Âkîf, bilhassa Mevlevî şairleri arasında da zikredilebilir.

Çok iyiliğini gördüğü için Yusuf Muhlis Paşa'ya karşı da onun büyük bir hürmet ve muhabbet beslediğine şahid oluyoruz.

Âkif'in aşıkane gazelleri ise oldukça mühim bir yekûn tutuyor.

— Gazel —

— I —

Teller kopardı şâne açup turreler bu şeb
Zencir kırdı bir niçe divâneler bu şeb
Dağıttı aklımı tarayup târ-ı kâkülün
Gekli şu başıma neler ammâ neler bu şeb
Yâd-ı lebinle cûşa gelüp çeşmesâr-ı mey
Gark oldu mevc i lâ'line meyhâneler bu şeb
Aldım cemâli şem'ini fânûs-i fikrete
Üştü çerâğı bezmime pervâneler bu şeb
Ssvdâ-yi giysüvânın ile Âkifâ gibi
Zencir kırdı bir niçe divâneler bu şeb

— II —

Reng i hüsnî rhü-i dilberde kodı cilve-i aşk
Gönlümü âl ile ol derde kodı cilve-i aşk
Anber-i hâl-i dilârâ ile dūd-i dilimin
Sûret-i hâlini micmerde kodı cilve-i aşk
Gice şebnem neye ağlar bu felekten bilsem
Anı âguş-i gül-i terde kodı cilve-i aşk
Bir boyı serv-i serefrâza idüp üftâde
Yârı bâlâda beni yerde kodı cilve-i aşk
Âkif-i zârı da peyrevlik ile hamdolsun
Silk-i erbâb-ı suhanverde kodı cilve-i aşk
Ne saâdet serime sâye-i Mevlânâ'da
Sikkebahş itti serâperde kodı cilve-i aşk

— III —

Nedir ol âteşin tiğ-ı kazâ-yi nâgehan gözler
Nedir ol düşmen-i sabr u hîred cellâd-ı can gözler
Ne ol müjgân-ı tîrendâz ol kavş-i kazâ kaşlar
Serâser hübtur illâ aman gözler aman gözler
Metâ'-ı akl ü sabrı eyledi tâlân elhâsıl
Gönül iklimini kırdı geçirdi Kahraman gözler
Hele ben gördüğüm yok dide-i gerdün görmüş mi
Aceb âlemde böyle âfet-i devr-i zamân gözler
Dime virmez helâke mülket-i cism ü dili Âkif
Virir ol gamze ammâ göz göre virmez zaman gözler

— IV —

Şerh-i cevrin varak-ı dilde defâtir gibidir
Arada harf-ı vefâ olsa da nâdir gibidir
Ravza-i ârız ı didâr hayâlimde iken
Revzen-i dide-i dil cennette nâzır gibidir
Sinegüpân olarak aşk niyâz eylediler
Def ü ney dâire-i ayşâ müsâfir gibidir
Darb-ı dest-i siteminde sığınup dildârın
Def dahi titremede sinem ile bir gibidir
Câna can virmede ağyâra o cânan Âkif
Sen bir âh itsen eğer arbede hâzır gibidir

— V —

Sanmanız bir sâde kisvettir külâh-ı mevlevî
Kamme-i tâc-ı hidâyettir külâh-ı Mevlevî

Çeşm-i ibretle bakan nakş-ı suverden dūr olur
Ârife fânûs-ı hikmettir külâh-ı Mevlevî
Şemme-i kudsîsi taktîr-i dimâğ-ı cân ider
Micmer-i üd-i hakikattir külâh-ı Mevlevî
Kal ider nâpuhtegâmı şevk-ı hubbullâh ile
Pûte-i aşk-ı hüviyyettir külâh-ı Mevlevî
Kûy-i yârın Âkifâ râh-ı sabâsın gösterir
Dûrbîn-i ehl-i dikkattir külâh-ı Mevlevî

— VI —

Bu gönül ne gülde ne gülşendedir
Sendedir divâne gönlüm sendedir
Kimseye ne bende ne efgendedir
Sendedir divâne gönlüm sendedir

Gülsitân-ı gönlümün sensin güli
Neyleyim gülzâr ü bağ u bülbülü
Bağban başına çalsun sünbülü
Sendedir divâne gönlüm sendedir

Büy-i gülden mi hamîr olmuş tenin
Berk-i sünbülde midir pirâhenin
Dilberâ ma'lûmun olsun bu senin
Sendedir divâne gönlüm sendedir

Âkifâ bir gayre döndürmem yüzüm
Mâh-ı âlem olsa da görmez gözüm
Dilberâ tâ haşredek budur sözüm
Sendedir divâne gönlüm sendedir

Âkif (Antakyalı) — Şair hakkında *Fatin* Tezkire-
sinde şu malûmata tesadüf ediyoruz :

«Âkif efendi Antakya ulemâsından Ömer Feyzi efendi'nin veled-i sulbü olup fenn-i kitâbette bir mikdâr behresi olmak mülâbesesiyle mahallinde kitâbet hizmetinde istihdâm olunmakta bulunmuştur.»

Fatin tezkiresinin (1271 - 1854) de tab'edildiğine göre Şair bu tarihte genç bir adamdır.

Şair'in *Fatin* tezkiresinde bir manzumesi kayıtlıdır. Son asırda yazılan bendeki bir mecmuada ise şu gazeline tesadüf ediyoruz :

Nice fâş olmasun râz-ı nihânım âh efendim âh
Yazılmıştır cebine dâstânım âh efendim âh
Aceb mi nâle-i dildûzum itse taşlara tesîr
Ciğerdendir benim âh ü figanım âh efendim âh
Miyânın üzme nâz itme kırılma böyle karşımda
Söküldi bir birinden istühânım âh efendim âh
Hevâlandım yine bir kâkül-i pür çine çarpıldım
Benim eksik değil başta dumânım âh efendim âh
O şirin çehreyi sevmekte Âkif ihtiyârım yok
İçerden kaynadı gördükte kanım âh efendim âh

Aynı gazel ile diğer iki gazel de Üsküdar kütüphanesi direktörü Bay Ahmed Remzi'ye aid bir mecmuada kayıtlıdır. Bunları da aynıyle naklediyorum ;

— I —

Kılıc çâk itmedik sinemde zâlim kangı câ kaldı
 Ham-i ebrûda gönlüm güşe gir-i ilticâ kaldı
 Firâkımdan nihâl-i nevresim encâmı pîr oldum
 Büküldi kametim dest-i ümidim bi asâ kaldı
 Şikâf-ı hancer-i mesmûm-ı firkat iltiyâm itmez
 Unulmaz yâreler hayfâ ki merhemden cüdâ kaldı
 Hevâ-yi çin-i zülfünden rehâyâb olmadım gitti
 Başımdan çok belâlar geçti ammâ bir belâ kaldı
 Aman gitme diyu az mı yolunda durdı divârım
 Ayağın öpmedik hânemde kangı büriyâ kaldı
 Ne yapsun merhem-i kâfûr çâk-i zahm-ı nâsûra
 Tabibâ derd-i günâgün-i hasret bîdevâ kaldı
 Sezâdır **Âkifâ** âlemde nâmım pîr-i aşk olsa
 Alâka itmedik kangı cevân ü dilrübâ kaldı

— II —

Kâfir ol gamzen yine bir demde bin kan eyledi
 Dâl-i hancer daldı kesti biçti kurbân eyledi
 Hânümân-ı sabrımı top u tüfeng-i cevriye
 Yaktı yıktı urdı kırdı hâki yeksân eyledi
 Akl u fikrim kârbân-ı zülfile hemrâh iken
 Gamze-i tâtâr çaldı çarptı tâlân eyledi
 Nükte-i râz-ı dehân-ı yâre berk-i gonceyi
 Dest-i kudret yazdı çizdi bükti pinhân eyledi
 Hâme-i sertiz ile **Âkif** dür-i nâsüfteyi
 Deldi taktı ziver-i gerdân-ı hûbân eyledi

— III —

Hâme-i kudret hatın ruhsâre takyid itmeden
 Ben usanmışım anı tebyiz ü tesvid itmeden
 Sîne-i süzân ile dilküb olup gamnâk idim
 Tâ felek zevk ile bezm-i raks-ı Nâhid itmeden
 Tıynetim, perverde-i hâk-i reh-î dildâr idi
 Gerd-i râhın tütüyâ-yi çeşm-i ümmid itmeden
 Câm-ı aşkile hayât-ı tâze buldum tâ ezeli
 Ya'ni kim Hızır nûş-i âb-ı ömr-i câvid itmeden
Âkifâ ol pertev-i ruhsârdan pür nûr idi
 Mâh-ı enver iktibâs-ı tâb-ı hurşid itmeden

Âkif (Şumnulu) — Asıl adı Yusuf olan Âkif hakkında *Fatin* tezkiresinde şu malûmata tesadüf olunuyor:

«Yusuf Âkif efendi Şumnu hânedanzadelerinden olup fenn-i kitâbette behresi iktizâsınca mukaddemâ Şumnu muhassılı ve a'yânı bulunanların ba'zan kitabet ve ba'zan kethudalık hizmetlerinde bilistihdâm muahharen hâce rütbesine nâiliyetle vâsıl-ı sermenzil-i meram olmuş ve işbu tezkire-i âcizânemizin tab'ı esnasında kitabet hizmetiyle Rumeli ordu-yı hümayûnı dâhilinde bulunarak cânib-i Eflak'ta vâki' Bükreş nâm mahalde bulunmuştur. Bir mikdar eş'ârı vardır.»

Aynı eserde yazılı olan bir gazelini naklediyorum :

Târ-ı mâr-ı zülfi yârın şûr şeklin gösterir
 Gamze-i âşık küşi Timür şekli gösterir
 Nâzdan bir neşce olan al şâle kaplanmış gibi
 Zülfi cânan ferve-i sammûr şeklin gösterir
 Sâha i hüsnünde seyr ittim alâyi hattım
 Deşt-i ta'lîme çıkan tâbir şeklin gösterir
 Ateşi firkat ile yanmışlara ol âfetin
 Sinesi hep mrrhem-i kâfûr şeklin gösterir
 Şîr-i pâk-i safveti **Âkif** hele tanzirde
 Zümre-i ehli suhan ma'zûr şeklin gösterir

Âkif (Vanlı) — Asıl adı Mustafa olan Âkif, *Fatin* tezkiresine göre (1227-1812) yılında Vanda doğmuştur. (1252-1836) de aynı şehrin müftüsü olmuş bilâhare bu vazifeden ayrılarak (1264 -1847) de İstanbul'a gelerek hacelik rütbesini kazanmış ve (1265-1848) de Bingazi kaymakamı olmuştur. Bir kaç yıl geçtikten sonra «Rüt-bei salise» yi ihraz eylemişse de biraz sonra azledilerek tekrar İstanbul'a dönmüştür. *Fatin*'in «işbu tezkirei âcizânemizin tab'ından mukaddem kaimmakamlık memuriyetiyle medinei Mer'aş'a menkul olmuştur» dediğine bakılırsa şair (1271 - 1854) tarihlerinde Mer'aş'ta bulunuyordu.

Gene *Fatin* tezkiresinde Âkif'in «Kara Müftü zade» lâkabiyle meşhur olduğu ve bir kıt'a divanı bulunduğu yazılıdır. Reşid Paşa'nın Hame redifli manzumesine yaptığı taştiri aynı eserden naklediyorum :

Haste-i nâtkaya rûhfezâdır hâmem
 Eylese da'vi-i Lokmân'ı becâdir hâmem
 Niçe bin mürde mezamîn-i nev ihyâ eyler
 Zât-ı İsâ gibi icâz nümâdır hâmem

Reşha-i feyzine erbâb-ı fesâhat teşne
 Ayn-ı sırâbi-i tab'-ı şuarîdir hâmem
 Cereyân itmededir âb-ı zülâl-i ma'nâ
 Güyyâ çeşme-i ilhâm-ı Hudâ'dır hâmem

Ser-i şahenşeh-i endişeye konsa yeridir
 Cevher-i tâc-ı kemâl üzre ziyâdır hâmem
 Bimehâbâ reh-i nârefteye gitsem de ne var
 Nev zeminlerde aceb râhküşâdır hâmem

Düşmene hazret-i Musâ gibi galib olurum
 Kahr-ı hasm eylemeğe elde asâdır hâmem
 Neyşeker mi acabâ mısır-ı maânide *Reşid*
 Böyle şirin suhan-ı tütü edâdır hâmem

Lezzet-i nutkı virir kand-i mükerrer ta'mın
 Bak halavet dih-i tab'-ı bülegadır hâmem
Âkifâ afv-i hatâ pûşuna mağrûr olarak
 Böyle taştir ile pür cürm ü hatâdır hâmem

Âkif (Paşa)— XIX uncu asır şairlerinden olan Âkif, muhtelif yerlerde kadılık etmiş bulunan «Ayıntabizade Mehmed efendi» nin oğludur. *Şeyhülislâm Ârif Hikmet* tezkiresinde Âkif'ten bahsedilirken «Diyaribekriyyülmenşe ve Bozokiyülmeytin Mehmed efendi nâm fâzılın necli hâlâ Reisülküttab ve her fende fazl u kemâli müselle-i ülilebâb Mehmed Âkif efendidir» denilmektedir ki yanlıştır.

Âkif 15 Rebiulevvel 1202 (M. 1787) de Bozok (Yozgat) ta doğdu. (1208-1793) de babasıyla birlikte Hicaz'a gitti. Memleketine dönünce tanınmış şahsiyetlerden ders okumağa başladı. Bir müddet sonra Bozok âyanından (Cebbarzade Süleyman Bey'in divan kâtibi oldu ise de onun ölümü dolayısıyla İstanbul'a geldi. O sıralarda Reisülküttab bulunan amcası Mustafa Mazhar efendi'nin tavassutiyle (1229- 1813) te «divanı hümayun» kalemine girdi. Altı ay sonra Âmedi odasına naklolundu. Üç gün sonra hükümdar Mahmud tarafından «Müstevfa tayinat» tahsis edildi. Âkif için bu büyük bir teveccüh eseri idi. Bu suretle emsali arasında yüksek bir mevki sahibi olmuştu. 2 Muharrem 1241 (M. 1825) de Âmedci, 5 Şaban 1247 (M. 1831) de Reisülküttab oldu. Dört yıla yakın bu makamda bulunduktan sonra riyaset, hariciye nezaretine tahvil ve kendisine «efendi» ünvanıyla vezaret rütbesi tevcih kılındı. 1 Rebiulevvel 1252 (M. 1836) da azlolundu. Fakat «Emekdârandan olmak hasebiyle şehri on bin kuruş maaş tahsis» edildi.

İngiltere tebeasından Çorçil adındaki tacir, av esnasında bir Türk çocuğunu yaralamıştı. Önce döğölmek suretiyle cezalandırılan İngiliz, bilâhare hapsedilmiş bulunuyordu. Sefaret bu vak'ayı derhal protesto etti. Bunun üzerine Çorçil hapisten çıkarılmış, hariciye nazırı Âkif Efendi de azledilmişti. Bir yıl üç buçuk ay mazul kaldıktan sonra 11 Cemaziyelâhır 1253 (M. 1837) de Paşa ünvanıyla «Umuri mülkiye nazırlığı,na tayin edildi. Altı ay beş gün nezarete bulunduktan sonra 4 Muharrem 1254 (M. 1838) de azlolundu. 14 Recep 1255 (M. 1839) de Kocaeli eyaleti mutasarrıflığına tayin edildi. 21 zilkade 1255 (M. 1839) da Hudavendigâr, Bolu, Viranşehir, Karasi sancakları da ilâve olarak uhdesine tevcih olundu. Ahalinin şikâyeti üzerine 1256 (M. 1840) da azil ve rütbesi refedilerek Edirne'ye gönderildi. Bununla da iktifa olunmamış, muhakeme edilerek iki yıl nefyine karar verilmişti. Mahkûmiyet müddetini 14 Rebiulevvel 1258 (M. 1842) de ikmal ettiyse de serbest bırakılmadı; ancak Yozgad veya Bursa şehirlerinden birinde oturabileceği kendisine söylenildi. Âkif Paşa, Bursa'yı tercih etti. Altı ay kadar orada kaldı. Abdülhamid'e takdim ettiği,

Becâ olmaz mı bu eyyâm-ı ferruh fâl-i şâdide

Niyâz itsem duâgûyâne ben de afv ü itlâkı

beytini havi olan «Manzumei tarihiye,, üzerine affolunarak İstanbul'a geldi.

(1260 - 1844) de kaccetmek niyetiyle «Surrai hümayun emaneti»ni istida etti. Emanet, başkasına verilmişti. Ertesi yıl için söz aldığı halde, beklemeyerek o sene gitti. Hactan dönüşünde İskenderiye'de iken 3 Rebiulevvel 1261 (M. 1845) de 59 yaşında öldü.

Âkif Paşa'yı, Avrupalı edebiyatımızın mübeşşiri olarak göstermek, Namık Kemal'den beri devam eden bir an'ane haline gelmiştir. Ebüzziya Tefvik başta olmak üzere, Şemsettin Sami, Bursalı Tahir, Muallim Naci, Abdürrahman Şeref bu zümreden gösterilebilir. (Bakınız: *Kms., Osm., Esm. Tarih musahabeleri*) Halbuki Âkif Paşa'yı eserleri ile ancak bir divan şairi olarak tedkik etmek kabildir.

Bay Fuad Köprülü bu hususta diyor ki: «Tabsıra'nın bazı parçaları, Şeyh Müştak'a mektubu, torununa heca vezniyle yazdığı mersiyesiyle Âkif Paşa'yı Tanzimat tan sonra inkişaf eden «Avrupalı Türk edebiyatı»nın ilk mübeşşiri saymak, Namık Kemal'den ve bilhassa Ebüzziya'nın Nümunei edebiyatı Osmanîye'sinden sonra edebiyatımızda âdeta bir an'ane haline gelmiştir (*Ebüzziya Tefvik: Nümunei edebiyatı Osmanîye, Temsili sadis, S. 120*). Halbuki münhasıran şark terbiyesi görmüş ve Avrupa medeniyetine bigâne kalmış olan Âkif Paşa'yı eski klasik edebiyatın son mümessillerinden addetmek, şüphesiz daha doğrudur. Onun bazı nesirlerinde gördüğümüz sadeliğe eski asırların nesirinde daima tesadüf edilir. Heca vezniyle şiir yazmasına gelince, bir taraftan saz şiirinin, diğer taraftan mahallileşme temayülünün neticesi olarak bunu Nedim'den itibaren daha bir takım klasik şairlerimizde de gördüğümüzü biraz düşünürsek, bunu daha iyi anlarız.

Adem kasidesi sahibini İdeoloji itibariyle Şinasi - Ziya Paşa - Kemal mektebinin mübeşşiri addetmek

aslâ mümkün değildir. Âkif Paşa'nın şahsiyeti, eski şark mektebinin sırf dahilî tekâmülü mahsulüdür; halbuki, eskisinden büsbütün farklı bir ideolojiye istinad eden yeni Tanzimat edebiyatı ancak haricî amillerin tesiriyle meydana gelebilmiştir (*Fuad Köprülü: Milli edebiyat cereyanının ilk mübeşşirleri*, S. 33).

Süleyman Nazif ise -biraz mubalâgalı olarak- şu fikirleri serdetmektedir (*Servetifünun No. 94-1568*).

«Âkif Paşa'nın muasırları ve hattâ kendisinden evvel gelenler arasında bile onun gibi bazı muharreratında açık ibarelerle ifadei meram etmeğe çalışmış ve muvaffak olmuş münşiler vardır. Âkif Paşa'nın fikrimize ne yolda ta'lim-i hikmet etmiş olduğu bilinmez. Tabsırası rakibi Pertev Paşa aleyhinde Sultan Mahmud-ı sâniye verilmiş -ta'bir-i ma'rûfiyle- bir curnaldır. Pertev Paşa'yı kahr ve mahv eden gadab-ı pâdişahîyi ihtimal ki Paşa'nın ef'alinden ziyade Yozgat'lı rakibin hoş yazılara bürünmüş ilkaâtı tahrik etmiştir. Tabsıra benim zannıma göre edebiyatı cedidenin mehaz-i ictibâdı olan âsârdandır. Fakat Âkif Paşa o yolda mucitlik şerefini haiz değildir. Âkif Paşa'dan evvel de o yolda şeyler yazmış hayli zevat bulunduğunu söyledikten sonra Âkif Paşa'ya ne kalıyor, hiç. Şeyh Müştak'a olan cevabnâmesinin yegâne meziyyeti söylendiği gibi yazılmış olmasıdır. Bu cevabnâmenin satırları arasında yeni bir fikre, hattâ bir fikre tesadüf edilemez. Mersiyesi o tarihlerde havâsın pek te rağbet etmediği bir tarzda hece vezniyle açık ve sade yazılmış olmakla nazar-ı dikkati celbeder, yoksa yeni değildir.»

Filhakika yazdığı kaside, gazel ve diğer manzumeleriyle şairi divan edebiyatının son üstadlarından biri olarak tedkik etmek hiç şüphe yok ki daha doğru olur.

Âkif Paşa, divan edebiyatı tekniğine hakkıyla sahiptir ve şark felsefesini kavramıştır. Onun mutasavvıfaya karşı da derin bir temayülü vardır.

Bursalı Tahir, onun Halveti-Şabanî tarikati mensuplarından olduğunu söyler. Filhakika bendeki tasavvufî bir şiir mecmuasında Şaire aid bazı gazeller başında «Çerkeşî Hacı Mustafa efendi hazretlerinin bendegânından Elhâc Âkif efendi» kaydına tesadüf ediyor. Matbu divançesinde de şeyhinin vefatı dolayısıyla yazılmış şöyle bir tarih kayıdındır:

Kutb-i âlem Çerkeşî eşşeyh elhac Mustafâ
Kim tarik-ı Halvetide olmuş idi rehnümâ
Pertev-i nûr-i kemâlî şöhet-i âfâk olup
Dergeh-i vâlâsı oldu ehl-i hâle mültecâ
Düştü bir târih Âkif bendesinin kalbine

هو ديوب فردوس وصله ايردى يرم مصطفى

Âkif Paşa'nın Alevî meşrep bir zat olduğu da anlaşılıyor.

Ne ol yâr ile vahdette ne vahdetten cüdâyım ben
Ne bezm-i vuslâte mahrem ne hecre âşinâyım ben
Ne sermest ü ne hüşyârım ne bâý ü ne gedâyım ben
Muhassal râh-ı Sultân-ı Neced'te hâkipâyım ben
Fedâ-yi âteş-i aşk-ı Alliyel - Murtezâ'yım ben
Gubâr-ı âstân-ı hazret-i Âl-i abâ'yım ben

diyerek bir «Müseddesi mütekerrir» vücade getiren Âkif, diğer bir gazelinde de bu temayülünü sarıh olarak bildirmektedir (No. 3).

480 beyitten ibaret olan Âkif Paşa divanındaki Kaside, gazel, müseddes, kıt'a, tarih ve lûgazlardan başka hece vezniyle yazılmış 2 manzumeye de tesadüf ediyoruz (No. 8, 9).

164 sahifelik münşeatiyle birlikte (1262 - 1845) de Mısır - Bolak matbaasında tab'edilen bu divanda Şairin bütün manzumeleri mevcut değildir. Netekim Esad Paşa'ya yaptığı bir tahmisin ancak bir bendini görmekteyiz.

Âkif Paşa, Divançe ve münşeâtından başka, yarı ciddî, yarı hiciv yollu yazılan Tabsıra'sıyla de şöhet kazanmıştır. Şair'in الرسالة القراسية والسياسية adındaki arapça risaleyi bazı ilâvelerle tercüme ettiğini de görüyoruz. Şaire aid bazı tezkireleri de toronu «Mezahib odası hulefasından Âkif Bey - 23 sahifelik bir risale olarak - tabettirmiştir.

Âkif Paşa'nın siyasi şahsiyeti hakkında Lûtfî tarihinden ve diğer menbalardan epeyce malûmat toplamak kabildir. Şair'in Pertev Paşa ile katiyen geçinmediğini ve onun aleyhinde bir çok tezvirlerde bulunduğunu da gene bu eserler sayesinde öğreniyoruz.

Lûtfî, tarihinde Âkif'in azlinden ve Ahmed Hulûsi Paşa'nın hariciye nazırlığına tayininden, Pertev'e de Paşalık ünvanının verilmesinden bahsettikten sonra şunları da söylemektedir:

«Âkif Paşa ile Pertev Paşa beyninde olan münâfese-i işbu husus dahi teşdid eylemiştir ki en nihâyetinde Pertev Paşa'nın mahvını ve Âkif Paşa'nın menkûben ve mâzûlen vefâtını mücib olmuştur. Müşârün-ileyhimâ ibtidâ-yi neş'etlerinden beri rekabetle imrâr-ı evkat eylemiş ve Âmedi hulefasından buldukları zamanlarda Âkif Paşa Pertev Paşa'yı hoş görmez ve yazdığı şeylere i'tirâzını esirgemez imiş. Bununla beraber Pertev Paşa derviş nihad bir zât-ı safvet mu'tâd olup Âkif Paşa ise gayet bagiz ve kindâr ve huşunet-şîâr olduğundan bu muâmeleye Pertev Paşa'nın esmâsı yanarak hasbelbeşeriyye sırasını bulup Âkif Paşa'nın mu'tekif-i gûşe-i infisâl ve infîâl olmasına gazeteci Çorçil mes'elesini âlet ittihâz itmiş olsa gerektir.»

Bibliyografya: Arf., Ftn., Kms., Osm., Stş., Lûtfî tarihi, Esm., Nümunei edebiyatı Osmaniye, Milli edebiyat cereyanının ilk mübeşşirleri, Tarih musahabeleri, Muhtelif mecmualar ve makaleler.

— I —

— Adem kasidesinden —

Can verir âdeme endişe-i sahbâ-yi adem
 Cevher-i can mı aceb cevher-i minâ-yi adem
 Çeşm-i im'ân ile baktıkça vücûd-i ademe
 Sahn-ı cennet görünür âdeme sahrâ-yi adem
 Galat ittim ne revâ cennete teşbih itmek
 Başkadır ni'met-i âsâyiş-i me'vâ-yi adem
 Tutalım anda da olmuş niam-ı günâğün
 Öyle mulâtâc-ı tenâvül müdür âlâ-yi adem
 Kimse incinmedi vaz'ından anın zerre kadar
 Besledi bunca zaman âlemi bâbâ-yi adem
 Var ise andadır ancak yoğise yoktur yok
 Râhat istersen eğer eyle temennâ-yi adem
 Ne gam-ı gussa ne renc-i elem ü bim-i ümîd
 Olsa şâyân cihan cân ile cüyâ-yi adem
 Yok didikçe var olur yok mı garâbet bunda
 Nâm-ı hestî mi nedir hall-i muammâ-yi adem
 İtse bir kerre telâtum hep ider kevineyi
 Garka-i mevc-i fenâ cüşiş-i deryâ-yi adem
 Mâler-i dehr mevâlidî ki durmaz doğurur
 Derkenâr itmek içündür anı bâbâ-yi adem
 Çerhin evlâdını baştan çıkarır dâye-i dehr
 İtmese terbiye sık sık anı lâlâ-yi adem
 Her kesin kısmeti yoktan gelür ammâ bilmez
 Yeri var âleme menneylese selvâ-yi adem
 İki kâğıddan ibâret nûsah-i kevn ü mekân
 Biri ibka-yi vücûd ü biri ifnâ-yi adem
 Selb ü icâb taayyün iderek âlemden
 Bir netice virir elbette kazâyâ-yi adem
 Şeyhe bak ketm-i ademden diyu takrîr eyler
 Bilmez ammâ ki nedir ma'ni-i ihfâ-yi adem
 Sığmaz ol dâire-i kevn ü mekâna ne bilür
 Geçmeyen arşı nedir milk-i muallâ-yi adem
 Yok yere zâhid urur da'vi-i hestîden dem
 Yakasın tutmuş iken pençe-i kübrâ-yi adem
 Sanurum masraf u irâdî gelür hep başa baş
 Oldu serrâ-yi vücûde göre darrâ-yi adem
 Zeyd-i vârid ile sulh olmadı Amre âid
 Yoğise âlemin aslı ne bu gavga-yi adem
 Kays ü Leyiâsı dahi Zeyd ile Amri gibidir
 Diyecek olsam olur ol dahi esmâ-yi adem
 Farkı gûyâ bu iki sûretin aklımca benim
 Birisi hubb-i fenâdır biri bugzâ-yi adem
 Nakş-ı nâmıkla aceb nâmık olur mu hâtem
 Var gibi bunda vücûd ehline imâ-yi adem
 Şeyh efendi sana der miydi ki varından geç
 Varlığın olmasa da sidre-i me'vâ-yi adem
 Hizmet it sen ana varınla ki tâ himmet idüp
 Eylesün ol da seni ârif-i ma'nâ-yi adem
 Çekme dünyâlık için gam dil-i nâbûdîde
 Var iken mâhasal-ı rızk-ı atâyâ-yi adem
 Her kese bâr-ı belâ kendüsünün varlığıdır

Gam ü âlâmdan âzâde berâyâ-yi adem
 Sarf idüp varını aklın var ise var yoğ ol
 Râhat istersen eğer eyle temennâ-yi adem
 Biz bu mihnetgeh-i hestîye küçükten geldik
 Yohsa kim eyler idi terk-i kühencâ-yi adem
 Durmasa böyle felek bâri yıkılsa gitse
 Bir zaman olsa yeri hayme-i bâlâ-yi adem
 Avidan halkı bu gamhânedede oldur yohsa
 Olmasa müşkil idi tesliye bahşâ-yi adem
 Doğrusu râhat iderdik gidüp âlem ademe
 Yerine gelse anın sâha-i pehnâ-yi adem
 Şafak-ı subhî bekadır nazarımda gûyâ
 Mevce-i bahr-i siyâh-ı şeb-i yeldâ-yi adem
 Öyle bimâr-ı gamım kim olamam âsûde
 Câmehâb olsa bana şehper-i anka-yi adem
 Dilharâbım ben o hey'ette ki nisbetle bana
 Beyti ma'mûr olur hâne-i bicâ-yi adem
 Öyle bimâr-ı gamım sahn-ı fenâda gûyâ
 Yaptı enkaz-ı elemden beni bennâ-yi adem
 Ahter-i matlabım âfâk-ı felekten doğmaz
 Günde bin şey doğurur leyle-i hublâ-yi adem
 Cevheri su kesilür tâbiş-i ye'simle eğer
 Çeşm-i ümmîdime düş olsa merâyâ-yi adem
 Bî vücûdum o kadar ben ki aransak ikimiz
 Ben bulunmam bulunur belki müsemmâ-yi adem
 Hayretim çehre sükûn âver-i tab'-ı ta'til
 Vahşetim bâis-i peydâ-i sevdâ-yi adem
 Vâlihîm öyle ki aks-i nîgeh-i germimden
 Reng-i hayret alur âyîne-i deryâ-yi adem
 Bulanur girye-i hüninim ile bahr-i vücûd
 Sararır âhım ile sebze-i sahrâ-yi adem
 Öyle diltengi-i hestî ile rencûrum kim
 Hûn olur nâlelerimden dil-i ferdâ-yi adem
 Âferin ey ney-i kill-k-i hüner-i İstî dem
 Eyledin nefha-i i'câz ile ihyâ-yi adem
 Bir gazel söylesen olmaz mı berâ-yi hâtır
 Ne kadar sıklet ise nazm-ı mukaffâ-yi adem
 Hâl-i anberşikenin fitne-i eczâ-yi adem
 Can bulur taraf-ı lisânınla hurûf-i hestî
 Nîgeh-i sihr eserin nâtıkabahşâ-yi adem
 Çâk olur nâvek-i gamzenle süveydâ-yi adem
 Araz-ı handeye lâ'l-i nemeginin cevher
 Cevher-i harfe femin nokta-i yektâ-yi adem
 Seni görse dökülürken katerât-ı eşkim
 Havf-ı gamzenle olur âbile-i pâ-yi adem
 Kavs-i ebrûsunu kursa yıkılır tâk-ı felek
 Tîr-i müjgânını atsa ditirer cây-i adem
 Anlamış nisbetini mihr ü vefâ-yi yâre
 İden oldur dil-i biçâreyi cüyâ-yi adem
Âkifâ tarh-ı suver eyledi hiçâhiçe
 Var mı hâmem gibi bir hendese pirâ-yi adem
 Ârifan yokluk ile itmede isbât-ı vücûd
 Ben ise varlığıyla eyledim inşâ-yi adem

Sıgmadı çünkü dehân-ı dile nutk-ı hestî
Eyledim hâme-i mu'ciz demi gûyâ-yi adem
Bu kasîde kaleme kaf-ı fenâdan geldi
Olsa nâmı yakışur Beyza-i anka yi adem
Kimisi nîsti-i gamla bekacû-yi vücûd
Kimi hestî-i elemle talebefzâ-yi adem
Mahv-i hâk-i reh-i Şâhensâh-i kevneynim ben
Ne tevellâ-yi vücûd ü ne teberrâ-yi adem

— Gazel —

— II —

Değil cevri felekten şekve vü devrândan feryâd
Şu vahşet hânede nâbûdi-i yârândan feryâd
Nişib-i câh-ı gurbette ulüv-i menzilet mahfî
Velî bîmihri-i ihvân-ı rûgerdândan feryâd
Mahabbet bir taraftan hasret-i cânân bir yandan
Aceb mi âşık-ı bîçâre itse cândan feryâd
Yazarken derd-i cankâh-ı derûnum leyle-i gamda
İrer dâmân-ı çerha hâme-i giryândan feryâd
Açılmış gayre ben bûy-i cefâ şemmeyledim anda
Nola bülbül veş itsem ol gül-i handândan feryâd
Ne cem'-i servet-i dünyâ ne kesbi râhat-i ukbâ
Bu bâzâr-ı fenâda *Âkifâ* husrândan feryâd

— III —

Özge bir sevdâ bıraktı cânıma efkâr-ı aşk
Bir bakışta âteşe yaktı beni dildâr-ı aşk
Feyzi İsâ hikmet-i Lokman bana kâr eylemez
Hâme-i kudret ezelde yazdı çün bîmâr-ı aşk
Pâre pâre olmasun yâ neylesün bîçâre dil
Her nazarda bin tecelli gösterir dîdâr-ı aşk
Cünbişinden zâhir oldu halka-i sırr-ı vücûd
Nokta-i vahdettir ancak merkez i pergâr-ı aşk
Zulmet-i şirk ü riyâdan kurtarırdı kendüsün
Zâhidin kalbinde tâbân olsa ger envâr-ı aşk
Dergeh-i Şâh-ı Velâyet'tir penâhım *Âkifâ*
Bende-i Kerrâr-ı aşkım bende-i Kerrâr-ı aşk

— IV —

Olah reng-i rûhin şerhi ile dembeste gül
Ser virüp bâlîn-i gülbünde yatur dilhaste gül
Besleyüp hûn-i ciğerlerle hayâl-i rûyini
Ziver-i minâ-yi çeşm ittim gör ey nevrete gül
Dağ ber dağ ile gülzâr eyledim sinem veli
Nazre-i ihsân-ı yâre kopmadı şâyeste gül
Seyr kıl dîd-i kebûd-ı âh-ı âteş bârımı
Görmedinse sevdiğim gel sünbüle peyveste gül
Şimdi koptu gülşen-i tab'ımdan ihdâ eyledim
Âkifâ bezm-i ahîbbâyâ sezâ bir deste gül

— V —

Sâkiyâ bir câm ile tahvîl-i hâl itmez misin
Hâtırım âzâde-i renc-i melâl itmez misin
Mezheb-i hûbânda yok mı kabûl-i ma'zeret
Ben kusûr ittimse sen afv ü helâl itmez misin

Şâhbâz-ı evc-i istiğnâ isen de lûtf idüp
Âşyân-ı vuslate tahrik-i bâl itmez misin
Geçti ömrüm derd-i hicrânınla cânâ ba'dezin
Bendeni memnûn-i ihsân-ı visâl itmez misin
İttiğin va'd-i inâyet hâtıra gelmez mi hiç
Bezm-i ülfet demlerin fikr ü hayâl itmez misin
Âkif-i zârın lisânen sormaz isen hâlini
Bir nigâh-ı lütf ile bâri suâl itmez misin

— VI —

Ne dem ki bezmde ol şûh-i işveger bulunur
Hayâlhâne-i uşşakta neler bulunur
Sevâd-ı a'zam-ı aşkım hasâisindedir
Ki her mahallede bîçâre bin kader bulunur
Bu gice bezme o mehrü rakib ile geldi
Şu hayra benzedi meclis içinde şer bulunur
Zamir-i fikr-i sivâ aşkdan ider mi tehi
Telâtum eylese deryâ yine güher bulunur
Hemân kendini zannitme *Âkifâ* dilriş
Bu kârhâne-i gamda ne derdliler bulunur

— Şarkı —

— VII —

Şeb midir bu yâ sevâd-ı âh-ı pinhânım mıdır
Şem'-i meclis şu'le-i dağ-ı nümâyânım mıdır
Bilmez oldum sâkiyâ derd-i firâk-ı yâr ile
Mey midir yâhud sirişk-i çeşm-i giryânım mıdır
Âh-ı serdim girye-i germim midir bilmem sebep
Kaldı gitti gonce-i maksûd böyle beste leb
Dinle zâlim dinle bak bezm-i mahabbette aceb
Ney midir efgan iden yâ kalb-i süzânım mıdır
Dil zahımdâr u nigeh hayrân ü dîde eşkbâr
Sine pür süz ü ciğer pür hûn ü ten zâr ü nizâr
Hâsılı oldum harâb ammâ ki bilmem âşikâr
Eyleyen böyle beni cânım mı cânânım mıdır

— Mersiye —

— VIII —

Tıfl-ı nâzeninim unutmam seni
Aylar günler değil geçse de yıllar
Telihgâm eyledi firâkın beni
Çıkar mı hâtırdan o tatlı diller
Kıyılmaz iken öpmeğe tenin
Şimdi ne haldedir nâzik bedenin
Andıkca gülşende gonca dehenin
Yansun âhım ile kül olsun güller
Tegayyürler gelüp cism-i semîne
Döküldü mü siyah ebrû cebîne
Sırma saçlar yayıldı mı zemîne
Dağıldı mı kokladığım sünbüller
Feleğin kinesi yerin buldu mu
Gül yanağın rengi rûyi soldu mu
Acabâ çürüdü toprak oldu mu
Öpüp okşadığım o pamuk eller

— Türkü —

— IX —

Pek arzular gönül efendim seni
Yaktı kül eyledi firâkın beni
Dâğ ber dâğ idüp bu cân ü teni
Yaktı kül eyledi firâkın beni

Hâl-i perişânım idesin suâl
Geçer her bir günüm hicrinle bir sâl
Kalmadı cismimde tâkat ü mecâl
Yaktı kül eyledi firâkın beni

Hayâlin durmakta gözümde dâim
Zebânım olmakta zikrinle kaim
Âh ü feryâd ile geçer her ânım
Yaktı kül eyledi firâkın beni

Akl u fikri bütün târ ü mâr ittim
Şaşırup vâdi-i hayrete gittim
Nâr-ı hicrin ile eridim bittim
Yaktı kül eyledi firâkın beni

Dâmenimden tutup süziş-i firkat
Çıktı giribâne şu'le-i hasret
Ciğerden yarılıp nâr-ı mahabbet
Yaktı kül eyledi firâkın beni

Âkif (Selânikli) — Son asır şairlerinden olan Âkif hakkında *Kamusülâlâm* şu malûmatı veriyor:

Âkif Bey bin Abdüllâtif Bey Selânikli olup Hasan Âkif efendi'nin kızının oğludur. Şair Meşhurî efendi'den tahsil-i ilm ü edebiyat etmiş ve Evrenos beyzadelerden vezir Yusuf Sıddık Paşa'nın hazinedarı olup, bâdehu Selânik vilâyetince bazı kazâ kaymakamlıklarında ve Üsküp mutasarrıf muavinliğinde bulunmuş; ve 1300 tarihinde Kavalade vefat etmiştir. Bir kızının vefatında söylediği şu beyit cümle-i eş'ârındandır:

Hâl-i gurbet tâli'-i bed âh evlâd acısı

Gönlümü üç şeydir Âkif dâimâ pür hûn iden

Bay İbnülemin Mahmud Kemal ise, şiiirlerinden örnek göstermeyerek şair hakkında şu kısa malûmatı veriyor (Stş):

«Hasan Âkif efendi'nin kızı ile Petriç âyanı Hacı Abdüllâtif Ağuş Bey'den mütevellid Âkif Bey'in bazı âsâr-ı nazmiyesi vardır. Mumaileyh kaymakamlıklarda, mutasarrıf muavinliklerinde, Selânik Belediye riyasetinde bulunduktan sonra tütün âşarı müdiri iken (1300 - 1882) de Kavala'da vefat etti.»

Bibliyografya: Kms., Stş.

Âkif (Mehmed-) — Mehmed Âkif Paşa'ya bak.

Âkif (Trabzonlu) — Şair hakkında Bay İbnülemin Zâahmud Kemal *Son Asır Türk şairleri*'nde şu malûmatı veriyor:

Âkif efendi, Trabzon tüccarından Hacı Derviş Ağa'nın oğludur. (1253-1837) de Trabzon'da doğdu. Tahsili ibtidaiyi bitirdikten sonra Trabzon ulemâsından Köle-

zade Hacı Süleyman efendi'den Arabî ve Hoca Hacı Fehmi efendi'den Fârisî okudu. Trabzon muhasebe kalemine devâm etti. (1278 - 1861) de umur-i ticariye kalemî kitabetine, bir müddet sonra Batum muhasebe başkitabetine tâyin olundu. (1293 - 1876) da Trabzon'a avdetle teşkil ettiği gönüllü taburiyle harbe girdi. Bir tepeye cepbane sevkinde hüsn-i hidmeti görüldü. Batum'un istilâsı esnâsında Trabzon valisi Yusuf Paşa'nın maiyetinde bulundu. Bilâhare Muş, Erzincan, Mardin sancakları muhasebeciliklerine nasbedildi. (1305 - 1887) senesine kadar orada kaldı.

İstanbul'a vürudunda - Rus muharebesinde tanıdığı - Bahriye nazırı Hasan Hüsnü Paşa tarafından Şurayi bahriye başkitabetine tayin kılınarak vefatına kadar on sene bu memuriyette kaldı. (1316 - 1898) de vefat etti. Üsküdar'da Karacaahmed Türbesi civarına defnolundu.»

Hamamizade Bay İhsan onun bazı gazellerini toplamıştır. Trabzon'da çıkan gazetelerde de onun bazı manzumeleri intişar etmiştir.

Safâ-yi bâde-i lâ'li hayât efzâ-yi cân olsa
Bize sâki-i sahbâ böyle bir şüh-i cihân olsa
Sipehrin va'z-ı nâsâzı sezâ-yi i'timâd olmaz
Eğer her zerre-i nâcizi tâ hurşid-i şân olsa
Yine ol serv kaddin mâil-i semt-i visâl olmaz
Ne denlü pâyine hünâbe-i çeşmim revân olsa
Görünmez çeşmime deycür-i hasretle cihan aslâ
O mâh-ı işvesencim bir gice gözden nihân olsa
Gaminla ben dahi Mecnûn-i sergerdân ü rüsvâyım
Aceb mi *Âkifâ* hâlim cihâna dâstân olsa

Âkif (Diyarbakırlı) — Ali Emiri'nin *Esamii şurayi Âmid* adlı eserinde (Ünv. K. No. 3914) Şair hakkında şu malûmat kayıtlıdır:

İsm-i âlileri Ahmed'dir. Emirizadedir. Bu fakir-i câmi'ül-hurûfun büyük birâderidir. Tahrir-i tezkiremiz esnâsında Bolu sancağı tahrirât müdirliğinde müstahdem idi. Ba'z-ı âsâr talebi üzerine aldığım cevabnâmede hânesi yanup divân-ı eş'ârı sâir kütüb ve eş'âr ile berâber muhterik olduğunu beyân iderek yeniden tanzim eylediği bir gazel ile diğer ba'z-ı âsâr göndermişlerdi.

Şu iki beyit irsâl eylediği gazel-i âlilerindendir:

Anladan dil mâcerâsın hâmedir
Yazdığım yâre anıncün nâmedir
İster âbid ister ol fâsik şiyem
Âkifâ rağbet heman encâmedir

(1274 - 1857) de doğmuş olan Ali Emiri'nin ağabeyisi olduğuna göre şair, bu tarihten önce dünyaya gelmiştir.

Âkif (İstanbulu Mehmed -) — Mehmed Âkif'e bak.

Âkif (Mehmed-) — Mehmed Âkif'e bak:

Âkılı — XVII nci asrın sonlarında yazılmış ben-deki bir mecmuada Âkılı mahlâsiyla bir gazel kayıtlıdır. Tezkirelerde Şairin hayatına dair hiç bir malûmata tesadüf edemedim. Âkılı'nın oldukça kudretli bir divan şairi olduğu anlaşılıyor.

Yakma hasret odına gel cânım
Beni irgör visâle sultânım
Hak bilür giceler firâkında
Halkı uyutmaz oldu efganım
Sana hayr eylemez hazer eyle
Gözlerimden revân olan kanım
Yalnız gam şebinde koma bizi
Gel benim mâhtâb-ı devrânım
Âkılı nice arz-ı hâl ideyin
Küşte-i tîg-ı aşk-i cânânım

Âkıl Koyuncu — Koyuncu'ya bak.

Âli (Beyzade) — XVI ncı asır şairlerinden olan Âli hakkında *Ahdi* tezkiresinde şu malûmat kayıtlıdır:

Âli, İstanbullu Mustafa Çelebi'dir. Beğzâde demekle meşhûr ve hulk-ı azîm ile güzide-i cümhûr ve akrân içinde makbûldür. Tahsîl-i ulûm-i zâhire kılurken ferâgat eyleyüp tarîk-ı Halveti'ye sâlik ve seyr ü sülûkünde tasfiye-i bâtin kılup nice maârifete mâliktir. Ve hadd-i zâtında âli mezheb ve sâhib meşreb kimesnedir. Hâlâ rûz ü şeb himmet-i âliyesin ma'rifete sarf idüp zebân-ı fûrse mûmâreset gösterüp arûz ve muammâ fûnûnundan habîr ve eş'âr ü inşâ sunûfundan gayrılar gibi âgâh ve bi nazir alelhusûs tevârihte müverrih-i dilpeşend ve makbûl-i erbâb-ı hûşmenddir. Mukaddemâ pâdişah cânibinden emr-i âli câri olup cânib-i Kerbelâ sahrâsına nehr-i âli câri ittikte bir târih-i âbdârı mâ-nend-i dürr-i şehvâr silk-i nazma mûnselik kılmış ki teşne dillere safâ ve hayât-ı canfezâ peydâ olmuştur. Ol târih-i garrâ budur :

Güyyâ bu çeşme bir sakkadürür
Râh-i Hak'ta teşne eyler cüstücû
Lûlesi anın dehendir su dili
Dil döker her kim ki olsa rûberû
Su gibi ezberlemiş okur revan
Mâcerâ-yi dehri Âli sû-be-sû
Önüne kim gelse dir târih için

ما حسين ايله حسن عشقينه صو

Ahdi tezkiresinin (971 - 1563) de yazıldığına göre Şair'in bu tarihlerde hayatta olduğu anlaşılıyor. *Kafzade Faizi* de tezkiresinde şair için «Evâil-i devlet-i Murâdiye'de hayatta imiş» diyor. Şu halde Âli, Murad III. in hükümdar olduğu (982 - 1574) yılında da hayatta bulunuyormuş.

Âli'den bahseden menbalar onun yalnız yukarıda zikrettiğimiz tarihini örnek olarak gösteriyorlar.

Şairin adı *Ahdi* ve *Riyazi*'de علی yazıldığı halde *Kafzade Faizi*'de آلی olarak tesbit edilmiştir.

Bibliyografya: Ahd., Ryz., Kfz.

Âli (İstanbullu) — XVI ncı asır şairlerinden olan Âli hakkında *Ahdi* tezkiresinde şu malûmat kayıtlıdır: İstanbulludur. Ehl-i cihettendir. Konevî Mustafa Çelebi'nin oğludur. Rûz ü şeb tâlib-i ma'rifet olup

semt-i şî're mûmâreset göstermiştir. Bu bir niçe âşıkane ve rindâne matla' anın eş'âr-ı muhayyel güftârındandır :

Lebiyle hemdem olup câm-ı bâde-i hamrâ
Nigârın ağzın arar râzın açmağa gûyâ

Meyli bâlâya olursa nola serv-i çemenin
Özenür kaddine irişmeğe sen sim tenin

Kurulsa bezm-i safâ bahş dönse câm-ı felek
Mey-i sabûhile gün doğsa ol günü görsek

Gerçi ömrüm bu cihan kimseye bâki kalmaz
Seni ey rûh-i revânım kocan ammâ ölmez

Hasan Çelebi tezkiresinde ise şu kayıtlara tesadüf ediyoruz :

Âli: Dâr-üs-saltanat-ı Kostantiniyye-i mahmiyyeden-dir. Hâfız-ı Konevî oğlu demekle ma'rûf idi. Tarîk-ı ilme sâlik olup dânişmend iken sonra muhasebeci şâgirdi iken ruznâme-i a'mâlini tashih idüp nakd-i ömr-i azizinin masraf u irâdını hisâb itmeğe âzîm-i cenâb-ı Melik-i Vehhâb oldu. İlm-i edvârda ve hüsn-i hatta mehâreti var idi. Bu şîir eş'ârındandır :

Yâ kaşın hecriyle cânâ kametim oldu dü tâ
Firkatinde çekmedik bir bâr-ı gam mı kaldı yâ

Şu malûmata istinaden babası Konyalı olan ve kendisi İstanbul'da doğmuş bulunan Âli, *Ahdi* tezkiresinin yazıldığı (971 - 1563) tarihinde hayatta ve *Hasan Çelebi* tezkiresinin yazıldığı (994 - 1585) yılında ise ölmüş bulunuyordu.

Bibliyografya: Ahd., Hsn.

Âli (Urlalı) — XVI ncı asır şairlerinden olan Âli hakkında *Hasan Çelebi* tezkiresinde şu malûmat kayıtlıdır :

«Âli, Urla nâm kasabadandır. Reiszade demekle ma'rûf idi. Nâmı İlyas'tır, Merhum Sultan Selim-i sâni hazretlerinin hâcesi olan Atâ efendinin cenâb-ı âltsinde iken ömürden behredâr olmadın ecel mühlet vermeyüp âlem-i bekaya rihlet eyledi. Kelimâtı hayâlden hâli değildir. Bu eş'âr anın güftârındandır :

Sanman cefâ-yi yâre tahammüldürür hüner
Berdâr olmadır dil-i Mansûr veş asıl

Hurşid gibi gerçi ki hüsnün kemâlde
Ey âftâb çehre zevâlin de öyledir

Şairin mevcud olan iki beytine nazaran oldukça kudretli bir şahsiyet olduğu anlaşılıyor. İhtimal ki mecmualarda da bir hayli şîiri yazılmıştır. Fakat bunları, Urlalı Âli namına kayıtlı olmadıkları için, ayırd etmek kabil değildir.

Bibliyografya: Hsn.

Âli (Müverrih) — XVI ncı asrın en kıymetli şahsiyetlerinden biri olan Âli 948 muharreminin (M.1541) ikinci pazarertesi gecesi saat birde Gelibolu'da doğdu. Asıl adı Mustafa'dır. Babası ticaretle meşgul olan

Kul cinsinden Hoca Ahmed, onun da babası Abdullah'tır. Bizzat Şair, *Sadeî Sadgüher*'de ailesi hakkında şunları söylüyor (*Ark. M. K. No. 274*):

**Pederim Ahmed-ibn-i Abdillâh
Hâce-i ehl-i hayr târik-i câh
Ni'meti ehl-i ilme âmâde
Kerem ü lütfi hârik-ı âde
Kul idi gerçi kim Esâme misâl
Yûsufî hulk idi huçeste hisâl
Rağbeti ehle olmağile müdâm
Koptı evlâdı ma'rifet fercâm
Ben hakîr oldum evvel-i evlâd
Mustafâ oldı nâm-ı mâderzâd
Ah-i sâni Mehemmed oldı bana
Ehl-i dil hoş nüvis ü hûb edâ
Arabiyette kâmil-ül-irfân
Fârisidân ü müsteidd-i cihan
Şâir olsa idinse ger maksûd
Niçe nazm ehline komazdı vücûd
Ba'dezâlik birâder-i sâlis
Tab'ı fehm ü zekâyile hâdis
Pederin nasb-ı ayn ü manzûrı
Enbiyâmin'dir ism-i meşhûrı
Biri oldı debîr-i hâkanî
Biri serheng-i resm-i divânî**

Âli, altı yaşında mektebe verilmişti. (960 - 1552) de Habibi Hamîdî'den Kâfiye, (965 - 1557) de Sürurî'den tefsir, fıkıh ile «Vücudî zihni» risalesini okudu. İlk zamanlar mahlâsı Çeşmî ikeni bilâhare Âli mahlâsını ihtiyar etmişti (*Ahd.*). «Pâye-i mülâzemette engüşt nümâ-yi ebsâr» olduktan sonra kitabet mesleğini tercih etti (*Tuhfetüssalâtin*).

Âli, *Sadeî sadgüher*'de bu hususa dair şunları söylüyor:

**Ba'de tahsîl-i nahv ü sarf ü kelâm
Olduğum gibi müsteidd ü benâm
İlm ü fazl ile nâmdâr oldum
Şâir ü kâmil iştihâr oldum
Hak Taâlâ'nın oldı efdâli
Kadri âli vü mahlâsı Âli
Şöhretim kûsı geldi efgane
Sıyt-ı nazmım irişti Giyvâne
İrdi pâyâne râh-ı ilme sülûk
Ben de kıldım o mesleki metrûk
Oldı bâis Şehenşeh-i zîşan
Serbülend-i sülâle-i Osman
Ya'ni mevsûf-i lütf u tab'-ı selîm
Şeh Selîm ibn-i Şâh Şâh Selîm
İltifât eyleyüp idindi heman
Âsitânında kâtib-i divân
Çünkü terk-i tarika me'mûrum
Beni aybeylemen ki ma'zûrum**

(968 - 1560) da şehzade iken Kütahya valisi bulunan Selim II. in divan kitabetine kabul olunmuştu. Fakat Tütünsüz Hüseyin Paşa ile geçinemeyerek Şam beylerbeyi Mustafa Paşa'nın daveti üzerine (970 - 1562) de Şam'a gitti. Orada altı sene divan kâtibi olarak kaldı.

Paşa'nın Yemen fethi serdarlığına tayini üzerine birlikte Mısır'a gitti. Paşa azledilince o da İstanbul'a gelmeğe mecbur oldu. Bilâhare Bosna'ya gitti. Ferhad Paşa'nın divan kitabetine tayin olunmuştu. Orada meşhur şair Yahya Bey'le tanıştı. Âli, Bosna'da sekiz sene kaldı.

Lâla Mustafa Paşa Şevval 985 (M. 1577) de Gürcistan, Âzerbeycan ve Şirvan taraflarına nasbolunmuştu. Âli'nin münşiliğe tayinini Hoca Sadeddin efendi vesatetiyle padişah'tan istida etti. Âli de bu vazifeye geçti. İki yıl sonra, münşilikte gösterdiği muvaffakiyet yüzünden Halep Timar defterdarlığına tayin olundu. (990-1582)de yapılan sünnet düğünü hakkında tertib ettiği *Camiülhubur der mecalisi Sür* adındaki eserini ve Üveys Paşa ile diğer bazı kimselerin tavsiye namelerini hamilen İstanbul'a geldi. Bir çok ümitler beslerken Halep defterdarlığından da azledilmişti. (993- 1585) de Erzurum mal defterdarı tayin olundu. Altı ay sonra Bağdad mal defterdarlığına gönderildi. Çok geçmeden azledilmiş ve İstanbul'a gelerek uzun müddet açıkta kalmıştı. (997 - 1588) de Sivas defterdarlığına tayin olundu. Pek az sonra bu vazifeden de azledildi. Tekrar İstanbul'a geldi. Şevval 1000 (M. 1591) de Yeniçeri kitabetine nasbedildi ise de bir kaç ay sonra gene açıkta kaldı. (1001 - 1592) de Gelibolu'ya gitti. Bilâhare Defter emanetine tayin olundu. Buradan azledilerek ikinci defa yeniçeri kâtibi oldu. (1004 - 1595) de Sivas'a defterdar ve Amasya'ya miriliva tayin olundu. Gene o yıl içinde Kayseri mirilivalığına nakle edildi. Bu vazifeye iki defa tayin edilen ve ikisinde de azlolunan Âli'nin son memuriyeti Cidde emanetidir. Tahmini olarak (1007 - 1598) yılının sonunda bu vazifeye tayin olunan Âli, hastalanmış ve tekaütlüğünü istediği bir sırada (1008 - 1599) da Cidde'de altmış yaşında iken ölmüştür.

Âli'yi yüksek mevkilere geçmek gayretiyle uğraşan haris bir adam olarak görüyoruz. Şair, bütün hayatında mansıp sahipleri ile didişmekten kendisini alamamıştır. Selim'den başlayarak Mehmed III. e kadar kaside sunduğu hükümdarları bile istediği mevkilere yüklemediğinden dolayı kıymet takdir etmemekle itham etmektedir.

Âli tarikatine mensup olduğu Mevlâna'ya karşı derin bir muhabbet besler. Hattâ bir manzumesinde,

Hâtem gibi sunuldu bize hükmi Mesnevi
Oldı Fusûs-ı himmetimiz fass-ı muhtevi
Âteş yakup virüp haberim süz-i Husrev'i
Âli benim ki devr-i felek kıldı Mevlevi
Şems ü Celâl-i dîn'edürür intisâbımız
Bir zerreyüz velî ikidir âftâbımız

diyerek bu tarika salık olmakla iftihar eder. Fakat mevlevilikte esas olan istiğnayı kat'iyen onda bulmak kabil değildir. Memuriyet hayatında gurur ve eneiye-tinin daima zararlarını gören Âli, yazdığı kıymetli eserlerinin mükâfatını da gene bu yüzden görememiştir.

En ziyade müverrihlikle şöhret kazanmış olan Ali bir hayli eser vücade getiren kudretli bir şahsiyettir. Kasidelerinin birinde,

Kırk elli var kitâb ü resâil eserlerim
Tutar el üzre nükteşinâsân-ı nâmdâr

deyen Şair, *Sadeî sadîgüher*'in «Der ahvâl-i serencâm-ı nâzım-ı güftâr ve ta'dâd-i müellefât-ı âsâr» başlığını taşıyan manzumesinde de eserlerini şu suretle sıralamaktadır :

Düşüm ehl-i kalem tarikına cüst
Himmetim anda dahi oldı dürüst
Az zamân içre kârdan oldum
Serfirâz-ı suhanverân oldum
Şi'r ü inşâ müyesser oldı bana
Mülk-i ma'nî müsehhar oldı bana
Nazm ü nesrim cihânı tuttu tamâm
Bahr olup aktı vâridât-ı kelâm
Mihr ü Mâh ile Tuhfe i Uşşak
Evvelâ oldı şöhre-i âfâk
Burc-i te'lîfe saldı nûr ü ziyâ
Anın ardınca nazm-ı *Mihr ü vefâ*
Ba'dezin dindi *Ravza-i irfan*
Oldı ma'nî hadikası reyyan
Sonra hem *Câmi'ül-buhûr* oldı
Vech-i te'lîfi bezm-i sûr oldı
Cümle manzûmdur bu penç kitâb
Her biri bir cevâhir-i kemyâb
Leyk inşâ ile olan âsâr
On sekiz cilde çıktı tuhfe şîâr
Biri mensûre-i *Enis-i kulüb*
San Hümâyûn nâme'dir mergub
Dahi mecmû'-i *Menşe'ül-inşâ*
Dahi matbû'-i *Tuhfetüs-sulâhâ*
Birisi dahi *Nâme-i nusrat*
Biri mensûr *Nâme-i fursat*
Heft meclis biri, biri Hilye
İki dahi *Bedâyi' ü Nûzhe*
Biri hem *Nâdir-ül-mehârib'dir*
Biri küttâb için *Menâkıb'dır*
İki dahi *Nevâdir ü Mirkat*
Biri *Mirkat'a müstenid Mişkât*
Biri dahi *Maâyibülerzâl*
Biri hem *Râhatünnufûs mekal*
Biri *Âyine-i avâlim nâm*
Dür-i mensûre'dir birisi tamâm
Oldı bunlardan özge üç *Divan*
İki Türkî biri *Derî ünvan*
Müstekil her birinde dibâce
Beğenür anı görse her hâce
Hem husûsâ yigirmiden efsun
Niçe fenden risâle gûnâgûn

Cümleden gayrı ilm-i mantıkta
Hacc ü itk u izâle-i rikta
Arabîdir bu hatm-i te'lîfât
Mantık u fıkha mübtenî kelimât
Bunca âsârım oldı çünkü bedîd
Şübhe kalmadı olduğumda ferîd

Ali'nin eserleri bu kadar değildir. Türk tarih encümeni tarafından 1926 da neşredilen *Menakıbı hünerveran*'a Bay İbnülemin Mahmud Kemal tarafından yazılan etraflı bir mukaddemede şaire aid bütün eserlerin gösterildiğini görüyoruz. Bu tedkika nazaran Ali'nin yazdığı kitaplar şunlardır :

Tarihi eserler : Künhülâhbar, Menakıbı hünerveran, Heft meclis, Nusratnâme, Fursatnâme, Hâlât-ül-Kahire minel'âdâtizzahire, Zübdetüttevarih, Mirkatülcihâd, Fusu-lülhall-i vel'akd ve usülülharc-i vennakd, Kenzülâhbar ve lâkihülefkar, Mir'âtül'avâlim, Nâdirülmehârib,

Manzum eserler : Divan III., Sebhatül'ebdâl, Sadeî sad güher, Güli sad berk, Câmiülbuhûr der mecâlis-i sûr, Mihr ü mâh, Mihr ü vefâ, Riyazüssâlikin, Terceme-i Hadis-i erbain, Tuhfetül'uşşâk, Ravzai irfân, Hulâsatül-ahvâl der letâfet-i mevâiz-i sahih-ül-meâl, Ravzat-tül-le-tâif.

Mensur eserler : Nasihat-üs salâtin, Nevâdir-ül-bikem, Mahâsin-ül-edeb, Kavâid-ül-mecâlis, Tuhfetüs-sulâhâ, Hilye-tür-ricâl, Cami'ül kemâlât, Tâli'-i salâtin, Bedâyi'-ul-metâli', Nikat-ül-kal fi tazmîn-il-mekal, Dekayık-ut-tevhid, Maâlim-üt-tevhid, Dürer-ül-mensûre fi ed'iyetil-me'sûre, Zübde-tül-evrâd, Şerh-i beyt-i Câmi, Hakayık-ul ekalim, Ferâid-ül-velâde, Vakıfnâme, Risâle-i Dirgamiye, Menşe-ül-inşâ, Enis-ül-kulüb, Râhatün-nüfûs, Maâyib-ül-erâzil, Mişkât, Nûzhet.

Bu 48 eserden başka Âli'ye isnad edilen bazı kitapların mevcut bulunduğunu da görmekteyiz (*Menakıbı hünerveran S. 64*).

Âli'nin büyük bir emek ve geniş bir tetebbu mahsulü olan bu eserleri arasında bilhassa *Künhülâhbar*, *Nasihatüssalâtin* ve *Menakıbı hünerveran* gibi tarihi kıymeti haiz kitapları en ehemmiyetlilerini teşkil eder. Devrinin karakterini gösteren, asrındaki yolsuzlukları tenkid etmekten çekinmeyen Âli, olgun bir tarihçidir.

Âli'nin Künhülâhbarında muhtelif devirlerin, bilhassa Kanunî devrinin âlim ve şairlerine de ehemmiyetli bir yer ayrılmıştır. Bu tarihin şairlere aid kısmı ayrı bir tezkire olacah mahiyeti haizdir.

Âlim, müverrih, şair ve maliyeci olan Âli'nin aynı zamanda hattathgını da öğrenmekteyiz. Müstakimzade'ye göre Şair, Pir Mehmed Dede'den sülûs ve nesih yazılarını meşk etmiştir (*Thf.*).

Âli'nin kardeşi Mehmed tarafından yazılan divanın sonunda kendi el yazısına ve mührüne tesadüf ediyoruz (*Mlt. Alm. K. Mz. No. 321*).

Mühüründeki yazı şudur:

الحمد لله واهب الامال

الفقير على

حصنا داعيا لذى الاقبال

Âli'nin bir de minyatürüne tesadüf etmekteyiz. Şimdiye kadar neşredilmemiş olan bu eseri Topkapu sarayı müzesi direktörü Bay Tahsin'in lütfuyla görmüşü oldum.

Topkapu sarayı Hazine dairesinde Âli'nin *Nusrat-name* adlı kitabı mevcuttur. San'at bakımından harikulâde bir ehemmiyeti haiz bulunan ve yüze yakın minyatürü ihtiva eden bu mühim eserin her sahifesi ayrı ayrı nakışlarla tezhib edilmiştir. Belki de Âli'nin hayatında yazılmış ve altın yaldızlarla tezyin edilmiş bulunan, cilt itibariyle de fevalâde kıymeti haiz bulunan bu eserin yazık ki baş ve son tarafları yoktur.

Âli'ye aid minyatürde Lâla Mustafa Paşa ile birlikte, şairin oturdukları yerden Mevlevî dervişlerinin simnâmı seyrettikleri görülmektedir.

Ali Türk şairleri arasında en çok manzume yazanlardan biridir. Gerçi *Hasan Çelebi*'den başlayarak ondan bahseden Tezkireler şair hakkında pek sitayişli cümleler kullanmamışlardır. Hattâ *Riyazi* bazı şiirlerini istisna ederek Şairin manzumelerinden ekserisinin kıymetsiz olduğunu da anlatmaktadır. Filhakika çok yazmak merakı Âli'yi bayağılığa düşürmemiş değildir. Divanlarından bizzat intihab etmek suretiyle vücade getirdiği eserde bile (*Ark. M. K. No. 274*) değersiz beyitlere ve âdi mazmunlara tesadüf etmekteyiz.

Bütün bunlara rağmen manzumeleri arasında cidden güzel parçalar görülmektedir. Âli'nin en büyük kusuru egoist oluşudur. Necati, Baki gibi kudretli şahsiyetleri bile istihfaf etmekten çekinmeyen Âli, yalnız kendi ilmini, kendi şairliğini beğenmiştir.

Hemen her kasidesinde fahriyeler yapan, gazellerinde de şiirdeki kabiliyetini bildirmeyi unutmayan Âli'ye nazaran Türk edebiyatının en büyük siması kendisidir. *Sadefi sad güher*'de ise şu fikirleri serdettiğini görüyoruz:

Şuarânın aransa güftârı
Yüze çıkmaz güzide eş'ârı
Bir zamanda bu mâlik-i güftâr
Eylemiştim be-emr-i ferman kâr
Niçe dîvânı intihâb-ı dürüst
Biri nazm-ı *Hayâli* idi nühust
Biri *Fevri* biri *Necâti* idi
Birisi vâridât-ı *Zâti* idi
Her birinde be-hakk-ı Azze ve cel
Otuza kırka çıkmamıştı gazel
Beyt ü matla' bulunsa kabildir
Nâdir ammâ ki şi'r-i kâmidir
Hamdülillâh beni kılan deyyân
İki dîvâne husrev-i devrân
Nazmımın kıldı ekserini güzîn
Bikr-i mazmûnı lâyık-ı tahsîn
Ehl olan görsün iki dîvânım
Ben o gencim bilen bilür şânım
Vâridât ül-enika'yı okusun
Lâyihât-ül-hakika'yı okusun
Bile tâ ben nice suhandânım
Nülket-i nazm ü nesre hâkanım

Mirkatüleihad'ın mukaddemesinde yazılı bir manzumede de,

Ben ki te'lifin eyledim anın
Olmuşum şâhı ehl-i irfânın
Câmi-i mülk-i Rûm'dur nâmım
Fusahâ böyle nüşider câmım
Semt-i icâde olmuşum üstâd
Nazım ü nesr oldu bana mâderzâd

beyitlerini görmekteyiz. Şair Sâfi de altı şairden bahseden bir manzumesinde Âlî'yi şu yolda *Camii Rûm* olarak göstermektedir (*Knh.*):

Selman anıldı Ahmed Hâce yazıldı Zâtî
Husrevlenür Necâti Hâfızlanur Hayâlî
Nâzûk edâlarından Şâhî sayıldı Bâkî
Her dilde kudretinden Câmi tutuldu Âlî

Dostça bir görüş mahsulü olan bu fikirlerin umumileşmediğini sanıyorum. Kendisini bu kadar ögen bir adamın muasır-ları tarafından büyük bir takdire uğramayacağı muhakkaktır. Âlî'nin kendini medhede gazellerinden birine Maruf'un çok ağır bir dille yazılmış cevabında şöyle bir beyte rastlıyoruz ki dikkate değer (*Ibnülemin Mahmud Kemal: Menakıbu Hünerveran mukaddemesi S. 37*):

Özün medheyleyüp kadheylemek lâyük mıdır gayrı
Bu ucb ü süm'a ile zâhid-i nâsâza döndün sen

Mamâfih zaman geçtikçe Âlî'nin takdir edilmeğe başlandığını, hattâ şiirleriyle şöhret kazandığını görüyoruz. *Kafzade Faizi* ekseri şairlerden mahdud parçalar aldığı halde Âlî'den 46 Beyit intihab etmiştir. Nazire mecmualarında ise Şairin bir çok manzumeleri yazılmıştır. Bazı parçalarının bestelendiğini de görmekteyiz. Hafız Post'un kendi el yazısıyla mevcut olan bir mecmuada (*Tpk. Rv. K. No. 1724*) «Usûleş Çenber beste-i Receb Çelebi Güfte-i Âlî» başlığıyla,

Gider nevrete dilberlerle seyr-i bâğa cânânım
Bir iki goncasız kopmaz yerinden verd-i handânım

manzumesinin kayıtlı olduğunu görmekteyiz.

Âlî, *Sadefi sad güher*'de iki Türkçe, bir de Fârisi divanı bulunduğunu ve Türkçe divanlardan birinin *Varidatülenika*, diğerinin de *Lâyihatülhakika* adlarında olduğunu söylüyor. *Nasihatussalâtin*'de de kırk yaşından sonra şiirlerini tedvin ettiğini ve Fârisi manzumelerini ayrı olarak tertib eylediğini yazıyor. *Kühülâhbar*'ın tab'edilmeyen kısmında ise «Fârisi ve Türki çâr divân-ı pesendide güftâr ile bülend iştiâr olduğunu anlatmaktadır. Şu halde Âlî'nin 3 Türkçe 1 Acemce divanı olmak iktiza ediyor. Bu divanları kısmen İstanbul kütüphanelerinde bulabiliyoruz (*Mlt. Alm. K. Mz. 321, Fth. K. 3852, Ünüv K. 651, 695, 768*).

Fârisi divanına tesadüf edilmiyor. Bay İbnülemin Mahmud Kemal diyor ki (*Menakıbu hünerveran mukaddemesi S. 73*):

«Müdevven Fârisi divanımı görmedim. Fakat bazı eş'âr-ı fârisiyyesini, bâhusûs Molla Câmi'ye nazire olarak söylediği,

منم که کوی فصاحت ز کوی فسحت قال
ر بوده چون سر دشمن بصولجان خیال

matlâ'lı ve yüz beş beyitli ve Kâtibi'ye mukabeleten tanzim eylediği,

ای کهستم سمند وزیمان کند جنک
تخس قضا کجآن تو باشد قدر خدک

matlâ'lı ve kırk beyitli iki kaside-i garrâsını - kütüphâne-i nâçizânemdeki mecmualarda- mutalâa ettim.,

Âlî'nin 10000 beyit kadar tutan Türkçe manzumelelerinde şekil itibariyle her nevi şiire tesadüf olunur. Muasır bulunan hükümdarlara ve ricale kasideler sunan Âlî, bir çoğu Hayali'ye olmak üzere Mesihî ve İshak'a da tahmisler vücude getirmiştir. Necati, Ahmed Paşa ve Baki gibi şairlere de bir hayli naziresi vardır.

— I —

Can zekan çâhına dil turra i tarrâre fedâ
Dermendin biri zindâne biri dâre fedâ
Huten âhûları kurban iki nerkislerine
Sidre tâvûsı nihâlindeki reftâre fedâ
Yârler hancerine hâl diliyle dirler
Kanımız sana vü bir tig-ı dilâzâre fedâ
Demidir gel beni sad pâre kıl ey tig-ı kazâ
Eyle her pâreyi bir pâresi çok yâre fedâ
Yaş döküp vechini her katrede peydâ eyle
Âliyâ ol niçe yüzden o sitemkâre fedâ

— Fuzulî'ye nazîre —

II

Devlet budur ki yüz tuta her mâcerâ bana
Eşkim gibi müsehhâr ola mâsivâ bana
Baht-ı said odur yaka âhım meşâilin
Her bir şirâre yandıra şem'-i recâ bana
Bilmem benim ne kevkebe var kevkebimde kim
Mânend-i şem'-i mürde fûrûg-i sühâ bana
Yüz bin hicâb-ı gaffleti dil bertaraf kılur
Açıldığınca bârgeli Kibriyâ bana
Minnet götürmem ol yüki çekmem cihân için
Düşmez efendi sâye-i perr-i hümâ bana
Müstağniyem ki almazam ey hâce bir pula
Abd-i direm hiride olursa gınâ bana
Bezmimde câm-ı bâde felek cür'adır zemin
Âlî benim ki ol dali virmez safâ bana

— III —

Göster yüzünü mihr-i ziyâ güstere cânâ
Döndür felekin benzini hâkistere cânâ

Sensiz bana mülk olsa eğer yeksere âlem
Gitmem ser-i küyin bırakup bir yere cânâ
Ben sâgar ü mir'âta bakup kendümi görmem
Öygünmeği sevmem Cem ü İskender'e cânâ
Her kim sana can virse şeh-i mülk-i fenâdır
Kabrinde kazar sikkisini mermere cânâ
Âli gibi pervâz idemez tab'ı edâni
Şâhin gibi şehper bulamaz şeppe cânâ

— IV —

Seninle fahr iderim senden özge varım yok
Gamınla eğlenürin gayrılarla kârim yok
Zamâne şeyhi kosun ta'nı kim ne dirse distün
Benim güzelleri sevmekte ihtiyârım yok
Hevâ-yi aşkile ney gibi inlerin gezerin
Sen olmayınca benim bir nefes karârım yok
Seninle gice gündüz düşümde fikrimde
Eğerçi vashna irsem de iftihârım yok
Cemâl-i yârdân artuktur aşkım ey Âli
Veli ne çâre benim hüsn-i iştihârım yok

— V —

Göz yaşına âlî âteşine bir nazarın yok
Aldım haberi hâl-i dilimden haberin yok
Mesciddeki gavgaları kahrından idersin
Vâiz saf-ı meyhânedede gördük ki yerin yok
Var imdi bana ta'neyi ko zâhir ü bâtın
Zâhid çü senin çeşm-i terin derd-i serin yok
Geh nâz ü girişme gehi şive gehi işve
Uşşâka senin ey gözi âhü nelerin yok
Âli kuluna mihr ü vefâ eylemedin hiç
Bildim senin ol bâbda aslâ hünerin yok

— VI —

Müddei âl ile ol şühi ki tenhâye çeker
Korkarım reng virir bâde-i hamrâye çeker
İki divâneden alınmadı aşkın yakası
Kühken dâğa çeker Kays ise sahrâye çeker
Nâm ile âleme bir velvele saldın ki seni
Kimi teshire mukayyed kimi esmâye çeker
Dâmenim seyl-i sirişk aldı yakam âteş-i âh
Biri eflâke biri lücce-i deryâye çeker
Yine bir saht kemân astı ki Âli feleke
Hak budur az bulunur ancileyin yâye çeker

— VII —

Hübâna nihâyet yok bilmem ne temâşâdır
Her kande nazar kılsam bir âyine peydâdır
Sâki mey-i lâ'linle uşşâkı teselli güç
Bin mest-i harâbâti bir câm-ı musaffâdır
Divâne gönül durma sevdâ-yi visâl eyle
Bezm ise müheyyâdır cânân ise tenhâdır
Her şüh-i perî peyker âyinesidir cânın
Her çehrede cânânın didârı hüveydâdır

Aşkın elemi yeğdir dünyâ ile ukbâdan
Âli bilür ol zevkî bir âlem-i uhrâdır

— VIII —

Sâgar-ı salıbâyı pür kıl hün-i dilden dem budur
Derd ü gamla âlemin gamnâki ol âlem budur
Hâk-i küy-i yârı göz yaşıyla talim it müdâm
Zahm-i tiğ-ı aşka râhat bahş olan merhem budur
Pây tâ ser sime gark itse gözüm yaşı beni
Bir birine gösterüp dirlerdi ol sersem budur
Yokladım bildim dehânın yokluğunda şübhe yok
Kendü kendümden haberdâr olmadım şübhem budur
Gam değil Âli yüzün görmezse bir kaç gün senin
Gayrılarla âlemin seyr itmesün tek gam budur

— IX —

Getürdi cünbişe dil bahrini hevâ-yi heves
Yeşerdi yem yeşil oldu meğer kazâ-yi heves
Kümeyt-i aşkima cevlângeh olmadı âlem
Semend-i şevkîma teng oldu mâverâ-yi heves
Hevâlanur ciğerim zahmı bād-i âhımdan
Safâ-yi kalbime bādî olur sabâ-yi heves
Mahabbet-i ezeldir recâsı cân ü dilin
Ne ibtilâ-yi hevâdır ne iktizâ-yi heves
Getürdi müjde-i nevrûzı peyk-i bād-i sabâ
Pür oldu hâtur-ı Âli'de hüy ü hâ-yi heves

— X —

İnâyet her kime yüz tutsa isyânı nikab olmaz
Güneş doğduktâ zirâ perde-i zulmet hicâb olmaz
Çekenler muhtesib mizânı havfın zât-ı nâkîstir
Kemâl ehlinde eksiklik bulunmaz ol hisâb olmaz
Recâ yazısına dök eşk-i çeşmin cüybâr eyle
Kayırma nâme-i a'mâli mahvolmaz kitâb olmaz
Giceyle hâb ü gündüz gaflet oldu bâis-i hayret
Bize dünyânın efkârı gibi hâzır cevâb olmaz
Habibin sev dilersen mağfîret takribin ey Âli
Rakib olmak gibi Mevlâ'ye rengin intisâb olmaz

— XI —

Gönül senden cüdâ bir bülbül-i şuridedir gülsüz
Ne bülbül gülden ayrılusun ne olsun gonce bülbülsüz
Sana sermâye-i hüsn oldu kâkül kaydı çak baştan
İlâhi görmesün aşüfteler ol bâğı sünbülsüz
Vücûdun bir avuç hâkister ancak âteş-i aşka
Sen olmazsan kalur bülbül ocağı güllerin gülsüz
Bulup Ferhâd'ı Küh-i Bisütun'da yolladım vâfir
Didim sahrâya gel çıksun tarîkîn başa hey yolsuz
Donatsun kanlu kanlu dâğlarla kellesin Âli
Sek-i küyin sıfâlin görme sultânım karanfülsün

Bibliyografya : Hsn., Ahd., Ryz., Byn., Kfz., Rz., Knh., Kşf.,
Naima ve Selâniki tarihleri, Âlî'nin muhtelif eserleri, İbnülemin
Mahmud Kemal : Menakıbtı hünerveran mukaddimesi ve muhtelif
mecmualar.

Âli (Edirneli) — XVII nci asrın tanınmış şahsiyet
lerinden biridir. Asıl adı Hüseyin olan Şairin doğduğu
yer hakkında tarihi menbalarda bir karışıklık görüyo-

ruz. *Rıza* tezkiresinin bazı yazma nüshalarında Adanalı gösterilen şair, diğer menbalarda Edirneli olarak gösterilmiştir. Bu hususta Bursalı Tahir, «Bu zatın bazı âsârda dahi Edirneli olduğu görülmektedir. Tezkire-i *Safayi* ile Bâdi efendi merhûmun Edirne tarihinde Edirneli olmak üzere mukayyedir. Bu tereddüd «آط املأ-ي kadiminin «آد olduğundan ileri geliyor.» diyor (*Osm.*). Bay Sabri ise «Şairin Edirneli olması ağleb-i ihtimâl» olduğunu söylüyor (*Fş.*). Fillhakika Edirneli olduğunu kabul etmek daha doğru olur sanıyorum.

Âli, devrinin âlim, müverrih ve şairlerindendi. Onun kuvvetli bir tahsil gördüğü muhakkaktır.

Âli Münşeatında şöyle bir kayıt vardır (*Tpk. Rv. K. No. 793*): «Âli merhûmun üstadı Kadri Çelebi'ye irsal eylediği mektubun suretidir.» Demek oluyor ki Şair, Kadri Çelebi'den okumuştur. Bazı tezkireler şairin «Zuamâdan iken meslek-i ilmiyyede pâye-i erbaine kadar devr-i medâris» ettiğini, bazıları da «Dergâlı-âli müteferrikalarından» olduğunu kaydediyorlar.

Şairin divandan başka bir takım ilmi eserler vücade getirdiğini de görüyoruz.

Bizzat kendisi bir kasidesinde 8 eseri olduğunu söylemektedir. Bursalı Tahir *Osmanlı müellifleri*'nde diyor ki: «*Divan, Münşeat, Ukudülcevâhir, Riyazü'tterâcîm, Şehâdetname, Ukudül'ukul, Riyazürrahme* ile hilkat-i Âdem'den zamanına kadar *Tarihi Umumi*'dir ki cümlesi gayr-ı matbu'dur. Hazret-i Musa ile Firavn'ın mâcerâsından bâhis *Miftahurrahme* ismiyle sekiz bâb bir hâtîme üzere müretteb bir eseri daha vardır. *Ukudülcevâhir, hurûf-i hecâ* üzere müretteb emsâl-i arabîyye şerhi olup yirmi sekiz akiddir. *Ukudül'ukul Hoyî'nin emsâl-i arabîyyeye dâir olan Ferâidülharâid*'inden intihâb edilen durûb-i emsâlin şerh ve tercemesidir.

Riyazürrahme, tarz-ı kadim-i kitâbet üzere erkân-ı hasme-i İslâmiyyeden bâhis bir eser-i nefistir. Bir de İbni Hâcib'in *Kâfiye*'sini tevsiân arabîyyül'ibâre bir eser-i nahvîsi vardır »

Bütün bu eserleri yazmış olan şairin devrinde takdire mazhar olmadığını ve kitaplarını hükümdara takdim etmek fırsatını bulamadığını görüyoruz. Müteaddid kasidelerinde acıklı bir lisanla ihtiyaç ve fakirliğinden bahseden şair Murad IV. hakkında yazdığı bir kasidede şunları söylüyor:

Çıkardım binihâye bahr-i dilden gevher-i ma'nî
Ki dizdim her birini rişte-i tahkîk ü itkane
Çalıştım niçe demler keş-i esrâr-ı ehâdise
Dahi çok sarf-ı evkat eyledim tefsîr ü Kur'an'e
Sekiz pâre mücellled her biri bir fenn-i âlide
Ki te'lîf eyledim nâm-ı şeh-i Cem câh-ı zîşâne
Ne çâre neyleyin ammâ ki olmaz biri de vâsil
Cenâb-ı âstân-ı âsman fersâ-yi sultâne
Dirîğa bir vesîle bulmadım kim eyleyem isâl
Niçe gündür tereddüd eylerin eşrâf ü a'yâne

Nedenlü feylesof olsam yine divânedir dirler
Varup ahvâlimi arzeyeleşem erkân-ı divâne
Nisâr ittim niçe dürr-i suhan her biri medhinde
Perişân eyledim bunca güher bihûde yâbâne
Üç aydır devr-i ebvâb-ı kibâr-ı dehrdir kârım
Ki tâ biri terahhum eyleye bu zâr ü giryâne
Beni ol denlü istiskal ider her biri zu'munca
Ki san bir yâve gû har geldi bezm-i hâs-ı rindâne
Zehî teşhis-i âli habbezâ idrâk-i pâkîze
Hezâr ahsent böyle tiz fehm ü pâk iz'âne

Âli divanının bir çok nüshalarına tesadûf ediyoruz (Meselâ bakınız: *Ünv. K. No. 3551, Sly. Esd. K. No. 2598, Mlt. Alm. K. Mz. 5, Tpk. Rv. K. No. 793, Hz. No. 1004*).

Üniversite kütüphanesindeki divanda 17 kaside, 72 Türkçe gazel, 12 Fârisî gazel, 11 kıt'a ve rubâi vardır. Millet kütüphanesindeki nüshada 118 gazel görülüyor:

Bu nüsha 1285 beyittir.

Revan kütüphanesindeki divanda 1140 beyit vardır. Görülüyor ki bu nüshaları bir araya getirmek suretiyle Âli'nin daha derli toplu bir divanını elde etmek kabil olabilecektir.

Osman II. ile Murad IV. vâsında ve o devrin Hafız Ahmed Paşa, Halil Paşa, Mahmud Paşa gibi vezirleri hakkında kasideler yazan Âli, yalnız Fahriyeden ibaret kaside de vücade getirmiştir. Şairin Nef'i hakkında da uzunca bir kasidesi vardır.

Benim o mihr-i cihantâb-ı lâmekân-ı suhan
Ki nîm sâye-i feyzimdir âsmân-ı suhan
Nesim-i feyz-i dem-i subhgâhımdan
Olur küşâde gül-i tâze gülsitân-ı suhan
O denlü buldı küşâyîş cebin-i endişem
Ki reşk ider ana rûy-i gül-i cinân-ı suhan
Olur mı şimdi benim gibi bir bu âlemde
Girih küşâ-yi maânî vü nüktedân-ı suhan
Şuâ'-ı mihr-i hayâl âsmân-ı endişem
Kemend-i câzibe-i şûh-i dilsitân-ı suhan
Ne gamze şahid-i hâtir firîb-i endişe
Ne gamze dilber-i âfet resân-ı cân-ı suhan
Ne gamze nâvek-i dildûz-i Rüstem-i ma'nî
Ne gamze tîg-ı cihangîr-i Kahramân-ı suhan
O kahramân-ı suhan kim yazılmış elkabı
Sipeh şikâf-ı hayâl ü cihan sitân-ı suhan
Cenâb-ı Nef'i-i mu'ciz beyan ki olmuş ezel
Dili peyâamber-i âhır-üz-zamân-ı suhan
Nigâr-ı dilkeş-i kudsi perend-i eş'ârı
Gül-i şüküfte-i hurşid-i âsmân-ı suhan
Yegâne gevher-i âlem fûrûz-i güftârı
Bahâ-yi mâhasal-ı bahr-i bikerân-ı suhan
Ben ol belîg-ı cihânım ki şimdi hep dirler
Suhanverân-ı zamân ü hünerverân-ı suhan
Sözüm o bâğ-ı safâdır şikâf-ı kilki hired
O bâğ-ı ma'niye bir çeşme-i revân-ı suhan
Duâya başla yeter bu temedduh ey Âli
Kim oldı cümle tehi bahr-i fikr ü kân-ı suhan...

gibi beyitleri ihtiva eden bu medhiyede Âli'nin Nef'i hakkında ne kadar derin bir hürmet beslediğini açıkça görüyoruz. Fârisî bir rubaisinde de,

المنة لله كه بتوفيق ازل
خاك در نفعی سخن پردازیم

deyen şair hiç şüphe yok ki Nefî'nin en kudretli muakkiplerinden biridir. Onun bir çok gazelleri de bu büyük şaire nazire olarak vücade getirilmiştir. Fakat Şairin kasidelerinde de gazellerinde de azametli bir âhenk görmüyoruz. O, nihayet Nefî'nin gazellerindeki hususiyeti kavramış, ince ve derûnî bir âhenkle manzumeler vücade getirebilmiştir. Ekserisi âşıkane olan gazelleri arasında bazı mutasavvıfane ve felsefî fikirlere de rastlıyoruz.

Âlî, Farisî şiirleriyle de tanınmıştır. Hattâ yaşadığı devirde kendisine «Talibi Rûm», «Urfî sanî» gibi vasıflar verildiğini de görmekteyiz. Bizzat kendisi de zamanın Urfî'si olduğunu ve Acem şairlerini gıbtaya düşürecek manzumeler yazdığını mubalagalı bir lisanla anlatmaktadır.

Âlî'nin Acemceye olduğu gibi Arapçaya da vâkîf olduğu muhakkaktır. Şairden bahseden bütün tezkireler onun kudretli bir âlim olduğunu söylüyorlar. Şairin devamlı bir şöhret kazandığını da mecmualar sayesinde öğreniyoruz. XVII nci asırdan itibaren yazılan mecmualarda onun bir hayli şiirine tesadüf edilmektedir.

Âlî'nin ölüm yılında tarihî menbalar ihtilâf ediyorlar. *Rıza* tezkiresiyle *Şeyhî*'nin Vakayiülfuzalâ'sında (1050 - 1640) da vefat ettiği yazılıdır. *Beliğ* ile *Safayî* ise (1058 - 1648) de öldüğünü kaydediyorlar.

— Münâcât —

— I —

İlâhî sensin ol dâna-yi râz-ı hâlik-ı eşyâ
Rûmûz âmûz-i akl u hâlet efzâ-yi dil-i şeydâ
Fürûğ envâr-ı şem'-i bezm-i işrethâne-i kudsî
Çerâğ efrûz-i tâk-ı hânkah-ı âlem-i bâlâ
Girih peyvend-i ebrû-yi cebin-i şâhid-i gayret
Nigâh-ı merhamet bahşâ-yi çeşm-i şûh-i istiğnâ
Delil-i akl-ı her tenhâ hirâm-ı vâdi-i hayret
Enis-i cân-ı her uzlet güzîn-i gûşe-i sevda
Nevâ bahşende-i râmişgerân-ı bezm-i her gülşen
Direm rizende-i deff-i zer efsân-ı gül-i ra'nâ
Debistân-ı kıdemde ol debir-i lemyezelsin kim
İki harfile kıldın on sekiz bin âlemi inşâ
Hemîşe vahdetin zikri dilinde süsen-i bâğın
Açık nezzâre-i vâfında çeşm-i nerkis-i şehlâ
Gehî nûr-i cemâlin şu'lesi ahcârdan zâhir
Gehî nâr-i celâlin pertevi eşcârdan peydâ
Visâlin bezmine sâgar ser-i mestân-ı dürd âşâm
Cemâlin şem'ine pervâne hurşid-i cihânârâ
Neden ney gibi efgan eylerem bezm-i firâkında
Kılurken gûş-i cânım Nahnü akreb nağmesin ısgâ
Şifâsâz olmasa ger şerbet-i Lâtaknatû cânê
Vücûdum eyler idi tâb-ı havf-ı ma'siyet ifnâ

Behakk-ı şâh-ı evreng-i bülend-i kurb-i Yezdânî
Behakk-ı cânîşîn-i mesned-i evvân-ı Ev ednâ
Münevver kıl İlâhî dîde-i cânım ola tâ kim
Müşâhid Men aref âyinesinden şâhid-i ma'nâ

— Gazel —

— II —

Hemîşe gül gibi ol gonce leb küşâde ola
Çemende ayş ide her demde bir safâde ola
Ne zevkdir ne safâdır ki sahn-ı gülşende
Nevâ-yi çeng işidüp elde câm-ı bâde ola
Revâ mı irmeye sermenzil-i murâde şehâ
O kim kapunda senin dâimâ recâde ola
Ne denlü olsa da âdem müselle-i âlem
Tarîk-ı vâdi-i teslime ser nihâde ola
Müşerref eyleye bezmi o mâh-i tâbânım
Duâlar eylesün Âlî safâ ziyâde ola

— III —

Döndi gülgün sirişk ile dide
Câm-ı gevher nigâr-ı Cemşid'e
Bir büt-i şûha mübtelâ oldum
Ki değer vâşî ömr-i câvîde
Nâz ider çeşm-i fitne âşûbî
Gamze-i dilfirib-i Nâhide
Böyle irmez gider mi dest-i lieves
Miyve-i nahl-i bâğ-ı ümmîde
Yohsa bir gün olur mı ey Âlî
Gevheri süfte lâ'li hâyîde

— IV —

Kayd-ı âlemden çekil mânen-i serv âzâde ol
Nâzperver bir nihâl-i tâzeye dildâde ol
Sofî aklın var ise tâc-ı riyâyı terk idüp
Âşık-ı şûrîde ol meftûn-i câm-ı bâde ol
Rind isen neylersin ârâm eyleyüp bir gûşede
Geh çemende gâh gülşende gehî sahrâde ol
Gelmesün mihri sipehrin aynına bir zerrece
Her ne denlü iltifât eylesen istiğnâde ol
Mest elinde hanceri şemşir belde ol perî
Bir gün ey Âlî gelür kâşânene âmâde ol

— V —

Müddeâ mest-i mahabbet olmadır cânânen
Neşve tahsil itmedir maksûd olan peymânen
Hep suâl ittim garaz bir cilve-i cânân imiş
Zâir-i Beyt-ül-harem'den sâkin-i büthânen
Şevk-ı câm-ı bâde-i lâ'linle varsam gûşuma
Na're-i yâ Hû gelür her gûşe-i meyhânen
Nâliş-i bülbülde hem bir özge hâlet var kim
Gelmez ol hâlet bana sûz-i dil-i pervânen
Bir nigâh-ı nîm nâzındır senin gayrı değil
Maksad-ı Âlî heman ol nerkis-i mestânen

— VI —

Her kese mest-i harâb olmağa peymâne yeter
 Bizi mest itmeğe bir cilve-i mestâne yeter
 Ne girişme ne tebsüm ne tegafül ne sitem
 Yârdan âşıkâ bir şîve-i rindâne yeter
 Eğlenilmez diyu âlemde elem mi çekeriz
 Bize eğlenmeğe endîşe-i cânâne yeter
 Neyleriz kasr-ı zer endûd-i bülend eyvânı
 Bir iki gün bize bir güşe-i vîrâne yeter
 Böyle kalmaz güher-i ma'rifetin ey Âli
 Bir hiridâr-ı keremkân-ı suhandân yeter

— VII —

Nüş itmeseydi bir iki sâgar şarâb-ı nâz
 Olmazdı böyle gamzesi mest-i harâb-ı nâz
 Germ olmaz idi bâde-i nâb-ı girişmeden
 Bulmasa bezm-i hüsnî eğer âb ü tâb-ı nâz
 Câm-ı girişme düşmez iken dest-i gamzeden
 Olmuş o hûni gözleri mahsûr-i hâb-ı nâz
 Olmuş cebîni öyle girihgir-i işve kim
 Düşmez o denlû kâkülüne piç ü tâb-ı nâz
 Arzitemez oldı rûyini ol gonce nâzdan
 Virsem aceb mi ârızına âftâb-ı nâz
 Bir gün olur mı açıla dest-i niyâz ile
 Çekmiş yüzine şâhid-i lûtfi nikab-ı nâz
 Âli'ye gamze itmedi anı kim eyledi
 Geh şîve-i tegafül ü gâhî itâb-ı nâz

— VIII —

Gösterüp kâküllerin ref'-i arakçîn eylemez
 Sünbülü şermende-i giysû-yi pür çîn eylemez
 Gamze mi tahrîk iden âyâ tegafül mi yine
 Pürsiş-i hâl-i dil-i uşşâkı gamgîn eylemez
 Gamze-i islâm düşmen dostlar bâis nedir
 Garet-i imân ü târâc-ı dil ü dîn eylemez
 Güşe-i çeşmiyle bir kerre nedendir bilmez
 Niçe gündür bir nigâh-ı işve âyîn eylemez
 Gâh islâm ile gâhî küfr ile yekreng olur
 Rind-i ma'nî hâsılı bir şîve ta'yîn eylemez
 Her ne denlû olsa da âzürde hâtır ehl-i dil
 Dâmen-i pâk-i dili âlûde-i kin eylemez
 Şöyle bir leb teşneyin ki âteş-i süz-i dilim
 Çeşme-i âb-ı visâl-i yâr teskîn eylemez
 Eylesem Âli gibi hep sözlerim sihr-i helâl
 Ol gözi câdû bana bir nîm tahsîn eylemez

— IX —

Vefâ itmezse dilber âşık-ı biçâre gam çekmez
 Belâsından hazer kılmaz cefâsından elem çekmez
 Ne bilsün çekdüğim peymâne-i hün-i ciğer zevkîn
 Elinden her ki yârin sâgar-ı zehr-i sitem çekmez
 Koyup nüş-i mey-i lâ'lîni rindân-ı safâ pişe
 Gam-ı bîhûde-i sevdâ-yi zülf-i ham be-ham çekmez

Ölürsem de yine ben cilvegâh-ı aşktır gönlüm
 Mahabbet levhine kilk-i ecel nakş-ı adem çekmez
 Ne denlû sengsâr-ı ta'n-ı ağıyâr olsa da Âli
 Reh-i âmed şüd-i cânâneden her giz kadem çekmez

— X —

ما تشنه لب آب زلال عشق
 آشته دل حسن جمال عشق
 سرمایه نداریم جز از فیض ازل
 همواره که در کسب کمال عشق

Bibliyografya : Rz., Sfy., Asm., Blg., Şkz. Ş., Kfl., Osm., Fş.

Âli — XVII nci asır şairlerinden olan Âli'ye dair *Rıza* Tezkiresinde şu malûmat kayıtlıdır:

“Hâlen Selânik'ten munfasıl Seyyid-i sahîh-ül-en-sâbdan Yavuz zade Çelebi erbâb-ı ma'rifetten sâhib fazilet mahdûm-i âli fitnattır. Bu iki beyt-i binazîr zâde-i tab'-ı dilpezîrlileridir :

Âhi demâdem idegôr sâhil-i vasl ise murâd
 Menzil alur mı fûlk-i dil esmeyicek riyâh-ı aşk
 Hanceri çekse bir elif sineye yazılır gönül
 Olur o şerhe âşıkâ mâye-i inşîrân-ı aşk

Rıza Tezkiresinin (1000—1591) Yılından (1050—1640) yılına kadar gelen şairleri ihtiva ettiğine göre şairin bu tarihler arasında hayatta olması icab ediyor.

Bibliyografya : Rz.

Âli (Bosnalı) — XVII nci asır şairlerinden olan Âli'den bahseden bütün menbalar onun Bosna'da doğduğunu yazıyorlar.

Asıl adı Ali olan Âli, gençliğinde İstanbul'a gelmiş tahsilini bitirdikten sonra kadılık mesleğine intisab etmişti. *Vekayülfuzalâ*'da (1056-1646) da, *Safayî* tezkiresinde ise (1057-1647) de öldüğü kayıtlıdır.

Safayî, Şair için «Asrın şuarâsından makbûl-i âlem ve şî'rü inşâdı müsellemler bir zât-ı muhteremdir» diyor.

Yukarıda zikrettiğimiz menbalarda şu beyitlerine tesadûf ediyoruz :

Biz mes'ele âmûz-i debistân-ı kemâlîz
 Biz meş'ale efrûz-i şebistân-ı hayâlîz
 Meyhâreleriz vakıf-ı humhâne-i aşkız
 Rind-i ezeli sâhib-i ünvân-ı celâlîz
 Mahrûm-i hârim-i harem-i vuslatız ammâ
 Biz mahrem-i esrâr-ı gam-ı derd ü melâlîz

Pirlik cismîni zayıf itti ağardı riş-i ser
 Tûğ-ı ömrün diktiler ser menzile sen bîhaber

Bibliyografya : Rz., Mcb., Şky. Ş., Sfy.

Âli (Moralı) — XVIII nci asır şairlerinden olan Âli hakkında *Salim* tezkiresinde şu malûmat kayıtlıdır:

Nâmı Ali olmağla mahlâs-ı merkumu ihtiyâr ve meskat-ı re'si olan Mora cezîresinde emsâl ü akrânı olan yeniçeri dergâh-ı âli miyânesinde bu mahlâs-ı Âli ile şöhretşîâr olmuştu. Bin yüz hilâlinde merhale-i fenâdan menzil-i bekaya güzer eyledi. Bu güftâr cümle-i âsârındandır :

Pûte-i aşk-ı hakikatte vücûdum kal idüp

Sikke-i nâmım virildi Âliyâ a'lâ bana

Salim'e göre (1100 - 1688) yılının iptidalarında ölmüş olan Âli hakkında başka hiçbir kayda tesadüf edemedim,

Bibliyografya: SIm.

Âli (Kırımlı) — XVIII inci asır şairlerindedir, *Beliğ* tezkiresinde verilen malûmata göre, asıl adı Ali Can Bey olan Âli, (1115-1703) de ölmüştür. Başka tezkirelerde şair hakkında ufak bir kayda bile tesadüf edemedim.

Beliğ, onun bir gazelinden iki beytini örnek olarak gösteriyor. Bu gazeli bir mecmuada tamam olarak buluyoruz (*Tpk. Hz. No. 1763*).

Bir kaç manzumesi daha yazılı olan bu mecmuada Şair'in el yazısını da görmekteyiz. Diğer bazı mecmualarda da,

Lâ'li gibi her cevher-i nâyâb değildir

Rûyi gibi hurşid-i cihantâb değildir

Merdüm-i didede olsaydı ger insâniyyet

Direm-i eşkimi sarf itmez idi su yerine

gibi şaire aid bir kaç beyte rastlıyoruz (*Mt. Alm. Ms. No. 755, 868*).

«Kırımlı Âli» başlığıyla manzumeleri mecmualara kaydedilmiş olan şairin, devrinde oldukça şöhret sahibi bir şair olduğu söylenilebilir.

— I —

Ne âl ider bilineydi o gülizâr bana
Terahhum eyler idi andelib-i zâr bana
Gehî girişme vü nâz ü gehî itâb-ı cefâ
Neler ider hele görsen o şivekâr bana
Felek aceb rûh-i pür tâb-ı yârı görmedi mi
Ne arz ider meh ü mihrî şeb ü nehâr bana
Gül ile bülbülü sordum o gonce güldi didi
Benim gibi sana yok sen gibi hezâr bana
Serim hünerle eğer hemser-i Zuhâl olsa
Bu baht-ı nahsile *Âli* ne i'tibâr bana

— II —

Bâis i dâğ-ı derun bir lebi mül lâle rûh
Eşkim ider lâ'l gün bir lebi mül lâle rûh
Bezme gele havk ide bâde içe zevk ide
Meclisi pür şevk ide bir lebi mül lâle rûh
Meykeşe subh u mesâ içmemek olmaz revâ
Mey suna lâsiyyemâ bir lebi mül lâle rûh
Âlem-i âb eyleye ref'-i hicâb eyleye
Nûş-i şarâb eyleye bir lebi mül lâle rûh
Âli ile rûz ü şeb oldı mı bilmem aceb
Hemçü kadeh leb-be-leb bir lebi mül lâle rûh

— III —

O mâhın isteyen hüsn-i rızâsın
Temennâ itmesün mihr ü vefâsın
Virirse nakd-i câne câne minnet
Metâ'-ı bûse lâ'li bi bahâsın

Sabâ tahrîk idüp zülfi nigârı

Niçün zencir cünbân-ı belâsın

Duya gammâz-ı eşkinden demâdem

O hûni macerâ-yi mübtelâsın

Makam-ı Kays'ı seyritmez mi *Âli*

Gören derbend-i aşkın mâverâsın

— IV —

Mihr âb ı nâz-ı gamze-i nihvet şîar-ı nâz
Meyli Tehemten olmada hancer güdâz-ı nâz
Ümmîd-i pây-i bûsun iden hâksârına
Tâkey tegafül ey şeh-i eşhebsüvâr-ı nâz
Fikr-i feminle mâşita-ı bâd-i subholur
Gülbün tırâz-ı gonce-i bağ-ı bahâr-ı nâz
İtmezdi genc-i çeşmini subh u mesâ mekar
Bimârhâne olmasa cây-i karâr-ı nâz
Şehbâz-ı çeşmi yâr süzöldükte *Âliyâ*
Lâyıktır olsa murg-ı dil ü can şikâr-ı nâz

— V —

Vâmık u Kûhken'e râhnümün-i aşkız
Rehber-i kafîle sâlâr-ı cünûn-i aşkız
Mün'akis olsa nola kalbimize duhter-i rez
Safvet-i meşreb ile âyine gün-i aşkız
Nice tâb âver olur bâr-ı firâka tenimiz
Destbürd-i gam ile zâr ü zebûn-i aşkız
Niçe dem aşk ile rüsvâ-yi cihân olmuş iken
Yine âlûde-i âsâr-ı füsûn-i aşkız
Âliyâ künc-i debistân-ı mahabbette bu gün
Kays ile hemsebak-ı ders-i fûnûn-i aşkız

Bibliyografya: Blg. ve metinde gösterilen mecmualar.

Âli (Hakim oğlu) — Ali Paşa'ya bak.

Âli (Şeyh) — XIX uncu asır şairlerinden olan Âli hakkında *Fatin* tezkiresinde şu malûmat kayıtlıdır:

Âli efendi tarikat-i aliyye-i Nakşiyîye meşâyih-i izâmından ve Aliy-yül-Mansûri evlâd-ı kirâmından Şeyh Mehmed Atâ efendi merhûmun sulbünden Derseâdet'te 1199 (M. 1784) sâlinde kademnihâde-i sâha-i vücûd olup Şeyh Galib efendi ve Neş'et efendi merhumlardan bir mikdâr tahsil-i hüner ve ma'rifet eyledikten sonra Mektubi-i sadr-ı âli hulefâsı sınıfına bil-ihâk muahharen bir müddet kapudân-ı deryâ Hacı Mehmed Paşa ve küçük Hüseyin Paşa merhûmların mektupçuluk hizmetlerinde bil-istihdâm ba'dehu Tophâne-i âmire nâzırı müteveffâ Celbi efendinin mühürdarlık hizmetinde bulunarak imrâr-ı subh u şâm eyleyüp bilâhare kitâbetle de Darbhâne-i âmire cânibine menkul ve 209 (M. 1794) senesi uhdesine hâcelik rütbe-i mu'teberesi bit-tevcih biraz vakit mürûrunda Darbhâne baş kitâbetine memûren nâil-i memûl olmuş ve müddet-i kalîle zarfında menâsib-ı divâniyyeden olan metrûk cebeciler kitâbeti uhdesine bil-ihâle mezkûr baş kitâbet hizmetinden ve bir sene mürûrunda kitâbet-i mezkûreden dahi azl ve tebeddülü vukuuna binâen ihtiyâr-

tekaudi eylemiş ve 249 (M. 1833) senesi şehr-i muharrem-ül-harâmında irtihâl-i dâr-ı âhîret eylemiştir.»

Bu malûmatı, telhis suretiyle Şemseddin Samî'nin rivayet ettiğini de görüyoruz (Kms.).

Şair'e aid yalnız aşağıdaki gazeli örnek olarak gösteren *Fatin*, onun manzumelerinin bir kaç gazelden ibaret olduğunu da söylemektedir.

Âh eylediğim şüh-i dilârâ çeledir
Kan ağlar isem gam değil aslâ Halebi'dir
Takrîr idemem pertev-i mâhiyyet-i hüsnün
Zannım o mehin Hazret-i Yûsuf nesebidir
Ebrûsı siyeh perçem-i anber femi gültür
Bu hüsnile üftâdelerin müntehabidir
Bülbül gibi gülşende hezâr âşık-ı zârı
Âvâre vü dilbeste iden gonce lebidir
Şemmitmesün ağyâr meded büy-i visâlin
Âli kulunun ez dil ü can bu talebidir

Âli (Ali -) — XIX uncu asrın kıymetli şairlerinden biri olan Ali Âli İstanbulludur. Babası, Mahmud Paşa başında bir kahveci idi. Bay İbnülemin Mahmud Kemal diyor ki, «Divan kalemi defterlerinden birinde şu fıkra muharrerdir: (Erbâb-ı istihkaktan Mahmud Hasan Paşa merhûmun tatar ağası müteveffâ Mehmed ağa zade Ali efendi. İk'adı: 5 zilkade 1252 Âli mahlâsı verilmiştir.) Âli efendi'nin şair Âli olduğu şüphesizdir. Pederinin mukaddemâ tatar ağası iken bilâhare kahveci olması müsteb'ad değildir. Âli'nin muharrirlerinden bulunduğu Ceridei havadis'te görülen bir i'lânda (*Ceridei havadis: 14 Cemâziyelevvel 1267*) mûmâileyhin, Mahmud paşa civarında sâkin olduğunu müeyyiddir.»

Âli, on yedi yaşına kadar babasının kahvehanesinde bulunmakla beraber, tahsili de ihmal etmemişti. Bursalı Tahir, «Sultan Ahmed camiindeki mahfil dairesinde Sultan Mahmud-ı Adli tarafından küşâd olunan Mektebi irfan'dan neş'et eylemiştir» diyorsa da (*Osm.*) Bay İbnülemin Mahmud Kemal Bu hususta malûmatı olmadığını söylüyor (*Stş.*).

Her halde bir mektebe devamı kat'i olarak belli olmamakla beraber Âli'nin boş durmadığı ve ilmî bir kudrete sahip olmak için çalıştığı muhakkaktır.

Âli, önce Divan kalemine, bir müddet sonra da aynı kaleme bağlı Mühimme odasına girdi. Bir taraftan da tahsiline devam ediyordu. Mahmud paşa camisinde ders okutan İranlı Mirza Safa'dan Farsça öğreniyordu. (1261-1845)te Şam'a gitti. Orada ikamet eden meşhur mutasavvıf, aynı zamanda şair Kuşadalı İbrahim'e intisab etti. Bay İbnülemin Mahmud Kemal diyor ki (*Stş.*):

«Âli, Şam'a bilhassa Azîz-i müşârunileyhe mülâkî olmak maksadiyle azimet eyledi, Kuşadalı'nın zir-i cenâhında terbiye gördü. Fuzalâ-yi benâmdan Abdi Bey merhumun, Kütüphanemde bulunan mecmuasında-

Âli'nin hatt-ı destinden naklen mûnderic olan manzûme-i âtiye, Âli'nin Kuşadalı merhum hakkındaki hissiyât-ı hürmetkârânesine tercemân-ı belîğdir:

Ey gönül tahtına sultân-ı cihan Kuş adalı
Âşıkın hâne-i kalbinde nihan Kuş adalı
Görünür ârife vech-i Ahadiyyet sende
Cân-ı cân cân-ı cihan cân-ı cenan Kuş adalı
Secde kıldım göricek iki kaşım mihrâbm
Bülbül-i sırdan irüp gûşa ezan Kuş adalı
Seyr-i fillâhe varup Kaf-ı fenâ ankası
Çağırır derd ile bâ savt ü zeban Kuş adalı
Küll-i yevmin hüve fi şe'n ile itlâka varup
Bulamam senden o vâdide nişan Kuş adalı
Zib-i destârım idüp bâğ-ı beka güllerini
Olmuşum ben dahi bir gülşen-i can Kuş adalı
Kendini kendine virdim arada Âli hiç
Cism ü can çeşm ü lisan kevn ü mekân Kuş adalı

Şam'da bulunduğu esnada tahrir ettiği هدية الولي في واردات قوش آلهلى isimli gayri matbu eserinin -ki nüshası enderdir- mukaddemesinde irad ettiği tâbirât-ı tebciliyye de hakk-ı müşârunileyhteki tâzimât-ı fevkalâdesine şâhiddir.»

Âli, bir müddet sonra Şam'dan İstanbul'a döndü. «Meclisi muhasebei maliye» kalemine girdi. Daha sonra «Ceridei havadis» e muharrir oldu. Babasının ölümü dolayısıyla bir kavasa varan annesiyle birlikte oturuyordu. Evlerinde hizmet eden Hürmüz adındaki kıza nasılsa gönlünü kaptırmıştı. Bu alâkayı sezen annesi, karlı bir gecede zavallı kıza yol verdi. Geceyi sokaklarda geçiren ve bu yüzden zatülcenbe tutulan kızcağız az vakit içinde öldü. Âli o zaman şu kıt'ayı yazdı:

**Bir garîb-üd-diyâr idi Hürmüz
Çalışırdı Hudâ mahabbetine
Bir Yezîdin elinde oldu şehîd
Gitti Hak'kın civâr-ı rahmetine**

«Âli, ihtimal ki bu sevgi yüzünden ayyaş bir adam olmuştu. Nihayet verem döşeğine serildi ve (1273-1856) da öldü. Silivri kapısındaki kabristana defnedildi. Ziya Paşa şairin vefatına şu kıt'ayı tarih düşürmüştür:

**Bir yegâne şaire kıydı yine
Çerh-i gerdün-i sitemger hayf ü hayf
Ağlayup târîh-i fevtin söyledim**

کوچدی عالی سخنور حیف و حیف

Bay İbnülemin Mahmud Kemal diyor ki (*Stş.*):

«Âli'nin tehhül etmediğini, dul hemşiresi, bâbîâlî kavaslarından Ali ağa isminde birine vardysa da bilâhare ne olduğu bilinemediğini Arif Hikmet Bey söyledi. Âli, orta boylu, irice gözlü, kumral sakallı, zâif ve nahif idi.»

Âlî'nin kudret ve kabiliyeti hakkında bir hayli mu- talâaya tesadûf edilmektedir. Ziya Paşa diyor ki (*Şiir re inşa makalesinde*):

«... O yere geçecek usûl-i kalem seyyiâtındandır ki teliflerde, matbûatta âsâr-ı ma'rifetlerini ibraz ile edebiyatta bir inkılâb-ı azîm husûlüne sebep olan zevâ- tın ekseri (olmağla, bulunmağla...) dâire-i fâsidesinde inhisâra tenezzül edemedikleri için kalemlerinde lâyı- kıyla müstahdem değillerdi. Âlî gibi, Müşfik gibi bir çok giran kıymet, cevher-i fetânet, kadirlerine lâyük olan riâyeti görmeyerek kimi cünun getirdi, kimi iş- retle telef-i nefseyledi.»

Ebüzzîya Tefvîk te diyor ki (*Ricali mensiye maka- lesinde*):

Muâsırlarımızdan niçe kirâm-ı fuzalâ vardır ki, ha- yal meyal izlerini takib ile şerefyâb olduğumuz halde eidden melâl iştîmâl olan terceme-i hallerini zabta mu- vaffak olamadık. Meselâ Âlî efendi merhum, Hâfız Müşfik merhum Emin Firdevsi merhum gibi zevat ki kimi verem döşeklerinde, kimi cünun sahrâlarında, kimi meyhâne köşelerinde can vermiştir. Bu üç zatın üçü de gâh müctemian ve gâh münferiden Ceridei ha- vadis kitabesinde bulunmuş ashâb-ı kalemdendir. İşte fitratın bir çok fezâil-i nâdire ile tezyin eylediği Âlî ile Hâfız Müşfik, hâiz oldukları kuvve-i irfânı görenek dâiresinin hâricinde kullanabilmeye Ceride-i havâdis'i bir güzel vâsıta ittihâz itmeleri ve binâen aleyh müreb- bi-i rûh ve müzekki-i ahlâk olan edebiyatı elfâz ve ibârât oyuncağından tecrid ile halkın tenvir-i efkârına hâdim olacak bir vâdiye tahvil etmeleri iktizâ ederken rindlik kalenderlik beliyâtından bir türlü tahlîs-i girîbân ede- memişlerdir.

Âlî, işret belâsiyle verem döşegine serilüp genç ya- şında rihlet etmiştir. Evâil-i neş'etinde divan kalemine dâhil olmuştur. Fakat kalem işiyle mukayyad olmak mecbûl olduğu şîme-i âzâdiye muvâfık düşmediğinden kalemini terk ile bir aralık divan kitabetiyle Şam'a gitmiş ise de hizmet-i devleti nefsince mukayyedlik addeden bir âdem, her halde mizâca hizmet demek olan hizmet-i husûsiyyeyi kendine hiç yakıştırmadığın- dan iki ay sonra İstanbul'a avdet etmiş ve andan sonra Ceride-i havadis'e kâtib olmuştur. İşte ahvâl-i melâl iştîmâline tercemân olmak istediğimiz bu iki zat (Âlî ve Müşfik) hakkında kendilerine karın olan bâzı zevat- tan öğrendiğimiz malûmât sûret-i ibtilâlarıyla es- bâb-ı felâketlerinden ibâret olarak çehre-i ma'nevîlerini tasvire medâr olacak sûrette husûsiyyet-i hâlleriee ittilâ' kabil olmamıştır. 1268 den 1272 ye kadar neşro- lunan Cerid-i havadis nüshalarına mâlik olanlar, bu iki nâdire-i irfânın mahsûlât-ı kalemiyyelerini tettebbu'la ihtimal ki bir dereceye kadar havâs-ı rûhiyyelerine intikal edebilirler.

Fatin tezkiresinde deniliyor ki :

« Fenn-i inşâda olan kudreti ne merkezde olduğu

zamânında neşrolunan Ceridei havadis nüshaları meâ- linden anlaşılacağından tafsil-i makalden sarf-ı nazar olunmuştur.»

Gerek Ebüzzîya Tefvîk, gerek *Fatin*, Âlî'nin Ceridei havadis'teki makalelerinden bahsediyorlarsa da, imzasız intişar eden bu yazılardan hangisinin Âlî'ye aid oldu- ğunu kestirmek kabil değildir. *Fatin*, onun yalnız aşa- ğıdaki gazelini örnek olarak göstermektedir :

Câna geçsün tig ı gam cisminde cânın duymasun
Pârelenstün cism-i zârın istühânın duymasun
Dağ yak süz-i nihandan sine-i hurşidde
Sine-i hurşidde süz-i nihânın duymasun
Zerre zerre katre katre lem'a lem'a bād bād
Unsurun dağıt vücûd-i nâtüvânın duymasun
Nâleden kıl âlemi süzüş pezir-i iştîyâk
Her sözün âteşfeşân olsun zebânın duymasun
Tut ki bulsun *Âliyâ* senden tecelli kâinât
Kâinât ahvâl-i seyr-i binîşânın duymasun

Son asır Türk şairleri'nde ise şu manzumeler ya- zılıdır :

— I —

Çekmeyen kayd-ı cefâ kâkülünün tarından
Seçemez rişt-i imânını zünnârından
Bulmayan neş'e-i sabbâ-yi visâlin şimdi
İçemez va'dolunan kevserin enhârından
Alev-i âteş-i âh ile vücûdum kül iden
Sakinup korkmaz olur nâr-i şererbârından
Şâh olup mülk-i tecellide bekadan dem urur
Dinleyen nağme-i Mansûr'ı fenâ dârından
Aşkdır masdar-ı icâz-ı celi kim eseri
Görinür nâr-ı Halil'in gül ü gülzârından
Eşk-i mâtem sebep-i keşf-i hakikattir bil
Sürmenin ibret alur gözdeki âsârından
Seni incitse de incinme cihan ey *Âlî*
Kıl nazar gülşene kim gül görünür hârından

— II —

— Şem'ü pervâne —

Bir şebangeh ki şem'ü pervâne
Cem'olup bezm-i meyde bir yane
Döndü pervâne şem'e kıldı hitâb
Dedi ey zeyn-i meclis-i ahbâb
Sensin ol serfirâz-ı her meclis
Sensin ol şu'lesâz-ı her meclis
Sensin ol şems-i çerh-i mihr ü vefâ
Sensin ol necm-i tâli-i urafâ
Sen nedîm-i şeh-i mahabbetsin
Sen muhibb-i kadîm-i devletsin
Şöyle rûşen güherliğin cânâ
Melekût âlemin ider imâ
Tuttu etrafı çünkü envârın
Ceberût elleridir etvârın

Kendi yağında kavrulup her dem
 Kimseye eylemezsün arz-ı elem
 Nârdan nûra inkılâb ittin
 Sûzişi kendine hicâb ittin
 Âteşe mûnis olmuş etvârın
 Gösterir nûr-ı zâtını nârin
 Bana çıtlat ki sevdiğin kimdir
 Yane yane o didiğin kimdir
 Kim ile hemnişin ü hemdemsin
 Ya nasıl bezm-i yâre mahremsin
 Zulmet içre idersin arz-ı beden
 Âb-ı hayvan kinâye mi senden
 Bir cevâb ile gel beni kandır
 Nâr-ı şevkinle cânımı kandır
 Parlayup şem'a sûz-i dille ana
 Dedi ey âşık-ı belâ peymâ
 Ne dilersin ki hâlîmi sordun
 Gâh döndün başımda geh durdun
 Haber almaksa kasdın ol yâri
 İçeru gel de anla esrârı
 Deyüp ol demde taraf-ı ruhsârın
 Gösterüp kat' kıldı güftârın
 Döndü pervâne başına şem'in
 Baktı hayretle başına şem'in
 Yaklaşup şem'a oldu sırra habîr
 Geldi andan nidâ *اليه مصر*
 Balsa âşık nigârın ey *Âli*
لاوجود سوا olur hâli

— III —

Gördü düşmanlarım ağlaştı yaman peykerimi
 Dôst kıldım hele bu hâl ile düşmenlerimi
 Âteşim sine-i hurşide yetürdüm eserim
 Zerre zerre uçurup göklere hâkisterimi

— IV —

Devre-i arş ile Mecnun benim ardımca gelür
 Boş komaz hâsılı sultân-ı mahabbet yerimi
 Benim ol mürg-i melâmet per-i âli pervâz
 Teng olur cây-i kader dökmeğe bâl ü perimi

Âlî'nin elimizde bulunan bu mahdud manzumelerinden başka mensur bir iki eseri de vardır. Bay İbnül-emin Mahmud Kemal bu hususta şunları söylüyor (Stş.):

«هدية الولي في واردات قوش آطلي» nâmındaki eserinin kütüphânemde mevcut nüshası, gayet ince rık'a hatla muharrer, on dokuz satırlı, yirmi bir sahifedir. Mukaddime ve beş bab ile hâtîmeden mürekkeptir, Mukaddime, sebab-i telifi, birinci bab, Kuşadalı merhûmun menâkıb-ı şerifesini, ikinci bab, inâbetin delili ile aziz-i müşârünileyhin silsile-i mürşidînini, üçüncü bâb âlâ-i İlahiyyenin tefekkür edilmesi ve Zâtullahın tefekkür edilmesi hakkındaki hadis-i şerifin rümûzunu, dördüncü bâb müşârünileyhin mektûbiyle şerhini, beşinci bâb hakikat-i râbitayı, hâtîme, râbitaya müte-

allik bazı fevâidi hâvîdir. Üç manzûme de münderiçtir.

Hancerli Hanım ismindeki hikâyesi 1268 de (M. 1851) Ceridei Havadis matbaasında tab'olunmuştur. Başına «Hancerli hikâyei garîbesi» yazılmıştır. Hâtîmede Mir'at-ı aşk tesmiye edildiği gösterilmiştir. Manzûmât-ı müteadedeyi muhtevî ve musavverdir. 112 sahifedir. Bugün nüshası mefkuddur. Nice yıllar aradıktan sonra mukuddemâ bulmuş, almış idim.

Kitâbın nihayetinde âtîdeki sutûr-i müşevveşe münderiçtir:

Bu hikâye-i ibretnümâ, Hancerli hanım hikâyesi nâmiyle fena kaleme alınmış ve ibaresinin uygunsuzluğu cihetiyle lâfzından fehmi mezâyâ ya tamâmiyle güzergâh bırakılmamış olduğundan bu defa Mir Süleyman Ârif ferzendi Halil Çelebi terceme-i hâlidir deyu başında tahrîr olunmuş bir varakpâre ele geçmekle sergüzeşt maddesi tafsilâtında aynıyle görülmüş ve münâsebetli ebyât ve kelâm ile oldukça mutâleası ağırlık vermeyecek sûrette konup Mir'at-ı aşk tesmiyesiyle matbaai Ceridei havadis'te tab' ve fıkraların sebkât ettiği arada resimleri dahi vaz' ve temsil ettirilmişdir.

Hikâyenin tarz-ı tahririne itinâ ve manzûmeler ilâve edilmiş ise de mevzu'u pek avampesendâne ve cümleler gayr-i tabiidir. Kocakarı hikâyelerinin tarz-ı edibânede yazılmıştır.

Aynı eserde Âlî'ye aid bazı menkabeler de görülmüyor. Bunlardan birini naklediyorum:

Âlî, bir akşam Bermu'tâd - meyhânede ayş ü nûş ile mest-i lâya'kil olduktan sonra - divardan divara baş vurarak - hânesine gitmekte olduğu esnâda tomruk müdiri Vahid Paşa tesadüf eyler. «Şu herifi daireye götürün,, emrini vermesiyle Âlî, «hânem daha yakındır, oraya götürsünler» der. Vahid Paşa, bu sözden zevkiyâb olarak yanındaki zâbita memurlarına «efendi hazretlerinin koltuğuna giriniz, devlethânesine götürünüz» der.

Âlî, birkaç gün sonra Zarîfî Ahmed Bey'e nakli mâcerâ ile «kâşki hânem daha uzak olsaydı da böyle izzetle gitseydim» temennisinde bulunmuş olduğunu söyler.»

Çaylak Tefvik te *Hazine-i letâif* adlı eserinde Âlî'ye aid şöyle bir menkabe kaydediyor:

«Ceridei havadis muharrirliği ile meşhûr Âlî merhum ki asrımızın ecille-i erbâb-ı kaleminden idi, bir ramazan bayramı ehîbbâsiyle hâne-i bîminnette meşgul-i ayş ü safâ iken mahall-i ma'hûde bir sail girer. Âlî merhûma «az sadaka çok belâyı def'eder,, der. Ehîbbâdan biri «sadaka belâyı def'eder mi,, deyince Âlî, sâile on para vermesini o zâta teklif eder. O zat on para verince sâil gider. Âlî de «işte bir belâ def'oldu,, deyip zarîfâne hall-i şüphe eder,,»

Âlî (Paşa) — Mehmed Emin Âlî'ye bak.

Âlî (Fâik) — Fâik Âlî'ye bak.

Âlî (Hasan) — Hasan Âlî'ye bak.

Âlim (Çıracızade) — XVII inci asır şairlerinden olan Âlim hakkında *Ramiz* tezkiresinde şu malûmat kayıtlıdır :

Nâm-ı sâmilere ... dir. Çıracızâde dinmekle şehir bir merd-i pâkîze ta'birdir. Bursa'dan ma'zûlen (1135-1722) târihi evâsıtında hatt-ı enfihi vefât ve Minkarîzade dâire-sinde yetmiş sekiz yaşında iken didedûz-i arsa-i arasât olan Hasan efendi ibn-i Sun'ullah bin Hüseyin'in veled-i emced ve ferzend-i ercemendidir. Evâil-i hâlinde tahsil-i ilm ü kemâl itmeğin çerâğ-ı ikbâli rûşen ve şu'ledâr ve şeref-i mülâzemetle çıra-i ümidi lem'arîz-i i'tibâr olup ba'dehu bil-istihkak dâhil-i müderrisîn-i kirâm ve refte refte merâtib-i tarikı itmâm ile medâris i Süleymâniyyenin birinden Haleb-üş-şehbâ mevleviyeti ile bekâm olmağın karîn-i ikrâm olmuşlar idi (1158—1745) senesi hudûdunda şem'i ömri âsib-i rûzgâr ile muntafî ve çerâğ-ı şu'lenâk-i ikbâli sene-i mezbûrede munkazî oldukça Burusavî Mü'minzâde efendi bu târih-i bî nazırı dimişti ki teberrûken tahrîr olundu :

ياقدى حيفا چيره جي زادى كبريت اجل

Çire-i dest-i faziletle bekâm ve kabzagîrân-ı mey-dân-ı hünerde kuvvet i bâzû-yi tabiat gösteren pehlevan nâmlardandır.

Merhûm-i mezkûr âlim ve feyz ü fûnûn-ı maârif ile meşhûr şî'r ü inşâye kadir bir şâir-i mâhir idi. Âsârlarından cülûs-ı Sultan Mahmûd'a olan târihleri teberrûken tahrîr olundu :

Güş idince didi Âlim bîbedel târihini

حق تعالى حية سعدك مبارك اليه

— 1143 —

Âmidî — *Ali Emîri'nin Tezkirei şurayi Âmid* adlı matbu eserinde şu kayıtlara tesadûf ediyoruz :

Tezkirelerin hiç birinde ism ü resmi muharrer de-ğildir. Manzum bir lûgat kitabı manzûrumuz olmuştur. Şu lûgatnâmesiyle isbât ı vücûd itmeseydi dünyâya gelmemiş gibi ricâl-i mensiyyeden olacaktı. Şehrimize mensûb bir zât olduğu ittihâz eylediği «Âmidî» mah-lâsı irâe ediyor. Lûgatnâmesini merhum Ferîştezade'nin kitabından terceme sûretiyle silk-i belâgate keşide etmiştir. Kitâb-ı mezkûrdan matlâ' beyti ile ba'z-ı mıs-ra'lar tahrîr olundu :

بسم الله الرحمن الرحيم

Mebde-i envâr-ı Kelâm-ı kadîm

İsterisen âhret dünyâyı sat

Söylemek oldu gümüş altun sükût

Yemezsen yer bulunur gözün aç

Bir lûgat bilmek bütün dünyâ değer

Nân-ı huşke it kanâat sabr kıl her iş biter

Âlemin yoktur vefâsı cümle herc ü merctir

Ömrün âhır oldu bilmezsin henüz

Bu meseldir ki yanar kuru yanınca niçe yaş

Sefih ol kişidir ki ide mâlin isrâf

Dünyâya gönül bağlayan âdem olur ahmak

Âlim oldur ki ola anda amel

Yemez âkıl olan bu dünyâda gam

Bulmak istersen saâdet söyleme asla yalan

Âmir (Vak'anüvis) — XVIII inci asrın son nis-fında yaşayan şair ve müverrihlerimizden olan Meh-med Âmir, İstanbulludur. Babası, Defterhaneî âmire kesedarı Himmetî efendi'dir.

Âmir, genç yaşında Hoca Neş'et'ten Farisî okudu. Ona Âmir mahlâsını veren de hocasıdır. Bir çok şair-lere «Mahlâsname» ler yazan Neş'et'in Âmir Bey'e de farisî bir mahlâsname vücûde getirdiğini görüyoruz.

بیا ای صباى صباى حیات
روان بخش جان پرور کائنات

Beytiyle başlayan bu manzumede Âmir şu yolda tak-dir ediliyor :

امير عامر عالىبار و نژاد

بدین نام نامیش فرخنده باد

Âmir, Selim III. zamanında muhtelif vazifelerde bulundu. Bir müddet timar ve zeametlerin idaresine memur edildi: Hâcegânlık rütbesini kazandı, Defterhane kesedarı oldu. «Âmedii divanı hümayun» hizmetinde bulundu. Maliye tezkereciliğinde çalıştı. Pertev'in ölümü üzerine vak'anüvis tayin olundu. Fakat Cevdet Paşa'nın rivayetine nazaran (*Cevdet Tarihi C. 8, S. 281*), «Âmir Bey gice gündüz arak nûş ve âlemin nîk ü bed-i vukuâtından çeşm pûş olmak hasebiyle üç beş ay sonra vak'anüvislikten isti'fâ etmesi üzerine vak'anüvislik memuriyeti İstanbul'da müderrisinden Ayıntabî Âsım efendi'ye tevcih buyuruldu.»

Âmir'in ölüm yılı, menbalarda iki yıllık bir farkla görülüyor. *Fatin* diyor ki: «Âmedî-i dîvân-ı hümayûn mesned-i refiinden ma'zûlen 1230 (M. 1814) senesi hilâlinde dâr-ı bekaya menkul olmuştur.» *Osmanlı tarih ve müverrihleri*'nde de aynı tarihi görmekteyiz (S. 65). *Esad* Tezkiresinde ise «1228 muharreminde azm-i dâr-ı cinân» eylediği kayıtlıdır.

Âmir, devrinin oldukça şöhret kazanan şairlerinden biridir. Onun divan tertib ettiğine dair bir kayıt yoktur: hattâ şiirlerine bile pek az tesadûf ediliyor. Yalnız muasırı bazı şairler tarafından takdir edildiğini ve yaz-

dığı gazellere nazireler vücade getirildiğini görmekteyiz (Bakınız: Vak'anüvis Pertev divanı, Beğlikçi İzzet divanı).

Âmir'in vak'anüvis Pertev'e yaptığı tarih zeyilleri de bu gün - ayrı bir nüsha halinde - elde mevcut değildir. Gerçi *Bursalı Tahir*, Pertev'den bahsederken (*Osmanlı Müellifleri C. 3 S. 33*) «zamânı vakayi'ine dâir yazdığı târihçesi halefi olan Âmir Bey tarafından tezyil edilmiştir ki gayrı matbudur» diyor. Fakat Cevdet Paşa'ya göre, «Gerek Âmir beğın gerek selefi Pertev efendi'nin yazmış oldukları vakayi' ceridesi Âsım efendi'ye verilmek üzere Edirne'den İstanbul'a gönderilmiş ise de ceride-i merkumede kaimmakam olan Tayyar Paşa hakkında zemmi müş'ir fıkralar olmağla bunları Beğlikçi İzzet Bey mahv ü isbât ile yeniden kaleme alarak cerideye öylece dercedilmiştir.» Şu halde Âmir'in yazmış olduğu tarihi vak'aları bu gün Cevdet Paşa'nın «Vakayii Devleti aliye» sine karışmış olarak bulunuyor.

Âmir'in elde ettiğim şiirlerini naklediyorum:

— I —

Gören hâl-i dil-i âvâreyi dîvânedir sandı
Yahud kim lânesinden mürğ veş bigânedir sandı
Gönül sermest-i câm-ı aşk iken bu bezm-i âlemde
Görenler bâde-i engür ile mestânedir sandı
Simâh-ı çerhe dek çıktı figan ü zârım ammâ kim
Anı her işidenler bir kurı efsânedir sandı
Felek bîdâd ü cevrin bende kıldı âzmâyiş hep
Ki bilmem Âmir i biçâreyi âyâ nedir sandı

Mlt. Alm. K. Ms. Mc. No. 805

— II —

— Vak'anüvis Pertev'e nazîre —

Tâb-ı mey ile rühleri âl olsa ne mâni'
Çün berk-i ter-i gül
Yâ gerdeni de mecma'-i hâl olsa ne mâni'
Zülfi dahi sünbül
Bir serv kad olsun da bana tab'a muvâfık
Gayetle vefâdâr
Her cünbişi bir ganc u delâl olsa ne mâni'
Kıldıkca temâyül
Farzâ ikimiz bir yere gelsek de söz açsak
Sâgar dahi deste
Mefhûm-i suhan cümle visâl olsa ne mâni'
Minâ dise kulkul
Sahbâ-yi lebin eylerim ümmid a sâki
Budur sana minnet
Neş'em dahi bervech-i kemâl olsa ne mâni'
Kıl sen de tegafül
Bir mâhveşin mâh rühin hazret-i *Pertev*
Bedr eylediler çün
Âmir bana bir kaşı hilâl olsa ne mâni'
Kıl bunu tahayyül

Mlt. Alm. K. Ms. Mc. No. 866

— III —

Meclise âteş ki oldı meş'ale cûş-i bahâr
Eylesün gayri mahall-i mankal-ı lâle makam
Bizde şebbû yi kadehle idelim gice safâ
Şebde kıldı gonce-i nevrüz ta'tir-i meşâm
Sen seht servin görünce cünbiş-i reftârını
Tıflı nevrës gibi ezhâr eyledi rakse kıyâm
Mutrıbı nevrüz gül devrine âgaz eylesün
Kâse-i tanbûr veş al sen de sâki deste câm
Neş'e-i bûyile mest-i kanzil itti Âmir'i
Geldi ol gök kandil ile sünbül i firûze fâm

Ftn.

— IV —

Dilrübâlık ne semenber ne siyeh çerdede var
Cezbe-i andır o kim rüy-i hat âverde de var
Fidyedir nûş-i mey elbette cemâl-i hûba
O kadarca araz-ı hüsn ise cevherde de var
Düd-i âh-ı siyeli sorma ki bu âlemde
Yalnız bende değil hâl-i muanberde de var
Almadır bûy-i vefâ gonca dehenden maksûd
Reng-i lâ'lin ise her verd-i musavverde de var
Sâye-i bâl-i hü mâ her sere olmaz hemser
Devlet-i tâli'e bak serde de efserde de var
Hazret-i *Pertev*'in eş'âr-ı terin gör Âmir
Yohsa nazm-ı kühen ezberde de defterde de var

Bay Osman Ergin'e aid bir mecmuadan

Bibliyografya: Ftn., Esd., Osm., Cevdet Paşa tarihi, Cemaleddin: Osmanlı tarih ve müverripleri, Metinde zikredilen divan ve mecmualar.

Âni (Fatma kadın) — XVIII inci asır şairlerinden olan Âni, Tacüttevarih sahibi Hoca Sadeddin sülâlesindedir. Genç yaşında güzel yazı yazmak ve şiir söylemek hevesine düşen Âni, devrinin oldukça tanınmış şairlerinden biridir. Emir Ağa adındaki bir adamla evlenmiş ve bir erkek çocuğu olmuştur. Hasan can neslinden olmak dolayısıyla Âni'nin oğlu Melîmed Ağa, mülâzım olmak şerefini kazanmış ve kolaylıkla terakki ederek müderris, bilâhire Yenişehir kadısı olmuştur. Âni, oğluyla birlikte Yenişehir'e gitmiş ve (1122-1710) yılında orada ölmüştür. Müstakimzade نجل لاهوت terkiğini düşürmüştür (*Thf.*).

Safayi, Âni'yi «Şâire-i sâhire-i sâhib ismet» olarak tanıtır. *Salim* ise onu şu yolda takdir etmektedir:

«Tâife-i nisvân-ı nâdire-tül-akrandan ve zübde-i zamân-ı zühre-i zehrâ-yi sipehr-i irfandan şecere-i âli-Hasancân'ın hâcegân-ı bâzâr-ı maârifî sük-ül-ukâzında kâlegâh-ı dânişlerinin metâ'-ı evedî ve ol güruhtan elyevm mevcûd olanların a'lem ve erşedi olup haclegâh-ı ma'rifetlerinin arûs-i pister-i nezâketi ve sadr-ı haremserâ-yi fitnatlarının bânû-yi şebistân-ı zarâfetidir. Nâm-ı lâtif ve ism-i şerifleri Fatma'dır. Emir Ağa demekle şehir bir merd-i dilrin halîlesi olup beyn-en-nisvâne Hâce-i zenan tavsîfi ile pür ünvân ve üm-

müs-suadâ-yi nesli Hasan Can'dır. Belki canlarının cânu ve merdüm-i dide-i irfanlarının kühl-i Sfâhânıdır. Ne kühl-i Sfâhân belki şirâze bend-i cem'iyet-i İrân ü Tûrân şanları ve ibriz-i Tebriz sertâc-ı pür lâ'li Bedah-şân-ı celâdet ünvanlarıdır. Ne ünvan belki gonce-i gülistân-ı bâğ-ı cinân-ı hoşrûy-i nâzüki revişleri ve andelib-i nesim-i gülbûy-i mülâyim reftâr-ı sükkerğûy-i kafes-i nezâket perverişleridir. Vâkıâ sûret-i hayâl sûret-i hâlde tedkik-ı fikr-i enik olunup cüstücü olursa mezbûrenin mâfevkinde benâm şuarâ-yi ülül-ihtirâmından levend ve dilpesend zevrakçe nişinân-ı bahr-i irfan-ı suhansencâniden katı çok erler bulunur. Feammâ kâr-gâh-ı destgâhlarında san'at-ı inşâ ve i'tibâr-ı kiyâsetlerinden nesc-i kamisten mergub ve bir gûşe-i inzivâda hatt-ı merdâne bedel yâdigâr-ı destleri olan gazlden gayrı bir tuhfe-i yedleri ma'lûm olmayan tâife-i nisvandan böyle bir zen-i merdane nesc yerine hatt-ı nesih ve ta'lik u gazl yerine tagazzül-i şâirâne ile hayli erlik ve bimehâbâ serverlik değil de nedir. Böyle bir zen-i merd ümûrun âlem-i dünyâda tuhfe-i rahm-i rahmetülmaârif olan yûri er oğlu erim dise lâyük ve uhdesinden ahabının nigerân oldukları maârif hakkında mevrûsumdur diyü da'vâ itse sâdiktir. Eğerçi evâilde güzêrân iden Şaire Zeyneb didikleri yâdigârın Hasan Çelebi tezkiresinde:

Âb-ı hayât olmayacak kısmet ey gönül
Bin yıl gerekse Hızr ile seyr-i Skender it
Zeyneb ko meyli ziyet-i dünyâya zen gibi
Merdâne var sâde dil ol terk-i ziver it

Gazeli mastûr ve beyn-el akrân rûznâmçe-i hâli ma'rûf ve meşhûrdur. Lâkin bigayr-il-is'âf dide-i insâf ile nazar olursa Zeyneb'in kâse-i nemekhîz-i şevki bunun câm-ı fercâm-ı tab'ı gibi zevk ile lebriz ve anın şive-i harekât-ı güftârı bunun reftâr-ı şirin kârı gibi dilâviz değildir.»

Salim, Şaire aid şöyle bir lâtife de kaydediyor:

«Üsküdârî Sırrî merhum ki ekser-i evkatı ahabâba reng etmekle geçüp lâğ ve lâtifesi meşhûr-i cihandır. Ekseriyâ müterceme-i mezkûrenin mahdumları ile görüşüp bitekellûf hânelerinde beytütet, iden mihmanlar dan idi. Bir gün yine âdet-i me'lûfesi üzre mahdûma varup nisf-ul-leyle değin sohbet ve ülfet edüp vakt-i iistirâhat bedid oldukça her kes firâşına dühûl idüp hâb-ı râhatte iken beytütet ittikleri hücre-i hâssada olan pištahtanın üzerinde meğer Âni merhûmenin divânı durur imiş. Derhal Sırrî-i bezlegû-yi küşâde râz merhumenin divân-ı muhadderesine dest dirâz olup gazel ve kasâidinde her ne kadar Âni mahlâsı güzêran itti ise tahvil ve tağyir ve mahlâs-ı merkumun nûnunu hâkk ü isbâtile harf-ı mîme tebdil eyleyüp Türkiide emsâl-i sâiredendir ki kapa kutunun kapağını dirler gûyâ ol mesel ile âmil olup divânçenin cildi ile divân-ı mezbûrun serin mestûr eyleyüp mahalline vaz' itmekle izhâr-ı sûret-i inkâr ve ales-seher sâhib-i hâne hariminden taşra reftâr itmeden

fîrâr ve vâfir zaman bu sırr-ı mestûr böyle kalup âşikâr olmamış idi. Ba'de zamân mahdûm-i sâbık-uz-zikrî ahabâbile sohbette iken yârândan biri divân-ı merkume nigerân ve ittifâka ol ahabâbının desti reside olan mahalle nigehcünbân oldukça mahdûm-ı merkuma ne garib vâlide kadın tebdil-i mahlâs mı eylediler, diyü suâl ve makatı' ve gazelliyât ve kasâidi bu emr-i acibe istidlâl eylediğinde mahdumu dahi nigehsâz olup Sırrî-i reng-perdâzın tuhfe-i dest-i dirâzı olduğuna cezm ü azm idüp hezâr çerb-i şütümile düşnâm-ı kudüm iderek ba'zı kabil-i tashih olan mahallerin tashih-i nat' ve bir vechile kabil-i tashih olmayan evrâkı mahallinden gergef-i mîkrâs ile kat' eylediler.»

Âni'nin hattatlık sahasında da şöhret kazandığını görüyoruz. Müstakim zade diyor ki (*Thf.*):

«Âni mahlâsı ile divânî ve hüsn-i hatta şöhreti var idi. Nesic yerine merdâne hatt-ı nesih yazar ve gazlden bedel şâirâne gazel söylerdi.»

Bursalı Tahir, *Osmanlı müellifleri*'nde «Âni'nin müretteb divânı var ise de gayr-ı matbu'dur» diyor. Fakat örnek olarak aldığı iki beyti *Salim*'den nakletmektedir. Şu halde divânının mevcudiyetinden haber veriş tezkirelerin rivayetine atfendir.

Mevcut menbalardaki beyitlerini aynıyle naklediyorum:

— I —

Ferâmûş itti hayli dem beni yâd itmeden kaldı
Benim çok sevdiğim mahzûnu dilşâd itmeden kaldı
Nola t'amirine kâsd itmese şâh-i cihanbânım
Bilür kim hâtır-ı virânım âbâd itmeden kaldı
Kaluptur balır-i gamda fülk-i dil yok sâhil-i maksûd
Hayıflar rûzgârım bana imdâd itmeden kaldı
Düşelden râh-ı aşk-ı yâre zâr ü natüvandır dil
Ser-i kûyinde hâlim yâre feryâd itmeden kaldı
Niçün derpey olur Âni ki hâl-i Kays'ı bilmez mi
O biçâre yetürdi kendin irşâd itmeden kaldı

— II —

Hayâl-i arızınla sine sahn-ı gülsitânımdır
Açılmış şerhalar sinemde naht-i ergavânımdır
Ümid-i vuslatın ey kaşları yâ sineden çıkmaz
Hayâl-i tir-i gamzen *Âniya* hâtır nişânımdır

Bibliyografya : Sım., Sfy. Şky. Ş., Thf., Kfl. Osm., Ahmed Muhtar: Şair hanımlarımız.

Âni (Tireli) — XVI ncı asır şairlerinden olan Âni hakkında *Hasan Çelebi* tezkiresinde şu malûmat kayıdhdır:

Âni Tirelidir. Henüz bir cevân-ı nevsâl iken mâlik-i makal-i bimisâl olup cemâl-i zibâsı gibi şöhre-i cihan ve pesendide-i erbâb-ı irfân olmuş idi. Bu eş'âr anımdır:

**Yazılmış sanmanız levh-i cebînim üzre ebrûdur
Benim baht-ı siyâhım bildirir bir kare yazudur**

**Gönül şol denlü mâildir kad-i mevzûn-i hûbâne
Göricek pâyine her serv-i ra'nânın akar sudur**
Bibliyografya: Hsn.

Ânî (Üsküdarlı) — XVIII nci asır şairlerinden olan Ânî hakkında *Esrar Dede* tezkiresinde şu malûmat kayıdır :

«Derviş Ahmed Ânî: Meskat-i reisleri Üsküdar olup uz mâ-yi kütüb-ı devlet-ialiyeden bir zât ı sâhib devletin re'sûlmâl-i ceride-i hayâtı ve mahsûl-i cümle mevcûdâtı iken ziyâret-i hacc-i şerif ile Kahire-i Mısır'a duhûl ve fâhire-i ticâret-i râyiha ile mecbûl iken bir ârıza-ı nâgâhi ile bizâr-ı cân ü cihân olup atibbâ-yi diyâr müdâvasından âciz ve nâcâr

هرچه کردند از علاج وازدوا
کشت رنج افزون وحاجت ناردوا

Müeddâsınca devâ-i müstemendânesi inâyet-i en-zâr-ı hayât-ı âsâr-ı merdân ı Hudâya ve himmet-i mü-dâvâsı iksîr-i esrâr-ı tabibân-ı Mevlâya kalup sâik-takadîr-i imdâd ve nazar ı cenâb-ı Dede Hüsâmüddin ile ileli redie-i sûriyye ve ma'neviyyeden halâs ve âzâd olup sâye-i berekât-ı hizmet-i aliyyelerinde tal-sil-i fûnûn-ı adide husûsâ şi'r ü inşâda bâliğ-ı rütbe-i teslîm-i suhanşinâsân-ı vaktı olmağla taraf-ı müreb-bi-i ekmellerinden Ânî mahlâsiyle mübeccel ve lisân-ı gühernişanlarından

کرد طلب لقمه نانی نانی
ورد طلب جوهر جانی جانی
این نکته زمن بشنو اگر میدانی
هر چیز که در جستن آبی آبی

Rubâi-i şerifiyle muktezâ-yi mahlâs havâtır-ı mü-teferrikadan ictinâb ve metâlib-i mütenevviadan nükûle muvâzabat-i ihtisâb olup bir demi murâkaba-i matlûb-ı hakikîden hâli ve bir ânî müşâhede-i mahbûb-ı mat-lûbdan berî olmamasına tenbih ve işâret olmağla fil-hakika âmil-i nutk-ı mürşid-i âgâhları olup vâsıl-ı ma-kam-ı müşâhede ve ibka-yi muktezâ-yi akdem-i muâ-hedeleri olduğuna eş'âr ı dilpezîrlerinden vâsıl olduğumuz bu kıt'a-i garrâ şâhiddir :

**Ân-ı cânânı gören olsa eğer sad cânı
Ân-ı nezzâreye eylerdi görümlük ani
Gerçi tasvîrine yekpâre virir hâmesi rûh
Neyler âyâ gelicek nevbet-i Ânî Mânî**

Hîn-i intikal-i mürebbilerinde mesned-i âlileri olan civâr-ı câmi'-i Ezher'de vâki' Mevlevî zâviyesinde cânî-şinleri olup meşihat idüp ba'dehu intikal-i âlem-i kuds-i şühûd buyurmuşlardır. ,,

Aynı malûmatın ihtisar edilmişini de *Simâhane-i edeb*'de görüyoruz.

Bibliyografya: Esr. Smh.

Ânî (Zeyrekzade) — XVI nci asır şairlerinden Ânî, *Ahdî* ve *Riyazi* tezkirelerine göre Bursa'da doğ-muştur. Asıl adı Mehmed'dir. Babası Rumeli kadias-keri Zeyrekzade Rüküeddin efendi'nin kardeşi olan Paşa Çelebi'dir (*Ryz.*). Bu cihettedir ki Şair, Zeyrek-zade ünvanıyla şöhret kazanmıştır.

Medrese tahsili görmüş, Kadiri efendi'den mülâ-zım olduktan sonra Kadılığa intisab etmiştir. Bir hayli servet sahibi olan şair, gerek kadılıkta, gerek edebî sahada devrinin kudretli bir şahsiyeti olarak tanınmıştır. *Hasan Çelebi* ile *Beyanî*, onun esrar ve afyon mübtelâsı olduğunu yazıyorlar.

Hasan Çelebi şunları söylüyor :

«Ânî zümre-i kuzâtın hayli şân ve riyâset ile meşhûrdur. Sammûrdan minder ve cânehâb ve bâlin ve hadem ü haşemin kemâl-i tezyini varidi. Lâkin mağlûb ı berş ü afyon olmağla vâsıl-ı mertebe-i cünûn olmuştu. Ef'âli redâet ve kabâhatten hâli değil idi. Yârânü âşinâyı hezâr minnet ile hânesine da'vet idüp bir cüz'i nesne için ânî kızup evzâ'-ı garibe ile yeme-ğin zehr iderdî. Ve ammâ maârif ve kemâlâtı bişûmâr ve hûb eş'ârı varidi.

Beyanî de «kuzâtın şanlularındandır. Mağlûb-ı berş ü afyondur. Kendüyi mağbûn itmişidi» diyor.

Ânî'den bahseden diğer tezkireler onun bu itiyâ-dını söylemiyorlar. *Ahdî* tezkiresinde şaire dair şu sitayişli cümlelere rastlıyoruz :

«Kuzât-ı izâm ve vâli-i fihâm zümresinden re'y ü tedbir ile sâhib-i adl ü dâd ve asl ü neseble âli nijâd Zeyrekzâde dinmekle ma'rûf ve evsâf-ı hamîde ile mev-sûf zât-ı lâtifî kemâl-i ma'rifetle ârâste ve zihn-i müs-takîmi fehm ü firâsetle pîrâste ve kütüb-i müteddâvilede mütâlâa-i pâki dilpezîr ve zebân ı fûrsün durûb-i em-sâli zabtında binazîr ve sanâyi'-i şüirden habîr ve mu-ammâ ve arûz ve kafiye bilmede dilîr hâtır-ı deryâ meâsiri nazm ü nesir cânibine mâil ve her birinde gereği gibi kâmil ve tevsen-i tab'ı vâdi-i şüirde cüst ü çâlâk ve eş'âr-ı âşikanesi süznâk ve güftâr-ı rindânesi uyûbdan pâk ve serâser hasb-ı hâl-i rindân-ı derdnâk vâki' olmuştur.»

Hasan Çelebi, Riyazi ve Kafzade Faizi, tezkirele-rinde Şairin (977— 1569)de öldüğünü kaydediyorlar.

دوکتدی عمری آبی بر دم ایچنده فنا بولدی

Mısraı ölüm yılını gösterir (*Kfr.*).

Tezkirelerde Şairin yalnız şu beyitlerine tesadüf edilmektedir :

**Bâg-ı rühinde gül yüzüne zâr olam gibi
Sünbüllerine yine hevâdâr olam gibi
Mushafta geldi fâl açıcak sûre-i Duhan
Âşüfte hâl-i hatt-ı siyehkâr olam gibi**

Bir fâle bakıcı didi fâlinde geldi lâm
Bend-i kemend-i zülfe giriftâr olam gibi
İrmez kemend-i zülfüne bir kimse sa'yile
Ben bu hevâda son ucu berdâr olam gibi
Seydâ-yi zülf-i mügg-i nigâr ile *Âniyâ*
Bâzâr-ı aşk-ı yârda attâr olam gibi

Gözlerim ey lâle rûh hecrinde kanlar döktüler
Ays için bezm-i belâya ergavanlar döktüler
Aldılar nâzüklük ile ağzı sırrından haber
Gonceye gülşende sûsenler zebanlar döktüler

Miyânından haber sorarsan iklim-i melâhatte
Ötesi kûh-i bellûre aşar bir ince beldir bu

Şairin divanına tesadüf edemedim. Yalnız, bazı mecmualarda onun bir hayli şiiri kayıtlıdır (Bilhassa bakınız: *Menz., Prv., Nsr.*) Bu manzumelere nazaran şairin kudretli bir şahsiyet olduğu ve daha ziyade âşıkane şiirlerde muvaffakiyet gösterdiği söylenilebilir.

— I —

Bezm-i gamda eyleyelden hecr oldu bağrım kebâb
Gözlerimden akan eşkim oldu mânend-i habâb
Giceler gelmez olubdur gözüme uyhu benim
Düşeli aşkın hevâsına gönül ey mâhitâb
Âh kim meyhâne-i aşk içre gönlüm dostlar
Nüş idelden bâde-i aşkı yatur mest ü harâb
Bezm-i gamda ney gibi nâlân olursam tan mıdır
Kametim çenge dönübdür sînem olmuşdur rebâb
Âh kim tig-ı gamından dilberin çekdiklerim
Âniyâ şerh eyleyüb yazsam olurdu bir kitâb

— II —

Bir gedâyim meskenim yok genc-i istiğnâ gibi
Âlemi seyrân iderem âşık-ı şeydâ gibi
Gıll u gışdan kalbini pâk itmek istersen eğer
Gönlün alçakda yüzün yerde gerekdir mâ gibi
Varlığma kâinatın iltifâtım yokdürür
Me'menim mülk-i ademde olaı anka gibi
Dilberâ yokdur nazirin mürde ihyâ itmede
Leblerin canlar bağışlar âdeme İsâ gibi
Görmeyelden ey kemân ebrû seni dünyâda âh
Âni-i biçârenin kaddi büküldi yâ gibi

— III —

Bâğ seyrin nideyin bir rûh-i cânânım yok
Dahi bir anda açılmış gül-i handânım yok
Düşeli meykede-i aşka bu üftâde gönül
Kaldım ayakda kara başıma dermânım yok
Şeb-i firkatda kara günler içinde kaldım
Hânemi rûşen ider şem'i şebistânım yok
Beni terk eylemedi gice vü gündüz bir dem
Şimdilik dünyede bir gam gibi yârânım yok
Âniyâ âlem-i kalbim nice rûşen olsun
Almı meh bir yüzi hurşid-i dirahşânım yok

— IV —

— Fuzulîye nazîre —

Heer odı yaktı usandırdı beni cânımdan
Gam u derd ise dahi kapladı bir yanımdan
Künc-i mihnette yaturken hele var olsunlar
Eksik olmadı benim gussa vü gam yanımdan
Şöyle yaktı ciğerim âteş-i firkat her dem
Kan akarsa yeridir dide-i giryânımdan
Tali'im yok şeb-i firkatte mededsiz kaldım
Âh kim ayrı düşelden meh-i tâbânımdan
Nice bülbül gibi zâr olmayayın ayrıldım
Âniyâ bir lebi gonce gül-i handânımdan

— V —

Dostlar terk itmeyen dünyâda kesret âlemin
Bulamaz bin cidd ü celhd eyleser vahdet âlemin
Şeyhi oldu aşkda Mecnun kamu âşıkların
Tuttuğuyçün deşt ü kühsâr içre uzlet âlemin
Anı için gönlümü saldım diyâr-ı firkate
Puhte olmaz görmeyince kişi gurbet âlemin
Su gibi didâr-ı yâre mâiliz biz söfiyâ
Anma billâhi gerekmez bize cennet âlemin
Âlem-i ma'niye irmek dilerisen *Âniyâ*
Cândan baştan geçüp terkeyle sûret âlemin

— VI —

Gürellerde seni ey necevânım ihtiyâr itdim
Kara zülfün görüb sabr ü kararım târ ü mâr itdim
Giceler subha dek gülzâr-ı küyin içre ey gonce
Terahhum eyle bülbül gibi bihad âh ü zâr itdim
Gamından şol kadar hûn-i sirişkim dökdüm ey dilber
Heman güyâ ki etrafım müzeyyen lâlezâr itdim
Görüb büstân-ı hüsn içinde sen serv-i dilârâyı
Ayağına gözüm yaşın akıdub cüybâr itdim
Cihân içinde pir-i aşk olaldan *Âniyâ* hergiz
Geçüben tekye-i vahdetde üzlet ihtiyâr itdim

— VII —

Gönlümü şeydâ kılan cânâ rûhin seyrânıdır
Leblerin esrârının abdâl-i dil hayrânıdır
Sen şeh-i Yûsuf likaye kul diyen kimdir şehâ
Benden olaldan bu gönlüm âlemin sultânıdır
Âsitânın sengini bâlîn idinmişdir güneş
Dostum ahşame dek taş yasadnur derbânıdır
Gice gündüz gülşen-i aşk içer cânâ dembedem
Zâr iden dil bülbülün hüsnün gül-i handânıdır
Bir mededsiz mübtelâ biçâre kalmış *Âni*'nin
Şerbet-i lâ'lin tabibim derdinin dermânıdır

— VIII —

Şimdi gönlüm bir perî sûretlünün şeydâsıdır
Hüsn ü hulkile kamu dilberlerin garrâsıdır
Dostlar didârını görsem habibin evvelâ
Manzarım gayetle anın nerkis-i sehlâsıdır
Ey halilim âstânım Kâ'besidir âşkın
Gülşen-i küyin hemânâ cennet-ül- me'vâsıdır

Bâğ-ı cennettir rühin güyâ dehânın goncedir
 Âb-ı kevserdir dudağın kametin tûbâsıdır
 Bi karâr iden kara günlü mededsiz *Anî*'yi
 Âh kim ey mûmiyânım kâkülün sevdâsıdır

— IX —

Dünyeye sencileyin bir gül-i ra'nâ mı gelür
 Ya dahi bencileyin bülbül-i güyâ mı gelür
 Gözümün yaşı revân olub akar illerde
 Yanıma şivesi çok yâr-ı dilârâ mı gelür
 Şâd olursun gam u gussayla beni gördükçe
 Ağladuğum sana dünyâda temâşâ mı gelür
 Sanemâ hüsnile âlemde nazirin yoktur
 Sana benzer güzelim bir lebi zibâ mı gelür
Anî dil vireli şirin lebine ey Leyli
 Ana Ferhâd ile Mecnun gibi şeydâ mı gelür

— X —

Çok zamandır teşneyim ey çeşme-i âb-ı hayât
 Gel yetiş vir âb-ı lâ'lin yâhud oldum bihayât
 Ağzımızdan zehr-i hecrin acısın def'itmeğe
 Şerbet-i lâ'lin bize sun ey lebi kand-i nebât
 Yürüyüp ağyâr ile bile konuşma key sakın
 Halk içinde düşürür bir gün seni ey şâh mât
 Bahr-i aşka çünkü düştün âşinâ ol ey gönül
 Bir dahi ayruk kenâre irmeğe yoktur necât
Aniyâ kılma taaccüb yüzüne bakmazsa yâr
 Hiç ider mi pâdişâh olan gedâya iltifât

Âramî (Tireli) — XVI ncı asrın son nisfında yetişen şairlerdendir. *Ahdî* diyor ki: «Ârâmî Tirevidir. Sâbika erbâb-ı sanâyi'den iken nezâhet-i tab'î galip olup ol şehirde ârâm kılmayup terk-i fikr-i serencâm idüp evkatın zâyî' itmeden halâs itmek için Hazret-i Molla Hudâvendigâr'ın dergâhına ihtisâs hâsil kılmış ol âsitân-ı kuds âşiyanda mûrg-i rûhî ârâm ve karâr tutup mezbûr bârigâhın mücâvirlerinden ta'dâd olunur bermurâd olmadan hâlî değıldir. Zîrâ ki ziyâde dervîş nihâd ve pâkîze i'tikad kimesnedir. Elhak ol peyrevi-i erbâb-ı necât hadd-i zâtında nesne okumamış âmidir. Lâkin Hazret-i Mevlânâ'nın lûtf u in'âmı irişüp eş'ârı sûz ü güdâz ile pesend-i ehli-niyâz olmuştur.»

Halbuki *Esrar Dede* tezkiresinden şu satırları okumaktayız:

«Dervîş Ârâmî: Şuârâ-yi asr-ı Murâd Hânî'den Nef'i, Cevrî, Atâyî, gibi suhanverân ile niçe dem terkûtâz-ı âlem-i biârâmî-i ma'nâ itmiş bir dervîş-i maârif kiş olup âhır-ül-emr âstân-i hazret-i Pir قدس سره المنیر de büriyâ endâz-ı ârâm ve encâmda kârı biârâm olup 1040 hudûdunda ol buk'a-i âlîde cesed-i mûnevverleri ilka-yi hâk-i pâk-i niyâz ve râh-i pür fûtûh-ı aliyyelerin pervâz-ı ârâmgâh-ı nâz olmuştur.»

Esrar'ın Ârâmî'yi Nef'i ve Cevrî ile muasır gös-

termesi tamamıyla yanlıştır. Şair, *Ahdî* tezkiresinin yazıldığı (971-1563) tarihinde şiirleriyle tanınmış bulunuyordu. Onun her halde (1040-1630) dan yirmi, yirmi beş yıl önce ölmüş olması iktiza ediyor. Tezkiresine Şairin 5 gazelini örnek olarak almış olan *Esrar* onun mürettep divanı olduğunu da söylemektedir. *Ahdî*'nin şairi büsbütün « ümmî » olarak göstermesi ise medrese tahsili olmadığını anlatmak için olsa gerektir.

Âramî'nin bazı mecmualarda şiirlerine tesadüf ediyoruz (*Mlt. Alm. K. Mz. No. 646 ve Bendeki iki mecmua*). Bunlardan bir kısmını naklediyorum:

— I —

Nola âlemde eylersem beğe paşaye istiğnâ
 Dilâ dervîş olan eyler şeh-i a'lâye istiğnâ
 Gönül âyine-i âlem nümâdır bahr-ı aşk içre
 Aceb mi eylese İskender ü Dârâ'ye istiğnâ
 Figanım bezm-i aşkında çıkup sûz-i derûnumdan
 İder ey lâ'l-i meygünüm sadâ-yi nâye istiğnâ
 Ben ol şehbâz-ı aşkım Sidre Ednâ cilvegâhımdır
 Yeri var eylesem sîmûrg veş ankaye istiğnâ
 Şühûd-i şâhid-i kevneyne ir âlemde *Ârâmî*
 Beka âşıkları eyler fenâ dünyâye istiğnâ

— II —

Ol ki oldı eşigin seklerinin yârâni
 Gözüne göstere mi saltanat-ı hâkani
 Rûz ü şeb mihr ile meh kapuna hidmetkârın
 Sensin ey şems-i hüdâ mülket-i hüsnün hânî
 Mısr-ı hüsn içre Aziz olduğunu gördükte
 Didiler yine tulû' itti meh-i Ken'ânî
 Âftâbâ görelî iki hilâl ebrûnî
 Bakmazam mâh-ı neve döndü deyu devrânî
 Kulun *Ârâmî*'yi dür eyleme didârından
 Meded ey cân ü gönül kişverinin sultânî

— III —

Şeh-i mülk-i cünûnum dūd-i âhımdan âlem çektim
 Adım mecnûna çıktı defter-i aşka rakam çektim
 Şu denlü mest ü bihüş olmuşamdur câm-ı aşkımdan
 Taakkul eyleyince lâ'l-i yâre çok elem çektim
 Muhit-i bahr-i aşk içre benim gavnâs-ı deryâ dil
 Yedi deryâ bir içim su gibi mahv oldı dem çektim
 Fenâ meyhânesi içre benim yoktur ayakdaşım
 Şarâb-ı bezm-i vahdetten dolu bir câm-ı Cem çektim
 Harâbât erlerinden anılup âlemde *Ârâmî*
 Dönüp râh-ı melâmet kûy-i rindâne kadem çektim

— IV —

Dili aşkın beyâbânında püyân itdiğim demler
 Gamınla yâr idim âşüfte seyrân itdiğim demler
 Derûn-i sineye dâğ urmuş idim nâr-ı hicrinle
 Nigârâ lâle veş çâk-i giribân itdiğim demler
 Dimişlerdir eğerçi mâziye yok i'tibâr ammâ
 Eşigin itleriyle kani ey cân itdiğim demler

Kazâ çevgânı dokunmamış idi top-ı gerdûna
Seri meydân-ı mihr-i yâre galtân itdiğim demler
Serâser kevnî gark itmişdi başdan gözlerim yaşı
Sirişk ile bu dehri balr-i ummân itdiğim demler
Kim okur kim yazardı kıssa-ı Ferhâd ü Mecnûn'î
Cihâna sergüzeşt-i aşkı destân itdiğim demler
Dahi olmamış idi şâh-ı bezmin çarhı rakkası
Dolanup küyini *Ârâmi* cevân itdiğim demler

— V —

Anber âsâ çin-i zülfün müşgbâr olmuş yatur
Rühlerin gencinesi üstünde mâr olmuş yatur
Hat değildir devr-i hüsnünde izâre yasdanup
Fitne-i âhır zamandır âşikâr olmuş yatur
Sîne-i sad çâkim üzre zahm-ı şemşirin şehâ
Bir yalın yüzli güzeldir kim kenâr olmuş yatur
Tâze tâze dağlarla cismimi zeyneyledim
San belâ kühsârıdır kim lâlezâr olmuş yatur
Dâne-i hâlin görüp meyleyledi *Ârâmi* veş
Dâm-ı zülfünde gönül mürği şikâr olmuş yatur

— VI —

Sakıyâ lâ'l-i lebin peymâne şeklin bağlamış
Cür'asın nûşeyleyen mestâne şeklin bağlamış
Aşka uysun bir nefes âlemde hüşyâr olmasun
Kim saçın zencirine dîvâne şeklin bağlamış
Nakş-ı rûyin ey sanem ol rütbe sûret virdi kim
Hâne-i dil bir ulu büthâne şeklin bağlamış
Sâgar eyler niçe serverler bugün ser kâsesin
Türbet-i Molla aceb humbâne şeklin bağlamış
Kani bir gencine-i mihr-i mahabbet ey perî
Kalb-i *Ârâmi* gibi vîrâne şeklin bağlamış

Ârif Abdal (Bektaşî şairi) — Yüzlerce şairin manzumeleriyle dolu bendeki bir Bektaşî mecmuasın da Ârif Abdal namına bir şiir kayıtlıdır. İmam Hüseyin hakkında hece vezniyle yazılmış bir mersiye olan bu nefesin kaili hakkında ufak bir bilgim yoktur. Son asırda yazılan bu mecmua, muhtelif devirlere mensup Bektaşî şairlerini ihtiva ettiği cihetle Ârif Abdal'ın yaşadığı asrı tayin etmek imkânını bulamadım.

Akar sular gibi aksun ağlasun
Sinesin dağlayup yansun ağlasun
Aç susuz bu demde kansun ağlasun
Senin âşıkların İmam Hüseyin

Şeb-i gamda bülbül gibi zâr eyle
Siyahlar bürün sen bu efkâr ile
Pür eyler eşkini hün-i nâr ile
Senin muhiblerin İmam Hüseyin

Aşkını bilmeyen âşık uyansun
Mâteme girmeyen âteşe yansun
Deşt-i Kerbelâ'da kana boyansun
Senin dervişlerin İmam Hüseyin

Kerbelâ ibreti bir azim ibret
Sad hezar kâfire Yezid'e lâ'net
Haşr olunca çeker hüzn ile gayret
Senin âşıkların İmam Hüseyin

Âşıklar çürüğün saklamasun mı
Derd ile ciğerin dağlamasun mı
Peygamber ağladı ağlamasun mı
Senin âşıkların İmam Hüseyin

Kimi aşkın ile Mecnûn'a döner
Kimi zehri kendi özüne sunar
Mâh-ı mâtem içre odlara yanar
Senin dervişlerin İmam Hüseyin

Ârif Abdal ider günde bin âhi
Afvölur kalmaz hiç kılca günâhi
Aryanlar bulur hazret-i Şâh'î
Senin âşıkların İmam Hüseyin

Ârif (Abdülbaki) — XVIII inci asrın kıymetli şairlerinden biridir. Kasımpaşa'da doğdu. Babası Tersanei âmire mahzen kâtibi Ammizade Mehmed Efendi'dir. Genç yaşında okumak hevesine düşen Abdülbaki, müttad olan medrese tahsilini bitirdikten sonra mülâzım olmuş, müderrislik mesliğine intisab etmiştir. Husrev Kethuda, Sekban Ali, Hayreddin Paşa, Eski Murad Paşa gibi medreselerde müderrislik eden şair, (1092-1681) recebinde Selânik kadılığına tayin olunmuş (1098-1686) da Bursaya nakledilmiştir. Bu vazifeden azledilince Biga kazası kendisine arpalık verilmiş ve (1103-1691) Şevvalinde Mekke payesile Kahire kadısı olmuş buradan da azledilince Aksaray ve Zile arpalıkları vakit geçirirken (1108-1696) da İstanbul payesini kazanmış, (1109-1697) de kadılığa nasbolunmuştur. (1113-1701) de Anadolu Kadıaskeri, (1118-1706) da ise Rumeli Kadıaskeri olmuştur. Nazım yazdığı bir tarihte şunları söylüyor:

Sadr-ı efâdıl-ı dehr Ârif efendi ol kim
Sıyt-ı kemâli tuttu bu çerh-i nüh revâkı
Sânî-i Bû Hanife allâme-i müdekkik
Budur fuhûl i asrın bilcümle ittifâkı
Dilbeste-i kemâli rûh ı revân-ı Câmî
Şermende-i mekâli cân ü dil-i lrâkî
Virmiş rahîk-ı şi'ri mestâne nazm-ı hâlet
Sunmuş ana ezelde sahbâ-yi feyzi sâkî
Târihi düştü yektâ zâtı gibi Nazimâ

روم ایلی مسندده عارف افندی باقی

— 1118 —

Ayıntap ve Mudanya arpalıklarıyla ma'zul olan Abdülbaki (1122-1710) da ikinci defa Rumeli kadıaskeri olmuş, fakat çok geçmeden gene azledilmiştir. Birkaç gün Bursa'da ikamete mecbur edilen Abdülbaki, İstanbul'a dönmüş ve inziva âleminde yaşarken (1125-1713)

yılında yetmiş yaşında ölmüştür. Seyid Vehbî'nin şu vefat tarihi vardır:

Cenâbı Ârif-i billâh Abdül-Baki-i fâzıl
Ki olmuştu müsellemler gibi hüsn-i ahlâkı
İki kez olmuş idi zâtı sadr-ı Rûm pirâyeye
Pür itmişti debir-i çerh vasfıyla nühî âfâkı
Olup vâreste-i kayd-ı anâsır gitti uçmağa
Hümâ-yi rûhı kıldı âşiyâne evc-i ıtlâkı
Didim giryân olup ben fevtinin târihin ey *Vehbî*

کیدوب عارف افندی قالدی اسمی دهرده باقی

Yahya Sıddık ise bu tarihi söylemiştir:

عارف بالله عبدالباقي عدن آشیان

Salim diyor ki:

«Bunun emsâli sadhezar mersiye ve tevârih ile şuarâ-yi kirâm esnâ-yi intikallerinde matem-i süzişlerin izhâr itmişlerdi. Ol fâzıl-ı cihan ve allâme-i devrâne nice erbâb-ı irfan mâtemkeş olmasunlar ki zât-ı bihemtâsı bedr-i münir-i sipehr-i kemâl ve vücûd-ı âlisi milr-i tâbende-i burc-i fadl u efdâl olduğundan gayri meclisi-i şerifleri ile müteşerrif olan hezâr müşkilin halleyleyüp meclisinden öyle kıyam ve dâhil-i meclisi-âlisi olan tîre diller şeref-i sohbetleri ile tahsil-i tesliyetülhâtır eylediği mâlakelâm idi. Vücûd-ı nâyâb-ı devran bir zât-ı mecmûa-tül-irfân idi. Elsine-i selâsede a'lâ-yi fesâhet ve aksâ-yi belâgat üzre tekellüm senc olur idi. Şi'r-i şerifi âb-ı hayât ve inşâ-yi lâtifî sohbeti gibi nümûne-i kand-i nebât idi.»

Şairi, bütün menbalar aynı suretle sena ediyorlar. Âlim, şair, aynı zamanda hattat olan Ârif Abdülbakî, divandan başka Siyeri Nebi (*Slm.*), Minhacül-usûl (*Şfy.*) adlarıyla eserler de kaleme almıştır.

Onun görebildiğim eserleri arasında bir Miraciye vardır. İstanbul kütüphanelerinde müteaddit nüshalarına tesadüf edilen bu eserde (Meselâ bakınız: *Tpk. Hz. K. No. 1730, Rv. K. No. 1991, Ark. Mz. K. No. 238*)

318 Beyit vardır.

Yâ İlâhî be- Resûl-ı sekaleyn
Mihr-i tâbende-i burc-i Haremeyn
Be-keremkâri-i şâh-ı Esrâ
Be-cihan tâbi-i mâh-ı Esrâ
Nûr-i peygamber-i zîşânın için
Ol resânende-i fermânın için
Hürmeti hakkı cemî'i rûsûlün
Dahi ol râhnümâ-yi sübülün
Beni sermest-i mey-i tahkik it
Sâlik-i şâhreh-i Sıddık it
Kıl her işimde refikim tevfik
Beni siddiklere_eyle refik
Hürmetine o Şeh-i muhteremin
Beni kıl lâyıık-ı lûtf u keremin

Kıl kerem ey şeh-i âlişânım
Ne kadar mücrim isem sultânım
Hâtem-i cem'-i rûsûl hürmetine
Bâis-i hilkat-i kül hürmetine
Kerem it bendene ihsân eyle
Nazar-ı cûduna şâyân eyle
Koma mahzûn-i derun haste beni
Renc i âsâm ile işkeste beni
Mahfil i vuslata rehyâb eyle
Peyrev-i meslek-i ashâb eyle
Ey kerem pişe cemil-i Settâr
Ne kadar mücrim ise Ârif-i zâr
Afv idüp cürmüni mağfûr eyle
İki âlemde de mesrûr eyle
O dil âzürdeyi aşüfte koma
Gül-i âmâlini neşküfte koma
Ne kadar yoğise istihkakı
Mazhar-ı lûtf ola Abdülbakî

Beyitleriyle biten bu eser, bu vadide yazılan şiirlerin en güzelleriadendir.

Ârif Abdülbakî divanının iki nüshasını da Üniversite kütüphanesinde buluyoruz: 1046 beyitten ibaret olan bu divanda münacat, na't, kaside, terkibi bend, gazel, rubaî, kıt'a ve tarihler görülmektedir.

Ârif, hiç şüphe yok ki devrinin en kudretli şairlerinden biridir. Olgun bir lisanla ve san'at zevkile yazılan bu manzumeler, divan edebiyatının muvafakiyetli şiirleri arasında gösterilebilir. Şairin eserlerini bu itibar iledir ki birçok mecmualarda takdirli başlıklarla kayıtlı buluyoruz. Hatta meşhur Nedim bile kendi el yazısıyla tertip ettiği bir mecmuaya (*Nedim'e bakınız.*) Ârif'in bir hayli gazelini dercetmiştir. Onun Neşati, Vecdi gibi şairlere nazirelerine de tesadüf etmekteyiz.

Ona yapılan nazireler ise ehemmiyetli bir yekûn tutacak kadar çoktur (Bakınız: *Mlt. Alm. K. Mz. No. 740, Mrd Ll. K. Mc. No. 716*).

Şair'in devrinde büyük bir şöhret kazandığını ise gene mecmualar sayesinde öğrenmekteyiz.

Hafız Post'un el yazısıyla mevcut bir mecmuada (*Tpk. Rv. K. No. 1924*) Ârif'e aid bir hayli manzumenin bestelenmiş olduğunu görüyoruz. Bunları bestekârlarıyla birlikte gösteriyorum :

I — Usûleş Çenber beste i Durmuş güfte-i Ârif (*Acem*)

Andelibim gülşenim tab'ı mesîrimdir benim

II — Usûleş Devr-i kebir Beste i küçük İmam güfte-i Ârif (*Segâh*)

Kays u Ferhâd'ın ne kûh u ne beyâbânın bilür

Vâdi-i aşkın gönül bir râh-ı âsânın bilür

III — Usûleş Evfer beste i hakîr (Hafız Post) güfte-i Ârif (*Hicaz*)

Rûyini meydîr meyi rûyin dilârâ gösteren

Gülşeni güldür güli gülşen mutarrâ gösteren

IV — Usûleş Fer' Beste-i Nâne güfte-i Ârif (*Nevâ*)

**Olursa rûhleri yek lâhze cilvegâh-ı nigâh
İder nikabını ol mâh sedd-i râh-ı nigâh**

V — Usûleş Çenber beste-i hakir (Hafız Post)
güfte-i Ârif efendi (*Uşşak*)

**Dil senin memnûn-i lütfundur gerek şâd eyleme
Bende-i dirînedir istersen âzâd eyleme**

VI — Usûleş devr-i revan beste-i hakir (Hafız Post)
güfte-i Ârif efendi (*Uşşak*)

**Mihre baktım âftâb-ı rûyi geldi yâdıma
Servi gördüm kamet-i dilûyü geldi yâdıma**

VII — Usûleş Devr-i revan beste-i hakir Hafız
güfte-i Ârif efendi (*Arazbar*)

**Olup tebhâleriz-i ârzû pâ-yi taleb şimdi
Vücûdum pâ-y tâ ser dâğ ber dağ oldu hep şimdi**

VIII — Usûleş Çenber beste-i İmam güfte-i Ârif
Çelebi (*Nişabur*)

**Âşık-ı vasl ârzû âsib-i hicran görmesün
Sinerişân-ı heves dârû-yi derman görmesün**

IX — Usûleş Sakil Beste-i Hâfız güfte-i Ârif (*Mahur*)

**Dil vâkif-ı serâir-i kevn ü mekân imiş
Tâbende şem'-i mahfil-i rûhâniyân imiş**

X — Usûleş Çenber Beste-i Küçük İmam güfte-i
Ârif (*Ruhavî*)

**Olur âzürde hâtır âşık-ı zârın niyâzından
O şûh-i şivekârım söylemez ammâ ki nâzından**

XI — Usûleş Sakil Beste-i hakir (Hafız Post) güf-
te-i Ârif Çelebi (*Sabâ*)

**Bilmem gazab mıdır nigehin pür sitiz iden
Tig-ı siyâhtâb-ı müjen böyle tiz iden**

XII — Usûleş Çenber Beste-i hakir Hâfız güfte-i
Ârif Çelebi (*Hüseynî*)

**Ayb ider hâl-i dil-i âşüfte sâmânım gören
Görmeden ol şûh-i etvâr-ı perişânım gören**

XIII — Usûleş Sakil beste-i Küçük İmam güfte-i
Ârif Çelebi (*Hüseynî*)

**Ey mâhpâre şem'-i şebistânım olmadın
Meclis fûrûz-i külbe-i ahzânım olmadın**

Bu şiirlerin 4 üne Divanda tesadüf edilmiyor. Fakat
bütün bu bestelenen şiirlerin Ârif Abdülbaki'ye aid
olması kuvvetle muhtemeldir.

Ârif'in 10 gazelini örnek olarak alıyorum :

— I —

Dile hayret olurken tâbiş-i dildârdan peydâ
Olur feyz-i suhan âyine-i ruhsârdân peydâ
İder hem gark-ı hun hem dağ dağ eyler bu eczâmı
O tâbiş kim olur ol hancer-i hunhârdan peydâ
Olur sad fitne-i ser der kemîn-i rûz-i rüstâhiz
Hirâm ittikece tarz-ı şive-i reftârdan peydâ

Nice âzürde hâl-i hâr hâr-ı mibnet olmaz dil
Ola tâ böyle şuriş bir gül-i bi hârdan peydâ
Hurûş-i aşkı gör kim bir dem olsa Kûhken derkâr
Olurdu güne gün feryâdlar kühsârdan peydâ
Görürsün bir gün ey dil seyl-i eşkimle ola nâgâhı
Halel bünyâd-i çerhe çeşm-i deryâ bârdan peydâ
Olur âteşzen-i kişt-i emel ey Ârif oldukça
Sinâ berk-ı mahabbet hâne-i hammârdan peydâ

— II —

Mihre baktım âftâb-ı rûyi geldi yâdıma
Servi gördüm kamet-i dilcûyü geldi yâdıma
İhtiyâr ittim rûh-i yârı bu nûzhetgâhta
Ne gül ü lâle ne reng-i büyi geldi yâdıma
Sûz-i dilden dâğ dâğ olmuş ser ü sinem görüp
Kûh u deştin lâle-i hodrâyı geldi yâdıma
Eyledim geşt ü güzâr-ı şünbülistân-ı behişt
Piç ü tâb-ı zülf-i müşgin müyü geldi yâdıma
Hüyü hâyın zâhidin Ârif gice gûş eyledim
Âşıkım mestâne hây ü hüyi geldi yâdıma

— III —

Ne lâlezâr gerektir ne seyr-i bâğ bana
Yeter müşâhede-i cism-i dâğ dâğ bana
Şemim yâfte-i gülşen-i temennâyım
Olur mı bü-yi gül âlâyış-i dimâğ bana
Yegâne âşık-ı âzâde kayd-ı her kâımım
Giran gelürse nola minnet-i sünâğ bana
Olur füsürde yine serd-i båd-i âhımdan
Olursa şem'-i meh ü mihr eğer çerâğ bana
Tenük mizâc-ı gam-ı dil harâştır Ârif
Hurûş-i zemzeme-i andelib ü zâğ bana

— IV —

Bülbül çemende nağmede feyz-i bahâr ile
Ben künc-i gamda hasret-i dâr ü diyâr ile
Bilmez bahâr zevkını hemsöhbet olmayan
Bir dilrübâ-yi gonca fem ü gül'izâr ile
Bihûde va'd-i vaslı ko ümmide düşmesün
Öldürme âşıkı elem-i intizâr ile
Efsûs o rinde k-olmaya gülçin-i ârzü
Dilriş-i hasret ola yine zahm-ı hâr ile
Hayli dem oldu Ârif-i nâkâmı görmedik
Bilmem nic-oldu hâli dil-i bikarâr ile

— V —

Âşıkım câm-ı mahabbet pür lumâr itmez beni
Ârzü senc-i şerâb-ı hoşgüvâr itmez beni
Gonce-i dembeste-i gülzâr-ı aşkım båd-i âh
Teşne-i feyz-i nesim-i nevbahâr itmez beni
Âşık-ı güstâh tiynet rind-i Mecnun meşerebim
Değme bir tiğ-ı teğafül dil figâr itmez beni
Hâsılı memnûn-ı seyl-i eşk-i çeşmim yolısa hiç
Dem mi var gerd-i tahayyür pür gubâr itmez beni
Andelib-i gülşen-i hüsnüm ki Ârif gülleri
Nevbenev âzürde-i âsib-ı hâr itmez beni

— VI —

Aşık-ı bilhânümâum küy-i cânandır yeri
 Bülbül-i aşûftenin salm-ı gülistandır yeri
 Âlemin şimdi rûsüm-ı milri mensûh oldu hep
 Köhne takvim-i vefânın tāk-ı nisyanıdır yeri
 Her neye baksa cemâli yârdır meşhûd olan
 Kande olsa bidilânın Yûsufistandır yeri
 Tir-i sertizin diletgârânının bidâd lû
 Cânına geçmiş veli cisminde pinhandır yeri
 Çâresâz olmaz mı büy-i pîrehan bidillere
 Çok zamandır künc-i gamda beyt-i alızandır yeri

— VII —

Derûn-i dilde gamı aşk-i câvidan bulurum
 Harim-i sinede bir genc-i şayegân bulurum
 Hü mâ meniş ben o mürğüm ki bâğ-ı âlemde
 Ne bir neşimen-i râhat ne âşiyân bulurum
 O bülbülüm ki geleden bu gülşen-i dehre
 Gül-i ümidimi pejmürde-i hazan bulurum
 Aceb mi neş'e-i meyden elem pezir olsam
 Gönülde neşve-i aşkı cihan cihan bulurum
 Dün uğradım yine humhâne-i mahabbette
 Hezâr mesti serendâz ü sergiran bulurum

— VIII —

Ayb ider hâl-i dil-i aşûfte sâ mânım gören
 Görmeden ol şûhı etvârı perişânım gören
 Olmamak üftâde mümkün mi o nahl-i işveye
 Hâk-i râh olmaz mı ol serv-i hirâmânım gören
 Olduğum bilmez mi garkab-ı yem-i şûridegi
 Cûşîş-i seyl-i sirişk-i çeşm-i giryâmm gören
 Püyegâhım hârzâr-ı vâdi-i hecr olduğun
 Anlamaz mı çâk-i tarf-ı ceyb ü dâmânım gören
 Eylemez Ârif hirâm-i dilkeş-i gülgüm yâd
 Cünbiş-i şebdiz-i kilki berk-ı cevânım gören

— IX —

Bütân ol kâkül-i aşık firibe mübtelâdır hep
 Gazâlân-ı harem pâ beste-i dâm-ı belâdır hep
 Figanı bidilânın sinésüz olmak baid olmaz
 Gülistân-ı gamın bülbülleri âteşnevâdır hep
 Ne geşt-i küyi ne gülçin-i bağ-ı hüsnî olmak var
 O nahl-i işvenin âşıkları bî dest ü pâdır hep
 Şemim-ı zülfî kim sermâye-i âşûb olur her dem
 O şûr-i fitneye bâdî yine bâd-i sabâdır hep
 Ziyâretten benim meclis nişinân-i harâbâtı
 Murâdım dergeh-i pîr-i mugane ilticâdır hep
 Sürür-i bezm-i gam kim aşk dirler nâmına Ârif
 Felek ol nağme-i dilkeşle dâim pür sadâdır hep

— X —

Gönül bir bezm-i pür şevkin kadeh peymâlarındandır
 Ki rüy-i Cem anın sermest ü bî pervâlarındandır
 Cem'in câhına râğbet itmeyüp câmın murâd itmek
 Meyâşâmân-ı nâzım fart-ı istiğnâlarındandır
 Cünün âmûz-ı aşk-ı sâde levh-i mektebi gamda
 Ki anlar ol muallim hânenin dâ nâlarındandır

O melrû kimden öğrensün füsün-i işve-i rindi
 Bütân-ı şehri ann hep aşık-ı şeydâlarındandır
 Nola eylerse meşk-i nâle her şeb tâ seher Ârif
 Ki ol gülzâr-ı hüsnün bülbül i güyâlarındandır

Bibliyografya : Sım., Sfy., Blg., Ymn., Şky. Ş., Osm. ve muhtelif mecmualar.

Ârif Ali (Molla) — XIV üncü asır şairlerindedir.
 Müverrib Âli diyor ki (*Kuh*) :

Ârif Ali vilâyet kasabâtının birindendir. Zamânında Ârif Ali diyu şöhret bulup evâil-i hâlinde erbâb-ı Timardan idi. Sultan Murad Han emri ile Melik Dânişmend fütühâtın bir manzûme kitâb eylemiş, İbni Ulâ'nın lisân-ı fûrs-i kadim üzre yazdığı kitabından hikâyetini arz eylemiş ve ol mukabelede niçe cevâhire destres bulmuş, Bundan mâadâ betarik-it-teyid Tokat dizdarlığın alup huzûr-i râhate sülûk itmiştir. Bu ebyât ol kitâbdaki nazmın güzide ebyâtındandır :

**Çü subh irdi belürdi gün şafaktan
 Bezedi yir yüzün altun varaktan
 Cihâna rahmet âsârı saçıldı
 Güneş doğdı kara akdan seçildi
 Gicenin zulmetini eyledi dūr
 Serâser dehr içini kıldı ma'mūr**

Gene Âli, Melik Daniş Ahmed'in fütuhâtını havi Mirkatülcihad adlı eserinde bu hususa dair daha etraflı ve daha doğru malûmat veriyor. Bu kitabın başlangıcındaki izahatı Bay İbnülemin Mahmud Kemal şu suretle telhis etmiştir (*Menakıbı hünerveran mukaddemesi S. 60 - 61*) :

«Mirkatülcihâd Seyyid Battal Gazi'nin hatîdi Melik Danişmend Ahmed'in fütuhâtını hâvidir. 642 de Selçûkilerden Melik İzzeddin Keykâvüs bin Gıyasüddin, fütühâtı mezkûreyi «Esaht-i rivâyât ile tasfiye» münşiliği hizmetinde bulunan «Mefhar-i bülega İbni Ulâ» yı memûr itmekle «Ol zamanda câri olan Türki lisân-ı mahlûtile edâ eyleyüp bir kitâbı müstetâb kılmış» ve «ol nâme-i feth ü teshir çokluk râğbet bulmamıştır»

Tokad kal'esi dizdarlığıyla «şöhre-i havâss u avâm ve nev'a nazm ü nesr âşinâlığıyla Ârif nâmı kendüsüne isnâd olunması malız-ı râğbet-i hünermendân-ı marifet fercâm» olan Ârif Ali'yi Sultan Murad-ı evvel, tahrir-i fütühâta «memûr-ı bibidâat» eylemiştir. Mümâileyh İbni Ulâ'nın eserini bulup 762 (M.1360) de «cümle-i fütühâtı on yedi meclise tarh ile câbecâ mesnevi tarzında ba'z-ı ebyât ve vâridat nakş ve kendü zu'munca ba'zı ferâyid-i fevâid dahi derc eyleyüp haylice çiriş hare itmiştir.»

Ârif Ali, İbni Ulâ'nın eserinden bahsettiği sırada diyor ki :

**Bir müşevveş yazuda buldum anı
 Eskimiş evrâk ey cânım canı**

**Şöyle ki okumağı kabil değil
Gören anı dir ki bu Türki değil
Öyle yazmışlar anı bir sözi çok
Evvel âhır duracak bir yiri yok
Yazdım anı on yedi fasl eyledim
Okuyana nazm ile nesr eyledim**

Âli diyor ki: «Bu hakir, bundan mukaddem Niksar'a vusûl ve hidemât-ı husrevâne ile bir hafta mikdârı anda nüzûl ve Melik Dânişmend'in ziyâretinde mecbûl fütûhât-ı cemlesinin ısgasında gönlümü râgıb-ı bâhir ül-memûl ittikte Ârif Ali telifine destres bulmuş idim. Ve niçe günler mücerred mazmûn-ı hikâyâta râğbeten anın kırâatine muvâzıb olmuş idim. Meğer ki sâni-i cihân ı âferin ol kitâbın kırâatini rûmûz-i pür hikmete karîn idüp bu hakir-i kemterin anı üslûb-i güzîn ile telif etmeği ve dürer-i nazm-ı rûhefzâ dere ve gevher-i harc i inşâye düre olunmağı irâde buyurmuş imiş. Binaenalâzâlik ol nüshâ-i müzeyyifeyi alup gittim. Tâ bu kitâb-ı müstetâb semt-i telifle encâm ve itmâm bulunca letarik-il-gasb yanımda hıfz ittim ve beyân olunan eyyâm ı azl fursatında rûh-i şerîfinden istimdâd birle kırk günde bu telif-i dilpeziri gayete ilettim ve nâm-ı mergubunu Mirkatülcihâd koyup mümkün oldukça berâet ve tenâsüb gözettim.»

Murad I. in emriyle yazılan bu manzum eser, Kâtip Çelebi'ye göre 762 de değil, 763 (M. 1361) de yazılmıştır (Kşf.).

Silkilleali Âli Osman'da Ârif Ali'yi medheder şu yolda bir şiire de tesadûf ediyoruz:

Güzîn-i zümre-i ehl-i maârif Molla Ârif'tir
Ali'dir nâmı bulmuştur ulûv-vi kadr-i irfânı
Melik Ahmed fütûhâtın minel-evvel ilel-âhır
Murad Han ana nazm ittirdi kıldı lûtf-ı şâyânı

501 varak içerisinde 1450 beyitlik manzum kısım bulunan, diğer kısmı da nesirlerden ibaret olan bu eserin bir nüshası Millet kütüphanesinin tarih kitapları arasındadır (No. 571).

Bibliyografya : Knh., Kşf., Slk., Âli : Mirkatülcihâd, İbnülemin Mahmud Kemal : Menakıbı hünerveran mukâddemesi, Fuad Köprülü : Türk edebiyatı tarihi.

Ârif (Bursalı) — XVII nci asır şairlerinden olan Ârif Mehmed Ağa, Beytûlmal Emininin oğludur. Tezkireler babasının adını kaydetmiyorlar.

Belûğ: Gûldeste'sinde diyor ki:

Babaları hayâtında kesb-i maîşet kaydında olmayup yârân-ı maârif ünvan ve âşûb-i cihân olan tâzeresânile müdâm işret ve zevk ü safâ-yi sohbetten iken pederleri intikal eyledikte tehî ceyb ve tengdestlikten muztar ve ahvâli mükedder olmağla yârân ve ahbâb yegân yegân mezbûrdan ictinâb üzre olmuşlar idi. Ârif Çelebi dahi yârânın bu vaz'-ı nâhemvârına vâkıf olup âzürde hâtur olmağla ihtiyâr-ı sefer itmişler idi. Saati Mehmed Paşa ile muarefeleri olmağın kendi dest-i hüner âzma-larından çıkma mıkırâs-ı hurdekâr ile bir bağçe-i zibâ

yazup içine bir tâvûs-ı cilvenümâ kondurmuşlardır ki Mani-i üstâd görse nakş-ı dilfiribine hezâr pesend iderdi. Mezbur Saati Paşa'ya ihdâ iderler ol dahi hezâr âferin den sonra iki yüz gurus verirler ve yanına alurlar.»

Ârif, Saatçı Mehmed Paşa'nın Sivas valisi bulunduğu sıralarda divan kâtibi olmuş ve onun azledilmesi üzerine birlikte İstanbul'a gelmiştir. (1088-1677) de İstanbul'da öldü. *Şeyhi* «Vakayiülfuzalâ'da diyor ki «Merhûm-ı mezbûr maârif-i cüz'iyeye ile meşhûr, fenn-i müsikide mâhir ve san'at-i hurdekârde akrânı nâdir idi. Müretteb divân-ı eş'arı vardır.» Bizzat Şair de bir beytinde divan sahibi olduğunu söylemektedir. Tezkirelerde kayıtlı olan şiirlerine nazaran Ârif'in Bakî tesiri altında muvaffakiyetli manzumeler vücude getiren bir şair olduğunu söyleyebiliriz. Onun bir çok besteler vücude getirdiğini de görmekteyiz (Gld.).

Tezkirelerdeki ve bilhassa Vakayiülfuzalâ'daki beyitlerini naklediyorum:

**Küşâd it çîn-i ebrûnı nesim-i nâz ile cânâ
Açıl gül goncelerle vaktidir ey gonce-i ra'nâ**

**Kıl müretteb kasr-ı ayşî câminı sâgardan it
Hep der ü divârını kâşî rûh-i enverden it
Kimse mengûş eylemez gûş-i kabûle nazmını
Sen gerek Ârif dür-i yektâ gerek gevherden it**

**Zülfün nesim-i nâz kim gösterdi cânâ mevc mevc
Zülfün içinde görünür ol rûy-i zibâ mevc mevc
Gülgünü câmeyle heman bir goncedir ol nevcevan
Çıksa görünür gülsitan ol verd-i ra'nâ mevc mevc
Ârif suhanda bîbedel deryâ disem eğer mahal
Divânını işbu gazel gösterdi zirâ mevc mevc**

**Rûz ü şeb şu'le virir meclis-i rindâne kadeh
Benzemez zerre kadar mihr-i dirahşâne kadeh
Mey-i nâbile berâber olıcak benzer imiş
Yine bir suyu güzel lâ'l-i Bedahşâne kadeh**

**El virmedi felekte bize çün safâ-yi id
Ey dil gamile eyleyelim merhabâ-yi id**

**Sâid-i simini üzre dâğ urup dâğ üstüne
Bâğbân-ı hüsnüne katmer karanfûl gösterir**

**İşvekârım takınur destârına sünbülleri
Şive-i ihâm ile uşşâka kâkül gösterir**

**Def'-i gam kılmak için gâhi semend-i tab'a
Binüben arsa-i ma'nâda tek ü tâz ideriz**

**Zemîn-i dilde Ârif feyz-i enfâs-ı tabiatle
Nihâl-i kilik-i eş'arım yine bir verd-iter virsün**

**Şeh-i kişverküşâ-yi milk-i nazm olduğunu Ârif
Bile halk-ı cihan budur garaz tertib-i divandan**

Bilmez mezâk-ı derd ü gamı iştret ârzü
Mecrûh-i dâğ-ı hasret olur vuslat ârzü
Âyine-i şikeste dile bir nezâre kıl
Gel gör sefâyı sen dahi ey sıhhat ârzü

Düşüp eşk-i revânım aks-i dâğım serbeser hâke
Değildir mâh ü encüm hâkten nakşittim eflâke
Ten-i zârı komaz bir lâhze âhım girdibâd eyler
Gubâr olsa ser-i kûyinde düşsem hâr ü hâşâke
Ümid-i dühtî itmeme dahi hayyât-ı tâli'den
Giribân-ı dilimde baktığımca çâk ber çâke
Ne lâzım rütbe-i irfândan bahseylemek *Ârif*
Suhan mi'yâr-ı dâniştir görünce ehl-i idrâke

Yine şehir içre oldu bir meh-i nâmihrîban peydâ
Olur her gice bin yerden sadâ-yi el'aman peydâ
Ser-i Meccnûn-i Leylâ'da değildir mûy-i jûlide
Derûnî âteşinden oldu başında duhan peydâ

Sorsam mizâc-ı çeşmini bîmâr-ı nâz iken
Lâbûd virir girişmesi düşnâm ile cevâb

Nigâhı âfet ü müjgânı âfet ebrûvân âfet
Muhassal tîri âfet tîği âfet hem kemân âfet

Güldeste'de ise aşağıdaki gazeli görülmektedir:

Görüp lâyık mıdır dilhaste-i bergeşte âmâlin
Dimezsün ey şeh-i bidâd bir kerre nedir hâlin
Bahar eyyâmıdır uşşâk senden rûy-i dil görsün
Açılson bezm-i meyde sine-i âyine tîmsâlin
Cünûn-i mest-i şevkin ta'm bedgûyan ziyâd eyler
Olur Mecnûn'a bir ritli-giran her sengi etfâlin
Felek lûtfunla olmaz şâd cevrenden elem çekmez
Berâberdir dilefgârâne idbârıyla ikbâlin
Ne hâsıl şekveden bîhûde meyûs olma lûtfundan
O şâh-ı hüsne *Ârif* var hele arzeye ahvâlin

Bibliyografya: Blg., Gld., Şky. Ş., Sel.

Ârif (Çapanzade) — Son asır şairlerinden olan Mehmed Ârif Bey, Cebbarzadelerden «Çapanzade» Şakir efendi'nin oğludur. Boğaziçinde Baltalimanında doğdu. Mektebi İrfanda tahsilini bitirdikten sonra «Bâbiâli» ve «Bâbi seraskeri» kalemlerinde kâtiplik etti. Bilâhare kendi isteğiyle tekaüd oldu. Kitap yazmakla iştiğal etti. 15 Muharrem 1339 (M.1920) da yüz yaşını geçkin olduğu halde Çengelköyünde Bekârderesinde müsteciren oturduğu evde öldü. Vasiyeti mucibince Nakkaş kabristanına defnedildi. Ârif'in 17 eseri vardır. Bunları sırasıyla yazıyorum:

1 — İzâhülmerâm alâ velâdet-i Seyyid-ül-enâm (Mevlid şerhidir.).

2 — Hadis-i erbaîn şerhi (Beş cildir.).

3 — Atiyye-i süblaniyye şerh-i Gavs-i Geylâniyye (Matbudur.).

4 — Hazîne-i Nûr (Matbudur.).

5 — Terceme-i fikh-i Keydânî.

6 — Güldeste-i İsmet (İsmet Buharî'ye aid bir gazelin şerhidir.).

7 — Mihtâh-ı hasin-i Rahmâniyye fî arz-ı vücûd-i Rahmaniyye (Sünbül Sinan'a aid bir manzumenin şerhidir.).

8 — Dâfi'uzzulem fî kulûb-il-ümeme (Şeyh Vefa'nın nutku şerhidir.).

9 — Tuhte-i Şemsiyye (Mevlâna'nın nutku şerhidir.).

10 — İstid'â-yi merhamet (Ahmed Bedevî'nin nutku şerhidir.).

11 — Celb-i sürûr ve selb-i küdür (Münferice kasideinin şerhidir.).

12 — Tuhfe-i seyfiyye.

13 — Vâridât-ı seferiyye.

14 — Zeyl-i vâridât.

15 — Hazâin-i envâr ve defâin-i esrâr (Ashabın hayatları hakkındadır.).

16 — Şüünât-i Hak alâ mâcerâ-yi sebak (İslâm tarihi: Üç cild.).

17 — Divançe.

Bursalı Tahir diyor ki (*Osm.*): «Âsârının kısm-ı a'zamı daha hâl-i hayâtında delâlet-i âcizî ile Üsküdar-da Hazret-i Hüdaî dergâh-ı şerifi kütüphanesine vakfedilmiştir.»

Bu kitapların bir kısmı bugün Üsküdar Selim Ağâ kütüphanesinde mevcuttur. Fakat divanın nerde olduğunu bilmiyoruz.

Bay İbnülemin Mahmud Kemal Şairin aşağıda yazılı iki gazelini örnek olarak göstermiştir (*Stş.*):

— I —

Her kesin hâlince vardır bir tecelligâh-ı aşk
Bîsütun Ferhâd olursa Tûr şeklin gösterir
Hamr-i sâki-i ezelden nûş iden mestânedir
Kendüzin her hâlde mahmûr şeklin gösterir
Çeşm-i ibretle nazar kılсан eğer bir dîve sen
Cennetülfirdevs içinde hûr şeklin gösterir
Kec nazarla fil mânzûrî olan nâkeslere
Bunca esrâr-ı Hudâ bir nûr şeklin gösterir
Bu fenâ dârı seni sermest ü hayrân itmesün
Feyz-i Hak âsârdır ma'mûr şeklin gösterir
Zâhidâ sen *Ârif*'in kalbini zannitme tehi
Zât-ı Hak âyinesidir nûr şeklin gösterir

— II —

Mahfi iken nûr-i zâtın sonra ifşâ eyledin
Sine-i bikinemi ol nurdan ignâ eyledin

Kendi hüsnün hüblar vechinde peydâ evleyüp
«Çeşm-i âşıktan dönüp anı temâşâ eyledin»
Nûh'ı seylâb-ı belâdan lûtf idüp kıldın rehâ
Fülk-i cismim ka'r-ı bahr-ı aşka ilka eyledin
Gülşen ittin nâr-ı Nemrûd'ı Halilullâh'a kim
Nâr-ı hubbinle vücûdum yaktın ifnâ eyledin
Merhem-i rahminla Eyyûb'a şifâlar bahş idüp
Ehl-i derdin zümresinde beni ibka eyledin
Kurtarup sicn-i belâdan Yûsuf-i Ken'an'ı sen
Eşk-i çeşmim çâh-i gönlüm içre icrâ eyledin
Rûh-i kuds'i neş'e-i Meryem'den ittirdin zuhûr
Tıfl-ı gönlüm mürde-i vashında ihyâ eyledin
Ey Mütercim lâmekân ilin mekân it durma kim
Feyz-i akdesten bu şeb bana tecellâ eyledin
Bibliyografya: Osm., Stş.

Ârif (Dıramalı) — XIX uncu asır şairlerinden olan Ârif hakkında *Fatin* tezkiresinde şu malûmat kayıtlıdır:

“Melîmed Ârif-i sâlib zekâ Selânik eyaletinde kâin Dırama kasabasında pânihâde-i sâha-i vücûd olup hâl-i şebâbetinde ki bin iki yüz kırk altı sâlinde (M. 1830) Mısır-ı Kahire'ye azîmet ve bir mikdâr tahsil-i ilm ü mârifet eyledikten sonra aklâm-ı Mısıriyyede bir müddet bil-istihdâm ümerâ-yi mülkiyye-i Mısıriyyeye mahsûs olan rütbelerden miralaylık rütbesini bil-ihraz dâr-i şûrâ-yi Mısıriyye a'zâsı sınıfına ilhâk kılınarak ol tarafın ta'birâtı vechile ikiyüz altmış beş senesi (M 1848) Bulayre müdürlüğüne nasb ve ta'yîn kılınıp Mısır vâlisi Mehmed Ali Paşa merhûmun vefâtından sonra terk-i memûriyetle İskenderiyyede bir müddet ikamet-sâz-ı istirâhat olmuş ve işbu tezkire-i âcizânemizin tab'ı esnâsında dâr-ı şûrâ-yi Mısır başkitabetine memûr ve ta'yîn kılınmıştır. Mûmâileyh dekâyık şî're âşinâ bir şâir i şirin edâ olduğu müsellemler ise de tazmîngüne inşâd itmiş olduğu iki aded beytinden başka âsârına destres olunamamıştır:

Hamd i bîhad o kerem fermâye
Beni fermanber iden bigaye
Kıldı ezcümle o Hallâk-ı kerim
Beni âzâde-i ser dest-i nesim

Bibliyografya: Ftn.

Ârif (Fethullah) — XVI ncı asrın meşhur şairlerindendir. Asıl adı Fethullah, mahlâsı Ârif'tir. Babası Derviş Çelebi, san'atkarlığıyla ve hattatlığıyla şöhret kazanmış bir şahsiyetti. Elkas Mirza'nın maiyetinde nişancı olarak Türkiye'ye gelen bu adam *Âşık Çelebi* ye göre Acem'dir. Ârif'in anası meşhur mutasavvıf İbrahim Gülşenî'nin kızıdır. Şair üzerinde bu büyük şahsiyetin bariz tesirleri vardır. Ve Ârif, onun terbiyesiyle yetişmiştir. *Âşık Çelebi* diyor ki: «Ana cânibin-

den Şeyh İbrahim'in nebiresi ve nefes oğlu olmağla nefis oğlundan ahab vâris-i mahabbet-i kesiresi idi.»

Ârif, şiirleriyle ve kasideleriyle tanınmağa başlarken Kanunî'nin de alâka ve takdirini kazanmış «yirmi akçe ulûfe» ile de taltif edilmişti. Padişaha mütemadiyen manzumeler sunan Ârif, «Nazm-ı tevârih-i Âl-i Osman» ı yazmağa memur edildi. Bu sahada devamlı bir surette çalışıyor ve bu yüzden mütemadiyen ihсанlar alıyordu. Manzumenin beyitleri yirmi bini geçince kâtipler ve nakkaşlar tayin edildi. Ve bu işin kolaylıkla yapılabilmesi için atölyeler yaptırıldı. Ârif'e verilen tahsisat ta günden güne arttırılıyordu. «Ulûfesi yetmiş» olmuştu. Hükümdardan ayrıca para da alıyordu. Nihayet kitabı bitirdi. Ve padişaha ithaf etti.

Âşık Çelebi diyor ki: «Her kim gördüyse tahsin idüp insâf eyledi. Egerçi bazı hasûd ve erbâb ı garaz padişaha ol şiir ve bu şâir hakkında çok nesne arz ittiler. Ammâ pâdişâh-ı kadirşinâs garaz ı mahz idüğün bilüpehemmiyet virmedi. Fillhakika kitâb-ı mezkûr birbahar-ı zâhir ve genc-i cevâhirdir. Bu yakinde mesmû' değildir ki bir şair altmış bin beyte dest urmuş ola.

Evâil i hâlinde merhûm nakkaş başı ki Şahkulu'dur. Ve Nâmî nâm bir acem levendi ki rafid ü sebt ü fiskele ehl-i kabûlün gayr ı makbûlûdür. Hasedle idüp merkum nâmına nice terzik ebyât diyüp şâyi' ittiler. Ammâ ehl olan bilirdi ki kimi Nâmî i bednâmın sâhtesi ve kimi Şahkulu'nun reng ve nakş-ı perldâhtesi idi. Behr i hâl hak bâtildan kalmaz.»

Ârif'in az bir zaman içinde bu kadar geniş bir işi başarabilmesi elbette büyük bir muvaffakiyettir. Ve bu şiirlerin san'at bakımından ehemmiyeti olmasa bile, derin bir vukufun mahsulü olduğu inkâr edilemez. Devrinde yapılan itirazlar ise, *Âşık Çelebi*'nin dediği gibi, kıskançlık eseridir.

Hasan Çelebi'yi de Şâiri beğenmeyenler arasında görüyoruz. Tezkiresinde «Sultan ve hükâm» ın ekseriyetle farisî bilmediklerini ve bu yüzden iyiyi kötüyü ayıramadıklarını ve Ârif'i de işte bundandır ki yüksek bir kabiliyet zannettiklerini anlatıyor. *Beyanî* de aynı fikri müdafaa ediyor.

Ârif'in Şehnamesi baştan aşağıya Acemce yazılmıştır. Hattâ vücude getirdiği beyitler arasında onun Arapça kullanmamağa çalıştığını bile görüyoruz. *Âşık Çelebi* şöyle bir fıkra kavdediyor:

«Bir defa Firdevsî Şehnamede Arabî lâfz irâd itmediği ciheti medheder. Bu dahi nazm ittiğim Şehnâme de iki bin beyit didim içinde lâfz-ı Arabî yoktur deyu ol ebyatı okudu. Esnâ-yi ebyâta «Rayhan» lâfzı geldi. Fakir rayhan lâfzı Arabidir didim. Ammâ lûgat i müş terekedendir. Zeytun ve sabun gibi didi. Fakir rayhan

öyle değildir. Lûgat-i müştereke oldur ki her dilde müstakil ismi olmaya. *ريحان* m fâriside ismi «سیرغم» dir didim. Çünkü munsif ve hakkaniyetle muttasıf idi. Reva gördü.,

Ârif'in Süleyman Paşa fütuhâtına aid iki bin beyitlik Türkçe bir eseri olduğunu da *Âşık Çelebi* söylüyor. Bu eserin nerede olduğunu bilmiyorum. Acemce Şehname, Bay Mükrimin Halil'in rivayetine göre, Merhum M. Cevdet'in İnkilâp müzesine vakfettiği kitaplar arasında mevcuttur. Bu eserler henüz tasnif edilmediği için görmek kabil olmadı.

Seyit Lokman Türkçe Şehnamesinde (*Topk. Hz. K. No. 1524*): «Mukaddemâ Ârif mahlâs Şehnamegüy

Fethullah ibn-i Kâtip Derviş Şirâzi yerine gelen merhum Eflâtun ibn-i şeyh Derviş Mehmed Şirvânî ki mahlâsı eş'âr-ı Türki'de Hazâni ve Fâriside Esîrî idi. Yerine bu kemine mâdih-ı hânedân-ı Osmânî Seyyid Lokman ibn-i Seyyid Hüseyin-il-Âşûrî hizmete memâr» olduğunu yazıyor.

Ârif'in Şairlikten başka resim ve nakışla da iştilal ettiğini görüyoruz. *Âşık Çelebi* diyor ki:

« Fenn i şiiirden mâadâ kendü icad ve ibdâ' ve telif ve ihtirâ'ından *Zammülhayâl* dirler bir nesne tertip itmiştir ki nakş u nigârına göre beyt-i Çia bir sûret-i bîma'nâ ve sanem-i deyr-i Ferhâr bir seng-i nâtrâşidedir. Ya'ni bir mahbûb surettir ki Mânî görse suret-i bican kalur. Ve rûh-i musavver didikleri görmeğe can virir. A'zâsından her uzvunda kendünün ol uzuv vasfında bir rubâisi yâ bir iki beyti yazılmıştır.

Bir ameli mermer icad itmiştir. Hakka ki ievh-i âlemde sikke-i zer ve hulûl-i erbâb-i inkâr ve istikbârda ken nakş-ı fil-hacerdir. Ve bir ameli gül paydâ itmiştir ki sâk u berki ve şikâf ü terki reng ü rûyi belki berk ü büyi aynıdır. Gül-i gülzârdan rüchâ-nı hezâr dil-i pür hâr ve bir gül-i bihârdır.,

Hasan Çelebi Ârif'in bu san'at eserlerini gördüğünü şu cümleyle anlatıyor:

«Vâlid-i firdevs mekânın meclis-i fazl u irfânında arz-ı metâ' ittikte görmek vaki' oldu. Fîlvaki' eâcib-i muhterîâtandır.,

Ârif, bütün bu eserlerinden ve ilmi kudretinden başka kaside, gazel, kıt'a, Lûgaz ve muammalariyle de tanınmıştır. *Ahdî*, tezkiresinde şunları söylüyor:

«Elhak ol Ârif-i devr-i zaman ve kâşif-i esrâr-ı nihân ve ilm-i hey'et ve hendesede bîmisli ü bihemtâ ve edâ-yi suhande ârif-i müşkilküşâ ve zâtî şerifi envâ'i ma'lûmât ile ârâste ve unsur-ı lâtifî fûnûn-ı ulûm ile pirâste ve dikkat-i tab'-ı pâki gayetle hûb ve hiddet-i zihni safâyile nihâyette mergub ve akrân içre ulûm-ı ma'kuli tertib üzre görmüş ve kütüb-i menkuli gereği gibi eylemiş beynelfuzalâ fazîiyle meşhûr ve indeşşuarâ şîriyle mezkûr kuvvet-i müstakîmi ahkâm-ı şiiirde mâhir ve zihni selimi her bir nesnenin fenninde şuarâ-yi pişin gibi kadir bir derecede ki zurafâ-yi müteahhirinin ve mütekaddiminin musanna' ve muhayyel kasâidine nazireler diyüp envâ'-i iltizâm-ı mâlâ yülzem kılmıştır ki akl-ı hurdedân mutâlâasında hayran kalur ve fûnûn-i muammâ ve lûgazde sâhib tahkik ve mukattaât ve gazeiiyyâtı ve serâser ebyâtının maânisi dakik üslûb-i Mesnevîde Şeyh Nizâmî'ye peyrev ve bende-i hazret-i Husrev olup Hamse dimiş ve andan mâadâ pâdişâhımızın saâdetle tahtı kayasire cülûs ittiği zaman Tevârihi âli Osman'ı yüz bin beyit Şahname dimiştir. Hakka budur ki kuvve-i şiiiriyyesi bir mertebede ki günde bin beyit dimeğe kadir lâkin kitâbeti mümkün olmadığı ecilden günde beş yüz beyitle iktifa etmişler idi.»

(969-1561) de ölen Ârif'in nazire mecmualarında bazı gazellerine tesadüf edilmektedir (Meselâ bakınız: *Prv., Nsr.*). Tezkireler ise mahdud bir kaç şiiirini örnek olarak gösteriyorlar.

— I —

Geldi hüsnün gülşenine bir hat-ı gülbû dahi
Başıma rûz-i ezelde yazı imiş bu dahi
Dahi hat Rayhânımı Yakut anmasun bize
Kim anın üstüne geldi şimdi bir yazı dahi
Geldi uş dilber seki sen çekme zahmet ey tabtb
Kim yetiştî dâmenin almağa bir ulu dahi
Kametın bir servdir kim ola anın yarı gül
Hoş aceb olsaydı ger virseydi şeftâlû dahi
*Ârif*i yetmez mi gamzen okları katl itmeğe
Kim kuruptur yâylar her güşede ebrû dahi

Ahd.

— II —

Di bâğbâna serv-i revânın yabâne dik
Tâ gelmesün nihâl-i kad-i dilsitâne dik
Atma yabâne hayfdürür gamzen okları
Her biri bir nihâldürür bâğ-ı câne dik
Merdümlük eyle hâne-i çeşmüme bas kadem
Serv-i revânı çeşme-i âb ı revâne dik
Dârâ-yi derd olmuşam ey dâğ-ı âteşin
Altun benekle cismime raht-ı şehâne dik
Ölsem hadeng-i yâr ile her istühânımı
Küyinde nâm komağa *Ârif* nişâne dik

Trpk. Bg. K. No: 406

— III —

— Muamma —

Bir muammâdürür iki kaşın
Ki çıkar andan ismi nakkaşın
Aşırı sarktın rüh-i yâre
Meğer ey zülf ikidürür başın
Ay efendim hilâl kimdir kim
Gözün üstünde var diye kaşın
Seni çok yaşlu anlaram ey göz
Merdüm içinde saklama yaşın
Ta'n idüp alma ağzuna câmı
Ki değil zâhidâ senin aşın
Nûr-i hurşide hiç irer mi zevâl
Didesi görmez ise huffâşın
Götüreliden tabanını Mecnun
Gelmedi *Ârifâ* ayakdâşın

Aşk., Hsn.

Bibliyografya · *Aşk., Hsn. Ahd. Ryz., Kfz., Knh.* ve mecmualar. *Ârif*'in minyatürü Millet kütüphanesi müzesindeki *Âşik Çelebi* tezkiresinden alınmıştır.

Ârif Dündar — Dündar'a bak.

Ârif (Erzurumlu) — XIX uncu asır şairlerinden olan *Ârif* hakkında *Fatin* tezkiresi şu malûmatı veriyor:

«*Ârif* Bey Rüşdi Paşa merhûmun akribâsından ve hâcegân-ı divân-ı hümâyûndan müteveffâ Ali Beğ'in sulbünden Derseâdet'te 1248 (M. 1832) sâlinde kadem-nihâde-i sâha-i vücûd olup 1258 (M. 1842) senesi pederi mûmâileyh ile berâber cânib-i Hicâz'a azîmet ve ba'del-avde Mısır-ı Kahire'de yedi sene müddet ikametle Derseâdet'e bilmuvâsale bâb-ı seraskeride masraf hazînesi dâhilinde vâki' tahrîrât odası ketebesini sınıfına dâhil olmuş ve işbu tezkire-i âcizânemizin tab'ı esnâsında tahrîrât kitabeti hidmetiyle Hakkâri cânibine azîmet eylemiştir. Mûmâileyhin dahi Sünbülzade Vehbi efendi merhûmun Tuhfe-i Fârisiyye'sine bir kıt'a şerh-i nâtamâmı vardır.»

Fatin Tezkiresi (1271-1854) de basıldığına göre şair, bu tarihte Hakkâri'de bulunuyordu.

Ârif'in Erzurumlu oluşunu, Şair Mehmet Rüşdi Paşa'ya akraba olmasından istidlâl ediyoruz.

Fatin'de munderiç olan gazeli yazıyorum:

Âşıka rencişi dilber kerem olmaz da nolur
Adem-i cevr ü cefâ renc ü gam olmaz da nolur
Gülşen-i hüsnünü fikreyleyen erbâb-ı dilin
Sahn-ı endîşesi bâğ-ı İrem olmaz da nolur
İşve vü nâzile ol şûh-i zarîfâne reviş
Sâki-i encümen-i bezm-i Cem olmaz da nolur
Tutsa dâmânını bir bende dü destiyile kavî
Mazhar-ı lûtf-i veliy-yün-niam olmaz da nolur
Tab'-ı *Ârif*'te mahabbet eser eyleser eğer
Şâir-i mâhir-i âlfhimem olmaz da nolur

Ârif (Eskişehirli) — XVIII inci asır şairlerinden olan *Ârif* hakkında *Şeyhî*'nin Vakayülfuzalâ'sında şu malûmat kayıtlıdır:

Ali efendi Eskişehir'dendir. Şeyhülislâm Ankaravî Mehmed efendi'den mülâzemetle bekâm olup Rumeli kalemrevinde bir kaç mansıbla kadı olmuş idi. 1100 (M. 1688) târihinde fevt oldu. Bu beyit anındır:

Açup sîb-i zenahdânın ki ey cânâne örtersin
Yimezler bâğ-ı hüsnün miyvesin cânâne örtersin

Salim tezkiresinde de kısaca aynı malûmat verilmektedir. *Beliğ* ise, yanlış olarak şairin sekiz sene sonra öldüğünü kaydediyor. Bütün menbalar aynı beyti örnek olarak göstermektedirler.

Bibliyografya : Sky. Ş. , Slm. , Blg. , Scl.

Ârif (Halvetî) — XVI ncı asırdan XVIII inci asra kadar gelen şairlerin bir çok manzumelerini ihtiva eden bir mecmuada (*Mlt. Alm. K. Mz. K. 786*) “*Ârifi Halvetî*,” serlevhasıyla bir şiir kayıtlıdır. Bu manzumenin bilmediğimiz her hangi bir şaire aid olması ihtimal dahilinde olduğu gibi divanı elimizde bulunmayan ve hayatları hakkında ufak bir bilgimiz olan *Ârif* adlı şairlerden birine aid olması da mümkündür.

Gerçi çoktur âlem içre Hak tarîk illâ ki ben
Halvetiyem Halvetiyem Halvetiyem Halveti
Dutmuşam ben râh-ı Hak'kı her ne dirsene söyle sen
Halvetiyem Halvetiyem Halvetiyem Halveti

Aşlıdır cümle tarîkin Nakşbendî Halveti
Cümle andan Mesnevî'dir Mevlevî vü Celveti
Hamdülillâh kalbe bundan irdi vahdet devleti
Halvetiyem Halvetiyem Halvetiyem Halveti

Pişüvâmız muktedâmızdır Muhammed Mustafâ
Vâsita mâbeynimizde ol Aliy-yel- Murtezâ
Kapudan girdi meşâyih şehri ilme *Ârifâ*
Halvetiyem Halvetiyem Halvetiyem Halveti

Ârif Hikmet (Hersekli) — Hikmet'e bak.

Ârif Hikmet (Sarıcalı oğlu) — 1315 — 1899 da İskenderun'un Belân kazasına tabi Kızılkaya köyünde doğdu. Babası Mehmed Ağa Sarıcalı oymağından bir köylüdür. İlk tahsilini Antakya nümune mektebinde yapan Ârif Hikmet, Halep muallim mektebine devama başlamış, ikinci sınıfta iken askere çağırılarak İstanbul'a, ihtiyat zabıt talimhâhına gelmiştir.

Terhis edildikten sonra, tekrar tahsile başlamış, Adana Muallim mektebini bitirdikten sonra o zamanki mektep müdürü Bay Ali Ulvi'nin inhasıyla aynı mektebin tatbikat kısmına muallim olmuş, İki yıl sonra Konya'da açılan Orta muallim mektebi'ne girmiş ve 1928 de Ankaraya nakledilen bu mektepten mezun olmuştur.

Bir müddet İsparta ve Burdur, mekteplerinde Türkçe muallimliği eden Ârif Hikmet, bugün Diyarıbekir lisesi Türkçe hocasıdır.

Menekşeler adlı 100 sahifelik matbu bir şiir kitabı olan

Ârif Hikmet'in eserlerinde mahallî bir renk taşıyan hususiyetler vardır.

— I —

— Buğday Tarlası —

Kışın engin bir sudur,
Yazın altın buğudur,
Değişen bir duygudur,
Sanki buğday tarlası..

Dümdüz olur ovalar,
Yaslanır ufka dalar,
Birbirini kovalar,
Sanki buğday tarlası..

Hafif bir yel esince,
Düşer gizli sevince,
Gerinir ince ince,
Sanki buğday tarlası..

Gün batınca loş olur,
Mehtapta ne hoş olur,
İçmeden sarhoş olur,
Sanki buğday tarlası..

Kalbinde neler gizli,
Sapsarı saz benizli,
İç çeker gizli gizli,
Sanki buğday tarlası..

Erir yanan akşamlar,
Güneşi damla damla
İçerek solar gamla
Sanki buğday tarlası..

II

— Halıcı —

Gönlünde bir derd mi var, ayrı mısın eşinden.
Genç yüzün daha solgun bir akşam güneşinden.
Yorgun mu, hasta mısın? Aldırma, haydi doku!..

Vur kirkidi! İsterse buz kessin için, dışın,
Saplandıkça bağrına dişleri kuduz kışın
Bir dakika gülmiyen bahtına lânet oku!

Bilmezler ki her teli canından sevgilidir
İşlediğin her nakış İstirabın dilidir:
Gönlünün feryâdını besteler perde perde..

Çek! Bahtının bitmiyen ebedî cefâsını,
Sen göz nuru dök, işle; el sürer safâsını,
Ömrün gibi « halı » n da sürünür kuru yerde..

Ârif Hikmet (Şeyhülislâm) — Hikmet'e bak.

Ârif (İsazade) — XVIII inci asır şairlerinden olan Ârif hakkında *Ramiz* tezkiresinde şu malûmat kayıtlıdır:

“Ol mahdûm-i serâmedin nâm-ı emcedleri Mehmeddir. Mevâli-i kirâmdan İsazade Abdullâh efendi'nin mahdûm i güheri ve necl-i necîb-i hünerveri olup miyâne-i müderrisin-i kirâmda ilm ü irfân ile şöhretşâr şi'rü inşâye pür iktidâr şuarâ-yi asrımızdan bir mahdûm-i celil-ül-mikdârdırlar..”

Tezkirenin sonunda «Âsarlarından Nişancı Paşa câmi'i ta'mîrine olan târihleri teberrûken tahrîr olundu» deniliyorsa da tarih kaydedilmiyor.

Bibliyografya: Rmz,

Ârif (Kâhyazade) — XIX uncu asrın meşhur şahsiyetlerinden olan Ârif, Reisülulema Kethudazade Elhac hafız Mehmed Sadık efendi'nin oğludur. Şair'in talebesinden Binbaşı Emin, yazdığı “Menakıbı Kethudazade,”

adlı eserinde Ârif'in ana cihetinden nesebinin meşhur Hasan Can'a müntehî olduğunu söylüyor.

Bay İbnülemin Mahmud Kemal diyor ki :

"Pederinin esnâ-yi hayâtında sadr-ı esbak Yusuf Paşa'nın kızıyla izdivac ederek Ali Rıza Bey tevellüd eyledi.

Hanım, evde oturmayup araba ile bir düziye akra-basına gidermiş, ihtârât-ı mükerrerenin tesiri görülmediğinden tatlıke mecbur oldu. Sadr-ı esbak Alemdar Mustafa Paşa, vâki, olan recâ üzerine efendiyi da'velle hanımı tekrar almasını tavsiye eylediyse de talâk-ı selâseden bahsile reddetti. Bu hanım, bilâhare Bağdad vâlisi meşhur Ali Rıza Paşa'ya varıp birlikte gitmiştir.

Ârif efendi'nin o hanımdan tevellüd eden oğlu Ali Rıza Bey de anlarla beraber giderek orada vefat etmiştir (Stş)."

Ârif'in babası Medine kadılığına tayin edilmişti. O da birlikte gitti. Haccı edadan sonra tekrar İstanbul'a döndü. Fatih Camiinde Tırnava müftisinin oğlu Abdürrahim'in dersine devama başladı. «Akaidi Celâl» okunduğu sırada hocası ölmüştü. O da Milâsi Müftîzade'den istifade etmeğe başladı ve bu adamdan icazetname almağa muvaffak oldu.

Kamus mütercimi Ahmed Âsım, Ayvansaraylı Münzevî Salih, kadızade Mehmed, Biraderzade hafîdi Sâkıp, Hoca Neş'et, Reisülmüneccimîn Râkım, Lâz Mehmed gibi o devrin tanınmış âlimlerinden de istifade eden Ârif, meşhur Palabıyık'tan Heyet, "Hendesehane," ye giderek Gelenbevî İsmail'den riyaziye ve Bulgarî İsmail'den de Tasavvuf okumuştur.

Bay İbnülemin Mahmud Kemal Ârif'in memuriyet hayatı ve onun hususiyetleri hakkında mevcut malûmatı şu suretle kaydediyor:

"1210 (M. 1795) de tarîk-ı tadrise dâhil oldu. 1238 (M. 1822) de Halep, 1248 (M. 1832) de Bursa mevleviyetlerine nasb olundu. 1252 (M. 1836) da Mekte, 1254 (M. 1838) de İstanbul, 1263 (M. 1846) da Anadolu kadıaskerliği pâyeleri tevcih kılındı. Halep ve Bursa mevleviyetlerinde bizzat bulunup diğerlerini rütbe ile geçerek memuriyetlerini ihraz eylemedi. Kadıasker Fındıkzade efendi «Niçin İstanbul mesnedine oturmadın bizzat hükûmet etmedin, andan beşyüz kise olur demiş.

Ârif efendi, meclisine devam edenlere «Siz, beni halîm ve selîm görüyorsunuz, Amma ben hükûmette değişirim. Mürâfaa esnasında vekayi' kâtibinin takririne kanaat eylemem, kendim zabt-ı da'vâ ederim, tarafeyni kendim dinlerim. Şâhidleri mahallerinden tezkiye ederim. Oda kapusunun arkasında tezkiye etmem. Bu gidişle beşyüz değil, iki yüz kise bile olmaz. O makamda ihtiyâr edilecek mesârife bile kifayet etmez. Bursa mevleviyetinden geldiğim vakit sehmini sattım

da mevleviyette ettiğim borcu verdim. Şimdi sehminim de yok, borcumu nereden vereyim», demiştir.

1241(M.1825)de Bektaşlıların nefyinde ulemâdan Kürd Abdürrahman efendi "Kethudazade bektâşdır, mezhebsizdir. Şânîzade'yi nefyettiğimiz gibi bunu da nefyetmeli» deye bağırması üzerine - Bilâhare kadıasker olan - Çerkeşli Mehmed Rafi efendi "Adam, utanın, kethudazade hepimizin hocasıdır. Ben de okudum. Mezhebi, i'tikadı pâk bir adamdır," diyerek müşarünileyhi nefiyden kurtarmıştır.

Ârif efendi 5 rebiülâhır 1265 (M. 1848) de seksen yaşında vefat etti. Beşiktaş'ta Yahya efendi türbesinin haziresindeki kabristana defnolundu. Mezar taşında şu sözler yazılıdır :

Hüvelbâkî

Anadolu kadıaskerliği pâyelülerinden ve a'lem-i ulemâdan merhûm ve mağfûr المحتاج الى رحمة ربه الغفور Kethudazade demekle ma'rûf ve meşhur olan cennetmekân Mehmed Ârif molla efendinin rûhiyçün fâtiha

5 R 1265

Tevhid efendi tarafından divanının başına yazılan muhtasar terceme-i hâline "Ulûm-i hikemiyye, husûsâ fûnûn-ı riyaziye ve maârif-i cüz'iyede alelilâk meşhûr-ı âfâk olup teşnegân-ı zülâl olanlar, tahkik-i yünbû' -ül-hayât-ı takrirlerinden reyyân olurlardı. Meşrepleri tekellüfât-ı resmiyeden âri ve iltifât-ı ârâyiş-i dünyeviye-den beri, vakur ve mütevâzı', ashâb-ı irfan ve dervî-şân ile ülfete mâil, sedd-i remak mertebesine kani' idiler. Âsâr-ı kalem-i mu'ciz rakamları nesir ve nazımda kesir ise de mazbût olmayup ba'zan nazma rağbet-i tabiatleri vukuunda inşad buyurdıkları manzumeyi huzzâr-ı meclisten hâhişger olanlar tahrîr etmeleriyle söyledikleri eş'ârın dahi ekseri teleferke-i yedi rûzgâr olmağa مالا يدركه لا يتركه müfâdınca eyâdi-i ihvanda bulunan eş'ârı ahlâfa yâdigâr olmak üzre cem' ve tertîb olundu» deniliyor.

Ârif efendi vefatından beş on gün evvel eş'ârını verip «Al yazda yine getir» dediğinden ba'dettahrîr iâde ettiğini ve istinsâh ettiği eş'ârı Tevhid efendi'ye verip müşarünileyh, kendine sormadan bastırıldığını ve ba'z-ı eş'âr sehven müşarünileyhe verilmediğinden kendi eserine derceylediğini Emin efendi söylüyor.

Ârif efendi'nin kırk elli yaşına kadar pek çok şiir söyleyip "Bir arnavud uşağım vardı, düşürdü, zâyi'etti," dediği ve matbu' divandaki eş'ârın ekserini elli yaşından sonra söylediği Emin efendi'nin cümle-i rivâyâtındandır.

Muallim Naci mecmuasında «... Divançeden istidlâl olduğuna göre müşarünileyh, milletin şiirde birinciliği ihrâz eden ricâlinden değil, bunların mütevassitlerinden bile addolunmamak lâzım gelir. Olabilir ya, bir adam hakîm olur da, şâir olmaz. Bununla berâber hoşça beyitleri de yok değildir.

Binaenâleyh şuarâ arasına katılabilir. Denilebilir ki en değerli eş'arı kendisine isnâd olunan zarifâne fıkralarıdır» diyor.

Müşârünileyh, bazan şi'r'in bahrını bulmak için yavaşça takti' ederek dermiş ki :

«Takti' şi'r'in hademesindedir. Şi'r'in selâset ile kıraetini bırakıp ta takti' ile okunmak, uşağı efendinin yerine geçirmek gibidir. Şi'ri lâkırdı gibi okumalı. Şiir, lâkırdıdır, selâset ile kıraet başka, takti, başkadır. Selâsetle kıraatı muallimin ağzından almalı.

Asıl okuyuşu öğrenmeli. Ma'nâ kolaydır, şerhler vâsitasile de çıkarılabilir. Eğer şiir yoliyle okunmazsa okurken ma'nâ bozulur.»

Emin efendi'nin beyânatına nazaran : Ârif efendi, orta boylu, doğan burunlu, açık alınlı, beyâz yüzlü, alyanaklı, hafifüllihye idi. Yanaklarında sakal yok gibi idi. Fransız enfiyesi çeker, nargile kullanır, şekerli kahve içerdi. Bir çok kedisi vardı. Haleb'e giderken uşağı Seyid Ağaya «kedilerin ciğerini kesme, yine bir sırik ciğer gelsün» diye tenbih etmiştir. 1251 de yirmi kedi kalmış.

Hânedân-ı nübüvete muhib, kayd-ı kesret ve mâsi-vâdan âzâde idi. Mal ve mülke râğbeti yoktu. Vefâtında bir leğen ibrik ile sırtındaki elbiseden başka bir şey çıkmadı. Fakat kırk sepet sandık dolusu yazma kütüb-i nefisesi vardı. Bu kitapların ekserisini Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey aldı. Fakr ü zarûrete tahammül ederdi. Hattâ kırk yıllık uşağı Beşiktaşlı Seyyid Ağa, bazı kere kayıkcılık, balıkçılık ederek efendiyi beslerdi.

«Allah'ın bir velisi idi. Lâkin halk başına üşüp ahvâl-i ma'neviyye ve kendileri de melâmet perdesiyle istitâr (*Emin efendi'nin eseri*) eylerdi.

Hânesi pederinin hayâtında Kumkapu nişancısında ve Çarşamba cihetlerinde idi. Muahharen Beşiktaş'ta uzunca ovada ev aldı. Sultan Mahmud «evini mi yaptırayım, başka ev mi alayım», diye sordurmuş.

«Bu mahalleden hoşnud değilim. Başka mahalde bir ev alsınlar », cevabını vermesi üzerine Beşiktaş sarayının arkasında Arab iskele nâmındaki mahalde ev alındı.

Müşârünileyh «Ben, bir ev isterdim ki imam evinden ve çeşmeden uzak olsun. Bize bir ev nasib oldu ki çeşmenin ta üstünde ve imam evinin de ta karşısındadır» dermiş. Sultan Mahmud, kadr ü kıymetini bildiğinden atiyyeler gönderir, o da başkalarına verirdi.

Mısır meselesinin zuhurunda Sultan Mahmud, kurenâsından Mehmed Ali Beyi (Paşa) göndererek mesele- nin neticesini sordukta «Bu sene Mısır vâlisi ahz ü girift olunacaktır», demiş. Kaziiyenin aksi zuhûr ederek Ârif efendi'yi müahaze eyledikte «Hilâfım zuhûr etmedi. Doğrusunu söyledim. Aynıyle dediğim gibi çıktı. Zîrâ ahz ü girift olunan Mehmed Reşid Paşa bilfiil Mısır vâlisi değil miydi demiştir (*Lûtfî tarihi C. 4, S. 62*).

Sultan Abdülmecid de atiyye gönderir ve mesâili müşkileyi sorardı. Hattâ bir gün de mühim bir meselenin ne netice hâsıl edeceğini sormak üzere Mabeyn müdiri

Mustafa Ağa'yı beş bin kuruş atiyye ile gönderir. Mümaileyh henüz söze başlamadan efendi «O iş şöyle olacaktır. Efendimiz müsterih olsun», dediği mûmâileyten menkuldür.

Müşârünileyh, seksen senelik hayatını ilme vakfeden erbâb-ı kemâldendir. Evâil-i ömründen son nefesine kadar müracaat edenlere ta'lîm i ulûm etti. Henüz talebeden iken fariside mehâret ve söhreti olduğundan Fatih cami'inde ders okuduğu esnâda hocasına Gülistan okuttu. Fakat diğer talebe görüp te «bizim hoca bir şey bilmiyormuş» dememeleri için Fatih'te Şekerci hanında bir odada tedris eyledi.

Her sınıf halktan pek çok kimse müşârünileyhten istifade etti. Kendi «İran'da, Turan'da şâgirdim vardır» demiştir.

Meşhur İsmail Ferruh efendinin Ortaköy'deki sâhil-hânesinde içtimâ eden hey'et-i ilmiyenin a'zây-ı fâzilasındandı. Cevdet Paşa tarihinde (C, 2, S.213) bu cemiyetten bahsettiği sırada «O zaman meşâhîr-i felâsefe-i islâmiyeden olan Kethudâzade efendi dahi haftada iki gün devâm ile gerek felsefiyâta ve gerek edebiyâta dâir olan mübâhasatta bulunmuş» diyor.

Tekellüften vâreste, lâübâlî meşreb bir feylesof-i der-yâ dil olduğundan meşreb ve mezhebi, halk arasında kıl ü kale ve sû-i zanna sebep oldu.

Müşârünileyh demiş ki : «Yeniçeri zamanında Beyoğlunda erganunlu kiliseye gider, yukarda oturdum. başımdan kavuğu çıkarmazdım. Enfiye verirler, odalarına götürürler, hoşlanırlardı. İngiliz balosuna da giderdim. Belki beş altı yüz kara şapkalı frenk bulunur, benden gayri müslim bulunmazdı. Ben, beyaz sarıklı kavuk ile oturdum. O kadar frengin içinde bir müslim tuhaf olurdu. Amma nizam çıkup yeniçeri lağvolunduktan sonra gitmedim.»

Fatin tezkiresinde şaire aid şu fikirler serdediliyor :

«Müşârünileyh ulûm-ı akliyye ve nakliyye ve fûnûn-ı arabiyye ve fârisiyyede bîmisl ü hemtâ bir şâir-i maânî âşinâ olup müretteb dîvân-ı belâgat ünvânı vardır. Kendüsi i'tikad-ı felâsefeye zâhib idi.»

638 beyitten ibaret olan Ârif divanında na'tlar, medhiyelerden başka Selim III. ve Yusuf Paşa'ya yazılmış iki kaside ile bir hayli tarih ve muhammesler görülmektedir. *Talib*'in bir gazelini tahmis etmiş olan Ârif,

Gözüm ki kane boyandı şerâbı neyleyeyim
Ciğer ki odlara yandı kebâbı neyleyeyim

beytini de *Mevlâna*'nın zannederek tazmin etmek suretiyle bir muhammes vücade getirmiştir. 32 gazeli ihtiva eden bu divanda şarkılar, kıt'alar ve müfredler de vardır. (1271—1854) de tab'edilen bu nüshanın şaire aid pek az şiiri ihtiva ettiği muhakkaktır. Netekim uzun zamanlar muayyen bestesiyle hattâ acemler arasında okunan,

Kurratül-ayn-i habîb-i Kibriyâsın yâ Hüseyin
Nûr-i çeşm-i Şâh-ı Merdan Murtezâsın yâ Hüseyin
Kıl şefâat Ârif'e ceddin Muhammed aşkına
Arsa-i mahşerde makbûl-er-recâsın yâ Hüseyin

Âr.

beyitlerini muhtevî meşhur mersiyesi bu divanda görülmediği gibi *Fatin*'in tezkiresine örnek olarak aldığı şu gazel de yoktur :

Beyza-i tâvûs-i cennettir külâh-ı Mevlevî
Kulle-i serv-i hakikattir külâh-ı Mevlevî
Sırr-ı her bestî açıktır gül gibi sâhib dile
Gonce i bâğ-ı letâfettir külâh-ı Mevlevî
Şekl-i mahrûfî şekerdir lezzeti dilmürdeye
Bezm-i halvâ-yi halâvettir külâh-ı Mevlevî
Câmi'-i feyz-i çerâğ-ı Molla-yi Rûmî'de hep
Sernigûn kandil-i hayrettir külâh-ı Mevlevî
Sâyesinde *Ârifâ* kat'-ı merâhildir murâd
Gonce-i râh-ı velâyettir külâh-ı Mevlevî

Ârif'in, şiirlerine nazaran Divan ve Tasavvuf edebiyatları tesiri altında kaldığını söyleyebiliriz. Esasen onu, mutasavvıfaya karşı fevkalâde mütemayil görüyoruz.

Ferşten tâ arşadektir şanı Abdülkadir'in
Tâ ezelden böyledir ünvanı Abdülkadir'in
Bâzüleşeb sırrına vâkıf isen sâlik yüri
Şeş cihette rûnümâ burhânı Abdülkadir'in
Yâ sâhib-el-alâme yâ Ahmed-er-Rifâi
Yâ bâhir-el-kerâme yâ Ahmed-er-Rifâi
Sen seyyid-i cihansın hem şâh-ı künefânsın
Âlemde sırr-ı cansın yâ Ahmed-er-Rifâi
Sensin ledünne âlim pençende hep avâlim
Ma'lûm sana hâlim yâ Ahmed-er-Rifâi
Çârüb keş-i hâk-i deriz gerçi ki mûruz
Hâr-ı sitem-i reşk dih-i dîde-i hûruz
Biz hazret-i Molla'ya olup bende-i nâçiz
Teslîm ile vâreste-i tedbir-i umûruz
Zerrât sıfat bendeleriz hazret-i Şems'e
Şâhân-ı felek mertebemiz lem'a-i nûruz

Beyitlerinde görüldüğü gibi Abdülkadir Geylânî, Ahmed Rifâi, Mevlânâ hakkında medhiyeler vücude getiren, ve şiirlerine içli bir Alevîlik çeşnisi veren Ârif'in eserlerinde san'at gayesinden ziyade samimî bir eda sezilir.

Ârif, hiç şüphe yok ki şiirleriyle ve bilhassa zarif fıkralarıyla Türk edebiyatının nev'i şahsına munhasır simalarından biridir.

Bibliyografya : Ftn. , Osm. , Stş. , Binbaşı Emin : Menakıbtı Kethudazade Ârif, Lütfi tarihi, Cevdet tarihi.

— I —

Rûh kim verâ-yi kâkül-i terden zuhûr ider
Gûyâ ki âftâb sehreden zuhûr ider
Elbette serfirâz-ı hakikat olur mecâz
Görmez misin ki şu'le şererden zuhûr ider
Mercan bedîd olsa sadeften aceb midir
Bârân-ı eşk-i dîde ciğerden zuhûr ider
Fer'in şerâfetin dahi inkâr eylemem
Nahl-i bülend tohm-i şererden zuhûr ider
Sereften.i derçe i fikr olma *Ârifâ*
Bir gün o mâh cânib-i derden zuhûr ider

— II —

Bâde-i gültrengden peydâdır âb ü tâbımız
Ma'din-i yâkuttan eyler güzer çün âbımız

Gerçi hirmengâh-ı dilde şu'ledir her hüşemiz
Âteşin pervânedir ammâ bizim şebtâbımız
Sırma telli zülfile pûşide kılmış meh yüzün
Eylemez kettânı fersûde aceb mehtâbımız
Hâb-ı nûşîn-i seherde çıktı gördüm âftâb
Pek münâsib vaslile ta'bîr olunsa hâbımız
Bir hilâl ebrû için halka be-gûş-i hidmetim
Anın için çerhile *Ârif* berâber bâbımız

— III —

— Seyid Seyfullah'ın mısraını tazmin —

Kadrim ola berter şeref-i Nâd-i Ali'den
Nusrat bulayım dembedem imdâd-i Ali'den
Meydân-ı mahabbetdeki feryâd-i Ali'den
Şehzâde-i âlî iki şimşâd-i Ali'den
Yâ Rab beni dûr eyleme evlâd i Ali'den

Hâk-i der-i vâlâları iksîr-i hakikat
Ruhsûde olan âşık-ı şûrideye devlet
Anlardan olur âleme âsâr-ı inâyet
Her bendesi şâhân-ı felek mertebe elbet
Yâ Rab beni dûr eyleme evlâd-i Ali'den

Âhır bu harâbâta gelür leziş-i vîran
İştekte olur câmları rind-i perîşan
Her neş'enin elbette humârın çeker insan
Ol dâd ü sited mecma'ına vardığımız an
Yâ Rab beni dûr eyleme evlâd-i Ali'den

Bende ideli cân ü dili Âl-i Abâ' ye
Hamgeşte-i ta'zîm olamam çerh-i dütâye
Meyl eyleyemem kevkebe-i dâr-i fenâye
Besdir bana dünyâde vü ukbâde bu pâyeye
Yâ Rab beni dûr eyleme evlâd i Ali'den

Evsâf-ı Ali oldu benim ma'din ü kânım
Evlâd-ı ciğer pâresidir cân ü cenânım
Ârif dil-i erbâb-ı hakikatde mekânım
Bu nutk-ı şerîf oldu benim vird-i zebânım
Yâ Rab beni dûr eyleme evlâd-i Ali'den

— IV —

— İbnî Kemal'in matnını tazmin —

Alil-i lâl'-i lehim ben lûâbı neyleyeyim
Pür itti âlemi eşkim sehâbı neyleyeyim
Gönül ki hâne.i mâtem rebâbı neyleyeyim
Gözüm ki kane boyandı şerâbı neyleyeyim
Ciğer ki odlara yandı kebâbı neyleyeyim

Cefây i hâre tahammül azîm müşkil imiş
Belâ-yi yâre tahammül azîm müşkil imiş
Firâk-ı yâre tahammül azîm müşkil imiş
Gözüm ki kane boyandı şerâbı neyleyeyim
Ciğer ki odlara yandı kebâbı neyleyeyim

Bir âşıkım ki gözümdür bu bezme peymâne
Ne sâki lâzım efendi ne mey ne meyhâne

Yürek ki âteşe yandı ne çâre hicrâne
Gözüm ki kane boyandı şerâbı neyleyeyim
Ciğer ki odlara yandı kebâbı neyleyeyim
Ki renc-i aşk-ı şehim eyledi beni berbâd
Bu derde eylemez aslâ devâyı bir üstâd
Cenâb-ı Hazret-i Molla meğer ide imdâd
Gözüm ki kane boyandı şerâbı neyleyeyim
Ciğer ki odlara yandı kebâbı neyleyeyim

— V —

— Muhammes —

Bak o şehin gamzesi hâlâtına
Sinedeki ya'ni cerâhâtına
Neyledi gör gönli harâbâtına
Ah güzelim aşkına hâlâtına
Yandı yürek aşkı hârâratına

Böyle cefâcûya gönül vermeyim
Bihüde bâri elemin çekmeyim
Subh u mesâ âh ü figan itmeyim
And içeyim gayrı güzel sevmeyim
Tanrıya vü Tanrı'nın âyâtına

Cilveler eyler veli bitâb ider
Nûr-i rühi âlemi pür tâb ider
Sûzişi ammâ beni bihâb ider
Ah güzelin aşkına hâlâtına
Yandı yürek aşkı harâratına

Ârif-i biçâre vü hasretkeşim
Derd ü gam ile gice gündüz işim
Kesti benim tâkatim ol serkeşim
And içeyim gayrı güzel sevmeyim
Tanrı'ya vü Tanrı'nın âyâtına

Ârif (Kapucubaşı) — XIX uncu asır şairlerinden olan Mehmed Ârif Ağa (1183-1769) da doğdu. Zeliha sultan kethudası Halil Ağa'nın maiyetinde bulunan ve bilâhare onuu kâhyası olan Ahmed Ağa'nın oğludur. "Enderunu hümayun,"a alındı. Bir müddet "Kilârı hâssa," da çalıştı. Mahmud II. zamanında kendisine kapucubasılık rütbesi tevcih edildi.

Fatin'e göre (1235-1819) yılının ilk aylarında evleneceği akşam yemek yerken birdenbire öldü.

Ârif Hikmet tezkiresinde ise diğer menbalarda kaydedilmeyen şu malûmata tesadüf ediyoruz.

"Kurşuncu başızadelikle şöretşiârdır. Pederi asr-ı Selim Hân'da olan cünd muallim başlarından Ahmed Ağadır. Vâlidesinin pederi kurşuncubaşı olmakla o künye galebe etmiştir. Tüfekcibaşı Ârif efendi merhûma iltibâstan mahlâsını *Sâbık'a* tebdil etmiştir. Ahd-i adli pâdişâh-ı zamanda rikâbdarlıktan Filibe'de kâin Şehabeddin Paşa tevliyetiyle çırâğ olup 1240 sâli leyle-i zifâfta füc'eten vefat etmiştir."

Bu malûmata göre, şairin vefat tarihinde beş yıllık bir fark görülüyor.

Şairin *Sabık* mahlâslı bazı şiirlerine mecmualarda rastlıyoruz (*Sabık'a bak.*).

Âkif, onun malûmat sahibi bir adam olduğunu ve akranı arasında temeyyüz ettiğini söyledikten sonra "Tab'-ı selim ile müşârünbilbenân şâir-i remz âşinâ-yi belâgat beyân," olduğunu da ilâve ediyor.

Âkif tezkiresine Şair'in iki gazeli örnek olarak alınmıştır. "Haylice eş'âr ve güftârı vardır," kaydına tesadüf edilen *Fatin* tezkiresinde ise ancak bu gazellerden birini görüyoruz.

I

Gülrühin bûyinden olmuş serteser gülzâr mest
Gonce şerminden arakrîz andelib-i zâr mest
Dâğ yakmış lâle gök kandil yatur sünbülleri
Nerkisin çeşmi süzülmüş serv-i hoşreftâr mest
Gam değil câm-ı lebin bûs eylesem cânâ bu şeb
Tâ sabâh-ül- haşredek kalsam da çeşmin vâr mest
Halka piçâpîç olup itmezdi aslâ serfürû
Şemmidüp tiryâk-ı hâlin oldu zülf-i mâr mest
Kimden âyâ eylesem keyfiyyet-i aşkı suâl
Ârif-i âgâh serhoş vâkıf-ı esrâr mest

II

Dil viren dilber-i dânâ dile dilgîr olmaz
Sâde efsûn ü fesâneyle de teshîr olmaz
Ne cihan dîdeleri eyledi hâb âlûde
Çeşm-i mestânesi bir vechile ta'bîr olmaz
Mû-be. mû dikkat idüp bu gice Behzâd-ı hayâl
Çîn-i zülfe didi şebbû gibi tasvîr olmaz
Gül-i ruhsârını mümkün mi ki vasf ide zeban
Bûy-i gül sûret ile kabil-i tahrîr olmaz
Yoktur *Ârif* o hümâ meşrebi sayda tedbîr
Kimsenin dâm-ı hayâlâtına nahcîr olmaz

Bibliyografya : Akf, Arf., Esd, Ftn.

Ârif (Kâşifzade) — Hiç bir tezkirede kayıtlı olarak bulamadığım Ârif'in bir mecmuada (*Mlt. Alm. K. Mz. No: 754*) «Kâşif zade Mehmed Ârif,, serlevhasıyla bir gazeli kayıtlıdır.

Mecmuada (1211 - 1796) tarihinde yazılan bir tarih görülüyor. Belki Kâşifzade Ârif te XIX uncu asır şairlerindedir.

Bu sahrâ-yi mahabbetde gönül hoş âftâb ister
Mücib olmazsa mümtâzım bilâ tehir itâb ister
Olubdur muntazır diller o şâh-ı hüsn-i iklim
Derâğuş-i miyandan ictinâb-ı piç ü tâb ister
Bizi ta'n eyleyen zâhid görünce ol dilârâyı
Mahall-i imtihanâ geldiğin sanmış kitâb ister
Garîb üftâdeden ruhsârını ketm eyleyen dilber
Nikab oldukta hattı rühlere bir müy-i tâb ister
Tarîk-ı aşk u sevdâda siyâhat üzre ol *Ârif*
O şûha irmeğe elbet heman sa'y ü şitâb ister

Ârif (Kütahyalı) — XVII nci asır şairlerinden olan Ârif Mehmed Hilmî, Şair Visalî'nin oğludur. Meşhur Şeyhülislâm Yahya'dan mülâzım olmuş, fakat "Bir tarîka sülûk etmemiştir,, (*Şky. Ş.*) Vefatı, (1068-1657) dedir.

Rıza'ya göre "Eş'ârı binazîr ve güftârı dilpezîr,, olan Ârif'in asıl adı Mehmed'dir. *Mustafa Mücib'e* göre de "Eş'ârı dilpezîr ve güftârı lânazîr,, şairin adı Ârif Mehmed Hilmî'dir.

Gerek *Rıza*, gerek *Mustafa Mücib* Ârif'in bir Şeh-rengiz vücade getirdiğini yazdıktan sonra bu eserdeki şu beyitleri de örnek olarak alıyorlar :

Evvelâ dilber-i dilefrûzun
Âteş-i hüsnile cihansûzun
Biri İbrâhim-i şüküfte izâr
Gösterir âteş içre ol gülzâr
Cümle bütler anın şikestesidir
Deyr-i hüsn içre cümle hastesidir
Vaslına olsa idim erzânîğ
Olur idim yolunda kurbânî

Tezkirelerde şairin şu beyitleri de kayıtlıdır :

Gam-ı şikence-i zülfün dili küşâde ider
Tecelli tâlib-i rûyin ümîd-i sâde ider
Dilâ niyâzı ko gör lâtfun ol vefâ tab'in
Hezâr işve vü nâzı o bir cefâde ider
Andelîbin ciğeri pâreleridir yer yer
Bâğda ziynet olan sanma ki dâl üstüne gül

Güfti, manzum ve mizahî tezkiresinde Ârif'i değersiz bir şair olarak şu yolda tanıtmak istiyor :

Nefes-i şî'rine mahall-i sükûn
Zarta-i semt-i kûh-i kaf nümûn
Mehçe-i pâkine kühen varta
Kûh-i kaf-ı cezîre-i zarta
Şî'ri kem mâye-i cemîlesidir
Âlemin Dimne vü Kelile'sidir
Şî'ri hayretfezâ sudâ' gibi
Ra'ş'e perver dem-i cimâ' gibi
Böyledir didi râviyân-ı benâm
Galat eş'âr Ârif-i gümnâm

Sicil'de Ârif için "Derviş ve şairdir," deniliyorsa da diğer menbalarda onun bir tarikata mensup olduğuna dair hiç bir kayda rastlamadım.

Bibliyografya : Rz., Mcb., Şky. Ş., Gft., Scl.

Ârif (Kütahyalı) XVIII inci asır şairlerinden olan Ârif hakkında *Salim* tezkiresinde şu malûmat kayıtlıdır :

«Mevâli-i kiramdan Kütahyalı Ahmed efendi nâm suhanşinâsın akribâsından olup sene 1134 (M. 1721) târihinde saltanat-ı aliyeye Acem diyârından Nâmî mahlâsı ile gelen elçi şuarâdan olmağla zebân-ı Türkîde bu zeminde bir gazel, bunlardan dahi bugüne bir nazîre sudûr eylemişti. Matla'ı budur :

Ey zülf bâğ-ı hüsnüde sünbül müsün nesin
Ol mâhrâya hâle mi yâ gül müsün nesin

Bibliyografya; Slm.

Ârif (Lefkoşalı) XVIII inci asır şairlerinden Ârif hakkında *Esrar Dede* tezkiresinde şu malûmat kayıtlıdır :

«Kutb-ül hulefâ fahr-ül-uzamâ Hazret-i Siyâhî Dede قدس بره nun Leyletülkadr-i sinn ü sâli ve mahbûbe-i cenânının zülf ü hâlidir. Pederleri vefâtına karîb hânkah-ı Mısır'da istihlâf ve dergâh-ı felek bârgâh-ı Hudâvendigârîden niyâz-ı meşihatle serfirâz idüp ba'de zamânin

dergâh-ı Mısır asir-ün nizâm olmağla isti'fâ idüp Kıbrıs meşihati ihsân olunmuştur. Nazm-ı suhane gerçekten kadir şair-i zûrâverdir.»

Fatin tezkiresinde de şu malûmata tesadüf olunuyor :

«Şeyh Ârif efendi cezîre-i Kıbrıs'ta kâin Lefkoşa kasabası mevlevihânesi şeyhi Mustafa Siyahî efendi'nin mahdûmu olup ibtidâ Mısır Kakire mevlevihânesi meşihatine ve muahharen cezîre-i mezbûrede vâki' hânkah-ı mevleviyye meşihatine nâil ve 1138 (M. 1725) târihinde dâr-ı bekaya müntakîl olmuştur.»

Her iki Tezkirede Babası Siyahî'ye yaptığı şu tahmis kayıtlıdır :

— Siyahî'nin gazelini tahmis —

Bu cilvegâhta ol yekketâz-ı ma'nâyım
Reh-i talebde şitâbende-i temennâyım
Fezâ-yi aşk u mahabbette bâd peymâyım
Ben ol sebükrev-i deşt-i fenâya hempâyım
Nişîn-i kûh-i kanâat nedîm-i an kayım

Olunca tab'ıma feyz-i İlâh cilvenümâ
Cevâhir-i suhanım buldı kıymet-i vâlâ
Cihan nola dür-i ma'nâm ile bulursa gınâ
Kilîd-i genc-i maârif müsellemler oldı bana
Serir-i memleket-i ma'niye çü Dârâyım

Gehî hücûm-i gam u hayret ile hâmuşum
Misâl-i mevc-i yem-i aşk gâhi pür cûşum
Şarâb-ı zâhir ile sanma mest ü medhûşum
Sebû bedest-i Elestim mey-i Belâ nûşum
Şikeste şişe-i hûşum ki mest-i esmâyım

Ümîd-i şöhet-i âlemle hây ü hû itmem
Husûl-i devlet-i dünyâyı ârzü itmem
Tarîk-ı vâdi-i ikbâli cüstücü itmem
Skender olsa da nâdâne serfürü itmem
Cenâb-ı dergah-i Molla'ya çün cebinsâyım

Bu tekyegâh-ı mahabbette *Ârifâ* nâgâh
Olunca himmet-i feyz-i pederle dil âgâh
Küşâde eyledi çeşm-i derûnı avn-i İlâh
Siyâhi gibi olunca garîk-ı nûr-i siyâh
Fünûn-i sihr-i beyanda dem-i Mesîhâ'yım

Ârif (Mehmed) XVIII inci asır şairlerinden olan Ârif'in nereli olduğunu bilmiyoruz. Asıl adı "Seyid Mehmed," olan Şair *Şeyhi*'ye göre, "Ulemâ-yi kirâmın birinden mülâzemetle bermurâd olup devr-i medâris-i mu'tâde ile kırk akçe medreseye mevsûl ve andan dahi ma'zûl," olmuştu. Rumelinin muhtelif yerlerinde ve nihayet Gelibolu'da kadı olduktan sonra "Sunduğu ve Develi kazaları maîşetiyle tekaüd ihtiyar," etti. Ölümü 1126 muharremindedir (M. 1714).

Şeyhi, Ârif'i şu yolda medhediyor :

“Merhûm-i merkum fazilet-i ilmiyye ile ma'lûm ekser-i fûnûnda mâhir şî'r ü inşâye kadir idi,

Belîğ tezkiresinde ise Şair'e aid kısaca şu satırlar kayıtlıdır :

“Seyyid Mehmed efendi'dir. Zümre-i kuzâttan Gelibolu'da fetvâya me'zûn olup 1126 da fevt oldu.,

Her iki menbada şairin şu beytinden başka örnek yoktur:

Sen perî çehreyi görseydi eğerçi zâhid
El çekerdi sanemâ zühd ü riyâdan gayrı

Bibliyografya : Şky. Ş., Blg.

Ârif (Mevlevî) — XVIII inci asır şairlerinden Ârif Çelebi hakkında *Esrar Dede*, *Sakıb Dede* sefinesinden naklen şu malûmatı veriyor (*Esr.*) :

“Abdülhalim efendi'nin,, neci-i necilleri Çelebi Abdürrahman عليه الرحمة والغفران hazretlerinin mir'ât-ı hayâtının timsâli ve sûret-i zâtının meâlidir. Cedd-i emcedleri Abdülhalim hazretlerinden sonra hâcedâş-ı seyr ü sülûkleri Şeyh Mehmed Sadreddin efendi serîrârâ-yi meşihat olup onların vefâtından sonra bunlar çârbâliş nişin-i erike-i hilâfet-i türbe-i mükerreme-i kürsî rütbe olmuşlardır. Evâsıt-ı hilâfetinde edâ-yi farîza-i hacc-ül-beyt buyurup ba'delavde niçe zaman dahi dâddih-i meşihat ve teslik ve ümerâ ve ricâlden cem'-i kesîr dâhil-i dâire-i ubûdiyyet ve mahabbetleri olup ezan cümle Hakimoğlu Ali Paşa tekbîr-i arakiye-i inâbetleriyle iftihâr ider idi. Nısf-ı menkabeleri Sefine-i Sâkîb'da naklolunup müellif-i müşârünileyhin Çelebi-i asrı olmağla çend varak tezyil bırakmışlar idi. Sonra veled-i muhteremeleri Hâlis Ahmed Dede zeyl ve tafsîl-i bekayâ-yi ahvâl kılup ekser-i mefâhir-i meâsirleri mahall-i mezbûrda musarrahtır. Târih-i intikalleri 1159 (M. 1746) da vâki' olup zîr-i sâye-i envâr-ı kubbe-i Hadrâ'da garka-i deryâ-yi şühûd olmuşlardır. Eş'âr-ı şeyhâne ve güftâr-ı pîrâneleri mevîfûr ve meşhûrdur»

Sakıb Dede'nin «Sefinei mevleviye» sinde Ârif Çelebi'ye aid bazı menkabelerede tesadûf olunuyor.

Sakıb Dede, *Esrar Dede* ve *Fatin*, şairin yalnız şu gazelini örnek olarak alıyorlar :

— I —

Çıkmazdı dîde bâm-ı temâşâ-yi ibrete
Mahrem olaydı râz-ı şebistân-ı vahdete
Hâtır nevâz ı âlem ü kadr âşinâ gerek
Mâlik olan hizâne-i ikbâl-i devlete
Devr-i hoşâmed-i feleğe itmez i'timâd
Yekpâre çeşm olan rûh-i mir'ât-ı hayrete
Uymaz firâz-ı suffa-i zevk u safâ-yi halk
Lûtf-i hevâda dâmen-i sahrâ-yi vahşete
Nâgeh dü dest-i cür'etini yek kalem görür
Parmak basan hilâf-ı edeb harf-ı hikmete

Varın virir muâmele-i yek piyâleye
Düşmez fütâde meşreb olan kayd-ı nekbete
Gerd-i nişân-ı halka-i teslîm-i Pîr'dir
Âmâc olan bu arsada hep tîr-i hasrete
Dil serd-i bezm-i ülfet-i ihvân-ı asr olup
Ârif çekildi gûşe-i bîgerd ü külfete
Şeyh Galib'in vücude getirdiği tezkirede de şu mülemma şiirine tesadûf ediliyor :

چندباتم درره امید ویم
اهدنا رب الصراط المستقیم
من کجا بانوبه خودوارهم
تب علینات تو اب الرحیم
از اباعات که آن درج شفاست
اسقی انی دنی قلبی سقیم
ساکن سخانه رایاد آورید
ایها السکان فی دار النعم
در کدر از جرمهای عارفی
ربنا استغفر الله العظیم

Bibliyografya : Skb., Esr., Ftn., Şeyh Galib tezkiresi.

Ârif (Molla) — XVIII inci asır şairlerinden olan Ârif hakkında Sahafîlar şeyhizade Esad tezkiresinde şu kısa malûmat kayıtlıdır :

«Bilâd-i devriyeden Belgrad'da molla iken 1176 (M. 1762) sâlinde fevt olan مضریه (Kaside-i Mudariyye) şârihi ve lüce-i şî'rin sâbihi Mustafa efendidir.»

Ârif (Mütercim) — XIX uncu asır şairlerinden olan *Ârif*, *Şeyhülislâm Ârif Hikmet* tezkiresindeki kayda göre, « Küçük tezkirecilikten mazûlen fevt olan şâir-i mâhir ve hasmını ilzâma kadir Nesîbâ efendi'nin dâderi Salih efendi'nin oğludur. Evvelâ mektûbî, ba'dehu Âmedî odalarına ve beş on seneden sonra 1236 (M. 1820) tevcihâtında mevkufatcılık rûyeti câhına mestûr olup ba'del azl Müftizade Hüseyin Paşa'nın muhalledâtı zabtına memûren» Kayseri'ye gitmişse de altı ay sonra vefat ederek meşhur mutasavvîf İbrahim Tennurî türbesi civarına gömülmüştür (1238— 1822).

Ayıntaplı Aynî «Şuarâ-yi tahtgâh-ı İstanbul» adlı şiirinde,

Nesîbâ'nın hafidi mîr Ârif
Nikât-ı şî'r ile inşâye vâkıf

diyerek onu medhediyor. yazdığı vefat tarihinde de Şairi şu yolda takdir etmektedir.

Mefhar-i sâdât ü hemnâm-ı Nebî Ârif Beğ'in
Rûh-i pâki itti kurb-i hazret-i Mevlâ'yı cây
Şâirânın emcedi küttâb ı asrın erşedi
Hâcegânım iftihârı eyledi ukbâyı cây
İlm ü irfân ü mürüvvet hüsn-i hulk u şân ile
Eylemişti bir niçe dem bu fenâ dünyâyı cây
Kayseriyye şehrine gitmişti bir hidmet ile
İtti ol kân-ı hüner bir merkad-i vâlâyı cây
Hasret-i ehl ü iyâl ü firkat-i ahbâb ile
Âh gurbet ilde itti âlem-i uhrâyı cây

Sâlik-i râh-ı beka bir merd imiş kim son nefes
Cesr-i Lâ'dan geçti itti menzil-i İllâ'yı cây
Ayniyâ târîh-i fevtin hazret-i Rıdvan didi

قىلدى عارف بك افندى جنت الماواى جاي
— 1238 —

Ârif'in zamanında «Mütercimi Arabî» olarak şöhret kazandığını görüyoruz. *Arif Hikmet* diyor ki: «Ulûm-i arabiyede mâyesi ve suhanşinaslıkta âlî pâyesi olup hattâ kalemde iken tahrîrât-ı arabiyeye mütercimi idi. Dîvânçe-i eş'âr-ı ma'nîdârı vardır».

Fatin tezkiresinde ise şaire aid şu kısa malûmat kayıtlıdır:

«Mütercim-i Arabî Ârif Beğ şehriy-yül asl olup aklâm-ı şâhânedede perverîşyâfte-i ilm ü kemâl olduktan sonra Amedî odası hulefâsı sınıfına dâhil ve bilâhire Arabî mütercimliği hizmetine dahi nâil olmuş iken memûren Kayseriyye cânibine azîmet eyleyüp

جنت الماواى عارف بك افندى قىلدى جاي

târîhi nâtik olduğu vechile 1238 senesi mahall-i merku'mede râhile bend-i dâr-ı âhîret olmuştur.»

Aynı eserde şairin şu manzumesi örnek olarak alınmıştır :

Sinem hayâl-i mîhr-i rûhinden ferâğı var
Kâşânedir ki kendi odından çerâğı var
Durmaz sularsa nola fezâ-yi mahabbeti
Sakka-yi kalb dîde gibi bir yamağı var
Mecliste buse virdiğın ağyâre dün gice
Bir bir duyuldu süfrelerin de kulağı var
İtti dirîğ iyd-i visâlinde lâ'lini
Şehr-i safâda bâdeye bayram yasağı var
Ârif hemîşe puhtedir eş'âr-ı dilkeşin
Beyt-i tabîatinde maârif ocağı var

Bibliyografya : Arif. Ftn. , Scl. , Aynı divanı.

Ârif Nihad (Asya) — 1320-1902 yılında Çatalca'nın İnceğiz köyünde doğdu. Babası Ziver adında bir çiftçidir. Henüz yedi günlük bir çocukken yetim kalan

Ârif Nihad, yakın akrabasının elinde büyüdü. Bir müddet köy mekteplerinde ve İstanbul'un " Taş mektep " adını taşıyan iki mahalle mektebinde okuduktan sonra «Gülşeni maarif rüştiyesi»ne verildi. Dört yıl, leylî olarak Bolu sultanisinde bulundu. Lise tahsilini Kastamoni sultanisinde, yüksek tahsilini de yüksek muallim mektebinde bitirdi. Az bir müddet İstanbul Postahanesi telgraf kontrol kaleminde çalıştı. Bir kaç yıl da Anadolu ajansı İstanbul mümessilliği emrinde bulundu.

İlk hocalığı Adana erkek muallim mektebindedir. Yedi yıldanberi Adana'da bulunan Ârif Nihad, bugün Adana lisesi Edebiyat muallimidir.

Ârif Nihad, şiirlerini *Âyetler* adını verdiği bir kitapta topladı ise de henüz neşretmedi. Onun bazı manzumeleri *Hayat*, *Çağlayanlar* ve *Geçit* mecmualarında inişar etmiştir. Adana'da çıkan *Kırk pınar*'da da yedi, sekiz nesri vardır.

— I —

— Körler —

Bir kör geçti,
Bir kör daha.
İki kör uzaklara doğru gitti
İki kör daha.

Ağızlarıyla bakarak,
Alınlarıyla görerek,
Ağır ağır,
Ağır ağır
Yürüyenlerin ardından
Bir kör daha.

Yolda ,
Gözleri üç köşeli adamlar
Ellerini ceplerine sokup
Dirseklerini sivrilterek
Gerilediler ve körlere baktılar
—Nereye, nereye?
Sonuncu kör de geldi, geçti.

Körler gidiyorlar işte!
Körler,
Birbiri arkasından
Allah'a gidiyorlar
Gözlerini istemeğe.

— II —

— Köyümün kızları —

Gençlik rüzgârlarında savrulurken saçları
Ben o dilber kızlarla çıkardım yamaçları;
Saçlar rüzgârda, gözler ufuklarda kol kola
Doğrulurduk koruya giden kıvrımlı yola.
Kimisinin göğsünde tarla çiçekleri var,
Kimisinin gözünde ateş böcekleri var;

Mavi gözler enginde, elâ gözler enginde,
Kulaklar fısıldayan rüzgârın âhenginde

Burda bir bahar siler bir kış tutulan yası,
Tatlıdır ormanların reçineli havası.
Dört mevsimde bir kere bize de gelir bahar,
O zaman kadın erkek, o zaman genç ihtiyar
Gelincikleri koklar, kurbağları dinleriz
Bazan gölgeliklere uzanır serinleriz..
Bazı gün rüzgârlarla dolaşırız dağlarda,
Yıl olur on baharı yaşarız bir baharda .

*
**

Ben arkadaş olark köyümün kızlarına
Çıkardım yamaçların en souk pınarına;
Çakal ulumaları duyulurken derinden
Kızlarımı tutardım yumuşak ellerinden..
Sağımda esmer kızım, solumda sarışını..
Seyrederdik dağların göke tirmanışını.
Dağın kuşları ürker bizim gürültümüzden
Sarı yapraklar gibi uçarlar üstümüzden
Kuşlar uçar... bir daldan bir dala gider kuşlar;
Bizden daha kayıdsız, daha derbeder kuşlar
Bekleriz düşünerek en tatlı masalları-
Bizi kanadlarına alacak kartalları .

Köyümün penbe şakrak kızları, dinç kızları
Tırmanırken dağlara, dolaşırken bir yarı

Bana arkadaşlılar;

Bir bağ bozumu günü benden uzaklaştılar.

Tâli beni atarken dağların ötesine

Ses verdim uzaklaşan eşlerimin sesine..

O kızlar - ki yollarda kakkahaları çınlar-

Beni unutmasınlar, beni unutmasınlar!

Ârif (Paşa) — XIX uncu asır şairlerinden olan
Ârif Paşa hakkında *Fatin* tezkiresinde şu malûmat ka-
yıtlıdır :

“Mehmed Ârif Paşa Derseâdet'te 1225 (M. 1810)
senesi kademnihâde-i sâha-i vücûd olup mâliye hazîne-
sinde vâki' mâlikâne kalemine bir müddet devâm ettik-
ten sonra 1241 (M. 1825) senesi hizmet-i kitâbetle asâ-
kir-i nusrat meâsir-i şâhâne sınıfına nâil ve muahharen
silk-il-İleâl-i askerîye dâhil olarak yoluyla kat'ı merâtib
eyleyüp 1261 (M. 1845) senesi livâlık ve ba'dehu ferik-
lik rütbe i refkalarını bllihraz mümtâz-ı emâsil olmuş
ve işbu tezkire-i âcizânemizin tab'ı esnâsında ki 1270
(M. 1853) senesi şehr-i zilka'desi evâhirinde Arabistan
ordu-yi hümâyûnı müşirliği inzimâmiyle uhdesine rütbe-i
vezâret bittevcih Şâm-ı şerîf eyâletine revnak bahş-ı
izz ü ihtişâm buyurulmuştur. Müşârünileyh dirâyet-i kâ-
mile eshâbından olup fûnûn-i şiire vâkif bir şâir-i ârifittir»

Fatin tezkiresinde Şairin şu tarih kıt'ası kayıtlıdır:

Tâm târihtir birisi cevherîdir diğeri
Eyledi Ârif kulu inşâd bir beyt-ül- kasîd

موقعتده بويله قشاه يابدى شاه عبدالمجيد
جندينه نادیده قشاه يابدى خان عبدالمجيد

Bibliyografya : Ftn.

Ârif (Peçevi) — XVIII inci asır şairlerindedir. Ma-
caristan'da Peç kasabasında doğduğu için Peçevi ün-
vaniyle şöret kazanan Ârif Ahmed, *Salim*'e göre
Gülşenî; *Sakıb* ve *Esrar Dede* ye göre de Uşşakî tarikatı
şeyhlerinden Peçevî Mustafa namındaki bir zatın
oğludur. *Salim* Ârif'in babası için “ Meşhûr-i velâyet,”
tabirini kullanıyor.

Ârif Ahmed, aynı şehrin Mevlevî tekkesinde şeyh
olan Hafız Mehmed Dede'ye intisab etmiş ve onun
vefatıyla yerine geçen Arap Halil ve İbrahim Dedeler-
den de istifade etmiştir. İbrahim Dede'nin ölümüyle de,
ayni tekkenin şeyhliğine tayin edilmiştir. Fakat bir müd-
det sonra, memleketin o zamanki siyasî vaziyetini bo-
zuk gören Ârif, malını satarak vatanından uzaklaşmak
mecburiyetini hissetmiş ve filhakika çok geçmeden Peç
Nemçeliler tarafından işgal edilmiştir. Bunun üzerine
hatırı sayılır bir adam olan Ârif için Filibe'de bir mev-
levîhane tesis edilmiş ve derhal tekkenin şeyhliğine
tayin olunmuştur. Bir müddet sonra da Konya Çelebisi
Mehmed Sadreddin tarafından (1126-1714) de Yenikapu
mevlevîhanesi şeyhliğine nakledilmiş ve bu vazifede
iken (1137-1724) de vefat etmiştir.

Esrar Dede tezkiresinde şöyle bir tarih mısraı ka-
yıtlıdır :

علم حق عارف احمد دده كيتدى ای وای

Şairin damadı Nailî Paşa'nın

رفت عارف بابقا Geldi târîhi gedâyâ

tarihi ile Uyunî'nin,

كيتدى مأوايه بودورك عارفی باهو ديو

tarihini de *Ramiz* tezkiresinde görüyoruz.

Ârif'ten bahseden menbalar onun kıymetli bir şah-
siyet olduğunu söylüyorlar.

Salim “Melek haslet nâzûk ta'bîr bir pîr-i rûşenza-
mîr idiler..” diyor. *Ramiz* ise “Azîz-i mezbûr ârif ü âgâh
ve mâlik-i gencîne-i esrâr-ı İlâh eş'arları muhayyel ve
pâk müsellemler-ül-irfân bir şeyh-i pâkîze idrâk..” olduğu-
nu söylüyor.

• *Esrar Dede* tezkiresinde şöyle bir kayda tesaduf
olunuyor :

“Azîz-i Müşârünileyh hânkah-ı Bâb-ı cedîd'de (Ye-
nikapı mevlevîhanesi) dahi niçe zaman meşihat ve hi-
lâfet-i sıriyye ve sûriyye buyurup hattâ sikat-ı zevâtan
mervîdir ki ol rütbe kesret-i müridin ve vefret-i âşikî-
ne muvaffak olmuşlar idi ki edâ-yi salât-ı cum'a için
Mahalle-i Bâb-ı cedîd'de vâki' Merkez efendi mescidi-
şerîfini teşrif buyurdularında kendüleri harîm-i mescide
dâhil ve sâye-i tûbâ pâyelerinde peyrev olan dervîşân-ı
saâdetkîşânın henüz bir ucu hânkah kapusundan çık-
makta olduğu biddefeât muâyene olunmuş idi..”

Ârif Ahmed'in bütün menbalarda yalnız bir şiiri kayıtlıdır. Meşhur mevlevî büyüklerinden *Sultan Dîvanî* hakkında bir medhiye olan bu şiir için *Salim* "Bu melle-i celîleye tahrîr için bu abd-i fakîre irsâl eyledikleri âsârdandır," diyor. Demek oluyor ki bütün menbalar bu hususta *Salim*'i mehzaz ittihaz etmişlerdir.

"Ârifî Ahmed Dede serlevhasıyla diğer iki manzumesi de *Veled Çelebi*'ye aid bir mecmuada kayıtlıdır.

Esrar Dede tezkiresiyle ondan nakleden menbalar Şair'in mahlâsını *Ârifî* olarak gösteriyorlar. Hattâ Mehmed Zıya, *Yenikapu mevlevîhanesi* adlı eserinde (S. 134) «Eş'ârında Ârifî tahallûs ederdi» deyerek bunu daha kat'î bir tarzda söylüyor.

Halbuki *Salim* ve *Ramiz* tezkirelerinde şairin mahlâsı Ârif olarak kayıtlı olduğu gibi elimizde bulunan gazellerinde de aynı mahlâsı görüyoruz.

Ârif Ahmed Dede Yenikapu mevlevîhanesinde medfundur. Mehmed Zıya, *Yenikapu mevlevîhanesi*'nde diyor ki :

Bu dergâhta on bir sene meşihat etmiştir. Türbe-i şerîf dâhilinde ve sağdan ilk safta medfun Kûçek Mehmed Dede ile Safî Musa Dede'nin ayak ucunda medfun olacak. Kûçek Mehmed Dede'nin medfeni arkasındaki sandukayı da kaldırdım. Altında müdevver bir taş zühur ettiyse de kitabesi yoktur. Kitabesinin son mısraı sudur.

کوچدی عدنه بخوی احمد دده

Ârif'in elimizde bulunan gazellerini naklediyorum:

— I —

Zât-ı pâkinledir ey hazret-i Sultân-ı Simâ'
Şeref-i dâire-i mecma'-ı Dîvân-ı Simâ'
Yeridir mahşer-i ervâh mücerred olsa
Çünkü cevlângeh-i rûhun ola meydân-ı Simâ'
Böyle bir meclis-i pür mâide-i şehîr içre
Yaraşur vaky-i Halîl'in ola mihmân-ı Simâ'
Dâğ-ı uşşâk u gül-i ravza-i aşk-ı ezeli
Dûd-i âh-ı fukarâ sünbül-i büstân-i Simâ'
Kereminden umulur *Ârif*'i mahşerde dahi
İdesin dâhil-i cem'iyet-i yârân-ı Simâ'

— II —

Aceb özge harâretdir derûnumda komuş Mevlâ
Söyünmez nice bin sakka ile kâsd eylesem itfâ
Bir âteş kim demâdem îrişe ana ... imdâd
Ne mümkün tesliyet âbî anı teskin ide hâşâ
Gözümden şevk-ı cânân ile kanlu yaş akar dâim
Dahi âh ü enînim sûziş-i dilden olur peydâ
Gönül şol denlü muztar olmaz ifrât-ı mahabbetden
Mecâlim yok karâr u sabr u ârâm itmeğe aslâ
Giceler hâb-ı râhat dîdeme bigâne olmuştur
Nice fark eylesün subh u mesâyi *Ârif*'i şeydâ

— II —

Sahn-ı gülzâr-ı İrem'dir hânkah-ı Mevlâ
Sâyebân-ı zill-ı Mevlâdır külâh-ı Mevlâ
Kühl-i مازاغ البصر la sürmesâz-ı dîdedir
Gayre bakmaz Hak'kadır dâim nigâh-ı Mevlâ

Arş u kürsî vü behişt ü dûzahın lertzân ider
Şevk-ı Mevlânâ ile bir kerre âh-ı Mevlâ
Teşne dil uşşâk-ı pürsûza hayât-ı câvidan
Bahş ü sirâb eylemekdir resm ü râh-ı Mevlâ
لی مع الله سâhasında seyr ider vakt-i simâ'
Kurb-i وادنا دیر *Ârif* cilvegâh-ı Mevlâ

Bibliyografya : Slm., Rmz., Esr. Smh., Ftn., Mehmed Zıya : Yenikapu Mevlevîhanesi.

Ârif (Reisülküttap) — XVIII inci asrın son nısfında yetişen kıymetli şahsiyetlerden biridir. Kastamonî'de doğdu. Babası kadılıklarda bulunmuş olan Mehmed Salim efendi'dir. Çocuk denilebilecek bir yaşta İstanbul'a gelerek tahsile koyulmuş, meşhur Hoca Neş'et'ten de Farisî okumuştur. Önce "Dergâhı âlî," kapucubaşlarından Melek Paşazade Ahmed Bey'in dairesine mülâzım oldu. Sonra Dârüssaade ağalarına yazıcı yamağı, çok geçmeden baş memur İdris Ağa'nın kâtibi oldu. Bilâhare "Haremeyn mukataacılığı," memuriyetine tayin edildi. (1206—1791) de küçük tezkireci, (1209—1794) de büyük tezkireci oldu. *Sürurî* şu tarihi söylemiştir :

Terfi' olunup mertebe-i Ârif efendi
Ehl-i hünerin şimdi zamân-ı ferecidir
Menkut ile erbâb-ı maârif didi târih

بر عارف بالله بویوک تذکره جیدر

— 1209 —

Bilâhare tezkerecilik uhdesinde kalmak üzere Beyhan Sultan'ın kâhyalığı da kendisine ilâve olarak verildi. Yusuf Zıya Paşa'nın sadareti zamanında tezkerecilikten azlolundu (1213—1798) . Bir yıl sonra büyük ruznameci oldu. (1215—1800) de "Rikâbı hümayun," kethudalığına seçildi. (1216—1801) de çavuşbaşı oldu. (1217—1802) de azledildi. Sonra Yeniçeri kâtibi ve (1221—1806) da tekrar çavuşbaşılığa getirildi. (1222—1807) de Reisülküttap oldu. *Sürurî* şu tarihi vücude getirmiştir :

Sa'dola Ârif efendi'ye riyâset kim anın
Yek be-yek ma'lûmudur de'b-i evâhîrle üvel
Ma'rifetmendân-ı küttâb itti târihin rakam

دولتک اولدی رئیس عارف حال دول

— 1222 —

Enderunlu *Fâzıl* da şu tarihi söylemiştir :

Bir hünerkârı reis itti ki Bircis-i felek
Nakş ı medhiyle rûh-i seyyâreye hakkâk olur
Hazret-i Ârif efendi kim kefi irfânına
Hâme-i ehl-i maârif hûşe-i hâşâk olur
Eylemiş zâtın Hakîm-i lemyezel nabzâşinâ
İllet-i mülke sevâd-ı hâmesi tiryâk olur
Lâne olsun çerh-i rif'at şâhbâz-ı câhına
Evc-i ikbâl üzre tâ kim dâimâ çâlâk olur
Söyledim târihini *Fâzıl* hurûf-i sâdeden

ذات عارفه ریاست صدری خاص و باک اولور

Ârif, üç ay sonra üçüncü defa çavuşbaşığa getirildi. (1223—1808) de defter emini, sonra tevkiî, sene sonunda da reis vekili oldu. Ordu ile İstanbul'a gelince azledildi. Ordunun hareketinde tekrar vekil olduysa da gene azlolundu. (1225—1810) da nişancılığa (1227—1812) de deftereminliğine getirildi. (1228—1813) de yetmiş iki yaşlarında iken öldü. Soukçeşme'de Zeynep sultan camii hatiresine defnedildi.

Ârif'in büyük tezkerecilikten azledilişindeki garip sebebi *Fatin* şu yolda anlatıyor:

"Müşârünileyhin büyük tezkerecilik hizmetinden azli letâiften olmak mülâbesesiyle tafsile ibtidâr olundu : Sadr-ı esbak müteveffâ Yusuf Zıya Paşa sadâret-i uz mâda bulunduğu esnada şâir-i mâhir müteveffâ Pertev efendi,

Dil-i gamdîdenin bir dahi handân olduğun gördük
O nâşâdın hele bir kerre şâdân olduğun gördük

redifinde olan kasidesinin sadr-ı müşârünileyhe arz ve takdîm olunmasını efendi-i müşârünileyhe ifâde ve tefhîm eylemiş olduğundan efendi-i müşârünileyh dahi kasîde i mezkûreyi huzûr-i müşârünileyhte kıraât ve tekâmîl eyledikte sadr-ı müşârünileyhe âsâr-ı gazab müstevlî olarak Mâşâallah Pertev efendi ne güzel şâir imiş, hattâ kasidesinin her beyti kafiyesinde körlüğümüzü yüzümüze vurmuş cevâbını îrâd ile münfail ve bir kaç gün zarfında efendi-i müşârünileyhi tezkerecilik hizmetinden munfasıl etmiş olduğu cerîde nâzır-ı sâbık müteveffâ Süleyman Faik efendi'nin eser-i kalemi olan Sefinetürresâ zeylinde mastûr ve mürakkamdır.,

Ârif'in devrinde ehemmiyetli bir mevki sahibi olduğunu görmekteyiz. Şairin bir gazelini (No: 2) tahmis eden Şeyh Galib, onun "Tuğrayı pâdişâhî,, vasfındaki bir yazısı dolayısıyla vücade getirdiği bir kasidede Ârif'i şu yolda medhediyor:

Cenâb-ı Ârif-i pâr mâyenin bir meşk-i kilkidir
Maâriften mürekkeb bir aceb vefk-i mahabbettir
Vücûdî nüsha-i kübrâ-yi irfan bir hünerverdir
Müse'lem nüktegûdur münşi-i Sahban belâgattir
O nik ahlâk kim mânend-i servi cümle eczâsı
Abîr ü itr u üd ü müşg ü anberden ibârettir
Kusûr u hür u enhâr anda dîdâr anda yâr anda
Serâpâ zât-ı vâlâsı behîşt-i âdemiyyettir
O nahlin berk ü bârı bâğbânı berdevân olsun
Hele her hâl ile ey Galib Allah'a emânettir

Fatin tezkiresinde de şu cümlelere tesadüf ediyoruz:

"Müşârünileyh ârif ve kâmil ve îrâd ve letâif-i suhande nâdir-ül-emâsil olup eş'âr-ı belâgatşîârı makbûl-i ehl-i fezâildendir.,

Şeyhülislâm *Ârif Hikmet* diyor ki: "Elsine-i selâsede nâzım-ı eş'âr ve filhakîka suhanşinaslıkta sâhib iktidâr idi.,

Reisülküttab Ârif'in 206 sahifelik büyücek bir divanı

Mısır Bolak matbaasında tab'edilmiştir. Fakat 3755 beyti ihtiva eden bu eseri tertib edenler Ârif mahlâslı ne kadar şiire tesadüf etmişlerse bizim Ârif namına kaydetmekte beis görmemişlerdir. Bursalı Tahir "Süleyman Ârif'in mi'raciyesi tedkiksizlik eseri olarak Reisülküttâb Ârif efendi'nin dîvanının baş tarafına tab'edilmiştir,, (Osm.) diyorsa da bu yanlışlık bu kadarla da kalmamış; *Ârif Abdülbakî'nin*,

Ne lâlezâr gerektir ne seyr-i bâğ bana
Yeter müşâhede-i cism-i dâğ dâğ bana

Bütân ol kâkül-i âşık firîbe mübtelâdır hep
Gazâlân-ı harem pâbeste-i dâm-ı belâdır hep

gibi bir çok şiirleri ile, *Süleyman Ârif'in*

Sanmam safâ alâkadan azâdeliktedir
Âzâdelik didikleri dildâdeliktedir

Ham itti kametim ol çin-i ebrû gösterişçikler
İtâb eyler yüzünden vech-i ihsâne girişçikler

gibi bir hayli manzumesi de bu divân içerisine alınmıştır. Buna mukabil bazı mecmualarda Reisülküttab Ârif namına kayıtlı gördüğümüz bazı manzumeler (Meselâ bakınız : *Mlt Alm. K. Mz No: 671*) ile *Şeyh Galib'in* tahmis ettiği gazel (No: 2) ve *Fatin'in* örnek olarak aldığı şiir (No: 3) bu divanda yoktur.

Bursalı Tahir'in bir bendini Reisülküttap Ârif namına kaydettiği meşhur bir müseddesi de hem Süleyman Ârif, hem Reisülküttap, Ârif divanlarında görüyoruz. Süleyman Ârif'in olduğunda hiç şüphe olmayan bu manzumeyi aynen yazıyorum :

— Tazmîn-i beyt-i meşhûr —

Dilâ şeb mâni'-i kesb-i safâ-yi mâhtâb olmaz
Sipehr-i evc-i hurşîd-i hidâyette sehâb olmaz
Ayandır vech-i Hak'ta fikr-i şekk ü inkilâb olmaz
O vechi seyriden muhtâc-ı feyz-i âftâb olmaz
Înâyet her kime yüz tutsa isyânı nikab olmaz
Güneş doğdukta zirâ perde-i zulmet hicâb olmaz

Güneh mevkuf iken lûtf-i cenâb-ı Hak Taâlâye
Nola isyân ise sevdâger-i gufrâne sermâye
Hatâ ger mâni' olsa kesb i feyz-i lûtf-i Mevlâ'ye
Olurdu pertev-i hurşîde hâil burka'-ı sâye
Înâyet her kime yüz tutsa isyânı nikab olmaz
Güneş doğdukta zirâ perde-i zulmet hicâb olmaz

O kim jeng-i sevâd-ı cürme ey dil i'tirâf itmez
Gubâr-ı şübheden âyîne-i idrâki sâf itmez
Kişi niyyetle me'cûr olmada hergiz hilâf itmez
Mukayyedir bu veche i'tikadım inhirâf itmez
Înâyet her kime yüz tutsa isyânı nikab olmaz
Güneş doğdukta zirâ perde-i zulmet hicâb olmaz

Ne rütbe irse zulmet mültezemdir çerh-i devvâre
Virir zer mühre-i hurşîd saykal her şeb-i târe

Hicâb-i cürm ü isyan bes değil mi mücrim-i hâre
Heman bir kerre yüz tutsun inâyet bir günehkâre
Inâyet her kime yüz tutsa isyânı nikab olmaz
Güneş doğdukta zîrâ perde-i zulmet hicâb olmaz

Hamûş-i infiâl-i ye's ü isyân olsa dil gâhî
Gülâb efşân olur derhâl tab'a feyz nâgâhî
Hünermendin senedir kavl ü âsârı değil vâhî
Bu beytin *Ârifâ* mazmûnun idrâk eyle vallâhî
Inâyet her kime yüz tutsa isyânı nikab olmaz
Güneş doğdukta zîrâ perde-i zulmet hicâb olmaz

Ârif'in noksan bir divançesi Millet kütüphanesinde-
dir (*Mlt. Alm. K. Mz. No: 262*).

Bu yazmada da *Ârif*'ten başka şairlerin manzume-
leri görülüyor. Tam divanının nerede olduğunu bil-
miyorum.

— Gazel —

— I —

Daneyim yek katre-i ebr-i ginâ düşmez bana
Çün gedâyım zill-i şehbâl-i hü mâ düşmez bana
Senden ey meh pertev-i mihr-i vefâ düşemez bana
Sâye veş üftâdelik subh u mesâ düşmez bana
Zâr olursam bâb-ı ümmîdim küşâd itmez felek
Bir düşüş bu nerdgâh içre dilâ düşmez bana
Düşte gördüm yâr ile ağyâr hemhâb-ı visâl
Böyle hâtırhâh fırsat vâkiâ düşmez bana
Lâğziş-i sehville kabil bezmde pâbûs-i yâr
Mest iken de leyk vaz'-ı nâbecâ düşmez bana
Kûyini garkab-ı eşk ittiklerim cânan bilür
Pîşgâh-ı yâre arz-ı mâcerâ düşmez bana

Divançeden

— II —

O şûh ile kadeh peymâ-yi bezm-i işretim şimdi
Gönülden bertaraf sâz-ı gubâr-ı vahşetim şimdi
Ko feryâd eylesün gülşende bülbül çâk çâk olsun
O gülrûhsâr ile sâgar bedest-i işretim şimdi
Safâ-yi hâtırım var yâr ile hem bezm-i câm oldum
Cemâl-i yâre gör âyinedâr-ı hayretim şimdi
Boyunca gördüm ihsânın o şûh-i nâzûk endâmın
Bihamdillâh hem âguş-ı safâ-yi vuslatım şimdi
Beyâz-ı gerdeninde hâl-i anber bûyini öptüm
Dil-i ağyâre elhak dâğsûz-i hasretim şimdi
Dil-i ârâmı çâk olsun rakîbin tâb-ı hasretle
Bu işretgehte dil siyrâb-ı ayn-ı vuslatım şimdi
Bu günlerde nola ahabâ ünvân eylese *Ârif*
Külele keç turfefermâ-yi rûsûm-i nihvetim şimdi

Şeyh Galib divanından

— III —

Tegafülle yeter memnûn idersin bendeni var ol
Yüri var sevdiğim gayrı nevâzişkâr-ı ağyâr ol

Sana elverdi mi bîgânelerle âşinâ olmak
Berâ-yi tecrîbe cânâ biraz da âşîka yâr ol
Fedâ ittin yeter feryâd ü âha eyledin muztar
Beni nâçâr teshîr eyledin sen dahi nâçâr ol
Efendim bezme gel lûtf it sana teklîf-i hâm olmaz
Eğer isterse cânın raks it istersen kadehkâr ol
O gülrûya bugün ben söyledim *Ârif Nedîm* âsâ
Hücûm-ı nâle-i şebgîrden zâlim haberdâr ol

Ftn.

Bibliyografya : Ftn. , Arf. , Sefinetürriüesa. Sürurî divanı,
Fâzıl divanı, Şeyh galib divanı ve mecmualar.

Ârif (Süleyman) — XVIII inci asır şairlerindedir.
Tezkiretülhattâtin'e göre "Şehr-i İstanbul'dan ricâl-i
devlet-i aliyyenin mü'temen ve müsteşârı asr-ı sultan
Ahmed Hân-ı sâliste sadr-ı âlî olan Mehmed Paşa'nın
kethüdâ-yi kâmkârı mirahor-i şehriyârilikle meşhûr mer-
hûn ve mağfûr Hasan Ağa'nın gevher-i girankadr-i
sadev-ı sulb-i muhteremleridir. Şair'in Hasan Ağa adında
birinin oğlu olduğunu bir mecmuadan da öğrenmekte-
yiz (*Mlt. Alm. K. Mz. No: 667*). *Ramiz* tezkiresinde
ise "nâm-ı pür ünvânı Süleyman ve vüzerâdan ... Pa-
şa'nın ahfâd-ı emcâdından bir mîr-i sâhib irfân olmak-
la *Ârif* Süleyman dinmekle kesb-i şöhret ve şân," ettiği
kayıdır.

Fatin tezkiresine göre, «Hâceğân-ı divân-ı hü mâ-
yûndan olup ba'z-ı menâsıb-ı divâniyyeye nâiliyetle
1177 (M. 1763) târihinde silâhtar kitabetine ve bir sene
mürûrunda süvâri mukabeleciliği memuriyetine ve
1182 (M. 1768) târihinde deftereminliği memuriyetine
nasb ü tâ'yîn buyrulup o esnâda Rumeli cânibinde bu-
lunan ordu-yi hü mâyûna memûriyeti cihetiyle cânib-i
merkumeye azîmet ve 1183 (M.1769) târihinde İsakcı nâm
kasabada ecel-i mev'ûdiyle fûshatserâ yi ukbâye nakl
ve rihlet eylemiştir., *Ramiz* ise "1182 (M. 1768) senesi
hilâlinde defter emânetiyle nâil-i şeref-i izzet ve ordu-yi
hü mâyûn ile sefer idüp Babadağ sahrâsında haymeni-
şîn-i ikamet iken 1183 (M. 1769) senesi hudûduuda
İrcîî fermânına itâat itmişlerdir» diyor. *Ramiz* onun şiir
ve yazıdaki kudretini de şu kelimelerle ifade ediyor:

"Şi'r ü inşâ ve hatt u imlâda nâdir-ül-akrân nazm u
nesirleri makbûl-i tabâyi'-i suhanverân bir şâir-i mâhir
ve nüktedân idi.,

Fatin ise Şair'in vak'anüvis Pertev tarafından tah-
mis edilen şu,

Ham itti kametim ol çîn-i ebrû gösterişçikler
İtâb eyley yüzünden vech-i ihsâne girişçikler
Yüzün göstermemek yüz virmemektir mihre maksûdı
İdüp destin nikab ol nâz ü nihvetle gülüşçikler
Ne bülbülden ne tûtîden işittim bezm-i gülşende
O lüknetle o şekker handelerle söyleyişçikler

Revâc-i kadr-i hüsnün kâsı ider uşşâk-ı nâlâne
 Tecâhül eyleyişçikler bilişler bilmeyişçikler
 Helâk itti beni bâziçe-i tıflânesi *Ârif*
 Mededgûy-i niyâz-ı vasla geldikçe çelişçikler

gazelini derc ettikten sonra şunları soyliyor :

«Bâlâda muharrer olan gazelinin kafiyeleri gayr-ı sahîh vâki' olmuştur. Gazel-i mezbûrun redîfi bulunan ism-i tasgîr ile alâmet-i cem'in mukablinde olan harf-ı şîn alâmet-i masdar olup işbu ism-i masdar lisân-ı Türkîde isti'mâl olduğu misillü zebân-ı fârisîde dahi aynıyle müsta'meldir. Şöyle ki emr-i muhâtab kelimesinin âhırına bir şîn ziyâde kılındığı halde kelime-i mezbûr ism-i masdara mübeddel olur. Farisîde *بنش* ve *دانش* ve Türkîde görüş ve biliş kelimeleri misillü. İşte işbu kelimelerden ve sâir buna mumâsil kelimâtan alâmet-i masdar olan mezkûr şîn ıskat olduğu halde kafiyenin galat ve ıskat olduğu tebeyyün ve tehakkuk eyler. Bu sûrette gazel-i mezbûr kelâm-ı mevzûn kabîlinden olmak lâzım gelir.

Şefkat ve *Silahdar* tezkirelerinde Şairin bir hayli gazeli örnek olarak gösterilmiştir.

Ârif'in divanından başka Hilye ve Miraciyesi ile farsça yazılmış Regaibiyesi vardır. 241 beyitten ibaret olan *Hilye*, Süleymaniye — İbrahim Paşa kütüphanesi fihrisinde yanlış olarak Miraciye adıyla kayıtlıdır (No: 411). (1180—1766) da yazıldığını kitabın sonundaki tarih kitâsından anlamaktayız. *Hâkani*'nin meşhur eserine yapılan nazîreler arasında bu şiir, muvaffakiyetli bir mesnevî olarak gösterilebilir. *Bursalı Tahir* "Miraciyesi tedkiksizlik eseri olarak Reisülküttab Ârif efendi'nin divanının baş tarafına tab'edilmiştir," diyor da bu yanlışlık bu kadarla da kalmamış Süleyman Ârif'in gazel, Tahmis, müseddes ve diğer manzumelerinden bir çoğuda Reisülkütap Ârif divanına konulmuştur.

2534 beyittten ibaret olan Ârif Süleyman divanında münacat, na't gibi dinî manzumelerden sonra Ali Paşa, Rağıp Paşa, Mehmet Paşa, Abdullah Paşa, Mustafa Paşa, Ahmed Paşa, Süleyman Paşa gibi vezirlere yazılmış kasideler ve bir hayli tarihler görülmektedir. Üniversite kütüphanesindeki divanda (No: 494) 128 gazel vardır. Bir hayli Farsça şiir de vücade getiren Ârif *Fatin*'in haklı olarak tenkid ettiği vechile bir takım lisan hataları yapmış olmakla beraber san'at zevkindende büsbütün mahrum sayılamaz. Onun gerek âşıkane manzumeleri, gerek hakîmane gazelleri arasında muvaffakiyetle yazılmış parçalar da oldukça bir yekûn tutmaktadır.

Şairin aynı zamanda kudretli bir hattat olduğunu da öğrenmekteyiz. Tuhfe hattatin, Tezkiretülhattatin gibi eserlerden naklen *Hattu hattatan*'da "Fenn-i teccîm ve tezhîbde dekayika vâsıl ve sülûs ve nesih ve ta'lik ve

sâir aklâmda kâmil bir vücûd idi," deniliyor. Onun bilhassa Divanî yazısında daha ziyade muvaffak olduğunu görmekteyiz (*Tezkiretülhattatin*).

Ârif Süleyman, hiç şüphe yok devrinin kıymetli şahsiyetlerinden biridir. Manzumelerinden seçtiğim şu parçaları örnek olarak alıyorum :

— I —

— Hilye'den —

Kılalım besmele meddin miftâh
 Feth ola kufl-i der-i fevz ü felâh
 Besmele kadri aceb a'lâdır
 Ya'ni genc-i güher-i ma'nâdır
 Evvelin satr-i kelâm-ı Vehhâb
 Ebrü-yi vesme keş-i Ümm-i kitâb
 Nahli zîbende hirâm-ı tevhîd
 Ziyet-i ravza-i Fûrkan-ı mecîd
 Besmele sûretidir bâğ-ı naîm
 İki ter goncesi Rahmân ü Rahîm
 Râstbîne görünür anda ayan
 Her elif kameti bir serv-i revan
 Şâne veş andaki dendâne-i sîn
 Turra-i lâme virir hüsn-i behîn
 Şerefen oldı ana müstahdem
 Arşa inşâsı için levh ü kalem
 Berekât âver olan Besmeledir
 Her işe yâver olan Besmeledir
 Sûret-i Besmeledir bil tahkîk
 Sûy-i Mevlâye çıkar doğru tarik

* * *

— فی وصف ظله عليه السلام —

Didi ashâb-ı güzîn ol Şâhın
 Vâsı-ı pâkinde o Zillullahın
 Sâyebân olmağın ebr-i müşğîn
 Âftâb olmuş idi sâye nişîn
 Sanma farkında duran ebr-i zalil
 Sâyesin arşa mûmâs itti Celil
 Ferş-i râh oldı berâ-yi tevkîr
 Pâyine sâye gibi mihr-i münîr
 Cism-i pâkinde kesâfet yoğ idi
 Hilkati nûr idi zulmet yoğ idi
 Mahv idüp varlığını zıll-i Hudâ
 Oldı müstağrak-ı envâr-i hüdâ
 Sâyeden kimse eser bulmaz idi
 Ana âlemde nazîr olmaz idi
 Nûr-i bîrengidi hilkatte Nebî
 Lânazîr olmanın oldur sebebi
 Maahâzâ yine kılsan im'an
 Serteser sâye-i lûtfunda cihan

— II —

— Miraciye'den —

Sad hamd o kadîm kârsâza
 Ol sâni'-i âsman tırâza

Sad şükr ü sitâyîş ol Hudâye
 Kim âdemi kıldı arş pâye
 İtti yed-i sun'-i sâzkârı
 Berpâ bu revâk-ı zernigârı
 İnsânı kılup melekten ekrem
 Mescûd-i melâik oldı âdem
 Oldı keremiyle nev'-i insan
 Mergubterîn-i cins-i hayvan
 Kıldı ana virüp akl u idrâk
 Berdâşte-i firâz-i eflâk
 Ol hatm-i risâletin husûsâ
 Menzilgehin itti arş-ı a'lâ
 Ol server-i hayl-i enbiyâyı
 Ol mefhar-i cem'-i asfiyâyı
 Hem eşref-i mübdiât kıldı
 Hem ekrem-i kâinât kıldı
 Hurşid-i cihanfürûz.i sermed
 Serdefter-i enbiyâ Muhammed

— Gazel —

— III —

Ne neş'e viridi aman ey perî şerâb sana
 Ki viridi ol dahi bir gûne âftâb sana
 Olur nezâre-i mir'âttan kaşın derhem
 Göründi var ise ruhsârın âftâb sana
 Beni tek eyle heman bezm-i vaslına mahrem
 Günâh cümle bana var ise sevâb sana
 Tamâm hiyrelenür çeşm-i âftâb ey meh
 Nigâh eylese bir kerre bînikab sana
 Ne söylemez meğer ol çeşm ü ebrüvan eymeh
 Zebân ile yetişür mi meğer cevâb sana
 Neşid-i hüsnünün Ârif muhayyelâtından
 Dü ebrüvânı yeter beyt-i intihâb sana

— IV —

Sanman safâ alâkadan âzâdeliktedir
 Âzâdelik didikleri dildâdeliktedir
 Elbet tevâzu'ehlini Mevlâ aziz ider
 Câh-ı bülend Yûsuf'a üftâdeliktedir
 Her ferş olur mı lâyük-ı pîşâni-i niyâz
 Kâlîçenin de rağbeti secâdeliktedir
 Her burc olur mı mihre meğer mâye-i şeref
 Sanman şerâfeti kişinin zâdeliktedir
 Jeng-i sivâdan eyle tehî sinen Ârifâ
 Mir'âtın i'tibârı dahi sâdeliktedir

— V —

Tehî mağzan gibi erbâb-ı dil sâhib enîn olmaz
 Ayandır kâse-i pür meyde âvâz-ı tanîn olmaz
 Garaz sûret değil tebdil-i meşrebdir mürebbiden
 Beli tağyir-i reng itmekle şûrâb engebîn olmaz
 Eser nâbûd olur sad zahm urulsa rûy-i deryâda
 Bu zâhirdir ki sâfi dilde kayd-ı zahm-i kîn olmaz
 Binâ-yi cism-i hâkînin esâsı unsur-i mâdir
 Ne mümkindir binâ ber âb olan menzil metin olmaz
 Hüner göstermeğe meydâne var mişvârın arzeyele
 Kümeyt-i tab'a Ârif böyle bir vâsi' zemîn olmaz

— VI —

Meyin keyfiyyetin sermest ü medhûş olmayan bilmez
 Hum.i sahbâ gibi derd ile pür cûş olmayan bilmez
 Hurûş-i mevc mevc-i lücce-i keyf-i mey-i nâbı
 Bezimde zevrak-ı bâdeyle meynûş olmayan bilmez
 Mezâyâsı nedir fasl-ul hitâb-ı nûsha-i aşkın
 Dilinde resm-i hatt-ı yâr menkuş olmayan bilmez
 Nedir keyfiyyet-i sahbâ-yi bezm-i aşk ey sâkî
 Şerâb-ı lâ'-i meygûnunla serhûş olmayan bilmez
 Nedir tecrid-i sevdâ-yi hevâ-yi zülfi dildârı
 Misâl-i turra hergiz hâne berdûş olmayan bilmez
 Safâsın câm-ı tab'-ı Ârif ü Tıflı vü Bahti'nin
 Mey-i bezm-i suhanle mest ü serhûş olmayan bilmez

— Kıt'a —

— VII —

Bu bezm i gam yine bir hurrem olduğun görürüz
 Mey-i neşât revan bir dem olduğun görürüz
 Gubâr-i hâtırımız tütüyâ ise gözüne
 Yine dehân-ı adû ebkem olduğun görürüz
 Görünce gonce-i ikbâlimiz küşâde cebîn
 Dil-i hasûd yine derhem olduğun görürüz
 İtâbı sûde-i elmâs iken leb-i yârın
 Tamâm zahm-ı dile merhem olduğun görürüz
 Bu huşk sâlde Mevlâ kerimdir Ârif
 Dehân-ı gonce-i dil pür nem olduğun görürüz

— VIII —

Allah birdir iki cihan vahdet üzredir
 İbret göziyle bak hele bir kerre yekten ol
 Yeksan görüp cihânı gözet sırr-ı vahdeti
 Benlik hayâlin eyleme zinhâr sen sen ol

Bibliyografya : Rmz., Şfk., Slh., Ftn., Scl., Osm.,
 Thf., Tezkiretül hattatın, Hattu hattatan, Pertev Divanı ve
 mecmualar.

Ârif (Şeyh Mehmed Emin) Emin'e bak.

Ârif (Tüfekçibaşı) — XIX uncu asır şairlerinden
 olan Mehmed Ârif (1171-1757) de İzmit'te doğdu. Mü-
 derriszade ünvanıyla meşhur olan Ankaralı Mustafa
 efendi'nin oğludur. Ârif *Hikmet* tezkiresinde deniliyor ki:
 «Hacı Bayram-ı Velî قدس سره silsilesine müntehî olup
 Mustafa Hân-ı sâlis hazretlerinin devri evâhirinde
 Âstâne-i aliyyeye fenn-i nücûmda mehâreti olmağla
 bâ emr-i sultan celb ve ol ahde fevtile Üsküdar'da
 Miskinler civârında defnolunan âlim ve şâir ve husûsâ
 fenn-i nücûmda mâhir Ankaravî Şeyh Musâfâ efen-
 dinin küçük oğludur.» Genç yaşında babasıyla
 birlikte İstanbul'a gelen Ârif, babasının Mustafa III. ile
 olan münasebeti dolayısıyla (1180-1766) da «Enderunu
 hümayun» a alınmış ve tedricen terakki ederek (1204-
 1789) da «Sercâmeşûy» denilen zabıtlık rütbesini kazan-
 mıştır. (1209-1794) de tüfekçibaşılığa getirilmiştir.

Ârif'in hayatında yazılan *Âkif* tezkiresi ile ondan

naklen *Fsad* tezkiresinde şaire aid verilen tarihî ma-lûmat bundan ibarettir, *Fatin* tezkiresinde ise ayrıca şu kayıtlara tesadüf ediyoruz :

“Tüfekçibaşı Mehmed Ârif efendi kasaba-i İzmit'te 1171 senesi kademnihâde-i sâha-i vücûd olup Derseâ-det'e bilmuvâsala sarây-i hümâyûn-i mülûkânede perve-rişyâfte i maârif olduktan sonra 1218 (M. 1803) senesi tarîk-ı tedrîse dâhil ve 1230 (M. 1814) senesi Yenişe-hr-i fenâr mevleviyyetine ve 1232 (M. 1816) senesi Edirne mevleviyyetine nâil olarak 1239 (M. 1823) senesi Mekke-i mükerrime mevleviyeti pâye-i refiasını ve 1242 (M. 1826) senesi İstanbul kadılığı rütbe-i celîlesini ih-râz ile 1245 (M. 1829) senesi hilâlinde irtihâl-i dâr-ı be-ka eylemiştir. Mûmâileyh Müderriszade dinmekle arîf bir zât-ı şerîf olup eş'âr-ı mevcûdesi garîb ve acîb vâ-ki' olmuştur.”

Âkif, onun “ulûm-i arabîyye ve dekayık-ı nikât-ı fâ-risiyyeye âşinâ,, olduğunu söyledikten sonra Şairin “Elsine-i selâsede tarh-ı kasâid ve gazeliyyât ve tevâ-rîh,, eylediğini ve edebî büyük bir kudrete sâhib ol-duğunu söylüyor. Bir hayli manzumesini de örnek ola-rak alıyor.

Ayıntaplı *Aynî* de Enderun şairlerinden bahseden manzumesinde, *Ârif*'i diğer iki şairle birlikte şu beyit içerisinde zikretmektedir:

Tüfekçibaşı Ârif diğer Âr
O behcet kim nikât-ı şî're vâkif

Fatin'in örnek olarak aldığı gazel şudur :

Sevâd-ı hâl-i müşgengîz kim tâ zîr i kâküldür
Girih pür pîç-i hâbım her gice hep tohm-i sünbüldür
Olaldan mağz-ı çeşmim bûyyâb-ı na'ti hasretle
Sirişk-i germ-i penbesûzdan mînâ-yi pür müldür
Cihangîr oldı dûd-i şu'le-i âvâze-i zencîr
Ki kim berk-i cünûn-i aşkile âteşzen-i güldür
İder bezmi dübâlâ güftügü yi neş'e-i serşâr
Leb-i nâb-ı sürâhîden nevâsencî-i kulkuldür
Olur medd-i yem-i ihsânı *Ârif* diğere ammâ
Bana mevc-i nigâhı cevher-i tîğ-ı tegafüldür

Âkif tezkiresinden de şu manzumeleı alıyorum:

— I —

Agyâr-ı siyehdil bu şeb ol mâhe ulaştı
Tâ subh-i sefid kûyini sek gibi dolaştı
Sen mûy miyâne dil olunca hele mâlik
Çok derd ü belâ çekti niçe belleri aştı
Kâlâ-yi letâfet mi aceb mihr-i hüsün mi
Kim sînene ittiyse nazar çeşmi kamaştı
Ol sîm ten i nâza rakîbân-ı siyeh rû
Çirkâb-ı süpürçâme gibi hayli bulaştı
Kıl *Ârif*'e ey sengdil eltâfını mebzûl
Zîrâ dili hûn oldı gözi kan ile taştı

— II —

O gül'izâr-ı hezâr âşinâ ki anladamam
Televvün âdeti bir bîvefâ ki anladamam
O yâl ü bâl o tenâsüb o hüsn ü an o hirâm
Aman aman o perî dilrübâ ki anladamam
Savâb-ı fikrile dilhaste cürm-i nâkerdem
Sözün sağı sana oldur hatâ ki anladamam
Ne nakb-i acz-i derun kârger ne kâvüş-i âh
Rakîb-i kâfir-i sengin binâ ki anladamam
Çi sûd olsa dil-i jâle pâş eşk-i niyâz
Şüküfte olmaz o verd-i bahâ ki anladamam

— III —

Zülfün o meh ki taraf-ı rüh-i mihr-i tâbe kor
Sevdâ siyâh baht-ı dili pîç ü tâbe kor
Bak mushaf-ı cemâle ider kec nigeh rakîb
Engüş-ti harf-i kühteri kâf-ı kitâbe kor
Olsa arakfeşân-ı şerim rûy-i nâzüki
Âb-ı hacâleti ser-i itr u gülâbe kor
Altûn eyler işini yâ sırma yâ gümüş
Âşık ne dem o sîm teni câme-hâbe kor
Ârif zemîn-i *Vehbi*'ye düşvâr peyrevî
İt'âb-ı tab'-ı şâir ider ıztırâbe kor

— IV —

— Nedim'in gazelini tahmis —

Ey mâhrû bezimde bulunmaz mısın dahi
Bir kerre câm-ı lâ'lini sunmaz mısın dahi
Şerm itme hâl-i zârı düşünmez misin dahi
Ey kaşı yâ yüzün beri dönmez misin dahi
Ey gurre-i ümîd görünmez misin dahi

Kande dirîğ o mehle geçen hoş zamâneler
Neydi o cilveler o visâl i şebâneler
Noldı o raks u işret o çeng ü çeganeler
Kani o giceler o tarablar terâneler
Ey def anup o zevkî döğünmez misin dahi

Sâmânsûz-ı cân ü ten oldun yeter yeter
Yaktın meded menâzil-i ârâmı serteser
Gûyâ ki bir şerer sana nisbet ile sefer
Billâh ne saht âteş imişsin gönül meğer
Gark oldun eşk-i hûna sövünmez misin dahi

Yetmez mi ye's reng-i rühin bozdı eşk-i ter
Vakti değil mi kâküli festen döküp çıkar
Giymez misin şarâbı o fistânını meğer
Kâfir kızı dükenmedi mi mâtem-i peder
Sâgar çeküp kızılca sürünmez misin dahi

Ârif eğerçi bu deme dek bî gam u elîm
Nâz u niyâz u râzı nihân ittik an samîm
Gayri hamûş olmağı terk eyle kıl adîm
Dilberle mâcerânı yeter sakladın *Nedim*
Nakl eyleyüp biraz da oğünmez misin dahi

Ârif (Zeynî) — Mehmed Ârif'e bak.

Ârif ( ) — Sahaflar şeyhizade *Esad* tezkiresinde şöyle bir kayda tesadüf ediyoruz :

«Cilvegâh-ı merdümek-i mutâlâa olan tezâkir ve mecâmi'-i muhtelifede semere-i ahvâli çiredest-i hâtır olmayup fakat görülen divançesinde Sultan Mehmed Hân-i râbi' hazretlerinin sarây-i Beşiktaş'ta binâ kıldıkları Çinili Kasrına

Duâgüne anın târîh-i itmâmın dimiş *Ârif*

مبارك اوله بوزينده منزل شاه دورانه

ile hisâb ittiği târihten ve Köprülüzade Ahmed Paşa'ya İvranya fethinden avdetinde arzettiği kudümiyyeden ve Mustafa Hân-ı sâni hazretlerine tebrîk-i cülûs zımında nazm ittiği terkîb-i bendinden ve gazellerinden ol asrın şuarâ-yi metîn-ül-kavlınden olduğu müstebân olmuştur.»

Tezkirelerde kayıtlı olmayan Ârif mahlâslı bazı şairlere daha tesadüf ediyoruz :

Bir mecmuada "Medine pâyesi Arabzade Mehmed Ârif Molla'nın târihi, serlevhasıyla Selim III. in cülûsuna bir tarih kayıtlıdır. Aynı mecmuada gene Selim'in cülûsuna dolayısıyla yazılmış "İbrahim Paşa medresesinde mukim Diyarıbekir'li Ârif, in de bir tarihi yazılıdır. (*Tpk. Rv. K. No. 827*).

Bu iki şairin XIX uncu asırda yaşadıkları anlaşılıyor.

Ârife (Bacı) — Son asır Bektaşî şairlerinden olan Ârife hakkında *Bektaşî şairleri*'nde şu malûmat kayıtlıdır: (1284—1867) de Rahva'da doğmuştur. Babası tüccar Ârif Ağadır. Akrabasından Çivicizade Mustafa efendi ile beraber (1294—1877) de İstanbul'a gelmiştir. Şimdi Kadıköyünde oturmaktadır. Şu nefes onundur :

Karyağdı dergâhın ettik ziyâret
Cemâlini gördük Hafız Baba'nın
Ol güzel canlarla sürdük mahabbet
Cemâlini gördük Hafız Baba'nın

Ol demde açıldı bir âlî meydan
Çekilüp gülbankler sürüldü erkân
Cümlemiz olmuşuz hüsnüne hayran
Cemâlini gördük Hafız Baba'nın

Cümlemizi mest-i müdâm eyledi
Gitti kesret kudret dili söyledi
Kendimiz unuttuk bizi neyledi
Cemâlini gördük Hafız Baba'nın

Ârife gel kaldır gözün perdesin
Hak'km cemâlini sen de göresin
Böyle bir mürşidin hâlin bilesin
Cemâlini gördük Hafız Baba'nın

Bibliyografya: Bkt.

Ârifi (Ârif Mehmed) — XVII nci asrın ilk nısfında yaşayan şairlerdendir. Şeyhülislâm *Esad* efendinin oğludur. *Atayî*'nin Şakayık zeylinde verdiği malûmata göre

(*S. 663*), (1005—1596) hududunda doğdu. Tahsilini babasından ikmal ettikten sonra 1024 zilkadesinde (M.1615) kardeşi Ebu Said efendi yerine Rüstem Paşa medresesine tayin edildi. Bundan sonra daha bazı medreselerde müderrislik etti. (1030—1620) de Süleymaniye medreselerinden birine terfi ettirildi. 1031 ramazanında (M.1621) 26 yaşlarında iken vefat etti. Eyip'te ceddî yanına defn olundu.

Atayî, şairin ilmî ve ahlâkî kıymetinden bahsettikten sonra "Gâhî eş'âr-ı nağz derler ve Ârifi tahallûs iderler idi," diyor.

Kafzade Faizî tezkiresinde de şu kayda tesadüf ediyoruz :

Mahdûm-i âlemiyân hâsıl-ı giranmâye-i şeyhülislâm Ârifi Çelebi. Bu beyt-i âbdâr ol şân-ı fazilet nişânındır:

Eyle ey dil cismini râh-ı mahabbette gubâr
Zâyî' olmaz bir gün ilter kûy-i yâre rûzgâr

Bibliyografya: Kfz., Şky. Aty., Scl.

Ârifi (Ahmed Çelebi) — XVII nci asır şairlerinden olan Ârifi Ahmed Çelebi, Kemalzade İbrahim efendi'nin oğludur. Minkarîzadeden ve diğer bir âlimden mülâzım olduktan sonra müderrislik mesleğine intisab etmiş, 1061 rebiulevvelinde (M.1650) Canbaziye, 1064 Şabanında (M.1653) Mesihpaşa, 1067 recebinde (M.1656) Nişancı paşayı cedit, 1068 saferinde (M.1657) Atik Alipaşa, 1069 Muharreminde (M.1658) "Sahni semaniyeden birine," 1070 recebinde (M.1658) Gevherhan Sultan, 1072 saferinde (M.1659) Kara Mustafapaşa 1073 Şevvalinde (M.1662) Vefâ medreselerine sırasıyla müderris tayin olundu. 1075 (M.1664) muharreminde Süleymaniye medreselerinden birine nakledildi. Aynı senenin şabanında Darülhadişi Süleymaniye'ye getirildi. 1076 rebiulevvelinde Halep kadılığına tayin edildi. 1076 şabanında (M.1665) vefat etti.

Şeyhî, Vakayiülfuzalâ'da diyor ki :

"Mevlânâ-yi mezbûr ilm ü fazlile meşhûr hüsn-üs-sûre makbûl-üs-serîr halîm ve selîm ve şefîk ve kerîm zât-ı mükerrerem nûr-i mücessem idi. Âsârlarından Ârifi mahlâslı ile eş'ârları vardır. Bu beyt güftâr-ı âbdârlarındandır:

Kande bir gülrüh görürse pâyine olur revan
Gülsitân-ı reng ü bûyun cûybâridir gönül

Şair hakkında *Güftî*'nin manzum ve mizahî tezkiresinde de sitayişli beyitlere rastlıyoruz. Güftî, onun şu gazelini de örnek olarak almaktadır :

Diyârın terk idüp düşmüşti garibden o kühsâre
Değildi Kûhken hâşâ benim gibi suhan hâre
Ne iş gördi heman bîhûde geşt-i deştten gayri
Hüner yârı derâguş itmedir mecnûn-i âvâre
Dokunsa mihr-i âlemsûz-i dilber olsa hat peydâ
Delâlet eyler ol baht-ı siyâh-ı âşık-ı zâre

Rüh-i dildâre isbât-ı nezâyir eyler ol yohsa
Ne gam ey Ârifî olsa gönül mir'âtı sadpâre

Bibliyografya : Şky. Ş., Gft.

Ârifî (Ahmed Dede) — Ârif Peçevi'ye bak.

Ârifî (Ahmed Paşa) — XVIII inci asır şairlerinden olan Ahmed Ârifî Paşa, *Fatin* tezkiresine göre İstanbul'ludur. *Müstakimzade* ise "Diyâr-ı şarktan bedid," olduğunu söylüyor (*Thf.*).

Şair'in memuriyet hayatı hakkında *Fatin* tezkiresinde şu malûmat veriliyor :

Reisülküttâb Ârifî Ahmed Paşa Şehriyül-asl olup müteveffâ Topal Yusuf Paşa'nın mühürdarlığından neş'etle rütbe-i hâcegânîyi bilihraz 1120 (M.1708) senesi mektûbî-i sadâretpenâhî memûriyetine ve 1123 (M.1711) senesi tezkereci-i evvel memûriyetine ve 1127 (M.1715) senesi metrûk süvari mukabeleciliği mansıbına binnakl 1129 (M.1716) senesi mesned-i riyâset-i küttâba revnak efzâ olduktan sonra 1130 (M.1717) senesi uhdesine rütbe-i vezâret bittevcih Teke sancağına ve ba'dehu Niğbolu eyâletine ve müddet-i kalile zarfında Haleb-i şehbâ eyâletine nakl ile 1136 (M.1723) senesi Revan seraskerliği ünvanıyla şöretşâr ve 1144 (M.1731) senesi Van eyâletine bin-nakl kâmkâr olmuş ise de mansıbı sâniyen Teke eyaletine tahvil olunup havâli-i merkumede evkatgüzâr iken 1146 (M.1733) sâlinde maktûlen dâr-ı bekaya menkul olmuştur. „

Bazı menbalarda ise onun bir yıl önce öldürüldüğü kayıtlıdır. *Müstakimzade* diyor ki (*Thf.*):

"Antalya valisi iken ve Halika-i Resmîye tahrîri üzere Teke sancağı mutasarrıfı iken kethudâ ve dâmâdı olan şahsın uhdesine ihâle ile شهادت العارف احمد (1145) târihinde tiğ-ı kahr-ı kahramânî ile şehîd oldu. „

Ramiz tezkiresinde de "Ba'z-ı erbâb-ı nifâkın gamz ü şikâyetile 1145 senesi hilâlinde nâil-i rütbe-i şehâdet olmuş idi," deniliyor.

Halbuki Resmî Ahmed'in *Halikatürrüesa*'sında şairin (1046—1636) hududunda katledildiği, diğer menbalarda olmayan şu tafsilât ile birlikte yazılıdır :

"Kırk dört senesinde Van valisi iken hasb-el-iktizâ idâmına memûr olan kapucubaşığı otuz gün yanında mevkuf ve ilga ve kabâil-i ekrâddan Mello aşîretine firâr ve ilticâ eyledikten sonra Osman Paşa sadâretinde sûretâ afv ve istişâr ve Teke sancağıyla evkatgüzâr iken kırk altı hudûdunda tekrâr kahr-ı şehriyârîye duçar ve Hamideli vâlisi Hafız Ahmed Paşa mübaşeretle rehpeymâ-yi dârülkarâr olmuştur Şi'r ü inşâ ve hüsn-i kitâbet ve imlâda sâhib-i yed-i tûlâ hadîd-ül-mizâc ve nihvetrevâc bir vezîr-i mekârim indimâc idüğü meşhûrdur. „

Ârifî'nin şiirleriyle büyük bir şöret kazanamadığını görüyoruz. *Ramiz* onun "nazım ve nesirde iktidarı ve basitçe eş'arı," olduğunu söylemektedir. *Fatin* ise şairin

Itmez tarîk-ı Hak'ta olan halka serfûrû
Eğmez minâre kametini bâd eserse de

beytini kaydettikten sonra diyor ki :

"Müşârünileyhin bâlâda muharrer olan beytinden başka eş'arı görülmemiştir. „

Ârifî'nin şiirden başka yazı ile de uğraştığını görmekteyiz. Şairi "Âsmân-ı irfanda bir hurşid," olarak tanıtan *Müstakimzade* şunları söylüyor :

"Aklâm-ı mütedâvele-i vakti bilcümle güzîde yazmış ve ilm ü fazl u inşâd-ı şiirde sikketin mermerde kazmış bir vezîr-i binazîr idi. „

Bursalı Tahir, Şair'in " Hutût-ı mütenevvia-i İslâmiyeden altı kalemi yazmağa muktedir. „ olduğunu ve "müretteb divançesi. „ bulunduğunu söylüyor. Fakat yalnız *Fatin* tezkiresindeki beyti örnek olarak aldığına bakılırsa, onun böyle bir divançe görmediği söylenilebilir.

Bibliyografya : Thf., Rmz., Ftn., Giridli Ahmad Resmî. Halikatürrüesa, Habib : Hatt u hattatân., Osm.

Ârifî (Hüseyin Çelebi) — XVI ncı asrın meşhur şairlerindendir. İstanbul'da doğdu. Gençliğinde bir taraftan dînî ve edebî ilimleri tahsil ederken diğer taraftan da hattatlığa çalıştı. *Sehî*'ye göre "Çok ma'rifete mâlik sâhib ma'rifet kimse idi. „ *Âşık Çelebi* diyor ki : "Muhtasar okuyup hatt u imlâya gûşîş ve şi'r ü inşâye verziş eyledi. Kuvve-i zihniye ve cevdet-i celiyyesi çok fenne dest urdu. Ve hattın niçe nev'inden ve kâğıddan pervâz idüp hitta-ı hatt-ı yek kaleme şâh olup divânî durdu. „

Ârifî, kuloğullarındandı. Kapu kullarından iken İbrahim Paşa'nın Mısır'dan dönüşünde kendisine bir "kaside-i lâmiye. „ sundu. Anadolu defterdarı Mahmud Çelebi'nin maiyetinde ahkâm tezkirecilğini isfemişti. Paşa arzusunu derhal yerine getirdi. Fakat defterdarla aralarında çıkan ihtilâf üzerine azledildi. Bundan incinen Ârifî, olanca malını sattı. Bu para ile bir çok fakirlere yardımda bulundu. Elinde kalan yol parasıyla Mısır'a gitti. Meşhur mutasavvıf İbrahim Gülşeni'ye derviş oldu. Sofiyâne bir çok şiirler yazmağa başlamıştı. Şairin,

Aç gözün âlem-i kübrâsın sen
Eşref-i mazhar-ı esmâsın sen

bendini ihtiva eden meşhur terciibendi Mısır'da yazılmış mutasavvıfane şiirlerinden biridir.

Şeyhinin vefatı tarihi olan (942—1535) den sonra tekrar İstanbul'a dönen Ârifî, uzun yıllar inziva âleminde yaşadı. *Âşık Çelebi* diyor ki : "İstanbul'a gelüp on yıldan ziyâde tenhâ ve âzâde bî ulûfe ve bizâd gûşe-i inzivâda kaldı. Erbâb-ı devletten ne kimse hâlin sordu ve ne kimse gönlün ele aldı. „

Şair bu yoksulluğu esnasında Emir Hasan Zernişanî ile Beynîzade Mehmed Çelebi'nin konaklarında ve onların yardımıyla yaşadı. Nihayet Kanunî, onu ve o devrin şairlerinden *Yetim Ali Çelebi*'yi on beşer akçe ile silâhdar tayin etti. Biraz sonra takdim ettiği "Gül. „

Ar.

redifli bir gazele caize olarak beş akçe zam gördü.

Sonra Van seferinde Beytülmal kâtibi olarak İstanbul'da kaldı. Az çok maddî bir refaha mazhar olmuştu. (959—1551) yılında öldü. Samimî arkadaşlarından *Edirneli Nazmî* şu vefat tarihini vücade getirmiştir :

Düşdi ikbâl-i câhına târih

آدى قادر سنى محاسبه

— 957 —

Şairin evlendiğini ve (957 —1550) de bir oğlunun dünyaya geldiğini gene Nazmî'nin şu iki tarihinden anlamaktayız:

— I —

Atâ itti bir oğul Ârifi'ye Hazret-i Mu'tî

Bu *Nazmî* didi târihin عطاء خالق الباقى

— 956 —

— II —

خدايش عارفى را يك پسر داد
شود اورا ميسر عزواقبال
شديد وكنت اورا نظى تاريخ
شود پيران پسر باجدو اجلال

— 956 —

Nazmî divanında Ârifi'nin ölümü dolayısıyla yazılmış bir "Mersiye,, de mevcuttur. Şairin bir çok meziyetlerinden bahseden bu şiiri de aynen naklediyorum :

Bu cihan milkine yok çünkü beka
Buna pes kişi ne göz ile baka
Kalmayiser bu cihan milki ebed
İriser sonuna elbette fenâ
Cümleten can götüren mahlûkun
Tenden âhır oliser cânı cüdâ
Cümleten hâk ola ten kalmaya âh
Cümleden bir eser aslâ ebedâ
Düddur düd-i vefâdan gayet
Yokdürür âh ebedî anda vefâ
Ârifi gibi ki bir ârif-i can
Behre irmişti maâriften ana
Devr andan dahi dönderdi yüzün
Ana yüz göstere izz-i ukbâ
Ana rahmetler ide Rabb-i rahîm
İde me'vâsın anın dâr-ı naîm

**

Kani ol zübde-i ehl-i irfan
Kani ol umde-i cem'i akran
Ki kemâliyle maârif ciheti
Ana olmuştu Hudâ'dan ihsan
Ma'rifet bezmine misbâhidi ol
Dâv'-i ilm olmuş idi anda ayan
Fazlı gün gibi ayân olmağla
Ana eylerdi teveccüh a'yân

Zûfünûnı idi ehl-i kalemin
Değil idi ana bir fen pinhan
Cümle bil-fi'li idi ilm-i hisâb
Anda bulmuştu kemâl-i rüchan
Dahi inşâsı lâtif ü nâzûk
Tarz-ı şi'ri idi tavr-ı Selman
Mürg-i rûhına anın ol Mevlâ
İde Uçmak çemeninde me'vâ

**

Ârifi idi cihânın gayet
Ârifi olmuş id- ana san'at
Ârifi mahlâs ile tutmuş idi
Ârif-i âlem idüğü şöhret
Tasfiye üzre idi tab'ı tamâm
Kalbi bulmuştu kemâl-i safvet
Dâim olmazdı safâdan hâlî
Ana virmişti safâ hoş hâlet
Ehl-i hâl idi o hâl ile hemin
Her kes eylerdi anınla ülfet
Ehl-i hâl olmağile itmiş idi
Şöhret-i câh ı cihandan uzlet
Rihlet itti o dahi ola anın
Rahmet-i Hak'kile rûhı râhat
Bizi andan dahi dûr eyledi devr
Bize itti yine ol tavrile cev

**

Hak bu kim ârif-i billâh idi ol
Hayli esrârdan âgâh idi ol
Burc-ı fazl u felek-i irfandan
Gün gibi rûşen o kim mâh idi ol
Var idi haylice bir hoş hâli
Ehl-i hâl olana hemrâh idi ol
Dilde zikri idi Hak dergâhı
Nâzır-ı cânib-i dergâh idi ol
Hak idi zikri demâdem anın
Şâhid-i Hak idi bir şâh idi ol
Ehl-i Hak'kidi tamâm ol yüzden
Lâyık-ı mertebe vü câh idi ol
Cümle ahbâbına cân ü dilden
Kasd-ı hayrile hevâhâh idi ol
Bir Hasen hulkidi ol nâmı *Hüseyn*
Ola mahşerde şefi'i Haseneyn

**

Böyledir böyle bu hâl-i âlem
Gam çeker bunda beher hâl âdem
Âdeme âh ki her dem bunda
Hadden artık değil eksik niçe gam
Birbirinden dükeli yârânı
Ecel âh ayırıserrdir son dem
Olmuşuzdur niçelerden ayrı
İtmişüzdür niçe niçe mâtem

Ârifi'den dahi ayru düşüp âh
Acığın gördük anın da muhkem
Nazmiyâ âh ki ol merhûmun
Firkat-i cânımıza virdi elem
Merhamet idüp o merhûma Rahîm
Rahmeti birle ide lûtf-i etem
Ana ol Ahmed-i Muhtâr ü Emîn
İde mahşerde şefâat Âmîn

Ârifi'nin hoş sohbet, rind meşrep bir adam olduğunu, afyon kullandığını ve güzellere karşı meclûp bulunduğunu da *Âşık Çelebi* bir takım menkabelerle kaydetmektedir.

Ârifi'nin bir çok manzumeler vücude getirdiğini tezkireler ve muhtelif mecmualar sayesinde öğrenmekteyiz. *Lâtîfî* bu hususta şunları söylüyor:

Nezâir-i *Deryâ-yi ebrâr*'a müteallık fârisî nazîresi vardır. Matla'ı budur :

سبززار چرخ کوهر روز سرسبز و تراست
از سرشک چشم نمکینان محبت پروراست

Ve tasavvfâne bir terci'-i bend dimiştir ki cemî'.i merâtib-i tasavvufa alelicmâl anda işâret itmiştir. *Matla'*

Ayn-ı ârifte vücûd-i eşyâ
Görinür cümle ke-nakş-ı fil-mâ

Ve Ahmed Paşa'nın Kasır ve Güneş kasîdesine bundan bihter ve hoşter kimse nazîre dimemiştir. Bu bir kaç matla' daki anın eş'ârındandır :

Dâğ-ı elem melûlüne bâğ içre lâleler
Def'-i melâl idin diyu sunar piyâleler

Ve bu matla' dahi anın netîce-i tetebbu'udur :

Nasihat eylediğimce arakrîz olma hüyundur
Sakin incinme kim cânâ merâmım âb-i rüyundur

Bu şiirlerden bir kısmını da zikreden *Âşık Çelebi* ise onun ayrıca tarih yazmak hususundaki muvaffakiyetinden de şu yolda bahsediyor :

"Eyü târihleri vardır. Şeyh İbrahim Gülşenî'nin me-mâtına bu târih anındır :

کرد رحلت زکستان فنا
کاشنی اعنی شیخ ابراهیم
زد قدم بر نشیمن لاهوت
شد بخلو تسرای انس مقیم
زین سرای فنای حادث نقش
کشت مهمان بخانقاه قدیم
کفت هاتف برای او تاریخ
مات قطب الزمان ابراهیم
— 940 —

İstanbul'da iskelede Yahudi kapusunda çeşme binâ olundukta Ârifi bu târihi dimiş :

قد بداعینا تسمی سلسیل

Ammâ *Kandî* bu târihi üç eksik deyu lâtfî gûne dimiştir :

Ârifi ârif oldun üçü yidin

Ebî Eyyûb-ı Ensârî'de Defterdar Mahmud Çelebi mescidine dimiştir :

اسم مسجد مقام محمودست

Eyü kıt'aları dahi vardır. *Kemal Paşazade* hakkında dimiştir :

İmâm-ı milk ü millet ya'ni Müftî
Ki olmaz ana benzer ehl âdem
Şu denlü ihtisâr eyler cevâbı
Olur olmaz yazar Vallahu a'lem

Tabılbazzade hakkında :

Tabılbâz oğlu kim mehter geçermiş
Hünerde tabl veş ammâ değil pür
Maârif tablına âvâze virmek
Solağına davul çalmak değildür

Ârifi'nin nazîre mecmualarında bir hayli şi'rine tesadüf edilmektedir. Bunların mühim bir kısmını Ârifi Hüseyin Çelebi serlevhasıyla görmektediriz (Meselâ bakınız : *Mcnz., Prv., Nzr.*).

Şiir mecmualarında da onun bir hayli gazel ve muhammesleri kayıtlıdır (Meselâ bakınız : *Ün. Yl. K. No: 46, Mlt. Alm. K. Mz. No: 777*). Bu şiirler arasında Kanunî'nin gazellerine yapılan tahmisler de görülüyor.

Bay Cafer'e aid bir mecmuada ise onun meşhur mu-tasavvfâne "Terciibend,"i yazılıdır.

Bu manzumelerin çokluğuna bakılırsa Ârifi'nin tertib edilmiş bir divanı olduğu da söylenilebilir.

— I —

Rühlerin devrinde lâ'linden ırağ olmak ne güç
Mevsim-i gülde mey-i nâbe yasâğ olmak ne güç
Bir hümâ pervâz şehbâz ile ben demsâz iken
Hemdemim şimdi cihan bâğında zâğ olmak ne güç
Yeldi çok bir şehsüvarın zülfi sevdâsında dil
Giceler uzun uzun yolda yayağ olmak ne güç
Var iken bir lâle rüh derdi iriştî bir dahi
Dâğ üzre sînedde bir tâze dâğ olmak ne güç
Ey ecel gel *Ârifi*'yi gussadan âzâd kıl
Mihnet ü gamla kişi âlemde sağ olmak ne güç

— II —

Hikmet âsârın dilersen âlem-i imkâne bak
Gör fûrûg-ı nûr-i Hak'kı gül rüh-i cânâne bak
Sâni'in sun'una kıl ayn-ı hakîkatle nazar
Perde-i pindârı ref' it gel beru merdâne bak
İsterisen kudretullaha eğer vâzih delîl
Mushaf-ı ruhsârı üzre âyet-i Rahmân'e bak
Hâr bakma gûşe-i gamda harâbât ehline
Gel şerâb-ı aşkı nûş it sôfiyâ mestâne bak
Görmek istersen tılısm-ı a'zamı ayn-el-yakîn
Gör nice ibretnümârdır hey'et-i insâne bak

Mâsivâdan geç taalluktan berî kıl kendüzün
 Âlem-i tecrîdde hoş hâl olan ebdâne bak
 Bende olma *Ârifî* aczile yatan şâha sen
 Gözün aç külhan bucağında yatan sultâne bak

— III —

İtmemektir bâğ-ı dehre meyl berhordârlık
 Bakmamaktır çeşm-i gafetle ana bîdârlık
 Yüzün ağ olsun disünler aybumız mestür kıl
 Ey kefen mahşer günü eyle bana settârlık
 İzzet istersen sek-i kûy-i nigâre tut yüzün
 Kim kadîmî yârdan olur kişiye yârlık
 Cilvegorsin vahdet-i zâtına peydâ vü nihan
 Cümlesi ma'dümdür âlemde sensin varlık
 Gel gedâ-yi kûy-i yâr ol dehr-i dûna olma mîr
 Bir kurı baş ağrısıdır *Ârifî* serdârlık

— IV —

Bu gönlüm gibi âlem bir harâb âbâd imiş bildim
 Binâsı ömr-i âdem gibi bîbünyâd imiş bildim
 Belâ vâdîsinin seyyâhı kûh-i derd serbâzı
 Biri Mecnûn-i şeydâ vü biri Ferhâd imiş bildim
 Ne bir mûr-i zaife ne Süleymân'e kalur âlem
 Cihânın tâc ü tahtı cümleten berbâd imiş bildim
 Varılmaz râh-ı aşka bir kadem pîr olmasa yoldaş
 Kişiye san'atı ta'lîm iden üstâd imiş bildim
 Dahi mihr ü mahabbet *Ârifî* bahşolmadan halka
 Ezelden aşk-ı yâr ile gönül mu'tâd imiş bildim

— V —

Gam ü derdin çekenlerden benim mümtâzdır gönlüm
 Anınçün arsasında aşkının serbâzdır gönlüm
 Benim maksûdum ey sôfi değildir sûret-i zîbâ
 Helâk-i şîvedir cânım esîr-i nâzır gönlüm
 Ne kıldan çalsan ey mutrib bana mâil değildir dil
 Ne yirde sâz-ı aşk olsa ana demsâzır gönlüm
 Dönüp gün lâşe-i dehre değildir gürk gibi dil
 Bakar mı değme bir sayde aceb şehbâzır gönlüm
 Nola keşf-i rümûz-i aşk kılsam *Ârifî* geh geh
 Bihamdillâh ki pîr-i aşkile hemrâzır gönlüm

— VI —

Yaşımı itme cûybâr sakın
 İli sudur bu çeşmesâr sakın
 Aşk yoluna varma rehbersiz
 Pür hatardır bu rehğüzâr sakın
 Gel vefâyile şehre şöhret vir
 Tutma cevri ile iştihâr sakın
 Beni incitme yoksa gark eyler
 Gözlerimden akan bihâr sakın
 Ger Süleymân-ı dehrolursan da
 Yile varır bu kâr ü bâr sakın
 Sımasun şîşe-i dili hazer it
Ârifî seng-i inkisâr sakın

— VII —

Âh kim yine gönül şehrinin ol yâr yıkar
 Geh atar cevri ü cefâ taşını geh yar yıkar
 Her kaçan gönlümü her bâr-ı cefâpîşe benim
 Sanuram Kâ'be'yi Haccâc-ı sitemkâr yıkar
 Zâhidâ münkir-i aşk olma sakın kim zinhâr
 Hâne i zühd ü salâhın senin inkâr yıkar
 Korkaram seyl-i demâdemle gönül hânesinin
 Der ü divârını bu dîde-i hunbâr yıkar
 Niçe bir ola beden kal'esinin ta'mîri
Ârifî bir gün ecel şahnesi nâçâr yıkar

— VIII —

Âşıkın dîdârsız sanman ki tende cânı var
 Bülbülün gülzârsız bir dem hezâr efganı var
 Serv-i bâğ u lâle vü gül seyrini neyler şu kim
 Serv kadd ü lâle hadd ü gonce-i handanı var
 Pâdişâh-ı berr ü bahr-i aşkıdır ol kim müdâm
 Bir dil-i nâlânı var bir dîde-i giryânı var
 Nice feryâd itmesün cânâ şol âşık kim anın
 Gam gibi dil tekyegâhında bugün mihmânı var
 Cümle âlem bende-i efgendesidir *Ârifî*
 Şol kim anın mülk-i dil tahtında bir sultânı var

— IX —

Benim bir lâle rûh derdiyle kim sînemde dâğım var
 Demâdem hânkah-ı dilde yanar bir çerâğım var
 Nola huld-i berin zâhid sana oldı ise mesken
 Benim âlemde kûy-i yâr gibi hoş durağım var
 Helâk itmek gerek nefis ü hevâ leşkerlerin sôfi
 Duâ-yi Seyf gibi elde bir keskin yerağım var
 Yeter nûr-i cebîn-i yâr ile ey dil rûh-i dildâr
 Fûrûg-ı mihr ü mâh-ı âlem ârâdân ferâğım var
 Bihamdillâh emînim *Ârifî* gavga-yi âlemden
 Ferâgat mülki şâhiyim ne hükmüm ne yasağım var

— X —

Aşkın oduyla bağrım yanmış kebâba benzer
 Lâ'lin gamiyle yaşım rengin şerâba benzer
 Rengin lebinle cânâ iki gözüm yaşı san
 Akar suya kurulmuş bir âsyâba benzer
 Mir'ât-ı kalbe bak gel ey yâr-ı pâk sîret
 Ma'mûresi cihânın gör ki harâba benzer
 Aldanma yârın ey dil serçeşme-i lebine
 Âb-ı hayât sanma mahzâ serâba benzer
 Ehl-i hakikat anlar ey *Ârifî* gözün aç
 Bu âlem-i harâbı bildim ki hâba benzer

— XI —

Gönül kim cism-i insanda nihandır
 Serâser nüsha-i kevn ü mekândır
 Ne kim vardır cihanda canda mevcûd
 Velî dil bîcihât ü bînişandır

Harâbât işiğin yasdan gönül kim
Hakikat ol bir ulu âstandır
Bana yârım sans sôft diyârın
Kim evvel candürür andan cihandır
Cihânın *Ârifî* önün sonun ko
Kim anın öni vü sonı bir andır

— XII —

Tîr-i gamzenden kalan peygânlar ey İsi nefes
Cem'olup dil mürguna oldı demürden bir kafes
Kâ'be-i kûyine şol denlü çekildi kafiye
Kim ne nakş-ı pây-i üstür var ne âvâz-ı ceres
Var iken ruhsâr ü kaddin ben bu bâğ-ı çerhten
İtmeyem ümmîd-i serv ü kılmayam bir gül heves
Eşk-i çeşmim şol kadar aktı o serv ayağına
Kim biri nehr-i Furât oldı biri ayn-ı Eres
Ârifî'nin kible hakkı dîni vü îmânı sen
Koma Allahım anı îmânsız âhır nefes

— XIII —

— Terci'-i bend —

Ayn-i ârifte vücûd-i eşyâ
Görinür cümle ke-nakş-ı fil-mâ
Vardürür gerçi vücûd-i mevcûd
Cümle nisbî vü izâfî ammâ
Şol vücûd ola muhakkak mevcûd
K- irmeye ana zevâl ile fenâ
Zât-ı bâkî odur andan gayri
Bulmadı kimse bu mülk içre beka
Mülk da'vâsın iden kişide
Vire tabl-ı Limen-il-mülk sadâ
Muttasıl kendüni fânî anla
Var ise sende eğer meyl-i beka
Sâf tab' ol nazarın pâk olsun
Eyle âlâyiş-i fânîden ibâ
Görinür sende nukuş-i dü cihan
Viricek âyine-i kalbe cilâ
Kalbdir Kâ'be-i maksûda harem
Leyk şol kalb ki ola anda safâ
Aç gözün âlem-i kübrâsın sen
Eşref-i mazhar-ı esmâsın sen

* *

Nüşa-i câmi'a-i uzmâsın
Nâme-i nâtik-ı Mâ evhâ'sın
Ma'din ü menba'ısın esrârın
Cümleden eşref ü hem a'lâsın
Mazhar oldun çü kemâlât-ı Hak'a
Lâcerem vuslâta sen ahrâsın
Bulmazsın bu kemâlâtı eğer
Cümleden erzel ü hem ednâsın
Asl-ı eşyâya eğer ittünise
Ayn-ı ibretle nazar bînâsın

Görmedinse bu tılısımın aslın
Genc-i ma'nîde dahi a'mâsın
Kalb mir'âtı dilersen görüne
Maskal-i zikrile var sil pâsın
Göresin tâ ki yakın gözi ile
Sana mahfî olanın a'lâsın
Fâide virmedinise gönlün
Mülk-i bâkîde de sen ibkasın
Aç gözün âlem-i kübrâsın sen
Eşref-i mazhar-ı esmâsın sen

* *

İbn-i vakt ol gider elden hâbi
Vakt nâzûkdür uyan ey hâbi
Bunda kalma alıgör menzilin
Rehnümâdır sana Hak ahhâbi
Bas kadem dâire-i tecrîde
Terk idüp kavminı ko ensâbi
Gel Mesîhâ veş özün tathîr it
Fethola tâ ki felek ebvâbi
Kılmasa mürşid eğer rehberlik
Giremez yola sülûk ashâbi
Göresin kim gice gündüz Sâni'
Sana kul itti hur ü mehtâbi
Aç gözün âlem-i kübrâsın sen
Eşref-i mazhar-ı esmâsın sen

* *

İtme te'hîri dilâ âfettir
Ki terâhî sebeb-i gaflettir
Himmat atına süvâr ol yola gir
Râhbîni bu yolun himmettir
Sa'yidüp kafileden ayrılma
Ki fenânın son ucu rihlettir
Koma mürşid eteğin elden kim
Kulağuzsuz yürümek mihnettir
Bir kadem varılmaz mürşidsiz
Ki bu yol pür hatar ü âfettir
İhtiyâr elde iken fevt itme
Vakt-ı tahsil ü dem-i fursattır
Tohm-i maksûd budur mezrea bu
Mülk-i fânî dime bikiymettir
Yokdürür bunda hakikat gerçi
Âhîret kutına hoş kuvvettir
Dü cihânın şerefin sende kodı
Belki Hak'tan bu ulu devlettir
Aç gözün âlem-i kübrâsın sen
Eşref-i mazhar ı esmâsın sen

* *

Ârifî niçeye dek kıl ile kal
Kali ko tâ ki zuhûr eyleye hâl
Zûfünün olsan eğer assı yok
Anlamak kuvvet-i ilm ile muhâl
İre gör mürşid-i kâmil önüne
Tâ ki vuslatla olur Hak'ka visâl

Milk-i bâkiye kadem mi basılır
Terk olunmazsa eğer müik ile mâl
Gayrdan sakla gönül hânesini
Tâ ki matlûba irersin derhâl
Fikr ü zikrin taleb-i Hak olsun
Gûşe-i uzlet içinde meh ü sâl
Hayfdır kim bu ulu dergâha
Varuben itmeyesin arz-ı hâl
Râygân satma özün fânide
Bulmazsın son ucu özr-i mecâl
Aç gözün âlem-i kübrâsın sen
Eşref-i mazhar-ı esmâsın sen

— XIV —

— Müseddes —

Bir dem mi var ki derdile dil nâle kılmadı
Her rûya aktı seyl-i sirişkim yanılmadı
Çeşmim yaşını şefkat ile kimse silmedi
Râz-ı derûnuma o perî vâkıf olmadı
Ney gibi nâle kılmadığım bezm kalmadı
Hayret budur ki yandıgımı kimse bilmedi

Ten za'f-ı hecr-i yâr ile bîmâr ü dilfigâr
Can süz-ı derd-i aşkile bî sabr u bî karâr
Râz-ı derûnı nâle ile kıldım âşikâr
Hâlim bilür bulunmadı bir yâr-ı gamgüsâr
Ney gibi nâle kılmadığım bezm kalmadı
Hayret budur ki yandıgımı kimse bilmedi

Dil derdini hikâyet idüp yâre söyledim
Şerh-i gamı o gözleri hunhâre söyledim
Nakd-i belâ-yi zülf-i siyehkâre söyledim
Geh yâre hâl-i zârı geh agyâre söyledim
Ney gibi nâle kılmadığım bezm kalmadı
Hayret budur ki yandıgımı kimse bilmedi

Bezm-i gamında nâleme hemdem bulunmadı
Kaldım garîb hâlîme mahrem bulunmadı
Zahm-ı hadeng-i firkate merhem bulunmadı
Âlemde derdimi bilür âdem bulunmadı
Ney gibi nâle kılmadığım bezm kalmadı
Hayret budur ki yandıgımı kimse bilmedi

Hûn-i sirişki her dem idüp dîdeden revan
Hâl-i derûnı nâle ile eyledim ayan
Bezm-i belâda çeng sıfat olmuşam keman
Her yerde Ârifî iderim nâle vü figan
Ney gibi nâle kılmadığım bezm kalmadı
Hayret budur ki yandıgımı kimse bilmedi

Bibliyografya : Şh., Ltf., Aşk., Hsn., Byn., Ryz., Knh., Kfz., Osm., Scl., Edirneli Nazmî Divânı, Fuad Köprülü : Türkî-i basit ve Milli edebiyat cereyanının ilk mübeşşirleri, Muhtelif mecmualar.

Ârifî (İshakzade) — XVIII inci asır şairlerinden Ârifî Mehmed, İshakzade Zuhurî Mehmed Salih efendi'nin

oğludur. (1064—1653)de doğdu. Kadıasker Kadri efendi'den mülâzım olduktan sonra (1089—1678) de Tuti Abdül-lâtif medresesine müderris oldu. Bundan sonra daha bir çok medreselerde bulundu. 1109 şevvalinde (M. 1697) Süleymaniye medresesinden birine terfi ettirildi. (1113—1701) de Süleymaniye Darülhadisine geçti. Aynı yıl içinde Yenişehirî fenar mevleviyetine tayin olundu. Bir müddet sonra azledildi. 1117 şevvalinde (M. 1705) Edirne payesiyle Şam kadısı oldu. (1119—1707) de tekrar azledildi. Anadolu hisarındaki yalısında oturuyordu. 1121 rebiulâhır (M. 1709) ibtidasında vefat etti. Göksu mezarlığına defnolundu.

Salim diyor ki :

Pâk tabiat pür ma'rifet u'cûbe hey'et nev'i şahsına
munhasır ezkiyâ-yi rûzgârdan bir şâir idi. Nâzûk eş'ârı
bâlâ kasâidi ve vâfir âsârı vardır. Bu güftâr cümle-i
âsârındandır :

İhâta etti ten-i zerdimi sirişki keder
Miyân-ı cûyda kaldım misâl i neylüfer

* * *

Perde itme zülfünü ruhsâre Allah aşkına
Virme yüz ol rûsiyeh mekkâre Allah aşkına
Genc-i hüsnünde gedâyân-ı terahhum cûların
Lûtfun isterler şehâ bir pâre Allah aşkına

Bibliyografya: Slm.

Ârifî (Kavalalı) — XVII nci asır şairlerinden olan Ârifî'nin asıl adı *Rıza ve Şeyhî*'ye göre Mehmed, *Mustafa Mücib*'e göre de Mehmed Ali'dir. Şair hakkında tezkireler çok kısa malûmat veriyorlar. *Rıza* diyor ki : "Kuzattan olup hûb hat ve eş'ârı ve mergub güftârı vardır." *Mustafa Mücib* ise "Zümre-i kuzattan hoş nüvis bir zât-ı maârif enîs," olduğunu söylüyor. *Şeyhî* de "Kuzât-ı sen-cide sıfâttan," diyerek onu takdir ediyor.

Vakayülfuzalâ ve *Sicil* onun (1057—1674) yılında vefat ettiğini haber veriyorlar. Bütün menbalarda şaire aid yalnız şu beyit kayıtlıdır :

Hâtırından çıkmasun lûtf it heman mehcür olan
Olmasun bârî gönülden dür gözden dür olan

Bir mecmuada (*Tpk. Bg. K. No: 403*) "Kasîde i Ârifî Çelebi der hakk-ı kadıasker-i Rumeli Nâdirî efendi," serlevhasıyla ve,

Sarîr-i hâme ki şem'.i dile güzâr eyler
Hikâyet-i sitem-i devr-i rûzgâr eyler
Sitem ki âfet-i tâb ü tevân-ı cism-i zaif
Sitem ki savlet-i cankâh ü can şikâr eyler
Zebâne almayıcak sözleri ider tekrâr
Hisâba gelmeyecek derd-i bişümâr eyler
Virir nizâm-ı vücûde tezelzülât-ı fenâ
Fenâya virmez ise nâleves hezâr eyler

Hemîşe kalb-i hazîne dokunmadır kârı
Hemîşe nevk-i çiğerdûzı câne kâr eyler

gibi beyitleri ihtiva eden natamam bir kaside yazılıdır. Aynı mecmuada "Limuharririhilfakîr," serlevhasıyla gene Ârifî'nin bir kaç manzumesine rastlıyoruz. Kadılardan Aziz ve Sünbül Ali efendiler hakkında müstehcen iki kıt'a da gene Ârifî'nin el yazısıyla kayıtlıdır. İhtimal ki bu şiirler Kavalalı Ârifî'ye aittir.

Bibliyografya : Rz., Mcb., Şky. Ş., Scl.

Ârifî (Sinoplu) — XVI ncı asır şairlerindedir. Asıl adı Mustafa olan Ârifî, Azmi efendi'den mülâzım olduktan sonra kadılık meslekine girmiş ve (1018—1609) da vefat etmiştir.

Sinoplu Ârifî'den kısaca bahseden tezkireler onun yalnız şu beytini örnek olarak alıyorlar:

Pür gamım sîne-i sûzân ile çeşm-i terden
Başladı fitne zuhûr itmeğe bahr ü berden

XVI ncı asırda yazılmış bir çok mecmualarda Ârifî mahlâsiyle bir takım şiirlere tesadüf ediyoruz. Bu şiirlerin bir kısmı ihtimal ki bizim Ârifî'nindir; fakat görebildiğim mecmualarda Sinoplu Ârifî deye tasrih edilerek yazılmış hiç bir manzumeye rastlamadım.

Bibliyografya : Kfz., Ryz., Sel.

Ârifî (Saadet Giray) — Saadet Giray'a bak.

Ârifî (Sazşairi) — XIX uncu asır şairlerinden olduğunu Gedayî'nin muasırı bulunan şairleri mevzuubahs eden bir manzumesindeki kayıddan anlamaktayız.

Şairin hiç bir manzumesine rastlamadım.

Bibliyografya : Ahmet Şükrü : Gedayî ve eserleri : Konya Halk evi mecmuası No. 1

Ârifî (Trabzonlu) XVI ncı asır şairlerinden olan Trabzonlu Ârifî Mehmed Maruf, Mehmed Şerif'in oğludur. Şah efendi'den mülâzım olduktan sonra tedris hayatına atılmış, İbrahim Paşa ve diğer bazı medreselerde müderrislik ettikten sonra altmış akçe ile Bursa'da Muradiye müderrisi olmuş, daha sonra İzmir'e kadı tayin edilmiştir Bilâhare Kahire kadısı olmuş fakat (1002—1593) te vefat etmiştir. *Reşehat* adlı meşhur eseri tercüme eden Ârifî, *Bayramî* tarikatine mensup bir mutasavvıftır.

Hasan Çelebi şair hakkında şunları söylüyor :

"Ârifî Mehmed, ahlâk-ı hamîde ve evsâf-ı pesendide ile mevsuf ve fazl u mekârim ile enîs ü melûftur. Hakka ki müşkilât-ı ulûmun alelhusûs ilm-i Tasavvufu müşkilküşâ ve kâşifi ve meydân-ı maârif ve kemâlâtın merd-i ârifî zâhirâ gerçi vezîr-i müşteri tedbîr zât-ı bînazîr والمدبرات امرأً âyetine tefsîr olan Sinan Paşa hizmetlerinin hâcesidir. Lâkin âlem-i ma'nâda dervîşi ve fenâ kitâbının dîbâcesidir. Tedbîr-i umûr-i devlet ve ıslâh-ı kâr-ı mülk ü millette vezîr-i mezbûrun muîn ü zahîri ve cemi'-i ümûrda müşîr-i mesfûrun müdür ü

müşîri olup her gün nizâm ve intizâm-ı âlem ve salâh u sedâd-ı âdem ile mukayyed iken yine bâr-ı taallûk berdûş ve penbe-i gaflet dergûş olmayup her gice fukarâ ve ulemâ ve ehl-i irfan ve sulâhâ ile müvâneset ve mu-sâhabette terceme-i kitâb-ı Reşehât'a devâm ve sebât üzre idi. Egerçi zâhirâ nâmı tercemedir lâkin sevâkıb-ı ziyâdât ile tahallî ve müveşşah ve çemenzâr-ı vücûd-i nâmdârı tahkikat-ı bişümârile muhaddar ve müreşşahdır. Fezâilinden fazla hûb eş'ârı ve fenn-i muammâda hayli nâm ve i'tibârı vardır.,

Beyanî tezkiresinde deniliyor ki :

"Ârifî Maruf Çelebi demekle ma'rûf evsâf-ı cemile ile mevsûfdur. Zâhirde vezîr-i a'zam Sinan Pşa'nın hocası ve tedbîr-i umûr-i cumhûrda müsteşârı ve mahrem-i cemi'-i esrârı iken tarikat-i Bayramiye'den ba'z-ı aizzeye intisâb idüp mucâz olmuş idi. Kitâb-ı Reşehât'ı terceme etmiştir. Hayli bînazîr kitâb olmuştur.,

Atayî Şakayık zeylinde diyor ki (*Matbu nüsha* : S. 327—328) :

"Merhûm-i merkum âşinâ-yi deryâ-yi ulûm meşâyih-i kirâma kaviy-yül-i'tikad kütüb-i tasavvuf mutâlâasına mu'tâd ârif-i esrâr-ı sôfiyye gencür-i letâif-i hafiyeye idi. Ârifî mahlâsı ile şiârı ve tezkire-tüs-şuarâde ba'z-ı eş'ârı vardır. Âsâr-ı irfânından Reşehât-ı Hüseyin Vâiz'ı terceme eyleyüp hayli avârif-i maârif ilhâk etmekle ol Reşehât-ı gülûb-ı mütekatır nefehât-ı enfâs-ı ekâbir ve abîr-i tâ'bîr ile âtır olup mânend-i âb buhûr-i rûhefzâ mâhiyyet-i uhrâ peydâ itmiştir.,

Hasan Çelebi tezkiresinde Ârifî'nin şu beyitleri kayıtlıdır:

Atma hadeng-i gamzeni her bînevâlara
Çektirme bâr-ı mihneti bu kadd-i yâlara
Bigâneler mahabbeti bilmez kenârdan
Girdâb ı bahr-i aşkı sorun âşinâlara
Gösterme şâyed ola ki yavuz nazar değe
Mir'ât-ı rûyini güzelim hodnümâlara

Belâ bezminde bîpervâ ciğer hûnun içen âşık
Ferâgat işret âbâdında neyler câm-ı fağfûri
Surâhî dökülüp saçılmada bezminde ey mehrû
Yanup yakılmada şevkinla her dem şem'-i kâfûri
Ârifî'nin *Reşehat* tercümesi büyük bir şöhret kazanmıştır. Bu eserin İstanbul kütüphanelerinde müteaddid yazmaları olduğu gibi matbuu da vardır.

Ârifî tercümesini 993 zilhiccesinde (M.1585) bitirmiş ve şu şiiri yazmıştır :

Bihamdillâh safâ-yi vakt ile bu nâme-i nâmi
Dokuz yüz doksan üç zilhiccesinde buldı itmâmi
Bu defter serbeser mihr ü mahabbet dâstânıdır
Gelür her kıssasından tâlibe matlûb-ı peygami
Bu nâme cümle-i ezvâk-ı erbâb-ı saâdetdir
Bulur her reşhasının neş'esinden ehl-i dil kâmi

Bu bir câm ı sürûr encâm ü râh-ı râhat efzâdır
 Ki bir peymânesi makbûl-i hâs eyler niçe âmi
 Bu bir rind-i cihandır kim açılmaz değme nâdâne
 Dilince söyleşür yeksan görür her puhte vü hâmi
 Buna inkâr ile kılma nazar efsânedir sanma
 Bunun fehminde sarf it tâlib isen subh ile şâmi
 Nazar kıl dide-i ibretle gel ey tâlib i ma'nâ
 Nedir maksûd bil fevt olmadın bu fırsat eyyâmi

Ârifi eserini Murad III. namına İzmir kadısı iken yazmıştır. Mukaddemede hükümdar hakkında söylediği şu beyitlere tesadüf olunuyor:

Âsmân-ı izz ü rif'at âftâb-ı ma'dilet
 Tev'emân-ı feth ü nusrat kahramân-ı mâ ü tin
 Pâdişâh-ı heft kişver şehriyâr-ı bahr ü ber
 Mâlik-i milk-i Skender Husrev-i rûy-i zemîn
 Dürr-i deryâ-yı saâdet nahl-i bağ-ı saltanat
 Kevkeb-i burc-i siyâdet merkez-i dünyâ vü dîn

Tercümenin başlangıcında şu cümleler de kayıtlıdır :

"Bu abd-i hakîr Mehmed Ma'rûf ibn-i Mehmed Şerif-ül- Abbâsî Âvân-ı hadâset ve zamân-ı sabâvetten tâife-i mezkûrenin (Söfiye) ki her biri bir kutb-i felek hidâyet ve mihver-i gerdun kerâmettir. Hirmen-i hidâyetlerinden bir hüşe ve ni'met-i bînihâyetlerinden bir tûşe deryûze idüp المرء مع من أحب müsted'âsınca adâd-ı ahibbâdan addolunmak recâsiyle dâimâ mihr ü mahabbetlerini hırz-ı cân ve ihlâs-ı irâdetlerini genc gibi derûn-ı dilde nihân itmiş idi. Ekser-i evkatta ahbâr-ı hikmet-şîarların tefahhusta tek ü pû ve şemâil ve etvâr-ı hidâyet âsârların tecessüste cüstücû idüp kelimât-ı kudsiyye-tüs-simatları cem'ine gûşiş ve tâkat yettikçe fehm-i makalât-ı azîme-tül-berekâtları derkine sa'y ü verziş eylerdi. Ve budahi muhakkak ve mukarrerdir ki ashâb-ı vecd ü hâlin dürer-i hâlât-ı giranbahâ ve gurer-i kemâlât-ı bîmisl ü bîhemtâları ka'r-ı bahr-i zevk u vicdanda mürebbâ ve kân-ı şühûd u îkandan zâhir ü peydâ olmağın...

İttifâka sâik-ı takdîr bu hakîr-i kesîr-üt-taksîre vâli-i memâlik-i hakîkat sâlik-i mesâlik-i tarîkat vassâf-ı a'yân-i evliyâ keşşâf-ı rûmûz-ı asfiyâ Mevlânâ Aliy-yübn-i Hüseyin elmütehâllâs bis-Saffî عامه الله تعالى بطقه الخفى hazretlerinin cem'u telfi olup رشحات عين الحيات ile müsemmâ olan kitâb-ı belâgat intisâb-ınt sevk idüp vaktâ kim ol mecmûa-i fesâhat şîâr ve cerîde-i belâgat disârın fahvâ-yi rengini mülâhaza ve ma'nâ-yi şîrîni mutâlâa olunduyca ibârât-ı fasihası çeşme-i hayevan gibi rûhbaş ve ferahfezâ ve işârât-ı belîgası mir'ât-ı İskender sıfat safâgüster ve âlem nümâ idi. Elhak ol kitâb ı hikmet nisâb bir ravzadır ki havz-ı kevser nisârı mest i mey-i vahdete مزاجها ويسقون فيها كأسا ان الارار يشربون من كأس كان مزاجها كافورا safâsın verir ve Reşehât-ı selsebil-i cûybârî teşne-i aşk u mahabbete ان الارار يشربون من كأس كان مزاجها كافورا gınâsın gösterir (Nazım)

Her nüktesi gülşen-i maânî
 Her noktası tohm-ı zindegânî
 Her fıkrası sebzezâr-ı ezher
 Her lâfzı şükûfe-i münevver

... Velhâsıl her hikâyeti lisân-ı hâlîmi takrîr ve her rivâyeti hâme i hikmet ile hasb-ı hâlîmi tahrîr eylemiş. Kelimâtı zımnında mûnderic olan efrâd-ı maânî-i garîbeyi bu garka-i bahr-i hayretle âşinâ ve ibârâtı tahtında mûnderic olan havâs-ı nikât-ı acîbeyi tabîb-i can gibi şerha-i sineye merhem ü devâ buldum...

Gene mukaddeme kısmında şairin şöyle bir kıt'ası da yazılıdır :

Ehl-i dilden budur murâdım kim
 Hayr ile adımı yâd ideler
 Eyledikce nazar bu tercemeye
 Bir duâ ile anı şâd ideler

Tezkire yazarların bu tercüme büyük bir takdir ile karşıladıklarını görüyoruz. Ârifi hakikaten eserini özenerek tercüme etmiş ve münderecatı arasına faydalı bir çok malûmat ta ilâve etmiştir. Âşık Paşa'nın Garib-name'sinden de bazı nakiller yapan Ârifi, kitapta mevcut şiirlerden ekserisini de nazmen Türkçeye çevirmiştir. Ve bu tercümelerin büyük bir muvaffakiyet eseri olduğunda hiç şüphe yoktur. Şair, gerçi manzumelerin ekserisini kelime kelime Türkçeye çevirmiş değildir; fakat beyitlerin ihtiva ettiği esas fikirden de katiyen uzaklaşmamıştır.

Şairin Reşehat tercümesi sonlarında yazılı olan,

Yâ Rab beni erbâb-ı dile yâr eyle
 Bülbül gibi aşkında işim zâr eyle
 Hemrâh idüp ehl-i derde bu Ârifi'yi
 Azm-i reh-i kûyinde sebûkbâr eyle

rubâisinde Ârifi mahlâsını kullandığı gibi Mevlâna'nın şiirlerinden birine yaptığı tercümenin şu,

Sa'yidüp Ârifi merdümülüğü anlardan gör
 Her biri merdümek-i dide-i a'yân-ı kibâr

beytinde de Ârifi mahlâsını kullanmıştır.

Reşehat'taki manzum tercümelerden bazılarını örnek olarak alıyorum :

— I —

ای مآده ز بحر علم پر ساحل عین
 در بحر فراغتت و بر ساحل شین
 بردار صنی نظر ز موج کونین
 آگاه یجر بانس بین النفسین

Sâhil i bahr-ı hakîkate kalan dilteşneler
 Câ-y-i hazz u istirâhat bahrdır sâhil değil
 Mevc-i kevneyne nazar kılmaz hakîkat gözleyen
 Her nefeste bahre âgâh olmayan vâsıl değil

— II —

یارب چه خوشست بی دهان خندیدن
بی واسطه چشم چهارا دیدن
بنشین و سفر کن که بغایت خوبست
بی منت با کرد جهان کردیدن

Âdem ne safâdır ki dehensiz ola handan
Bî vâsita-i çeşm cihânı ide seyran
Bir yerde otur seyr ü sefer kıl ki ne hoştur
Bî minnet-i pâ geşt idesin âlemi her an

— III —

کثرت چونیک مینگری عین وحدت است
مارا شکی نماید درین کبر ترا شکست
در هر عدد که بتگری از روی اعتبار
در صورتش دو بینی و در ماده او یکبست

Kesret ey dâst ayn-ı vahdettir
Bizde şek yok var ise sende güman
Her aded kim görürsün anı iki
Mâdde birdir anda yine heman

— IV —

در مذهب اهل کشف و ارباب خرد
ساربت در همه افراد عدد
زیرا که عدد کرچه برونست زحد
هم صورت وهم ماده اش احد

Ey dil budürür mezheb-i erbâb-ı hired
Birdir nazar itsen kamu efrâd-ı aded
Zîrâ ki aded gerçi birundur hadden
Hem sûret ü hem maddesi oldı Ahad

— V —

عشق که در دو کون و مکام بدید نیست
عناق مغرب که نشام بدید نیست
ز ابرو و غمزه هر دو جهان صید کرده ام
منکر بدان که تیر و کام بدید نیست
چون آفتاب در رخ هر ذره ظاهر
از غایت ظهور عیانم بدید نیست
کویم بهر زبان و سر گوش بشنوم
وین طرفه ترکه گوش و زبانم بدید نیست

Aşkım ki dehr içinde mekânım bilinmedi
Anka-yi muğribim ki nişânım bilinmedi
Ebrû vü gamze ile cihan saydın eyledim
Tîr ile elde gerçi kemânım bilinmedi
Her zerreden güneş gibi gerçi ki zâhirim
Gayet zuhûrum ile ayânım bilinmedi
Her gûş ü her zebân ile söyler işidirem
Bu turfadır ki gûş ü zebânım bilinmedi

— VI —

با یار بکارا شدم رهگذری
بر کل نظر فکندم از یخبری

دلدر بطعنه گفت شرمت بادا
رخسار من ایجا و تودر کل نکری

Yolumuz uğradı yâr ile meğer gülzâre
Gaflet ile nazar ittikte güle didi ki yâr
Bu mudur şart-ı mahabbet yine şerm itmezsin
Ben dururken güle bakmak neden ey âşık-ı zâr

— VII —

هین دریچه سوی یوسف باز کن
وز شکافش فرجه آغاز کن
عشق بازی آن دریچه کردن است
کز جمال دوست دیده روشن است

Cânib-i ma'sûka gel dil hânesinden revzen aç
Tâ o revzenden cemâl-i yâri seyrân idesin
Vuslât oldur kim gönülden dilbere bir yol bulup
Cânı her dem seyr-i ruhsâr ile handân idesin

— VIII —

هر لحظه بصورتی رخ دوست بین
در آینه روی تو همان روست بین
تو دیده نداری که بینی اورا
ورنه زسرت تا بقدم اوست بین

Her lâhzede bir sûret ile yâre nazar kıl
Âyîne ol yüzdür o ruhsâre nazar kıl
Yoktur nazarın kim göresin yâr cemâlin
Sertâser odur var yûri dîdâre nazar kıl

— IX —

هر گرا ذره وجود بود
پیش هر ذره در سجود بود

Her kimin zerrece vücûdı olur
Gördüğü zerreye sücûdı olur

— X —

با عاشقان نشین وهمه عاشقی کزین
با آنکه نیست عاشق هرگز مشوق قرین

Âşıklar ile yâr olup it aşkı ihtiyâr
Her kim ki âşık olmaya olma anınla yâr

— XI —

از درون شو آشنا واز برون بیگانه وش
ایچنین زیباروش کم می بود اندر جهان

Derundan âşinâ ol taşradan bigâne sansunlar
Aceb zibâ revîştir âkıl ol divâne sansunlar

— XII —

کان مبرکه برقتیم و مهتر از دل رفت
بخا کپای عزیزت که همچنان باقیست

Kapundan ben gidersem mihrin ey can sîneden gitmez
Ayağın toprağı hakkı gönül sevdanı terk itmez

— XIII —

دیوانه شود هر که بیستد رخ مارا

Divâne olur kim ki görürse rüh-i yâri

— XIV —

با توکل بزائوی اشتر بند

Devenin bağla dizin sonra tevekkül eyle

Kâtip Çelebi, Fezleke'de Şair için "Merhûm-i merkum âlim ve âmil ezvâk-ı meşâyihe vâsıl ârif i esrâr-ı sôfiyye gencûr-i letâif-i hafiiye idi," dedikten sonra onun Reşehat'tan başka «Kaside-i Bürde»ye Türkçe bir şerh yazdığını da söylüyor (C.1, S. 37).

Bibliyografya : Hsn., Byn., Şky. Atı. Kşf., Fzl., Ârifî Maruf : Reşehat tercümesi.

Ârifî (Yenişehirli) — XVI ncı asır şairlerinden olan Ârifî hakkında *Ahdî* tezkiresinde şu malûmat kayıtlıdır: "Rumelinden Yenişehirlidir. Ulûm-i zâhire meşgul olup dânişmend-i ercümend zümreinden iken mâil-i sohbet-i ârifân-ı cihân ve talib-i hizmet-i meşâyih-i zamân ve tasfiye i bâtın itmeğe cidd ü cehd-i bikerân ile terk-i şöret ve kayd-ı dünyâ-yi pür mihnet kılup hevâ-yi Kâ'be-i muazzam ve ravza-i Seyyid-i Arab u Acem ile ârzû-yi mahrûse-i memâlik-i âlem kılup sâlik-i râh-ı pîrân-ı âli himem olmuş Ol sefer-i mubârek eseriyle müsâfir-i bahr ü ber ve fuzalâ-yi Arab ve Acemden fâide-mend ve ehl-i irfân içre hûşmend ve musâhabet-i tasavvuf âmîzi pesendide ve kelimât-i pâk edâsı makbûl-i yârân-ı güzide ve vâdi-i fakr u fenâdan sâlik-i râh-ı hüdâ olmuştur. Ol vechile râkım-ı hurûf hâkîpâyinden çok maârif tahsîl ve tekmîl idüp ba'z-ı fûnûna vâkîf ve her nesneden âgâh olmuştur. Mezkûrun eş'-âr-ı muvahhidânesi ve muhakkikanesi çok ve eyülükte söz yok. Bu matla' anıdır:

Mürg-i kudsîdir ten-i lâşeyde rüh-i pâkimiz

Yine meyli asladır yoktur ecelden bâkimiz

Ahdî tezkiresinin yazıldığı (971—1563) tarihte şairin hayatta olduğu anlaşılmalıdır.

Bibliyografya : Ahd.

Âsaf (Antakyalı) — Son devir şairlerinden olan Âsaf hakkında Bay İbnülemin Mahmud Kemal şu malûmatı veriyor (Stş):

Âsaf efendi, Antakya müfti-i esbakı elhâc Yahya efendi'nin oğludur. 1297 (M.1879) de Antakya'da doğdu. Mekteb-i rüşdide ikmâl-i tahsîl ettikten sonra bir müdet pederinden ve bilâhare ulemâ-yi mahalliyeden Attar zade İzzet efendi'den tederrüs eyledi.

Memleketinde emlâkinin idâresiyle ve tettebbuât-ı ilmiyye ile iştilal etmektedir.

— I —

— Gazel —

Birlikte bu akşam yine mey nûş edelim gel
Peymânekeş-i zevk olalım cûş edelim gel

Bir bûseye kani' değiliz tâlib-i vaslız
Candan seni ey cân derâguş edelim gel
Cem'iyet-i uşşâka hîrâm et yeter artık
Gel gel dem-i hicrânı ferâmûş edelim gel
Mutrib negamâtı ney ü santûr u kemanla
Âheng-i ferahnâkini de gûş edelim gel
Vasf-ı rüh-i cânâneye dâir yazup eş'âr
Bir beyt ile bin şâiri hâmûş edelim gel
Dûr eyleme hâtırdan aman *Âsaf*'ı bir dem
Birlikte bu akşam yine mey nûş edelim gel

— II —

Dilirse âşıkı eyler nizâr didelerin
Murâd ederse eder bahtiyâr didelerin
Verir neşât-ı ebed pür melâl olan kalbe
Kerem dilerse eğer kâmkâr didelerin
Gehî firâk u gehî vuslat eyliyor imâ
Nedir sebep bilemem bî karâr didelerin
Gözümde olsa da mehcûr olmaz elbette
Dil-i nizârdan ol işvedâr didelerin
Füsûn-ı gamze ile dâğdâr-ı hasret idüp
Bırakmasın dile bir yâdigâr didelerin
Aceb tahassür-i cânan mıdır sebep *Âsaf*
Niçün müdâm oluyor eşkbâr didelerin

Bibliyografya : Stş.

Âsaf (Damad Mahmud Celâleddin Paşa) — Son devrin maruf şairlerinden olan Âsaf Mahmud Celâleddin Paşa hakkında Bay İbnülemin Mahmud kemal şu malûmatı veriyor (Stş.):

"Sadr-ı esbak Husrev Paşa'nın kölesi ve Sultan Mahmud-ı sâninin kerîmelerinden Saliha sultanın zevci Gürci Halil Rifat Paşa'nın diğer zevcesinden mütevellid oğludur.

1270 (M. 1853) de İstanbulda doğdu. خليل باشا زاده محمد جلال الدين بك ibaresi — ebced hesabıyla — târih-i velâdeti olduğunu bana söylemişti.

Pederi 1272 (M. 1855) de vefat eitiğinden iki yaşında yetim kaldı.

Mebâdi-i ulûmu tahsîl ettikten sonra sadâret mektûbî kalemine, bir müddet sonra Âmedi odasına memûr edildi. 18 zilkade 1293 (M. 1876) de hırka-i saâdet dâire-i celîlesinde sultan Abdülmecid'in kerîmelerinden Seniha sultan ile akidleri icrâ ve rütbe-i ulâ sınıf-ı evveli tevcihi ile şurâ-yi devlet âzâlığına tayin olundu.

Rivâyete nazaran pederinin Beğlerbeğindeki sâhilhânesinde ikamet eylediği sıralarda Sultan Abdülmecid'in mehâdiminden Kemalüddin efendi'nin ikametgâhının önünden geçtikçe arabadan iner ve tavr-ı hürmet gösterirmiş. Bu hâl, şehzâdenin nazar-ı dikkatini celbederek hüviyetini tahkîk ve sıhriyyete şâyân olduğunu pâdişaha arzetmesile damad olmuş.

1 rebiulevvel 1294 (M. 1877) de vezir ve 15 rebiulâhır 1295 (M. 1878) de Sadık Paşa'nın kabinesinde adliye nâzırı oldu.

Hadâset-i sinninden ve bu memûriyet için lâzımgelen evsâfı haiz olmamasından bahs ile sadrıâzam Saffet Paşa tarafından vâki' olan arz üzerine 2 şaban 1295 (M.1878) de Şûrâ-yi devlet âzalığına iâde olundu.

Yirmi dört yaşında vezir, yirmi beş yaşında adliye nâzırı olduğu halde bir daha mevki-i iktidâra gelmeye- rek gûşe-i inzivâda kalmasından müteessir idi.

Son zamanlarında gayz ve buğzunu her kesten ziyade Bahriye nâzırı Hasan Paşa'ya hasretmişti. Anın aleyhinde yazdığı kasâid-i tavile beyn-el- halk münteşir ve makbûl oldu ve bazı şuarâ tarafından tahmis edildi.

Bir aralık tedavi-i vücûd vesilesiyle Mısır'a gitmek istedi; müsâade olunmadı. 1317 (M. 1899) sene-i hicri- yesinde mahdumlarile birlikte Avrupa'ya gitti.

Divân-ı matbû'unun mukaddimesinde diyor ki:

Pencâha takarrüb etti sâlim
Yaklaşmada sâat-ı zevâlim
Yıllar yılı arz-ı hizmet ettim
Her şey'i beyâna cür'et ettim
Tefhîm-i merâma çok çalıştım
Hüsrân-ı cihâne de alıştım
Sandım ki merâm olundu ismâ'
Hak meş'alesi edildi ilmâ'
Ancak işiden kulak ağırır
Hayfâ ki felek meğer sağırır
Savruldu emeklerim hevâya
Hep çıktı netîceler hebâya
Bir yerde ki cehl hükmandır
Ol yerde ziyâ-yi hak nihandır
En sonra çekildim inzivâya
Geldim bu gün işte Avrupa'ya

Kâh Paris'te; kâh Londra'da ve bilâd-ı sâirede bu- lunarak bir müddet te Mısır'da ikamet ve muahharen Avrupa'ya avdet eyledi. Sultan Abdülhamid aleyhinde neşriyatta bulundu. İstanbul'a avdeti hakkında vâki' olan ihtârat-ı mükerrereyi reddetti. Hattâ avdetine dâir saraydan zevcesi sultanın mühriyle yazdırılan mektuba Paşa'nın gönderdiği 28 Eylül 1900 târihli cevabnâme-i

mufassalda: Şikâyat-ı muhikkasından başlıca birini memâlik-i Osmâniye'de dehşetli bir sûrette hüküm sü- ren haksızlık ve adaletsizlik teşkil eylediğini, kendinin ve oğullarının selâmet-i din ve devleti temin hususunda hisselerine düşen vazife-i ma'neviyyeyi ifâdan başka hiç bir maksadları olmadığını, devletin tek bir çâre-i halâsi olan islâhâtta yüzde onu kabûl olunursa başka bir şey talep etmeyerek derhal «Hâkipây i şâhâneye yüz sür- meğe şitâb» edeceklerini söyledikten sonra Ben, kendim için zerre kadar bir şey, bir menfaat talep etmiyorum. İsterlerse emlakimi de büsbütün zabtetsinler. Rütbe-i vezâretimi de ref'etsinler. Bunların nazarımda hiç bir ehemmiyeti yok. Ben necât ve selâmeti kendim için de- ğil, fakat vatanım için istiyorum,, diyor.

Müşarünileyh «Hoca Kadri» nin ramazanda yıldız civarında dinamit vaz'ını kararlaştırdıkları ve dinamit getirmek için Avrupa'ya Siret nâm şahsı (Şair Hüseyin Siret) gönderdikleri hidiv-i Mısır tarafından bildirilip bu ihbâr, evvelce Atina'dan alınan haberler ile müeyyed olduğundan devletlerce anarşistlere karşı Roma kongra- sında ittihâz edilen mukarrerâtın bunlar hakkında da tatbiki için devletler nezdinde teşebbüsât icrâsiyle bu- lundukları ve gittikleri mahaller hükümetlerinden talep ve istirdâd edilmeleri ve bir taraftan da muâmele-i ka- nûniyye ifâ olunmak üzere Adliyede müteşekkil komis- yona tevdi'-i keyfiyet kılınması hakkında irâde sâdir ola- rak mâbeyin baş kitabetinde 11 Ramazan 1319 (M. 1901) de makam-ı sadârete tebliğ olunmuştur. Bilâhare - fira- rilere kıyâsen - idamına hükmedildiği gazetelerle res- men i'lân kılındı. Paşa, kansere mübtelâ olarak 1320 şevvalinde (18 Kânunusani 1903) Brüksel'de vefat etti. Perlaşez'e defnolundu.

Halil Edib Bey, şu manzûme-i târihiyyeyi söylemiştir:

İrtihâli dâğdâr etse becâ yârânını
Dideden oldu nihan efsûs fahr-i şâiran
Âsaf-ı yektâ idi Mahmûd Paşa doğrusu
Az gelir dünyâya bir öyle vezir-l nüktedan
Zâtı sıhriyyetle de mümtâz ü müstesnâ iken
Olmadı ikbâlîne mağrûr aslâ bir zaman
Hıfz-ı ikbâl-i vatandı en güzide maksadı
Eyledi hattâ o yolda terk-i dâr-ı izz ü şan
Hemser ü kâşâne-i iclâlden mehcûr vâh
Pek garibâne fedâ etti garib illerde can
Çıktı üçler söyledi târih-i tâm-ı rihletin

قیدی داماده عروس قنته برداز جهان

27 Şavval 1320 tarihli gazetelerle âtideki i'lân neşr edildi :

«Bundan evvel Avrupa'ya firâr etmiş olan Damad Mahmud Paşa'nın hakkında usûlen icrâ kılınan ta'kîbât-ı adliyye netîcesinde lâhik olan hüküm mucibince rütbe ve nişanı ref' ve ne'z olunmuş olduğu halde bu kerre Brüksel'de vefâtı vukuuna mebnî na'sının pederinin

makberesi yanına defn olunmak üzere Dersâadet'e nakl ve irsâli hakkında hâriciye nezâret-i celîlesinden Paris sefâret-i seniyyesine tebliğat icrâ kılınmıştır.,

Beğler, İstanbul'a avdet ederlerse kemâkân haklarında ihtiramda bulunulacağına dâir vâki' olan tebliğ'e ve pederlerinin na'âşini göndermeğe muvafakat etmediler.

İ'lân-ı meşrûtiyeti müteâkıben 21 ağustos 1324 (M. 1908) de izâmı İstanbul'a getirilerek cemm-i gafir ile vapurdan alınup pek müdebdeb bir alayla Eyip'te pederinin civâr-ı kabrine defnolundu Merhum.

Pây lâğzide isem de vatanımdan, bir gün
Yine dilşâd olacaktır dönüşümden medfen

demmişti, öyle oldu.

Mukaddemâ beylerin muallimi iken bir maddeden münfail olarak terk-i vazîfe eden hoca Hayret efendi, Paşa hakkında dehenbâz-ı zem iken izâmının ta'zîmle getirildiğini görünce tahvîl-i lisân ederek millet gazetesine şu sözleri yazmıştır (25 ağustos 1324):

«Ey Mahmud ibn-i Halil! ey sanâdîd-i istibdâdın zulmi tazyikinden Diyâr-ül-habeşe-i garbe hicret eden büyük muhâcir! Habeşe muhâcirleri kimi feth-i Hayberde kimi feth-i Mekke'de memleketlerine geldiler. Sen de muhâcir edildiğin şu beldenin gelüp işte ikinci fethinde bulundun. Hayât-ı dünyeviyyem ile bulundum deme, Bulundun. Mahmud! Senin hayât-ı dünyeviyyen bir Sabahüddin oldu. Hele şu dine, hele şu Sabahına bak. Mahmud Sabahüddinin gözleriyle şu fethi mübîni seyr et. Bütün arzunu, arzuların gibi temâşâ kıl.

Sabahüddin! Sen de gözlerini kapama. Kapama ki peder-i büzrûkvârın şu ikinci feth-i İstanbul'u senin gözlerinden seyre gelmiştir.

Ey gözlerden nihan olmak derecelerinde i'tilâ edüp gitmekte olan rûh-ı ulvî! İ'tilânı tebrik ederim ki yıldızlar, evet yıldızlar aşağı kaldı. Âdetâ ecrâm-i süfliyyeden oldu. Hakkımız sana helâl olsun. Sen de helâl et.

Elverir. Gayri oyalandırmayalım. Yürü. Makam-ı Mahmûd'a doğru i'tilâna devâm et. Haydi Allah selâmet versin «سبحانه ربك... الفاتحه»

Mahmud Paşa merhum, nâzik, dilnevâz, kadirşinâs, suhanperdâz, nüktedan bir zât-ı irfan sımât idi. Âsaf mahlâsiyle üstâdâne şiir söylerdi. Bu mahlâsın, Manastırlı şair Faik Bey tarafından verildiğini Paşa bana söylemişti.

Meclisi, encümen-i şiir idi. Erbâb-ı şiir, o encümene devâm eder ve mebâhis-i edebiyeye cereyân eylerdi Hersekli Ârif Hikmet Bey de bazan encümeninde isbât-ı vücûd ederdi. Paşa'nın senâkârlarındandı. Şair Üsküdarlı Talât ve Sâfi beyler encümenin âzâ-yi dâimesindendirler. Erbâb-ı kemalden diğer zevat ta müdâvim idiler. Fudalâdan Abdürrahman Süreyya efendi ile Hüseyin Daniş Bey, Beylerin muallimlerindendir.

Paşa, son zamanlarda bazı eş'ârını M. Âsaf imzâ-

siyle *Resimli gazete* ye ve resâil-i sâireye dercettirirdi. İntak-ı hak, Hizbülbahir, Tebliğ-ı hakikat gibi ekseri ebyâtı, Bahriye nâzırının mesâvîsini mübeyyin olan mu-tavvel ve metin kasidelerinin sûretlerini yazdırır ve «Damad Mahmud» imzâsını koyarak âşinâlarından suhanşinâs olanlara ihdâ ederdi. Bana da vermişti. Tab'ına zaman müsâid olmadığı için o eserleri bu sûretle neş-reyledi.

İstanbul'da bulunduğu esnâda divân-ı eş'ârını Mısır'a gönderip tab'ettirmek istedi ise de muvaffak olamadı. Bilâhare Mısır'a azîmetinde tab'ettirmiştir. 507 sahîfedir Üsküdarlı Sâfi'nin pek lâtif bir takrîz-ı man-zûmunu hâvidir.

Paşa'nın biraz istihzaya mâil olduğunu söyleyenler varsa da ben öyle bir hâl görmedim. Gördüğüm terbiye-kadirşinaslığı idi.

Evâili hâlinde meşâyih-i Hâlidiyye ekâbirinden Fey-zullah efendi قدس سره ya intisâb etmiştir.

1302 de tanzim eylediği bir gazelin âtideki beyitleri de intisâbını müeyyiddir.

Himmeti kulzümüdür Hazret-i Fezullah'ın
Âbımız katre iken gitgide deryâ oldu
Başkadır âlemimiz mastabe-i feyzinde
Bize dünyâ bile ukbâ gibi uhrâ oldu
Âsif ol pîrimizin hüsn-i teveccühleridir
Veled-i kalbimize bâis-i ihyâ oldu

Azîz-i müşârünileyhin türbesinde Paşa'nın eseri olan

Bu kabre gurûb eyledi hurşid-i hakikat
Bundan dil-i uşşâka hüviyyet mütecellî
Âdab ile gir sâha-i gülzârına zîrâ
Bu ravzadadır feyz-i velâyet mütecellî

kıt'ası muallak idi. Avrupa'ya azîmetinden sonra tür-beden kaldırıldı. İlân-ı meşrutiyetten sonra yine ta'lik olundu. Bilâhare büyük bir yangında türbe ile beraber yandı.

Paşa'nın Beylerbeyindeki yalısı Sultan Abdülâziz tarafından Damad Mehmed Ali Paşa'ya verilmesi üzerine teşebbüsât-ı günâgûnda bulunarak men'ine çâre bulma-ğa muvaffak olmadığı sıralarda birgün yine saraya gidip istitaf etmeğe karar verir. Beylerbeyi iskelesinden kendi istinbotuna binmek üzere iken iskelede azîz-i müşârünileyh ile hulefâsından Edirneli Mehmed Nuri efendi'ye tesadüf eder. Vapur beklemekte olduklarını öğrenince kendilerini Sirkeci iskelesine çıkarmak üzere istinbota rağbet etmelerini ricâ eder. İstimbofta Mehmet efendi vesâtetiyle yalının iâdesine himmet buyurulmasını temennî eder.

Hazret-i aziz, bâdel-murâkabe,, Mahmud Bey Allah mubârek eylesin,, buyurur. Bir kaç gün sonra yalının iâde edildiğini Paşa, bana nakl eylemişti.,

Âsaf divanında 2970 beyitli muhtelif manzume vardır. Divanın ehemmiyetli manzumeleri bilhassa baş tarafta görülüyor. Bunlar; 78 beyitli "Mukaddeme,, 68 beyitli

"Nidâ-yi hürriyet,, 58 beyitli "İntâk-ı Hak,, 92 beyitli "Hizbülbahir,, 73 beyitli "Der şikâyet-i kaht-ı rical,, 68 beyitli "tebliğ-i hakikat,, 36 beyitli "İntihar,, redifinde kaside, 63 beyitli Ne'fiy'e nazire olarak yazılmış "Âz-mâyiş-i tabiat,, 30 beyitli bir kaside, 270 beyitli Mesnevî şeklinde yazılan ve arasında bir muhammesi ihtiva eden "Tanîn-i cebel,, serlevhalı bir şiir, 232 beyitli "Tekmîli ayrıca tab' olunacaktır,, kaydını ihtiva eden Rasin'in manzum bir faciasından nazmen tercüme, 70 beyitli mesnevî şeklinde yazılmış bir "Tevhid,, "36 beyitli "Nevâ-yi dil,, adlı bir mesnevîden ibarettir. Divanda bunu müteakıp 1 Fuzulî'ye, 5 Bakî'ye, 1 Nailî'ye tahmis görüldüğü gibi 3 gazeli de kime aid olduklarını bildirmeden tahmis etmiştir.

Bunları 1054 beyitli 180 gazel takib etmektedir. Daha sonra sırasıyla 163 rubaî, 18 Kıt'a, 9 nazım, 7 şarkı, 2 tarih, 47 Matla, 59 beyit ve 122 mısra yazılıdır.

Âsaf'ın ekseri manzumeleri naziredir. Bunlardan mühim bir kısmının nazire oldukları da tasrih edilmiştir. Necatî, Fuzulî, Bakî, Nef'î, Nailî, Cevdet Paşa, Mahmud Nedim Paşa, Kâni Paşazade Rifat Bey, Muallim Naci, Kâzım Paşa gibi şairleri tanzir ettiğini sarahatle söyleyen şair, Leskofçalı Galip, Hersekli Ârif Hikmet, Zıya Paşa, Namık Kemal, hattâ Hâmid'i taklid ederek manzumeler vücude getirmiştir. Vatanî manzumlerinde ise Namık Kemal'in bâriz tesiri altında kaldığı muhakkaktır.

Âsaf'ın devrinde epeyce şöhret sahibi bir şair olduğunu görmekteyiz. Bazı şiirlerini takdirli başlıklar altında Samih Rifat Resimli gazeteye dercetmiştir. Onun bahriye nazırı Hasan Paşa hakkındaki "İntakı Hak,, serlevhalı hicviyesini de Bay İbnülemin Mahmud Kemal, Zıya Paşa'nın Zafernamesi tarzında şerhetmiştir.

— I —

— İntâk - ı Hak —

İlâhî sen selâmet vir donanmâ - yi hümâyûne
Hilâfetten emânet cümlesi sen zât - ı bîçûne
Büznillah بِسْمِ اللّٰهِ مُحَمَّدِيَا وَ مَرْسِيَا
Deyüp azmeylesünler tâ hudûd-i Çîn ü Mâçûn'e
Kilîd-ül-bahri sen miftâh - ı tevfikınla aç yâ Rab
Azîmet eylesünler bakmasunlar sayf ü kânûne
İlâhî avn - i Hak'kın dalga dalga itsün istikbâl
Gidüp gelsün zaferlerle halîc - i sa'd makrûne
Bu keştiler birer berk-i zaferdir ehl-i islâma
Birer berk - ı belâendâzdır küffâr - ı mel'ûne
Avâsîf bunların emriyle pûyan serserî seyyâh
Denizler cünbiş - i çerhile sâid cev - i gerdüne
Değil keşti demirden her biri bir kûh-ı pâbercâ
Yerinden oynıyor dağlar bakındı sihr ü efsûne
Havârikten sayarlar bunları Yûnanlılar mutlak
Kalır pek çok esâtîr-i garâbet çerh-i vârunê
Yetişmez bunlara berk - ı kazâ ger olsa da hâtîf
Sığınmış cümlesi Allah diyüp mersây-i me'mûne

Denizler halk olaldân olmamıştır böylê techîzât
Bakındı levha - i resm - i donanmâ-yi hümâyûne
Bu tersîmât u tasvîrâta göz daldıkca, der insan
Rafael şimdi gelmiştir bu san'atgâh - ı meş'ûne
Nasıl tersîm olunmuştur bu evrâk - ı havâdiste
Hezâr ahsent ressâm - ı şehîr - i san'atefzûne
Donanmâ - yi hümâyûnun şu kağıdlardaki resmi
Tahayyür bahşider İran'daki Behzâd - ı medfûne
Bu dilkeş tablolar şi'r-i Fuzulî'den müessirdir
Bakar mı dîdeler efsâne - i Leylâ vü Mecnûn'e
Bu resm - i dilküşâlar enfes-i âsâr - ı devlettir
Hayâlîyle gelir bin şevk u şâdi kalb-i mahzûne
İdersem iddiâ - yi şâiriyyet pek muvâfıktır
Acem eş'ârını meşk eylemek âdâb - ı eknûne
Ne tasvîr-i hakayık mürtesemdir dilde görseydin
Bunun var hakkı derdim uymasa hattâ ki kanûne
Hakikat şâir - i pür himmetim ister isem bil-farz
Semâyı indirir cevval - i tab'im arz - ı mâdûne
Kezâlik aksini ister isem yükseltirim elbet
Zemîn - i sifleyi tâ evc - i illiyyûn - ı mahsûne
Bakın dikkat ile şâhid bu da'vâma bu nazımındır
Nasıl kalb eyledim mağşûş ü nâmevzûnu mevzûne
Kalem hâkî beden hâkî fakat fikrim semâvidir
Çevirdim senglâh - ı çerhi mervârid - i meknûne
Benim seyrangeh - i rûhum semâvât - ı İlâhîdir
Tenezzül eylemem dâr - ı nâime arz - ı mescûne
Bu gün sihrimle teshîr eyledim iklim-i ma'nâyı
Ne efsunlar okuttum gamze - i câdû-yi meftûne
Tefâhur bestir artık ey taâlî perver - i hâmem
Kapılma ol kadar pek insicâm - ı lâfz ü mazmûne
Saded perversin Âsaf gel değıştir gayrı mevzû'u
Müşîr - i müşterî tedbiri takdîm et Flâtûn'e
Vezîr-i ceng-i deryâ kim Hasan Pâşâ-yı zîşandır
Müsebbibdir şu ahvâl-i donanmâ-yi hümâyûne
Huzûrunda denizler bir küçük sermâye-i bâzâr
O mâliktir bugün emvâl-i bîpâyân - ı Karûn'e
Kerîm ü kâmrandır zübde-i kârâşinâyandır
Hümâ-yi âsmandır ancak inmiş âlem-i düne
Sadâkatten ibâret bir mücessem heykel-i servet
Donanmâ-yi hümâyûnu çevirdi hâlis altune
Sadâkatle çalıştı sâye-i şâhânede elhak
Tırılken bak zaferiyâb oldu milyone tirilyone
Zülâl-i himmetile irtikâb ü irtişâ bitti
Nukud-i devlet oldu gayrı bir mahzende mahzûne
Ne çok ta hüsn-i hizmet eylemiştir dîn ü devlette
Serâser sadrı gark olmuş nişanlarla madalyûne
Deniz şimdi emîn oldu kazâlardan belâlardan
Ne lâzım Hızru İlyâs-ı muhayyel bahri memûne
Hünerkâra Aristo hikmetâ evsâfını çoktan
Dilerdim leyk tâ'lik eylemiştim vakt-i merhûne
Bugün işte muvaffak oldu hâmem hamdülillâh kim
Edâ-yi deyn için çok yardım itti tab'-ı medyûne
Senin vasfınla mahmûd-üs-siyerdir hâme şükrolsun
Cevâhir saçtı fark-ı âlem-i nâsût u meskûne

Bugün cengâver-i bahrî cenâbındır nazîrin yok
Müreccahsın hakikât İngiliz meşhûr Nilsun'e
Bahâdîrsin dilâversin o asker oğlu askersin
Bihârı zabt iderdin nâzır olsaydın Napolyûn'e
Çerâğın Barbaroslardır helâk etmekte küffârı
Müşabihtir vücûdun derd-i bîdermân-ı tâüne
Geçen on beş sene deryâda techîzâtı terk ittin
Cihan teşbih ederdi zât-ı pâkin şahs ı mâğbûne
Meğer mağbûn olan âlem imiş zâtın değilmişsin
Bilindi zırlılar savlet salınca düşmen-i düne
Durağın rûzgâr olsun otağın mevc-i Okyanus
Vücûd-i devletin pîrâye salsun hût-i Zünnûn'e

— II —

Sen isti'dâd arz et bîhisâb üstâd olur peydâ
Hemen Şîrîn'i göster lâyuad Ferhâd olur peydâ
Ne rütbe devlet-i zâlim metîn olsa devâm etmez
Ki her Fir'avn'e bir Mûsâ-yi âteşzâd olur peydâ
Hemen tehzîb-i ahlâk et ulüvv-i rütbe tahsîl et
İbâdından, ilâhından hezâr imdâd olur peydâ
Hudâ hıfzylesün âfâkı âfât-ı cehâletten
Geçerse câha câhiller ne istibdâd olur peydâ
Cihan vîrâne hem kâşâne-i ma'mûrdur Âsaf
Değiştikçe nazar bir başka istîshâd olur peydâ

— III —

Nâyden istiâre eyliyorum
Sînemi pâre pâre eyliyorum
Nasıl etmez gönül kuşu halecan
Yâre mektub itâre eyliyorum
O perî rû görünmüyor gözüme
Giceler istihâre eyliyorum
Ağlarım yâre karşı ben kime ne
Şekvemi şehriyâre eyliyorum
Tende müste'cirim fakat anı ben
Rûzgâre icâre eyliyorum
Yine Âsaf bugün Süleymân'ım
Âh ü şekvâmı yâre eyliyorum

— IV —

Zehî melâhat-i sûret zehî tarâvet-i ten
Nedir bu lehce-i pâk ey nigâr-ı sîm beden
Kemâl-i şöhreti âfâkı tuttu gözlerinin
Esirgesin heman Allah kem nazarlardan
Nasıl firâkına sabreylesem o bence muhâl
Tenimde rûh yaratmış seni beni yaradan
Benim hayât-ı vücûdum seninle kaimdir
Sen olmayınca bana terk-i cân olur ehven
Açılma gül gibi gülşende rûy-i handânın
Gönül de bülbül olur mübtelâ-yi mihnet iken

— V —

—Muallim Naci'ye Nazire—

Vech-i yârin her gönülde başka bir nîrengi var
Bir tecellinin bu kesretgehte yüz bin rengi var

Çeşm binâ-yi hakikat yârı her yüzden görür
Âşıkın her yerde bir âyîne-i erjengi var
Her cihetten bir nidâ-yi el'amân eyler zuhûr
Hüsn-i âlemsûzunun bin âşık-ı diltengi var
Pâyitaht-ı devlet-i aşk olsa sînem çok mudur
Şâh-ı hüsnün milk-i dilde bir azîm evrengi var
Kudsiyân-ı aşk ile birliktedir tehlil hân
Andelîb-i hâmemin Âsaf yine âhengi var

— VI —

— Nailî'ye Nazire —

Değer sitâyîşe bir şâh adl ü dâdi kadar
Sezâ-yi hürmet olur Hakka inkıyâdı kadar
Bu kârgelte görünmezdi hiç bir bâtil
Diseydi hakkı eğer her kes ictihâdı kadar
Bozulmayınca düzülmez dinür umûr-i cihan
Muhassenâtı mı var âlemin fesâdı kadar
Yed-i inâbeti bir mürşidin tutulsa dahi
Nasîb-i feyz gelir her kese reşâdı kadar
Hukuk sâhibi mûr olsa da Süleyman'dır
Kişi mukaddes olur Hak'ka istinâdı kadar
Görünce hakkı kabûl ahsen-i hasâildir
Kabîh-i halk olamaz âdemin inâdı kadar
Belâ-yi fâka gelir nisbet-i atâlet ile
Ginâ tekessür eder sa'yın izdiyâdı kadar
Çalışmayan şu geçen zâdegân-ı devlete bak
Cihanda kalmadılar âteşin remâdı kadar
Hayâtta ne çıkar böyle câyda Âsaf
Muammer ol tatalım dehrin imtidâdı kadar

Âsaf (Diyarîbekirli) — XIX uncu asır şairlerinden olan Mehmed Emin Âsaf hakkında *Fatin* şu malûmatı veriyor :

“Esseyid Mehmed Emin Âsaf efendi 1236 (M. 1820) senesi şehri Âmid'de kademnihâde-i mehd-i vücûd olup tufûliyetleri hengâmda pederleri şehri mezkûr ulemâsından müteveffâ elhâc Ahmed efendinin istishâbiyle Şâm-ı şerife nakl ve hicret eyleyerek evâil-i hâlinde müteveffâ-yi mûmâileyhten Arabî ve Farisî ulûm ve kavaidinden ba'z-ı mertebe kesb-i malûmat ve muahharen yine Şâm-ı şerifte mukîm Eşseyh Yakub-ı Buhârî nâm zâttan fûnûn-i fârisiyyeye müteallik ba'z-ı mezâmîn ve nikâtın tâ'lim ve tahsîliyle imrâr-ı avân ve evkat eyleyüp 1262 (M. 1845) senesi Derseâdet'e muvâsalet eylemiştir. Mûmâileyh nahîf-ül- vücûd bir şâir-i maârif nümûd olup hayli den hayli kasâid-i güzîde ve gazeliyyât-ı pesendîde tarh ve tanzîme muvaffak olmuş ise de muahharen mâzbata-i eş'ârını izâa eylemiş olduğundan eş'ârı ve güftârı ma'dûm ve nâmevcüddur.”

Bu malûmatı, eserine nakleden Bay İbnülemin Mahmud Kemal, Şairin (1276—1859) da vefat ettiğini kaydediyor (*Stş.*).

Âsaf'ın *Fatin* tezkiresinde yalnız şu beyitleri yazılıdır:

Devr-i Cem'den bezmgâh-ı dehre zîverdir şarâb
Rehrevân-ı râh-ı aşka pîr ü rehberdir şarâb

Âb ü tâb ile gezer elden ele ilden ile
Sed çeker Ye'cüc-i ekdâre Skender'dir şarâb
Sûretâ pend-i peder veş telhtir ammâ müfid
Nâmı duhterdir velikin zevka mâderdir şarâb

Bibliyografya · Ftn . , Stş .

Âsaf (Mehmed Paşa) — XVIII inci asır şairlerinden olan Âsaf Mehmed Paşa hakkında *Sicil*'de şu malûmat kayıtlıdır :

“Sarığ güzel Topal Osman Paşazade Ratib Ahmed Paşa'nın mahdumudur.

Kapucubaşı, 1171 (M.1757) de mîrimiranlıkla Kösten-dil mutasarrıfı olup ba'dehu ordu-yi hümâyûna memûr oldu. 1182 (M.1768) de vezâretle Selânik valisi 1183 (M.1769) şabanında Haleb ve zilhiccede Vidin ve 1185 (M.1771) şevvalinde Belgrad ve 1189 (M.1775) de İnebahti, 1190 (M.1776) da sâniyen Heleb vâlisi ve Bendr muhafızı ve 1193 (M.1779) da Belgrad ve 1194 (M.1780) de Rum-eli vâlisi oldu. 1195 saferinde (M. 1780) fevt oldu. Fazl u kemal sâhibi, şair idi.

Şefkat tezkiresinde, “Mehmed Paşa Râtib Ahmed Pâşâ-yi âsaf nazirin devha-i şecere-i vücûdı ya'ni ferzen-d-i saâdet nümûdudur,” denildikten sonra onun şu gazeli örnek olarak gösterilmektedir :

Her dil çerâğ-ı aşk ile pür nûr olur mu hiç
Her tûde-i siyeh cebel-i Tûr olur mu hiç
Âr eyleyen mülâzemet-i meyfûrûştan
Beynelhavâs Cem gibi meşhûr olur mu hiç
Kibrîti ahmer idüğünü hâki derk iden
Devletserâ-yi meykededen dûr olur mu hiç
Şol pâk dil ki ola zıyâpâş-ı şem'-i aşk
Fânûs-i ketm-i âb ile mestûr olur mu hiç
Her şeb şerefte leyle-i kadr ile bir midir
Cild-i vele muâdil-i sammûr olur mu hiç
Pâ der hevâ-yi devleti iz'ân ü fehm iden
Deh rûze câh-ı dehr ile mağrûr olur mu hiç
Kasr-ı murâdı hâk ile yeksân olanların
Vîraneserâ-yi hâtırı ma'mûr olur mu hiç
Dilşâd olan hayâli ile bezm-i yârdan
Sûrette dûr olursa da mehcûr olur mu hiç
Âsaf şerâb-ı aşk u mahabbetle mestolan
Tâ haşredeki yaşarsa da mahmûr olur mu hiç

Bir mecmuada da “Ratip Ahmed Paşazada Âsaf Mehmed Paşa,, başlığıyla 3 şirini kayıtlı buluyoruz (*Mit. Alm. K. Mz. No. 809*):

— I —

Cününü Kays'tan şeydâlığı Ferhâd'dan gördüm
İdüp tahsil fenn-i aşkı ben üstâddan gördüm
Gelür geh nev haberle geh şemîm-i zülf-i dilberle
Ben ancak nûkhet-i bü-yi vefâyı bâddan gördüm
Mürîd-i tekyegâh-ı meyfûrûş ol kesb-i feyz eyle
Ne gördümse fakîr ol sâhib-i irşâddan gördüm
Nola hûn-i ciğer nûş itse câm âsâ dil-i rûşen
Bu remzi fehm idüp ben şişe-i fassâddan gördüm

Siphrin vaz'ı yok bu cevr ü mihnet kendi kesbimdir
Cefâyı dânişimden gadri isti'dâddan gördüm
Görüp işittiğim âlemde Âsaf âşinâlardan
Ne bir bîgânenen gûş eyledim ne yâddan gördüm

— II —

Düşüp hayâl-i leb-i yâre mestolup kalmış
Şarâbhânedede dil meyperest olup kalmış
Ferâgat eyledi var ola dökmeden kanım
Levend-i gamzesi hancer bedest olup kalmış
Uruldu ayağa kâlâ-yi ma'rifet sad hayf
Dükân-ı dehrde mikdârı pestolup kalmış
İdüp umûrunu dilbend-i gerden-i teslim
Mukîm-i hayme-i ahd-i Elest olup kalmış
Piyâle-i ser-i fağfûr-ı şâhı gör Âsaf
Cihanda câm-ı Cem âsâ şikest olup kalmış

— III —

Cihanda ehl-i hüner behredâr-ı zillet imiş
Meğer fazîleti müstelzim-i rezilet imiş
Diriğ kesb-i hünerle güzâr iden ömre
Bu yolda hâsılız sa'yile nedâmet imiş
Sehâyif-i kütüb-i kevnî yoklayup gördüm
Meğer zamânedede fazl u hüner hacâlet imiş
Bu tekyegâhta uzlet güzîn-i râhat olan
Bilür ki cây-i safâ gûşe-i ferâgat imiş
Görüp gurûr-i güli şehnişîn-i gülşende
Bekasın anladım ancak dü rûz-ı devlet imiş
Cihanda gûşegüzîn ol murâd râhat ise
Kibâr-ı devleti bildim esîr-i mihnet imiş
Suhan şinâslık ancak zamânedede Âsaf
Dürûğ u mel'anet ü hîlede liyâkat imiş

Bibliyografya; Şfk., Scl., Sadeddin Nüzhet: Namık Kemal Hayatı ve eserleri.

Âsaf (Mehmet Paşa) — XIX uncu asır şairlerinden olan İşkodralı Âsaf Mehmed Paşa hakkında *Ali Emîrî* «İşkodra vilâyeti Osmanlı şairleri,, adlı eserinde şu malûmatı veriyor:

«İşkodra vâli-i esbakı Koca Mustafa Paşa'nın hafidi kezâlik İşkodra vâli-i sâbıkı Mustafa Paşa'nın mahdumu ve Şeyhülvüzerâ Şerîfi Mustafa Paşa merhûmun pederi Âsaf Paşa'dır.

Silsile-i nesebleri amcaları ceddî âlileri koca Mehmed Paşa'nın vâlilikleri vaktinde 1182 (M.1768) senesinde İşkodra şehrinde dünyâya gelmiştir 1189 (M. 1775) senesinde cedd-i âsafânelerinin vefâtı üzerine pederi Mustafa Paşa İşkodra vâlisi olarak on üç sene mikdârı vâliliği hüsn-i ifâ ile 1202 [M. 1787] senesinde sefere memur edilmişti. Sene-i mezkûrede Mora cânibinde vefat eyledi. Yerine birâderi ve sâhib terceme Âsaf Mehmed Paşa'nı amcası Kara Mahmud Paşa ta'yîn olundu. Müşârünileyh Âsaf Mehmed Paşa sâye-i ced ve pederde İşkodra'da istirâhat-i kâmrânî ile imrâr-ı maîşet ve tahsil-i kemâlâta bezl-i himmet eylemiştir.

Amcaları Kara Mahmud Paşa'nın valiliği zamanında taraf-ı devlet-i aliyyeden Dersaadet'e da'vetle silâh-şoran-ı şehriyari sunûf-i mümtâzesine idhal ile tebci olundu. 1208 (M. 1793) senesinde diğer amcaları İbrahim Halilî Paşa ile birlikte, amcası Kara Mahmud Paşa üstüne sevk olunmuş idi. 1211 (M. 1796) senesinde Kara Mahmud Paşa'nın vefatı üzerine İbrahim Halilî Paşa İşkodra valiliğine ve Âsaf Mehmed Paşa dahi rûbe-i mir mirâni ile Uhri sancağı mutasarrıflığına tayin olundular. Bir müddet sonra Elbasan sancağı mutasarrıflığına tahvil-i memûriyet eyledi. Bulduğu sancaklarda ulemâ ve şuarâ ile ülfet ve musâhabetten bir an hâlî kalmadı. Sinn-i necibâneleri tabaka-i erbainde olduğu halde 1222 (M. 1807) senesinde terk-i lezâiz-i hayât eyledi.

Âsaf Mehmed Paşa daha bir sene kadar müsâade-i kadere nâil olarak yaşasaydı valilik neveti kendisine geliyordu. Lâkin ömrü vefa etmediğinden bir sene sonra amcaları İbrahim Halilî Paşa'nın vefatı üzerine mahdumu Şerifi Mustafa Paşa henüz on iki yaşında olduğu halde taraf-ı devlet-i aliyyeden İşkodra valiliğine tayin buyuruldu.

Âsaf Mehmed Paşa; edib, kâtib, şair idi. Farisî eş'ârı pek metin ve Türkîsine galibdir. O havâli şairleri makarr-i hükûmete gelerek kendisine şiirler takdim ederler ve kendileri de şuarâya şiirler, câizeler gönderirlerdi. Fuzalâ ve husû-iyle farisidan olan üdebâ ile mutâyebe ve mükâtebeleri çoktur. İşkodra'nın Sâib ve Nâbî'si makamında olan Demirzade Mes'ud Kanber efendi'nin kütüb-i fıkhîyeden Ali efendi fetâvâsını taleb sûretiyle Paşa'ya irsâl eylediği şu kit'a-i fârisiyye bu cümledendir:

يك تمني هست پیش حضرتت این بنده را
میخی مهر کرم کز چه لب خواهند را
آن فتاوی را که دارد سوی اقبال شما
عاریت احسان تمامی قنبر افکنده را
چند روزی بهر تسوید اقتضا دارم بسی
بعد از آن خواهم رسانم جانب فرهنده را
مهر و مه را از افق تاد در شفق باشد مدار
بخت و نصرت یار باد این دولت تابنده را

Paşa'nın sohbetine yetişen bazı zevâta vâsıl olan pîrân-ı memleketin rivâyetiyle sâbittir ki Paşa'nın dâiresi bir kütübhâne şeklinde idi. Urî, Sadî, Hafız, Selman, Hasan, Enverî, Tâlib, Feyzî, Sâib, Şevket, Camî, Zahir, Nazirî, Hâkanî gibi İran şuarâsının ve Bakî, Nefî, Yahya, Fehîm, Sabrî, Vecdî, Nailî, Mezakî, Şehrî Cevrî, Nabî, Nedim, Nahîfî, Rağîb Paşa gibi Osmanlı üdebâsının âsârını piş-i nazar-ı mütâlâadan ayırmazdı. Filhâkka ben bu divanların cümlesini nefis yazılarıyla yazılmış olduğu ve ekseri müzeyyen ve müzebhep bu-

lunduğu halde elhâletü hâzili İşkodra kütübhanesinde ve üdebâsı ellerinde mevcut gördüm. Hele bir Nâbî divanı gördüm ki divanın itmâmına bizzat Nâbî'nin söylediği bazı tarihler kitabın nihayetinde muharrer ve mevcut idi. Şimdiye kadar öyle bir Nâbî divanı bir yerde bir daha gördüğüm yoktur.

Müşarünileyh Âsaf Mehmed Paşa şuarâ-yi eslâfın pek çok âsâr-ı namdârını tanzir, tettebbu, tahmis etmiştir. Şu iki kit'a sultân-ı şuarâ-yi Rûm Bakî merhûmun bir gazelinin tahmîsindedir ki üstâdiyyetine nümûne olarak iki kit'ası tahrir olundu:

Âh-ı cünun nişâne-i dil saldı velvele
Eflâk ü hâki eyledi pür ra'ş ü zelzele
Zülfünden irmedi yine el bir siyeh tele
Ser rişte-i visâl dahi girmedi ele
Bağrım delindi heer ile dürr ü güher gibi

Âsaf' şarâb-ı nâz yeter içme mey sakın
Elverdi gûş eylediğin zevk-ı ney sakın
Âşk iste Hak'tan isteme bir gayrı şey sakın
Bakî acûz-i delire zebûn olma key sakın
Merdâne bas ayağımı meydâne er gibi

Âsâr-ı âliyesinden Türkî ve Farisî birer gazel-i belîğleri tahrir olundu:

— I —

Felek lûtf eyledi bir gün bana dildârı gösterdi
Sehâbı kaldırıp hurşid i pür envârı gösterdi
Yine terk eyledi lâkin tarîk-ı şefkat âsârın
Niyâz ittikece yârı ol bana ağyârı gösterdi
Melâhat gülşeninde istedikce bir gül-i handan
Înâd itti o bâğın bâğbânı hârı gösterdi
Gözüm yaşma rahm it söyledim ol mehlika yâre
Bakup çeşm-i gazabla çağlayan enhârı gösterdi
Arardım kendime can virmoğe bir Kâ'be-i maksûd
Bana Âsaf' erenler meşhed-i Kerrâr'ı gösterdi

— II —

علم سازم بگردون رشته آه جنونم را
شعاعش تا که بفروزند بخت و آذگونم را
قضا مهر ختام دفتر عشاق نپسازد
بخون اشک چشم خاتم داغ درونم را
نباشد جای حیرت آه را بر چرخ اندازم
فراق کلر خان دریا کند سیل عیونم را
کند شیرازة کنج حکایتهای مجنونی
اگر باید نظامی قدر زنجیر جنونم را
بری رویان و نازک قامتان و کلتان آصف
ز بودند از دل غمخوار من صبر و سکونم را

Bibliyografya : Ali Emiri-İşkodra Vilâyeti Osmanlı şairleri

Âb ü tâb ile gezer elden ele ilden ile
Sed çeker Ye'cûc-i ekdâre Skender'dir şarâb
Sûretâ pend-i peder veş telhtir ammâ müfid
Nâmı duhterdir velîkin zevka mâderdir şarâb

Bibliyografya · Ftn . , Stş .

Âsaf (Mehmed Paşa) — XVIII inci asır şairlerinden olan Âsaf Mehmed Paşa hakkında *Sicil*'de şu malûmat kayıdlıdır :

“Sarığı güzel Topal Osman Paşazade Ratib Ahmed Paşa'nın mahdumudur.

Kapucubaşı, 1171 (M.1757) de mîrimiranlıkla Köstendil mutasarrıfı olup ba'dehu ordu-yi hümâyûna memûr oldu. 1182 (M.1768) de vezâretle Selânik valisi 1185 (M.1769) şabanında Haleb ve zilhiccede Vidin ve 1185 (M.1771) şevvalinde Belgrad ve 1189 (M.1775) de İnebahti, 1190 (M.1776) da sâniyen Heleb vâlisi ve Bendr muhafızı ve 1193 (M.1779) da Belgrad ve 1194 (M.1780) de Rumeli vâlisi oldu. 1195 saferinde (M. 1780) fevt oldu. Fazl u kemal sâhibi, şair idi.

Şefkat tezkiresinde, “Mehmed Paşa Râtib Ahmed Pâşâ-yi âsaf nazîrin devha-i şecere-i vücûdı ya'ni ferzend-i saâdet nümûdudur,, denildikten sonra onun şu gazeli örnek olarak gösterilmektedir :

Her dil çerâğ-ı aşk ile pür nûr olur mu hiç
Her tûde-i siyeh cebel-i Tûr olur mu hiç
Âr eyleyen mülâzemet-i meyfûrûştan
Beynelhavâs Cem gibi meşhûr olur mu hiç
Kibrît-i ahmer idüğünü hâki derk iden
Devletserâ-yi meykededen dûr olur mu hiç
Şol pâk dil ki ola zıyâpâş-ı şem'-i aşk
Fânûs-i ketm-i âb ile mestûr olur mu hiç
Her şeb şerefte leyle-i kadr ile bir midir
Cild-i vele muâdil-i sammûr olur mu hiç
Pâ der hevâ-yi devleti iz'ân ü fehm iden
Deh rûze câh-ı dehr ile mağrûr olur mu hiç
Kasr-ı murâdı hâk ile yeksân olanların
Vîraneserâ-yi hâtırı ma'mûr olur mu hiç
Dilşâd olan hayâli ile bezm-i yârdan
Sûrette dûr olursa da mehcûr olur mu hiç
Âsaf şerâb-ı aşk u mahabbetle mestolan
Tâ haşredeki yaşarsa da mahmûr olur mu hiç

Bir mecmuada da “Ratip Ahmed Paşazade Âsaf Mehmed Paşa,, başlığıyla 3 şirini kayıtlı buluyoruz (*Mit.Alm. K. Mz. No. 809*):

— I —

Cünûmı Kays'tan şeydâlığı Ferhâd'dan gördüm
İdüp tahsil fenn-i aşkı ben üstâddan gördüm
Gelür geh nev haberle geh şemîm-i zülf i dilberle
Ben ancak nükheth-i bûy-i vefâyı bâddan gördüm
Mürîd-i tekyegâh-ı meyfûrûş ol kesb-i feyz eyle
Ne gördümse fakîr ol sâhib-i irşâddan gördüm
Nola hûn-i ciğer nûş itse câm âsâ dil-i rûşen
Bu remzi fehm idüp ben şişe-i fassâddan gördüm

Sipihrin vaz'ı yok bu cevr ü mihnet kendi kesbimdir
Cefâyı dânişimden gadri isti'dâddan gördüm
Görüp işittiğim âlemde Âsaf âşinâlardan
Ne bir bîgâneden gûş eyledim ne yâddan gördüm

— II —

Düşüp hayâl-i leb-i yâre mestolup kalmış
Şarâbhânedede dil meyperest olup kalmış
Ferâgat eyledi var ola dökmeden kanım
Levend-i gamzesi hancer bedest olup kalmış
Uruldu ayağa kâlâ-yi ma'rifet sad hayf
Dükân-ı dehrde mikdârı pestolup kalmış
İdüp umûrunu dilbend i gerden-i teslim
Mukîm-i hayme i ahd-i Elest olup kalmış
Piyâle i ser-i fağfûr-ı şâhı gör Âsaf
Cihanda câm-ı Cem âsâ şikest olup kalmış

— III —

Cihanda ehl-i hüner behredâr-ı zillet imiş
Meğer fazileti müstelzim-i rezilet imiş
Dirîğ kesb-i hünerle güzâr iden ömre
Bu yolda hâsılıımız sa'yile nedâmet imiş
Sehâyif-i kütüb-i kevnî yoklayup gördüm
Meğer zamânedede fazl u hüner hacâlet imiş
Bu tekyegâhta uzlet güzîn-i râhat olan
Bilür ki cây-i safâ gûşe-i ferâgat imiş
Görüp gurûr-i güli şehnişîn-i gülşende
Bekasın anladım ancak dü rûz-ı devlet imiş
Cihanda gûşegüzîn ol murâd râhat ise
Kibâr-ı devleti bildim esîr-i mihnet imiş
Suhan şinâslık ancak zamânedede Âsaf
Dürûğ u mel'anet ü hilede liyâkat imiş

Bibliyografya; Şfk., Scl., Sadeddin Nüzhet : Namık Kemal Hayatı ve eserleri.

Âsaf (Mehmet Paşa) — XIX uncu asır şairlerinden olan İşkodralı Âsaf Mehmed Paşa hakkında *Ali Emirî* «İşkodra vilâyeti Osmanlı şairleri,, adlı eserinde şu malûmatı veriyor:

«İşkodra vâli-i esbakı Koca Mustafa Paşa'nın hafidi kezâlik İşkodra vâli - i sâbıkı Mustafa Paşa'nın mahdumu ve Şeyhülvüzerâ Şerifi Mustafa Paşa merhûmun pederi Âsaf Paşa'dır.

Silsile -i nesebleri amcaları ceddî âlileri koca Mehmed Paşa'nın vâlilikleri vaktinde 1182(M.1768) senesinde İşkodra şehrinde dünyâya gelmiştir 1189 (M. 1775) senesinde cedd-i âsafânelerinin vefâtı üzerine pederi Mustafa Paşa İşkodra vâlisi olarak on üç sene mikdârı vâliliği hüsn-i ifâ ile 1202 [M. 1787] senesinde sefere memur edilmişti. Sene-i mezkûrede Mora cânibinde vefat eyledi. Yerine birâderi ve sâhib terceme Âsaf Mehmed Paşa'nı amcası Kara Mahmud Paşa ta'yîn olundu. Müşârûnileyh Âsaf Mehmed Paşa sâye -i ced ve pederde İşkodra'da istirahat - i kâmrânî ile imrâr - ı maîşet ve tahsil - i kemâlâta bezl - i himmet eylemiştir.

Amcaları Kara Mahmud Paşa'nın valiliği zamanında taraf-ı devlet-i aliyeden Dersaadet'e da'vetle silâh-soran-ı şehriyari sunûf-i mümtâzesine idhal ile tebcil olundu. 1208 (M. 1793) senesinde diğer amcaları İbrahim Halilî Paşa ile birlikte, amcası Kara Mahmud Paşa üstüne sevk olunmuş idi. 1211 (M. 1796) senesinde Kara Mahmud Paşa'nın vefatı üzerine İbrahim Halilî Paşa İşkodra valiliğine ve Âsaf Mehmed Paşa dahi rütbe-i mîr mîrânî ile Uhri sancağı mutasarrıflığına tâyin olundular. Bir müddet sonra Elbasan sancağı mutasarrıflığına talvîl-i memûriyet eyledi. Bulunduğu sancaklarda ulemâ ve şuarâ ile ülfet ve musâhabetten bir an hâlî kalmadı. Sinn-i necibâneleri tabaka-i erbainde olduğu halde 1222 (M. 1807) senesinde terk-i le-zâiz-i hayât eyledi.

Âsaf Mehmed Paşa daha bir sene kadar müsâade-i kadere nâil olarak yaşasaydı valilik nevbeti kendisine geliyordu. Lâkin ömrü vefa etmediğinden bir sene sonra amcaları İbrahim Halilî Paşa'nın vefatı üzerine mahdumu Şerifi Mustafa Paşa henüz on iki yaşında olduğu halde taraf-ı devlet-i aliyeden İşkodra valiliğine tâyin buyuruldu.

Âsaf Mehmed Paşa: edib, kâtib, şair idi. Farisi eş-ârı pek metîn ve Türksine galibdir. O havâlî şairleri makarr-ı hükûmete gelerek kendisine şüirler takdim ederler ve kendileri de şuarâya şüirler, câizeler gönderirlerdi. Fuzalâ ve husû-iyle farisidan olan üdebâ ile mutâyeye ve mükâtebeleri çoktur. İşkodra'nın Sâib ve Nâbî'si makamında olan Demirzade Mes'ud Kanber efendi'nin kütüb-i fıkhîyeden Ali efendi fetâvâsını taleb sûretîyle Paşa'ya irsâl eylediği şu kit'a-i fârisiyye bu cümledendir:

يك تخى هست پيش حضرتت اين بنده را
ميهى مهر كرم كرجه لب خواهنده را
آن فتاوى را كه دارد سوى اقبال شما
عاريت احسان تمامي قنبر افكننده را
چند روزي بهر تسويد اقتضا دارم بسي
بعدزان خواهم رسام جانب فرهنده را
مهر و مه را از افق تا در شفق باشد مدار
بخت و نصرت يار باد اين دولت تابنده را

Paşa'nın sohbetine yetişen bazı zevâta vâsıl olan pîrân-ı memleketin rivâyetiyle sâbittir ki Paşa'nın dâiriresi bir kütübhâne şeklinde idi. Urfî, Sadî, Hafız, Selman, Hasan, Enverî, Tâlib, Feyzî, Sâib, Şevket, Camî, Zahîr, Nazîrî, Hâkanî gibi İran şuarâsının ve Bakî, Nefî, Yahya, Fehîm, Sabrî, Vecdî, Nailî, Mezakî, Şehrî Cevrî, Nabî, Nedim, Nahîfî, Rağîb Paşa gibi Osmanlı üdebâsının âsârını pîş-i nazar-ı mütâlâadan ayırmazdı. Filhakika ben bu divanların cümlesini nefis yazılarıyla yazılmış olduğu ve ekseri müzeyyen ve müzehhep bu-

lunduğu halde elhâletü hâzili İşkodra kütübhanesinde ve üdebâsi ellerinde mevcud gördüm. Hele bir Nâbî dîvanı gördüm ki divanının itmâmına bizzat Nâbî'nin söylediği bazı tarihler kitabın nihayetinde muharrer ve mevcud idi. Şimdiye kadar öyle bir Nâbî dîvanı bir yerde bir daha gördüğüm yoktur.

Müşarünileyh Âsaf Mehmed Paşa şuarâ-yi eslâfın pek çok âsâr-ı namdârını tanzîr, tettebbü, tahmis etmiştir. Şu iki kit'a sultân-ı şuarâ-yi Rûm Bakî merhûmun bir gazelinin tahmisindedir ki üstâdiyyetine nümûne olarak iki kit'ası tahrir olundu:

Âh-ı cünun nişâne-i dil saldı velvele
Eflâk ü hâki eyledi pür ra's ü zelzele
Zülfünden irmedi yine el bir siyeh tele
Ser rişte-i visâl dahi girmedi ele
Bağrım delindi hecr ile dürr ü güher gibi

Âsaf şarâb-ı nâz yeter içme mey sakın
Elverdi güç eylediğin zevk-ı ney sakın
Aşk iste Hak'tan isteme bir gayrı şey sakın
Bakî acûz-i delire zebûn olma key sakın
Merdâne bas ayağını meydâne er gibi

Asâr-ı âliyesinden Türki ve Farisi birer gazel-i be-lîğleri tahrir olundu:

— I —

Felek lûtf eyledi bir gün bana dildârı gösterdi
Sehâbı kaldırup hurşid i pür envârı gösterdi
Yine terk eyledi lâkin tarîk-ı şefkât âsârın
Niyâz ittikece yâr ol bana ağıyârı gösterdi
Melâhat gülşeninde istedikce bir gül-i handan
Înâd itti o bâğın bâğbânı hârı gösterdi
Gözüm yaşına rahım it söyledim ol mehlîka yâre
Bakup çeşm-i gazabla çağlayan enhârı gösterdi
Arardım kendime can virmeye bir Kâ'be-i maksûd
Bana Âsaf erenler meşhed-i Kerrâr'ı gösterdi

— II —

علم سازم بگردون رشته آه جنونم را
شعاعش تا که بفرزند بخت و از کونم را
قضا مهر ختام دفتر عشاق میسازد
بخون اشك چشم خاتم داغ درونم را
نباشد جای حیرت آه را بر چرخ اندازم
فراق کلر خان دریا کند سیل عبونم را
کند شیرازة کنج حکایتهای مجنونی
اگر باید نظامی قدر زنجیر جنونم را
بری رویان و نازک قامتان و کلتانان آصف
ر بودند از دل غمخوار من صبر و سکونم را

Bibliyografya : Ali Emiri-İşkodra Vilâyeti Osmanlı şairleri

Âsaf (İstanbulu) — XIX uncu asır şairlerinden Mehmed Emin Âsaf hakkında *Fatin* şu malûmatı veriyor:

«Mehmed Emin Âsaf Bey Derseâdet'de 1210 (M.1795) târihinde kademnihâde-i sâha-i vücûd olup tarîk-ı tedri-se duhûl ederek müddet-i medide niyâbetle Mudanya ve Kazdağı ve Bilecik ve Hasköy câniblerine âzîm ve 1248 (M. 1832) senesi mevleviyetle medîne-i Üsküdar'a hâkim olduktan sonra (1256-1840) senesi evkaf-ı hümayun müfettişi nasb ü ta'yin buyurulup 1259 (M. 1843) senesi hilâlinde âzîm-i firdevs-i berin olmuştur. Mûmâ-ileyh Tersâne emîni zâde dinmekle arif bir şâir i zarif olup eş'âr ve güftârı hûb ve lâtif vâki' olmuştur.»

Aynı eserde şairin şu gazeli örnek olarak alınmıştır:

Şem'i bezm-i yâr olup sûzân ü giryân oldum âh
Reşkider âlem çerâğ-ı hâsa cânân oldum âh
Ey gül-i şâdâb ümmîd-i visâlinde bu şeb
Tâ seher bülbül misâli zâr ü nâlân oldum âh
Püşt ber divâr-ı hayret kaldım âyine misâl
Resm-i ebrû-yi hilâl i yâre hayrân oldum âh
Ba'dezin cemiyet-i hâtur bana emr-i muhâl
Kim esir-i dâm-ı giysû-yi perîşân oldum âh
Sih-i cevri cânıma kâr eyledi *Âsaf* benim
Nâr-ı aşk-ı yâr ile sûzân ü büryân oldum âh

Bibliyografya: Ftn.

Âsaf (Sazşairi) — Sazşairlerinin bir çok manzume-lerini ihtiva eden bendeki bir mecmuada Âsaf namına bir koşma kayıtlıdır. Manzumenin ilk bendi sahifeğin sonuna tesadüf ediyor. Bunu takib eden sahife koştugu için, şiirin Âsaf'a aid olduğunu ancak serlevhadan anlıyoruz. Mecmuadaki şiirlerin ekserisi XIX uncu asır şairlerine aid olduğu görülmektedir. Âsaf'ın XIX uncu asır sazşairlerinden olduğu tahmin edilebilir. Koşmanın ilk bendini aynen yazıyorum:

Cemâlin mihrâbın seyr iden âşık

Mescidi câmi'-i ulyâyı neyler

Leylâ-yi aşkile seyriden âşık

Mecnun sıfat gezüp sehrâyı neyler

Âsaf (Süleyman) — Son devir şairlerinden olan Süleyman Âsaf hakkında Bay İbnülemin Mahmud Kemal şu malûmatı veriyor:

«Süleyman Âsaf Bey, Reisülkütâblıkta ve Bosna ve Mısır vâililiklerinde bulunmuş olan vüzerâdan Sopasalan Kâmil Ahmed Paşa zâde Rumeli vâlisi meşhûr Koca Hakkı Paşa'nın oğlu Hüdâvendigâr vâli-i esbakı Ahmde İzzet Paşa'nın oğludur.

Silsile-i nesebi Sokullu Mehmed Paşazâde vezir Hasan Paşa'ya vâsıldır.

Vâlidesi, sadr-ı esbak Koca Yusuf Paşa'nın damadı Bağdad ve Şam vâlisi şuarâ-yi vüzerâdan Lâz Ali Rıza Paşa'nın kerimesi Melek Esmâ hanımdır.

1255 (M. 1839)de Bağdad'da doğdu. 1263 (M. 1846) de pederile İstanbul'a geldi. Mebadî-i ulûmu husûsî muallimlerden tahsil etti.

1273 (M. 1856) de sadâret mektûbî kalemine me-mur edildi. Muahharen - Pederinin tâyin olduğu vilâyetlerde - mektûbî mümeyyizliği ve muavinliği gibi hizmetlerde bulundu.

Hüdâvendigâr vilâyeti mektubî muavini iken Midhat Paşa, Bağdad vâililiğine tâyin olduğundan - sıla-i rahm etmek üzere - birlikte Bağdad'a gitti. Bir müddet ikametle hasta olduğundan İstanbul'a avdet etti.

Basiret, Istikbal, Vakit gazetelerine ıslâhâtın lüzû-muna dair makaleler yazdı. Üsküdar ahâlisinin intihabiyle ilga-yi kavâim komisyonuna ta'yin olundu.

Taleb-i vâki üzerine oğlu Ali Rıza Paşa tarafından tahrîr ve tevdi olunan terceme-i hâlinde deniliyor ki:

«Rus ordusunun Ayastefanos civârında bulunduğu

sırada Rumelinde istilâdan masûn kalan mahaller ahâ-li-i islâmiyesini o cihetlerde kalan kıtâat-ı askeriye-nin inzîmâmı müşâreketiyle Rusların hatt-ı ric'ati üz-e-rinde bulunan Rodop balkanında müsellâh bir kıyâm-ı milli şeklinde tertib ile vazî'yeti fenalaşmakta olan Rus ordusunu daha müşkül bir vaziyete duçar ve diğer ta-raftan Avrupa düvel-i muazzamasından bazılarının o sı-rada lehimizdeki temâyülâtından istihzâr ederek Rusla-rın metâlib-i muziresini vüs'atlıca ta'dil ettirebilmek için - ötedenberi tereddüdü bulunduğu ve pek ziyade meftûn-i fezâili olduğu - Sultan Murâd-ı hâmis hakkın-daki teveccüh ve itimâd-ı umumîden berâ-yi istifâde mü-şarünileyhi mahall-i mezkûre kaçırmak ve kıyâmın ba-şına geçirmek üzere Ali Suavi ile o havâlî erbâb-ı nü-fûzundan mürekkeb Üsküdar'da bir cem'iyet-i hafiyye tesis kılınmış ve icab eden mahaller ile bilmuhabere işin fi'liyâtına dahi teşebbüs edilmiş ise de Çırağan

vak'a-ı ma'lûmesinde hâkan-ı müşârünileyhin biraz te-reddüd ile vakit geçirmesi sebebiyle teşebbüs-i vâki akım kalmıştır. Süleyman Âsaf Bey bu cemî'yetin a'zâ-yi nâfizesinden bulunmasından dolayı divanı harb karâ-riyle kalebendliğe mahkûm olarak Sakız'a gönderilmiş idi. Hareketi arz esnâsında memuren Sakız'a vü-rûd eden Aydın vâlisi Midhat Paşa, Âsaf Bey'i İzmir'e i'zâm ile konağında müsâfir etmiş ve bu sûretle mû-maileyh kal'abendilikten tahlîs-i giribân eylemiştir. Müd-det-i mahkûmiyyetin ikmâlinde de İstanbul'a gelme-sine müsâade olunmayarak bir müddet daha İstanbul'a gelmemek kaydıyla zâlimâne ve birahmâne nefy-i mü-ebbed sûretiyle dûcâr-i cezâ edilmiştir. Otuz üç sene Şam ve İzmir'de ikamet ettirilmiş ve bu müddette uğ-radığı bir çok felâketlere göğüs vererek afv ve itlâkı için hiç bir sûretle tezellül ve serfûrû etmeyerek metâ-net ibrâz eylemiştir. Merhum «Hürriyet ve meşrûtiyet dâhilde vakî olacak irşâdât ve mücâhedât ile istihşâl kılınır. Memalik-i ecnebiyyede icrâ edilen teşebbüsât ve neşriyyât bir fâideyi intâc etmeyerek bilâkis ricâli siyâsiyenin bundan bir'ım zararına olarak istifade et-melerine yol verilmiş olur» fikrinde olduğu için tahlîs-i nefis maksadiyle de bazı emsâli gibi diyâr-i ecnebiyye firâmı meslek-i vatanperverânesine muvâfık bulmamış idi. Zâde-i tab'i olan :

Feyz-i hürriyyet vatanda münteşir olsun da gör
Şimdi ölmüş sandığın millette arslanlar çıkar

beyitinde dahi bu fikrini izhâr etmiştir.

İlân ı meşrûtiyeti müteâkiben İstanbul'a geldi. 16 Rebiulalür 1331 (M. 1912) de Üsküdar'da Sultan tepe-sindeki hânesinde vefât etti. Karaca ahmed'de Miskin-ler dergâhı kurbinde pederinin ve valdesinin civârı kabrine defnedildi.

Ali Riza Paşa diyor ki: «İlân ı meşrûtiyetten sonra vuku' bulan taşkınlıklar ile ta'kib edilen gayr-ı şuûri idâre ve siyâsetin vatan hakkında tevlid edeceği felâ-ketleri vukuundan evvel keşf ve teferrüs eden merhum son demlerini dahi büyük bir elem ve endîşe içinde geçirerek muztarib bulunmakta idi»

Aynı eserde Şairin şu manzumeleri kayıtlıdır :

— I —

— Şarki —

Cismin o gün ki hâk-i siyeh-te nihân olur
Çektiklerim zamâne de bir dâstân olur
Elbette yâre söylenecek bir zâman olur
Uşşâk içinde sırr-ı mahabbet ayân olur

Ben şimdi siyasî (?) bir mahabbet esîriyim
Dikkat olursa hâlîme Kays'ın nazîriyim
Bir pâdişâh-ı derd ü felâket vezîriyim
Rûz-i cezâda dâğ-ı nihâr-ım nişân olur

Oldu vatan mahabbeti bir imtihan bana
Yâd eyledikçe hâlîmi ağlar cihan bana

Tâb âver-i mukavemet olmaz zaman bana
Ol dem ki hûn-i çeşm-i alîlim revân olur

Söndürdü bâd-i muhâlif ocağımı «?»
Yıktı hücum-i ceş-i mezâlim otağımı
İtler üşüştü başıma kırdı çanağımı
Âsaf bu şarkı hâlîme bir tercemân olur

— II —

— Gazel —

Sergüzeştin hâtırım dam geçti bir rüyâ gibi
Âlemin gönlümde mevcûdiyyeti hulyâ gibi
Kismetinden bilhaber ebnâ-yi âlem muttasıl
Cüstücû etmektedir bir merd-i nâbînâ gibi
Şûhî meşrebdir cihan aldanmayın ikbâline
Bâis-i endûb olur meftûnuna sevdâ gibi
Bezm-i nûşânûş-i hestîde kalender meşreb ol
Neşveyâb eyler sabır erbâbını sahbâ gibi
Mest-i câm-ı mihnetim Âsaf beni ma'zûr tut
Ratb u yâbis söylerim bir rind-i bî pervâ gibi

— III —

Olur müzdâd feyz-i âteşin elbet hevâlardan
Gönül kuvvet bulur rencide oldukça cefâlardan
Nevâ-yi nâle-i uşşâk artar eksiltür sanma
Dem urdukeca zaman mutribleri böyle sabâlardan
Çıkarım hâtırım dan hûn i eşkim döktüğüm demler
Ne hâcet şimdi bahse eski kanlı mâcerâlardan
Dökersem âb-ı rû kanım döktülsün yerlere zâlim
Kalender meşrebim âzâdeyim ben ilticâlardan
Kocaldım derd içinde pîr-i fânî-i gumûm oldum
Göğüs verdim kazâya yılmadım gitti belâlârdan
Ne mühlik yâredir bilmez misinsen derd-i hürriyyet
Tabîbâ vaz geç artık böyle tesirsiz devâlardan
Cihâna serfûrû etmez iken Âsaf ne hikmettir
Henüz kurtulmadım hûbân-ı devrâne recâlerden

— IV —

Bir gün olur ki dâğ-ı derun şu'ledâr olur
Sabr eyleyen belâ-yi game kâmkâr olur
Yatsuya dek yanar mumu nâmerd olanların
Sürmez sabâha püfzede-i rûzgâr olur
İdbâre bakma eyleme ikbâle i'timâd
Dehrin safâsı mihneti hep bîkarâr olur
Dünyâda nîk nâm ise maksad adâlet et
Zâlimlerin avâkib-i ahvâli hâr olur
Bir hırkaya kanâat eder bîniyâz olan
Zîrâ bekâ-yi cismi de insâna bâr olur
Giryân olursa dîdesi ta'yîb olur mu hiç
Âzürde-i felâket olan dâğdâr olur
Âsaf mizâc-ı vakte heman hizmet etmeli
Peyrev olan hakîkate âlî tebâr olur

Mehmed Tefik Kafilei Şuara da şair için «Mir-i mûmâileyh fatin ve âkil ve nâzûk tab' ve kâmil olup

eş'ârı tab'-ı pâki gibi nekays-i kelâmdan müberrâ taze edlâ bir şâir-i suhan ârâdır» dedikten sonra onun şu gazeli de kaydediyor :

Kand-i lebinle bir mi mükerer şeker şeker
Gül ârızın o gerden-i siminber-i şeker
İtmezdi tab'-ı âkili aslâ gınâ pezîr
Lâ'l-i terinden olsa eğer behrever şeker
Lâ'lin emer emer de öperdim dehânını
Pek hoş değil mi bâdeye nukl olsa ger şeker
Pîrâmen-i ruhinde kıyâs itme hatt-ı nev
Kande sezerse elbet üşer mûrlar şeker
Şîrin edâsı tâ seher itti beni kelîm
Tûtîye bahş-ı şevk-ı tekellüm ider şeker
Âsaf mizâc-ı asra halâvet verir bu nazm
Söz müşterîsi kalmadı tab'ım satar şeker

Bibliyografya: Kfl., Stş. Âsaf'ın resmi, son asır Türk Şairlerinden alınmıştır.

Âsaf ( ) — Hiç bir tezkirede hayatına aid malûmata tesadûf edemediğim Âsaf'ın büyük bir divanı mevcuttur (*Tpk. Hz. No. 794*).

6232 beyitten ibaret olan bu divanda 1089 gazel, 25 muhammes, 8 müseddes, 1 müsebbâ, 2 muaşşer, 4 murabba, 67 kıt'a, 18 beyit vardır.

Şair'in kendi el yazısıyla yazılmış bir çok manzumelerini diğer bir mecmuada görmekteyiz (*Köprülü Haftız Ahmed Paşa kütüphanesi No. 363*).

Bu manzumelerin hemen ekserisini divanda da buluyoruz.

XVIII inci asır şairlerinden olduğunu tahmin ettiğim Âsaf, muvaffakiyetli bir şair olarak gösterilemez. Hattâ onun şiirleri arasında bazı vezin ve kafiye hatalarına bile tesadûf edilmektedir. Tezkirelerin kendisinden bahsetmeyişleri de ihtimal ki bu yüzdendir. Şair de :

**Şi'rime itmez nazar yâr-ı sitemkâr Âsafâ
Anın için bulmadı revnak sözüm meşhûr olup**

deyerek şöhret kazanamadığını anlatmak istemiştir. Âsaf'ın yazdığı bütün manzumelere naziredir denilebilir.

Fuzulî, Necatî, Bakî, Ruhî, Nefî gibi bir çok şairleri tanzir eden Âsaf, billhassa Vecdi tarzında bir hayli şiir kaleme almıştır. Şüphesiz ki çok yazmak ibtilâsı da onu bir takım bayağılıklara düşürmüştür. Fakat şiirleri arasında bazı güzel beyitler, hattâ manzumeler bile vardır.

Şair'in hayatı hakkında bizi tenvir eden manzumelere divanda tesadûf edemiyoruz. Yalnız onun,

**Müşkilât-ı ilm-i vahdetten haberdâr eyledi
Mesnevî'yi okudup Molla Karâmânî bana**

beytinden anlaşılıyor ki Molla Karamanî'den Mesnevî okumuştur.

Şair'in sarayla münasebeti olduğunu tahmin edebiliriz. İstanbul'dan bir müddet uzaklaştığını da,

**Stanbûl'a o hadden iştiyâkım var ki ey Âsaf
Ki pervâz eyler idim neşleyim bâl ü perim yoktur**
beytinden anlamaktayız.

— I —

— Gazel —

Bu dil katî şûride mestâne midir bilmem
Sarhoş değil ise yâ divâne midir bilmem
Yâ lem'a-i mihr olmuş yâ şem'i şeb-i fırkat
Elbette yakar bâlin pervâne midir bilmem
Bâbm bırakup yârın sahrâda yeler âşık
Divâne-i Leylâ mı bigâne midir bilmem
Mihri ile Ferhâd'ın biçâre iden mehrû
Şîrin ise de lâ'li efsâne midir bilmem
Mazmûnun okudukca ahbâba virir neşve
Âsaf dil-i pür şevkîm pyâmâne midir bilmem

— II —

Her zülf-i girihgîre bu dil şânelik eyler
Her gördüğü zencire o divânelik eyler
İtti heves-i turra anı Kays'e muâdil
Âvâre gönül bak yine ferzânelik eyler
Cisme nazar-ı dide-i yâr ideli tesîr
Bu gönlümü gör sînemi meyhânelik eyler
Peygüle-i aynında gönül ideli mesken
Malmûr ise de ol yine mestânelik eyler
Almış iken ol şûhî hayâlim kucağına
Duş olsa yine Âsaf'a bigânelik eyler

— III —

Bu cây-i sîneye gel kim Merâm bağıdır
Ki şerhasında elifler o gül budağıdır
Bahâr-ı yârı öğersiz bana çemende diyu
Bak imdi şem'i bezim hep bizimle bâğıdır
Aceb mi çeşm-i revânımla iştihar bulsam
Musâhibimdir o hemsöhbetim çerâgidir
Bihârdan sakın ey dide sîne-i dâğım
Ki nâmdâr şehin bir bülend otağıdır
Hemîşe âh-ı seher hoş görünce dâğımdan
Sana ne Âsaf anın mihr-i rûyi ağıdır

— IV —

— Muhammes —

Tâ ser be-pây aşkile yanık değil miyin
Seylâb-ı eşk-i hûna boyanık değil miyin
Ey gonce leb bu ma'nide sâdık değil miyin
Hübân içinde ben sana âşık değil miyin
Zevk-ı visâl-i lûtfuna lâyıık değil miyin

Tâb-ı ferâh-ı rûyin ile eşk-i dîdeden
Gark oldı fülk-i câm-ı mey âşâm-ı encümen
Bezm-i gamında ey lebi şîrin sîm ten
Can verdi derd-i hasret-i lâ'linle Kûlken
Ben mest-i câm-ı aşkile ayık değil miyin

Bir ney sadâsı ile bu bezm-i terânedede
Bağrım delindi şevkile bû âsitânede
Tab'im çemende hâtırım ol mûmiyânede
Bir çeşmesâr-ı sebz-i safâyım zamânede
Fasl-ı rebia karşı bulanık değil miyin

Âgelî değildi mürğ-i dilim dâm ü dânededen
Şemm-i vefâyı görmemiş idi zamânededen
El değmemişti zülfüne hiç dest-i şânededen
Dil bend-i turran olmuş iken doğdum aneden
Lâle misâli aşkile yanık değil miyin

Nazm-ı selisim okusa sencide i suhan
Hep handenâk olurlar idi açsalar dehen
Şâpâş iderdi nazmımı kim görse ger hasen
Fıkr-i miyân-ı yâr ile yazdım bu şi'ri ben
Âs / fünûn-ı aşkda fâik değil miyin

Âsaf Hâlet — 29 Kânunuevvel 1907 (16 Kânunuevvel 1323) de Cihangir'de doğdu. Umumi harp esnasında Dahiliye nezareti Şifre müdürlüğünde bulunan Bay Said Hâlet'in oğludur. Babası tarafından cedit Hamid I. devrinde sadırazam olan Derviş Paşa İrzinedarı Nazif Çelebi'dir. Ana tarafından - Silistire muhafızı iken şehid olan - Selânikli Musa Hulûsi Paşa ile nakibüleşraf Kıbrıslı Tahsin Bey'in ahfadındandır.

Âsaf Hâlet'in mensub olduğu âile arasında şiirle uğraşan bir çok kimseler görmekteyiz.

Âsaf, dört yaşından sekiz yaşına kadar babasından okudu. Bay Said Hâlet, oğluna Fransızca ile beraber Farsça da öğretiyordu.

Âsaf, sekiz yıl Galatasaray sultanisine devam etti. Anadolu Demiryollarında merkez mağazasında memur

olarak bulundu. Bir aralık Sanayii nefise mektebine girdi. Üç ay sonra terk etti. Adliye meslek mektebine devama başladı. Orada tahsilini bitirdikten sonra Üsküdar Asliye ceza mahkemesi zabıt kâtipliğine tayin olundu. Şimdi Osmanlı Bankası merkez memurlarındandır.

Âsaf Hâlet bana verdiği varakada şunları söylüyor:

«...Yirmi yaşında iken hayatımda birden bire büyük bir tahavvül oldu. Galib Dede'nin Hüsnü Aşk'ını okuyordum. Bunu çok sevmiştim ve bunun saikasıyla evvelce okuduğum Mesnevi'den hariç olarak Mevlâna'nın Şemsüllhakayık ismindeki küçük divanını tedkika başladım. Bu, benim üzerimde umulmayan bir tesir yaptı. Bundan sonra İslâm tasavvufu hakkında yazılmış Şark ve Garb eserlerini getirterek okumaya başladım. Ve hâlâ hususî tetebbularım dinî, felsefî mevzular üzerindedir.

İki sene evvel bir çok Farisî rubailer ve gazeller yazmıştım. Geçen sene de Fransızca şiir yazmak merakına düştüm. Şimdi hiç bir şey yazamıyorum. Ancak okumakla meşgulüm. Herhalde son ciddi tetebbularıma saik olanlardan birisi Üsküdar kütüphanesi müdiri Ahmed Remzi efendi ile Institut Francais d'archéologie azasından muhterem dostum M. Edmond Sausay'dır. Kendisi el'an Fransa'da tab'edilmekte bulunan «Mevlâna'nın rubailer» ismindeki kitabıma bir introduction yazmıştır.

Türkçe şiirlerim bu tetebbu devrinin ilk devirlerine âiddir. Ve en az beş sene evvel söylediğim şeylerdir. Bunların çoğu eski Şark edebiyatının ilham ettiği mevzuların çerçevesini aşmaz. Hepsi o zevkle söylenmiştir.

Resmî, şiir ve musikiyi çok severim. Merhum hocam Rauf Yekta Bey'den altı sene hususî ders aldım. Şark musikisi nazariyatıyla meşgul oldum. Ve musiki ansiklopedisinde münteşir Türk musikisine aid mebahisi Türkçeye tercüme ettim.»

— I —

Tesiri yok şarâbın dilde olan melâle
Olsun şikest elinden gönlüm gibi piyâle
Nisyân ise murâdın vashı şarâb olursun
Çoktan şuûrı kılmiş câm-ı lebin izâle
Hâl-i harâbı şerh it nâyinle ben hamûşum
Mestim o rûtbe ey gül yok dilde tâb-ı nâle
Vechim gibi mükedder fikrim gibi perişan
Benzer bahâr-ı hüsnün irmektedir zevâle
Yok bir nedim-i hoşgû Âsaf bizimle hayfâ
Farz et ki gül açıldı hem geldi devr-i lâle

— II —

Şarâb-ı hayreti nüşeyledik hamûş olduk
Ezelde mestolup âzâd-ı fehm ü hûş olduk
Göründü hüsn-i ezel çehresinde hûbânın
Bu yüzden aşk-ı mecâziyle pür hurûş olduk

Hevâ-yi nây ile âheng-i çenge pyrev olup
Piyâle nûş ü hem âvâze-i sürûş olduk
Dolunca nûr-i siyâh-ı nigâh ile diller
Libâs-ı mâtemi giydik siyâh pûş olduk
Bahâr onun neye soldurdu revnakın söyle
Neden hezârı iken *Âsafâ* hamûş olduk

— III —

İçüp içüp yine mest-i şarâb-ı nâb olalım
Düşüp te yerlere âlûde-i türâb olalım
Cihanda olmadı bir lâlize gönlümüz âbâd
Bu bâğ-ı köhne harâb olmadan harâb olalım
Beka-yi âlemi bildim fesânedir âhır
Olursa Cem gibi bir hoş hayâl ü hâb olalım
Kadeh kadeh içerek âb-ı âteş efrûzu
Sonunda içmek için bi tevân ü tâb olalım
Hicâb mâni'-i vasl-ı nigâr imiş *Âsaf*
Çekip piyâleyi serşâr-ı bi hicâb olalım

Âsafî (Bosnalı) — XVII nci asır şairlerinden olan
Âsafî hakkında *Mustafa Mücib* şu malûmatı veriyor:

«Bosnalı Hızır çavuştur. Lâtifegû ve lâübâlî kimes-
nedir. Hüb fârisîdan ve muammâda üstâd-ı cihandır.
Şîr-i û:

**Tâvân-ı çerhe her biri yaldızlı mihdir
Fark-ı semâda görünen encüm değil dilâ**

1031 (M. 1621) de zevrak ile Kefe'ye teveccüh idüp
gark olmuştur.»

Bibliyografya : Mcb.

Âsafî (Kuloğlu) — XVI nci asır şairlerinden Âsafî
hakkında *Aşık Çelebi* şu malûmatı veriyor:

Erbâb-ı bölük zümresinden silâhdar firkasından
Kuloğlu zümresinden ehl-i işret ve esîr-ı sohbet cevan
idi. Şîrinde çâşnî-i aşk ve neşve-i süz olup ebyâtı bir
birine çesbandı. Diyâr-ı Haleb'de âhirete intikal itti. Ve
sinn ü sâli erbaîne varmadan terk-i sinn ü sâl itti eş'âr-ı û:

Kim didi kim hancerine dostum düşmen sana
Kim dürür bu yüzden anladan beni düşmen sana
Tûr-i Mûsâ dimeyicek ey tecellî âteşi
Nice disün dil didüğün vâdi-i Eymen sana
Bana kûy-i Husrev ü Şîrin kelâmı pesdürür
Kasr-ı Şîrininle var ey Kûhken irmen sana
Ger bana taht-ı Süleymân'ı da virsen *Âsafî*
Ben gedâ-yi kûy-i yâr olduğumu virmen ana

Varıcak âsitânına kilâb-ı kûy-i cânânın
Tutar her birisi lûtfîle gitme diyu dâmânım
Nigârâ gerd-i mihnetten yaşanur çağlama eşkim
Nice göz ağrısı görmüşdürür bu çeşm i giryanım

Bir livâ-yi ejdehâ peyker çeküp her bâr zülf
Asker-i hâl ü hata olmuşdürür serdâr zülf

Hasan Çelebi de tezkiresinde şunları söylüyor :

«Bölük halkından sâhib kırân-ı zaman Sultan Sü-

leyman Hân'ın bende ve benedâdelerinden ve düdmân ı
kesir-ül-ibsn-ı âl-i Osman'ın hanvâdelerindendir. Mal-
lâs-ı mezbûri ihtiyâr ittiğinin vechi zâhir ve bedidâr
değildir. Süfre gibi esîr-i sohbet, peymâne misâl ehl-i
işret kimesne idi. Bu devirde Haleb diyârında âhirete
rihlet etmiştir. Sâgar-ı eş'ârı ki rahik-ı rikkatle mâlidir.
Letâfet ve melâhatten âri ve hâlî değildir.»

Âşık Çelebi ve Hasan Çelebi'nin verdikleri bu ma-
lûmata nazaran şair için *Sicil*'de gördüğümüz «Sultan
Selim-i evvel benedânından ve bölük halkından idi
923 de fevt olmuştur» kayıtlarının yanlışlığı muhak-
kaktır.

Âsafî'nin bazı mecmualarda nadiren şiirlerine te-
sadüf olunmaktadır. Bendeki bir mecmuada kayıtlı
bulunan bir gazeliyle diğer bir mecmuada yazılı olan
bir gazelini ve mülemma bir tahmisini naklediyorum :

— I —

Şu denlü sinemi taşlarla döğdüm hâksâr ittim
Vücûdum kişverin aşk içre bir taştan hisâr ittim
Salup dil zevrakın girdâb ı eşk-i çeşmime her dem
Saçunun zulmet âbâdına anınla güzâr ittim
Dolaldan dâğ-ı gamdan mührelerle tahta-i sinem
Derûnüm hânegir-i aşk idüp kendümi zâr ittim
Yine bir pehlevanlık eyledim meydân-ı işrette
Siyup bir câm ile gam leşkerini târ ü mâr ittim
Bugün ey *Âsafî* yine bu tab'im şâhbâziyle
Göre kaf-ı maânide ne ankalar şikâr ittim

Prv., Nær.

— II —

Şehid-i aşk olanlar bağı kan olmuş bulunmuşlar
Geçüb cân ü cihandan imtihân olmuş bulunmuşlar
Yolunda terk idüb dünyâ vü mâfihâyı âşiklar
Fenâfillâh olub bihânümân olmuş bulunmuşlar
İçüb vahdet şerâbın deyr-i âlemde fenâ ehli
Gezüb mestâne bi nâm u nişân olmuş bulunmuşlar
Harâbât erlerin seyr eyle gör kim niçe bin Dârâ
Yatur hâk-i mezelletde nihân olmuş bulunmuşlar
Bulup maksûda yol ey *Âsafî* uşşâk-ı bîpervâ
İrüp genc-i nihâna kâmrân olmuş bulunmuşlar

Bendeki bir mecmuadan

— III —

— Konyalı Nizamî'nin gazelini tahmis —

Bezm-i gülşende idüp şâhid-i gül ref'-i nikab
Câm-ı gülgününü çün lâle pür itti mey-i nâb
Nâr-ı hecrinle bu gönlüm nice bir ola kebâb
İtmedin seyl-i fenâ ömr diyârını harâb

خدمن العيش نصيباً ومن العمر نصاب

**

دوش رفتم بدر صومعه از راه طرب
بوالعجب کار بدید آمد و اسرار عجب

که مرا داد ندا پیر مغام هم شب
فتح باب حرم عیش زمیخانه طلب
رحم الله لمن علمنی فتح الباب

* *

Seyr-i gülzâr idelim şevk-ı nigâr ile yine
Na're-i kumri vü gülbang-i hezâr ile yine
Gönül aç bir sanem-i lâle izâr ile yine
Ayş it ey âşık-ı şeydâ ki bahâr ile yine

زين الروضة كالجنة بالورد وطاب

* *

ماه رويی که رخس شع شب افروز شود
هرمزه از نظرش ناوک دلدور شود
تاب خورشید رخس مهر جهانسوز شود
سرو نازی که زرخساره او روز شود
لو تجلی لك في الظلمة من غير حجاب

* *

Bu cihanda kimine zevk u safâ oldu nasib
Kimine mihr ü mahabbetle vefâ oldu nasib
Kimine câm-ı mey ü nukl-i beka oldu nasib
Bana senden elem-i derd ü belâ oldu nasib

قسمتی منك بلاء وعناء وعذاب

* *

آب روی من وآن شیشه ناقوس که هست
همه آن سنک دلم کرد بیازجه شکست
تا که این رشته دل عقد هوایش بر بست
از غمش آنچه بجان من دلخته نشست
لو وضعنا آراً منه علی الصخر لذاب

Dilde zâhir olalı nâr-ı mahabbetten eser
Yandı sinemde döne döne kebâb oldu ciğer
Gönlünü bir büte vir ancileyin kim diyeler
Ey hevâ-yi game tâlib budürür doğru haber

يسر الله لمن اعشقه حسن مأب

* *

ای که بالای قدت پیش دلم چون الفست
مادلم الفت از آن قد الف مؤتلفست
دل ویران که بدین کارشها معترفست
کنج سودای تو درکنج دلم معتکفست
مسکن الکثر وماواه خراب ویباب

* *

Âsafî nice bir ide o güzel bana cebir
İdeyin dâd ü şikâyet olcâk ba's-ı kabir

Ra'd nâlân bu benim hâlîme giryân ebir
Mihnet-i hecre *Nizâmî* nice bir ide sabir

سادتی احترق القلب بنار الاحباب

Mlt. Alm. K. Mz. Mc. No. 657

Bibliyografya : Aşk., Hsn. ve mecmualar.

Âsârî — XVII nci asrın ilk nısfında yetişen şairlerden Âsârî hakkında tezkirelerde hiç bir malûmat kayıdı değildir. Yalnız *Kafzade Faizi* onun (1029—1619) da öldüğünü haber vermekte ve bir beytini örnek olarak göstermektedir.

Şairin bir tarihini gören Emrullah efendi de *Muhitülmaarif*'te şunları söylüyor :

Şuarâ-yi Osmâniyeden ve târih gülukta mehâret-i tâtme ashâbindandır. Vefâtı 1030 hudûdundadır. Mevâki-i müteaddidede târihleri muharrer ve menkuştur. Cümleden Dârüssaâdetişşerife ağası merhum elhâc Mehmed Ağa'nın mi'mâr-ı şehir Davud Ağa ma'rife-tiyle inşâ ettirdiği câmi-i şerifin tâk-ı dergâhına şu târihi muharrerdir :

Abd-i dâi-i Pâdişâh-ı cihan
Ol Mehemed Ağa-yı hoş haslet
A'ni Dârüssaâde ağası
Bunca hayrâta sarf idüp himmet
Kıldı bu câmi-i şerifi binâ
Oldı mecmû'a câmi-i rahmet
Oldı mi'mâr-ı kâmilî Dâvûd
Yaptı cân ile derc idüp san'at
Didi târihin anın *Âsârî*

بيت هادی وجامع امت

— 993 —

Bendeki bir mecmuada da şu gazeli kayıdlıdır :
Kelâm-ı serd-i a'dâyı işidüb tende can ditrer
Dem-i berd-i şitâ ile belî her nâtüvan ditrer
Şeb i hicrân pürtâb-ı ruhınle cân ü dil her dem
Tutuşur sarsar-ı âhımla gâhî bir zaman ditrer
İrişür berk-ı âhım yire ra'd-ı nâlem eflâke
Anınçün deprenür cânâ zemîn ü âsman ditrer
Bu gün ol server-i sâhib kıransın ey şeh-i gerdun
İşidüp havf-ı gürzünden adü-yi kaltaban ditrer
Salınca her seher âfâka mihr *Âsâriyâ* pertev
O mehrü üzre yüz şevkile zerrât-ı cihan ditrer

Bibliyografya : Kfz., Emrullah : Muhitülmaarif.

Âsım (Amasyalı) — XIX uncu asır şairlerinden Âsım hakkında *Fatin* şu malûmatı veriyor :

«İbrahim Âsım Bey medîne-i Amasya'da çehrenü-mâ-yi âlem-i şühûd olup kendüsi medîne-i mezbûrenin vücûh u hânedânından olmak mülâbesesiyle umûr-i memlekete müteallik ba'z-ı hidemâtta istihadâm olun-

makta olduğu halde 1254 (M. 1838) senesi şehr-i rama-zân-ı mağfîret nişânında iftar vakti füc'eten âzim-i dâr-ül-karâr olmuştur. Mûmâileyh memleketce Yeğenzâde dinmekle müştehir bir şâir olup eş'âr-ı mevcûdesi zîşt ü zîbâ nev'inden vâki' olmuştur.»

Aynı eserde şairin şu gazeli örnek olarak alınmıştır:

Gülşen-i hüsnünde açmış lâle sünbül yâsemen
Gül cemâlin fark olunmaz gülden ey nâzûk beden
Rühlerin gülden gülâb almış lebinden bâde şeng
Sâkiyâ peymâne devr ittin mi Cem bezminde sen
Kıldı âfâkı muattar bü-y-i zülfün ba'dezin
Hâke düşsün nâfesi Çim'in harâb olsun Hutun
Hâb-ı nâzından ımızganmış çözülmüş düğmeler
Cism-i pâk-i nâzeninden sen de çık ey pirehen
Âsımâ mestim reh-i aşkında lâyıktır bana
Derbeder mecnûn olup gerdâne taktırsam resen

Bibliyografya: Ftn.

Âsım (Ârif zade) — XVIII inci asır şairlerinden Âsım hakkında *Ramiz* tezkiresinde şu malûmat kayıdhdır:

Nâm-ı nâmîleri Mahmuddur. Kuzâtta Ârif efendi nâm zât-ı maârif irtisâmın mahdûm-i ma'sûm-i ferhunde encâmı olmağla Ârif zâde dinmekle tahsil-i nâm itmiş Rumeli kuzâtından Pirî zade dâiresinden feyzmend bir şâir-i mâhir ve benâm idi. Tahmînen 1150 (M. 1737) senesinde irtihâl ve mansıb-ı cinâna intikal itmişlerdir. Bu gazel zâde-i tab'-ı bibedelleridir ki tahrir olundu:

Dil-i yetime nevâziş sevâbdır dirler
Ne cürm ider ise vakt-i şebâbdır dirler
Riyâ vü zühd ile şöhret virince bir âdem
Elinde bâde-i nâb olsa âbdır dirler
Eğerçi meclisine dâhil olmadık Âsım
O şuhı bir şeh-i âlicenâbdır dirler

Bir mecmuada da şöyle bir manzumesine tesadûf ediyoruz (*Mt. Alm. K. Mz. No. 751*):

Yoktur avâz-ı nezel-i sâliyânesi
Serbest olur diyâr-ı firâkın zeâmeti
Ol şuh ile muâmele-i râz-ı aşkı
Duydunsa sakla söyleme Allah ihâneti
Ağyâra bezm-i meyde tahammül güdâz imiş
Düzdile ebrûvânile yârin işâreti
Mahsûl-i nakd-i eşkini kat' itme kıl hazer
Olmaz kesimle mansıb-ı aşkın niyâbeti
Seyl-i hulûs esâsını yer yer harâb ider
Olmaz binâ-yi mekr ü nifâkın imâreti
Nakdine-i tasarrufi seng-i mezâr iken
Câh ehlinin bu rütbe nedendir denâeti
Hüsni çırâlı dilber imiş Âsımâ o şuh
Yakdı kül itti çeşmimi sûz-i mahabbeti

Bibliyografya: Rmz.

Âsım (Bağdadlı) — Son asır şairlerinden olan Âsım hakkında Bay İbnülemin Mahmud Kemal şu malûmatı veriyor (*Stş.*):

«Abdülaziz Âsım efendi Bağdad'da A'zamiyye medresesi müderrisi Seyid Melmed Vesim efendi'nin oğludur. Cümadelulâ 1218 (M.1803)de Bağdad'da doğdu. Mezkûr medresede pelerinden Fenari'ye kadar okudu. O esnada pederi vefat ederek yerine müderris tayin olunan Mehmed Kasım Şarzûri'den ikmâl-i tahsil eyledi. 1243 (M.1827) de Bağdad'da mevlevihâne câmi'i şerifi medresesi müderrisliğine ta'yin olundu. Haftada üç gün Bağdad hükümet dairesinde Arabi, Fârisî Türki, Kürdi lisanlarında tercemanlık ederd. 1294 (M.1877)de oğlu Ali Haydar efendi ile beraber İstanbul'a geldi. Şehzade başında Emin Nureddin mahallesinde bir hanede ikamet eyledi. 1299 (M.1881) da mevâliden olduğunu bir kit'asında söyler. 1305 (M.1887) de vefat etti. Fatih türbesi hatiresine defn olundu. Türki ve Fârisî eş'arını ihtivâ eden divanı 175 büyük sahifedir. Bir nüshası Bayezid'de kütüphane-i umumî müdir-i fâzılı İsmail efendi'nin nezdinde mevcuttur. Hafîdi Bahâüddin efendi'nin ifadesine göre divanından başka eserleri olup tab'ettirileceği va'diyle Reşid Âkif Paşa tarafından alınmış.»

Bu ifadelerden anlaşılıyor ki Bay İbnülemin Mahmud Kemal Şair'in eserlerini görmemiştir. Reşid Âkif Paşa'nın eline geçen eserlerin — belki bir kısmı — bugün Millet kütüphanesindedir (*Alm. K. Mz. No 267, 268*).

Âsım'ın iki Türkçe divanına tesadûf ediyoruz. 267 numarada kayıtlı olan divanda 3200 kadar beyit vardır. 268 numaralı divan 1372 beyittir. Bu ikinci divanda Reşid Âkif Paşa'nın iki kaydı görülüyor. Şairin bazı hususiyetlerini gösteren bu kayıtları aynen naklediyorum;

I — Şairin,

**Ko yansun nâr-ı hecrinle gönül aşkın çerâgıdır
İlâhî sönmesün kânûn-ı sînem aşk ocağdır**

beytinden sonraki beyitleri Reşid Âkif Paşa, cidden manasız olduğu için beğenmeyerek silmiş ve imzasını da atarak kendi el yazısıyla şu mutalâada bulunmuştur:

«Matla' hakikaten Fuzûliyâne ise de ebyâtı tâliye liçtir. Ben Âsım merhum ile beynimizdeki mahabbete itizâr ederek çiziverdim. Velini'metim pederim Âkif te afv ider. Şubhe yok rûhı Âsım da.

An A'yan

Reşid Âkif

8 Nisan 1332 Büyükkada

II — Türkçede sorgunun nasıl olacağını bilmediği için «gül mü» yerine «gül mü mü» deyerek,

**Seni sermest iden gülmü müdür ey bülbül-i nâlân
Berâberdir senin derdinle hecrin girye efgandır**

yolunda bir beyit vücade getirdiği için de şunları yazıyor:

«Şu istifhâm-ı garib-i Türkiye kâhkahalarla gülme-
mek elden gelmez. Zavallı Âsım hiç Türkçe bilmez.
Yetmişinden sonra Türkçeye heveslenmiş bir şâir i
bihemtâ-yi fûrs idi. Kudret-i fârisiyyesi ile Türkçede
şairlenmek isterdi. O kadar lâtifeci şûh bir edib idi ki
ba'zen ölüyü güldürür mubâlagasıyle tasvire şâyandır.
الله Velini'metim sevgili pederim cenâb-ı Âkif'in
civârında ya'ni Sultân-ı huld âşiyân Melmed Fâtih
türbesi karşısında medfudur.»

Reşid Âkif Paşa'nın sözleri çok doğrudur. Âsım,
Türkçe şiirlerinde hakikaten muvaffak olamamıştır.
Onun mısraları arasında bir hayli lisan hatasına tesa-
düf ediyoruz.

Her çend Fuzûlî nutkı Bağdâdîdir
Lâkin kamu şâirânın üstâdîdir
Âsım çü Fuzûlî pyrevi oldı heman
Rûhî kimdir bu vâdî hoş vâdîdir

deyerek Fuzûlî muakkibi olmakla iftihar eden Âsım,
ruh itibariyle muhakkak ki şair yaradılmışdır. Fakat
iyi bilmediği Türkçe ile yazdığı eserlerin büyük bir
kıymeti olamayacağı pek tabiidir.

Âsım divanında Mustafa Reşid Paşa, Âkif Paşa,
Rûmuzülhikem sahibi Sami Paşa, Münif Paşa, Said
Paşa gibi şahsiyetler hakkında kasideler ve tarihler
görülüyor.

«Der firâk-ı Âkif Paşa» başlıklı bir tercüben de
vücade getirmiştir. Âkif Paşa'nın Adem kasidesine mu-
kabil «Vücut ve adem» kasidesini yazan Âsım, Habibi-
nin «Dedim dedi» redifli meşhur müseddesine ve mua-
sırı şairlerden bazılarının gazellerine de tahmisler yap-
mıştır.

Onun Abdülkadir Geylânî, Ahmed Rifai, Hasan
Şazeli, Hacı Bektaş Veli gibi büyük mutasavvıflar
hakkında medhiyeler yazdığını ve Mısri'nin bir şiirini
de tazmin ettiğini görmekteyiz.

267 numaralı divanın sonunda Şairin iki küçük
eserine daha tesadüf ediyoruz. Bunlardan biri Mevlâ-
nâ'nın Mesnevi mukaddimesindeki 18 Beyte yapılan
şerhtir. Diğer eseri de Şair'in kendi ifadesine göre,
«Nat-ı şatranc ve levha-i nerde benzer bu mel'abegâh
olan dünyânın ahvâline dâir beş mebas ve bir hâtıme
üzere tertib olunmuş bir risâle-i ibretnümâdır.»

Âsım'ın bu eserlerine büyük bir kıymet verilemez.
Onun asıl ehemmiyetli eserleri vücade getirdiği divan-
lardır. Ve bu ehemmiyet şi'riyet noktasından değil,
Şairin kendi yaşadığı devre aid bir çok vak'aları bu
şiirler arasında göstermiş olmasındandır. Bağdad'ın o
zamanki hususiyetlerini de onun manzumelerinde göre-
biliyoruz.

— I —

— Na't —

Ayn-ı i'câz-ı lebindir halk-ı İsâ'dan garaz
Nûr-i hürşid-i rûhindir nâr-ı Mûsâ'dan garaz
Suzişi vaslın idi ey Yûsuf-i gülpirehen
Aşk-ı bipâyân-ı Ya'kub u Züleyhâ'den garaz
Zât-ı pâkindir senin ey vâlid i heştî cihât
Penc hiss ü çâr mâder heft âbâdan garaz
Cümle ızhâr-ı cemâl ü hüsn ü âmandır senin
Hüsn-i Azrâ nâz-ı Selmâ ân-ı Leylâ'dan garaz
Hassa-i icad vücûd-i Ahmedî'dir Âsımâ
Hilkat-i dünyâ vü mâfihâ vü eşyâdan garaz

— II —

— Gazel —

Cihanda bence ne kâr ü ne yârdır matlab
Heman inâyet-i Perverdigâr'dır matlab
Nedendir eşkim olur gelî güher gelî yâkut
Ki hâk-i pâyine cânâ nisârdır matlab
Fedâ idersem eğer câmî şevk-ı rüyinle
Güneş gibi güzelim âşikârdır matlab
Ne ister ise Hudâ'dan gönül kerâmetten
Kerâmeti şeh-i düldül süvârdır matlab
Dilersen er olasın hest nist ol Âsım
Bu yolda bihodi vü iftikardır matlab

— III —

Rüy-i rahşân üzre zülfün her nedem cevâu ider
Sanki hindü âteş üzre kesbi izz ü şân ider
Kendi rûhumdur veli candan usandırmış beni
Öz beğimdir leyk cevrenden gönül efgan ider
Leblerinde âb-ı hayvân ü femî canbahş iken
Gamze-i hunrizi her bir anda yüz bin kan ider
Hak'ka tefviz-i umûr it şâdmân ol dâimâ
Hak Taâlâ rahmet ile her işi âsân ider
Sicri-i gamda Âsımâ sabr it Hudâ'dır Yûsuf-ı
Çâhtan câha çıkarır şân virir sultân ider

— IV —

Dilrûbânın gidişi rûh-i revân olmalıdır
Âşıkın câmî şerer âlu dubân olmalıdır
Anda an bunda figan anda beka bunda fenâ
Her birisinde birer böyle nişân olmalıdır
Güzelin her nigehi tir-i kazâ olsa yine
Bi aman ebrû keman gamze sinân olmalıdır
Zülfü zulmât ü hat-ı sebzi Hızır lebleri rûh
Deheni çeşme-i âb-ı hayevân olmalıdır
Güy-i çevgân-i kazâ ise ser-i âşık-ı zâr
Dili hun tâlîi dun bahtı yamân olmalıdır
Dilberin kâkûli âşüftesi sevdâsında
Hâsılı bahtı siyeh südi ziyân olmalıdır
Ciğer-i Âsım'ı kimdir kesüp attı bilmem
Zâhir ol tâze cevan kanlu benân olmalıdır

— V —

Her dilrübâ ki âşık ile hoş nihâd olur
Gittikçe hüsnî meh gibi her dem ziyâd olur
Bulmaz zevâl şems-i celâli ilel-ebed
Her pâdişeh ki meş'alesi adl ü dâd olur
Resm-i hilâl işâreti bu kim ki her kesin
Zer'-i ümidi dâsı ecelle hasâd olur
İtme inâd kimse ile gerçi hakhsın
Hâs olmaz ol ki âme ile hoş inâd olur
Âsım cenâb-ı mir Reşid'in mürididir
Tanzir-i şîri mücib-i rüşd ü reşâd olur

— VI —

Mâl-i dünyâ ile kim mâğrûr ola menfûr olur
Ger Süleymân-ı zamansa hem celis-i mür olur
Sırr-ı Hak'kı her kim itmezse nihân mahlûktan
Pâydar olmaz ser-i dâre çıkar Mansûr olur
Gadr gelmez ilme halk içinde bikadr olsa da
Sanma ebr altında ger kala güneş bi nûr olur
Şems-i ilm ü fazl u hikmetten kim itse kesb-i nûr
Refte refte bedr olur manzûr olur düstûr olur
İdemez şîr-i Said'i kimse tanzir Âsımâ
Eyleyen etse nazirin belki nâ manzûr olur

Bibliyografya: Stş., Âsım'ın iki yazma divanı: Mlt. Alm. K. Mz. No. 267, 268.

Âsım (Bosnalı) — XVIII inci asır şairlerinden Bosnalı Âsım Yusuf efendi, *Beliğ* tezkiresindeki kısa malûmata göre, Bosna mahkemesi başkâtıplığınde bulunmuş ve (1122-1710) tarihinde vefat etmiştir. Şairin hayatına aid başka hiç bir menbada fazla bir kayda tesadüf edemedim.

Âsım'ın «müretteb divânından müntehabdır» deyerek *Beliğ*, Onun Miraciyesinden aldığı beyitlerden başka şu iki beytini de naklediyor :

Açıldı gonce-i rengini andelib-i dilin
Çemensitânda ol gül'izârı söylettim
Kesilmedi ser-i zül'ün hikâyeti gerçek
Bütün gice dil-i âşüfte kârı söylettim

Şeyhi de *Vakayülfuzalâ*'da Âsım için «Vilâyet i Bosna'dan bedîd ve nâil-i rütbe-i dâniş ü did olup ilm ü maârif tahsiline himmet eyleyüp belde-i mezkûre mahkemesinde kitâbet hidmetiyle meşgul iken bin yüz yirmi iki muharreminde rihlet ve âlem-i ervâha azimet eyledi. Müretteb divân-ı eş'arı vardır» dedikten sonra onun Miraciyesinden şu beyitleri kaydetmektedir :

Hoşâ ol şâm-ı mi'râc-ı Resûl-i Hâlık-ı yektâ
Berât-ı kadrine zulmet muanber zer nişan tuğrâ
Değildir zulmet-i şeb micmer-i hurşid i gerdundan
Cihâmı tuttu gûyâ dîd-i üd ü anber-i sârâ
Boyandı dîd-i âh-ı pîr-i dehre serteser âlem

Düşünce çâh-ı arza Yûsuf-i mihr-i cihân ârâ
Değil encüm kaçarken pîş-i şebdiz i şebangehten
Şererler oldu peydâ na'l-i esb-i rûzdan peydâ
Aceb bir tûp-ı hâven mi tutuştu lûsn-ı şâm içre
Şîrâr ü dîd ü âteş tuttu gök meydânını zirâ
Nola yıldız kadar dâmâd-ı çerhîn akçesi gitse
Dokuz kattır cihâz-ı nev arûs-i mihr i bihemtâ
Hüveydâ oldu sanman çerh-i encümdâr-ı bâlâda
Çekildi bezm-i hâsa bir münakkaş perde-i dibâ
O şebdir zül'f-i anber bûy-i rûy-i kudsiyân ol şeb
O şebdir sünbül-i gülzâr-ı سبحان الذي اسرا

Âsım divanının yazma iki nüshasına tesadüf etmekteyiz (*Ünv. K. No 70, Ark. Mz. K. No. 271*).

Üniversite kütüphanesindeki nüsha Âsım'ın müsveddelerinden istinsalı edilmiştir. Arkeoloji Müzesindeki yazma ise hem münderecat itibariyle daha zengin, hem yazı ve imlâ cihetiyle daha mükemmel bir nüshadır.

Kıl beni nâil-i gencine-i devlet yâ Rab
Ya'ni vir künc i ferâgatte kanâat yâ Rab

Beytiyle başlayan Âsım divanının müze nüshasında «3189» beyitli 392 muhtelif manzume vardır. Üniversite kütüphanesindeki yazmada ise «2607» beyit görülüyor.

Bu şiirler; 1 münacat, 2 na't, 1 miraciye, 13 kaside 3 mersiye, 1 tesdis, 2 müseddes, ikisi Bakî'nin biri de Haletî'nin gazellerine yapılan 3 talmis, 1 müstezad, 1 kıt'a, 2 lügaz, 356 gazel ve 6 tarihten ibarettir.

Rami, Halil, Mehmed, Tayyar gibi vezirlerle Sultan Mustafa, şair Sabit ve İstanbul kadısı Abdullah efendi hakkında kasideler yazan Âsım, Köprülüzade Mustafa Paşa ile Bosnalı Feridun ve Faiz efendiler için de mersiye kaleme almıştır.

Âsım'ın eserlerinde Sabit ve Rami Paşa gibi şahsiyetlerin tesiri vardır. Hattâ bu iki şaire yazılmış bazı nazirelerine de tesadüf olunuyor. Fakat onun bilhassa Bakî tesiri altında kaldığını görmekteyiz. Bilhassa,

Azm-i behişt eyledi gülberk-i ter gibi
Cesr-i fenâyı geçti nesim-i seher gibi
Sahbâ-yi telhnâk-i şehâdet o servere
Şîrin geldi şerbet-i kand ü şeker gibi
Döndürmedi yüzün safı a'dâ-yi dinden
Ol saf şikâf râyet-i feth u zafer gibi
Tecdid itti kaide i rezm-i Hayder'i
Küffâre sundi dönmedi hiç şîr-i ner gibi
Oldı ri'yâz-ı cennet-i a'lâye rûberâh
Gül pîrehenle dilber-i simîn ber gibi

Beyitlerini ihtiva eden Mustafa Paşa hakkındaki mersiyesinde Bakî'nin meşhur eserinden derin bir surette mülhem olduğu pek sarîh olarak anlaşılıyor.

Âsım'ın gazellerinde sadelik ve samimilik vardır.

Gazelde gerçi Rıyâzi kasidede Nefî
Müsellem olduğunu bildi âşinâ ile yâd
Veli zuhûr ideli tâze nazm-ı canbahşım
Yanımda anları hiç kimse şimdi itmez yâd
Virirdi cân-ı Azîzi bahâ ahâli-i Mısır
Eğer bu Yûsuf-ı nazmım olursa anda mezâd
deyerek fahriyeler de vücude getiren şair, her halde
divan edebiyatının zevkına varan kuvvetli bir muakkib
olarak gösterilebilir.

— I —

Âşıkım derd ü gam celisimdir
Dil-i şiven tırâz enisimdir
Küy-i dilberde seng ü hâk-i siyâh
Bâliş ü bister i nefisimdir
Piri meyhâne dâmenin komazın
Zevrakı çekmede reisimdir
Beni yârâne eyleyen mahsûd
Nazm-ı can perver-i selisimdir
Nola uzlet nişin isem Âsım
Âşıkım derd ü gam celisimdir

— II —

Cihanda gerçi kayd-ı gamdan âzâd olduğum yokdur
Veli kendim bilelden böyle nâşâd olduğum yokdur
Gam-ı gülden geh inler geh sükût eyler hezâr ammâ
Benim hiç bir nefes bi âh ü feryâd olduğum yokdur
Bugün aldın metâ'-ı akl ü sabr ü nakd-i cânım hep
Sana gönlüm virelden böyle berbâd olduğum yokdur
Göreliden cilvegâhında o serv-i reşk-i tübâyı
Bu bâğ içre nigâh endâz-ı şimşâd olduğum yokdur
Benim ey Âsım âteşpâre nazm-ı dilnişinimle
Bu güne dâğ sâz-ı tab'-ı hussâd olduğum yokdur

— III —

Gidince aks-i lebin didenin nekârı kalur
Şerâbı rihte cânın ne i'tibârı kalur
O gülrühin gam-ı hecriyle nâlesene olsam
Çemende beste dehen bülbülün hezârı kalur
Gurûr-i vasl ile bülbül bana bu nağme nedir
Cihândır bu ne güller ne hod bahârı kalur
Ne gam kalursa teni âşıkım eğer bican
Dilinde çünkü gam-ı yâr-ı gül'izârı kalur
Felek iderse de gümkerde Âsım'ı hâsîd
Sahifelerde yine nazm-ı dür nisârı kalur

— IV —

Küy-i dilberden gönül gördüm revân olmuş gelür
Gıbtapâş-ı rûh-i sükkân-ı cinân olmuş gelür
Kangı bezm erbâbını mahsûd-ı Cem itmiş aceb
Gördüm ol fettâmı sermest ü çemân olmuş gelür
Elhazer ey hâce ol şâh-ı nigeh şemsîr-i nâz
Bak nice garetger-i kâlâ-yi cân olmuş gelür

Uğramıştır pençe-i şâhîn-i gamzen var ise
Mürg-i dil zülf-i siyehden per feşân olmuş gelür
Kangı zârı ber murâd itmiş o mest-i tünd lû
Deşne hün âlûde dâmen dermiyân olmuş gelür
Yâd-ı lâ'linle şerâbın Âsım içmiş var ise
Bak yine sermest-i rüsvâ-yi cihân olmuş gelür

— V —

Lütfuz suhan-ı lâ'l-i dilârada nihânız
Cânız ki dem-i pâk-i Mesihâ'da nihânız
Müstağrak-ı uûr-i siyeh-i âlem-i hüsnüz
Mânend-i nigeh dide-i havrâda nihânız
Dermânımızı görmeğe İsâ dahi âciz
Derdiz ki dil-i âşık-ı şeydâda nihânız
Hep bizden alurmuş eser-i sûzişi âteş
Tâb-ı nigehiz çeşm-i şererzâda nihânız
Bikıymet isek sûret-i zâhirde aceb mi
Biz cevheriz ammâ dil-i hârâda nihânız
Nâdan bizi idrâk idemezse nola Âsım
Biz nükte-i rengin gibi ma'nâda nihânız

— VI —

Bâğ-ı âlemde gam-ı dehr ile bittik yittik
Sanmanız ravza-i âlemde biz âlem ittik
Kabrim üzre giyehim hâl diliyle söyler
Gülşen-i âleme biz derd ile geldik gittik
Bibliyografya : Blg., Şky. Ş., Bosnalı Âsım Divanı.

Âsım (Bursalı) — XVIII inci asır şairlerinden Bur-
salı Seyid Âsım Mustafa Çelebi,

روح عاصم ایتدی پرواز جان

mısraının delâlet ettiği 1160 (M. 1747) yılında ölmüştür.

Ramiz, onun «Hoşgü bir şâir-i mâhir» olduğunu
söylüyor. *Beliğ* tezkiresinde de şu beyitlerine tesadüf
ediyoruz :

Ne kat'-ı rütbe-i ulyâ ne Cem'i mâl iledir
Felekte ehl-i dilin rif'ati kemâl iledir
Kenâr-ı cûda sakın işret itme dilbersiz
Safâsı âlem-i âbın o gül nihâl iledir
Şifâyı fenn-i mahabbetten ittim istimzâc
İlâcı zahm-ı dilin merhem-i visâl iledir

Bir mecmuada ise şöyle bir gazeli kayıtlıdır (*Sly.*
Esd. No. 3469) :

Bezme ne dem ki mutrib-ı şirin negam gelür
Uşşâk-ı telhkâma berâ-yi kerem gelür
Yüz virmesen adûlara ey düşmen-i vefâ
Âyâ bu vech-i pâke ne yüzden elem gelür
Hâtem gibi cihanda hüner kesb-i nâmdır
Yoksa bu güne çok şeh-i sâhib haşem gelür
Bâd-i hazân serve nesim-i bahâr olur
Azâdegâna cevri felekten ne gam gelür
Âsım sarîr-i hâme seni kıldı hoş suhan
Gûşa safîr-i bülbül-i bâğ-ı İrem gelür

Bibliyografya : Rmz., Blg.

Âsım (Çelebizade) — XVIII inci asrın kıymetli şairlerinden olan Âsım, Müstakim zade'nin yetmiş yedi yaşında vefat ettiğini kaydetmesi e nazaran (1096-1684) tarihinde İstanbul'da doğdu. Babası Reisülküttap Küçük Çelebi Mehmed efendi olduğu için ihtisaren «Çelebi zade» diye şöhret bulmuştur. Vâsıf Tarihi ile Devhatülmeşayih'e göre «1120» (M. 1708) senesi recebinde müftülenâm bulunan Ebe zade Abdullah efendi «mahdûm-ı mümâileyhin kabiliyetine nazar ve medrese rûsiyle kadrini bâ'âter idüp şeyhülislâm İsmail efendi'ye damad ve bu takrib kibâr-ı ulemâya cihet-i karâbetle râbitabend-i itidâd ve devre-i mu'tadeyi ba'dettekmil Yenişehir fenâr kazasını tahsil itmişti.» Müteakiben Bursa, Medine, İstanbul kadılıklarıyla Anadolu ve Rumeli kadıaskerliklerinde bulunmuş, (1172-1758) de şeyhülislâm olmuştur. Vaktin sadrazamı ve kendisinin eskiden beri dostu olan Koca Rağıp Paşa şu tarihi söylemiştir:

Binde bir ancak düşer bu resme târîh-i lâtif

جاه قوی اولسون اسماعیل افندی به سعید

Fitnat'ın da şu târîhi vücude getirdiğini görüyoruz:

Harf-ı menkut ile yazup târîh

İki mısra'a kilki-ı sihrâyin

بمن دولت ایلہ بحمدالله
اولدی عاصم افندی مفتی دین

Halil Resa efendi'nin de şöyle bir tarihi vardır:

اولدی اسماعیل افندی عز ایلہ مفتی الانام

فاضل دوران terkibi de meşihatî senesini gösterir.

Âsım, bu makamda ancak sekiz ay bulunabildi, pek ihtiyardı. Sadrazam Koca Rağıp Paşa'ya yazdığı şu mektuptan onun son yıllarında ne kadar halsiz ve bitâb düştüğünü anlıyoruz:

«Benim devletlü inâyetlü mürüvvetlü semâhatlü efendim sultânım hazretleri, kumâş-ı peride rengi rüy-i niyâz cilvegâh-ı semend-i bâsıralarına gösterânende ve pâyendâz kılınmak siyâkında arıza-ı devâmlıh-ı bî iştiyâk budur ki bugün rikâb-ı müstetâb-ı cihanbâniye rûymâl ile şerefyâb olmak için duâygüy-ı kemterleri da'vet buyurulmuş, lâkin bu esnâda insibâb-ı nezelâttan bünyân-i tabiatın hâli harâb olup za'fe kuvvet gelmekle dünkü gün hukuk-ı mevrûseye riâyet kasdile İsa zade merhûmun edâ-yi namâz-ı cenâzesiyeçün câmi'-i şerifi Mehmed Hânî'ye hareket olunmuştu. Esnâ-yi avdette rûnümâ-yi zuhûr olan iztirâb-ı tamâm zimâm rübâ-yi ârâm olup hezâr taab ü zahmetle avdet olundu. Bu hâl ile saray-ı vâlâlarına vusûl ve nerdübanlara suûd ve nüzûle kudret ve tâkat olmamakla bugün behrhâl maiyyet ile hareketin lüzümü olmayup ancak dâilerine ikrâm kasdiyle ise hareket teklifinden afv

buyurulup kudret-i hareket hâsil olunca bir iki gün imhâl buyurulmak niyâz olunur.»

Bu mektubu yazdıktan sonra pek çok yaşayamadı. «Bir kaç gündüzenberi münharif-ül-mizâc olup illeti kabûli ilâc itmediğinden 1173 cümadilâhresinin yirmi sekizinci gecesi (M. 1759) vefat etti. Şair Nevres, şu tarihi söylemiştir:

عاصم اسماعیل افندی قدی فردوسی مکان

Mezarı Mollagürâni'de «Reisül-ctibba kadıasker Ömer efendi» nin medresesi bahçesindedir. Müstakimzade Âsım'ın Ömer efendiye damad olduğunu yazıyor (*Thf.*). *Raniz* tezkiresile Hadikatülcevami'de bunu tsyid ediyor. Vâsıf Tarihi ile Devhatülmeşayih'in onu Şeyhülislâm İsmail efendi damadı olarak gösterdiklerine nazaran sonradan Ömer efendinin kızını aldığı anlaşılacaktır.

XVIII inci asır divan edebiyatını etrafıyla tedkik eden Bay Ali Canip Âsım hakkındaki makalesinde şunları söylüyor:

«Çelebi zade Âsım efendi; hem hayırhâh, hem pek doğru bir adamdı. Gençliğinde Şeyhülislâm İsmail efendi'ye damad olarak «kibâr-ı ulemâya karâbetle râbitabend-i itidâd» olmuş, ve bilhassa a'dâ-yi adûsı bile rüchân ve müsellemiyetini teslim idüp hin-i iktizâda güftârından hoşgüluğun tasdik ve ikrâr etmiş bulunduğu için pek çok dost kazanmış, bu sayede arkadaşlarından kimin başı sıkılmış ise tanıdığı zatlara tavsiyeler kaleme almıştır ki münşeatinde münderic tezkireler onun bu hayırhablıgını teyid edecek vesikalardır. Mahaza icabında sert ve biaman da hareket ettiğini görüyoruz. Meselâ şeyhülislâm iken usulsüz bir tarzla birini iltimas ve iltimasnamesine bir de hediye ilâve eden devrin nüfuzlu adamlarından birine şu mektubu göndermiştir:

«... Saadetlü Es'ad efendi hazretlerine Mekke-i mükerreme pâyesi tevcihi husûsiyeçün iki def'a tezkere tahrir ve irsâl olunmuş. Matla'-ı mansıbımızda mücib ve muktezi yoğiken mezbûr pâye arz-ı karin-i müsâade-i hümayûn olacağı mahall-i iştibâh olduğundan mâadâ medhûl olacağımız bir emirdir. Bilâd-ı erbaa erbâbından hâlâ Mısır kadısı Kırmânî efendi gibi fâzil ve Bursa'dan ma'zul hâlâ fetvâ emininiz Osman efendi gibi kâmil adamlara bilâ mücib takdim olunmasına mezbûrlar râzı olurlar mı ve ricâl-i tarik bu husûsî istihlâsân iderler mi Mezbûre dahi bu pâyenin hayr ü nef'i Haleb Kadısı iken talisil ettiğil'dirne pâyesi gibi olacağı nümâyandır. İnşâallahu taâlâ Haremeyn-i multeremeyn kazâları tevcih olundukta münâsebet bulunduğu sûrette ikrâmına sa'y ü ihtimâm olunur. Ancak elhâletü hâzihi merâmına müsâade fakire göre hayyiz-i imkânda değildir. İhdâ buyurulan nüsha-i Künhülâhbâr'ın bizde tamâmı olmağla kabûlünden sonra bizim hediyemiz olmak üze-

re taraf-ı şerifinize irsâl olunmuşdur. Erbâb-ı metâlib-den hediye kabûli filasıl meşrebimize mugayir olup hûsûsâ bu makamda iken habbe kabûli mümkün değildir. العادة لا تترك kaidesi ma'lûm-i saâdet olmağla hâtır-ı şerîfe gubâr kondurmayasız.»

Âsım, her zekî adam gibi nükteperdâz ve zarifti. *Ramiz*'in dediği gibi:

«Zahm-ı şemşir-i zebânı olan ân-ı yesirde şifâyâb-ı merhem-i lisânı olup behemehâl meclis-i nefislerinden malhûn avdet adim bir zât-ı huçeste hisâl idi.» Meselâ bir bayram günü kendisini Hâcegândan biri ziyarete gelmiş. Adamcağız doğru ilerilemiş, Şeyhülislâm efendiye etmeklemek istemiş. Âsım huşûnetle muhâlefet etmiş; belhey adam var şurade otur, deye azarlamış. Meclis kalabalıkmış. Biçare bozulmuş, kalmış. Gelip geleceğine pişman olmuş. Âsım, zavallının haline acımış; efendiler ziyaretime teşrif buyuran zat pek değerlidir. Bir gün vezir olacağına şüphe yoktur. Ben, vaktiyle eteğimi öpenlerden çoğunun ellerini öpmek mecburiyetinde kaldığımı gördüm. İşte bir kaç gün sonra elini öpeceğimiz böyle kıymetli bir zata eteğimizi öpmeğe müsâade etmekte ne safa vardır? deye pek zarıfane gönlünü almıştır.

Âsım aynı zamanda zamanının tanınmış hattatlarından biri idi. Müstakim zade'nin dediği gibi: «Şikest-i ta'likte Ârif efendiden temeşşuk ile ellak bir tavr-ı hâs

peyda eylemiştir ki kemâl-i tarâveti Nergisî zade'ye göz açtırmaz ve Fasîl'e söz söyletmez ve Durmuş zade şöyle dursun mâbihiliftihâr-ı cümle-i ehl-i kemâl idi.»

Âsım kitap meraklısı bir adamdı. Müverrih Vâsıf efendi «Cem'ettiği kütüb-i lâtife ve devâvin-i nefise hâric-i hadd ü ihşâ ve imzâsiyle bu fakîrin müşâhede eylediği kütüb ülüf derecelerine resâdır.» der.

Filvaki bugün bile muhtelif kütüphanelerde vaktiyle onun elinden geçmiş eserlere tesadüf edilir. Ezcümle Nuriyosmaniye kütüphanesinde 3729 numarada mukayyed ve mahfuz Zemahşeri'nin ربيع الأبرار'ından mülehlâs bir روضة الاخيار tercümesi vardır ki zahrında Âsım'ın güzel şikeste hattı ve imzası görülmektedir.

Ramiz ve *Müstakimzade*'nin ifadelerine göre «Enis Receb Dede efendinin tarik-ı mevlevîde dervîş-i münîbi idi.»

Âsım'ın belli başlı eserleri, Raşid'i tezyilen yazdığı maruf "Tarih,, ile divanı ve münşeattır. Bunların her üçü de matbudur. Bizzat anlattığı üzere Naima'yı takiben vak'anüvis olan Raşid efendi 1134 (M. 1721) senesinde Halep mevleviyetine nail olunca Damad İbrahim Paşa Âsım'ı "Bin yüz otuz beş senesi şehr-i ramazan-ül-mübârekinin yigirmi sekizinci günü hizmet-i mezbûrede istihlâm ile mahsûd-i akrân ve mevlânâ-yi merkumun şehnâmegü-yi hâme-i şîrin edâsı hatm-i kelâm eylediği mahalden destanserâhğa âgaz etmeği fermân buyurmalarıyla bin yüz otuz dört senesi zilka'detişşerîfesi vakayi'inden tahrîre ibtidâ ve âgaz ve beyân-ı vakayi'de mevlânâ-yi mezbûrun mehmâimkân isrine iktifâ kılup lûgat-ı nâdire ve emsâl irâd ve isti'mâli ile şive-i hünerfûrûşânedan ihtirâz,, etmiştir.

Âsım'ın tarihi için "Nevşehirli İbrahim Paşa'nın mensur ve sathî bir medhiyesinden ibarettir,, dense pek mubalâğa edilmiş olmaz. Baştan başa mâhûd Çıragan safalarını, helva sohbetlerini, Sâdâbad eğlencelerini anlatır, içtimâî hayata hemen hemen temas etmez. Veba ve yangın gibi İstanbul'un iki korkunç belâsını bir kaç cüml şaklabanlığıyla geçirir. Âsım, tarihini 1141 (M. 1728) senesi nihayetlerine kadar yürütmüştür.

Divanı (1268-1851) de Ceridei havâdis matbaasında litoğrafya ile basılmıştır. Bu, pek itinasız bir tabıdır, hayli yanlışları vardır. Yazma bir çok nüshaları içinde en muteberi bugün Bayazıt kütüphanesinde 5644 numarada mukayyed ve mahfuz olandır ki esasını merhumun hazinedarı "Rumeli eşrafından Ali efendi,, kaleme almış ve Âsım tarafından tedkik edilerek eksikleri kenarlarına kendi kalemiyle yazılmıştır.

Münşeati da merhumun mensuplarından Lâtfullâh efendi tarafından toplanmıştır ki yazdığı mukaddemede «mekâtibin ketb ü tahrîrine» Âsım tarafından memûr edildiğini ve müsveddatı Çelebi zade'nin "kalem-i mu'ciz rakam-ı inâyetleriyle mahv ü isbât ve ıslal,, ettiğini ve işte o musahhah şekillerin «bu mecelle-i celileye cem'ü tertîb» olduğunu söylemektedir. Münşeati sahaf Esad efendi marifetiyle (1268-1851) senesinde hurafatla tab'edilmiştir.,»

Çelebi zade Âsım'ın bizzat tashih ettiği divanda 1354 beyitli muhtelif manzume görülüyor. Bu şiirler, 3 na't, 17 kaside, 84 gazel, 2 farisi gazel, 38 tarih, 14 kıta, 14 rubâi, 1 farisî rubâi ve 5 beyitten ibarettir. Bu divandaki bazı manzumeler, matbu nüshada yoktur. Matbu divandaki bir iki gazel de bu nüshaya yazılmamıştır.

Âsım'ın şiirlerine XVIII nci asırda ve müteakip devirlerde vücude getirilen bir çok mecmualarda tesadüf ediyoruz. Bunlar da gösteriyor ki Âsım, gerek yaşadığı devirde, gerek daha sonraları muhakkak ki şiirleriyle takdire mazhar olmuş bir şahsiyettir. Reîsi şâiran Osman zade Taib,

Müderrişlerde ancak Âsım-ı hoşgû müsellemdir
Ki nazm u nesr ü fazl u ma'rifette yoktur akrânı

deye onun genç yaşında bile değerli ve şöhretli bir şair olarak tanıdığını anlatıyor. Netekim *Salim* de «Eş'âr-ı melâhat nisâri mâye-i neşât-ı hâtır ve güftâr-ı letâfet şîarı pesendide-i esâgir u ekâbirdir» cümlesiyle aynı seneler zarfındaki itibarını teyid ediyor.

XVII nci asır şairlerinden bir çoklarını tanzir eden Âsım, bilhassa Nabî'nin en kuvvetli bir muakkibi olarak gösterilebilir. Ve Âsım en ziyade hakîmane eserlerinde muvaffakiyet göstermiştir. Bununla beraber Nedim'in kalemindeki sihre de meftun olan Âsım onun da şiirlerini taklid etmekten kendini alamamış ve bu büyük şairin bir hayli eserine de nazireler vücude getirmiştir. Onuu :

Âferin tab'ına teşhîs idemem eş'ârın

Âsımâ nazm-ı Nedimâ ile yekreng midir

Âsımâ nârefte râh açmış Nedim'e âferin

Kûçe-i teng-i kalemden mülk-i isti'dâde dek

Ma'ni-i rengin değil Âsım küme-yi hâmeye

Kan kaşandırdım Nedim'e vâdi-i tanzirde

gibi beyitlerinden de anlıyoruz ki «Nedimi tazezeban» yetişmek gayretiyle Âsım da bir hayli yorulmuştur.

Âsım'ın divanında kendisini himaye eden İbrahim Paşa hakkında bir çok medhiyelere rastlıyoruz.

O devir zevk ve sefahetinin intibalarını da onun kasidelerinde görmekteyiz.

— I —

— Na't —

Ey sârbân zimâmı çek semt-i kûy-i yâre
Vîrâne dilde zîrâ yer kalmadı karâre
Bîm-i zalâm-ı şebten olma sakın inankeş
Âh-ı şîrâre bârım lâce-i komaz nebâre
Sayf ü şîtâ dime hiç gir yola relneverd ol
Âşık nigâhı ider mi pâyiz ü nevbahâre
Âzürde pây olursa cemmâzen eyleyim fers
Dîbâçe-i cebînin şevk ile rehğüzâre
Ey sârbân-ı müşfik hiç olmadın mı âşık
Âheste revlik itme rahmeyleyüp bu zâre
Ben derdmend-i aşkı bir yerde kılmam ârâm
Tâ vâsıl olmayınca serhadd-i kûy-i yâre
Ol kûy-i cennet âsâ kim farz-ı ayn oldu
Çekmek gubâr-ı râhın her çeşm-i eşkbâre
Ol kûy-i canfezâ kim ehl-i nazar değişmez
Bir seng-i tîresini bin dürr-i şâhvâre
Ol kûy-i arş rütbet kim hâk-i itr nâkin
Mâlişgeh eylemiş Hak pîşâni-i kibâre
Dâr-üs-sekîne ya'ni şehri Medîne k-oldur
İzz ü keremle me'vâ şâh-ı kerem şîrâre
Sultân-ı mülk-i sermed mahbûb-i Hak Muhammed
Kim kulluğu şereftir şâhân-ı tâcdâre

Âyîne-i cemâl-i Perverdigâr-ı âlem
K-oldur tamâm mazhar esmâ-i Girdigâr'e
Deryâdır ol veliykin bahr-i muhît-i rahmet
Olmaz kemâline hiç pâyân yahud kenâre
Şâhenşeh-i rüsûl kim itse eğer irâde
Gerdân olurdu gerdan tâ haşr bir karâre
Vaz'-ı kadem zemîne câiz mi olur idi
Bir kez eğer düşeydi zilli o hâksâre
Yerden göğe bakılsa mu'ciz değil mi kılmak
Bir parmak ile mâhı ayva gibi dü pâre
Nûr oldu pertev efşan serpençe-i mihirden
Âb-ı revan değildir destinde âşikâre
Taş başına anın kim olmaya kâk-i pâyi
Tasdik iderken anı destinde seng-i hâre
Uymaz kelâm-ı pâki güftâr-ı ehl-i nazma
Benzer mi âb-ı hayvan şu âb-ı bed güvâre
Mî'râcının o Şâhın nüh pâyesidir eflâk
Yol yoktur andan artık akl-ı hikem medâre
Zâhir mi olur idi anda kelef ya noksan
Mâh-ı münîr ideydi tab'ından istinâre
Ey cümle âlemîne mahz-ı atâsı Hak'kın
Senden olur olursa Âsım fakîre çâre
Cümle usât-ı ümmet olmaz anıla hemseng
Sıdk-ı kelâmı olur mîzanda âşikâre
Cürmünden olunursa âgaz-ı pürsîş anın
Değmez suâle nevbet gayri günâhkâre
İtmezse Hak inâyet yâ hazretin şefâat
Düşmez ümîd-i cennet öyle tebâhkâre
Her neyse de dahîlin itmek halâs çünkim
Ey şehriyâr-ı kevneyn âyîndir kibâre
Ol kemterin dahîli ravzan ümîd ider kim
Sâyende haşr olup ta yanmaya tâb-ı nâre

— II —

— Gazel —

Bî derd t'm ko dil-i bîçârem üstüne
Merhem yerine koyma nemek yârem üstüne
Hep seng-i ta'n imiş atılan sonra anladım
Mihnetserâ-yi dehrde gehvârem üstüne
Geçtim recâ-yi merhem-i bilbûddan felek
Bir zalım-ı tâze urma heman yârem üstüne
Lâ'l-i lebin hayâli ile câm-ı bâdenin
Ditrer görünce bu dil-i meyhârem üstüne
Büstanserây-i dehrde bir serv-i serkeşin
Konmaz gider mi bu dil-i âvârem üstüne
Mînâ-yi kalb-i Âsım-ı şeydâ şikestedir
Zinhâr basma şişe-i sad pârem üstüne

— III —

Dem olmaz kim bu şîvenhânedede âh ü enîn olmaz
Sipelrin bâzgûn-ı tâsı serşâr-ı tanîn olmaz
Mahalde kabiliyyet şarttır bârân-ı nîsânın
Temâşâ kıl ki her bir katresi dürr-i semîn olmaz

Hudâcûlar behişt ü dûzalı yâd eylemez her giz
Derûn-i aşk bâzan câygâh-ı in ü ân olmaz
Dil-i salte nasîhat kâr kılmaz mümdan felim it
Ki tâ nerm olmadıkça kabil-i nakş-ı nigîn olmaz
Arûs-i perdegî-i nazm-ı dîlcû şiveme Âsım
Cenâb-ı mîr *İzzet* gibi dâmâd-ı güzîn olmaz

— IV —

Gam-ı aşk ı dil âşûbî zemîn ü âsman çekmez
Şikâyet olmasun ben çektiğim bârı cihan çekmez
Bahâr irdi niçün zahmet çeker rindan bu mevsimde
Kimin aklında hiffet var ise ritlî giran çekmez
Perişanlık nizâm-ı hâl kaydından geir yoksa
Ümid-i sūd-i nâbūd eyleyen bîm i ziyân çekmez
Cihanda kec meniştin râst kişin renci efzundur
Bu menzilgehte tirin çektiği cevri keman çekmez
Cevanmerdânın eymendir felek zahm ı zebânından
Beli Rüstem nihâdan Zâle tig ı biaman çekmez
Dimâğ-ı hâhişim gayette nâzûkdür benim Âsım
Zükâm âlûd olur ye's ile bûy i imtinan çekmez

— V —

Encümengâh-ı ezelde aşka kabildir deyu
Âteş-i sūzan komuşlar sineme dildir deyu
Hâksâran neşveyâb olmaz mı feyz i aşktan
Şire-i engür konmaz mı huma gildir deyu
Sine çâkimden dili pür hûnumı arzyledim
Ol bût i mugbeççeye sahbâye mâildir deyu
Arala müjgânların ey gamze-i hûnî yetiş
Tutmak isterler o çeşmi mesti kanzildir deyu
Çıktı aynından nice demdir ki bakmam hâlîne
Seyli hûnin-i sirişkin nâmı şâildir deyu
Hâl sanma nokta koymuş kâtibi divân-ı hüsn
Matla'ı ebrûy-i yâre halli müşkildir deyu
Nik ü bed nakş-ı dū âlem cilvegerdir anda hep
Sineme âyine koymuşlar meğer dildir deyu
Güş ider hûn-i şehid-i aşk durmaz dembedem
Kande gitse tutmak ister yâr katildir deyu
Hastkârâne mubârek olsun ancak Âsımâ
İstemem ben devlet-i dünyâyı zâildir deyu

— VI —

— Rubâî —

Yâ Rabbi bu ma'nâyı bilir hep âlem
Kim abde sezâ cürm ü atâdır sana hem
Ben bana düşen işte kusûr eylemedim
Hâşâ ki cenâbın itmeye lûtf u kerem

Bibliyografya : Sım., Rmz., Sfy., Thf., Ftn., Devhatülmeşayih, Hadikatülcevami, Gibb : Osmanlı edebiyatı tarihi, Ali Canip: Çelebizade Âsım : Hayat mecmuası Cilt: 1, No. 20, Âsım'ın eserleri ve mecmualar. Şairin imzası İlmiye salnamesinden alınmıştır.

Âsım (İstanbul) — XIX uncu asır şairlerinden Âsım hakkında *Fatin* şu malûmatı veriyor :

«Mehmed Âsım efendi Derseâdet'te kademnihâle-i sâha-i vücûd olup 1240 (M. 1824) târihinde metrûk defterdar mektupçusu odasına müdâvemete mübâderet ve

1257 (M. 1841) senesi masraf nezareti dâhilinde vâki tahrîrât odasına nakl-ı memûriyet eyleyüp 1261 (M. 1845) senesi hilâlinde râbia rütbesine nâil olmuştur. Mûmâileyhin bir mikdar eş'âr-ı rengini vardır.»

Aynı eserde şu gazel görülyor :

Dil sūz-i firâkınla uyanıktır efendim
Derdim kime yansam o da yanıktır efendim
Her dem Kızıl ırmak gibi cūş itmede eşkim
Ağlatma gözüm kane boyanıktır efendim
Bir mertebe cūş itti ki seylâb-ı sirişkim
Deryâ o akıntıyla bulanıktır efendim
Bir şey dir ise hakkıma bühtân idüp ağıâr
Kâfirlere aldanma munâfıktır efendim
Âsım yazarak hâlimi arzeylerim ammâ
Derdim kime yansam o da yanıktır efendim

Bibliyografya : Ftn.

Âsım (Küçük Filibelizade) — Son devir şairlerinden olan Âsım hakkında Bay İbnülemin Mahmud Kemal şu malûmatı veriyor (Stş) :

«Mustafa Âsım Bey, huzûr-ı hümâyûn ders mu-karrirlerinden Filibeli Abdullah efendinin oğludur. 1273 (M. 1856) te İstanbul'da doğdu. Küçük Filibeli zade namıyla muarreffir.

Sibyan mektebinde okuduktan sonra amcası ders vekili Filibeli Halil efendi'len ve diğer ulemâdan tahsil-i ilm etti. Bir müddet dâire-i meşihat aklâmına devam eyledi. Muahharen tebdil-i tarik ile Kudüs mukavelât muharriri ve müteâkiben tahrîrât müdiri oldu. Kudüs'te onyeddi sene ikametden sonra Trabzon mektupçuluğuna ta'yin olundu. 1322 (M. 1904) de Trabzon'da vefat etti. İmaret kabristanına defnedildi. Arabî ve Farsiye vâkıf ve iki lisanda tekellüm ve tahrîre muktedir idi. Ku-

düs'te iken Fransızca tahsil ve muhtelif risâleler terceme etti. Telemak tercemesi de bu miyandadır. Fakat nâkıs ve gayr-ı matbudur.

İlm-i heyete müntesib olup her bulunduğu şehrin arz ve iklimine göre takvimler tertib ve Gazi Alimed Muhtar Paşa ile muhabere ederdi. Kudüs'te, Basra'da, Trabzon'da takvimler tertib ve neşretti.

Hatt-ı ta'likte, bilhasa tırnakla yazmakta mâhir idi. Bu suretle yazdığı Hilyei nebeviye mukaddemâ Medresetülhattâtin tarafından takdir olundu.

Kâzım Paşa'nın "Riyâzı aşfiyâ" nâmındaki mersiyesine nazîre olarak «Nale-i uşşak» ünvanıyla vak'a-i Kerbelâ'yı tasviren yazdığı mersiye 1301 (M. 1883) de tab'olundu. Bir divançe teşkil edebilecek eş'ârı vardır. Oğlu, üdebâ ve şuarâ-yi asrın mütehayyizâmından İbrahim Alâüddin Bey'in nezdinde mahfuzdur. Namık Kemal Bey için otuz beyitli güzel bir mersiye söylemiştir. Hüner ve ma'rifet erbâbından olduğuna âsârı burhân-ı kâfidir:»

عزیم دل طبع

Bay İbrahim Alâeddin'in lûtfuyla tedkik edebildiğim Âsım'ın şiir mecmuasında 776 beyitli muhtelif manzume görülüyor. Şair; gazel, kıta mersiye, terci ve terkibi bend, sakiname, müseddes, şarkı gibi bir çok nazım şekilleriyle şiirler vücade getirmiştir. Bu manzumeler arasında biri hece vezniyle, diğeri aruzla yazılmış iki «Ninni» başlıklı şiir olduğu gibi, noktasız harflerle yazılmış uzunca bir şi're de tesadüf etmekteyiz. Onun «Sevdâyi âhar» adında kendi aşk maceralarını tasvir eden bir manzumesi de vardır.

Âsım'ın (1293—1876) yılından başlayarak bir hayli tarih te kaleme aldığı görülmektedir. Ve bunlar cidden muvaffakiyetli eserlerdir.

Yazdığı şiirlerin tarihlerini de tesbit eden Âsım'ın (1306—1888) de vücade getirdiği bir murabba'da,

Haylidir gerçi ki bu nâle-i sadrı çekerim
Pâre pâre geliyor şimdi femimden ciğerim
Görmeyeydi bu demi dide-i gamdîdelerim
Sanırım var adem âbâda yakında seferim

dediğine bakılırsa uzun müddet hastalıktan muztarib olduğu anlaşılır.

Aşıkane bir çok manzumeler yazan Âsım, Fuzulî'yi tanzir ederek bir takım şiirler de kaleme almıştır. Namık Kemal'in ölümü dolayısıyla yazdığı mersiye ise

Şair'in vatan aşkıyla çırpan bir adam olduğunu açık bir surette göstermektedir. Âsım'ın en kuvvetli eseri olan bu şi'ri aynen naklediyorum:

Çıktı evc i feleğin fevkına feryâd-ı vatan
Yok mu evlâd-ı vatandan edecek dâd-ı vatan
Bizi nefrîn ile yâd etmede rûh-i ecdâd
Bizi tezkâr edecek lâ'n ile ahfâd-ı vatan
Sîh i bîdâd ü sitem bağrını deldi vatanın
Âteş-i zulm ile yandı yeter ekbâd-ı vatan
Vatan ahbâbını sevk etmede bir bir ademe
Vatan uşşâkını mahv etmede cellâd-ı vatan
Bir vatanperveri zâlim yine etti ma'dûm
Ağlasın haşre kadar dide i nâşâd-ı vatan
Yansın evlâd ı vatan nâr-ı esefle yansın
Felek ehl i vatana ettiği cevre kansın

Zîr-i akdâm-ı hakarete kalup ulviyyet
Buldu âlemde denâetle mezellet râğbet
Eyledi milletin ahlâkın esâret berbâd
Bitti ümniyye i feyz ü emel-i hürriyet
Himmat erbâbını dehr etmede mahv ü nâbûd
Fark-ı eyyâmda bulmakta esâfil rif'at
Künc-i gurbette hakaretle çürür ehl-i kemâl
Cühelâ mevki'i i ikbâlde bâ sad izzet
Asdika can veriyor hâk i mezellet üzre
Oldu hâinlerin âramgehi sadr-ı millet
Eyledi azm-i neşîmengeh-i iklim-i zevâl
Sitem-i çerh-i çependâz ile ezcümle Kemâl

Vatanın fahrı idi milletin üstâdı idi
Âlem-i ma'rifetin sâhib-i irşâdı idi
Nûr-ı irfân ile etmişti cihânı tenvîr
Âsmân-ı edebin mihr-i ziyâzâdı idi
Budur âdet ki kemâli ede ta'kîb zevâl
Vatan u milletinin ekmel-i efrâdı idi
Âkıbet kıydı yazık mîr Kemâl'e devran
Çünkü bîdâd zamânın ana mu'tâdı idi
Hür idi cânını hürriyyetine etti fedâ
Zâtı enmûzec-i hürriyyet ü âzâdı idi
Yâd idüp ehl-i vatan nâmını olsun giryan
İnkisâf eyledi ol mihr i Kemâl-i irfan

Nâmını zîver-i âfâk-ı hayât etti Kemâl
Gerçi azm-i adem âbâd-ı memât etti Kemâl
Âferîn etmedi gerdûn-i deniye minnet
Terk-i cân etti fakat ahde sebât etti Kemâl
Hak budur ömrünü etti vatan uğrunda fedâ
Nâr-ı gayretle yanup mahv-i hayât etti Kemâl
Bu esâretkede-i dehrde çün hürriyet
Bulmadı azm-i fezâ-yi arasât etti Kemâl
Söndü ol meş'ale-i kabile-i ehl-i vatan
Yansın erbâb-ı hamîyyet ki vefât etti Kemâl
Üdebâ âh ile kan ağlasın etsin mâtem
Nûr-ı ayn idi nihân oldu Edîb-i a'zam

Cismini hâkde ettikce rehîn-i takrîr
 Vatânı fikri gibi eyle ilâhî tenvîr
 Fevz ü hürriyyet ü şân u şeref-i millet ile
 Âlem-i haşrde kıl rûhunu olsun tesrîr
 İ'tilâ-yi şeref-i millet idi hep emeli
 Niyet-i hâlisi olsun sebab-i afv-i Kadîr
 Tâ ki dünyâyı ziyâdâr ide mihr-i enver
 Tâ ki devreyleye her şâm ü seher mihr-i münîr
 Merkadi gıbtazen-i gülşen-i cennet olsun
 Ede Hak zâtını rahmet ile *Asım* tevkîr
 Ola tâ medfeni ârâyiş-i hâk-i Bolayır
 Sen anı izzet-i gufrân ile yâ Rabbi kayır

— 1306 —

Asım'ın mecmuasında bir iki hicviyeye de tesadüf olunuyor.

Şair'in «Nalei uşşak» adlı matbu eseri ise 141 beyitten ibarettir. Kerbelâ vak'asını tasvir eden bu mesnevîde,

Fart-ı aşk-ı Âli zât-ı Müctebâ
 Hazret-i mahbûb-i Yezdân-ı Hudâ
 Şöyle fermân itti levâm idüp bana
 Ey eden aşk u mahabbet iddiâ
 Ey mürîd-i dergah-i Âli Resûl
 Vey ubeyd-i hazret-i nûr-i Betûl
 Teşne lebler hâl-i gam efrûzunu
 Kerbelâ'nın vak'a-i dilsûzunu
 Nâle-i uşşâk ile eyle benâm
 Okuyan uşşâk ide nâle müdâm

gibi beyitler vardır ki Şair'in «Ehli beyt muhibbi» bir adam olduğunu gösterir.

Asım'ın ilk memuriyet hayatına (1289 — 1872) de girdiğini ve (1301 — 1883) de amcası büyük Filibeli Hoca Halil efendi ile birlikte ifâ-yi hacceylediğini yazan Bursalı Tahir, onun «Pendi Attar» ı yine nazmen Türkçeye tercüme eylediğini de söylemektedir (*Osm*).

Bay İbrahim Alâeddin pederine aid bana yazıp verdiği varakada şunları söyliyör :

«Peder merhum Arapçayı kendi dili kadar sühuletle söyler ve yazardı. Suriye'de çıkmış bazı Arapça eserlerde onun yazılarını görmüştüm. Eskilerin an'anesine uyarak o da kırk Hadis tercüme etmiştir ki müsveddeleri bende vardır. Farisiyi de iyi anlardı. Fransızcaı Kudüs'te öğrenmişti. Okuduğunu anlar ve biraz konuşurdu. Telemak tercümelerinin müsveddeleri bende vardır. Fakat bunlar Fransızca tercümede rüsuhan kazanmak maksadiyle yapılmıştır; neşretmek için değil.

Babamın Abdülhamid zamanında mektupçulukta kalarak terakki etmemesi mizacının çok dürüst ve tekâpudan uzak olmasındandı. Yoksa farti ehliyeti dolayısıyla henüz Basra mektupçuluğu ile uzaklaştırılmadan önce Kudüs mutasarrıflığı mevzubahs edilmişti. Fakat

Memduh Paşa'yı hecvetmesinden dolayı mektupçulukla Basra'ya teb'id edilmiş ve daha sonra Trabzon'a getirilebilmişti.

Babam Trabzon'da iken Hüseyin Kâzım Bey'in babası meşhur Kadri Bey Trabzon'da vali idi. Pek zeki ve irfanlı olan Kadri Bey'le babam bir iki sene pek iyi geçindiler. Fakat Kadri Bey'in rejiden halkın mal ve canı bahasına yüksek tahsisat ve rüşvet almasını babam hazmedemezdi. Araları bu yüzden açıldı. Kadri Bey geçinemediği ve istemediği maiyet memurlarını İstanbul'a sormadan vapura koyup göndermek itiyadında ve kudretinde mütehakkim bir vali iken babamla ölümüne kadar dargın kalmış, fakat onun değeri ve doğruluğu karşısında kendisine hususî ve resmî hiç bir kötülük yapmamıştır.

Trabzon salnamesini babam mükemmel bir şekle koymuştu.

Babamın eski şairler arasında en çok Nefî'ye ve kendi zamanına göre yeniler içinde de Zıya Paşa'ya hayran olduğunu hatırlıyorum.»

• Gazel •

— I —

Vechin bu mübtelâya ey mihr-i tâb göster
 Yüz verme hiç rakîbe vaz'-ı itâb göster
 Aç bürka'-i siyâhın olsun rûhin nümâyan
 Enzâra târ-ı şebde bir âftâb göster
 Kim âyet-i cemâlin eyleser redd ü inkâr
 Burhân-ı hattın arz et nass-ı kitâb göster
 Vad'et te bûs-i lâ'lin ver bâri tâb-ı ümmîd
 Dilsuhtegân-i aşka deşt-i serâb göster
 Ey necm-i balıt-i vârun olmaz isen de tâli'
 Âfâk-ı intizâre bâri şehâb göster
 Bîgâne tab'a etme râz-ı dilin küşâde
 Bedbaht isen de kendin dil kâmyâb göster
 İkbâl ile müsâvî idbârı dehrin *Asım*
 Dûnâna etme minnet ulvî cenâb göster

— II —

Yanıma her dem elinde o perî câm gelir
 Gelmemek mümkün olur mı heves-i kâm gelir
 Deme âguşuma gelmez o gazâl-i vahşî
 Sana da bir gün olurda o perî râm gelir
 Bize eyler mi temâyül o nihâl-i işve
 O hevâlarda eser mi aceb eyyâm gelir
 Hak'ka tefvîz-i umûr eyle ki râhat bulasın
 Her ne takdîr ise elbet başa encâm gelir
 Eyledik hâk-i der-i kuds ile ta'tûr-i meşâm
 Dile artık heves-i azm-i reh-i şâm gelir
 Olamaz kabil-i iskân-ı sürûr ey *Asım*
 Gam-ı eyyâm demâdem dile mâdâm gelir

— III —

- Şarkı -

Aksedüp reng-i izârın câme-i gülfâmına
Penbeler gayet yakışmış sevdiğim endâmına
Hoş gelir bu hey'etin üftâde-i nâkâmına
Penbeler gayet yakışmış sevdiğim endâmına

Seyr-i deryâ eyle teşrîf et de semt-i sâhile
Medh-i hüsnün gezsün ömrüm hâsılı dilden dile
Değmesin ammâ nazar saklan beyaz maşlah ile
Penbeler gayet yakışmış sevdiğim endâmına

Sakla şemsiyyenle rûyin aç fakat meftûnuna
Hüsn-i Leylî sûzun arz et yalnız Mecnûn'una
Reng-i lâ'lin şu'le vermiş câme-i gülgünuna
Penbeler gayet yakışmış sevdiğim endâmına

Bibliyografya : Stş., Osm., Nalei uşşak ve Âsım'ın şiir mecmuası. Âsım'ın resmi, elyazısı ve şiirleri Bay İbrahim Alâeddin'den alınmıştır.

Âsım (Kütahyalı) — XIX uncu asır şairlerinden olan Âsım hakkında *Fatin* şu malûmatı veriyor :

«Ya'kub Âsım efendi mevâliden Kütahyalı müteveffâ Halil Rüşdi efendi'nin mahdûmu olup tarik-ı tedrise duhûl ile bir müddet evkaf-ı hümâyûn hazînesi dâhilinde vâki' müfettiş kalemine devâm eyledikten sonra meslek-i niyâbete sülûk iderek Rumeli ve Anadolu cânibinde ba'z-ı mahallere niyâbete âzim ve 1265 (M.1848) senesi hasbet-tarik mevleviyetle Trabzon eyâletine hâkim olduktan sonra 1269 (M.1852) senesi evâsıtında niyâbete cezire-i Kıbrıs'a ve işbu tezkire-i âcizânımızın tab'ı esnâsında medîne-i Tırnava'ya azîmet eylemiştir. Mümâileyh mezâmin âferin bir şâir-i nûktebîa olup divan olacak mikdâr eş'âr-ı rengini vardır.»

Fatin şairin şu gazelini örnek olarak alıyor :

Ol perî adn i hüstünde nûr şeklin gösterir
Dîde vü cism-i lâtfî hür şeklin gösterir
Bu ne sırdır kim bakın âyine-i endâm-i yâr
Bir mücessem nürdür bellûr şeklin gösterir
Öyle bir sâkı-i simin sâka sad tahsîn kim
Çeşmi geh mest ü gehî mahmûr şeklin gösterir
Giryesi meşşâta olmuştur arûs-i handeye
Mâtemi erbâbı aşkın sûr şeklin gösterir
Mülket-i ma'nâyı *Âsım* hâme teshîr eyledi
Bir Süleyman'dır velikin mûr şeklin gösterir

Şair'in (1269-1852) tarihinden sonra geçirdiği hayat safhalarını da Bay İbnülemin Mahmud Kemal şu satırlarla tamamlamaktadır :

«1271 (M. 1854) de Tırnava, 1274 (M. 1857) de Mısır, 1277 (M. 1860) de Medîne-i münevvere mollası oldu. 1280 (M. 1863) de İstanbul pâyesi tevcih edildi. 1287 (M. 1870) de İstanbul kadılığına, 1291 (M. 1874) de Anadolu kadiaskerliği pâyesile meclis-i meşayih riyasetine tayin olundu. Kanun-ı esâsî aleyhinde sözler söyledik-

ten başka hecv tarzında bir de gazel tanzim eylediğinden rebiulevvel 1295 (M. 1878) de niyâbete Kütahya'ya nefy edildiği mervî ise de hakikat i hâle muttali' olamadım. Şaban 1298 (M. 1880) de Karahisarı sahib niyâbete ta'yin edildi. Bir müddet sonra İstanbul'a geldi. Rumeli kadiaskerliği payesini ihrâz eyledi. 1301 (M. 1883) de vefat etti. Karaca Ahmed kabristanına defnolundu. Taşındaki kitâbe:

هو الحى الباقي

**Nâmdâğ-ı Hazret-i Ya'kub Âsım Molla kim
İlm ü fazliyle sudûr-i Rûm'a idi pişüvâ**

ارجى emri sudûr ettikde hakkında anın

Çâre ne elhükmlillâh eyledi azm-i beka

Cevher-i ferd idi kıldı rûhı eflâke urûc

Kân-ı irfân idi kaldı cüssesi tahtesserâ

Şâir-i şîrin edâ allâme-i yektâ idi

Emr-i istiftâda akvâli idi müftâbihâ

Bundan akdem Kuş adalı'dan inâbet eylemiş

Subh u şâm evrâdı idi zikr ü tesbîh-i Hudâ

Afv idüp isyânını ol sâlik-i rûşen dilin

Nûr-ı tevhîd ile kabrin eyle yâ Rab pür zıyâ

Fevtini i'lâmen inşâd eyledim târîh-i tâm

دیدی عاصم ملا یا حق قدی ترک ماسوی

Sadr-ı esbak Yusuf Kâmil Paşa, Medîne-i münevvereden avdetinde Mısır'dan Âli Paşa'ya gönderdiği 21 Şaban 1277 târihli mektupta - tanzîm ettiği - na't-i şerîften bahsederken «Bazı ebyât-ı müntehasesinin hatt-ı ta'lik ile tenmiki ve bir cây-ı münâsibe ta'likı zımında Medîne-i münevverede Molla ve hatt-ı ta'likte şöhreti meçhûl-i erbâb-ı imlâ olan Âsım efendi dâirelerine tevdi' kılman ..» diyor.

Tarih-i Lûtfî'de «Medîne-i münevvere ebniye-i âliyesinin ta'mirine o vakit Medîne kadısı olan Âsım Molla'nın tanzîm ve takdîm eylediği târihin vürûdı Sultan Abdülaziz'in cülûsuna tesâdüf etmekle sadr-ı vakit Fuad Paşa, târîh-i mezkûrî Abdülâziz nâmına tashîh ile arzylediği rehîni tahkîk» olduğundan bahsediyor.

Ebniye-i âliyenin yazılarını yazmağa memur edilen meşâhir-i hattâtinden Abdullah Zühdi efendi'nin - oğlu İbrahim Bey tarafından iâre olunan - defterinde manzûmenin asliyle musahhahı mûnderic ise de tashîhin Fuad Paşa'ya mı, Âsım Molla'ya mı âid olduğuna dâir bir işâret yoktur.

Sana Âsım diyen âlemde olurken âsım

mısraıyla başlayan hoş, fakat müstehcen bir kıt'a-i hecviyesi vardır. Âsım efendi Kâzım Paşa'nın arnavud olduğunu ibhâmen - ciğer, yürek, işkenbe, şirden, bumbur, sırik kelimelerinden mürekkeb, nâhoş ve müstakbeh bir kıt'a ile mukabele etmiştir. İkisinin de dercine edeb mâni'dir.

Yukarıda bahsolunan manzume-i târihiyye:

Şâh-ı cihan hazret-i Abdülmecid
Zill-i Hudâ nâib-i Hayrülenâm
Hidmetin eyler Haremeynin edâ
Sıdk ile ol fahr-i mülûk-i kirâm
Buldu zamânında saâdet cihan
Her eseri hayrı eder iltizâm
Zâtı olup mâsadak-i من بنى
Min tarafillâh edüp iğtinâm
Ebniye-i mescid-i Peygamberi
Eyledi ma'mûr çü Beytülharâm
Mülhem-i ta'mîri olup serbeser
Sûret-i ahsende kılup ihtimâm
Eyledi erkânını ta'dil hep
Niyet-i hâlisle buyurdu kıyâm
Mevzi'-i aslîsine her üstüvan
Vaz'olunup buldu ne zîbâ nizâm
Nisbet ile kubbe-i ulyâsına
Habbe kalur günbed-i firûze fâm
Levh ü kalem nakşına hayrândır
Arş eder ferşine bast-ı garâm
Revzen-i vâlâ-yi cilâsı eder
Mihir ü mehi mehbit i envâr-ı tâm
Zav'-i kanâdil-i minârâtıdır
İkd-i Sürreyyâya veren intizâm
Hür-i cinan etmede bu ravzanın
Verd-i mutarrâsını itr-ı meşâm
Rûz ü şeb etmekte melâik tavâf
İns ü perî melceidir bu makam
Olmadı eslâfda bir pâdişâh
Tâ bu kadar mazhar-ı hayri tamâm
Böyle gerektir eseri mu'teber
Böyle gerektir hele ibka-yi nâm
Eyle İlahî o şeh-i ekremin
Devletini şevketini berdevâm
Ömri füzun ola بحجاء النبي
Âfiyet ile geçe her subh u şâm
Revna-ı evreng-i hilâfet buyur
Bunda okundukca salât ü selâm
Abd-i kadim Âsım-ı dâî idi
Tayyibede kadi-i belde bu âm
Söyledi târihini şükreyleyüp

ابنه عاليه اولدى ختام

— 1277 —

Âtidedikiler, manzûmenin ta'dil olunan beyitlerindendir:

Sarf-ı himem eyledi Abdülmecid
Bu eser-i hayrı edüp iltizâm
Tahta çıkup dâder-i Abdülazîz
Oldı zamânında binâsı tamâm
Dâderinin rûhı heman şâd ola
Cennet-i a'lâyı ide Hak məkam

Dâi-i dîrinesi Âsım idi

Tayyibede kadi-i belde bu âm

Söyledi târihini şükreyleyüp

ابنه عاليه اولدى ختام

— 1278 —

Son asır Türk Şairleri'nde Fatin tezkiresindeki gazelden başka şu iki manzume de kayıtlıdır:

— I —

Kande bir ehl-i hîred kim rütbe-i vâlâsı var
Devletin bak meclis-i ahkâmı var şûrâsı var
Cümlesi Ferhâd u Şirin'i merâm-ı hâs eder
Bisütûn-ı kâr ü bâra tîşe-i ârâsı var
Etmeyiz ehl-i cünûn-ı asrı biz Kayıs'e kıyâs
Her birinin vâli-i matlabda bin Leylâ'sı var
Böyle gelmiş şöyle gitmiş denilür sâbıklara
Yerlerinde anların ammâ yine hâlâsı var
Bilmeyiz kimdir mecâlîste veren re'y ü karâr
Kim bilür âyâ mezâbitta kimin imzâsı var
Bir midir her mürtekib insâf ile eyle nazar
İtikâbatın dahi a'lâsı var ednâsı var
Kalmadı hey'ette hazm ü ihtiyât endişesi
Rûzgârın Âsımâ germâsı var sermâsı var

— II —

Âferin Ser'asker-i haknâşınâsın re'yine
Âkıbet nâmerdlik ile rüşdün isbât eyledi (1)
Askeriden tard ile nefy eyleyüp Kâzım Bey'i (2)
Şâirâne körlük ol zâte mücâzât eyledi

Bibliyografya; Lûtfi tarihi, Ftn., Stş.

Âsım (Lefkoşalı) — XIX uncu asır şairlerinden Âsım hakkında Fatin şu malûmatı veriyor:

«Âsım efendi cezire-i Kıbrıs'ta kâin Lefkoşa nâm kasabada kademnihâde-i sâha-i vücûd olup ilelân kasaba-i mezbûrede kitâbet hizmetinde istihdâm olunmakta bulunmuştur.»

Aynı eserde şu gazel yazılıdır:

Âstân-ı şeh-i devrâmı tebâh eyleyemem
Ya'ni hüsn-i nazarım Hak'ka güvâh eyleyemem
Mısır-ı dilde ola tâ taht nişin-i iclâl
Yok yere Yüsuf'ı üftâde-i çâh eyleyemem
Nâr-ı aşk olmuş iken şu'lefürüz-i şeb-i hecr
Mâl-ı pertev fikenî meş'al-i râh eyleyemem
Elde sad hayf ki sâbûn-i meâzir yok iken
Tenim âmihthe-i çirk-i günâh eyleyemem
Hükm-i mukdiye kemerbend-i itâat lâzım
Âsımâ ömri nizâ' ile tebâh eyleyemem

Bibliyografya: Ftn.

Âsım (Mütercim) — Ahmed Âsım'a bak

Âsım (Seyrekzade) — XVII nci asır şair ve tezki-recilerinden olan Âsım Mehmed, nakibüleşraf Seyrekzade Abdürrahman efendi'nin oğludur. Medrese tahsilini

(1) Mütercim Rüştü Paşa kasediliyor.

(2) Şair Kâzım Paşa.

bitirdikten sonra Şeyhülislâm Esirî Mehmed efendi'ye Bayezid medresesinde müd ve bilâhire mülâzım olmuştur.

Şeyhî, Vakayiülfuzalâ'da onun müderrislik hayatına aid şu malûmatı veriyor :

« ... devr-i medâris-i mu'tâde ile kırk akçe medreseden ma'zûl ve muntazır-ı neyl-i me'mûl iken 1076 (M. 1665) rebîülâhîrinde Osmanzade Kemâleddin Çelebi yerine Ferhad Paşa medresesine ziyet efzâ olmuşlar idi. Sene-i mezbûre şa'banında Kemal efendi zâde Yahyâ efendi mahlûlünden Kürkçü başı medresesi virilüp 83 muharreminde (M. 1672) Ali efendi biraderi Ebu Bekir efendi yerine Şeyhülislâm Hüseyin efendi medresesine hirâm 84 recebinde (M. 1673) imâm ı sultânî Mehmed efendi hazretleri yerlerine medâris-i sahnın biriyle makdiyülmerâm olup 85 ramazanında (M. 1674) Kapucuzâde Ahmed efendi yerine Siyavüş Paşa sultanı medresesi erzânî görülmüştü »

1086 şabanının on beşinci günü tâundan vefat etti. Edirne kapusu haricinde Emir Buharî zaviyesi karşısında Seyrekzade Yunus efendi yanına defnedildi.

Âsım'ın "Maârif-i ilmiye ile meşhûr ve sehâvet-i müfrita ile mezkûr" olduğunu söyleyen Şeyhî, onun müretteb divanı bulunduğunu da kaydediyor. *Beliğ* tezkiresinde diyor ki:

"Seyrekzâde Esseyyid Mehmed efendi zümre-i müderrisin i zevilhtirâmdan câmi'ülhurûf-ı kemine âsâ zeyli {zübdetüleş'ar tahririne şurû' idüp ihtisâr üzere tekmiil itmiştir." Âsım tezkiresi hakikaten çok muhtasardır. Hattâ bu esere tezkireden ziyade bir antoloji demek daha muvafık olur.

Âsım tezkiresi Faizi'ye zeylolarak vücade getirilmiştir. (1030-1620) den kendi zamanına kadar gelen şairlerin seçilmiş şiirlerini ihtiva eder.

Âsım, tezkiresinin sonunda şunları söylüyor:

« Bu abd-i fakîr yani Mehmed Âsım ibn-i Abdürrahman-ül-Kadî biasker-i Rumeli sâbika bu fennin yegânesi olan Faizî efendi lisân-ı Türkide olan lisanları cem'edüp pür mazmûn olan eş'arları intihâb edüp Zübde denmiş Bu fakîr andan sonra gelen erbâb-ı nazmın divanların cem' ve intihâb edüp Zeyli Zübde deyu tesmiye etmişimdir. Kusûru dâmen-i afv ile mestûr buyurula. »

Mehmed Emin Münib ibn-i Ahmed-ül-Hısnülman-sûrî» kalemiyle (1121-1709) da yazılmış bir nüshası Üniversite kütüphanesindedir (No: 778).

Şeyhî ve *Beliğ* onun şu beyitlerini örnek olarak alıyorlar :

Eşk-i çeşmim ki ser-i küçe-i cânâne akar
Cûy-i dileûdur o kim taraf-ı gülistâne akar
Hâr ü hâşâk-i şikîbimde karâr olsun mı
Bu gönül su gibi her serv-i hirâmâne akar
Eşk-i ter evvel-i hecrinde akardı ammâ
Şimdi görsen gözümüzden hele cânâ ne akar

Âsım ol hoy ki düşer zülfüne ruhsârından
Jâle gülden süzülüp sünbül ü reyhâne akar

***

Kazâ tesiri vardır tîg-ı âlemgîr-i âhımda
Nigâhın cevher itmişler gibi şemşîr-i âhımda

Bibliyografya: Şky. Ş., Sfy., Big.

Âsımî (Bursalı) — XVII nci asır şairlerinden olan Bursalı Âsımî'nin asıl adı Mehmed'dir. Babası Nakşî şeyhlerinden Muhyeddin efendi'dir. *Beliğ*'in «Güldestei riyazı erbabı kemali Bursa» adlı kendi el yazısıyla mevcut eserinde Bilecikli, matbu «Güldestei riyazı irfan» ında ve Şeyhî'nin Vakayiülfuzalâsında ise Giyveli gösterilen bu şeyh Bursa'da ikamet etmekte iken Âsımî doğmuştur. Gençliğinde sipahîliğe heves eden şair bilâhire tahsile merak sardırılmıştır. *Beliğ* diyor ki: «Ahd-i şebabda sipâhî tarikına sülûk edüp bir müddet tekü pûdan sonra bâ tevfiğ-ı ilâhî menâhî ve melâhî'den âsımî olmağla cânib-i salâha hirâm ve tahsîl-i ilm ü ma'rifete teşmîr-i sâid i ihtimâm etmişler idi.»

Önce Hafız zade Ahmed efendi'den, daha sonra Vâiz Ahmed efendi'den istifade etti.

Mülâzım olduktan sonra kırk akçe ile müderris oldu ise de bir müddet sonra azledildi. Uzun zaman «Kassamı askeri» de ve muhasebede kitabet hizmetinde bulundu. Bilâhire Emir Sultan ve Camii kebir vakfı Kâtibi oldu. Müteakıben babasından münhal kalan Halvayî mescidi imamlığına tayin kılındı. *Beliğ*'e göre Şair ;

Dergeh-i devlet meâbında kıldıkca namaz
Herkes ittikçe senâ Hak'kın cenâb-ı pâkine
Eylerim anda imâmetten safâ kasdım budur
Yüz süren evvel ben olam âstânın hâkine

mazmûnu mülâhazasıyla iftihâr ederdi.

(1069-1658)deki Celâli Hasan Paşa istilâsında ahaliden zulüm gören şair, teessüründen münzevi bir hayat geçirmeğe başladı. 1077 Rebiulahirinin onuncu veya on üçüncü günü yetmiş yedi yaşında olduğu halde vefat etti (M. 1666). Namazını Şeyh Mısıri efendi kıldırıldı. Pınar başında Zindan kapusu civarındaki bir servi ağacının dibine gömüldü.

Beliğ şöyle bir vefat tarihi kaydediyor :

Kemâl ü ilmile meşhûr-i âfâk
Ki ya'nî Âsımî ol pîri irşâd
Fazilet sâhibi asrın ferîdi
Sezâ olursa dâim hayrile yâd
Duâ idüp didim târih yâ Rab

اوله روح محمد عاصمی شاد

— 1077 —

Şairin meziyetleri hakkında *Beliğ* şunları söylüyor: «Merhûm nahlbend-i erbâb-i maârif ve ulûm olup her gazeli dîvân-ı fasâhet tâc-ı beyt-i manzûme-i berâet idi.»

Aynı eserde şöyle bir fıkra da kayıtlıdır:

«Merhûmun nebiresinden menkuldür ki pederi hezâr fen Ali Çelebi ki sâhib tercemenin ferzendidir vâlid-i büzürkvârı hattıyla kendi ebyât ve eş'ârı münderic bir lâtif mecmûalarını İstanbul'da Âsımî tahallüs eder bir şâir-i nev hevese ihdâ ve âsâr-ı peder-i vâlâ güheri olan mâbihiliftihârını endâhte-i deryâ-yi nisyân idüp safha-i rûzgârdan mahv ü nâpeydâ itmiştir.»

Şeyhi'nin Vakayülfuzalâ'sında ise «Müretteb divân-ı eş'ârı vardır» deniliyor.

Beliğ'in yazma ve basma yukarıda adları geçen iki eserinde şaire aid şu üç şiir kayıtlıdır:

— I —

— Gazel —

Arız-ı dilber kim anda hatt-ı anber bû biter
Bir gülistandır ki yer yer sünbül-i hindü biter
Sanma kaddin gibi gülzâr-ı letâfette senin
Bir nihâl-i nâz-ı nevres ar'ar-ı dîlcü biter
Kametın nahli gibi görmüş değildir bağban
Bâğ-ı hüsn içre eğerçi servler her sû biter
Miyveçin olsa aceb mi Âsımî-i haste dil
Şâh-ı kaddinden ki cânâ anda şeftâlû biter

— II —

Her dem hayâli bende o yârim ne demdedir
Şimdi aceb o lâle izârım ne demdedir
Ol bülbülüm ki şâm ü seher nâle eylerim
Âyâ benim o tâze nihâlîm ne demdedir
Bir an geçer mi ben anı bir kerre anmayım
Ol dahi der mi âşık-ı zârım ne demdedir
Ey bâd zülf-i dilbere var andadır gönül
Gör ol garîb-i dâr ü diyârım ne demdedir
İşret deminde Âsımî'yi yâd ider mi hiç
Der mi aceb o sinefigârım ne demdedir

— III —

— Kıt'a —

Ol dürri kenâr eylemeğe bahr-i felekte
Sanman beni girdâb-ı gam u firkate daldım
Havz içre görüb yâr ile ağyârı derâğuş
Gayretle özüm Âsımî taştan taşa çaldım
Vakayülfuzalâ'da ise şu iki beyit yazılıdır:
Kasd-ı cân eyler şehâ bir bî emandır hancerin
Kan ile âlûdedir hayli zamandır hancerin
Teşne diller gördüğü demde nice can virmesün
Bir güzel belden çıkar âb-ı revandır hancerin
Bibliyografya: Belig: Güldestei riyazı erbabı kemali
Bursa, Gld., Şky. Ş.

Âsümânî (Sazsairi) — Millet Kütüphanesindeki bir mecmuada (Mlt. Alm. K. Mz. No. 849) Âsümânî namına bir koşma kayıtlıdır. Başka hiç bir yerde eserine rastlamadığım Şair'in yaşadığı devri de kat'i olarak söyleyemeyeceğim. Manzumeyi naklediyorum:

Hazret-i Mevlâm yardımcın olsun
Merhamet bâbında erkân senindir
Pâdişâh arslanı yer halifesi
Kulların emrinde divan senindir
İnan olmaz şu cihânın varına
Bugünkü işini koyma yarına
Beni yansun diler aşkın nârına
Hâkipâyeye geldim ihsan senindir
Gözümden akıttım kan ile âbı
Şol işte bulursun Kâ'be savâbı
Oku arzihâlîm eyle hisâbı
Hakkımı hakkeyle ferman senindir
Âsümânî'yim aşk oduna yandım
Diyâr-ı gurbette gezdim usandım
Aziz başın için benim efendim
Arzulayıp geldim bu can senindir

Âşık Ahmed (Mutasavvıf) — Ahmed'e bak.

Âşık Çelebi (Bursalı) — XVI nci asrın en meşhur şahsiyetlerinden biri olan Âşık Çelebi, bir çok menbaların kaydettiklerine göre Bursa'da doğdu. Atayi'nin Şakayık zeylinde onun Pizrenli olarak gösterilmesi yanlıştır. Babası Seyid Nattâ' lâkabiyle iştihar eden Ali'dir. Âşık Çelebi, tezkiresinde onu şairler arasında kaydediyor (Ali'ye bak.)

Ahdî tezkiresinde şairin «Seyyid-i âli neseb ve emîr-i pâk haseb» olduğunu söylüyor. Müverrih Âli de (Knh.) «Sâdâtı Acem'den mahrûse-i Bursa'da mütemekkin sâhib kâr ü bâr ve nukud-i bişümâr idüğü müteayyin olan Seyyid Nattâ'm oğlu» olduğunu kaydediyor.

Beyanî de Seyid Natta' için «Sâdât-ı pür berekât-ı a'câmdandır» diyor.

Atayi'nin Şakayık zeylinde onun nesebi hakkında şu kayıtlı görülmektedir: السيد محمد بن السيد علي بن

محمد الرضوي زين العابدين بن محمد النطاع الرضوي الحسيني.

Bütün bu kayıtlarla Ali'nin Acem olarak gösterilmesi, o devrin modasına tabi olarak Anadolu'ya sonradan hicret etmesi dolayısıyla olsa gerektir.

Şair de, tezkiresinde babasından bahsederken, ceddinin Irak'lı olduğunu söylemektedir.

Âşık Çelebi'nin büyük babası Mehmed Bağdadlıdır. Ve asıl Seyid Nattâ' ünvanı bu adamındır. Nattâ'lık etmek suretiyle hayatını kazanan Mehmed, Atayi'ye göre:

«Timur fetretinde Seyyid Mehmed Buhârî ki mahrûse-i Bursa'nın hâk-i ıtırnâkinde mütevâridir. Dârülmelek-i Buhârâ'dan âheng-i Rûm ve Bağdâd-ı behişt âbâda ilka-i şeref-i kudüm eyledikte bunların harem-i keremlerine mihmân olup câzibe-i mahabbetleri inangîr-i azimet olmuştu. Seyyid-i eyyid-i merkum ile maan siyâhat-i Rûm idüp Yıldırım Hân asrında medine-i Bursa'ya hatt-ı rahli ikamet etmişler idi. Ol hâlde kerime-i mükerremelerin Emîr Buhârî hazretlerinin ikd-i akdi ile

tekrîm ve şem'i serâperde-i harim eylemişti. Seyyid Nattâ'dahi vezîr İshak Paşa'nın kızını tezevvüc eyleyüp Yıldırım Han hazretleri Ebû İshak zâviyesini Seyyid Nattâ için binâ eylemişler idi. Ve merkumu sâdât-ı kirâma nâzır nasb eyleyüp tevliyet-i evkâf-ı zâviyeyi mezbûre ve evlâdına şart eyledi. Timur-i pür zûr vak'a-sında Seyyid Mehemed Nattâ ve Molla Fenarî ve Şeyh Mehemedül-Cezerî diyâr-ı Acem'e bile gitmişti. Seyyid-i mezbûr ba'delhalâs hacceyleyüp hîn-i kufûlde Şehzade Sultan Mehemed Hân ibni Murâd Hân-ı sâ-ninin cem'iyet-i hitâmı esnasında bisât-ı inbisât gibi hâtır nişin ve dilkeş bir simât-ı münakkaş işleyüp ol zamâne pek me'lûf-ül-isti'mâl olmamağla matbû-i Pâ-dişâh-ı deryâ nevâl olmuş idi. Âhır-ı ömrüne dek mazhar-ı nazar-ı şâh-ı kerem ve muazzez ü mükerrrem olup Zeynelâbidin nâm bir ferzend-ı dilbendi kalmış idi. An-lar dahi devlet-i Fatihîye ve Bâyezidiyyede nakibüleş-râf ve safahât-ı câhı baîdül-etrâf olmuş idi. Seyyid Ali nâm bir halef-i bâhir-üs şerefi zuhûr» eylemişti ki Âşık Çelebi bu zatın oğludur.

Şairin asıl adı Pir Mehmed'dir. Ve *فیض* tabirinin delâlet ettiği 926 tarihinde doğmuştur (M.1519).

Âşık Çelebi, gençliğinde büyük bir hevesle çalıştı. Kasım Paşa müderrisi Sürurî Çelebi, Kalenderhane müderrisi Taşköprülüzade efendi, Mahmud Paşa müderrisi Arapzade Abdülbakî efendi ve salun müderrisi Saçlı Emir efendi, Karasili Hasan Çelebi ve Ebüssuud efendi gibi âlimlerden istifade etti. Muhyeddini Fenarî'den mülâzım oldu.

Âşık Çelebi müderrislik hayatına atılmamış, seyahat hevesine düşmüştü. Bir müddet sonra « meşûtası olan hazret-i Emîr evkafı tevliyetin ihtiyâr » etti. (953—1546) da Muradiye müderrisi kurşunizade Bursa evkafının teftişine memur edilmişti. Âşık Çelebi bu sırada azledilerek İstanbul'a geldi. Artık meslek hayatına atılmak ihtiyacını duymuştu. İlk hocası Emîr Giysudar o tarihte İstanbul kadısı bulunuyordu. Onun mahkeme kâtibi oldu. *Atayî* diyor ki ; « 954 senesinde Muhyeddin efendi vefat idüp Bursavî Emîr Hasan Çelebi himmetiyle molla-yi merkumun dânişmendi olduğun da'vâ ve fuhûl-i ulemâdan şühûd-i adl ile isbât-ı müddeâ idüp sadr-ı Rûm Bostan efendi merhum mülâzemetini kayd ve mürğ-i dil-i remîdesin bu kayd ile saydeylemişti. Yazdığı Zeyl-i Şakayık'ta Bostan efendi hakkında bâis i senâhânı mülâzemet husûsunda olan ihsâmdır. Şair bundan sonra kadılık hayatına atıldı. Sırasıyle Silivri, Priştine, Serfice, Narda kadılıklarında bulundu. Son bulunduğu yerde halkı memnun edememişti. Bazı kim-selerin şikâyeti üzerine Alâiye'ye gönderildi. Buradan hiç memnun değildi. Kanunî'nin

Halk içinde mu'teber bir nesne yok devlet gibi

Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi
gazelini tahmis ederek padişaha takdim fırsatını bul-

muş ve bu yüzden Niyebolu kadılığını elde etmişti. Daha sonra Rusçuk kadısı oldu.

(973 — 1565) yılı sonlarında Ali Pürtek reis'in maiyetindeki filo hükümdar gemisi de beraber olarak Rusçuk önünden geçerken Âşık Çelebi'ye istikbalde bulunması teklif olundu ise de o, «bir kaç tahtayı ta'zimden pâdişâhımıza ne şeref âid olur» deyerek aldırmamıştı. Fakat kaptanın ihbarı üzerine şair, derhal azledildi.

Selim II. Belgrad'dan İstanbul'a gelirken bir « lâ-miye gazel » takdim etti. Yeni hükümdar buudan memnun olarak Çelebi'ye yüz elli akçe tahsisat ile Kartava Kadılığını tevcih etti. (976—1568) de azledildi. Vücade getirdiği « Tezkirei şuara » yı padişaha ve arapça yazdığı Şakayık zeylini de sadrazam Mehmed Paşa'ya hediye etti. Bu çalışmasına mükâfat olarak kendisine « kaydı hayat şartıyla » Üsküp kadılığı verildi. 979 şabanının sonlarında (M. 1571) zatülcenpten öldü.

Bursalı Cinanî,

عاشق سفر ایلدی جهاندن

tarihini söylemiştir.

Âşık Çelebi'nin cömerd bir adam olduğunda bütün menbalar ittifak ediyorlar. Onun güzellere karşı fazla meclûb olduğunu da görmekteyiz. Müverrih Âli diyor ki (*Knh.*): « Tesîr-i mahlâs anı aşk-ı mehrûyâne ahas ve uşşak-ı âlûde dâmânile seyr ü sülûke muhtas kılup her zaman bir gül'izârın vâsfinda bülbül-i nâlân olmaksan hâlî değildi. »

Âşık Çelebi'nin bu yolda bir takım menkabeleri de mevcuttur (*Knh.*, *Şky. Atı.*).

Kendisi de bir beytinde

Doğaldan vasfı ismine muvâfık

Güzeller mübtelâsı ya'ni Âşık

diyor. Muallim Naci'nin çok beğendiği bir beytinde, de

Beni ağyâra nisbet eylersin

Âşık oldumsa kâfir olmadım a

tarzında kendisini müdafaa ediyor.

Âşık Çelebi, şiirlerinde ekseriyetle aşkı ve aşk yüzünden hasil olan elemi terennüm etmiştir. Ve onun, devrinde yalnız tezkiresiyle ve diğer mensur eserleriyle değil manzumeleriyle de şöhret kazandığını görüyoruz. Nazire mecmualarında ve diğer mecmualarda şiirlerine en çok tesadüf ettiğimiz şairlerden biri de Âşık Çelebi'dir. San'at bakımından pek büyük bir kıymeti olmayan bu şiirlerde en ziyade göze çarpan hususiyet, aşkın ifadesi ve samimiliktir.

Âşık Çelebi'nin eksik bir divanı bugün elimizde mevcuttur (*Mlt. Alm. K. Mz. No. 263*).

1725 beyitten ibaret olan bu divanda Kanunî, Muhyeddin efendi, Hoca Çelebi, Müftizade efendi, Şerifzade, İznikli Ali Çelebi hakkında 19 kadar kaside olduğu gibi Selim II. için yazılmış bir murabba da vardır. Bunlardan başka 2 terciübend, 1 terkibibend, 5 murabba, Kanunî'nin 1 gazelini tahmiş ve 114 gazelden mürekkep olan bu eserde muhakkak ki Âşık Çelebi'nin pek mahdud şiirleri vardır. Mecmualarda tesadüf edilen şiirlerden bir çoğu bu divanda mevcut değildir. Esasen divânın bazı sahifeleri de kopmuş bir haldedir. ✕

Âşık Çelebi'nin en mühim ve en çok şöhret kazanan eseri «Meşairüşşuarâ» adındaki tezkiresidir. O devir şairlerinin hususiyetini göstermek itibriyle bu eserin büyük bir kıymeti vardır. İfade itibariyle Lâtîfi tezkiresindeki vuzuh ve samimilik bunda yoktur. Şair, inşadaki mehareti göstermiş, hayli tekellüfe düşmüştür.

Âşık Çelebi tezkiresinin bir hususiyeti vardır. Diğer tezkirelerde olduğu gibi hecaî bir sıra takib edilmemiş; şairler, ebced harfleri esas tutularak sıralanmıştır.

Âşık çelebi tezkeresindeki şairleri sırasıyla gösteriyorum.

ا — Şeyh İlahî, Kemal Paşazade Ahmed, Ahmedî, Ahmed Çelebi, Ahmed Çelebi, Edayî, Edayî, Âsafî, Usulî, Âfitabî, Âfitabî, Âgehî, İlahî, Allahî, Amanî, Amanî, Emrî Çelebi, Ümidî Paşa, Ümidî, Emirek, Emirî, Emirî, Emir, Eminî, Âni, Enverî, Ehli.

ب — Bakî, Bakî, Bezmî, Bezmî, Bahrî, Basîrî, Bekayî Beligi, Penahî, Bahayî, Baharî, Behiştî, Behiştî, Beyanî, Beyanî, Bidarî, Peykî.

ج — Câmî, Cafer Çelebi, Caferî, Cefayî, Celâlî, Celilî, Cem Sultan, Cenabî Paşa, Cenânî, Cinânî, Cevanî, Cevrî, Cevherî.

د — Danişî, Dai, Duhani, Derunî, Deruni, Derunî, Derviş Çelebi, Derviş Çelebi, Derviş Çelebi.

ه — Hatifî, Hatifî, Hatifî, Hadî, Haşimî, Hecrî Hüdayî, Helâkî, Hilâlî, Hemdemî.

و — Vardarî, Vâlihî, Vâlihî, Valî, Vecdî, Vahdî.

Vahyî, Vahyî, Vedai, Vezni, Vasfî, Vasfî, Visalî, Vusulî, Vusulî.

ز — Zârî, Zamanî, Zemini, Zeyrekî, Ziyetî, Ziyetî, Zeynî.

ح — Hafız, Hafız, Haletî, Habîbî, Hadidî, Harirî, Hasbî, Hasan Çelebi, Hasan Çelebi, Hüseyinî, Hıfzî, Hıfzî, Hilmî, Halimî, Hamdî, Hayderî, Hayatî, Hayretî.

ط — Tabîî, Tab'î, Tab'î, Tabîbî, Tulûî.

ی — Yetim, Yetimî, Yahya, Yakini, Yakini, Yusuf Sineçâh, Yunus Emre.

ک — Kâtibî, Kâtibî, Kâmi, Kâmi, Keşfi, Keşfi, Kemali zerd, Gülâbî, Günahî, Güvahî.

ل — Lealî, Lûtfî, Lûtfî, Lâtîfî, Lâlî, Lâlî, Lem'î, Livayî, Levhî, Lâmiî, Lâyihi.

م — Mealî, Mecdî, Mahremî, Mahvî, Muhyî, Muhtari, Müdamî, Müderris, Medihî, Merdümi, Mesti, Müslim, Mesihî, Meşamî, Meşrebî, Mustafa Çelebi, Muamma-yî, Manevî, Manevî, Muidi, Makalî, Makamî, Melihî, Mümin, Mihri, Mirî, Meylî, Meylî, Meylî, Mesihî.

ن — Nalişî, Namî, Nebatî, Nisarî, Necatî, Nuhasî, Necmî, Nesimî, Nişanî, Nişanî, Nişanî, Neşrî, Nasuhî, Nutkî, Nizamî, Nazmî, Na'tî, Nimetî, Naimî, Naimî, Nikabî, Nakşî, Nigârî, Nigâhî, Nevalî, Nevâlî, Nuhî, Nuri, Nev'î, Neharî, Nihalî, Nihanî, Nihanî, Nihanî, Niyazî, Niyazî.

س — Sâi, Saatî, Sagarî, Sakî, Salikî, Sailî, Sebzî, Sücudî, Sehabî, Sehayî, Sahrî, Sahrî Siracî, Sürurî, Sürurî, Sürurî, Sırrî, Sadî, Sadî, Sadî, Sayî, Sayî, Sifalî, Selâmî, Süleyman, Süleyman, Sülûkî, Selikî, Suzî, Sühayî, Sehî, Seydî, Seydî, Seyfî, Seyfî.

ع — Ârif, Ârifî, İydî, Abdülaziz, Abdî, Ubeydî, İtabî, Adlî, İzarî, İzarî, İzarî, Özrî, Arşî, Arşî, Azmî, Azmî, Azizî, Askerî, İşretî, Aşkî, Aşkî, Aşkî, Atayî, Atâ, Atâ, Atâ, İlmî, İlmî, İlmî, Ulûmî, Ulvî, Ulvî, Ulvî, Âlî, Âlî, Âlî, Amrî, Andelibî, Ahdî, Ahdî, İyanî, İyanî, İydî, Ayşe Hatun.

ف — Fanî, Fahrî, Firakî, Firdevsî, Ferdî, Ferruhî, Feridun, Feridî, Füsunî, Fazlî, Fazlî, Fazlî, Fuzulî, Figanî, Fakirî, Fikrî, Fevrî, Fehmî, Feyzî.

ص — Sâfî, Sabirî, Salih, Saniî, Subhî, Sabrî, Sabuhî, Sadrî, Sıdkî, Safayî, Sun'î, Sun'î, Sun'î.

ق — Kabilî, Kabulî, Kadirî, Kadri, Kudsî, Kurbî, Kandî, Kıyasî.

ر — Reyî, Reyî, Rahmî, Rahikî, Rahimî, Rusuhî, Rızayî, Rızayî, Rızayî, Ref'î, Refikî, Remzî, Remzî, Rubî, Revanî, Riyazî, Riyazî.

ش — Şairî, Şamî, Şanî, Şanî, Şahidî, Şah Kasım, Şah Mehmed, Şah Çelebi, Şikârî, Şikârî, Şikârî, Şükri, Şemsî, Şemsî Paşa, Şurî, Şevkî, Şevkî, Şehdî, Şehidî, Şeyhî, Şeyhî, Şeyda, Şirî, Şirî.

ت — Tâbî, Tâbî, Tabîî, Türabî.

ث — Sanî, Sübutî, Senayî.

خ — Hatemî, Hatemî, Hakî, Haverî, Hatmî, Hatmî, Hudayî, Harabî, Husrev, Husrevî, Hızrî, Halilî zerd, Halilî, Hayalî, Hayalî.

ذ — Zatî, Zihnî.

ض — Zaiî.

ط — Zuhurî.

غ — Gubarî, Garamî, Garibî, Garibî, Gazalî, Gulâmî.

Âşık Çelebi ile Lâtîfi arasında bir meslek rekâbetinin mevcud olduğu anlaşılıyor. Şair, Tezkire mukaddemesinde Camî'den, Nevaî'den ve Anadolu Türkleri arasında ilk Tezkireyi vücade getiren Sehî Bey'den hürmetle bahsettiği halde Lâtîfi'yi iğneli bir ifade ile mevzubahsetmiştir. Tezkiresinin Lâtîfi maddesinde de şunları söylüyor:

« Lâtîfi ile fakir birer tezkiretüşşuara demek fikr idüp ol zaman fakîr huûf-i esâmî tertîbin ihtiyâr ittim idi. Sonra Mollâ-yi mezbûr benim tertîbime sarkup yâran lokmasına tama'ittiği ecilden ben dilgîr olup ferâgat idüp on beş yıldan ziyade cem'ittüğüm evrâk tâkçe-i ilmâlde metrûk ve nihâde kaldı.»

Âşık Çelebi tezkiresinin yazma bir çok nüshaları mevcuttur. Fakat bunlar arasında en mükemmel nüsha Millet-Ali Emiri kütüphanesindeki yazmadır.

Mevzubahsedilen şairlerden bir çoğunun resimlerini ihtiva etmektedir. Bu resimlerden çoğunun hayalî olduğu şüphesizdir. Fakat bir kısım şairlere aid olan tasvirlerin kendi simalarına yakın olmaları ihtimal dahilindedir. Bu resimlerin her haldе bedîî bir kelemden çıkmış olması itibariyle san'at tarihi bakımından da çok büyük kıymetleri vardır.

Âşık Çelebi'nin kıymetli bir takım eserleri daha mevcuttur.

Atayî Şakayık zeylinde onun şu eserlerini zikrediyor:

« Âsârından iki kıt'a Hadîs-i erbaîni vardır. Biri Molla merkumûn tercemesi ve biri kendinin cem'idir. Ravzatüşşühedâ'yı terceme etmiştir. İmam Gazalî'nin التبرالمسبوك في نصائح الملوك nam kitabını terceme etmiştir. Hatib Kasım oğlu Ravza'sın ve Şakayık-ı nu'maniyeyi terceme edüp Taşköprülü zâde efendi'ye arzyledikte Mevlânâ Âşık biz bunu Türkçe yazmış idik. Tercemede bihude zahmet ihtiyâr etmişsiz diyu lâtife idüp kitâb-ı mezbûrun sehl-ül-ahz olduğuna işaret ederler. Manzûm Sektvar nâmesi ve mecmûa-i Sukûk'ı vardır.»

Bursalı Tahir fazla olarak şu eserlerinden de bahsediyor (Osm.):

«Zeyl-i Şakayık, قاع البدعة في نصره السنة, Manzume-i Şeh rengîz, Ahlâk ve siyasiyât-ı askeriyeden bâhis olan Selim-i sanî namına tevsiân terceme eylediği معراج الایله

السياسة الشرعية في (Bu eser İbn-i Teymiye'nin ومنهاج العدالة namındaki eserinin tercemesidir.) isminde kırk bab üzere müretteb eseri de şâyân-ı mutâlâa âsârdandır ki yazma bir nüshası Âşir efendi ile Manastır kütüphanesinde mevcuttur.

İşbu âsârdan yalnız Hadîs-i erbaîn şerhi matbu'dur., Bütün tezkirelerimiz de onun ilmi kabiliyetinden ve şairliğinden takdir ile bahsediyorlar.

Lâtîfi «Sair kemâlât ve fezâilinden fazla şi'r ü inşâsı ve nazm ı dilküşâsı vardır» diyor.

Ahdî diyor ki:

« Hoş fehm ve şüh tab' ve şi'r ü inşâda bi nazîr ve esnâf-ı nazımdan habîr kelimât-ı selîs ile meclis ârâ ve ebyât-ı nefisile râhat efzâ ve edâ-yi pâk ile akrân içinde yegâne ve zihn-i müdrikile meşhûr-i zamâne ve ber muktezâ-yi mahlâs âşık-ı hobrûyân-ı zaman ve şifte-i perîpeykerân-ı cihandır. Ol sebebden serâpâ eş'ârî âşıkane ve cümle-i güftârı vasf-ı dilberân-ı zaman ve hasb-i hâl-i mestân-ı der-i meyhâne vâki' olmuştur. »

Hasan Çelebi diyor ki: « Kuzat içinde ilm ü ma'rifetle meşhûr-i vilâyet zât-ı fezâil mevfürunun her ciheti ma'mûr idi. İnsâf badur ki, geçen şuarâ-yi eslâfın ahvâl ve evsâfın muhkem tetebbu etmiştir. Lâkin tahrir ve inşâsında kat'â letâfet ve melâhat yoktur. Şî'ri hezâr bâ hezâr inşâsından a'lâ idüğü zâhir ve peydâ iken acebdir ki yine inşâ ile meşhûr ve nâmı defter-i münşiyanda mastûrdur. »

Beyanî diyor ki « Kuzât içinde fazl u irfân ile meşhûr her ciheti ma'mûrdur. »

— I —

Kadem basup gele çün kabr-i Kays'e nâka-i Leylâ
Mezârı üstüne örter deve tabanı bir kemhâ
Rühinde reng-i rûdan hüsn-i Yûsuf ârızı sandım
Alındı hayli rengin oldı bana ol gül-i ra'nâ
Kulağuma çalındı nefha-i ney nefha-i sûra
Nefes oğhymış anıncün ider dil mürdesin ihyâ
Aceb mi vesme-i ebrusı üzre zer varak olsa
Berât-ı hüsn ünvandır ki rih âlûd ola tuğrâ
O İsi dem leb-i canbahş ile var olsun ey Âşık
Görüp ben hastei kâsd itti ihyâ geldi ahyânâ

— II —

Ne acır var bana zahm-ı hadeng-i yârdan gayri
Ne ağlar bulunur bu dîde i bîdârdan gayri
Döner yok üstüme hergiz duhân-ı âhdan özge
Yanar yok hâlîme hiç âh-ı âteşbârdan gayri
Beni zindân-ı hicrâne salup habseyledin şâhım
Günâhım neydi bilsem sevdiğim ikrârdan gayri
Hücûm itti dile gam askeri dergâh-ı cânâne
Varır feryâda kim ola figan ü zârdan gayri
Cihanda bulduğun cevri ana eylersin ey gerdun
Felâkeş yck mı ycksa Âşık-ı genlândan gayri

— III —

Kimsenin hiç dehânına sözi yok
Lâ'lin anılsa sükkerin tuzi yok
Öygünelden beru kad-i yâre
Nerkisin servi görecek gözi yek
Devr-i lâ'linde kaldı zulmette
Âb-ı Hızr'ın görünmeğe yüzi yok
Hüsnün ayı güneş gibi doğalı
Kamerin çerhi batdı yıldızı yok
Subh-i ümmide irmedi *Âşık*
Şâm-ı hecrin diriğ gündüzi yok

— IV —

Her dolusu bedrolur her cür'asıdır bir hilâl
Bezmine canlar virir ol âftâbın ehl-i hâl
Ger günâhise mahabbet dostum kanım sebil
Cürm ise vaslın temennâsı beğim katlim helâl
Bir yabâna attuğun tırnağına değmez senin
Kangı kecrâdur diyen kim kaşına benzer hilâl
Gitti baştan akl u dilden sabr u elden ihtiyâr
Kaldı cismim haste cânım nâtevan dil bi mecâl
زکوی یا حمیرا zevk-ı lâ'lindir dile

Câna zülfünden irer bûy-i بلال ارحنی یا بلال
Âşık-ı üftâdeden âr itme kim derd ü gamın
Anı bir şekl itti ki görsen dahi bilmek muhâl

— V —

Dilde aşkınla dâğ yandırdım
Yine ben bir çerâğ uyandırdım
Yâr sevmez dimiş beni candan
Can virüp yoluna inandırdım
Heccile çökmüşidi hâne-i dil
Tir-i yâr irişüp dayandırdım
Şemmesin nakd-i cânile aldım
Zülf-i yârı aceb dolandırdım
Medh idüp şekerin lebin *Âşık*
Tütünin ağzını sulandırdım

— VI —

Figân kim dest-i mihnetten alınmadı giribânım
Diriğa kim alıştı kaldı hâr-ı hecre dâmânım
Diriğa ben gedâ-yi nâtevan ol şâh-ı âlemdir
Bülend eyvânına irmez kemend-i âh ü efgânım
Belâ-yi fakr ile ben ağladıkca çeşm-i gam didem
Pür eyler rahm idüp bana dür ü gevherle dâmânım
Gehi gamzenle bimâr olana handenle timâr it
Yazıktır kullara kıyma ikende hey güzel hânım
Görinen *Âşık* sanma şafaktır âsmân üzre
Beni zulm ile öldürdi düşüptür boynuna kanım

— VII —

Heves-i sohbet-i cânân ile öldüm gittim
İrmedim vuslata hicrân ile öldüm gittim
Nâlişim işide rahmeyleye öldüre diyu
Âh kim nâle vü efgan ile öldüm gittim

Bir yana ta'ne-i ağıyar ile cânım çıktı
Bir yana mihnet-i devrân ile öldüm gittim
Ne sorar derdimi ne hâlime rahmeyler var
Dostlar hasret-i dermân ile öldüm gittim
Sekler âsûde eşiginde vü *Âşık* mehcûr
Âh kim gayret-i akırân ile öldüm gittim

— VIII —

Kabrim üstünde olup her sebze güyâ bir zeban
Ehl-i derde hâl diliyle ide hâlim beyan
Ben şelid-i tiğ-ı aşk olduğuma şahid yete
Lâleler kanlu kefenlerle mezarımda iyan
Dostlar süsen değıldir kabrim üzre görinen
Sıneme hancerler urmuşdur sipihri bi aman
Çakdı yakdı sinemin süz-i giyâhı kabrimi
Yoksa itmez kabri uşşâka zarar bâd-i hazan
Bir duâ ile yolun düşerse ey İsi nefes
Dâğ-ı hasrettir mezarımda olan yer yer nişan
Zâhir olup mu'ciz-i İsi bulur can mürdeler
Ol kıyâmet serv kamet olsa bu sûya revan
Kangı gülşenden güzer ide diyu sen serv kad
Kabrimin nerkisleri etrafı olmuş dideban
Hâşelillâh kim gam-ı aşkınla can viren öle
Belki ey İsi dehen bulur hayât-ı câvidan
Şâddır rûhı mekânı şübhesiz firdevsdir
Yoluna *Âşık* çü kurbân oldu rûh itdi revan

— IX —

Bestir sirişk-i çeşmile dâğ-ı şererfeşan
Da'vâya ma'ni lâzım ise aşık nişan
Şemşir-i yâr beldedürür bu harâmidür
Kurtulmaz anda eylemiyen varı dermiyan
Kühsâr-ı serde dide-i giryanlarım görüp
Dilber didi هنالك عينان تجريان
Pehlûya çekmek olur idi tig-ı dilberi
Hancer araya girüp ana basmasaydı yan
Feth itmeyen tılsım-ı vücûdını *Âşık*
Bulmaz visâl-i yâre irüp genci şâygân

Bibliyografya : Ltf., Ahd., Aşk., Hsn., Byn., Knh., Şky.
Aty., Evliya Çelebi seyahatnamesi, Osm. ve mecmualar. Şair'in min-
yatürü *Âşık Çelebi* tezkiresinden alınmıştır (Mlt. Alm. K.).

Âşık Dede (Bektaşî Şairi) XIX uncu asırda yazıl-
mış bendeki bir Bektaşî mecmuasında *Âşık Dede*
namına bir nefes kayıtlıdır. Mecmuada muhtelif asır-
larda yaşayan Hatayî, Pir Sultan Abdal, Kul Himmet
Gedayî.. gibi şairlerin eserleri de kayıtlı bulunduğu
içindir ki Şairin yaşadığı devri tayin edemedim. Nefesi
aynen yazıyorum :

Acablarım gönül seni
Hal bilmeze hâl sorarsın
Yanında bülbül dururken
Kırda toya gül sorarsın

Çaldın çarptın gerisini
 Bekle aşkın korusını
 Yedi bahrin birisini
 Karışacak göl sorarsın
 Dulterimiz oldu mürde
 Kimler kondı göçti yurda
 Nalband olmayan şehirde
 Aşk atına nal sorarsın
 Hak nazar etmiştir göze
 Odur yol gösteren bize
 Kulağı sağır dilsiz
 İklim iklim yol sorarsın
 Âşık Dede'm sen varsana
 Musa güllerin sorsana
 Kendi aybını görsene
 İlde eksikli kül sorarsın

Âşık Garib (Sazsairi) — Garib'e bak.

Âşık (İbrahim Tennurî) — XV inci asrın meşhur mutasavvıflarındandır. Babası Hüseyin efendi Sivas'lı, annesi, Amasyalıdır. Âilesi « Sarrafzade » ünvanıyla şöhret kazanmıştır.

Sivas veya Amasyada (*Osm*) doğmuş olan İbrahim Tennurî Sivas'ta biraz okuduktan sonra Konya'ya giderek orada en meşhur âlimlerimizden Karamanlı Sarı Yakup'tan tahsilini bitirmiş, sonra Kayseri'ye giderek orasını vatan edinmiştir. Hand Hatun medresesine müderris olan İbrahim, bir kaç yıl o vazifeyi ifa etmiş, fakat müderrisin Hanefî mezhep olması şart olduğundan, Şafîî olan şair, müderrisliği bırakmağa mecbur olmuştur. « Efendim Hanefî olsanız da bu ciheti terk etmeseniz » deyenlere, « bir müderrislik için de mezhep değiştirilmez » demiştir (*Şky.*, *Kayseri Şairleri*).

Şakayık'ta ve ondan naklen *Kayseri Şairleri*'nde Şaire aid şöyle bir menkabe kayıtlıdır:

« Dâimâ Kur'an-ı Kerim okumak ve ma'nâsını düşünmekle vakit geçirmekte iken hiç durmayup ağlamak, kendinden geçmek gibi bir takım haller zuhûr etmeye başlar. Bir derde tutulduğunu anlar. Cisim hastalığının hekimleri olduğu gibi aşk, mahabbet, gönül hastalığının da tabibleri bulunduğunu bildiğinden adımı işittiği bir kâmil şeyhe yetişmek için Erdebil şehrine gitmek üzere Kayseriye'den çıkar. Yolda Göynük-Torbali'ya uğradığında Ak Şemseddin Hazretlerini bulur ve görür ki hastalara bakıyor, ilaç veriyor, iyi ediyor. Bir gün hastalar arasına karışarak Ak Şemseddin'in mübarek elini öpüyor ve hastalar gidinceye kadar bekliyor. Hazret-i Şeyh acebdir ki hiç bir gönlüm ağrır der kimse yoktur deyerek Şeyh İbrahim'in hâlini sormağa başlar. Cevâbında Efendim, Kayseriye'de müderris idim, içerimde bir derd peydâ oldu, derman umageldim der. Hazret-i Şeyh bize ne armağan getürdün deyince pek fakir bir zamânı olduğundan eli boş bulunmakla sıkılır,

utanır, bir şey söyleyemez. Buyurur ki, biz sizden dünyâ armağanı istemeyiz. Vâkıadan ve sâir ahvâlden nen var. Bu defa Şeyh İbrahim son derece acz ü teslimiyet göstererek, Sultânım yüzü kara bir kimseyim, nesnem yoktur cevâbını verince öyle ise sen biraz kal emrini vererek halvete kor ve birinci gecede hayırlı, feyizli pek çok vâkıalar görür. Bir gün gel İbrahim şu tennureye (tandır) otur deyerek tennure oturdup terletir. O sırada ma'nâ yüzünden hakikat âleminde her ne olursa olur, ondan sonra Şeyh İbrahim Tennurî olarak Kayseriye'ye döner gelir.

Kendileri de murâcaat eden gerek cisim hastalarını, gerek gönül derdlilerini tandura oturtmak ile tedâvi ve irşâd ettiğinden o isim ile şöhret bulur, Bayrâmî tarıkında Tennurî tarıkı bir kol ve kendileri pir-i sâni sayılmaktadır. »

Şakayık tercümesinde İbrahim Tennurî ağzından yazılmış şu cümlelere de tesadüf ediyoruz (*Matbu nüsha S 247*):

« Şeyh hazretleri bana halvet emri idüp ol giceyi ihyâ ettirdikte dört yüz vâkıa gördüm. Sabah oldukça ol vâkıâtın evvellerine kalem-i müşgin rakam ile işâret idüp aded-i merkuma muvâfık vâkıâtı bir bir mufassal ve meşrûh ta'dâd eyledim. Sevâbık-ı eyyâmda nisyâna mübtelâ olup namazda kırâat itmeğe kasd u niyyet ittüğüm süver-i icâz suveri ekser-i evkatta unudur iken hâlâ bu denli vâkıât-ı hıfz vo zabt ittüğüm Şeyh hazretlerinin berekâtındandır diyu i'tikad eyledim. Şeyh hazretlerinin hankâh-ı kerâmet destgâhında şair söfiller ile nesak-ı ma'hûd üzre halvet-i selvet bahsine müdâvemet ve ihyâ-i leyâliyeye mülâzemet ve münâdemet eyledim. Hazret-i Şeyh efendi'nin müridi zamân-ı halvetde kemâl-i riyâzatla murtâz olup nân ü âb ve hord u hâbden bîküllîye munkatî' olur iken bana her gice bir kâse taâm ve bir nân ve bir cüz su gönderir idi. Süfresi gaybdan hân-ı bipâyân irşâd ile ve âb-ı nâb-ı imdâd ile sîrettiği gibi zâhir-i hâlde dahi taâm ile doyurur idi. Müddet-i medîdden sonra benim hatırıma bu ma'na lâylı oldu ki bu denli riyâzat ve mücâhede ortasında gerü hayvânâttan halâs olmayup eklü şûrb ile mukayyed olmak muktezâ yı makama muhâlifdir. Min ba'd taâm ekletmeyim. Bu dâiye ile ol gice yemek yimeyüp cû ve mücâât ile ibâdet eyledim. Velikin leyâli-i sâlifeda görünen suver ve infîâlât ol gice nümâyan olmayup âlem-i misâlden bir nesne mütemessil ve müteşekkil olmadı. Bu mâ'nâ Şeyh Ak Şemseddin hazretlerinin mir'ât-ı safâ sıfât-ı hâtır-ı âtırına mün'akis oldukça hizmet eyleyen hizmetkâr Şeyh Ak Şemseddin ağzından bana itâb idüp tavr-ı mu'tâddan taaddî sana münâsib değildir. Tabîb-i kulûb olan mürşid ve mürebbî senin nabz-ı ahvâline senden a'ref ve a'lem iken ann rızâsına muhâlif ve mizâcına mugayir kâr ihtiyâr eylemek sû-i tedbirdir dedi. Eyyâm-ı riyâzattan seksen

yedinci gicede leyle-i berâta benim tabiâtim yağı vâfir fülfüllü pilâv istedi. Akşam oldukça Şeyh hazretleri beni da'vet idüp zıkr olunan taâmdan bir çanak dop-dolu taâmı önüme koyup Şeyh Şemseddin bunda yoktur farzeyle dahi mikdâr ı müştehi ekleye diyu emreyledi. İmtisalen bil emr ben dahi ol taâmı bittamâm ekl eyledikten sonra Şeyh hazretlerinin emri şerifiyle halvetten hurûc eyledim.»

Gene *Şakayık*'ta onun teslik tarzı hakkında şunlar yazılıdır:

«Mûmâileyh Şeyh İbrahim'in tarik-i irşâdı bu üslûb üzre idi ki kendüye irâdet getüren mürîdi mebdî-i şürû' ve evâil-i ahvâlinde feth-i bâb oluncaya değin gündüzün istihdâm idüp giceyi ana ihyâ ittürür idi. Teksir-i mücâhedât ı rûhâniyye ve tevkir-i metâib-i meşakk-ı nefsâniyye ile lemeât-ı rahmâniyyeden bir lem'a ve lemeât-ı Sübhâniyyeden bir lemha peydâ ve hüveydâ oldukça halvet emri ider idi.»

Şakayık ve diğer menbalara göre İbrahim Tennuri (887 — 1482) yılı güz mevsiminde bir perşembe gecesi vefat etmiştir, *Kayseri Şairleri*'nde şu mücevher vefat tarihini görüyoruz :

شدهميشه مرقد وی منزل روحانیان

— 887 —

Kayseri Şairleri adlı eserde «Şeyh İbrahim Tennuri Hazretlerinin evlâdı ve ahfadı» başlığıyla şu mâlumat ta kayıtlıdır:

«Üç oğlu, iki kızı vardır. İsimleri Şeyh Kasım, Şeyh Lûtfullah, Şeyh Ali, Hadice ve Zeyneb'dir. Şeyh Kasım'ın iki oğlu, dört kızı vardır. İsimleri Şeyh Sun'ullah, Şeyh Fethullâh, Pârisâ, Hayriye, Âyişe ve Hayrûnnisâ'dır. İkinci oğlu Şeyh Lûtfullâh efendi'nin dahi iki oğlu, iki kızı vardır. İsimleri Kadı Ahmed, Kadı Sadi, Sâfiye ve Muhsine'dir, Üçüncü oğlu Ali efendi'nin de iki oğlu, iki kızı olup isimleri Mustafa Çelebi, Ni'metullah Çelebi, Fatıma ve İn'âm anadır.

Hazret-i Şeyhin kızı Hadice ana Carullah efendiye, Zeyneb ana Seyid Çelebi'ye verilmiştir. Hadice anadan Kadı Emrullah efendi andan da İstanbul'da nakibüleşraf iken 1013 (M. 1604) tarihinde vefat eden Abdülkadir efendi dünyaya gelmiştir. Zeyneb anadan dahi Hamza ve Şaban isimlerinde iki erkek, Fhrûnnisâ nâmında bir kız evlâdı olmuştur ki şimdi Kayseriye'de bulunan Şeyh İbrahim evlâdının silsilesi bundan türemiştir ».

İbrahim Tennuri'nin bugün elimizde Gülzar adlı bir mesnevisi ile müteferrik bazı şiirleri mevcuttur.

Gülzar veya daha sonra aldığı ünvana göre Gülzarı Manevi, Muhammediye vadisinde, fakat ondan daha fazla tasavvufî bir eda ile yazılmış bir mesnevidir.

Abdestin, namazın, zekâtın, orucun... âyetlerle, hadislerle zahir hükümlerinden ve mutasavvıfane bir görüşle hakikatlerinden bahseden bu eser, tasavvuf bakımından çok mühim olduğu gibi, devrine göre açık ve pürüzsüz bir lisanla yazıldığı için, dil bakımından da büyük bir ehemmiyeti haizdir.

Gülzar'ın İstanbul kütüphanelerinde bazı yazmalarına tesadüf ediyoruz. Bursalı Tahir, Nurosmani ve Esadefendi kütüphanelerindeki iki nüshayı zikrediyor (*Osm.*).

Üsküdar — Kemankuş kütüphanesinde de güzel bir nüshası mevcuttur (*No. 502*).

217 varak içerisinde 5059 beyti ihtiva eden Gülzar, baştan sona kadar «Mefâilün mefâilün faulün» vezninde yazılmıştır. Eserin sonunda şu beyitler yazılıdır:

**Bu Gülzâr'ın çün oldı ihtitâmı
Resûl'ün rûhuna irgör selâmı
Ki kıla suçumuz Hak'tan şefâat
Anun ile bulavuz istikamet**

İbrahim Tennuri'nin bir takım ilâhileri de mevcuttur. Üsküdar kütüphanesi direktörü Bay Ahmed Remzi, Şairin eski bir mecmua parçasında «İbrahim Tennuri» başlığıyla üç manzumesini Kayseri'deki Hand Hatun türbesinde bulmuştur. Bu şiirlere nazaran Şairin Yunus Emre tesiri altında muvaffakiyetli eserler vücude getiren bir şahsiyet olduğu söylenilebilir. Bazı mecmualarda tesadüf edilen «Âşık» mahlûslu şiirlerden bir kısmının da bu şaire aid olması ihtimal dahilindedir (*Âşık Paşa maddesine bak S. 133*).

Bursalı Tahir de Şairin bir nâ'tinden şu iki beyti kaydediyor (*Osm.*):

Ol itti hacc-ı ekber kurub arş üstüne tahtı
Okur bi vâsita andan anı kim ism-i a'zamdır
Anın mikâtıdır dünyâ anın ihrâmıdır ukbâ
Anın kurbânıdır yokluk ana aşk âb-ı zemzemdir

Bay Ahmed Remzi'nin bulduğu üç manzume ile Gülzar'ın bazı beyitlerini naklediyorum:

— İlahî —

— I —

Ey dil neye yanmazsın pervânece yok mısın
Vir aklını yağmaya divânece yok mısın
Hem hâne-i işkundan il mest ola sen ayık
Nüş eyleyemez misin mestânece yok mısın
Tasvîrini kalbinde nakş eyleyemez misin
Nakkaşa ulaşmadun büthânece yok mısın
Öldürsen a nefsünü sen zinde iken *Âşık*
Defn eyleyemez misin kürhânece yok mısın

— II —

Hak bir gönül virdi bana
 Ha dimeden hayrân olur
 Bir dem gelür şâdi olur
 Bir dem gelür giryân olur
 Bir dem cebâletde kalur
 Hiç nesneyi bilmez olur
 Bir dem dalar hikmetlere
Câlinus u *Lokmân* olur
 Bir dem gelür söyleyemez
 Bir sözi şerh eyleyemez
 Bir dem dilünden dür döker
 Derdlilere dermân olur
 Bir dem çıkar Arş üstüne
 Bir dem iner taht-es-serâ
 Bir dem sanasun katredür
 Bir dem taşar ummân olur
 Bir dem gelür olmuş gedâ
 Yahn tene giymiş abâ
 Bir dem ganî himmet ile
 Fağfûr u hem hâkan olur
 Bir dem gelür âsî olur
 Hak zikrini yavi kılır
 Bir dem gelür kim yoldaşı
 Hem zühd ü hem îmân olur
 Bir dem günâhın fikr ider
 Tostogrı tamuya gider
 Bir dem görür Hak rahmetin
 Uçmaklara Rıdvân olur
 Bir dem sanasın zerredür
 Hiç bilmeyesin kim nedür
 Bir dem Çalab ışkî ile
 Güneş gibi tâbân olur
 Bir dem girer meşicilere
 Yüzün sürer anda yire
 Bir dem varur deyre girer
 İncil okur rühbân olur
 Bir dem gelür *Mûsi* olur
 Yüz bin münâcatlar kılır
 Bir dem girer kibr evine
 Fir'avn ile Hâmân olur
 Bir dem gelür *İsi* olur
 Ölmüşleri diri kılır
 Bir dem gelür gümrahleyin
 Yolunda sergerdân olur
 Bir dem div ü bir dem perî
 Virâneler olmuş yeri
 Bir dem uçar *Belkıs*'leyin
 Taht ıssı *Süleymân* olur
 Bir dem gevikdür mişede
 Bir dem balıkdürür suda

Bir dem gelür arslan gibi
 Âlemlere sultân olur
 Didüm gönül bu ne işe
 Düşdün bu bitmez teşvişe
 İder beni suçlamanız
 Bu iş bana Hak'dan olur
 Anda ki Hak düzdi işi
 Görmüş idüm ben bu düşü
 Anda iyân olan hüküm
 Bunda kaçan pinhân olur
Aşık bu gönül hâline
 İremedün ahvâline
 Bu ma'niye ol ire kim
 Akıl ana kurbân olur
 Nice biline bu gönül
 Kim pâdişahlar ana kul
 Âlemlere boy virmeyen
 İşk işine fermân olur
 Bir dem döner Cebrâil'e
 Rahmet saçar her mahfile
 Bir dem döner İblis'leyin
 Bu halk ile düşman olur
 Bir dem *Cümejd* ü *Şibli*'dür
 Hem *Bâyezid* ü *Kerhi*'dür
 Bir dem gelür *Mansur*'leyin
 Boğazına organ olur

— III —

Câna cefâ yâ kıl vefâ
 Kahrın da hoş lütfun da hoş
 Yâ derd gönder yâhud devâ
 Kahrın da hoş lütfun da hoş
 Hoşdur bana senden gelen
 Yâ hil'at ü yâhud kefen
 Yâ tâze gül yâhud diken
 Kahrın da hoş lütfun da hoş
 Gelse celâlünden cefâ
 Yâhud cemâlünden vefâ
 İki de câna safâ
 Kahrın da hoş lütfun da hoş
 Ger bâğ u ger büstân ola
 Ger bend ü ger zindân ola
 Ger vasl u ger hicrân ola
 Kahrın da hoş lütfun da hoş
 Ey Pâdişâh-ı lemyezel
 Zât-ı ebed Hayy-ı ezel
 Ey lütfi bol kahrı güzel
 Kahrın da hoş lütfun da hoş
 Ağladırın zâri zâri
 Virürsen cennet ü hürî
 Lâyık görür isen nâri
 Kahrın da hoş lütfun da hoş

Gerek ağlat gerek güldür
Gerek dirgör gerek öldür
Bu *Âşık* hem sana kuldur
Kahrın da hoş lütfün da hoş

— IV —

- Gülzar'dan -

— Başlangıç —

Kılalum hamdile her işe bünyâd
Ki anı hayr ile hatm ide üstâd
İşün üstâdı oldur kim cihânı
Yaratdı mim içinde cism ü cânı
Kamusın gözgü kılmış san'atına
Bakarlar irmek için vuslatına

— قال النبي عليه السلام من لسان ربي كنت كثرأ
مخفياً فاحببت ان اصرف فخلقت الخلق لاعرف —

Veli gözgünün ardından bakanlar
Göremedi vü gözsüz kaldı anlar
Çü bulmadı olar şâh-ı cihânı
Dilinde kaldı gözgünün nişânı
Kimi resmine kaldı ol nişânun
Kimi cismin beyân eyledi anun
O yüz hoz resm ü cismile bilinmez
Nişânı olmayandan resm alınmaz
Kalur yolunda akl u fehm hayran
Bulam diyu iniler zâr ü giryan
O varlık şükürini her kim ki bildi
Şefâat anlara hem andan oldu
Şolar kim bilmediler ol atâyı
O varlık kıldı anlara belâyı
Cehennem içre varlık buldı anlar
O şâhun sûdı anlara ziyanlar
O yirde dahi yokluk ele girmez
Niçe isteseler elleri irmez

— قال الله تعالى ويقول الكافر يا ليتني كنت تراباً —

Eğer varlığının sûdın bileydi
Anun esbâbını bunda bulaydı
Bileydi Fahr-i âlem varlığından
Gelübdür kendüye hem cân ü hem ten
Özin uydurayidi ol Azize
İreydi işi hem anda temize
Çü bilmedi cihanda kaldı murdâr
Dirildi mihnetile oldu murdâr
Gine murdâr ile geldi cihâne
İniler hasret ile yane yane
Dir iy Hak bir dahi anda varaydum
Uyuben şer'a eksüğüüm göreydüm

— قال الله سبحانه وتعالى ربنا ابصرنا وسمعنا

فارجعنا لعمل صالحاً —

Şolar kim uydı ana cân ü dilden
Mahabbet kıldı keçdi kal ü kilden

Olar sevdi Hak'un bunda visâlin
Olar gördi yarın anda cemâlin
— قال الله تعالى قل ان كنتم تحبون الله فاتبعوني
يحجبكم الله —

Anun yolına her kim sevdi anı
O sevgüye o gösterdi nişânı
Koyub mâlini ışkun kıldı tahkik
Emîr-ül- mü'minin ol şâh-ı Sıddîk
Ömer ol sevgüye öldürdi oğlan
Anınçün oldu mü'minlere sultan
Gör ol Osmân-ı Zinnûreyn'i kim ol
Nice baş virüben açdı Hak'a yol
Emîr-ül-mü'minin ol Hayder'i gör
Nica basdı vü kırdı kâferi gör
Çü gösterdi bular ışkdan nişânı
Cinân içinde kaldı cävizânî
Gel imdi gözgünün yüzün safâ kıl
Olarun buyruğuna iktidâ kıl
Göresin külli mehdiyyinün işi
Heman hak işidürsen bakma şaşı
Nikab olmuş anun lütfına anlar
Gani olmuş olardan cân ü tenler
Nikabı gitse ol bâki ebeddür
Kamu kullara lütfi bi adeddür
O lütfün gösterür bir dahi kuldân
Gülâb ayrılmayiser çünki gülden
O lütfün gözgüsü pes evliyâdur
Ki her vaktun içinde rehnümâdur
Sorarsan bu zamânun şimdi kutbun
Hidâyet nûrî *Şems-ül-Hakk-ı ved-din*
Anun ilmiyle âlemler münevver
Anun ışkıyla gönüller mutahher
Eğer himmet kıla Mûsî sıfat ol
Deniz içinden aç her kula yol
Ala Fir'avn elinden özin anun
Kıla milkine hâkim mısır-ı cânun
Taş u toprağa ger kılsa nazar ol
Kılur bir demde iksir-i güher ol
Güher bahş olduğına ol nazar ben
Bu taş kalbimden anladum haber ben
Buyurmuş bir azize yurt ana var
Sana ilm-i İlâhî kıla tekrâr
Nazar kılmış u himmet koşmuş ana
O himmet tâ gelüp yâr ola bana
Karâr ide gönülde gice gündüz
Vilâyet sırrı andan göstere yüz
Süleymân'ın dilin söyleye benden
Düşe zencirine bin cân ü bin ten
Çün irdi kıldı anı bahr-i umman
Zi ummânî ki k-oldur gevher efşan
Künûzi kıymetini kimse bilmez
Beyânı akla sığmaz vasfa gelmez
Yapışdum ben de anun himmetine
Sığındum bindüm uş himmet atına

Diledüm bir kitabı cem'idem ben
 K-ola tertib ü şer' üzre müzeyyen
 Koya ahkâmınun nazmını anun
 Diye esrârınun ilmîni cânun
 Anun âlimler itmiş ilmin izhâr
 Okı ilmîni dut hükmini tekrâr
 Velî can anlamış sırrını anun
 Anı cânile al gitsün gümânun
 Anun hükmiyile sen zâhirün düz
 Ki sana sırr-ı ilmî göstere yüz
 Bedensüz kimseneye can görünmez
 Amelsüz kişide iman görünmez
 Velî sıdkun çok olsun evliyâye
 Ki seni irgöre ol rehnümâye
 Vesîle kıl oları pâdişâha
 Şefî' anlardürür çok çok günâhe
 Oları kıldı Hak çün yola misbâh
 Umar biçâre dil anlardan ıslah
 Eğer noksânı olsa bu beyânun
 Şefî'idür bu işde anlar anun
 Şefâat kılalar Hak'dan günâhın
 Veli arturalar derd ile âhın
 Ki işiden tutışa ışk odına
 İre ol ışk odıyle maksudına
 Kıla lâfzı anun bülbülleri zâr
 Okıyalar anun adını *Gülzâr*
 Duyalar *Aşık*'in hâlini dilden
 Uyalar gönlüne hem cân ü dilden
 Ki dilden duymağile kimse kali
 Ana uymayıcak bilmez bu hâli
 Bizi koma İlahî kal içinde
 Mükerrer kılma hâli hâl içide
 Ayırma gönlümüz sıdk u safâdan
 İrağ eyleme nûr-i Mustafâ'dan
 Ki her hâlin biz esrârın duyavuz
 yapışup mürşide ışka uyavuz
 Olarun himmetinden kıl mededler
 Ki gözümüz açup götrile sedler
 Göravüz âlem içinde ne kim var
 Senün ışkun anı eylemiş izhâr
 O ışkun nûrile menzil alavuz
 Varub uşşâkile hemderd olavuz
 Dü âlemde oları komayavuz
 Oları cân ü dilden yumayavuz
 Oların ilmî çün nakş ola anda
 Görine sırları cân ü bedende

— V —

- Beyan-ı rümûz-ı Çeng -

Ey âşık iline seyrân idenler
 Gönüller derdine dermân idenler
 Gönül gözün açup şâm ü seherler
 Bilenler dil rümûzundan haberler

Gelin imdi işidün zâr-ı çengi
 Nice düzdi düzen evtâr-ı çengi
 Yukarudan aşağı her kıl inmiş
 Yapışmış bir yire aslına dönmiş
 İniler zâr ile kimi bem ü kim zir
 Kulâğ aç her biri dinle nedür dir
 Görün üstâzdür kim bizi düzdi
 Giderdi ihtiyârı elden üzdi
 Makamâtı kılur bir demde seyran
 İder bir şu'besinden akli hayran
 Esîr olmuş o sâza cân ü diller
 Kapılmış ol ışıkda niçe yıllar
 İreli nakşı anun her kulağa
 Kimisi sola dutar kimi sağa
 Simâ'a girdi ol sâza dokuz çerh
 Alıma cân ü diller bir pula nerh
 Kamu saz ıssı yüzün görmek ister
 Anunla ömr bile sürmek ister
 Bilindi hüsni her yüzde o sâzun
 Kamu ışkına düşd-ol bî niyâzun
 Gelün imdi ol üstâzı bulun siz
 Nedür çengi nedür sâzı bilün siz
 İşikte kalmağile zâr ü giryan
 Kimesne bulmadı derdine derman
 Kulağuz eline yapışmayınca
 Anun odıyle taşup pişmeyince
 Kapakludur kulak ne anlayasız
 Anı kim işidesiz tanlayasız
 Urun ışk oduna cân ü ciğerler
 Duyasız tâ bu ma'nîden haberler
 Ezelde bu cihânun kârsâzı
 Diledi kim düze esbâb-ı sâzı
 Yaratdı kendü lütfundan bir ulu
 Vücûd âyînesine ilmi dolu
 Çü baş indürdi anun hizmetinde
 Tamâmet gözgü oldu san'atında
 Ezelden gizlü gencinde ne kim var
 O lütfun gözgüsünde kıldı izhâr
 Ne kim âlemde vardır tâ kıyâmet
 Göründi anda her gayb u şehâdet
 Cemâhile celâl andan açıldı
 Eyü yavuz kamu andan seçildi
 Çü çeng oldu iki kat kulluğunda
 Yir ü gök anun ile oldu zinde
 — قال النبي عليه السلام قال الله لولاك لما خلقت الافلاك —
 Çün ol sâni' o çenge çekti evtâr
 Pes ana bağlu oldu her ne kim var
 Seçildi ulvi vü süflî iki kat
 Göründi kimi nûr u kimi zulmet
 Anun nûrânisi rûhânisidür
 Anun zulmânisi cismânisidür
 Kamu rûhâni rûhundan olupdur
 Vücûdî âlem-i gayba dolupdur

Kamu cismâni cismi pertevdür
Dü âlem pes o mahdûmun evidür
Bir adı oldu anun akl-i evvel
Hakîkattür değül bu söz müevvel
— قال النبي عليه السلام اول ما خلق الله العقل —
Ezelden zâhir ü bâtın ne kim var
Hak anun üzre kıldı ilmin izhâr
Bir adı bu sebebden pes kalemdür
O yazdı levhe her ne kim rakamdür

— قال النبي عليه السلام اول ما خلق الله القلم —
Bir adı hemçü anun rûh-i a'zam
Ebül-ervâh liykin nesl-i âdem
— قال النبي عليه السلام اول ما خلق الله روي —
Bir adı dahi hem Tâhâ'dür anun
Bilesin sırrını pâk ise cânun
ط tâhirliğine oldu işâret
Hak itdi anı tâhir zi beşâret

— قال النبي عليه السلام ادنى ربي فاحسن تأدي —

▲ hâdiliğini bildürür anun
Delili olduğıçün dü cihânun
Kamulara anundur çün şefâat
Delil olduğı bu rûz-i kıyâmet

— قال النبي عليه السلام كنت نبياً و آدم بين الماء والطين —

Çün andan oldu rûhı enbiyânun
Kamuya aksi düşdi Mustafâ'nun
Sığındı her bir anun devletine
Kuşandı kamu zâhir da'vetine
Bulardan doğdı rûhı evliyâ'nun
Anun rûhı delili oldu anun
Kuşandı bindi ol himmet atına
Delil oldu onların himmetine
Göründi zâhir içre himmet anun
Bilindi bâtın içre himmet anun

— قال الله تعالى وكنتم ازواجاً ثلثة فاصحاب اليمين ما اصحاب اليمين واصحاب

الشمال ما اصحاب الشمال والسابقون والسابقون اولئك المقربون —

İmâm oldu birisi doğru durdı
Anun dergâhına yüz yire urdı
Şolar kim ana ikrâr eylediler
Olar sağın imâmın peylediler
İmâmın sağı rûhı cünbişidür
Bu rûh işler anı kim Hak işidür
Oların zâhiri hem bâtınıdur
Olarunçün düzüldi cennet ü hur
Şolar kim kıldılar inkâr ya'ni
Sohn tutub imâmın kıldı da'vi
Didiler uş bular dahi yir içer
Yin için siz dahi çün dünyi geçer

— قال الله تعالى ما لهذا الرسول يأكل الطعام ويمشي في الأسواق —

Bularda gördüler Hak ayruğunu
Göremediler anun buyruğunu

— قال الله تعالى كلوا من طيبات ما رزقناكم —

Hak'un buyruğı hoş ansuz değıldür
Gülâbından irak mı şol ki güldür
Yidiler anmadılar nehy ü emri
İçüp fark itmediler mâ-i hamri
Olar pes şol yana kışladı nâçâr
Cihâna geldi lâkin gitdi murdâr
Çü gitdi dünyeden kaldı umurlar
Olara pes durağ oldu tamular
Olarun öni mihnet sonı mihnet
Olarun hâli zulmet yolu zulmet
Kimisi cânın aldı cisme yetdi
Kimisi cismine cân itdi gitdi
Pes anda dahi şöyle oldu meşhûr
Göründi kimi zulmet kimisi nûr
İmâmın gözleyenler sol u sağın
Bu evde kılmayiser yol yerağın
Cihânı anlar arda atmış idi
Cihetsiz yola ansuz gitmiş idi
Onunçün buldular ol bi cihânı
Yudılar anda zâtı vü sıfâtı
Gel imdi bu cihetlerden iren yön
Çün andan geldün iy yâr aslına dön
Nice bir nefis elinden zâr ü giryân
Nice bir akl elinden mest ü hayrân
İniler her biri bir zârı gözler
Kimi mescid kimi bâzârı gözler
Gelür âvâzlar her bir mahalde
Makamun yitirür ceng ü cedelde
Bu yüzden dinleyen kulak bu sâzı
Cihetsiz kande bulur kârsâzı
Ko akl u nefsi işka uy ki cânun
Göre sultânını kevn ü mekânun
Mekânı vü zamânı mahv idesin
Seni bunda koyub sensüz gidesin
Göresin anun ile ol yüzi sen
Ne cân ü ten senünle ne sen ü ben
Kala bunda makamâtı o sâzun
Göresin kamu kâr ol kârsâzun
Düzen oldur bozan oldur iş andan
Görünmüş kimi tenden kimi candan
Anun işinde Âşık mest ü hayrân
Niçe âşık gibi şûrîde giryân
İniler zârile dir bizi sen düz
Gönül pâbendini lûtfîle sen üz
Ayakda kalduk uş düşdük ayakdan
Bizi kurtarıvir bend ü duzakdan

Bibliyografya : Şakayık tercümesi, Mcns., Osm., Ahmed
Remzi : Kayseri Şairleri, Vassaf : Sefinei evliya ve mecmualar.

Âşık Kerem (Sazşairi) — Kerem'e bak.

Âşık (Mehmed) — Mehmed'e bak.

Âşık (Müneccim başı) — Ahmed'e bak.

Âşık Oğlu (Seferli) — İstanbul ilbaylığı mektupçusu İsmayil Osman Ergin'e aid (965—1557) de yazılmış bir mecmuada (ازمقات عاشق سفرلو رحمة الله) serlevhasıyla iki manzume yazılmıştır. Şiirlerin başındaki kayıd da gösteriyor ki, Âşık Oğlu bu tarihten bir hayli önce vefat etmiştir. Mutasavvıflardan olduğu, yazdığı parçalarıyla anlaşılan şairin hayatına dair hiç bir vesika elde edemedim. Yalnız birinci manzumesinde şeyhinin Şeyh Bedreddin olduğunu söylüyor. Bu zatı da Hadî, Mehdî ve asrının ferîdi olarak tanııyor. İhtimal dahilindedir ki bu şeyh meşhur Simavnalı Bedreddin'dir. Esasen Âşık Oğlu'nun XV inci asır şairlerinden olduğuna muhakkak nazariye bakabiliriz. ¹Manzumeleri aynen neşrediyorum:

— I —

Işk yolunda baş viren oldı şehîd
Işkı başa ileden oldı saîd
Âşık u ma'sûk şaddür dâyimâ
Her nefesde âşikan eyler dü id
Tevbe halkun ışk Hak'kun vafidur
Ehl-i ışkdan tevbe ummak key baîd
Kurb-i Hak'da sâbıkundur ehl-i Hak
Şâdidür âşıklara yevm-i şedîd
Ehl-i vahdet tâlib ü matlûb degül
Şâhid ü meşhûd heman Hak'dur şehîd
Tâlibâ matlûbına eb'ad dime
Hak'dür akreb nâsa من جبل الوريد
Câm-ı ışkı dolu içen kanmadı
Âşık eydür dâyimâ هل من مزيد
Işka da'vet kıldı halkı evliyâ
Şibli vü Ma'rûf-ı Kerhî, Bâyesid
Tâc ü tahtı ışk için terk eyledi
Şâh Edhem, Şâh Kirman, Bû Saîd
Âşıkun saydı Hudâ vü evliyâ
Tâlib-i dünyâ mekes eyler kadîd
Rızık için gûssa yimez ehl-i ışk
Bildiler يوم جديد رزق جديد
Arş ü Kürsî nûr-i hûr u tâ serâ
Cümle mahlûk âşika oldı vaid
Mü'minin kalbinde Hak oldı mukîm
Hak'ka olmadı makam arş-ı mecd
Küfr ü din girmez bu ışk iklimine
Fî'l-i âşık pür savab kavli sedîd
Âlem-i ulvîde süflîde ne var
Zâhir ü bâtın heman Hak'dur vahîd
Tâlib ü matlûba âşık ma'sûka
Zâkir ü mezkûr murâd oldur mürîd
Âşık Oğlu mürşidi Şeyh Bedreddin [1]
Hâdi vü mehdî vü asrında ferîd

(1) Şeyh Bedreddin yerine,

— II —

Diyâr-ı ışk kamu dinden cüdâdur
Müşâhid âşika her dem Hudâdur
Hicâbı ref'iden ışkdur hulûddan
Kulûba feyz olan ışkdan safâdur
Behişt içre muhalled kaldı uşşâk
Melikdür ehl-i ışk milki bekadur
Kusûr u hûr u gilman cümle ışkdur
Tahurdur ışk şerâb-ı Hak sekadur
Besâtin ü reyâhin çâr enhâr
Bu ışkdur dirisem tûbî revâdur
Cenan perver enâm ehl-i cinandur
Nüfus perver enâma nar cezâdur
Cihan aybı senün olsa mahabbet
Zünübun mahv ider ışk ejdelâdur
Sekam-ül-kalb hevâ şehvet hacâlet
Şifâ-üs-sadr kitab sünnet duâdur
Sırı sersüz melik şahdur cihandâr
Seri sırsuz himar efsar [1] sezâdur
Mahabbet kime değse oldı sultan
Saâdet virici sâye hümâdur
Müberrâ oldı âşık küfr ü dinden
Makamı âşıkun dâyim rızâdur
Savabdur mest-i Hak'dan her ne gelse
Dime kim âşıkun işi hatâdur
Şehid kanı sudan çün oldı tâhir
Hemîşe âşika Hak'dan atâdur
Ukul oldı mahall-i küfr ü îman
Mükellef kıldı âkıl beste pâdur
Burâk-i ışka her kim oldı râkib
Fezâ-yi kuds içinde rehnümâdur
Fenâ olmazsa âbid ışk içinde
Beküllî tâat ü zühdi ri'yâdur
Cihâd-ı ekber oldur kim vücûdun
Fenâda mahv ola nefy i enâdur
اهدين سيماسان
Vefâ kıl ahdüne vakt-ı bî dur
İtâat it mutî' olsun sana çak
Amel sâlih müeddî-i velâdur
Nevâfilden ibâret kurb-i vuslat
فكان قاب قوسين او ادنا
Vezîr ü mir ü sultân u cihangir
Hak'un ışkunda olmazsa gedâdur
Cihânı bir pula saymadı âşık
Kemîne bahşîşi ışkun ginâdur
Ganîdür ışk içinde Âşık Oğlu
Eğerçi geydüği şâl u abâdur

Âşık Ömer (Sazşairi) — Ömer'e bak.

(1) Yular.

Âşık (Paşâ) — XIV üncü asrın en meşhur mutasavvif şairlerindendir. (670—1271) de Kırşehir’de doğdu. Baba Muhlis’in oğludur. Onun babası Cengiz fetretinde Anadolu’ya gelerek Amasya civarındaki bir yerde tevattun eyleyen Horasanlı meşhur Şeyh Baba İlyas’tır.

Horasan’dan Anadolu’ya gelişi dolayısıyla onu bazı menbalar yanlışlıkla Acem olarak gösteriyorlar. Hattâ *Şakayık*’ta bu büyük mutasavvif «Baba İlyası Acem» serlevhasıyla şu yolda bahsedilmektedir (*Şakayık tercümesi matbu nüsha S. 22*):

«Amasya’da sâkin idi. Cenâbı maâli nisâbı mazhar-ı karâmât-ı semiyeye olmağın çok kimesne ana irâdet götürüp dervişleri Babalı (Babai) dimekle meşhûr oldu. Sultan Gıyâsüddin bin Sultan Alâüddin ol tâifenin hurûcunu ihtimâl virüp sofilerini katli âm eyledi. Kendü dahi çok zaman geçmeden küşte olup nesilleri münkatî oldu. Şeyh Muhlis Baba Yunanda altı ay pâdişâh olduktan sonra Baba İlyas’ın sofilerinden Nureddin nâm sofinin Karaman adlı beş yaşında bir oğlunu Yunan tahtına iclâs eyledi.»

Lâtîfi de Âşık Paşa’dan bahsederken onun «Acem serhaddine karib yerden» geldiğini söyleyerek bu hususta kat’i bir hüküm vermiyorsa da bu ailenin Oğuz türklerinden olduğu muhakkaktır.

Şeyh Muhlis bir rivayete göre Selçuk devletinin inkisâmı sıralarında altı ay Konya’da emir olmuş ve istifa ettikten sonra Osmanlı hükümdarı Osman Han I. ile gazalarda bulunmuştur. *Şakayık* tercümesine göre, «Arifi billâh» Şeyh Muhlis Baba, «Meydân-ı şer’de tek ü pü idüp sermenzil-i fütûhât-ı ilâhiyyeye vâsıl olduğu gibi mesâlik-i hakikat ve menâhic-i tarikatte dahi makamat-ı âliye ve mesâfat-ı nâiye kat’edüp müstecâb-üd-da’ve ve vâsıl-ı ilâllâh bir kimesne» olmuştur.

Âşık Paşa’nın oğlu Elvan Çelebi kendi ecdadının menakıbı hakkında bir eser yazmıştır. Fakat ne yazık ki bugün bu kitabın mündericâtı hakkında malûmatımız, ancak bir kaç menbada kayıtlı olan iktibaslara inhisar ediyor.

Prof. Bay Fuad Köprülü şunları söylüyor (*Anadolu beğlikleri tarihine aid notlar: Türkiyat me. C.2, S.15*):

«Hususi kütüphanemizdeki anonim bir Tevârihi âli Osman nüshasında, Elvan Çelebi’nin Menakıb kitabından naklen, Karamanlıların Babailerle münasebeti hakkında şu izahat vardır: «Meğer bir gece Sultân Gıyâsüddin’i kulları depelediler. Oğlu ve kızı kalmadı. Babailerden Muhlis Paşa bir sebeble pâdişâh oldu. Babaileri kıranlardan intikam alıp Babaileri kıran leşkerden kim var ise hep kılıçtan geçirdi. Kırk gün bazaları ider altı ay beğlik itti. Andan sonra kendülerin halifelerinden Küre Kadı? (Nure Sofi olacak) dirlerdi. İçil’e halife olmuştu. Meğer Küre Kadı’nın beş yaşında bir oğlu kalmıştı. Adına Karaman dirlerdi. Muhlis

Paşa ol Karaman adlı oğlanı tahta geçürdü. Pâdişâh eyledi ve nefes idüp eyitti: Bunun nesli bu vilâyeti tuta, pâdişâh ola didi. Karaman didiklerinin sebebi budur. Karaman tahta geçtikte hicretin 687»

Bütün bu rivayetlerin ekseriyetle menkabe nev’inden olduğunu da unutmamalıyız. Türk tarihinin en işlenmemiş devrelerine âid olan bu malûmat, Ebülfereç, İbni Bibî, Şikârî gibi tarihlerde bile sarılı olarak görülmüyor. Hattâ bazılarında Baba İlyas’ın adı dahi geçmemektedir. Baba İlyas’ın öldürüldüğü veya «mezanneden» olduğu için affedildiği de bugün kat’i olarak belli değildir.

Muhlis Paşa’nın «Yunan» da yani Konya’da hükümdarlık ettiği de şüphelidir. Onun daha ziyade «şeyhane», bir saltanat sürdüğünü tahmin edebiliriz.

Asıl adı Ali olan Âşık Paşa’nın da hayatına aid tarihî menbalarda gayet ehemmiyetsiz kayıtlar vardır. Hayatının gürültüsüz geçtiği muhakkaktır. Kendisine verilen Paşa ünvanının da bir lâkap olduğunu anlamaktayız. Bursalı Tahir, «Paşa lâkabı babasının ilk evlâdı olduğundandır» diyor (*Osm*). Gibb de bunu bir lâkap mahiyetinde kabul etmektedir. Onun servet sahibi bir adam olduğunu ve dervişliği ihtiyar ettiğini *Lâtîfi* şu cümlelerle anlatıyor:

«Meşâyih-i kibârın ağniyâsından ve sâhib-i dünyâsından idi. Şâhâne izz ü câlu ve pâdişâhâne kudret ve destgâhı varidi. Bu sûret-i şâhâne ile sûreti dervişâne idi. Ve hem buyurmuşlar ki derviş oldur ki dünyâyı terk ide. Gedâ oldur ki dünyâ anı terk ide. Zirâ ehl-i hakikat katında fakr-ı hakikî zâhirî olmaz. Bâtınî olur. Ve dervişlik didikleri şal ve abâ ve köhne kabâ ile bulunmaz gönülde bulunur. Derviş ki dünyâ seve her ne kadar fakr ü fâkası olsa yine ehl-i dünyâdır. Ve şol gani ki her ne kadar gınâsı ve meknet-i dünyâsı olsa amnâ gönülünde ana mahabbet ve sevdâsında sevdâ ve rağbet olmasa her ne denlü hâce-i sâhib gınâ ise erbâb-ı tarikat katında yine sâhib-i tecrîd ve ehl-i fenâdır. Ve bilcümle dervişlik mahabbet-i mâsivâyî dil-den çıkarmak ve kalbi kuyûd-i dünyâdan kurtarmaktır. Yoksa tâc ve ridâ ve tesbih ve asâ ile kimse sôfi-i sâfil dil olamaz. Ve tarikatde bu tariki tutmazsa kurb-i hazrete yol bulamaz.»

Şakayık tercümesinde ise, Paşa’nın «âbid, zâhid, müteverri’, müteşerri’, âşık ve ârif» bir şahsiyet olduğu söylenildikten sonra onun şu cümlelerle de kadri yükseltiliyor: «Metârlı-ı eşi’a-i şümûs-i tecelliyât-ı İlâhiyye olan nûzhet serâ-yi dil-i fûshat ârâsı levâmî-i sevât-ı âftâb-ı feyz-i akdesten müstefiz olup cenâb-ı izzet meâbı müntehâ-yi menâzil-i seyr ü şülûke vâsıl oldu.»

Âşık Paşa’nın şeyhi hakkında kat’i malûmatımız yoktur. *Lâtîfi* şu sözleriyle onu, Hacı Bektaş Veli’nin muasır ve muhabibi olarak göstermektedir:

«Vilâyet-i Rûm’a salâtin-i âl-i Osman’dan Sultan

Orhan devrinde gelmişler ve hazret-i Hacı Bektaş'la muâsır ve musâhib olup bu diyarda kalmışlardır.»

Merhum Âli de, *Âşık Paşazade tarihi*'ne ilâve ettiği notlarda (S. 206 Not. 1) «Âşık Paşa Hazret-i Hacı Bektaş-ı Veli'nin sohbet müridi olduğu âimme-i müverrihinin musaddakıdır» diyor.

Âşık Paşa'nın pek küçük bir yaşta Hacı Bektaş Veli'yi tanımış olması kabildir. Fakat onunla musahib olabileceğine ihtimal verilemez. Bu itibar ile onun Hacı Bektaş Veli halifelerinden birine intisab etmiş olduğu söylenilebilir. Ancak Paşa'nın Babailik tarikatine mensup olduğunu ve hattâ kendi babası Baba Muhlis'in müridlerinden bulunduğunu kabul etmek daha doğru olur sanıyorum.

Esasen Bektaşılık ve Babailik tarikatleri arasında esasî itikat ve menşe birliği olmakla beraber o tarihlerde bir anlaşamamazlık olduğunu da düşünürsek, bunun imkânsızlığı derhal anlaşılır. Âşık Paşazade tarihinde Hacı Bektaş Veli'nin nihayet bir meczup olarak gösterilmesi de aradaki bu ihtilâfî açıkça gösteriyor.

Âşık Paşa'nın elimizdeki şiirlerine nazaran islâmî ilimlerde ve bilhassa tasavvufta ihtisas sahibi bir şahsiyet olduğunu söyleyebiliriz. Onun Arap ve Acem lisanelerine da hakkıyla vâkıf olduğu muhakkaktır. Şairin hattâ İbrânî dilini de öğrendiğini görmekteyiz. Bu lisanla bir şiir de kaleme alan Âşık Paşa bu vadideki ihtisasını, Garibname mukaddemesinde şu cümlelerle izah ediyor (*Üsküdar Selimağa - Kâzım Bey K. No: 159*):

این فقیر و ضعیف را این قدر کرامت فرموده و آن قدر قدرتی
ارزانی داشته بزبان عبری که مشکل ترین زبان و مقصوب الیان است
فجوای این رموز کنوز را ذکر او دشوار تر توان کرد ولیکن چون
غرض را عرض کرده آمد زیادہ ابرام نمی رود اما اینجا بر سم نمود از
چهار بیت چون در شاهوار گفته شد و بر آن اختصار کرده و درین
محل محلی در آورد امید بنظر محققان کامل و مخلصان واصل چنان
منوط و مربوط بوده است که بنظر تکلیف و تصلیف نکه نفرمایند
بل که ازین ابیات قیاس کرده و تحسین کنند هذه الابیات العبریه

یا بر منا قطر من یا بر لسه نبری
هانش و هنش تر وهاپون ونتری
بدر نقت قصر من آکنترت نکرتن
بصیحنک یخربن بصارت نصری
هوا بدر بدرت معلقت ندرت
وکل فی عبرت چرا نقت بخربی
ابر بطت نبرتن بقرنج شبرتن
فکندرت نکرتن بدرانت ندرتی

Âşık Paşa, bütün menbaların ittifak ettikleri vechile hicrî 733 yılı saferinin on üçüncü salı günü (M. 3 teş-

rinisani 1332) 63 yaşında iken Kırşehir'de vefat etmiştir. Kendisi için yaptırılan türbede medfundur.

Bursalı Tahir şunları söylüyor (*Türk Derneği No 1*): «Üzerine gayet nefis mermerler üzerine şu kıt'a-ı garrâ hakkedilmiştir:

صاحب علم لدن قطب یکانه مرد حق
شیخ پاشا ابن مخلص ابن شیخ الیاس دان
آمد اندر خع بعالم باز شد اندر ذلج
سیزده ماه صف روز سه شنبه ای فلان

Âşık Paşa türbesine mahsus senevî bin lira mikdârı vakıf hâlâ mevcûd ve türbe-i âlileri gayet ma'mûr olarak ziyâretgâh-ı ârifân bulunmuştur.»

Merkadinin ta eski devirlerden beri ziyaret edildiğini görmekteyiz.

Şakayık tercemesinde deniliyor ki:

«Kabr-i şerifi mahz-ı isâbet-i icâbet olduğu mukarrer olmağın ol diyâr-i bâ itibârda olan ashâb-ı hâcât anımla teberrük itmekten hâlî degillerdir. Filvâki' makam-ı mezkûrda sudûr eyleyen daavât-ı müstetâbe müstecâbe olup rûhâniyyetinden müstefiz oldukları mahall-i gûman degildir.»

Âşık Paşa'nın bugün elimizde Garibname'siyle, müteferrik şiirleri ve Manisa kütüphanesinde diğer iki eseri mevcuttur.

Garibname'nin asıl adında tarihî menbalar ekseriyetle yanlış malûmat veriyorlar. *Şakayık*'ta «Lisân-ı Türkide Âşık Paşa deyu meşhûr bir kitâb-ı bedâyi' meknûn ve hakayık mekmûn nazmeyleyüp ahvâl-i sâlikini ol kitapta derceyledi.,» denilerek eserin adı «Divanı Âşık Paşa,, olarak gösterilmiştir.

Aynı eserde «Bu kitâbın asıl adı Maârifnâme'dir,, kaydı da görülüyor.

Lâtîfî'de «Âşık Paşa divanı demekle meşhûr ilm-i bâtında ve ilm-i tasavvufta mürşid ve mürid âdâbın ve tarik-ı sülûk esbâbın beyân ider manzûm telifi vardır.» diyor.

Hammer'de «Divanı Âşık Paşa,, olarak zikrediyor. *Gibb*, manzume tamamen mesnevî tarzında yazıldığı için Garibname'ye bu ismin verilmesi ya cehaletten veya divan kelimesinin umumî bir manada kullanılmasından ileri geldiğini söylüyor.

Eserin asıl adı Garibname'dir. Bunu Şairin şu beytinden de sarîh olarak anlamaktayız:

**Bu garibnâme eğer geldi dile
Kim bu dil ehli dahi ma'nî bile**

Garibname, Şair'in eskidenberi en çok şöhret kazandırmış eseridir. Bursalı Tahir, bu mesnevinin 12000 beyit olduğunu söylüyor. Üsküdar - Kemankeş kütüphanesindeki nüshayı (No: 232) bizzat kendim saydım; 10293 beyitten ibaret buldum. Garibname'nin İstanbul

kütüphanelerinde bir çok yazmalarına tesadüf ediliyor. Fakat benim saydığım nüsha, yazı ve imlâ hususiyetleri bakımından en eski olanlarından biridir. Aynı kütüphanede (882-1477) de yazılmış baş tarafı eksik güzel bir yazma daha mevcuttur (*Hüdayi No: 229*). Eyip kütüphanesinde de oldukça eski iki nüsha görülüyor (*Eyip - Husrev paşa No: 542, Mihrişah sultan No: 349*). Umumî kütüphanede ise (861 - 1456) da yazılmış diğer bir yazma vardır (No: 3633).

Konya müzesinde de eski ve çok kıymetli bir nüshayı evvelce görmüştüm.

Garibname, Farsça bilmeyen Türklere sülûk âdabını öğretmek maksadiyle yazılmış talimi mahiyeti haiz bir eserdir. Müellif, yazdığı mukaddemede şunları söylüyor (*Garibname: Ark. Ms. K. No: 258 Üsküdar - Kemankeş K. No. 232*):

واجب آمد که بزبان ترکی کتابی ترکیب کردن و بر آن نمط الفاظی
چند ترتیب ساختن تا آن منفعت عام تر و آن نعمت بر جمله خلق تمام
ترکردد انشاءالله تعالی اکنون این ضعیف و فقیر المقتدر الی رحمة الله
تعالی علی بن المحلص بن شیخ الیاس المعروف جده بابا وهو المعروف
شیخ یاسا العاشق رحمة الله علیه رحمة واسعة بر خود لازم و واجب
کرد که بعون الله باری تعالی جلت قدرته و بین همت اولیاء عظام و انبیاء
کرام صلوات الله علیهم اجمعین بدان مقدار که وسع و طاقت خدمت کتابی
بزبان ترکی نظم کنند تا ایشان ازان اسرار و معانی معلوم کنند و ازان
نعمت بکلی محروم نمانند و مرکب اعتقاد را بر طریق ناشایست نرانند
ازان سبب کلمه چند بزبان ترکی درسک نظم منظوم کرد آمد تا آن
معانی که همان بی تفکر و بی تأمل دریابند انشاءالله تعالی شعر

Gerçi kim söylendi bunda Türk dili
Ma'lûm oldu illâ ma'nî menzili
Çü bilâsın cümle yol menzillerin
Yirmegil sen Türk ü Tacik dillerin

Garibname (730-1329) da ikmal edilmiştir. Eserin sonunda şu beyitlere tesadüf ediyoruz:

Bu kitâbın hatmi uş oldu tamam
Toptolu yüz dâsitân geldi tamam
Yidi yüz otuz yılında hicretin
Sözi irdi hatmine bu fikretin

Garibname'nin iki nüshasında Âşık Paşa'nın ayrıca (209) beyitli (31) gazeline rastlıyoruz (*Üsküdar Kemankeş K. No; 232, - Umumî K. No: 3633*). Bu gazellerdeki mısraların ilk harfleri eski harflere göre «elif» ten «ye» ye kadar tertib edilmiştir. Birinci gazel mısralarının başı elif harfiyle, ikincisinin «B» harfiyle ve meselâ 14 üncü gazelin mısra evveleri «Sad» harfiyle başlamaktadır.

Âşık Paşa, her mısraı bu harflerle başlamak arzusuyla, ancak lûgat kitaplarında görülen bazı kelimeleri bulup koymak mecburiyetinde kalmış ve bu yüzden tabiiyetten bir hayli uzaklaşmıştır.

Âşık Paşa'nın eski mecmualarda da bazı şiirlerini

kayıtlı buluyoruz. Bilhassa Camiunnezair'de onun namına «11» manzume yazılıdır.

Camiunnezair'de kayıtlı olan manzumelerin ilk beyitlerini sıralıyorum:

- 1 — Her gönül kim manzar oldu ol Hak'a S. 35-36
- 2 — Her kim bana ağyâr ise Hak Tanrı yâr olsun ana S. 28
- 3 — Ey pâdişah ey pâdişah çün ben beni virdüm sana S. 32-33
- 4 — Sen oturmuşsun imdi hoş şehâne S. 722
- 5 — Senün âşıklarun kılmaz nazar firdevs-i a'lâyê S. 755
- 6 — Ne kaddür bu ki lûtf içre değüldür Sidre hem-tâsı S. 831
- 7 — Tanrı ışıktan bu cümle âdemi S. 864
- 8 — Bir kişi mahfel içinde sordı beeden bir suâl S. 387-388
- 9 — Ey kerim-i lemyezel ey pâdişâh-ı lâyezâl S. 385
- 10 — Çü lâfz-ı kudret ezelde buyurdu kâf ile nûn S. 604
- 11 — Anı ki cânım içinde komışdur ol Cabbâr S. 241 — 243

Bu şiirlerden bir kısmı naziredir. Fakat Camiunnezair'de bunların ekseriyetle yanlış olarak tesbit edildiğini görüyoruz. Nitekim Şairin 3 numaralı manzumesi Yunus'un,

Ey âşıkân ey âşıkân ışk mezheb ü dindür bana
Gördi gözüm dost yüzünü yas kamu düğündür bana
matlaiyle başlayan manzumesine nazire olduğu halde Yunus'un şiiri Âşık Paşa'ya nazire gösterilmiştir (S.33).

Kezalik Âşık Paşa'nın 5 numaralı manzumesi Nesimî'nin,

Düşürmüş anberin zülfün hümâyün gölgesin aye
Taâlâllah zihî sünbül taâlâllah zihî sâyê

manzumesine nazire olarak gösterilmiş ve Mehdî, Ahmedî, Hafî, Ma'denî, Şeyhî, Kemal gibi şairlerin nazireleri de kaydedilmiştir (S. 755).

Halbuki Âşık Paşa bu şairlerin hepsinden daha önce yaşamıştır.

Gene Âşık Paşa'nın 8,9 numaralı şiirleri Ahmedî'nin,

Hamd sana yaraşur iy pâdişâh - ı bîzevâl
Kim kadîm - i lemyezelsin hem kerîm - i lâyezâl

tevhidine yanlışlıkla nazire olarak tesbit edilmiştir.

Şairin 10 numaralı manzumesi İbrahim Bey'in,

Çün ol hakîm - i tevânâ vü sâni' - biçün
Yaratdı âlem ü âdem zuhûr - i hikmet içün

matlaiyle başlayan şiirine nazire olarak kaydedilmiştir (S. 603).

Bugün elimizde divanı da mevcut olan İbrahim Bey'in daha sonraki şairlerden olduğu muhakkaktır.

Camiunnezair'de doğru olarak tesbit edilen iki nazireye rastlıyoruz. Şairin 1 numaralı manzumesine Kaygusuz Abdal'ın,

**Tama'umuz ne azadur ne çoka
Kanaatuz ka'ni olmuşuz haka**

beytile başlıyan şiiri nazire olarak gösterildiği gibi (S. 36), 9 numaralı manzumesine de Şairin oğlu Elvan Çelebi'nin,

**Bu cümle nesneye ışkdur behâne
Behâne ışk u hem ışkdur behâne**

matlaıyla başlıyan bir naziresi kaydedilmiştir (S. 722-723).

Hiç şüpheli yok ki bu yanlışlar, mecmuayı tertib eden Hacı Kemal'in şiirlerini örnek olarak aldığı şairler hakkında malûmat sahibi olmamasından ve onların yaşadıkları devri tayin edememesinden ileri gelmiştir.

Bunlar arasında Hasan mahlâsiyle yazılmış bir manzume de yanlışlıkla Âşık Paşa'ya isnad edildiği görülmüyor. Bu manzumeyi vücuda getiren şairin Âşık Paşa mensuplarından olduğu tahmin olunabilir (*Hasan maddesine bak*). Bu şiiri de buraya naklediyorum :

**Ne kaddür bu ki lûtf içre değüldür Sidre hemtâsı
Ne had olur ki harf atar behişte hüsn-i zîbâsı
Ne ebr-i canfeşan olur bu zülf-i dilrübâ meşreb
Meğer âb-ı hayât ile ider işrâb sakkası
Ne cân-ı âşinâ olur bu çeşm-i şûh u bigâne
Dirüldür Hızr u İsâ'yı nigâh-ı rûh efvâsı
Kemân ebrûsunun tîri uraldan cânâ kıldum zâr
Aceb lûtfi leb-i yârun niçün irmez müdâvâsı
Lebi câmiyle ey gönlüm kimin ki olsa bâkîsî
Yeter nakd-i hayâtına irer ehline imlâsı
Ölüben dirilüb cân ü cihânın hâsılın satub
Bu meyden içmeyen şûmın gider mi kalbinin pâsı
O cânı cinne say sen kim yoğ elde cân-ı gültrengi
O cânı yire sal k-olmaz anun bûy-i Mesîhâ'sı
Cihan pür süz ü sohbetdür hasûdın işi hasretdür
Özün sal bezm-i uşşâka niçe bir dîvin igvâsı
Yalancı zâhidin dâyim dilünde zikri lâ lâdur
Belî lâ lâdürür illâ anun hem aldur İllâ'sı
Tevellâ-yi hakîkinün teberrâsı gerek küllî
Teberrâ olmasa sâfi safâ bulmaz tevellâsı
Değül kim şevk odı anun dimağın kılmadı pür nûr
Anun kandil-i çeşminde o yüz nûri tecellâsı
Ne can kim oldı mir'âtı musaffâ şirk renginden
Anun mişkât olur misbâhı nûr-ullah sîmâsı
Gel iy divâne kim vechinden olur her taraf rûşen
Yed-i beyzâna sâciddür cihânun cümle esmâsı
Yüri ey münkir-i mağrur irüben sırr-ı tevhîde
Bileydün Âşık'ın kadrin silinse göz gönül pası
Selâmet mâlikin gördi melâmet hâlikin sürdi
Şükür kim Rabbenay - irdi Hasan kulun Zalemnâsı**

Âşık Paşa'nın diğer mecmualarda da bazı şiirlerine rast ediyoruz:

Kitapçı Bay Raif'e aid XV nci asırda yazılmış bir mecmuada Şair'in şu manzumeleri kayıtlıdır :

- 1 — Devlet dahi sensün bana devran dahi sensün bana
- 2 — Kimin ki sensün iy kadî kamu yollarda yoldaşı
- 3 — Nâzenin bu ömrümüz bir göz yumup açmış gibi
- 4 — Kande kim bakar isem gözüme karşı duran ol
- 5 — Dilüm bülbül oldı öter Âhum cânâ kılur eser

Bu şiirler arasındaki «1» numaralı manzumeyi bazı Yunus divanlarında da görmekteyiz. Halbuki bu manzume Âşık Paşa'nın biraz evvel bahsettiğimiz Garibname'ye ilâve ettiği gazellerden biridir.

Murad Molla - Şeyh Murad kütüphanesinde çok kıymetli bir mecmua vardır (No.48). Bir hayli mutasavvıf şiirlerini ihtiva eden bu yazmada da Âşık Paşa'nın üç şiirine tesadüf ediyoruz. Bunlardan biri Camiunnezair'de de kayıtlıdır. Bu şiirlerin de ilk beyitlerini yazıyorum :

- 1 — Her kim bana ağıyâr ise Hak Tanrı yâr
olsun ana S. 32
- 2 — Cemâlin pertevi iy dost salalı nûr-i en-
vârı S. 19
- 3 — Işkun şerâbın içeli kandalığımı bilmezem
S. 3

Camiunnezair'de ve Murad Molla - Şeyh Murad K. kitapları arasındaki mecmuada kayıtlı olan şiirlerden biri «Muhlis oğlu Paşa» başlığıyla yazılmıştır.

Âşık Paşa manzumelerinde, «Âşık Paşa, Miskin Âşık veya sadece Âşık mahlâsını kullanmaktadır. Bu şiirin son beytinde ise Muhlis oğlu Paşa mahlâsı görülmektedir. Her halde bu manzume de Âşık Paşa'ya aid olmalıdır. Bu şiiri, her iki mecmuadaki nüsha farklarını göstermek suretiyle buraya naklediyorum :

**Her ki bana ağıyâr ise
Hak Tanrı yâr olsun ana
Her kancaru varur ise
Bâğ u bahâr olsun ana
Bana ağı sunan kişi
Şehd ü şeker olsun işi
Kolay gele müşkil (1) işi
Eli irer olsun ana
Acı dirliğüm isteyen
Tatlu derilsün dünyada
Kim ölümüm ister ise
Bin yıl ömür olsun ana
Her kim diler ben hâr olam
Düşman elinde zâr olam
Dostları şâd ü düşmeni
Dost ma'suk yâr olsun ana
Ardumca taşlar atanı
Hak tahta ağıdîrsun anı**

(1) Kolay gelsün cümle: Murad Molla mecmuası, S. 32

Önüme kuyu kazanı (1)
 Güller nisâr olsun ana (2)
 Her kim diler ise benüm
 Ol dostumdan ayrıldığum (3)
 Gözlerinden hicab gitsün
 Dizar iyan olsun ana (4)
 Bu Muhlis oğlu Paşa'nın
 Güldüğünü istemeyen
 Ağladığum isteyenin
 Gözüm bınar olsun ana (5)

Murad Molla kütüphanesindeki mecmuada Aşık serlevhasıyla şöyle bir manzume de kayıtlıdır :

Benden mi bana bu elem
 Işkdan mı yohsa derd ü gam
 Bunca belâ cevr ü sitem
 Bilsem nedendür bilmezem
 Cânân olursa ger nihan
 Kalmaya canda zerre can
 Bula bu sözi ben iyan
 Bilsem nedendür bilmezem
 Işkun yürekde yâresi
 Pes olmuşam âvâresi
 Yâ Rab bu derdün çâresi
 Bilsem nedendür bilmezem
 Dâyim dilefgâr olduğum
 Şûride vü zâr olduğum
 Tâlib - i didâr olduğum
 Bilsem nedendür bilmezem
 Aşık'da bu hayret nedür
 Ma'sukdaki şevket nedür
 Derviş buna hikmet nedür
 Bilsem nedendür bilmezem

Fakat bu şiirin mutlâka Aşık Paşa'ya aid olduğu söylenemez. Bunun, Aşık mahlasıyla manzumeler yazan İbrahim Tennuri tarafından yazılmış olması da mümkündür.

Yanlışlıkla Yunus'a isnad edilen bazı şiirlerin de Aşık Paşa'ya aid olduğu anlaşılıyor. Üsküdarlı Bay Hüsnü'ye âid bir Yunus divanında şöyle bir manzume yazılıdır :

(1) Ardımca kuyu kazanı Hak tahta ağdırsun anı Evvel bana taş atana: Camiunnezair.

(2) Gül ü gülzâr olsun ana: Murad molla.

(3) Her kim beni dilemese Hak hidâyet virsün ana-

(4) Gitsün gözünden hicab Envâr var olsun ana: Camiunnezair.

(5) Bu manzume «من كلام مخلص اوغلو باشا رديف او» başlı ğıyla Camiunnezair'de ve «اوغل باشا فرمايد نورالله قبره» başlı ğıyla Murad Molla - Şeyh Murad kütüphanesindeki mecmuada mukayyedir.

Yir yüzünü gezen kişi
 Senün gibi bulmayiser
 Seni seven sevdayi olup (1)
 Kendözine gelmeyiser

Seni seven nider işi
 Dün gün akar gözi yaşı
 Paşam seni gören kişi
 Niçün deli olmayiser

Her kimse kim gördi seni
 Âvâredür dün ü günü
 Ol derde bırakdun anı
 Kim hergiz unulmayiser

Derdün senün câna râhat
 Senün sözün kand ü nebat
 Vaslun senün âb-ı hayat
 İçen anı ölmeyiser

Nurdan yaratmış zâtunı
 Ana lâyük sıfâtunı
 Paşam senün sıfâtunı
 Hiç kimesne bilmeyiser

Senün gibi kim oliser
 Senün gibi kını buliser
 Kadrün senün kim biliser
 Snsüz gönül gülmeyiser

Kimse senden cüdâ olup
 Hasretünden şeydâ olup
 Derdün anda peydâ olup
 Rengi nite solmayiser

Kim ki sana âşık olup
 Âşıklığı bayık olup
 Nite içi göyünmeyüp
 Gözleri kan dolmayiser

Aşık yürür şûriyile
 Eğlenemez hûriyile
 Muhlis ışkı nûriyile
 Esrü di hod bilmeyiser

Şair'in Muhlis'ten bahsedişine göre bu manzume- nin Aşık Paşa'ya âid olduğuna muhakkak nazariyle bakılabilir.

Aşık Paşa'nın yukarıda bahsettiğimiz Garibna- me'deki 31 gazelinden bazılarının da Yunus namına kayıtlı olduğunu görüyoruz ki, bu isnadın da yanlış- lığı meydandadır.

Yunus'a isnad edilen bir manzumede de Aşık Paşa'ya aid bir kayda rastlıyoruz. XV inci asır içinde yazıl- dığı anlaşılan eski bir Yunus divanda şöyle bir şiir kayıtlıdır [2] :

(1) Sevdây-olup gibi okunacak.

(2) Kitapçı Bay Raif'te evvelce gördüğüm yazma bir nüsha.

Âşık kendi gönlüyle
Kıyar mı tatlı canına
Hele ben dostun yoluna
Cana kıyaram kime ne

Can virüp ışkı aluram
Işk ile dostı buluram
Mansur'leyin ışk yoluna
Berdâr oluram kime ne

İrdirem ışkun pîşesin
Fikriderem endişesin
Nâmûs u ârum şîşesin
Taşa çalaram kime ne

Oruç namaz savm u salât
Kadir berat zühd ü tâat
Ben bunların cümlesini
Işka virürem kime ne

Yuyaram benlik âyetin
İraram fuzulluk yükin
Bu sen ü benlik defterin
Bendin dürerem kime ne

Nümrud odı olurise
Kâr kılmaya ışk erine
Işk ile bunda ol nârı
Gülzâr iderem kime ne

Âşıklara yokdur nâmus
Şâh efendi sultânımız
Şeyh ü Şahdur sultânımız
Canda ışk kodı kime ne

Sen Halil'in mi'râcısın
Cân içinde hem cânısın
Bir can virem efendüme
Bin can alursa kime ne

Gerçek Âşık eydür bize
Baba Sultan canum canı
Şeyhün yoluna ben beni
Kurbân iderem kime ne

Bu manzumeyi ufak tefek nüsha farklarıyla XVI nci asırda yazılan bir mecmuada da Yunus namına kayıtlı bulmaktayız (Nr. K. No. 4904). Neşrettiğimiz metnin üçüncü beyti bu yazmada ikinci beyittir. Ve orada farklı olarak şu yolda yazılıdır :

Eydürem Âşık Paşa'sın
Terkiderem endişesin
Ben bu nâmus nişânesin
Taşa çalaram kime ne

Bu manzumenin ne Yunus'a, ne de Âşık Paşa'ya âid olmayıp Halil adındaki bir şair tarafından yazıldığı anlaşılıyor. Şu halde Halil, Babai tarikatine

mensuptur. Ve Âşık Paşa'nın müridlerindedir. Baba Sultan ve Şeyh ü Şah tabirleriyle de Baba İlyas ile, Muhlis Paşa'yı kasdetmektedir.

Âşık Paşa'nın bugün elimizde bulunmamakla beraber bir divan tertib ettiğini de tahmin edebiliriz. Muhtelif mecmualarda tesadüf edilen aruz ve hece vezinleriyle yazılmış bir hayli manzumesinin mevcudiyeti, bu kanaati kuvvetlendiriyor.

Âşık Paşa; Mevlâna ve Yunus tesirleri altında kalan bir şairdir. Fakat onda ne Mevlâna'daki şîriyeti ve ne Yunus'taki samimiyet ve coşkuluğu bulabiliyoruz. O nihayet tamamiyle talimi mahiyette eserler vücade getirebilen bir nâzım seviyyesinden yukarıya çıkarılamaz. Gerçi hece ve aruz vezniyle yazdığı bazı manzumeler, Garibname'ye nazaran daha şairanedir. Ve daha fazla samimi bir eda taşımaktadır. Fakat bu şiirler de Mevlâna ve Yunus'un asıl şahsiyetlerini tebarüz ettiren manzumeleri derecesinde lirik bir mahiyeti haiz olarak gösterilemez. *Lâtifi* de şu sözleriyle Garibname'yi nihayet nazım olarak tanıtmak istiyor :

«Erbâb-ı zühd ü salâh mâbeyninde isti'mâl olunur müfid ve nâfi' nüshadır. Hakikat-ı insânî afâki ve enfüsi teşbih ve temsil idüp ilm-i bâtını âyât ve ahbâr ve kelimât-ı meşâyih-i ahyâr ile cem'itmiştir. Ammâ nazmı ol kadar nâzûk ve rengin değildir. Ve hem ehlülâh nazmında kabûl-i halk için tasannu' ve tahayyül kasdidüp ifihâr ve işihâr için tezyin-i elfâz murâd idinmezler.»

Gibb de Garibname'nin teknik cihetle iyi olmakla beraber şiir olmadığını ve ancak şeklen manzume olan bu eserin daha geç bir devirde yazılıydı nesir olarak kaleme alınabileceğini söylüyor. Filhakika Garibname, bir san'at eseri olarak vücade getirilmiş değildir. Şair'in gayesi tasavvuf esaslarını Türklere öğretmekten ibarettir.

Garibname 10 bap ve her bap 10 destandan müteşekkil Ahlâki - Tasavvufi bir mesnevidir. Eserdeki bahislerin çok mütenevvi olmalarıyla beraber gene bir birleriyle münasebetleri vardır.

İlk babın on destanında bir adediyle, ikinci babta iki adediyle az çok alâkası olan mevzular görülmektedir. Eserde baştan sona kadar hemen hemen aynı sistem kabul edilmiştir. Meselâ beşinci babın yedinci destanında «Havası hams» ten yedinci babın beşinci destanında «Yedi seyyare» den ve üçüncü destanında insan hayatındaki yedi devreden bahsedilmiştir.

Her destan umumiyetle iki kısımdan mürekkeptir. Biri mukaddime mahiyetindedir, diğeri bir âyet, bir hadis veya her hangi bir mutasavvıf sözünün tefsiridir.

Garibname'de içtimai hayatımızla alâkası olan mevzulara hemen hemen hiç tesadüf edilmez.

Bay Fuad Köprülü diyor ki (*İlk mutasavvıflar S.270*): «Bütün taharriyatımıza rağmen, bu koskoca eserde, o

devirdeki Anadolu hayatının hususiyetlerini gösterecek topu topu birkaç parça şiire rast gelebildik. Eserinin bir yerinde Türkistan'ın dumanlı dağlarından hasretle bahseden Âşık Paşa, san'atkâr olmak itibarıyla Gülşehri'nin çok dünündadır.»

Münderecatının, tenevvüuna rağmen birleştiği bir nokta vardır; O da tasavvuttur. Âşık Paşa her şeyi sofîyane bir gözle görmüştür.

Mevlâna'daki tasavvuf sistemini daha zâhidane bir şekilde terennüm eden Âşık Paşa'nın asıl ehemmiyeti hiç şüphle yok ki dil bakımındandır. XIV üncü asır münevverlerinin şiir lisanını onun Garibname'sinden pek âlâ öğrenebiliriz.

Âşık Paşa'nın Bursalı Tahir'e göre «Manisada Muradiye kütüphanesinde «رسالة في بيان السماع» namıyla mensur bir eseri de vardır.

Bay Şerif Hulûsi de gene Manisa'da Muradiye

kütüphanesi - nin Türkçe yazmaları arasında «كتاب النظم من التصوف» adlı manzum diğer bir eserinin mevcudiyetini söylüyor. Göremediğim bu eserler hakkında hiç bir fikir serdedemeyeceğim.

Müverrih Âli'nin Kânüh-âhbar'ında (C.

5, S. 40) şöyle bir kayıd vardır:

«Âşık Paşa Târîh-i âli-Osmân yazmıştır. İ âdesini avâm ü havâsa şâmil olmasın irâde kılmışlar. Bu hakire merkad-i pâkini ziyâret ve ol kitabı kırâat müyeser olmuştur.»

Bu eserin, Âşıkî Derviş Ahmed tarafından yazılan «Âşık Paşazade tarihi» olduğunda hiç şüphle yoktur. Âli, uzun boylu tetkik edemediği için yanılmıştır.

Sicil'deki «Maarifnâmesi ve divân-ı şi'ri vardır» kaydının yanlışlığı ise meydandadır.

Âşık Paşa uzun asırlar şöhretini muhafaza etmiş ve büyük bir mutasavvıf olarak tanınmıştır. Bir takım eserlerde ondan iktibaslar yapıldığını da biliyoruz (Meselâ Reşehat tercümesine bakınız).

Süleyman Dede'nin meşhur Mevlid'inde ise Garibname tesiri bariz bir surette göze çarpıyor. Hattâ Mevlid nâzımı, Paşa'nın bir çok mısralarını aynen almıştır.

Ülkemizde edebiyat tarihi tedkikleri başladıktan sonra Âşık Paşa'ya Anadolu'nun ilk şairlerinden oluşu dolayısıyla ayrıca ehemmiyet verilmiş ve hakkında bir hayli yazılar yazılmıştır. Geçen yıl ise ilk defa olarak Kırşehir'de bir Âşık Paşa ihtifalinin yapıldığını görmekteyiz.

16 Mayıs 1935 tarihli gazetelerde şu yazıya tessdüf ediyoruz:

«Kırşehir (Hususi) — Altı yüz yıl önce Arab ve Fârisî kültürü Türkün arı benliğini öldürücü bir sarmaşık gibi sararken:

Türk diline kimeler bakmaz idi

Türklere hergiz gönül akmaz idi

Türk dahi bilmez idi bu dilleri

İnce yolu ol ulu menzilleri

deyen Âşık Paşa, Kırşehir'de yatar. İlimize geldiği gündenberi yurd ve işseverliği canlı izleriyle belirten

ilbayımız Mithat Saylâm'ın bu büyük Türk şairini anmak için 7 haziran-da bir tören yapıra çağını sevinçle işittik. Garibname denilen divanını öz dille yazan Âşık Paşa'nın Türk edebiyatı tarihindeki yeri gerçekten yücedir. Fakat tören için 7 Hazira-

nın seçilişini bir türlü

anlayamadık. Dünyanın her yanında büyükler için öldüğü gün tören yapılır. Bu yönde yetgesi olan Fuad Köprülü'nün bir eserinde Âşık Paşa'nın ölüm günü 733 yılı Saferinin 13 üncü salı gecesi olarak gösteriliyor. Bugünkü kullandığımız tarihe göre 22 Teşrinisanı 1332 de ölmüş demektir. Her halde ikinci bir törende bu yanlışlığın düzeltileceğini umarız.»

— Şiirler —

— I —

Her gönül kim mazhar oldu ol Hak'a
Hak anun üzre dura her dem baka
Çün irer Hak'dan kula rahmet nazar
Lâcerem ol kul bula ömr-i beka
Ol hümâ kuş gölgesi düşdüğü kul
Kul isa sultân ola ol mutlaka
Kande ol pertev olursa zerrece
Âleme gerek anı evvel çaka

Âşık Paşa'nın Kırşehir'deki medfeni

Kangı canda ol mahabbet var ise
 Gözlerinden dün ü gün kan yaş aka
 Gözleri kan ağladığı tan midur
 Kimsenün kim ışk odı bağrın yaka
 Işk iletdi menzile her yol erin
 Işk ile irdi kim irdiyse Hak'a
 Üd eğer göynemese yok rağbeti
 Şem' eğer yanmasa gelmez revnaka
 Çünkü üd oldu muvâfik od ile
 Lâcerem ki kohusu tatlu çıka
 Tâ ki tâc eylameyince şem' odı
 Hiç olur mı cem' içinde ma'suka
 Her işün üstâdı Hak'dur bigüman
 Işkı hâkim kodı hâlik mahlûka
 Cânuna ışkdur hakim âşıklarun
 Dilek anun ger yapa vü ger yıka
 Câm bu ışka muti' olduğün
 Günde yüz bin kez beşâret Aşık'a

Caminnnezair S. 35-36

— II —

Ey pâdişâh ey pâdişâh
 Çün ben beni virdüm sana
 Genc ü hazinem kamusu
 Sensin benüm önden sona
 Evvel dahi bu akl u çan
 Seninleyidi asl-i kân
 Âhır girü sensün mekân
 Uş varuram senden yana
 Senden sana varur yolum
 Senden seni söyler dilüm
 İllâ sana irmez elüm
 Bu hikmete kaldum tana

Bu hikmeti kim ne bile
 Bilse dahi gelmez dile
 Bu âh ile bu zâr ile
 Gözüm yaşı nice dina
 Dursam senünle dururam
 Baksam senünle bakaram
 Her kancaru kim yürürem
 Gönlüm yöni senden yana
 Sensün bana cân ü cihan
 Sensün bana genc-i nihân
 Sendendürür assı ziyan
 Ne iş gelür benden bana
 Söz söyleden dilümde sen
 Hükm eyleyen içümde sen
 Aliviren elümle sen
 Cümle işüm önden sona
 Şöyle yakın olmuş iken
 Görmez seni bu cân ü ten

Kim geçiser bu perdeden
 Kim mâni' olur hükmüna
 Aşık sana tutdı yüzün
 Unutdı cümle kendözin
 Cümle sana söyler sözin
 Söz söyleden sensün ana

Caminnnezair S. 32-33

— III —

Sen oturmuşsin imdi hoş şehâne
 Güneş yüzün virür bahı cihâne
 Anı kimse görmez binişandur
 Seni görsün ana sensin nişâne
 Anun tahtı senün gönlün içinde
 Anunçün canlara hükmün revâne
 Hakikat hod sen anun gözgüsisin
 Sana bakduk anı gördük iyâne
 Halâyık kulhdur işbu cihânun
 Sana kuldur bu halk u hem zamâne
 Senünçün eyledi Hak bu cihâm
 Cihân olmaklığa sensün bahâne
 Senün ışkunla yoldaş olmayan can
 Hakikat ömrini virdi ziyâne
 Senün yüzün gören bidin ü kâfir
 Kesib zünnârını geldi imâne
 Seni saven gönül âvâre oldu
 Dolanmaz mâle gence hânümâne
 Ne derd olur bu kim halka bıraktın (1)
 Ulu kici kamu geldi figane
 Hakikat Aşık'ın gönlünde sensin
 Enin her dem gelür medhin lisâne

Caminnnezair S. 722

— IV —

Senün âşıkların kılmaz nazar firdavs-i a'lâye
 Ne huriden haber söyler ne meyl eyler musaffâye
 Nukuş-i mâsivallahdan geçürmiş bunları ışkun
 Komışlar bunca sevdâyı ulaşmışlar bu sevdâyeye
 Rümûz-i Kabekavsey'n'in ne mi'râc ü ne vahdetdir
 Ki *سبحان الذي اسرا* beyan düşmiş bu Esrâ'ye
 Eğer şol Vâhib-i i'tâ cemâlin Kâ'besin bulsa
 Yıkardı beyt-ül-esnâmı ne rağbet deyr-i dünyâye
 Eğer nasrâni ger tersâ cemâlin pertevin görse
 Ki secde kılmaya hergiz Menât ü Lât ü Uzzâ'ye
 Enelhak kiblesin bulmuş yüzünü Hak'ka döndermiş
 Şerâbı Lemyezel içmiş bakın *Mansûr*-ı şeydâye
 Eğer deryâ-yi ışkundan ki katre nûş ide sâlik
 Hemandem cümle kevneyni virür târâc ü yağmâye
 Sorarsan Aşık'ın hâlini zâhid kendüden sorgul
 Fenâ bahrine gark olmuş ulaşmış katre deryâye

(1) Bu ne derddür kim halka sen bıraktın : nüsha

Gel ey Miskin göztün yum sen cemâl-i mâsivallahdan
Bugün gör bunda didârın ne hâcet va'd-i ferdâye

Camiunnezair S. 755

— V —

Kimin ki sensin iy kadı
Kamu yollarda yoldaşı
Senün lütfunla bezenmiş
Dürür anun içi taşı

Taşında devlet erkânı
İçinde ma'rifet kâni
Senünle gönli vü cânı
Ne var gezse dağı taşı

Olur dağ taş ana cennet
Kılır her dem ana minnet
Zihî mâl ü zihî ni'met
Zihî sonsuz anun yaşı

Seni sevmekden oldum baş
Dökilü üş gözümden yaş
Yaşarsam dünyede bin yaş
Ko aksun bu gözüm yaşı

Özün yaşun uci ölmek
Döner ağlamağa gülmek
Seni sevmek seni bilmek
Kurutmaz tâ ebed yaşı

Gözüm her dem seni boylar
Dilüm her dem seni söyler
Canum gönlüm seni soylar
Unulmaz yüregüm başı

Baş oldı yüregüm senden
Değülsin ayru sen benden
Dükendi gitdi ol sen ben
Kesildi benliğüm başı

Ne ben varum ne benlik var
Seni sensin seven iy yâr
Gözünde görinen didar
Görendür bakmayan şaşı

Seni her dem gören sensin
Kamu alan viren sensin
Bu nakşı gösteren sensin
Çü sensin cümle nakkaşı

Bu nakşı çünki sen yazdun
Yüzinde rengi sen ezdün
Kamu yüzlerde sen düzdün
Kalem birle göz ü kaşı

Senün fazlunla ey Gaffâr
Kılır dağ taş sana ikrâr

Çün oldı hikmet ü esrâr
Hemişe Âşık'ın işi

Kitapçı Bay Rai'fe aid eski bir mecmuadan

— VI —

Cemâlin pertevi iy dost salalı nûr-i envârı
Olub Mecnûn veş hayran kıluram nâle vü zârı
Bu gözler kim seni gördi cihânın terkinî urdı
İrer vuslat makamına olub Mansûr-i şeydâyı
Tecelli derde dermandur kulun arzûsı sultandur
Bu can yoluna kurbandur görelden ol temâşâyı
Ciğer derdin ile bundur akan çeşmimde Ceyhun'dur
Gönül ışk bahrine daldı nider bes gayri sevdâyı
Bu benlik mahv olub kaldı cihan külli fenâ oldı
Bu ma'ni sırların duydu anıçün oldı rûsvâyı
Bu yola can viren Âşık amel kıla Hak'a lâyık
Şerâb-ı lemyezel içüb temâşâ kıl bu deryâyı

Mrd. Ş. K. No: 48

— VII —

Nâzenin bu ömrümüz bir göz yumub açmış gibi
Geldi geçdi duymaduk bir kuş konub uçmuş gibi
Nice geçdi bilmedük bu rûzigâr önden sona
Eyle tut şimdi bize bir yıl esib geçmiş gibi
Niceler geldi bu mülke kitdi vü göçdi giru
Şöyle kim bir kârûban bir dem konub göçmüş gibi
İşbu dünyâya gelenler bir dem eğlenmediler
Hânümânın dökdi gitdi yağıdan kaçmış gibi
Sinlere var kim bilesin bu halâyık neydiğün
Sanasın kim bir ekindür Azrail biçmiş gibi
Bahtludur şol kişi kim dünyede adı kala
Ölmedi diridürür âb-ı hayât içmiş gibi
Bu ömür sermâyesin olmaz yire harc eyledün
Şöyle kim bir key delü nakdin suya saçmış gibi
İy Âşık sen ömrünü Hak ışkuna sarf eylegil
Tâ iresin hazrete bir göz yumub açmış gibi

Kitapçı Bay Rai'f'teki eski bir yazmadan.

— VIII —

Tanrı ışkundan bu cümle âdemi
Yöğrüşüben geşt iderler âlemi
Dağ aşub deryâ geçüb nister bular
Bu aceb rencün aceb nedür emi
İy niceler varluğun satdı yoğa
Şâdi virüb satun aldılar gami
Bulmadı bu derde derman kimsene
Bilmedi nedür bu zahmun merhemi
İşk elünden niceler hayrân olur
İşk elünden nice baş oldı semi
Tutmadı âşıklarun gönli karar
Gitmedi gözlerimün hergiz nemi

Tâcını vü tahtını terk eyledi
 Sen işitmedin mi şâhım Edhem'i
 Bular atlaspüş iken giydi palas
 Ölmedin ön giçürürler mâtemi
 Aşık anun işkuna dün gün yeler
 Nitekim yüğrür deniz üzre gemi

Camîunnezair S. 864

— IX —

Bir kişi mâhfel içinde sordu benden bir suâl
 İtdi niçün tiz ağardun di nedendür bu hayâl
 Ben didim ki bir gice her kim değirmende konar
 İrte olunca olur ol koca vü kırgıl sakal
 Elli yıldur bu değirmen üstümüzde çevrenür
 Tan mıdur ki ağırursa elli yılda saç sakal
 İy nice serverleri kim bu değirmen öğüdür
 Geçdiğince geçirür ol rûz ü hefte mâh ü sâl
 Gerdişün değirmeni kim döndüğince zindedür
 Dönmez ayrılmaz ya kimdür bi zevâl ü lâyezâl
 Geçdi ömrün duymadun öyle sanursın tizdür
 Ölesün anmazsun illâ anduğında mülk ü mâl
 Bakuben ölenlere hiç ibret almaz gözlerin
 Lik her kande bakarsan gözlerinde zülf ü hâl
 Nice anmazsın şunu kim cânı tenden tartıla
 Gide görmek gözlerinden dilin ola geng ü lâl
 Kim biliser kimse hâlin taşradan sormağile
 Kendüzine geldüğü vakt ma'lûm ola cümle hâl
 Dünyeyi kafdân kafa hükm eyleyen tutarmadı
 Bes bilün kim bu ecelden kimse kurtulmak muhâl
 Aşık'a hiç korku yokdur zerrece bil sen anı
 Hâsil oldıysa hakikat Hak ile kurb-i visâl

Camîunnezair S. 387

— X —

Ey kerim-i lemyezel ey pâdişâh-ı lâyezâl
 Saltanat külli senindür kim sana yokdur zevâl
 Kadir ü kakhâr sensin hışm ü hem rahmet senün
 Kudretinde kabz ü bast u kahr ü lûtf u külli hâl
 Yoğidi bu cümle âlem var idin Sen bi nişan
 Eyledin bu cümle mülki bi sebep hem bi misâl
 Ol didün oldı bu âlem yir ü gök dirdi vücüd
 Bitti yirden hoş nebât ü indi hem gökden zülâl
 Dön didin göklere döndi dur didin durdu bu yir
 Ne melüldür gök işinde ne yire geldi melâl
 Kudretin kabzında muhkem arş ü ferş ü cism ü can
 Emrin altında revandur rûz ü hefte mâh ü sâl
 Gün senin hükmün içinde durmadan galtan döner
 Ay senün emrin elinde gâh beidr ü geh hilâl
 Yir ü gök mülkündürür sen pâdişahsın bimekân
 Yirde gökde istenüb sensin kamu bu kil ü kal
 Şeş cihetden sen berüsin leyki senden toptolu
 Arş ü ferş ü şark u garbü hem cenüb ü hem şimâl
 Cümle sûret nakşının nakkaşı sensin bigüman

Cümle akhu ilmi sensin ger hakikat ger hayâl
 Âdem ü Havvâ ki geldi kudretin ızlâridur
 Ya'ni bunlar ata ana ayruğı cümle iyâl
 Kamuya bir lâfz içinde Ya benî Âdem didin
 Kimine atlas giyürdin kiminün giydüğü şâl
 Şis'i sen derviş kıldun gecdi gitdi fakrile
 Nüh'i kodun da'vet üzre didin eyle ihtimâl
 Eyyub'a sen sabr virdin şol belâyı tartmağa
 Ya'kub'a hüzn ü firâk u Yüsuf'a hüsn ü cemâl
 Hem didin İbrâhim'e sen kurban it İsmâil'i
 Gine sen aldırmadın afv eyledin savdın vebâl
 Kudretin Müsî elinde ejdehâ oldı asâ
 Kıldı Fir'avn'ın tamâmet leşkerini pâymâl
 Dâvud'ı bu yir yüzünde sen halife eyledin
 Hem Süleyman buldı senden tâc ü tahtü mülk ü mâl
 Hikmetin İsi dilinde ölüyi kıldı diri
 Mustafâ zâtında âhur sen kodun hulûk u kemâl
 Ol Ebâ Bekr ü Ömer Osman Aliy-yi Mürtezâ
 Buldı senden sıdk u adl ü hem hayâ vü hem kitâl
 Enbiyâ zâtında kodun dürlü dürlü mu'cizât
 Evliyâ cânında kodun ilm ü hikmet vecd ü hâl
 Cümle âlem halkının rızkını sen kısm eyledin
 Kimisi kahr u cefâ yir ü kimi yir yağ u bal
 Evvel ü âhur dahi hem zâhir ü bâtin dahi
 Cümle senin kudretinden aldı bu kam u fiâl
 Cümle gözler nûrı sensin cümle diller zikri sen
 Âlem içre senden artuk ne cevap var ne suâl
 Sen yaratdın diller üzre Aşık'ın tevhidini
 Câmna sen yoldaş eyle işkunu yâ Zelcelâl
 Ey Çalab sendendür âhur bu firâk u bu hicâb
 Yine şey'ullâh senden rûzi kıl kurb-i visâl

Camîunnezair S. 385-386

— XI —

Kande kim bakar isem gözüme karşı duran ol
 Gözeden karşı bakuben yine anı gören ol
 Ol hâkim-i mutlak dürür uş cismim içinde
 Cânımda duruben kamu işüm bitüren ol
 Oldur ki beni bir dem arâm olmağa komaz
 Dağlar aşurub ilden ile bini süren ol
 Oldur ki yoğı var idüben varı yoğ eyler
 Dirileri öldürüb ölüler dirüren ol
 Ayruk dahi kim var kani göster ne hakim var
 Rence birağan oldur şerbet içüren ol
 Boynum ana bağlu yüregüm dağludur andan
 Boynumu buruben yüregüme dağ uran ol
 Ayrılmadı Aşık canı anunle biledür
 Candan içeru can oluben canda duarn ol (1)

Kitapçı Bay Raif'e aid eski bir yazmadan

— XII —

İşkun şerâbın içeli
 Kandalığımı bilmezem

(1) Bu şiirin bazı mısralarında vezin bozukluğu var.

Şöyle yok oldum ben beni
İsteyüben bulmazam

Deryâ-yi ummân olmuşam
Gevherlere kân olmuşam
İşine hayrân olmuşam
Kendüzime gelimezem

Yoluna basaldan kadem
Varlığını kıldum adem
Gözden duhnmaz dembedem
Kim sensizin olmazam

İşkun ile mest olalı
Derdüni hemdem bulalı
Vaslun visâlin alalı
Cennetlere kalmazam

Dolalı hüsnün illere
Hayret kodı gönüllere
Gerçi dolusun dillere
Senden haber alımazam

Zâtına had bulmadum
Senden haber almadum
Çünkü seni bilimedüm
Küllüğünü kılımazam

Benüm urdun bünyâdumu
Âşık yazaldan adımı
Kodum kamunun dadımı
İşkundan ayrılmazam

Mrd. Ş. K. No 48

— XIII —

Dutgıl bir pirin eteğin
Ki-İde (1) seni Hak'ka değin
Göresin ol beğler beğin
Yüz urasın ol kâne sen

Cennet Hak'kun bağçesidür
Ol ışk eri bağvamıdur
Bilişi gör bağvân ile
Tâ giresin büstâne sen

Âşık Paşa tek dur hemin
Terk eyle gel dünyâ gamin
Yâ Rahmet - en - lil'âlemin
Yaz bizi ol divâne sen

Garibname'nin baş tarafında kayıtlı: Eyip-Husrev
paşa kütüphanesi No. 542

(1) Ki ilede yerine.

XIV

Çü lâfz-ı kudret ezelde buyurdu Kâf ile Nûn
Tamâmet oldu bu âlem şoluk saat Feyekûn
Dokuz felek yidi yılduz bu arş ü ferş tamâm
Heman işret ile nice düzdi ol Biçûn
Göki yarattı vü buyurdu göke kıldı rükû'
Kıyâma geldi mi hiç görsena bu tâs-ı nigûn
Yiri yarattı buyurdu yire ki kıldı sücûl
Yüzün getürmedi ayruk şu resme dutdı sücûn
Çihâr unsura virdi çihâr dürlü hüner
Anunçün oldu cihan levn levn-i günâ gün
Kimi kıyamda çü âteş kimi rükû'da çü bâd
Kimi sücudda çü hâk ü kimisi çün Ceyhûn
Hezâr dürlü kılıncağ murâdı tâatdür
Felek bu tâat ile ider işini mevzûn
Bu halkı nişe yarattı Çalab ibâdet içün
Zirâ ki kamustı kuldur bu hükm elinde zebûn
Gerek ki Sâni' u masnû' u kadir-i kudret
Nice dururdu bu tâkı ne bendi var ne sûtûn
Bu yiri göki dahi yirde gökde her ne ki var
Vücûde geldi ki maksûd Hak'kı bilmek içün
Eğerçi şöyle durur binîyâz ü müstağni
Kim olmasa bu cihân ü bu çerh ü bu gerdûn
Ana ziyâde vü noksân yokdürür hergiz
Ki olsa olmasa bunlar ne kem olur ne füzûn [1]
Cihân olur ise olmazsa ol yine olur
Ezeldi niceyise pes heman kararda künûn
Velikiçün diledi gizlü genci zâhir ola
Açıldı kudret elünden bu dürre-i meknûn
Bu yir ü gök ü bu âlem bu cism ü cân ü melek
Vücûde geldi göründi zi ilm ü zihî fünûn
Nice yürür ay ü güneş nice durur bu gök
Nice geçer bu yaz u kış nice döner dün ü gün
Bu sun'a bakdı Brâhim bildi sâni'i var
Bu ibreti görüben Müsi oldu mest ü cünûn
Bu ilm içinde aciz Bû Hanîfe-i Küfi
Bu hükm elinde zebundur Halife-i Me'mûn
Bu işden öldü mecrûh Rüstem-i destan
Bu rencden öldü ol Câlinus u Eflâtûn
Bu halden öldü hayrân Vâmuk u Asrâ
Bu ışkdan öldü şeydâyi Leyli vü Mecnûn
Bu fitne mekrüne düşdidi Nümrud u Fir'avn
Bu hükm elinde giriftâr kaldıdı Karûn
Bu hükmi kimsene ayruksı eylese olmaz
Gerek ki şöyle vara nice kıldise kauûn
Birince lûtfâ sataşdı kılur beşâret-i şükr
Birince kahra tuş oldu kılubdürür mağbûn
Bu lûtf ile nice böylar uzandı oldu elif
Bu kahr ile nice kamet büküldi şöyle ki nûn
Bu derde kimse cihanda bulmadı dermân
Bu rence dünyede kimse bişürmedi ma'cûn

(1) Kim itmegil ki olduğün oldu füzûn: nüsha.

Bu ışka yoldaş olaldan bu *Âşık*'in cânı
Sataşlı devlete vü buldı tâli'i Me'mûn
Anun ki cânı ezelden nasib dutageldi
Bu gün bu dünya evünde niçün ola mağbûn

Camîunnezair S. 604, 605

— XV —

Anı ki cânım içinde komuşdur ol Cebbâr
Ne akl nakl ider anı ne dil kılır tekrâr
Bu akl u cân ü gönül ol eserlen esrûkdür
Anun kobusun alanlar nite olur hüşyâr
Çün ol hulâsa-i hazret süvâr olub geldi
Anun rikâbı önünde piyâde cümle süvâr
Yakındür ol bize bizden nice irak bilelüm
Nice yakın ki ömür geçdi şöyle hasret ü zâr
Bu can anunla müzeyyen anı niçün görmez
Bu akl anunla mükerrem niçün olur mekkâr
Anunla muhkem ü kayım durubdurur yir ü gök
Velikin anı göramez biri birine sorar
Yiri yaratdı buyurdu didi ki dur durdu
Hemin işâret ile şöyle durdu tutdı karar
Yirin yaratdı vu bir kez didi ki dön döndi
Anun için dönadur durmadın bu leyl ü nehâr
Bu yidi yıldız anun hükmüne kılurlar hükm
Bilün ki hâkimi görmez enin olur seyyâr
Çihâr unsur anunla durubdurur likin
Göramez anı bu hâk ü bu âb ü bâd ü bu nâr
Bu cümle âlemi oldur diri vü tâze tutan
Aceb budur göremezler katındadır dildâr
Seni diri tutam sen göramesen zî hayf
Eğer bu hakde kalursan sana zi neng ü zi âr
Zihi ki gayet - i gaflet tutubdurur halkı
Göramez anı ki gözde görür ü elde tutar
Göran ü işiden ol u duyan u söyleyen ol
Değül diyen kani_itsün kim andan ayru ne var
Bu halkile bu emir kim bile birikmişdür
Bulardürür ki Hak'ın kudretin kılır ızhâr
Yaratdı halkı vü kıldı cemâline gözgü
Bu gözgüde görünendür görane ol dizâr
Gözügüde şu görünen göz ü kamu yüz hem
Anı gören yine oldur iki dimen zinhâr
Niye ki bakdum anunla anun yüzün gördüm
Ne kim görürsem (1) anınçün getürürem ikrâr
Neden kim ün işidürsem görürem ündeki ol
Ne reng gelse anundur bu cümle nakş u nigâr
Yönüm ne yana dönersem *فموجه الله*
Gözüm ne yana açarsam görine ol Gaffâr
Bu yir ü göki ki gördüm tamâmet ol dolmuş
Anı görür gözüm ancak göramazem deyyâr
Çün oldürür dolu akl u gönül ü cân ü cihan
Nice diyem ana vasf ü nişân ü hadd ü şümâr
Bu ışk teferrüc içündür tasarrufa sığmaz
Tasarruf ehli katında bu yâr ü ol ağyâr

(1) Asıl metinde görsem yazılıdır.

Bu sûret oldı gerek bes temiz ü hem tertib
Gören bu sûreti çüükim tuta bu sözde karâr
Anun sıfatına yokdur bu dilde serh ü beyân
Bu dil meğer şumı ide bile ki akla sığar
İki cihan pes anunla dolubdurur likin
Bu âdemî suverinden görünür ol Settâr
Hadis değül mi ki mü'mine gözgü mü'mindür
Anun dahi adı mü'min sentin dahi iy yâr
Hakikat oldı i mü'min özündürür gözgi
Bu mü'mini görüben bes getürmegil inkâr
Bu *Âşık* itdüği mü'min olubdürür iy döst
Bak ol veli yüzine kim görasin anda ne var
Bu sır ki geldi dile sırrı andan artukdur
Dile nice sığa ol cân içindeki esrâr

Camîunnezair S. 241 - 243

— XVI —

Dilüm bülbül oldı öter
Âhum cânâ kılır eser
Dürlü dürlü yemiş biter
Ma'mûr oldı büstânımız

Geçenler nitdi neyledi
Her birisi bir ad kodı
Leyli vü Mecnûn gibi
Söyleniser destânımız

İşk ile başum hoşdur
Kande varsam yoldaşdur [1]
Yıl on iki ay sarhoşdur
İşkdan içdi cânımız

Mutî' olduk ışk hâline
Bakmaduk dünyâ mâline
Girdük erenler yolına
Dürüst oldı imânımız

Ne kaşadur ne gözedür
Meyilimiz hub yüzedür
Dâimâ solmaz tâzedür
Bu bizüm gülîstân-muz

Kim buldı derman ecele
Görse gerek her ki gele
Biz dahi gidaruz ol yola [2]
Menzilledür kervanımız

Âşık Paşa'm niçe niçe
Devlet anun ol göz açâ
Bizden dahi gele geçe
Bu yalancı devrânımız

Kitapçı Bay Rai'e aid
eski bir yazmadan.

(1) Hoşdürür, yoldaşdürür tarzında olursa vezin tamam olur.

(2) «Ol» yahut «biz» kelimesi fazladır.

— XVII —

- Garibnâmedeki gazellerden -

- Bâbülelif -

Evvel bize vâcib olan
Allah adın anmakdürür
Anun adın zikr idelüm
Ol kim kamu müştakdürür

Evvel dahi oldur kadim
Âhır dahi oldur mukim
Oldur kerim oldur rahim
Oldur kim ol razzakdürür

İki cihan yaradan ol
Ay ü güneş yürüden ol
İns ü melek düriden ol
Öyle kim ol Hallak'dürür

Oldur Ahad oldur Samed
Oldur ezel oldur ebed
Ol bihisâb ü biaded
Oldur ki şeksiz Hakdürür

Oldur ki can viridi tene
Oldur ki ten viridi câne
Oldur ki renk viridi kane
Ol hâkim-i mutlakdürür

Ansuz ana kim variser
Ansuz ana kim iriser
Ansuz anı kim göriser
Andan yana kim bakdurur

Ayrılmaz bulduk anı
Ayrılmaz bildük anı
Önden sona Âşık canı
Anunla müstağrakdürür

— XVIII —

- Babüddâl -

Devlet dahi sensün bana
Devran dahi sensün bana
Değdi bana senden bu ışk
Döndi yönüm senden yana

Dilber sana tatlu canum
Ditrer kamu etüm tenüm
Derdüm bilen sensün benüm
Derman nedür eyle bana

Derde devâ sensün âhur
Dâr-ül-beka sensün âhır
Dâim atâ sensün âhır
Doğru yolum göster bana

Dünyâ henüz eylenmedin
Dürlü cevab söylenmedin

Devr-i felek deprenmedin
Düşmüşüdi cânım sana
Devletlü başun tâcısun
Dervişlerin mi'râcısun
Dün gün cânım muhtâcısun
Dindür seni sevmek bana

Doldur senün fikrünile
Dirliklerüm şükrünile
Dilüm senün zikrünile
Dindürmesün önden sona

Dermande bu Âşık canı
Diler göre her dem seni
Dulunma iy devlet günü
Didâruni göster bana

— XIX —

- Babürrâ -

Rif'at bulan kimsaneler
Rağbet bu mülke kılmadı
Râgıb olan hod dünyâya
Rastdur ki vefâ bulmadı

Razdan haber bilen kişi
Remzile daydı bu işi
Resuldür anın yoldaşı
Rahatlara ol kalmadı

Rehber değül dünyâ bilün
Rehzendürür perhiz kılun
Rızkunuza râzî olun
Râzî olanlar ölmedi

Razzak'ı bilen canların
Resm-i cihan koyanların
Rahmet hûnün yiyenlerin
Rengi tegayyür olmadı

Ra'nâdur ol önden sona
Revnaç Çalab virmiş ana
Rûh-i lâtifdür görsena
Rencü emek hiç olmadı

Rence düşenler ne için
Rüsvây olur dünyâ için
Renc alma ol sevdâ için
Rüstemlere baş salmadı

Revâdur iy Âşık eren
Râz içre bir hâlün yören
Riyâyile yola giren
Reddoldı rahmet bulmadı

— XX —

-- Babüssîn --

Söylerisem bu derdi ben
Sırrum cihâne fâş olur

Sâkin olub oturursam
Sağmaz yurağüm baş olur
Seyrüm kamu senden sana
Seyranlarım senden yana
Sultandürür ışkun bana
Süvâr ü hem yoldaş olur

Sürsün düşem ger bahrisa
Sehil ola bin kahrısıa
Senden gelen ger zehrisa
Siner canuma aş olur

Sermâye çün dökdü cânım
Serkeş nita olsun tenüm
Sevgün odin gör kim benüm
Sızdı gözümünden yaş olur

Seylâb için şalı sı ela
Sönen dutan ma'zül ola
Söylayesi te'vil kıla
Severliği nebbâş olur

Serdi bize eydür gelün
Sen ben dimeklikden olun
Sevdügiçün ölmek bilün
Sonı dükenmez yaş olur

Sen tınma Âşık ol irer
Sayruyı sağı ol görer
Serkeşleri yoldan sürer
Sâkinlere ferrâş olur

- XXI -

- Babussâd -

Sâni' bizi bu dünyâye
Sorgıl neya salmışdürür
Sıfat dila ki nayimiş
Suret neya gelmişdürür

Sadıklara olsun salâ
Sıdkı bütünler hod gela
Sarrafhığı olan bila
Sun' ıssı ne kılmışdürür

Sarf eylegil bunda gelib
Sâbir Çalab hükmin bilib
Sâliklere farz u vâcib
Savm u salât olmuşdürür

Sâbirdür ol sâyim olan
Saf bğlayıb tâat kılan
Sâfi Hak'ka âşık olan
Sahih amı bilmişdürür

Sâhib nazar olanların
Sağ dirliği bulanların
Sulh evina gelenlerin

Sohbet dadı olan kişi
Sâfi nedür bilen kişi
Sâgar dolu bulan kişi
Salusa mı kalmışdürür

Sahha Âşık bildünisa
Suhh u safâ buldun isa
Sâdik olub geldünisa
Sâni' elün almışdürür

- XXII -

- Babülmim -

Merdân-ı Hak bu dünyede
Maksudlara kalmadılar
Mülk-i beka bulmuş ıken
Meyl-i fenâ kılmadılar
Ma'lûmdur âhır yol eri
Mevlâ için nitdükleri
Mihnet içinde her biri
Miskin olub gülmediler
Müştakların oldur işi
Müdâm akar gözi yaşı
Mutlak Hak'kı seven kişi
Mâle cânê kalmadılar
Meşhurdürür cümle dile
Mansur külün vidi yile
Mecnun mesel oldı ile
Ma'sukdad ayrılmadılar
Muhkem isen sen bu işe
Münkir gibi dime nişe
Müşkül değül başadan başa
Mü'min olan ölmediler
Mahlûk bitüsünden geçen
Mi'rac deye oldur uçan
Ma'nî şerâbından içen
Mestlûkden ayrılmadılar
Menzil işkdürür Âşık'a
Minnet şükür bin kez Hak'a
Menzil bulan mülk-i beka
Medh ile ayrılmadılar

- I -

Garibname'den

Allah adın itlüm evvel ibtidâ
K-andan oldı ibtidâ vü intihâ
Evvelün ol evvelidür bigüman
Âhırum hem âhırıdur câvidan
Cümle âlem yoğiken ol var idi
Şöyle eksüksüz ganî cebbâr idi
كل شیء هالك den sonra hem
Kala الا وجهه bî bîş ü kem

Dileği oldı kim ol hayy ü eka
 Karşu bir gözgü duta her dem baka
 Pes getürdi ol ademden âlemi
 Hem kopardı âlem içre âdemi
 Gözğü kıldı bunları kendözine
 Saykal urdı dutdı karşu yüzine
 Bunların üzre bıraktı aksini
 Aksine kıldı havâle ışkı
 Aks içinde görinen hüsnidürür
 Görüb ol hüsnü seven ışkıdürür
 Hüsnü birle ışkı dutdı âlemi
 Ol eserden şevke geldi âdemi
 Bir birini sevdi cümle mahlûkat
 Yir ü gök ü cism ü cân ü akl ü zât
 Âşık u ma'suk demek andandürür
 Sırına bak bu işün kandendürür

— IV —

— درخامت کتاب غریبانه —

Kani ol gerçek gönül ıssı eren
 Kancaru bakdıyise ibret gören
 Can kulağıyla bu sözi dinlesün
 Söz içinde gizlü ma'nî anlasun
 Ya'nî bilsün bu hikâyet neydüğün
 Bu hikâyetden irâdet neynüğün
 Geldük imdi bu sözi takrîrine
 Bir nazar kıl pâdişah takdîrine
 Gör ki ne kıldı vu nitdi neyledi
 Dünyede bu halkı niçün eyledi
 Niçün oldı yir ü gök ü ins ü can
 Gökte niçün yürüdi bu ay ü gün
 Niçün oldı ay ü yıl u dün ü gün
 Niçün oldı dünyede bu yaz u kış
 Niçün işlendi cihanda her bir iş
 Tâ ki Hak'kın gizlü genci açıla
 Rahmeti bu cümle halka yayıla
 Yiyip ol ni'metleri şükr ideler
 Bileler Hak varlığın zikr ideler
 Biline bu dünyede herbir hüner
 Küfrü din ü fisk u tâat hayr ü şer
 Diledi çün bu işi ol kârsâz
 Eyledi yir gök ü virdi kış u yaz
 Kimisi kıldı ibâdet hak'kiçün
 Kimisi yaptı imâret halk için
 Kimi tasnif eyleyüb düzdi kitâb
 Okur anı hâs u âm ü şeyh ü şâb
 Ben dahi düşdüm buların soyına
 Can gönül tâ kim bulardan toyına
 Soyladum gördüm bular nitdüğünü
 Anladum bildüm nice gitdüğünü
 Diledüm benden dahi bir yâdigâr
 Kala göre cümle anı ihtiyâr

Analar bu miskini anun ile
 Anlasun sen dahi adunile
 Çün bu fikri Hak bıraktı gönlüme
 Yir ü gök ibret göründi gözüme
 Gördüm işbu âlemi ibret dolu
 Âlem içre ademî hikmet dolu
 Âlem içre gördüğüm ibretleri
 Âdemîde bulduğum hikmetleri
 Bir yire dirşürdüm oldı bir kitâb
 Oldı bünyâdı anun on dürlü bâb
 Değme babda geldi on destan dile
 Şerh ü takrîr ü beyan kıldan kıla
 Bu kitabun bâbı niçün oldu on
 Değme bâbın dâstâmı geldi on
 Niçün ondur bu kitabın tertibi
 Niçün on üzre uruldu terkibi
 Gördüm ol Kur'an'da Allah söylemiş
 On kez öğmüş dostların medh eylemiş
 Yine on kez dostların öğmişdürür
 On dahi düşmanlara sşğmişdürür
 Dinle imdi nicedür sen ol onı
 Kim sana yüz göstere ma'nî yöni
 Yüzi yüz yüz saysan on kez oldı bin
 On bin olur saysan on kez ol bini
 Yüz bin olur saysan on kez on bini
 Anuniçün bu kitâbın aslı on
 Eyledük bâbını urduk faslı on
 Bu kitâbın kim okursa kamusun
 Sımaya hiç kimse anun nâmusun
 Kamu dilde varidi zabtu usûl
 Bunlara düşmişidi cümle ukul
 Türk diline kimsene bakmaz idi
 Türklere hergiz gönül akmaz idi
 Türk dahi bilmez idi bu dilleri
 İnce yolu ol ulu menzilleri
 Bu Garibnâme eğer geldi dile
 Kim bu dil ehli dahi ma'nî bile
 Yol içinde bir birini yirmeye
 Dile bakub ma'nîyi hor görmeye
 Tâ ki mahrum kalmaya Türkler dahi
 Türk dilinde anlayalar ol Hak'ı
 Ma'nîyi bir dilde sanman siz hemen
 Cümle diller anı söyler bigüman
 Cümle dilde söylenen ol sözdürür
 Cümle gözlerden gören ol gözdürür
 Cümle canlar sevdiği bir uesnedir
 İllâ bilmez kimesne kim ol nedür
 Bağlanubdur her biri bir surete
 Leyki bu maksûd geldi surete
 Ol suretde nesne vardur can görür
 Anun için anuu üzre can verir

Bibliyografya:

Metin kısmında gösterilmiştir.

Âşık (Riyazîzade) — Danişî'nin yazma bir divanında (*Tpk.Bg. K. No 166*) "Riyazîzade Âşık,, serlevhasile bir şiir kayıdır. Ve bu şi'ri Danişî tanzir ederek bizzat kendi el yazısıyla divanına kaydetmiştir.

Tezkirelerde Şair'e aid hiç bir malûmata rastlamadım. İhtimal ki Âşık, meşhur şair ve tezkireci Riyazî'nin oğludur. Manzumeyi aynen naklediyorum:

Var mı bir dil k - olmaya derdinle nâlân sen nesin
Sen nesin ey gamze-i sermest-i cânân sen nesin
Kıl nazar âyîneye bak kıl-k-i kudret neylemiş
Sen de insâf eyle ey âşûb-i devran sen nesin
Her ne itse vechi vardır âşîka cânânesi
Anlasak ey gerdiş-i bed ahd ü peyman sen nesin
Ey sipihr-i bî mürüvvet bakmadın feryâdîma
Hâlîme rahmeyledi kâfir müselman sen nesin
Devlet-i pâbûs-i yârî eylemişsin ârzû
Sen nesin ey Âşık-ı sermest-i cânân sen nesin

Âşık (Sazşairi) — XVII nci asır şairlerinden olan Âşık'ın hayatı hakkında bugün kat'î hiç bir şey söylemek kabil değildir. Yalnız bilinen bir şey varsa Şair'in XVII nci asır içinde yaşamış bulunmasıdır. Onun Musa Çelebi hakkında yazdığı varsağı bu hususta hiç bir tereddüde mahal bırakmamaktadır. Bir desise ile (1041 — 1631) de öldürülen Musa Çelebi hakkında yazılan bu mersiye, bize gösteriyor ki Âşık, O tarihte manzumeleriyle şöhret kazanan bir şairdir. Bu şiiri Murad IV. a isnad ederek ilk defa neşreden Bay Fuad Köprülü bu hususa dair şu malûmatı veriyor (*Fuad Köprülü: On birinci asra aid bir varsağı, Hayat mecmuası No : 40, S. 264*) :

"Millî tetebbular mecmuasının birinci sayısında "Âşık tarzının menşe ve tekâmülü,, hakkındaki bir makalemde Dördüncü Murad'ın sevgili musâhibi Musa Çelebi hakkında tanzim etmiş olduğu bir varsağının bir parçasını neşretmişim. Evliya Çelebi'nin musikideki üstadı Derviş Ömer tarafından bestelenmiş olan o varsağının mezkûr parçasını Evliya Çelebi seyahatnamesinde bulmuş ve oradan almıştım (*Seyahatname, C. 1, S. 249 — 250*) . Ahîren tedkik ettiğim bir mecmuada "Şarkı-i Murad Hân-ı Râbi' der hakk-ı Musa Çelebi,, ünvanı altında bu varsağının tamamını buldum.

On birinci asra aid olan bu halk türküsü zamanını tayin edebildiğimiz bu cins eserlerin en eskilerinden olduğu gibi, o devir saray hayatına aid mühim bir hadiseyle, yani Musa Çelebi'nin katliyle alâkadar olduğundan her halde şayanı dikkattir.

Gene mezkûr mecmuada münderic bir kayıd bunun "Devri revan,, usulüyle bestelenmiş olduğunu da gösteriyor.,

Filhakika Murad, bu katil hadisesinden çok müteessir olmuştur. bundan dolayı Âşık'ın manzumesini

taklid etti ve o da Musa Çelebi hakkında bir varsağı vücude getirdi.

İşte evvelce yalnız Evliya Çelebi'nin rivayetinden istifade eden Bay Fuad Köprülü, bilâhare daha mühim vesikalar elde etmiş ve şu fikirleri ileri sürmüştür :

"Hayat mecmuasının 40 ıncı sayısında Dördüncü Murad'a aid bir varsağı neşretmişim. Bu varsağı bazı mecmualarda Dördüncü Murad namına kaydedilmiş olduğu gibi Evliya Çelebi de Seyahatname'sinin birinci cildinde bunu teyid eder; Hattâ bunun Derviş Ömer Ruşenî tarafından bestelendiğini de ilâve eyler. Bir mecmuada bu manzumenin Gevherî'ye isnad edildiğini, hattâ Hasan Ağa adlı bir bestekâr tarafından "Devri revan,, usulünde bestelendiğini gördüm. Diğer bir mecmuada bunun Dördüncü Murad tarafından Musa Çelebi için söylendiğini, Devri revan usulüyle bestelenmiş olduğunu okudum. Manzumenin başında bu yolda mukayyed olmakla beraber, en son kıt'ada şairin ismi Âşık olarak zikrediliyordu.

Âşık, Dördüncü Murad'ın mahlâsı değildir. Ve o devirde Âşık ünvanını taşıyan maruf bir saz şairi de malûmumuzdur. Bu metinleri iyi tedkik edince, bana şu kanaat geldi :

Benim Hayat'ta neşrettiğim metin, Âşık'a aiddir; ve devri revan usulünde Hasan Ağa tarafından bestelenmiştir ki, işte muahharen Gevherî'ye isnad olunan da budur.

Bu metinde Musa isminin zikredilmemesi bunu gösteriyor. Evliya Çelebi'nin bir kıt'asını zikrettiği Dördüncü Murad'a aid manzume işte Âşık'a nazire olarak söylenmiştir. Evliya Çelebi'de kaydedilen kıt'a ile o metin arasındaki münasebet te bunu teyid ediyor. Şu halde esasen Âşık'a aid olan manzumenin Gevherî'ye isnadı tamamilen yanlıştır.,

Pek doğru olan bu mülâhazalar da gösteriyor ki Âşık, XVII nci asrın meşhur saz şairlerinden biridir. Onun manzumelerine ekseriyetle aynı asra aid mecmualarda tesadüf edilmesi de Şair'in Murad IV. devrinde iştihar ettiğine kuvvetli başka bir delildir.

Murad'ın bile bir manzumesine nazire yazdığı Âşık'ın sarayla alâkası olan saz şairlerinden olduğunu kuvvetle tahmin edebiliriz. Şair'in "bir manzumesinde, bir zaman padişahın iltifatına mazhar olduğunu, onunla hemdem bulunduğunu; fakat her nedense kendisinden ayrı düştü günü ve o hayata tekrar kavuşmak ihtiyacını taşıdığını,, anlatmaktadır.

Bay Nihad Sami, kendisindeki bir cönkte yazılı olan Âşık'ın 7 manzumesini neşretmiştir (*Şair Âşık ve halk şairlerinde Girid savaşı: Kültür haftası No: 20*).

Bunlar arasındaki şiirlerden biri Âşık'ın Deli İbrahim devrinde de yaşadığını ve (1055-1645)de başlayan Girid savaşında bulunduğunu sarîh olarak göstermektedir.

Bu manzumeyi aynen naklediyorum :

—Türkü-i Girid—

Girid defterleri irsâl olundu
Hâk-i izzetinde bil pâdişâhım
Venendik kıralı âh idüp ağlar
Sen gül gibi açıl hey pâdişâhım

Top tüfek sesinden inledi dağlar
Yanar ateşlerden açılır bağlar
Venedik kıralı âh idüp ağlar
Akar gözlerinden sel pâdişâhım

Gaziler kılıcın alur destine
Cümlenin murâdı kâfir kasdına
Elli beş günde Girid üstüne
Ser virüp ser aldı kul pâdişâhım

Macar kıralına göndüb (gönderüb) malı
Harac virsün deyu gedâyı bayı
Akdeniz'de fethelyerse Malta'yı
Andan İstanbul'u al pâdişâhım

Yaşa ey sâdetlü sultânım yaşa
Hak dînimiz bâtıla dönmez hâşa
Havada kuzgunlar süzöldü leşe
Ölen ma'lûm olsun bil pâdişâhım

Garib Âşık bunu böyle deridi
Kalmayub düşmanın bağı eridi
Bin elli beşinde aldık Girid'i
Gayet mubârektir hal pâdişâhım

Bu Türküden de anlıyoruz ki Âşık, bir çok sazşairleri gibi ordu mensuplarındanır.

Âşık edebiyatının tekniğine hakkıyla sahip olan Âşık, cidden mükemmel eserler vücutte getiren bir sazşairidir.

6+5=11veya4+4=8 hecesiyle ve nadiren aruz vezniyle manzumeler yazan bu kıymetli şair, bir de bugünün müstezadlarına benzeyen bir türkü vücutte getirmiştir.

Ekseriyetle Âşık mahlâsını kullanan şairin, bir manzumesinde de Kul Âşık mahlâsını kullandığı görülmektedir.

Âşık'ta millî edebiyattan alınma unsurlara tesadüf olduğu gibi klasik edebiyat unsurlarına da rast gelir. Bazı Arap ve Acem, lûgatlerini kullanan şair, hiç şüphe yok ki, klasik edebiyatın tesirine kapılmıştır. Fakat onda görülen bu tesir, meselâ Âşık Ömer veya Gevherî'de olduğu kadar çok değildir. Ve pek mahdud bir dereceyi geçmemektedir.

Âşık, divan sahibi şairlerin muayyen bazı teşbihlerini kullanmakla beraber, halk edebiyatının an'ane haline gelen mazmunlarına, şiirlerinde daha ziyade yer vermiştir.

Eserlerinde en ziyade aşkın elemlerini terennüm eden Şair, sevgilisinden gördüğü cefadan, veya ondan ayrı

yaşamak mecburiyetinde kaldığından dolayı şikâyet etmektedir. Şiirlerine nazaran aşk yüzünden pek az mes'ud olduğu anlaşılan Âşık, tam manasiyle lirik bir şairdir. Onun samimî heyecanlarından başka hiç bir şeyi mevzu-bahs etmediğini görüyoruz.

Âşık'ın daha XVII nci asırdan itibaren bir çokları tarafından tanzir edildiğini elde mevcut mecmualardan anlamaktayız. Kuloğlu, Gevherî, Âşık Ömer, Karacaoğlan, Âşık Hasan gibi meşhur sazşairleri Âşık'a bir takım nazireler vücutte getirmişlerdir.

Şair'in bir takım manzumelerine besteler yapıldığını da gene mecmualardan öğrenmekteyiz. Bir mecmuada (Mt. Alm. K. Mz. Mc. No: 849) onun bir semaîsi "Beyatî beste," olarak kayıtlıdır.

Âşık'ın bugün epeyce manzumesine sahibiz. 1934 yılı sonlarında "Âşık: Hayatı ve eserleri," adıyla çıkardığım broşürde onun 22 şiirini neşretmişim. Daha sonraki araştırmalarımda bir bu kadar daha manzumesini buldum. Bay Namdar Rahmi de Bursa kütüphanelerinden birinde bulduğu kıymetli bir mecmuadan onun bazı şiirlerini tesbit etmiştir.

Hiç şüphe etmiyorum ki, bundan sonra yapılacak tedkikler sayesinde bu mühim şairin hayatına aid daha bazı vesikalar elde edilebilecektir.

— I —

— Varsağı —

Kuğumu yâre gönderdim
Kuğum eğlendi gelmedi
Selâmetle gelür derdim
Musa'm eğlendi gelmedi

Ne hâlet geldi serine
Mecnun mı oldu birine
Âşıkı m-oldı bir birine
Musa'm eğlendi gelmedi

Hep kuğusun buldı iller
Gözedir gözlerim yollar
Issız kaldı bizim yerler
Musa'm eğlendi gelmedi

İştîyâkım hadden aştı
Hasretiyle ciğer pişti
Eşinden ayrı mı düştü
Musa'm eğlendi gelmedi

Âşık eder ki aceb hâl oldı
Yad avcıya şikâr m - oldı
Bizden gayri yâr mı buldı
Musa'm eğlendi gelmedi

— II —

— Türkü —

Kara gözlüm senden murad alınmaz
Câna cevrin çoktur fendin bilinmez

Yandım elinden
Tutsam belinden
Emsem lebinden
Efendim nâzeder nazlıdır

İştîyâkın derûnumı yakıyor
Âh ile efganım arşa çıkıyor
İki elimde taş
Didelerim yaş
Sînemde ataş
Derûnumda yanan közlüdür

Figanım işiden der ki yazıktır
Gariblik çekmişim bağrım eziktir
Yâr ele girmez
Yanıma gelmez
Hâlimden bilmez
Gam değil ezelden sözlüdür

Der ki Âşık kimse bilmez hâlimden
Kime dâdeyim senin elinden
Havadan inmez
Koluma konmaz
Ateşim sönmez
Yandıran bir âhu gözlüdür

Mit. Alm. K. Mz.Mc. No: 849

— III —

— Koşma —

Dîvâneyim aklım kalmadı serde
Bir kaşları keman aldı da gitti
Aşkın deryâsına açuben yelken
Bî kıyâs ummâna daldı da gitti

Yârin şehrine uğrar ise yolum
Yüz sürüp pâyine arziem hâlim
Ahdine durmadı şol kanlı zâlim
Beni ferdâlara saldı da gitti

Medhini ederim doluda câmda
Nâzîri bulunmaz Urum'da Şam'da
Sevdâlı bülbülüm kaldım figanda
Gül gibi yüzüme güldü de gitti

Zâlim felek yine gösterdi işler
Gözlerimden akar kan ile yaşlar
Yüreğimdeki yârelerim işler
Gamzesi sînemi deldi de gitti

Bârekallâh ne hoş yaraşır allar
Leblerinden akar sükkerler ballar
Der Âşık egnime aldığı şallar
Hayâli gözümde kaldı da gitti

— IV —

Garib düştüm kimse bilmez hâlimi
Ne mekânım ne meskenim var benim

Bir bilür yok bunda benim hâlimi
Ne mekânım ne meskenim var benim

Kalem alup ben yazıyı yazayım
Ah eyleyüp kara bağrım ezeyim
Ağlayu ağlayu yollar gezeyim
Ne mekânım ne meskenim var benim

Kime varup hâl-i dilim soram da
Gurbetlikte hâlim kime diyemde
Meğer derviş olup posta girem de
Ne mekânım ne meskenim var benim

Âşık ider bu yerlerde kala mı
Murâdına maksûduna ire mi
Âlem handân oluben hiç güle mi
Ne mekânım ne meskenim var benim
Bursa Kütüphanesindeki mecmuadan

— V —

Elâ gözlerine kurbân olduğum
Yüzüne bakmaya doyamadım ben
İbret için gelmiş derler cihâna
Noktadır benlerin sayamadım ben

Aşkın ateşidir sînemi yakan
Lütfuna irer mi cevri ni çeken
Kolların boynuma dolanmış iken
Seni öpmelere kıyamadım ben

Terkeyledim ağalarım beğlerim
Boz bulanık seller gibi çağlarım
Anın için ben âh idüp ağlarım
Ayrılık oduna doyamadım ben

Kaldı deli gönül firkatde yasda
Mevlâm irgör beni murada kasda
Âşık sefer eder sevgili dosta
Allahısmarladık diyemedim ben

Bendeki bir mecmuadan

— VI —

Semaî

Bulandı aşkımın seli
Aceb artık durulmaz mı
Yârin gül yüzün görünce
Akıl başa derilmez mi

Yüzün benzer doğar aya
Sensin ömrüme sermaye
İşte geldim hâkipâyeye
Hâtırcığım sorulmaz mı

Saf tutmuş kirpiğin varı
Kaşın Ali Zülfekari

Hiç tenhâ bulamam yâri
Arada engel kalmaz mı

Ferhad'dır dağları delen
Şirin'in yoluna ölen
Âşık ider Mecnûn olan
Leylâ'sına sarılmaz mı

Bursa kütüphanesindeki mecmuadan

— VII —

Yüce dağlar duman olmaz
Çeşmim yaşı revan olmaz
Değme kişiye kul olmaz
Ben gönlüm ah bilmez miyim

Engine saldım başımı
Hak'ka dönderdim yüzümü
Çekmezem nâdan sözünü
Ben gönlüm ah bilmez miyim

Arslan gibi çalar çırpar
Kaplan gibi yola bakar
Gökte buluttan nem kapar
Ben gönlüm ah bilmez miyim

Der ki Âşık yâri gözler
Yakdı derûnumu sözler
Beş pâdişahlık bir özler
Ben gönlüm ah bilmez miyim

Tpk. Hz. K. Mc. No : 1715

Bibliyografya : Evliya Çelebi : Seyahatname, Fuad Köprülü : XVII nci asır sazşairlerinden Gevherî, XVII nci asır sonuna kadar Türk sazşairleri, XVII nci asır sazşairlerinden Kul Mustafa ve Genç Osman hikâyesi, XVII nci asra aid bir varsağı (Hayat mecmuası No : 40), Naima : Tarih C. 3., Sadeddin Nüzhet : Karacaoğlan Hayatı ve eserleri, Gevherî, Halk şairleri 2 nci kitap, XVII nci asır şairlerinden Kuloğlu, Âşık Ömer hayatı ve eserleri, XVII nci asır sazşairlerinden Âşık, Nihad Sami : Şair Âşık Kültür haftası No : 20 Salim : Tezkire ve muhtelif mecmualar.

Âşık (Sazşairleri) — Âşık Ömer, Âşık Kerem, Âşık Garib, Âşık Halil... gibi tanınmış bir çok sazşairlerinin adları başında bulunan bu kelimeyi nazarı itibare almadık. Bu şairleri asıl adları ile yazdığı doğru bulduk.

Âşıkî (Defterdarzade) — XVI ncı asrın son nısfında yetişen Âşıkî'ye dair hiç bir tezkirede tarihi malûmata tesadüf edemedim. Yalnız *Kafzade Faizî* tezkiresinde «Bu şiir anındır» serlevhasile şairin şu üç beyti kaydedilmiştir:

Dildir bilen hayâlini didem neden bilir
Bilmez efendi çok yaşayan çok gezen bilir

Dehânında lebindir dirdim ana ey büt-i tersâ
Adem milkinde me'vâ itmiş olsa hazret-i İsâ

*
* *

Veli tâb-ı taravet görmemiştir gonce-i bahtım
Ne cânibden eser bilmem nesim-i lûtf u ihsânı

Pervane Bey mecmuasında «Defterdarzade Âşıkî Bey» başlığıyla Cemalî'ye bir nazire gazel kayıtlıdır. Kezalik Eyip - Husrev paşa kütüphanesindeki kıymetli bir nazire mecmuasında da Âşıkî mahlâsiyle bir gazel görülmektedir Diğer iki mecmuada da bu mahlâsla yazılmış bir iki manzumeye rastlıyoruz (*Mlt. Alm. K. Mz. Mc. No: 646, Sly. Esd. K. Mc. No: 3464*).

Diğer bir mecmuada da ,

Gice didim sohbeta gel ol meh-i tâbânıma
Aş ü işret şem'i yaktım külbe-i ahzânıma
Hâkten götürdi geldi lûtf ile bir zerreyi
Ol meh-i hurşid-i tal'at kalmadı noksânıma

beyitleriyle başlayan uzunca bir manzumesi kayıtlıdır (*Tpk. Rv. K. No : 1972*).

Bu şiirlerin aynı adama aid olduğu tahmin edilebilir. Âşıkî'nin elimizde bulunan manzumlerine nazaran kudretli bir şair olduğu muhakkaktır.

Âşık Çelebi ve Hasan Çelebi'nin ondan bahsetmişleri, her halde o zaman şairin küçük bir yaşta olduğundandır. Bilâhire etraflı bir tezkire yazılmamış olması ve *Kafzade*'nin de tercümei hallere ehemmiyet vermesi yüzünden Âşıkî'nin hayatı bugün bizce meçhul kalmıştır.

Âşıkî'nin mecmualarda bulduğum bazı şiirlerini nakle diyorum :

— I —

Zülf-i siyehin dolaşalı boynuma cânâ
Düşti uzun uzak bu kara başımış sevdâ
Vech-i hasenin görse kaçan dir dil-i şeydâ
Zî sâni'ü zî kadir ü zî hayy ü tevânâ
Elminnetü lillâh sanemâ deyr-i cihanda
İhyâ-yi memât itti lebin hemçü Mesihâ
Zulmette hayât âbını dil buldı Hızır vâ
Sordukta lebin hatt-ı siyâh içre nigârâ
Feryâdı budur bülbülünün bâğ-ı cihanda
Soldurmaya sen gonceyi Allahu taâlâ
Vaslın taleb iden kişi mahrûm ola mı hîç
Elbette virür tâlibe matlûbunu Mevlâ
Meydân-ı mahabbette serin Âşiki vir kim
من مات من العشق فقد مات شهيدا

Prv.

— II —

Emdügiyçün lâ'lini ol gözleri mestânenin
Kana kana kanını içmek gerek peymânenin
Komasun elden nola bir dem ayağın zâhidâ
İyliğün çok görmüşüz âlemde biz humhânenin

Kankı şâne dil uzatmak diler ise zülfüne
Pârelensün tîg-ı mihnetle dili ol şânenin
Sâkıyâ devr-i lebinde hoş geçer sanma bizi
Döne döne acısını çekmişiz peymânenin
Hâbe varmış bâğ-ı hüsn içre o nerkisler yine
Âşıkî şeftâlüsün almak gerek cânânenin

Nzr.

— III —

Sanma bülbülleri gülşende figan eylerler
Gonceye vâsıf-ı lebin yine beyân eylerler
Güllerin bâğda ger humretini sorar isen
Hâlet-i mihr-i rühindir ki iyân eylerler
Mestler lâ'l-i lebin yâd idicek meclisde
Biri birine düşüb yok yire kan eylerler
Nakd-i cân ile alur her ki metâ'ı vash
Sanma anları ki ey hâce ziyân eylerler
Âşıkî mâh ı nevi gökde yoliyle arayub
Çîn-i ebrûları havfile nihân eylerler

Mlt. Alm. K. Mz. Mc. No: 646

Bibliyografya: Kfz., mecmualar.

Âşıkî (Müverrih) — Derviş Ahmed'e bak.

Âtîf (Amasyalı) — XVIII inci asır şairlerinden Âtîf hakkında *Salim* şu malûmatı veriyor:

“Nâm-ı nâmî ve ism-i kirâmîleri Ahmed'dir Harf ı
ayn-ı mühmelede Abdî (İdî) mahlâsı ile keşide.i silk-i
erkam olan mevâli-i kirâmdan Amasya'lı Bayram efendi'nin büyük mahdumlarıdır. Pâdişâh-ı âlempenâh
خداوند الملكة الى يوم القيام hazretlerinin şehzâde-i cevanbahtleri
saâdetlu Sultan Mehmed hazretleri 1125(M. 1713)târî-
hinde gehvâre-i vücûdu teşrîf buyurduklarında lisân-ı
hümâyûndan olmak üzere (Mısra')

مژده لردنیا به شهر ادم محمد در کلن

târîhine muvaffak olup huzûr-i hümâyûna arz olundukta
makbûl-i hümâyûn olmak şerefine hâiz olup mukabele-
sinde Amasya'da bir medrese.i celile ile çerâğ buyu-
rulup nâil-i merâm oldular. Pâk tabîat bir şâir-i mâ-
hir-i pür ma'rifettir. Tabîat-i şî'riyyesinden mâadâ ci-
het-i ilmiyyesi de ma'mûr bir vücûd-i maârifmevfûrdur.
Bu güftâr cümle-i âsârındadır:

Şeb-i hasret geçüp mihr-i emel dîdâr göstereşün
Tırâş itsün hatın ya'ni o meh ruhsâr göstereşün
Ser-i serv üzere aks-ı mihr-i subhî pây best itsün
O gül nahl-i letâfet gonce-i detsâr göstereşün
Gül-i nevrûze bakmaz tûtiyan her dem bahâr-ı dil
O şekker leb heman âyine-i ruhsâr göstereşün
Mey-i mazmûn-i rengini pür it mâ'na-yi ta'bîre
Çü reng-i bâde kendin ma'ni-i eşâr göstereşün

Ramiz tezkiresinde de *Salim*'den naklen Şair hakkında kısaca bahseilmekte ve sonunda, « Evâsıt-ı devr-i Sultan Mahmûdî'de âzim-i dârülkarâr » olduğu söylenmektedir.

Bibliyografya: SIm., Rmz.

Âtîf (Çavuşzade) — XIX uncu asır şairlerinden Âtîf hakkında *Fatin* şu malûmatı veriyor:

“Ahmed Âtîf Bey Derseâdet'te 1209 (M. 1794) târî-
hinde kademnihâde-i sâha-i vücûd olup on üç sene
mikdârı mektûbi-i vekâletpenâhî odasına müdâvemetle
ilm-i kitâbette derkâr olan mehâreti iktizâsınca oda-i
mezbûr serhalifeliğine ve üç sene zarfında sadâret-i
uzmâ mektupçuluğuna ve üç sene mürûrunda küçük
tezkirecilik memûriyetine ve üç sene tamâmında ol vak-
tin ta'bîrâtı üzere Mansûre mektupçuluğuna ve üç sene
tekmîlinde bir mâh mikdârı takvimhâne-i âmire nezâretine
ve ba'dehu meclis-i vâlâ-yi ahkâm-ı adliye baş
kitâbetine ve muahharen meclis-i mezkûr a'zâsı sınıfına
bililhâk üç sene mürûrunda bâ rütbe-i ûlâ tersâne-i
âmire müsteşarlığına ve bir sene tamâmında iki mah
müddet ticâret müsteşarlığına revnaktırâz-ı âtifet buyu-
rulup Tanzîmât-ı hayriyye usûl-i mehâsin şümûlüni tes-
viye ve icrâ eylemek üzere 1257 (M. 1841) senesi Kü-
tahya defterdarlığına memûren cânib-i merkume azî-
met ve bir sene ikametden sonra Derseâdet'e avdet
eyleyüp aralık Anadolu defterdarlığına ve üç sene
mürûrunda masraf nezâretine revnak efzâ olmuş ken bir
kaç mah nâmizâc olarak irâd-ı hayâtı masraf-ı memâta
vefâ itmeyüp 1263 (M. 1846) senesi şehri muharremin-
de vefât eylemiştir. Müşârünileyh Çavuşzâde dinmekle
arif bir şâir-i zarîf olup sehâ-yi tab'ı mânend-i Hâtem
meşhûr-i âlem ve şî'r ü inşâsı müselle-i ashâb-ı naz-
m ü kalemdir.»

Aynı eserde «Gazel-i mühmel serlevhasıyla şu man-
zumesi kayıtlıdır :

Mâilim ol turra-i tarrâre âh
Âhdır kârım demâdem âh âh
Andırır mâha o dildârım hele
Hâle-i kâkül olur ana güvâh
Elde mül gelse o gül serdir mahal
Sâha-i dilde ana ârâmgâh
Vashna âmâdedir her dem gönül
Hemdemim hem olmasa ger sedd-i râh
Anladım her gûdeğe dildâdedir
Âtifâ âlûde gönlüm âh âh

Bibliyografya: Ftn.

Âtîf (Defterdar) — XVIII inci asır şairlerinden olan
Âtîf İstanbulludur. *Tuhfei hattâtin*'de şairden «Musta-
fa Âtîf bin Mustafa» başlığıyla bahsediliyor. Diğer bazı
menbalarda da aynı ad görülmektedir. *Ramiy* tezkire-
sinde ve ondan naklen *Sicil*'de ise «İsm-i nâzeninleri
Mehmed Emin,» olarak kayıtlıdır.

Âtîf, Ahmed III. devrinde Başbakikulu kesedarı
olmuş, İzzet Ali Paşa'nın vezirliğinden evvel defterdar-
lık ettiği sıralarda mektupçuluğunda bulunmuştu. Onun
paşa olması üzerine bir müddet açıkta kaldı. (1140-1727)
de «defterdarı şikkı evvel,» oldu. Sonra azledilerek Ge-
libolu'ya nefyedildi. (1150 — 1737) de tekrar aynı va-
zifeye geçti. Gene memuriyetinden ayrılmak mecburiyeti

karşısında kalmıştı. Bu defa isteğiyle hacca gitti. (1154 - 1741) de üçüncü defa defterdar oldu. 1155 yılı-muharrem (Rmz.) veya cemâziyelevvelinde (Thf.) vefat etti (M. 1742). Üsküdar'da Miskinler civarında Şerif kuyusu denilen yere defnedildi.

Âtîf, devrinin oldukça kudretli şairlerinden biridir. Seyid Vehbi, Vekâletname'sinde onun için,

Veli başbâki kulu kîsedârı Âtîf-ı hoşgû
Güzel hoş lehce bir şâir olur incitmeyin anı

diyor.

Fasih ve emsali şairlere nazireler vücade getiren Âtîf, bilhassa İzzet Ali Paşa'nın bir hayli gazelini tan-zir etmiştir. Esasen bu iki şair arasında derin bir sa-mimiyetin mevcut olduğunu görmekteyiz. Paşa hakkın-da iki kaside yazan ve bazı kıt'alarında da onu med-heden Âtîf, Paşa'nın bir gazelini tahmis ettiği gibi İz-zet Ali Paşa da Âtîf'in,

Vuslâtın kadrini mehcûr olmadıkca bilmedim
Âfiyet lûtfunı rencûr olmadıkca bilmedim

beytiyle başlayan gazeline bir tahmis vücade getirmiştir.

XVII nci asır şairlerinin ve bilhassa Nabi'nin tesiri altında daha ziyade hakîmâne mahiyette eserler vücu-de getiren Âtîf, Arapça ve Acemce şiirler de kaleme almıştır.

İstanbul kütüphanelerinde Âtîf'in epeyce yazma di-vanı mevcuttur (*Meselâ bakınız: Ünüv K.No: 2857, Tpk. Rv. K. No: 760*).

Şairin divanı 714 beyitten ibaret küçük bir nüshadır.

İzzet Ali Paşa hakkında 2 kaside, biri Rakım'a, di-ğeri İzzet Ali Paşa'ya 2 tahmis, 12 tarih, 14 kıt'a ve rubaî ile 5 beyit ve 2 lûgazden ibarettir.

Âtîf'in kozmoğrafya ile de uğraştığını görmekte-yiz. Divanın sonunda, "Muâmelât-ı mâliyede sene-i ka-meriye yerine sene-i şemsiyenin tatbîkî hâlinde hazîne-i devletin müstefîd,, olacağına dair bir lâyiha münderic-tir. Gene divanın sonunda onun yazdığı arıza ve tez-kere suretleri de vardır. Bir divan sonunda da Telhis aldı muhtasar bir eserine rastlıyoruz (*Tpk. Hz. K. No: 882*).

Âtîf'in hattatlıkla iştihar ettiğini de görüyoruz Müs-takimzade diyor ki (*Thf.*) :

Ya'nî cenâb-ı âttîfet ârâ-yî defterî
Kim dürr-i vasfî târ-ı hat-ı mistarım dadır

Hüsn-i hatt-ı sülûs ve neshi Ağakapulu İsmail ef-en-di'den ve sonra oğlu Mustafa efendi'den yazmıştır. Defterdar kalemî kültâbından olmağla dîvânî ve rik'a ve siyâkatta dahi kemâli ve husûsâ keskin dîvânî hat-ları düstûrül'amel-i hâcegânîdir.»

Bursalı Tahir, «Mi'yârülkelâm ismindeki galatât ri-sâlesinin de bu zâtın âsârından olması melhûzdur» diyor (*Osm.*).

Âtîf'in adını yaşatacak en mühim eseri hiç şühpe yok ki tesis ettiği kütüphanesidir. Müstakimzade di-yor ki (*Thf.*) : «Âsâr-ı hayriyesinden Şeyh Vefâ dâiresi

ittisâlinde bir kütübhâne-i bibahâne bünyân itmiştir. Hidemât-ı yevmiyede sâir mülûk ve vüzerâ dârülkütüb-lerine nümüne olup anın mukallidi olmuşlardır.»

Aynı eserde Şairin babasına aid şu kayıtlar da gö-rülüyor:

"Pederi sâhib ayâr ve kesret-i dirhem ü dînâr ile şö-hret şiâr olmağla sadr-ı esbak dâmad Said Ali Pâşâ-yi şehîd bir bahâne-i şer'iyye ile şehîd eylemiştir.»

Ramiz tezkiresinde de Âtîf'in cömerd fakat gururlu bir adam olduğu şu cümlelerle ifade edilmiştir:

«... Elsine-i selâsede mehâreti zâhir pâkîze edâ bir şâir-i huçeste hisâl olduklarından mâadâ bittab' tatyîb-i hâtıra ve hayr-i cemîle mâil-i dâmen keşîd-i ucb ü istikbâr bir zât-ı şîrin şemâil idi.»

— I —

Vuslâtın kadrini mehcûr olmadıkca bilmedim
Âfiyet lûtfunı rencûr olmadıkca bilmedim
Bâde-i pür zûr-ı aşkın nükte-i keyfiyyetin
Arz-ı kâm itmekte mecbûr olmadıkca bilmedim
Âteş-i sevdâ ile yanup yakılma niydüğün
Aşkile hemhâl-i tennûr olmadıkca bilmedim
Lûtfunı imdâd-ı ceş-i neş'e-i câm-ı Cem'in
Leşker-i ekdâre mahsûr olmadıkca bilmedim
Âtîfâ seng-i sitemperdâz-ı a'dâ niydüğün
Câm-ı hâtır gibi meksûr olmadıkca bilmedim

— II —

Cerîde-i ameli tâ bekey siyâh idelim
Dili mülâzim-i dergâh-ı subhgâh idelim
Yeter bu keşmekeş-i çille-i niyâz ü emel
Bir az zaman da gönül meşk-ı tîr-i âh idelim
Sefer göründi bize nâledir derâ-yi tarîk
Derûnî meş'al-i âteş feşâne râh idelim
Satup gamı alalım deste câm-ı sahbâyı
Keder didikleri kallâşa bir külâh idelim
Alub hayâlde Âtîf miyânın âğuşa
Bu âleme bu gice gönli haclegâh idelim

— III —

Âgışte feyz-i sabr ile hâl-i tebâhımız
Hussâde tûtiyâ gibidir dûd-i âhımız
Beyt-ül-hazen didikleri bu Kâ'be-i dilin
Mizâbı dîde kisvesi baht-ı siyâhımız
Biz hem nihâd-ı şu'le-i şem'i tecelliyiz
Âteşten olmalı serimizde külâhımız
Bu haclegâh-ı turfa merâsimde Âtîfâ
Ol Yûsuf'uz ki ismetimizdir günâhımız

Bibliyografya: Rmz., Thf., Esd., Ftn., Scl. Hattu hattatan, Osm., Fş.

Âtîf (İstanbul) — XVIII nci asır şair ve hattatla rından olan Âtîf hakkında Müstakimzade şu malûmatı veriyor (*Thf.*) :

«Mehemmed Emin Âtîf bin Mehemmed Şehrîdir. Pederi Kepekçiler câmi'i dimekle ma'rûf mahalle câmi'inde imâm idi. Ve kendileri Rumeli kalemî kuzâtından olup seb'a ve

Ât.

aşereyi on yedi yaşında tekmi ve takrîbe dahi takar-rüb eylemişti. Pederi mezbûrun hemşiresi nâmdâş-ı Ebülkasım Hâce Mehemed Râsim efendi merhûmun o târîhde halîle-i celîleleri bulunmağla کت احول الامان يارب امان maâli vasf-ı hâli iken isti'dâd-ı Hudâdâd ile endek zamanda irşâd-ı üstâd-ı müşârünileyh ile hüsn-i hatt-ı sülüs ü neshi temeşşuk ve tekmi ve bilistihkak vetire-i şeyhânedede vaz'-ı lâfza-i ketebeye icâzet ve izn ile teb-cil olunmuş idi. Hüsn-i hattı gibi hüsn-i tab'ı dahi olup Âtîf mahlâsiyle nuût-ı pesendide ve sâir eş'ârı ve te-varîh-i güzîdesi vardır. Hattâ Ferhengi-i Hasan Şuûrî hitâm-ı hatm ve tab'ına âhırında mersûm olan târîh i fârisî bunlarıdır. Otuz yaşını henüz tekmi eylemişken mat'ünen azm-i beka ve Edirne kaptanı hâricinde dî-dedûz-i lika oluduğu bu târîh ile mazbûttur:

Meded hemnâm-ı Peygamber Eminâ Âtîf-ı hoşgrü
İdüp rihlet kalem kıldı o dem i'lâm ahıbbâye
Dü târîhin bu beyte yazdı ol dem ki revân oldı
Cinâne cân atup kıldı teveccüh sûy-i Mevlâ'ye
Bekayı bin yüz elli atlı sâlinde olup sâir

عنان روحی عاطفدر امینا صوب عقیبه

—1156—

Müdevven divânı olup âsârından mahalle münâsib bir mürekkebeci dükkânına inşâd eylediği târîh budur ki her mısra'nın bir hattâta yazdırup mısra-i târîhi üsdad-ları yazmış idi:

Hoşâ cây-i münevver matlâ'-ı nûr-i siyeh mânend
Dinilse reng ü şive bunda sâbit hak bu ensebdır
Tih-i çâh-ı devâta hâme veş hibr-i mücellâsı
Fütâde ideyazdı rüşd-i küttâbı ne ağrebdır
Şafakdır sürh rûy-i haclet-i lâ'lîsi hemvâre
Zekâbına olan sevdâ keşide zulmet-i şebdir
Bu resme Âtîfâ kilik-i utârid yazdı târîhin

بودکان مدادی زیب وزینتدن مر کبدر

—1154—

Âtîf hakkında *Ramiz* de şu malûmatı veriyor:

“Nâm-ı serâmedleri Mehemed'dir. Vâlid-i mâcidleri Mehemed efendi zümre-i eimmeden bir zât-ı celîl-ül-mik-dâr olmağla İmamzâde dinmekle pür i'tibâr Anadolu kuzâtından şi'r ü inşâyâ kadir pâkîze edâ bir şâir-i mâ-hir idi.

1155 (M. 1743) senesi hudûdunda terk-i mansıb-ı fenâ ve kazâ i âhır-ı beka etmişlerdir.”

Aynı eserde “Bu ebyât zâde-i tab'-ı pür nikâttır,” deniliyorsa da örnek kaydedilmemiştir.

Fatin tezkiresinde de şairden kısaca bahsedilmiştir.

Bibliyografya : Rmz., Thf., Ftn.

Âtîf (Mehmed Emin) — XVIII inci asır şairlerinden Âtîf hakkında *Ramiz* şu malûmatı veriyor :

«... Âtîfetlû Mehmed Emin efendi hazretleridir ki mah-rûse-i Edirne mevleviyetinden ma'zûlen âzim-i nihân-

hâne-i huzûr ve Ayvansaray kaptanı hâricinde Eyyub rehğûzârında nihâde-i lâhd-i kubûr olau Dâmad Hasan Paşa imâmı dinmekle şöhretşîâr Ahmed efendi nâm zât-ı serâmed-i fazilet medârın mahdûm ı cemil-i celîl-ül-mikdârı olmağla mehâdîm-i kirâma muhtas olan mülâ-zemetle hâl-i sıgarında tevkîr ve ihtirâm ve bâlig-i me-bâlig i sinn-i nisâb oldukça imdâd-ı meleke-i tab'ı se-dâd ile tahsîl-i ilm ü kemâle bezl-i ictihâd idüp fuhûl-i kirâmın halka-i ders ve ifâdelerine kuûd ve tekmi-i fû-nûn-ı ilmiye ile zürve-i a'lâ yi irfâne suûd itmeğin . . . senesi hilâlinde medrese-i hâricle dâhil-i müderrî-sîn-i kirâm ve refte refte kat'-ı merâtib-i tarîk ve ha-reket-i alâ mâyelik iderek Dârülhadîs-i Süleymâniyye'de vaz'-ı seccâde-i ders ve tahkîk idüp kâmbîn ve reis-ül müderrisîn olmağla serefrâz-ı emsâl ve 1160 (M. 1747) senesi hedûdunda mahrûse-i İzmir mevleviyeti ile tev-kîr olunmağın nâil-i âmâl olmuşlar idi 1160 (M. 1747) senesinde medîue-i Şam hükûmetiyle makdîlmerâm ve ba'dehu Mekke-i mükerreme pâyesiyle kârn-i ta'zîm ve ikrâm olup 1163 (M. 1749) senesi . . . de Murad efendi yerine bilfiil hükûmet-i dârülhilâfetalaliyye ile bermurâd ve müddet-i muayyenelerin itmâm ile ma'zûl ve müs-tevfâ arpalıklar ile gûşe-i râhatte mutâlâaya meşgul iken gur-re-i rebûlâhır 1184 (M. 1770) de sadr-ı Ana-dolu ile bülend kadrolup âvân-ı tarîrimizde ol sadr-ı güzînde çârbâliş nişîn-i izz ü temkîndirler. Mûmâiley-hazretleri ulûm-i arabîyye ve fûnûn-i fârisiyyede satr-ı evvel-i risâle-i mekrûmet şâh ı kasîde-i lûft u mürüvvet olan zât-ı utûfet simâtları bî nazîr ve yektâ rev-i mey-dân-ı tahkîk u hayâl ve betahsîs fenn-i inşâda revnak dih i mesned-i kâmrânî ve sem'-i pertevfürûz-i bezm-i irfânî olan vücûd-i fâikulakrânı hâiz-i kasb-üs-sabk-ul kemâl olup edâ-yi letâfet ârâlarının çeşm-i Nergisî hayrânı ve rûh-ı Veysî serendâz-ı hayret-i nâlânı ol-duklarından mâadâ zîver-i kârgâh-ı inâyet ve pîrâye-i ruhsâre-i ber kerîm-i kâmrân ve ahyânen âzmâyîş-i ta-bîat için ان من الشعر لحكمه وان من البيان لسحرا ma'nâsınca sernâme-i iftihâr-ı suhanverân olan mecmaulbahreyn-i kemâl-i hâ-me-i bîmisâllerinden cârî güftâr-ı nâzûk refârı reşk en-dâz-ı cümle i enâm bir sadr-ı nik nâmdır ki bu mecelle-mizi tezyîn ve bu ebyât-ı pür nikât ile bihterîn kılındı.”

Sicil'de şu malûmat kayıdlıdır :

“Âtîf Mehmed Emin efendi Damad Hasan Paşa ima-mı mevâliden Ahmed efendi mahdûmudur. Müderris 1141 (M. 1728)de Haremeyn müfettişi oldu. 1161 şevva-linde (M. 1748) İzmir, 1167 (M. 1753) de Şam ve 1173 saferinde (M. 1759) Mekke 1176 muharreminde İstanbul kadısı oldu. 1184 rebulahirinin ikisinde (M. 1770) sadr-ı Anadolu olup 1185 cümadilâhırında (M. 1771) azl ile o sene içinde fevt olmuştur. Âlim, şâirdir. Çifte hamam-da tekyesi olan Seyyid Ahmed Raûfî hulefâsından Şeyh İsmâil'in mürîdi olmakla oraya vakıf yaptı.”

Âtîf'in hattat olduğunu da *Tuhfe hattâtin*'den öğreniyoruz. Müstakimzade diyor ki:

"Bunlar birâderi Dühnî Mustafa efendi ile kadîsker kâtîbzade Mehmed Refî' efendiden telemmüz ve temeşşuk ve kasbüssabk-ı hâne-i sükkerin câmelerinin zeyli telezzüzüne taallûk ve mahbûbe-i muhaddere-i izn ü icâzetlerine taaşşuk idüp sahn-ı sa'y ve güşiş içre edhem-i kilik-i ihtimâmını semt-i irşâd-ı üstâda atîf ve birâderinin hurûn-ı tab'ı mütevakkıf ve reh-i pinhân-ı müdâhenede nokta-i zekâ-yi zihni hâzif ve dühni tarafına zimâm-ı himmeti sârif olmuş idi."

Müstakimzade, Şairin vefat tarihi olarak ta "رحلت عشر 1186," tabirini düşürmektedir.

Şu halde Şairin vefatı Sicil'de gösterilen tarihten bir yıl sonra demektir.

Bibliyografya: Rmz., Thf., Sci.

Âtîf (Rizeli) Son asır şairlerinden olan Âtîf hakkında İbnülemin Mahmud Kemal şu malûmatı veriyor (*Stş.*):

"Mehmed Âtîf efendi, Rizeli Şakir Âgâhî efendi'nin oğludur. 1291 (M.1884) de Rize'de doğdu. İstanbul'da ikmâl-i tahsil ettikten sonra mekteb-i nüvvâba girdi. Şehâdetnâme aldı. Burhaniye, Tavas, Filorina, Edremit, kadılığında, Kastamoni hukuk mahkemesi âzâlığında, ikinci hukuk riyâsetinde, evkaf kadılığında, istinâf ve temyiz mahkemeleri âzâlığında bulundu.

Mecelle ta'dîl komisyonunda iki sene ifâ-yi hizmet ederek kitâbül-icrâ hakkındaki ta'dîlâtın yetmiş sahifelik esbâb-ı mûcibe lâyhâsını yazdı. Bilâhara tekaüd edildi. Dîvançe-i eş'ârını yaktığı mesmu'dur.

— I —

—Gazel—

Süveydâ-yi dilimde bir mahabbet var ki Mevlâ'ya
Değişmem zevkını aslâ ne dünyâya ne ukbâya
Tutuldum tâ ezelden cezbe-i aşk-ı İlâhiye
Kapılmaz tâ ezelden mest olanlar zevk-ı dünyâya
Bütün seyr ü sülûkimden murâdım zât-ı Bâridir
Anınçün bakmıyor gönlüm ne ûlâya ne uhrâya
Gönül ister ki yansın âteş-i aşk ile kül olsun
Nasib etsin Hudâvendim bu feyzi abd-i ednâya
Nolur yansam şehid-i âteş olsam feyz-i aşkından
Yazılsa sergüzeştim hûn-i dille arş-ı a'lâya
Ferâmûş etme *Âtîf* pîrinin tebşîrini aslâ
Olursun sâyesinde vâsıl elbet kurb-i Mevlâ'ya

— II —

Neden Mecnun gibi oldum hayâl-i rûy-i Leylâ'dan
Neden şâm ü seher ağlar gönülsevdâ-yi Mevlâ'dan
Gülistân-ı tarîkate demâdem seyriden gönlüm
Neden zevk almıyor ezhâr-ı günâgün-i dünyâdan
Çıkar her zerreden bir bang-i لاموجودالاهو
Gelir âvâze-i tevhid-i zâtî zir ü bâlâdan
Bu hâl içre kalır mı sâlikin bünyâd-ı hestîsi
Olur elbette fânî vahdet-i Hak'kı temâşâdan
Nedir bu sür'at-i seyrin nedir bu himmet-i pîrî
Uçarsın sanki ey *Âtîf* demâdem arş-ı a'lâdan

Bibliyografya: Stş.

Âtîf (Süleyman) — XIX uncu asır şairlerinden Âtîf hakkında *Fatin* şu malûmatı veriyor:

"Süleyman Âtîf Bey reisülküttâb-ı esbak Âtîf efendi merhûmun mahdûmu olup mukaddemâ tarîk-ı tadrîse duhûl ile pederi müşârünileyhin vefâtından sonra tebdil-i tarîk eyleyüp bir müddet dîvân-ı hümâyûn kalemine müdâvemet ve bilâhire bir vakit dahi kalem-i mezbûra mülhak mühimme odasına muvâzabetle rütbe-i hâcegânîyi bilîhrâz 1251 (M. 1835) senesi beğlikçi kesedarlığı memûriyetine ve 1256 (M. 1840) senesi bâ rütbe-i sâniye mâliye hazîne-i celîlesinde vâki' evâmîr-i mâliye müdirliği memûriyetine revnak tırâz-ı i'tizâz buyrulmuş iken 1260 (M. 1844) senesi şehr-i ramâzan-ı mağfiret nişânında irtihâl-i dâr-ı beka eylemiştir. Mûmâileyhin şi'r ile şöhreti olmayup eş'ârı bir kaç gazelden ibarettir."

Aynı eserde şu gazeli kayıtlıdır:

Düşürdi aşıkânı kıl ü kale inceden ince
Hilâl ebrûyile müşgin gülâle inceden ince
Dolaştı rişte-i fikrim o giysû-yi dilâvîze
Zamîrimden geçen bak şu hayâle inceden ince
Miyân ü kametin seyreyleyince şâh-ı gül âsâ
Sarıldı târ-ı dil ol verd-i âle inceden ince
Kitâb-ı hüsn-i dildâr ü hat-ı nev nakşî gördükçe
İder ehl-i nazar dikkat meâle inceden ince
Kemend-i zülfüne bend eyleyüp ol şehsüvâr-ı nâz
Şikâr-ı hâtırım çekti suâle inceden ince
Didim ki korkarım bir tel kırar şâyed dil-i güstâh
O rütbe düşme istiknâh-ı hâle inceden ince
Benim kârım değil *Âtîf* hünermendâne peyrevlik
Neler çektim olunca nesc-i kâle inceden ince

Bibliyografya: Ftn.

Âtîfî — XVIII inci asırda yazıldığı, ihtiva ettiği şiirlerle anlaşılan bir mecmuada (*Mlt. Alm. K. Mz. Mc. No: 621*) "Âtîfî efendi sellemehullah," başlığıyla bir gazel yazılıdır. Aynı asır şairlerinden olduğu muhakkak olan Âtîfî hakkında hiç bir malûmata rastlamadım. Manzûmeyi aynen naklediyorum:

Sirişkimden kenâr-ı bâğ-ı çeşimimde akar su var
Nihâl-i kamet-i dildârdan bir serv-i dîlcü var
Çıkan her dâğ-ı sinemden değil dîd-i siyâh-ı dil
Benim güzlâr-ı cismimde siyeh bir tahta şebbû var
Yine micmer fûrûz-i sûziş ol ey dil ki rûyinde
Ol âteşpârenin anber gibi bir hâl-i hindû var
Dirahş-i nûr-i hüsnî bifürûg-ı reşk lder mihri
Bu gün gördüm felekte bir perî tal'at cefâcû var
Aceb mi *Âtîfî* serpençe tâb-ı Zâl-i nazm olsam
Benim de Rüstem-i tab'ımda hayli zûr-i bâzû var

Âyetullah (Kırşehirli) — Son asır şairlerinden olan Âyetullah hakkında Bay İbnülemin Mahmud Kemal şu malûmatı veriyor (*Stş.*):

"Âyetullah Bey, Süleymâniye dersiâm hocalarından ve Osman efendi oğullarından Kırşehir'li Vehbi efendi'nin oğludur. 11 Kânunuevvel 1308 de Kırşehir'de doğdu.

Kırşehir mekteb-i i'dâdîsinde ve 1325 te İstanbul'a gelerek hadîka-i meşveret nâmındaki hususî mektebde tahsil-i ma'rifet etti.

1328 de Darülfünun Edebiyat Fakültesinin İlâhiyat kısmına devâm eyledi. Seferberlikte asker edildi. Terhis olunduktan sonra Ankara'da menba i füyûzât nâmındaki mekteb-i ibtidâî baş muallimliğinde, 1334 te Kırşehir ve Mecidiye tedarîsât-ı ibtidâîye müfettişliğinde bulundu. Millî cidâl teşkilâtiyle meşgul oldu. 1336 mayısında Çelebinin ahvâlini teftiş için Hacı Bektaş nâhiyesi müdirliğine tayin kılındı. Dört ay sonra vazîfesi bittiğinden isti'fâ etti.

1337 de bilimtihan Çorum tēhirat müdirliğine, 1338 de Alocara, 1341 de Hizan kaymakamlıklarına tayin olundu. 1927 de tekaüde sevk edildi.

Çanakkale tarihçesini ve oradaki kahramanlık vak'alarını, millî cidalin tarihçesini havî millî vezinde bir destan ile millî cidal esnâsında yazılan «Memiş - Güllü» mektublarından ve türkülerinden mürekkebi iki yüz sahifelik «Altın destan», nâmındaki eseri büyük erkânı harbiye dairesince tedkik ve kabûl olduğundan tab'dililmek üzere olduğunu mûmâileyh haber verdi..

Aynı eserde Şairin şu manzumeleri kayıtlıdır :

— I —

—Acı günlerin acı duygularından—

—Sıla—

Gurbetin kahrını çekemez oldum
Varayım sılaya gideyim dedim
Yedi yıl gurbette sarardım soldum
Sılada bayramı edeyim dedim

Vardım ki hep solmuş kırmızı gülü
Ötmiyor bağında şakrak bülbülü
Açmıyor dağında lüle sümbülü
Bir an durdum öyle... nerdeyim dedim

Anamın ninnisi, hicran uyutmuş
Bülbülün yerini baykuşlar tutmuş
Yadırgar oğlunu, bakın, unutmuş
Gel! anam.. bir ağlar dideyim dedim

Ne oldu? ocağın neden tütmiyor
Çobanım yamaçta koyun gütmüyor
O, cennet bşğında, bülbül ötmüyor
Kanlandı hicranım nideyim dedim

Çobanın o yanık kavalı nerde
Uğramış ilimiz unulmaz derde
Dağlara gerilmiş bir yaşlı perde
Bu kara perdeyi dideyim dedim

Oturmuş viranda, ağlar yozular
Babasız, anasız, öksüz kuzular
Yüreğin taş olsa yine sızılar
Öksüz kuzuları güdeyim dedim

Derelerde bütün hicran çağlıyor
Yatimler ağlıyor, dullar ağlıyor
Âyet ıssız kalmış yollar ağlıyor
Ağlayım borcumu ödeyim dedim

— II —

—“Memiş - Güllü”, mektuplarından—

—Memişten Güllüye—

Saldığın mektubu sevinçle aldım
Şükrettim Allah'a pek çok sevgilim!
Okudum, kokladım, bir zaman daldım
Tatlı hülyalara, o dem sevgilim!

Yakıyor bağrımı hasretin gülüm
Komuyor gelmeğe yaralı gönlüm
Kudurmuş Yunanlı, saçıyor ölüm
Kurtarmak lâzımdır, yurdu sevgilim!

Sevgilim anarım nazlı adını
Getirir aklıma, ölker yadını
Derim ki Allâhım ger kanadını
Ermesin bir ziyan yurda sevgilim!

Yıldızlar selâmım ilet sin sana
Bakar mısın bir an acep bu yana
Sabâ yeli ile lütf edip bana
Zülfünün kokusun gönder sevgilim!

And içtim sevgilim mahmur gözüne
Yakarım dünyâyı bir çift sözüne
Bakamam elbette o, gül yüzüne
Boğmazsam düşmanı kanda sevgilim!

Değemez eline düşmanın eli
Bogacak dünyâyı kanımın seli
Yunanlı kudurmuş ya olmuş deli
Kazıyor mezarın derin sevgilim!

Bu yurdu, tarihler Türk diye yazar
(Yarime) yataktır. (Ağama) mezar
Yarin yatağına olur mu pazar
Yıkarım varlığı bütün sevgilim!

Sanmayın ki bizler bunalıp kaldık
Düşmanı az daha içeri aldık
İşimizi, evvel Tanrıya saldık
Boğmaktır kolayca maksad sevgilim

Selâm söylen benden hep eşe dosta
Kavuştu cennete kahraman usta
Bakmayın kusura geldi bir posta
Silâh başı varmış şimdi sevgilim!

Bibliyografya : Stş.

Âyetullah(Suphi Paşazade) — Mehmed Âyetullah'a bak.

Âyişe (Hatun) — Ayşe'ye bak.

Âzadî — Hacı Kemal'in *Camiunnezair*'inden itibaren Edirneli Nazmi'nin *Mecmaunnezair*'inde, Pervane Bey mecmuasında ve Eyip - Husrev Paşa kütüphanesindeki nazire mecmuasında ve diğer bazı mecmualarda (*Meselâ bakınız : Mlt. Alm. K. Mz. No. 655*) gazellerine rastladığımız Âzadî'nin adına tezkirelerde tesadüf edemiyoruz. Âzad ve Âzadî mahlâslarıyla âşkane şiirler yazan bu şairin XV inci asır içinde yaşadığını tahmin edilebiliriz. Manzumelerinden bazılarını naklediyorum :

— I —

Gûy-i müşgindir benin bâğ-ı rûhin meydân ana
Zülf-i anber rîzin olmuş gûyyâ çevgân ana
Gam berâtın gönlüme virüp nigârâ eyledin
Hâtem-i lâ'lin hayâlin mihr urup ünvân ana
Leyli-i zülfün ne sihr eyler nigârâ olmuşam
Vâdi-i hasrette ben Mecnun gibi hayrân ana
Âteş i dilden yanardı hâne-i çeşmim tamâm
Rahm idüp su sepmese bu dîde-i giryân ana
Yâd idüp ey serv *Âzâd*'ı ferâmûş eyleme
Cân ü dilden bendeni rahm eyleyüp cânân ana

Cmnz.

— II —

İtmedi âhım eser ey gözleri âhû sana
Bî vefâ dildâr imişsin döstüm yâ hû sana
Ok gibi ben doğruyum yolunda ammâ kim rakîb
İğri sözler söylemiştir ey kemân ebrû sana
Ey gönül hecr odına yanmak sana olsun helâl
Vey gözüm mihrinde ol mâhın harâm uyhu sana
Hâr-ı gamda nice bülbül gibi efgan idesin
Eylemez çün kem nazar rahm idüp ol gülrû sana
Hey vefâsız yanlıp mihr ü vefâ harfın okı
Niçe bir cevr ü cefâ ezberlemektir hû sana
Vazgel *Âzâdi* ol serve hevâdâr olmadan
Hey neler itmişdürür bilmez misin âh u sana

Cmnz. , Mcnz. , Prv. , Nzr.

— III —

Mest iden cânâ beni şevk-ı lebindir gül değil
Zâr iden dil bülbülün bâğ-ı rûhindir gül değil
Pâyımâl olan bu cism-i hâksârımdır benim
Gülbün-i bâğ-ı letâfet ayağında gül değil
Zülfün ucunda yanağın görsün ey can görmeyen
Gülsitân-ı hüsn içinde bittiğim sünbül değil
Mihri sen mâha nice benzer diyem cânâ kim ol
Serv kadd ü lâle hadd ü anberin kâkül değil
Gülşen-i kuyinde âh ü nâlesin güşeyleyüp
Kimdir ey serv *Âzâdi* diyen bülbül değil

Cmnz.

— IV —

Gam yemezsin çün firâkında figan ü âhdan
Bâri havf eyle benim ömrüm sakın Allah'dan
Sen meleksin bilürem insâne olmazsın enîs
Anın için ey perî rahm ummazam sen mâhdan
Fikr-i zülfün kûze-i çeşmimle dilden kan döker
Öyle kim zencîr ile âbı çekerler çâhdan
Yüzüm üzre basmadın bir gün kadem rahmeyleyüp
Kem görürsün sen beni benzer ki hâk-i râhdan
Büse isterse lebinden eyleme *Âzâd*'ı men'
Bir fakîrindir anı redditme şey'ullâhdan

Cmnz. , Mcnz.

— V —

Elifler sînem üzre kan ile oldu iyan yer yer
Bitürdi hâk-i cismim sanı nihâl-i ergavan yer yer
Değil encüm görinen sen meh-i bî mihr şevkiyle
Tenine dâğ yakdı pîr-i çerh ey nevcevan yer yer
Sifâl-i serde iki tâze açılmış karanfüldür
Yüzüm üzre görinen sanma çeşm-i hunfeşan yer yer
Görinen sîne-i mecrûhum üzre yâreler sanman
Akub çâk itdi hâk-i cismimi eşk-i revan yer yer
Gözünden dembedem kan yaş akar hâl-i firâkıdan
Kalubdur dilde *Âzâdi* meğer dâğ-ı nihan yer yer

Prv.

Âzerî (Bursalı) — XVIII inci asır şairlerinden olan Âzerî hakkında *Salim* şu malûmatı veriyor :

"Tabîat-ı bîbahâneleri gül rûhân-ı pür behcetleri gibi nâzükâne olan şehr-i cennet âsâ medîne-i Bursa'dandır. Dil-i dilrânesi kalem-i sûtûde rakamı gibi maârifde müselleme ve dehân-ı şîrin beyân-ı sakk-i irfânı hokka-i devât-ı nâzük edevâtı gibi dilpesend-i nezâhet perverân ı âlem olup güftâriyle letâfet-i tabîat-i hoş âyendesine istidlâl olduğundan ol emre icâbetten muhtâc-ı istişhâd olmadığı imzâ kerde-i ashâb-ı fevâiddir. Evâil-i hâlinde medîne-i mezbûre mahkemesinde hizmet-i kitâbette olup zât-ı nefisi enderûn-ı tarîk-ı tadrîse duhûle câzîm ve ber âdet-i seniyye-i tarîk-ı aliyye de'b-i kadîm üzre mülâzım olduktan sonra medîne-i Bursa'da hâric i'tibâriyle köpüklü medresesine ba'dehu hareket-i hâricle Defterdar medresesine müderris olup ol medresede iken muhâsib-i rûzgâr-ı sitemkâr muâmelesinde ba'z-ı kârından rencide dil olduğun ızhâr idüp re's-i tarîk olan i'tibâr-ı hâricîsin gûyâ mîriye kabz idüp medrese-i mezbûre üzerinden ref'olmağla şân-ı ref'î'ine noksan tareyân ve tamâm bedr olmuş hâle vârkâmında noksân-ı fâhiş bedîdâr eylediğinden sonra hâline merhamet buyurulup sedd-i ramak olacak kadar bir maîşet ile def'-i gam-ı nevâib ve fikr-i telâfi-i endûh-i mesâib üzre iken sene 1119 (M. 1707) de her sakamet tashîh-i nefis-ülemrîsi ile sahîh olan bârgâh-ı âlîmîkdâra şitâban ve husamâ ve bahtı ile murâfaa olmağâ mahkeme-i Girdigâr'e revân olmuşlardır. Bu güftâr-

hoş ta'bîr âsârlarından olmak üzere bu mecelle-i celîleye sebt ü tahrîr olunmuştur:

Âzerî gülşenserâ-yi gamda aşk-ı yâr ile
Dağlarla lâlezâra sine benzer benzemez

Beliğ'in Güldestesinde ve ondan naklen *Mecmai şuara ve tezkirei üdyba*'da «Gencine-i maârifden hisse-dâr bir zât-ı fezâil şîâr idi» denildikten sonra onun şu na'ti kaydediliyor:

Cenâbındır sebep bu kâinâta yâ Resûlâllah
Şefâattir senin kârın usâte yâ Resûlâllah
Görenler gül cemâlin tâ ebed ihyâ ider kalbin
Sebeb nûr-i visâlidir hayâte yâ Resûlâllah
Yolunda cân ü başı terkidenler cümle ahyâdır
Senin lûtfunladır ihyâ memâta yâ Resûlâllah
Gubâr-ı pâyni kühl eyleyenler çeşm-i idrâke
Nazar itmezler aslâ mümkinâta yâ Resûlâllah
Umar mahşerde senden *Âzerî* biçâre sultânım
Ola mazhar nigâh-ı iltifâta yâ Resûlâllah

Bibliyografya: Slm., Gld., Siraceddin: *Mecmai şuara ve tezkirei üdeba*.

Âzerî (Edirneli) — XVII nci asır şairlerinden olan İbrahim Âzerî Bostanzade denmekle şöhret kazanmıştır. İstabl-i âmire hademesinden idi. *Safâyî*'ye göre (1057 - 1647) de *Şeyhî*'ye ve *Beliğ*'e göre de (1052 - 1642) de ölmüştür. *Rıza, Mustafa Mücib* şairin eş'ârî hayâlden hâlî olmadığını yazıyorlar.

Safâyî "Tahsîl-i maârif-i kesîre etmekle ol asrın şair-i bedî-'ül-beyânından olmağla tertib-i divân ettiğini kaydediyor. Fakat misal olarak şairden aldığı parça, diğer tezkirelerdeki üç beyitten ibarettir. Şairden bahseden menbaların ekserisinde şu beyitler yazılıdır:

Şöyle bârîkdir hayâlim kim
Çeng-i Nâhide târ-ı ma'nîdir
Tîr-i düldül süvârdır tab'im
Kalemim Zülfekar-ı ma'nîdir
Dil-i deryâ misâlim *Âzeriyâ*
Lüccerîz-i kenâr-ı ma'nîdir

Beliğ tezkiresinde ise «Bu gazel nuhbe-i cerîde-i âsârdır» denilerek onun şu beyitleri örnek olarak alınmıştır:

Telh itti ayşımı lebinî nûş hand iden
İtmiş seni tabîb beni derdmend iden
Âteş bıraktı micmere-i kalb-i âşîka
Ruhsârın üzre dâne-i hâlin sipend iden
Zencîr-i aşkına beni pâbeste eyledi
Can gerdeninde halka-i zülfün kemend iden
Dest-i ümîdin eyledi kûtâh *Âzerî*
Yârın nihâl-i kametini serbülend iden

Fakat bu manzumenin *Salim* tezkiresinde İstanbullu Âzerî namına kayıtlı olduğunu görüyoruz. Bu şiirler diğer tezkirelerde de olmayışına bakılırsa *Salim*'in tesbiti daha doğrudur denilebilir.

Bibliyografya: Rz., Mcb., Slm., Sfy., Blg., Şky. Ş.

Âzerî (İstanbul) — XVIII inci asır şairlerinden Âzerî hakkında *Salim* şu malûmatı veriyor:

Revnağ efzâ-yi rûy-i dünyâ olan şehir-i İstanbul-i bîhemtâdan olup küttâbdan reis kaleminde kâtib ve hâlince kat'-ı merâtib itmiştir. Vaktiyle dâğ-ı aşkî sûzân bir mahdûm-i nüktedân idi. Şehir-i Kostantniyye'de Lâleli çeşme kurbinde mütevellid olduğundan ber muktezâ-yi hâsiyet-i terbiye sînesinde dâğ-ı derûn-ı âşîkî hâsil ve elbette bir mahbûba lâleveş dâğ ber dil olup âteş-i aşkıyla sûzân olur ve gülistân-ı cihanda bir an mahbûbsuz evkatı güzerân itmez idi. Âkıbet bu hevâdan ferâgat itmeyüp ve Lâleli çeşme'de bîhude sükûnette bûy-i râhat bulamayup dimâğ-ı efsürdesin revâyihi Şâm-ı cennet meşâm ile ta'tîr için Şam defterdârı olup azm-i Şâm itmiş idi. Tekfûrdağlı Mustafa Paşa merhûmun vezâretinde Şam defterdârı iken ravza-i cinâna ve dâr-ı fenâdan heşt behîşt-i râhat sirişte rihlet eyledi. Bu güftâr-ı hoş refât zâde-i tab'larındanır:

Telh itti ayşımı lebinî nûş hand iden
Kılmış aeni tabîb beni derdmend iden
Virmiş şikîb ü sabrî sevüp sen sitemgeri
Sabr it belâ-yi aşka diyu bana pend iden
Âteş bıraktı micmere-i kalb-i âşîka
Ruhsârın üzre dâne-i hâlin sipend iden

Aynı manzumeyi *Beliğ* Edirneli Âzerî namına kaydetmektedir.

Bibliyografya: Slm.

Âzerî (Muallimzade) — XVI nci asrın kıymetli şairlerinden olan Âzerî, Selim devrinin meşhur sudurundan Muallimzade'nin oğludur. Adı İbrahim olduğu için Âzerî mahlâsını kullanmıştı. Ebüssuud'dan mülâzım olduktan sonra kardeşi Mehmed Çelebi (984—1576) da nişancı olunca Âzerî de bu yolda ilerilemek istemiş ve otuz bin akçe zeâmete nâil olmuştu. Bilâhare kadılık mesleğini tercih etti. Anadolu'nun Tire ve Kestel gibi şehirlerine tayin edildi. (993—1585) de Hama kadısı iken "Hümayı muhrika,, dan vefat etti. Cinanî şu ölüm tarihini söylemiştir.

Âzerî kim zamâne halkına hep
Galib olmuştu ilm ile edebi
Sa'y idüp eyler idi kesb-i hüner
Güzerân ittiğünce rûz ü şebi
Yeridir haşredekin Cinânî veş
Mâtemin eylese zekî vü gabî
İntikal eyledikte târihin

Didiler کجی آذری چلی

— 993 —

Atayî Şakayık zeylinde diyor ki:

"Mezâr-ı fâiz-ül-envârı ba'dehu karîni olan Hâmid Çelebi ile zâhir-i şehir-i Hama'da bir püşte üzre vâki' olmuştur. Seng-i mezarları miyl-i hânkâh gibi dürdan hüveydâ ve sâdirîn ve vâridîne istikbâl ve teşyî' için pâbercâ olup nişangâh-ı tîr-i duâ ve zebân-ı hâlleri beyt-i meşhûr ile gûyâdır:

İbret gözün aç deşte çıkup geşt-i mezâr it
Emvâtı basup geçme duâ ile güzâr it»

Âzerî'nin bir güzele tutulması yüzünden Konya'ya kadar gittiğini *Riyazî*'den öğreniyoruz.

Âzerî'den bahseden menbalar, onun kudretli ve kabiliyetli bir şahsiyet olduğunu söylüyorlar. *Hasan Çelebi* diyor ki :

"Merhûm Muallimzâde'nin bâğ-ı cûdundan bir nihâl ve ol devhâdan muttasıf-ı ma'rifet ve kemâl olup cümle ihvânının evveli ve ercahı ve emsâl ve akrânının eş'ar ve efsahıdır. Letâfet-i tab' ve hiddet-i zekâ ile ma'rûf ve mekârim-i ahlâk ile mevsûfdur. Nevcevân iken fenn i belâgatte sâhib kemâl olmuştur... ömr ü hayâttan behredâr olaydı gerçekten sâhib i'tibâr ve iştihâr olurdu.,"

Atayî Şakayık zeylinde diyor ki :

"Mahdûm-i merkum nahlbend-i maârif ve ulûm sahi ve kerîm müşfik ve halîm hoş tab' ve hoş sohbet pâk meşreb ve melek haslet idi. Müretteb dîvânı ve Mahzen bahrinde Nakş-ı hayâl ismi ile mevsûm manzûme-i belâgat nişânı vardır. Tab'ı tahmîs ve tesdîse çesbân ve zebâne-i pür sûz-i eş'arı vird-i zebân-ı âşıkandır.

Mesnevîde manzûmesi nazm-ı lü'lû reng-i Hâcûdan nümûdâr ve cevâhir-i elfâz-ı terkîbi ile terkib-i Cevheri gibi neşvedârdır.

Mercûdur ki bu beyt-i derdmendânesi bâis-i mağfîret ve mevc engîz-i bahr-ı rahmet ola;

Ne gam ger Âzerî alûde-i gerd-i günâh olsa
Olur rûz-i cezâda lûtfun ızhâr itmeğe bâis.,

Âzerî'nin divanına tesadûf edemedim. Fakat onun muhtelif mecmualarda kayıtlı olan şiirleri bir divançe teşkil edecek kadar çoktur. Şairin bilhassa muhammes ve müseddeslerine çokça tesadûf ediliyor. Esasen *Riyazî* ile *Atayî* de onun bu nevi eserleri daha çok olduğunu ve bu vadede daha ziyade muvaffakiyet gösterdiğini söylüyorlar .

Âzerî'nin Fuzulî'yi tanzir, hatta tazmin ederek bir hayli muhammes ve müseddes vücade getirdiğini de görmekteyiz. Esasen tamamile âşıkane bir eda ile yazdığı bu manzumelerde Âzerî, büyük şair Fuzulî'nin derin tesiri altında kalmıştır.

Âzerî'nin Manî ve Nev'î gibi şairlere vücade getirdiği tahmislerde de muvaffak olduğu görülüyor. Fakat onun devamlı bir şöhrete mazhar olan eseri "Nakşî hayal," adlı mesnevîsi olmuştur. Âzerî, bu eseri (987—1579) da ikmal etmiş ve Cinanî şu tarihi söylemiştir :

Âzerî didi germ olup hâlâ
Ma'rifet bezmine kadeh nûşum
Niçe demdir bu nazma gûşîş idüp
Şevkile bahr gibi pür cûşum
Nazm irdi tamâme şimdi velî
Câm-ı samt ile mest ü medhûşum
Ben de sordum tamâmına târih
Tinmayup döndü didi خاوشم

— 987 —

Nakşî hayâl'in İstanbul kütüphanelerinde müteaddid nüshaları vardır (*Meselâ bakınız : Sty. Esd. K. No: 2600, Çelebi Abdullah K. No : 331, Tpk. Rv. K. No : 849*).

Revan Kütüphanesindeki yazmada 3138 beyit görülmüyor.

Nakşî hayal, 26 kadar hikâyeden mürekkep bir eserdir. Şair her hikâyeyi ahlâkî bir mevzula başlamış ve gene ahlâkî bir hükümle neticelenmiştir.

Riyazî, tezkiresinde diyor ki : "Nakş-ı hayâlde Hâcû'ya taklid idüp vasf-ı terkîbîleri çok isti'mâl itmiştir.,"

Âzerî'nin Nakşî hayal mukaddemesindeki izahatından anlıyoruz ki, kendisi bu mesnevîden evvel bir de «Leylâ Mecnun» kıssasını nazmetmiştir.

Onun, genç yaşta ölmesine rağmen bu kadar çok eser vücade getirebilmesi velûd bir şair olduğuna delâlet eder.

— I —

—Na't—

Gül-i ruhsârın oldı dehri güzâr itmeğe bâis
Vücûdundur cihânı yoğiken var itmeğe bâis
Esîr-i hâb iken şâm-ı ademde cümle eşyâyı
Sen oldun subh-i sâdık gibi bîdâr itmeğe bâis
Binâ-yi Kâ'be-i islâmı ta'mîr itmek olmuştur
Çihâr erkân-ı dîni kendüne yâr itmeğe bâis
Nübüvvette sana ikrâr ider dünyâ vü mâfihâ
Nedir anı görüp küfirle inkâr itmeğe bâis
Ne gam ger Âzerî âlûde-i gerd-i günâh olsa
Olur rûz-i cezâda lûtfun ızhâr itmeğe bâis

Mlt. Alm. K. Mz. Mc. No: 568

— II —

—Müseddes—

Dimiş idin ki belâkeşlerini yâd ideyin
Dil-i vîrânelerin lûtfile âbâd ideyin
Hecrime sabr ideni vaslıma mu'tâd ideyin
Der iken aşkım ile zâr olanı şâd ideyin
Bunca feryâdım işittin dimedin dâd ideyin
Sen ki dâd itmez isen ben kime feryâd ideyin

Âdetin ehl-i dili lûtfile yâd itmek iken
Kahr ile düşmen-i bedhûya inâd itmek iken
Derd-i aşkınla figan ideni şâd itmek iken
İstedüğünce işin adl ile dâd itmek iken
Bunca feryâdım işittin dimedin dâd ideyin
Sen ki dâd itmez isen ben kime feryâd ideyin

Sana hidmet idenin cümlesi âşık değil a
Da'vi-i aşk idenin her biri sâdık değil a
Âşık olana cefâ adle muvâfık değil a
Bir senin gibi kerem kânına lâyıık değil a
Bunca feryâdım işittin dimedin dâd ideyin
Sen ki dâd itmez isen ben kime feryâd ideyin

Âzerî veş reh-i aşkında olup efgende
Seni terkeylemezem niteki cânım tende
Arz-ı hâl itmeğe yok gayriye tâkat bende
Senin ihsânına kalmıştır ümidim sende
Bunca feryâdım işittin dimedin dâd ideyin
Sen ki dâd itmez isen ben kime feryâd ideyin

Tpk. Rv. K. Mc. No: 1972

— III —

—Müseddes—

Dirîğa ayrı düştüm sen nihâl-i ergavânımdan
Sirişk-i lâ'lgûnum aktı çeşm-i hunfeşânımdan

Egerçi künc-i firkatte usandım tatlı cânımdan
 Velî bîzâr sanma sen meh-i nâmihibânımdan
 Gam-ı hecrinle cânım çıksa cism-i nâtevânımdan
 Temennâ-yi visâlin gitmeye rûh-i revânımdan
 Gül-i rûyinden ayru zâr zâr ü hâr hâr olsam
 Ayağım bend-i hecrinde esîr-i intizâr olsam
 Gam-ı firkatte bin yıl mübtelâ-yi âh ü zâr olsam
 Cemâlin görmesem tâ haşre dek hâtır figâr olsam
 Gam-ı hecrinle cânım çıksa cism-i nâtevânımdan
 Temennâ-yi visâlin gitmeye rûh-i revânımdan

Belâ-yi hecre düşsem dâimâ kârım olur zârî
 Sırışkim garka-i seylâb ider bu çeşm-i hunbâri
 Öürsem de unutmâm ben o güftârî o reftârî
 Ne mümkündür ferâmûş eylemek sen mâh ruhsârî
 Gam-ı hecrinle cânım çıksa cism-i nâtevânımdan
 Temennâ-yi visâlin gitmeye rûh-i revânımdan

Gamınla Âzerî dâim melâmet sanma sultânım
 Firâkımdan giriftâr-ı musîbet sanma sultânım
 Benim ittiklerim senden şikâyet sanma sultânım
 Beni peyman şiken bir bî hakîkat sanma sultânım
 Gam-ı hecrinle cânım çıksa cism-i mâtevânımdan
 Temennâ-yi visâlin gitmeye rûh-i revânımdan

Sly Esd. K. Mc. No: 3424

— IV —

—Nev'î'nin gazelini tesdis—

Aldı gönlüm yine bir dilber-i pâkîze hisâl
 Saçı sünbül lebi mül ârızı hurşîd misâl
 Oldı pây-i dile giysû-yi girihgîri ikal
 Şimdi hâlimden eğer halk iderlerse suâl
 Gice gündüz benim ol mu'tekif-i künc-i melâl
 Mütelâşî vü perîşân ü müşevveş ahvâl

İtmedi bana vefâ ol meh-i ferhunde kadem
 Mehlikalarda dilâ kalmadı âyîn-i kerem
 Şu ki kaldı ki idem azm-i beyâbân-ı adem
 Eyler oldı beni bu baht-ı siyâhım her dem
 Mübtelâ-yi elem-i firkat ü dilhaste-i gam
 Harem-i sohbe nâmahrem ü mahrûm-i visâl

Pür safâ olsa derûnum nola hurşîd sıfat
 Eylerim savmaa-i kâh-ı felekte sohbet
 Oldı dil mu'tekif-i perde serâ-yi uzlet
 Çekmedi bencileyin kâtib-i kilik-i kudret
 Lâübâlî sıfat ü Vâmık u Mecnun sîret
 Bî nevâ tab'u gedâ meşreb ü dervîş hisâl

Âteş-i mihnet oluptur dil-i sûzâna mahal
 Kevkebim burc-i nuhûsette meğer oldı Zuhâl
 Beni gam çekmeğe halk eyledi Hallâk-ı ezal
 Nola olsam bu cihân içre melâhatte mesel
 Sâz-ı mutrîb gibi can beste-i evtâr-ı emel
 Beyt-i şâir gibi dil hânesi pür vehm ü hayâl
 İrmeden gülşen-i ikbâle dilâ neşv ü nemâ
 Rûzgârın elemi eyledi bî berk ü nevâ

Gonce-i bahtımı pejmürde kodı bâd-i fenâ
 Virmedi hayf dirah-ı emelim bâr-ı vefâ
 Miyve-i ter yerine urdı bana çüb-ı cefâ
 Bağ-ı ümmîdde her besledüğüm tâze nihâl

Bu gönül âkıbet-i kârı teemmül kılsun
 Nice bir kendi ümûrunda tekâsül kılsun
 Çekmesün derd ü elem Hak'ka tevekkül kılsun
 Âzerî veş demidir terk-i tecemmül kılsun
 Bunca bâr-ı eleme nice tahammül kılsun
 Nev'î-i haste dil ü âşık-ı bî sabr ü mecâl

Tpk. Rv. K. Mc. No: 1985

— V —

—Nakş-ı hayâl'den—

—Başlangıç—

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Fâtiha ârâ-yi Kelâm-ı kadîm
 Şem'-i dilefrûz-i şebistân-ı dîn
 Nahl-i birûmend-i gülistân-ı dîn
 Kufî küşâyende i bâb-ı ümîd
 Levha i garrâ-yi Kitâb-ı mecîd
 Nûrfeşânende-i bezm-i kıdem
 Meş'al i târik-i şebistân-ı gam
 Râhber-i rehğüzer-i şer'udur
 Mihrfürûz-i seher-i şer'udur
 Besmeledir lâle-i nu'mân-ı dîn
 besmeledir ziynet-i bâğ-ı yakîn
 Besmeledir hâme-i müşgin rakam
 Fâtiha-i sûre-i Nun vel - Kalem
 Sen de dilâ Besmelei ezber it
 Menzile-i hamde anı rehber it
 Savmaa-i şevke girüb kıl simâ'
 Hamd sürûdun idelim istimâ'
 Sana nasîhat yeter ey hurdebin
 Pend-i Fûzûli-i suhan âferin
 Mihri götür günbed-i devvârdan
 Resm-i vefâ umma bu gaddârdan

—Sebeb-i te'lif—

Nâzile güftâre gelüp ol sanem
 Açtı suhan semt-i suhandan o dem
 Kıldı sözün vâdi-i eş'âre sevk
 İtti dür-i nazmıma ızhâr-ı şevk
 Didi ki ey mâye-i fazl u hüner
 Leyli vü Mecnûn'una kıldım nazar
 Buldum anı bir güher-i tâbdâr
 Her varakı bahr-i ecvâhir nisâr
 Gün gibi dünyâya saluptur ziyâ
 Mihr ana serlevha olursa sezâ
 Leyk hired buldı ana bir kusûr
 Hâtırına gelmesün andan fütûr
 Rûm u Acem'de niçe şîrin zeban
 Kıssa-i Mecnûn'ı kılıptur iyan
 Kalmadı ol kıssada bir hoş hayâl
 Kim anı gûş itmeye erbâb-ı hâl
 Niçe havâs urdı o râha kadem
 Belki güzergâh-ı avâm oldı hem
 Lâyık odur Rûm'da bir hûşmend
 Çünkü salar tâk-ı hayâle kemend
 Nazm ide bir pâk musanna' kitâb
 Anda beyân ide niçe fasl u bâb

Câmi'ola niçe nasîhatleri
Hem niçe can bahş hikâyetleri
Çok güher-i pendi olur müstemil
Fâide mend ola hezâr ehl-i dil
Mûnis-i can ola belâkeşlere
Şu'le nişân ola pür âteşlere
Zâhir ü bâtında olup dür nisâr
Her kişi hâlince ola behredâr
Ravza ile Tuhfe-i Câmî gibi
Mahzen-i esrâr-ı Nizâmî gibi
Gerçi Acem'de niçe İsf kelâm
Mihr zâmîrân-ı süreyyâ makam
Eylediler böyle kitâb ihtirâ'
Buldı ahâlîsi tamâm intifâ'
Neyleyin ammâ ki hizebrân-ı Rûm
İtmedi bu pîşeye aslâ hücum
Olmadı meslûk o revîş Rûm'da
Var ise de rütbe-i ma'dûmda
Sen ki şeh-i milk-i suhansın bugün
Lâ'l keş-i silk-i suhansın bugün
Her ne ki nazm ittin ise oldı heb
Reşk-i Acem gayret-i Rûm ü Arab
Husrev-i evreng-i suhansın heman
Doldı kemâlinle zemîn ü zaman
Lâyık idi sana bu tarz-ı hasen
Tâ biline kıymet-i dürr-i suhan
Hâmeni kıl tûti-i şîrin edâ
Vasf olunan vâdiye it ibtidâ
Sen de o vâdide di bir nazm-ı hûb
Âyine-i râznümâ-yı kulûb
Mahzen-i esrâr-ı rümûz-i safâ
Matlâ'-ı envâr-ı künûz-i safâ
Cür'a resânende-i Câmî ola
Nakd-i revanbahş-ı Nizâmî ola
Olsun ol âvâze-i nazm-ı kavî
Tâzekün-i tantana-i Husrevî
Görse kemâlini Kemâl-i Hucend
İde hayâline hezâran pesend
Müddet-i ömründe eğer ol sanem
Eylese gülgeşt-i diyâr-ı Acem
Yana hased âteşine külhânî
Gül rühine bülbül ola gülşenî
Ol dür-i deryâ-yi suhan perverî
Çünki nisâr itti bu gevherleri
Her birin ittim dil ü cân ile güş
Eyledi deryâ-yi mahabbet hurûş
Didim eyâ gonce-i bâğ-ı kerem
Taht-ı dile pâdişeh-i muhterem
Serv-i çemân-ı çemen-i âb ü gil
Nahl-i revân-ı harem-i cân ü dil
Bana neden çak bu kadar hüsn-i zan
Kim ben olam mâlik-i milk-i suhan
Gerçi ki yok bende ana iktidâr
Kim kalemim ola cevâhir nisâr
Leyk murâdın olıcak husrevâ
Zerrece te'hîr değildir revâ
Lâzım oluptur ele almak kalem
Zâde-i tab'olanı kılmak rakam
Her ne ki sevk itse dil-i pür uyûb
Cümle yazam nîk ü bed ü zîşt ü hûb
Emrinî cân ile edâ eyleyem
Kendümi tahsîne sezâ eyleyem

—Makale-i heştüm sâhib-i tevekkül ve kanâat miakbûl-i bârgâh-ı izzet
idüğün ve tarîk-ı tevekkül pûyân ve şitâbân olanlar mukarreb i
Sübân olduğun beyân ider—

Ey heves i nefse giriftâr olan
Devlet-i fânîye talebkâr olan
Tîr-i heves cânma kâr eyleyen
İşret için kendüyi hâr eyleyen
Niçe edânîye idüp ibtizâl
Hak'kı koyup gayre kılan arz-ı hâl
Eyle teemmül ki bu hâlet nedir
Çak bu kadar cehl-i hamâkat nedir
Dergeh-i ağıyâre kılup istinâd
İdesin esbâba tamâm i'timâd
Niceye dek ola eyâ nâsavâb
Can gözüne perde-i gaflet hicâb
Cehldürür tutmayasın Hak'ka rûy
İl kapusunda olasın kâmcûy
Dergeh-i Mevlâ'yı koyup rûz ü şeb
Eyleyesin rûzeni ilden taleb
Ko bu işi sehv ü hatâdır sakın
Nice hatâ şirk-i Hudâdır sakın
Âkil isen ne beğe ne şâhe bak
Nükte-i Errızku alâllâh'e bak
Olma sakın il kapusunda zelîl
Olmuş iken rızkına Mevlâ kefil
Mâni'u mu'tî sana Hak'dır heman
Gayre varup olma tazarru' künan
Cânib-i Hak'dan bilüb esbâbı hep
Düşme kemend-i talebe bî sebeb
Nefs sana nice bir eyler firîb
Sanma murâdâtın olur bînasîb
Gelmeyicek vakt-i zuhûr-i umûr
Her nice sa'yeylesen itmez zuhûr
Dergeh-i Mevlâ'ye kılup keşf-i râz
Eyler isen derdile arz-ı niyâz
Tîr-i duâ zerrece hâr eylemez
Cevşen-i gerdûnı güzâr eylemez
Gelse velî rûz-i husûl-i merâm
Sen ne kadar eylemesen ihtimâm
Feyz-i Hudâ müşkilin âsân ider
Taht-ı murâd üzre Süleymân ider
Arzidüp Allah'a murâdâtını
Sıdk u safâyile münâcâtını
Eyler isen hazret-i Hak'tan taleb
Hâsıl ider cümlesini bitaab
Gayrı ko Hak'tır sana ihsân iden
Hâtır-ı mahzûnunu handân iden
Hak'dır iden şâhları bir gedâ
Nice gedâyı bir ulu pâdişâ
Kimini mahzun kimini şâd iden
Kimini vîran kimin âbâd iden
Kimine takdîr-i saâdet kılan
Kimine takrîr-i şakavet iden
Mâhasalî Hazret-i Hakt'ır heman
Cümlemize feyz ü saâdet resan
İmdi bu ahvâle göz aç vâkıf ol
Kimseye yüz tutma varup ârif ol
Bâb-ı tevekkülde durup mâh ü sâl
Eyleme her hâr ü hase arz-ı hâl
Tut yüzün ol dergehe kim hâs ü âm
Oldı kemer beste gulâmı tamâm
Güşenişinân-ı sipîhr-i bülend

Hidmetinin riştesine pâyband
 Ana kul ol kim niçe Rüstem nişan
 Oldı ana bende-i bî imtinan
 Anı taleb kıl ki nice Keykubâd
 Buldı cenâbından anın adl ü dâd
 Gayri koyup Hak'ka iden i'timâd
 İki cihân içre olur ber murâd
 Gamdan olur rûz ü kıyâmet emîn
 Âhır olur dâhil-i huld-i berîn
 Bunda eğer tâlib-i dînâr isen
 Devlet-i dünyâye talebkâr isen
 Çerh kılup mâl ü menâlin hebâ
 Eyler anı bî ser ü pâ bir gedâ
 Câm-ı tevekkülde olup cür'ahâr
 Semt-i tevekkülde idcrse karâr
 Lûtf-i Hudâ ana virüp izz ü câh
 Âhır ider şâh-ı sipihr iştibâh

—Hikâyet—

Böyle beyân eyledi bir hurdebîn
 Var idi üç şahs-ı siyâhatgüzîn
 Her birisi bâdiye peymâ idi
 Râh-ı siyâhatte sebûkpâ idi
 Birisi bir mâh lika nevcivan
 Ârızı gül kameti serv-i revan
 Kim ki rûhin görse olur hâksâr
 Sîm ü zerin yoluna eyler nisâr
 Birisi hod tâcir imiş sâbika
 Şu'bede-i çerh-i müşâ'bed nümâ
 Ahter-i bahtını nigûn eylemiş
 Mihnet ü kahrile zebûn eylemiş
 Biri zamâniyle meğer şâh imiş
 Sâhib-i tabl u alem ü câh imiş
 Bâde virüp rahtını bâd-i fenâ
 İtmîş anı bî ser ü pâ bir gedâ
 Leyk tevekkülde olup serfirâz
 Eylememiş bir kese arz-ı niyâz
 Böyle gedâyâne bu üç haste hâl
 Eyler idi şehir be-şehir intikal

Her birisi rihlet idüp derdile
 Dîde-i hûnün ü rûh-i zerdile
 Her birisi mihnet-i serden geçüp
 Bâdiye-i havf ü haterden geçüp
 Her biri bu yolda kılup başı tûb
 Oldı güzergehleri bir şehir-i hûb
 Şâm'a değin geşt ü güzâr ittiler
 Şeb iricek anda karâr ittiler
 Her birisi gürsine vü aç idi
 Sedd-i remak itmeğe muhtâc idi
 Ceyb tehî sîm ile zerden kamu
 Tâ olalar şehre varup tu'me cû
 Arsa-i efkâre güzâr ittiler
 Âkıbeti bunda karâr ittiler
 Her birisi başka kıyâm eyleye
 Bir gice ihzâr-ı taâm eyleye
 Evvel o mehpâre kılup iltizâm
 İdecek oldı gice hâzır taâm
 Şehre girüp oldı heman cilveger
 Şive ile aldı niçe sîm ü zer
 Her ne ise cümle fedâ eyledi
 Anlara ihzâr-ı gıdâ eyledi
 Eylediler anı heman bigüman
 Niçe zaman kut-i dil ü kut-i can
 Sâniya ol tâcir-i endişenâk

Gitti gıdâ bulmağa bî vehm ü bâk
 Şehre girüp gördi ki bir dür fûrûş
 Bahr gibi vâsf-ı güherden hamûş
 Söyleşicek bildi ki pür cehl imiş
 Kadr-i güher bilmede nâehl imiş

Aldı heman bir dür-i pâkîze ter
 Az idicek iki bahâsın değer
 Kılmayıcak bey'ü şîrâda inâd
 İtti heman tâcir o dürri mezâd
 İsteyenin birine bîhavf ü bîm
 İki bahâsına satup aldı sîm
 Nısfı ile deynini kıldı edâ
 Nısfını da eyledi sarf-ı gıdâ
 Ol gice yârâne getürdi hemîn
 Didiler ahsent hezâr âferîn
 Nevbet-i âhır durup ol pâdişâh
 Ya'ni o sultân-ı tevekkül penâh
 Eyledi bâzâre olup pür şitâb
 Nıyyet-i ihzâr-ı taâm ü şarâb
 Yetmez ise sîm ü zeri bînişan
 Bâri hele ola biraz pâre nan
 Şehre varup gördi ki etmek muhâl
 Her dilimi izz ü şerefte hilâl
 Eyleyene sîm ile zerden giriz
 Kendüsi had kurs-i kamerden azîz
 Oldı fûrûmande ne hâl eylesün
 Kime varup arz-ı suâl eylesün
 Eylemeyüp bir kişiye ilticâ
 Oldı der-i Hak'ka tevekkül nümâ
 Bu gam ile çekti bütün gün teab
 Geldi zuhûr itti alâmât-ı şeb
 Kıldı heman sahn-ı felekte hirâm
 Râyet-i abbâsi-i sultân-ı Şâm
 Gordi ki şeb âlemi târ eyledi
 Dest-i tehi varmağa âr eyledi
 Bîm-i ases eyledi hâlin tebâh
 Bir ulu dergâha getürdi penâh
 Bâb-ı serây idi o dergeh meğer
 Kıldı o şeb şâh cihandan güzër
 Cem'olup erkân-ı saâdet nişan
 Ceng ü cidâl eylediler bir zaman
 Her biri bir şahsı kılup muktedâ
 İstedi kim anı ide pâdişâ
 Kimi vezîri kimi ferzendini
 Kimisi gayrı kimisi kendini
 Akıbeti oldı müyesser vifâk
 Va'de kılup eylediler ittifâk
 Kim ki seher sâkin-i dergâh ola
 Şâhımızın yerine ol şâh ola
 Ya'ni açıldıkta kapu subhgâh
 Kim ki mukaddem görine ola şâh
 Bu söz ile hâbe varup bî hicâb
 Subh olıcak eylediler feth-i bâb
 Gördiler ol bâbe kılup istinâd
 Hâbda bir haste dil ü nâmurâd
 Sordular ahvâlin o dil hastenin
 Rişte-i endûh ile dilbestenin
 Ol dem açup rûy-i suhanden nikab
 Sözlerine virdi serâser cevâb
 Didi ezel tahtnişîn olduğun
 Hâtem-i ikbâle nigîn olduğun
 Şâh idüğün bildi anın hep sipâh
 Ahde durup eylediler pâdişâh
 Tahta geçüp oldı şeh-i dâdger
 Eyledi bîçârelere bezl-i zer

—Der nasihat-i nefis-i hod—

Sen de eyâ Âzeri-i dilşikest
 Hakkı gözet olma vesâil perest
 Gayre niyâz eylemeden uzlet it
 Eyle şikeste o büti gayret it
 Uzlete meyl it ki odur ey melûl
 Evvel-i esbâb-ı husûl-i vusûl

Bibliyografya: Hsn., Byn., Ryz., Şky., Aty., Gld., Kfl., Osm.,
 Mecmualar: Mlt. Alm. K. Mz. No: 646, 657, 660, 666 ve metinde
 gösterilenler.

Âzim (Bursalı) — XVIII inci asır şairlerinden Âzim hakkında *Salim* şu malûmatı veriyor :

“Nâm-ı vâlâları Seyyid Mustafadır. Sâdât-ı kesir-ül-berekâttan hoşnûvis edâsı nefis güftâra kadir bir şâirdir. Meskat-i reisleri olan Bursa’da hayli meşhûr ve akrâ-nına göre zâtı ma’mûr bir hünermend olup asrın letâif perverlerinden ve vaktin zarâfetgüsterlerindendir. Bu grüf-târ cümle-i âsârındandır :

Mûrân-ı hatın milk-i Süleymân’e deġişmem
Şehd-i lebinî lâ’l-i Bedahşân’e deġişmem
Dîdemden akan eşk-i terin derdi gamınla
Bir katresini lücce-i ummâne deġişmem

Bu manzume *Safayî* tezkiresinde Bursalı Âsım Mustafa namına kayıtlıdır ve orada şu beyitler fazladır :

Ey bād.i sabâ var o gözüm nûruna söyle
Hâk-i rehini kühl-i Sfâhâ’e deġişmem
Dâġ-ı dilime eyleme tîmâr tabîbim
Ben derd ü gam-ı aşkını dermâne deġişmem
Âsım bizi zannitme ki mahmûr-i visâliz
Bir neş’esini câm-ı dirahşâne deġişmem

Bibliyografya : Sm.

Âzim (Şabanzade) — XVIII inci asır şairlerinden olan Âzim hakkında *Salim* şu malûmatı veriyor :

“Devlet-i aliyyede Anadolu sadâretinden ma’zûlen intikal eyleyen Şabanzade Mehmed efendinin ferzend-i ercemendi olup الولد سرابه neş’esinden feyzmend bir ehl-i keyf zât-ı hünermend olup mehâdîme muhtas olan mülâ-zem-ıtle mükerrrem olduktan sonra 118 rebiulevvelinde (M. 1706) Tûti-i lâtif medresesiyle ibtidâ hâric ve 122 cümadilâhiresinde (M. 1710) binbaşı hakkı olan hareketle Rahikî medresesine âric olduktan sonra 1124 cümadil-âhiresinde (M. 1712) âzim-i dâr-ı beka oldular.

Müretteb dîvanı ve miyân-ı şuarâda hayli nâm u şânı olduğu ma’lûm-ı esâgır u ekâbir bir ma’rifetli nâzûk şâirdir.”

Safayî tezkiresinde de aynı malûmat verildikten sonra “Âsârından Kafzade’nin Leylâ ve Mecnun nâm telfifi ni zeyl idüp hayli mergub nazm,, ettiği de söyleniyor.

Bay Sabri, Üniversite kütüphanesindeki yazma divanlar fişinde şair için diyor ki :

“Âzim an asıl Bosnalı olup 1067 (M. 1656) tarihinde vefat eden kadıasker Şaban efendinin biraderi Bostancı harem ağa’nın oğlu Kadıasker Şaban zâde Mehmed efendinin mahdumudur. İkmâl-i tahsîl eyledikten sonra alelusul devr-i medâris itmekte iken 1124 tarihinde mat’ünen vefat etmiştir.”

Âzim’in Üniversite kütüphanesinde yazma bir divanı mevcuttur (No : 760), (1168 — 1754) tarihinde yazılmış olan bu divanda 1161 beyit görülüyor. Bunlar 2 na’t, 3 kaside, 1 kasidebeçe, Nabi ve İsmetî’nin gazellerine vücade getirilen 2 tahmis, 133 gazel, 44 rubaî ve kıt’a, 11 beyitten ibarettir.

Âzim’in bazı gazelleri ele geçmemiş ve divanda yerleri açık bırakılmıştır. *Salim*’in örnek olarak aldığı iki şiirden biri de bu divanda görülüyor.

Kasideler, Sadriazam Amcazade Hüseyin Paşa, Şeyhülislâm Feyzullah efendi ve Reisülküttap Rami (Rami Paşa) ye takdim edilmiştir. Bir müzeyyel gazelinde de

Cenâb-ı Ârif efendi ki matla’-ı zâtı
Nüvişte-i şer-i dîvân-ı i’tibâr olmuş

beytile başlayarak Ârif efendi’yi medhetmektedir.

Âzim, yalnız Şair Sırrı’nın adını zikrederek bir nazire vücade getirmiştir. Mamafî onun isim tasrih etmemekle beraber Nailî, Vecdî, Neşatî ve bilhassa Nabi’yi tanzir ettiğini de görmekteyiz. Esasen şair, daha ziyade hakî-mane eserler yazmıştır.

Vücade getirdiği kasidelerde daima halinden şikâyet eden Âzim, divan edebiyatı tekniğine sahip muvaffakı-yetli bir şairdir .

— I —

Hemzebân-ı gamzeyim âfet nedîmimdir benim
Şive-i tîr-i kazâ yâr-ı kadîmimdir benim
Perverişyâb-ı nesîm-i şu’le âb-ı gamzedir
Dâġ-ı dil kim gonce-i tab’-ı elimimdir benim
Olmasun bîhûde bîmâr-ı nigâhın fitnesâz
Kim berîd-i kakülün mâr-ı Kelm’imdir benim
Âyet-i Bismil deġil tîġ-i nigâh-ı yârda
Sernüvişt-i safha-i fark-ı dü nîmimdir benim
Ben o pür cürm ü günâhım heft dûzah *Âzimâ*
Kim şîrâr-ı şu’le-i nâr-ı cahîmimdir benim

— II —

Nümâyan zahm-ı zahm-ı lâht-ı dil şemşîr nâ ma’lûm
Eser peydâ müessir gaib ü te’sîr nâ ma’lûm
Nice dânişverân-ı âlem ızhâr-ı telâş itmez
Kazâ der zir-i gayb u şive-i takdîr nâ ma’lûm
Cihanda bezli cûd olmaz meġer tâ devr-i âdemden
Kerem kembûde şahs-ı mekrûmet tahmîr nâ ma’lûm
Hemîşe ehle gam nâ ehle şâdî vâye devrinde
Rûsûm-ı şive-i evzâ’-ı çerh-i pîr nâ ma’lûm
Esîr-i töhmet-i nâkerde cürmüz hayf âlemde
Mükâfât itmede gerdun bize taksîr nâ ma’lûm
Cihan vâbeste-i dâm-ı gam-ı dâd ü sited yekser
Ne hikmettir bu kim sayyâd yok nahcîr nâ ma’lûm
İdenler fenn-i aşkî böyle itmiş ihtiyâr *Âzim*
Ki meşhûmı heme nâ âşînâ ta’bîr nâ ma’lûm

— III —

—Nabî’nin gazelini mutarraf Tahmis—

“Gülsitân-ı dehre geldik reng yok bû kalmamış,,
İtrsây-i kâm-ı dil bir berk-i hodrû kalmamış
Ziyb-i gülşen revnak-ı âlem ser-i mû kalmamış
Bir nişîmen yok safâ-yi bâġ-ı her sû kalmamış
“Sâye endâz ı kerem bir nahl-i dîlcû kalmamış,,

“Eylemiş derbeste dükkânın tabîb-i rûzgâr,,
Derd-i hecre eylemez var ise her tedbîr kâr
Zahm hord-ı hancer i idbâr-ı dehre yok şümâr
Neylesün Rısto-yi asr olsa hakîm-i rûzgâr
“Hokka-i pîrûze-i gerdunda dârû kalmamış,,

“Teşnegânın çâk çâk olmuş leb-i hâhişgeri,,
El’ateş güyan serâpây-i cihan hep serserî
Teşne leb geşt ü güzâr itsen de ger her kişveri
Zîr-i pây itsen ne hâsil zulmet-i İskender’i
“Çeşmesârı merhamette bir içim su kalmamış,,

“Kadrin anlar yok bilür yok her dür-i sencîdenin,,
Bî revâc olsa aceb mi dürr-i eşki dîdenin
Farkı yok seng i hazefle gevher-i erzîdenin
Anlanılmazsa nola kadri suhan sencîdenin
“Çârsû-yi kabiliyette terâzû kalmamış,,

“Ceş-i gamden kande itsün ilticâ ehl-i niyâz,,
Semt-i şehri-i şevka yok bir rehber-i hâtîr nevâz
Âzimâ itsen de ger peygân-ı gamdan ihtirâz
Yok gîrîzân olmaġa bir cây-i âsâyîş tîrâz
“Kal’e i himmette *Nâbî* burc u bârû kalmamış,,

Bibliyografya : Sm. , Sfy. , Fş.

A

Abbas Haverî — Haverî'ye bak .

Abaza Hasan (Sazşairi) — XVII nci asır şairlerinden olduğu tahmin edilen Abaza Hasan hakkında Bay Fuad Köprülü, *Türk Halkedebiyatı Ansiklopedisi*'nde şu malûmâtı veriyor:

«Anadolu sazşairlerindendir. Şimdiye kadar ona dair hiç bir parça neşredilmemiş olduğu gibi, eski mecmualarda ve cönklerde de adına pek az tesadüf edildiğinden, şöhret kazanamadığı anlaşılıyor. Viyana kütüphanesi yazmaları arasındaki bir mecmuada, çoğunu bildiğimiz muhtelif sazşairlerinin eserleri arasında bunun da eserine ve ismine rasgelinektedir. Mecmuanın bu kısmının (1144-1732) de istinsah edildiği düşünülünce, Abaza Hasan'ın XVII nci asır sonlarında veya XVIII inci asır başlarında yaşamış bir şair olduğu meydana çıkıyor. Evliya Çelebi'de adları geçen sazşairleri arasında bu isme raslanmaz»

Bibliyagrafya: Flügel, Die arb. pers., Türkischen Handschriften der K. — Königlichen hofbibliothek zu Wien I, 709.

Abdal (Bektaşî şairi) — XVII nci asırda yazıldığını mündericatından tahmin ettiğim bir mecmuada Abdal mahlâslı üç nefes kayıdır (*Mit. Alm. K. Mz. No. 723*). Bendeki bir mecmuada da iki şiirine tesadüf ediliyor (*No:2,3*). Bu manzumelerin biraz sonra mevzubahsedeceğimiz sazşairi Abdal'a aid olması mümkün olduğu gibi Abdal mahlâslı başka bir Bektaşî şairine aidiyeti de ihtimal dahilindedir. Nefesleri aynen kaydediyorum:

— I —

Yana yana gelmeyenin
Dost demek nesine gerek
Rümûzunı bilmeyenin
Dost demek nesine gerek

Gerçek ere yetmeyenin
Pir eteğin tutmayanın
İkrârını gütmeyenin
Dost demek nesine gerek

Sınığın alup satanın
Bire ikilik katanın
Oynayup ötemeyenin
Dost demek nesine gerek

Gönlünde kibir tutanın
Birliğe yetemeyenin
Seğirdüp yetemeyenin
Dost demek nesine gerek

Abdal der akamayanın
Sefillik çekemeyenin
Yıktığın yapamayanın
Dost demek nesine gerek

— II —

Bülbül olsam gül dalında şakırım
Öz bağında biten gül neme yetmez
Süleymanım kuş dilinden okurum
Bana ta'lîm olan dil neme yetmez

Derviş oldum pîrâne kin tutarım
Hak'ka doğru çekilüdür katarım
Baykuş gibi garib garib öterim
Issız virâneler çöl neme yetmez

Aşk kitabın ele aldım yazarım
Yolum Hak'ka doğru meylim nazarım
Neme gerek dağ taş gezerim
Karşuda görünen yol neme yetmez

Dünyanın ötesi neden ma'lûmdur
Anın asılına iren âlimdir
Az yaşa çok yaşa sonu ölümdür
Bir hırka bir şal bir çul neme yetmez

Abdal'ın sırrına kimseler ermez
Tevekkül malını irteye koymaz
Kişi kısmetinden ziyade yemez
Bana kısmet olan mal neme yetmez

— III —

Elâ gözlü Sultan babam
Ululardan ulusun sen
Yedi iklim dört köşeye
Dolulardan dolusun sen

Sen Hak'kın eksikli kulu
İçince mesteder dolu
İnceden incedir yolu
Hak Muhammed Ali'sin sen

Revânından kevser akar
Nazarından Hak'ka bakar
Kokun ayn-ı ceme kokar
Ayn-ı cemin gülüsün sen

Ab.

Parlayup ateşin göyner
Cümlesi şu'lene konar
Susayanlar senden kanar
Âb-ı hayat gülüsün sen
Muhibbin Abdal figanın
Kimseye yoktur ziyânın
Erenlerin evliyânın
Bir günahkâr kulusun sen

Abdal'ım sen ne ağlarsın
Dipsiz deryâlar boylarsın
Ne bilüp te ne söylersin
Aklın mı var delisin sen

— IV —

Bin bir kelâmın başında
Kanlı gönül öldürendir
Evliyânın nefesinde
Kanlı gönül öldürendir

Garîbin gözi yaşlıdır
Âşıkın bağı başlıdır
Âdem öldüren suçludur
Kanlı gönül öldürendir

Câhilin sözi ağudur
Gönül evini dağıdur
Hak Taalânın evidür
Kanlı gönül öldürendir

Başından gitmesün kada(1)
Yatak bulmasun sinde de
O dünyâda bu dünyâda
Kanlı gönül öldürendir

Abdal der kendi hâlinde
Ne gelse söyler dilinde
Muhammed Ali yolunda
Kanlı gönül öldürendir

— V —

Hakîkatin kilidini
Açana gazi dediler
Bu yolda can ile baştan
Geçene gazi dediler

Mürşid inanmaz yalana
Rızık ile mâle kalana
Dost meydânında ölene
Koçana gazi dediler

Geç gel rızıkile mâlinden
Nişan göster öz hâlinden

Aşk kadehin dost elinden
İçene gazi dediler

Al kırmızıyla donunu
Muhkem sakla hem dinini
Imam yolunda kanını
Saçana gazi dediler

Bir haber diyeyim sana
İşit sözüm inan bana
Abdal eder dosttan yana
Göçene gazi dediler

Abdal (Kara Şemsi) — XIX uncu asır şairlerinden
Kara Şemsi'nin hayatına dair matbu divanında şu ka-
yıtlara tesadüf ediyoruz:

“Azîz-i müşârünileyh 1244 (M. 1828) senesi rama-
zân-ı şerifinde Konya'da tevellüd ederek Süleyman is-
miyle tesmiye olunmuştur. Kendisi pederi bulunan Âşık
Osman nâmında bir zâtın mutasarrıf olduğu Abdürreşid
nâm mahalde vâki' bağında eyyâm-ı sayfte koyun ve
kuzu ile vaktını bilimrâr eyyâm-ı şitâda şehirdeki
mektebe devâm etmekte idiye de gereği gibi devâma
haylûlet iden fakr-ı hâl mâniasıyla ni'met-i ilm ü ma'-
rifetten lâyıkiyle behremend olamayup nihâyetülemr
sinni on beş raddesine vusûl ile hadd-i bülûga irdikte
eser-i ilhâm olarak kânûn-ı derûnunda alevgîr-i iştiâl
olan nâire-i aşk-ı İlâhî sâikasıyla koyun ve kuzu ve
bâğ u râğ-ı mahabbetten ferâgat ve sevdâ-yi şevk-ı
nâmütenâhî ile hod behod tevbe ve inâbe ederek gavta
hâr-ı deryâ-yi aşk-ı Rabbânî oldu. Nihâyet on altı ya-
şında olduğu halde 1259 (M. 1843) senesinde ebevey-
ninin rızâsını bittahsil kâffe-i ekaribinden hicrân ve
bilcümle metâlib ve âmâl-i dünyeviyyeden fâriğ ve
rûgerdân olduğu halde medîne-i Konya'da kâin Haz-
ret-i Şemsi Tebrîzî efendimizin dergâh-ı feyz iktinah-
larının çârûpkeşliğini bilihtiyâr gûşe nişân-ı inzivâ oldu.
Orada ifâ-yi hizmet ettiği esnâda dergâh-ı şerif-i mez-
kûr türbedârı Seyyid Emir Şah Kaygusuz Abdal ehl-i
hâl ve sâhib kemâl bir zât olmağla *وَأَيُّوا إِلَى رَبِّكُمْ وَأَسْلَمُوا*
âyet-i kerîmesi hükmünce tevbe va inâbe iderek ken-
disine teslîmiyyet-i kâmile ile teslîm olması üzerine
türbedâr-ı müşârünileyh kendisini mektebe vererek tek-
rar elifbâdan bed'ü mübâşeretle Kur'ân-ı kerîmi hatm
ve ilm-i hâl ve akaid-i dîniyyeye dâir olan kitabları
tahsil ve ta'lîm ettirerekten dört sene terbiyesiyle meş-
gul olduğu gibi ol aralık berhayât olup mürşidi bulu-
nan Abdal Mehmed Sûdî Dede efendi'ye dahi bitteslîm
anın hizmet-i pür bereketi şerefine de nâil ittirdi. Mu-
ahharen müşârünileyh Mehmed Sûdî Dede'nin vuku'-ı ir-
tihâli ile dergâh-ı hazret-i Mevlânâ'da vâki' tarikatçı
bağçesinde defnolunduktan sonra sâhib terceme mür-
şid-i azîzi Kaygusuz Dede efendi ile berâber Dergâh-ı

(1) Kaza.

hazret-i Şems-i Tebrizî'de kalarak ta'lîm-i ilm-i aşk ile evkatgüzâr oldular. Ba'dehu 1260 (M. 1844) senesinde bir mi'râc gecesinin sabahısında sâhib terceme pûte-i aşk olan dergâh-ı hazret-i Mevlânâ matbah-ı şerifine bilikrâr çille-i şerifi dahi tekâmül ittikten sonra azîz-i müşârünileyh Kaygusuz Dede zâtına mahsûs hücreye istirfâk ederek seyr ü sülûki ikmâl ile berâberine bir mi'rac gecesinde kendisini şehdâb-ı inâbetle dahi şîrînkâm etti. Muahharen 66 (M. 1849) senesi muharreminde bilistihlâf hilâfetnâmesini dahi ihsân ve i'tâ ve kendi kabr-i şerifi mahallini bitta'yîn «Bizi burada ziyâret edeceksin» deye bir takım vasiyetleri ifâ eyledikten sonra kendisini tahsîl-i ilm için Afyon kara hisar'ına i'zâm ve isrâ ve mahall-i mezkûrda dört sene tahsîl-i ilm ile berâber bir sene dahi Bursa'da ve Derseâdet'teki ziyâretgâhları ve hayâtta olan mürşid-i âgâhları ziyâret ve siyâhat ve ba'dehu Konya'ya avdetle emri tehhüle mübâderet eylesini emr ü isâl etti. Sâhib terceme dahi işbu vasiyet mücibince dört sene Karahisar'da huzûr-ı hazret-i Sultanı Dîvânî'de edâ-yi hizmet ve tahsîl-i ilme sa'y ü gayretle berâber bir sene Bursa ve İstanbul'a dahi siyâhat ve bir takım zevât-ı kirâmı ziyâret ettikten sonra Konya'ya avdetle azîz-i müşârünileyh Kaygusuz Dede'nin ta'yîn ve işâret buyurduğu mahaldeki pîşgâh-ı kubbe-i hazret-i Mevlânâ'da kâin Geylânî Dede yanında Kaygusuz Dede mezarı denmekle meşhûr ziyâretgâh olan kabr-i şerifini ziyâret etti.

Sâhib terceme azîz-i müşârünileyh Kaygusuz Dede'ye teslim olduğu sırada kendisine işitmek ma'nâsında olan Sem'i ve muahharen esmâ-i hüsnâdan Nûr isminin tezkârına müdâvemeti üzerine Nûrî ve ba'dehu hazret-i Şems'in ism-i şerifini zâkir ve hizmetlerine münhemik ve musır olmasıyla Şemsî mahlâsını vererek Kara Şemsî deye nidâ eder idi.

Muahharen kendisinde görülen kemâl-i tevâzu' üzerine Tûrâbî ve ba'dehu niyaz penceresinde geceleri kesretle niyâza devâm ettiği cihetle Niyâzî ve muahharen azîz-i müşârünileyh Kaygusuz Dede'nin mürşidi bulunan Mehmed Sûdî Dede'nin vuku'ı irtihâli üzerine anâ bedel tutarak Abdal mahlâsını vererek bu mahlâsa olan fart-ı mahabbeti icâbı olmak üzere ekser-i evkatta Kara Abdal deye kendisini yâd eder idi ki sâhib terceme kendisi bu mahlâsla yâd edildikçe ziyâdesiyle müftehir olur idi. Sâhib terceme ber minvâl-i meşrûh emri siyâhati ikmâl ile 1272 (M. 1855) senesinde Konya'ya avdet ve azîz-i müşârünileyhin kabr-i şerifini ziyâret ettikten sonra emri tehhülün dahi icrâsı esbâbına teşebbüsle 1274 (M. 1857) senesinde bittehhül 75 (M. 1858) senesi receb-i şerifin yedisinde sulb-i pâkinden Mehmed Şemseddin ve 77 (M. 1860) senesi cümadilevvelinde Hasan Hüsnî ve 80 (M. 1863) senesi ramazân-ı şerifinde Hüseyin Ârif nâmında üç nefer en-

câl-i seniyyül-hisâli dünyâya geldiği gibi o sırada پدرi Âşık Osman dahi irtihâl-i dâr-ı beka ederek Abdürreşid sultan'ın kabristanında valdesi yanında defnolunmuştur. Sâhib terceme Mesnevî-i şerif ve dervişlere ders kırâati hâceliği hizmetleri ile imrâr-ı vaktettiği halde 1287 (M. 1870) senesinde Aydın güzelhisarında defin-i hâk-ı ıtırnâk olan Horasanî Ali Dede'nin dergâh-ı şerifi meşîhatiyle bekâm edilüp orada ifâ-yi hizmet-i meşîhat ederken Girid vilâyeti merkezi bulunan Hanya'daki muhibbân-ı mevleviyye tarafından mahsûs âdemle da'vetnâmeler bilirsâl Girid'e teşrifleriyçün vuku' bulan recâ ve istid'â üzerine 1289 (M. 1872) senesinde Girid cezîresini bit-teşrif tarîk-ı feyz-i refik-ı mevlevî âyîn-i bihînini icrâyâ mübâderet ve muahharen Aydın mevlevîhânesinden kal'-ı alâik ile evlâd ü iyâlini mustashiben Hanya'ya hicret ve burada ihtiyâr-i tavatun ve ikametle Hanya'daki mevlevîhânenin binâ ve ihyâsına mübâşeret ve tedricen ikmâline muvaffakiyetle 27 recebülferd 297 (M. 1879) târihinde resm-i küşâdı bilicrâ ol vakitten beri âyîn-i tarikat ber vefk-ı matlûb icrâ oluna gelmekte olduğu gibi sâhib terceme dahi 23 zilhicce 303 ve 9 eylül 302 tarihinde (M. 1885) azm-i gülşenserâ-yi beka olarak mezkûr mevlevîhânedeki kâin türbe-i mahsûsasında defin-i hâk-ı ıtırnâk olmuştur.,,

Şemsî Divanı 1305 de Şirketi mürettibiye matbaasında şairin oğlu tarafından bastırılmıştır. Eserin baş tarafında «Girid vilâyeti müftîsi faziletli İbrahim Şerif efendi»nin ve «Girid vilâyeti mektûbî kalemi müsevidâ-nından izzetli Halim Neyyir efendi»nin takrizleri vardır.

Divan 1046 beyitli 84 manzumeden ibarettir. Bu şiirlerden kırk altısı gazeldir.

Eserin baştan 16 sahifelik kısmı farisîdir. 341 beyitten ibaret olan bu kısımda münacat, nait, medhiye ve mersiyeler vardır. Kitabın ikinci kısmı Türkçe manzumelerdir. Kaside, tarih, murabba, Şarkı ve gazellerden mürekkep olan bu kısımda 705 beyit vardır.

Abdal Şemsî, divan ve tasavvuf edebiyatları tesirine kapılarak manzumeler yazan mutavassıt bir şairdir.

— I —

Cür'a i câm-ı ezelden nûş iden mestâneyim
Teşne diller varise gelsün bu gün meyhâneyim
Dürr-i yektâ-yi giran mâye idim ma'nâda ben
Sûret ârâ-yi sadeftte yine ol dürdâneyim
Arz idince şem'-i rûyin ol perî uşşâkına
Cân ü ser terkin urup bîdil yanan pervâneyim
Hâr ü hâşâk-i enâniyyetle gelme nezdime
Yoksa ben âlem yakar bir âteş-i sûzâneyim
Ten libâsın terk ile Şemsî bu dem tecrîd idüp
Cânı hem cânâne virdim dir hemin cânâneyim

— II —

Bu derd-i aşka düşenler devâyı neylerler
Bekada zevka üşenler fenâyı neylerler

Heman ki aşk-ı Hak oldı buların âmâli
Koyup mahabbet-i Hak'kı sivâyı neylerler
Hemîşe hâzıra nâzır olan bu ârifler
Geçende geçmiş olan mâcerâyı neylerler
Geçen gibi gelecekte görünce bînâyan
Hayâl-i nistî vü hestî nümâyı neylerler
Safâ-yi kalb ile zevk-ı derûnı bulmuşlar
Bu âşıkân ki sûrî safâyı neylerler
Kalenderân ki *Abdal* gibi olup üryan
Abâ-yi peşmin ü zerrin kabâyı neylerler

— III —

Peyrev-i kabile-i menzil-i cânânız biz
Mîzbân-ı feleğe bir gice mihmânız biz
Döneriz kibleye hem kıblenümâ-yi halkız
Kâ'be-i aşkı tavâf içre hirâmânız biz
Dâiriz dâire-i aslımıza halka misâl
Çün minallâh ilâllâh ile gerdânız biz
Nokta-i Besmeleden bed'iderek Fûrkan'ı
Müflihun nûnı sıfat hâfız-ı Kur'an'ız biz
Mushaf-ı âlem-i kübrâdaki âyât-ı Hak'ı
İnehülhak ile irfâne sebakhânız biz
Dide-i cân ile dîdâre alup âfâkı
Viririz zâte sıfâtı büdelâyânız biz
Sûreti sîrete tebdil idüp olduk *Abdal*
Zâhirâ gerçi gedâ ma'nide sultânız biz

— IV —

Eğerçi Mevlevinin bînevâ gedâlarıyüz
Cidâ-yi aşk ile dilsir ü pür safâlarıyüz
Kalenderân-ı tarıkız mücerredân-ı sivâ
Teferrüd âleminin merd-i hub edâlarıyüz
Simâ'ü âyinemiz nâğmesizce samt ise de
Makam-ı şevk-ı tarab devrinin nevâlarıyüz
Derinde Hazret-i Molla-yı Rûm-i pür cûdun
Niyâze durmuşuz *Abdâl*-ı bînevâlarıyüz

— V —

—Şarkı—

Sâkıyâ lûtfun diler ayıkların
Saf saf olmuş bezmine sâdıkların
Âteşin lâ'lin ile yanıkların
Dökme çeşmi yaşını âşıkların

Gel kızartma rühlerin güller gibi
Açma zülfün tâze sünbüller gibi
Hasret-i vaslınla bülbüller gibi
Dökme çeşmi yaşını âşıkların

Dâm-ı zülf ü hâl-i müşgin bû ile
Bende koyma canları giysü ile
Tîr ü müjgân ü keman ebrû ile
Dökme çeşmi yaşını âşıkların

Abdal Musa — XIV üncü asrın en meşhur erenle-
rerinden biri olan Abdal Musa, XV inci asır menbala-

rının tesbit ettiklerine göre Bektaşî tarikatına mensup-
tur. Âşık Paşazade tarihinde şu kayıtlara tesadüf olu-
nuyor (S. 205):

“Sual: Bu Hacı Bektaş hazretinin bunca müridi ve muhibbi vardır, bunların bîatleri ve silsileleri nereden olur? Cevâb: Hacı Bektaş Hâtun Ana'ya ismarladı. Nesi varsa, kendi bir meczûb budala azîz idi. Şeyhlikten ve müridlikten fâriğ idi. Abdal Musa dirlerdi, bir derviş vardı, Hatun Ana'nın muhibbi idi. Ol zamanda şeyhlik ve müridlik ikenzâhir değildi, Silsileden dahi fâriğlerdi. Hâtun Ana ol azîzin üzerine mezar itdi. Geldi Bu Abdal Musa bunun üzerinde bir nice gün sâkin oldu. Orhan devri geldi. Gazâlar itdi.

Sual: Bu Bektaşılar iderler kim Yeniçerilerin başındaki tac Hacı Bektaş'ındır, derler. Cevâb: Yalandır ve bu börk hod Bilecik'te Orhan zamânında zâhir oldu, yukarı babda beyân idüb dururun, ve illâ Bektaşılar giymeğe sebeb, Abdal Musa Orhan zamânında gazâyâ geldi. Ve bu yeniçerinin arasında bile yürüdü, ve bir yeniçeriden bir eski börk diledi, yeniçeri dahi verdi. Yeniçeri üsküfünü çıkardı, Bunun başına giydirdi. Abdal Musa vilâyetine geldi; ol börk bile başında, sordular kim “Bu başındaki nedir?” ol eyitdi “Buna elf (Elfi taç) dirler, didi. Vallâhi bunların taclarının hakîkati budur.”

Mevcut menakib kitaplarında da onun Bektaşî azizlerinden olarak kayıtlı olduğunu görüyoruz.

Şakayık tercümesinde ve *Evliya Çelebi* Seyahatnamesinde onun Yesevî tarikatine mensub gösterilmesi de aynı şeydir.

Hasluck, Bektaşılık hakkında vücade getirdiği eserinde (*Ragıb Hulûsi Tercümesi: Bektaşılık tedkikleri S. 12*) Hacı Bektaş ile Abdal Musa arasındaki münasebeti sonraki bir tekâmüle atfetmektedir. Bu kanaati doğru bulmayan Bay Fuad Köprülü ise bu hususta şunları söylüyor (*Türk Halk edebiyatı ansiklopedisi No: 1 S. 61*): “Hasluck'un bu telâkkisi Hacı Bektaş'ın ve Bektaşılığın tarihi mahiyetleri hakkında eskiden beri devam eden an'anevî bir yanlışlığın neticesidir.”

Elde mevcut menkabelere nazaran Abdal Musa Horasanın Hoy kasabasındandır. Daha sonra Anadolu'ya gelmiştir.

Beliğ'in, “Bursa fethinden mukaddem diyâr-ı Rûm'a vaz'-ı kadem iden büdelâ-yi erbaından biri, olarak gösterdiği ve Buhara'lı olduğunu söylediği Abdal Musa gene onun rivayetine göre “Orhan Gazî ile medîne-i mezbûre teshîrine muâvenet ve bu hizmet-i azîmeye ez cân ü dil mübâderet, eylemiştir.

Bütün bu rivayetlere nazaran Abdal Musa'nın Hacı Bektaş ile münasebeti olduğu ve Bursa fethinde bulunduğu kat'î surette anlaşılmaktadır. *Şakayık*'ta, *Âli*'de, ve bunları mehz edinen diğer bazı tarihlerde ve *Beliğ*'in *Güldeste*'sinde onun Geyikli Baba ile münasebetleri de kaydedilmektedir.

Bu rivayete göre, Abdal Musa, bir ateş parçasını pamuk içine koymuş ve bir müridiyle Geyikli Baba'ya yollamış; o da bir kâse süt verip müridi geri göndermiş. Mürid bundaki inceliği anlamamış; fakat Abdal Musa, bu sütün geyik sütü olduğunu ve vahşi hayvanlar üzerinde tasarruf etmenin ateşle pamuğu bir birine tesir etmeyecek surette imtizac ettirmekten daha güç olduğunu ve bu suretle Geyikli Baba'nın mertebece kendisinden yüksek olduğunu itiraf etmiş. Bay Fuad Köprülü bu hususta diyor ki (*Türk Halk edebiyatı ansiklopedisi No: 1. S. 62*):

«Bu meşhur menkıbe ile Ahmed Yesevî'ye isnad olunan bir menkıbe arasında hiç bir fark yoktur. Ahmed Yesevî de kendi meclisinde erkeklerle kadınların birlikte zikretmelerine itiraz eden Mâverâünnehir ve Horasan âlimlerine, bir hokka içine pamukla ateş koyarak göndermiş; ve böylece kendi gibi bir velinin meclisinde kadınlarla erkekler birlikte bulunsa bile onların gönlünden her türlü kötülüğü giderebileceğini göstermiştir. (Fuad Köprülü: *Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar S. 39*). «Ateşle pamuğun oyunu olmaz,, meselesi Türk ve Acemlerde kadınla erkeğin cinsî temâyüllerini anlatmak hususunda kullanıldığı için bu menkıbenin nasıl teşekkül ettiği anlaşılıyor. Bu yesevî menkıbesi, Abdal Musa'ya atfolunan bu menkıbeden şüphesiz daha manîdardır; Çünkü, Abdal Musa'nın Geyikli Baba'ya durup dururken böyle bir keramet göstermesinde hiç mânâ yoktur. Bu menkıbenin Bektaşılara yesevilikten geçtiği ve Şakayık'ın-hiç tasrih etmemekle beraber - Abdal Musa hakkında her halde Bektaşî menkıbelerinden - istifade etmiş olduğu açıkça anlaşılıyor.,»

Bazı menkıbelerden ve bizzat Abdal Musa hakkında vücutte getirilen menkıbeden öğreniyoruz ki, onun bir çok dervişleri vardır.

Bektaşî an'anesine göre Antalya beyine tâbi Alâiye sancağı beyinin oğlu olan Gaybî, yani meşhur Kaygusuz Abdal da tarikatça Abdal Musa'nın mürididir. Bu hususa dair «Kaygusuz Abdal menakıbı,, nda kayıtlı olan rivayetleri telhis eden Bay Fuad Köprülü şunları söylüyor (*Aynı eser*):

«Tekkeye girdikten sonra aldığı lâkabla Kaygusuz Abdal, bir gün avda okla bir geyik vurdu. Yaralı geyik kaçça kaçça büyük bir âsitânenin kapusundan girdi. Gaybî de arkasından dergâha girerek dervişlere geyiği sordu. Dervişler haberleri olmadığını söylediler. Meğer bu geyik suretinde görünen, bu dergâhın şeyhi olan Abdal Musa Sultan imiş. Abdal Musa, Gaybî'yi huzuruna çağırarak geyiğe attığı oku gösterdi. Bu kerâmeti gören Gaybî, Şeyhe mürid olmak istedi. Zorluklarını anlattı. Babasından izin almasını söyledi. Nihayet, Gaybî'nin ısrarı üzerine onu tarikat usulünce tıraş ettiler, taç ve hırka giydirdiler. Beline kemer

bağladılar. Bunu duyan babası çok müteesir oldu. Genç oğlunun bu mücerredler dergâhına girmesi haysiyetine dokunmuştu. Hemen Teke beyine giderek oğlunu Abdal Musa'nın elinden kurtarmasını reca etti. Teke beyi, Kılağılı İsa adlı birisini yollayarak şeyhi alup getirmesini emretti. Fakat, şeyhin kerametiyle attan inerken ayağı özengiye takıldı. Ürküp kaçan at üzerinde sürüklenerek parça parça oldu. Öfkelenen Teke beyi şeyhin üzerine asker yolladı. Onu tutup yakmak için ateşler hazırlattı. Olup biteni keşfeden Abdal Musa, dört beş yüz müridiyle beraber sema'ede Teke beyine karşı yürümeye başladı; taşlar, ağaçlar da onunla birlikte yürüdüler. Böylece ateş yanan yere geldiler; ateşin içine girdiler. Sema' ederek ateşi söndürdüler. Sonra geri dönüp tekkeye gelirlerken, dağdan kara bir canavar indi. Abdal Musa: İşte Teke beyinin rûhu! dedi. Tekkeye odun taşıyan bir derviş baltasıyla vurup canavarı öldürdü. Bu sırada Teke beyi de ölmüş, askeri dağılmıştı. Bunu gören Alâiye beyi, Abdal Musa'nın hak erenlerinden olduğunu anladı; üç yüz adamıyla birlikte gelip şeyhin elini öptü. Oğlunun kalmasına râzı oldu. Gaybî bu suretle tekkede kırk yıl hizmet etti. Şeyhi ona Kaygusuz lâkabını verdi. Nihayet hacca niyet etti. Abdal Musa ona icazetname yazıp verdi. Kaygusuz kâğıdı saklıyacak münasib yer bulamayarak kalbinde saklamak için onu ayrına doğradı ve içti. Bundan sonra kalbden hikmetler söylemeye başladı ve şeyhinin verdiği kırk dervişle seyahate çıktı.

Kaygusuz menkıbesinin Abdal Musa'ya aid olan bu kısmı bir kaç noktadan dikkate lâyıktır: Şeyhin geyik şekline girmesi, Teke beyin ruhunun bir canavar şekline girerek o ölünce beyin de ölmesi, ağaçların, taşların birlikte yürümesi, şamanî Türkler'in menkıbelerinde ve bu şamanî an'anelerini devam ettiren Türk evliya menkıbeciliğinde ve bunun en temiz mahsulleri olan Bektaşî menkıbelerinde de mevcut olan motiflerdir.,»

Kaygusuz Abdal menkıbesindeki bazı hususların tarihi birer hakikat olduğunu da anlamaktayız.

Kaygusuz Abdal'ın adı Abdal Musa ve Kaygusuz menakıbnamelerinin her ikisinde de Gaybî olarak kayıtlıdır. Filhakika (972 - 1564) de Mısır'da yazılmış bir mecmuada Kaygusuz'un «Dolapname» adlı bir manzumesi yazılıdır. Şair'in bu şiirde «Alâî Gaybî» ve «Kaygusuz» mahlâslarını kullandığını görmekteyiz (*Kaygusuz maddesine bak*).

Abdal Musa'ya aid daha bir takım menkıbeler mevcuttur. *Evliya Çelebi* de ondan bahsederken bir takım menkıbeler kaydediyor. Bazı Bektaşî şiirlerinde de onun hakkında kerametler zikredildiğini görüyoruz. *Geda Muslu*'nun bir nefesinde şu beyitlere tesadüf edilmektedir (*Sadettin Nüzhet: Bektaşî şairleri S. 125-126*):

Erenler serveri ol sırrım Ali
Serçeşme olmuştur Urumeli'ne
Ağaçtan Zülfekar ol gerçek veli
Evvel tekbir aldık pîrin beline

Abdal Muşa Sultan şah himmet kıldı
Dayandı kılıcı şah taşı böldi
Bütün Urumeli islâma geldi
Fetih sürelerin almış eline

Kırklar azmeyledi Elmalı şehri
Buğazhisarında ol buldı nehri
Bol yerd: küffâra eyledi kahri
Ol dem kılıç oldu pîrin eline

Bilin Tanrıdağı şahın otağı
Hışm-ı sahtan kanlar kuşattı dağı
Gelibolu üstünde kuru dağı
Ol dem âşık oldu şahın eline

Şahımın refikî gaziler beyler
Hışmeder küffâra ciğerin dağlar
Gerçek âşıkların medhini eyler
Ol dem âşık oldum pîrin yoluna

Pîrim himmet ile sancak getirir
Kalenin temelini alt üst götürür
Tanrıdağ kurbinde çökmüş oturur
Meskenimdir deyu gelir yerine

Seyyid Ali Sultan kırkların başı
Nevruz beyleridir yârı yoldaşı
Görün Sarıkızda ol çaldı taşı
Ol dem kuvvet verildi pîrin koluna

Horasan mülkünden Hoy'dandır aslı
Şah İmam Hasan'dır pîrimin nesli
Mürşidine bend ol ey Gedâ Musli
Kıyâmette olsun elin eline

Deli Şükrü adlı bir Bektaşî şairi de bir nefesinde, Abdal Musa müridi olduğunu, onun Kara sancağı bulunduğunu ve yedi dağı nefesle yürüttüğünü söylemektedir (Bkt. S.56 - 57).

Kaygusuz Abdal'ın şu manzumesi de Abdal Musa'ya aid hususiyetleri gösterdiği için ehemmiyeti haizdir:

Beğlerimiz elvan gülün üstüne
Ağlar gelür şâhim Abdal Musa'ya
Urum abdalları postun eğnine
Bağlar gelür şâhim Abdal Musa'ya

Urum abdalları gelür dost deyu
Bize yeter abâ, hırka post deyu
Hastaları gelür derman isteyu
Sağlar gelür pîrim Abdal Musa'ya

Hindden bazirgânlar gelür yayınur
Âşık olan bu meydanda soyunur
Pişer lokmaları açlar doyunur
Toklar gelir pîrim Abdal Musa'ya

İkrârıdır koç yiğidin yuları
Fakihleri çeksem gelmez ileri
Ak pınarın yeşil güllü suları
Çağlar gelür pîrim Abdal Musa'ya

Meydanında dâra durmuş köçekler
Çalınur koç kurbanlara bıçaklar
Döğülür kudümler altun sancaklar
Erler gelür pîrim Abdal Musa'ya

Kılıç sallar yezidlerin kasdına
Ali Zülfekar'ın almış destine
Tümen tümen genç Ali'nin üstüne
Erler gelür şâhim Abdal Musa'ya

Her mâtem ayında kanlar saçarlar
Demine hû deyu gülbang çekerler
Uyandırıp Hak çırağın yakarlar
Nurlar gelür şâhim Abdal Musa'ya

Benim bir isteğim vardır Kerimden
Yezid bilmez erenlerin kasdından
Kaygusuz'um cüdâ düşmem pîrimden
Erler gelür şâhim Abdal Musa'ya

Kezalik Veli Baba ismindeki bir Bektaşî şairi de Kaygusuz'un yukarıda yazılı olan nefesine bir nazire vücude getirmiş ve bu şiirde Abdal Musa tekkesinin Akdeniz yakasında olduğunu ve Bektaşîlerin dört büyük dergâhından biri sayıldığını söylemiştir (Bkt. S.392).

Bektaşî âyinine on iki posttan on birincisinin «Ayakçı Şah Abdal Musa Sultan» postu olduğunu da Bektaşî menbalarında görmekteyiz (Meselâ bakınız : Ahmed Rifat Mir'atülmakasid fî def'ilmefasid).

Abdal Musa'ya aid bir "menakibname,"nin mevcudiyetini son günlerde öğrenmiş oluyoruz. Ve bu eserin çok mahdud nüshaları olduğu anlaşılıyor. Netekim Prof Fuad Köprülü de *Türk Halk ansiklopedisi Sayı: 1, S. 63*) «Abdal Musa'ya aid bir takım menkabelerin mevcud olduğu ve büyük bir ihtimalle ona mahsus bir zaenkabeler mecmuası bulunduğu anlaşılıyorsa da şimdiye kadar buna raslıyamadık.» deyerek bu eserin ilim âlemince meçhul kaldığını anlatmak istemiştir.

Bu defa kendisiyle Ankara'da görüştüğüm Bay Naci Kum, İsparta'da bir nüshasını bulduğu «Vilâyetnâme-i Sultan Abdal Musa «قدس الله سره العزيز نور الله مرقدہ» başlığını taşıyan küçük bir menakib kitabını bana istinsah ederek vermek lütfunda bulundu. Bu küçük eserin dinî ve ic-timaî tarihimizde büyük bir kıymeti olacağı için burada aynen neşrini faydalı buldum:

«Ol esrar sözlü ve kelicisi Tuzlu ve lâtif gözlü ve güler yüzlü Sultan Hacı Bektaş-il Horasanî «قدس الله سره العزيز» bir gün hayâtında otururken mübârek nefesinden nutka gelüb eyitdi: «Yâ erenler, Genceli [1] de genç ay gibi doğan, adın Abdal Musa çağırardan» dedi, «Beni isteyen anda gelsün bulsun» dedi. Hünkâr Hacı Bektaş vefât edicek Abdal Musa zuhûra geldi. Seyyid Hasan Gazi oğlu Seyyid Musa anasından yetim kaldı. Genceli şehrinin halkı menkûb olub Abdal Musa'yı sevmediler. Bârî Talâ kudretinden bu şehre bir âfat virdi, bir bir dağılub gitmeğe başladılar. Bildiler ki Abdal Musa sâhib-i vilâ-

[1] Elmalının Abdal Musa Tekke köyüne üç saat mesafede bir örendir.

yetdir. Gitmeğe niyyet iden şehirlünün yolları üzerine vardı, eyitdi: "Oturalım gitmen," dedi. Anlar dahi didiler kim: «Biz sizin hatırınız yıkılmışuz, huzûr edemeyüz, bir yere dahi gidelüm» dediler. Abdal Musa Sultan dedi ki: "Kanlu gömleği boyumca yığdum, bir kerre gelüb bize hâlinüz ne? dimedinüz, münkir oldunuz. Ol sebebden âfât-ı semâviyye irişüb sizi Allahü Taâlâ kahritdi. istiânet taleb idüb meded Abdal Musal deyü çağırmadınız. üzerinüzden reddetsem gerek idi. Pes imdi her birinüz bir vilâyete gidinüz!» dedi. Andan Abdal Musa Sultan yaylakdan sâhil evine indi; anda bir tekye bünyâd itdi. Ol tekyeyi yaptıkları yerden bir kazan altun çıkardılar. Abdal Musa Sultan eyitdi: «Bu malların yetimleri vardır. Kan ve irindür. Deryâ kenarında bir Kâfir gemisi vardır. Ol mâlin vârisleri ol gemidedür. Varun söylen haber virün gelsünler, alsunlar, gitsünler,, dedi. Abdal gönderdiler vardı, gemiye haber verdi, gemi içinde olanlar sordular: «Bu ne kişidür?» Abdallar eyitdiler kim: «Bir veliyyullahdan âdemdür, vilâyet ve keramet ehliür, dediler. Bu mal sizindür. Atalarınızdan kalmışdur dedi. Gelsünler alsunlar haber virün dedi; biz anınçün geldik, gelin dediler. Kâfirler bu sözi işidicek gönüllerinden tutdılar kim: «Eğer bu kişi hak veli ise biz varınca bâdemiz hâzır ola ve hınzır çocuğu [domuz yavrusu] Pişmiş ola. Andan bu söz Abdal Musa Sultana ma'lûm olub şikâre Abdal gönderdi. Ak, kara canavardan [Domuz] ne düşerse getirün dedi. İki hınzır çocuğu bulub getürdiler. Bunları yüzüb ocağa kodılar. Pişer iken bir kâfir dahi şarab götürüb giderdi; gördüler; kâfirin şarabını alub hâzır eylediler. Kâfirler dahi gemiden gelüb hâzır buldılar. Bildiler ki gerçek velidür. Abdal Musa Sultan buyurdi: "Malların virün alsunlar, gitsünler,, dedi. Tekyenin yanından akan su içinde sandal getürdiler. Kazanla ol mâli kodılar. Sandala bindiler; sandal yürümedi! Ol kadar cehdetdiler ki sandalı yürümediler; meğer kim kâfirler kazanı Abdal Musa'ya virelüm deyü ahdetmişlerdi. Ol hâtırlarına gelüb kazanı çıkardılar. Ol saat sandal revân olub yürüdi. Andan sonra mâlin bulunduğunu Teke beğine bildirdiler. Teke Beği dahi eyitdi ki: "Ne hoş, biz burada İslâm Pâdişâhı iken virmeyüb kâfire niçün verdi ola?," dedi. Bir kul gönderdi: "varın alın gelin!" dedi. Gelen kul gerü gitmedi; tekrar bir kul dahi gönderdi, ol dahi gerü gitmedi. Günden güne ikiden, üçden kul gönderirdi hiç biri gerü gelmezdi. Heman varanlar Abdal Musa'ya derviş olurdu. Bu vechile tâ yaz olunca tamam beşyüz kul geldi. Bu gelen kullardan hiç birisi gerü gitmedi; Abdal Musa Sultan yanında derviş olub kaldılar. Teke Beği dahi yarağlandı, yaylağa çıkdı. Abdal Musa Sultan dahi Genceli'ye çıkdılar. Teke Beği günde beşden, ondan kul gönderirdi, diler ki Abdal Musa Sultanı getirde.. Cemi' gönderdikleri sekizyüz kadar kul oldu. Cümlesi Abdal Musa Sultana derviş olub kaldı, gerü birisi gitmedi. Etrafta olan karye halkı Teke Beğine şikâyet etdi. Teke Beği dahi karye halkına emreyledi: «Ev başına birer yük odun getirün!» dedi «ateş idelüm, gerçek er ise gelsün, odı [ateşi] çiğnesün geçsün. Ben de ana i'tikad edeyin, siz de i'tikad edin ,, dedi. Karye halkı ev başına birer yük odun hazırlayub cümlesini birikdirdiler, harman etdiler. Meğer Teke beğinin yanında bir kuli kalmış idi, Vezîri idi eyitdi: Buyur sultanım, ben varayın ol işığı hûzuruna getüre-

yin,, dedi. Geldi, Abdal Musa Sultana: «çık ışık Pâdişâh kapusuna varalum, suçlusun!,, dedi. Abdal Musa Sultan vezîre eyitdi: «Adın nedür?,, vezir eyitdi: "seni gerçek er derler, adımı dahi bilmezsin,, dedi. Tekrar Abdal Musa Sultan eyitdi: «Adın bize bağışla,, dedi. Vezir eyitdi: «Benim adım (Göde Yusuf) dur,, deyicek Abdal Musa Sultan eyitdi ki: «Senin adım Göde Yusuf ise benim adım dahi (Köselen Musa) dur; nice senin gibi gödenin kilağısın sildim» dedi. Göde Yusuf dahi: «İneyim, şol kişi ne kişidür» dedi, atından aşağı ineyim derken ayağı özengiye geçdi. At tepüb helâk eyledi. Abdal Musa Sultan "Hû dedi, durugeldi. Gemî-i Fukarâsiyle kalkdı; Abdal Musa Sultan eyitdi ki: «Sizinle şöyle oynyalum kim odun (ateşin) yerinde çayır bitsün,, dedi. Dahi «beni seven yürüsün!,, dediği gibi cemî' dağlar ve taşlar ardınca kopdı, bile geldi, Genceli şehrinin basdı altına aldı. Meğer ol şehirde bir koca karıcık var idi. Bir ineciği var idi. Ol ineğin südüni her zaman Abdal Musa Sultana getirürdü. Heman onun evi kurtuldu, kaldı, gayrisi cümle zîr ü zeber oldu. Fukarâ eyitdiler: "Dağlar bile yürüdi Sultanıml,, dediler. Abdal Musa Sultan eyitdi: «Dur dağım dur, senin yanında olsun bizim mezarımız.» Dedikde dağ durdı. Bu kez taşlar durmadı. Girü geliyorlar dediler. Abdal Musa Sultan dahi: Durmaz mısınız,, deyü kara çomak ile bir kez vurdı, taşlar da sâkin oldu. ve Kendü fukarâ ile Teke Beğine vardılar. Teke Beği yüksek bir yerden temâşâ iderdi; Heman Teke beğine doğru yürüdiler. Belki tutayım dedi durmadı, kaçdı. Sultan cemî-i Fukarâsiyle ateşine girdi, samah [semâ] tutdı. ateş mahvoldi. Yerinde çayır çimen bitdi. Teke Beği durmadı, ormandan ormana kaçdı. Sonra çıkdı "varayın erin elin öpeyin, erin işi keremdür,, dedi. Kalkdı sultana doğru vardı. Abdal Musa Sultan'a anın geleceği ma'lûm oldu. Kullarına eyitdi: "Teke Beğini içinize koman, ol size beğ olamaz!,, dedi. Bunun kulları dahi gördiler ki Beğleri geliyor. Cümlesi çığrışdılar. Eyitdiler ki "Sen bizim beğimiz olamazsın; biz beğimizi bulduk » dediler. Teke beği geldi, yüzün yere sürdi : «Biz kendü bilmezliğimizle etdik, Sultanıml» dedi. Abdal Musa Sultan nutka gelüb eyitdi ki: «Okun atdık, yayın yasdık; atılan ok girü gelmez; başına yarağ eyle!,, Teke Beği eyitdi: "Hay Sultanım, kıyma, ne dilersen dile!,, dedi. Sultan eyitdi: "Ne dileyeyin, Dünyâda dünyan yok, âhiretinde âhiretin yok!,, Teke beği eyitdi: «Şimden gerü bize yürümek yok!» Oğlı (Halil) e Pâdişahlık emânetin ismarladı. Abdal Musa Sultan eyitdi: «Bizim sağlığımızda anın üzerine hiç kimse gelmesün.» Teke Beği İstanaz'a yetdi. Seherden kalkub gitdi. Abdal Musa Sultan namaz vaktında durugeldi, gördi ki bir kara canavar yer kazub çağırır. Kara Abdal'a buyurdi: «Baltanı bile getir!» dedi, kara canavarı gösterdi: «Eylekim Seğirt; Teke Beğinin rûhdur. Evliyâyâ yetiştirmeyelüm,, dedi. Kara Abdal dahi Koğarak ol canavarı yetişüb tepeledi. Meğer ol vakıt Teke Beği Döşeme derununda Antalya'ya giderken atı sürçdi, atdan yıkıldı; başı taşa tokundu, helâk oldu. Leşini Antalya'ya getürdiler. Oğlı babasının hâlini gördi: «Buna noldi?» deyü suâl eyledi. Yanında olanlar hâlini bir bir bildirdiler. "Abdal Musa gerçek er imiş şöyle oldu dediler,, Halil Beğ eyitdi: «Bu Hod er okına uğramış» dedi, "Ol [Abdal Musa] benim babam olsun şimden gerü» dedi.

Ab.

heman olanca askerin alub kalkdı. Abdal Musa Sultana geldi. Abdal Musa Sultanın elin öpdi, eyitdi: «Ne etdi ise babam etdi, benim suçum yokdur sultanım!» dedi. Abdal Musa Sultan eyitdi: «var otur işine, bizim sağlığımızda korkma oğull», dedi. Halil Beğ fikretti; «Abdal Musa Sultan, oğluna vezir olmasa beğlik idemez», dedi. Pâdişah iken sultanı vezir eylediler. Andan sonra Abdal Musa Sultan kalkdı, hareket idüb dağa çıktı. Rados cemaatine indi. erenlerine selâm verdi. Erzâde Mentеше bazarında (Ahmed Dudu) geldi, üç selâmın aldı. dükkânında nesi var ise devşirdi. Evi-ne vardı, değirmene zahîre gönderdi. «Öğünen unu tez etmek pişirin eve âdem geliyor», dedi. Bu yana Abdal Musa Sultan anladı. Durduğı yerden bir taş aldı eyitdi: «Erenler, birer taş getürelim!», sekiz yüz Abdal getirdiler. Üç çatal bir ağaç bile getirdiler. Bu yana Ahmed evinde yemek ısmarladı, «hazırlan!», deyüb kendisi karşı çıktı. Eyitdiler ki: «Ahmed divâne oldu, gözedin kande gider», dediler; gözetdiler, Ahmed dağa karşı gitdi. Ahmedin gitdiği yana yola bakdılar ki bînihâye âdemler geliyor! Vardı Ahmed bunların elin öpdi. Önlerine düşdi, geldiler evinin önüne Abdal Musa Sultan elindeki taşı yere bıraktı, bu üç çatal ağaç dahi anda karâr itdi. Abdal Musa Sultan ol ağacın dibinde oturdular. Hep gelenler ellerindeki taşı yere bıraktılar. Andan sonra yemek getürdiler. Abdal Musa Sultan eyitdi: «Yemek yiyelüm gelin!». Ahmed geldi, yemek yidiler. Abdal Musa Sultan eyitdi: «Ahmed siz hocalığı tamam etdiniz, Şimdengeru adın Hoca Ahmed olsun şu araya tekye ve matbah yab, dedi, senin nasîbin ayağına gelsün» dedi. Oradan Abdal Musa Sultan kalkdı (Yarış Çam) a kondı. Bir âdem kısrak yedüb gider; Abdal Musa Sultan eyitdi: «Kande gidersin?» dedi. Ol âdem eyitdi: «Şu kısrakı aygıra iletirin» dedi. Abdal Musa Sultan eyitdi: «Aygır ıssına ne vireceksin? bize vir dedi, sana gülbang idelüm murâdın hâsıl olsun», dedi. Abdal Musa Sultan gülbang eyledi; «var, imdi hâcetin kabûl oldu, taycığazın sakla!» dedi. Meğer bunun ileticeği bir yağlı çörek idi. Bir saat sonra bir kâfir geldi, selâm verdi. «getür kâfir şarabın içelüm!» dedi. Kâfir eyitdi: «*Bu sana yaramaz Sultanım», dedi. Üç kere «getür içelüm!», dedi. âhir abdallara: «Getürün şerbeti içelüm!» dedi. Abdallar kalkub getürdiler, Kâfircik dahi bile geldi. Şarabının yanına oturdu, kadehin eline aldı. Abdal Musa Sultan Abdallara: «Getürün keşkülleriniz» dedi. Abdallar keşküllerin getürdiler, tulumdan şarabı sıkı sıkı çıkardılar, gördiler ki tulumdan çıkan bal olmuş! kâfir eyitdi: «Behey abdallar, ben bunı kendi elimle şarab doldurdum idi; Siz bunı bal eylediniz.» dedi. Abdalın birisi eyitdi: «Aç gözün kişi, bunlar gayib erenleridür», dedi. Kâfir eyitdi: «Dininüz ne dindür?» Abdal Musa Sultan: «Dinimiz Muhammed dinidür, iman getür!», dedi. Kâfir iman getürdi, müslüman oldu. Bal çörekle yediler Kalkdılar, üç kez samah tutdılar. Abdal Musa Sultan eyitdi: «Bu çamın kabuğı her derde derman olsun!», dedi. Andan göçdiler gitdiler. (İncirli Ova) ya yetdiler. Öte ucunda devletlü (Veli Dede) bina yapardı. Binanın bir ağacı kısa geldi, yetişmedi, ona çalışıyorlardı. Abdal Musa Sultan selâm verdi. dediler ki: «Sizin de Beğiniz var mıdur?» Abdal Musa Sultan eyitdi: «Leşkerin beği olmaz mı?» dedi. Bunlar eyitdiler ki: «Biz de bilelüm leşkerin beği var idüğün, bu kısa gelen döğeri çeksün uzatsun!»

dediler. Abdal Musa Sultan eyitdi: «Bir Pabuşcı kadar gayretiniz yok mudur? göni çeke çeke uzadır, Pabucı diker, sûrete getürür», dedi. Şöyle ciğın yapışdılar ağacı çekdiler, bir ol kadar dahi uzatdılar. Cümlesi bunun eline ve ayağına düşdiler: «Sultanım ne istersen virelüm» dediler. Abdal Musa Sultan eyitdi: «Heman bize incir getürün.» dedi Bunlar vardılar incir getürdiler. döktiler orta yere bir çeç oldu, üşdiler, inciri yediler. Abdal Musa Sultan su istedi. Meğer bunların suları irakdan gelürdi. Ev ıssı eyitdi: «Devletlü geldün yetişdün elhamdülillâh, bize su da himmet eyle efendim, sultanım, suyumuz irakdan gelür», dediler. Abdal Musa Sultan yumruğun yere urdı, o yerden bir a'lâ su çıktı, içdiler, kalkdılar, gitdiler. Bunlar incirin düğmelerin devşirdiler, saydılar sekiz yüz düğme çıktı. Abdal Musa Sultan denizden çomağın aldı, Yine sehil vakıtta eve geldiler, indiler tekyede otururken bir gün yanına bir kaç abdal aldı, vardı, bir taşdan iki desti çıkardı, meydana getürdi. Birisini oğluna verdi ve birisin (Kızıl Deli Sultan)a verdi; ve kırk nefer abdal verdi: «Hacı Bektaş Hünkârın üzerine türbesin ve tekyesin ve furun ve matbahın yapın ve dâiresin irakdan havliye alın, içine bağçe dikin, her ağaç yemiş verdikde her birinden alın, getürün meydana dökün, meydan dodbolu olsa gerekdür. Abdallar dahi size cevap diseler gerekdür; Ol söze bakman deyin kim: «Hünkâr ölüb geldiğimiz vakıt üç sene emânet koyubdururuz. Size vırsünler. Alın gelin», dedi. Ammâ yerin bilmediler. Sultana abdal gönderdiler, geldi; «Sultanım siz buyduğunuz emânetlerin yerini bilmediler, yine size saldılar, nerde ise deyiverin», dedi. Abdal Musa Sultan eyitdi: «Biri un ambarındadır. Ol (Sarı Alem) dir; birisi (Mermer Çerağ) dır. Hacı Bektaş Hünkâr'ın önünde yamışdur. Birisi (Yeşil ferman) dur. Ol (Sarı İsmail) dedür; el uzada abdal gelinceye kadar. Sarı İsmail göçdi, defneylediler, kabrini tenhâlayub üzerine vardı: «Yâ sultan Sarı İsmail, benim hizmetim Hünkâra geçmedi. Yeşil fermanı senden istediler, ne buyurursun?» dedikde; Sarı İsmail Sultan kabri içinden yedi beyzâ gibi bir eli ile sunuverdi. Abdal alub Allaha ısmarladık deyüb geldi. Hacı Bektaş evinde Kızıl Deli Sultana Yeşil fermanı verdi. Bâkî anda olan mermer çerağı, ve Sarı alemleri virdiler. Kızıl Deli Sultan dahi alub Abdal Musa Sultana emânetleri teslim eyledi. Andan sonra Abdal Musa Sultan kalkdı, deniz kenarına indi. Ve dedi ki: «Buraya leşker geliyor. Karıncıkları açdur, dahi bir şikârcik sunmadılar, karıncıkların doyuralum!» dedi Bir saatden sonra denizden bir gemi zuhür etdi; Geldiler, yalıya çıkdılar. Görünce: «Hay, bunda Abdallar var ancak» dediler. Gemiden çıkanlar Abdalların yanına gelüb: «Ey abdallar, ne ararsınız?», dediler. Abdallar eyitdiler: «Bunda gerçek er vardur, size muntazırdur» dediler. Ve «sizin için yemek hazırladı», dediler. Bunlar dahi sürüb erin nazarına geldiler. Ocakda erin haranısın [Küçük kazan] gördiler; bunlara az göründi; dediler ki: «Hay Sultanım, bu yemek sizin leşkere mi yeter, bizim leşkere mi yeter?», dediler. Abdal Musa Sultan kalkdı, haranının yanına vardı, kepçeyi eline alub «Deyin imdi Abdallar siz üleşdirin!», dedi. Bunlar tamam kırkbin er idi. Abdallar yemeği üleşdirdiler, dahi yetmeyene tekrar üleşdirdiler. Yemek cümlesine yetişdi. Karınları doydukdan sonra önlerinde dökülü kaldı.

“yeter,, dediler. Abdal Musa Sultan kepçeyi haranın üzerine koydı, geri çekildi. Abdallar gördiler ki haranı yine evvelki gibi dolub durur, hiç eksilmemiş. Abdalın birisi dedi ki: «niçün gerü çekildiniz; hay gaziler gelin görün haranı dobdulu durur!,, Geldiler, gaziler temâşâ eylediler. Bildiler ki bu er gerçek velidür. (Gazi Umur Beğ) geldi, eyitdi: «Şimdengeru biz sana çağırırız efendi himmet eyle!,, dedi. Abdal Musa sultan eyitdi: “Bir börk getirün Umur Beğe geydirelüm,, dedi. Bir kızıl börk getürdiler Umur Beğin başına geydirdiler. “Gaziler şimdengerü Buna Gazi Umur Beğ deyin, dedi, varsun bu beğ de gazi olsun. Gerü size şimden sonra gazilik verüb dururuz,, dedi. Gazi Umur Beğ eyitdi: “Bize bir yâdigâr verin sultânım,, dedi. Sultan eyitdi: “Şol Kızıl Deli’yi size verdük, alın gidin,, dedi. Bu gaziler kalkdılar: “Gider misin babal,, dediler. Kızıl Deli Sultan, işâretle: “Giderin,, dedi. Abdal Musa Sultan çağırub bir ağaç kılınç sundı. Kızıl Deli Sultan aldı, öpdü, başına kodı. Andan sonra yürüdiler. Abdal Musa Sultan eyitdi: “Deyin imdi, hiç bir yere gitmen, doğru Bogaz Hisarı’na varın üzerine düşün, ikdâm idün alursunuz; Boğaz Hisarın aldıktan sonra Rûm İlin size virdüm, önünüze kimse durmasun» dedi. Birgün Abdal Musa Sultan sabahın dururdu: «Abdallar size bir kişi geliyor gafil olman!,, dedi. Abdallar eyitdi: “Nfce idelüm sultanım?,, dediler. Abdal Musa Sultan eyitdi: “Şöyle vurun ateşi, tekye muhkem kızsun matbaha ateş eylen, koyu koyu tütünler çıksun. dedi ve suyu sık sık ulaştırın, carınız çekin, her erkânımız tekmi olsun, o gelen âdeme sofrâ döşen,,. Bir bir bakdılar, gözetdiler, bir kişi akşama yakın geldi, abdallara, eyitdi: “Abdallar, imdi sininle üç gün üç gice yemek yiyelüm, oturalum» dedi. Ol gün yemek gelmedi. Sabah oldu, furuna, matbaha bakarlardı, yemek gele deyü. Üç gün bu hâl üzre yemek gelmedi. dördüncü gün oldu. Bu konuk acıkdı. Bir birine danışdılar: «buna gerçek velî deyü geldik, her dil buna meşhurdur. Biz buna karşı dilince(Dilimizce) söyleyelüm,, dedi. eyitdiler: “Nola, söyle,, dediler. Acem dilince dile geldi eyitdi: «آتش کرم آب پسیار نان نیست خوش آیدال و سی است» dedi. Abdal Musa Sultan eyitdi: از میان درمیان هزارا شرفی برحد آیدال آیدال کفصاست dedi. Abdal Kefin(Kâfi)can başına sıçradı, turugeldi, çıkdı, vardı altını bir tersin altına kodı, geldi, dedi kim: «Altun yokdur,, Abdal Musa Sultan eyitdi: «Bire varın Abdallar, bokı boka katdı» dedi. Öyle deyicek Acem heman kalkdı, Altını getirdi: « İşte Sultanım, artık yokdur.» dedi. Abdal Musa Sultan eyitdi. « Varın Abdallar, bunu hep ni’mete verin, hiç birisin arta koman» dedi. Vardılar, abdallar bunu hep pirince, yağa verdiler; bir günde yedi kez yemek pişirdiler. Zerdenin balı, yağı dükendi. Abdal Kefi gussalandı; Aşçı eyitdi: «Ne gussalanırsın?» dedi. Bunda hikmet vardır, Efendimize görünelim, dedi, görelim ne buyurur» dedi. Abdal Musa Sultan eyitdi: « Ne gam çekersiniz? Varın şu punardan bal alın, şu punardan yağ alın götürün, yemek pişirin» dedi. Yemek pişirdiler yediler. Sofra kalkdıktan sonra Abdal Musa Sultan eyitdi: « Bal, yağ olub akarlar mı punarlar öylekim?» dedi. «Akarlar Sultanım» dediler. «Gelin biz de varalım, görelim dedi.» Kalkdılar, heb punar üstüne vardılar. Abdal Musa Sultan eyitdi: «Yine su olun öylekim» dedi. Abdallar çığırdılar. «Kon kon bal, yağ aksun Sultanım» dediler. Abdal Musa Sultan eyitdi: «Şahin

yuvası olur, öylekim kon, su olsun» dedi. Abdallar da tınmadılar. Su akdı. Baba Gaybî odunda idi, geldi. eyitdiler ki: Yâ baba Gayb, Efendimiz bal, yağ akıtdı, şu punarlardan, sen görmedin» dediler. Baba Gaybe yemek verdiler, yedi. Yine oduna gitdi. Gider iken bunu görmediğine gussalandı. «Efendim, beni sevmezsin, ben senin didârına doymadum. Senden hiç bir nesnecik görmedim, dedi, bana yakındaki hizmetin göstermezsin, irâğa salarsın, didârından cüdâ düşerin.» dedi. Gaybî odundan geldi. Abdal Musa Sultan eyitdi: «Varın Gaybe den, bizden eyüye hizmet eylesün». Abdal geldi, Gaybe dedi. Gaybî gussalandı, eyitdi: « Şu ben bir pâdişah oğlu idüm, geldim. Şu dedeye kulluk eyledüm. İşte bildüm er hak evliyâdur. Ben bundan yüz döndürsem çokdan yüz çevirirdüm. Elimden ne gelür? Koyub gitmek de olmaz! nazarında yanalum bâri» dedi. Akşam olunca kendüzin bacadan ocak içine atdı; ocağa düşecek vakıt Abdal Musa Sultan: «Tutun Gaybı!» dedi. Abdallar tutub yine kapudan dışarı bırakub kodılar. Baba Gaybî: «Elimizden ne gelür? Eşiğe yasadanalum!» dedi. Abdallar hep yatdıkdâ Baba Gaybî eşiğe yasandı Abdal Musa Sultan kalkdı, taşra çıkdı; ayağın Gaybinin üzerine basdı. Gaybî tınmadı, Abdal Musa Sultan: “kimdir Şu,, dedi. Gaybî: lebbeyk sultanım, kulun Gayb’dır,, dedi. Abdal Musa sultan: Aldın Kaygusuzum aldın, aldın!,, dedi; eline yapışub içeri getirdi. Namaz vaktında Abdal Musa Sultan taşra çıkdı. Üç kez çağırdı, üni vardıkca: «Gelsün nasib isteyen!,, dedi. Heman Abdal Kefi seğırtti: “Meded sultanım himmet eyle!,, dedi. Abdal Musa sultan eyitdi: “Yüri sana evvel یتى ye ve âhir یتى ye; andan Kara Âşık Baba geldi. «Yüri sana Eğirdiri verdüm» dedi. Tahtalı Baba geldi. “Yüri, sana Tahtalı Dağını [Beyşehir Civarında] verdüm dedi. Her kim geldi ise nasib verdi. Hâsil-ı Kelâm ol gün kırk Abdala nasib verdi. Andan Abdal Musa Sultan geldi, oturdu, elile ocağı karışdırdı. Abdal Kefi eyitdi: “Sultanımın eli yanmaz mı?,, Abdal Musa sultan eyitdi: “Abdallarız, Fetâlarız Uryanlarız, büryanlarız!» Abdal Kefi eyitdi: “Aceb bu sultan ne soydandır » deyü sordı. Abdallar eyitdiler: «Biz bu sultanın ötesini sormayüz. Heman didârının âşıkıyüz.» dediler. Abdallara bu müşkil oldu. Gönül evinden bunu istediler. Abdal Musa Sultan eydiverdi:

Kim ne bilür bizi biz ne soydanz
Ne bir zerre oddan ne hod sudanz
Bizim husûsumuz ma’rifet söyler
Biz Horasan mülkindeki boydanz
Yedi deniz bizüm keşkûlümüzde
Hacım umman oldu biz o göldenüz
Hızır İlyas bizüm yoldaşımızdur
Ne zerrece günden ne hod aydanz
Yedi tamu bize nevbahâr oldu
Sekiz uçmak içindeki köydenüz
Bizüm zahmımıza merhem bulunmaz
Biz kudret okuna gizli yaydanz
Mûsâ Tur’da durub münâcât eyler
Neslimüz sorarsan asıl Hoy’danz
Ali oldum adım oldu bahâne
Güvercin donunda geldüm bu hâne
Abdal Musa oldum geldim cihâne
Ârif anlar bizi nice sırdanz,,

Bu menkıbede Abdal Musa'nın bir takım beylerle münasebetlerinin yazılı olduğunu görüyoruz. Kaygusuz menkıbesinde tesbit edilen Teke beyinin canavar şekline girerek öldüğü rivayeti bu menkakıpnamede de mevcuttur. Yalnız her iki eserde gösterilen sebepler başka başkadır.

Abdal Musa'nın şarabı bal yapması, küçük bir tah-tayı büyütmesi, susuz bir köyde yumruğunu yere vura-rak su çıkarması, kırk bin askeri bir tencere yemekle doyurduğu halde yemeğin bitmemesi gibi kerametlerini yazılı bulduğumuz bu eserden başka diğer bir Abdal Musa menakıbnamesinin zuhur edeceğine de ihtimal verilebilir. Bektaşî şiirlerinde görülen bazı kerametlerin bu menkabede mevcut olmaması bu kanaati kuvvetlen-diriyor.

Abdal Musa'nın gerek Hacı Bektaş vilâyetnamesinden, gerek Kaygusuz Abdal menkıbesinden, gerekse kendisi hakkında vücade getirilen menkıbeden Elmalı'da med-fun olduğu anlaşılıyor. Buna mukabil Şakayık ve diğer menbalarda onun Bursa'da gömülü olduğu kayıtlıdır. Şairin gazalara iştirak etmesi dolayısıyla bir müddet Bursa'da bulunması yüzünden kendisine orada bir ma-kam tesis edildiğini ve asıl mezarının Elmalı'da bulun-duğunu kabul etmek daha doğru olur sanıyorum.

Bektaşılığın büyük merkezlerinden olan ve Elmalı'ya üç saat cenupta tekke karyesinde bulunan Abdal Musa zaviyesi hakkında *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*'nde ve *Türk Halk edebiyatı ansiklopedisi*'nde Bay Fuad Köprülü'nün yazdığı Abdal Musa maddesinde epeyce tafsilât vardır (S. 64).

Bektaşî sırrı adlı eserde (C. 3, S. 127) Nailî efendi isminde bir zat mezkûr kitabın müellifine yazdığı bir mektupta : « On üçüncü cüzde tahrîr buyurulan Abdal Musa Elmalı'da medfûn olan Abdal Musa olma-yup bu Abdal Musa başkasıdır; çünkü bu hususta fa-kîrâne pek çok tedkikat ve taharriyâtta bulundum. Bu babda istihsâl eylediğim mâlûmâtı beyâna mecbûr ol-dum. Şöyle ki Elmalı'da medfûn olan Abdal Musa Sul-tan Hazret-i Pîr efendimizin ammisi Haydar Ata'nın mahdûmı Hasan Gazî'nin sulbünden zühûra geldiği "ki-tâbülesabüssâdât,, nâm risâlede muharrer olduğu bir mecmûa.i atıkada görüldü.,, diyorsa da bu hususta şimdilik kat'î hiç bir şey söylemek kabil değildir.

Bay Muhtar'ın Bektaşî Tomarı adlı küçük eserinde Abdal Musa namına uydurma bir mühür görülmektedir. Bu mühürün ortasında «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ» ve kenarlarında « زَيْدَةُ نَسْلُ رَسُولِ ذَوَالْمَنَنِ سُلْطَانِ آدَالِ مُوسَى بْنِ سَيِّدِ حَسَنِ » yazılıdır. Ufak bir tedkikle Son zamanlarda kazıldığı anlaşılacak olan bu mühürü, Abdal Musa'nın olarak göstermek ve husu-siyle onun "zübde i nesl.i Resul,, ve "Sultan,, tabirleri-ni kendi namına kazdırmayacağını düşünmemek büyük bir gaflettir. Şimdiye kadar hiç bir mutasavvıfın ve hiç bir Bektaşî'nin kendisine böyle bir paye verdiği de görülmüş değildir.

Abdal Musa'nın elimizde pek az manzumesi vardır. Hemen her Bektaşî mecmuasında onun bir kaç nefesine tesadüf edilir. Balum Sultan'dan bahseden manzumenin (*Bkt. S. 6*) ise ya Abdal Musa namında diğer bir şaire aid olduğunu veya şiirin bazı yerlerinde sonradan de-ğişiklikler yapıldığını kabul etmemiz lâzım geliyor.

Esasen Abdal Musa ve Abdal Musa Sultan mah-lâslariyle yazılan bu şiirlerin muhakkak surette Abdal Musa'ya aid olduklarını söylemek imkânı da yoktur.

— I —

Gözlerin kör olsun ey kanlı yezid
Bu meydanda ne var Ali'den gayrı

Güvercin donuyla Urum'a uçan
İmamlar evinün kapusun açan
Cümle evliyâlar üstünden geçen
Var mıdur hiç bir er Ali'den gayrı

Muhammed mi'râcın yoluna girdi
Bu sır gayet sır içinde sır idi
Şir donunun hâtem mührünü viridi
Bu sırrı kim ider Ali'den gayrı

Cümle evliyâlar imamlar bunda
İkrar alan kimse düşer mi derde
Yeknefeste durma meydân-ı erde
Kimdür baba rehber Ali'den gayrı

Her kimin çırağın yaksa Hak yakar
Rızâya baş koyub teslimin takar
Aslımız on iki imâm'a çıkar
Babamız her kim var Ali'den gayrı

Selman bir deste gül şâha uzatdı
Kendü tabutuna kendüzi yatdı
Cemî'-i mushafdan nikabın atdı
Kur'an yok gördüler Ali'den gayrı

Erenler erkânı gerçek bellüdür
Abdal Musa fakir anun kuludur
İmamlar sırrıyla gönlü doludur
Var mıdur hiç bir er Ali'den gayrı

— II —

Muhammed Ali'nin kıldığı da'vâ
Yok meydanı değil var meydanıdur
Muhammed kırklara niyâz eyledi
Ar meydanı değil er meydanıdur

Kırklar özün bir araya kodılar
Anlar cenâzesin susuz yudılar
Deveyi gördün mi gördüm didiler
Ört elin eteğin sır meydanıdur

Vardıgün yerlerde ara bulasun
Gezdiğün yerlerde makbûl olasun
Sakla sırrını kim settâr olasun
Çek çevir kendüni kâr meydanıdır

Ne diyeyim şu erkânı kurana
Yuf çekerler bu meydanda yalana
Üçyüz altmış merdiveni bilene
Kör meydanı değil gör meydanıdır

Abdul Musa Sultan gerçek er ise
Ali'yi sevenler muhib yâr ise
Hak'kın maksûduna irem der ise
Urganı boynunda dar meydanıdır

Bibliyografya : Abdal Musa menakıbnamesi, Ahmed Rifat : Mir'atülmekasid. Âşık Paşazade tarihi, Âli : Künhülâhbar, Belig : Gildestei riyazı Bursa, Evliya Çelebi seyahatnamesi, Fuad Köprülü : Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar, Türk Halk edebiyatı ansiklopedisi, Hacı Bektaş vilâyetnamesi, Kaygusuz Abdal menakıbnamesi, Sadettin Nüzhet : Bektaş Şairleri, Süleyman Fikri : Antalya livası tarihi, Ragıp Hülûsi : Bektaşlık tedkikleri (Hasluck'tan tercüme), Rıfki : Bektaş sırrı.

Abdal Oğlan (Bektaş şairi) — XVII nci asırda yazıldığını mündericatından tahmin ettiğim bir mecmuada (*Mit. Alm. K. Mz. No: 723*) Abdal Oğlan mahlâsiyle bir nefes kayıdlıdır. Başka hiç bir mecmuada manzumesine tesadüf edemediğim şairin bu nefesini aynen naklediyorum:

Meydana giren yazılar
Canım şunları öziler
Dinim imanım gaziler
Hû gerçekler demine Hû

Âşık olan âvâredir
Yüreği pâre pâredir
Yalanın yüzi karedir
Hû gerçekler demine Hû

Pirim neslidürür Ali
Ol gösterir doğru yolu
Ezel didik Hak'ka beli
Hû gerçekler demine Hû

Fenâ dünyâ böyle kalmaz
Âb-ı hayât için ölmez
Yalan bunda nasîb olmaz
Hû gerçekler demine Hû

Kalmaz fenâ dünyâ böyle
Gir aşk deryâsını boyla
Söyle *Abdal Oğlan* söyle
Hû gerçekler demine Hû

Abdal (Sazşairi) — XVII nci asır sazşairlerinden olduğu tahmin edilen Abdal hakkında Bay Fuad Köprülü şu malûmatı veriyer (*Türk Halk edebiyatı ansiklopedisi S.57*):

«Hangi asırda yaşadığı belli olmayan bir sazşairidir. Şimdiye kadar bu mahlâsı kullanan hiç bir âşkın hiç bir parçası neşredilmemiştir.

Yalnız, Viyana kütphanesi Türkçe yazmaları arasında hangi yılda yazıldığı belli olmayan 770 numaralı bir mecmuada *Mecnun, Kuloglu, Âşık Ömer, Gevheri, Kâtibi* gibi XVII—XVIII inci asırlara mensup meşhur sazşairlerinin eserleriyle birlikte Abdal mahlâslı birinin de eserleri vardır. Buna göre bu şairin de o asırlara mensup olduğu söylenebilir. Mecmuada bu ad *عبدال* şeklinde yazılmışsa da, halk şairlerinin eslerini ihtiva eden ve halk tabakasına mensup insanlar tarafından yazılan bu gibi mecmualarda imlâ dâima bozuk olduğundn, bu adın Abdal olduğu anlaşılıyor.

Bibliyografya: Flügel Die arab., pers., Türkischen Handschriften der K.—Königlichen hofbibliothek zu Wien,I,713.»

Ülkemizdeki bazı kütüphanelerde ve hususî ellerde mevcut mecmualarda da Abdal'ın bir iki manzumesine tesdüf edileceğini tahmin ediyorum. Netekim Bay Namdar Rahmi Bursa kütüphanelerinden birinde bulduğu kıymetli bir mecmuadan Abdal'a aid bir manzumeyi tesbit etmiştir.

Yukarıda mevzubahsettığımız Bektaş şairi Abdal'la bu şairin aynı adam olması da ihtimal dahilindedir.

Küçük Ahmed ider tayfasına
Bir düş gördüm yaman dimiş
... bana oldı alçak (?)
Baş kurtarın heman dimiş

Belime kuşandım sudağım
Kırıldı yurdum yurağım
Han Ahmedceviz durağım
Ben atıma binem dimiş

Evvel İlyas Paşa aldım
Manoğlu dağların deldim
Acem çöllerinde kaldım
Çıkacağım güman dimiş

Söyle melûl *Abdal* söyle
İn âşkın ummânın boyla
Yâ Rabbi sen nasib eyle
Son nefeste îman dimiş

Abdal(Şeyh)—Ekseriyetle Hurufî ve Bektaşî şairlerinin manzumelerini ihtiva eden bir mecmuada (*Mit. Alm. K. Mz. No: 551*), «Abdal efendi», «Abdal Şeyh» ve «Abdal» başlıklarıyla dört manzumeye tesadüf olunuyor. «Abdal efendi fermayed» serlevhalı şiir,

Kande bir divâne görsen kimdir ol abdâldır
Şem'a bir pervâne yansa kimdir ol abdâldır
Bu erenler meclisinde dönmeyen gör kimdir
Sohbetin çeşm-i çerâğı kimdir ol abdâldır

beyitleriyle başlamaktadır. Diğer manzumenin makta beyti şudur :

Hâne-i kalbini tathîr idiver ey Abdâl
Taht-ı sultânide oturmağa ol han gülbûs

Ve bu şiir daha ziyade Divan edebiyatı tesirinde yazılmıştır. «Abdal fermayed» başlığını taşıyan manzumede,

Ziyâ-yi dîde i kalbim benim nûr-i Hudâ'dandır
Hidâyet bulduğum ancak tarîk ı Mustafâ'dandır
Benim kim meşrebim fâik tarîk u mezhebim lâyık
İmâm ol Ca'feri-i Sâdık reis-i muktedâdandır
Vücûdun mektebinde ilm-i ebced ta'rifî Abdal
İmam ol Mehdi-i sâhib zaman Fazl-ı Hudâ'dandır

gibi beyitlere tesadüf olunuyor. Bunlardan başka farisî bir şiir de kayıtlıdır ki şair bu manzumesinde açıkça Hurufîlerden olduğunu söylemektedir.

Abdal'ın hangi devir şairlerinden olduğunu kat'î surette tayin edememekle beraber, XVII nci asırdan önce yaşadığını söyleyebiliriz.

Abdî (Abdullah - Himmetzade)— XVII nci asrın maruf şahsiyetlerinden biri olan Abdî, Bayramî tarikatinin meşhur simalarından mutasavvîf şair Himmet'in oğludur. Müstakimzade, şairden "Şeyh Abdullah bin Derviş Himmet bin Ali Merdan,, başlığıyla bahsediyor (*Thf. S. 286*). (1050 - 1640) da doğdu. Gençliğinde hiç boş durmamış, tahsil ile meşgul olmuştur. Tefsir, Hadis ilimlerinde mütebahhir bir zat olarak tanıldı. Aynı zamanda güzel söz söyleyen bir adamdı. Devrinin en kudretli vâizlerinden biri olmuştu. Hattâ hükümdar Mehmed'in huzurunda müteaddid defalar vâz ve nasihatte bulundu. Bir taraftan da tarikate intisab etmek hevesine düştü ve babasına mürid oldu. (1080 - 1669) yılı başlarında Kasım Paşa camii vâizi tayin edildi. (1090 - 1679) da Kulaksız imamı Mehmed efendi yerine Halil Paşa camii vaizliğine naklolundu 1095 saferinde (M. 1683) babasının vefatı üzerine münhal kalan Yeni bahçe civarındaki tekkeye Şeyh tayin edildi. Vâizliği de bırakmış değildi. 1099 recebinde (M. 1687) haccı edaya karar verdi. Ve 1100 rebiulevvelinde (M. 1688) İstanbul'a döndü. 1105 recebinde (M. 1693) Çavuşzade Osman efendi yerine Sultan Selim camii vâizliğine tayin edildi. 1106 rebiulâhirinde (M. 1694)Fâtih camiine naklolundu. 1108 zilkade-

sinde Mustafa II, nın Nemçe seferine iştirak etti. Bera-berinde Bosnalı Şeyh Mustafa da vardı. Ordu vâizi olarak seçilmişlerdi. 1120 cemaziyelevvelinde (M. 1708) Yenibahçeli Çelebi Şeyh Mehmed yerine Bayazıt camii vâizi oldu. 1122 rebiulevvelinde (M. 1710) Süleymaniye camiine naklolundu. Aynı yıl şevvalinin yirmi altıncı perşembe gecesi saat üçte vefat etti. Üsküdar'da Himmet efendi tekkesinde Babasının yanına defnedildi.

arkadaşlarından Şair İsmet'in söylediği şu tarih türbesine asıldı:

Kâşif-i sırr-ı hakikat vâkıf-ı ilm-i ledün
Şeyh Himmet zâde Abdullah efendi ol hümâm
Câm-ı aşkı Hacı Bayrâm-ı Velî'den nûş idüb
Feyzbahsâ olmuş idi sâlhâ beynelenâm
Andelib-i nûtkı olsa nağmesâz-ı bâğ-ı aşk
Şevkden sermest olurdu meclisinde hâs u âm
Tekye-i ma'nâ-yi kudsîden kelâmın istimâ'
İtse cevân eyler idi ârif-i Bistâm u Câm
Ârzû-yi vasl-ı Mevlâ ile kılub bertaraf
Bu kuyûd-i mâsivâyı cümleten ol nîknâm
Mürg-i rûhun lânesâz-ı gülşen-i adn itdi tâ
Eyler ervâh-ı safâ me'nûsile zevk-ı müdâm
Sâl-i fevtin fikr iderken feyz-i Himmetle dile
Sırr-ı Bayrâmî'den irdi nâgehan bir hoş peyâm
Gûş idince *İsmetâ* kıldım duâ târih için
ایله همت زاده یارب عدن اعلائی مقام

Arpaeminizade Samî de, Şairin ilmî ve ahlâkî meyyetlerinden bahseder şöyle bir vefat tarihi vücade getirmiştir :

Vâiz-i câmi'-i matbû'-ı Süleymâniyye
Fâzıl-ı nâdiredan Himmet efendi zâde
Vâsıl-ı sırr-ı Hudâ Hazret-i Şeyh Abdullah
Mürşid-i kâmil ü himmet res-i her üftâde
Pertev-i süm'adan âyine-i hâlî hâlî
Beyt-i ma'mûr-i dili nakş-ı sivâdan sâde
Hüsn-i takrîrine dilbeste Hüseyin-i Vâiz
Ârif ü Câmî mey-i sohbetine dildâde
Ülfet-i halkta yekreng idi mânend-i şeref
Râstgûlukta tekellüften olup âzâde
Lâübâlî idi ahbâb ile sûrette velî
Mahrem-i encümen-i vahdet idi ma'nâde
Pîr-i rûşen dil ü sâhib nefes-i şâdderun
Hâsılı misl ü nazîrl yoğidi dünyâde
Feyziyâb olmağışün mürdedilâne dâim
Dem-i canbahşı hayât âver idi ecsâde
Nâgehan âzim olup rûh-ı şerîfi arşa
Atlas-ı çerh-i berîn oldı ana seccâde
Göçti yâ Hû deyicek hânkah-i âlemden
Menzilin câygeh-i cennet idüd ukbâde
Dem-i fevtinde kederle didi *Sâmî* târih

کرمی عدنی مقام ایلدی همت زاده

Bütün tezkireler, Himmetzade'nin kudretli bir şahsiyet olduğunda müttetikirler. *Salim* diyor ki:

"... Nâzûk tabîat hoş sohbet meşâyih-i kirâmın mahdûm-ı ercümendi erbâb-ı irfânın bülendi bir zât-ı âlikadr-i şîrin edâ ve sebûkrûh-i vücûd-i bîhemtâ idi."

Şeyhî diyor ki: "... Azîz-i merhum hadîs ü tefsîrde yegâne ta'bîr ü takrîrde müfred-i zamâne müteşerri've

maârif ile müteşerrif azbülbeayân mantıkullisân her fen-
de mâhir betahsîs şî'r ü inşâda mecmûa-i cevâhir-i
nevâdir idi. „

Abdî'nin divanını görmedim. Fakat tarihî menbalarda
onun müdevven birkaç divanı olduğu söylendiğine ba-
kılırsa, böyle bir eserin veya bir kaç eserin ileride mey-
dana çıkmak ihtimali olduğunu kabul etmemiz lâzım
gelir. *Salim*'e göre Şairin, «Müretteb dîvân-ı büleñd
üñvânı husûsâ matâli'de azîm ulüvv ü şânı var idi. »

Şeyhî de şunlar söylüyor:

“ Âsâr-ı celilelerinden Abdî mahlâsı ile muhakkika-
ne müdevven ve mükemmel dîvân-ı nuût ve dîvân-ı ma-
tâli' ve dîvân-ı eş'ârları ve ilâhiyyât-ı bedâyi'siârları var-
dır. „

Beliğ de şairin “Bir kaç kıt'a dîvan tertîb,„ ettiğini
söylüyor.

Tezkirelerde şairin şu beyitleri kayıtlıdır :

Âstânın ey şeh-i Levlâk me'mendir bana
Hâkipâyın tûtiyâ-yi çeşm-i rûşendir bana
Slm., Blg.

Hirâm eyle giyüp haftân-ı âli derse bidiller
Kad-i bâlanı âl ile temâşâ itmek isterler
Slm.

Sermâye-i cân anladılar âb ile nânı
Ashâb-ı şikem bilmedi kadr-i ramazânı
Sfy.

Cefâsın çekmeğe âdem gerek sâatçı dildârın
Demirdendir çekilmez yâyi ol sih-i cefâkârın
Slm.

Etine dolu şeker dillü belûrîn ellu
Mûmiyânân arasında o cefâcû bellu
Slm.

Dil öğretmek olurmuş tûtiye mir'ât ile hakka
Cemâli eylemiştir mürğ-i tab'-ı pâkimi gûyâ
Blg.

Sarışın dilber ile sohbet edince âdem
Sarıyer seyrine varmış kadar eyler âlem
Şky. Ş.

Bu şeb pâyine düştüm görmedi ol şem'-i bezmârâ
Meseldir mum dibi olur karanlık ey dil-i şeydâ
Blg.

Kimi ebrûye keman der kimi zülfe pür piç
Başdan ayağa dek doğru suhan yoktur hiç
Blg.

Salim ile *Beliğ* onun bir na'tinden de şu beyitleri
yazıyorlar:

Nîze-i velvele endâz nümâdır kalemim
Rüstem-i tab'im ider hasmı anınla ifnâ
Vakt olur düşmene su'bân-ı dü serdir kalemim
Dest-i Mûsâ-yi ahîbbâyeye olur gâh aşâ
Huşktür gerçi nihâl-i kalem-ı lâ'linim
Feyz-i tab'imdan olur nevki anın gonce nümâ
Hâme mîzâb-ı füyûzât-ı ilâhîdir kim
Gülşen-i hâtırı anınla iderler iska
Dûrbîn olsa nola şahs-ı maâniye kalem
Peyker-i fikretim anınla olur çehre nümâ
Şâir-i nüktever-i mu'cize gûdur kalemim
Na't-i Şâh-i rûsûli itmede dâim imlâ

Dü zebân ile kalem vasfda takşir eyler
Nice bir dille idem vasf-ı şerîfin şâhâ
Sen ki hurşâdisin ol âlem-i kurb-ül-kurbün
Zerredir mihr-i ziyâ güstere çerh-i vâlâ
Sen o mişkât-i haremğâh-ı ilâhîsin kim
Kesb-i nûr itmede senden dil ü cân-ı zurafâ

Safayî ise şair için «Gevher-i nazmı âbdâr bir zât-ı
nükteperver-i sihirkârdır» dedikten sonra onun bir ga-
zelinden şu beyitleri alıyor:

Ne meyl-i dilber ü ne râğbet-i şabûh idelim
Cemî'-i ma'siyete tevbe-i Nasûh idelim
Bükâ ile açalım çeşmi hâb-ı gafletten
Teheccüdi sebeb-i mâye-i fütûh idelim
O denlü giryezen-i vâdi-i nedâmet olup
Sirişki galib-i tûfân-ı bahr-i Nûh idelim
Hemîşe virdimiz olsun seherde istiğfâr
Müdâm zikr-i Hudâ'yı gîdâ-yi rûh idelim

Himmetzade'nin şiirlerine bugün ancak mecmualarda
tesadüf edebiliyoruz (*Mesela bakınız: Mlt. Alm. K. Mz.*
No: 699, 713, 741, 865). Bunlar ekseriyetle beyitlerdir.

Öyle anlaşılıyor ki Abdî, bir çok matla vücade
getirmiştir. Onun bir hayli tarihine de tesadüf ediyoruz.
Bay Ahmed Remzi'ye aid *Nesib Dede* mecmuasında ve
Ayvansaraylı Hüseyin'in tertib ettiği çok mühim bir
mecmuada (*Tpk. Rv. K.*) da bazı tarihleri görüyoruz.
Diğer bir mecmuada da (*Nr. K. No. 4967*), Fehîm'e
nazire olarak vücade getirilmiş,

Mihr ü meh kim âlemi eyler münevver rûz ü şeb
Yanmada gûyâ iki mişbâh-ı enver rûz ü şeb

beytiyle başlayan bir na'ti ve,

Gönülle aşk-ı cânân âşinâ olmuş bulunmuşlar
Rûhiyle çeşm-i giryan âşinâ olmuş bulunmuşlar

matlaiyle başlayan bir gazeli kayıtlıdır.

Himmetzade, hem divan edebiyatı tekniğinde şiirler
yazmış, hem de Tasavvufi halk edebiyatı vadisinde ilâ-
hiler vücade getirmiştir.

Üsküdar - Haşimpaşa kütüphanesindeki bir mecmua-
da (*No: 15*) “İlâhiyyât-ı ârif-i billâh Hazret-i şeyh Ab-
dullah efendi ibn-i Eşşeyh Himmet *قدس الله سره*„ serlevha-
siyle 113 beyitten ibaret 17 ilâhisi kayıtlıdır.

Hece ve aruz vezinleriyle yazılmış olan bu ilâhiler-
den 13 ü, Çâlâk Dede, Şeyh Mustafa, Yusuf Çelebi
ve meşhur Dede gibi musikişinaslar tarafından bestelen-
miş olduğunu da gene bu mecmua sayesinde öğreniyo-
ruz. Diğer bir mecmuada da İtrî ve Dede tarafından üç
ilâhisinin Mahur, Segâh ve Saba makamlarında beste-
lenmiş olduğu kayıtlıdır (*Tpk. Bg. K. No: 402*).

Himmetzade'nin aynı zamanda musikî ile iştigal etti-
ğini de görmekteyiz. Kendi babası Himmet'in,

Bana aşk-ı Hudâ yâr olmadıkça gönüm eğlenmez
Cihânın halkı ağyâr olmadıkça gönüm eğlenmez

ilâhisini Bestenigâr makamında,

Yine bir sevdâya düştüm
Aşkın elinden elinden

ilâhisini de Hüseyinî aşran makamında bestelemiştir
(Üs. Hş. K. No: 15).

Himmetzade Abdullah'ın hattatlığını da Müstakim-
zade şu cümlelerle anlatıyor (Thf.):

«Kendileri hüsn-i hatt-ı sülüs ve neshi zamîme-i
kemâlleri olmak için kendi güfteleri olan (Beyit),

Fasl-ı şifâda böyle hevâ Hak atâsıdır
Kırtâs-ı meşkî destine al yaz hevâsıdır

vefkince leyl ü nehâr himmet-i verziş ve gûşîş ile nâ-
mdâş-ı câmi'-ül- Kur'an Hâfız Osman efendi'den te-
lemmüzde akdem talebe ve izn-i vaz'-ı kelime-i kete-
be ile âli mertebe olmuştur. Kendi üstâdı hattıyla bir
hadîs-i Nûr kıt'ası bilhassa kendileri için vakt-ı te-
meşşuklarında ketb olunduğunu zahr-ı kıt'aya kayd ü
imzâ buyurmuşlardır.,,

Abdî, Abdullah, Derviş Abdullah gibi mahlâsları
kullanan Şair manzum bir eserinde de Himmetzade mah-
lâsını kullanıyor. Şimdiye kadar dikkati celbetmeyen ve
Bursalı Tahir tarafından yalnız ismi kaydedilen (Osm.) bu
eser *Gencine-i i'câz* adında bir mesnevîdir. (1176 - 1762)
de Hafız Mehmed bin elhac Hüseyin tarafından yazılmış
bir nüshası Arkeoloji müzesi şark kütüphanesinde bu-
lunuyor (No: 228).

1675 beyitten ibaret olan bu mesnevî, Hakani'nin
hilyesine mukabil Peygamber'in hayatı hakkında vücade
getirilmiş bir eserdir. Şair, kitabın mukaddemesinde şiir
ve şairden bahsettikten sonra şunları söylüyor:

Oldılar feyz-i Hudâ'ye mazhar
Dillerinden şekerin cûlar akar
Virdi Hak bunlara müşgin aklâm
Yazalar kudret-i Mevlâ'yı tamâm
Dimede nevk-i kalem yâ atşân
K-ideler teşne dilânı reyyân
İttiler her biri pâkîze eser
Şâhlar levha-i zerrîne yazar
Evvelâ ehl-i dilin sultânı
Nâzım-ül-Hilye olan *Hâkanî*
Zihn-i çâlâk ile mânende-i şîr
Eylemiş âhu-yi nazmı nahcîr
Sâniyâ *Cevri-i* ferhunde peyâm
Hulefâ hilyesin itmiş itmâm
Şeh-i nazm idî o pür vâye meğer
Çâr bâğ olsa sezâdır ana yer
Sâlisâ Şeyh *Neşâtî-i* selîm
Enbiyâ hilyesin itmiş terkîm
Bu tarîk ile o merd-i kâmil
Enbiyâ sırrına oldı vâsıl
Kûy-i ma'nâyı aceb kapmışlar
Zûr-i tab'ile neler yapmışlar
Gıpta fermâ dil-i *Himmetzâde*
Peyrev olmağa olur âmâde
Dilin almıştı eğer hayl-i kesel
Yine bu dâiyeden çekmedi el

Gûşe-i gamda yaturken mestûr
Mu'cizât-ı nebevî itti zulûr
Kad-i hamgeşte-i mânend-i kemân
İstikamette hadeng oldı hemân
Eyleyüp sâid-i sa'yı teşmîr
Kalem aldım ele behr-i tahrîr
Sırr-ı pâkinden idüp istimdâd
Dürr-i gencine-i dil buldı küşâd
Dürr-i i'câzını mehmâ imkân
Eyledim muntazam-ı silk-i suhan
O recâ ile cenâb-ı Bârî
Eyleye dâhil-i bezm-i yârî
O ümîd ile bu pâkîze eser
Komayup âyine-i dilde keder
Suhan erbâbına hemrâz olsun
Nâmı *Gencine-i i'câz* olsun

Abdullah, divan edediyatında da tasavvufî edediyatta da
büyük bir kudret göstermiş bir şahsiyettir. Onu vücu-
de getirdiği beyitler ekseriyetle cemiyetli ve san'atkâ-
ranedir. İlahîlerini ise daha ziyade manevî bir aşk ile
yazılmış parçalar teşkil ediyor.

Himmetzade'nin bir de şairler tezkiresi vücade getir-
diği söylenmektedir. Faik Reşad, Lâtîfî tezkiresinin so-
nuna yazdığı kısa bir makalede tezkireleri sıralarken
Onun da "tezkirei şuarâ,, sından bahsediyor (*Matbu*
Lâtîfî tezkiresi S. 379). Bursalı Tahir de Şairden bahs-
ederken onun böyle bir eseri olduğunu söylüyor
(*Osm. C. 3*). Bay İbnülemin Mahmud Kemal de Son
asır Türk şairlerinin mukaddimesinde bu eseri mevzubahs-
ediyor. Hammer tarihinde de böyle bir kayda rastlıyoruz.
Fakat bugüne kadar bu tezkireyi gören olmamıştır.

Bursalı Tahir, Abdî'nin başka bir eserini de şu yolda
kaydetmektedir:

"Şair-i meşhûr Urfi'nin

ای متاع درد در بازار جان انداخته

matlâlı kasidesini de şerhetmiştir. ,,

Abdî'nin bazı şiirlerini naklediyorum :

— 1 —

— İlahî —

İnâyet ile kıl nazar
Kerîm Allah rahîm Allah
Kalmasun gönlümde keder
Kerîm Allah rahîm Allah

Gör benim zaif hâlimi
Teftîş etme ahvâlimi
Ben bilirim ef'âlimi
Kerîm Allah rahîm Allah

Ben kulum sensin dâverim
Kapunda kemter çâkerim
Lûtfunla olgıl yâverim
Kerîm Allah rahîm Allah

Âlemin hulku bendedir
Günah etmezi kandedir
Lûtf u inâyet sendedir
Kerîm Allah rahîm Allah

Hayli dem oldu ağılaram
Gayri kapu yoktur varam
Ben kulun böyle nâcârem
Kerîm Allah rahîm Allah

Gayetle suçludur özüm
Niyâz etmeğe yok yüzüm
Geçmezse nic-ola sözüm
Kerîm Allah rahîm Allah

Abdullah halkın kemteri
Kaldı cihanda serserî
Sen eyle lûtfun mazharı
Kerîm Allah rahîm Alla

— II —

Emr-i Hak ile cihâna geldik
Biz o ma'nâyı beyâna geldik
Bildik unuttuk bunda gelince
Yeniden anı irfâna geldik
Mest olup gitti çünkü yâriden
Bunda aylup iz'âna geldik
Merkad-i pâk-i Himmet-i pire
Yüz sürüp dâim nâlâna geldik
Rûh-i pâkinden alayuz feyzi
Şol gedâyız kim ihsâna geldik
Bîhûde sanma *Dervîş Abdullah*
Bunda biz ilm ü irfâna geldik

— III —

Mezâhir kesretinden var mı mâni' vahdet-i zâta
Tecellî-i sıfâtı cilvegerdir cümle zerrâta
Heyûlâi mizâc olmak gerektir tâlib-i ma'nâ
Ki görmezler sezâ bir zât-ı mec'ûli ibâdâta
Şolar kim rûtbe-i ma'bûdı gördi nik ü bed bilmez
Bu menzil sâhibi bakmaz ibâdâta hatîâta
Perestîşgâh ı zât-ı baht olurlar vâsılân-ı Hak
Ki zirâ kabil ister levh-i kalbi cümle hey'âta
Eğer bir çeşm-i hakbin eyledinse *Abdiyâ* peydâ
Nazar sal pertev-i hurşide bakma cûş-i zerrâta

— VI —

Ol menem kim mâlik-i milk-i cihân-ı himmetim
Şu'le-i âlemfürûz-i düdmân ı himmetim
Bende zâhir oldu bu sır gonce-i esrâr-ı Hû
Bir gül-i pür reng ü bûy-i gülsitân-ı himmetim
Hâk-i pây-i kühl-i çeşm-i ehl-i ma'nâ olmadı
Ben gulâm-ı kemterîn-i âstân-ı himmetim
Sâye-i feyzinde bilmem bîm-i a'dâ niydüğün
Ben dahîl-i zeyl-i pür emn ü emân-ı himmetim
Pençe-i sa'yinde ankalar giriftâr olmada
Şâhbâz-ı dilşikâr-ı âşiyân-ı himmetim
Nağmeperdâz-ı maânîdir hezâr-ı hâtırım
Abdiyâ ben andelîb-i gülsitân-ı *Himmet'im*

— V —

Şeyhimin gönlümde buldum yâresin
İsterim Mevlâ'dan anın çâresin
Hak'ka irmeğe gerektir rehnümâ
Bilmediğin yola nice varesin
Elde iken uymayanlar mürşide
Varsun ömri olduğunca aresin
Âb-ı tevhd ile şüst ü şûlar et
Silmek istersen derûnun karesin
Benden *Abdullah* dilerse himmeti
Nefsinin fehmeylesün emmâresin

— VI —

— Gazel —

Gönülle aşk-ı cânân âşinâ olmuş bulunmuşlar
Rühiyle çeşm-i giryan âşinâ olmuş bulunmuşlar
Nice bîgâne kârî eylesünler rûz-i evvelde
Gam-ı cânân ile can âşinâ olmuş bulunmuşlar
Dirîğ eyler dirîga hoşgüvâr-ı lâ'lini gerçi
Lebiyle kalb-i atşan âşinâ olmuş bulunmuşlar
Hayâl-i hüsn ü fikr-i vuslatı gamhâne-i dilde
Acebdir iki mihmân âşinâ olmuş bulunmuşlar
Ne mümkün dür düşmek bir birinden ülfetilerdir
Füsûn-i mekr ü çeşman âşinâ olmuş bulunmuşlar
Temettu' itmemiş bîdiller ancak sahn-i gülşende
Hezâr ü verd-i handan âşinâ olmuş bulunmuşlar
Dil-i *Abdî* nice garkab-ı tûfân-ı sirişk olmaz
Rühiyle çeşm-i giryan âşinâ olmuş bulunmuşlar

— VII —

— Gencinei i'câz'dan —

Râviler eyledi bir nakl-i garîb
Şeb-i mevlidde olup emr-i acîb
Yıkılup tâk-ı revâk-ı kisrâ
Çârdeh küngüresi oldu hebâ
Fârise bin yıl olan âteşzâr
Muntafî oldu bulunmazdı şîrâr
Nola âteşkede olsa bî nûr
Dûzahı söndürür ol bahr-i buhûr
Sâve'nin bahrini nûş eyledi yer
Ya'ni ol lücce o şeb yire geçer
Bahr-i rahmettir o dünyâya gelen
Yere geçse nola yem şerminden
Mûbidan dîn-i mecûs içre o dem
Berhemenlerden idi en a'lem
Hâbda gördi hem o şebde meğer
Râhib-i dîn-i mecûsî develer
Başlarında ne mihâr ü ne licâm
Arab atların iderler i'dâm
Dicle cûyin güzere eyler o cimâl
Ayak altında memâlik pâmâl
Şubhgeh oldu havâdis şâyi'
Kisri aklın ideyazdı zâyî'

Mûbidânı o dem itti da'vet
 Gösterüp ana hezâran rağbet
 Eyledi kisri ana böyle hitâb
 Ne virirsiz bu vekayi'de cevâb
 Mûbidan didi be.emr-il-Kadir
 Ola bir hâdis Arabdan zâhir
 Evvelâ nâme yazup şâhâne
 Münzir'in oğlu olan Nu'mân'e
 Bunı gûş eyleyicek çün dâver
 Her taraf istedi kim ala haber
 Varsa nezdinde eğer bir dâna
 Rûberâh eyle bana tez yolla
 Nâmenin bes bu idi mefhûmı
 Ey vülât-i zemenin ma'lûmı
 Nâmeden oldu haberdar Nu'man
 Didi ey Abd-i Mesîh-i Gassan
 Sen ki bir iş eri dâna dilsin
 Bir müdebbir kişisin kâmilisin
 Yüri var tahtgeh-i Kisrâ'ye
 Sür yüzün südde-i gerdun sâye
 Bu havâdiste nedir gör tedbir
 Tîz git eyleme asla te'hîr
 Geldi çün Abd-i Mesîh-i Gassan
 Taraf i Kisri'ye üftan hîzan
 Olıcak gûşzedi cümle haber
 Hıtta-i Şâm'a heman itti sefer
 Gelicek gördi Satih-i kâhin
 Az kalmıştı vireydi cânın
 Kâhine virdi rûsûm üzre selâm
 Za'fdan eylemedi redd-i kelâm
 Şi'r inşâdına âgaz itti
 Kâhin ol demde gözün bâz itti
 Başladı itmeğe recm-ül-gaybı
 Niydüğün söyledi bir bir talebi
 Bu havâdisle o şeb itti zuhûr
 Âleme geldi idi bahr-i buhûr
 Çârdeh küngüre-i vîrâne
 Dâl oldu aded-i şâhâne
 Nesl-i Kisrâ'dan olup on dört şeh
 Ba'dezin devletinin hâli tebeh
 Yere hasf olduğu hem ol deryâ
 Dahi âteşkede olmak mutfâ
 Mûbidan gördüğü hâb ey Gassan
 Dâldir doğduğuna şems-i cihan
 Çünkü halloldı o işkâl-i garîb
 Eyleyüp çâk-i girîbân-ı şikîb
 Taraf-ı Kisri'ye pûyan pûyan
 Geldi bu vak'ayı çün itti iyan
 Çârdeh kâne şümâr-ı şâhan
 Dil-i Kisrâ'ye olup nûr efşan
 Liyk bilmez ki sinîn ü ezman
 Berk veş itse gerektir güzeran
 Sene-i erbaada on dâver
 Cânib-i âhirete itti sefer

Durdı tâ vakt-i cenâb-ı Osman
 Gerçi kim olmuş idi devletran
 Ahd-i Osmân'a gelince filhâl
 Mihr-i devletlerine irdi zevâl
 Ya'ni kim Nûşirevan'dan pes olan
 Şâhlardır bu sinîn içre ölen

رَبَّنَا صَلِّ عَلَى فَخْرِ الْعَمَادِ
 وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ الْأَمْجَادِ

Bibliyografya : Slm., Sfy., Blg., Şky. Ş., Şky. Uş., Thf., ve muhtelif mecmualar.

Abdî (Abdullah) XVII nci asır şairlerinden Abdî hakkında *Safayî* şu malûmatı veriyor:

«Nâmı Abdullah'tır. Kasaba-i Tophane'de Kılıç Ali Paşa câmi'-i şerifinde imâm ve muktedâ-yi enâm olan Mehmed efendi nâm kimsenin oğludur. Erbâb-ı isti'dâd-dan olmağla ol asrın şeyhülislâmı Ahizâde Hüseyin efendiden şeref-i mülâzemetekabûl buyurulup ba'de tahsil-il-ulûm dâhil-i tarîk-i rûsûm olup refte refte kat'-ı menâzil-i medâris ederek netice-i tarîk-ı tadrîsi olan Süleymaniyye'den Helebüşşehbâ kadısı ba'dehu Bursa kadısı olup ma'zûl iken 1078 (M. 1667) hudûdunda tayy-ı sicill-i hayât etmiştir. Asrın şuarâsından olup mürettep divânı vardır. Bu ebyât âsârından nümûnedir:

Derûnun âyine veş sâf eyle pür nûr ol
 Kati açılma dilâ Kâ'be gibi mestûr ol
 Mürûr-i dehr ile vîrân olursun ey hâtır
 Gerekse Mescid-i aksâ yanında ma'mûr ol
 Zamân kâse-i ömrün şikest ider bir gün
 Dilâ cihanda gerek Cem gerekse Fağfûr ol
 Koma gönülde sakın nakş-ı mâsivâ Abdî
 Derûnun âyine veş sâf eyler pür nûr ol

Bibliyografya : Sfy.

Abdî (Abdullah) — XVIII inci asır şairlerinden Abdî hakkında *Salim* şu malûmatı veriyor :

«Nâm-ı zât-ı âlikadiri Abdullah olmağla mahlâs-ı merkumu ihtiyâr eylemişlerdir. Miyâne-i erbâb-ı irfanda pîşânî-i şân-ı iktidârları her dem sefid olan zât-ı mecmûa-tül-kemâl ve ferîdleri Anadolu'da Akhisar kasabasından zuhûr ve bedîd olup zât-ı bî nazîrleri emr-i hatîr-i tahsil-i maârif-i vefîrde sevâd-ı leyâli-i tavâlde sürme-i hâbî-i dü dîde-i iştigalinden mehcûr ve her rûz-i rûşenâyî-i nev âmedenin merdüm-i dîde insân-ül-ayn-ı kemâlleri revzen-i mutâlâadan sâha-i gülistân-ı hayâle nigerân olmaktan bir ân dûr olmayup iller âyine-i âlemden müşâhede-i cemâl-i hûbân ittikce bunların dil-i pâkîzelerinden nakş-ı şâhid i irfan nümâyân ve bülheveslerin devha-i hayâlinde mürg-i mihr-i mahabbet âşiyân ettikce bunların şâhsâr-ı himmetlerinden hevâ-yi visâl-i kâm-ı kemâlden gayrı bir nesîm vezân olmazdı. Liecl-i zâlik bilcümle ulûmı tahsil ve malzeme-i eczâ-i terkîb-i ulûm-i ulemâ-i zîşân olan mevâddı bilkülliyeye tekml

eylediklerinden sonra sûy-i dîlcü-yi şehirde cânib-i makbûl olan şöhr-i maârif şehr-i İstanbûl'a vusûl bulup ol asırda nûr-i cebhe-i erbâb-ı irfân-ı vakt ve bedr-i münîr-i sipehr-i fazîlet ulemâ-yi fuhûlün mahall-i sâbıkı ve enhâr-ı câriye-i mebâhisin bahr-i râyıkı olup kerreten ba'de merretin sadâret-i Anadolu'da kıyâm ve nihâye-i tarîk-ı aliyye olan Rumeli kadiaskerliği pâyesiyle ikrâm olunan beyâz-ı felak-ı sabîh-ül-i cemâl-i kemâl pîr-i rûşen zamîr-i mifdal merhûm ve mağfûr eddâric ilâ rahmet-i rabbihilgafûr fuzalâ-i kirâmın bülendi fâzıl-ı nihrîr kesîr-üt-tahrîr Kara Halil efendi cenâbına intisâb ve zât-ı âlilerinden ahz ve tekmîl-i avârif ve maârifte kâmyâb olduktan sonra ol zât-ı kerem mu'tâde dâmâd olup ol fâzıl-ı yegâne Dâr-ül-hadis-i Süleymâniyye'ye müderris oldukta hizmet-i iâdelerinden hasb-el-âde mülâzim ve tarîk-ı tadrîse âzim olup sene 1111 (M. 1699) târihinde Şeyhülislâm Esseyid Feyzullah efendi'nin imtihânına girüp tab'-ı hâlisleri mihakk-i tecrîbe-i imtihanda iyân ve zât-ı âlileri makbûl-i a'yân-ı imtihân olup kadr-i zât-ı vâlâ kadirleri nümâyân oldukta hazret-i Şeyhülislâmın tahsîn ve sâbâşlarına şâyân ve ibtidâ hâric elli ile Yunus Paşa medresesiyle handân olup 1112 (M. 1700) târihinde haricle Ali Paşa medresesine müderris olup ve medrese-i meikumedde sekiz sene meks ü ârâm ittikten sonra 1118 (M. 1706) târihinde şeyhülislâm Sadık efendi merhûmdan ibtidâ dâhil ile Çavuş Paşa medresesine nâil (1120 M. 1708) de Ebezâde Abdullah efendi merhumdan Mi'mar Kasım ile hareket-i dâhil ve 1128 (M. 1715) senesinde Mahmud efendi'den mûsıla-i sahnla Beşiktaş Sinan Paşasına gelüp ba'dehu vâlid-i mâcidimiz Mirza Mustafa efendi hazretlerinden sahn olup ba'dehu Abdürrahim efendi'den ibtidâ altmışlı ile Kürkçübaşı medresesine gelüp 1129 (M. 1716) da Ebû İshak fazîletli İsmail efendi'den hareket-i altmışlı il Zal Paşa'ya ve 1132 (M. 1719) târihinde şeyhülislâm ve müftilenâm fazîletli Yenişehirli Abdullah efendi hazretlerinden musıla-i Süleymaniyye ile Gevher Han Sultan medresesine ve esnâ-yi tahrîr-i tezkiremizde hareket-i misliyye ile Şehzâde medresesine gelüp ol buk'a-i âlî makamda encümenefrûz-i bezm-i talebe-i kirâm idiler. Ehl-i ilim sâhib-i fazîlet ve bulunduğu hidemât-ı aliyyede beristikamet ve iffet bir vücûd-i pür ma'rifet olup âsâr-ı kalemi vefîr ve dakîk olan mahallere tahrîrâtı müsellemler-i sagîr ve kebîr idi. Âsârından meşhûr olan 1500 beyitten mütecâviz Behcetnâme namına nazm eyledikleri eser i celîl ve etrâf-ı kütüb i adîdeye tahrîr eyledikleri tahrîrât ve resâil ve sâir maârif-i kasâid ve gazeliyyât ve elsine-i selâsede eş'ârı bilcümle şâyeste-i tahsîn ve ikrâm ve pâbeste-i sâbâş-ı ülühtirâm olduğu mâlâkelamdır. Bu güftâr ol fâzıl-ı nâmdârın zâde-i tabî'ları olan âsârdandır:

— I —

Gazel

O âfet âh ü nâleyle gönül zîb-i kenâr olmaz
Bu sıyt-ı dehşetefzâ ile ol vahşî şikâr olmaz
Huşûnetten gelür vaz'-ı girâne inkisâr itmek
Urulsa bin yerinden zahmı anın âşikâr olmaz

Ne súde olsa ol düşmen tekellüfle mülâyim ter
Gubâr-ı súde i seng-i zümürüd kühl-i mâr olmaz
Komaz teşhîse tâkat telhi-i zehrâb-ı hicrânı
Ruhâm ı gam gibi âlemde hergiz gamgüsâr olmaz

— II —

Ümid-i bezl-i himmet âlemin nev devletânından
Niyâz-ı sâyedir servin heman nahl-i revânından
Hayâl-i kamet-i bâlâsına sertâkadem yol yok
Geçilmez ol nihâl-i nihvetin mûy i miyânından
Sadâkat ağniyâya öptürür zeyl i gedâyânı
İyandır zergerin sîm-i mihakk-i imtihânından

— III —

Yoklamak bezm ehlinin semt-i dil-i ferzânesin
Resm-i nat'-ı ülfetin saymaktır evvel hânesin
Subh-i mahşerde olur bîdâr Abdî ol mehin
Güftügü-yi gamzesinin gûş iden efsânesin

— IV —

Gehî eyler Hudâ bir derde zıddıyla müdâvâyı
İki düzd-i muhâlif hâneye hasbî nigebandır

Salim ve Ramiz tezkirelerinde mahlâsı Abdî olarak gösterilen şair meşhur Şeyhülislâm Abdullah Vassaf'tır.

Hayali Behçetâbâd ve diğeri bir takım mühim eserleri olan şair için *Vassaf* maddesine bakınız.

Abdî (Abdullah, Reîsülküttap) — XVIII nci asır şairlerinden Abdî hakkında *Ramiz* şu malûmatı veriyor:

«Nâm-ı nâmîleri Abdullahtır. Müddet-i medîde tezkere-i evvel ile dîvân-ı i'tibârı müstezâd ve mükemmel olan Abdî efendi'dir ki evâil-i hâlinde fart-ı zekâvet ile meşhûr olan şehriyelerden olup sadrında nâil-i hâtem-i sadâret olan vezîr-i deryâ nevâl Dâmad İbrahim Pâşâ-yi adîm ül-misâlin dâire-i devletlerine rûymâl ve abd-i mükâteb gibi hizmet-i celîlelerinde bezl-i vücûd etmeğin mühürdarlık hizmet-i celîlânesiyle nukuş-i hâtem-i i'tibârı resm-i ihtisâs-ı ubûdiyyet ile pür zîb ve muallâ olmağın nâil-i âmâl olmuşlar idi. Ba'dehu hâce-i bendegân-ı dîvân-ı hümâyûn zümresine duhûl ile dilşâd ve memnûn olup devlet-i aliyyenin çâker ve abd-i rikkiyeti olarak Tezkire-i sâni mansıb-ı pür ünvânı mütezâyid-i rif'at ü şânı olup ba'dehu tezkere-i evveli dîvân ve i'tibârları müstezâd ve tekmiil olmuş idi. Ba'dehu 1167 (M. 1743) senesi hilâlinde reîsülküttâb olmaları ile kâmyâb olduklarında müderris Hâmid efendi bu târihi buyurmuşlardır:

عبدی افندی حقا اولدی رئیس اولشد

Ba'dehu 1176 (M. 1762) senesi hilâlinde defterdâr-ı evvel-i cihanbânî ve nigehbân-ı hazâin-ı sultânî olmalarıyla iki sene mikdârı revnakdih-i mesned-i kâmrânî olmuşlar idi. Ba'dehu 1180 (M. 1766) senesi hudûdunda gonce-i gülistân-ı vücûdu pejmürde-i semûmm-ı ecel ve mehcûr-i neşv ü nemâ-yi gülşen-i emel olmuştur.

Ab.

Mûmâileyh iffet ve istikamette şöhretşîâr ve fûnûn-i aklâmda yegâne-i devran bir zât-ı bülend iktidâr olduklarından mâadâ şî'r ü inşâda mehâreti zâhir pâkîze edâ bir şâir-i mâhir idi. Âsâr-ı tab'-ı celîl-ül-mikdârlarından berdest-i iktidâr olduğumuz enderûn-i hümâyunda Mahbûbiyye nâm kasr-ı mahbûbun 1164 (M. 1750) senesinde hüsn-i hitâmına didikleri târîh-i bînâzîrleridir ki teberrûken tahrîr olundu:

Hitâmın gûş idince bende-i dîrnesi Abdî
Muvaffak oldu elhak böyle bir târîh-i dîlcûde
Duâgûne yazılsun tâk-ı arşa böyle târîhi

اوله باقى بوقصر دلکشاشا سلطان محمود

Şair hakkında *Vasîf* tarihinde ve *Halikatürrüesa* zeylinde tarihî bazı malûmat daha kayıtlıdır. Fakat hiç bir menbada onun *Ramiz* tezkiresindeki kıt'asından başka bir manzumesi kayıtlı değildir.

Bibliyografya: Rmz., Ftn., Vâsîf tarihi, Halikatürrüesa zeyli.

Abdî (Abdullah, Tavil) — XVII nci asır şairlerinden olan Abdî hakkında *Beliğ* şu malûmatı veriyor :

Abdî : Tavil Abdullah efendi 1078 (M. 1677) de azm-i dergâh-ı Mevlâ etti. Dîvânından nuhbedir :

Hayâl-i zülfi ile fikr-i lâ'lin eyle dilâ
Şeb-i Dîrâzda hoştur şerâb-ı gamfersâ
Didim o şûha lebin haste dillere emdir
Didi keremler idüp nakd-i can ile emmâ

* * *

Ne devr-i ferruh u dilkeş ne özge âlem olur
Murâdı üzre döner âdemin felek dem olur
Derûnı gonce sıfat hûn olan feleklerde
Hezâr şevkile gül gibi şâd ü hurrem olur

Bibliyografya: Blg.

Abdî (Abdülvehhab, İslî-) — XVI nci asrın tanınmış şairlerinden olan Abdî, Bursalıdır. Asıl adı Abdülvehhab'dır. Devrinde "İslî Abdî," deye şöhret kazanmıştı. Kendisi de bir kıt'asında, bu lâkabından şu yolda bahsediyor :

Yıldırım urmuş sanevber şeklidir
Berk-ı âhımla yanaldan kametim
Kametim zeyn ideli dûd-i siyâh
İslilik ile oluptur şöhretim

Âşık Çelebi, ayrıca Sarık lâkabiyle tanındığını da söylüyor.

Kadirî efendi'den mülâzım olduktan sonra yirmi akça ile Bursa'da Hamza Bey müderrisi olmuştu. *Hasan Çelebi* diyor ki :

"Kadirî efendi'nin mezbûre nihâyetle meyl ü rağbeti ve manzûr-ı nazar-ı ayn-ı kemâl-i inâyet ve re'feti olmağın merhum Şeyhülislâm müftülenâm Ebüssuud efendi'den İstanbul kadısı iken şefâat idüp hizmet-i niyâbetine alvirüp ol hizmete ki mahz-ı mahdûmiyyet ve ayn-ı saâdettil nâil olup ol makule âlimin ve fâzılın nâibi olmak devletine vâsıl olmuş idi."

Bir müddet açıktaki kalmış ve bu yüzden çok sıkıntı çekmişti. Sonra yetmiş akçe ile Menemen kadısı oldu.

Bursa " evkaf-ı salâtın muhâsebesin " teftiş ettiği bir sırada vefat etti (943—1536) .

Abdî'nin güzellere karşı çok mütemayil olduğunu görüyoruz. *Âşık Çelebi* onun başından geçen bir hadiseyi de kaydediyor. Ve bütün Tezkireciler, onun aşk yüzünden öldüğünü anlatmak istiyorlar.

Âşık Çelebi diyor ki : "Tatar Memi hâtırıyçün Lâmiî merhûmu hecv idüp tezkiye-i nefis itmiş kimseler nefesine dokunup tâzeliğinde helâk oldu."

Hasan Çelebi de şunları söylüyor :

"Merhûm hayli bülend şân ve kerem ü sehâyile şöhret-i zamân mâmeleki mebzûl ve evzâ'u etvârı makbûl dilberân ı melâhat âyîn ile celîs ü enîs ve karîn idi. Her kande bir serv-i gül'izâr olsa elbette cânı hevâdâr olup fâhte misâl her gice bir serv-i gül'izâr cemâlin koynuna girmeyince olmaz ve zer kemer gibi her gün bir simberi derkenâr idüp câmesi gibi derâguş itmeyince cânı yerine gelmez idi. Âhır-ı kâr tâtâr-ı ecel ve asker-i fenâ mülket-i hayâtını târâc ve yağmâ idüp merhûm-i merkumun sebeb-i vefâtı Tatar Memi dimekle meşhûr kendinin bir dilber i şîrin harekâtı olmuştur. Tafsil-i hâli bu minvâl üzre olmuştur ki âsmân-ı maârifin bedr-i lâmi'i ve hurşîd i sâtı'ı meşâyih-i aliyye-i Nâkşbendiyyeden merhûm Lâmiî mezbûrile yıldızı alışur ve muhâvere ve lâti-fesi barışur idi. Ol ecilden hâtırı için Tatar Memi nâmına bir gazel dimişti. Matlâ'ı budur :

Kaşî keman müjesi tîr gamzesi hancer
Tatar Memi gibi var mı cihanda bir dilber

Cevân-ı mezbûr gazel-i mezkûrdan rencûr ve dilgîr olup tünd hûyî ve nâdanlık idüp Lâmiî'yi hecv idüp yine mezbûre irsâl ittikte Lâmiî merhûm cevân-ı merkumun bu makule nazma kadir değil idüğüne âlim oldukça Abdî çelebi'nin idüğüne câzîm olup Lâmiî dahi Abdî i mezbûrî hecv eyler. Abdî'ye dahi şevk ve aşk-ı dilber ile germiyyet gelüp hamîyyet-i câhiliyyet üzre bu kıt'ayı Lâmiî'ye dimişti:

Ferîd-i fenn-i nîfâk u dilîr-i arsa-i şer
Enîs-i dîv ü şeyâtin celîs-i hire vü ber
Akur nefis ü şagal hey'et ü hunûk peyker
Dirâz dest u kasîr âstîn ü günbed ser
Anın mezâkıma yâ Rab hezâr lâ'net ola
Aceb ne dil ile ol gül'izârı hecv eyler
Çü zâtı olmadı mazhar fûrûg-i ma'rifete
Ki nâmı bula anımla cihanda lem'a vü fer
Zarûri eyledi taklîd ol bed endîşe
K- ezâ için sığınup âb-ı zemzem içre sıçar
Ben ol söze dimedim kim gören ide takbîh
Ben ol leâliyi dizdim ki dir gören cevher

Bu hecivden fukarâ ve sulâhâ-yi Nakşbendiyye cem' olup esmâ-i kahriyyeye meşgul olup ol seyf-i sârım ile mezbûrî maktûl iderler. Lâkin ba'z-ı sikattan istimâ' ittim ki Abdî Çelebi'nin ekaribinden Hisar Bursa içre imam bir sâlih ve âbid ve müttekî ve zâhid var idi. Ol dahi mukabele için meşgul oldukça duâsı makbûl olup

mukaddemâ Lâmiî vefât idüp çok zaman geçmeden
Abdî Çelebi dahi kat'-ı âlem-i hayât itmiştir.,

Abdî'nin kudretli bir şair olduğunda bütün tezkireciler
müttefiklerdir. *Lâtîfî* diyor ki: "Hûb lûtf-i tab'ı ve tasar-
ruf-i zihni var idi.,

Beyanî diyor ki :

"Eğerçi eş'ârı kalîl ammâ her beyti kailinin kuvvetine
delîldir.,

Hasan Çelebi de şuniarı söylüyor :

"... Eğerçi eş'ârı kalîldir lâkin kailinin kuvvet ve
mehâretine delîldir.,

Abdî'nin divanı mevcut değildir. Esasen tezkireler
de onun az şiir yazdığını söylüyorlar. Mahlâssız şiirler
yazması yüzünden de bazı manzumelerinin başka şairlere
isnad edildiğini görüyoruz. Netekim,

Maraz-ı aşkı gör şifâ yerine
Algör derdini devâ yerine

beytiyle başlayan meşhur gazelini bazıları, İbni Kemal'in
zannetmişlerdir.

— I —

Ne elim var benim miyânında
Ne dilim var senin zebânında
Devr-i hüsnünde cümle el giryan
Kim güler ben gülem zamânında
Âşık öldürmegile pâdişehim
Hanceri yer idindi yanında
Hüsni yârın bir ânidi ammâ
Bilmedi kadrini ol ânında
Yok yere can verir dehânın için
Dil ne assında ne ziyânında

Mlt. Alm. K. Mz. Mc. No : 563

— II —

Maraz-ı aşkı gör şifâ yerine
Algör derdini devâ yerine
Bana sevda yi zülfün âhır kâr
Kara çul giydirir abâ yerine
Sînemin sırrı fâş olur yohsa
Çâk iderdim tenim kabâ yerine
Bakmadan yüzüme geçüp gitme
Söğ beğim bâri merhabâ yerine
Çıkar ey dost gözümü görmezse
Hâk-i pâyini tûtiyâ yerine
Müft mesken sanur cihânı kişi
Nakd-i ömrün virir kirâ yerine

Aynı mecmuadan

— III —

Hat gelmeden sana vü bana irmeden ecel
Göster yüzünü göreyim ey bîbedel güzel
Tesbih ü dest-i tevbeyi terk itti sôfi hep
Korkum budur ki dâmen-i dildâre ura el

Câm-ı şarâb sôfi amelden kodı bizi
Yiter cihanda rind olana bu kadar amel
Kûyinde dün rakîbi ürürken gören didi
Bilmez yerini ol iti urun mahal mahal
Mevzûn ü dilküşâ vü bülend ü ferahfezâ
Bir serv kadde yâ'ni didim bir güzel gazel
Prv.

— IV —

Yaş döküb âh eyleyüb ol mâhı cüst ü cûdayın
Hidmetim eksik değil gâh oddayın geh sudayın
Ol perî aşkında bir mahrem bulunmadı bana
Kendü kendümle delüler gibi güft ü gûdayın
Aslı vardır bana dirlerse neheng-i Nil-i aşk
Kim batub gözüm yaşına gice gündüz sudayın
Âlemin gördüm ziyâna değmez imiş assısı
Çekdim el sûd ü ziyandan fârig u âsûdeyin
Mlt. Alm. K. Mz. Mc. No: 655

— V —

Dolsa ger hûblarla meykedeler
Bozular ahdler muâhedeler
Görse düşmen o sîb gabgabını
Beni ey dost derd ü gam zedeler
Nice mecrûh olmayalım biz
Göz göre bağırmız o gamze deler
Sîneler mi kalur ki çâk olmaz
Dilrübâlar kaçan ki gamzedeler
Virdile sôfi yârı cezb ideriz
Ne çeker sen de göre gamzedeler
Ne revâdir şehâ sana ağıâr
İkide bir kulunı gamz edeler

Mlt. Alm. K. Mz. Mc. No : 563

Bibliyografya : Ltf., Aşk., Hsn., Byn., Ryz., Scl., Osm. ve
Mecmualar.

Abdî (Abdürrahman Paşa) — XVII nci asrın meş-
hur şahsiyetlerinden olan Abdürrahman Paşa, Anadolu-
hisarlıdır. Genç yaşında saraya intisab ederek az zaman
zarfında terakki etti ve serkâtibi şehriyârî oldu. 1080
muharreminde (M. 1669) kendisine vezir ünvanı da veri-
lerek nişancılığa tayin olundu. (1089 - 1678) de İstanbul
kaymakamlığına, 1090 rebiulevvelinde (M. 1679) Bosna
valiliğine, (1091 - 1680) de tekrar nişancılığa getirilen
Abdürrahman Paşa 1092 rebiulevvelinde (M. 1681) kub-
benişin oldu. 1095 ramazanında (M.1683) Basra valiliğine
tayin edildi ise de (1098 - 1686) da azledildi. (1099 -
1687) de ikinci defa olarak Basra valisi oldu. 1100
muhareminde (M. 1688) azlolundu. 1101 recebinde
(M. 1689) Kandiye valiliğine getirildi. (1102 - 1690)
da memuren Boğazhisarına geldi. 1103 recebinde
(M. 1691) Sakız muhafızı iken vefat etti. *خطاب‌المست* ter-
kibi ölüm yılmı gösterir.

Bütün menbalar, onun (1103-1691) de öldüğünü

Ab.

söylüyorlar. *Safâyî* ise "1102 hudûdunda cezîre-i Kandîye muhâfızı iken mevkib nümâ-yi güzergâh-ı beka,, olduğunu yazıyor.

Abdürrahman Paşa bilhassa doğruluğuyla tanınmış bir adamdır. Onun hakkında bazı menkabelerin bile rivayet edildiğini görüyoruz. *Safâyî* tezkiresinde şaire aid şöyle bir menkabeye tesadüf ediyoruz :

«Eyâlet-i Basra'da ol vezîr-i âdilîn kadî Şüreyh'a muâdil adâleti mesmû'dur. Ezcümle Pâşâ-yi cemîl-üş-şiyem Basra ahalîsinden bir kimseye boyama ta'bîr olunur bir makreme virir. Ol kimse dahi boyamayı getürüp hâtûnuna vermiş, meğer ol hâtun hâmile imiş vaz'-ı hamlinde ziyâde sıklet çeker. Ol mahal ol vezîr-i âdilîn verdiği boyama hâtırına hutûr etmekle teberrük niyyeti ile i'tikad-ı pâk ile hâtûnun beline bağlar. Emr-i Hak hâtun hamlini vaz'idir. Bu ma'nâ şehr-i Basra'da meşhûr olur. Bunun üzerine her kande bir hâmile hâtun hamilde zahmet çektikte ol boyamayı ta'zîm ile elden ele gezdirerek hâlâ Basra'da ebe kadın iskemlesiyle maan kat bekat boğçalar içinde hezâr izzü nâz ile gezdirdikleri meşhûr ve mütevâterdir.»

Abdî Paşa, tezkirelerdeki kayıtlardan da anlaşıldığı üzere pek çok şiir yazmamıştır. Onun müretteb bir divanı olmadığını kuvvetle söyleyebiliriz. Şairin manzumelerine ancak bazı mecmualarda tesadüf ediliyor. Bilhassa *Ömer Taip* mecmuasında Abdî'nin bir takım gazelleri görülmektedir. Aynı mecmuada «Güfte-i Tevkî Abdürrahman Paşa berâ-yi fevt-i Şeyhülislâm Minkarîzâde Yahya efendi.» başlığıyla şöyle bir tarihi de kayıtlıdır :

لايق فردوس اوله متقارى زاده منزلك

Abdî ile Nabî arasında samimî bir rabitanın mevcut olduğunu anlamaktayız. Bu iki şairin bugün elimizde müştereken yazılmış bir gazelleri olduğu gibi Abdî Paşanın,

Dilberâ dil sana mülâzımdır
Kişiye kendi cânı lâzımdır

beytiyle başlayan gazelini Nabî, bir mısramı tazmin etmek suretiyle tanzir etmiştir.

Onun Mezakî'ye de hürmetkâr olduğunu görüyoruz.

Ekseriyetle Nabî tarzında gazeller yazan Abdî, dindar bir adamdır. Ve en ziyade nait vücude getirmiştir. Âşıkane bazı parçalar da yazan, fakat daha ziyade didaktik mahiyetteki şiirleriyle iştihar eden Abdî'yi tezkirelerimiz büyük takdirlerle mevzubahs ediyorlar.

Salim diyor ki :

«Şâir tabiat bir sadr-ı pür ma'rifet idi. Meclis-i şeriflerinde ulemâ ve fuzalâ ve şuarâ ve zurafâ cem'olup her bâr sohbet-i şerifleri maârif ve eş'âr ve erbâb-ı irfânın meclis-i şeriflerinde azîm i'tibârı olup nâzûk edâ ve pâkîzegû olan şurâyâ rağbet buyurdıklarından ashâb-ı ma'rifet bâb-ı saâdetlerine intisâb etmeğe müsâraat ederlerdi. kendülerden bazı hoş âyende güftâr sâdir oldukça zurafâ gürûhuna ızhâr buyururlardı. Lieclizâlik âsitâne-i saâdetlerinde niçe mezâmîn-i maârif ve avârife

dâir olan varakpâre elden ele gezüp kemâlî rağbet olunmakta idi. Elhâsıl sohbeti pâk zihni çâlâk ma'mûr-üz-zât bir vezîr-i huçeste idrâk idi.,,

Safâyî diyor ki :

«Zât-ı saâdet simâtı zîver-i ilm ü fazl ile ârâste ve zîb-i maârif ve kemâl ile pîrâste olup şuarâ-yi asırdan bir şâir-i sihrâsâr idi.,,

Güftî de manzum tezkiresinde şairden şu yolda bahsediyor :

Hoş nişîn i serây-i şâh-ı cihan
Abdi-i tâze gûy-i nükte veran
Harem-i hâsda odur hâlâ
Serfirâz-ı ferâyid-i şuarâ
Her sözi ma'raz-ı karînedürür
Bir güherdir o kim hazînedürür
İktibâs-ı suhanda mahz-ı sedâd
Hem tebâr-ı *Mezâki*-i üstâd
Şî'rinin akl-ı kül galat harfı
Lâfzının âftâb u meh zarfı
Şârih-i *Urfi* hoş terâne-i rûm
Enverî i kazâ fesâne i Rûm
Bârekâllâh garîb şerh-i lâtif
Cevher-i evvel ana harf-ı redif
Kulzem-i nüktedir o şerh-i pür âb
Bahr ana mevc-i dâmen-i pâyâb
Bâğ-ı mâzmun hayâl-i şadâbı
Miyve-i nahl-i harfı hep âbî
Bâğbân anda fikr-i bülhevesi
Gül-i hurşîd nahl-i tâze resi
Tab'ı âlem bahâ aceb pâkîz
Hep gül i âftâb ile lebrîz
Harfı âteş meâlî âteştir
Gül-i mevzun hayâlî âteştir
Essalâ hindüyâne hâne siyâh
Rûm'da oldı dîger âteşgâh
Şî'r-i âteş sirişt ü mevzûni
İtti âteş perest mazmûni
Tâ bekey cilve-i tenük zarfı
Böyledir şî'r-i âteşin harfı

Abdürrahman Abdî'nin bugün elimizde mevcut en mühim eseri hiç şüphe yok ki tarihidir. (1058 - 1648) den (1093 - 1682) ye kadar olan vak'aları ihtiva eden ve adı *Vakayiname* olan bu tarih, Nişancı tarihi deye şöhret kazanmıştır. Şairin gene bazı vak'alara taalluk eden bir kaç şiirini ve bir kaç manzum tarihini ihtiva eden bu mensur eser, şu manzum parça ile başlamak-tadır (*Um. K. No: 5154*).

İlâhî ittim isminle bidâyet
Ki hep sendendir in'âm u inâyet
Sana mahsûstur hamd ü senâ hep
Sanadır istinâd ü ilticâ hep
Kulundur halk-ı âlem hep İlâhî
Ki sensin pâdişahlar pâdişâhi

Hilâfet emri mahz-ı hikmetindir
 Felek sun'-i kemâl-i kudretindir
 Cihânın bu acâyib vâkıâtı
 Sipihrin dahi devr-i bîsebâtı
 Muhassal her havâdis her vakayi'
 Gerek mahfi gerek meşhûr u şâyi'
 Senin takdîr ü tedbîrinledir hep
 Senin tevfiik u te'sîrinledir hep
 Eğer olmazsa tevfiik-ı şerîfin
 Neye kadir olur abd-i zaîfin
 Bana tevfiikim dâim refik it
 Beni ehl-i kemâle hem tarîk it
 Beni kevlimde sâdık eyle yâ Rab
 Beni ihsâna lâyıık eyle yâ Rab
 Lisânım hıfz idüp sehv ü hatâdan
 Beni sâhib nisâb it her atâdan
 Be-câh-ı hazret-i Sultân-ı kevneyn
 Ki hatm-ül-enbiyâdır ol bilâ meyn
 Nübüvvet tahtının sâhib kırânı
 Risâlet milkinin fermân rânı
 Makamı arş-ı a'lâdan muallâ
 Münezzehe sâyeden memdûh-i Mevlâ
 Şefî'-i rûz i dîvân-ı kıyâmet
 Melâz-ı ma'siyetkârân-ı ümmet
 Habîbullâh-ı ekrem fahr-i âdem
 Resûlullâh-ı a'zam nûr i âlem
 Selâtin ü mülûk-i ehl-i îman
 Olurlar hep ana münkad-ı fermân
 Serâpâ hep ahâlî vü aâlî
 İderler dergehinde rûymâli
 Anın emrine farz oldu itâat
 İtâat itmeyen buldı nedâmet
 Salât-ı bîhisâb ü bînihâye
 Selâm-ı ekmel-i bîhadd ü gaye
 Cenâb-ı pâkine bervech-i ahsen
 Hemîşe arzolunsun cân ü dilden
 Kezâlik âl ü ashâb-ı güzîne
 Cemîan ol hudâvendân-i dîne

Abdî tarihinin «Bâis-i telif-i kitâb» bahsinde de sunlar yazılıdır:

“Niyâz mend-i afv ü gufrân fakîr-i kesîr-üt-taksîr
 Abdürrahman عفو عن جميع الاخوان benân-ı hâme-i perîşan
 erkam ile bu yüzden burka'küşâ-yi kelâm olup keşf-i
 rûy-i merâm ider ki bu hakîr harem-i İrem nazîr-i
 sultânîde Hâs oda huddâmından iken 1074 sâlinde
 şevketlü pâdişâhımız hazretleri devletle dâr-ün-nasr-ı
 Edirne'de istikrâr buyurdıkları esnâda bu abd-i kalîl-ül
 bidâaların tahrîr-i vakayi' hizmetiyle memûr ve bil-mü-
 şâfehe fermân-ı hümâyûn-ı saâdet makrûnları şerefiyle
 beyn-el-emsâl mümtâz ve mesrûr buyurmağın emri
 cihan mutâ'-ı vâcib-ül-i'zâzları mûcibince âgaz ve tekel-
 lûfât-ı ıstulâhtan ihtirâz olunup vâzih ve küşâde ibâret

ve sahîh ü sâlim nakl ü rivâyet ile zabt u imlâ ve
 bizzât karîha-i sabîha-i pür nûrlarından sudûr iden
 Vakayi'nâme ismiyle müsemmâ kılındı.»

Abdî'nin, Şerhi Pendi Attar, Şerhi Kasîde i Kâ'ibni
 Züheyr, Şerhi kasâidi Urî gibi bir kaç eseri daha
 vardır.

Abdî'nin mecmualarda ve tezkirelerde kayıtlı olan
 şiirlerinden bazılarını aynen alıyorum:

— I —

— Na't —

Esselâm ey kâinâtın âftâb-ı serveri
 Hazret-i Hak'kın habîb-i ekremi peygamberi
 Mazhar-ı ta'zîm-i Levlâk iftihâr-ül-enbiyâ
 Mesned ârâ-yi risâlet dâver-i ins ü perî
 Muktedâ-yi mümkünât ü pişüvâ-yi mürselîn
 Evvelîn ü âhîrînîn serfirâz ü serveri
 Hazret-i şâhenşeh-i kevneyn-i Ev ednâ makam
 Bûs-i na'leyn-i şerîfin oldı arşın mefhari
 Yâ Resûlâllah nice vasf ideyim mi'râcını
 Bir yere vardın ki yoktur anda mahlûkun yeri
 Zâtına ta'zîm idüp bizzât Hallâk-ı cihan
 Kıldı didâr-ı cemâl-i lâyezâlin mazhari
 Lûtfuna kalmıştır ancak hâlimiz ey nûr-i Hak
 Zulmet-i isyânımız hep kapladı bahr ü beri
 Hâlimiz gayet mükedderdir maâzallah şehâ
 Lûtfun olmazsa eğer bu bendegânın yâveri
 Görme lâyıık dûzaha ey kân-ı rahmet kıl kerem
 Hırka vü pâyine sürdük rûy-i âlûde teri
 Ben ne hâkim yâ Resûlâllah ne haddimdir benim
 Tâ idem na't-i şerîfinde fazîlet gösteri
 Bir vücûdı kim anı Hallâk-ı âlem medh ide
 Hasr olur anda cihânın şâir-i dânişveri
 Maksadım ancak cenâbından şefâattir heman
 Eyleyüp bin şermile ümmîd-i bende perveri
 Âl ü ashâb-ı güzînin hürmetiyçün lûtf idüp
 Ümmetimdir diyesin bu âsi-i acz âveri
 Kıl şefâat yâ Resûlâllah Hudâ afv eylesün
 Bu garîk-ı ma'siyet Abdî-i zâr ü ahkari

Sfy.

— II —

— Gazel —

Tâb-ı rûyinle düşüp mihr-i dirahşâne hased
 Yaktı bir dâğ-ı derun sine-i devrâne hased
 Mey-i aşkı dil ü can çeşmin ile nûş ideli
 İttiler bir birine ol iki mestâne hased
 Meclis i meyde gice ey meh-i hurşîd lika
 Nûş ider leblerini şevkile peymâne hased
 Bûy-i zülfünle muattar olalı bâğ-ı cihan
 İtti gül sünbüle sünbül gül-i handâne hased
 Benzedüp gonçe-i ruhsârını şem'-i bezme
 Andelibe yeridir eylese pervâne hased

Küşte-i râh-ı gamın buldı hayât-ı ebedî
Âşıkın anda fedâ dyledüğü cânê hased
Dilberin cümleden a'lâsına meftûn olmuş
Kuvvet-i baht-ı dil i *Abdî*-i nâlâne hased

Nr. K. Mc No : 4965

— III —

Ruh i dilcû da güzel zülf i semenbû de güzel
Nice tercih ideyim o da güzel bu de güzel
Nice sarılmasun Allahı seversen âdem
Sîne sîmîn miyan ince o pehlû de güzel
Böyle pâkîze bir âşûb-ı cihan sev *Abdî*
Yoksa şâyeste değil aşka her âlûde güzel

Slm.

— IV —

Nâ ümîdim halkdan Mevlâ muñimdir benim
Avn ü tevfikı refikimdir karinimdir benim
Ceyş-i âlâm ü küdüretten emîn olsam nola
Hıfz-ı Hak her hâlde hısn-ı hasnımdır benim
İlticâ-yi cân ü dil ancak cenâb-ı Hak'kadır
Kim atâsı yâverim lûtfı zamînimdir benim
Şükr-i bihad kim pey ender pey fütühât-ı Hudâ
Çâresâz-ı hâtır-ı zâr ü hazînimdir benim
Feyz-i Yezdânî ile söylendi bu nazm-ı lâtif
Sanma ey *Abdî* ki şi'r-i nevzemînimdir benim

Sfy.

— V —

— *Nâbî ile müşterek* —

Bir dilbere dil vir ki belâdır dimesünler
Bir bâdeyi nûş it ki hatâdır dimesünler
Bir derde esir ol ki etibbâ-yi zamâne
Pâbeste-i tedbîr-i devâdır dimesünler
Dök nakd-i sirişkin ser-i kûyine nigârın
Tâ müddeiyan sana gedâdır dimesünler
Lâht-i ciğer ü nâleni ızhâra şitâb it
Tâ kim sana biberk ü nevâdır dimesünler
Abdî gibi âşüfte-i hûbân-ı cihân ol
Nâbî sana tâ ehl-i riyâdır dimesünler

Ötm., Mlt. Alm. K. Mz. Mc. No : 612

— VI —

— *Mezakî'ye nazîre* —

Mihr-i aşkın ki bütan siflemeâb isterler
Dil-i âşık gibi bir çerh-i harâb isterler
Dîde-i cân ü dil-i âşıkı veh kim hûbân
Hâs-ı gam yâr-ı elem düşmen-i hâb isterler
Köhne resmi bilürüz itme cedel âşıklar
Gözde nem dilde elem sînede tâb isterler
Pişkârân-ı mahabbet ezeli âşıkını
Tef be-ber şu'le be ser dide ber-âb isterler
Böyledir de'b-i sefirân-ı Hicâz-ı rahmet
Kat'-ı reh afv-ı güneş ref'-i ikab isterler

Nağmesencân-ı çemen suffa-i bâğ-ı rindi
Gül ü mey bülbül ü ney cûş-i rebâb isterler
Hissedârân-ı tarab hâne-i dirîne-i Cem
Zer kadeh bezm-i ferah köhne şarâb isterler
Nazm-ı üstâda nazîre olıcak ey *Abdî*
Dilküşâ rûhfezâ hûb kitâb isterler

Ötm.

— VII —

Dilberâ dil sana mülâzımdır
Kişiye kendü cânı lâzımdır
Hazz ider gamzen âh ü zârımdan
Nâzûk âşüfte-i niyâzımdır
Nola havf eylesem nigâhından
Bâis-i inkişâf-ı râzımdır
Vâdi-i aşkının sülûkünden
Her mahal cây-i ihtirâzımdır
O şeh-i hüsne bu gazel *Abdî*
Arz-ı hâl-i sitemtirâzımdır

Ötm.

Bibliyografya : Slm., Sfy., Scl, Osm. ve muhtelif mecmualar,

Abdî (Alaşehirizade) — XVIII inci asır şairlerinin eserlerini ihtiva eden çok kıymetli bir mecmuada (*Mlt. Alm. K. Mz. No : 717*) Alaşehirizade Abdî başlığıyla bir gazel kayıtlıdır. Aynı asır şairlerinden olduğu muhakak olan ve tasavvufa karşı mütemayil görünen Abdî'nin bu şi'rini aynen naklediyorum :

Eyler gül-i ümîdimi hoşbû-yi ter seher
Her dem nesîm-i rahmet-i Yezdan eser seher
Evrâd hân sâlikin eyler dehânını
Hengâm-ı hatm-i hâcede hem pür şeker seher
Hasretkeşân-ı vaslı hulûs-i derûn ile
Vuslat peyâmı ile sabâ müjdeler seher
Kavs-i derûndan atılan tîr-i tîz-i âh
Ehdâf-ı tâk-ı hüsn-i kabûle geçer seher
Abdî hemîşe merd-i seher hîz-i himmet ol
Elbet niyâz-i merdi kılar mu'teber seher

Abdî (Altunizade) — XVIII inci asır şairlerinden Abdî hakkında *Ramiz* şu malûmatı veriyor :

"Ol fâzıl-ı efâzıl-ı Rûm Altunî çok zâde Abdullah Abdî efndidir ki zer-i hâlis-ül-vücûdı dâr-üd-darb-ı sikke-i irfân olan mahmiye-i İstanbuldan zuhûr ve bedîdâr ve

Ferzend-i Stanbûlem ferzend-i Stanbûli

mısrâmı zîver-i nukud-i iftihâr eden şehrişlerden olup vâlidleri Altunî çok Mehmed ağa zî servet ve yesâr ve mâl ü devletle şöretşîâr bir merd-i bülend iktidâr olup bâliğ-ı me-bâliğ-ı sinn-i nisâb oldukta pûte-i sebîke içre sipehr-i dev-rânile zer-i hâlis-ül-iyâr-ı cihan mikdâr ancak ulûm ü irfân

olduğu kenzine i tab'-ı bâlâlarından iyân olmağla tahsil-i destmâye-i rüsûm-i ilmiyeye bezl-i nakdîne-i himmet ve fuhûl-i asrıdan fâzıl-ı bî mânend merhûm ve mağfûr Neylî Ahmed efendi hazretleri ve emsâli ulemâdan telemmüz ve ahz-i vâye-i telezzüz ederek tahsil ve tekmil-i ilm ü fazîlet etmeğin nâil-i şeref-i mülâzmet ve taîk-ı devlet refik-ı ulemâya azîmet idüp 1140 (M.) senesi hilâlinde bilis-tihkak medrese-i hâric ile dâhil-i müderrisîn-i kirâm ve refte refte medâris-i Süleymâniyyenin birinde vaz'-ı seccâde-i ders ü ifâde etmeğim devre-i tadrîsiyyeyi itmâm ve 1170 (M.1727) senesi Kudüs-i şerif mevleviyyeti ile makdiyyülmerâm ve ba'dehu eyyâm-ı rûzede huzûr-ı fâiz-i nûr-ı şehenşâhîde mürettebsâz-ı encümen-i ders ve takrîrde izhâr-ı kemâl ve fazîlet etmeğin makbûl-i tab'-ı hümâyûn-ı adâlet âyîn olmağın mahrûse-i Edirne pâyesiyle kâmbîn olmuşlaridi.

1175 (M.1761) senesi hudûdunda Mekke-i mükerreme hükûmeti ile tevkîr ve tebcîl ve 1182 (M.1768) senesi hilâlinde İstanbul pâyesiyle şeref ü ünvanı tezyîd ve tekmil ittiklerinden sonra sene-i mezbûrede sadr-ı Anadolu pâyesiyle bülend kadr olup mümtâz ve ordu-yi hümâyûn hükûmeti ile serefrâz olmuşlaridi. 1183 (M.1769) senesinde Babadağı meşfâsında ikamet üzre diyâr-ı ademe sefer ve belde-i cinânı makar etmişlerdir. Müteveffâ-yi mezbûr ulûm-i arabîyyede fâik-ul-akrân olduklarından maâdâ fûnûn-i maârifde nâdire-i devran bir zât-ı nükte-dan olup ahyânen esmâ-yi ferâğ ve ârâmlarında güftâr-ı rengîn refâtâr âzmâyış-i tab' buyurmalarıyla çekide-i hâme-i şîrinkârları olan eş'ârları bilcümle makbûl-i cümle-i enâm bir zât-ı bülend iktidâr idi. tadrîslerinde tezkerecilik ve kibâr-ı enâmın hizmetleri ile evkat-güzâr ve etvârı mergub ve ülûlebsâr idi. Âsâr-ı tab'-ı bînazîrlerinded 1164 (M. 1750) tarihinde karîn-i hitâm olan Göksu kasrına dedikleri târihleri teberrûken tahrîr olundu.

Kilk-i Abdî-i kemin gavvâs-ı bahr-ı fikr olup
Dürr-i târihin hele buldı çıkardı ez kûmûn
Mihr veş Sultân Mahmûd'a olup burc-i safâ

كوك سو قهری اولدی و كطای سپهر نیل کون

Esad tezkiresinde de 1193 (M. sâlinde garîm-i ecele deyn-i ömri mûnkaz olup Sultan Osman Hân-ı şehid câmi'i hatîresine İbrahim pâşâ kabri kurbine defin olan elsine-i selâsede nazm-ı belâgat elif ve Bayezid kütüphanesinde mahfûz hâşiye-i Beyzâvî ve resâil-i sâiresi güher âsâ tasnîf-i lâtif sâhibi Altunu çok zâde,, ve "Koca Abdî efende,, ile şöhret dâde Abdul-lah efendidir kayıtlarına rastlıyoruz.

Bibliyografya : Rmz., Esd.

Abdî (Câmasbnâme sahibi) -- XV inci asır şairle-rinden Abdî'nin hayatı hakkında elde mevcut tezkire-lerde hiç bir malûmat kayıtlı değildir. Abdî'nin Câmasb-nâme adlı manzum bir hikâyesi mevcuddur. Bu eserin

(833 - 1429) yılında Aydıncık'ta yazıldığını şairin şu be-yitleriyle anlamaktayız:

Bil Nebî'nin hicretinden bu zaman
Geçdi sekiz yüz otuz üç yıl heman
Türk dilince ben bunu nazm eyledüm
Çok letâif cem'idüben söyledüm
Şehr-i Aydıncık içinde bu kelâm
Yazılıb düzilüben oldı tamâm
Çün tamâm itdük bu Câmasbnâme'yi
Hak'ka şükr idüb bırakduk hâmeyi

Şair, eseri Murad II. namına Farsçadan Türkçeye çevirmiştir. Hükümdar hakkında şu beyitlere tesadüf olunuyor :

Han uruğı kıymeti candur murâd
Âlemin şehlerine candur Murâd
Şâh sultan ol Mehemmed oğlıdur
Pes Mehemmed kân imiş bu oğlıdür

Mesnevî'nin diğer bir yerinde de şöyle bir beyit görülüyor :

Şâh önünde okına şâyed didüm
Buna Câmasbnâme d yu ad kodum

Şairin Abdî mahlâsını kullandığını da şu beytinden anlamaktayız:

Bu fakir Abdî dilinden anlara
Dâimâ olsun revân ol canlara

Câmasbnâme'nin bir nüshası Millet kütüphanesi yaz-maları arasındadır (*Mlt. Alm. K. Mz. No : 1202*). Baştan sona kadar «Fâilâtün fâilâtün fâilün» vezninde yazılan bu mesnevî, 130 varak içerisinde 4877 beyitten ibarettir.

Ankara kütüphanesindeki nüsha buna nazaran çok eksiktir. Bay Naci Kum'un saydığına göre 216 sahife içerisinde 2868 beyti ihtiva eden bu yazma baştan ve sondan eksiktir. Demek oluyor ki Ali Emirî nüshası 2009 beyit daha fazladır.

Ankara nüshasını dil bakımından tarayan Kütüphaneler genel direktörü Bay Hasan Fehmi, eserden bir çok Türkçe kelime tesbit etmiştir.

Filhakika bu mesnevînin dil tarihi noktasından bü-yük bir ehemmiyeti vardır.

Câmasbnâme, mevzu itibariyle çok muhayyeldir. Ahmed adlı bir halk hikâyecisi tarafından Türk dilinde yazılan ve şimdiye kadar bir çok defalar tabedilen meşhur Şahmeran ile aynı mevzuda olan bu efsanenin Hindliler ve İranlılar arasında da taammüm ettiği anlaşıyor.

Hikâyenin mevzuunu kısaca yazıyorum :

Câmasb, Danyal peygamberin oğludur. Babası onun «İlmi hikmete âşinâ» büyük bir adam olacağını söylemişti. Yedi yaşında okutmağa başlattılar. Bu sahada muvafak olamadığı görülünce kendisini bir işçi yanına verdiler. Orada da bir şey öğrenemedi. Annesi merak

Ab.

edip duruyor, ölen Kocasının dedikleri çıkmıyor diye üzülüyordu. Nihayet onu evlendirmeğe mecbur oldular. Gene uslanmamıştı. Akrabası kendisine bir merkep tedarik ederek dağdan odun getirmesini tavsiye ettiler. Câmasb, bu suretle oyalanıyordu. Birgün arkadaşlarıyla beraber yolda şiddetli bir yağmura tutuldular ve dağ eteğindeki bir mağaraya sığındılar. Câmasb toprağı kazmağa başladı. Bir mermer taş çıktı. Taşı kaldırdı. Bal ile dolu bir kuyu görüldü. Tulum tedarik ederek balı çıkarıp satmağa karar verdiler. Balı epeyc boşaltmışlardı. Dipte kalan kısmı da Câmasb'ın kuyuya inerek almasını muvafık buldular. Fakat Câmasb kuyuda iken onu öldürmek ve balın hepsine sahip olmak kasdıyla kuyunun ağzını örterek kaçtılar. Câmasb, kuyuda bir delik bularak büyümüş ve içine girdiği zaman kendisini cennette zannetmişti. Bir havuz ve bunun etrafında tahtalar duyuyordu. Biraz sonra Şahmeran (Şâhî mâran) gelip tahtına oturdu. Câmasb'a selâm vererek adının Yemliya olduğunu söyledi. Ve ondan buraya nasıl geldin diye sordu. Câmasb, olanı anlattı. Bunun üzerine Şahmeran da insanların eline nasıl düştüğünü hikâyeye etti.

Şahmeran'ın anlattığı bu vak'a bir zamanlar Mısır padişahının oğlu Bülkiya'nın başından da geçer. Bülkiya, «Gar-ı Süleyman»ın içinde kaybolarak bir çok tehlikeler geçirir. Nihayet oranın padişahına rastlar. Bir kaç gün misafir kaldıktan sonra padişah kendisini gene âdem oğullarının yanına göndereceğini söyler. Bülkiya önce razı olmaz, fakat orada kalmak mümkün olamayacağını anlar ve pâdişâhın verdiği bir at Bülkiya'yı âdem oğullarının yanına çıkarır. Yolda melâikeye tesadüf eder; kendisine selâm verirler. O da selâmlarını alır. Gene yolda bir dağa rastgelir, ve melâikeden bu dağın Kaf dağı olduğunu öğrenir.

Bülkiya, ozamana kadar böyle büyük bir dağ görmemiştir. Hayretle bu dağa nasıl çıkılabileceğini sorar. Melâike, bu dağa ancak kendilerinin çıkılabileceğini ve bu dağın bütün dünyayı ihata etmiş olduğunu söylerler. Bülkiya, oradan bir sahraya çıkar. Sahrannın nihayetinde bir deniz görür. Kenara geldiği zaman, ayağına sihirli oku sürerek denizin üzerinden yürümeğe başlar. Denizin ortasına gelince anlar ki suyun yarısı acı yarısı tatlıdır. Orta yerde bir dağ görür. Etrafında melekler oynarlar. Oradan ileriye geçer, mermerden beyaz bir kubbe görür. İçinde iki mezar vardır. Bülkiya mezarlardan birinin yanında bir âdem oğlu görünce sevinir.

Câmasb, Şahmeran'ın anlattığı bu hikâyeyi dinlerken yanında bulunan ejderhalar, Câmasb'ı da memleketine göndermesini ondan rica ederler. Şahmeran da razı olur. Onu geldiği kuyunun ağzına bırakırlar. Bir akşam üzeri dünya üzerine çıkmış olur. Annesini bulur. Câmasb, kendisini kuyuya bırakan arkadaşlarını buldurur.

Arkadaşları, bütün mallarını Câmasb'a vererek kendilerini affetmesi için yalvarırlar. O da malları alarak canlarını bağışlar.

Câmasb'ın bulunduğu şehir hükümdarı hastalanır. Derdine hiç kimse çare bulamaz. Padişahın veziri, bu hastalığa Şahmeran'ı görmek suretiyle deva bulabileceğini söyler. Nihayet Câmasb'ı hükümdarın huzuruna götürürler. Vezir ile Câmasb kuyunun ağzına gelirler. Vezir, bir şeyler okur: Derinden korkunç bir ses gelir. Bir ifritin başı üstünde Şahmeran görünür. Ve Câmasb'a «beni al koynuna koy» der. Câmasb, Şahmeran'ı koynuna kor. Şahmeran kendisini öldürmesini ve bir tencerede kaynatarak ikinci suyunu içmesini söyler.

Saraya gidilince Şahmeran parça parça edilir. Vezir ikinci suyunu içmek isterse de muvaffak olamaz; Birinci suyu içerek ölür. İkinci suyu içen Câmasb'ın ise kalbine inşirah ve fikrine rasanet gelir.

Derdine çare bulunan şah, bir meclis akdederek Câmasb'ı vezir tayin eder.

Günler böylece geçer. Câmasb bir gün annesine babasından kitap kalup kalmadığını sorar. Annesi olanları oğluna verir. Câmasb, bu kitapları okuyunca yerdeki defineler kendisine malûm olur; Mevcudatın hususiyetlerini öğrenir ve bütün ilimlere sahip olur. Bu suretle de babası Danyal Peygamberin dedikleri çıkmış olur.»

— Câmasbnâme'den —

— ما كردن شاه ماران و هر دو قصه كردن اكبين سليمانرا —

İmdi işit gör ki bunlar neyledi
Tanışuben bir birine söyledi
Çün suyu aldık u bitdi kaydumuz
Koyalum gitsün yine bu saydumuz
Böyle diyüb sanduğun kapusunu
Açdılar çıkardılar bunlar beni
Sıçrayı ok gibi atdum kendüzüm
Taşra düşdüm dinle ne oldı sözüm
Dünyeden kimse murâd almayiser
Bîvefâdur hiç vefâ gelmayiser
Gen yire çıkdum da bir yire durub
Dutdum ün itdüm bulara çağırub
Ey Afan didüm i merd-i hilekâr
Bil ki olmaz niyyet itdüğün bu kâr
Yüzüne irmez elün ey bed fiâl
Niçe bin kez kılur isen mekr ü âl
Elüne girüb alam mı sanasın
Belki varub anda oda yanasın
Bu yavuz endîşe neyler terk idin
Girü dönüben evünüze gidin
Nire varayidi ot bir işinüz
Ol gidereydi sizin teşvişinüz
Anı bilmekde bu âciz oldunuz
Uşde bu kez in yabanda kaldınız

Didiler kim nice nesnedür bu it
 Eksüğümüz bulduk u bitdi kayıt
 Ben didüm eksüğünüz olmaya ol
 Belki sağ işinüz andan oldı sol
 Sizün eksüğünüz işbu ot idi
 Suyı şerbet kendüsi hoş büyüdi
 Her kim anı sıkuben suyun içe
 Ölmiye diri kaluben hoş geçe
 Olmaya sayru vü aslâ ölmeye
 Her giz anın reng-i yüzi solmaya
 Var idi dirlik okı bilmedünüz
 Eksüğünüz ol idi bulmadunuz
 Yohsa senün ol Süleyman yüzini
 Elüne girmez idersen bin böki
 Bunı Affan işidüben kakıdı
 Var ki kurtuldun elümüzden didi
 Duyamaduk öldürürdük biz seni
 Di ki kurtardun elimizden canı
 Böyle diyüb gitdi anlar anıru
 Ol aradan ben dahi gitdüm giru
 Ol cezîre yanına geldüm i yâr
 Beni görüb cem'oldı cümle mâr
 Didiler kim iy bizüm sultânımız
 Yoluna kurban koduk bu cânımız
 Noldı sana kim kodun gitdin bizi
 Neyledün kim şöyle terk itdün bizi
 Şah aradan gideli bir birimiz
 Yimeğe başlad-uşağı irimiz
 Kaygudan kamu kanumuz kurudu
 Katımızdan şâhımız çün dâr idi
 İstedük illeri çevre bulmaduk
 Kande idinüz dahi bilimedük
 Ben didüm geldi serencam başıma
 Diyeyin kim tana kalun işüme
 Başladum Affan bunda geldiğin
 Sanduğile bana hîle kılduğın
 Beni dutub alubeni gitdiler
 Otı bulub girü âzâd itdiler
 Gidelüm Kaf dağını biz geçelüm
 Varub ol illerde yiyüb içelüm
 Çün serencâmını bunlar bildiler
 Gargaruben kamu urudurdılar
 Nolayıdı anları dutayılduk
 İkisim bile dahi yutayılduk
 Âhırı bundan didüm geçmek gerek
 İşbu ilden lâcerem göçmek gerek
 Böyle diyüb ol aradan azm idüb
 Yola girdük Kaf eline gidüb
 Sürüben ol aradan geldük Kaf'a
 Gice gündüz zevk u işret hoş safâ
 Yaz olıcak yazın anda yaylaruz

Kış olıcak bu arada kışlaruz
 Yaylamuz Kaf kışluğumuzdur bu yir
 Şâh ı mâran bu sözi Câmasb'a dir
 İşidüb Câmasb bu sözi tanladı
 Kadir'in kudretlerini anladı
 Şâh-ı mâran ider iy Câmasb sana
 Didüm işit kıssamı önden sona
 Vardürür her birine halkun zevâl
 Hâlik'a yokdur zevâl ol bî zevâl
 Dürlü dürlü kulları ol yaradur
 Bahr ka'rında sadef karnındadur
 Hind illerinde göresin fili
 Sivri sinek küçücek ince dili
 Sokub anı nicesi kılur zebun
 Akl anun işlerine olur cünun
 Yir yüzünde bak bu ulu dağlara
 Depesinden sular akar çağlara
 Çok bunun gibi anun kudretlerin
 Gözini aç bakı gör hikmetlerin
 Çün bu resme dinledi Gâmasb kelâm
 Ağlayub dir pâdişâha ben gulâm
 Nolayidi şeh kuluna lûtf ide
 Bir yılanı emr idüb alub gide
 İledüben yir yüzine çıkara
 Cinsüme یره bu ben yüzi kara
 Şâh-ı mâran ider anı söyleme
 Bu dileği dahi benden dileme
 Olmaz o iş bunda kaluben hemin
 Sohbet it benüm ile ol hemnişin
 Kaf iline bizüm ile gidesin
 Divler iklimin varub seyr idesin
 Âdemîzâd illerine ben seni
 İltemezem şöylece bil sen anı
 Key melül olub Câmasb saldı baş
 Gözlerinden yüzi üzre akdı yaş
 Kaldı bir müddet Şeh-i mâran ile
 İkisi bir gün otururken bile
 Sordı Câmasb ol yılanlar şâhına
 Bülküyâ Affan ahvâlin yine
 Bunlar aldı mı Süleyman yüzüğün
 Varıbildiler mi ya ana değin
 Ol aradan çünki bunlar gönülür
 Dinle şimdi başlarına ne gelür
 İkisi gidüb dilim il geçdiler
 Gice yatub ırte durub göçdiler
 Ol sudan ayaklarına sürdiler
 Yürüyüb deryâ içine girdiler
 Batmadılar denize ha gitdiler
 Neylediler işit imdi nitdiler
 Denizün yüzünde yürürler idi
 Anları su içre görürler idi
 Su yüzünde itmeyüb hergiz hazer

Yidi denizden bular kıldı güzer
 Yidi denizden öte geçüb meğer
 Gördiler bir dağ ulu göke değer
 Buluda benzer yüce key ulu dağ
 Dört yanında sular akar çağ çağ
 Toprağı misk ü abirden ol zemin
 Tûli vü arzı berâberdir hemin
 Sürüben bunlar bu dağı çıkdılar
 Yürüyüben çevre çevre bakdılar
 Gördiler ol dağda bir ulu gar
 Girürise anda yüz bin er sıgar

Abdi (Çeteci Abdullah Paşa) — XVIII inci asır şairlerinden olan Abdullah Paşa Diyarıbekir'in Çermik kasabasında doğdu.

Şairin hayatı hakkında *Sicil*'de şu malûmat kayıdır:

«Diyarıbekir'de Çermik'lidir. Vüzerâya levend başağası olarak şecâatle meşhur oldu. Bu sıyt kendisini mîrimîrân eyledi. 1152 (M.1739) de Sivas ve 53 cümâdilâhirinde (M. 1740) Diyarıbekir ve 54 muharreminde (M.1741)Rukka beğlerbeğisi olub 157 ramazanının yirmi altısında (M.1744) bârûtbe-i vezâret Diyarıbekir vâlisi olup 1159 ramazanında Adana ve 160 rebiulevvelinde Faş ve ramazanında (M.1747) Van ve 61 cümâdilevvelinde (1748) Erzurum ve 65 rebiulevvelinde râbian Diyarıbekir 66 recebinde (M.1752) Anadolu ve 67 recebinde(M.1753) sâniyen Erzurum 68 seferinde (M.1754) sâlisen Sivas, 70 zilhiccesinde (M. 1756) Halep, 71 saferinde (M.1757) emîrülhâc ve Şam vâlisi olup 72 rebiulâhirinde(M.1758) taltifnâme-i hümâyun gönderildi. 173 cümâdilevvelinde hâmisen Diyarıbekir valisi olup 1174 rebiulevvelinde Diyarıbekirde irtihâl eylemiştir (M. 1760). Muâmelât ve urbânî terbiye ve tedîbi meşhurdur.

Ne mahalle vardıysa muvaffak olup maârif ve edebden hissedâr idi. Cevdet-i hattı meşhûr olup vardığı vilâyatta celî yazıları vardır. *Derseâdet*'te Sarı güz mescidine minber koyup câmi' eyledi. *Tertîb i zîbâ En-hârülcinân fî vicdân ı âyâtül-Kur'ân* nâm iki eser-i hâmesi fazl n irfânını iyân etmiştir. Yeğeni Hüseyin Paşa ve hafidi Ahmed Paşa'dır.»

Ramiz diyor ki :

“Çeteci Abdullah Paşa vüzerâdan Rüstem vâ arzı yed-i iktidâr iden hezâr çetelerde bahadurlukları zâhir ve âşikâr bir vezîr-i dilîr olduklarından mâadâ ulûm-i nâfiada binazîr ve ahyânen tab'-ı bâlâlarından sünûh

iden güftârları rengin ve dilpezîr ukalâdan re'y-i rezîn-i isâbet karînleri makbûl-i cümle-i enâm ve fenn-i kemandada bir pehlevân-ı devrandır ki ,

Havf ı tiriyle olur kameti Behrâm'ın yâ

ma'nâsı haklarında hak-kı edâ olan mümtâz ve tûfengendâz ve hıfızda beyn-el-huffâz serfirâz bir zât-ı mahmidetkesîr idiler. Ragıb Paşa merhûmun

Kelâl geldi tasarrufdan Ümm-i dünyâyı

Yeter bu Kahire'nin kahri azm-i Rûm idelim

beytine cevâb olmak üzere bu beyitleri meşhûr-i âlem olmuştur :

Beni sultân-ı dehr itsen de almam ümm-i dünyâyı

Azîzim ben değışmem Erz-i Mısır'a Erzen-ir-Rûm'ı

Bu beyit dahi anlarındır :

Dil-i sadpârem oldı giysüvâne ey perî şâne

Perişandır anıçün meyl ider hâtir perişâne »

Ali Emiri *Esami-i Şuarayi Âmid*'de şunları söylüyor :
 “... Lebib-i Âmidî'nin vefâtına maa târih mersiyesi vardır. Hattat, şair, âlim, fâzil, şeci' ve kerim idi. Arabî, Farisî, Türkî lisanlarının her üçünde dahi eş'âr-ı belîği vardır. Şuarâ yi memleketi ihsânına gark etmiş, hattâ Lebib-i Âmidî'nin elli dört beyti havî Bahâriye kasidesinin her beytine bir altun ihsân eylemişti. Ve cenâb-ı Lebib-i fâzil şu semâhate karşı mahcûb ve hayrân kaldığından taltifen şu kıt'a-i garrâyı da irsâl buyurmuşlardı :

Değme behâya virme Lebibâ metânı

Silk-ül-leâl-i nazmını aldırma müftüne

Her mısır'ın bahâsını a'lâ bilür gönül

Yüz bin filori istesen olmaz mi cüftüne

Abdullah Paşa'nın vefatı *Ramiz* tezkiresine göre, (1175 - 1761) yılı hududundadır. Ali Emiri ise «1174 senesinde Âmid şehrinde vefât etmiştir» diyor. Her halde Ali Emiri'nin rivayeti daha doğrudur.

Abdullah Paşa'dan bahseden tezkireler onu Abdi mahlâslı şairler arasında kaydediyorlar. Fakat örnek olarak ancak beyitlerini aldıkları için bu mahlâslı kullanıp kullanmadığı anlaşılmıyor.

Şairin bir mæcnuada biri Türkçe, diğeri Farisi iki manzumesi «Çeteci Abdullah Paşa» serlevhasile kayıdır (*Mlt. Alm. K. Mz. No : 717*). Bu iki şiirde de mahlâs görülüyor. Buna nazaran Abdullah Paşa'nın mahlâssız manzumeler vücade getirildiği söylenilebilir.

Bu iki manzumeyi nakletmekle iktifa ediyorum.

— I —

Nesim âyât-ı zülfün arz iderse mülket-i Çin'e
 Serâser fırka-i âteş perestânî gelür dîne
 Görüp hâl-i siyâhın sarışın rûyinde mahbûbun
 Habeş sultânıdır gûyâ oturmuş taht-ı zerrîne

Rühinle mihr olunca imtihan şerh-i Metâli'den
Mümeyyizler didi hüsnün sezâvâr oldu tahsîne
Kaçarken tîg-ı gamzenden irişti dâm-ı girdâbe
Girifte oldu mürğ-i hâtırım çengâl-i şâhîne
Didim ol şâh-ı hüsnü tîg-i gamzen olmasaydı âh
Didi bilmez misin cellâd lâzımdır salâtine

— II —

كل زيور چن شد و نركس بدر كريت
يك دلق پوش آمد و صد تاجور كريت
در سينه ام چو حال دل زار ديداه اند
غم سينه كوپ و دردوايم پر كدر كريت
من بوالعجب كه ناله زنجير پاي من
آسايشي نداده بودا ز سر كريت
از چهر تاخت آمده اين مور و مارا
آرامگاه پيشه خود شير نر كريت
جنت سراي دلبرمن رفت چون رقيب
يك لطفه خورده تاكه بقعر سحر كريت

Bibliyografya : Rmz., Scl., Ali Emiri: Esamii şuarayı Âmid,

Abdi (Diyarbakirli) — Son asır şairlerinden Abdi hakkında Ali Emiri *Esamii şuarayı Âmid* adlı eserinde şu malûmatı veriyor:

«İsm-i valâları Abdülkerim'dir. Bu fakîrin hâl-i müşfikidir. Bir müddet Râgıbye medresesinde tahsîl-i ulûm ile iştilal eyledikten sonra kaleme devâm ile mukayyidlikte ve ba'dehu meclis-i idâre-i vilâyet ikinci kitâbetinde istihdâm olundu. Ahîren tebdîl-i meslek ederek Mardin ve Sird sancakları rûsûmat müdirliklerinde ve tezkiremizin târîh-i tahrîri olan 1295 senesinde Siverek rûsûmat müdirliğindedir. Hoş sohbet, mîr-i kelâm, beşûş, sahî, sahîh bir zât-ı âlikadirdir. Müretteb ve mükemmel dîvân-ı eş'ârı vardır.»

Bibliyografya : Ali Emiri: Esamii şuarayı Âmid.

Abdi (İstanbul) — XVII nci asır şairlerinden olan Abdi hakkında Şeyhî, *Vakayîul-fuzulâ*'da şu malûmatı veriyor:

«İstanbulî Abdullah Çelebidir. Samî mahlâs Tunus alay beğinin terbiyet kerdesidir. 1086 senesi hilâlinde fevt oldu (M. 1675). Bu beyit güftârındandır:

Kan ile yazup nâmesini milk-i ademaen
Şehr-i çemene eyledi irsâl karanfûl

Safayî tezkiresinde de : «Nâmı Abdullahtır. İstanbuldan zuhûr etmiştir. Samî Yunus Bey'in terbiyetkerdesidir. Evâil-i hâlinde himmet-i üstâd ile tahsîl-i maârif-i kesîre ile asrın şuarâsından bir şâir-i mâhir,, olduğu söylenmektedir.

Âsun zeylinde de «Şâgird-i Yunus Bey. Bu beyit mecmuasından intihâb olundu» denilerek Şeyhî'deki beyit kaydedilmiştir.

Bibliyografya: Şky. Ş., Sty. ,Asm.

Abdi (İstanbul) — XIX uncu asır şairlerinden Abdi hakkında *Fatin* şu malûmatı veriyor :

«Abdi efendi Derseâdet'te 1118 (M. 1706) târihinde pânihâde-i sâha-i vücûd olup 1144 (M.1731) târihinde tarîk-ı tadrîse duhûl ve bilâhire Kudüs-i şerif mevleviyetine vusûl ile bir müddetten sonra Şâm-ı şerif mevleviyyeti pâyesini hâiz ve 1174 (M.1760) târihinde Medîne-i münevvere mevleviyyetine nâiliyyetle beyn-el-emâsil mütemâyiz olarak 1181 (M.1767) sâlinde İstanbul kadılığı pâyesi ve ba'dehu Ordu-yı hümâyun kadılığı memûriyeti uhdesine bittevcih ordu-yi hümâyun cânibine azîmet ve bir müddet ikametle 1183 (M.1769) târihinde İsakçı nâm kasabada işbu rezmgâh-ı fenâdan bezmgâh-ı bekaya nakl ü rihlet eylemiştir. Mûmâileyh âlim ve fâzıl bir şâir i kâmil olup haylice eş'ârı olduğu rivâyet olunmuş ise de bâlâda mastûr târihinden başka şî'rine destres olunamamıştır. „*Fatin*'in kaydettiği tarih şudur:

Abdiyâ târîh-i kahrın didi ehl-i arş u fers

مستوى قلدی مدمر سيف سلطان مصطفى

Bibliyografya : Ftn.

Abdi (Kara Halil damadı, Tezkereci) — XVIII inci asır şairlerinden Abdi hakkında *Beliğ* tezkiresinde kısaca «Kara Halil efendinin dâmâdı Tezkereci Abdullah efendi» kaydı görülüyor. *Beliğ* onun iki gazelinen bazı beyitler de almıştır. İkinci gazelin tamamını bir mecmuada buluyoruz (*Mit. Alm. K. Mz. No: 751*).

Bu şiiirleri aynen alıyorum :

— I —

Dü sad harf-ı tesellî nâsezâ güftârdan sonra
Miyanda sebha-i vâbestedir zünnârdan sonra
Olursa dide derpey derdin itme bûyin istişmân
Atiyye dest-i reddin beddir istiksârdan sonra
Olur neyl-i merâm-ı nâkısân kümmelden efzunter
Cihanda olsa da siyrâb olur gül hârdan sonra
Zebânın eyle her dem cünbiş-i ibrâma nâçesban
Olur hem ayb lüknet bir edâ tekrârdan sonra
Hayâl itsek olur pervâne-i şem'-i şebistandan
Telâş-ı aşıkânı rû'yet-i didârdan sonra

— II —

— İsmetî'ye nazîre —

Gubârın mü değil hod reste taraf-ı ebrüvânından
O şâhun zûr-i hüsnî toz koparmışdır kemânından
Hayâl-i kamet-i bâlâsına sertâ kadem yol yok
Geçilmez ol nihâl-i nihvetin mûy-i miyânmdan
Sadâkat ağniyâya öpdürür zeyl-i gedâyânı
İyandır zergerin sîmi mihakk-i imtihanından

Ab.

Libâs ü cübbenin yokdur medârı bahs-i irfanda
Çerâğı meclisin rüşenter olmaz şam'dânından
Tekellüf bertaraf tütî-i hoş güftâra râcihdir
Sana düşnâm-ı telhi ol mehin *Abdî* lisanında

Bibliyografya: Blg.

Abdî (Kâtip) XVII nci asrın ilk nısfında yaşayan şairlerden *Âbdî* hakkında hiç bir malûmata sahip değiliz. Yalnız *Kafzade Faizî* tezkiresinde şu kayıd görülüyor: «*Abdî* Kâtip: Bu beyit anıdır:

Bize âlemde nigârın rüh-i zîbâsı yeter
Sana ey çerh yûri mâhını var gezdiridur»

Kâtip *Abdî*'nin Sarhoş *Abdî* veya diğer *Abdî*lerden biri olmak ihtimali de vardır.

Bir mecmuada "Kâtip *Abdî*," serlevhasıyla bazı beyitlere ve «*Abdî* limuharririhi» serlevhasile de bazı gazellere rastlıyoruz (*Sly. Esd. K. No: 3405*). İhtimal ki bu şiirler *Kafzade*'nin bahsettiği Kâtip *Abdî*'ye aiddir.

Nazire mecmualarında "Abdî Çelebi «*kândandır*," başlığıyla bazı manzumeler kayıtlıdır. Bu şiirlerin Kâtip *Abdî*'ye aid olması ihtimal dahilindedir. Bunlardan bir kaçını buraya naklediyorum:

— I —

— Necatî'ye nazire —

Virdim iklim-i dili cümleten ey şâh sana
Dahi yarayımâdık hidmete yüz âh sana
Gice yoktur harem-i kûyini dolanmayalar
Âşık olmuş var ise encüm ile mâh sana
Gülmez oldu yüzi unuttu dil-i âvâre
Hûyun öğrendi meğer olalı hemrâh sana
Gül gibi gûş ider oldun hele feryâdımızı
Hâlimiz arz ideli mürğ-i sehergâh sana
İşiğün kulluğunu *Abdî*'ye ihsân eyle
Gel kerem eyle beğim mansıb ile câh sana

— II —

Her kaçan gezmede yanımcâ o cânânım yok
Sanuram bir müteharrik cesedim cânım yok
Bülbülün gülşen içinde işi yoktur gülsüz
Seyr-i gülzârı nidem gonçe-i handânım yok
Bâğda kimin ile salınam ey bâd-i sabâ
Bile yanımcâ yürür serv-i hirâmânım yok
Dîv-i gamdan nice kurtulabilem yâ Rabbî
Ki yanımda o lebi mühr-i Süleymân'ım yok
Yalnız yükrügiyim arsa-i dehrin şimdi
Abdiyâ nola eğer dir isem akrânım yok

— III —

Âhımla yerde gökte ben hâk-i pâye yer yok
Hayret içinde kaldım hergiz karâre yer yok
Girdâb-ı aşka düştü dil zevrakı dirîga
Mevc-i felâket içre kaldı kenâre yer yok
Dil şîşesi sınırsa seng-i havâdis ile
Gam yime dehr elinden hiç inkisâre yer yok
Gözden düşürme eşkin hergiz cihân içinde
Zîrâ yetim olana ey bîsitâre yer yok
Kûyinde âh ü nâlem işitti didi dildâr
Cennet içinde *Abdî* feryâd ü zâre yer yok

— IV —

Kadr olur sevdâ-yi zülf ü kâkülünle şâmımız
İd olur fikr-i hilâl ebrûnile eyyâmımız
Bâğ-ı dehre meylimiz yok nâmurâd âmâdeyüz
Serv kamet gonceler seyridir ancak kâmımız
Âlem-i itlâkta pervâz ider şebbâz-ı dil
Sanmanuz kayd-ı taalluk oldu bizim dâmımız
Can meşâmına sabâ irgördi bûy-i vasl-ı yâr
Şâdilikten bâd veş bir yerde yok ârâmımız
Cân ü dil ârâm iderdi *Abdiyâ* âlemde âh
Ol elif kamet eğer olaydı bizim râmımız

Bibliyografya: Kfz., Prv.

Abdî (Kınalızade) — XVI nci asır şairlerinden *Abdî*'nin *Kafzade Faizî* tezkiresinde "Kınalızâde *Abdî* Çelebi. Bu ebyât mecmûa-i eş'ârından intihâb olundu," başlığıyla şu dört beyti kayıtlıdır:

Kıt'a-i hûbun temâşâ ittirir ol mir Hasen
Safha-i rûyinde hatt ı müşgnâbın gösterir

* *

Gaflet değil mi nûr gibi berk ura şarâb
Halvetnişin-i gûşe-i meyhâne olmayım

* *

Hâkipâ yi ehl-i dil meftûn-i yârânız hele
Hâk isek de cür'a nûş-i bezm-i rindânız hele

* *

Yeter dökdi yeter cellâd-ı ceşmin hûn-i uşşâkı
Biraz var hâb-ı nâza tîg-ı gamzen derniyâm eyle

Bibliyografya: Kfz.

Abdî (Meşki'nin kardeşi) — XVI nci asrın son nısfında yetişen ve (1004 - 1595) te vefat eden Tokatlı Meşki'nin kardeşi olan *Abdî* hakkında tarihî malûmata rastlamadım. Yalnız *Kafzade Faizî* tezkiresinde "Abdî birâder-i Meşki" başlığıyla onun şu beyitleri kaydedilmiştir:

Bîmâr-ı aşkın oldu gönül hiç görür müsün
Sen bî vefâyı terk idemez öldürür müsün

Açılmaz ise ağlamadan gözlerim nola
Ey tıfl-ı nâresîde beni güldürür müsün
Göstermez oldu gün yüzünü aldı aklımı
Abdî cefâya başladı ol meh görür müsün

Bibliyografya: Kfz.

Abdî (Müderriş) — XVIII inci asır şairlerinden Abdî hakkında *Âsım* zeylinde şu malûmat kayıtlıdır:

Abdî efendi Şam'dan ma'zûl ve merhûm oldu. Bu beyit mecmûasından intihâb olundu :

Elde duhân ile kaçan ol büt-i dilsitan gelür
Leşker-i gam cevâbına gürz ile pehlevan gelür

Demek ki *Âsım* zeylinin yazıldığı tarihlerde Abdî ölmüş bulunuyordu.

Bibliyografya : Asm .

Abdî (Niyaznamei Sa'd ü Hümâ sahibi) — XVİnci asır şairlerinden Abdî'nin hayatı hakkında tezkirelerde ufak bir kayda bile tesadüf edemedim. Onun bugün elimizde *Niyazname-i Sa'd ü Hümâ* adlı bir mesnevîsi mevcuttur (*Topk. Riv. K. No : 836*). 1071 beyitten ibaret olan bu manzum hikâyenin (952 - 1545) tarihinde yazıldığını şairin şu beytinden anlıyoruz :

Sene-i hicret-i Resûl-i enâm
Hem dokuz yüz hem elli-kiydi tamâm
Vardı encâma bu serây-i sürûr
Vardı gayâta bu kusûr-i hubûr

Eserin ilk sahifesinde şu kayıd görülmüyor :

« نياز نامه سعدها از كفتة عبدی بن سرویا بختاب سلطان سليم فلك فرسا
مان الله عمره و دولته عن الیاسا الواقع فی بلدة مغتدیا حرمها الله عن القراء والبلوا »

Şükr ü minnet ki hazret-i Mennan
Virdi insâna akl u nutk u beyan
Aklile kıldı nüktedân-ı cihan
Nutmile kıldı ekrem-i devran

Beyitleriyle başlayan Sa'd ü Hümâ, tamamıyla "Failâtün mefâilün failün", vezninde yazılmıştır. Eserin baş tarafında "Tevhidi Bârî, na't, Çihâriyârı güzün hakkında medhiye ve Peygamberden şefaât talebinde bulunan bir tazarrunameden sonra bir mukaddime ve kitabın niçin yazıldığını bildiren bir parça görülmektedir. Şair bu iki kısımda şunları söylüyor :

Ben ki bu bâğı dilküşâ kıldum
Sebzârını dilrübâ kıldum
Gül-i her şâhsârı dermişdüm
Rüh-i her gül'izârı görmişdüm
Mürg-ı tab'im demi melekden urub
Çengini perde-i felekden urub
Katreler çeşm-i hâmdan dökdüm
Levha-i âca servler dikedüm

Nazarım rahşî sürdi meydâne
Fikretim nerdi oynadı cânê
Suhan etvârına tırâz virüb
Söyledüm cânâ sûz ü sâz virüb
Levhe divân-ı aşka oldu suhan
Devha büstân-ı şevka oldu suhan
Hiredin kârını suhan bağlar
Âlemin bârını suhan bağlar
Leb-i yârânı geh kılur handan
Gözlerinden geh akıdur bâran
Gizlü zârım iyân idüb dün ü gün
Ağladub güldürem cihânı bütün
Kıssa-i Sa'd'ı eyleyüb mergub
Can Hümâ'sını eyleyem mahbûb
Pür olub dürlerimle bahri le kân
Âferîn ide Husrev ü Selman
Bir gice bezm-i gamda bîsâman
Hemdemim âh mahremim efgan
Şeb-i zulmet şîâr-i mihnetsâz
Tab'ıma virdi hayli sûz ü güdâz
Fâl-i düşmen misâl nâ perdâht
Eyledi kâr ü bârımı derbâht
Muztarib hâl iken bu bedgirdâr
Dâver-i hâver oldu esb sühâr
Düzdi şebden şikâyeti filhâl
Eyledim hazretine arz-ı makal
Hancer-i âftâb geçdi heman
Şeb-i deycûrî eyledi tâlân
Ol neşâtile bu gedâ.yi hakîr
Hâtırından gidüb gam ü teşvîr
İdüb etrâfı serbeser seyran
Olmadı bir karâr âb-ı revan
Hâtif-i gayb idüb heman âvâz
Didi kim nice ola sûz ü güdâz
Yürü bir ehl-i fazla hem nefes ol
Sâzına perdesinde göstere yol
Var idi asr içinde bir kâmil
Hall ü akde zamîridür şâmil
Menba'-ı ilm ü merkez-i fuzalâ
Menşe-i fazl u ma'din-i ukalâ
Nüktedân-ı zamâyir-i âlem
Hurdedân-ı serâyir-i âdem
Ma'rifet şehrine emîr oldur
Kişver-i dânişe vezîr oldur
Zihni vakkad ü tab'idur nakkad
Tıfl-ı ebced zamîrine evtâd
Fikr-i meşşâiyâne virdi fütür
Şerh-i işrâkiyâne virdi kusûr
İsmiyile tırâz çerh-i berîn
Resmiyile zamân olur tezyîn
Lûtfiyile kulûbadur tavnîn
Keremiyle görüb olur teskîn

Şems-i dünyâ vü din ü devlet bîn
 Hâce-i şeh Selim-i pür temkîn
 Bulub anun cenâbiyile şeref
 Dür-i lâfzına gûşum oldu sadef
 Eyledüm şükr ü geh şikâyet ana
 Fehm idüb hâl ü kali didi bana
 Doldı kilkin sarîriyile cihan
 Pür safir-i tabiatinle zaman
 Oldı mu'ciznümâ benân-ı beyan
 Ejder-i hâmen eyleyüb dü zeban
 Şâh nâmına bir tırâz eyle
 Âleme tâze sûz ü sâz eyle
 Köhnezâr oldı güfte-i pîşîn
 Nevbahâr ile asrı kıl tezyîn
 İdüb emrine imtisâl heman
 Levha-i âca kilkim oldu revan
 Kısaperdâz olub ve sihr âmûz
 Kavle virdüm amel kılub nevrûz
 İdüb uşşâk ile nevâ-yi karîn
 Bûselikde kılub hezâr enîn
 Virüben Sa'd'den Hümâ'ye nemâ
 Ol hikâyâtı eyledüm imlâ

Selim hakkında yazdığı beyitlerde de şunları söy-
 liyor :

Umde-i mülk-i zübde-i Osmân
 Nâsır u nâzır-ı zemîn ü zaman
 Şâh-ı şâhan Selim-i rûy-i zemin
 Görmedi mislini mekân ü mekîn
 Çekdi *Abdî* garîb mihnet ü renc
 Hâk-i pâyine oldı gevher senc

Eserde Cafer Paşa hakkında da uzunca bir medhiye
 münderiştir.

Sa'd ü Hüma hikâyesi âşıkane bir maceradır. Ve
 ekseriyetle Sa'd ile Hüma'nın bu zemindeki muhaverele-
 rinden ibarettir. Bazı gazel, rubaî ve beyitleri de ihtiva
 eden bu mesnevî, lisan itibariyle pürüzsüz olduğu gibi
 san'at bakımından da muvaffakiyetli bir hikâye olarak
 gösterilebilir.

Sa'd ü Hümâ'dan

— I —

— در عاشق شدن سعد افتاده چه‌م‌ای پری زاده در آب مرغان —

Gül olub biri bülbül-i gûyâ
 Biri birine oldılar şeydâ
 Gonceler gancile olub handan
 İtdiler gizli râzı cümle iyan
 Biri biriyle oldılar hurrem
 Keşf-i râz oldı kalmadı mübhem
 Kaçuben halkdan semenbûyan
 Kıldılar bir tarafda ayş-ı nihan

Biri birine itdi nâz ü niyâz
 Bâb-ı mihr ü mahabbet oldı bâz
 Didi Sa'd evvelâ ki ey dildâr
 Yoluna nakd i ömrüm ola nisâr
 Pederin mihr ü mâderindir mâh
 Yohsa virmez bu hüsnî nâsa İlâh
 Başdan ayağa ey perî peyker
 Şîr ü şekkerle tynetin yekser
 Mâh-ı enver misin veyâ hurşîd
 Şem'i hâver misin veyâ Cemşîd
 İsm ü resmin nedür benüm hânım
 Kulunum kıl kabûl sultânım
 Menzilin kande ey Hümâ sâye
 Gün rühin mihr ü mâha pîrâye

— II —

— در پاسخ دادن همای پرواز سعد پر-وزوگداز را بر عنای —

İsmim oldı Hümâ-yi ferruh fâl
 Resmim ile zamâne mâlâmâl
 Reng-i rûyimle pür zemîn ü zaman
 Rûy-i mûyimle doldı kevn ü mekân
 Pâsbânımdürür meh-i devran
 Rühimin müşterîsi mihr-ı cihan
 Leyli zülfünedir cihan Mecnun
 Niçe Pervîz'i hecrim itdi zebun
 Doldı âşıklarımle rûy-i zemin
 İşleri rûz ü şeb enîn ü hanin
 Hiç bir kimseyile kârım yok
 Bu bütün dehr içinde yârim yok
 Sen dahi mübtelâ-yi dâm olma
 Nakd i câna gam u elem alma
 Serv-i nâzım velik âzâdım
 Kimse görmez beni perîzâdım
 Gönlünü bâde virme gel zinhâr
 İşimiz başa çıkmaz âhır kâr
 Dimezem ol nigâra bî şefkat
 Mühribanlıkda mihr i pür şevket
 Bu kadar var ki bîkr ol peyker
 Kimse ana ne yâr ü ne şevher
 Oldı mahcûb ol kamer dîdâr
 Kâr-ı düşize şerm olur bisyâr
 Bâde nûşidi gerçi lâleizâr
 Fikr-i nâmûs iderdi leyl ü nehâr
 Dür-i nâsüftesini ân ü evân
 Dîde-i cevherîden itdi nihân
 Mest ü hüşyârlıkda ol cânân
 Olmadı gaflet üzre lâhze vü ân
 Gevherin dürc içinde saklardı
 Kal'esin burc üzre beklerdi
 Nûrdan âferîde bâğ idi
 Miyvesini yimek yasağ idi
 Şevki galib olub nigâre heman
 Âşika mâil oldı ol cânân

Tâli'-i sa'dı Sa'd'ın oldu büleñd
Çü nevâzişler itdi ol gülhand
Yâre mâil olub diğêr bâre
Dil-i mecrûhuna kılur çâre

— III —

—Âşık dilinden gazel—

Bizi ey can gamın harâb itdi
Hâne-i ömrümi yebâb itdi
Bilmezem gayrılarla hâl nola
Âteşin bağrımı kebâb itdi
Dâd ü feryâd elinden ey dildâr
Tenimi hasretin türâb itdi
Lâ'lini gayrlar emer ey döst
Reşkden cânım ıztırâb itdi
Halka oldum gülünce sevdiceğim
Hecrin ey can beni harâb itdi

— IV —

—Maşuk dilinden gazel—

Gamım olmaz ger olasin gamnâk
Gözlerüni ger idesin nemnâk
Ne gamım var düşersen âteşe sen
Hecr cevri ger ide ceybin çâk
Dilini gam yimekten âzâd it
Yohsa gam âteşi yakar seni pâk
Zerrece hâtırımnda yokdur gerd
Kılasın bin kez âh-ı âteşnâk
Gamdan artuk senin karînin yok
Hasret-i rûyim ile olma helâk
Bülbül olub ger idesin feryâd
Güllerüme sabâdan olmaz bâk
Gerçi dürlêrle pür kelâmın i yâr
Güşvâr ola mı has ü hâşâk

Abdi (XV inci asır Divan şairlerinden) — Tezkirelerde adına tesadüf edilmeyen Abdî'nin 10 manzumesi Hacı Kemal'in (918-1512) de vücude getirdiği *Camiün-nezair*'de kayıtlıdır. Bu şiirlerde şairin hayatını aydınlatacak ufak bir kayda bile tesadüf edemedim. *Camasb-name*'yi yazan Abdî'nin de bu şiirleri yazan şair olmadığını tahmin ediyorum. Çünkü *Câmasbnâme*'nin lisanı ile bu manzumelerdeki lisan arasında büyük bir fark seziliyor.

Vücude getirdiği şiirlerden anlıyoruz ki, Abdî, divan edebiyatı tekniğine hakkıyla sahip, kudretli bir şairdir.

Manzumeleri aynen iktibas etmekle iktifa ediyorum :

— I —

—Gazel—

Nisbet itdükleriçün kametüne gâh gehf
Nâzdan ayağı üzre duramaz serv-i seh

Nola nerkis yata gülşende varub mest ü harâb
Dest-i mihrünile dün bâde virübdür külehi
Lebinin nükteleri gonçe-i dil teng itdi
Kodı nerkiste seher şîve-i çeşm-i siyehi
Sîneme her ne kadar tîr ü belâ atdun ise
Anı şerheyledi bir bir yine kabrim giyehi
Leb-i canbahşına öygündüğüçün âb-ı hayât
Vâdi-i zulmete saldı anı baht-ı siyehi
İşiginde ko bu *Abdî* kulunu dûr itme
Bülbülün bâğ-ı cinandır sanemâ cilvegehi
S. 889

— II —

Cür'a-i lâ'lin bana bes kevserile selsebil
Cânım için cennet ehline kamu olsun sebîl
Tîr-i gamzen zahm uraldan dil yanar mânend-i şem'
Ger inanmızsın nazar kıl kim fetilimdir delil
Âlemi kanlu yaşım şol denlü seylâb itdi kim
Gözlerimden dem ururlar şimdi Ceyhûn ile Nil
Gel karâr it bu dil-i sûzânım içre döstüm
Âteş-i sûzânı çünkim gülsitân eyler Halil
Ey şeker leb âb-ı hayvan öygünürmüş lâ'line
Anın için vâdi-i zulmetde kalmışdır zelil
Sanma *Abdî* bendeni cânâ kapundan dûr ola
Çünkü ey şirin dehen gönlün sana virdi kefil
S. 394

— III —

Ol güneş yüzli getürdügiyiçün zer hâtem
Reşk idüb nâle ider ey meh-i enver hâtem
Dest-i sîminin öpünce sanemâ bende misâl
Pûte-i gamda ne canlar eridir her hâtem
Urf idüb gerçi kalemler yürüdürler liykin
Söylemez lâ'l-i lebin sırrını saklar hâtem
Dehenin kıldı rakîbile beni sana esîr
İns ü cinni nitekim itdi müsahhar hâtem
Mey-i gülgün ile sâkî kadehi eylese pür
Sanuram kim idinür lâ'lden efser hâtem
Meykede içre nola *Abdî* Süleymanlığ ide
Taht olur tahta-i peşhun ana sâgar hâtem
S. 459

— IV —

Boyun bir nahl ârâdır güli var
Benüm gibi hezâran bülbülü var
Cemâlin gülşeninde deste deste
Mutarrâ tâze vü ter sünbülü var
Benin ol hindüdür haddinde Rûm'a
Getürmiş satmağ ister fülfuli var
Dü âlem cûş ider bir cür'asından
Leb-i lâ'linde yârın bir müli var
Nice can virmesün biçâre *Abdî*
Çün anun bin dil alur bir dili var
S. 262

— V —

Gafil olma ey melek âhım okından kıl hazer
 Kim dokuz kat cevşen-i eflâkden eyler güzer
 Geldiğince sîneme bir lâhze ârâm eylemez
 Tîr-i gamzen ey kemân ebrû iken nâzûk geçer
 Ey melek manzar seni bir lâhze göstermez bana
 Bilmezem ne-ster [1] aceb benden sipîhr-i kîne ver
 Leşker-i gam döstüm her yandan el bir idüb
 Bu dil-i vîrânımın bilsem nesin yağmâ ider
 Âşık-ı sâdıklara düşmenler itmez itdüğün
 Elhazer ey döstlar ol bî vefâdan elhazer
 Görinen encüm değül ey mâh rû kevn ü mekân
 Âteş i âh-ı dil i *Abdî*'den oldı pür şerer
 S. 268-269

— VI —

—Gazel-i müveşşah—

Ey münevver rûh şu kim tebdîl-i devran gösterir
 Tapunı iklim-i hüsn ehline sultan gösterir
 Hey ne bâlâdür kadin kim seri sergerdân ider
 Vey ne sevdâdur saçın küfri kim îman gösterir
 Şöyle mahkûmundur insân ü perî rûlar senin
 Lâ'lin ey mehrû meğer mühr-i Süleyman gösterir
 İzünün tozını efser idinen kulu felek
 Âsmân-ı rif'ate hurşid-i tâban gösterir
 Her kaçan kim akreb-i mahlûbunu keşfide bâd
 Lertzeler düşüb günün cirmine cevân gösterir
 Meyl idermiş kim işiğünde karâr ide rakib
 Hey ne cehlile özin itlikle yeksan gösterir
 Hâline ayn-ı inâyetle nazar kılmak gerek
 Işkunile şol ki eşkin bahr-i umman gösterir
 Mürğ-i dil dolaşdı zülfün ağına cânâ aceb
 Meskenin ol miskinün çâh-ı zenahdan gösterir
 Zâhidin peymâmı vardur gerçi ki mey içmeğe
 Rühlerin şevkiyle dîrsen kim ne peyman gösterir
 Her nazarda aynıma bir nakş ider hüsnün iyan
 Her tarafda lâle vü nesrîn ü rayhan gösterir
 S. 179

— VII —

İşin cefâyise cânâ bu cânâ yetmişdür
 Hem bu cânâ mı cümle cihâne yetmişdür
 Şu denlü yâre idübdür ciğerde gamzen kim
 Kadim hilâl-i kamer veş kemâne yetmişdür
 Çü subh mihr-i visâlin doğa diyu nâgâh
 Gözüm yaşı bu hayâl il kane yetmişdür
 Ne fitne saldı cihâna şu hûni gözler kim
 Dolub figan ile yer âsmâne yetmişdür
 Ne denlü yüz çevirirse habîb ben dönmen
 Kulum dimiş diyu bir kez bahâne yetmişdür
 Muhayyer üzre dinübdür çü aşk kanûnı
 Ne deff ü ney bize çeng ü çegane yetmişdür
 Di *Abdî*'ye i sehâ ehli yolda kalma sakın
 Yavah yavah yürüyen nerdübâne yetmişdür
 S. 120

— VIII —

Bulmadum derd-i dile çâre elimden ne gelür
 Başladum nâle ile zâre elimden ne gelür
 Tan mı bülbül gibi feryâd ü figan eylese kim
 Çün olur hemdem i gül hâre elimden ne gelür
 Redd idüb ben kulunu uydı hasûdun sözine
 Buldı fırsat o yüzi kare elimden ne gelür
 Burc-i nahs içre çü habs oldı sitârem nideyim
 Yâri kılmaz ki irem yâre elimden ne gelür
 Beni incitmek için yüzümü gördükce habîb
 Döndürür yüzünü ağıyâre elimden ne gelür
Abdiyâ irmeğe didâr-ı halîle şeb ü rûz
 Düşmişem yanaram uş nâre elimden ne gelür
 S. 240-241

— IX —

Gamzenün cevri şehâ âşika ihsan görünür
 Zülfünün küfri senin zâhide îman görünür
 Ne perî ruhsın eyâ hûr-i cinansın acabâ
 Sıfatın cümle melek cünbişin insan görünür
^وdepredicek bâd i sabâ zülfün ucun
 Karanu gicede sankim meh-i tâban görünür
 Hüsnün evsâfını vasf eyleyecektir sanemâ
 Ne kadar kim gözüme defter ü dîvan görünür
 Zülfün ucıyla inüb çâh-ı zenahdânuna âh
 Bendile anda niçe Yûsuf-i Ken'an görünür
 Ser i sevdân ireli her gice bu gözlerüme
 Kirpiğin hâb iricek hâr-ı mugaylân görünür
 Bir saat yüzünü *Abdî* sanemâ görmezise
 Arz-ı vâsi'dür eğerçi ana zindan görünür
 S. 227-228

— X —

—Nazîre-i Abdî muammâst her beytrâ—

Tâ cemâlün gülsitânın gördüğüm zîbâdürür
 Öyle hoşhân oldı dil muhtâc-ı her güyâdürür
 Bu şekilde tiğ ucundan yâ çeker câzû gözün
 Saldı uşşâk içre bir gavgâ ki hoş gavgâdürür
 Menziline dil varub nakş oldı Mûsâ'ye nasîb
 Sen kadem andan getür yirin dahi a'lâdürür
 Geldi gün mîzâna ebrûniile zülfün seyrine
 Sâilindür nûr umar senden aceb şeydâdürür
 Bir nazar kıldum cemâli mihrine gördüm iyan
 İki aya zülfi tâc olmuş bu ne sevdâdürür
 Sûret itdüm kiblei çün hâli gördüm anda hoş
 Secdem ol mihrâbadur kim mescid-i aksâdürür
 Şol tamâm ayı bana arzeyleme terk it yüri
 Hikmet-i Yezdân'ı gör bîmisl ü bîhemtâdürür
 Ger bana tâc ola zerden hâk-i pâyin isteyem
 Andan anun kıymeti bana dahi a'lâdürür
Abdiyâ gördüm elimde ibtidâsın cümlelenin
 Yâdına didüm bu şi'ri gör ki ne garrâdürür
 S. 182

Abdî (Sarhoş) — XVI ncı asrın kıymetli şahsiyetlerinden biri olan Abdî, Sarhoş lâkabiyle şöhret kazanmıştır. Hayatı hakkında pek kısa malûmatımız bulunan şair, «Divanı hümayun» kâtiplerinden iken (1002—1593) de nişancı olmuş, sonra azledilmiş, (1009—1600) de deftereminliğine tayin edilmiştir.

Bazı harıplara bilfiil iştirak eden şairin vefatı Sicil-deki kayda göre (1014—1615) yılındadır.

Abdî'nin bugün elimizde *Zafername-i Kal'e-i İstevâr* adlı bir eseri mevcuttur (*Mlt. Alm. K. Mz. No: 1328*).

Eserin baş tarafında farsça şöyle bir kayıd görülüyor:

«اینست نثر و نظم ظفرنامه حصن حصین اعنی قلعه استوار که نامش
یاقق و در قریب قلعه تاتا و سنارتن و چشنگ و بیا و بود هل و فودوار
و ترانجوار که عبدی چلبی نظم کرد ز کتاب در عالیست الشہیر سرخوش
عبدی و این نظمت کہ سردار عالی مقدار سنان پاشای کامکار با سلطان
صاحب قران و ظفر قرین فرستاد بحضورش بخواندند و سجده شد کرد
و خلعت فرمود در غزاه فتح و نصرت»

Yedi sahifelik mensur bir mukaddimeden sonra 317 beyti ihtiva eden bu kıymetli eser, zaferden doğan bir sevinçle yazılmış güzel bir manzumedir. Esasen Abdî'nin daha ziyade hamasî şiirlerde muvaffakiyet gösterdiği vâzih olarak anlaşılıyor. Vatanını candan seven bu adam, şeyhülislâm vasıtasile padişaha takdim ettiği manzum bir arizada (*Tpk. Bg. K. Mc. No: 403*) da devrindeki yolsuzlukları açıkça söylemekten çekinmemiştir.

Mecmuada, «Divân-ı hümayûn kâtiblerinden Sarhoş Abdî söyledi. Müftî efendi'ye virüp halifetullâha îsâl etmeğe İstargon kal'esi teshîr olunduktan sonra Eflak muharebesinde bulunmuştur.» başlığıyla kayıtlı olan bu şi'ri ayenen naklediyorum:

Elâ ey pâdişâh-ı âsman baht
Hümâyun saltanat şâli-ı cevanbaht
Kelâm-ı Hak'kı gûş it döstlardan
Şehâ serhadleri kapladı düşman
Tamişvâr ile Küle kaldı ancak
Adû zaptındadır hep gayrı sancak
Bidun'a tâbi' olanlar da el'an
Kalubdur Solnuk u Huyan u Hatvan
Birisi dahi İstûni Beligrad
Kalanın hâke oldu cümle berbad
Çalıştılar esâsın cümle kal'e
Yıkıldı kalmadı bir taş u kal'e
İder ekserini ihrâk bin-nâr
Bize düzah azâbın kıldı küffâr
Çü tedbirinde noksân ide serdâr
Olur küffâre mü'minler giriftâr
Yıkılır memleket olur perişan
Gider elden hem Eflâk ile Buğdan
Kalup Papa'da bekçi hayli tâtâr
Yanık (1) içinde dahi niçesi var

(â) Yanık Kalesi.

Virilmek vâcib olmuşken mevâcib
Birisi olmadı çün oldu tâlib
Anınçün cümlesi oldu perişan
Tatarlardan kimesne yoktur el'an
Yeniçeri sipâhî vü silâhdâr
Eğer olsa idi anları yoklar
Bulunur idi rub'ı ande mevcûd
Esâmîdir olan defterde ma'dûd
Ağası bî kusûr alur vazife
Bilür mi ola bu hâli halife
İki yerden virilür bir sancak
Be bu sancak değil bir sancı ancak
Zâimin şimdi noksânı kati çok
Sipâhinin devede kulağı yok
Kani serhadde timâr ü zeâmet
Aluptur ekserin erbâb-ı devlet
Stanbul'da çoğı saklı vü gümdür
Sorulsa her biri dir âdemümdür
Eğer *اوتکه* gibi olsa yerli (?)
Olurdu atı dâimâ eyerli
Olunca hâl-i devletten haberdâr
İderlerdi adûya doğru ılgar
Otuz olan zâimin uci yoktur
Bu sancaklarda noksan şimdi çoktur
Elinde çoğunun yüz bin zeâmet
Kimin alur kimin eyler ferâgat
İki üç yüz bin eyler dahi yetmez
Soniur diyu zîrâ havf itmez
Kırıldı kalmadı yoğ oldu varı
Kani serhadlerin merdi yararı
Virilseydi bir ere müft dirlik
Yolunda ölmeğe eylerdi birlik
Satar mahlûli hep beğler beğiler
Kani bu hak kelâmı sana söyler
Şu kim mâli olup eyler ticâret
Satup mahlûlünü eyler ticâret
Çoğunun adı var kendisi yoktur
Bu gûne kulların gayet te çoktur
Dilirim diyu dilsüzler çoğaldı
Düşen timârı ekser anlar aldı
Düşen mahlûle ma'zûl olmamıştır
Alan dahi yeğine gelmemiştir
Cünûd içre bu hâli gördi düşmen
Bu denlü ihtimâli gördi düşmen
Niçe çalışmasun tiğ u teberle
Ana karşı varır yok cân u serle
Aceb devre irişdi ehl-i islâm
Zebûn itti kamûsun hüzn ü âlâm
Kimesne idemez arz-ı vekayi'
Ağalarda çoğalmıştır tevabi'
Yazılsa sunmak için niçe rik'a
Ararlar âdem için buk'a buk'a
Değildir hiç bir vechile kabil
Ola kâğıtları sen Şâha vâsil

Yazup serhadlerin âhır cevâbın
 Bulam diyu kıyâmette sevâbın
 Ayağın toprağına ittim irsâl
 Nola sultânım anı itsen isâl
 Çü sensin şeyh-i islâmı zamânın
 Çü sensin merci'i şâh-ı cihânın
 Kime varsın bu kâğıd sen dururken
 İhâta eyledi etrafı düşmen
 Gezerler boynı bağılu ehl-i islâm
 Bahâsın virmek için eyleyüp vâm
 Gün olmaz gelmeye feryâdcılar
 Meded deyu muâvin asker ister
 Yerinde yerlü asker yok ne çâre
 Ki vara yardım ide bir hisâre
 Vukufum olmağıle mâcerâye
 Anı arz eyledim uş hâkipâye
 Kalur mı âdemin hiç ihtiyârı
 Ki yazmaya bu hâl-i ızırârı
 Umarım senden ey Feyyâz-ı biçûn
 Hemîşe Pâdişâh-ı rub'-i meskûn
 Adû üstüne azmi idine hû
 Gele karşuya düşmen boynı bağılu

Kâtip Çelebi'nin *Fezleke*'sinde de (S.261)şairin«Defter emîni Sarhoş Abdî efendi dahi mukaddemâ bu beyti dimiş idi» serlevhasıyla şu tarihi kaydedilmiştir:

قلمیوب چون جقدی استرغوندن
 عبدی بو اصحاب کفر واهل نار

Vatanperver bir şairimiz olan Abdî'nin Zafername-sinden bir tarihini alıyorum:

— 1 —

Vezîr-i a'zam-ı sultan Murad Hân
 Ki oldur mazhar-ı eltâf-ı Hâlık
 Şeh-i kişverküşânın emri ile
 Gazâya azm idüp ol merd-i sâdik
 Sene isnâ vü elfin âhırında
 Olup zilhiccede serhadde lâhik
 Alındı Tata Papa vü Senmarten
 Kırıldı niçe mürtedd ü munâfık
 Geçüp andan dahi Pâşâ-yi ekrem
 Varıldı bir hisâra nâmı Yanık
 İçi mevlû idi küffâr-ı bî dîn
 Kimi harbî kimisi abd-i âbik
 Biri Tuna birisi nehr-i Râye
 İki su olmuş ol sûra dolaşık
 Rakîb âsâ olup mâni' visâle
 İrişmez dâmenine dest-i âşık
 Bu hizmet ki iderdi anda Pâşâ
 Şeh-i âlem ne lûtf eylerse lâyık
 Harâm olmuş idi uyhu gözine
 Yatardı her gice gamla uyanık

Muharrem ayının on ikisinde
 Aceb lûtf eyledi ol Hayy-i Hâlik
 Bozuldu gitti küffârın tabûri
 Pür oldu leşker ile ol aralık
 Bu cem'iyet perîşân olmayaydı
 Dirilse bir yere cümle halâyık
 Anunçün didi *Abdî* ana târîh

حقك لطفى الله فتح اولدى يانق

Abdî (Sarı Abdullah) — XVII nci asrın en maruf şahsiyetlerinden olan Sarı Abdullah, bütün menbaların verdikleri malûmata göre, Mağrib şehzadelerinden birinin oğludur. Bizzat Şair, vücade getirdiği Mesnevî şerhinin « Der beyân-ı sebab-i telîf » kısmında kendisini « Abdullah bin Esseyyid Mehemed bin Abdullah » diye takdim etmektedir. Müstakimzade ise onu, « Seyyid Abdullah bin Mehemed bin İbrahim » başlığıyla mevzu bahsediyor (*Thf.*).

Şairin babası, Ahmed I. zamanında İstanbul'a hicret etmişti. Müstakimzade'ye göre, «İslâmbul'a gelüp Beylerbeği Mehmed Paşa'ya damad olup anlardan Abdî efendi zuhûr eyledi (*Thf.*)». Halikatürüesa'ya göre de, «Vâlid-i mâcidleri Seyyid Mehmed diyâr-ı Mağrib şehzâdelerinden iken bir tarîk ile cânib-i Rûm'a hicret ve dâr-ı izzet olan İstanbul'da bast-ı seccâde-i ikamet ve taraf-ı devlet-i aliyyeden şânına mülâyim vezâif ve ta'yî-nât ile muazzez ve mültefet olarak zamân-ı Sultan Ahmed hân-ı evvelde sadr-ı â'zam olan Halil Paşa'nın birâder-i mihteri beğlerbeği Mehmed Paşa'nın dulhterini tezevvüc etmişti.

Sarı Abdullah, (992—1584) yılında doğdu. Ve Halil Paşa'nın himayesinde yetişti.

Şeyhî, *Vakayîülfuzalâ*'da diyor ki :

«Vezir Halil Paşa nâsiye-i hâlinde şuâ'-i hads ü zekâ ve nûr-i edeb ve reng-i hayâ ihşâs itmekle kendü hidmetlerinde istihdâm ve terbiyelerine ihtimâm etti.»

Resmî Ahmed de şunları söylüyor :

«Sâhib terceme sâha-i şuhûda dâhil ve sinn-i temyize vâsıl oldukça müşârunileyh Halil Paşa terbiyelerine ihtimâmla hidmetlerinde istihdâm etmeleriyle ulemâ-yi asrından tahsil-i ilm ü irfan ve beyn el-akran iktisâb-ı nâm ü nişân itmişler idi.»

Halil Paşa, derviş meşreb bir adamdı. Onu kendi şeyhi olan mutasavvıf şair Aziz Mahmud Hüdâî ile tanıştırdı. Ve ona mürid olmasına sebep oldu. Daha sonra babalığının delâleti ile Melâmîliğe de intisab etti. Lâlizade Abdülbakî, babasından, o da bizzat Sarı Abdullah'tan naklen bu hususa dair şunları söylüyor (*Mlt. Alm. K. Mz. Mc. No. 785*).

« ... Müellif-i kasîde ceddîm قدس سره hazretlerinin vakt-i inâbetlerinde vâki' olmuştur. Sinn-i şerifleri on dörde bâliğ murâhik-ı nâbâliğ iken keyfiyyet-i irâdet ve biatleri vuku'unu böylece nakil buyurmuşlar ki: Bir

gün babalığım Elhâc Hüseyin bana hitâb idüp didi ki ey habibim nûr-i didem ben pîr-i alil oldum. Mevtim karıbdır gel seni benim hak dostlarım vardır Anlar ile âşinâ ideyim. Ancak ol meclis-i şerife dâhil olduğunda sana suâl ederler ki bize gelmekten murâdın nedir ne taleb edersin derler sen dahi ol vakit benim matlûb ve maksûdum Allah'tır Taleb-i Hak'ka geldim deyu cevab ver dedi tenbîh eyledi. Emir sizin dedim. Beni alup istanbul'da kırkçeşme kurbünde odalarına götürdü. Bir odaya girdik bir pîr-i nûrânî bez dokuyup durur. Hacı Hüseyin selâm virüp zânû-yi mubârekini bûs eyledi. Ben dahi dest-i şerifini bûs eyledim. Hacı Hüseyin ta'rîf idüp oğlumdur kalbine nazar buyurun dedi. Efendimiz emreylediler mi deyu suâl eyledi, Hacı Hüseyin dahi belî anların izn ü emirleriyle getürdüm dedi. Ol pîr-i rûşen zamîr kalkup postuna oturdu. Ve hücre-i şerifenin divârını kakup ey ihvan cem'olalım deyu nidâ eyledi. Cümlesi odalarından gelüp pîrin hücreğine cem'oldular. Halka olup oturdular. Ol vakit pîr bana hitâb edüp ey oğul bize ne murâda geldin istersin deyu suâl eyledi. Fakir dahi taleb-i Hak'ka geldim. Matlûb ve maksûdum Hak'tır dedim. Buyurdu ki öyle ise Allah'tan gayrı derûnundan çıkar. Gel karşımda otur. Gözlerin yum Derûnundan ne zuhûr ider ise eylesün hicâb etme. Muktezâ-yi feyzi görelim dedi. Heman ol dem derûnumda bir şey kalmadı. Diz çöküp karşusuna oturdum. Gözlerim yumup müteveccih ilâllâh oldum. Vâfir zaman müterakkib oldum. Derûnumda bir şey zâhir olmadı. Gözüm açup anlara nazar eyledim. Cümlesinin müyları üpermiş rûyları kızarmış anları bu halde göricek bana bir cezbe gelüp bilâ ihtiyâr Allah deyu na're ettim. Kendimden geçtim. Bihod yere düştüm. Bir zaman geçmiş sonra aklım başıma geldi. Kalbimde bir nûr lemeân ediyor. Gözümle gördüm. Pür şevk olmuşum Hücre-i şerifede ancak ol pîr ile Hacı Hüseyin kalmış. Kusûru gitmiş. Pîr yine bez dokumağâ meşgul olmuş. Hacı Hüseyin oğul gidelim deyüp elime yapıştı. İkimiz dahi pîrin zânûsunu bûs ederek gider iken derûnumdaki nûr halk görmesün deyu kürkümü kavuşturup setir sadedinde oldum. Pîr-i rûşen zamîr hande ederek oğul anı her göz görmez setre hâcet yok heman derûnunda hıfza sa'yeyle deyu keşf-i hâl eylediler. Bu minvâl üzre niçe zaman ol nûr kalbimde lemeân idüp aşk u şevkım gün begün firâvân olurdu. Hâtırma gelür idi ki efendimiz emr ittiler mi deyu Hacı Hüseyin'e suâl ittiler. Âyâ bunların efendisi kimdir anın dahi cemâl-i şerifini görmek müyesser olur mu diyüp gâibâne âşık-ı sâdik olmuş idim. Ve Hacı Hüseyin'e suâle hicâb ider idim. Bir cum'a günü Hacı Hüseyin oğlu salât-ı cum'ayı bugün Ayasofya câmi'i şerifinde edâ idelim. Seninle gidelim dedi Varup salât-ı cum'ayı edâ idüp ba'ded-duâ taşra çıkarken Hacı Hüseyin bir kerre ardına bakup âdâb üzre selâma müterakkib oldu.

Fakir dahi âyâ kimdir deyüp yanında dururdum. Gördüm ki câmi'i şeriften beru bir pîr-i münîr gelüp selâm virüp Hacı oğlun bu mudur deyu benim yüzüme baktıkta bende heman cezbe zuhûr eyleyüp yere düştüm ve bihûş oldum. Aslâ kendimi bilmem. Halk başıma cem'olmuş. Hacı Hüseyin dahi suâl edenlere oğlumdur masrû'dur cevâbiyle nutk idüp beni bir ham-mâla tahmil eyleyüp hânemize gelmişiz. Aslâ şuûrum yok. Bir zaman yatmış kalmışım. Sonra aklım başıma geldi. Hacı Hüseyin'den ol pîr kimdir deyu suâle ccsâret eyledim. Buyurdu ki, ey oğul cümlemizin efendisidir. İdris Ali efendi derler. Kutb-i zaman sâki-i cezbe-i Rahmân el'an ol sultandır. Kırkçeşme odalarında gördüğün ihvan cümlesi bu zât-ı şerifin âteş-i aşkıyla süzân ve ubûdiyyet ve itâatında cân ü baş ile bende-i fermanıdır. Elhamdülillâh seni bendeliğe kabûl eyledi. Anın izniyle senin kalbine baktırdım. Kırkçeşme odalarında vardığın pîr efendimiz tarafından nazar-ı kalbe me'mûrdur deyu keşf-i hâl buyurdularında şübhem zâil ve murâdım hâsıl oldu. Vakt-i irâdette zuhûr eyleyen nûr her bâr kalbimde âşikâr idi. Gözümle gördüm. Bir iki sene mürûrunda konşuluğumuzda bir genc avret bana mübtelâ olup her bâr mekr ü iğvâ ile arz-ı hüsn ü bahâ iderdi. Âhırulemr bir gün kapusu önünden geçerken beni hânesine aldı. Nâr-ı ünfüvân-ı şebâb ol mel'ûneyi kâmyâb eyledi. Heman ol anda kalbimde nûr mestûr ve kasvet-i derûn ve inkibâz-ı küllî zuhûr idüp ıztırâbât-ı günâgün ile bihuzûr oldum. Dembedem halecân-ı can firâvan ve zevk-ı derun fikdâniyle mazhar-ı husrân oldum. Derûnumda aslâ râhat kalmayup bir elem-i elime giriftâr oldum ki her gören sana noldu hasta mı oldun deyu suâl ederlerdi. Bir gün Hacı Hüseyin ey oğul sana noldu. Şevk-ı dilin kalmadı. Seni kasvet ve selvet üzre müşâhede iderim. Galibâ senden bir kebîre sudûr eyledi deyu suâl buyurdukta ketm-i hâle mecâl kalmayup mâvaka'ı ikrâr eyledim. Oğul sana had lâzım gelmiş. Niçün bana söylemedin gel gidelim İcrâ yi hükm-i şeriat idelim deyerek beni yine Kırkçeşme odalarında pîrin huzûr-i şerifine getürdü. Vâki'i hâli söyledi. Hazret-i pîr dahi kel-evvel ihvânı da'vet eyledi. Halka ve deynek getürölüp bana hadd-i zinâyı tamamen ikamet eylediler. Her bir darbede bir zevk-ı derun hâsıl olarak itmâm-ı hadde evvelki zevkım kâmil oldu. Lâkin ol nûri- kalbî min ba'd zuhûr etmedi.

Bu hikâye-i şerifeyi ced merhûmun lisânından mesmû' olmak üzre Vâlid efendi merhûm bu fakire rivâyet buyurdular.»

Sarı Abdullah'ın memuriyet hayatına ait malûmat *Halikatürrüesa*'da şu suretle kayıtlıdır :

« . . . Halil Paşa sadâret-i sâniyesinde cânib-i İran'a serdâr ve bunlar dahi tezkerecilikleri ile kâmkâr olmanın o esnâda reisülküttâb bulunan Mehmed efendi

meştâ-yi Tokat'ta otuz yedi saferinde sefer-i âhrete şitâb ve bunlar riyâsetle şerefyâb olmuş idi. Sene-i mezbûre ramazanında Husrev Paşa mühr-i hümayûn ile tebci ve Halil Paşa azl ile tebdil olundukta Musli efendi riyâi sete nâil olmağın bunlar Halil Paşa ile tebdil-i rîş ü libâs ve Üsküdar'da Aziz Mahmud Hüdaî âsitânesine ilticâ zimmında def-i istihâş ve himâyet-i istinâs olmuşlar idi. 39 (M. 1629) hilâlinde Halil Paşa âhrete rihlet ve bunlar on sene kadar muhtâr-ı inzivâ ve uzlet oluktan sonra 47 (M. 1637) evâhirinde rikâb-ı hümayun riyâsetiyle mesrûr-ül-cenân ve sultan Murad hazretleriyle Bağdad seferine revân oldular. Esnâ-yi fethü zaferde kazâen şehîd olan reis İsmail efendi'ye halef ve 47 (M. 1637) senesi âhırında Diyârbekir'de Bedayül-vekayî sâhibi Hüseyin efendi'ye selef olup 49 şabanında (M. 1639) riyâset vekâletine mevzûl ve 50 (M.1640) evâsıtında Anadolu ve ba'dehu Cizye muhasebesine menkul 60 (M. 1950) hudûdunda piyâde mukabelesinden ve 65 (M. 1654) evvelinde mensûh mukaatasından ma'zûl oldular.»

Sarı Abdullah bundan sonra hiç bir vazife almadı. Ve ömrünü ibadetle geçirdi. (1071-1660) ta vefat etti.

Topkapı'da Maltepe'ye giden yola defnedildi. Baş taşında talik ile

مرد معنوی شارح مثنوی
سابقاً رئیس الکتاب
حضرت عبدالله افندی
ابن السيد محمد روح
ترتیباً بچون

yazısı, ayak taşında da,

جميع اهل ایمان
ارواحیچون
رضای الله المحون
الفاحه

فی صفر سنه ۱۰۷۱

۲۳

yazısı kayıtlıdır.

Nisarı, şu vefat tarihini vücade getirdi:

Yazık serşîşe-i bezm-i bahâristân-ı âlemden
Yine kaldırdı bir zerrin kadeh rind-i ecel nâgâh
Ki ya'nî bâğbân-ı vahdet Abdullah efendi kim
Dimâğ-ı tab'ına olmuştu bûy-i ma'rifet dilhâh
Beşîr olup sabâh-ı subhgâh-ı İrcîî nâgâh
Meşâm-ı rûhunu pür feyz-i tebşîr eyleye Allah
Nisârî fevti için bâğbân-ı dil didi târîh

کل نسرین عدن اوله الهی صاری عبدالله

— 1071 —

Nailî de şu tarihi söylemiştir:

Gitti ol râstrev-i câdde-i her dü serâ
Ki yanında yoğidi farkı gedâdan şâhın
Hak bu kim zîver-i sernâme-i a'mâli idi
Mansib-ı âhret ol hâce i âli câhın
Fukarâ melcei bir pîr idi dünyâda dahi
Dâr ı ukbâda da makbûli ola dergâhın
Vakt-ı rihlette didim Nâiliyâ târîhin

زائر عدن اوله روحی صاری عبدالله

— 1071 —

Sarı Abdullah'ı bütün menbalar takdirli cümlelerle mevzubahs ediyorlar.

Şeyhî Vakayıülfuzalâ'da diyor ki :

«Mevlânâ-yi mûmâileyh حبت سجال مغفرة عليه feride-i sade-i zaman ceride-i nevâdir-i ilm ü irfân safha-i kalemgîri kabil-i nakş-ı envâ'ı ulûm sahrâ-yi sine-i safâ âyini kalemrev-i hakayık-ı zibende rûsûm edib ü erib siyyemâ matbû'î dîfirîb lûtf-i tab'ı nûr-i subh ı sâdik gibi vâsi' zülâl-i feyz ü atâsı ebr-i bahârî veş müreşşeh rûh-i mücessem zât-ı mükerrerem cevâd ve kerîm müttefik ve halîm idi.»

Safayî de «Ol bülbül-i bâğ-ı maânî ve ol tûti-i beğay-yi suhandânî» nin «maârif ve kemâl ile ma'mûr ve te'lîfât ve tasnîfât ile meşhûr» olduğunu ve eserlerinin «envâr-ı hurşîd gibi şöret-i şehîr ü diyâr» bulunduğunu söylüyor.

Lâlizade Abdülbakî de Sarı Abdullah'ın Meslekül-uşşak adlı eserine vücade getirdiği zeyilde onun hakkında derin bir hürmet hissi beslediğini anlatmaktadır (Abdülbakî'ye bak).

Sarı Abdullah'ın bir çok eserlerini istinsah eden şair ve hattat Cevri de Mesnevî şerhi münasebetiyle onun için bilhassa şunları söylüyor :

Kitâb-ı Mesnevî kim nüsha-i ilm-i hakîkattir
O kim mâ'nâsını idrâk ide sâhib kerâmettir
O feyzin mazharından biri Abdullah efendidir
Ki isti'dâd ile üstâd ı ashâb ı tarîkattir
Bu sözle şâhidimdir Mesnevî'ye yazdığı şerhi
Ne şâhid müddeâmı sîdk ile isbâta huccettir
Fünûn-ı ma'rifette bir mükemmel nüshadır hakka
Ki ecnâs-ı fevâid yoklasan bî hadd ü gâyettir
Husûsâ tarz-ı inşâ vü ibârât-ı dilârâsı
Beyân-ı müşkilât-ı fenn-i i'câz-ı belâgattir
Fazilette bu şerhin gayrıdan lûtfı beş artıktır
Olursa hâtîme târîh-i itmâmı isâbettir
Değil haddim bu şerhin vasfı ammâ cür'ete bâis
Lisâna nutk-ı Şârihten iren âsâr-ı kuvvetir
Sülûk ehli aceb mi olsa peyrev ana ey Cevrî
Cenâb-ı zâtı hakka rehber-i râh ı mahbbettir

Sarı Abdullah, melâmiler ve diğer tarikat mensupları arasında « Veli » olarak tanınmış bir zattır.

Onun Hüdai'den sonra İdrisi Muhtefi, Hacı Kabayı ve Beşir Ağa'ya intisab ettiğini de görmekteyiz.

Melâmiyyei Şattariye'de Sarı Abdullah'ın ağzından şöyle bir kayıt görülmüyor (S. 102-105):

« Pâdişahın gazabından korkup gizlice köyden köye İstanbul'a geliyordum. Bir köyde müsâfir kaldığım akşam yatacağım sıralarda mâbeyn kapusuna bir uşak gelerek bir hanımın benimle görüşmek istediğini ifâde etti. Bizzarûr râzı oldum. Fakat ev sâhibesinin bir fâhişe olması yahud tanınmış olmağım ihtimâli ile bîhuzûr idim. O sırada hanım mâbeyn kapusuna gelüp kapu aralığında durarak bana, Abdullah efendi ben yabancı değilim. Sizi bir kaç kere efendimizin huzûrunda gördüm. Bir şey soracağım. Efendimiz intikal buyurduları vakit kendilerindeki emâneti kime teslim ettiler dedi. Ben Kabâi efendi'nin vefâtını henüz bilmiyordum. Dedim ki: Vefatlarından bile haberim yok. Yerlerine kimin kaim olduğunu nereden bileceğim. İkimiz de Allah'tan hidâyet temennî edüp ağlaştık. İstanbul'a gelüp afvedildikten sonra sâhib-i zamânı aramağa başladım. Bir gün müteessirâne Hacı Kabâi efendi'yi ziyârete gitmiştim. Kabir yanında Beşir Ağa'yı bir kaç kişi ile oturlarken buldum. Yüzüne bakınca nazarımdan cezbelendim ve gavs olduklarını kalben tasdik ettim. Derhal gidüp elini öptüm. Yanındaki zât, Abdullah efendi pek geç geldin dedi. Ben de, Hamdolsun hacere şecere secde ederek gelmedim. Hakikatlerine müteveccih ve kabûllerine müterakkib idim dedim. Yine o zât, fakat bu kadar gecikmek sana yakışmazdı deyince Beşir Ağa, sen sus bu zevk işidir deyüp beni kabûl ettiler. »

Hamzevilere karşı XVI ncı asırdan beri devam edip gelen menfi hislerden Sarı Abdullah'ın da kurtulamadığı anlaşılıyor.

Safayi'nin, tezkiresinde onu müdafaa eder bir tarzda şu yolda söz söylemesi bunu açıkça göstermektedir:

« Mezbûr Sarı Abdullah efendi ol asırda Beşir Ağa nâm pîr ile hemcivâr bulunmağla ekseriyâ görüştüğü ecilden bazı kimseler Hamzavî mezheb olmasına zâhib olmuşlardı. Öyle bir zât-ı kâmil mezheb hilâfında bulunmak emr-i baiddir. Mezbûrun tarîk-ı hilâfa gitmeyeceğine tahrîrât ve tasnîfâtı şahiddir. Âsârını mutâlâa edenlerin ma'lûmudur. »

Sarı Abdullah, hiç şüphe yok ki, nev'i şahsına münhasır kudretli bir şahsiyettir. Tasavvufa, islâmî ahlâkta hattâ siyaset sahasında devrinin en mümtaz simalarından biri olarak tanınmıştır. Yazdığı eserler ise onun derin bir mütetebbi olduğunda hiç şüphe bırakmıyor.

Sarı Abdullah, bir çok eserler kaleme almıştır. Görebildiklerimi yazıyorum:

I — **Çevâhir-i bevâhir-i Mesnevî** : Beş cilt üzerine tertib edilen bu Mesnevî şerhi tamamlanmamıştır. Matbudur.

II — **Semerât-ül-füâd fil-mebde-i vel-maâd** : Beş bab ve bir hatime üzerine tertib edilen bu eser matbudur.

III — **Nasîhat-ül-mülûk tergîben fi-hüsn-is-sülûk** : Mehmed IV.e takdim olunan bu Türkçe eser tab'edilmemiştir (*Sly. Hlt. K. No. 299, Nr. K. No. 2638*).

IV — **Mir'ât-ül-asfiyâ fi sıfât-ı melâmiyyet-il-ahfiyâ** : Arapça yazılan bu eser, Melâmiler hakkında *Fütuhati Mekkiye*'de mevcut olan malûmatın tavihile Muhyeddini Arabi'nin faziletlerinden bahseder (*Sly. Hlt. K. No. 296*).

V — **Ricâl-ül-gayb** : Tab'edilmemiş olan bu eser bu taifeden bahseder.

VI — **Tevkîât-ı salâtîn-i Osmâniyye**.

VII — **Meslekülüşşak** : Türkçe manzum bir kasidedir.

VIII — **Çevhere-tül-bidâye ve dürre-tün-nihâye** : Murad IV. in ahvaliyle Bağdad fethinden ve bazı din ricalinin menkabelerinden bahseder (*Cevri hattıyla : Sly. Hlt. K. No. 213*).

Şairin kendi el yazısıyla olan nüshası, Üniversite —Halis efendi kütüphanesinde (No. 175).

IX — **Terceme-i mekasid-ül-ayniyye**.

X — **Muhâkemat** : (Yh. K. No. 2270).

XI — **Metâli-ul-envâr** : (Mrd. Ll. K. No. 214).

XII — **Risâle fi merâtib-il-vücûd** (Nr..K.No. 2400).

Yahya efendi kütüphanesinde 2396 ve 3637 numaralarda kayıtlı olan mecmualarda da Sarı Abdullah'ın bir hayli yazıları görülmüyor.

Sarı Abdullah kıymetli bir âlim ve bir mutasavvıf olduğu kadar kudretli bir şair olarak gösterilemez. Netekim kendisi de Gülşeni râz mukaddemesinde bunu itiraf ediyor. Fakat yazdığı şiirler «Vahdeti vücûd» prensiplerini ve tasavvuf sistemini pek vâzih olarak ifade ettikleri için «Tasavvufi edebiyat» bakımından büyük bir kıymeti haizdirler.

Sarı Abdullah'ın manzumeleri büyük bir yekûn tutmaz. Ve bunlar ekseriyetle dağınık bir halde mecmualarda kayıtlıdır. Üsküdar - Haşimpaşa kütüphanesindeki bir mecmuada (No. 15), Eyip-Mihrişah sultan kütüphanesindeki Gülşeni râz sonunda ve Süleymaniye Kütüphanesindeki kıymetli bir mecmuada onun yalnız kasideleri bir araya getirilmiştir. Fakat şairin hece ve aruz vezniyle daha bazı manzumeleri mevcut olduğu muhakkaktır.

Onun en meşhur manzumesi « Meslekülüşşak » adını taşıyan kasidesidir ki bunu eserimize aynen alıyoruz. Bu manzumeyi Lâlizade Abdülbakî ve Habeşizade Rahimî gibi melâmî şairlerinin zeylettiklerini de görmekteyiz.

Şairin en mühim manzumesi ise hiç şüphe yok ki «Gülşeni râz» ıdır. Bu mesnevînin her nedense büyük bir şöhret kazanamadığı anlaşılıyor. Hattâ Sarı

Abdullah'tan bahsedenler, — Müstakimzade müstesna (*Thf.*) —, bu eseri kayıd bile etmemişlerdir. Halbuki vahdet telâkkilerini metodlu bir tarzda hulâsa eden bu eser, muhakkak ki bu vadide yazılan kitapların en kıymetlilerinden biridir.

1011 Beyitten ibaret olan Gülşeni râz'ın muhtelif kütüphanelerimizde üç nüshasına tesadüf ettim (*Um. K. No. 3822, Üs. Hş. K. No. 43, Ey. Mhş. K. No. 199*).

Umumî kütüphanedeki nüshanın son sahifesine, birinin ilâve ettiği notta bu eserin Oğlan Şeyh İbrahim'e aid olarak gösterilmesi tamamiyle yanlıştır.

Sarı Abdullah'ın bazı manzumelerini örnek olarak alıyorum :

— I —

Kâzibim bu sözümdе yalansam
Doğrusun söylerim müselsamsam
Aşkıım ben cemâl-i cânâne
Mest-i aşkıım aceb mi nâlânsam
Kaptı ol dilrübâ dil ü cânı
Tan mıdır ben cihanda hayransam
Yârı cevr itti sanmanız görüben
Râh-ı aşkıında zâr ü giryansam
İrmek için bu gün ben ol yâre
Nola ölsem yolunda hem yansam
Anın olurdu kamu bu varlık
Hâb-ı gafletten eğer uyansam
Hâsil olurdu cümle maksûdum
Varımı virüp ana dayansam
Şimdiden girü viremем ammâ
Gönlümi gayre ehl-i ikansam
Görmeyim bu cihanda gayri döst
A'lemim ger ilimde üryansam
Şöyle bu aşk ile alıştıım kim
Dise gerçek o cânile cansam
Çünkü çıktım gamım yok aradan
Gâhi ma'mûr u gâhi viransam
Sırrımı bilmedi benim hiç kes
Sûretâ gerçi kim ben insansam
Kaptı div-i sivâ çü hâtemimi
Hükmi yok neyleyim Süleyman'sam
Saltanattır bugün bana *Abdî*
Âstânı taşını yasdansam

Ünv. K. Mc. No. 247

— II —

İlâhi aşkıın nûrunı
Nihânî gönlümdе buldum
Cemâli şevkına yandım
İyânı gönlümdе buldum
Sürem yerlere yüzümi
Boyadım kana gözümü

Yitirdim kendi özümü
Cânânı gönlümdе buldum
Cânânın kevser ırmağı
Doyurdu bâğ u eyvânı
Hûr u vildân ü gilmânı
Seyrânı gönlümdе buldum
Getürür melekler selâm
İzzet ile Hak'tan kelâm
Kalmaz hiç canlarda zalâm
İmânı gönlümdе buldum
Kalbül mü'mini beytullah
Kalb ül- mü'mini arşullah
Oldukta *Abdi* Abdullah
Sultânı gönlümdе buldum

Mlt. Pr. K. No. 636

— III —

Ey cümle halkı yaradan
Kaldır hicâbı aradan
Seyr idelim her aradan
Hayranın olayım senin
Sensin Ahad sensin Samed
Kullarına eyle meded
Tak boynuma aşkıın kemend
Mecnûnun olayım senin
Sensin evvel sensin âhır
Aşkıın oldı gündен zâhir
Eyle gönlümüzi tâhir
Meftûnun olayım senin
Sensin Kerim sensin Rahîm
Her hallere sensin alîm
Lûtf et bize kalb-i selîm
Teslîmin olayım senin
Habîrim ol basîrim ol
Hem gözüme gönlüme dol
Efendim geldi suçlu kul
Kem kulun olayım senin
Abdî mahzun mücrim kuldur
Vaslın ile anı güldür
Efendim nefsimi öldür
Kurbânın olayım senin

Ank. K. No. F $\frac{6}{52}$

— IV —

— Kaside —

Evliyâdan ey gönül almak dilersen reng ü bû
Yokluk ile ilerü gel varlığından ol aru
Varlık ile kimse girmez evliyânın gönlüne
Yokluk ile varlığında su gibi ol sen duru
Sırr-ı Hak'ka eremezsin zerre benlik var ise
Varlığın perde olubdur işbu yolda key ulu

Şol ki benlik şirkini yokluk ile gidermedi
 Ehl-i vahdet mahfilinde ana dinmez gel beru
 Benliğinden zerre denlu kalur ise ey ahi
 Bin çalışsan assı kılmaz gidemezsin ileru
 Varlığından sâf olup yokluğa gel yokluğa
 Tâ mahabbet bâdesinde suna mürşid bir dolu
 Şol gönül kim yokluğ ile geldi mürşid yanına
 Anı kendi varlığıyla mürşid eyler dobdolu
 Mazhar olmak ister isen evliyanın sırrına
 Ayağına yüz sürüben yalvaru gel yalvaru
 Zühd ü takvâ ilm ü irfan bil hicâb oldu azim
 Sana irfan assı kılmaz ol kapuda ey amû
 Lâf uruben keşf-i esrâr eyleme ey müddei
 Yeğ değil mi sırr-ı irfan söylene hem örtülü
 Evliyâ esrârını nâmahreme fâş eyleme
 Keşf-i esrâr eyleyenler hergiz olmaz bahtlu
 Aşk-ı cânan âteşiyle şol gönül kim mahv ola
 Varlığını yile verdi gelmez andan hây ü hü
 Ey gönül bin ma'rifet bil bunda değmez bir pula
 Akımlı vir yokluğa gel uslu ol olma delu
 Cevheriye boncuğu bostancıya tarhun satar
 Pir-i kâmil meclisinde ağzın açan zışthû
 Karga gibi her kese gördüğünü gamz eyleme
 Tûti gibi deng-i lâl ol söyleme ey mâhrû
 İddiâ-yi Hak idenler pür garazdır ekseri
 Az bulunur arasında bî garaz yüzi sulu
 Kimi mansıb kimi altun kimi dünyâ tâlibi
 Kimi havrâ ile cennet mâtlabı oldu kamu
 Kimi ağlar mâline irgörmesün aslâ zarar
 Himmet ister kimi dâim açıla rızkdan (1) kapu
 Kimisi keşf ü kerâmet tâlibi subh ile şâm
 Pes kerâmet satmak ile ya'ni ola bir ulu
 Kimi mürşid olmak ister işbu âlem halkına
 Tâ ki cezbe yâ kerâmet birle ola erklü
 Hak'ka tâlib bulmadım bunlardan (2) aslâ kimseyi
 Her birinin gönli olmuş bir hevâ ile dolu
 Lâ'net olsun buncılayın tâlib u matlûba hem
 Hak'kı koyub bâtın ister duymaya Hâk'dan koku
 Baş ü cânê kalmayan bir âşık-ı sâdık kani
 Kalb-i sâfi birle dura pîr önünde rûberû
 Zâtı ile pîr önünde fâni-i mutlak ola
 Varlığından kalmaya hiç kez ararsan mûbemû
 Şeyh-i kâmil varlığından gayri varlık kalmaya
 Ol işide ol göre hem ol ide Hak'ka tapu
 Mürşidi Hak bilmeyince ol ne bilsün Hak nedir
 Ne bilür a'mâ olan kızıl nedir yahud saru
 Böyle bir tâlib yoluna baş ü cân olsun fedâ
 Kul olayın (3) kapusunda ger olursa satılı

(1) Zevkden: Lâlizade

(2) Bunlarda: Lâlizade

(3) Oluben: Nüsha

Âstân-ı pîrde tâlib yüzi (1) yerde gerek
 Ayağının toprağında ola gözi sürmeli
 Kâmkâran sohbetinden sakla bizi ey Hudâ
 Hamlık ile sırr-ı Hak'kı fâş iderler kûbekû
 Bulmadım yokluk gibi bir gûşe-i emn ü eman
 Bilmedim (2) yokluk gibi bir yâr-ı garı sevgilü
 Bulmadım yokluk gibi ol hazrete bir doğru yol
 Abdiyâ kalma yabanda ol yolâ kim (3) gitmeli

Ünv. K. Me No: 247

— V —

— Kaside-i Meslekül'uşşâk —

Hudâ'ya hanıd-i bigaye ki lûtfı bînihâyettir
 Salât olsun Resûline kim ol hatm-i risâlettir
 Selâm ashâb u âline husûsâ Çaryâr'ine
 Ki her biri o Hazret'ten saâdetyâb-i sıhhattir
 Uyalar anlara ümmet olalar mühtedî cümle
 Buyurmuştur Resûlullah sözi vahy ile sünnettir
 Eyâ Hak yoluna tâlib derûn-i sâf ile râğb
 Bunı fehm-i dürüst ile okur isen kifâyettir
 Murâdın Hak ise gerçek hulûs-i kalb ile âşık
 Bu sözlerden garaz bu kim seni Hak'ka delâlettir
 Mukadder ne ise Hak'tan mezâhirde olur zâhir
 Eğer nûr ü eğer zulmet saâdet yâ şekavettir
 Eğer zillet eğer izzet eğer mihnet eğer minhat
 Yazılmıştır ne var ise ezelden bahş ü kısmettir
 Kaderdir hayr ü şer ammâ ki akl u ihtiyârın var
 Mükellef oldun anınla ki hayra bezl-i tákattir
 İşit imdi sana bir bir diyeyim cümle ahvâli
 Ki nakl eylediğim sözler meşâyihden rivâyettir
 Demişler yolu varanlar hakikat bîn olan canlar
 Ola ervâhına rahmet bize şefkat nasihattir
 Şu kal ehli ki zevk almaz maânî vü hakîkatten
 Kanâat ede sûretle gabîdir dûn himmettir
 Aceb mi himmeti yoksa anın a'lâya ednâdan
 Nasibi yok ise netsün ne bilsün bî liyâkattir
 Acebdır ba'zılar dahi riyâ vü süm'adan ârî
 Okur evrâd ü ezkârı salâh anlara haslettir
 Velî zühd ü ibâdetde recâsı bu olur ancak
 Verile hûri koçmağı göre uçmağı ziynettir
 Eğerçi iştihâ nefse niâmle ayş ü işrettir
 Velikin maksad-ı aksâ Cemâlullahı rü'yettir
 Kimi dahi yemez içmez riyâzat eder anınçün
 Diyeler nefsine anın bu er sâhib kerâmettir
 Gelüb rağbet edenlere elini suna öpmeğe
 Eğer bûs etmese bir kes diye bana hakarettir
 İdeler halk ana hürmet cihanda söylene nâmı
 Sakınsun olmasun memkûr zirâ şöhret âfettir
 Tedebbür etse bilürdi bu nefsin hilesin ammâ
 Giriftâr eyleyen mekre anı hubb-i riyâsettir

(1) Yüzü hem: Lâlizade

(2) Bulmadım: >

(3) Ki :

Kimi okur niçe manzûm u mensûrî tasavvuftan
Sülûki yoğise anın makamı bihalâvettir
Kimi rind-i cihânız der bize lâzım değil mürşid
Bizim idrâkimiz vardır yolumuz emn ü râhattir
Bizi korkutma ey vâiz gam-ı ferdâdan âzâdız
Bizim hod nukl-i sahbâmız müheyyâ nakd-i fikrettir
Bizim irfânımız vardır demeyüz nesneye bâtil
Muammâdân-ı esmâyız sözüümüz ayn-ı hikmettir
Mezâhirdir kamu eşyâ bizim gördüğümüz zâhir
Cihanda her ne var ise heman envâr-ı vahdettir
Eğer uzlet eğer halvet ne lâzım ârife derler
Riyâzat çektirüp nefse elem vermek meşakkattir
Tekellûf yok beğim derler harâbâtî vü rindlerde
Gele sen de sebûkbâr ol taab çekme ne sıklettir
Cidâl etme sen anlarla ferâgat kıl taarruzdan
Koyup hâlile terk eyle ki bahsetmek şemâttir
Hevâ-yi nefesine uyup tabiat çâhına düşen
Eğer pâk olmasa çirki mülevves bî tahârettir
Bu yolun evvelâ şartı hevâ-yi nefsi terk idüp
Çıkup çâh-i tabiatten nedâmetle inâbettir
Gel imdi tevbe kıl pâk et bu levsi eşk-i çeşminle
Ecel vardım demez sakın bu dem fırsat ganîmettir
İşit aslın sözün dinle hevâyı ko bunı anla
Bu râhın zâdı takvâdır ve doğru yol şeriattir
Lûgatte ma'nisi şer'in mübîn ü zâhir olmaktır
Lisân-ı istilâhîde itâatle diyânettir
Nedir takvâ ki perhîz ide sakına maâsiden
Zemâyimden taharrüzdür ve ihlâs ile niyyettir
Refikın sâlihât olan amellerdir sana yolda
Sakın ayrılma yoldaştan yalnızlık hasârettir
Menâzilde kalup durma yürü maksûda irince
Gönül Kâ'besini görüp tavâf et beyt-i izzettir
İlim olsa amelsiz bil vebâl olur müfid olmaz
Amelde olmasa ilmi ceâlet hod dalâlettir
Bu ilm ile amel dahi eğer olmaz ise lillâh
Kabûle geçmez ol tâat anıncün kim irâettir
Murâd olan amelden de Hak'ı bilmek ve bulmaktır
Kiyâs eyleme kim ancak bu lâfz ile ibârettir
İbâdette niçe sır var anı zevk u şühûd eyle
Sakın sanma sen ey gafil heman resm ile âdettir
Mücerred kıl ü kal ile kişi ehl-i mezâk olmaz
Eğer hâl ehli olmazsa derûnı pür kesâfettir
Hisâb et sen dahi gönlün harâb u yâ imâret mi
Bilenler kendü hâlini zekî ehl-i kiyâsettir
Velîler cümle sâdiklar tarîk-ı Hakka sâlikler
Bulurlar zevkî tâatte bular ahyâr-ı ümmettir
Zemâyimden olup âri sûtûde huy-i girdârî
Bulardır kavmin ebrârı melek sîmâ vü sîrettir
Beli vardır velîlerde harâbâtî melâmiler
Velî sanma sen anları mubâhî ehl-i bid'attir
Melâmî anlara derler bilinmeye o sûretle
Ne tâc ile ridâsından ne şâl ile ne kisvettir
Bu cem'in kisvesi tâcî mahabbet zâtî nûridur
Ridâsı hırkası dahi şühûd-i Hak'la dehşettir

Severler yârinin nâzın sürerler yerlere yüzün
Demezler kimseye râzın bular sâhib serirettir
Olup mest i harâbâtî şerâb-ı hubb-i Zâtî'den
Garik-ı bahr-i vahdettir bular makbûl-i hazrettir
Göremez çeşm-i nâmahrem arâis derler anlara
Kıbâb-ı gayret-i Hak'ta sitâre pûş-i iffettir
Beli âriflerin cümle yolu vahdetdürür ammâ
Muhakkikle mukallid fark eden nûr-i firâsettir
Yakîn ehli olur ârif şuhûdî zevk-ı vicdandır
Sekamet olmaz anlarda tarîk-ı istikamettir
Kemâhî görür eşyâyı merâtib itibâriyle
Edebden taşra iş etmez bular sâhib dirâyettir
Bu bir ilm-i ledünnîdir olur ilhâm-ı Rabbânî
Aceb sır-ı İlâhîdir ne hikmettir ne hey'ettir
Pes imdi bilmek istersen nedir vahdet nedir kesret
Mecâlîde tecellîsi ne ma'nâdan ibârettir
Bu kil ü kalî terk eyle gönül hâlin taleb eyle
Teveccüh eyle Allah'a duâ kıl kim icâbettir
Dile sen evvelâ Hak'tan bulup bir pîr i kâmil kim
Vücûdî zill-i Yezdandır yüzi nûr-i hidâyettir
Muhammed sırrına vâris anın nûrıyla bedrâmuşî
Mekarrı öldürür aşkın ana hil'at hilâfettir
Muhammed âftâbı nûr-i hubb i layezâlidir
Anın mir'âtı olmuştur velî mâh-ı mahabbettir
Velî arş-ı muallâdır makam-ı sırrı hod esnâ
Hisâli hulk-ı Rabbânî atâsı vecd ü hâlettir
Nazarla olur irşâdî mürîd-i sâdika anın
Görür gönli gözi nûrî bilür sır-ı velâyettir
Ki ya'nî Hak sana ol dem tecellî-i cemâl eyler
Dile pertev salar aşkı görürsün kim ne lezzettir
Bilürsin Hak yolu dildir delîli cezbe-i Rahman
Refikî aşk-ı Sübhânî aceb râh-ı selâmettir
Çü pîrin himmeti birle ola Hak cezbesi zâhir
Musaffâ ola mir'âtın nazar kıl hoş letâfettir
Düşesin âteş i aşka Halil âsâ olup teslim
Diye بانار كوني رد selâmet bâg-ı rahmettir
Kerem iksiri tarh ide nuhâs-ı kalbe feyzile
Zer-i hâlis ola bigıl aceb âsâr-ı kudrettir
Ki sende kalmaya kesret izâle ola emniyyet
Meğer aşkı kala ancak bu kurbet özge kurbettir
Ne söz kala ne dil kala tecellî nârı mahv ide
Heman bir bakışı ola bu rû'yet özge rû'yettir
Nice vasfeyleye diller anın hüsn-i dilârâsın
Hisâl olmaz kemâlâtı adedsiz bî nihâyettir
Doğarsa ol güneş başa gönül yüzün yere döse
Anın sâyesine durmak sana Hak'dan inâyettir
Mürîdî ol anın dilden murâdın terk edüp cümle
İrâdetten murâd olan nefes tutmak itâattir
İrâdet iddiâ idüp mutî' olmaz isa emre
Yeri yokdur tarîkate yolu anın gavâyettir
Girüp meydâna merdâne başın top eyle çevgâne
Kul ol cânile fermâne dime külfet ne mihnettir

Eğer mezkûr olan şartlar bulunursa bilâ noksan
 Olursun sohbeti lâyık sana müjde saâdettir
 Okursan نون ile صاد ı eğer sırr-ı derûnundan
 Görürsün anda ma'nâyı bilüp حم ne âyettir
 Eğer vechi kitâbını bilâ harf okutur ise
 Hakayık münkeşif olur vefî sakla emânettir
 Emîn olan bu esrâra niçün keşf ide ağıyara
 Bilenler cevherin kadrin yine ehl-i basîrettir
 Sakın nâ ehl ile durma celîs ü hemdemi olma
 Gerekmez ülfet anlarla kederdir kalbe kesrettir
 Tarîk-ı aşka girenler sivâyı refîder dilden
 Ki zirâ âşıkın kârı heman uzletle halvettir
 Hakikat halvet oldur ki iderler dillerin hâli
 Sivâdan ayrılıp külli asıl uzlet bu uzlettir
 Zarûret olmasa galib ferâgat etmez ulâdan
 Niçün ruhsat virür nefse azimet hod tarikattir
 Nedir evlâ bilür misin bu uşşâkın sülûkinde
 Ki her dem bekleye gönli ehemmolan sıyânettir
 Çü lâzım hırka vü lokma beşerdîr iktizâ eyler
 Olur ruhsat ki kesb ide buları hod zarûrettir
 Eğer kesb-i helâl ile alur virür bu halk ile
 Görüşür söyleşür ammâ diliyle sanma ülfettir
 Ubûdiyyet yüzün sürer fenâ toprağına dâim
 Futûrı savmı vasl olur bular sâhib riyâzattır
 Hakikatte nedir savmı bu uşşâkın fenâ olmak
 Nedir iftârı ol savmın nedir bu özge ni'mettir
 Budur âşıkların idi ipe vaslına dildârın
 Ki firkat olmaya aslâ aceb behcet meserrettir
 Nevâfil çün tekarrübdür Hak ile söyler işidir
 Hak ile tutar u yürür görür kurb-i maiyyettir
 Nevâfilde nedir ma'nâ ziyâd oldukca irfânı
 Bilüp kurb-i ferâizle zuhûr-i fi'le âlettir
 Dilinde söyleyen Hak'dır kulağında işiden Hak
 Gözünde hem gören Hak'dır maiyyet yok ne vuslattır
 İderler canların kurban görürler kan bahâ vechin
 Cemâli hacc-i ekberdir aceb sırr u ziyâfettir
 Tevâcüd hem nevâfildir husûl-i vecde rağbettir
 Eğer zâhir olursa vech kurb-i lâ maiyyettir
 Tevâcüd farkı cem'ider vecidde cem'i cem'olur
 Vücutde hiç eser kalmaz bu hod gayb-ı hüviyyettir
 Müzâhim olmaz kesret bulunmaz anda gayriyyet
 Hak'ındır çün kamu varlık ikilik yok bu vahdettir
 Nihân ender nihân olur ne nâm u ne nişân olur
 Baka-yi câvidân olur kerâmet bu kerâmettir
 Bilür gitmek nedir gelmek gider varır o benliksiz
 Gelür kendüye kendüsiz ne vuslattır ne fir kattir
 Akar yaşı gözün dinmez acebdîr kim dile gelmez
 Sebep nedir gönül bilmez ne hâlettir ne hirkettir
 Değil bu girye-i hasret değil bu süziş-i fir kat
 Heman aşk iktizâsıdır ne hüzn ile ne hiffettir
 Yazıldı şive-i etvârı ahyâr ile ebrârın
 Dahi esrârı şattârın ne remz ü ne işârettir

Hediye olsun ihvâne niyâz ı derdmendâne
 Kabûl-i berk-i yekdâne hisâl-i zü mürüvvettir
 Bu nazma Meslek-ül uşşâk olursa tesmiye enseb
 Bu gülzâr-ı mahabbettir bu esrâr-ı hakikattir
 Gel ey âşık sözi hatm et heman vicdân ile zevk et
 Ahaddir ol şümâr olmaz bu sır bi hadd ü gayettir
 Ne söz ile varılır yol ne gözile görülür yol
 Ne akl idrâk eder anı gönülde gark-ı hayrettir
 Odur evvel odur âhır odur bâtin odur zâhir
 Odur râî odur mer'î ne nisbet ne izâfettir
 İlâhi sen nasib eyle erenler sohbetin her dem
 Hakikat sohbet-i merdan iki âlemde devlettir
 Ayırma kulların yâ Rab sırât-ı müstakiminden
 Habibin aşkına olsun ki ol kân-ı şefâattir

— VI —

— Hüdâi'nin gazelini tahmis —

Sana senden yakındır Hak sakın olma dilâ gafil
 Heman senlikdürür ancak bu ortada olan hâil
 Gözün aç ma'niyi anla bu zevk ile olur hâsil
 «Muhit-i bahr-ı tevhîdi bilüp ummân-ı bisahil»
 «Vücûdun katresin mahv et eğer oldunsa ehl-i dil»
 Huşunet etmesün nefsin riyâzat çektirüp nerm et
 Gider koma keder dilde musaffâ kıl safâ bezm et
 Şerâb-ı aşkı nûş edüp anınla cânını germ et
 «Mecâza bakma ey sâlik hakiki matlâba azm et»
 «Ki zirâ zıll-ı zâilde ikamet eylemez âkil»

Abes ümniyyeler edüp mülevves levne boyanma
 Uyup gul-i beyâbâna nedâmet oduna yanma
 Enâniyyet ile kimse Hak'a vâsıl olur sanma
 «Şeb-i firkatteki kesret hayâl-i zaldır aldanma»
 «Serâbı ko serâya bak serâ-yı sırâ ol vâsıl»

Su üzre nakş olan cismin hayâline sen aldanma
 Binâsı bâd ile olan vücud kasrına aldanma
 Temevvüc eyleyen deryâyâ bak emvâca aldanma
 «Heman sen Sâni'in gör kim anın zeynine aldanma»
 «Güneş tâbında çün şebnem bilürsün kim olur zâil»

Nice bir *Abdiyâ* gussa gam-ı dildâr ile fir kat
 Siyâhat kıl sülûkile vücûdundan edüp uzlet
 Gidince ikilik senden heman yüz gösterir vahdet
 «Hüdâi vahdete bak kim sana mâni' değil kesret»
 «Olur mı âftâba hiç vücûdi zerrenin hâil»

Hüdâi divanından

— VII —

— Gülşen-i râz'dan —

Hudâ nâmiyle dil depret duâya
 Senâ vü hamd ü şükr eyle Hudâ'ya
 Kim anın nâmıdır ünvan-ı nâme
 O hemçün rûh u serdir her kelâme

Ne söz kim olmaya ger nâmi hemser
 Ne denlü hûb olursa ola ebter
 Aç imdi destini kaldır duâye
 İre şâyed dil-i haste devâye
 Duâ dürrine dildir çünki hokka
 Dehân açub nisâr et anı Hak'ka
 Döküben didelerden dürr ü gevher
 Tevâzu' birle koyub secdeye ser
 Di kim virdin vücûd-i din-i islâm
 İdüb bunca bana ihsân ü in'âm
 Bırakdın kalbe çün bunca mahabbet
 Koma firkatde Bâri eyle rahmet
 Beni benlikden al kurtar İlahî
 Ki gide bendeden benlik günâhi
 Olam dergâha muhlis tâ ki bende
 Gide benlik ü senlik kala sende
 Hem eyle hâlimi kale muvâfık
 K-ola ismim müsemâyâ mutâbık
 İdüben bu duâyı eyle ilhâh
 Ki feth ide sana bu bâbı Fettâh
 Duâ ile senâdan sonra ey can
 Gerü gel eyle minnet sen firâvan
 Ki ya'ni ol Resûl-i müctebâya
 Salât ile selâm it Mustafâ'ya
 Revân eyle gözünden kanlı yaşı
 Fedâ eyle yoluna cân ü başı
 Yüzün sür dergeh-i hâkine her dem
 Ola kim olasin sırrına mahrem
 Anın derdinde çek derd ile âhi
 İre tâ kim sana feyz-i İlahî
 Sen anı cân ü dilden yâd eyle
 Hem andan dâim istimdâd eyle
 Anın rûh-i şerifinden mededger
 İrerse ola maksûdun müyesser
 Kim anınla bulur bulan necâtı
 Kıl imdi rûh-i pâkine salâtı
 Ana olsun salât ile selâmım
 Emâmımda benim olur imâmım
 Dahi âline ashâbına olsun
 Dahi evlâd ü ahabbına olsun
 Târikından anın ırmasun Allah
 Be-hak-kı kurbet-i makbûl-i dergâh

— Sebeb-i te'lif-i risale —

Meğer bir gün ki bu haste yaturdı
 Hitâb idüb gönül şevka getürdi
 Didi kim Hak sana ni'metlerinden
 Virüb hıfzyledi nikmetlerinden
 Ki ka'r-i bahr-i hayretde gezerdin
 Cihandan usanub candan bezerdin
 Bilemezdin ki sen nice olaydın
 Bu derdine devâ nice bulaydın

Sana rahm idüben fazl itdi Allah
 Bu gün kıldı seni sırrından âgâh
 Tahayyürde gezüb isterken andan
 Hidâyet itdi yol gösterdi candan

— و وجدك ضالا فهدي —

Celâlınden getürdi oi nikabı
 Cemâl açdı vü ref'itdi hicâbı
 Dil olmuştur zülâl-i vasla atşan
 Yağub bârân ı rahmet itdi reyyân
 Mahabbet şem'i rüşen itdi cânın
 Uyardı kalbini envârı anın
 Ki bulub ya'ni kuvvet nür-i îman
 Sana feth oldı bu gün bâb-ı ihsan
 Açıldı ya'ni kim ma'nâ bilindi
 Bu ihsân ü bu lütfı sen bil indi
 İderken her nefesde sen hatâyı
 Sana ol eyledi böyle atâyı
 Gani dil itdi açub cânâ ma'ni
 Senin oldı cihan cümlesi ya'ni

— و وجدك عائلا فاعنى —

Seni gam itmiş iken şöyle pâmâl
 Kulağın burdı gözün açdı fil-hâl
 Ol itdi sana çünkim böyle in'âm
 Olub üstünde in'âmı anın tām
 Edâ-yi şükri için bir risâle
 Getür nazm eyle sen anı kemâle
 Bu ni'met zâhir oldı çünki sende
 İdüben izhâr-ı ni'met söyle sen de

— و اما بتعمت ربك فوجدت —

Getür fehm olanın ba'zın beyâna
 Ola kim nef'ola tâlib olana
 Olan makdûrunı şükrâne sarf it
 Maânî dürlerin ilhvâne sarf it
 Dur imdi tercemân ol gir beyâne
 Ukul irişdiğince vir nişâne
 Haber vir evvel-i âlem ademden
 Ki nice feyz-i Hak buldı o demden
 Ne icâb itdi kim geldi vücûde
 Ki mazhar düşdi mahz-ı lütf u cûde
 Sebeb ne oldı icâd ü zuhûre
 Bu tertîb ü bu nev' üzre sudûre
 Zuhûrı hem nice buldı bu gülşen
 Ademden ilme vü ayna ilimden
 Ne tertîb ile buldı bu nizâmı
 Eğerci kim çok itmişler kelâmı
 Beyân eyle bunı bildir nedendir
 Görünmez can görünen hep bedendir
 Geliş gidiş doğuş ölüş nedir bu
 Bu düzen böyle düzülmüş nedir bu
 Nedir bu şûr ü gavga bu temâşâ
 Değildir bu güzâfen şöyle hâşâ
 Beyân eyle bunı asliyle ey yâr
 Kayırma sözünü ger olsa inkâr

Bulardan tâlibi gel eyle âgâh
Çü bildirdi sana bunları Allah
Didim yok sende ey dil nazma kudret
Didi olur meded iderse kudret
Didim hoş ger bula ruhsat bu bende
Diyem Kudret meded iderse ben de

— Münâcât —

İlahî kıl inâyet bu kelâma
Ki ire nazm ile ma'nâ nizâma
Bu nazma dilerim senden inâyet
Ki tâlib olana ola hidâyet
Nazar idene vir nûr-i basîret
Ana göster nedir bunda hakikat
Ki ol anlaya ittiğim beyânı
Ola vâzih ana cümle maânî
Veli sakla buni nâşî gözünden
Açılmaya ana ma'nî yüzünden
Ki ya'ni hıfz idüp eğri nazardan
Ayırma ma'niyi doğru nazardan
Sana ismarladım buni İlahî
Sen olasın bunun dâim penâhı
Ki idesin inâyetle nazar bil
Rakîb uzatmaya dil komaya il
Ola hıfz u amânınla harâset
Alalar ma'niyi ehl-i firâset
Çıkar beni aradan sen komagıl
Mahabbet rengini dilden yumagıl
Sivâdan kalbini pâk eyle her dem
Benim derdime budur çünki merhem
Gözünü rûşen idüb kıl müyesser
Hudâyâ sana bakmak lezzetin ver

— قال النبي عليه السلام اللهم انى
اسئلك لذة النظر الى وجهك الكريم —

Ki her şey'e baka gözüm göre Hak
Sivâ görmeye göre seni ancak
Kaçan bundan göçem olam müsâfir
Cemâlin Kâ'besinde kıl mücâvir
Tavâf-ı Kâ'be-i hüsnün ide dil
Harâm ola serâser cümle-i hil
Yelem sa'yin safâsında olam peyk
Diyem her savta ben Lebbeyk lebbeyk
Sivâdan eyleyüb ârî vü üryan
Beni id-i visâle eyle kurban
Ola kiblem kapun her kande isem
Ki taptuğum tapun her kande isem
Bana derdin unutturdu bilümi
Alub aklım dolaştırdı dilümi
Burada ne diyem ben ben de yâ Rab
Ki dersin kande isem gel bana tab
Çeker bir yana akl u bir yana aşk
Akıl nakl ister ü dil der bana aşk

İki hâle bile çünkim gelür şek
Tahayyürde beni gark eyledi eşk
Kocaldub gam beni bükti belümi
İşiden nâlemi dir bu delü mi
Meğer kim gösteresin sen taııkı
Olub aşkın dil ü cânım refıkı
Bana imdâd res olub İlahî
Gözüme göster eşyâyı kemâhî

— قال النبي عليه السلام اللهم ارني
الاشياء كما هي —

Ola tâ kim kıdem yolunda râsih
Ki olmaz hiç bu âyâtı çü nâsih
Gide bu yolda şübhe kalmaya reyb
Ki hak yolda olur şübhe kati ayb
İdersen ger bana böyle atâyi
Sözümde bulmaya kimse hatâyi
Verirsen söylemeğe bana destür
Beni bu sözlerimde eyle mestür
Dilimi sakla zilletle hatardan
Hayâlin ırmagıl asla nazardan
Açub gönlüm gözünü kılma gafil
Ki hakta hak görem bâtılda bâtil

— اللهم ارني الحق حقاً فارزقني اتباعه وارني
الباطل باطلا وارزقنا اجتنابه —

Beni bu yerlere attın getürdün
Koma gurbette bâri çün getürdün
Umarım idesin aşkın celisim
Gide vahşet ola derdin enisim
Uyananlar gibi ben de uyanam
Ne var bu derd ile ger ben de yanam
Düşüben gurbete kaldım meded ver
Hidâyet eyle vü yolunu göster
Yolum uzak azuğum yok yayağam
Bu vechile aceb yol nice alam
Değil bu yerli bir merd-i garibim
Yetim ü bakesim hem bi nasibim
Yerim yok lâmekân ü bi kararım
Yitürdüm kendimi kendim ararım
Beni bana bulver koma gamgîn
Be-hakkı sırr-ı Tâhâ Mim ü Yâsin

Bibliyografya: Metinde gösterilmiştir.

Abdi (Sazşairi) — XVIII nci asır sazşairlerinden
Abdi hakkında ilk malûmatı veren Bay Naci Kum'dur
(Şair Abdi ve güzel İstanbul: Yeni Türk Sayfı: 38).

Muharrir makalesinde bilhassa şunları söylüyor:

«Abdi bir destanının sonunda:

Benim haddim değil gerçi ki vafında dehân açmak
Mahabbetten dile geldi fakîrâne edâdır bu
O merhum *Nabi*'den aldım bu tarz-ı vâdiyi ben de
Kusûrum var ise söylen hepimize recâdır bu
Bu bin yüz altmış altıda mücâvir Mekke'de *Abdi*
Nice çıkam gidem dostlar ki şehir-i Mustafâ'dır bu

Sözlerinden anlaşıldığına göre Abdî göç yılının 1166 (M.1752) sında Mekke'de mücavir bulunuyordu. Kimbilir hangi sitem ve cezâya uğrayarak oraya sürülmüş ve üç sene Mekke'de ikamete memur edilmiş olduğu,

Yazalar altun kalemle ehl-i aşklar sözümi
Anladım bildim cihanda aşkı ile özümi
Üç senedir lûtf-i Hak'la Bey'te sürdürdüm yüzümü
Ölür isem gam değildir Abdiyâ şimdengeru

*
* *

Üç sene mücâvir kalasın Abdî sen anda
Ayrılması güç sonra o Bey'ti haremimden

beyitlerinden anlaşılıyor. Hicaz'dan ayrılışına dair yazılı bir parçasının sonunda da,

Cevr-i dünyâ câna geçti âteş-i misli duzah
Uçmak ister ol sebebden bu fenâdan gönlümüz
Şehr-i İstanbul arzusun edersin Abdiyâ
İstemez ayrılmağı Bey'ti Hudâ'dan gönlümüz

Sözlerinden anlaşıldığına göre Abdî, İstanbul'a hasret çekiyor.»

Bay Naci Kum, bunları yazdıktan sonra Abdî'nin Kamusül-âlâm'da yazılı olan Abdî'lerden biri olduğunu da söylüyor.

Şemseddin Sami, *Fatin* tezkiresinden naklen XVIII nci asırda yaşayan Abdî'lerden ikisini kaydetmektedir. Sazşairi Abdî'nin şiirleri Divan edebiyatı çerçevesine girebilecek mahiyette değildir. Aruz vezniyle vücade getirdiği şiirlerde bir çok lisan hatalarına, hattâ vezin düşüklüklerine tesadüf edilir. Fatin'in kaydettiği şairler ise Divan edebiyatı tekniğine sahip adamlardır. Binaenaleyh Âşık Abdî'yi tezkirelerde tesbit edilen şairler arasında aramak imkânsızdır.

Abdî, Nabî'yi üstad tanımış olmakla beraber, daha ziyade Âşık Ömer, Gevherî gibi maruf sazşairlerinin tesiri altında hece ve aruz vezniyle şiirler vücade getiren mutavassıt bir âşık olarak gösterilebilir.

Bay Naci Kum'un lütfuyla tetkik ettiğim bir mecmuada Abdî'nin bir çok şiirlerine tesadüf olunuyor. Bu şiirlerden mühim bir kısmı şairin İstanbul'a karşı duyduğu tahassürü ifade ediyor. Âşık Hasan ve Üryanî gibi bir iki adam hakkında da hicviyeleri ihtiva eden bu mecmuada Abdî Paşa'nın da bir manzumesi yanlış olarak Sazşairi Abdî'nin eserleri arasına alınmıştır.

— I —

Vefasız fâni dünyâyı
Açık kapu imiş bildim
Sonunda dâr-ı bekayı
Bütün memlû imiş bildim

Şöyle emr etmiş Tanrımız
İrişmez akl u fikrimiz

Bunca yıl geçer ömrümüz
Misli-uyhu imiş bildim

öter ol bülbül-i şeydâ
Hazân olur gül-i dünyâ
Başında şahların gavga
Kuru hay hû imiş bildim

Kimi gam içre bi huzûr
Kimi dâ'im olur sürûr
Değil kalb-i fakir ma'mûr
Yıkık yapu imiş bildim

Cihanda âşıkân gülmez
Nutk ı tâhirleri ölmez
Güzellik kimseye kalmaz
Akar bir su imiş bildim

Hâli müşkil sâhirlerin
İşi âsan tâhirlerin
ol imansız kâfirlerin
Yeri tamu imiş bildim

Yol değildir gittikleri
Erkân mıdır tuttıkları
Bir birine ittikleri
Halkın tapu imiş bildim

Kimi meflûc kimi a'mâ
Kimi a'lâ kimi ednâ
Her kesin çektiği cânâ
Başta yazu imiş bildim

İnsanın her istediği
Ele girseydi dediği
Giyüp kuşanıp yediği
Heman arzu imiş bildim

Bağlanur dil şirâzesi
Bülbül gibi agazesi
Zamânenin hep tâzesi
Hilâl sözlü imiş bildim

Bülbül gibidir sözleri
Mükâhhaldır hub gözleri
Şimdi zamâne kızları
Kati tuzlu imiş bildim

Gel beri ömrümün vari
Anladayım sana bâri
Aşk kal'esinin civarı
Burc u bârû imiş bildim

Kâmiller insanı seçer
Kerâmet gösterir uçar

ömr-i insan gelür geçer
O kar topu imiş bildim

Aşk yolunda emekleyen
Gülistânı çiçekleyen
Yuca dağları bekleyen
Meğer korku imiş bildim

Aşk elinden nidâ kılan
Yâre canın fedâ kılan
Yusuf'umdan cüdâ kılan
Bu dağ kurdu imiş bildim

Bu aşkın bahrine daldım
Serim gavgalara saldım
Abdî der lâmekân kaldım
Mukadder bu imiş bildim

-- II --

Gel seninle tuti hanım
Barışalım görüşelim
Dosta düşmanlara karşı
Çıtır pıtır söyleşelim

Benlerin var fülül gibi
Siyah zülfün sümbül gibi
Gülistanda bülbül gibi
Subh u mesâ ötüşelim

Neyleyelim mülk ü mâli
Yeter bana rûhin âli
Bağdâdî turna misâli
Çölden çöle gezişelim

Gel hanımın sarılahım
Sadef içre dür bulalım
Senin ile bir olalım
Kelb rakible çekişelim

Güzellik bir akar sudur
Eriş gider kar topudur
Der ki *Abdî* sözüm budur
Sağdan sağa görüşelim

-- III --

Bulunmaz menendi bu cihân içre
Nâzenin hubların kânı İslâmbul
Söylenür dâimâ şâirân içre
Virmiştir dünyâya şânı İslâmbul

Gök kubbe altında misli nâdirdir
Ma'rifet ilminde ehli mâhirdir
Ararsan kuş südü anda hâzırdır
Bil mürde dillerin cânı İslâmbul

Gayetle güzeldir hûb u zamânı
Arabi-fârisî Türkî lisânı
Mevcuddur içinde hûr u gilmânı
Dimişler cennet-i sâni İslâmbul

İçinde ârif-i billâhı çoktur
Ma'murdur cümlesi gözleri toktur
Devr itsen cihânı nazîri yoktur
Bil rub'-i meskûnun hânı İslâmbul

Söylenir dillerde dâimâ nâmı
Yedi kıral içre aşkına câmı
Müjdesine vermem billâhi Şam'ı
Kani Mısır, Bağdad kani İslâmbul

Her yanı bağçeli sümbüllü bağlar
Aşk ile sineme urmuşum dağlar
Aşık Abdî gibi gurbette ağlar
Yanarlar cezb itse anı İslâmbul

-- IV --

Nedendir gül yüzün seyr iden âşık
Bülbüller misâli efgane gelür
Dolanır kuyini çok bağı yanık
Derlidir cümlesi dermâne gelür

Kendine bendeni yâr-ı gâr itsen
Ne olur sevdiğim böyle kâr itsen
Cemâlin şem'ini âşikâr itsen
Dönerek niçe bin pervâne gelür

Sana ben ahvâlim söyleyim derken
Divâne gönlümü eyleyim derken
Seninle bir sohbet eyleyim derken
Neyleyim ol rakib bigâne gelür

Sevdiğim doğrusu pek güzel imiş
Gülleri açılmış kemâlin bulmuş
Yâr ile rakibler bir yere gelmiş
Zemmile bu halkı âyâ ne gelür

Bilmezdim sevdiğim ben böyle seni
Yazıklar uğruna bezl ettim teni
Niçün öldürürsün garib *Abdî*'ni
Kırk yılda bir yiğit dünyâya gelür

-- V --

-- Divan --

Taht-ı dilde hükm iden sen pâdişâhımsın benim
Nice mâil olmayayım rûy-i mâhımsın benim
Cürm ile âlûdeyim bir yer kabul etmez beni
Sığınageldim sana cây-i penâhımsın benim
Hüsn-i Yûsuf olsa almam zerre denlü aynıma
Aşık-ı didârımın beyt-i İlahımsın benim

Gör ne lûtfâ lâ-yık oldı ey delîl-i mağfîret
Severim billâh seni çeşm-i siyahımsın benim
Der ki *Abdi* bu vücûdun rîze rîze kılsalar
Vechimi senden çevirmem kiblegâhımsın benim

Abdî (Sûphîzade) — XVIII nci asır şairlerinden olan Abdî Abdullah, *Feyzî* mahlâsı ile şiirler yazan Feyzullah efendi'nin oğludur. Onun da babası şehremini ruznamçecisi Ahmed efendi'dir ki bu zatın da *Sûphî* mahlâsı ile şiirleri vardır. *Salim* şair'den bahsederken « Hânedân-ı kemâlden olmağla ma'rifet kendülere bilirs intikal eyleyen zatlerdendir » diyor. *Ramiz* de, bu ailenin « Her biri asrında şi'r ü inşâda seref-râz-ı emsâl erbâb-ı maârif-i kemal » olduklarını söylüyor.

Abdî, İstanbul'da doğdu. Tahsilini bitirdikten sonra hâcegân zümresine iltihak etti. (1172 — 1758) de « ket-hudayi sadrı âli » oldu. Bilâhare azledildi ise de çok geçmeden Şehremini ruznamçeciliğine tayin edildi. (1175 — 1761) yılı içinde öldü.

Abdî'nin bugün elimizde eksik bir divanı vardır (*Ünv. K. No. 749*). 588 beyitten ibaret olan bu yazmada Damad İbrahim Paşa'yı medheden 2 kaside ile 2 kıt'a görülüyor. Bunların haricinde bir kaç kıt'ayı daha ihtiva eden bu eserde 14 tarih ve 51 gazel de kayıtlıdır. *Silâhdarzade Mehmed Emin* tezkiresindeki iki gazel bu divanda yoktur. Bundan da anlıyoruz ki şairin daha bazı manzumeleri mevcuttur.

Abdî, bilhassa Nedim vadisinde şiirler yazan oldukça kudretli bir şahsiyettir.

Salim diyor ki :

« Hoş âyende eş'arı ve nâzûk târifleri ve dilpesend güftarı vardır. Asrın şuarâ-yı pür ma'rifetinden vaktin zurafâ-yi sâhib tabîatındendir. »

Ramiz ise onun, « hakka ki nazm u nesirde müm-tâz ve fâiz-i rûtbe-i imtiyâz olan şuarâdan güftarı pâk ve bir şâir-i mahir-i huçeste idrâk » olduğunu yazıyor.

Şairin tezkirelerde kayıtlı olan 3 gazeli ile divanından 1 gazelini örnek olarak alıyorum :

— I —

— Nedim'e nazire —

Âşık oldun ey gönül bir dilsitan lâzım sana
Bülbül-i nâlendesin bir gülsitan lâzım sana
Hâlet-i pîriden ey zâhid şikâyet eyleme
Sen cevân olmak dilersen nevcevan lâzım sana
Leblerin em rühlerin bûs eyle ol İsi demin
Çeşme-i mâülhayât-ı câvidan lâzım sana
Cünbişinden işve lerzan gamze âşûb-ı cihan
Vâkif-ı esrâr-ı can bir nüktedan lâzım sana
Pertev-i aks-i izâr-ı âl gûn-i yârdan
Lâle-i kühsâr veş dâğ-ı nihan lâzım sana

Mey rüh-i şevk âverin gül bûseler sîmin berin
Zeyn ider bir kaddi nahl-i ergavan lâzım sana
Gâh Nevrûz u Acem gâhî Nehâvend eyledin
Ba'dezin mutrib makam-ı İsfihan lâzım sana
Sû- be-sû gezmekten el çek kim derâğuş etmeğe
Cûy-i eşkim şimdi bir serv-i revan lâzım sana
Her serâmed dilbere meyl itme olmaz *Abdiyâ*
Gonce fem sîmin beden bir yâr-ı can lâzım sana

Rmz.

— II —

Ne aceb olmasa sergermi-i gümnâmda nâm
Var mıdır her dil-i gümgeşte-i nâkâmda kâm
İdegör hâsid-i bedhâha tevâzu' tâ kim
Der akabdır görünür sûret-i ihrâmda râm
Sen heman renc-i humâr-ı gam ile me'lûf ol
Olur elbet sana bezm-i tarab encâmda câm
Çeşm-i sayyâdı nigeşsâz-ı itâb oldukça
Görünür mürğ-i dile dide i bâdâmda dâm
Abdiyâ İzzet-i üstâde olunca peyrev
Oldı beyt-i suhanım ma'ni-i itmâmıda tâm

Slh.

— III —

Mihr olursa germ haclet bâde hâr oldukça sen
Mâha dâğ urmakta gamzen neş'edâr oldukça sen
Zib virsün şerha-i aşkın riyâz-ı sîneye
Serv-i nâzım gül gibi açıl bahâr oldukça sen
Neş'edâr olmazdı dil bin kâse mey nûş eylese
Sevdiğim âzürde-i renc-i humâr oldukça sen
Dalmadan evvel atar fetrâke kendin mürğ-i dil
Nâzenînim mâil i sayd-ı şikâr oldukça sen
Kâmcû-yi iltifât itmez nigâh-ı hışm ider
Abdiyâ ol âfete hizmetgûzâr oldukça sen

Slh.

— IV —

Bâd-i subh-i nevbahâr ey dil vezân olsun da gör
Nahl-i kadd-i dilrübâ serv-i çemân olsun da gör
Pençe-i hurşid alsun mülk-i gülzârı yine
Leşker-i dey mahv olup gözden nihân olsun da gör
Gonca femlerle çemen reşk âver-i gülzâr olup
Nahl-i dilkeş serv-i serkeş sâyebân olsun da gör
Zâhidin yoktur sebâtı tevbeyi eyler şikest
Bezm-i mey düşîze-i pîr-i mugan olsun da gör
Tıfıdır ol şûh-i serkeş hat gelüp ruhsârına
Nerm olup uşşâk-ı zâre mihrîbân olsun da gör
Hâme-i *Abdî* olur destinde bülbül sâkiyâ
Tarf-ı rûyin tâb-ı meyle gülsitân olsun da gör

Divandan

Bibliyografya : SIm., Rmz., Slh., ScI., Fş.

Abdi (Şarkıkarahisarlı) — XIX uncu asır şairlerinden Abdî hakkında Bay İbnülemin Mahmud Kemal şu malûmatı veriyor (Stş):

«Abdî efendi, Akkoyunlulardan Şeyh Süleyman ahfâdından Osman Ağanın oğludur. Şarkî Karahisar'ın Avutmuş mahallesinde doğdu. İstanbul'a gelip tahsil-i ilim ettikten sonra Belgrad muhafızı Selim, Harput valisi Husrev paşaların kitabetlerinde, Haleb vâlisi Mustafa Mazhar Paşa'nın divan kitâbetinde istihdâm kılındı. 1266 (M. 1849) da meclis-i vâlâ mazbata odası hulefâsı sınıfına dâhil oldu. Bir müddet sonra Bosna meclis-i kebirî baş kitabetine ta'yîn olundu. 1269 (M. 1852) da azledildi. Bazı kaymakamlıklar ve mutasarrıflıklarda bulundu. Rüşdi Paşa'ya (1) yazdığı manzum müzekkerede:

Sekiz on sancak etmişken idâre
Geçenlerde verildi bir riyâset
O da üç mâh içinde çıktı elden
Yine oldum giriftâr-ı meşakkat
Maâşım var idi üç kîse evvel
Riyâsetle kesildi bu maîşet
Bu sıkletten beni kurtar efendim
Livâlardan birin eyle inâyet

diyor. Şarkıkarahisar bidâyet cezâ mahkemesi reisi iken 1302 (M 1884) de vefât etti. Hüsn-î hatta mâlik ve hak-kâklık san'atına vâkıf idi.

Bosna'da iken mâfevkındaki zevâtın mesalih-i hükümette görülen « Hâlât-ı garibe ve ârâ-yi acıbesi » üzerine « İhâd-ı farîza-i zimmet olduğu halde - Maiyyette bulunmak hasebiyle - ifâdesinde tesîrâtı görülmeyen ve yalnız akıl ve nutuk miyânelerinde münâzara ve münâkaşa ile iktifâ olunan mutâlââtı » hâvî « Nevpeydâ » nâmiyle bir risâle yazmıştır. İstanbul'da *Asır* gazetesine tefrika edildikten sonra risâle şeklinde 76 sahîfeden ibâret olarak 1287 (M. 1870) de Terakki matbaasında tab'olunmuştur. Risâlenin başına « Nutk-ı bîpervâ ile akl-ı dânâ beyninde muhâvere » işaret edilmiştir.

Divân-ı eş'arı tab'olunmamıştır.

260 sahifeden mürekkep olan bir nüshası Darülfünun kütüphanesindedir (No: 207). Divânında « Kasîde-i Osmanîyye » ünvanıyla Dâstân-ı âl-i Osman vardır ki alt tarafları Sultan Abdülaziz'in medhine dâirdir. Divânında mûnderic terkîb-i bendlerden biri matbudur.

Dârülfünun kütüphanesinde (No. 520) Tuhfe-i Vehbî tarzında on beş sahifeden ibâret ve nâkıs bir risâle vardır ki üstüne « Erzurum lehcesi » işaret edilmiştir. Kimin eseri olduğu gösterilmemiştir. Müzeler ve kütüphaneler müfettiş-i fâzıl Ahmed Tevhid Bey, bu nüsha bir zaman kendi nezdinde iken bir zat tarafından âriyeten alınıp iâde olunmadığı ve Abdî efendi'nin eseri olduğunu söyledi.

Mûmâileyh, Ahmed Tevhid Bey'in amcası meclis-i vâlâ evrak müdiri merhum Rüşdi efendi'nin ahîbbâ-yi kadîmesinden olduğu için İstanbul'a geldikçe hânesin-

de ikamet edermiş. Taşradan yazdığı mektuplara bir gezel, bir kasîde leffedermiş. Tevhid Bey bunlardan istinsâh ettiği bazı eş'arı mukaddemâ bana ihdâ etmişti ki bir kaç adedi buraya nakledildi.

Abdî efendi'nin erbâb-ı dânişten olduğunu âsârı gösteriyor. Müretteb divânında nazmın her nev'i vardır. Divânın muhteviyâtı aruz vezniyle söylenmiş eş'ardan ibârettir. Bayburtlu Zihni'nin, lece vezniyle manzûme-i meşhûresi tarzında söylediği bir manzûme Anadolu şarkılarını toplamak üzere üç sene evvel vilâyâta gönderilen musiki hey'etinden bir zâtın defterinde görülmek istinsah ve aşâğıya derc olundu. Belki bu yolda daha başka manzumeleri vardır.

Âtîdeki manzumeyi memleketine çekildikten sonra söylemiştir. Terceme-i hâline taalluku i'tibâriyle derc olundu.

Müjde zâhid keyfin üzre bir kabâhat eyledim
Ders ü devri aşk u sevdâdan ferâgat eyledim
Hânkah u meşîd ü meyhâneden çektim ayâğ
Kâ'be-i ulyâ-yi tevhîdi ziyâret eyledim
Oldı islâh-ı adû hakkında sa'yin pek abes
Cild-i hînzîri cehâletle debâgat eyledim
Geçti ömrüm ârzû-yi mansıb u ikbâl ile
Bundan artık sanma dünyâda gabâvet eyledim
Şimdi geldi gülşen-i ikbâlîme tâze bahâr
Bağ ü büstânımda teşkil-i zirâat eyledim
Cebhe sây-i bârgâh-ı şâh-ı tedbîr olarak
Kişver-i aysımda ibrâz-ı liyâkat eyledim
Sad hezâran fahr ile oldum abâpûş-ı vatan
Şekl-i dihkânîde tebdil-i kıyâfet eyledim
İşte bu hâle getirdi devlet-i tenperveren
Ekl ü şûrb ü kisvede terk-i zarâfet eyledim
Ays ü işret zevk u sohbet lâfın etmem ba'dezin
Hayf bu âne değin niçe sefâhet eyledim
Âferin bu sür'at-i idrâk-i mâderzâdîma
Altmışımdan sonra bu âlî dirâyet eyledim
Olmadım hiç miyveçin-i nahl-i gülzâr-ı ümîd
Şark u garb-i âlemi geşt ü siyâhat eyledim
Behr-i celb-i rızk-ı maksûm-ı iyâli bimecâl
Kasîd-ı himmet ile Abdî refâkat eyledim (1)

— I —

. Gazel .

Cân vermektir bizim cânâna âhır kârımız
Oldu bu âlemde ancak nuhbe-i efkârımız
Bir dirâht-i serbülend-i büstân-ı himmetiz
Seng-i ta'n ü dahl ile düşmez yere esmârımız

(1) Beylerbeyli Hakkı Beyin eş'arı arasında bu gazel de mûnderictir. Fakat anın gazelinde 2, 5, 12 inci beyitler yoktur. Dördüncü beyit, Hakkı Beyinkinde makta olup 1 nci mısraı « Hayf ömrüm geçti Hakkî iltizâm-ı sıdk ile » şeklindedir. 7 inci beyitteki « dihkânîde » ve 10 uncu beyitteki « altmışımdan » Hakkı Beyinkinde « Dervîşide », « ellisinden » sûretindedir. İntihal mi, tevârüd mü anlayamadım (Stş).

Olmuşuz biz âşiyansâz-ı nihâlistân-ı aşk
 Bir gül-i ra'nâ içündür her dem âh ü zârımız
 Gönlümüz verdik o nabl-i nâz-ı bâğ-ı işveye
 Bundan özge yok bu gülşen içre berk ü bârımız
 Levh-i dilden eyledik mahv-i vücûd-i mâsivâ
 Yârden gayre taalluk eylemez enzârımız
 Kesdik aldık merzibûm-î vahdeti kıldık makar
 Kalmadı âlemde artık yârimiz ağyârimiz
 Dehr içinde hânümansûz-ı alâyik olmuşuz
 Hazret-i sutlân-ı aşka hep fedâdır varımız
 Dergeh-i sultân-ı aşka ilticâmızdır kadîm
 Sanma hâdis *Abdiyâ* bu yoldaki ikrârımız

— II —

Bû Ali Sînâ'ya hikmet-hân olur mâdûnumuz
 Akl-ı Eflâtûn'a harfendâzdır Mecnûn'umuz
 İndimizde müflis-i bî vâyedir Karûnlar
 Mahzen-i genc-i maânîdir dil-i meşhûnumuz
 Rabt olundu rişte-i müstahkem-î tevhîd ile
 Rahnedâr olmaz hele şîrâze-i kanûnumuz
 Sûdmend etmez bizi âlâyiş-i zühd ü riya
 Aşkdır sermâye-i feyz-i dil-i pürhûnumuz
 Bağrı yanıklardanız rûz-i Kasemnâ'dan beru
 Sûy-i Hak'tan böyle geldi hükm-i Kâf ü Nûn'umuz
 Ez-ezel peygule pîrâ-yi serâ-yi vahdetiz
 Kayd-ı zencir-i teselsül ile yok mescûnumuz
 Biz mecâzî âkıbet olduk mücâviz *Abdiyâ*
 Ba'demâ aşk-ı Hudâ'dır masraf-ı mazmûnumuz

— IV —

— Türkü —

Bülbül bağa girüp yapmış yuvayı
 Görmüş ki gülleri cümle hâr almış
 Bözulmuş gülşenin âb u havası
 Gülün her yanını mûr u mâr almış

Ofkelenmiş kanbur felek bülbüle
 Pejmürdelik vermiş güle sünbüle
 Düşürmüş gülşene büyük gulgule
 Sanki bu âlemi sitemkâr atmış

Abdi derdin sana söyler iken gül
 Gördüm boynun eğmiş bir yana sünbül
 Küskün küskün gezer zavallı bülbül
 Benzer ki felekten âh ü zâr almış

— V —

— Erzurum lehcesinden —

Kavurga oldu kavrulmuş olan buğday una kavut
 Yoğurdu kurutup derler adına keş dahi kurut

*
* *

Müfteilün fâilün Erzurum'a gel de gör
 Nice olur rûz ü şeb turp ile şalgam yemek

*
* *

Fâilâtün fâilâtün fâilün
 Erzurum'un öksürür içen suyun

Fatin de tezkiresine şairin şu gazelini örnek olarak almıştır:

Serâir ehli dâim sînede râz-ı nihan saklar
Yerinde cevher ü sîm ü zeri elbette kân saklar
Çeker âğuş-i derke âkıbet ferzâne i âlem
Miyân ı nev arûs i râzı kim halk-ı cihan saklar
Serâpâ kaplayan cevvi semâyı dūd-i âhımdır
Meh-i âlemsitânı sanma ebr-i âsman saklar
O şûh-i dilrübâdan leyle-i vaslı sakın sorma
Şeb-i kadri cenâb-ı Kibriyâ kılmaz iyan saklar
Çekinme nazma çek bu ratb u yâbis sözleri *Abdi*
O zât-ı muhterem elbet kusûrun bigüman saklar

Şairin ölümünü yanlış olarak (1294 — 1877) yılında gösteren *Sicil* sahibi onun hecve de mail olduğunu söylüyor. Filhakika bir mecmuada (*Mlt. Alm. K. M.* No. 558).

« Hecviyye-i Abdî efendi Şibin Karahisârî kâtibi dîvân-ı müteveffa Samakovî Husrev Paşa der hakk-ı Hayreddin Paşa» başlığıyla onun bir hecviyesi kayıtlıdır.

Ey ki Hayreddin ile meşhûr olan şerrülenâm
Hayf kim şimdi nasılsa vâli-i Yozgad'sın
Gerçi zâhirde vezîr olmuşsun ammâ ma'nide
Taş taşır toprak alır çamur yapar ırgadsın

Beyitleriyle başlayan bu manzumede bir takım müstehcen mazmunlara da tesadüf ediliyor.

Bay Sabri, Abdî divanı hakkında şu malûmatı veriyor (*Fş.*):

« Takriben 3600 beyti ihtivâ eden bu nüshada 1 münâcât, 6 na't-i şerif, bir kaç Sultan Ahmed-i sâni ve diğerleri ricâl-i devleti mâdih 27 kaside, 10 terkibi bend, 1 tercübend, 2 müseddes, 6 muhammes ve tahmis, 19 tarih, hikmet âmiz 1 manzûme, bir vak'anâme iki mutâyebe, bir hezîlnâme, 14 ü farisî 358 gazel, 1 türkü, biri Rüyânâme 7 mesnevî ile 41 kıt'a ve 34 müfred münderictir.,»

Bibliyografya : Ftn., Scl., Stş., Fş.

Abdullah Âtîf — (1285 - 1869) de Konya'da doğdu. Babası okumuş yazmışlardan Kângırılı Ali efendidir. Anası, Konya'nın Bozkır köylerinden Gezleveli Ahmed efendi'nin kızıdır. Soylarına «Gezleveli oğulları» derler.

Abdullah Âtîf'in dedesi Gezleveli Ahmed efendi, Konya âlimlerinden tanınmış bir adamdır. İstemediği halde kendisini Konya'ya müfti tayin etmişler, o da üzerine hac farzolmadığı halde hacca niyetlenmiş, hacdan sonra Mekke'de vefat etmiştir.

Abdullah Âtîf, kendi hayatına aid yazdığı bir varakada şunları söylüyor :

«Mahalle mektebinde okuyup, Rüştüye ikmal ettikten sonra medarise girdim, sarf ve nahv-i Arabî mukaddematını orada gördüm. Resme çok merakım vardı, Konya'da bir kaç sene nakkaşlık ta ettim. Bir aralık Selçukîlerin Konya'daki Alâeddin câmi-i şerfini de nakşettim. 1307 tarihinde İstanbul'a gelişim de nakkaşlığı ilerletmek içindi, Sonra fikrim değişti. Tahsîl-i ulûmu daha muvafık buldum. O yolda çalışıp dururken bir aralık Konya'ya giderek beş altı ay orada kaldım, O müddet zarfında Darümuallimine devam ederek bir şehadetname aldım.

Arabî tahsilim İstanbul'da Şirvanlı Hâlis efendi merhumdandır. İkinci tedrisinde müşarünileyhten icazet aldım. 1316 yılında Darülfünun açıldığında imtihan vererek ulûm-i âliye-i dîniye şubesine dahil oldum. Dört sene devam eden bir tahsilden sonra şehadetname alarak çıktım, Üsküdar, Vefa, Mercan idadîleriyle, Galata sultanîsi, İstanbul sultanîsi, Darüşşefaka'da muallimliklerde bulundum. İstiklâl harbinden sonra Konya lisesine naklettim. Bulduğum mekteplerde hep Arapça tedrisiyle meşgul oldum. Arabî tedris lâğvedilince Türkçe dersi aldım. Dârütedris, Ravzai terakki, Darüşşafaka gibi bazı mekteplerde Türkçe dersleriyle de meşgul olmuştum. Konya muhtelit orta mektebinde Türkçe tedrisiyle

meşgul iken vekâletin teklifi üzerine tekaüde sevk edildim. Şimdiki halde dersiâm vâizlerden bulunuyorum.»

Abdullah Âtîf, ülkemizin en iyi Arapça bilenlerinden biridir. Uzun müddet mekteplerde onun yazdığı *Lübbül-kırae* ve emsali eserler okutulmuştu. Son yıllar zarfında büyük bir emekle *Divanü lûgatittürk*'ü Türkçeye çevirmiştir. İngilizceye de oldukça vâkıf olan Abdullah Âtîf, *Beyanülhak*, *Mahfel* gibi bazı mecmualarda da şiirler neşretmiştir.

— I —

— Çamlıca'da manzumesinden —

Cibâl-i zî mekânetin,
Kulâ'-ı pür metânetin,
Kitâb-ı kevn içinde ben
Sahâif-i hamâsetin,
Kulüb-i halka ra'sezen
Mebâhis-i celâdetin.

Hazâinin giranbahâ,
Maâdinin nemâfezâ,
Künûz-i sine serteser
Büyût-ı servet ü ginâ,
Sağım güher, solum güher
Fakat kim eyler i'tinâ !

Gelin konun civârıma,
Bakın şu mişezârıma,
Ne canlar etmiş ilticâ
Kemingeh-i gubârıma,
Ne şanlar etmiş ilticâ
Yemînime, yesârımâ !

Yerinde zîb ü zîverim
Semâda her zaman serim
Fakat şu kırdâ yer tutan
Sekiz on evli köylerim,
Tenimde var iken şu can
Bu halde kalmasın derim.

Bakın şu bahr-ı mevczen
Ne anlı, şanlı bir çemen,
Sefâin-i ticârete
Yegâne cilvegâh iken,
Sen ol da düşme hayrete
Ne farkı var şu karyeden

Nasıl ki ebr-i pür safâ
Kılar semâda i'tilâ,
Bu şanla çok mu eylesem
Cihanda ben de irtika,
Zemin, zemîn-i muhteşem
Zaman, zamân-ı i'tilâ !..

— II —

— Bir mersiye —

Dâimâ şendi, dâimâ gülşen
Piş-i çeşmimde bir nihâlistân
Hissederdim sanîm-i kalbimden
Bir cihan, pür sürûr ü hande cihan

Çehrelerden tulû' eden hürmet
Münteşir huzme-i necâbetti.
Dîdeler incilâgeh-i rikkat
Sîneler mecma'-i nebâhetti

Mültefit pür vekar sîmâlar
Mun'atîf meknet ü saâdetime
Pîr ü bernâsı müttehîd ne kadar
Sa'yederlerdi istirâhatime.

Dâimâ âfiyette emn ü refâh
Kesb-i câh eylesinler isterdim
Mazhar-ı mes'adet kılup Allah
"Yaşasınlar müreffehen," derdim.

En karanlık leyâlden muzlim
Bir haber hâlimi harâb etti
Gönlümü vakf-ı ıztırâb etti
Bunu asla tasavvur etmezdim.

Ağladım, ağladım melâlimden
Şu hayâtı tefekkür eyleyerek
Yaşamak gayesi nedir bilsek
Görülen hep figan ve hep şîven

Göriyordum veliyyetünniamın
Hâl-i sıhîsi çok deġişmişti
Zannedirdim ki hükmü geçmişti
Marazın ah, o sehm-i renc ü gamın

O meġer bir maraz deġil ancak
Bir peyâm-ı makam-ı rahmet imiş
Sanki bir âşiyândan alarak
Onu bir âşiyâna nakletmiş

Lâhde konmuş cesed merâretle
Rûh, arş-ı berîne yükselerek
Âsmandan ferîşteġân gelerek
Maġfiret bahşeder ziyâretle

Abdullah (Bergamalı Kızılca Hayreddin) — XVII nci asrın ilk nısfında yaşayan şairlerden Abdullah, Bergamalıdır. (960 - 1552) hududunda doğdu. Kızılca Hayreddin lâkabıyla şöhret kazanmıştı.

*Atai'*ye göre, " Pederi tarîk-ı ilimden fârîġ olmuş bir merd-i âlim ve sâlih ve pîr-i saâdetmend-i müflîh idi."

Abdullah medrese tahsilini ikmal etmiş, Sultan Selim hocası Ataullah efendiden mülâzım olmuştu. Önce bazı medreselerde müderrislik etti. Sonra kırk akçe ile Bursa'da kadîrî efendi medresesine tayin edildi. Mazul olduktan sonra 991 saferinde (M. 1583) Ağzı kara yerine Hayreddin Paşa müderrisi oldu. 999 şevvalinde (M. 1590) Bostanzade Mehmed efendi yerine kalenderhane pâyesine terfi olundu. 1000 şevvalinde (M. 1591) Ayaşlı Mustafa efendi yerine Ankara müftisi oldu. (1003 - 1594) de azledildi, 1006 saferinde (M. 1597) Muharrem efendi yerine tekrar Ankara müftisi oldu. (1010 - 1601) de gene azledildi. 1011 şabanında (M. 1602) Mehmed Sadık efendi yerine altmış akçe ile sahin müderrisi, Ramazan içinde Manisa kadısı oldu. 1013 rebiul-evvelinde (M. 1604) azledildi. Aynı yıl şevvalinde üçüncü defa olarak Ankara müftisi oldu. 17 cemaziyelevvelinde kendisine arpalık verilerek vazifesinden ayrıldı. 1020 saferinde (M. 1611) Konya kadısı tayin edildi. 1021 saferinde (M. 1612) Meraş kadılığına tayin edildi ise de kabul etmeyerek İstanbul'a geldi. Aynı yıl şevvalinde Belgrad kadılığına tayin olundu. (1023 - 1614) de azledildi. Aynı yıl içinde gene Ankara kadılığına tayin edildi. Bilâhara kendisine tekaüd yolu ile bir mansıp tevcih olundu. (1026 - 1617) de İstanbul'da vefat etti.

Şair'in hayatı hakkında en fazla malûmatı veren *Atayî* diyor ki :

"Merhûm-i merkum deryâ-yi güherrîz-i ulûm her fende mümtâz her vâdide serefrâz idi. Sâf dil ve pâk nijâd hoş tab' ve dervîş nihâd lâtif ve nazîf zât-ı azîz vücûd-i şerîf idi. Faziletine göre menâsıb-ı refîadan behremend olmamaġla zâtı mikdârı nâmı bülend olmamıştı. 1023 (M. 1614) târihinde bu fakîr Rusçuk kadısı iken sâhib-üt-terceme Belgrad'dan Tuna ile kasaba-i mezbûreye gelüp dayf-ı mükerrimiz olmuş idi. Elhak deryâ-yi fesîh-ül-ercây-i ulûm-i tasavvufun deka-yık ve gavâmızına vâkîf sâlik-i âġâh ve merd-i ârif ulûm-i âliyyede ilm-i mesâil-i hikmette hikem-i riyâziyâtta deka-yık-ı efkârı gayr-ı münfehime fenn-i celîl-i kelâmda sâhib kelime idi. Bihamdillâh-i taâlâ hizmet-i aliyeleri ile müşerref ve gûş-i hûş-i kurt-ül-cevâhir-i nevâdirleri müşennef olmak müyesser olup kelimât-ı dürebârlarından iltikat olunan iġlâk ve esrâr-ı aliyeye el'ân gûşvâr-ı mesmaa-i cânım ve ta'vîz-i külâh-ı ibtihâc ve bâzû bend-i yemin-i irfânımdır. Kabûl-i mansıb-ı kazâya rûh-i pâk-i şâri'-i a'zam صلى الله تعالى عليه وسلم taraf-ı şeriflerinden mazhar-ı icâzet-i aliyeye oldukların beyân buyurmuşlar idi."

Şair hakkında tezkireler pek kısa malûmat veriyorlar. Abdülazîz'i Balıkesirli olarak gösteren *Hasan Çelebi* diyor ki :

"Vâlid-i firdevs makam Bursa'da hâdim-üş-şer' şâ-mih-ül-erkân iken mezbûr dahi medrese-i İsâ Beġ'de hizmet-i tadrîsde sâbit ve resîs idi. O takrîb ile bir mikdâr sohbet ve ülfet olunup terk-i bigâneġi ve

külfet olunmuş idi. Mânend-i ferîşte salâh-ı hâl ile sirişte olup âteş-i cezbe ve aşk-ı kânûn derûnunda müşteil olmanın çeşm-i cânı sürme-i midâd-ı tesânif-i mutasavvıfa ile mükâhhal idi. Ammâ dide-i zevka murâd ve aklâm-ı midâd-ı kühlfâm ile nûr-i tesellî hâsıl olmaz ve savâmi'-i ibâratta şem'-i istilâhât her denlû inâre olursa envâr-ı tecellî pertev salmaz. Binâen aleyh hâlâ yevmî elli akçe ile hizmet-i medârise-i ulûm-i zâhirde iken ba'z-ı meşâyih-i zaman hizmetinde sâlik-i tarîk-ı tevhîd ve irfandır. Hâlâ ol tâife ile ihtilât ve irtibatla olup التوحيدارات الانفاق fehvâsı üzre tekellûfât ve tassallûfât-ı ulûm-i zâhireyi كيون الجمع في حال الانفاق ile i'dâm ve iskat kılmıştır. Filvâki' her ciheti ma'mûr ve beyn en-nâs maârif ve fezâil ile meşhûrdur.,

Beyanî diyor ki :

“Bergamadandır. Kızılca Hayreddin dimekle ma'ûftur. Elli akçe ile müderris olmuşken sôfiyye ile musâhabet ile sohbet ve ülfet itmeğin terk-i ırk u izâfet itmiştir. Her ciheti ma'mûr zühd ü salâhile meşhûrdur.,”

Rıza tezkiresinde ise “Mevleviyyet ile bazı bilâdda mesnednişin-i şeriat-i garrâ olmuş idi.,” denildikten sonra (1026 - 1617) de İstanbul'da vefat ettiği de kaydedilmektedir.

Şairin tezkirelerde şu beyitleri görülüyor :

Mey ü mahbûbı imiş zevkî behiştin de heman
Haber aldık o taraftan bize âdem geldi
Nefha-i bâd-i bahâr ile güzellendi hevâ
Mest olup çâk-i girîbân edecek dem geldi
Varayın bir gice gamhânene didi gam-ı yâr
Ey gönül va'de hilâf eylemedi hem geldi

Bibliyografya : Hsn., Byn., Şky. Aty., Ryz., Kfz., Rz.

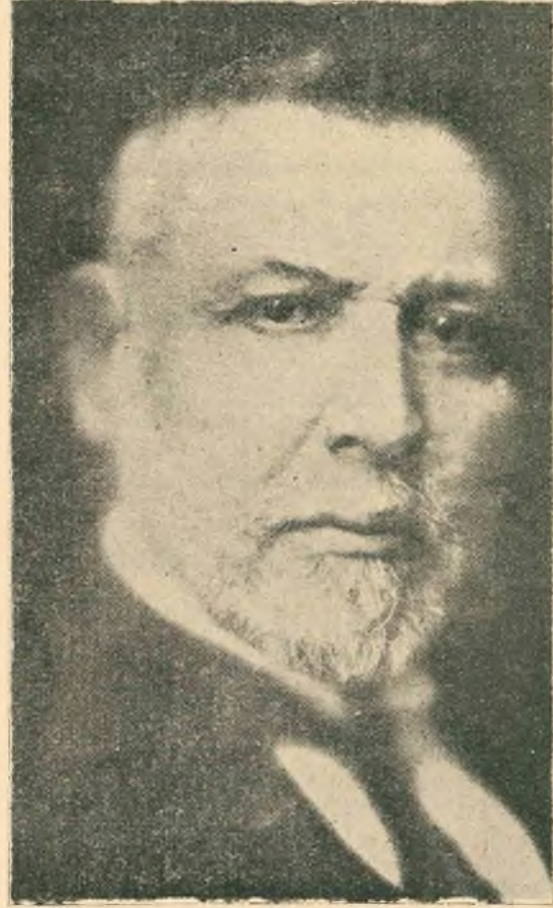
Abdullah Cevdet (Dr.) — Tabur kâtibi Hacı Ömer efendi'nin oğludur. Evvelce bana verdiği izahatta Âşık Ömer neslinden olduğunu söylemişti. 9 Eylûl 1869 da Arapkir'de doğmuştur.

Şair, Bay İbnülemin'e verdiği varakada diyor ki (*Stş.*):

«Mensûb olduğum âile, kadı, imam, hoca, ilmiye sınıflarından ve şiddetle müttakî ve bazıları pek müteassıp kimseler ihtiva etmiştir.»

Abdullah Cevdet, babasından okumaya başladı. Mahalle imamı olan amcasından da mahalle mektebinde okudu. Babası, taburıyla Elâziz'de yerleştikten sonra askerî rüştiyeye devam etti. Şehadetname aldıktan sonra «Hendesehaneî mülkiye» ye girmek üzre İstanbul'a geldi. Mukannen olan talebe önce alındığından girmeğe imkân bulamadı. «Mektebi tıbbiyeî mülkî» ye yazıldı; Fakat muallimlerin devamsızlığını görünce, oradan “askerî idadîsi” ne, üç yıl sonra askerî tıbbiyeye girdi. Altı sene sonra tabip yüzbaşı olarak çıktı. Göz hastalıkları muallimi Dr. Dikran'ın muavini oldu. Bir buçuk sene

muavinlikte kaldıktan sonra zaptiye nezaretince tevkif ve «efkârı fâside ashâbından» telâkki olunması dolayısıyla Trablusgarp merkez hastahanesi tabipliğine tayin olundu. Bir buçuk yıl hastahanedeki göz hekimliği ettikten sonra kalede habsedildi. Dört ay sonra tahliye olundu ise de Fizan'a sevki kararlaştığından Tunus'a savuştu. Oradan Paris'e ve Cenevre'ye gitti. Bir kaç arkadaşıyla iki sene *Osmanlı* isminde Türkçe ve Fransızca bir gazete neşretti. Muahharen Viyana sefaretine tababetine tayin kılındı. Şair'in Bay İbnülemin Mahmud Kemal'e verdiği bir varakada şunlar yazılıdır (*Stş.*):

Abdullah Cevdet

«Bu memuriyeti Trablusgarp'da mahbus yetmiş beş güzide siyasî mahkûmun afv ü terfihî şartıyla kabûl edeceğimi bildirdim ve bu şartın Sultan Abdülhamid tarafından icrası üzerine kabul ettim.»

Üç sene kadar bu hizmette kalarak azlolundu. «Neşriyatı hainane» de bulunmak töhmetiyle müebbeden kalabendliğe gıyaben mahkûm oldu.

1904 de Cineve'de *İçtihad* mecmua ve matbaasını tesis etti. İsviçre'den çıkarılarak Mısır'a gitti. Göz hekimliği yapmakla beraber *İçtihad* matbaa ve kütüphanesini de idame eyledi.

1910 da İstanbul'a geldi. Burada da göz hekimliği ediyor ve *İçtihad* mecmuasıyla birlikte bir hayli eser de neşrediyordu. 28 Teşrinisani 932 de vefat etti.

Abdullah Cevdet, nev'i şahsına munhasır muharrir ve şairlerimizden biridir. Dr. Hüseyinzade Ali, onu «Mecmuai azdad» terkihiyle anlatıyor ve kendisini «dindar bir dinsiz» veya «dinsiz bir dindar» olarak tanıtmak istiyor.

Kendi kanaatlerine her kesin sadık kalmasını isteyen bu didaktik şair, hakikaten dinsizlikle iştihar etmiştir. Fakat onun din hususunda daima reybi kaldığını tahmin ediyorum.

Neyyir-i nevvârî sânsin arş-ı islâmiyyetin
Evc-i ulviyyettedir evreng-i fazl u rif'atin
Bizlere ihsânısm bî şübhe dest-i kudretin
İllet-i gaiyyesi zâtındır ancak hilkatın
Yâ Resûlâllâh yoktur gaye-i ulviyyetin

gibi naitler bile vücade getiren Abdullah Cevdet'in din sahasında tebellür etmiş bir kanaatı olmasa gerektir. Mubahaselerinde ve kitaplarında temas ettiği mevzularda ekseriyetle tezaad teşkil eden aykırı fikirlerin bulunması da bunu gösterir.

Abdullah Cevdet, kudretli bir âlim olmaktan ziyade çok çalışkan bir muharrir ve muvaffakiyetli bir şairdir. Ve matbuat hayatına onun önce şiirle atıldığını görüyoruz. Namık Kemal'den ve çok samimî görüştüğü Abdülhalim Memduh'tan aldığı ilhamlarla bir vatan şairi olmak gayretine düşen Abdullah Cevdet'in ilk şiirleri ekseriyetle istibdadı istihkar eden parçalarıdır.

Her kesin taptığı istibdâdın,
Çiğnedim satvetini, kudretini.
Nice yıl azm ü sebât ü dâdın
Bekledim gamlı ser-i fikretini.

gibi manzumelerden ibaret olan *Kahriyat* adlı şiir kitabı, onun hep bu yoldaki manzumeleriyle doludur.

Nevsali Milli'de deniliyor ki :

«Bu heyecanlı şair, başka şeylerle meşgul olmaya idi, şüphe yok ki bizde hamiyet ve hamaset vadisinde en güzel şiirler vücade getirecek ve henüz edebiyatımızda müstekillen mevcut olmayan bu cins eş'arı ibdâ edecek idi. Lâkin edebiyatın bu türlü kendisini siyasiyata, içtimaiyata, felsefiyata zorla sevk etmiş ve Abdullah Cevdet Bey bütün bu mesail ile uğraşmıştır.»

«Şair olmak itibariyle bu zatın, son devr-i edebî tarihinde mümtaz bir sima olduğunu tasdika mecburuz. Türkçe eş'arından maada Fransızca bir çok lirik şiirleri vardır ki bir kaç kitap teşkil eder ve matbudur. Farisî şiirleri de vardır. Böyle bir kaç lisan üzre şiir yazabilmek ve şairlikle beraber fûnun ve felsefiyat ile müteveggil bulunmak; bir taraftan bilfiil inkılâb-ı siyâsî ve ictimai cereyanlarına karışmak, diğer taraftan da kitap yazmak, matbaa işletmek, gazete idare etmek, elhasıl terakki meydanında bu derece gayretle yarışmak her kesin kârı değildir. Şairliğine gelince, müteveffa mister

Gibb'in takdiri kâfidir : Abdullah Cevdet Bey Şekspir hakkında yazmış olduğu türkçe manzumeyi Gibb, tarihinde zikretmek için nazmen İngilizceye tercüme etmiştir. Abdullah Cevdet ile Gibb zaten tanışır ve görüşürlerdi. Gibb'in Doktor'a yazmış olduğu mektuplar dahi ecnebi bir tahririn bu şair hakkında kadirşinaslığını isbat edecek derecededir. »

Hiç, Tulûat, Türbei masumiye, Lâhdi masumiyet gibi şiir kitapları neşreden Abdullah Cevdet, uzun müddet bilhassa tercüme ve telif ile meşgul oldu (*Abdullah Cevdet'in eserleri için Kültür bakanlığının çıkardığı Bibliyografya'ya bakınız*).

Son zamanlarda da vücade getirdiği kıt'aları *Karlı dağdan ses* adı altında topladı ve tab'ettirdi.

— I —

— İdeal —

Görmediğim bir rü'yâyı betekrâr
Hatırlamak, görmek için çalıştım.
Sevdiğimi, ben, gel zaman git zaman,
Aramaya, bulmamaya alıştım.

Caire 1909

— II —

— Şair Balarısı —

Garbdan şarka güneşler taşıdım,
Cennete, kevsere eşler taşıdım;
Ben bu yokluk elinin bir varıyım,
Yaptığı balda boğulmuş arıyım.

1911

— III —

— Matemli Yurd —

Niçin ıssız, viran oldun güzel yurd ?
Neden her yanında yaslar belirdi ?
—Yemen yedi, Balkan alkanlar içdi,
Bülbüller kahr oldu, güller delirdi

30 Mayıs 1915

— IV —

— Hürriyet Susuzluğu —

Ey hürriyet susuzluğu, yak bir alev et beni.
Gece gündüz serabların arkasından koşdurma.
Nice hicran güneşleri orda doğdu yaşadı,
Ateşdendir, içindeki ummanları coşdurma.

23 2 nci kânun 1915

— V —

— Umumî Harbin İlhamı —

Aldatılmış yine mecrûh, perişan a'mâ,
Ölerek, öldürerek, âh beşerdir şu giden;
Rûhunun şefkat ü isyanla tutuşmuş nazarı,
Onu ta'kib ediyor şâhikalar fevkından.

12 ağustos 1916

— VI —

— Güneş - Emeller —

Güneş emellerim yanar içimde,
Gülerek can veren melekler gibi;
Deryâî gönlümün şefekatleri
Saçılır yollara çiçekler gibi.

15 Mart 1918

— VII —

— Şair hayat yoldaşına —

Gez de rûhumdaki deryâları, sahrâları gör
Ne bihiştî gül açar sâha-i nîrânımda;
Oku cebhemde yanan nûrda baht-ı beşeri,
Dinle girdâbların kalbini elhânımda

6 Haziran 1918

— VIII —

— Mahabbet —

Besleyen, bezeyen, yaşatan sensin,
Tanımaz başka bir minneti gönlüm;
Senin tahtgâh-ı saltanatındır
Ebedî baharın cenneti gönlüm.

15 Ağustos 1921

— IX —

— Üstad ve Şâgird —

Güneşlerin sînesinde bir şarâb-ı nûr içdik,
Bu işretde peymânemiz çok boşalmış dolmuştur;
Rehberine rehnümâlık eden özge canlarız,
Üstâdımız dersimizde şâgirdimiz olmuştur

18 Eylül 1921

— X —

— Söyleyen sâf Şairdir —

"Hercüb,, ün oğlu, fakat "İsa,, nın
Dest-i ihyâsı ile mecrûhum;
Kaç Yüda busesi gördü yanağım,
Kaç Çelipâya gerildi rûhum !

12 Haziran 1927

— XI —

— Merhametin şahlanması —

(Said Nazif) e

Yüreğimiz yara alır her yaralı yürekten
Mahabbetdir hak dinimiz, ne dinsizlik ne dindir;
Ufukları silmek aşkı gözlerinde şahlanır
Atımıza lâzım olan mahmuz değil, dizgindir

17 Şubat 1928

— XII —

— Şair soğuk odasında —

Donmuş parmaklarımdan yazıma ateş akar,
Yağmurlu akşamımın ey doğmayacak ayı !

Aşkıme meşk eder soğuk karanlık, gecelerde
Sönmüş bir meş'alenin mâtemiyle yanmayı
20 Şubat 1928

— XIII —

— Zavallı bülbüle —

Yüreğinin kanını içip mest olmayı bil
Mehabbetin nağmesi okutulmaz ey bülbül :
Mezarlıklar içinde baharın yüzü gülmez,
Baykuş figanlarıyla dem tutulmaz ey bülbül.

15 Mart 1928

— XIV —

— Yüce dağa teselli —

Göm sîne-i mahabbetine, inkisârını,
Bir başka ömr, başka cihan, başka can ara;
Gülsün eteklerinde bahârın çiçekleri,
Sen göğsünü ger ey Yüce Dağ yıldırımlara

12 Ağustos 1928

— XV —

— Bir nabz arayıp bulmamak —

Bir lâhze-i vuslât diledim, ey deli hicran,
Sen karşıma çıktın ezelinle, ebedinle,
Bir fikr alınır hüznümün ummânına dâir;
Bir nabz arayıp bulmamanın derdini dinle;

8 Nisan 1929

— XVI —

— روح عرفی —

خونم بیزم اهل زمان - مراب شد
وز آتش صمیم ظلام آفتاب شد
افتادم بر این کره بآنک قیام زد
سحر بیان من سحر انقلاب شد
افروختم بنور محمد دل عباد
این بحر پر خروش هدی زان حباب شد
روح که کرد باد وجود وعدم شناخت
شانش بعرض حق وعلا انجذاب شد
عمر شمس محشر وآفت مدار من
در چشم عدل وداد نگاه عتاب شد
خون باش وزخم کبر وبرغم زمان مگو
ای قلب شیر نر که غذای کلاب شد :
«آن مصر معدلت که تو دیدی خراب شد»
«آن نیل مکرمت که شنیدی مراب شد.»

Temmuz 1906

— XVII —

— Şair Şehinşahi Muhtaç —

مشاه جنان - تحت و محبت - تاجیم،
نی در پی آزار نه در تاراجیم،
آرام جهان کشور اندیشه ماست،
زین روست که ما شهید شه محاجیم

11 Ağustos 1921

— XVIII —

— Meşrebi Şair —

حسن ازلی در نظرم رخشان بود ؛
در جان من عشق ابدی جوشان بود ،
در آمدم این گونه بدینسان بروم
چون زندگی در مشرب من این سان بود .

18 Ağustos 1921

— XIX —

— Puissance du Poète —

— Au poète R. Tefvik —

Une musique intime orgueilleuse et sereine,
D'un radieux accord beerce notre âme reine :
L' Avenir se conçoit dans nos cœurs de lion,
"Notre Rêve immobile enfante l'Action."
20 Juillet 1906 Caire

— XX —

— Pour toi —

Ma lyre agonise : Tes yeux ont
La caresse qui tue et tu poses
Dans tes regards, ô ma reine ô mon
Ange, des pleurs, des chants et des roses.
J'ai des rythmes d'airain et tu causes,
Lorsque tes mots parfument le son
De ma lyre, un candide frisson
Dans mes verbes âpres et moroses.
Oh ! sur ma lèvre sois la rosée
Qu'une aube suprême aurait posée
Contre le feu de ma soif d'aimer,
Le jour ton image me pénètre
Et dans mes nuits tu fais apparaître
Des rêves d'étoiles parsemées

Abdullah (Çeteci Abdullah Paşa) — Abdî'ye bak.**Abdullah Hasib** — Hasib'e bak.**Abdullah Hilmi** — Hilmi'ye bak.**Abdullah** (Himmetzade) — Abdî'ye bak.**Abdullah** (Sarı) — Abdî'ye bak.**Abdullah Vassaf** (Şeyhülislâm) — Abdî ve Vas-saf'a bak.**Abdulahad Nuri** — Nuri'ye bak.**Abdülaziz** — Aziz'e bak.**Abdülaziz** (Kara Çelebizade) — Azizi'ye bak.

Abdülaziz Mecdi — (1281 - 1865) de Balıkesir'in Okçu mahallesinde doğdu. Babası, meşhur şeyhülkura Hafız Hasan efendi'dir. Onun babası Ahmed efendi namında bir zattır. Annesinin babası ise abacılar kâhyası Hacı Mehmed efendi'dir.

Abdülaziz Mecdi, Balıkesir rüştiyesini bitirdikten sonra oranın meşhur âlimlerinden olan dayısı Yahya Nef'i efendi'den hususî surette okumuş, Şair Ali Şuuri'den de hayli istifade etmiştir.

Balıkesir rüştiye ve idadisinde dokuz yıl kadar hocalık eden şair, "Meclisi kebirî maarif,"te verdiği muvafakiyetli bir imtihan üzerine "Girid mektebi kebirî islâ-

mı,"nın rüşti ve idadî kısmına edebiyat muaallimi tayin edilmiş ve bu vazifeyi dört sene ifa etmiştir. Girid ihtilâlinde önce "Darüluallimini âliye," edebiyat muallimliğine tayin edilmişse de Giridlilerin musırrane recaları üzerine Maarif nezareti tarafından gene orada ibka edilmiştir. Girid ihtilâlinde,

A'dası kıyâm idüp hilâlin

Âsârı göründü ihtilâlin

deyerek İstanbul'a gelen Abdülaziz Mecdi, idadî müdürlüklerinden birine tayin edileceği bir sırada ticaret hayatına atılmağı tercih etmiş ve Tantavizade Halid'le birlikte işe başlamıştır.

Meşrutiyetin ilanında Karasi meb'usu intihab edilen Şair meclisin feshine kadar üç buçuk yıl bu vazifeyi aynı zamanda birinci kâtip olarak ifa etmiş, Umumî harpten sonra tekrar Karasi meb'usu olarak seçilmiş ve bu defa riyaset vekâletinde de bulunmuştur.

(1339 - 1923) dan (1340 - 1924) a kadar Şer'îye ve evkaf müsteşarlığında da bulunan Şair vekâletin lâğvından sonra memuriyet hayatından çekilmiş ve İstanbul'da bir inziva hayatı sürmeğe başlamıştır.

İlmiyle ve idaresiyle Balıkesir'de kendisini çok sevdirmiş olan ve bilâhare Maarif müfettişliğinde bulunan şair Fahri'nin vefatından dolayı hasıl ettiği teessürle şiirler vücutte getirmeğe başlayan A. Mecdi divan sahibi şairlerimizdendir. Ve eserlerini yazıldığı tarih sırasıyla tesbit etmiştir. Âşıkane ve mutasavvifane olan bu manzumeler, bu tarz şi'r in muvaffakiyetli örneklerindedir.

Onun bazı şiirleri *Mektep*, *Mahfel* gibi mecmualarda intişar etmiştir.

Türk, Arap, Acem eserlerinden bir çoklarını okuyan ve bilhassa Abdülkerim Ceyli gibi büyük mutasavvıfların kitaplarını tedkikten zevk duyan Şair, manzumele-

rinde bilhassa "vahdeti vücud,, prensiplerini terennüm etmiştir.

Bu rind şair, kendi ifadesi vechile "Hüsne meftun, letaife kail,hafifürruh ve meclis ârâ,, bir şahsiyettir.

— I —

Kederden yok eser şekl-i hayât-ı câvidânımda
Meserret revnak ârâdır zemîn ü âsmânımda
Cihânım kalb-i handânım gibi eltâfa müstağrak
Saâdet şems-i tâbandır benim ufk-ı cihânımda
Zaman gülgün zemin gülgün fûrûg-ı sinedir gülgün
Bahâr-ı dâimî gülgün derûnî gûlsitânımda
Nasıl şâd olmasun gönlüm benim her lâhze cânânım
Şerefpîrâ-yi vuslattır serîr-i nûr-ı cânımda
Geçen âlâmı gömdüm ka'r-ı nâyâbında nisyânın
Ferahdır şimdi râksan şevk ile sahn-ı cenânımda
Emeller nâmına her ihtirâsı çâk çâk ettim
Demektir intikam aldım feklele imtihânımda
Bütün âsâr-ı feyz-i kudreti kalbimde cem'ettim
Ne gam olmazsa kuvvet dest ü pâ-yi nâtüvânımda
Hudâ eltâfı pertev saldı her yer nûra müstağrak
Güneşler doğdu kudretten semâ-yi lâmekânımda
Nihâyetsiz cihanlar var içinde aşk ile devvâr
Gözün varsa gezin bir lâhze sakf-ı âşiyânımda
Cemâl ârâ-yi efkâr olsa *Mecdî* çok mudur şi'rim
Cemâl-i dilberim pîrâyedir hüsn-i beyânımda

— II —

Cihân-ı sîne münevver fûrûg-i vuslatdan
Ridâ-yi nûra büründü gönül meserretten
Nasîbedâr-ı maâlî nigâh-ı idrâkim
Teşekkülümdeki sırr-ı bedî-i fitratdan
Hadîka-i ebede ibtisâm-ı nûr-i ezel
Bedîa saçdı içimde füyûz-ı kudretten
Hakayıkın ne imiş sırrı lem'apâş oldu
Tecelliyât-ı celîl-i hitâb-ı izzetden
Bedîazâr-ı cihandır kitâb-ı cûd-i vücûd
Sutûr-i kesreti nûr-i midâd-i vahdetden
Füyûz-i âliye meknûn-i kalb-i pâkindir
Çıkar metâlib-i ulyânı kenz-i himmetden
Susuz kalır mı cihanda hayât için âkil
İçerse âb-ı hayâtı uyûn-i hikmetden
Rızâ-yi Hak'ka olur rehnümâ-yi râh-ı sedâd
Ferâgat eyleme ömründe halka hizmetden
İçinde zevk-ı tecerrüd işinde zevk-ı şuûr
Yüzün çevirme fakat kible-i hakikatden
Havârıkın yeri yokdur serâ-yi irfanda
Güneş doğunca sirâcın söner hacâletden
Ne rütbe âciz isem de bu yolda ben *Mecdî*
Yanar içimde meşâil fakat meserretten

— III —

Lem'apâş oldukça nûrun âftâb-ı sineden
Gel de cûşâcûşu seyr et incizâb-ı sineden

Sîne Sînâ-yi kemâl oldu cemâlinle senin
Çıktı bin ma'nâ-yi vahdet bir hitâb-ı sineden
Çeşm-i dikkatle oku miftâhıdır her müşkilin
Kâinâtın sırrını hallet kitâb-ı sineden
Lâhze lâhze berk urur kalbimde bin nûr-i sürûr
Lûtf u ihsânınla kurtuldum azâb-ı sineden
Bakma ezhâr-ı bahâra bak riyâz-ı sînene
Feyz-i dâim şu'lezendir âb ü tâb-ı sineden
Mest iderdi rûh-ı mevcûdâtı feyz-i aşk ile
Düşse gerdûn üzre bir katre şarâb-ı sineden
Maksadın tahsil-i ulviyyât ise *Mecdî* senin
Ders oku her dem kitâb-ı mustetâb-ı sineden

— IV —

Katralar dalgalanır dideme deryâ görünür
Zerreler şu'lelenüp şems-i mücellâ görünür
Parlayup kisve-i elfâz-ı kesâfetteki nûr
Bu mezâhir bana baştan başa ma'nâ görünür
Nûr-i vâhiddeki feyz-i ezelin cûşundan
Dürlü elvân ile bin dürlü merâyâ görünür
Kudretin mevcesidir kevn-i kesif ile lâtif
Levh-i dilde biri dünyâ biri ukbâ görünür
Sûret-i sırr-ı vücûdu düşününce ârif
Çeşmine âdem olan nüsha-i kübrâ görünür
Görülenle görenin aslını tevhid eyle
Bu muammâ sana her sırr ile peydâ görünür
Sînesi nûr-ı melâmetle müzeyyen olanın
Zâhir ü bâtını bâtında müheyyâ görünür
Zâtını çeşm-i basîret bile rü'yet edemez
Şekl-i evsâfı fakat çeşme hüveydâ görünür
Bu hakikatle münevver ise irfan *Mecdî*
Lûtf-ı Mevlâ ile didâr-ı muallâ görünür

Abdülaziz (Ümmü Veledzade) — XVI ncı asır şairlerinden olan Abdülaziz, Ümmü Veledzade'lere aittir. Babası Molla Hüsam ve ceddî Molla Hâmid'dir. Bu aile efradı arasında bir çok âlimlerin yetiştiğini görüyoruz. *Âşık Çelebi* mubalâgalı bir lisanla şunları söylüyor :

"Ol hânedâna arabîyetdanlık lâzımdır. Ve sagîr ü kebîri tahsil-i ilm ü ma'rifete mülâzımdır. Oğlancıkları doğsa Makamat-ı Harîrî ile uyurlar, Ağlasalar ellerine Etbâk-üz-zeheb virüp avudurlar. Kapularına gelen ace-mî oğlanları Türkîden evvel Arabî öğrenürler. Kariye câriyeleri değil karî mâriyeleri ruky ü afsûna Arabî ile öygünürler. Bu dahi fesâhatte Bakılî'yi bakle-tül-hamkaya saymaz. Ve zebân-ı Fârisîde Molla Hüseyin-i Sebzevârî'ye berk-i tere dimezlerdi. "

Abdülaziz, Müeyyidzade ve diğer bazı âlimlerden okumuş ve muayyen olan tahsilini bitirdikten sonra müderrislik hayatına atılmıştır.

Şair Necatî'nin kızıyla evlenen Abdülaziz önce Siroz'a tayin edilmiş ve orada Şair İshak Çelebi gibi rind adamlarla temasa başlayınca ayyaşlar arasına katılmış-

Ab.

tır. Şarabın şiddetle yasak olduğu bir sırada bu iki şairin gece gündüz içki içmeleri, memlekette büyük bir dedi kodu uyandırmış, hattâ şakacı şairlerden biri şöyle bir beyit söylemiştir :

Cihetsiz müderris mülâzım İsak
İçerler şarâbı tutulmz yasak

Abdülaziz, bir müddet sonra Davud Paşa medresesine müderris tayin edilmiştir. Fakat o sıralarda kadı-asker olan Zeyrekzade; âlim, aynı zamanda zeki adamların, bir gün kendi mevkiini sarsacağını düşünerek, İstanbul'dan uzaklaştırılmasını istemiş. İşte diğer bazı arkadaşlarıyla birlikte Abdülaziz'i de bu yüzden kadılık meslekine naklettirir. Bir müddet Manisa ve Tire gibi şehirlerde kadılık ettikten sonra gene müderrislik meslekine dönen şair, Trabzon medresesine ve bilâhare Edirne Dârülhadisine müderris olur. Daha sonra Halep kadısı tayin edilir. Bir müddet geçince Amasya'ya müderris ve müfti olur. Uzun zaman bu vazifede kaldıktan sonra günde yetmiş akçe ile tekaüde sevkedilir.

Âşık Çelebi tezkiresine göre (952 - 1545) de Şakayık'a göre de (950 - 1543) de vefat etti.

Abdülaziz, devrinin meşhur simalarından biridir.

Sehî diyor ki :

“Mütekaddimîn-i efâdıl-ı Arab kasâid ve eş'arı ki her biri dürr-i semîndir hizâne-i hâtırında mahfûz fasîh ve belîğ kişidir.”

Âşık Çelebi diyor ki :

„İnşâsı şî'rine hezâr bâr galibdir Ve Arabî şî'ri Türkî şî'rinden râcihtir.”

Beyanî ise onun, “Arabî, Farisî ve Türkî nazma kudret-i tâmı,” olduğunu söylüyor.

Şakayık tercümesinde de şu sitayşli cümleler kayıtlıdır :

“Ol şahs-ı edib ve erîb ve hasîb ve nesîb hadd-i zâtında lebîb ve kerîm vakur ve halîm bir fâzıl ı lâzım-üt-ta'zîm idi. Sıyt-ı mefâhir-i lûtf u ihsânı kar'-ı esmâ' ve âzân-ı âlemiyan ve âvâze-i cûd ü mürüvveti takrîf ve teşnîf-i mesâmi'-i cihanyân eyledi. Esnâ-i musâhahabette cümle-i âlemi hayr ile yâd eyleyüp ferd-i âferîdenin ırzına şeyn îrâs eder kelâm-ı hezl ilmâmdan î'râz ider idi. Seng-i ta'n ve külâh-ı kelâm-ı sûtürk ile cevher-i a'râz-ı âlemiyânı şikest itmeyüp kimsenin hâtırına dokunmaz idi. Cümle-i ulûm-i zâhire i bâhire ve fûnûn-i mütedâvile-i fâhirede müşâreket-i ilmiyyesi var idi. Ammâ ulûm-i akliyyenin aksâmına ihtisâs-ı tâmı olup gayrı fûnûndan ana artık talebkâr idi. Lisân-ı arabda gayet-i fesâhat ve nihâyet-i belâgat üzre kasâid-i lâtfîe nazm idüp kelîmât-ı Harîrî'den ince muhayyel ve nâzûk arabî kasîdeler dimişti. Her bir kasîde i asîdesi sahâif-i dîvân-ı rûzgârda levha-i iftihâr ve hüsn-i matlâ'-ı dibâce-i iğtirâr olmağa sezâvâr idi. Mevlânâ Abdülaziz'in evi mukabelesinde bir medresesi ve dahi hâric-i Kostantiniyye'de Emir Buhârî zâviyesi deyu meşhûr

olan zâviyenin yanında bir mektebi vardır. Sadrüşşerîa nâm kitab-ı hidâyet nisâba havâşî dimişti.”

Mevcut menbalardaki malûmata göre, Abdülaziz'in Türkçe, Acemce ve daha ziyade Arapça şiirler yazdığı anlaşılıyor.

Tezkirelerde onun biri Arapça, diğeri Acemce iki parçası kayıtlıdır.

Manisa kadısı iken şu imzayı yazmıştır :

هذه حجة ما فيها
اسست بالوثوق تأسيسا
صح عندي جميع محورها
ان ترى في السطور تليسا
صار عبدالعزيز كاتبها
قاضيًا في ديار مقنيد

Kadri efendi'ye gönderdiği bir mektuptan da şu iki beyit örnek olarak gösteriliyor :

کی بود یارب که کوی یار را منزل کنم
جان و دل را کعبه مقصود را واصل کنم
قبله حاجات من بود از ازل درگاه او
کی بود کز قبله خود روی را مائل کنم

Bibliyografya: Sh. Aşk. Byn., Şky.

Abdülbakî — Bakî'ye bak.

Abdülbakî Fevzî (Uluboy) — 7 Kânunuevvel 1303 (M. 1885) yılı cumaertesi akşamı Çorum'un Üç tutlar mahallesinin Hacı Nasrullah sokağında doğdu. Babası, Çorum'un pek eski bir ailesi olan «Alaybeği zâdeler»e mensup Mehmed Fazlî efendi'dir.

Emlâk ve arazi sahibi olan bu zat, hayatının sonuna kadar iyradıyla geçinmiş, hiç bir memuriyette bulunmamıştır. Valdesi, Çorum müftisi şair Hacı Ali Ârif efendi'nin kızı Kâmile Hanım'dır.

Abdülbakî Fevzî, bana verdiği bir varakada diyor ki :

«Valdemin mensub olduğu âileden hatırı sayılır çok âlim zuhur etmiştir. Bunlar hemen asırlarca memleketin müftülüğünü — bilistihkak — taht-ı inhisarlarında bulundurmışlardı. Kendisinden bir sene kadar arapça okuyabildiğim dayım Hacı Ahmed Feyzî efendi, bu sülâleden gelen müftülerin on birincisi idi. Çorum'da kıymetli bir kütüphane tesis eden bu zat, bir çok yerlerde kadılıklarda bulunmuştur. Muktadab sahibi Hacı Zihni efendi'nin bir müddet kendisinden tederrüs ettiğini bir gün bilmünasebe birisine söylerken işitmişim. Çok ihtiyar olmasına rağmen geceyi ve gündüzü kitap yığınları arasında geçirir, ekseriya uykuyu bile unutarak böylece selâmlığında sabahladığını uşakları söylerdi. Fa'al müstakim, pervasız, sözünü esirgemez bir zat olduğundan «Deli müfti» namıyla anılırdı. Ne yazık ki kendisinden tam istifade edeceğim sıralarda hastalanmış ve çok geçmeden vefat eylemiştir.»

Abdülhakî Fevzi, tahsil hayatını Çorum'da geçirdi. İptidai ve rüşdi mekteplerini bitirdikten sonra hususî olarak arapça okudu. Bir yıl sonra yeniden açılan idadî mektebine girerek orayı birincilikle bitirdi (1902). Kendisi diyor ki :

«Peder ve valdem, benden başka erkek evlâdları olmadığı için, bütün ısrarlarıma rağmen âli mekteplerden birine dâhil olmama mumanaat ediyorlardı. Neticede onlar galip geldiler. İdadîyi bitirdikten sonra yine beş altı sene kadar hususî ders aldım. Bir taraftan arabî, farişî, fransızca, tarih, hukuk dersleri alıyor, bir taraftan da ders veriyordum. Çünkü idadîde açık derslerin hiç eksik olduğu yoktu. Ben âdeta mektebin gedikli bir vekili olmuştum.»

Abdülhakî Fevzi 1909 da Çorum iptidai mektepleri müfettişliği ile hüsnü hat muallimliğine tayin edildi.

1910 da Çorum Darülmuallimin müdiri oldu. 1911 de açılan müsabaka imtihanında muvaffak olarak İzmit idadîsi tarih ve coğrafya hocası oldu. 1913 te İnebolu nümune ticaret idadîsi Türkçe ve edebiyat muallimliklerine 1918 de Kastamoni, 1919 da İstanbuldaki Davutpaşa sultanîleri ser mudliklerine tayin olundu. 1922 ye kadar bu vazifede kaldı. O yıl içinde mudlikler lağv edilmişti, Üsküdar sultanîsi Farişî muallimliğine inha edildi ise de kabul etmeyerek matbuata intisap etti.

1922 den 1924 e kadar müteaddid mezah gazetelerine «Betarzi kudema» başlığı altında yazılar yazdı. Gene kendisi diyor ki :

«Müteakiben babadan kalma emlak ve araziden bir kısmını satarak sermaye ittihaz ile ticaret hayatına atıldımsa da muvaffak olamadım. Beş altı sene içinde sermayeyi kediye yükleterek çekildim.»

1929 tarihinde eski meslekine avdetle Üsküdar erkek

orta mektebi Türkçe muallimliğine tayin edildi. 1931 de Kabataş erkek lisesine nakledildi. Beş yıldan beri orada Türkçe muallimidir.

Abdülhakî Fevzi diyor ki :

«Şiir ve edebiyata heves bende on beş, on altı yaşlarında iken başlamıştır. Edebiyat hocam Muallim Naci'dir deyebilirim. *Muallim* ve *Mecmuat Muallim*'i ile diğer eserlerinden çok istifade ettim. Ziya Paşa'nın meclûbu idim. Zannediyorum ki beni heciv ve mezah vadisine saptıran onun *Zafername şerhi* olmuştur. Türklerden en çok sevdiğim şair Nedim'dir. Acemlerden ise Sadi, Hafız, Ömer Hayyam... Bu üç büyük şairin eserlerinden bir hayli parçalar tarafımdan türkçeye tercüme edilmiş idiye de bir kısmı ziyaa uğradı, nezdimde kalan bir kısmı ise diğer eserlerim gibi bastırılmadı.

Meşrutiyetin ilânından evvel ara sıra *Ankara, Musavver Terakki, Sabah* gazetelerine manzum eserler gönderiyordum, basılıyordu. Meşrutiyetin ilânından sonra Samsun'da çıkmaya başlayan *Aksi sada* gazetesine devamlı surette manzum, mensur yazılar yazmaya başladım. Trabzon'da çıkan *Kehkeşan* ve Kastamoni'de intişar eden *Köroğlu* gazetelerinde de bazı şiirlerim neşrolundu.

Türkyurdu mecmuasının İstanbul'da ilk intişarı sırasında, hece ve aruz vezinleriyle yazılmış bazı manzumelerim çıkmıştı. İçinde hiç ecnebi kelime bulunmaksızın yazı yazılıp yazılmayacağını o zaman bir tecrube etmiştim. *Köy dirliği* serlevhalı sekiz kıt'adan ibaret bir manzume yazarak *Türkyurdu*'nda bastırmıştım. Bu manzumenin birinci kıt'ası şöyledir :

Horozlar öttü, uyku bitti.. köylüler uyandılar
Biraz geçince doğdu gündüzün ışıklı yavrusu
Güler durur... kimin kalır gözünde artık uykusu
Yüzünde belli işte, hepsinin de bir sevinci var.

Aruz vezniyle yazılmış olan bu manzume o zaman çok beğenilmişti. Hattâ ilk tebriknameyi merhum Tunah Hilmi'den almıştım.

Balkan harbi mağlûbiyeti beni çok müteessir etmişti. Bilraem ondan mıdır, nedendir? O tarihten mütareke senesine kadar yani sekiz sene hiç bir şey yazmadım (1911 - 1919). Hemen on seneden beridir ki yine hiç bir şey yazdığım yok.»

İstanbul'da çıkan bir çok gazete ve mecmualarda yazıları intişar eden Abdülhakî Fevzi, son devrin bilhassa mezah vadisinde muvaffakiyet gösteren şairlerinden biridir.

— I —

— Feylesof gibi —

Dünyâ pazarında dolaştım durdum
Karpuz şöyle dursun soğan kalmamış
Bir dükkân koymayıp gittim baş vurdum
Lâhna turşusundan nişan kalmamış

Bahçeler bozulmuş, bağlar kurumuş
Nazlı ağaçları tırtıl bürümüş
Meyvalar, üzümler bütün çürümüş
Mısırlar yenilmiş, koçan kalmamış

Eski göçebeler yok yaylalarda
Bir bîkes feryâdı var ovalarda
Çaylaklar dolaşır mandıralarda
Yoğurtlar ekşimiş ayran kalmamış

Felek baltaladı bastığım dalı
Tatlı yediğim yok harp başlayalı
Rüyada görürüm pekmezle balı
Arılar dağılmış, kovan kalmamış

Yârin nice demdir çatık kaşları
Gözünden akıdır kanlı yaşları
Bakıp ta gülüyor arkadaşları
Arkasında çarşaf fistan kalmamış

Sandıkta sepette ne varsa sattım
Bir çok borçlarımın üstüne yattım
Akşam pabuçlara bir nazar attım
Yüzleri patlamış taban kalmamış

Baykuşlar dans eder vîrânelerde
Örümcekler gezer peymânelerde
Cinler cirid oynar meyhânelerde
Bâdeler dökülmüş, rindan kalmamış

Hey *Fevzî*, gülistan dikenle dolmuş
Hakikat gülleri sararmış, solmuş
Cehâlet, hamâkat hep gelin olmuş
Ma'rifet kızını alan kalmamış

21 ağustos 1338

— II —

— Olsaydım —

Hemîşe mertebem artardı gafil olsaydım
Başım değerdi semâvâta câhil olsaydım
Kamerle, mihriyle hemcâh olurdum elbette
Ziyâ-yi himmete düşmen bir âtil olsaydım
Benim de sâgar u mînâm olurdu altundan
Eğer mecâlis-i dînâna dâhil olsaydım
Uçardı tâir-i sıyım firâz ı arş üzre
Medîha hân-ı gürûh-i esâfil olsaydım
Dolardı sine lebâleb neşât u neş'e ile
Piyâle nûş-i sifâl i erâzil olsaydım
Koşardı tevsen-i ikbâlim ebr ü bâd âsâ
Behîme tab', redî-üş-şemâil olsaydım
Neler yazardı neler hâmem âh bir kerre
Halâs-ı tîr-i gumûm u gavâil olsaydım
Cihân-ı can benim olmuş sayardım ey *Fevzî*
Visâl-i hazret-i cânâne nâil olsaydım

14 temmuz 1340

— Zümrüdü anka gazetesinden —

— III —

— Etmedim, etmem yine —

Rûzu sevdim, leyle rağbet etmedim, etmem yine
Nûra taptım, meyl-i zulmet etmedim, etmem yine
Gûşe-i husranda yüz bin ah ü vâh ettim de ben
Dakk-ı bâb-ı ehl-i ni'met etmedim, etmem yine
Ol kadar alçak felek cevri ü cefâlar etti de
Serfürû yi hâk-i zillet etmedim, etmem yine
İhtiyâcın pençe-i kahrında can verdim de çok
Kimseden ümmîd-i şefkat etmedim, etmem yine
Kani-i nân ı siyâh ü huşk olup şâm ü seher
Terk-i sıdk u istikamet etmedim, etmem yine
Deste geçmişken hezâran fırsat-ı nâgehzhûr
Hamdülillâh ahz-i rüşvet etmedim, etmem yine
Câh u mansıb, sîm ü zer, âlâyış-i dünyâ için
Medh-i erbâb-ı hamâkat etmedim, etmem yine
El etek bûs eyleyip, yerden temennâlar kılıp
Cüstücû-yi lûtf u himmet etmedim, etmem yine
Sîne çâk oldum da ey *Fevzî* belâ-yi dehr ile
Çâk-i dâmân-ı fazilet etmedim, etmem yine

28 şubat 1340

— Zümrüdü anka gazetesinden —

— IV —

— Eylemeyince —

Ârâm edemem ceng ü cidâl eylemeyince
Her subh u mesâ hecv-i ricâl eylemeyince
—Bir kıl kadar olsun— birinin aybını görsem
Aslâ duramam kıl ile kal eylemeyince
Tab'ımdaki şiddet edemez kesb-i tahaffüf
Nef'i gibi tezyîf-i sikal eylemeyince
Şemsîr-i şerernâk-i terim düşmez elimden
Tedmir-i sanâdîd-i dalâl eylemeyince
Fevzî sözü terketme ki mâhiyyet-i insan
Ma'lûm olamaz bed'-i makal eylemeyince

21 Kânunusanî 1340

— Zümrüdü anka gazetesinden —

— V —

— . . . gibi —

İçerim ben şarâbı âb gibi
Şürbe sâlih ne var şarâb gibi
Câlib-üş-şevk u dâfi'-ül-gamdır
Parlatır fikri âftâb gibi
Durma ver, muttasıl ki ey sâkî
Dil bu gün mehd-i ıztırâb gibi
Durma ver, tâ sabâha dek içeyim
Olayım âdetâ sehâb gibi
Durma ver kâinât önümde benim
Başlasın devre âsiyâb gibi
Durma ver, çünkü ömrümüz geçiyor
Dembedem cûy-i pür şitâb gibi
Durma ver, düştü dil bir âfete ki
Cevri ü bîdâdı bî hisâb gibi

Büseler lûtf edip o gülruhtan
 Bir günâh işlemez sevâb gibi
 Çekmemiştir cihanda kimse azâb
 Şu benim çektiğim azâb gibi
 Sen de iç, ihtirâz-ı ta'n etme
 Olma sôf-i dilharâb gibi
 Ehl-i ta'nın o kıl ü kah bana
 Geliyor av'av-ı kilâb gibi
 Söyle hakkımda lâf eden fodula
 Vızlayup durmasın zübâb gibi
 Kafes ardından atmasın harfı
 Zen-i sad zevc-i bî hicâb gibi
 Erse meydâna çıksın anlaşalım
 Kaçmasın şahs-ı bî nisâb gibi
 Ezerim bir vuruşta ben adamı
 Afv ü safh eylemem *Cenâb* gibi
 Hasma hâmem belâ-yi a'zamdır
 Zülfekar-ı Ebû Tûrâb gibi
 Geçelim gayrı bahs-ı dîgere biz
 Sözle şekker olur mu şâb gibi
 Zannedersem emîn-i beldemizin
 Hayme-i hûşu bî tınâb gibi
 Ne sakâl koydu yolmadık ne bıyık
 Eski âga-yi ihtisâb gibi
 Ne kadar şâbı benzetip tıfla
 Ne kadar şeyhi kıldı şâb gibi
 Yeter ey hâme anlaşıldı yeter
 Bu neşîden de dürr-i nâb gibi

24 Teşrinisani 1927

— Yeni kalem mecmuasından —

Abdûlbakî (Lâlîzade Yetîm) — XVIII inci asır mu-tasavvıflarından olan Abdûlbakî, Lâlîzade Şeyh Mehmed efendi'nin oğlu ve Sarı Abdullah'ın da hafidinin mah-dumudur.

Tahsilini bitirdikten sonra müderris olan Lâlîzade, bir taraftan da tarikate intisab etmiş ve meşhur Nakşî-bendî Şeyh Murad'a mürid olmuştur.

(1117 - 1705) de Kudüs mollası olan Abdûlbakî, Sadriazam Şehid Ali Paşa'ya muallim olmuş; Paşa'nın Mora hezimetindeki şehadetinden sonra Limni'ye nefye-dilmiştir. Fakat o sıralarda Bursa'da bulunan şeyhinin iltiması üzerine, menfası Bursa'ya tahvil olunmuştur. Murad efendi, Abdûlbakî Bursa'ya gelmeden İstanbul'a dönmüş, Bir kaç yıl sonra da Lâlîzade affedilmiştir. Bil-âhare İstanbul kadısı, bir müddet sonra da Anadolu kadıaskeri olan Abdûlbakî Nihayet Eyip'te satın aldığı bir evde inzivayı ihtiyar etmiştir.

(1159 - 1746) da vefat ederek Eyip'te Yahya efendi tekkesinin karşısında yaptırdığı mektep ve kalenderha-nenin bahçesine defnedilmiştir.

Bay Bakî'nin *Melâmîlik ve Melâmîler* adlı eserinde şu kayıtlara tesadüf olunuyor :

"Kendisinin kendi vefâtına evvelce şu tarihi söyle-

diği meşhurdur. Kabrinin önündeki pencerenin üstüne hakkedilmiştir :

Kalbime ابن رياض الجنة ilhâm itti Hak
 Hubb-i zâtı da'vet itti rûhı bezm-i vuslâta
 Derler erbâb-ı mahabbet rihletim târihini
 لعلى زاده سيد عبدالباقى كبرى جنته

Bu kıt'adaki ابن رياض الجنة terkibiyle dördüncü mısra' 1153 (M. 1740) senesini göstermektedir. Millet kütüp-hanesindeki Pertev Paşa kitapları arasında 636 numara-da mukayyed ve Lâlîzade'nin âsârını muhtevî bir mecmua vardır. Bu mecmuayı 1189 - 1190 (M. 1775-76) tarihinde Müstakimzade merhum yazmış. Mecmuada bâ-lâdaki tarih Abdûlbakî efendi'nin Eyyub'a nakline âid olarak gösterilip "Kabri üzre pencere bâlâsına resmo-lundu. Târih-i rihlet degildir," kaydı da ilâve ediliyor ki doğrusu da budur. Aynı mecmuanın üstünde Müstakim-zade'nin şu hatırasını okuyoruz :

"Garâibdendir ki şevval on dokuzunda sebt günü salât-ı zuhurdan sonra cemâatle Eyyub'da cenâzesi namazını edâ ve kıyâm ve tekbirât esnâsında bu fakirin kalbine sânih olan mısra' târihi rihletleri olmuştur ki budur :

کاشن جنته کلبن اوله لعلى زاده
 — 1159 —

Lâlîzade merhum Seyyid Ali efendi'ye mülâkî olmuş ve küçükken babası tarafından Seyyid Hâşim efendi'ye de götürülmüştür. " Dokuz aylık süt emer bir çocuk-tum; fakat sûret ve şemâili tamâmiyle aklımda kaldı. Bu ancak Seyyid Hâşim efendi'nin bir kerâmetidir diyor (*Melâmîyyei Şattariye S. 110*) „ Esasen Abdûlbakî efendi'yi kablelmilâd tevsim eden de Seyyid Hâşim efendi'dir (*Aynı eser S. 109*) . Müstakimzade risalesinde yedi sekiz yaşında iken babasıyla beraber bir bayram günü ziyâ-retine gidip duasını aldıklarını yazıyorsa da bilâhare efendi'ye devam ettiği cenazesinde bulunması ve esnayı namazda bilbedâhe tarih sölyemesiyle sâbittir. Yukarda söylediğimiz mecmuaya efendi'nin Sergüzeşt'ini, Zülfe-tüttemkîn tercemesini, Meslekülüşşak şerhi'ni, Mebde ü maad, Risaletülmuradiyye'sini yazmıştır. Bütün bunlar, Lâlîzade'nin Müstakimzade Sadeddin efendi'ye fevkalâde müessir bir şahsiyet olduğunu ve ihtimal de mürşidi bulunduğunu gösteren kuvvetli delillerdir. „

Lâlîzade, bir hayli eser kaleme almıştır. Bunlar ara-sında onun en çok şöhret kazanan eseri, *Sergüzeşt*'idir. Ceddi Sarı Abdullah'tan sonra kendi zamanına kadar gelen Melâmî büyüklerini ve tarikat ahvalini anlatan bu eser matbudur. Aynı esere, 47 beyitten ibaret olan *Zeyli Kasidei Meslekülüşşak* ta ilâve edilmiştir. Sarı Ab-dullah'a aid olan bu meşhur Kasideye, onun bir de bü-yücek şerh vücude getirdiğini görmekteyiz.

Abdûlbakî, *Mebde ü Maad, Zülfetüttemkîn* gibi da-ha bir takım eserler de kaleme almıştır.

Meşhur mutasavvıf Abdülkerim Ceyli'nin الانسان الكامل adlı eserini (*Eyip- Mihrişah K. No : 167*) ve زيادة التمكن i, kezalik İmam Gazali'nin *Kimyayi saadet*'ini ve Hoca Yakubu Çerhi'nin الرسالة الانسية sini ve *Risaletülmurâdiye*'yi türkçeye çevirmiştir.

Devrinin kudretli bir âlimi olan Lâlîzade'nin *Yetim* mahlâsiyle şiirler de yazdığını görüyoruz. Meselâ bir mecmuada,

Tutar erkânını erbâb-ı mezâhib aşkın

mısraıyla başlayan bir manzumesi görülmektedir (*Veli-yüddin K. No : 3191*).

Kezalik 219 beyitli bir kaside ile bir manzumesi de başka bir mecmuada kayıtlıdır (*Mlt. Alm. K. Şr. No : 1023*).

Mutasavvıfane bir eda ile yazılan bu manzumelerde san'at zevkından ziyade telkin gayesi güdülmüş ve bu şiirler, devrine göre açık bir lisanla kaleme alınmıştır.

Abdülbaki'nin Meslekülüştak zeylini örnek olarak alıyorum :

— I —

— Zeyl-i Meslekülüştak —

Bu nazm ehl-i sülûke kâşif-i sırr-ı emânettir
Ki her beyti anın kandil-i mihrâb-ı tarikattir
Anın çün ism-i pâki *Meslekülüştak* olmuş kim
Bu tavra sa'y idenler mest ü medhûş-i mahabbettir
Budur ancak sırât-ı müstakîmi ehl-i vicdânın
Mahabbet râhıdır âşıklara me'vâsı vuslattır
Bu bir nehc-i kavîm-i fakr-ı zâtîdir nazar kıl sen
Anın her seng-i râhı lâ'l ü yâkut-ı kerâmettir
Bu nazm-ı dilpesendi nâzım *Abdullah* efendi kim
Maârif bahrinin gavvâsı deryâ-yi hakîkattir
Tarîk-ı Hak'ka sâlik neş'eyâb-ı aşk-ı Yezdânî
Kemâl-i zâtının burhânı nutkundaki hâlettir
Yed-i mürşidle câm-ı dilden içmiş bâde-i aşkı
Bezimgâh-ı ricâlüllâha mahrem ehl-i sohbettir
Füyûzât-ı ilâhî ile aşkın menbâın görmüş
Gönülde Hak'kı bulmuş kutba ermiş ehl-i rüyettir
Bu abd-i pür kusûr-i hâkipây-i ehl-i irfan kim
Anın ibn-i hafîdidir Yetîm-i zû karâbettir
Murâd ittim o nazm-ı pâki zeyle nutk idem ammâ
Benim nutkum dahi rûh-i şerîfinden işârettir
Müsel sel cümle aktâb ı tarîk-ı aşkı nazmettim
Meşâyih zikr olundu ebr-i pür bârân-ı rahmettir
Avâlim çün merâyâ-yi kemâlât-ı ilâhîdir
Kutubdur cümleyi câmi' ki zât-ı Hak'ka sûrettir
Eğer bir kimse kutb-i vakti bulmayup vefât itse
Muhakkak bil anı kim meyyit-i vakt-ı cehâlettir
Bu kutbiyyet emânettir ki birden bire nakleyler
Acebdir iktisâb olmaz ezelden bir inâyettir
Ridâ vü hırka vü tâci ve teksîr-i ibâdâtı
Delil olmaz kemâl-i zâta bunlar hüsn-i sûrettir
Nişân-ı kutb-i vakti dilde bul halka suâl itme
Eğer makbûl olursan rehberin candan mahabbettir

Seni reddeyleyler ise cümle âlem müttefik olsa
Sana vasf itseler görsen derûnun pür adâvettir
Muhassal dilde hâsıldır anın makbûl ü merdûdu
Gönül âyinedir redd ü kabûli iki sûrettir
Biri nûr-i cemâldir biri nâr-ı celâldir
Biri imân-ı Ahmed'dir biri Bu cehl-i gafletdir
Kemâl üzre Muhammed zâhir oldu cümle ekvâne
Yine mü'min ü kâfir zıd zuhûr itti ne hikmettir
İnâyettir taleb abd-i hulûs âsâra Mevlâdan
Arar bulur efendisini abdiyyet vesâttir
Muhammed oldu bedrül-leyl-i سيجان الذي امري
Mükâhhal hûhl-i مازاغ البحر la ehl-i rüyettir
Anın zâtıdır ancak illet-i gaiyye-i âlem
Zuhûrî ekmeliyyet üzredir hatm-ı risâlettir
Anın vârisleri aktâb-ı âlem vâhiden vâhid
Birer tavr üzre zâhir oldılar hâdî-i ümmettir
Sana takrîr idem bir bir meziyyet cümle aktâbı
Esah kavlıle çün esmaları böyle rivâyettir
Çü kutbiyyet zuhûrî hazret-i Hatm-i risâletten
Alî'ye intikal itti ki ol hatm-i velâyettir
Alî'den de *Hasan* kim *Basra*'nın mir ü emîridir
Bu sırâ vâsıl oldu nüktedân-ı mazhariyyettir
Hasan'dan da *Habîb*'e intikal itti çü kutbiyyet
Habîb'in vârisi *Dâvûd-ı Tâî*'de emânettir
Gelüp *Dâvûd-ı Tâî*'den bu sır *Ma'rûf-i Kerhi*'ye
Serî'nin hem *Cüneyd*'in dillerinde nûr-i vahdettir
Bulardan sonra *Mimşâd Ahmed* ü *Esved Muhammed*'dir
Sadettir *Deynür-i Şehrî* bu üç dürr-i velâyettir
Vecîhüddîn-i Kadî hâkim-ül-ekvân olup andan
Hilâfet *Bünnecîb*'e hazret-i Hak'tan inâyettir
Ki andan *Kutb-i dîn-i Ebherî*'de zâhir oldu Hak
Anın da sırrı *Rüknüddin Secâsî*'de vediattir
Şehâbüddîn-i Tebrîzî, *Cemâlüddîn-i Tebrîzî*
Hem *İbrâhîm-i Geylânî* ki envâr-ı hakîkattir
Safiyyüddîn ü *Sadrüddîn*, *Alâüddîn* geldikte
Tamâm oldu ricâlüllah-ı İrân Rûm'a hicrettir
Ebû Hâmid ki şehr-i *Aksarây*'ın âftâbıdır
Hilâfet *Hacı Bayram* sırrına andan mürüvvettir
Anın nûrî *Emîr Sikkîni*'de zâhir iken ammâ
Butûn oldu cihân içinde ol ehl-i melâmettir
Bunun sırrına vâris *İbn-i Yâmîn-i Ayâşî*'dir
Ki andan *Pîr Aliy-yi Aksarâyî* ehl-i biattir
Bunun ferzendi *İsmâîl-i Ma'sûkî* efendi'dir
Yüzünden *Sârbân Ahmed* çerâğ-ı nûr-i vahdettir
Hüsâmüddîn ile *Bâlî* efendi rihlet ittikte
Cenâb-ı hazret-i *İdrîs Alî* sâkî-i vahdettir
Anın sır devleti nakleyledi *Hacı Kabâî*'ye
O dahi *Beşîr*'i tebşîr ile sâhib şahâdettir
Anın sırrı da *Hâşim*'de zuhûr itti butûn üzre
Ki andan hazret-i *Seyyid Alî* ehl-i inâbettir
Anın da sırrı hemnâmında(1) zâhir oldu bir müddet
Ki ol burc-i necâbet üzre bedr-i ekmeliyyettir

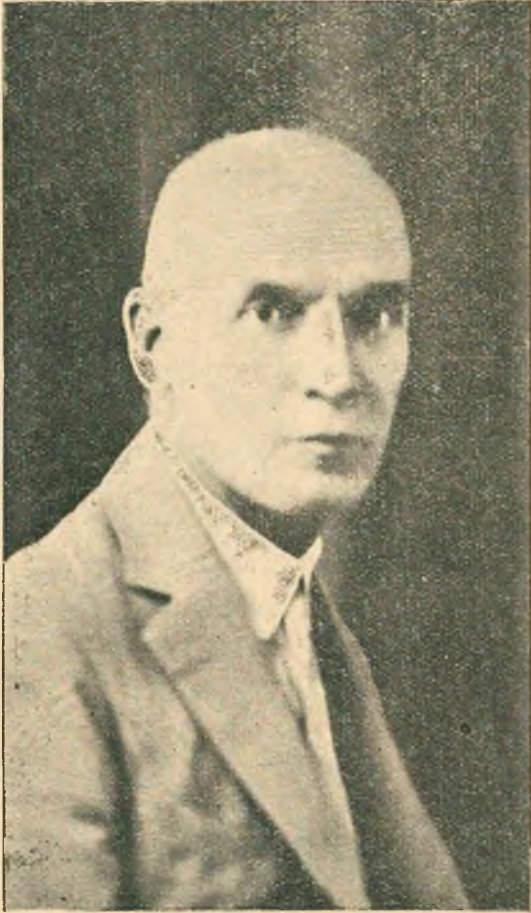
(1) Şehid Ali Paşa.

O dahi azm-i ravzât-ı cinân içre şehîd oldı
 Bilmez şimdi ol sırr-ı velâyet câhiliyyettir
 İlâhî sen hidâyet eyle sâhib vaktı ızhâr it
 Kulûb-i mü'minîn ıhyâ ola rûz-i kıyâmettir
 Hudâvendâ *Yetim*'e bildir ol zâtı meded eyle
 Eğer cehl üzre kalursa anın kârı hasârettir
 Mededkârâ inâyet eyle düşmüş kullarındandır
 Delâlet eyle maksûda talebkâr-ı inâyettir
 Muhammed Mustafâ vechinde zâhir nûra isâl it
 Ki ol hatm-i rüsüldür ümmete kân-ı şefaattir

Bibliyografya: Müstakimzade : Melâmiyyei Şattariyei Bayramiye, Scl., Osm., Abdülbakî : Melâmîlik ve melâmîler ve Lâfzade'nin eserleriyle mecmualar.

Abdülğani Senî (Yurtman) — (1290 - 1874)da İstanbul'da doğdu. Babası, adliye teşkilâtında, merhum Hasan Fehmi Paşa ve Neş'e Molla ile beraber imtihan vererek icazetname alan ilk dava vekillerinden Osman Nuri Bey'dir. Dedesi Kara Osman oğullarından ve ilmiyeden Bekir Sıdkı efendidir ki bu zat, Mahmud II. tarafından ailenin büyükleriyle beraber İstanbul'a getirilmiş ve kendisine kadılık verilmiştir.

Abdülğani Senî, ilk tahsilini, semtleri olan Aksaray'da "Valde mektebi,"nde yaptı. Rüştiye tahsilini de Suriyede Akkâ'da bulunan büyük biraderinin yanında bitirdi. İki sene ora muhasebe kaleminde kâtiplik ettikten sonra istifa ederek İstanbul'a geldi. (1307- 1891) de dahil olduğu Mülkiye mektebinden (1314 - 1898) de ikincilikle mezun oldu. Bir müddet Maarif nezareti mek-

tubî kaleminde bulunduktan sonra Selânik vilâyeti ma-yet memurluğuna gönderildi. Burada bulunduğu üç sene zarfında "Feyziye," mektebinde İktisat, Edebiyat, Tarihî medeniyet, usuli defteri muallimliği yaptı. (1318 - 1902) den itibaren Gevgili, Toyran, Karaferye kazaları kaymakamlığında bulundu. (1324 - 1908) martında Siyasî bir sebeple idareten işten çıkarıldı. Bursa'ya geldi. İstanbul'a dönüşünün haftasında Sabah gazetesi baş muharriri Selânikli Tevfik kendisini beraber çalışmak hususunda ikna etti.

Üç ay kadar bu gazetede çalıştı. Mihran'ın can sıkıcı hallerinden dolayı ayrıldı. Selâniğ'e gitti. Bir müddet Hukuk mektebi müdürlüğü ile Hukuku düvel ve idare muallimliğini yaptı. (1325 - 1909)de Hüseyin Hilmi Paşanın teklifiyle Yemen mektupçuluğuna, Bir sene sonra Adana mektupçuluğuna, dört beş ay sonra da Beyrut mektupçuluğuna nakledildi (1326 - 1910) .

Yemen'de iken Mülkiye mecmuasına, Servetifünun'a, Tasviri efkâr, Yeni gazete ve İkdâm gazetelerine bir çok faydalı yazılar göndermişti. Büyük harbin ikinci senesine kadar Beyrut'ta kalan A. Senî, (1332 - 1916) de Lazik-ye'ye mutasarrıf tayin edildi. Bir müddet sonra Malatya'ya nakledilmiş ise de kabul etmediğinden müstafi addedildi.

A. Senî, mütareke sonlarına kadar Beyrut'ta kaldıktan sonra romatizmasını tedavi ettirmek üzere doktorların tavsiyesi üzerine Mısır'a gitmiştir. Orada da Millî müca-delemizin aleyhinde intişar eden Arapça, Fransızca yazılara mukabele etmiş, kalemiyle mücadeleye iştirak etmiştir. 1925 te Türkiye Cumhuriyeti hükümetince Beyrut baş konsolosluğuna tayin edildiğinden ikinci def'a Beyrut'a gitti. Orada iki buçuk sene kaldıktan sonra Hicaz - Necit ve Yemen Kralları nezdine Siyasî mümessil olarak gönderildi ve Hicaz - Necit Krallığıyla akdedilen (Muhadenet muahedesi) ni Hükümet namına imza etti.

Hicaz'da Maslahatgüzar ünvanile üç buçuk sene kaldıktan sonra sıhhi sebep ve talebi üzerine merkeze alınan Bay Abdülğani Senî son vazife olarak Hariciye vekâleti Şifre müdürlüğünde ve müsteşar muavinliğinde bulunmuş ve otuz iki seneyi dolduran güzel hizmeti üzerine geçen yıl işten ayrılmıştır. Kendisi bugün Ankara'da bulunmaktadır.

Abdülğani Senî, en velüd muharrirlerimizden biridir. Onun İstanbul'da, *Hazinei fûnun, Servetifünun, Mektep, Mülkiye, Hürriyeti fikriye, Mecmuai Ebüzziya* gibi mecmualarla *Mizan, Sabah, İkdâm, Tarik, Yeni gazete, Tasviri efkâr, Cumhuriyet, İleri...* gibi gazetelerde bir çok makale ve şiirleri intişar etmiştir. Anadolu'nun muhtelif yerlerinde ve Selânik, Beyrut, Kahire gibi şehirlerde çıkan gazete ve mecmualarda da bir hayli yazıları çıkmıştır.

Abdülğani Senî, Arapçayı en iyi bilen Türklerden biridir. Vaktiyle yaptığı *Muallâkatı seb'a* tercümeleleri

[derin bir alâka uyandırmıştı. Onun Kahire'de çıkan المقطم، الاحراء، السياسة ve Kalkûta'da intişar eden الجامعة gazetelerinde bir çok arapça makaleleri de intişar etmiştir. Hattâ Beyrut'ta tab'edilen تاريخ الصحافة العربية adlı eserde öz Türk olan Abdülgani Senî arap muharrirleri sırasında gösterilmiş, resmi de dercedilmiştir.

Abdülgani Senî'nin matbu bir çok kitapları da vardır. Bunlar, *Aksiyat*(1308), *Ashabı tabakatı seb'a* (1309), *Edebiyat* (1311), *Âkıbeti Tevekkül* (İbretâmiz bir vak'a 1311), *Fransızca iptida ve intihâ edatları* (1312), *Zemin ve âsüman* (Kamil Flamaryon'dan tercüme 1312), *Hikemiyatı şarkîye ve islâmîye* (1316), *Minhacı hikmeti idare* (1325), *Tarihi medeniyet* (cilt : 2 1328), *Yemen yolunda* (Seyahatname. Azimet 1330 avdet 1332), *ضعف الاعتقاد في نشأة المدارس* (Arapça 1331), *Hakayıktı iktisadiye* (1331), *الحقائق الاقتصادية* (Arapça), *حادثة بيروت*, *Beyrut bombardmanı* (1332), *الحلابة و سلطنة الامم* (Arapça 1924) gibi eserlerdir.

Önce şiir yazmakla neşriyat hayatına atılan Abdülgani Senî bilâhare daha ziyade nesirleriyle tanınmış kıymetli bir muharririmizdir.

— I —

— Kıt'alar —

Zâhirde belâ zannedilen vak'a nihâyet
Bir hayli belâyâya olur sedd-i mûmâni'
Ahkâm-ı İlâhiyye olur böylece her dem
Her vak'ada bir hikmet-i pür nûkteyi câmi'

— II —

Kıyâs-ı nefis idüp rencide kılma kimseyi aslâ
Eğer ister isen ömrü geçirmek bâ huzûr-i tâm
Mücerreb bir meseldir ki cihanda her ne zer' itsen
Muhakkak öyle bir mahsûl alırsın âhır-ı eyyâm
1307

— III —

— Cemâle hitab —

Bir levh-i bedâyi' ediyor zihnimi tenvîr,
Pişinde durup eylerim eş'arımı tahrîr
Ey levh-i münevver! ey eden kalbi cilâsâz!
Ey bülbülü şevkiyle eden lâhneye âgâz!
Cezben ediyor gönlü zelâzil gibi tehzîz,
Hüsnün oluyor dide-i nâzırda dilâvîz,
Ebvâb-ı melâhat açılır şu'belerinde,
Mehtâb-ı letâfet saçılır şîvelerinde.
Mihrin sana nisbetle nedir vech-i münîri?
Bedrin ne uzak dense eğer işte nazîri!
Bak mâha senin ismin eder kadrini i'lâ,
İnsan bu bahâneyle eder mâhı temâşâ
Yoksa kamerin kimler eder yâdını tekrâr?
Lâkin anı nâmındır eden gözlere dildâr.
Hâlık da senin eyleyerek kadrini tebcîl
Âyetle edip nâmını her kâine tafdîl .

Cennette seni dâhiline eyledi tebşîr,
Dünyâda dahi kıymetini eyledi tevfir.
Hûrî-i cinan ism-i celilinde muhallâ
Ekdâr-ı beşer manzar-ı sâfınla mücellâ.
İnsanda değil taştâ bile muntabî' olsan
Taşlar görünür gözlere mânende-i gülşen
Bir ravzada, bir manzarada etse teccessüm
Deryâda sevâhikda eğer etse teressüm
Nûrun senin ey levh-i cemâl, ey büt-i nâzan!
Kimler dayanır cezbene ey hüsn-i fûrûzan?
Sen bir küçücük didede olsan mütemekkin
Her hangi dili istesen iğvâ edemezsin!
Sen bir leb-i pür handede meşhûd oluversen:
Kimlerde kalır derd ü keder gussa ve şîven?
Etsen acabâ bir peri rûyinde teressüm,
Yâhud dehen-i tâzede bir hüsn-i tebccüm,
Hicran mı kalır kalb-i melâletzedelerde?
İnsan mı kalır küşe-i mihnetkedelerde?
Meftûn-i cemâlin olan erbâb-ı mahabbet
Yerlerde, semâlarda arar câyımı elbet,
Lâkin olamaz vuslat-ı didârına kadir,
Zîrâ bulamaz meskenini ol müteşâir.
Bîhad deyecek mertebe çoksun bu cihanda.
Ammâ seni derdest edemez tâlibin anda.
Âlemde çoğaldıkça senin kıymetin artar,
Zevk ehli hemen hâmilini cân ile tartar.

Hazineifünun. Sayı 33. Şubat 1309

— IV —

— Gazel —

Meşhûd olunca çeşme nihâl-i terin senin
Rahşân olur gözümde o meh peykerin senin
Tenvîr eder hayâlimi, efkârımı benim
Tavrın, edâ-yi cilvegerin, manzarın senin
Tesrîr eder dimağımı, âmâlîmi bütün
Şîven, cemâl-i sâfterin, leblerin senin
Şeklin hayâlhâne-i fikrimde muntabî'
Resmin, o sûretin, o ruh-i enverin senin
Manzûr olur semâya eğer eylesem nigâh
Çehren, o hâl-i şu'leverin, gözlerin senin

1309

— V —

— Zavallı çiçek —

Geçende bir küçücük kız elinde görmüştüm :
Henüz açılmağa. neşr-i abîre yeltenmiş
Fakat - zavallı çiçek - haylice didiklenmiş,
Lisân-ı hâl ile eylerdi âh ü istimdâd.
Çocuk elinde, o zâlimde var mı isti'dâd
Terahhum etmeğe üşkûfenin bu hâletine
Kim iştirâk edecek nevha-i melâletine
Çocuk elinde zebûn-i sitem olan çiçeğin ?

Düşün, o mâder-i tohumun da çektiği emeğin,
 Evet, o mâder-i pür san'atın - ki dest-i bedi'
 Ne mâhirâne hüner eylemiş ona tevdî'-
 Şu cilvegâh ı tenevvü'de i'tinâlarla
 Ve bunca fırtına pîşinde inhinâlarla
 Yetiştirip te kemâle getirdiği sırada,
 O dest-i gadir-i tıflın kopardığı borada,
 Bütün emellerinin mahv ü hâib olduğunu!..
 Ve sonra o biçâre zehrenin de solduğunu
 — Bütün melâmih-i nâzendesiyle titreyerek
 Ölüm oyuncağı hâlinde — derk eder de yürek,
 Sınırlı bir kadın a'sâbı ra'sesiyle, evet,
 O hâli andıran âlâma uğrayıp elbet
 Zebûn-i zahm ü keder darbelerle hepsizler.
 Bu öyle gamlı temâşâ ki rûhu cımbızlar.
 Budur sokağın gönülü havf-ı dehşet engîze,,
 Budur keder getiren kalb-i rikkat âmîze :
 Çocuk : merâsim ü âdât-ı pür hatâ-yi beşer...
 Çiçek : Bu zehr ile mesmûm-i kahr olan duhter...

— VI —

— İd-i şebâb —

Nedir misâli şu id-i ferahfezâ-yi şebâbın
 Bilir misin güzelim ?
 Gubâr-ı zerle ve simin süfûf-i terle bezenmiş,
 Humâr-ı zevk ile üşkûfezârı devre özenmiş,
 Garîk-ı aşk u lehif-i tarab — o rûh-i müzehheb,
 Evet o cism-i müşa'sa' — zarâfetiyle murassa',
 Tabîatin bize gösterdiği nümûne-i ebda'
 Değil mi bir kelebek?...
 Humâr-ı zevk ile gül, lâle, sünbül olmayacak mı,
 Garâm ü şevkına mevkîf?.. bu hâl ana kalacak mı?..
 Bu şi'r-i nevre tırâşide tıfl-ı nâzik-i fitrat,
 Bu nazlı tayr-ı müressesem — o imtiyâzına rağmen —
 Hayât-ı neşvesi rehn-i hitâm olup ta pek erken
 Fenâ bulur hayfâ!..
 Bu âb ü tâb ı hayâtın kasîr olunca hudûdu,
 Kasîr olan bu hudûdun medîd olur mu suûdu ?
 Şu gamlı, gussalı ömrün değer mi kahra binâsı ?
 Hayâtın üç günüdür id-i mes'adet... fırsattan
 Sakın geçirme zamânı — et istifâde bu tattan.

Teşrinievvel 1323

— VII —

— Türk şiir ölçüsü ile —

— Namık Kemal'in meşhur kasidesi, bugünkü dille. —

Görüp hep sapkın olmuş her düzen durağından
 Çekildik kalkık başla biz (beylik konağından)
 Usanmaz soydaşlara er kişi yararlıktan
 Kırık gönlü yapmaktan, çekinmez o varlıktan
 Küçük düştüyse millet, sen sanma değersizdir
 Yere düşerse altın kirli sanmak yersizdir

Tenin öz varlığı bu yurdun toprağındandır
 Uğrunda parçalansın, canımız da ondandır
 Kıyan, can yakanlarla birleşmek ne alçaklık
 Köpektir kim ederse avcılara yadaklık
 Bağışlar bir tükenmez varlığı durmaz tada
 Yanaşmaz bu geçimden geçmeğe ünlü ada
 O adam her kimseden kendini alçak tanır
 Kendinden utanmaz da başkasından utanır
 Felekten bilgili erlerce bir ök almaktır
 Bakıp (ildimliğe) her işte kanca salmaktır
 Durur üstünlüğü bu milletin birliğinde
 Çeşitli anlayışlar birleşir dirliğinde
 Güciyle bir (çelik-baş) döndürür her varlığı
 Sözünden dönmeyen er titretir ortalığı
 Felek bolluklarını bir çağ için hep saklar
 Korkma, bu devlet, bir gün gelir, yüzünü aklar
 Kenetlenmiş bir arslan nasıl kalkıp saldırsın ?
 Utansın felek ondan da baskıyı kaldırsın
 Biz ol yüksek, çalışkan, canlı kahramanlarız
 Küçücük bir oymaktan devlet çıkarınlarız
 Biz (uyurlu bir soyuz) [*], korkmayız saldırmaktan
 Çekinmeyiz uğrunda yurdun baş kaldırmaktan
 Biz ol yüksek erleriz, yılmayız savaşlardan
 Yer altı yeydir bize üstündeki taşlardan
 (Başı buyruklu) için ateş sarsa her yandan
 Kaçar mı er olanlar bir can için al kandan
 Yılan olsa ipi bir (kalle-çırpan)ın yeydir
 Bağlarından kulluğun; (buyruk başlı) hep beydir
 Felek her canı yakmak için yüklensin gelsin
 Dönersem alçağım ben; yalnız ulus yükselsin
 Anılsın tuttuğum yoldan çektiğim, bu gerçek
 Bence çok tatlıdır o, (başagalık) dan da yüksek
 Bu yurd artık sözünde durmaz bir kadın olmuş
 Onun vurgunları bin tasayla ele dolmuş
 Umut, korku çok uzak benden, işim yüksektir
 Baş eğmekten, (pay) ım da (beğlikçilik) den pektir
 Sakın ezdiğin ulus erleriyle çarpışma
 Kılıncını eritir coşkunun ateş, kalkışma
 Yakıp yıkmakla kalkmaz (başbuyruklu) ne etsen
 Çalış kaldır, görelim, duyguyu gönüllerden
 Gönülde elmas gibi özündeki her duygu
 Basılmakla ezilmez, onda yoktur bu kaygu
 A(başbuyrukluğum) gör, ne güçlü alımın var!
 Kurtuldukça kulluktan (tutsaklığın) yer tutar
 Sensin şimdi gönülde, gel aç yüzünü göster
 Sonsuz bir güzellikle yurd oğlu seni bekler
 Ne cana yar imişsin, ey kutlu, mutlu günler!
 Bizi kurtaran sensin, senden beklenir ünler
 Senindir şimdi varlık, buyruğun yurdu tutsun
 Seni Tanrın gözetsin, düşman dilini yutsun
 Kudurmuş şu itlere kaldı şenlikli yerler
 Uyan yaralı arslan, bak yurdun seni bekler

Ankara : 1934

Abdülganî (Vardari) — XVIII inci asır şairlerinden
 Abdülganî hakkında *Salim* şu malûmatı veriyor :

Şeyhzâde Mehmed efendinin mahdûm-i mükerrerle-
 ridir ki Bağdâd-ı behişt âbâdda vâki' olan sefer-i hü-
 mâyûn-i şevketmakrûn teşrifâtından Şeyhülislâm Müftil-
 enâza mehâdim-i kirâmın serbülendi merhûm ve mağfûr

[*] «düde-i Osmâniyanız» yerine

Ab.

Yahyâ efendiden mülâzım ve tarîk-ı tadrîse âzım olup 1063 rebi'inde (N. 1652) Ebû Saîd efendi merhûmdan Pirinççi medresesine âric ve 1064 şâbânında (M. 1653) nûr-i ayn-ı mehâdîm-i kirâm olan şeyhülislâm-ı âlîmakam eshiyânın bülendi merhûm Bahâî efendi'den Lûtfi Beğ medresesine hareket-i hâric eyleyüp 1067 recebinde (M. 1656) yerlerinde i'tibâr ve sene-i mezkûre şevvâlinde Üsküdar'da vâki' Valde-i atik medresesine güzâr idüp 1068 cümâdilûlâsında (M. 1657) Pirinççi Sinan medresesine şâyan görölüp sene-i mezkûre şâbânında Merdümîyye medresesine menkul ve 1069 şâbânında (M. 1658) Nişancı medresesine vusûl ve 1070 cümâdilûlâsında (M. 1659) Fethiyye Sinan Paşasına ve 1072 şevvâlinde (M. 1661) Mehmed ağa medresesine ve 1079 (M. 1668) da Ali Pâşâ-yi cedid medresesine kıyâm ile sūrûrların tecdîd 1080 rebîulâhirinde (M. 1669) Hazret-i Ebî Eyyûb-i Ensârî عليه الرحمة الباری medrese-i celîlesine ve 1080 zilhiccesinde (M. 1669) medâris-i Süleymâniyyeden biri ile tekmîl-i medâris-i tarîk eyledikten sonra 1083 rebîulevvelinde (M. 1672) Kudüs-i şerîf kazâsıyla teşrif olunup bir sene zabıtdan sonra ma'zûl ve Kostantınıyye'ye vusûlden sonra dört ay mikdârı zaman mürûrunda 84 şâbânında (M. 1673) Medîne-i münevvere صلى الله تعالى عليه على منورها kazâ-i şerîfiyle bir kat dahi teşrif buyurulup 1085 (M. 1674) de ma'zûl ve 86 cümâdilâhiresinde (M. 1675) Pazarköyü ve Bursa Yenişehir arpalıkları ile ikrâm ve 1090 cümâdilâhiresinde Bursa kazâsıyla ihtirâm olunup 91 (M. 1680) de ma'zûl ve 1092 şevvâlinde Uzunca ova Hasköyü arpalığı verilüp 1096 cümâdilûlâsında Mekke-i mükerrreme pâyesiyile Galata kadısı olup 98 muharreminde (M. 1686) ma'zûl ve sene-i mezbûre cümâdilûlâsında Yanbolu kazâsı arpalık olup 99 safesinde (M. 1687) İstanbul pâyesi olup sene-i mezbûre cümâdilûlâsında arpalığı Dimetoka ve Dağ ardı kazâlarına tebdîl ve 100 saferinde Ayıntab kazâsı bire'sihâ arpalık olup sene-i merkume rebîulâhirinde bil-fiil kadi-i İstanbul olup sene-i merkume zilka'desinde Bolu maa Kerebene ve Dört divan kazâları arpalığı ile ma'zûl oldu. 1102 şevvâlinde (M. 1690) sâniyen Dimetoka ve Dağ ardı kazâları arpalık olup 1107 cümâdilûlâsında (M. 1695) Rumeli pâyesiyile Sinop kazâsı arpalık olup bu hâl üzere sebha şümâr-ı eyyâm ve leyâl iken 1108 şâbânında (M. 1696) intikal buyurdular. Faziletlerinden fazla gâh eş'âra râğbet buyurdularından teberrûken bu mecelle-i celîleye tastîr ve cümle-i âsârlarından olmak üzere bu iki beyit sebt ü tahrîr olundu :

Âteş-i aşk ile süzân olalı kalbim benim

Döndü fânûs-i hayâle güyyâ cismim benim

Âlem-i dünyâya bir kerîmeleri geldikte bu târîh-i lâtifî demişlerdir:

بعون الفرد كسفتم بي توقف

قدم دخترم ادا مبارك

Bibliyografya : Sım,

Abdülhak Hâmid — Hâmid'e bak.

Abdülhak (Molla) — Mısır'da Tanta'da medfun Şeyh Abdülhak Sünbatî ahfadından ve «Hacegânı] divanı hümayun» dan Mehmed Emin Şükûhî efendi'nin oğlu ve Hekimbaşı Hayrullah efendi'nin kızının oğludur.

1 rebîulevvel 1201 (M. 1786) de doğdu. Yeğen Ali Paşazade Mustafa Hamdi Bey, şu tarihi söylemiştir :

Semiy-yi Fahr-i âlem mihr-ı burc-i kevkeb-i âlem
Şükûh-i mahmedet pîrâ cihânın ma'rifet kârı
Serefrâz-ı gürûh-i ehl-i dâniş zübde-i küttâb
Gül-i sad berk-i eş'âr ü maârif hülbül-i zârı
Amîk-ı bahr-ı fazl u rüşdüne nisbet olur olsa
Zekâ bahsında idrâki Felâton cüz'-i enhârı
Makali levha i hâşiyeye-i mecmûa-i irfan
Netice şerh-i âdâb-ı selef endâm u etvârı
Hidiv-i mülket-i şî'r ü maârif zât-ı pâkidir
Sipâh-ı nazm için tuğralı bir fermandır eş'ârı
Eder cevân her râh-ı meâle cedvel-i rüşdi
Zarâfet tab'ına merkûz hemçün pâ-yi pergârı
Yine sulb-i sadef âsa'-ı pâkinden cenâb-ı Hak
İnâyet kıldı lûtfiyle ana bir dürr-i şehvârı
Îlâhî dâimâ kıl dâye-i hıfzı ana vâye
Ola tevfik pâdâş ü zekâvet hem kafâdârı
Tefekkür eyler iken *Hamdiyâ* tebrik mevlûdun
Bu güne oldı mîzâb-ı zebân-ı hâmeden câri
Düşürdüm seb'a-i seyyâre veş pertevli bir târîh

معمر ايدہ عبدالحق طول عمر ايله يارى

— 1201 —

Bay İbnülemin Mahmud Kemal diyor ki (Sts) :

«Âileye mahsûs bir mecmuada mûnderic olan bu târîhin altına — Şeyhülislâm-ı esbak Pîrizâde Sâhib Bey'in oğlu İbrahim Bey'in ihtârile — Abdülhak Hâmid Bey şu beyitleri yazmıştır :

İki yüz birde gelmiş âleme tām
Cedd-i pâkim cenâb-ı Abdülhak
Bende etmiş onun hayâtı devâm
Ona yâhud ben olmuşum mülhak
Düşünen der bugün benimle onu
Bir sabî ceddin ihtiyar torunu

* * *

Bu o mecmûa ki vasfında bugün
Olamaz her ne desek biz zâid
Sâhibi zât-ı Şükûhî mahlâs
Dedemizdir bize ondan vârid
Hatt-ı destiyle müzeyyen bu kitâb
Şimdi ahfâdına olmuş âid
Dileyor rûhuna rahmet Hak'tan
Oğlunun oğlunun oğlu Hâmid

Maçka 1 Şevval 1346, 22 Mart 1928

Aynı eserde Şaire aid şu malûmata tesadûf oluyor (Stş) :

«1216 (M. 1801) da tarik-ı tadrise dâhil ve muah-haren saraya tabîb oldu. 3 rebûlâhır 1237 (M. 1821) de büyük biraderi ser etibbâ Behcet efendi ile beraber Keşan'a nefyolundu.

Küçük birâderi Hıdır İlyas efendi "Vakayii letâifi Enderun,, da hekim başı ve Anadolu Kadıaskeri Behcet efendi'nin şân ve şöhretini muallal bil-âgrâz olan kimse-ler çekemeyerek hakkında muhâtaralı mukaddimeler tertîb idüp aklına i'tinâen erkân-ı devleti terhib ediyor deyu âlem-i bâlâya arzyledikleri sebep-i nefy ü tağrîb olup müteaddid çavuş ta'yîni Keşan'a iclâ ve maiyye-tinde sarây-i atîka tabîb olan müderris Abdülhak efendi dahi birlikte isrâ olduğunu söylüyor.

Ricâl-i ilmiyyeden biri cezâ-yi nefye uğrayup Abdülhak efendi'nin yalısın önünden geçirirlerken Abdülhak efendi, pencereden bakarak tebessüm eder. O zat, menfâsından :

Niçün bakup güldün bana
Rencidedir gönüm sana

şarkısını söyleyip gönderir. Bir müddet sonra Abdülhak efendi, birâderiyle berâber Keşan'a nefyolunur.

Hıdır İlyas efendi; 1238 saferinin 15 inci gecesi (M. 1822) sarayda nevbetçi iken Mora'dan zafer haberi gelmesiyle Sultan Mahmud tarafından bazı zevâta ve kendine birer çıkım altun verildikte "Efendimizin in'âm ve ihsânına her zaman mazhar düştüğümüzün şükründen âciziz. Ancak ashâb-ı kusûrdan büyük kardamız Behcet efendi kulunuzu afv ile kulunuzdan büyük beş dâne gelinlik kızını sevindirmek efendimizin bileceği şeydir,, demesiyle Sultan Mahmud "Sen altunları al; ben anları itlâk edeceğim,, dedi. İmâm-ı sâni Zeynelâ-bidin efendi de العفو زكاة الطفر diyerek afve teşvik eyledi. Bir seneye karîb menfâda kaldıktan sonra safer evâ-hirinde afv edildiler, Rebûlevvel 1238 (M. 1822) de İstanbul'a avdet ettiler. Abdülhak efendi, saray tabâ-betine devâm eyledi.

Hıdır İlyas efendi'nin ifâdesine nazaran Abdülhak efendi'yi saray hekimliğine memûr etmesi için etibbâ recâda bulunmuşlarsa da hekim başı Behcet efendi "hadâset-i sinni vardır,, diye eski saraya ta'yîn etmişti. Oraya devâm eylemekte iken Keşan'a nefyolunması üzerine hekim başı Mustalah Said efendi, sarây-ı atîk hekimi ünvanını Abdülhak efendi'den nez'eylemişti.

Menfâdan avdette ramazân-ı şerifte bir gün Üskü-dar'da İskele câmi'inde bulunduğu esnâda berber başı Ali Ağa, musahib Abdi Bey'le birlikte câmi'-i mezkûre vürûd ve Abdülhak efendi'nin yanına kuûd ederek hâ-tırını sordu. Akşam üstü saraya iftara götürdü. Ertesi gün yeni saraya hekim ta'yîni için irâde istihsâl eyledi.

1243 (M. 1827) te asâkir-i hâssa hekim başılığına nasb ile Selânik, 1244 (M. 1828) te Yenişehir mevleviy-yeti ve safer 1245 (M. 1829) te Mekke pâyesi tevcih kılındı. Müşârünileyh تاريخ لوا da diyor ki Sultan Mahmud "Abd-i çâkerlerine bizzât hitâb edüp Mekke-i mükerre-me pâyesi ihsân buyurdıklarını emrettiler.,

1248 (M. 1832) de İstanbul pâyesine nâil ve 22 zil-hicce 1249 (M. 1833) da seretibbâ oldu. 1252(M. 1836)de Anadolu pâyesi tevcih ve 18 zilhicce 1252 de seretib-bâlıktan azledildi.

Müşârünileyh, hatt-ı destiyle muharrer hasır kaplı bir mecmûada diyor ki :

"... Pertev Paşa'nın(1) tabîbi, uzun Hâfız efendizâde ketebeden Ahmed efendi idi. Cehele-i nâstan tesvîd-i tebyîz ederdi. Sûreti ne kadar bed ise de ahlâk-ı ha-mîde sâhibi, edîb bir âdem idi. Reisületibbâ iken eczâ anbarına taallukatımızdan olmakla müdür ta'yîn etmiştim. Azlimiz icâb ettikçe Vassaf efendi, mâbeynde mu'teber kâtib olmakla pederininin (2) tabîbi olan Ahmed efendi'yi hekimbaşısı etmişti. »

Safer 1255 (M. 1839) de Anadolu kadıaskeri, rebûl-evvl 1255 de — ikinci defa — seretibbâ, 1 zilhicce 1257 (M. 1841) de Rumeli kadıaskeri oldu. Şevval 1261 (M. 1845) de seretibbâlıktan infisâl etti. Safer 1264 (M. 1847) de meclis-i maârif riyâsetine, zilkade 1264 (M. 1847) te — üçüncü defa — seretibbâlığa, safer 1265 (M. 1848) te — ikinci defa — Rumeli kadıaskerliğine nasbedildi. Zilhicce 1265 (M. 1848) te seretibbâlıktan azlolundu. 1269 (M. 1852) da reisülulemâ ünvanını ihrâz eyledi.

21 Şaban 1270 (M. 1853) te vefât etti. Sultan Mah-mud türbesi hazîresine defnedildi. Sâib efendi'nin söy-lediği târih (3) :

كتدى حق حق ديارك حقه بو دم عبدالحق

(1) Mülkiye nazırı Pertev Paşa

(2) Kayın pederi Pertev Paşa

(3) Bir noxsandır. Ta'miyesi olacak. Birinci mısra' muharrer olmadığı için ta'miyesinin şekli ma'lûm değildir. Birinci mısra' «Ehl-i Haktan biri geldi okulu târihin» sûretinde olsa ta'miye hakkıyla edâ edilmiş olur (Stş) .

Sicill-i Osmânî'de Âlim, tıbda mütefennin, edib, natûk şairdir, ve Tezkire-i Fatin'de « Ashâb ı dirâyet ve erbâb-ı fehim ve firâsetten olup mezâmîn-i şî're âşinâ ve dekayık-ı maârif-i sâirede müşkil küşâ olduğu müselle-i ashâb-ı akl ü zekâdır „ deniliyor.

Ali Paşa Hüdavendigâr vâililiğinde bulunduğu esnâda Cevdet Paşa'ya yazdığı 5 ramazan 1270 (M. 1853) târihli mektubda “ Abdülhak efendi'nin vefâtı filhakika mûcib i teessür oldu. Merhûmun mizâcı biraz acâib idi. Fakat eski zuraîdan ve erbâb-ı tabiâten mîr-i kelâm, nâdir-ül-misl bir âdem olduğu cihetle yerini boş bıraktı „ *عن سيئته ورحمة الله عليه* Hayrullah efendi mirâsa konduğundan pederinin vefâtı acısını unutmuş olmak gerektir „ diyor.

Âtidedeki beyit, Abdülhak efendi'nindir. Mühürüne hakkettirmiştir :

Çâresâz ola Hakîm-i mutlak
Bula her derde devâ Abdülhak

Eczahânesinin kapısına bu mısra'ı ihtivâ eden bir levha asmıştı :

Ne ararsan bulunur derde devâdan gayri

Müşârünileyhin oğlu Hayrullah efendi'nin kerîmezâdesi mülga hey'et-i a'yân a'zâsından, esbak adliye nâzırı İbrahim Bey'in kütübhânesinde bulunan mecmûalarda Abdülhak Molla'nın eş'âr-ı müteferrikası münderictir. Keşan'da menfiyyen mukîm iken bir meddahın naklettiği hikâyeyi 333 beyit olarak nazmetmiştir.

Târih-i liva nâmında bir eseri de vardır ki Rus muhârebesi esnâsında Sultan Mahmûd-i sâni'nin Rami kışlasında ikametinde [5 rebûlevvel 1244 — 16 şevval 1245] cereyân eden vakayî-i âdiyeyi hâvîdir. Müşârünileyhin hattıyla muharrer olan müsveddesi kütüb-hânemde mahfûzdur.

Sultan Mahmûd'un mevtini intâc eden hastalığa dâir — hekim başı sıfatıyla — yazdığı ruznâme nâtamâm olarak İbrahim Bey'in nezdindedir.

Abdülhak efendi, pâdişâhın hem tabîbi, hem de nedîmi olduğu anlaşılıyor ki bazı vakayî' bunu teyîd ediyor. Meselâ Sultan Mahmûd, 1244 (M. 1828) te silâhdar ağanın Ayaspaşa'daki çiftliğinde bulunduğu esnâda bir gece Abdülhak ve musâhib Said efendilerle Abdi Bey — « Vakayî-i letâif i Enderun » da naklolunduğu üzere — “ Tuhaf söz bulmakta birbirine tefevvuk » ettikleri gibi “ Abdi Bey'in tıbca merâkına dokunacak söz söylenmesi „ irâde edilmesi üzerine Abdülhak efendi'nin “ hekimâne zemin ve zaman bularak şu sîmâda görünen kimseler mutlâka düçâr-i istiskadır, dikkat buyurulsun, dedikce mîr-i mezbûr külliyyen bî huzûr olup yalan gerçek yaptığı şeyler gülünecek şeyler olmağla „ pâdişâh “ Hayli eğlenerek sabah olunca gece pek mahzuz olduğunu bunlara hikâyet „ eylemiştir.

Abdülhak efendi vükelâdan bazı zevatı Bebek'teki yalısına dâvetle — pek dilrübâ olan — bağçede bezm-i

işret tertîb edilir. O sırada Sultan Mahmud, vürûd etmekle Abdülhak efendi, vükelâyı bağçenin bir köşesindeki ahıra sokar. Pâdişâhı istikbâl ederek bağçeyi gezdirtiği esnâda ahırın kapısını açar, “Vükelânız burada„ der. Vükelâ mahcûb olurlar. Ertesi gün Molla efendi hekimbaşılıktan azlolunur.

Abdülhak Molla —hattıyla muharrer— bir mecmûada diyor ki :

Halil Hamid Paşazâde Ârif Bey, imâm-ı evvel-i şehriyârî Zeynî efendi, Lebîb efendi bir gazel söylemişler, matlâ' beytini bu fakîre tahmîl eylemişlerdi :

Leylâ vü Mecnun vakfıdır geldi müselsel muttasıl
Meşrûtadır zencîr-i aşk dîvaneden dîvâneye

Bebek'teki yalısının havlısına mevzu' olduğu halde bilâhare Bebekli Saib Bey'in Beykoz çayırındaki köşkünün bağçesine nakl olunan çeşme sûtûnuna Abdülhak Molla'nın hakkettirdiği beyitler :

Çâr musluktan birinci maksadım
Mülk-i Han Abdülmecid âbâd ola
Su içildikçe ikinci çeşmeden
Rûh-i Han Mahmûd Adlî şâd ola
Buluna derde devâ üçüncüde
Atş-ı âteşten içen âzâd ola
Lâfz-ı sağr-ı oldı târih tastamâm
Nâm-ı Abdülhak ta bunda yâd ola »

Aynı eserde Şairin şu şiirleri de kayıtlıdır(*Sts.*):

— I —

— Gazel —

Tâb-ı hicrânınla müstevlî bana sû-i mizâc
Vuslatın dâr-üş-şifâsından inâyet kıl ilâc
Kapkaralık perçemin fikriyle her gün gün bana
Giceler âhım şuâ'ı şem'a vermez ihtiyâc
Zülfi sevdâsiyle cûy-i eşkimi gördi demiş
Def'-i sevdâya akar sudan iyi olmaz ilâc
Cem'-i azdâd eylemiş hakka Hakîm-i lemyezel
Leblerin lâ'linde kılmış âb ü âteş imtizâc
Şükr ü hamd eyle cenâb-ı Hak'ka *Abdülhak* heman
Sâyesinde Hân Mahmûd'un değildir kimse ac

— II —

— Kıt'a —

Okuyup imsâk edüp kılmış namâz
Sâimen söfi ederken râhati
Bir de hırsız geldi öptü Mushaf'ı
Çekti tesbîhi ve çaldı sâati

— III —

Dest-i cerrâhda yok zerre kadar isti'dâd
Elli dört günde zaîf eyledi gayet bedeni
Lûtf-ı Hak geldi yetiştî hele yok *Abdülhak*
Yaradan etti halâs Yaradan Allah beni

— IV —

Bulmadım dost aradım âyine-i devranda
Buldu âyinede bir yâr-ı muvâfık o da ben
Ağladım ağladı güldümse berâber güldü
Ben ne dersem der idi şer idi ammâ ehven

— V —

Dünyede çok yaşamak istersen
Fukarâ lokması çıksın senden
Fukarâ lokması zeytün oldu
Ağacı cümle ağaçlardan esen

— VI —

— Fatîm tezkiresindeki kılası —

Göz yum cihandan aç gözünü dem gelür geçer
Sen göz yumup açınca bu âlem gelür geçer
Abdülhak âdem ol da bırak nâm dünyede
Âlemde nâm kalur niçe âdem gelür geçer

— VII —

— Rıza Paşa hakkında —

Bu meseldir denilir الولد مبرايه
İşte Destan Bey'in oğlu prodestân oldu
Fâris'i bildi Acem Paris'i gördü kâfir
Oldu şâyeste-i lâ'n âleme destân oldu

— VIII —

— Beyit —

Gül i sad berke söyle dinlesün sadpâre gûş olsun
«Benimdir nevbet-i feryâd bülbüller hamûş olsun(1)»

— IX —

Âşıkı olmayan güzel dilber
Hastesi olmayan tabib gibidir

— X —

صورتکری که نقش عدو خرماه می کشد
توبت برایش او چورسد خرماه می کشد

Bibliyografya : Stş.

Abdülhalim Memduh — Memduh'a bak.

Abdülhay (Celvetî) — XVII nci asrın son nısfında şöhret kazanan mutasavvıflardan biridir. Edirne'de doğdu. Babası meşhur Saçlı İbrahim efendi'dir. Küçük yaşta tahsile heves etmiş ve babasının terbiyesi ile yetişmiştir. Rumelinde Kazanlık kasabasında Şeyh Alâeddin zaviyesine şeyh oldu. 1070 recebinde (M. 1659) babasından inhilâl eden Edirne'de Sultan Selim camii vaizliğine tayin olundu. (1097 - 1685) te Kadızade Mahmud efendi mahlûlünden İstanbul'un Kadırga limanındaki Mehmed Paşa zaviyesine şeyh tayin edildi. (1099 - 1687) de Valde camii vaizi oldu. 1103 saferinde (M. 1691) Üsküdar'da Aziz Mahmud Hüdâî hanikahına şeyh oldu. 1117 recebinde vefat etti (M. 1705).

(1) Bu mısra' Vecdî'nindir.

Hüdâî dergâhı civarındaki Halil Paşa türbesinde Halil Paşazade Mahmud Bey'in yanına defnedildi.

بيله عبدالحی سکا حق رحمتی

mısraı vefat tarihini gösterir.

Abdülhay bilhassa ilâhileriyle şöhret kazanmıştı.

Salim diyor ki :

«Bir pîr-i rûşen zamîr ve şeyh-i nâzûk ta'bîr idi. İlâhiyâtı kesîr lisân-ı tasavvufa intisâbı âlemgîrdir.»

Abdülhay'ın müretteb bir «ilâhiyat divanı» nı görmedim; Fakat bir çok ilâhî mecmualarında şiirlerine tesadüf olunmaktadır (*Meselâ bakınız : Mlt. Alm. K. Mz. No : 694, 728, Tpk. Bğ. 402*). Bunlardan mühim bir kısmının maruf bestekârlarımız tarafından bestelendiğini de görmekteyiz. Netekim,

Rabbinden olur ihsan ey dil neye mahzunsun

ilâhisini meşhur Dede, Uşşak makamında bestelemiştir (*Bay Osman Ergin'deki bir mecmuadan*).

Ey saâdet nûrı ey sultân-ı hayr-ül-mürselin
Umaram senden şefâat yâ Resûlâlâh meded

beytile başlayan na'tin, Nikriz makamında Akbaba imamı tarafından ve

Ne gam ey dil meşakkatten kerîm Allahımız vardır
Ümidin kesme rahmetten kerîm Allahımız vardır

ilâhîsinin de Dede tarafından Muhayyer makamında bestelendiğini de görüyoruz (*Tpk. Bğ. K. Mc. No : 402*).

Aynı mecmuada İtrî, Neyzen Mehmed Çelebi gibi tanınmış musikişinaslar tarafından da onun bazı parçalarına besteler yapılmış olduğu kayıtlıdır.

Celvetî tarikati mensuplarından olan Şair, yazdığı ilâhîlerde vahdet telâkkilerini terennümden daima uzak bulunmağa çalışmış ve ekseriyetle zahidane mevzular üzerinde kalem yürütmüştür.

Onun hemen her şiirinde Allahtan kerem Peygamberden şefaât beklemekte olduğunu görüyoruz.

Abdülhay, İmam *Busayrî*'nin meşhur Kasidei Bür'e-sini 160 beyit olarak Türkçeye çevirmiştir (*Nr. K. No : 3733*). Onun bazı eserleri daha olduğunu Bursalı Tahir şu cümlelerle anlatıyor (*Osm.*) :

«Hacı Bayram-ı Velî'nin

Çalabım bir şar yaratmış iki cihan arasında

matla'lı nutk ı âlilerine ve hazret-i Hüdâî'nin

İsteyen yârin hâk ider varın

matla'lı ilâhîlerine şerhleri vardır. Sûre-i Fetih tefsirine dâir arabî-yül-ibâre فتح البيان حصول النصر والفتح والامان isminde bir eseri vardır ki Beşirağa kütübhanesinde mevcuttur.»

Abdülhay'ın bazı ilâhîlerini naklediyorum :

— I —

— ilâhî —

Ey kerîm ü ey rahîm ü zülcelâl

واعف عنا ربنا واغفر لنا

Ey âlîm ü ey Halîm ü Zünnevâl
Va'fü annâ Rabbenâ vağfir lenâLütfun ile zikrine vir iştigal
Tâ ki kalka ara yerden kıl ü kal
Hâsıl ola kalbe envâr-ı cemâl
Va'fü annâ Rabbenâ vağfir lenâİşimiz sehv ü hatâdır dâimâ
Afv ü lûtfâ mazhar eyle ey Hudâ
Mahv ola dilden keder gele safâ
Va'fü annâ Rabbenâ vağfir lenâFeth idüb *Abdülhay*'e bâb-ı atâ
Hâsıl ola kalbine zevk u safâ
Zulmet u kasvet gide gele zıyâ
Va'fü annâ Rabbenâ vağfirlenâ

— II —

İtdi kalb i mürîdi nûrânî
Kamer-i الكامر
Kıldı halk-ı cihâna erzânî
Cevher-i Lâilâheillâllâh
Sâlikin kalbini küşâde ider
Rehber-i Lâilâheillâllâh
Zâkirin ağzına virür lezzet
Şeker-i Lâilâheillâllâh
Nefsin öldürmeğe penâh oldı
Hancer-i Lâilâheillâllâh
Fethe tâlib olana nusratdır
Zafer-i Lâilâheillâllâh
Râh-i Hak'da aceb ticâretidir
Sefer-i Lâilâheillâllâh
Ola *Abdülhay*'e muîn ü zahîr
Leşker-i Lâilâheillâllâh

— III —

Bizi çün eyledin ihsâna mazhar
Yine lûtf u kerem senden İlâhî
Visâlidir ibâda id-i ekber
Yine lûtf u kerem senden İlâhîÎnâyet sen idersin mü'minîne
Hidâyet sen idersin ehl-i dîne
İrişdir kulların hakkulyakîne
Yine lûtf u kerem senden İlâhîİdüb sâliklere yolların âsan
Visâlinle idersin derde derman
Bu *Abdülhay* kuluna eyle ihsan
Yine lutf u kerem senden İlâhî

— IV —

Gönlüm eğlenmez meded yâ Rabbi bilmem neyleyem
Gönlüme eğlence vir anınla gönlüm eyleyem
Gönlümün eğlencesi zevk-ı visâlidir senin
Firkatinle hasretinle nice gönlüm eyleyem
Gice gündüz ağlaram müştâk olub dîdârına
Bulmadım bir yâr-ı sâdık ana derdim söyleyem
Dağılır aklım demâdem kalmadı sabra mecâl
Hayrete düşdi gönül ammâ ki bilmem neyleyem
Sensin ancak maksadım ihsânı çok kadir İlâh
Senden özge dahi kime hasbihâlim söyleyem
Bir delil ü mürşide muhtacsın *Abdülhay* heman
Göstere didâr-ı Hak'kı ana râzım söyleyem

— V —

Yüz sürdüm âlî dergâha
Înâyet eyle sultânım
Kesile meylimiz câha
Înâyet eyle sultânım
Kulun işi kamu isyan
Sana lâyık olan gufran
Umarım lûtf ile ihsan
Înâyet eyle sultânım
Kemâl-i re'fete irgör
Tamâm-ı rahmete irgör
Sarâ-yi vahdete irgör
Înâyet eyle sultânım
Bu *Abdülhay* kulun her bâr
Kemâl-i acz ider izhâr
Koma anı ola bîmâr
Înâyet eyle sultânım

— VI —

Rabbinden olur ihsân
Ey dil neye mahzunsun
Derdine olur derman
Ey dil neye mahzunsunHak'tır seni var iden
Bîsabr ü karâr iden
Tevhîdine (1) yâr iden
Ey dil neye mahzunsunİmâna eren sensin
İrfâna eren sensin
Dîdârı gören sensin
Ey dil neye mahzunsunTevhîd ile pür nûr ol
İrfân ile ma'mûr ol
Dîdâr ile mesrûr ol
Ey dil neye mahzunsun*Abdülhay* eder âhı
Göz yaşı döker günâhı

(1) Tevhîd ile : Başka yazma

Seversen güzel Allah'ı
Ey dil neye mahzunsun

— VII —

Müyesser it bize râh-ı visâli
Meded Allah'ım Allah'ım meded it
Görevüz şâd olub nûr-i cemâli
Meded Allah'ım Allah'ım meded it

Bizi fazlınla çünkü itdin icâd
Dahi hem eyledin lûtfuna mu'tâd
Tarık-ı müstekîme eyle irşâd
Meded Allah'ım Allah'ım meded it

Cemî'-i evliyânın izzetiyçün
Husûsâ enbiyânın hürmetiyçün
Habîbin Mustafâ'nın rif'atıyçün
Meded Allah'ım Allah'ım meded it

İrişdir bizi ef'âl ü sıfâta
Hidâyet eyle hem tevhîd-i Zâta
Kulun *Abdülhay*'ı ırgör hayâta
Meded Allah'ım Allah'ım meded it

— VIII —

Cilvegâh-ı sinede devrân ider efkâr-ı Hû
Tûr-i dilde zâhir olur şu'le-i envâr-ı Hû
Vuslat-ı didâr-ı cânân eyledikçe ârzû
Âşıkın sermâyesidir dâimâ tekrâr-ı Hû
Sôfi-i sâfi ki vecd ü hâlet ile devr ider
San melekdir arş-ı a'lâdan ider güftâr-ı Hû
Hecr ile eyler derûn-i sinede çün ney figan
Mevlevî eyler simâ'ı gûş idüb esrâr-ı Hû
Cehr ile tevhîdine *Abdülhay*'ın dahleyleme
Hissedâr olan tecelliden ider ızhâr-ı Hû

— IX —

Koyub sırrım hevâ-yi mâsivâyı
Bana Mevlâm gerek gayrı gerekmez
Eğer dünyâ eğer ukbâ serâyı
Bana Mevlâm gerek gayrı gerekmez

Kimi tâlib bu halkın kimi matlûb
Kimi râgıb olubdur kimi mergub
Kimi gafletde kalmış şöyle mahcub
Bana Mevlâm gerek gayrı gerekmez

İrem bâğiyle dil bulmaz tesellî
Demâdem durmaz ister cezb-i küllî
Hudâdan dilerem dâim tecellî
Bana Mevlâm gerek gayrı gerekmez

Derûnun zikr-i Hakla eyleyüb sâf
Olasın tâ ki zât-ı Hak'kı vassâf
Sivâyı terk it *Abdülhay* kıl insâf
Bana Mevlâm gerek gayrı gerekmez

— X —

— Kaside-i Bür'e tercümesinden —

Oldur habîbullah heman her havf için kehfülaman
Hak'ka geçer sözi heman في كل قول مقتحم
İtti kamuya hazreti dîn-i mübîne da'veti
Her kim ki itti tâati ol tuttu habl-i mu'tasam
İtti tefavvuk cümleden halkı güzel hulkı hasen
Yeğdir rüsûlden cümleten Allah zihî ilm ü kerem
Hayl-i rüsûl hep ey püser fazl-ı amîminden diler
Lûtfundan ire bir eser yâ feyz ide bir katre nem
Tekmîl ol itti sûreti hem ma'ni vü hem sîreti
Andan pes Allah hazreti kıldı habîb-i muhterem
Lâyıktır ana her şeref medhinde kıl ömrün telef
Nisbet kılursan yok seref هر رتبت از عز و عظم
Zirâ ki fazl-ı Mustafâ tâ Hak'ta bulmuş müntehâ
Hadd ü kenâr olmaz ana kim âdem andan ura dem

Bibliyografya: Slm., Sfy., Scl., Osm. ve mecmualar.

Abdülkadir Belhî (Gulâmı Kadir) - Son asrın en meşhur mutasavvıflarından olan Abdülkadir, (1255-1839) yılında Belh'in Kunduz şehri mülhakatından Hankah'ta doğdu. Babası maruf âlim ve mutasavvıflardan *سیدنا بیابان الموده* sahibi Seyyid Süleyman Hüseyinî'dir. Cedleri Burhaneddin Kılıc ve Şah Hasan'la Şah Hüseyin'in Belh'te hükümdarlık ettikleri rivayet olunuyor.

Şair'in yakın akrabasından olan muallim Bay Cafer verdiği varakada " Abdülkadir Belhî'nin silsile-i nesebi 33 üncü batında Hazreti Peygamber'e müntehî olur," diyor.

Bay İbnülemin Mahmud Kemal ise şunları söylüyor (*Stş.*) :

" Seyyid Abdülkadir efendi, sülâle-i Sıddikiyye'den Özkend hükümdarı Seyyid Burhaneddin Kılıc ahfâdından Şeyh Seyyid Süleyman efendi'nin oğludur. "

Bay Bakî ise *Melâmilik ve Melâmiler* adlı eserinde bu rivayeti şu yolda tenkid etmektedir :

" İbnülemin Mahmud Kemal Bf. " Son asır Türk Şairleri " ismindeki esrinin birinci cildinde (S. 26-27) mûmâileyhi sülâle-i Sıddikiyye'den olmak üzere gösteriyorsa da Abdülkadir efendi *بیابان المحکم* ismindeki kitabında :

« بیان بعضی مناقب و اوصاف پدر بزرگوارم اعی حضرت شیخ سید سلیمان البلخی القندوزی الخاقانی قدس سره که از اجله سادات حسینیه اند و سلاله طاهره ... »

deye nesren kendi âile efrâdını birer birer ta'dâd ettiği gibi bir mesnevî ile de şeceresini tesbît eyleyerek Sâdât-ı Hüseyiniyye'den olduğunu bildiriyor.

Bu mesnevîye nazaran şeceresi şudur :

Abdülkadir — Seyyid Süleyman — Seyyid İbrahim Hâce Kelân — Seyyid Baba — Seyyid İbrahim — Seyyid Muhammed Ma'rûf — Seyyid Tursun Bâkî — Seyyid Gulâmüddîn — Seyyid Nâsirüddîn — Seyyid Cemâlüddîn — Seyyid Burhanüddin Kılıc — Seyyid Ke-

Ab.

mâlüddin — Şah Hasan — Şah Hüseyin — Seyyid Muhammed — Seyyid Ahmed — Seyyid Abdullah — Seyyid Abdullahı Mufaddil — Seyyid Ubeydullah — Seyyid Tâlib — Seyyid Ahmedî A'rec — Seyyid Ahmed — Seyyid Mûselmüberka' — İmam Muhammedüttakî — İmam Aliyyürrıza — İmam Mûselkâzım — İmam Ca'ferüssâdık — İmam Muhammedülbâkır — İmam Ali Zeynülâbidîn — İmam Hüseyin — İmam Aliyyibni Ebû Tâlib — Muhammed Mustafa. »

Abdülkadir Belhî

Abdülkadir'in babası Süleyman Hüseyinî, memleketindeki asayişsizlikten ve halka yapılan zulmun çoklğundan dolayı ailesi efradı ve üçyüzden fazla müridiyle birlikte Belh'i terketmiş; önce İran'a ve bilâhira Irak yolunu takiben Anadolu'ya geçerek Konya'ya vâsil olmuştur. (1272 — 1855) yılına tesadüf eden bu hicrette Abdülkadir, on yedi yaşında bulunuyordu. Daha Belh'te iken babasından muntazam bir tahsil görmüş, Arapça ile Acemcede de vukuf sahibi olmuştur. Konya'da iken Şeyhi ekber Muhyeddini Arabî'nin bazı eserlerini istinsah ile meşgul oldu.

Prof. Bay Şerefeddin'in rivayetine göre, Şeyh Süleyman da Şeyhi ekber'in elyazısıyla mevcut olan Fütuhâtı Mekkiye'sini okumuş ve kapağına bu eseri okuduğuna dair bir kayıt koymuştur.

Şeyh Süleyman, Konya'dan Bursa'ya ve Abdülâziz Hân'ın davetiyle de oradan İstanbul'a gelmiştir. İcar bedeli Padişah tarafından verilmek üzere Sülûklü'de bir konağa misafir edilmişler, bir müddet sonra Üsküdar'a geçip bir kaç yıl da orada oturmuşlardır.

(1284 — 1867) de Eyip Nişancısı'ndaki Şeyh Murad Tekkesi, Feyzullah efendi'nin vefatıyla inhilâl etmiş ve meşihati Süleyman efendi'ye tevcih edilmiştir.

10 yıl bu vazifeyi ifa eden Şeyh Süleyman Hüseyinî (1294 — 1877) de vefat etmiş ve yerine Abdülkadir efendi şeyh olmuştur.

Seyyid Süleyman'ın *تایب المود* adlı ve « Ehli Beyt » hakkındaki Hadisleri cami olan Arapça bir kitabı vardır ki (1301 — 1883) de İstanbul'da tabedilmiştir.

Şeyh Murad Tekkesinde 47 sene şeyhlik eden Abdülkadir Belhî, 1341 recebinin yirmi yedinci gecesi seksen altı yaşında iken vefat etmiş (M. 1922) ve mezkûr dergâh haziresinde pederinin yanına defnedilmiştir.

Bay İbnülemin Mahmud Kemal diyor ki (*Stş.*) :

“ Son zamanlarda üç sene kadar istiğrak hâli zuhûr edip söz söylemez oldu. İntikalinden biraz evvel küçük biraderi Seyyid Burhaneddin efendi'yi celbettirdi. “ Burhan can „ deye kucaklayıp parmağıyla yol göründüğünü işaret etti. Efrâd-ı âile ağlamağa başlayınca “ Allah'a ısmarladık, Hak'ka emanet ettik „ dedi.

Âbid, zâhid, hüsn-i zanna lâıyk, fâzıl bir merd-i ârif idi. »

Bay Cafer verdiği varakada diyor ki :

“ Abdülkadir efendi, pederi gibi meşayih-i Nakşiyeye'den olmakla beraber Hamzevî meslekine de sâlik-tir. İhtisab ağası Hüseyin Bey ve Âdile Sultan'ın kâhyalıklarından mütekaid Seyyid Bekrürreşad efendiye intisabla Hamzevî olmuş ve Reşad efendi'nin vefatından sonra kutub tanınmıştır. Doğrudan doğruya ve diğer tarikatlerden, bilhassa mevlevîlerden bir çok mensûba mâliktir. »

Melâmîlik ve Melâmîler'de de Konyalı muallim Bay Ârif'ten naklen şöyle bir menkabe kayıtlıdır :

“ Seyyid Abdülkadir efendi, Konya'da iken rüyasında Bekir Reşad efendi'yi görmüş. Bekir Reşad efendi, Abdülkadir efendi'ye “ Ma'nen kendisini terbiyeye memûr olduğunu, zaman fevtetmeden İstanbul'a gelmesini „ söylemiş. Bu rüya, bir kaç gece alettevâli tekerrür etmekle nihayet, babasına söylemiş. Hattâ Konya'dan hicretlerine de bu rüya sebep olmuş. Bursa'ya geldikleri vakit Bekir Reşad efendi tekrar görünmekle beraber Abdülâziz de Süleyman efendi'yi

İstanbul'a davet etmiş. Bu suretle İstanbul'a gelen Abdülkadir efendi babasıyla beraber evini bilmedikleri Bekir efendi'yi bulmak için yola düşmüşler. Abdülkadir efendi, “Ben efendimi bulurum„ deyip kalbî mahabbetini rehber ittihaz ederek Fatih'e doğru yürümeye başlamış; babası da kendisine refakat etmiş, Nihayet

Bekrürreşad

Bekir efendi'nin konağının kapusuna gelince ma'nevî bir cezbe ile Abdülkadir efendi kapuya teveccüh etmekle beraber kapu da hemen açılmış ve Bekir efendi baba, oğlu kadîm iki âşinâ gibi karşılayıp rüyayı tahkik ve o gün Seyyid Abdülkadir efendinin kalbine bakıp kendisini vahdet neşesiyle sermest eylemiş..

Abdülkadir efendi vefatına kadar Hamzeviyye ricâliyle sohbet etmekle beraber rehberlik hizmetiyle bir çok kimseleri de Hamzeviliğe idhâl eylemiştir. »

İbrahim Baba adında bir zatın müridi olan Bekrür-reşâd ile şeyhi için aynı esere bakınız (S. 179).

Abdülkadir'in el yazısı

Abdülkadir Belhî, son asrın en çok şöhret kazanan âlim mutasavvıflarından biridir. Vücutte getirdiği eserler de tamâmiyle mutasavvıfanedir. Mevlâna'dan sonra, onun kadar manzume yazan mutasavvıfa hemen hemen tesadüf edilemez.

Müretteb divanı haric olmak üzere eserlerinde 33598 beyit vardır.

Gulâmı Kadîr, Kadîri Hikmet, Belhî gibi mahlûslar kullanan Abdülkadir'in eserleri şunlardır :

I — İbnâic el-hakim : 644 sahifeden mürekkep olan bu eser 11000 beyittir.

"Fâilâtün fâilâtün fâilün,, vezniyle Farsça yazılmış bir mesnevîdir. Şu beyitlerle başlamaktadır :

آفرین ای آفرین جان خدا
از تو پیدا کشت نقش ماسوا
موج دل شد قدرت صنعتت بهم
جمله اشیا سر بر آورد از عدم
قدرت صنعتت بذاتت بد نهان
خواستی این قدرتت کردد عیان
قدرت صنعتت بحدودت شد قرین
آفریدی آنها را وز من

II — کاشن اسرار : Farsça yazılmış 6876 beyitli bir mesnevîdir. "Mefâilün mefâilün faülün,, veznindedir. Şöyle başlar :

بنام آن خداوند جهان است
که جزاوتت هر چه هست آنست
ز قدرت شد جهان وضع پیدا
ز جودش شمع و قدرت شد هویدا
که از هستی او عالم عیان است
اغیر از هستی اش هستی نهان است
جهان و جمله شد از جود ذاتش
بذات او مظاهر شد صفاتش

III — کثوز العارفين فی اسرار التوحيد : 5453 beyitten ibaret olan bu Farsça mesnevî, "Mefâilün mefâilün faülün,, vezninde yazılmıştır. Şu beyitlerle başlamaktadır :

یکویم حمد رب آن خداوند
که جان و عقل را با جسم کرد بند
بیان و عقل را این جسم تن کرد
ز جان و عقل و تن خود را عیان کرد
که تن را بپر جان کرد آشنایی
که صنع و قدرتت شد زین روایی

Eserin nihayetindeki ,

جمله ایات این شد از خدا
بیخ هزار و چار صد پنجاه و سه

kaydıdan da mecmu beyitlerinin mikdarı anlaşılacaktır.

IV — اسرار التوحيد : Farsça yazılan bu mesnevî 232 beyitten ibarettir. "Fâilâtün fâilâtün fâilün,, veznindedir. Şu beyitlerle başlamaktadır :

ای تو هستی اندرون جان جهان
جانها از ذات تو شد در عیان
موجها باشد صفات بجزدات
قطرها باشد ز امواج صفات
این وجود قطرها شد عالمی
چونکه شد از قطره ذات را رمی
این عوالم جمله در حکم صفات
چون صفات کشت اندر حکم ذات

1325 te tabedilen bu eseri Selânik valisi şair Nâzım Paşa nazmen aynı vezinde Türkçeye çevirmiştir.

Ey vücûd ı pâki cân içre nihan
Zât-ı bihemtâsı canlarda iyan

beytiyle başlayan bu mesnevî matbudur (Şems matbaası 1331).

V — شمس رخشان : 7777 beyitten ibaret Farsça yazılmış bir mesnevîdir.

VI — سنوحات : 2260 beyitten ibaret Farsça yazılmış bir mesnevîdir.

Bay İbnülemin Mahmud Kemal, Bu eserlerden başka bir de الهامات رانی adlı bir mesnevîden bahsediyor.

Abdülkadir Belhî'nin oldukça büyük bir divanı vardır. Türkçe ve Farsça şiirlerden mürekkep olan bu eserde mülemma manzumeler de mevcuttur.

Şair, Türkçe manzumelerini bazan Anadolu lehcesiyle, bazan Çağatay lehcesiyle yazmış ve ekseriyetle aynı manzumede her iki lehceyi de kullanmıştır. Esasen hiç

bir bedîi gaye gözetmeyen ve yalnız varidatını tesbit etmek isteyen Abdülkadir Belhî'yi bir san'atkâr olarak değil, bir sofi olarak tedkik etmek icab eder.

Abdülkadir Belhî'nin Alevîlik neş'esiyle yazılan bazı şiirlerine Fazlullah Rahimî'nin Gülzarı hakikat adlı matbu eserinde de tesadüf ediyoruz.

Bazı manzumelerini örnek olarak alıyorum :

— I —

— Niyâzi'ye nazîre —

Ârif-i billâh olanlar aşka eyler iktidâ
Muktedâsı aşk olanlar oldu hakka intihâ
Ârif-i Hak olsa âdem aşk anın yâridir
Aşk eğer hemrâh olursa olur ana rehnümâ
Aşk-ı Hak'tan gayrîsi uşşâka olmadı kabûl
Aşk-ı Hak'tan gayrîsi uşşâka oldu mâsivâ
Aşk-ı vech-i yârdan gayrisidir dilde keder
Hâne-i dilden süpür ger olsa dilde mâsivâ
Vech-i gayr-i yâre kim âşiklar etmez iltifât
İltifât eylerse her kim bulamaz zerre safâ
Yârdan bîbehre olmuşlar bilin dîvânedir
Her kim ol dîvâne oldu akl ana etmez vefâ
Cevr-i aşka sabr edenler ârif-i dâna olur
Ârif-i dâna olana çevreder râh-i Hudâ
Aşk bir nâr-ı şererdir mâsivâyı harkeder
Mâsivâ her ne olursa harkedüp eyler hebâ
Kadir-i Belhî Hudâ'nın aşkıdan olma cüdâ
Aşk-ı Hak olsa dilinde sana Hak'tandır atâ

— II —

Avâlim cümlesidir zıll-ı esmâ
Ki zâhir oldu esmâdan müsemmâ
Sıfâtından zuhûra geldi ekvân
Bulardan oldu zâhir sırr-ı esmâ
Müsemmâsına mazhar oldu âdem
Bu âdem oldu câmi' cümle esmâ
Bu mazhar oldu vech-i Zât'a mir'ât
Bu mir'attan ki Zât oldu hüveydâ
Ki âdem mazhar-ı Zât-ı Hudâ'dır
Ki kadrini anın Hak kıldı i'lâ
Merâtib âdeme buldı nihâyet
Nihâyetten bidâyet oldu peydâ
Bidâyetle nihâyet ortasında
Tamâm-ı halk-ı âlemdir serâpâ
Bidâyette nihâyet oldu mahfî
Bu mahfide bidâyet oldu ahfâ

— III —

Kim iderse kûy-i cânandan güzer
Ârif-i hakkânîdür sâhib nazar
Ebcedi okursa hatt-ı yârdan
İşbu âlem içredür ol muhtasar
Sırr-ı Hak'kı her kime fâş eyleme
Câhil ü nâdândan eyle hazer
من عرفی sırrını her kim bilmeser
Âlem-i hayvânî angadur makar

Leyli Mecnun dil beyâban gerd olan
Âlem-i işkdan olubdur bâ haber
Milk-i dil şehrinde ol kim şâhdur
Cân-ı cânandın anğa irmiş nazar
Mekteb-i dilden okuğan ârifin
Cümle âlem gözinadur yek nazar
Halk-ı âlem buldı şeydâ ışkığa
Buldı rûşen işkdin şems ü kamer
Hızır veş âb-ı hayâtı nûş iden
Tâ kıyâmet zindelikle müstakar
Tüşse canğa âteş-i işk-ı Hudâ
Kalbi anıñg Tûr olur şâm ü seher
Hâl ü hatdan okuğan esrârını
Âlem-i cânâ kılur her dem sefer
Kadir-i Hikmet'ga Hak buldı iyân
Kalmadı âlemga hestiden eser

— IV —

Âlem-i cân içre bulgan mahzen-i esrârdır
Cânıdın geçgân kişi cânânı birle yârdır
Kûy-i yârığa ikamet eylegân uşşâkını
Rûz-i mahşerde şefî'i Ahmed i Muhtâr'dır
Sâki-i Kevser elinden hamr-i vahdet nûş iden
Feyz-i Hak'dan neş'eyâb olmuş o berhodârdır
Bâğ-ı gülzâr-ı rühinde ârif-i sâbit kadem
Bir Hudâ'dın başkası gözine anıñg hârdır
Bir Hudâ'dın gayrısınğa ârif itmez iltifât
Ol sebebdin ârif-i Hak bende-i derbârdır
Kadir-i Hikmet Hudâ'nıñg bende-i ednâsıdır
Ol hudâvend-i cihanga mahzen-i esrârdır

— V —

Râh-ı Hak'ka kim girürse dilde ol sultân olur
Hak yolundan çıkğân âdemler biling şeytân olur
Neş'eyâb-ı câm-ı vahdet bulmağan âdem değil
Cür'a-i câm-ı mahabbetden içen insân olur
Feyz-i Hak'dan kat be kat siyrâb bulsa âdemî
Gözleri dîdârına aklı anıñg hayrân olur
Vech-i Bâkî cilveger bulsa gözine tâ ebed
Bî haber bulub özidin mest ile sekrân olur
اینا کتیم تولوا âyetin okur müdâm
Feyz-i Hak'dan şâd bulub mazhar-ı Rahmân olur
Âlem-i insâniyette her kim eylerse karâr
Katrası ummân bulub ol bahr-ı bî pâyân olur
Kadir-i Hikmet hakikat bahriğe gavnâs olub
Mâlik oldu gevhere ol ilm ana hayrân olur

— VI —

Özindin bâ haber bulgan kişi insân-ı dânadür
Ki dâna bulgan insanlar ki anlar merd-i ma'nâdür
Hudâ'dın başka bilme cümlesi anıñg zuhûridür
Tamâmî cümle-i âlem heme a'lâ vü ednâdür
Görinen cümle-i ekvân zuhûrât-ı İlâhîdür
Merâtibden özini eylegân izhâr Mevlâ'dür
Mezâhir oldu bu ekvan anıñg ismi irür mahlûk
Mezâhirden olan zâhir biling ol Rabb-i a'lâdür

Mezâhir bil ki zâhirdür ki muzhir anla bâtındur
 Ki zâhir sûret-i esmâ ki muzhir bil müsemmâdür
 Hakikat kevn-i câmi'dür ki insânîdürür berzah
 İkişi oldı Hak'dan cem' anıñ çün sırr-ı kübrâdür
 Vücûd-i âdemîde nakşoluptur sırr-ı Kur'ânî
 Ki nakşını vücûdunda bulan insân-ı dâñâdür
 Özini bilmeyen âdem hakikat ârif olmadı
 Hakikatde olan ârif ki ol insân-ı ma'nâdür
 Derûnun kenzine yol bul ki ol kenz-i Hudâ'dandur
 Derûnun *Kadir-i Belhî* bilesin beyt-i Rahmandür

— VII —

ازخلق و جهان تویی هویدا
 این خلق و جهان ز آست پیدا
 ازخلق و جهان بجز تو کست نیست
 باخلق و جهان تو باشی مولی
 عالم همگی ظهورش از آست
 از تو بظهور و با تو شیدا
 عالم همه از تو در عیان است
 حاجت بیان نباشد اصلا
 بلخی که یکی مظاهر است
 از مظهر بلخ تو هویدا

— VIII —

آوازه حسن تو بکرفت همه جا را
 از شادی او جمله انداخت زدل نغرا
 از لعل لب شیرین در شهید آری باشد
 از بوی دل آویزت در ناله بشد پیدا
 دو ابروی تو باشد قوسین خداوندست
 هر آن که درین بین است ان کشت باو ادنا
 از روی دلارامت بگرفته جهان فیضی
 از قامت دلجویت جمله بتوشد شیدا
 چشبی که خدا بین است هر آن که او بیند
 از چشم که مردم بین خود را که نمود اخفا
 از چشم خدا بینی جز حق که نبیند کس
 کر چشم خدا بین نیست جز خود که ندید اصلا
 فانی نشوی اصلا مرده نشوی از خود
 کوئی که شدم فانی این گفتن تو دعوا
 بلخی بشوی فانی از هستی خود کلی
 ظاهر بشود با تو ان بود که در اخفا

— IX —

ای که از خود کشته تو بی خبر
 زان سبب کشتی بعالم در بدر
 چونکه از تو سر حق شد در عیان
 از عیانی کشتی از خود بی خبر
 تو عیان کشتی خدا شد در بطون
 تو بطون کشتی خدا شد در نظر
 هستی ات شد هستی حق رانقاب
 از نقاب بیرون خدا شد جلوه کر
 آن که او از خویشتن باشد نهان
 عالم جانان با آن باشد مقرر
 قادر بلخی زجان خواهد ترا
 تا ز چشم جان بتو سازد نظر

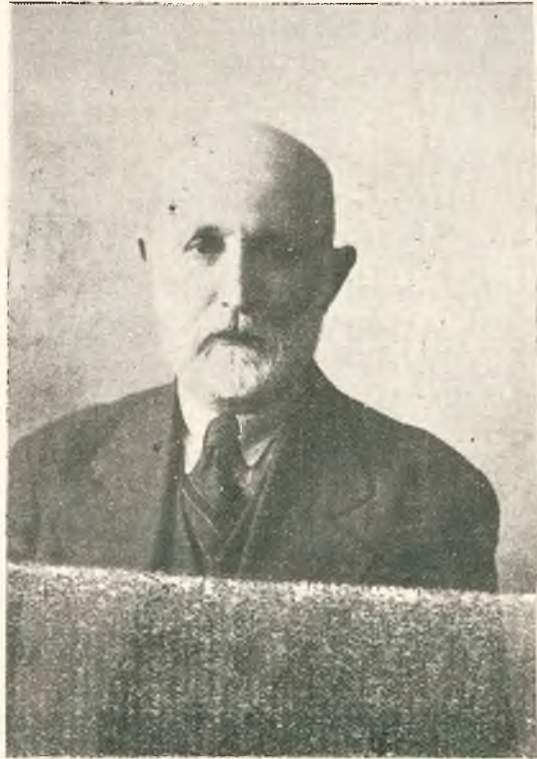
— X —

هر جا که نظر سازم آنجا که تویی حاضر
 هر جا که روم بدم توهستی بمن ناظر
 از فیض توام شادی لطف تو بمن هادی
 در کوچه و در بازار پیش منی تو حاضر

هم میکرده هم مسجد بی تو نبود حای
 هر جا که فرومانم باشی تو بمن ناصر
 در معرکه و میدان باشی تو بمن هر آن
 وز لطف خوشت ای جان گفتن که زبان قاصر
 ای ماه دل افروزم ای شمس جهان سوزم
 بر من نظری افکن تا من نشوم خاسر
 وز فضل تو دل شادم جز بندگی آزادم
 باشی تو بمن هر آن وز شکر توام شاکر
 ز بهار تو ای بلخی خود را مکن از روی دور
 تا یار ترا با شد خود را بکنند ظاهر

Bibliyografya : Stş. , Abdülbaki : Melâmîlik ve Melâmîler, Yunus Emre Hayatı, Abdülkadir Belhî'nin bazı eserleri. Gülzarı hakikat : Fazlullah Rahîmi 3 cilt, Şairin fotoğraf ve elyazısı Bay Cafer'den, Bekrürreşad'ın fotoğrafı da esbak Mektebi Hukuk müdürü Bay Rauf'tan alınmıştır.

Abdülkadir (Hamdîzade, Erdoğan) — Konya'da (1296 - 1878) yılında doğdu. İlk tahsilini bitirdikten sonra medreseye girmiş, Sivaslı Ali Kemalî efendi'den okumuştur. Müderris olduğu yıl kendisini tanıyan eski evkaf nazırı ve şeyhülislâm Hayri efendi yüz kuruş aylık bağlamıştır. Medresede okurken Konya Darümuallimini birincilikle bitirmiştir. (1327 - 1911) yılında bir imtihanda birinciliği kazanarak Konya idadisine Türkçe ve «Malûmatı ahlâkiye», sonra sultanî, lise, orta muallim, Kız muallim mekteplerine sıra ile hoca olmuştur. (1332 - 1916) yılında Türk ve islâm eserleri müzesine yar direktör tayin olunmuş, epey zamandan beri de direktörlük vekâletini ifa edegelmekte bulunmuştur.

Abdülkadir Erdoğan, Abdülhamid zamanında Konya'ya gönderilen menfîlerle sıkı fıkı görüşmüş ve bilhassa Ebüzziya Tefvik'ten bir çok lûtuflar görmüştür. Mütarekede lisede hoca iken o zaman Konya valiliğinde ve sonra dahiliye nazırlığında bulunan İbradılı Cemal'in gadrine uğramış ve mahfuzen İstanbul'a getirilerek Bekir ağa bölüğünde dokuz ay habsolunmuştur.

Ab.

Büyük Ata Türk Türkiyeyi kurtarmak için Anadolu'ya geçtiği zaman Abdülkadir de Bekir ağa bölüğünden kurtulup Konya'daki hocalık vazifesine dönmüştür.

Meşrutiyetin ilânından sonra Türklük etrafında araştırmalar yaparak *Babatık*, *Türk sözü* gazetelerinde yazılar yazmaya başlamıştır. Babalık'ta intişar eden *Konya'da mevcut müessesatı İslâmiye* silsilesi büyük bir rağbet görmüş ve her sınıf tarafından seve seve okunmuştur.

Abdülkadir Erdoğan daha ziyade Tarihî tedkikleriyle tanınmış olmakla beraber, bir hayli manzumeler de vücude getirmiştir. Onun bilhassa tarih kıt'aları ehemmiyetli bir yekûn tutacak kadar çoktur.

— Târihler —

— I —

— Galip Paşa'nın valiliğine —

Müjdeler Konya'ya Galip Paşa vâlî oldu
Galibiyetle bekâm olduğumuz bir günde [1]
Dediler söyle bu tevcîhe güzel bir târih

نام سائیلری سوله یوردم بنده

— 1337 —

— II —

— Damad Ferid'in ölümü için —

Kendisinde yok idi kayd-ı vatan
Onu sıhriyeti etmişti vezîr
Gitti ol şahs-ı belâhet aradan
Oldu târihi de مات الحزیر

— 1339 —

— III —

Nihâyetsiz fedâkârlıkla millet işte kurtuldu
Ümitsizken necattan bir hayât ü efyz-i nev buldu
Bu ulvî îde fırsat bence her kes kesse bir kurban
Ki تاریخ دلیج pek şanlı bir ختم سال حرب

— 1341 —

— 1339 —

— IV —

Aldı ilhâm-ı inâyet etti Hak'ka istinâd
Düşmanı tenkil ü kahra âzim oldu ordumuz
Sürdü a'dâyı çıkardı verdi târihe şeref

اسکیشهره دیکدی بایراق حاکم اولدی اوردوز

— 1341 —

— V —

Akla hayretler veren hârik hücumıyla yine
Pek büyük bir safha-i târih açıldı Türklere
Kayd ile târihini fahr etmemek kabil midir

کیردی قاهر اوردوز الطای حمله از میره

— 1341 —

— VI —

Milletin hengâm-ı ikbâl ü kemâlinde bu sâl
Geldi yümn ü mes'adette vâlî-i vâlâ hisâl

[1] İnönü zaferi.

İttiler teşrifine benden recâ târihini

قولیه ناک والیسی کاظم باک

— 1341 —

— VII —

— Kâzım Hüsnü'nün ölümü için —

Hüsn-i hâliyle bilirdim ben onu
Başka şeyler söyliyordu gerçi il
İşte teyîd etti târihim bunu

عازم خاد اولدی کاظم حسینی بیل

— 1934 —

Abdülkerim Hâdi — Hâdi'ye bak.**Abdülkerim** (Mutasavvıf) — Kerim'e bak.**Abdülkerim** (Mutasavvıf) — İştibî'ye bak.**Abdülkerim Sabit** — Sabit'e bak.**Abdülmecîdi Sivasî** (Mutasavvıf) — Şeyhî'ye bak.**Abdülmeccid** (Şeyh Nasuhzade Mutasavvıf) — Mecîdi'ye bak.**Abdülvâsiî** (Çelebi) — XVI ncı asır şairlerinden Abdülvasîî hakkında *Sehî* şu malûmatı veriyor :

Abdülvâsiî Çelebi Dimetokalıdır. Aşere-i muhbise-dendir. Merhum Sultan Bâyezid ol tâifeye hışm ittikte her biri perâkende olub terk-i diyâr idüb gaybet itmişti. Ol zamanda bu dahi diyâr-ı Acem'e çıkub niçe zaman şugl idüb kesb-i fezâil kılub ba'dehu Rûm'a geldikte rağbet ile müderris olub âhır pâdişâh-ı sâhibkırân zamanında kadıasker oldu. Kâmil ve fâzil kişidir. Hâliyâ cümle menâsıbı terkeyleyüb Kâ'be شرفها الله câmine gitti. Anda mücâvir olub kalmak murâd idindi. Hoş tab', nâzûk âdemdir. Bu matlâ' anın zâde-i tab'ından sâdır olan eş'ârdandır :

Çeşmin bakalıdan bana hışm ile bakışlar

Ceyhûn u Furât'a gözüm öğretti akışlar

Sicil'de ise Şair hakkında şu malûmat kayıtlıdır :

"Abdülvâsiî" Vâsiî efendi ümerâdan Hayreddin Hızır Beğ sulbünden Dimetoka'da tevellüd eyledi. Müderris Bursa mollası oldu. 927 (M. 1520) de İstanbul kadısı ve iki gün sonra Anadolu kadıaskeri ve o sene Rumeli kadıaskeri oldu. 929 (M. 1522) da ma'zûl ve mütekaid oldu. Hacca gidüb mücâvir oldu. 944 (M. 1537) de fevt oldu. İstanbul ve bilâd-ı Acem'de tahsil etmiş fuzalâdan şâir idi. Mâlîni tesadduk ve kitaplarını vakf idüb bir mektep ve bir medrese ve Bursa'da bir mektep yaptı.,

Bibliyografya : Sh., Scl.

Abdülvehhab (Vehhabı Ümmî) — XVI ncı asır mutasavvıflarından olan Abdülvehhab'ın hayatına aid malûmata tesadüf edemedim. Yalnız Elmalı'da doğmuş olan bu zatın (910—1504) te vefat eden meşhur Yiğit başı Ahmed halifelerinden olduğunu ve mutasavvıf şair Eroğlu'nun şeyhi bulunduğunu biliyoruz (*Osm. C. 1, S. 26*). Netekim Şair de aruz vezniyle yazdığı şiirlerin birinde :

Pirim Ahmed delilim Hû ne gam zikrim hidâyettir diyor. Diğer bir ilâhisinde de şeyhini mevzubahsetmektedir (*Şiir. No. VI*).

Armağan adındaki mutasavvıf bir şairle beraber Abdülvehhab'ın şiirlerine Bay Osman Ergin'deki eski bir mecmua parçasında tesadüf ediyoruz.

Şairin , bu eserde yazılı olan şiirleri,

Gözün aç cân ile dinle münezzeh pâdişâhım ben

mısrâmı ihtiva eden bir manzume ile başlamaktadır. Ve bu manzumenin serlevhasında şöyle bir kayıd görülüyor :

«Abdülvehhab Elmalı Yiğit başı ve Ümmi Sinan halifeleridir» .

Halvetilerden olan Abdülvehhab; Vehhabı Ümmî, Vâhib Ümmî ve Vâhib mahlâslarıyla şiirler kaleme almıştır.

Bilhassa hece vezninde muvaffak olan şair, o devir içtimâî hayatımızda mühim rolleri olan Işıklar hakkında da iki manzume vücade getirmiştir.

Abdülvehhab, her halde mutasavvıf şairler arasında az çok ayrı bir çığıra sahip bir şahsiyet olarak gösterilebilir. Şiirlerinden bazılarını naklediyorum :

— I —

Lillâh fillâh hakkı için
Canım sana söyler benüm
Bu mubahlık sende iken
İremezsün *Işıklığ'a*
Bir Tanrı'dan Peygamber'den
Utanmazsın aceb bu sen
Erkânsızlık sende iken
İremezsün *Işıklığ'a*
Adın âdem işin nâdan
Hiç insafa gelmezsin sen
İblis senin nefsindeyken
İremezsün *Işıklığ'a*
Işıklığ'ın ma'rifeti
Hak zikrinden ayrılmamak
Zikr-i Hak'dan kaçır iken
İremezsün *Işıklığ'a*
Bin yıl ömrüm olsa disem
Senün fazlun olmaz tamam
Muhammed Mustafâ hakkı
İremezsün *Işıklığ'a*
Çalkanursın bulanursın
Neyin deyu gezersin sen
Kuru eyvallah d mekle
İremezsün *Işıklığ'a*
Şeytan tükürmüş yüzüne
Ol Hak görünmez gözüne
İnanmazsan bu sözüme
İremezsün *Işıklığ'a*
Yedi kapunun içinde
Haberin yokdur taşından
Sultan geçmezse suçundan
İremezsün *Işıklığ'a*
Aklın yokdur anlamazsın
Dört kitâbın sıfâtını
Ol sıfâtı bilmez iken
İremezsün *Işıklığ'a*

Besmele'de bir noktayı
Nic-anlarsın didi bana
Bundan haber virmez isen
İremezsün *Işıklığ'a*
Dokuz gökün ilim dersin
Alan kimdir anlar mısın
Bu suâle incinürsün
İremezsün *Işıklığ'a*
Vâhib Ümmî derdimendi
Lâf ü güzaf söyler sanma
Bir Tanrı'nın ilhâmıdır
İremezsün *Işıklığ'a*
Işıklık hod behey ahmak
كس كس in gizli sırrı
Bu sırra sen baş eğmedin
İremezsün *Işıklığ'a*

— II —

Taklîd ile gücün üzme
İremezsün *Işıklığ'a*
Aklın ile gücün üzme
İremezsün *Işıklığ'a*
Hak'kun emrinden kaçarsın
İblis kadehin içersin
Herzen yersin vay hâline
İremezsün *Işıklığ'a*
Dört kitâbın birisinde
Kavlin ile fi'lin yokdur
Bu bâtıllık sende iken
İremezsün *Işıklığ'a*
Aklı gitmiş dîvânesin
Yokuş gelür sözüm sana
Emre sücûd itmez iken
İremezsün *Işıklığ'a*
Ebû Bekr ü Ömer Osman
Âline söğersin sen
İkrâr itmezsin anlara
İremezsün *Işıklığ'a*
Ulu cânun irşâd itmez
Gelüb rûhunu şâd itmez
Senün dînün inkâr iken
İremezsün *Işıklığ'a*
Enbiyâdan evliyâdan
Temessük yok bu şekle hiç
Bu bâtıllık sende iken
İremezsün *Işıklığ'a*
Sığır mısın dinlemezsün
Gerçek âşık ne dir sana
Hayâsızlık sende iken
İremezsün *Işıklığ'a*
Gerek incin gerek kakı
Hakîkatin yokdur senün
Dilin çalub gezmek ile
İremezsün *Işıklığ'a*
İblis'den ayrı değılsin
Vallâhi gayrı değılsin
Kerbelâ'ya varmağıle
İremezsün *Işıklığ'a*
Hasan Hüseyin dir gezersin
Anun fi'li sende yokdur
Sen benliğin hayâliyle
İremezsün *Işıklığ'a*

Ab.

Temessüktür sözüm sana
 Aynelyakin Hakkalyakin
 Hayvan gibi yatmağile
 İremezsin Işıklığ'a
 Hak yapduğı *Beytullâh*'ı
 Sen yıkarsın aslı nedür
 Emre âsî mühmel iken
 İremezsin Işıklığ'a
 Dile gelmez senün medhin
 Âciz kaldı benüm dilim
 Başın gözün yıkmağile
 İremezsin Işıklığ'a
 Bid'atden gayri bid'atdır
 Sırtındaki çulun senin
 Başına keçe giymekle
 İremezsin Işıklığ'a
 Ölü seni irşâd itmez
 Hak'kun âdetinde yokdur
 Diri burhan olmayınca
 İremezsin Işıklığ'a
 Mürşidin yok ihyâ ide
 Mürde kalbin tevhîd ile
 Boynuz boru çalmağile
 İremezsin Işıklığ'a
 On iki *İmam* dir gezersin
 Anlar göçdi sen ne umarsın
 İmam fi'li nefsinde yok
 İremezsin Işıklığ'a
 Âyet Hadîs şâhid yeter
 Hakdur sözüm benüm sana
 Saâdet yokdur başında
 İremezsin Işıklığ'a
 Elif lâmin sırrındaki
 Ma'nâ bunı söyler sana
 Şâhid fetvâ şâhid takvâ
 İremezsin Işıklığ'a
 Kevn ü mekân âleminden
 Ne ölüsün ne dirisin
 Dokuz mürde sende iken
 İremezsin Işıklığ'a
 Işık didüğün âşıkdur
 Anlayana besdür sözüm
 Işık kitâbın okumazsan
 İremezsin Işıklığ'a
 بناء حتمس emr-i Hak
 Sebeb nedür terk idersin
 Şeriatün yokdur senün
 İremezsin Işıklığ'a
 Mudhik olmuşsun İblis'e
 Fehm eylemezsin özünü
 Ma'rifet pîrine sordum
 İremezsin Işıklığ'a
 Yedi iklim dört köşeyi
 Bekleyene sordum seni
 Anlar didi ben inandum
 İremezsin Işıklığ'a
 Hakîkatin temelidür
 Didi Resûl şerîati
 Hakdur bu söz şekkitme sen
 İremezsin Işıklığ'a
 Dilenciye lâ'net didi
 İnanmazsın *Hacı Bektaş*
 Amel sana lâ'net iken
 İremezsin Işıklığ'a

Dört kitâbı tefsir etsem
 Ne anlarsın ne dinlersin
 Aklın fikrin kasır iken
 İremezsin Işıklığ'a
 Ehl-i Hak'dan hoş kaçarsın
 Bahâyimden seçilmezsin
 Dilin varmaz zikr idersin
 İremezsin Işıklığ'a
 Hak'dan ilhâm olan sözüm
 Ma'nâsını diyem sana
 Dînin islâmın yoğiken
 İremezsin Işıklığ'a
 Mâhiyyetin defterinün
 Bir harfıdur söyledüğim
 Mülhid münâfık dâll iken
 İremezsin Işıklığ'a
 Münkîr-i sıfât düşmüşsin
 İnanursın bu tevhîde
 İstidrâcın içindeyken
 İremezsin Işıklığ'a
 Ârif olan görür senün
 İçin taşın neydüğünü
 Mükâşiflik diledüğün
 İremezsin Işıklığ'a
 Velâyetin hakkolmağa
 Kalbinde tevhîdin gerek
 Kalbinde tevhid yoğise
 İremezsin Işıklığ'a
 Peygambere ümmet olan
 Kul olmasun senün gibi
 Lâ'net tâcı başındayken
 İremezsin Işıklığ'a
 Ma'nî yüzünden gelürin
 Dersimi ışkdan alurın
 Kalbinün sırrın bilürin
 İremezsin Işıklığ'a
 İncinirsen incin bana
 Ahvâlini direm sana
 Sadruna burc çalmağile
 İremezsin Işıklığ'a
 Tevhîd-i Zâtın sırrına
 Sıfât olan söyler sana
 Dünyâyı halkdan ummağla
 İremezsin Işıklığ'a
 Işıklık didüğün ma'nî
 Evliyâda gizli sırdur
 Ol sırta sen lâ dir iken
 İremezsin Işıklığ'a
 Aklun ile kalbin neden
 Mahlûk disem bilimezesin
 Bu sır sana gümân iken
 İremezsin Işıklığ'a
 Âşık ümmi ârifâne
 Ahvâlini söyler senün
Ali Tanrı demek ile
 İremezsin Işıklığ'a
 Yüzün ardun bellü değil
 Şâdi meymûn asıl mısın
 Haberın yok Fâtîha'dan
 İremezsin Işıklığ'a
 Lâ'net gelsün bu fi'line
 معنی mühmel var hâline

Horasan'a inmek ile
İremezsın Işıklıĝ'a
Erenler yolunun sırrın
Sana sorsam bilimezsın
Bevallâhi be billâhi
İremezsın Işıklıĝ'a
Işıklıktan görinen hal
Ne ma'nîdür bilimezsün
Kelâmullah içindedür
İremezsın Işıklıĝ'a
Ulu emir sıfâtıdur
Sana lâıyk deĝildür ol
Hakikatdür bu söz sana
İremezsın Işıklıĝ'a
Evvel âhır hatmeyledün
Eydür yeter bu söz size
Bin bir taşa ursan başın
İremezsın Işıklıĝ'a
Eyvallahın âlemini
Ne ma'nîdür dindi bana
Eyvallahı bilmez iken
İremezsın Işıklıĝ'a
Vehhâb Ümmî dehânından
Bu hod ilhâm-ı Rabbânî
Bâtıl da'vî ider iken
İremezsın Işıklıĝ'a

— III —

İĝri bakarlar Derviş olana
Kulbı takarlar Derviş olana
Sevdüĝi kulı Bunlardan gizler
Ulu devletdür Derviş olana
İmânı bular Denize salar
Câhildür güler Derviş olana
Bu halkın hâli Böyl-olur yolu
Vururlar dili Derviş olana
Muhammed güli Gönlüne girer
Nûrını virür Derviş olana
Münkirin işi İnkârdır aşu
Ururlar taşu Derviş olana
Allah'ı birler Gönlü borlar
Mansur'dur dirler Derviş olana
İtmezler hacı İderler güci
Bulurlar suçı Derviş olana
Muhammed aşu Sorar bu işi
Eĝerler başu Derviş olana
Ne aceb bunlar Zakkumı yerler
Acı söz dirler Derviş olana
Bir nurdur dirler Bir sırdır dirler
Maksuddur dirler Derviş olana
Bilmez safâyı Bulmaz şifâyı
İder cefâyı Derviş olana
Hak'kın nazarı Vardur pazarı
Budur eseri Derviş olana
Akl olan gelür Tevhîdin alur
Dahl itmez olur Derviş olana
Tevhid burhandur Ayn-ı Kur'an'dur
Sâfi imandur Derviş olana
Bu dünyâ dardur Yemişi hardur
Azâbı vardur Derviş olana
Hep bunlar duşdur Cümle bir işdür
Hak'dan bahşışdür Derviş olana

Gel âsi olma Hak'dan gelene
Sen karşı yatma Derviş olana
Gafiller neyer Birbirin yeĝler
Kâzibdir söyler Derviş olana
Bunda ölendür Ma'nî bulandur
Yokluk meskendür Derviş olana
Küfürdür özi Göremez gözi
Yalandur sözi Derviş olana
Maksûdı birdür Elfâzi nurdur
Bu ayan sırdur Derviş olana
Doĝrulub gelmez Çeraĝın yakmaz
Gönlünü vermez Derviş olana
Allah'dan olur Gönüle gelür
Peygamber virür Derviş olana
Başlar keserler Kanlar içerler
Açılma derler Derviş olana
Nebîler gelür Veliler gelür
Bu bizden dirler Derviş olana
Nefsinin aslın Bilmek isteyen
Âr itmez sorar Derviş olana
İlim hod hakdur Kuşaĝı pekdür
Hiç korhu yokdur Derviş olana
Benlikdür seni Geride koyan
Hiç benüm dime Derviş olana
Dersinde kâmil İlm ile âmil
İctihad budur Derviş olana
Azrâil almaz Bunların canın
Azrâil Allah Derviş olana
Hak'dan nazardur Gerçek pazardur
Tevhid dîzardur Derviş olana
İçi çürükdür Gönli büyükdür
Sözi soukdur Derviş olana
Başı bir eyler yüzün yer eyler
Lâyıkda budur Derviş olana
Bu halk hayrandur Aceb devrandur
Gökcek seyrandur Derviş olana
Ma'rifet genci Âşıkın renci
Her dilden söyler Derviş olana
Bu halkın cevri Dervişün fahrı
Zındıkdur derler Derviş olana
Kırk dört makamdur Zikr-i devamdur
Tevhid imamdur Derviş olana
Görmeden söyler Tuşuna güler
İftirâ eyler Derviş olana
Dervişlik erdür Makam-ı Zâtdur
Gayrısı yokdur Derviş olana
Allah'ın adı Ne gökcek dadı
Gösterir Zât'ı Derviş olana
Doĝru gelene Dostı sorana
Gayri haramdur Derviş olana
Sûretin düzer Arada gezer
Bilülük sezer Derviş olana
Yediler Kırklar Biledir Üçler
Buluşur anlar Derviş olana
Bu sırdur yürür Kendisi görür
Tevekkül virür Derviş olana
Bu tevhid hakdur Ma'nisi çokdur
Lâ dimek yokdur Derviş olana
Müslüman olan Kendüyi bilen
Dahl itmez olur Derviş olana
İçerde oturur Dersin bitürür
Hak'dan getürür Derviş olana

Allah'dan korkmaz Hak'dan utanmaz
 Mülhid dir gezer Derviş olana
 Rûhânî dildür Ehline güldür
 Âşıklar kuldur Derviş olana
 Vicdandır derler Hayrandur derler
 Ummandur derler Derviş olana
 Aşkullah dirler Sırrullah dirler
 Ehlullah dirler Derviş olana
 Şeyhiyle durur Tesellî bulur
 Tecellî olur Derviş olana
 Duşunda gelür Gönüne girür
 Dîzârın virür Derviş olana
 Bu tevhîd olur Allah'a virür
 Mi'râc itdirür Derviş olana
 Işkın kıssası Candur hassası
 Budur hissesi Derviş olana
 İçersin gören Taşrasın bilmez
 Çiğ söz söylemez Derviş olana
 Gönüne gelür Gözile görür
 Sırdur açılır Derviş olana
 Mutlak kelâmdur Hak'dan gelendür
 Kismet olandır Derviş olana
 Şeriat kavli Tarikat fi'li
 Hakikat haldür Derviş olana
 Bunlar hümâdur Hak rehnümâdur
 Mürâyi derler Derviş olana
 Yazıldı geldi Bir kitâb oldu
 Işktan sunuldu Derviş olana
 Bu ışkın kahrı Vâhib'in fahrı
 Bal olur zehri Derviş olana
 Vâhib'i özler Sevdiği gözler
 Yeter bu sözler Derviş olana

— IV —

Kudretten düzülmüşdür
 Sultan Dede'nin kaşığı
 Kudretten sunulmuştur
 Sultan Dede'nin kaşığı
 Sübhan rızkını kayırır
 Fırka fırka ider ayırır
 Açlar komayup doyurur
 Sultan Dede'nin kaşığı
 Fukarâ'nın tekyesidür
 Dervişlerin Mekke'sidür
 Erenlerin okkasıdur
 Sultan Dede'nin kaşığı
 Derdlülere dermân ider
 Dost emrine fermân ider
 Gönülleri handân ider
 Sultan Dede'nin kaşığı
 Dokuz gökleri dolaşur
 Işkın bağına bulaşur
 Ancak ehline ulaşur
 Sultan Dede'nin kaşığı
 Evliyânın Enbiyânın
 Sırrı gönül tahtındadır
 Mevlidinden haber virür
 Sultan Dede'nin Kaşığı
 Gönülde gayri yitürür
 Hayır işleri bitürür
 Rûhânî ni'met getürür
 Sultan Dede'nin kaşığı

Velâyetin nihân eyler
 Ma'rifetin iyân eyler
 Bu tevhîdi beyân eyler
 Sultan Dede'nin kaşığı
 Karıncaya suâl ittim
 Süleyman'ın kıssasını
 Geldi haber virdi bana
 Sultan Dede'nin kaşığı
 Tarhana görse dolanur
 Arş'ın içinde salınur
 Nurdan pilâvda bulunur
 Sultan Dede'nin kaşığı
 Yer ile gökden uludur
 İkrar itmeyen delidür
 Boş değil içi doludur
 Sultan Dede'nin kaşığı
 Kime dokuna öldürür
 Âb-ı hayâtı buldurur
 Ma'nî yüzünü bildirür
 Sultan Dede'nin kaşığı
 Yiğitbaşı hâlinedür
 Doğru anın yolundadır
 Vehhab Ümmî elindedür
 Sultan Dede'nin kaşığı

— V —

Hak nazar itse kuluna
 Kendüzünü üryan görür
 Ma'nî yüzünde ol kişi
 Kendüzünü hayran görür
 Eğer âbid eğer zâhid
 Bu tevhîdi anlamazlar
 Dost zâtına mazhar düşen
 Kendüzünü insan görür
 Şeş cihâtın perdesinden
 Geçen ârif söyler bunu
 Bu menzile irişenler
 Kendüzünü umman görür
 Söyle deyu söyletse kim
 Söyler idi bu tevhîdi
 Bî nişânın envârında
 Kendüzünü pinhan görür
 Vâhib Ümmî kendü hâlin
 Söyler sana dinler misin
 Mürşid ile yol varanlar
 Rü'yetinde Sübhan görür

— VI —

Vardum gördüm gözüm ile
 Işk kavile sığmaz imiş
 Didim sana inan bana
 Işk kavile sığmaz imiş
 Dört kitâbın hakîkati
 Gör elifin içindedür
 Ol sebebden direm sana
 Işk kavile sığmaz imiş
 Yalan yanlış söz çok olur
 Gel elife sor şübheni
 Şâhid yeter bu söz sana
 Işk kavile sığmaz imiş
 Evvel âhır olacağı
 Elif ile bildi bilen

Anın için direm sana
 Işk kavile sığmaz imiş
 Bu tevhidin ma'nâsını
 Ehl-i tevhîd olan bilür
 Gücün özümde kul iken
 Işk kavile sığmaz imiş
 Bir elifin sırrı sende
 Pinhandürür görmez misin
 Muhammed'in hakkı için
 Işk kavile sığmaz imiş
 Ârif isen bir söz yeter
 Çok söylemek baş ağrıdur
 Vâhib Ümmî yeter bu söz
 Işk kavile sığmaz imiş

— VII —

Kâfirin fethi hakkında münzel oldu *Zülfekar*
Hayder'in elinden âhır yerde kesmez *Zülfekar*
 Bin kişi çekmez kınından taşra çıkmaz *Zülfekar*

لا فتي الا على لا سيف الا ذوالفقار

Bunların nûrî heman Cebbâr-ı âlem nûridur
 Cümle mürsel tâcîdur hem anların serdâridur
 Anların bakdukları bir Tanrı'nın dîzâridur
 Lâfetâ illâ Ali lâ seyfe illâ *Zülfekar*
 Hem velâyet hem kerem vechinde pinhandur bunun
 Dört kitâbın ma'nîsî nutkunda beyandur bunun
 Her ne işler Hak için işler işi iyandur bunun
 Lâfetâ illâ Ali lâ seyfe illâ *Zülfekar*
 Dinle hikmetden cevâbı rûhunu şâz eylesün
 Gayriyi gel taşra ko imdi sözün az eylesün
 Evliyânun hürmetine cân ile nâz eylesün
 Lâfetâ illâ Ali lâ seyfe illâ *Zülfekar*
 Teslim ettin kendini çık sen aradan *Vâhibî*
 Bu velâyet sırrının *Hayder-i Kerrar* sâhibi
 Cümleden bu zümrenün tevhîd-i Zâtdur şahidi
 Lâfetâ illâ Ali lâseyfe illâ *Zülfekar* (1)

Abdürrahim Rumî (Merzifonlu) — Rûmî'ye bak.

Abdürrahman Abdî — Manî'ye bak.

Abdürrahman (İstanbullu) — XVIII nci asır şairlerinden olan Abdürrahman hakkında *Salim* şu malûmatı veriyor :

“ Pâdişâh-ı heft kişver mâlik-i memâlik-i bahr ü ber melik-i âdil şehensâh-ı kerem mütevâsıl halife-i enâm pâdişâh-ı islâm salâtın-i güzînin serfirâzı ve mümtâzı essultan ibn-is-sultân Ahmed Hân-ı sâlis-i gâzî halledallâhu eyyâme devletuhu ve ebbede a'vâne saltanatı hazretlerinin imâm-ı evvel-i fezâilmendi mahdûm-i âlikadr Abdürrahmân efendidir ki pişüvâ-yi sufûf-i hünermendân ve andelîb-i dilsûz elhân-ı gülîstân-ı fazl u irfandır. Zât-ı bîmânend ve biakrânı şehri Kostantınıyye'de Şehzâde câmi'-i şerîfi kurbinden nümâyân olup vâlid-i mâcid-i kesîr-ül-mehâmidleri Şehzâde câmi'-i şerîfinde imâm ve Ebulfeth Sultan Mehemed Hân câmi'-i şerîfinde hatîb olup sulâhâ-yi ümmetten bir vücûd-i âlikadr-i lebib ve erîb idi. Mütercem-i mezkûr hazretleri dahi dâimâ rızâ-yi şerîfleri üzre hareket

(1) Bu şiirin baş parçaları alındı.

ve şeb ü rûz tatyîb-i hâtır-ı âtırlarına bezl-i kudret etmekle ol pîr-i rûşenzamîrin mazhar-ı hayr-ı duâları olup serfirâz ve 1122 şevvâlinde (M. 1710) imâm-ı sâni-i halife-i enâm olmağla mümtâz olup Bursa Yenişehri arpalığı ile ihtirâm ve 1123 Zilkadesinde (M.1711) ibtidâ hâric elli ile Terceman Yunus medresesiyle ikrâm olunup 124 şevvâlinde (M. 1712) ibtidâ dâhil ile Timur kapuda Ahmed Paşa medresesine vâsıl ve 1125 şevvâlinde Hâce Hayreddin medresesine hareket-i dâhil ve 1127 muharreminde (M. 1715) yerlerinde mûsile-i sahn-ı i'tibârî ve sene-i mezkûre şevvâlinde medâris-i sahn-i semândan birine güzer eyleyüp 1128 re-cebinde ibtidâ altmışlı ile Şeyhülislâm Yahyâ efendi medresesine kıyâm ve 1129 rebîulevvelinde yerlerinde altmışlı hareketiyle ihtirâm olunup sene-i mezbûre ramazanında hareket-i misliyye ile Ali Pâşâ-yi'cedîd medresesine kıyâm buyurup sene-i merkume zilkadesinde şehzâde-i cevanbaht devletlu saâdetlu Sultan Süleyman Hân hazretlerine muallim ta'yîn buyurulup imâm-ı evvel oldukta Afyon Karahisârı ve Servi kazâları arpalıklarına zamîme olundu. 1130 rebîulâhırında (M. 1717) mûsila-i Süleymâniyye ile Ayasofya-i Kebîre medresesine menkul ve 1131 rebîulevvelinde âhır-ı rüteb-i tarik-ı medâris olan Dâr-ül-hadis medresesine vusûl bulup 1132 rebîulevvelinde (M. 1719) evvel-i merâtib-i mevâlî-i kirâm olan menâsıb-ı mahrecden Yenişehr-i fenâr mevleviyyetiyle çerâğ efrûhte buyurulup ihtirâm olundular. Sene-i merkume zilka'desinde vâki' sûr-i hümâyûnda Mekke-i mükerreme pâyesiyle ikrâm olundular. Hakka ki zât-ı fâik-ul-akranları her vechile ikrâma şâyân fâzıl ve afîf bir vücûd-i şerîf olup enfâs-ı tayyibeleri rûhbahş-ı dil ü can ve güftâr-ı nâzûk edâları kand-i nebât-ı Mısr-ı belâgat ve irfân vücûdî nâyâb tab'ı çâlâk-ı müstetâb zekâ-yi mücessem bir zât-ı muhterem olup cümle-i fezâilinden mâadâ Arabî Türkî Fârisî meîâm üzre güftâra kadir bir mecmûa-tül-meâsirdir. Bu güftâr-ı sihr âsâr ol mahdûm-i fezâil mersûmun sâde-i tab'ı âlimikdârlarındandır :

— I —

— Gazel —

Olup âzürde hâtır güllerin çîn-i cebîninden
 Geçilmez bülbülün şimdi figan-ı âteşininden
 Görüp ruhsâr-ı âlin gerdem-i sîmîn-i berrâkın
 Bahâr-ı âlemin geçtik gülünden yâsemîninden
 O şühun şâne veş tîg-ı gamiyle çâk çâk ammâ
 Çekilmez dest-i dil sevdâ-yi zülf-i anberîninden
 O rütbe mürtefi' bünyâddır kasr-ı tevâzu' kim
 Riyâz-ı cennete nezzâre mümkindir zemîninden

— II —

Nerkis-i mahmûrun açmaz şive-i mestâneden
 Bilmem ol âfet ne görmüştür dil-i dîvâneden
 Şivekârım şekvesin hasret keşânîm dinlemez
 Bî haberdîr mest olanlar lezzet-i efsâneden

Ber tarafsâz-ı ümîd ü bîme hep yeksan gelür
Dösttan lûtf u kerem cevır ü sitem bîgâned
Mest-i zehrâb-ı humâr âlûd bu işretgâhta
Neş'e ümmîd eyleyenler gerdiş-i peymânen

— III —

Biz ne âteş ne âb der begaliz
Güher-i âb ü tâb der begaliz
Mey-i sad sâleden de cûşânız
Pîr-i asrız şitâb der begaliz
Çeşm-i nâdâne dâğ dânye
Nokta-i her kitâb der begaliz
Nâme veş mühr-i pür lebiz ammâ
Sad suâl ü cevâb der begaliz
Fıkr-i hâlinle şevk-ı lâ'linle
Sebha ber keş şarâb der begaliz
Dide pür hun ciğer şarâb-ı aşk
Mey be-sâgar kebâb der begaliz

1132 (M. 1719) târihinde medine-i Kostantınıyye'-
de Odalar kapusu mukabilinde Şehzâde câmi'-i şerifi
cenbinde vezîr-i a'zam âsaf-ı muhterem ebülhayrât vel-
hasenât masdar-ül-merâhim vel-müberrât saâdetlu mek-
rûmetlu İbrahim Paşa hazretlerinin mü-
ceddeden binâ buyurdıkları medrese-i cennet nazîrin
kitabhâne-i dilpezîrine bu târih-i zîbâyı inşâd eyleyüp
hâlâ ol bâb-ı nâyâbda keşide-i silk-i sutûr-ı mustetâb
olunmuştur :

— Târih —

خليفة خلق الله طال بقاؤه
به شرف الصدر الزرين المسدد
هو الاصف المدوح انجي مفضحا
باصيار سلطان الزمان المؤيد
امان البرايا كلهم في دارها
حما للورى واما بمجد وسود
وزير له حزم وعزم وحمه
بى معهدا للعلم ساوى بفرقد
فانشدت بيتا مثل درمنظم
تماما حوى تاريخ بيت مشيد
مقام لابيراهيم احياه جيدا
وزير السلطان الممالك احمد

Bu târih-i ra'nâ dahi saâdetlu vezîr İbrâhim Paşa
hazretlerinin medreselerindedir :

جناب الصدر ابراهيم صبرا
حضرت احمد السلطان داما
بى لاهلم مدرسة فقلنا
لها التاريخ تحسيه تماما
وزير العهد ابراهيم مجدا
طلاب العلوم بى مقاما

Bu muammeyât dahi mütercem-i mezkûrun çekide-i
kalem-i ârifleri olan âsâr-ı bülendidir :

— Benâm-ı Dâî —

يكدلى سرمايه بس درويش را
اى كه يكدل نحو كردد خویش را

— Benâm-ı Velî —

عارفان عشاق يارى ميشوند
هر يكى از تام عارى ميشوند

— Benâm-ı Hâşim —

چورخ ال جين مژاش را ديدند
همه نير وقر وقر زخود ميرفتند

— Benâm-ı Ali —

Rüh-i yâre bak gelmeden hat-ı zîbâ
Meh-i âlemi hâlesiz kıl temâşâ

— Benâm-ı Hurrem —

Mest olsa o gamzeler meylûd olsa
Cellâd-ı felek dönüp te nâbûd olsa

— Benâm-ı Dilâvîz —

Bidilândan alamaz zülfün yâr
Devr ider zülfi bîdil tekrâr

— Benâm-ı Hüsâm —

Nâleden ol meh mükedder olmadı
Eşk-i bîdilden de muğber olmadı

— Benâm-ı İbrâhîm —

جلوه خط بعدار دلبر
دلرا بيست در دور قر

— Benâm-ı Abdal —

O gülgonceye destres oldı düşvâr
Ki gitmez yanından bir iki diken var

Bibliyografya. Sım., Osm.

Abdürrahman (Mutasavvıf) — Bay Osman Er-
gin'e aid yazma bir Abdülhad Nuri divanının sonun-
da Abdürrahman serlevha ve mahlâsıyla bir şiir kayıd-
lıdır. Mutasavvıfane bir eda ile yazılan bu manzumenin
XVII nci asır içinde yaşayan Abdürrahman adındaki
mutasavvıf bir şaire aid olduğunu tahmin ediyorum.
Manzume şudur :

Yine meşâyih meclisi kuruldu
Tâlib-i Hak olan tevhîde gelsün
Meşâyihin tabl u kûsı çalındı
Tâlib-i Hak olan tevhîde gelsün
Meşâyih elinden iç kana kana
Budur şifâ veren ol derdli cana
Rabbini zikreyle hoş yana yana
Tâlib-i Hak olan tevhîde gelsün
İster isen meşâyihin bulagör
İnkâr etme tasdikımı duyagör
Tur istersen işte deryâ dalagör
Tâlib-i Hak olan tevhîde gelsün
Üm-mül-esmâ لاله الاالله
İsm-i a'zam budur belki هو الله
Meşâyih sırrıdır tevhîd-i billâh
Tâlib-i Hak olan tevhîde gelsün
Tevhîd eyleyeni yarlıgar Sübhan
Tevhîd olur günah derdine derman
Cân ü dilden çağırır Abdürrahman
Tâlib-i Hak olan tevhîde gelsün

Abdürrahman (Müeyyidzade) — Hâtemî'ye bak.

Abdürrahim (Kadirî) — XIX uncu asır şairlerinden olan Abdürrahim hakkında Bursalı Tahir şu malûmatı veriyor (*Osm.*) :

Meşâyih i Kadiriyye ulemâsından bir zât olup İvranyalıdır. Muahharen Üsküb'e hicret ve 1282 (M. 1865) târihinde dâr-ı bekaya rihlet eyledi. Üsküb'te Dükkâncık dergâhında medfundur. Âsârı : “ Manzûme-i akaid ve şerhi, manzum kavaid-i nahviyye, manzum tecvid, Sebha-i Sıbyan tarzında lûgat-ı arabîyye manzûmesi, manzum Türkî ve Farisî terceme-i Kaside-i Bür'e „ dir ki son eseri matbû'dur. Ebyâtından :

Serâser nutka mazhar düştü âlemde kamu eşyâ
Zebân-ı kal ü hâl ile Hudâ'nın hamdini gûyâ

1244 (M. 1828) de İvranya'da vefat eden pederi Şeyh Ali efendinin de arabîyyülibâre “ Risâletürrûh „ isminde bir eseri vardır.

Bibliyografya : *Osm.*

Abdürrahim (Karahisarlı) — XV nci asrın meşhur mutasavvıflarından olan Abdürrahim Afyonkarahisarlıdır. Bizzat Şair de Vahdetname'sinde ,

Oldı gerçi mevlidim Karahisâr
Yüzüm ak it kılma beni şermsâr

diyor .

Muallim Edip Âli Gökpınar, Abdürrahim hakkındaki tedkikinde hulâsaten şunları söylüyor :

“ Mısırlı oğlu Abdürrahim Afyon'un eski bir ailesine mensuptur. Babası da âlim ve fâzıl bir zat olduğu muhakkaktır. Mevlâna Alâeddin'in oğludur. En son elde ettiğim bir vakfiyeye göre 700 hicrî tarihinden az sonra Afyon'da Mısırlı deye bir âile vardır. Şairin yine âlim ve müderris bir kardeşi Muslihiddin nâmiyle yaşamış ve çok zengin olan bu adamın serveti tamamen Abdürrahim'e kalmıştır.

Abdürrahim her halde zengin bir aile içinde doğmuştur. ve zamanına göre iyi bir tahsil gördüğü de muhakkaktır. Abdürrahim VIII inci asr-ı hicrinin (M. XIV) başlarında doğmuş ve 888 (M. 1483) senesinde vakfiyesini yazdırmış ve biraz sonra da vefat etmiş ve tahminen 80 yaşından aşağı ölmemiştir.

Abdürrahim'in ilk hayatına aid elde hiç vesika yoktur.

Abdürrahim ilk defa hem manevî, hem maddî hekimlikle meşgul olan Ak Şemseddin'i bulup ona intisab ediyor ve onunla beraber dolaşüyor. Bir aralık sadriazam Halil Paşa'nın ve İkinci Murad'ın zamanında Edirne'de görünüyorlar. Sonra İstanbul'un fethinde Ak Şemseddin'in yanındadır. Bir kaç sene sonra Ak Şemseddin'in Fatih'e küsüp İstanbul'dan ayrıldığı vakit şair de oradan uzaklaşmış bulunuyor ve Afyon'a dönüyor. Şairin Fatih tarafından buraya nefyedildiği halk ağzındadır. Fakat, bu Ak Şemseddin ile beraber padişah'a

kahren ayrıldıklarından ileri gelse gerektir. Şair *منية الأبرار و غممة الاخيار* nâm eserini İstanbul'un fethinde yazıyor. Vahdetname'yi her halde Afyon'a gelince başlıyor.. Şair Afyon'a döndüğü vakit 40 yaşlarından fazla olduğu tahmin edilebilir.

Afyon'da Şair'in muhtelif zevceleri var. Ve pek çok servete mâlik. Vakfiyeye göre o zaman hemen Afyon'un en zengin ailesi olduğu anlaşılıyor. Afyon'da Niyaz adlı bir kızı oluyor. Ve bu kızı sonra kendine mürid olan Kasım Paşa namında bir zatın Sofi Çelebi adlı oğluna veriyor Kendi de Abdürrahim efendi camii adıyla bir cami yaptırıyor. Bütün mallarını bu camiye vakfediyor; Mütevellî olarak ta kızını tayin ediyor. Kızının Ahmed Çelebi adlı bir çocuğu oluyor.

Şair, tam manasıyla âlim ve fâzıl bir zat olduğundan zamanında Afyon'un başta gezen mukaddes bir kitabı gibidir. Her şeyde bilgisi olduğundan halkı kendisine cezbediyor.

Şair Afyon'da Gedik Ahmed Paşa medresesinde de müderris deye halk arasında söyleniyor.

Şehid Mahmud Paşa'yı çok seviyor ve Vahdetname'sini ona ithaf ediyor.

Şair Kasım Paşa camii ittisalinde bir türbe derununda damadı Sofi Çelebi ile yan yana yatıyor.

Şair sağlığında 109 aded kitabını vakfediyor. Bunlar arasında Şeyhi Ekber'in ve İbni Sina'nın bir çok kitapları vardır. „

Abdürrahim'in en mühim eseri Vahdetname'dir. Âşık Paşa'nın Garibname'si tarzında ahlâkî ve tasavvufî mahiyette yazılan bu mesnevî “Fâilâtün fâilâtün fâilün,, vezninde tertîb edilmiştir. 3030 beyitten ibaret olan Vahdetname'nin bir nüshası Üniversite kütüphanesinde dir (*Yıldız. Tasavvuf No. 253*).

Dinle zât-ı pâki cân-ı pâkden
K-âdemi peydâ kılubdur hâkden
Hamd ider ol zâte cânı pâk olan
Kim hilâfet buldı andan hâk olan

beyitleriyle başlayan bu eserin (865 - 1460) te yazıldığını şu beyitlerle anlamaktayız :

Çün mûin oldı vü yârî kıldı Rab
Âhır oldı bu mübârek nâme heb
Hicret idelden o Sultân-ı harem
Mefhar-i kevneyn me'mül-i ümem
Bil sekiz yüz dahi altmış beş idi
Hem sa'deyn birbiriyle eş idi
Birc-i Cevzâ'daydı cirm-i âftâb
Mâh-ı mirîne Hamel olmuş rikâb
Nisf-ı şa'bânidi vü fasl-ı bahâr
Mergzâr içinde idi mürgzâr
İrdi bu ferhunde defter âhire
Ber işârât ü rümûz-i fâhire
Niçe söz ehli güher rîz oldılar
Nesr ü nazm ile dilâvîz oldılar
Düşmedi bu resme bir Türkî kitâb
Hak budur vallâhü a'lem bis-savâb

Şakayık Tercümesinde Vahdetname münasebetiyle deniliyor ki:

“Meşârib-i sâfiyye-i sôfiyyeden ve mezâkat-ı mat-mûa-i ledünniyyeden ezvâk-ı cesîme ve huzûz-i azîmeye vâsıl ve nâil olduğuna ol kitâbı şâhid-i kavîdir.”

Abdürrahim, Kaside-i Bür'e'yi de tahmis etmiştir (*Mlt. Alm. K. Mz. No. 886*). Onun müteferrik bazı manzumeleri olduğu da muhakkaktır.

Bay Osman Ergin'e aid (965 - 1557) de yazılmış bir mecmuada

Vine deryâ bigi cûş itdi ışkun
mısraıyla başlayan Abdürrahim mahlâslı bir şiir görü-
lüyor. Üniversite kütüphanesindeki bir mecmuada (*No: 1024*) da,

Ol ki oldı cümle virdi zikri vü elhânı Hû
mısraıyla başlayan bir ilâhi kayıtlıdır. Bu manzumelerin Afyonlu Abdürrahim'e aid olması ihtimal dahilindedir. Esasen Şair'in manzumelerinde Abdürrahim mahlâsını kullandığını görmekteyiz. Netekim *Vahdetname*'de de şöyle bir beyte rastlıyoruz :

Isterem Abdürrahîm'im rahmetin
Umaram ehl-i nâimim ni'metin

Bursalı Tahir, Şair için « Ak Şemseddin hazretleri-
nin ahas-ı hulefâsından olup ilm-i tasavvuf ve ahlâk-
tan bâhis bir mukaddime iki kısım ve bir hâtimeyi ve
her kısım on bâbı hâvî Türkî-yül-ibâre مذیة الابرار و غنية الاخيار
ile 865 târihinde ikmâl ettiği manzum *Vahdetnâme* ve
manzum *Terceme-i kasîde i Râiyye* ismindeki âsârından
kemâli müstebân olur „ diyor (*Osm.*) .

Vahdetname'den bir parçayı örnek olarak alıyorum :

— Vahdetname'den —
— *Hikâye* —

Kıldı bir sâhib dil ahvâlin beyân
Kendü hâlidür yakîn itme güman
Didi ma'lûm ni'metüm bisyâr idi
Sîm ü zer çoğidi bî mikdâr idi
Dâimâ her yana kılurdum sefer
Getürürdüm her metâ'ı mu'teber
Girü bir gün kârbânidi azîm
Uğraduk bir vâdiye pür havf u bîm
Gördük andan bir kişi yatur zaif
Cânı gelmiş çıkağa zâr ü nahif
Bir nice gün yidüğü olmuş hevâ
Kuvveti gitmiş ü kalmış bî nevâ
Görmüş ancak kurs-ı hurşîd ü şerâb
Gözleri ayruk ne nan görmüş ne âb
Merhamet kıldum görüb ahvâlini
Bir kadeh su virdüm aldum âlini
Yidi vü içdi çü buldı nân ü âb
Oldı râhat tutdı gözlerini hâb
Ol durunca ben tevakkuf eyledüm
Ata bindirdüm telâttuf eyledüm

Didüm imdi bize bildir hâlini
Nişe kaldun bunda di ahvâlini
Didi benüm hâlüm olmuşdur aceb
Azıkum rızkum haramı aldı heb
Rahmet olsun sana Hak'dan bî aded
Kim irişdün cânıma kıldın meded
Yanumile gitdi bir kaç râhile
Bir gice yatdı uyudı kafile
Ol fûrûmâye gedâ durmuş heman
Rızkum u mâlüm alub olmuş revan
Uş bu gün üftâdeem budur sebeb
Kim o bî rahm uğrı iş itdi aceb
İy kılan sahrâ-yi akla rihleti
Düzde virme zâd itme şefkati
Kut virme çün harâmîdür heves
Bend-i tâat birle bağia anı bes

Bibliyografya : Şky., Osm., Edip Âli Gökpınar: Büyük Ozan
Abdürrahim : Afyon Hatkevi tarafından çıkarılan Taşpınar mecmuası.

Abdürrahim (XV inci asır divan şairlerinden) —
(918 - 1512) de yazılan *Camiunnezair*'de Abdürrahim mahlâsıyla üç manzume kayıtlıdır. Bu şiirlerden ikisi Nesimî'ye naziredir ve kısmen mutasavvıfanedir. Diğer bir şiir ise lâdinî mahiyettedir. Bu manzumelerin Vahdetname sahibi Afyon Karahisarlı Abdürrahim'den başka XV inci asırda yaşamış bir divan şairine aid olduğunu tahmin etmek daha doğru olur sanıyorum.

Manzumeleri ayenen naklediyorum :

— I —

Gül yüzün şevkında cân olsa hezâr elden çıkar
Sünbülün devrinde diller bîkarâr elden çıkar
Mest olub nerkis sıfat ey gonce leb çek câm-ı Cem
Çün geçer gül mevsimi fasl-ı bahâr elden çıkar
Serv kaddile kenâr-ı âbı seyr it bâğa gel
Kim safâ-yi sebze lûtf-i cûybâr elden çıkar
Her seher gülşende gûş it niçe hoş elhânile
Mürgzâr olduğu bu kim gül'izâr elden çıkar
Pür gam ü mahzun benefşe yandı bağırlâlenin
Âh kim eyyâm-ı sohbet vasl-ı yâr elden çıkar
Gevher-i ömrün deminde lâ'l-i zerrin kıl nisâr
Key sakın bir gün bu dürr-i şâhvâr elden çıkar
Ömr şehrin kıl imâret ârif ol *Abdürrahîm*
Şehr olur vîrâne çünkim şehriyâr elden çıkar
S. 197

— II —

Aşkın odı serbeser tutdı cihânı yandırur
Mahz-ı nûr eyler vücûdı cism ü cânı yandırur
Aşkın kalbinde şevkın şemmesin kılsam beyân
Ol hevâ germiyyeti kevn ü mekânı yandırur
Ger cemâlin şu'lesinin zerresin keşfeylesem
Şevk-ı nûrî şems ü mâh ü âsmânı yandırur
Ey gönül Mûsî gibi ol tâlib-i didâr-ı döst
Varlığın bir gün tecellî nâgehânı yandırur

Işka münkirdür safâsız sôfi bilmez anı kim
 Âşıkun cânını ışk odı nihânî yandırur
 Derd-i ışk âteşlerin şerh idemez *Abdürrahîm*
 Neylesün ol söz dile gelse lisânı yandırur

S. 179

— III —

Cân ü dil ışkundan oldı bî karâr ü zâr mest
 Kime kim peymâne sunsa ışk ider nâcâr mest
 Bir tecellî irdi hüsnünden vücûdüm Tûr'una
 Kim hezâran İbn-i İmrân'ı ider sad bâr mest
 Ben kaçan bulam beni ışkun yitürdi benligüm
 İster ağyârı bulur mı anı k-ider yâr mest
 Ol ki ışkun mestidür derman yiter derdün ana
 Dir iken Mansûr Enelhak kıldılar berdâr mest
 Gerçi varlık milkini yoğitdi ışkun leşkeri
 Oldı ol gencine-i vîrâne dil mi'mâr mest
 Gördi hâlîdür nişandan râhını çün ışk eri
 Bî nişandan baht-ı bâkî buldı bu seyyâr mest
 Kıldı cevher unsuriyyâtı İlahî nûr ile
 Anıniçün oldı âb ü bâd ü hâk ü nâr mest
 Mest ü mahmûr oldı ol meyden basîret ehli çün
 Lâcerem *Abdürrahîm*'e dir ülülebsâr mest
 Keşf idersem gam değil esrâr-ı ışkı şâd olub
 Nice setr idem sözi çün kıldı ol Settâr mest

S. 58

Abdürrahîm Tirsî (Mutasavvıf) — XV inci asrın son nisfında yetişen kıymetli mutasavvıf Abdürrahîm Tirsî hakkında tarihî pek az malûmata sahib bulunuyoruz.

Ravzai evliya'da şu kayıtlar görülmüyor :

«Eşrefzade'den sonra seccâdenişîn ve mürşid-i tâli-bîn olan Abdürrahîm efendi sabî iken Eşrefzâde efendi'nin savmaalarına gelür gider ve anların hidmetin idermiş. Her bâr ki babası eve alup gitse yine gelüp şeyhin savmaasında bulur imiş. Bilâhire Eşrefzâde efendi bu oğlancığı bize virin ta'lîm-i ilm ü edeb idelim derler. Pederleri dahi teslîm ederler. Dahi kemâyenbağı ve kerîmelerini tezvîc ve nakd-i hâllerini bâzâr-ı i'tibârda tervîc ederler. Umdetülvâsılın Hamdî efendi andan hâsıl olur. Ba'dehu Eşrefzâde efendi hazretlerinin mürğ-i rûh-ı pür fütûhî hadîka-i enîka-i cinâna pervâz ve hatîre-i hazîre-i kudse âşîyan sâz oldukta vasiyyet ve ta'yînleri üzre yerlerine müşârünileyh Abdürrahîm efendi seccâdenişîn oldular. Müşârünileyh Eşrefzâde efendi'nin kerâmât-ı aliyyesine gayet ve âsâr-ı seniyyesine nihâyet olmayup her biri ferdin ferdâ zikrolunsa niçe fusûl ve ebvâbı müştemil bir bî irtiyâbdır. Kerâmât-ı aliyyeye mâlik olduklarına şâhid-i âdil ve güvâh-ı bî muâdildir.»

Bursa'da mülga Mısırî dergâhı şeyhi merhum Mehmed Şemseddin efendi'nin *Yâdigârı Şemsî* adlı esrinde de şu malûmat kayıtlıdır (S. 50) :

«Eşrefzâde'nin makam-ı âlilerinde vasiyyetleri mücibince dâmâd-ı mükerrerleri Abdürrahîm-i Tirsî hazret-

leri postnişîn ve mürebbi-i sâlikîn olmuştur. Mûmâileyh İznik'a sekiz saat mesâfede vâki' Tirse karyesinde Bolulu İsfendiyarzâde akrabâlarından Bâyezid Fakih nâm zâtın sulbünden âlem-i nâsûta gelüp henüz çocuk iken pederleriyle birlikte cenâb-ı Eşrefzâde'nin huzûr-ı âlilerine gider meclisinde bulunur. Mehcûr olmak istemez imiş. Bir gün Eşrefzâde pederlerine bu çocuğu bize veriniz, ta'lîm ve terbiye idelim buyururlar. Pederi de râzı olur. Her dâim maiyyeti seniyyelerinde bulunup bilâhire nâil-i rûtbe-i hilâfet ve kerîme-i muhteremeleri Zeliha hanımı da tezevvücle mazhar-ı şeref-i sıhriyyet olurlar.

Cenâb-ı Eşrefzâde'nin irtihâlınden sonra câlis-i post-ı meşihat ve ta'lîm-i âdâb-ı tarîkat ve rehnümâ-yi sâlikân-ı hakikat olup Safer 926 (M. 1519) târihinde vedâ'-ı âlem-i fânî ve azm-i behîşt-i câvidânî ederek İznik'te türbe-i mahsûsasında defnolunmuştur. Bazı kerâmâtı menkuldür. Tabîat-i şî'riyyesi olmağla mükemmel bir dîvânı vardır. Bazı ilâhileri bestelenmekle dergâhlarda okunur.»

Bursalı Tahir de Eşrefoğlu Rûmî'den bahsederken şairin adını zikrediyor (*Osm. C. 1 S. 17*).

Tirsî lâkabı İznik'in Tirse köyünde doğmuş olmasından dolayı kendisine verilmiştir.

Şiirlerinin çokluğundan dolayı ona aid müdevven bir ilâhiyat divanının mevcut olduğunu kuvvetle tahmin edebiliriz. Netekim kitapçı Bay Raif evvelce böyle bir divan sattığını hatırlıyor. Bursalı Tahir de onun "Sahip Divan," olduğunu söylemektedir.

İstanbul mektupçusu Bay Osman Ergin'e aid yazma bir Eşrefoğlu divanının baş tarafında onun 8 manzumesi kayıtlıdır. Diğer bazı mecmualarda da şairin epeyce şiirine tesadüf olunuyor.

Abdürrahîm Tirsî, Eşref oğlu ve Yunus Emre tarzında hece vezniyle ve sade bir lisanla çok güzel ilâhiler vücade getiren kıymetli bir mutasavvıf halk şairidir.

Kadiri tarikatine mensub olan bu mutasavvıfın bazı parçalarını nakletmekle iktifa ediyorum :

— I —

Ey dost senin derdin ile
 Yürüyeyim yane yane
 Dökeyim gözümde yaş
 Akıdayım dâne dâne
 Bana seni gerek seni
 Sensiz neylerem ben beni
 Aşk şerâbı cânım cânı
 İçür bana kane kane
 Doldur gönlüm fıkrin ile
 Hem dilimi zikrin ile
 Dost dost deyu aşkın ile
 Çarh vurayım döne döne

Eyle cismim candan üryan
 Olayım yüzüne hayran
 Götür hicâbı aradan
 Gösterebilir cânê cânê
 Bu *Abdürrahîm-i Tîsrî*
 Sen sultânın eksiklisi
 Seni umar kerem issi
 Ulaşasın hâne hâne

Ank. K. Mc. No : F. 6
 29

— II —

İnâyet eyle kullara
 Nazar kıl hâlüme Allah
 Hazan yapraklara döndüm
 Sarardum soldum yâ Allah
 İşkun bana kâr eyledi
 Bağrumı büryân eyledi
 Gözüm yaşın kan eyledi
 Gice gündüz akar Allah
 Bîçâre kaldum dermande
 Özümden vazgeldüm ben de
 Murâdum sendeür sende
 Seni ister seni Allah
 Aklum başa gelmez oldu
 Can bedende durmaz oldu
 Gönlüm bana gelmez oldu
 Sönünle bazarı Allah
 Oldum dizâruna müştak
 Kerem eyle hâlüme bak
 Ey keremler idici Hak
 Dizârımı göster Allah
 Yüregümde çıkdı başlar
 Başuma çökdü teşvişler
 Gelür geçer yazlar kışlar
 Derdünle yanaram Allah
 Ey *Abdürrahîm-i Tîsrî*
 Urub topraklara yüzi
 Sana ulaşmağa özi
 Seni ister seni Allah

— III —

Günâhum çok günâhum çok
 Meded senden yâ İlâhî
 Suçumdan geç beni afv it
 Meded senden yâ İlâhî
 Yüzüm kara günâhım çok
 Sana lâyük amelim yok
 Sana varmağa yüzüm yok
 Meded senden yâ İlâhî
 Geçmiş günahımı ansam
 Ele divit kalem alsam
 Kıyâmete değin yazsam
 Dükenmeye yâ İlâhî

Bu nefis-i meş'ûma uydum
 Günah bahrine gark oldum
 Elüm dutgıl helâk oldum
 Meded senden yâ İlâhî
 Meded irmeye ger senden
 Ümidim kesersem senden
 Nice çıka cânım tenden
 Meded senden yâ ilâhî
 Âhır Azrâil gelicek
 Günahlarımı göricek
 Hışm ile cânâ sunicak
 Meded senden yâ İlâhî
 Münker ü Nekîr gelicek
 Kabrimde sual soricak
 Mecal yok cevab virecek
 Meded senden yâ İlâhî
 Yarın mahşere varicak
 Aybımız ayâr olıcak
 Suclular zebûn olıcak
 Meded senden yâ İlâhî
 Hak terâzû kurulıcak
 Günâhumuz sorulıcak
 Sen anda kadı olıcak
 Meded senden yâ İlâhî
 Sırat köprüsi kurıla
 Âsiler nice yüriye
 Düşe cehenneme yana
 Meded senden yâ İlâhî
 Gerçi senün kulların çok
 Ben itdüklerim itmiş yok
 Sana yalvaruram çok çok
 Meded senden yâ İlâhî
 Ne kim itdüm ise itdüm
 Elimi başımı acdum
 Geldüm hazretüne düşdüm
 Meded senden yâ İlâhî
 Dilekleri dutarsın sen
 Kerimsin hem Rahimsin sen
 Hâşâ mahrum koyasın sen
 Meded senden yâ İlâhî
 Bu *Abdürrahîm-i Tîsrî*
 Diler senden kerem issi
 Zebûn olur günâh ıssı
 Meded senden yâ İlâhî

— IV —

Yücelerden döndüreyin
 Alçaklara gönül seni
 Alçaklardan alçaklara
 İndüreyin gönül seni
 Ayırayın halkdan seni
 Şöyle hâk ideyin seni
 Ayaklar altına yâ'ni
 Bırığayın gönül seni

Nice kaçarsın yabana
 Işk kemendin urayın sana
 Bab bab ol ma'sukdan yana
 Hem çalayın gönül seni
 Başum gurbete urayın
 Benlük defterin düreyin
 Alnum yazusun göreyin
 Uydurayın gönül seni
 Başumun terkin urayın
 Cânumı yolda koyayın
 Ne kim olursam olayın
 Komayayın gönül seni
 Yürüyeyin yane yane
 Işk odın urayın cane
 Bakmayayın mâsivâye
 Geçüreyin gönül seni
 Koyayın nâmûsı ârı
 Taleb ideyin ol yârı
 Dün gün çekdüreyin zârı
 Ağladayın gönül seni
 Dost gamın alayın başa
 Yürüyeyin kalka düşe
 Vasfı dile gelmez işe
 Uğradayın gönül seni
 Sığınayın ol Mevlâ'ye
 Yüz urayın ol a'lâye
Abdürrahîm-i Tîrsî'ye
 Uydurayın gönül seni

— V —

A şeyhim senin yolına
 Kurban olayım gideyim
 Her ne ki emr ider isen
 Ferman olayım gideyim
 Bir katreyem geldüm sana
 Sen ummansın daldum sana
 Karışayum senden ana
 Umman olayım gideyim
 Allah nûrundan bir nursun
 Kaldır nikabı kul görsün
 Dost bağçesinde bir gülsün
 Bülbül olayım gideyim
 Bildüğünü bildir bana
 Gördüğünü göster bana
 Sevdüğünü sevdür bana
 Kulluk ideyim gideyim
 Benim şeyhim mürvet kânı
Eşrefzâde hâs-ül-hâsı
 Bu *Abdürrahîm-i Tîrsî*
 Bendesi olayım gideyim

Mlt. Alm. K. Mz. Mc. No: 694

— VI —

Noldı sana eyâ gönül
 Acâyib derde mi uğradın [1]
 Durmaz akar gözün yaşı
 Tûfân ı *Nûh'a* mı uğradın

Çalkanursın gemi gibi
 Çağlarsın ırmaklar gibi
 Âh idersin *Ya'kub* gibi
 Bir ayrılığa mı uğradın
 Kurudun şol kavlar gibi
 Hem kızdın hamamlar gibi
 Tutuşdun külhanlar gibi
 Âteş-i işka mı uğradın
 Hükm eyleyen kafdân kafa
 Zencirleri uran dive
Süleyman Peygamber gibi
Belkîs-i şâha mı uğradın
 Arzeyleyen Hak'ka özün
 Mahv eyleyen anda sözün
Tur dağında *Mûsâ* gibi
 Nûr-i Hudâ'ya mı uğradın
 Dala dönmiş iken kaddin
 Âhır olmuş iken ömrün
 Biçâre *Zelîhâ* gibi
Yûsuf-i Ken'an'a mı uğradın
Abdürrahîm-i Tîrsî sen
 Yürür iken sağ u esen
 Canlar alub başlar kesen
 Heybetlü şâha mı uğradın [1]

— VII —

Derdin ile işbu gönül
 Ayn-ı safâya yüz tutar
 Derman yine senden umar
 Ayn-ı vefâya yüz tutar
 Diler yüzün bir kez göre
 Bin cânı var ise vere
 Pervâne veş düşe yane
 Şem'-i hüdâye yüz tutar
 İşbu gönül sever seni
 Derdin çeker dün ü günü
 Sen olıcak ancak gamı
 Vasl ı likaya yüz tutar
 Derdin ile âvâredür
 Sever seni divânedür
 Ne süflî ne semavidür
 Arş-ı a'lâya yüz tutar
 Fikrinle gâh hayrân olur
 Hep arş ü ferş seyrân olur
 Âb ü gilden üryân olur
 Ayn-i fenâya yüz tutar
 Gâh yoğ olur gâh var olur
 Gâh ne in ü ânı bilür
 Gâh zâta düşer mahv olur
 Ayn ı bekaya yüz tutar
Abdürrahîm-i Tîrsî'nin
 Yanlışı yokdur dersinin

[1] Bay Osman Ergin'deki bir mecmuada bu ilâhînin «İsfahan» makamında olduğu yazılıdır. Diğer bir mecmuada da Saba beste olarak kayıtlıdır.

[1] M — uğradın gibi okunacak. Başka bir yazmada bu mısra, « Işk-ı Habîbe mi uğradın » tarzındadır.

Okuduğı müderrisin
Hekdır kelâme yüz tutar
Ank. K. Mc. No : F. $\frac{6}{62}$

— VIII —

Ey bizi soran kardeşler
Bize *Kadirîler* dirler
Ey gerçek tâlib kardeşler
Bize *Kadirîler* dirler
İrşâdı âleme doldı
Ulu kiçi kamu bildi
Kâfirler imâne geldi
Bize *Kadirîler* dirler
Hikmet söylenür dilinde
Başlar oynanur yolında
Can virürler sohbetinde
Bize *Kadirîler* dirler
Yüzün gören hayrân olur
İns cin melek muhib olur
Selâtinler yüzün sürür
Bize *Kadirîler* dirler
Melekler söyleşür gökde
Halâyık yüğrüşür yirde
Meşhurdur ol cümle yirde
Bize *Kadirîler* dirler
Gönüller gözini açar
Âşıkı ma'sûka çeker
Ol hazrete nâzı geçer
Bize *Kadirîler* dirler
Kutb-ül aktabdur bildiler
Meşâyih boyun eğdiler
Cümlesi mutî' oldılar
Bize *Kadirîler* dirler
Arş'da neveti urulur
Elinden nasib virilür
Arş ü ferşe hükmi yürür
Bize *Kadirîler* dirler
Anı sevenler sevinür
Kande çağırır bulınur
Sevmeyen âhır yerinür
Bize *Kadirîler* dirler
Abdülkadir'i sevenler
Cân ü gönülden gelenler
Salâdur dosta gidenler
Bize *Kadirîler* dirler
Gelün girün yolumuza
Haldaş olun hâlimüze
İrgörelüm pîrümüze
Bize *Kadirîler* dirler
Gel canuna kıyar isen
Gel esrardan duyar isen
Gel dost yüzün görürisen
Bize *Kadirîler* dirler

Çün hazret dileye kulun
Yüce kılır anun kadrin
Âlt kılmışdur himmetin
Bize *Kadirîler* dirler
Virmek Hak'kundur ol virür
Nice dilerse ol kılır
Kuluna ol kudret virür
Bize *Kadirîler* dirler
Bu *Abdürrahîm i Tîrsî*
Şeyh *Eşrefzâde* bendesi
Abdülkadir eksiklüsi
Bize *Kadirîler* dirler
Mlt. Alm. K. Mz. No : 777 ve Bay Osman
Ergin'deki bir mecmuadan

— IX —

Müddei ta'n urma beni ışk-ı ma'suk oynadur
Ditredür a'zâlarımı bahr-i cânım oynadur
Neylerem çün düşmişem bahrine ışkun subh u şâm
Âdetidür mevcî bahrün çıkarur gâh daldırur
Satvet i ارجی tablı yitişür ruh sem'ine
Kaldırub cünne-i rûhum ihtiyarsuz döndürür
Mâsivâ-yi yar görünmez aynum oldı çün amâ
Kaldırub burka'ı yüzden yar cemâlin gösterür
Resm-i ma'suk böyle oldı kim bugün âşıklara
Kimin ilter dâra boğar kimin oda yandırur
Düşeli *Abdürrahîm i Tîrsî* yârun ışkuna
İhtiyrsuz söyledür gâh ağladur gâh güldürür

— X —

Ey yârenler bu dünyâdan
Bir gün gele göç idevüz
Kazancımız kala bunda
Emeğimüz hiç idevüz
Görmeklik gelmeye gözden
Söylemek gelmeye dilden
Hareket gelmeye tenden
Nâçar bîçâre kalavuz
Sevdüğümüz kala bunda
Yalnız varavuz anda
Yatavuz karanusunda
Haşre muntazır olavuz
Dermansuz kalavuz anda
Yalnız yatavuz sinde
Yatı yatı kara yirde
Çürüyüb toprak olavuz
Esbabumuz bunda kala
Bizüm hükümümüzden çıka
Akrabâya kısmet ola
Anda hisâbın çekevüz
Kimse bilmeye dilimüz
Kimse sormaya hâlimüz

Kimse görmeye yüzümüz
Gözlerde gaib olavuz
Elümüz kuru boş ola
Amel bulunmaya bile
Şöyle bakavuz dört yana
Mededsiz hayran kalavuz
İlâhî dileriz senden
Umarız çok keremünden
Ganî cömerdsin ezelden
Rahmetüne gark olavuz
Abdürrahîm-i Tîrsî vâ
Eksikligün çokdürür var
Ol Hudâ'ya çok çok yalvar
Afv ide mağfûr olavuz

— XI —

Dost yolına gelen kişi
Teşvişsüz gelür bilünüz
Yağmaya virür varını
Cânına kalmaz bilinüz
Yokluğile yola giren
Benlik defterini düren
Dost yoluna cânun viren
Dosta ulaşur bilinüz
Her kim ol kadehten içer
Mest olup kendüden geçer
Dost ana nikabın açar
Müşâhid olur bilinüz
Bu *Abdürrahîm-i Tîrsî*
Ezelîdür anun mesti
Her dem sevenler ol dostı
Söyler usanmaz bilinüz
Nice dursun bu dilümüz
Dost olubdur heb bilümüz
Her dem tâzedür gülümüz
Ebedî solmaz bilünüz

Bibliyografya : Ravzai evliya, Vadigârı Şemsi, Osm. ve mecmualar.

Abdüssamed (Himmetzade) — XVIII inci asır mutasavvıflarından Abdüssamed, meşhur şair Himmetzade Abdî'nin oğludur. Bursalı Tahir, şair hakkında kısaca şu malûmatı veriyor :

«Himmetzâde Abdullah'ın mahdûm ve halifeleri olup 1156 (M. 1743) da vefat ederek yanına defnolunan Abdüssamed efendi de urafâ-yi şuarâdan bir zâttır.»

Abdüssamed'in Hicaz makamında ve evsat îkanda bestelenmiş meşhur bir na'ti vardır. Bir mecmuada da diğer bir gazeli görülmüş (*Mlt. Alm. K. Mz. No: 786*). İhtimal ki şairin daha bir hayli manzumesi mevcuttur. Bu iki şi'ri nakletmekle iktifa ediyorum :

— Na't —

— I —

Tende cânım canda cânânım Muhammed Mustafâ
Milk-i dil tahtında sultânım Muhammed Mustafâ

Muntazardır mah cemâlin görmeğe âşkların
Gel tulû' it mâh-ı tâbânım Muhammed Mustafâ
Cilvegerdir dâimâ nakş ı cemâlin sinede
Hâne i kalbimde mihmânım Muhammed Mustafâ
Yâ Resûlâllah garîbindir senin *Abdüssamed*
Kıl şefâat ey kerem kârım Muhammed Mustafâ

— II —

Aşk ile nûş eyleyen bezm i ezel peymânesin
Kayd-ı farka düşmez aslâ dost ile bigânesin
Bir birinden ayrı görmez ârif-i billâh olan
Sâlikân-ı râh ı Hak'kın âkıl ü divânesin
Hüsn-i zanneyle ibâdullaha yeğ bil cümlesin
Sû-i zanla eyleme tahrîb kalbin hânesin
Zâhir ü bâtın periyle uçmağa eyle heves
Bir kanad ile uçan mürgan bulmaz lânesin
Aç kulağın dinle pendin *Seyyid Abdüssamed*'in
Dinleme her zâhid i huşkûn kuru efsânesin

Bibliyografya : Osm. ve mecmualar.

Acem (Mevlevî) — Mevlevî Acem'e bak.

Aczî (Ağa) — Son asır şairlerinden Aczî hakkında Bay İbnülemin Mahmud Kemal şu malûmatı veriyor (*Stş.*) :

“Mürîdzâde elhâc Mustafa Aczî ağa, Edremit ve havâlisinde âbâ ve ecdâdı derebeği olan Mürîdzâde Mehmed Ağa'nın oğludur. Mehmed Ağa'nın babası Ali, anın babası da Mürîd'dir. Aczî Ağa 1220 (M.1805) de Edremit'te doğdu.

Ali Ağa Edremit voyvodası iken oğlu Mehmed Ağa, azlettirerek kendini voyvoda nasbettirdi. Ali Ağa menkûben 1232 (M. 1816) de vefât etti.

Mehmed Ağa'nın mezâliminden dolayı ahâli, pâdişâha mahzar takdîm ve azlini recâ etmeleriyle tahkikat icrâsı için Edremit'e gönderilen Midilli nâzırı Kulaksız oğlu'nun kethudâsı Hacı Ebûbekir Ağa'yı, mûmâileyh boğdurmuş, isticvâb olunmak üzere İstanbul'a da'vet edildiği halde Kütahya'da Tatar y. tişerek getirdiği fer man mûcibince i'dam olundu. Emvâl ve emlâki zabt edilmek üzere gönderilen dergâh-ı âlî kapıcı başlarından Beşir Ağa'ya Aczî Ağa bütün emvâl ve emlâki teslim ederek hiç bir şey saklamadığından istikametine Beşir Ağa hayrân oldu.

Aczî Ağa, o vakte kadar silâhşorluk ve süvârilik ile meşgul olup tahsîl-i ilim edemedi. Babasının yerine kaim olarak bir müddet icrâ-yi hükûmet etti. Fakat esâsen âbid ve zâhid olduğu halde hânedânının âkıbet-i elimesi büsbütün intibâhını istilzâm ettiğinden terk-i hükûmete karar verdi.

Meşâyih-i kirâmdan Hasan-ı Şîrvânî'den hâiz-i hilâfet olduğu halde — Midilli'de idâre-i hükûmet eden — kulaksızâde Mustafa Ağa'nın kitâbet hizmetiyle iştilal ve

o sûretle setr-i hâl eden tarikat i Kadiriyye meşâyihinden Biga dâhilinde Bayramiçli Dombayzâde Ali efendi' den istifâza etmek üzere Midilli'ye gitti ve şeyh-i müşârünileyhin telkîn ve irşâdı ile karîr-ül-ayn oldu.

İki sene sonra işâret-i mürşidle İstanbul'a gelip tarîk-i Şa'bânî kibâr-ı meşâyihinden Kuşadalı İbrahim efendi'nin sohbet-i ârifânesiyle bir sene müddet tenvir-i dil etti.

Edremit'e avdetinden iki ay sonra Dombayzâde şeyh Ali efendi cânibinden icâzetnâme gönderilip *Âkif* mahlâsı verilmesi üzerine :

Hayât-ı câvidânî niydüğün şeyhten suâl ittim
Ölümden evvel ölmektir dedikte intikal ettim

meâline muvâfık olarak terk-i mâsivâ ve hânesinin bir köşesinde senelerce inzivâ etti.

Dombayzâde efendi tarafından mahlâsı *Âczi'*ye tahvîl edilince inzivâdan feragatle dîvân-ı eş'ârını tertîb ve niçe mürîdânı terbiye eyledi.

1283 (M. 1866) te bir gün ehîbbâsına mektup gönderip cuma günü büyük alayda bulunmalarını iltimâs ve o gün vefât etti. Edremit'te Karayer nâmındaki mahalle defnolundu.

Beynelhalk " Ağa hazretleri » nâmiyle yâdedilen bu mubârek âdemin ümmî iken maârif-i İlâhiyye'ye dâir irâd eylediği kelimât-ı ârifânenin eser-i kerâmet olduğu şübhesizdir.

Enderun Târîhi sâhibi Tayyar zâde Ahmed Atâ Bey 1286 (M. 1869) da Karasi mutasarrıfı iken Edremit'e azîmetinde Ali Şefik Bey [1] pederi Mustafa Aczî Ağa'nın dîvân ı eş'ârını tevdi' ve tab'ını imâ etmekle Ahmed Atâ Bey 1290 (M. 1873) da İstanbul'da mekteb-i Sanâyi matbaasında tab'ettirmiştir. Dîvânın başında Ahmed Atâ Bey'in yazdığı mukaddime ve nihâyetinde Ağa'nın, kendi gazellerinden birine ve Niyâzî-i Mısrî'nin bir gazeline yazdığı şerh münderictir. »

Bursalı Tahir, Aczî'nin 1292 de vefat ettiğini yazıyor (*Osm.*). Bay Sabri ise bu rivayeti tenkid maksadiyle şunları söylüyor (*Ş.*) :

«1290 târihinde tab'olunan Dîvân-ı Aczî'de târih-i Atâ sâhibi Tayyazâde Ahmed Atâ Bey tarafından yazılan terceme i hâlimden müşârünileyhin ümmî bulunduğu ve vefâtına kadar «Libâspûş-i vücûh-i memleket ve ümmî-i âmi sûret bir halde göründü » denilmesi ve çünkü 1286 târihinde merhûmun mabdûmı Şefik Bey'in recâsı üzerine Atâ Bey'in dîvânı tab'a teşebbüs etmesi her halde 1286 dan evvel vefât ettiğine şübhe bırakmamaktadır.»

Aczî'nin üniversite kütüphanesinde yazma bir divanı vardır (*No: 2910*). 1502 beyitten ibaret olan bu yazmada Şair'in *ذکر قوائی وجودالانسان وکثیر حشرمعاد* başlıklı ve 116

[1] 1248 de tevellüd ve 1311 de tedâvi için İstanbul'da bulunduğu esnâda vefât etti. Edirne kapusu kabristanına defnolundu (*Ş.*).

beyitli bir mesnevîsi de vardır. Ayrıca Mısrî Niyazi'nin

Her neye baksa gözün bil sırr-ı Sübhân andadır
Hak göziyle bak ki bi şek nûr-ı Yezdân andadır

beytiyle başlayan gazeli ile, Aczî'nin kendi gazellerinden olan

Sîneden müjgân okun yar çekmesin
Dergeh i agyâre kanım dökmesin

matlalı manzumeye gene kendisinin yaptığı iki şerh te bu divana ilâve edilmiştir.

Aczî'nin aruzla yazdığı manzumeler arasında

Solar hüsnün güli geçer bu çağlar
Hazan vakti gelür kış olur sana
Dâm-ı terke bülbül başını bağlar
Gülşende gam gussa iş olur sana

bendiyle başlayan manzume kabilinden koşma tarzında şir-leri olduğu gibi aruz ve hece ile yazılmış ilâhiler de vardır.

— I —

— ilâhî —

Ağlayan gülmüş	Tâlib ol tâlib
İsteyen bulmuş	Tâlib ol tâlib
Gönlünün Tûrı	Bulsun ol nûrı
İste huzûrı	Tâlib ol tâlib
Nefsi kıl şüste	Hüsn-i hulk iste
Bî misal dosta	Tâlib ol tâlib
Nefsi doyurma	Yoldan ayırma
Cana kayırma	Tâlib ol tâlib
Kısr-ı tarikat	Oldı şeriat
İste hakikat	Tâlib ol tâlib
Hazret-i Mevlâ	Cümleden evlâ
Ey <i>Aczî</i> -i ednâ	Tâlib ol tâlib

— II —

— Gazel —

Mevc-i kesret nevbenev hep bahr-i vahdetden gelür
Âlem i imkâne her var vâhidiyyetden gelür
Arsa-î milk-i vücûde nefy ü isbat cengine
Kâf ü Nûnun askeri ordu-yi kudretten gelür
İzz ü devlet Âdeme rûz-i ezelden gerçi kim
Lûtf u kahra mazhariyyet kabiliyyetden gelür
Meşrebim budur ezelden dembedem nûş ettiğim
Bâde-i câm-ı hayâtım bezm-i hayretten gelür
Derde derman denilen te'sîr-i Hak'tır ey tabîb
Cirm-i eczâya o te'sîr sırr-ı hikmetten gelür
Göremez vech-i hakikat ânını peyker perest
Acziyâ ol dîv sîret semt-i sûretten gelür

— III —

Bilüp kadr-i kelâmı gevher âsâ gûşa mengûş et
Uyan gafletten ey dil aşk ile deryâ gibi cûş et
Vücûd iklimini seyr ü sefer kıl durma oturma
Fenâ ender fenâ iste yûri bu kârı bebhûş et

İdegör nefsi tecrid kamu hazz-ı lîbasından
İriş الفخر فخري sırrına kendin abâpûş et
Uyûbun göre halkın kendi hâline olup nâzır
Yakan al nef elinden merd isen gel pendimi gûş et
Murâdın bermurâd olmak ise ey âşık-ı Mevlâ
İçüp mevt-i irâdî câmını bu nefsi medhûş et
Bu kesret âleminde mest-i mağrur kalma ey *Aczî*
Yüri var bezm i irfan içre vahdet cür'asın nûş et

Bibliyografya : Osm., Stş., Fş.

Adli (Bayezid Hân II.) — Bayezid'e bak.

Adli (İstanbul) — XVIII nci asır şairlerinden
Adli hakkında *Salim* şu malûmatı veriyor :

« Nâm-ı emcedleri Mehmed ve zurafâ-yi şehri-
İstanbul'dan bir şâir-i serâmed olup dergâh ı âlî yeni-
çeriyânı ocağında asrında kul kethudâsı olan Süleyman
Beğ'in ferzend-i hünermendidir. Zât-ı hatîrleri tahsil-i
maârif-i vefirden sonra dîvân-ı sultânî hâceleri silkine
münselik olup taşra kâğıd emâneti ve kal'e tezkereci-
likleri ve rikâb-ı hümâyûnda yeniçeri efendiliği gibi
ba'z-ı menâsıba nâil olmuşlardır. Pür isti'dâd dervîş
nihâd lisân-ı meşâyih'e muttali' ve sırları ile hemrâz ve
tasavvuf âşinâ-yi kemâl bir merd-i suhansâz olup meşâ-
yih-i kibâr ve kibâr-ı meşâyih'ten ulûm-i zahire ve bati-
nada müşârünbilbenân erbâb-ı hakayık ve irfân olan
pîrimiz pîr-i pür nûr veliy-yi kerâmet meşhûr gonce-i
sersebz-i bâğ-ı siyâdet bülbül-i gülistân-i hakikat Emîr
Bühârî şeyhi Esseyyid Fezullah efendi hazretleri ile
ve şeyhü'ssüyûh Nakşî efendi merhûm ile ve Koca
Mustafa Paşa şeyhi merhûm Alâüddîn efendi ile ve
bunlardan mââdâ cümle sertâc-ı erbâb-ı tarikat olan
aizze-i kirâmile ülfet ve sohbet-i cân eyleyüp meclis-i
muhteremlerinden ahz-i irfân ve şem'.i sûzân gibi meclis-i
cennet nişanlarında sabâha değin kıyâme şâyân
olmağla niçe esrâra vâkif olup sırları ile hemzebân
olan merd-i suhandândır. Müretteb dîvân-ı belâgat ün-
vânı ve miyân-ı şuarâda hayli nâm ü şânı var idi. Bu
çend ebyât ol tûti-i hoş güftârın cümle-i âsârındandır :

Vasf-ı safâ-yi câm-ı Cem'i gûş ider miyiz
Hiç biz kühen sifâl ile mey nûş ider miyiz
Anmaz mıyız gamınla geçen günleri meğer
Eyyâm-ı hoşgüzârı ferâmûş ider miyiz
Ey meh cemâl i hâle veşâyâ miyânını
Bir şeb felekte biz de derâguş ider miyiz »

Ramiz tezkiresinde de şu malûmat kayıdlıdır:

« İsm-i emced ve nâm-ı serâmedleri Mehmed'dir.
Dergâh-ı âlî-i yeniçeriyânî ocağında tarîkı üzre kol
kethudâsı olup serefrâz-ı emsâl ve 1086 (M. 1675) se-
nesinde kûy-i cinâne irtihâl iden dilîr-i şîr-i vega
Süleyman Ağa'nın ferzend-i cemîli ve necl-i necîb-i
bî adîlidir. İmdâd-ı meleke ve tab'-ı sedâd ile tahsil-i
destmâye-i ma'rîfet ve vâlidleri vefâtından sonra tarîk-ı
hâcegâna meyl ü rağbet ve ahkâm emânetiyle karîn-i
şeref ü izzet olup ba'dehû kal'e tezkerecilikleri mansıb-
larıyla evkatgüzâr iken ayaklanup rikâb-ı hümâyûn ye-

niçeri efendiliği ile kâmkâr olmuş idi. Şikk-ı sâlis def-
terdarlığı ile bülend iktidâr olmuşlar idi. 1156 (M.
1743) senesinde terk-i mansıb-ı cihân ve azm-i ravza-i
rıdvân idüp Topkapu hâricinde vâlidleri cenbinde
defnetmişlerdir. Mütercem-i mezkûr şâir-i mâhir-i
maârifmevîr olup tevârih âşinâ ve meşâyih-i tarikat-i
aliyye ile karîn-i müvâneset sohbet-i tasavvufa vâkif mizâ-
n-ı adle vaz'olunsa ecvâbını ma'mûr bir zât-ı bî hemtâ idi.
Asrında olan şuarâdan şâir-i bâlâ merâtib Osman zâde
Tâib efendi ile miyânelerinde şekerâblık vâki' olmağla
ekser güftârların hecv ile müstezâd ve tabâyi-i hevâ-
perestâne vesile-i ziyâd-ı safâ olmağın beyn-el-enâm
şâyî' ve sâir güftârları şüyû'una mâni' olmağın ber min-
vâl-i mezkûr istizâd olunan bir iki gazelleri keşide-i
silk-i sutûr kıldırı [1].

Safâyî ise şunları söylüyor :

« Asrın şuarâsından gayet pür gû ve nîk hû ve lisân-ı
tasavvufta mâhir ve salâh-i hâli zâhir bir zât-ı dervîş
nihâddir. Sultân-ı kevneyn ve Resûl-üs-sekaleyn
صلی الله تعالی علیه وسلم hazretlerinin medh-i şeriflerinde nazm
eylediği na't-i şerifleridir :

Rûz-i kıyâma dek o şeh-i hüsn ü behcetini
Âyîne aks i hüsnüne hayran değil midir
Hâk-i der-i saâdet-i iksîr-i kudreti
Kûhl-i uyûn-i cümle-i a'yan değil midir
Rûz-i vegada beş kalem âbı revân iden
Keff-i kerîmi çeşme-i hayvan değil midir

Bu da gazeliyyâtındandır :

Ko sâkî penbe-i sînen gül-i zîbâ-yi dâğ olsun
Şerâb-ı lâ'li sun şimdengiru dağ üstü bâğ olsun
Baîd olur mı Bağdâd âşık-ı zâr ü dilefgâra
Heman her kande ise sevdiğim âlemde sağ olsun

* * *

Unutturur gamın en kâmrânı söyletsen
Zebûn-i keşmekeş-i gam cihânı söyletsen
Figan ü şekve-i devrânı senden evvel ider
Felek didikleri nâmihribânı söyletsen

* * *

Olsam nola uşşâkın refârda mümtâzı
Gülşende salındırdım ol serv i serefrâzı

* * *

Ey mâh-ı nev tehî koma doldur piyâleni
Noksânını gözetmededir çeşm-i âftâb

* * *

Şol âşıkın ki serde gül-i tâze dâğı var
Gülşenserâ-yi şevka söyünmez çerâğı var „

Ali Canip Yöntem'in Osmanzade Taib hakkında
neşrettiği etüdde de Şaire aid şu kayıd ve manzume-
lere tesadüf olunuyor (*Türkiyat mecmuası* C. 2 S. 120) :

« Tâib, muasırlarından Adli ile geçinemediği için
hasmının yazdığı gazelleri müstezad şekline ifrağ etmek
suretiyle hecvîye hâline sokarmış. Bu manzumelerden
ikisi şunlardır :

[1] Örnek yoktur.

— I —

Sakın müsaâde-i rûzgâre aldanma
Hazânı derpey olan nevbahâre aldanma
Neşât-ı mey gibi pâ der rikâbdır ömrün
Karâr-ı tiff-ı mey ü pey süvâre aldanma
Tekâvür-i dili sa'y-ı husûlden alıkor
Kenâr-ı kûçe-i va'd-i kibâre aldanma
Müneccim eylemiş ilbâr-ı mühl-i va'd-i felek
O güne va'de iden yâdgâre aldanma
Virirse *Adli* menâmında hâb-ı hargûşi
Hayâl-i hâb-ı füzun intizâre aldanma

Senin değil bu kelâm
Uğurladın a cüdam
Bu Sâib'in sözüdür
Eğer yemezse tamâm
Misâl-i merkeb-i leng
Eyâ küsiste zimâm
Yalancısın a köpek
Eşeklik itme müdâm
Donuz gibi horlar
Bıyığına osuram

— II —

O dem ki mültefit-i yâr-ı diltirib olurum
Fenâ reside-i sermâye-i rakib olurum
Ümid-i zirve-i dilhâh ile bu vâdide
O rehrevim ki zebûn-i firâz ü şib olurum
Gülûy girifte-i kühl-i gam olur isem de
Yine o gülruhi gördükte andelib olurum
Heman birine irişür e'im o küncişk veş
O büm-i hâne harâbım ki güm nasib olurum
Nabız girift dil-i *Adli* helâke teşne iken
Yine firifte-i ülfet-i tabib olurum

Dârüst söyleyemem
Fenâ resân diyemem
Hemîşe zirvalarım
Yine pilâv yiyemem
Misâl-i kelb-i akur
Velik havlayamam
O kim için biridir
İkisin avlayamam
Aceb murâd nedir
Bu hâlti anlayamam

Adli, divan hocalığında bulunmuş, şikk-ı sâlis defterdarlığına kadar irtika etmiş 1156 da ölmüştür. Babası kul kethudası Süleyman Bey'dir. *Adli* tasavvufa meraklı bir şairdir. Salim tezkiresinde yazılan sicillini Ramiz efendi ikmal etmiştir. „

Bay Ali Canib'in tesbit ettiği bu iki şiir Ali Emiri kütüphanesindeki Ramiz tezkiresinin kenarında da kayıtlıdır (*Tarih kitapları No. 762*).

Bibliyografya : Slm., Rmz., Sfy., Ali Canip : Reisi Şairan Osmanzade Ahmed Tâib efendi : Türkiyat mecmuası C. 2 S. 103-129

Adli (Mehmed Hân III.) Mehmed'e bak.

Adli (Sünbülî) — XVII nci asır mutasavvıflarından *Adli* Hasan İştîp'lidir.

Sofyalı Balı efendi'nin halifelerinden bir zatın oğludur. Gençliğinde tahsile başlamış ve Kemal efendi'den mülâzim olmuştu. Bilâhire tasavvuf tarikına intisab etti. Meşhur Sünbülî şeyhlerinden Hasan efendi'ye derviş oldu. Sülûkünü ikmal ettikten sonra Balat'ta Ferruh kethuda zaviyesine şeyh oldu. Bilâhire Rumelinde Sefer tekkesine, daha sonra Yanya'da Yakub efendi zaviyesine tayin edildi. Bir müddet Mora, Siroz gibi şehirlerde dolaştı. Siroz'da bir mescid ve zaviye bina etti. (1019 - 1610) da Şeyh Hasan efendi'nin vefatı üzerine Sünbülî âsitanesi olan Mustafa paşa şeyhliğine tayin edildi. (1026 - 1617) da vefat etti.

Atayî Şakayık zeylinde diyor ki :

« Müşârünileyh اسبغ الله نعم عليه âteş-i aşk u mahabbetin ibrîz-i sâfi cevher-i deryâ-yı sırr-ı hakîkatin dürr-i giran-mâye-i perî peykeri zâhir ü bâtını ma'mûr kerem ü kerâmetle meşhûr nâdire-i zaman ferîde-i asr u avân idi. Âsâr-ı celîlelerinden *Şâhü gedâ* bahrinde manzûm kitapları vardır. İsmi ve târihi « *آخراک* » dir. Nakl olunur ki intikalleri esnâsında ahhâbından bir kimseye hitâb idüp buyururlar ki Derviş Çelebi Sultan Ahmed'i aldirdık

takayyüd câiz değil imiş. Kendimize zarar ettik derler filhakika pâdişahdan mukaddem giderler «رحمة الله تعالى عليه رحمة واسعة»

Bursalı Tahir ise şunları yazıyor (*Osm.*) :

“ Tarikat-i Sünbülüyye meşâyih-i kirâmından bir zât olup İştîp'lidir. İkmâl-i sülûk eyledikten sonra Âstâne-i Sünbülî meşihatinde bulundular. Rihletleri رضى باك ve «مراجعة» terkiblerinin delâlet ettiği 1026 (M. 1617) da kabr-i âlileri dergâh-ı mezkûrdadır. Târih-i telifi «رسالة آخراک» terkibi olan manzum *Tergibât* ile müretteb divan gibi gayr-ı matbu' âsârı vardır. „

Şairin 1026 da öldüğünü gösteren şöyle bir tarihe de tesadüf olunuyor (*Tpk. Bg. Mc. No. 403*) :

Didim derviş târih-i vefâtın

مقام اوله آتيدك روحنه جنت

Bursalı Tahir'in rivayet ettiği müretteb divana rastlamadım. Fakat bazı mecmualarda şairin bir çok ilâhîleri görülüyor (*Bilhassa şu mecmualara bakınız: Sty. Esd. K. No. 2709, 3397, Mlt. Alm. K. Mz. No. 786, 796*).

Yazma bir Nakşî divanında da onun hayli şiirine tesadüf ediliyor (*Mlt. Alm. K. Mz. No. 535*).

Adli'nin mutasavvıf şairler arasında mühim bir şörete sahib olduğu anlaşılmaktadır. Onun bir çok ilâhîlerine tanınmış musikişinaslarımız tarafından besteler yapıldığını da görmekteyiz.

Gülşen-i vahdette dâim rûz ü şeb dil bülbülü

mısraıyla başlayan ilâhîyi meşhur Dede, Saba makamında,

İşimiz subh u mesâ cürm ü hatâ

Mülket-i cân ü dile virdi fenâ

beytiyle başlayan ilâhîyi, Şerif, Çargâh makamında ;

Açıldı şevkile meydan kanî merdâneler gelsün

Kızıştı âteş-i tevhid yanan pervâneler gelsün

beytiyle başlayan ilâhîyi de Derviş Ali, Saba makamında bestelemişlerdir (*Tpk. Bg. Mc. No. 403*).

Levh-i dilden okuyan ilm-i ilâhîden sebak

mısraıyla başlayan manzumeye de bir çok musikişinaslar ayrı ayrı besteler vücade getirmişlerdir. Bu ilâhîyi meşhur İtri'nin de bestelediğini görüyoruz (*Tpk. Bg. K. Mc. No. 403*).

Yandı gönülden mâsivâ çün nâr-ı zikrullah ile

ilâhîsinin de Kara Ali tarafından vücade getirilmiş bir bestesi vardır (*Mlt. Alm. K. Mz. Mc. No. 742*).

Şairin gerek devrinde, gerek daha sonraki zamanlarda kazandığı şöhreti gösteren bu misalleri, elimizdeki mecmualar sayesinde, daima çoğaltmak mümkündür.

Adli'nin ilâhîlerinde bir çok Halvetî şairlerinde görüldüğü gibi zahidane bir eda hiss olunur.

Bazı manzumelerini örnek olarak alıyorum :

— I —

İşimiz subh u mesâ cürm ü hatâ

Mülket-i cân ü dile virdi fenâ

Ad.

Gark-i isyân olmuşuz ağfir lenâ
 Rabbenâ yâ Rabbenâ vağfir lenâ
 Ey Kerîm ü ey Rahîm-i Zülcelâl
 İ'timâdım hazrete fi küll-i hâl
 Baştan aştı cürm ü isyân ü vebâl
 Rabbenâ yâ rabbenâ vağfir lenâ
 Ol habîbin hürmetiyçün yâ İlâh
 Son nefeste hâlimiz kılma tebâh
 Rûyimiz mahşer günü itme siyâh
 Rabbenâ yâ rabbenâ vağfir lenâ
 Adli-i gamhârı nâçâr eyleme
 Sana yâr it nefsine yâr eyleme
 Cennet eyle yerini nâr eyleme
 Rabbenâ yâ Rabbenâ vağfir lenâ

— II —

Yandı gönülde mâsivâ çün nâr-ı zikrullah ile
 Oldı münevver cân ü dil envâr-ı zikrullah ile
 Pâk ola kalbin ey hümâm zikr itmek ile subh u şâm
 Dil mahzeni dola tamâm esrâr-ı zikrullah ile
 Vahdet şerâbın kim içer bu cümle varlıktan geçer
 Mir'ât-ı kalbini açar tekrâr-ı zikrullah ile
 Ehl-i taîkat geldiler zikr ile Hak'kı buldular
 Esrâra vâsıl oldılar âsâr-ı zikrullah ile
 Dirsene kemâle iresin varup cinâna giresin
 Adli gözün aç göresin didârı zikrullah ile [1]

— III —

Gülşen-i vahdetde dâim rûz ü şeb dil bülbüli
 İrgörür eflâke feryâd ü figanım gulguli
 Himmetim bu cân ü dilden açıla vahdet güli
 Sünbülîyem Sünbülîyem Sünbülîyem Sünbülî
 Âsitân-ı Sünbül'e sürdüm yüzümi niçe dem
 Gâh yaş akıttı çeşmim gâh yaş yerine dem
 Dilde tekrâr eylerem bu mısra'ı ben dembedem
 Sünbülîyem Sünbülîyem Sünbülîyem Sünbülî
 Nola peymâne dolub feryâd iderse bülbüle
 An'aneyle irişür sultân-ı dîne silsile
 Geldi bu mısra' efendi içeru dilden dile
 Sünbülîyem Sünbülîyem Sünbülîyem Sünbülî
 Sünbül ü Ya'kub u Merkez hem dahi şeyhim Hasen
 Adliyâ boynuma takdılar benim bir hoş resen
 Silsilen kime irer deyu sorarsan bana sen
 Sünbülîyem Sünbülîyem Sünbülîyem Sünbülî

— IV —

Levh-i dilden okuyan ilm-i ilâhîden sebak
 Zerrece yanında kalmaz mahvolur hep mâsebak
 Baş ü cân terkini ur Hak'kı seversen ey gönül
 Lentenâlülbirre hattâ tünfikü dedi çü Hak
 Çün ledün ilmi demâdem kalbine ilhâm olur
 Neyler ey dil ârif-i billâha yazmak okumak
 Nûr-i Hak kalbin münevver eylesün dersene dilâ
 Âteş-i tevhîd ile gel mâsivâyı oda yak

[1] Dırağman zâkiri . Neva beste : Bay Osman'daki bir mecmuadan.

Kıl ü kali terk idüp dilden tırâş it hubbunu
 Adliyâ yeter okursan bâb-ı aşktan bir varak

— V —

Bu cihan cây-i iftirâk ancak
 Vuslatın âhırı firâk ancak
 Boyun eğmez kazâsına dehrin
 Nefs-i emmâre kal-i âk ancak
 Birbirin sevmeyüp bu halk-ı cihan
 Kati bî zevk u bî mezâk ancak
 Adliyâ firkate sabır yeğdir
 Vuslatın âhırı firâk ancak

— VI —

Aşkın odı bağrım yakar
 Tütünümler göklere çıkar
 Gözümden kanlı yaş akar
 Hidâyet eyle sultânım
 Kalbim fikrinden ayırma
 Dilim zikrinden ayırma
 Her dem şüküründen ayırma
 Hidâyet eyle sultânım
 Göklere çıkıptur âhım
 Dağlardan yüce günâhım
 Senden gayrı yok penâhım
 Hidâyet eyle sultânım
 Enbiyânın rif'atıyçün
 Evliyânın izzetiyçün
 Ol Resûl'ün hürmetiyçün
 Hidâyet eyle sultânım

— VII —

Mevt haberin işidicek
 Yansun benim dervişlerim
 Pervâneler gibi her dem
 Yansun benim dervişlerim
 Nefs hevâsından geçsünler
 Cennet kapusun açsunlar
 Kevser şerâbın içsünler
 Kansun benim dervişlerim
 Aksın gözünden yaşları
 İbâdet olsun işleri
 Melek olsun yoldaşları
 Uçsun benim dervişlerim
 Emir Hak'dan geldi bize
 Said defterine yaza
 Yarın şefi' oldı bize
 Silsün benim dervişlerim
 Beş vakti emr itti kula
 Tevhîd i zikrullah ile
 Şeyhim gelür deyu dile
 Baksun benim dervişlerim
 Gaflet ile yatmasunlar
 Eğri yola gitmesünler
 Adli'yi unutmasunlar
 Ansun benim dervişlerim
 Bibliyografya : Şky. Atı., Osm. ve mecmualar.

Adnî (Mahmud Paşa) — XV inci asrın en maruf şahsiyetlerinden ve Osmanlı hükümetinin en değerli vezirlerinden olan Mahmud Paşa, *Hadikatülvüzerâ*'ya göre Hırvattır. Sırbistan'ın Alacahisar denilen kasabasında doğmuştur. *Hammer* ise bazı menbalardan istifade ederek annesinin Sırp, babasının da Rum olduğunu söylüyor.

Mahmud Paşa genç veya çocukken Mehmed Ağa adındaki bir asker tarafından esir edilerek Murad II. a takdim edilmiştir. Şairin âdi bir köle olmaktan ziyade asil bir hanedana mensup olduğunu kuvvetle söyleyebiliriz. Kardeşinin bir müddet Sırp kralı olması da bunu gösteriyor.

Mahmud Paşa'nın ilk yaşayış devirleri hakkında malumatımız hemen hemen yok gibidir. Tarihi menbalar, aynı yaşta bulunan Fatih Mehmed ile beraber okuduklarını ve onun ilk hükümdarlığı zamanında ocak ağalığı ve kapucubaşılık gibi vazifelerde bulunduğunu yazıyorlar.

Mahmud Paşa (855-1451) de vezir olmuş ve Rumeli eyaletine getirilmiştir. (857-1453) te sadırazamlığa tayin edilmiş ve on beş yıl bu vazifede kaldıktan sonra (872-1467) de azledilmiş, (873-1468) de de kapudanı derya olmuştur. (877-1472) de ikinci defa sadırazam olan Mahmud Paşa (878-1473) te *Hammer*'e göre de bir yıl sonra Fatih tarafından öldürülmüştür. Kendi yaptırdığı cami yanındaki türbede medfundur.

Tarihler onun katli hadisesini Fatih'in oğlu şehzade Mustafa'nın ölümü ile alâkadar görüyorlar.

Anonim bazı Osmanlı tarihlerine göre, Fatih'in oğlu Mustafa, Mahmud Paşa'nın karısına tesallüt edermiş.

Uzun Hasan cenginde sağ cenah kumandanı olan şehzade Mustafa babasını kıskandıracak derecede büyük bir muvaffakiyet kazanmış.

Mahmud Paşa, padişahın bu hissini sezdiği ve esasen şehzadeye karşı kin beslediği için bunu fırsat bilerek padişahla şehzadenin arasını bozmağa çalışmış ve onu saltanata sahib olmak gayretile çalışan bir adam olarak göstermiş. Fatih, bunun üzerine hiç tereddüt etmeden oğlunu zehirletmiş, fakat bilâhare yaptığı bu hatadan nadim olmuş. Mahmud Paşa ise şehzadenin ölümünden sonra meserret alâmeti olan beyaz elbise giymiş ve şatranç oynayarak eğlenmiş. Bunları haber alan Fatih, esasen oğlunun katline sebep olanın Mahmud Paşa olduğunu bildiği için onu da öldürmekte gecikmemiş.

Hammer, tarihinde şunları söylüyor :

Padişahın Mahmud Paşa hakkındaki infialine müteaddid sebebler var idi. Mahmud, evvelâ Üsküdar'da tahşid edilen ve kış ortasında sefere gidecek olan ordunun kumandasını teahhüd etmek istememiş idi. Saniyen harekât-ı harbiyeye Şibin Karahisarı kalesinin zabtıyla başlanması hususundaki ısrarı padişahın hiddetini tezyid eylemiş idi. Bundan maada Otlukbeli muharebesinden sonra düşmanın kendi memaliki içerisine kadar takib edilmemesini teklif eylemiş ve bu teklifin Sultan Mehmed'in reyine mugayir olarak galebe etmiş olması Sadırazam hakkında padişahın gazab-ı tamını celbeylemiş idi. Maahaza Mehmed veziriazamının dirayet ve şecaatına muhtaç olduğu müddetçe hiss-i intikamını ızhar etmemiş idi. Lâkin harp hitam bulduğu vakıt bu his evvelâ Mahmud Paşa'nın azliyle zahir oldu. Biraz sonra da katline ferman sâdir oldu, (879 rebiulahirının üçüncü günü 1474). Bunun için bahane bulmak ta müşkil olmadı. Osmanlı müverrihlerine nazaran Mahmud Paşa, bu bahaneyi bizzat kendisi çıkardı. O müverrihlerin kavline göre şehzade Mustafa'nın vefatı üzerine vezir-i sâbık ızhar-ı meserret ederek şatranç oynamış ve came-i matem giyecek yerde beyaz libas ile meydana çıkmış idi. Lâkin Mahmud Paşa'nın asıl cürmü bu değil idi. Padişahın en ziyade gazabına bais olan, veziriazamın bir çok ahvalinde ızhar etmiş olduğu istiklâl fikri idi. Bir de Sultan Mehmed, Mahmud Paşa'nın hiss-i insaniyete tebaan Bosna beyinin hayatını temdid ve karaman beyi İshak Bey'in firarını teshil etmiş olmasından dolayı intikam almak istiyordu. Padişahın bu istiklâl fikrinden dolayı beslediği hiss-i intikam Bosna, Sırbistan, Ağrıboz fatihinin hidematını unutturmağa kifayet etmiş idi. Mahmud Paşa'nın ulûm hakkında ibraz eylediği himaye-i maarifperverane ve devletin kendisine medyun olduğu tesisat-ı nafia Paşa'yı muhakkirane bir mevttten kurtaramadı. »

Mahmud Paşa'nın muvaffakiyetlerini çekemeyen Fatih'in onu kıskanmak suretiyle öldüğünü de rivayet edenler vardır.

Hiç şüphe yok ki Osmanlıların en büyük devlet adamlarından biri olan Mahmud Paşa, ilmi meziyetlere de sahip kudretli bir şahsiyettir. Gene *Hammer*, Âşik

Çelebi ve Hasan Çelebi gibi tezkirelerle bazı tarihlerden naklen diyor ki :

«Ulema hakkında muhik ve kerim idi. Bir çok eserlerini namına ithaf etmişlerdir. Haftada bir gün ulemayı sofrasına davet eder ve daima yemekte — bir çoğu altundan olan — nohut daneleriyle karışık pilâv bulunur idi. Her kes kaşığında bulduğu kismetine sahip olur idi. Mahmud Paşa sofraya otururken «nâil-i servet olan her kimsenin ağzında daima ibzal için altun bulunmalıdır» demek mutadı idi. Bu manidar ve muhik sözleri bir kaç defa da huzur-i pâdişahîde sarfeylemiş idi.

Bir gün padişah bir mollaya, vaktiyle Kırım'ın tedin-i ulûm ile meşgul dört yüzden ziyade uleması bulunduğu halde süratle zeval bulmasının fikrince neden ileri gelmiş olduğunu sormuş idi. Molla cevaben kabahatin Kırım'daki en son vezirde olduğunu ve bu vezirin ulemaya hakaret ederek cennet gibi olan Kırım'ı harap bir çöle tahvil eylediğini söyledi. Mehmed bunu vesile ittihaz ederek sadriazamına, ulemaya ne yolda muamele ve ulûmu nasıl himaye etmek lâzım olduğunu ihtar eyledi. Mahmud veziri azamının kabahati padişahın daha liyakatlisini sadriazam yapmamaktaki hatasının bir netic-i tabiiyesi olduğu cevabını verdi. Sadriazamın böyle serbestane ve padişahın hoşuna gitmeyecek bir surette idare-i kelâm etmesi de mev't-i fecînin ta'ciline az yardım etmedi.

Mahmud darbe-i mev'ti yemezden evvel vasiyetnamesini tertib eyledi. Orada şu sözler bulunur :

« Ben padişahın kapısına bir at, bir kılıç, beş yüz akçe ile geldim. O vakitten beri iktisab etmiş olduğum her ne mâlim var ise padişahındır. Oğlum Mehmed Bey'in hayatını muhafaza eyleseniz kendisinden niyaz eylerim. Evkafımı muhafaza eyleyeceğini ümid ederim. »

Mehmed sadriazamını idam ettirmekle beraber onun halk indinde bir şehid-i mazlûm olarak telâkki edilmesini de istemiyordu. Mahmud Paşa'nın vefatına dair bir mersiye zamanımıza kadar kalmıştır. Mehmed'in zulmüne karşı pür hiddet olan bu manzume sade olduğu kadar necîb bir üslûb ile ondan şikâyet eyler (Berlin kütüphane-i imparatorîsinde). »

Mahmud Paşa hakkında yazılmış muhtasar bir menâkıbname mevcuttur. Yazma iki nüshasına tesadüf ettiğim (Mlt. Alm. K. Şr. No. 1136, Ays. K. No. 1940) bu eserin matbuu da vardır. در مناقب محمود پاشا طاب ثراه در اسلامبول başlığını taşıyan bu menkabe de hulâsaten şu kayıtlara tesadüf ediyoruz :

«Murad II. in adamlarından biri teftiş maksadiyle memleket memleket dolaşıyordu. Bir bahar ayında Manastır'a dahil oldu. Bir gezinti yerinde üç dört yüz kadar rühbanın bir araya toplandıklarını gördü. Maksadları İncil'den mühim bir mesele halledene baş rahiblik vermektir. Bu imtihanı uzun boylu yiğit bir delikanlı kazanmış ve ittifakla reis intihab edilmişti. Bu adam

gördüğü bu hâdiseyi Edirne'ye dönünce padişaha anlattı. Hükümdar gencin liyakatına hayran olmuştu. Kendi yanına aldırılmayı düşündü. Rahibin babasına bir mektup gönderildi. Fakat kasaplık eden bu adam, bu işe müdahale edemeyeceğini, buna ancak rahiplerin muvafakat etmesi lâzımgeldiğini söyledi. Rahiplerden bir kısmı gencin hükümdara gönderilmesine taraftar olmuşlar; fakat bizzat kendisinin rıza göstermesi lâzımgeldiğini söylemişlerdi. Esasen genç rahip, Osmanlı hükümdarının yanına gideceğini rüyasında gördüğü için biliyordu. Hiç tereddüd etmeden kabul etti. Genç rahip bu suretle Edirne'ye gelmiş ve padişahın huzuruna kabul edilmişti. Artık Mahmud adıyla anılıyordu. Şehzade Mehmed'in hocası Molla Gürani'den ders almağa başladı. Esasen hıristiyanlığı iyi bilen Mahmud iki yıl içinde İslâmî ilimlerde de rüşuh sahibi oldu. Devrinin alimlerine tefevvuk edecek bir kabiliyet göstermişti. Murad onu veziriazamlığa nasbetti. Tam üç yıl bu vazife bulundu. Fakat Mahmud Paşa'nın bu derece süratle yükselmesini vezirler çekememişlerdi. Mütemadiyen padişaha onun aleyhinde bulunuyorlar, yapmadığı bir takım çirkin şeyleri ona isnad ediyorlardı. Nihayet hükümdar hiddetlendi, öldürülmesini emretti. Fakat celâd Mahmud Paşa'nın boynuna kılıç sallarken Mahmud Paşa birdenbire ortadan kaybolmuştu. Bir çokları onun sihirbazlığından şüpheye düştüler. Fakat hakikatte öyle değildi. Onu Hızır aleyhisselâm kurtarmıştı.

Bir köylü merkebine binmiş, pazardan öte beri almağa gidiyordu. Yüksek bir yerde iki adamın oturduğunu gördü. Bunlardan biri köylüye şu sözleri söyledi :

«Ben Hızır'm, yanımdaki de Mahmud Paşa'dır. Bunu haksız olarak öldürmek istediler. Ben de Allahın emriyle onu kurtardım. Sen derhal padişaha git, benim selâmımı söyle. Mahmud Paşa'yı yarın ona göndereceğim. Bir kılina hata gelirse zarar göreceğini unutmasın.»

İhtiyar köylü derhal saraya gitti ve vak'ayı olduğu gibi hükümdara anlattı. Padişah sevinmiş ve köylüye bir çok ihsanlarda bulunmuştu. Ertesi gün Mahmud Paşa hükümdarın huzurunda bulunuyordu. Murad ondan af diledi ve el sözüne uyarak kendisine zulm ettiğini itiraf etti. Mahmud Paşa tekrar veziriazam olmuştu. Üç ay sonra hükümdar vefat etti ve yerine oğlu Mehmed Han Padişah oldu. O sırada otuz, kırk bin tatar askeri Edirne'ye hücum etmişti. Vaziyet çok tehlikeli idi. Hükümdar, Mahmud Paşa'ya güveniyordu. Veziri azam bir çare buldu. Kıymetli hediyelerle Tatar askerinin bulunduğu yere gitti. Hediyeler arasında tesirini bir müddet sonra gösterecek olan zehirli hil'atler de vardı. Mahmud Paşa bunları Tatar beylerine takdim ettikten sonra « Saltanat şimdengerü sizindir ammâ lütfidin bize on gün mühlet virin kim davarlarımız yabandadır gelüp esbabımız yükledüp çıkup gidelim » dedi. Tatar beyleri yirmi gün müsaade etmişlerdi. Mah-

mud Paşa bunu fırsat bilerek on beş gün içinde büyük bir hazırlık yaptı. Zehirli elbiseleri giyen beyler de ölmüşlerdi. Tatar askerleri ise şaşkın bir halde idiler. Veziriazam ordusuyla bunları perişan etmiş ve içlerinden ancak üç nefer kurtulabilmişti.

Mahmud Paşa, artık İstanbul'un fethine lüzum gösteriyordu. Padişahı da ikna etmişti. Gelibolu'dan Bursa'ya geçti. Oradan İznik'a giderek bir müddet kaldı. Meşhur mutasavvıf Eşrefoğlu Rûmî'ye intisab etmişti. Üç ay geçtikten sonra ordu ile İstanbul'a doğru yürümeye başladı. Eski Hisar'ı karargâh ittihaz etti. Kırıl adam yollamış ve maksadlarını sordurmuştu. Mahmud Paşa verdiği cevapta şunları söyledi :

“Sultan Mehmed Hân'ın bu cânibe azîmetlerin suâl edersiz bu mevziin âb u hevâsı hûb olmağla bir kaç gün tahsil-i mizâc için sizinle komşu olmağa gelmiştir deyu diyesiz. „

Üç ay daha geçmişti. Bir gün Mahmud Paşa, Padişaha dedi ki burada ufak bir yerimiz olmadıkça bu kal'enin fethi imkânsızdır. Kıraldan bir mikdar arazi isteyelim. Padişah buna da muvafakat etti. Derhal kıraldan bir sığır derisi kadar yer istediler. Kırıl bunun kendisi için fena bir netice vereceğini düşünememiş ve arzularını is'af etmişti. Mahmud Paşa sığır derisini iplik haline getirdi ve çevrimi kadar yeri işgal etti. Burada geceyi gündüze katmışlar ve kimsenin görmemesi için çalı çırpı altında bir kale yaptırmışlardı. Bu suretle İstanbul'u zaptetmek kolaylaşıyordu. Az zaman içinde Mahmud ve Gedik Paşaların gayretleriyle İstanbul feth edilmişti. Fatih, Mahmud Paşa'nın bu muvaffakiyetlerinden memnun olmuş ve “Lâla karadan gemi yürüttün kapdanlığı dahi sana verdim,„ demişti. Bir yıl sonra Mahmud Paşa Çatalca'yı da fethetti. Padişah bunun üzerine “Lâla şimdengerü Rumeline sefer eylen, Rumeli Beylerbeyiliğini dahi sana verdim,„ dedi. Üç yıl sonra kadiasker Ali efendi vefat etti. Hükümdar kadıaskerliği de Mahmud Paşa'ya verdi. Bu suretle “Dört mansıbı zabteyledi, yine hakkından gelürdi,„

Mahmud Paşa her yıl, yerine doğru adamlar bırakır ve muayyen zamanlarda halvete girerek erbain çıkarırdı.

Büyük bir cami yaptırmak teşebbüsünde bulundu. Amele yeri kazarkan iki büyük küp altun çıktı. Mahmud Paşa, «Bu câmide kimsenin dahli yoktur. Akçesi kendi yerinden çıktı» demişti.

Caminin inşası ikmal edildi. İlk namaz kılındığı gün Padişah ta bulunuyordu. Mahmud Paşa mihrap önünde murakib olurken uyuyuvermişti. Rüyasında peygamberi gördü. “Cenâb-ı şeriflerinden ne işâret oldu ise yine Mahmud Paşa bilür kimesne vâkıf olmaz. Herman feryâd idüp uyandı. Bir mertebe bükâ eder ki tahrîr olunmaz. Bükâdan sonra buyururlar. Câmî-i şerif temelinde zuhûr iden filorilerden getirün deyu emreyledi. Varup huzûruna getürdüler. Altunu kiseden döker

Mahmud Paşa der ki : Âdemler sizler şâhid olun, avucumda ne kadar altun çıkar ise Hak Taâlâ'nın bin bir ism-i şerifi hürmetine Medîne fukarâsına vakf olsun deyu ahdeyledi. Tevekkülen bir avuç altun alur sayarlar tamam bin bir altun çıktı. Şimdi dahi her sene pâdişah-tan Medîne fukarâsına bin bir altun verilür. »

Mahmud Paşa'dan önce vezir İbrahim Paşa idi. Onun mevkiine göz dikmiş olan bu adam Mahmud Paşa'nın daima aleyhinde bulunuyor ve onu gözden düşürmeğe çalışıyordu. İbrahim Paşa'nın karısı ölmüş ve Fatih kendisine güzel bir cariye vermişti.

İbrahim Paşa, Mahmud Paşa'nın yanındaki adamlardan birini elde etti. Ona boş bir beyaz kâğat üzerine Mahmud Paşa'nın mühürünü basmasını söyledi. Bu genç adam bu kurnazca işte muvaffak olmuştu. İbrahim Paşa bu kâğada Mahmud Paşa ağzından kendi karısına hitaben bir aşk mektubu yazdırdı. Bu mektup, « Sen bir tâze nâzenin hâtunsun. İbrahim Paşa ise amelmande bir koca kişidir. Sencileyin perî peyker melek manzar öyle bir pîr-i nâtevâna şikâr olmak lâyük mıdır. İmdi benim cânım neylersen eyle İbrahim Paşa'ya zehir verüp helâk eyle sonra ben seni nikâh ile alayım » gibi sözleri ihtiva ediyordu.

İbrahim mektubu derhal Fatih'e gösterdi. Hükümdar birden bire hiddetlendi ve Paşa'nın Yedikule'de hapsedilmesini emretti. Mahmud Paşa adamlarından birini bir mektupla İznik'a gönderdi ve şeyhi Eşref oğlu Rûmî'nin manevî yardımını istedi. Eşref oğlu murakib olduktan sonra gelen adama hitaben, « Tez atına bin falân karyede bir şerife hâtûn vardır. Mahmud Paşa'ya ol hâtûn bedduâ etmiştir. Bizden selâm eyle duâ eylesün. Bulayki Pâdişahın gazabı sâkin ola » dedi.

Adam, ihtiyar kadını buldu ve vakayı anlattı. Kadıncağız şu sözleri söylemişti :

“ Bu gice Resûlullahı vâkıamda gördüm, Hâtun duân kabûl oldu. Oğul, Mahmud Paşa'ya bedduâ etmeğe sebep budur ki Eğriboz fetholdükta asker az olmağla biraz garib yazılır. Eğriboz'ı fethyledikten sonra biraz garibler fesâd ederler. Nizâm-ı âlem için bu garibleri katlederler. Benim oğlum dahi aralarında bulunur. Anı dahi bigünah katlederler. Oğlum öldüğün işittim. Firâkı yüreğime kâr kıldı. Âh idüp oğlumu öldüren Pâdişah hışmından halâs olmasun deyu bedduâ eyledim. Ol zamandan beru on dört senedir duâm şimdi kabûl olmuş. Ammâ bu hususta Mahmud Paşa'nın âhîretine zarar yoktur. Ve atılan ok giru dönmez. Bu def'a Mahmud Paşa'ya halâs yoktur. Var Şeyh efendi hazretlerine bizden selâm eyle. Mahmud Paşa'ya dahi acele ile var. Şimdengiru âhîret tedârükün eylesün. Şerbet-i şehâdet mukarrer oldu diyesin. »

Mahmud Paşa, bu haberden hiç müteessir olmadı. « Elhamdülillâh benim dahi aksâ-yi merâmım bu idi »

deyerek vasiyetnamesini hazırladı. Bilhassa şunları yazmıştı :

“ İştittim ki bazı evkafımı tebdil ve tağyîr idüp hâs sa-i hümâyûna ilhâk olunmak murâd olunmuştur. Benim Pâdişâhım bu âne gelince pâdişahların vergileri ref'olunmadı. Deryâ-yi lûtfunuzdan recâ olunur ki evkafımı hâli üzre koyasız. Tebdil ve tağyîr itmeyesiz. »

Cellâd Mahmud Paşa'yı boğduktan sonra Fatih haber gönderir; öldürülmesi tehir edilsin der. Fakat ne fayda ki iş işten geçmiş olur.

Paşa'nın cesedi kendi yaptırdığı cami önünde teşhir edilir. Bütün İstanbul halkı feryad ve figanlarla bu büyük ölüyü seyredeler. „

Tarihî hatalarla dolu olan bu menkabenin ehemmiyetli tarafı, halk zümresinin Mahmud Paşa hakkında beslediği teveccühü göstermiş olmasındandır.

Mahmud Paşa, *Adnî* mahlâsiyle çok güzel şiirler de kaleme almıştır. Devrine göre sade ve pürüzsüz bir lisanla yazılan bu âşıkane manzumelerde derin bir samimîlik görülür. Tezkirelerimiz de onu takdirli cümlelerle mevzubahs ediyorlar. bilhassa *Sehî* şunları söylyoir :

“Eş'ârı matbû' ve gazeliyyâtı masnû', bikir sözleri çok ve hâssa ma'nilerine nihâyet yok. Bu bulduğu i'tibârı ve iştihârı ve buna olan rağbet ve izzet ve bunda olan fikr ü firâset ve re'y ü tedbîr ve fetânet âli Osman'da bir vezîre dahi müyesser olmamıştır. Sâhib-i hüner ve hünerperver vezîr idi. Âsârından iktidârı çok, tevârihde merkumdur. »

Zahiri Faryabî, Hafız gibi meşhur Acem şairlerine nazireler ve cevaplar yazan ve Hâce Cihan tarafından bir kaside ile medhedilen Mahmud Pasa, Türkçe ve Farsça şiirleri ile tanındığı kadar inşasıyla de şöhret kazanmıştır. Hattâ onun nesrini nazmından daha kuvvetli bulanlar vardır (*Hsn.*).

Adnî Mahmud Paşa'nın İstanbul kütüphanelerinde üç yazma divanına tesadüf ediliyor (*Ünv. K. No: 1962, Mlt. Alm. K. Mz. No: 278, 279*).

Üniversite kütüphanesindeki divan iki kısımdan mürekkeptir. Birinci kısımda 677 beyit vardır. 1024 beyitten ibaret olan bu divan,

Subhdem arş-ı bahâr içre zaman pîrezeni
Bezedi dürlü şükûfeyle zemîn ü zemeni

beyitli Fatih'i medh eder bir kaside ile başlamaktadır. Bu nüshada 1 kaside, 94 ü Türkçe, 45 i Farsça 139 gazel ve 21 Farisî müfred görülüyor. Divanın sonunda Fatih tarafından bazı hükümdarlara gönderilmiş Farsça 6 mektup sureti, yani Mahmud Paşa münşeati da kayıdlıdır.

Ali Emirî kütüphanesindeki 278 numaralı yazma,

سیدم که غرمان باری بیجون
عروس دهر بیوشید توبه بوقلمون

beytile başlıyor. İkinci kaside,

ای از نسیم عدل توخرم بیار ملک
وز تیغ بی قرار تو حاصل قرار ملک

سلطان محمد آنکه در ایام عدل او
آسوده خاطرند صغار و کبار ملک

beyitlerini ihtiva etmektedir.

Bunu müteakip gene farisî “Nerkis,, redifli bir kaside yazılıdır. Farsça manzumeler, 318 beyitli 3 kaside ile 25 gazelden ibarettir. Sonra Türkçe şiirler gelmektedir. Bunlar da 534 beyitli 1 kaside, 70 gazel ve bazıları muamma olmak üzere 20 beyitten ibarettir.

Aynı kütüphanede 279 numarada kayıtlı olan divan ise eksiktir.

Adnî'nin mecmualarda da bir çok şiirleri kayıtlıdır. Hacı Kemal'in *Camiunnezair*'inde, Edirne'li Nazmî'nin *Mecmaunnezair*'inde ve *Pervane Bey mecmuası*'nda onun bir hayli gazeline tesadüf ediyoruz. Adnî'nin 11 şi'ri ni örnek olarak alıyorum :

— I —

Götür nikabı yüzün nûrın âşikâr eyle
Zevâle sal güneşi mâhı şermsâr eyle
Ciğerde gamzen okun oda yakayın hele ben
Senin de her ne elinden gelürse var eyle
Güneş tutulduğun ey mâh görmek istersen
Benefşe zülfünü gül yüze târümâr eyle
Cihanda ister isen ey gönül hayât-ı ebed
Ayağı toprağına baş ü can nisâr eyle
Kimesne gül yüzünü *Adni* gibi vâsf idemez
Gerekse bülbülü bâğında sad hezâr eyle

— II —

Ârızın üzre hatın âyât-ı ünvân ı kadîm
Sünbülün haddinde بسم الله الرحمن الرحيم
Buldı dil elhamdülillâh râh-ı kûyine mecâl
Virdi Rab-bül-âlemin ana sırât-ı müstakîm
Çin-i zülfüne senün benzer didi misk-i Hitâ
Ger hatâdur dirisen استغفرالله العظيم
Ejdehâ-yi turra i zülfün eğer kaldırsa baş
Olmaya bir dem mukabil ana su'bân-ı azîm
Âdnî'nin azm i remîmine virür tâze hayât
Bûy-i zülfünle irürse kabrine bâd-i nesîm

— III —

Zülfünü çünkim perîşân eyledin
Âh kim kasd-ı dil ü cân eyledin
Tâze tutmağa yüzün gülzârını
Yaşımı bârân-ı nisân eyledin
İns ü cin râm olmak için hükmüne
Lâ'lini mühr-i Süleymân eyledin
Subhdem gün gibi yüzün arz idüb
Gülleri gülşende hayrân eyledin
Ağzına öygünmedi hiç ey sabâ
Gonceye yok yire bühtân eyledin
Âh kim can hâne yiken aşkına
Anı da dil gibi vîrân eyledin
Dest-i cevriye belâ bezminde âh
Adni'yi ney gibi nâlân eyledin

— IV —

Ol serv-i mâh lâle ki gülden ferâğı var
Cân ü gönülde lâlelerin mihr dâğı var
Dil mürğü hâle dânesi sayındadır veli
Bilmez anı ki zülf-i siyâhında ağı var
Zülfün ile ruhınle bu şehrinde hüsnünün
San pâsbândır ki elinde çerâğı var
Benzetme mihr ü mâhı felekde cemâline
Tâ ki kimesne işide yirin kulağı var
Adnî gerekse derdine sabr it gerekse öl
Cânânenin dirîğ ki senden ferâğı var

— V —

Terahhum it dile cânâ ki bikarârındır
Esir-i silsile-i zülf-i tâbdârındır
Müdâm gönlümi meygün lebin hayâliyle
Harâb ü mest kılan çeşm-i pür humârındır
Nihâl i tûbi vü kevser didikleri bilürem
Bülend kaddin ile lâ'l-i âbdârındır
Gerek vefâ vü gerek cevriye cefâ kılsun
Şikâyet itme gönül ihtiyâr yârındır
Safâyile gam-ı şâdi fezâsın ey *Adnî*
Gönülde can bigi sakla ki köhne yârındır

— VI —

Nâzüklüğü güle ruh-i zibâsı öğredir
Serve salınmağı kad-i bâlâsı öğredir
Bir serv-i lâle ârız u gül çehredir k-anın
Şûrîdelüğü bülbül-i şeydâsı öğredir
Bahr-ı muhite derdünile mevc urmağı
Bu kanlu gözümün yaşı deryâsı öğredir
Câzû gözi eğerçi ki üstâd-ı fitnedir
Zülfine hecri ebrü-yi kecrâsı öğredir
Vasfiyle dür dişinin eyâ mihr-i mâhrû
Pervîne nazmı *Adnî'nin* inşâsı öğredir

— VII —

Gören kamer yüzünü meyl-i âftâb itmez
Soran şeker lebinî yâd-ı lâ'l-i nâb itmez
Gönül imâretini yıkmasun gamın hazer it
Ki kimse kendü evin göz göre harâb itmez
Benim bir ağladuğım yüzüme urur ne acerb
Anın hezâr cefâ itdüğün hisâb itmez
Meğer ki çehresi âyînenin demirdendir
Ki gün yüzünle mukabil olub hicâb itmez
Zaman mı var ki lebin nukli yâdına *Adnî*
Ciğer kebâb gözi yaşını şerâb itmez

— VIII —

Dil-i âvâre yeler yel bigi ârâm itmez
Terk-i sevdâ-yi ser-i zülf-i dilârâm itmez

Gice zülfini kamer tal'atına perde idüb
Gün mi var âşıkının subhunu kim şâm itmez
Can dahi istese âsân idi teslîm veli
Müşkil oldur dileği niydüğün ilâm itmez
Lûtf idem dimiş idi durmadı peymânına âh
Ne günâh eyledim ihsânını itmâm itmez
Göz karasıyle gönül zülfüne dolaşsa ne tan
Her ki dîvâne ola fikr-i serencâm itmez
Hâr olub it bigi ta'zîm iderim müddeiye
Dahi ider ki bana izzet ü ikrâm itmez
Adniyâ gam yeme cevriye helâk ide deyu
Bî vefâyise ne var kendüyi bednâm itmez

— IX —

هر که دل باقلمر دلجوی جانان داده است
راسق مانند سرو از بند غم آزاده است
کشتکانش خضرسان دارند عمر جاودان
سغرا آبی مکر از آب میوان داده است
تا خدایک نغزوات درجان نمکینم نشست
بردم از روی شادی سد دری بکشاده است
سایل چشم بسوی خالک پایت رونماد
رحیق فرماکه مردم زاده و افتاده است
تا بهال سرو قدت از کتارم دور شد
جو بیار دیده ما خطه نستانده است
تا به پندازی که میل دیگری دارد دلم
قدر جانفش را کرد پیش لب ت نهاده است
موسم گل شد بشکل لعل جان بخشش زدل
عدنیای ذوق بران وقت شراب و باده است

— X —

شکم بیاد باد لعلت شراب شد
دریاب دل کز آتش دردت کباب شد
رویت چو شمع حسن برافروخت از حیا
خورشید رخ گرفت و فر دو حجاب شد
عکسی ز نور ماه رخ جلوه نمود
زرات کائنات همه آفتاب شد
دشتام و قهر ای بت بی مهر تا بقی
اطقی نما که جور و جفای حساب شد
درد نکار آمد و سیر و ترار رفت
در ملک دل دریغ بس انقلاب شد
عدنی بتم یساز که شادی درین زمان
همچون دهان غنچه ایان تنگ یاب شد

— XI —

ای پرئوی ز شمع رخ مهرماه هم
عنبر غلام زلف تو مشد سیاه هم
در غایتی است طبع لطیفش چه سان کنم
تا بفقان ندارد و آسب آه هم
جان می برد بیجور و شکایت همی کند
ایندت دانولز مرا رسم و راه هم
استاد حسن دوست چو تعلیم عشق داد
فارغ عدم ز مدرسه و خانقاه هم
در چارسوی عشق ایزد بیک جوی
آتش بزنی بخرمن ادلاک و جلاه هم
جانا کن و بر کشیدن چه حاجتست
تا فوست بر کشیدن عدنی نگاه هم

Bibliyografya : Sh., Ltf., Aşk., Hsn., Byn., Knh., Âşık
Paşazade tarihi, Tacüttevarih, Peçevî, Hadikatülvüzero, Scl., Ham-
mer tarihi : Ata Bey tercümesi, Osm., Fş. ve mecmualar.

Adnî (Mevlevî) — XVII nci asır şairlerinden Adnî hakkında Şeyhî, *Vakayîülfuzalâ*'da şu malûmatı veriyor :

« Adnî Receb Dede'dir. Belgrad'da vâki' âstâne i Mevlânâ'da seccâdenişin-i tarikat iken 1095 (M. 1683) târihinde azm-i âlem-i âhîret eyledi. Bu beyit anıdır :

O âşık kim cemâl-i yârı her yerde şühûd eyler
İki nemnâk çuşmi âlem-i aşka dürûd eyler

Esrar Dede tezkiresine göre Şair, Ramazan Dede'ye intisab etmiştir. Şeyhi hakkında şöyle bir manzumesi vardır :

جنت العدى كى كويد آستان پر ماست
ساره دیدار او سرماية توفير ماست
كى تواند بنده آوردن بجا شكوش دى
جنت العدى كى كويد از بلا تكبير ماست

Şair hakkında Bursalı Tahir de şu malûmatı kaydediyor (*Osm.*) :

«Şuarâ ve urafâ-yi mevleviyyeden olup Siroz'ludur. Neşatî ve Ağazade gibi ekâbirden istifâza etmiştir. 1100 (M. 1688) târihinde şeyhi bulunduğu Belgrad mevlevihânesinde gülşen-i ademe âzim oldu.

Müellefâtı: Mesnevî-i şeriften müntehab bir çok ebyâtı — her beytinin beş beyit ile tefsîr sûretiyle şârih ve bir çok gavâmız ve esrâr-ı ma'nevîyyeyi muvazzih olan *Şerh-i kasîde i Urfî* ve müretteb *Dîvân-ı ârifânelerinden* ibârettir ki gayr-ı matbu'dur. »

Esrar Dede tezkiresinde şairin şu gazeli kayıtlıdır:

Şâh olmak isteyen gam ile mübtelâ gerek
Âlemde saltanat taleb iden gedâ gerek
Âh ittiğimce cûşa gelür gözlerim yaşı
Deryâ temevvüc itmeğe elbet hevâ gerek
Dil milkine hayâlin ider hükm geh gamın
Bu bir harâbeye ne iki pâdişâ gerek
Kanlı çıkardı yaşımı yolum basar diyu
Evvel bu işi işlemeğe dest ü pâ gerek
İzin tozına Adnî yüzüne sürdiği bu kim
Derdlü gözine sıhhat için tütüyâ gerek

Ali Enver *Simahaneî edeb*'de şunları söylüyor :

« Adnî Dede : Sirozludur. Ulemadan bir zatın mahdûmu ve ism-i âlîleri Receb'dir. Siroz buk'a-i mevliyesi şeyhi Ramazan Dede'den ahz-i inâbet ve iktisâ-yi külâh-ı irâdet idüp kendileri nufûs-i kabileden olmak hasebiyle Ramazan Dede'nin vefâtında cânîşini olmuştur. Muahharen Belgrad'da müceddeden inşâ olunan Dâr-ül-mevlevî meşihatine nakledilmiştir. 1100 târihinde kantara-i hayâtta ubûr ile cennet-i adne vâsıl olmuştur. *Nahl-i Tecellî* isimindeki kitâbıyla müretteb dîvânı cümlelerin makbûlüdür. »

Şeyhî'nin rivayet ettiği "eyler," redifli kıt'ayı, *Simahaneî edeb*'e göre şair, konyada Meram bağlarına giderken yazmıştır.

Ali Enver, kitabının haşiyesinde de şunları söylüyor :

«Nahlî Tecellî kitabı altı cild üzerine olan Mesnevî i şerifden müntehab bir çok ebyâtı — her beytini beş beyt ile tefsîr sûretiyle — şârih ve bir çok gavâmız ve esrâr-ı ma'nevîyyeyi muvazzihtir. Ayrıca dahi Urfî i Şirâzî'nin bir kasîdesini şerh etmiştir. Bu iki gencîne-i irfanla müretteb dîvânı taraf-ı âcizânemden tab'olunmak mutasavverdir. »

Bütün bu rivayetlere nazaran Şairin müretteb bir divanı olduğu anlaşılmaktadır. İstanbul kütüphanelerinde tesadüf edilmeyen bu eser, her halde hususî ellerde olmalıdır.

Bir mecmuada « Adniyülmevlevî » serlevhasıyla bir manzume kayıtlıdır (*Mlt. Alm. K. Mz. No. 786*).

Abdülkadir Geylânî'yi medhetmekle beraber mevlevîliğini de sarîh olarak şu yolda söylemektedir :

Mâlik-i milk-i ebed hazret-i Abdülkadir
Fusrev-i arş sened hazret-i Abdülkadir
Mazhar-ı ilm-i Hudâ kufi küşâ-yi esmâ
Vâsıl-ı nûr i Samed hazret-i Abdülkadir
Adnî'ye eyle nazar bende-i Mevlânâ'dır
Çünkü yok feyzine had hazret-i Abdülkadir

Diğer bir mecmuada « Adnî efendi hazretlerinin kasidesidir » serlevhasıyla ve

Gûş-i hûşun tut eyâ cevher-i hikmet cûyâ
Sana bu dürleri nazm eyleyüp ittim ihdâ

beytiyle başlayan 206 beyitli bir manzume kayıtlıdır. Bu kasidenin de Mevlevî Adnî'ye aid olması ihtimal dahilindedir.

Bibliyografya : Şky. Ş., Esr., Ali Enver: Simahaneî edeb, Osm. ve mecmualar.

Adnî (Sazşairi) — XIX uncu asır sazşairlerinden Adnî'nin hayatı hakkında hiç bir kayda tesadüf edemedim. Yalnız Gedayî'nin devrindeki şairlerden bahseden manzumesinde bu isimde bir sazşairini de zikretmektedir.

Bibliyografya : Tunaoğlu Ahmed Şükrü: Konya Halkevi mecmuası No : 1.

Afif (Ayvansaraylı Salih) — XIX uncu asır şairlerinden Afif hakkında *Ârif Hikmet* tezkiresinde şu malûmat kayıtlıdır :

Afif: Sâlih efendi Ayvansaray semtinde hânesinde müddet-i medid inzivâ ve ikamet itmeğin nisbet-i mezkûre ile müştahir olmuş idi. 1226 (M. 1811) senesi âhîrete intikal etmiştir.

عفيف اعل سخن واصل اولدی مأوايه

1227

Bibliyografya : Arf.

Afif (Feyzullah) — XVIII inci asır şairlerinden Afif hakkında *Ramiz* şu malûmatı veriyor:

«Afif: Ol şâir-i güzîde ta'bir-i pür intibâhın nâmı nâmîleri Feyzullah'tır. Mîhrîzâde denmekle meşhûr ve edeb ü iffet ile miyâne i emsâlde mezkûr idi. Evâil-i hâlinde tahsîl-i ilm ü ma'rifete işigal ve vâsıl-ı derece-i kemâl olup ulemâ-yi asrının birinden mülâzemet ile şâdân ve 1172 (M. 1758) senesi rebülâhîrinin yirmi ikinci günü şeyhülislâm Mehmed Sâlih efendi merhumdan ledelintihân Haremeyn medresesi hâriciyle handân olmuşlar idi. 1176 (M. 1762) rebülevvelinin onuneu günü Mî'marzâde Mehmed efendi yerine Fethiyye'de Süleyman efendi dersiyyesine nâil ve 1178 (M. 1764) senesi muharreminde Fârisî Mustafa efendi yerine Mesih Paşa medresesine hareketle ihrâz-ı rütbe-i dâhil idüp 1181 (M. 1767) rebülevvelinde Bosnavî Ca'fer Sadık efendi mahlûlünden Molla gürânî dersiyyesine hareket etmişler iken yirmi beş rebülevvel 1183 (M. 1769) de terk-i dağdaga-i cihân-ı bîvefâ ile buk'a-i cinâna rihlet ve

dersiye-i mahlûleleri Reîsülküttâb Râif İsmail Paşazâde İbrahim İsmet Beğefendi cenablarına inâyet olundu. Merhûm-i mûmâileyh ilm ü maârif ile şöhretşîâr oldukları gibi şi'r ü inşâda dahi mahirdirler (1) . »

Bibliyografya : Rmz.

Afif (İstanbullu Salih) — XIX uncu asır şairlerinden Afif hakkında *Fatin* şu malûmatı veriyor :

« Sâlih Afif efendi Derseâdet'te kademnihâde-i sâha-i vücûd olup silk-i kazâyâ sülûk ile bâb-ı fetvâ penâhîde edâ-yi hizmet-i kitâbet ve muahharen sudûr-i izâmdan imâm-ı evvel-i şehriyârî-i sâbık Zeynûlâbidîn efendi'nin mektupçuluk hizmetinde bulunduğu hâlde bir müddet imrâr-ı vâkt ve sâat ettikten sonra bâb-ı seraskerîde vâki' terceme odasında kitâbet hizmetinde istihdâm olunmakta iken 1259 (M. 1843) senesi hilâlinde irtihâl-i dâr-ı beka eylemiştir. »

Aynı eserde şu gazel örnek olarak gösteriliyor :

Devr-i hat-ı dilberde rûhin ânını seyr it
Ebr içre mehin pertev-i rahşânını seyr it
Üftâdesine hamle için ol şeh-i hüsnün
Saf beste olan leşker-i müjgânını seyr it
Peymâne-i serşâr o mehin meclis i meyde
Öpti lebini göz göre tuğyânını seyr it
İtti mey ü mahbûba teneffür dimiş ağyâr
Kat kat bana ittikleri bühtânını seyr it
Dûr olma *Afifâ* ser-i mü ayn-ı hatâdır
Devr-i hat-ı dilberde rûhin ânını seyr it

Bibliyografya : Ftn.

Afvî (Mehmed) — XVIII inci asır şairlerinden Afvî hakkında *Ramiz* şu malûmatı veriyor :

« Afvî : Mûmâileyh 1099 (M. 1687) senesi hilâlinde şikk-ı evvel defterdarlığından ma'zûl ve sene-i merkumede bâ vezâret Basra eyâleti inâyet olunmağın nâil i me'mûl ve 1103 (M. 1691) senesinde ma'zûlen mahrûse-i Edirne'de ikamet üzre iken Kapuarası nâm mevki'de mahbûs ve mahzûl ve ba'dehu işrâb-ı câm-ı şehâdet olunmağla encümen-i şühedâyâ duhûl iden Hüseyin Paşa'nın mahdûm-i sâni-i maârifmendi Elhâc Mehmed Afvî Beğefendi'dir. Ah-i emced-i ekberleri olup 1131 (M. 1718) senesi hudûdunda vefât eden Na'tî Mustafa Beğefendi ve mütercem-i mûmaileyhten her biri ahâli-i ilm ü irfânın serefrâzı ve şuarâ-yi belâgat beyânın pürgû ve mümtâzlarından idiler. Mûmâileyh dahi tarîk-ı hâcegâna vâsıl ve kat'-i merâtib ve merâhil iderek 1138 (M. 1725) senesinde kalem-i mevkufât ile bekâm ve 1140 (M. 1727) senesi hilâlinde Anadolu muhasebesiyle ikrâm olunmuşlar idi. 1144 (M. 1731) zilhiccesinin on üçüncü günü mâliye tezkereciliğine nakl olunan İsmail efendi yerine sâniyen kalem-i mevkufâta revnakbağış-ı izz ü temkîn olmuşlar iken 1145 (M. 1732) senesi evâsıtında عفو الحاج محمد اولاً معفو حذا emr-i münifine imtisâl ile âzim-i nûzhetgâh-ı illiyyîn ve na's-ı rahmet nakşî Divanyolu'nda Sinan Paşa türbesi civârında rehğüzârda vâki' mezârîs-tanda tedfîn olunup seng-i mezârında Hayâtî merhûmun işbu târihi tahrîr ve tebyîn kılındı :

عفو الحاج محمد اولاً معفو حذا

(1) Aslında buraya kadar yazılmıştır,

Merhûm-i mûmâileyh miyâne-i hâcegân-ı utârid nişanda ilm ü irfan ve maârif-i kesire ile müşârünbilbenân oldukları gibi sehâ ve keremde dahi nâdir-ül-akrân bir mîr-i muhterem-i nüktedân idi. 1138 (M. 1725) senesinde serian tercemesi fermân ve her tarîkin fûnûn-ı maârif-i ilmiyye ile nâdir-ül-akrânlarına tevzi' ve taksîm-i eczâ ile eyyâm-ı kalilede karîn-i hitâm olan Aynî târihinden hisselerine isâbet eden eczâ-yi nüsha-i Arabiyyeyi Türkîye tercemede hak bu ki ifâ-yi merâsim-i belâgat ve beyân buyurmuşlar idi. Bu çend ebyât âsâr-ı tab'-ı pür nikât-larındandır (1). »

Safâyî tezkiresinde de şu malûmat kayıtlıdır :

« Afvî : Nâmı Mehmed'dir Ol andelîb-i gülşen-i irfânın gülbün-i şâdâb-ı vücûdı gülistân-ı İstanbûl'dan nümâyâfte-i zuhûr olmuşdur. Saltanatı Sultan Süleyman Hân-ı sâni'de vezâret ile defterdâr olan Hüseyin Paşa nâm vezîrin oğlu olup bu cerîde i irfâna terceme ve âsârı sebk iden ser kâtibî Na'tî Mustafa Beğ merhûmun birâder-i kihteridir. Devlet serâ-yi sultânide perverde olmağla tahsîl-i maârif-i bisyâr-dan sonra taşra çıkup hâcegân-ı dîvân-ı sultânî zümresine ilhâk olup hat ve imlâsı gayet hûb ve şi'r ü inşâsı ziyâde mergub lâyıq-ı izz ü ikbâl bir mîr-i melek hisâl olup asrın şuarâsından olmağla İstanbul kurbinde vefret-i cûybâr ile ma'mûr Kâğıdhâne dinmekle meşhûr-ı cihan olan mahall-i ferahfezâ sahnında pâdişâh-ı cihan Sultan Ahmed Hân-ı gazî hazretleri Sa'dâbâd nâm bir kasr-ı dilârâ bünyâd idüp ol kasr-ı bî kusûr medhiyle şuarâ-yi zaman müferrih târihler ve kasîdeler nazm itmekle ol mîr-i muhterem dahi bu kasîde-i garrâyı nazm idüp vezîr-i a'zam-ı asr olan dâmâd-ı şehriyârî İbrahim Paşa hazretlerine virüp pesendide-i âsafî olmağla bu mahalle tahrîr olundu :

— I —

— Kasîde der medh-i Sa'dâbâd —

Hoşâ kasr-ı bülend eyvân-ı gerdun tâk-ı sultânî
Ki ârâyîş fezâ-yi sahnıdır taht-ı cihanbânî
Ne kasr ol mesned ârâ-yi hidiv-i mülket-i âlem
K-olur nîreng-i tahsîn ana evreng i Süleymânî
Ne kasr ol kasr-ı cennet sây-i çerh-i heftümin hemser
Sipihre çıkmada sıyt u sadâ-yi rif'at ü şâni
Ne kasr ol kasr-ı Sa'dâbâd-ı şöhretgîr-i âlem kim
Binâ kıldı anı ol şehriyâr-i milk-i Osmânî
Ne kasr ol kasr-ı âli baht-ı sultân-ı cihan ârâ
Hümâyun tâli'i pertev fûrûz-i zill-ı Yezdânî
Ne sultân ol şeh-i husrev sipâh-ı memleket pirâ
Değil saff-ı niâlinde cihânın cümle şâhânî
Ne şeh ol dâver-i gerdun cenâb-ı âsman haşmet
Sezâdır bende-i dergâhı itse mihr-i rahşânî
Nişe ol şâh-ı İskender haşem Sultân Ahmed Han
Gubâr-ı dergeh-i vâlâsıdır kühl-i Sfahânî
Kudûm-i pâki verdikce şeref bu câh-ı dîlcüye
Olur her bir taraf behcet nümâ-yi zevk-ı rûhânî

(1) Örnek yoktur.

Ne cây ol cây-i âsâyiş nümâ-yi ehl-i isti'dâd
 Nemâsâz itmede âb ü hevâsı gülşen-i câni
 Zihî cây i safâ ârâ-yi râhat bahş u nüzhetgâh
 Ki teşrîf eyleye sultân-ı heft iklim-i hakânî
 Görüp bu câyı şâyân-ı nigâh-ı rağbet ü lûtfi
 Heman bünyâdına bu kasrın itti emr ü fermâni
 İdüp ya'ni havâle uhde-i sadr-ı keremkâre
 Yapıldı böyle bir kasr-ı Havernak reşk-i sultâni
 Ne sadr ol sâhib-i sadr-ı sadâret nâzım-ı devlet
 Odur hâlâ vezîr-i a'zam u dâmâd-ı zîşâni
 Vezîr-i a'zam-ı deryâ dil-i cûş-âver-i in'âm
 İder siyrâb lûtfi teşnegân-ı cûd u ihsâni
 Mekârim pîşe İbrâhîm pâşâ-yi kerem haslet
 Şümâr-ı vasfıdır hayretfezâ-yi nev'-i insânî
 Cihan nâdide oldu böyle bir kasr-ı felek fersâ
 K-olur hande küşâ-yi çerh-i gerdun sakf-ı eyvâni
 Nedir ol kasr-ı zerrin kim şuâ'-ı pertev-i nûri
 İder gümgeşte taht-el-arz hurşid-i dirahşâni
 Ne kasr ol genc-i medfûn-i serây-i izz ü behcet kim
 Tılsım-ı hikmet ile eylemiş ejder nigezbâni
 Hümâ-yi lânesâz-ı evc-i ikbâl ü celâlettir
 Mekân tutmuş kenâr-ı bahri kân-ı dürr-i imkâni
 Nesîc-i zerkeş-i hayt-üş-şuâ'-ı mihr-i devlettir
 Nitâk-ı cüfti oldu şu'lebend-i şem'-i nûrânî
 Hemîşe bülbül-i dil nağmesâz-ı bağ-ı vasfıdır
 Hazan nâdidedir bu kasr-ı ikbâlin gülistâni
 Akıttı lûle-i âb-ı mekârim çeşme-i cûdı
 düp icrâ-yi himmet menba'-ül-hayr-ı firâvâni
 İSebil âsâ müselsel resm-i nev icâd-ı şâhîdir
 Başı mecrâ-yi ihsandır ayağı cûy-i şâdânî
 Eğer bir cür'asın nûş eylese Hızr âb-ı pâkinden
 Olurdı lezzetinden dest şûy-i âb-ı hayvânî
 Olunca sâye endâz-ı şeref pîrâ-yi teşrîfi
 Muhassal kasr-ı cennet şân olur evsâf-ı şâyâni
 Değildir encüm-i seyyâre yer yer eyledi icrâ
 Kudûm-i şâh-ı zîşâne felek resm-i zerefsâni
 Dokundu zer kumâş-ı târ ü pûd-ı mihrini hâver
 İderse makdem-i pâkine pây endâz erzânî
 Değil evsâfı çün gayet pezîr-i midhat-i zâtî
 Duâ-yi devletiyle *Afvîya* vir nazma pâyâni
 Hudâ zât-ı hümâyûnun hatâdan hıfz idüp dâim
 İde hem hâkipâyin tûtüyâ-yi ayn-ı a'yâni
 Hudâ kasr-ı kerem bünyânın âbâdân idüp her dem
 İçinde zevk u ayş ile muammer eyleye ani
 Hudâ ârâyiş-i kasr-ı hümâyûnun idüp müzdâd
 Ola efvanter ömr-i ebedle şevket ü şâni
 Dahî şehzâdegân-ı nûr-i çeşm-i saltanat âbâd
 Olup mahfûz-i Yezdânî olalar devlet üvânî

— II — —Tarih—

Hidiv-i dâdger sultân-ı heft iklim-i hâkânî
 Hümâyûn baht eslâf-ı mülûk-i saltanat pîrâ

Cenâb-ı hazret-i Han Ahmed-üs-sâlis şeh-i âlem
 Zamân-ı devletidir mâye bahş-ı râhat-i dünyâ
 O şâhenşâh-ı vâlâ kadr-i evreng-i saâdet kim
 Gubâr-ı dergehidir tutyâ-yi dîde-i Dârâ
 Vücûde geldi ya'ni sulb-i pâkinden işâretle
 Arîk-uz-zât bir şehzâde-i memdûh u müstesnâ
 Tulû' itti yine burc-i şereften bir kamer tal'at
 Göründi matla'-ul-iclâlden bir mâh-ı bedrârâ
 Ruh-i pür tâbı ta'n endâz-ı şems-i evc-i izzettir
 Cebîn-i tâbnâki gurre-i garrâ-yi devletzâ
 Olup yümn-i kudûmı bâis-i ârâyiş-i âlem
 Donattı çârsû-yi dehri şevkından bütün dünyâ
 Zihî hayr-ül-kudûm-i behcet ârâ-yi asâlet kim
 Cihân oldu neşât-ı şevk-ı şevka şevk ser tâpâ
 Hudâ zât-ı hümâyûn-i şehensâh-ı keremkârı
 İde ârâyiş-i taht-ı Süleymân-ı cihanfermâ
 Nice evlâd ü emcâd ile olup şevketi müzdâd
 Zamân-ı ömr-i tab'iyi İllâhî ide istiffâ
 Duâ-yi devletin idüp didi târihini *Afvî*

ایده شهزاده آغزاده احمدی صدر بنده مولا

— 1135 —

Bir mecmuada Afvî namına mukayyed bir terciî-
 bende de tesadûf etmekteyiz (*Tpk. Rv. K. No : 1972*).
Bibliyografya : Rmz., Sfy.

Ağazade (Mehmed Dede) — XVII nci asrın tanın-
 mış mevlevîlerinden Ağazade, Gelibolu'da doğdu. Ba-
 bası Yeniçeri ağalarından Hasan adında biridir. Baba-
 sından kalan malı tamamıyla kendi kardeşi Âsaf Ağa'ya
 terk etmişti. Genç yaşında Konya'da Bostan efendi'ye
 intisab eden şair, mutad olan çileyi bitirdikten sonra
 icazetname alarak Kudüs ve Yafa gibi şehirlere gitmiş,
 fakat deniz yoluyla memleketine dönerken bir korsan
 gemisinde bulunanlar tarafından esir edilmiş ve Malta'
 ya götürülmüştür. bir müddet bu gemide hizmet etmek,
 hattâ taş taşımak gibi ağır işleri görmek mecburiye-
 tinde kalan Ağazade, geminin bilâhire Osmanlılar eline
 geçmesi üzerine kurtulmuş ve Cezayer'e gitmiştir. Ora-
 dan Gelibolu'ya dönmüş ve kendi evinde Mesnevî okut-
 makla meşgul olmağa başlamıştır.

Sahih Ahmed Dede Tevârihi Mevleviyye'de diyor ki :

“Şehirde hânesinde va'z-ı Mesnevî ve icrâ-yi âyîn-i
 erkân-i Mevlevî olunup bir vakit kesret-i ahbâb ile hâ-
 nesi mukassî olduğundan muhibb i muhlislerinden Ab-
 dürrahim ibn-i Mehmedmed Ağa hâric-i şehirde bir vâsi'
 tekye-i âlî bünyâd eyledi. Mâh-ı muharrem guresinde
 Ağazade Şeyh Mehmed Dede cenâbı tekyeye gelüp
 içine girüp sâkin oldular.”

Bir müddet sonra - bilâhire Çırağan sarayı olan-
 Beşiktaş Mevlevîhanesi tesis edilmiş ve şeyhliğine tayin
 edilmişti. İki ay kadar bu vazifede bulundu.

Şeyhî'nin *Vakayîülfuzalâ*'sından naklen Esrar Dede
 diyor ki:

«Bir gün nâbehengâm bir sefîneye süvâr olup ba'del-işâ Gelibolu'ya doğru bâdbanküşâ-yi azîmet ve mel-lâhân-ı sefîneye ta'cil buyurarak şitâbân-ı cânib-i vatan-ı me'lûfları oldukları leyle-i garîbenin sabahında İstanbul-da fitne-i azîme zuhûrî cümle i kerâmâtlarından olduğu mastûrdur.»

Safayî'ye göre (1063-1652) tarihinde vefat eden şair, bânîsi olduğu Gelibolu mevlevî tekkesinde medfundur.

Ağazade'den bahseden menbalar onun hakkında çok takdirli cümleler sarfediyorlar. Sakıb Dede *Sefîne*'de Şair'in "cümle-i ulûm ü fûnûn ı nakliyye ve akliyyede fâik-ulakrân ve hall-i müşkilât. ı hazret-i Mesnevî-i şerîfte adîm-ün-nazîr,, olduğunu ve güzel söz söylediğini kaydediyor.

Safayî de onu "Bûstân-ı belâgatın tûti-i şeker beyâ-nı ve gülistân-ı fesâhatin bülbül-i şirin zebânı,, olarak tavsîf ediyor.

Ağazade'nin bugün elimizde iki manzumesi vardır. Bunlar da Sakıb Dede Sefinesinde ve ondan naklen diğer menbalarda kayıtlıdır. İkinci manzumeyi Dede Sâbir Pârisâ, ve Ahmed Celâleddin gibi mevlevî şairlerinin tahmis ettiklerini de görmekteyiz. Bu şiirlerin her ikisi de mahlâssızdır. Netekim Sakıb Dede de onun şiirde mahlâs kullanmadığını söylüyor. Üsküdar kütüphanesindeki bir tarikat silsilenamesinde mahlâsının *Hakikî* olduğu yazılı ise de bu rivayeti kuvvetlendirecek başka bir vesikaya rastlamadım (*Üs - Hd. K. No. 122*).

— I —

— Gazel —

Zîr-i pây i mevlevîde her sadâ-yi pâykûb
Münkir-i vecd ü simâ'a dokunur manend-i tûb
Sâha-i vicdânına ol tâir-i kudsilerin
Şehper-i tâvûs-i kuds olmak gerekdir hâkrûb
Vaz'olaldan olmadı tarz-ı tarikat âleme
Böyle bir erkân-ı mergub böyle bir âyîn-i hûb
Tâlib-i *Kutülkulûb* olmak ne hâcet var iken
Mesnevî-i ma'nevî mânendi bir kut-ül-kulûb
Bir külâh ü bir nemed vecd ü simâ'u nây ü def
Sırrını keşf itmesün her şahsa Allâmülguyûb
Sîne vü diller dururken şevk-i Mevlânâ ile
Câme çâk olmak nedir ayb olmasa çâk-i cüyûb
Münkir-i erkân-ı Hünkâr olma söfi gerçi kim
Afv ider hep mâadâ-yi şirki Gaffarüzzünûb
Olmaz ey nâdan hazer kıl kân-ı lûtf u hilm iken
Hiç *Celâlüddin i Rûmî* gibi bir şahs-ı gazûb
Şemsdir ammâ ki şâm-ı subhgâh-ı haşre dek
İrmez ol şems-i sipehr-i vahdete hergiz gurûb
Sikke-i sultâna baş eğse nola Rûm u Arab
Taht ı hükm-i kutba dâirdir şimâl ü hem cenûb
Bir penâh olmaz külâh-ı hazret-i Molla gibi
Umarız her aybımız setr ide Settarüluyûb
Sırr-ı mahbûbiyyet-i Mevlâ'ya Mevlânâ yi Rûm
Vechi mir'ât olduğuyçün oldı mahbûbülkulûb

— II —

Vâris-i ilm-i ledünnî âdem i ma'nâ biziz
Vâkıf-ı sırr-ı rûmûz-i Allemelesmâ biziz

Bizdedir sırr-ı Muhammed nutk-ı pâk i Mevlevî
Mahzen-i genc-i İlâhî sâhib-i esmâ biziz
Fakr ile fahr eyledik mülk-i kanâat şâhiyüz
Lâübâliyüz eğerçi ârif-i dâna biziz
Bende i evlâd-i Hayder hâk-i râh-ı Mustafâ
Murtezâ'nın âşıkıyüz çâker-i Zehrâ biziz
Mazhar-ı Molla-yi Rûm'uz *Mesnevî* burhânımız
Sâlik-i râh-ı hakikat vâsıl-ı Mevlâ biziz
Münkir-i Âl-i Abâ'ya tîğdir her nutkumuz
Kahir-i a'dâ-yi diniz seyf-i Mevlânâ biziz
Hazret-i sultân-ı aşka kul idelden kendimiz
Fırka-i nâciden olduk Urvetülvüska biziz

Bibliyografya: Skb. , Sfy. Şky. Ş. , Esr. , Sahih Ahmed Dede: Tevarihî mevleviye, Silsilei turukı aliye.

Ahdî (Ali, Yıldırım şeyhi oğlu) — XVI ncı asır şairlerinden Ahdî hakkında *Aşık Çelebi* şu malûmatı veriyor :

« Ahdî : Edirnelidir. Ali Çelebi derler ki Yıldırım şeyhi oğlu dimekle meşhûrdur. Fevâzıl-ı zâtiyye ve fezâil i kesbiyyesi ma'rûftur. Akrânında fâik ve ahlâkdagüzide-i halâikdir. Ve her güne ihsâna mazhar olmağa halik ve lâykıdır. Ammâ istihkakına göre müteahhir olmuştur. ve âyîne-i âmâlî jeng-i tekaddüm-i emsâl ile mükedder olmuştur. Çün gûyâlıkta ve şekerhâlıkta bülbül ve tûti *و دولة العالم تبلى و لا تخطى* dir. Mercûdur ki Hak merkezinde sâbit ola ve tu'mesiçün nebât yerine benât nâbit ola. Eş'arı dahi muhkem ve metîn ve lâtif ma'nâlar ve rengin edâlara karîndir. Şi'r-i ü :

Gülgün eşki koşdum şebdîz-i dūd-i âha
Meydân-ı aşk içinde koş koş yüğürgünü al

* *

Gâh açıldı gonce geh dürdi yüzini nâzdan
Arz-ı didâr itti ma'nâ bülbüle açmazdan »

Hasan Çelebi de şunları söylüyor :

« Ahdî : Edirnelidir. Nâmı Ali'dir. Yıldırım şeyhi oğlu dinmekle meşhûr ve celîdir. Evvel-i mahlâsı *Ali'*dir. sonra *Ahdî* eylemiştir. Ta'rik-i ilme sülûk idüp âhir elli akçe ile kepenekçi medresesinden ma'zûl olup şişe-i hâtır-ı maârif pîşesi seng-i azl i mütemadî ile mütekesir ve tarıkında emsâl ü akrânından müteahhir olup âyîne i âmâlî jeng-i tekaddüm-i emsâl ile mükedder olmağın yevmi yirmi akçe ile tekaüd ihtiyâr eyledi. Şi'ri nazm-ı sâde ve kelâm-ı mevzun makulesi idüğü mestûr ve meknûn değıldir.

Beni taşlamağa etflâl üşürdiler eli
Var ise şimdi benim dünyede Mecnun bedeli
Dūd-i âhım beni kûyine iletmez oldı
Cennete koymaz imiş kişiyi kara ameli
Dökerim göz yaşın etrâfıma ben nokta gibi
Yâr-ı zerre dehenimçün iderim reml-i Ali

Sicil' de ise 975 (M. 1567) te vefat ettiği kayıtlıdır. *Bibliyografya:* Aşk., Hsn., Scl.

Ahdî (Bağdadlı) — XVI ncı asrın meşhur şairlerinden Ahdî, Acemce şiirleriyle tanınmış olan Bağdadlı Şemsî'nin oğludur.

Şairin hayatına dair etraflı malûmata sahip değiliz. Yalnız onun bir müddet İstanbul'a geldiğini ve tekrar Bağdad'a giderek orada vefat ettiğini biliyoruz.

Kendi tezkiresine yazdığı mukaddimeden anlaşılıyor ki Ahdî, (960 — 1552) de İstanbul'a gelmiş ve (971 — 1563) de Bağdad'a dönmüştür. Tezkirenin malzemesini İstanbul'da toplayan Şair, *Gülşeni şuarâ*'yı aynı sene içinde Bağdad'da tertip ve ikmal etmiştir.

Riyazî onun "Evâhir-i devr-i Murâdî'de Bağdad'da intikal,, ettiğini yazıyor. Demek oluyor ki Ahdî, (1003—1594) tarihinden bir iki yıl önce ölmüştür. Sicil'deki "Ahdî Çelebi: 1002 (M. 1593) de fevt oldu,, kaydının doğru olduğu anlaşılıyor.

Tezkirelerin onun hakkındaki yazılarını aynen naklediyorum:

I — Ahdî: Bağdadî'dir. Nâmı Ahmed'dir, Babasına Mevlânâ Şemsüddin derler. Müteayyinân-ı dâr-üs- selâm-ı hitta-ı Bağdâd-ı pür ihtirâmdan idi. Kendisi dahi bülega ve şuarâ ile âşinâ olmağla dîde-i cânî kühl-i maârif ve kemâlât ile rûşenâ şâhidân-ı belâgat ve beyân ile âşinâ olmağla dürüst-i ahd ü peymân idi. Eğerçi ekser i tâife i a'câm nazm-ı Türkîde kasır ve râcil ve dekayık ve hafâyâ yi zebân-ı mezbûre gayr-ı vâsıldır. Lâkin mezbûrun eş'ârı Rûmiyâne ve üstâdâne olmağla serhadd-i kabûl-i ehl-i irfâna dâhildir. Niçe zaman İstanbul'da mecâlis-i bülega-yi zamâne şem' olup kâşâne i şehir-i mezbûrdan tâli' ve lâmi' olan bülega-yi sihr âferîn misâl-i pervîn bir yere cem' idüp tezkiretüşşuarâ yazmıştır. Bu eş'âr-ı belâgat şiâr anın güftârındandır:

Can metâi bulmadı bâzâr-ı dehr içre revâc
Gel hadeng-i gamzenile ana lûtf it kapu ac
Kan idüp ey kaşı yâ oldı okun dilde nihan
Yâremim ağzın açar cerrâhı anıñün her zaman
Ok gibi üftâdeni yâbâna attın gerçi kim
Hâkden geldin getürdün yine ey ebrû kemân

*
**

Ahdî diyâr-ı Rûm'a gelüp ideli nazar
Görünmez oldı gözüme mülk-i Acem benim

— Hasan Çelebi —

II — Ahdî i Acemî: Diyâr-ı Acem'den gelmiş tâlib i ilm ü ma'rifet hoş fehm ü hoş kitâbet kimesnedir. Siyâhat tarîkı ile Rûm'a gelüp bir kaç yıl durup yine vatanına gitmiştir. Şuarâ-yi Rûm'ı tezkire idüp insâf budur eyü tetebbu' itmiştir. Sâir A'câm gibi Rûm'a ve Rûmilere münkir dğildir. Nitekim bu beytinden mütefehhim olur:

Ahdî diyâr-ı Rûm'a gelüp ideli nazar
Görünmez oldı gözüme mülk-i Acem benim

— Âşk Çelebi —

III — Ahdî: Bağdadlı nâmı Ahmed'dir. A'câmın ga-

libi Türkî eş'ârda râcil iken mezbûr dekayık-ı zebân-ı mestûrda tabaka-i bülegaya vâsıldır. Bir müddet İstanbul'da olup Tezkiretüşşuarâ yazmıştır.

— Beyânî —

IV — Ahdî: Mevlâna Şemsî'nin ferzendi Ahdî i Bağdâdî'dir. Vâlid-i mâcid Dâr ül hilâfe-i Bağdâd'da dest pîrâ-yi mesned-i şerîfat iken Dâd ü sited-i döstgânî dostî ve muâşeret olunmuş idi. İbtidâ-yi mülâkatda bu matla'ını okudu. Ol zamandan beri mahfûz-i hizâne i hâfızadır:

Kan idüp ey kaşı yâ oldı okun dilde nihan
Yârımın ağzın arar cerrâh anıñün her zaman

Tezkiretüşşuarâ imlâsı kaydına mübtelâ olmuş idi. Düşvâr pesendlerin makbûli düşmeyüp künc hâne-i nes-yen mensiyyâda makamın bulmuş idi. Bu beyit dahi anındır ki sebt olundu:

Da'vi-i aşk ider isen ikisin sev güzelin
Şâhideyn olmasa ey dil bulmaz da'vi sübüt

Evâhir-i devr-i Murâdî'de Bağdad'da intikal etti.

— Riyazî —

Bütün bu kayıtlar gösteriyor ki Ahdî, tezkiresiyle ve şiirleriyle şöret kazanmıştır. Ahdî'nin vücude getirdiği eseri, *Riyazî* ile Müverrih *Âlî* müstesna, diğer tezkireciler takdir ile karşılıyorlar. Riyazî'nin *Gülşeni şuarâ*'yı âlâka uyandırmayan kıymetsiz bir tezkire olarak göstermesi *Âlî*'nin de bunu «Acemice» yazılmış bir eser mahiyetinde görmesi tamamıyla indî ve yanlıştır. Ahdî tezkiresinin bir çok yazma nüshalarına tesadüf edilişi bu kanaatı çürütmeğe kâfidir. Hususiyle bu tezkirede hayatları hakkında malûmat verilen bazı şairlerin diğer tezkirelerde bulunmayışı ona ayrıca bir kıymet verdirmektedir.

Şair vücude getirdiği tezkireyi (971-1563) te yazmış ve şu tarihi vücude getirmiştir :

Gül-i nazmı ile her ehl-i dilin
Olsa reşk-i cinan bu ravza nola
Eyleyüp cem' bir yere Ahdî
Didi târih کاشن شعرًا

Gülşeni Şuarâ'nın "sebeb-i telif,, kısmında bilhassa şunları söylüyor:

"Zamîr-i münîr-i erbâb-ı mihr ü vefâya ve rây-i fazilet ârâ-yi ashâb-ı sıdk u safâya mahfî olmaya ki bu bende-i fakîr ü dervîş ve efgende-i hakîr ü dilrîş ve sergeşte-i her vâdî Ahdî ibn-i Şemsî i Bağdâdî hicret-i Nebevînin sene sittin ve tis'amiesinde azm-i diyâr-ı Rûm ve cezm-îdiden safâ-yi her merzibûm kılup bir yâr-ı zarîf ve bir şâir-i lâtif ile refik ve şefik olup her sûya su gibi revâne ve her yana yelmekten gerdibâd-i bî ser ü sâmane dönüp ve râh-ı pür hatarda enîs ve gûşe-i hadrâda hem celîs olup menzil be menzil gâh rind ü zâhid ile ve gâh şem'ü şâhid ve gâh pîr ü civân ile ve gâh dervîş ü sultânile hemdem ve mahrem geçinüp seyr ü sülûk ve temâşâ-yi diyâr-ı her mülûk kılup mülâzemet-i erbâb-ı

Ah.

mıhr ü vefâ ve hizmet-i ashâb-ı sıdk u safâye sıdk ile ikdâm eyleyüp makdem-i şeriflerine yüz sürüp defaât ile mukadder olan mülâkat-ı ferah sâât müyesser oldukta her birinin hâkîpâ-yi saâdetbahşlarından ve esnâ-yi musâhabette kelîmât-ı dilkeşlerinden mesrûr olup murâdât-ı dünyevî ve isti'dâdât-ı uhrevî tahsîl ve tekmîl iderken nâgâh gerdiş-i devr-i gaddâr ve âyîn i çerh-i sitemkâr ber karar olmayup ol enîs-i candan ve mûnis-i revandan a'nî ol yâr ı dîrînden ve ol şâir-i sihr âferînden beni dûr ve mehcûr kılıcak

Budur devr-i zamânın ittifâkı

K-olur her bir visâlin bir firâkı

Vâdi-i hayret ve sahrâ-yi firkate bırağup üftân ü hîzân mânend-i gerd-i nâtevân be-tarîk-ı müsâferet ve sâlik-i râh-ı siyâhat olup pâ-yi taht-ı sultân-ı kişversitân ve dârûs-saltanat-ı dârâ-yi leşker keş-i İran ü Turan ve şehensâh-ı kîti penâh dergâhına ya'ni Kostantınıyye'ye gelüp gördüm ki bir câ-yi şerîf ve me'vâ-yi lâtif ki âb ü hevâsı hûb ve her cânibde mesîresi mergub ve ol mekân-ı pür eşvâk dîlcü cevânân-ı mâh rûyân ile bir hadde memlûdur ki esvâk u çârsûsundan geçilmez. Niteki dilrübâları vasfında şâir-i hoş edâ Bâkî bir matla'-ı garrâ buyurmuşdur ki vird-i zebân-ı âşîkan-ı şeydâdır:

Dilrübâlarla aceb kesreti var her yolun

Geçemez hüblarından gönül İstanbul'un

Elhak ta'rîfden müberrâ tavsîfden muarrâdır zerre mikdârı sitâyîşe hiç ihtiyâc yokdur zirâ ki me'men-i sultân-ı salâtîn-i sâhib tâc olduğıyün içinde fuzalâ-yi zevil-istihrâc ve şuarâ-yi nâzûk şöyle çok ki farazâ eğer ta'rîf ve tavsîf olursa binde birin debîr-i kalem-i serî'ulbeyân tesvîd ve tahrîr idüp gün gibi bir zerrei iyân idemez.

Müddet-i medîd ve ahd-i baîd bu bende-i müsâfir şehir-i mezbûrda mücâvir olup rûz ü şeb hizmet-i ulemâ-yi izâm ve mülâzemet-i şuarâ-yi nîk nâm ve tûtiyân-ı şekeristân-ı fesâhat ve andelîbân-ı gülistân-ı belâgatle-riyle gâh müşâare ve gâh müzâkere idüp elfâz-ı rûh efzâlarından ve edâ-yi hoş nevâlarından ve gül gibi kelîmât-ı safâbahşlerinden ve mül gibi ebyât ı bîğişlerinden bahş olup ve her birinin sohbet-i hâsın fırsat ve ganîmet bilüp cân ü dilden mâil ve râgıb olup velhâsıl tâlib-i hizmet ve bende-i ehl-i ma'rîfet geçinüp zebân-ı Türkîye müdâvemet gösterüp bir mikdâr durûb-i emsâlin zabtına taklîd kılup fûnûn-ı şiirde ferîd olup hâlâ ki sene ihdâ ve seb'in ve tis'amiede حب الوطن من الإيمان fehvâsınca mıhr-i vatan-ı aslî gönülde gün gibi iyan olup gitmeğe niyyet ve ol vilâyete azîmet kıldıkta hâtır-ı pür fütûra bu lâyih ve fâyih oldı ki salâtîn-i izâmın ve ulemâ-yi fihâmın ve ayş ü nûş ittîğim şuarâ-yi şîrin mekalîn hizmetlerine irişüp sohbetlerinden müstefid olduğum kimesnelerden evsâf ı hamîdesin gûş kıldığım fusahâ-yi nîkûhisâlin mehmâimkân tetebbu'-i ahvâl

idüp üç (Dört) ravza tarîkiyle [1] alâ kader-it-tâka bu bir niçe perîşan evrâkı cem' kılup tezkire-i erbâb-ı safâ a'nî Gülşen-i şuarâ deyü nâm virildi. »

Gülşeni şuarâ'nın üç kısmında mevzubahs edilen şairleri - kitaptaki sıraya göre - gösteriyorum:

I — Der zîkr-i eş'âr-ı pâdişâh-ı âdil ve şehzâdeğân-ı hûb hasâil ve sâhib devletân-ı deryâ dil eş'ârındadır:

Süleyman (Muhîbbî), Selim (Selimî), Murad, Mehmed, Fatih, Mustafa, Bayezid.

Ahmed Paşa (Şemsi), Ahmed Paşa, Cenabî Paşa, Pirî Paşa, Şanî Bey, Celâl efendi, Ebülfazl efendi, Hakikî Bey, Nihanî Bey, Hatmî Bey, Fikrî, Yemînî Bey.

II — Ravza-i sanî : Mevâli-i izâm ve Ulemâ-yi fihâm ve müderrisîn-i nîk nâm beyânındadır :

Kemal Paşazade, Hoca Çelebi, Perviz efendi, Ebüssuud efendi, Dervîş efendi, Mehmed Çelebi, Mehmed Çelebi, Kâmî efendi, Salih efendi, Şah efendi, Ali Çelebi, Ahmed Çelebi, Yahya Çelebi, Sürûrî efendi, Molla Çelebi, Fevrî efendi, Rızayî efendi, Abdülganî efendi, Pirî Çelebi, İlmî Çelebi, Bakî, Nevalî Çelebi, Dâîi Acem, Dervîş Çelebi.

III — Ravza-i sâlis şuarâ-yi nâmdârın zikrindedir:

1 — Emrî, Usulî, Ânî, Ümidî, Eflâtun, Ahmed Çelebi, Edayî, Emir Çelebi, Âgehî, İlhamî, Âfitabî, Ahmed Çelebi, Ümidî, Amanî, Ehlî, Âlî, Edayî, Enverî, Âramî, İlâhî, Ahmed Harîrî.

2 — Behîştî, Bedrî, Basirî, Beyazî, Penahî, Penahî, Bîdarî, Belîğî, Bakî, Bakî, Bekayî, Balî, Biatî.

3 — Tabî, Tabî, Tabî, Tıraşî.

4 — Sanî, Sübutî, Senayî.

5 — Cevherî, Celilî, Cevrî, Camî, Cevherî, Celilî, Cafer, Cüdayî, Cinanî.

6 — Haletî, Hubbâ, Hayretî, Haydar, Hafız, Hâlî, Hıfzî, Hıfzî, Hükmî, Hayderî, Hamdî, Hamidî, Hüsam.

7 — Hayalî, Haverî, Hâtemî, Hisalî, Hurremî, Halife, Husrev, Hudayî, Husrevî, Hulûsî, Hâdimî, Humarî, Halilî, Hızrî.

8 — Danişî, Dervîş Çelebi, Derunî, Derunî, Derunî, Duayî.

9 — Zatî, Zihnî, Zihnî, Zünnun.

10 — Rahmî, Rızayî, Rahimî, Riyazî, Remzî, Rümuzî, Refî, Reyî, Reyî, Rif'atî, Ruhî, Ruhî, Ruhî, Rûsuhî, Rızayî, Rindî, Rahimî, Ra'dî.

11 — Ziyetî, Zeynî, Zeyrekî, Zârî, Zühdî.

12 — Sa'yî, Selikî, Selman, Sırrî, Sünnî, Sıhrî, Sıhrî, Sırrî, Salikî, Sebzî, Seyfî, Sipahî, Sehayî, Sehabî, Siyahî, Sırrî, Semaî, Sâî, Serhengî, Sadrî, Sadrî, Safî, Salâhî, Sabayî.

13 — Şemsi Bağdadî, Şühudî, Şuri, Şevkî, Şanî, Şefî, Şeydâ, Şinasî, Şevkî, Şerhî.

14 — Sabrî, Sabirî, Sadrî, Sıdkî, Sıdkî, Sanî, Sanî, Sarfî, Safayî, Sadık, Siyamî.

15 — Zâyiî, Zaifî, Zamîrî.

[1] Bazı tezkirelerde fasıllar dörde ayrılmıştır.

ط — Tab'î, Tab'î, Tarzî, Tarikî.

ع — Ârifî, Ubeydî, Âşık Çelebi, İşretî, İzarî, Ulvî, Ulvî, Âlî, Âlî, Arşî, Ulûmî, Aşkî, İmad, Atâ, İlmî, Ârifî, Ârifî, Azmî, İyanî, İdî, Ârif, Alâyî, Adnî, İzarî.

غ — Gubarî, Gubarî, Gamî, Gıyayî, Gıyasî, Garibî, Gafurî.

ف — Fuzulî, Fikrî, Fazlî, Figanî, Firakî, Firdevsî, Fevzî, Feyzî, Ferdî, Feragî, Furuğî, Fazlî, Fanî, Fanî, Figanî, Fedayî, Fünunî, Fazlî, Fenayî, Faikî.

ق — Kandî, Kudsî, Kadri, Kudsî, Kurbî, Kutub.

ك — Kâtibî, Günahî, Kiramî, Keyfî, Keşfi, Kevserî, Kelâmî, Kâtib Molla, Gedayî.

ل — Lâyhî, Lâtifi, Lem'î, Lâzımî, Lâtifi, Lâhikî, Lâtifi, Lâtifi, Lisanî.

م — Mecdî, Müslim, Muhyî, Meşamî, Muînî, Mirek Hakîm, Muhyî, Misalî, Meşrebî, Muîdî, Meylî, Mübînî, Muradî, Muradî, Medhî, Muhyî, Muhyî, Müfredî, Mahvî, Müdamî, Muînî, Muhiti, Misalî, Muhtarî, Mekalî, Mahfi, Mutîî, Medhî.

ن — Nev'î, Namî, Nigârî, Nisarî, Namî, Nihanî, Nazmî, Nevalî, Nalişî, Nazükî, Nâtikî, Nadirî, Nusratî.

و — Vâlihî, Vâlihî, Vâlihî, Vahdetî, Vecdî, Vuslâtî, Vuslâtî, Visalî, Vâhî, Vâlî, Vahdetî, Vasfî, Vezni, Vaslî.

ه — Hüdayî, Hatifi, Hatifi, Hâtifi, Helâkî, Hilâlî, Hilâlî, Himmetî, Hemdemî.

ی — Yahya, Yetim Ali Çelebi, Yusuf Sineçak, Yakini.

Ahdî'nin divanına rastlamadım. Bununla beraber mecmualarda onun bir hayli manzumesine tesadüf etmekteyiz. Fuzulî'ye bir çok nazire ve tahmisler vücade getiren; kasideler, gazeller ve tarihler yazan Ahdî, divan tarzının muvaffakiyetli bir şairi olarak gösterilebilir. Onun bir kaç manzumesini örnek olarak alıyorum:

— I —

— Kaside —

Şevkile gelüp âlem-i imkâne karanfül
Şem' ister ola meclis-i cânâne karanfül
İster ki reyâhin gibi yağmâ ide bâğî
Açdı başını girdi bu meydâne karanfül
Geldikte heman eyledi âfâkı muattar
Bilmem ne kodı hokka-i mercâne karanfül
Mestâne olup gitse reyâhin nola sundı
Her birisine bir iki peymâne karanfül
Bir köhne sifâl oldı felek sanma kevâkib
Yer yer yetürüptür niçe şâhâne karanfül
Tenhâda nola ârızına gaze sürünse
Âl ile diler öygüne hûbâne karanfül
Güyâ ki şehîd-i müje-i lâle ruhandır
Yerden çıka geldi bulaşup kane karanfül
Başına yakar od kılur yakasını çâk
Düşmüş sanasın âteş i hirmâne karanfül
Ta'viz gibi başta getürse nola her kes
Teşbih olur mühr i Süleymân'e karanfül

Âb-ı kereminden ger ola neşv ü nemâsı
Gül gibi vire ziyneti büstâne karanfül
Sen pâdişeh-i lûfta meğer oldı mukarin
Araladı gülzârı Nerîmâne karanfül
Bir tâze gazel bülbül okurdı çemen içre
Gül gibi kulak tutdı ol efgane karanfül
Geldikte bu rengile gülistâne karanfül
Bin dürlü safâ virdi dil ü cânê karanfül
Şem' i rühine benzeyeli kıpkızıl oldı
Korkum bu ki nâgeh tutuşup yane karanfül
Lûtf u keremin özleyüp eş'âr ile *Ahdî*
Sunsa nola sen sâhib i irfâne karanfül
Hak'tan umarım gül gibi bu reng-i hoş ile
Virdikce safâ meclis i yârâne karanfül
Kâşâne-i ikbâlin ola gülle müzeyyen
Ne denlü gelüp gide bu devrâne karanfül

Ark. Mz. Ekrem K. No. 240

— II —

— Tarih —

Ey melek sîret Hasan Paşa yine
Beğleri kulluğa saf saf eyledin
Nakd-i pâkisin vezîr-i a'zamın
Zâtını dânişle eşref eyledin
Günde yüz bin hayr umar merhûm idi
Anın içün sen muzâaf eyledin
Pâdişâh emriyle mülk-i Şâm'da
İrişüp Bağdâd'ı eltaf eyledin
Ahdî i dâî didi târihini

اوليا برجن مشرف ايلادك

— 988 —

Tpk. Rv. K. Mc. No. 1973

— III —

— Ârifî'ye nazîre —

Nâfe hattından nümüne sebze-i dîlcû dahi
Gül gibi dâğın yakubdur lâle-i hodrû dahi
Görmeğe didâr-ı pâkin âşık-ı şeydâ gibi
Her yana yeler gider her sû revandır su dahi
Kaşların sergeştesi şehr içre ancak meh değil
Kûh u sahrâda gözün divânesi âhû dahi
Genc-i hüsnün üzre ejder zülf yetmez mi şehâ
Hâlden nâzır kodun bir bende-i hindû dahi
İtlerin vasfında bin kez gerçi gördün *Ahdî*'yi
Dimedin bir kez ser-i kuyimde kimdir bu dahi

Ahd.

— IV —

Çemende durmayup akan değil âb-ı revan yer yer
Seni arayı gitti eşk-i çeşm-i âşikan yer yer
Elifler sîneye kestim gam-ı kaddinle ey gülruh
Gören sanur çemende bitti şâh-ı ergavan yer yer
Nümâyan tîrlerdir yâ sipâh-ı gam gelüp kondı
Fezâ-yi sîneye ey kaşı yâ değdi sinan yer yer
Elifle dâğ sanma tende gam yol azmasun deyu
Yığıp taş râh-ı aşka sinede diktim nişan yer yer

Şeb-i gam görünen encüm değil *Ahdî* felek üzere
Hadeng-i ahımın zahmıdürür oldu iyan yer yer

Ark. Mz. Ekrem K. No. 240

— V —

Kim ki terk-i ser idüp yoluna pâmâl olmaz
Devlet el virmez ana lâyıık-ı ikbâl olmaz
Her gönül kim ser-i zülfünden irişmez lebine
Ömri zevk ile geçüp şevkile hoş hâl olmaz
Duyacaksın ser-i zülfünde didim hâl-i dili
Geldi ol gül didi duyulmadık ahvâl olmaz
Deyr-i âlemde dilâ sanma ki hûbân içre
Aşıka meyl idici dilber-i meyyâl olmaz
Cidd ü cehd it yoluna cân ü seri vir *Ahdî*
Rehrev-i aşk olan kimsede ihmâl olmaz

Tpk. Rv. K. No. 1973

— VI —

— Tahmîs-i gazel-i Fuzulî —

Şehâ hûnî gözünde kasd ı cân için şecâat var
Leb-i lâ'inde kanım dökmeğe remz ü işâret var
Efendim gözlerim seğrir yine hayre beşâret var
«Yolunda can virem gibi derûnumda melâmet var»
«Şehîd-i tîğ-ı aşk olmağa gönlümde şehâdet var»

Olaldan iltizâmım derd-i aşkın kenzi ey hûnî
Edâ mümkün değil harc itse eşkim mâl-i Karûn'î
Yeter çâh ı zenahdânında habs eyle bu medyûni
«Gel öldür de beni kurtar belâdan çünkü ey hûnî»
«Ne sende merhamet şefkat ne bende sabre tâkat var»

Murâdın cân ise cânâ kulunda yoktur ey zîbâ
Kesersen başımı tîğınle yüz döndürmezem kat'â
Nedenlü hayf idersen gayre hâlim ağlamam hâşâ
«Efendim pâdişâhım ben kime varup idem şekvâ»
«Bana çok cevr ü zulm ittin sana senden şikâyt var»

Virelden can meşâmına senin sevdâ-yi zülfün bü
Çeküp dil şâm-ı firkatte niçe yıllar gam u gaygu
Çü doğdı subh veş mihr-i cemâlin çeşmime karşı
«Döküldi gözlerim yaşı nazar kılmadın ey mehrû»
Düşübdür yıldızım benzer sitâremde nühüset var»

İçersen cür'asın *Ahdî* cihâna pâdişâh eyler
Cem ü Keyhusrev olsan birbirine mübtelâ eyler
Dimiş ol kim cihânı mihr-i nazmı pür ziyâ eyler
«Gedâyı âleme sultân sultânı gedâ eyler»
«Şerâb-ı aşk-ı dilberde *Fuzulî* özge hâlet var»

Sly. Esd. K. Mc. No: 3424

Bibliyografya : Aşk . , Hsn . , Byn . , Ahd . , Knh . , Scl . , ve mecmualar.

Ahdî (Edirneli) — XV inci asır şairlerinden Ahdî hakkında tezkireler kısaca malûmat veriyorlar.

Sehi diyor ki:

«Sultan Bâyezîd zamanında divân-ı âli nişan hizmetinde olurdu. Ahkâm kitâbeti iderdi. Kitâbeti güzel ve hattı bî bedel hüsn-i hattı ziyâde kâtib Şeyhzâde şâgirdlerindedir. Eş'ârı garrâ ve nazmı müstesnâ çok

maâriife kadir ve fenn-i şiirde mâhir kimse idi. Bu mat-lâ' anın eş'ârındandır :

Kande varam sâye-i serv-i bülendim var iken

Kime kul olam senin gibi efendim var iken

Lâtifî diyor ki:

«Edirnelidir. Sultan Bâyezîd devrind erkânda ah-kâm kâtiblerinden idi. Rengin eş'ârı ve şîrin güftârı vardır. »

Âşık Çelebi, Hasan Çelebi, Beyanî gibi tezkirelerde de aynı malûmata rastlıyoruz. Ve bütün bu menbalar *Sehi* tezkiresinde kayıtlı olan beyti örnek olarak almışlardır.

Edirneli Nazmî'nin *Mecmaunnezair*'inde ve *Pervane Bey mecmuası*'nda «Ahdî Bey» serlevhasıyla tesadüf edilen gazellerin Edirneli Ahdî'ye aid olduğu muhakkaktır.

Diğer bazı mecmualarda da Ahdî serlevha ve mah-lâsiyle bazı şiirler görmekteyiz. Bu şiirlerin de bu zata aid olduğu tahmin olunabilir.

Ahdî'nin iki şiirini örnek olarak alıyorum:

— I —

Kande varam sâye-i serv-i bülendim var iken
Kime kul olam senin gibi efendim var iken
Dil dolaşmaz zülfi sevdâsına gayrı dilberin
Kâkül i cânan gibi müşgin kemendim var iken
Nice serbâz olmayam ışkı yolunda dilberin
Bu delü gönlüm gibi çâbuk süvârım var iken
Eylemiş diller salâ vaslına canlar virmeğe
Ey gönül ben kim diyem bunu kemendim var iken
Dimedim mi itmezem ben lûtf ı dermânım dirîğ
Ahdî-i bîçâre gibi derdmendim var iken

Menz.

— II —

Safâ vü zevk-ı dünyâyı dilâ şâhâne sürdün tut
Serir-i saltanatta ayş ü nûş ittin oturdun tut
Çeküp asker cihâna şâh olup dârât ü şevketle
Otağ-ı rif'ati sahrâ-yi devlet içre kurdun tut
Sipehsâlâr olup ey dil bu meydân ı şecâatte
Sürüp esb-i murâdı niçe yıl yeldin yöpürdün tut
Zebûn idüp kamu serkeşleri gürz-i girânınla
Adûnun pençesin zûr eyleyüp merdâne burdun tut
Özün fikr it temâşâ-yi cihandan göz yumup *Ahdî*
Kamu a'yân ü a'râzı serâser cümle gördün tut
Yarağ it durma dur azm i sefer kıl dâr-ı ukbâye
Bn fânî mülki terk eyle cihan durdukca durdun tut

Prv.

Bibliyografya: Sh . , Ltf . , Aşk . , Hsn . , Byn . , Scl . , ve mecmualar.

Ahdî (Meraşlı)—XVII nci asır şairlerinden Ahdî hakkında *Güftî* şu beyitleri yazıyor:

Bir dahi turfa güy ü turfa edâ
Mer'aşî Ahdî-i suhan pîrâ
Beste i şî'ri dilkeş olmuştur
Ya'ni mollâ yi Mer'aş olmuştur

Olmuş ol merkez-i şinâsâyî
 Serfirâz-ı tarîk-ı Mollayî
 İlm ü irfân ile sûtüde rehîn
 Mâhasal mâhasal o zât-ı güzîn
 Âlemin nüktedân ü âgâhı
 Nazmı sihrin zemîn-i dilhâhı
 Rûz-i Tahtı harâb ı dilsiyehi
 Nakd-i himmet velik kîse tehî
 İtti anı sipihr i bed sâye
 Sadr-ı bâlânîşîn ü pes pâye
 Çekti gerdüne tîg-i çîre veşi
 Şî'rden itti intikam keşi
 Alub itti harîf-i dilhûni
 Şî'ri vakf ı telâş-ı şebhûni
 Reviş-i kin sitâhğa ruhsat
 Nazma oldı ilâve-i rağbet
 Rûh-i şî'r ol sebeble dilhundur
 Sebeb-i intikam-ı gerdundur
 oldı eş'âr-ı intikam nümûn
 Huccet-i katl-i şâhid-i mazmûn
 Mihberinde midâdı kim hundur
 Cümle hûn-i şehîd-i mazmundur
 Oldı ol şî'r-i tâzenin yekfen
 Harfı bismilgeh-i şehîd-i suhan
 Şî'rden alur ol suhanpîrâ
 İntikam-ı sipihr-i bî pervâ
 Oldı şî'rin bu arsada ekser
 Diyet-i hûn-i küşteğânı heder
 Cümle yârân-ı Rûm'un oldı künûn
 Levh-i eş'ârı maktel i mazmûn
 Şî'ri yârân-ı Rûm mahmel ider
 Her sözün bir kitâb ı maktel ider
 Eyler eş'ârını ferâyid-i fen
 Nûsha-i Maktel-i Hüseyin-i suhan
 Küşteğân-ı suhan katâr katâr
 Kerbelâ'dır o levha-i eş'âr
 Zikr olunsa netîce-i hâli
 Böyledir şî'r-i tâze minvâli

Bibliyografya: Gft.

Ahdi (Sazşairi) — XIX uncu asır âşıklarından Ahdi'nin hayatı hakkında malûmata sahib olmadığım gibi şiirlerine de rastlamadım. Gedâyî'nin bir manzumesinde bir çok sazşairleri gibi onun da adı geçmektedir ki bununla, Ahdi'nin Gedâyî ile muasır olduğunu anlamaktayız.

Bibliyografya : Tunaoğlu Ahmed Şükrü : Gedâyî : Konya Halkevi Mecmuası No. 1.

Ahî (XV inci asır şairlerinden) — (840-1436) da yazılan *Mecmuatünnezair* ile (918-1512) de yazılan *Camiunnezair*'de Ahî serlevha ve mahlâsiyle iki şiir kayıtlıdır. XV inci asırda yaşadığını tahmin ettiğimiz şaire aid tezkirelerde hiç bir malûmata tesadüf edilmiyor. Camiunnezair'deki bir manzumeyi naklediyorum:

Yazılanı çün ezel nakkaşı tağyir eylemez
 Ârif olan bu cihanda hiç tedbîr eylemez
 Zühdüni mahşer gününde uriserler yüzine
 Zülfünü boynuna şol zâhid ki zencir eylemez
 Ben günehkâr olduğumdur böyle mahzûn olduğum
 Bî günâh öldürmeğe hod yâr taksîr eylemez
 Da'vi-i aşkın senin âşık müvecceh düşmese
 Sırruni göz yaşı niçün halka takrîr eylemez
 Sen visâl istersin ey dil dilberin virmez rızâ
 Assısı ne cidd ü cehdin çünki takdir eylemez
 Kanını dökmeğe uşşâkın harâmî gözlerin
 Hiç saat yokdürür kim kasd-ı şemşîr eylemez
 Çehre-i zerdin zerîn şerh itmek istersen *Ahî*
 İşğünün toprağı ittüğün iksîr eylemez

Bibliyografya : Mcnz.

Ahîd (Efendi) — Millet - Ali Emîrî kütüphanesindeki bir mecmuada (*No: 609*) Şeyhülislâm Ebû Said namına şöyle bir gazel kayıtlıdır:

Gülün güşine girmez bülbülün âh-ı ciğer süzi
 Budur rûz-i ezelden âşık-ı biçâreye rûzî
 Açılsak bâde-i gülfâmı görsek sâkiyâ biz de
 Ele atsak yine gül gibi câm-ı meclis efrûzi
 Nişân-ı fîrini ol kaşı yâ dür eylemez dilden
 Dil-i mecrûhı gözler nâvek-i müjgân-ı dildûzi
 Kızarmış gonce-i hânîz-i dilber kane meyl itmiş
 Humâr âlûde gördüm çeşm-i mest-i fitne âmûzi
Sâidâ Sâgar-ı hurşid salmış âleme pertev
 Bahâr irdi yine germ itdi şâh-ı bezm nevrûzi

Bu gazeli «Ahîd efendi» isminde gene ilmiye sınıfına mensub olduğunda şübhe edilmeyen bir şair tanzir etmiştir. Ahîd'in nazîresinde Şeyhülislâm'ı medh eder beyitler de vardır. Ebû Said'in (1073-1662) tarihinde vefat ettiği düşünülürse şairin de bu yıllar içinde hayatta bulunduğu tereddüd edilemez. Manzumeyi naklediyorum :

İderse bülbül-i biçâre dâim âh-ı dilsûzi
 Olur çâh ı nigâh-ı gonce elbette ana rûzî
 Açılsa dîde-i hûnîn baht-ı şâhid-i maksûd
 Görülse bezm-i lûtfun sâgar-ı ikbâl efrûzi
 Talebkâr-ı gül-i ikbâl-i vasl-ı yârdır gönüm
 Ne (tan) bülbül gibi eylerse feryâd-ı ciğersûzi
 Didi bu mısra'ı zîrâ ki bir üstâd-ı mu'ciz dem
 «Budur rûz-i ezelden âşık-ı biçâreye rûzî»
 Cenâb-ı Bû Saîd-i müfti-i devran ki halleyler
 Benân-ı kilik-i fazlı ukde-i esrâr-ı mermûzi
 Felekte kârgâh-ı perniyan bâfân ı eş'ârın
 Odur şimdi fûsun pirâye nakş endâz-ı dürdüzi
 İdüp kesb i sürûr-i câvidân eyyâm-ı adlinde
 Ferâmûş eylesün diller safâ-yi îd ü nevrûzi

Ahîzâde (İbni Ahî) — Hacı Kemal'in (918-1512) de tertib ettiği *Camiunnezair*'de bir manzumesi kayıtlı olan Ahîzâde, manzumesine nazaran Hurufilerdendir. Bu itibar ile, tezkirelerde mevzubahs edilmeyen şairin XV inci asır içinde yaşadığını kuvvetle söyleyebiliriz.

Aynı mecmuada *İbni Ahî* mahlâsiyle de bir şiir görülmüyor.

Hurufiliğe aid bazı hususiyetleri ihtiva eden bu şiirin de Ahîzâde tarafından yazıldığını ve şairin bazan Ahîzâde, bazan da İbni Ahî mahlâsiyle şiirler yazdığını tahmin edebiliriz.

Camiunnezair'deki iki manzumeyi naklediyorum:

— I —

Dudağın çeşme-i hayvan değül mi
Yanağın Kaf vel'-Kur'an değül mi
Kaşınla kirpiğin zülfünle hâlin
Bu zîbâ huccet ü burhan değül mi
Hayâlin gönlümün eğlencesidür
Visâlin derdime derman değül mi
Sâçın zulmetlerinin arasında
Cemâлиндür meh.i tâban değül mi
Tutam kim sende yokdur mekr ü fitne
Mürâî gözlerin fettan değül mi
Visâlin id-i ekberdir ki kapun
Olupdur mezbah-i kurban değül mi
Rümûzun bilmeyen ilm-ül yakînin
Refıkı mekri çok şeytan değül mi
Bu müşkil nükteyi hallitmek için
Enelhak söylemek âsan değül mi
Saâdet gencine *İbn-i Ahî*'nin
Vücûdı serteser vîran değül mi

— II —

Mahbûb-i zaman çünkü güzer kıldı Acem'den	Uş irdi haşemden
Dil zinde olup çekdi elin mevt-i ademden	Sâf oldu gümemden
Yüzünde Hak'ı her kişi ki görmedi zâhir	A'mâ vü lâindür
Kurtarımadı kendüyi ol gussa vü gamden	Kör olduğu demden
Vechinde senin otuz iki harf-i ilâhî	Nâlûde çekildi
Halk eyledi arşını Ffudâ levh ü kalemden	Götürdi rakamden
Gözüm izüne tuş olalı kühl i Buhârî	Esmâ-i semâî
Gark eyledi uş lût-i cebel dâğını nemden	Bağrumdağı demden
Kirpiklerinin okına sadrım tutuserven	. . . Geçegörsün
Pes âdem olam reddidem ol okı sinemden	Y-erlik bana nemden
Olma bu cihan varlığına zerrece mağrûr	Bilkim pirezendür
Şâhâ sana örnek yeter ol câm ile Cem'den	Gel çık bu haremden
Lûtf eyle <i>Ahîzâde</i> 'ye te'hîr gözetme	Te'hîr olur âfât
Kimesne vefâ bulmadı kahr ile sitemden	Şehd isteme semden

Bibliyografya : Cmnz.

Ahkar (Zühdü Bey) — Zühdî'ye bak.

Ahkari(Divan Şairi) — Ekseriyetle XVII nci asır şairlerini ihtiva eden ve sonunda XVII nci asrın başlarında yazılan bazı şiirleri de muhtevî bulunan kıymetli bir mecmuada (*Topk. Riv. K. No : 1973*) Ahkari serlevhali bir kıt'a da görülmektedir. Bu isimdeki bir şairi tezkireler kaydetmiyorlar. Manzumeyi aynen naklediyorum :

İşrette geçür günü zavallu
Bir borç ödemez hezâr kaygu
Bir serv hevâsına sabâ vâ
Yök yire yelüp yöyürme her sû

Ahmed Âsım (Mütercim) — XIX uncu asrın en mühim şahsiyetlerinden olan Ahmed Âsım hakkında Bay İbnülemin Mahmud Kemal şu malûmatı veriyor (*Slş.*):

"Seyyid Ahmed Âsım efendi, Meraş nevâhîsinden Pazarcık ovasında medfûn Şeyh Osmân-ı Semerkandî sülâlesinden *نظم الدك* sâhibi Şeyh Ahmed efendi neslinden Ayıntap'ta şair Husûli efendi zâde Ayıntap mahkemesi başkâtibi şuarâ-yi ulemâdan Mehmed Cenânî efendi'nin oğludur. Ayıntap'ta doğdu.

Ebüzziya Tevfik Bey, *Nümunei edebiyat*'ta Âsım'ın resminin altına - târîh - i velâdeti olmak üzere 1169 işâret etmiş ve İstanbul'a târîh-i vürûdu olan 1204 senesinde sinninin otuzu müteceviz olduğunu yazmış ise de bu malûmatın menbaı meçhûlümüzdür.

Arabî sarf ve nahvi Ömer zâde Hafız efendi'den ve bazı mukaddimât-ı ulûmu Hacı Hasan zâde efendi'den tahsîl ve fûnûn-î sâireyi Hoca Necib efendi'den tekmîl eyledi.

Şiir ve inşâyı pederinden ve Ayıntap'a gelen Kilisli Rûhî'den teallümlerle elsiner ve selâse nazım ve nesre kesb-i iktidâr ve memleketinde teferrüd ve taayyün etti. Bir müddet mahkemeye devâm eyledi. "Şafii efendiler," nâmiyle yâd olunan muhaddisinden elhâc Mehmed ve biraderi Ahmed efendilerden hadis-i şerif okudu.

Ayıntap hânedânından Battal zâde Mehmed Nuri Bey'e mirmiranlık rütbesiyle Ayıntap hükûmeti tevcih olunmakta divan kâtibi oldu. Nuri Paşa'nın isâetinden dolayı izâle-i vücûduna karar verilerek 1204 (M.1789) de Ayıntap'a hücum ve emvâl ve eşyâsı yağma edildiği esnâda kendi hânesine de teveccüh olunmasıyla Âsım efendi, bir fakîrin hânesine ilticâ ve bir "gar-ı pür mâr," içinde ihtifâ eyledi. Bir kaç saat sonra oradan rehâyâb oldu. İçeriden dışarıdan muhârebeye mübâderet olunmakla ahâhi firâr etti. Hâneler, dükkânlar garet olundu. O hengâmede müşârünileyh de Kilis tarafına savuştu. Bütün emvâl ve eşyâsı yağma edildi. Bir kütüphane dolusu kitabından bir varaka kalmadı. Diyâr-ı gurbette duçar-ı zaruret oldu. Âilesini ve Malatya tarafına kaçan biraderini nezdine celb ile Kilis'te sekiz ay ikamet ve dâinlerin tekazâsı ârâm ve karârını ihlâl etti. İstimdâd için:

Kalmadan hâk-i mezelletle heiman ey Âsım
Âzîm-i şûy-i semâsâ-yi Stanbûl olalım

deyerek 1204 (M.1789) muharreminde Ayıntap'tan hareket ve İstanbul'a muvâsalet eyledi.

Reîsülküttâb ve vak'anüvis Vâsîf efendi vesâletiyle kadiasker meşhur Tatarcık Abdullah efendi'ye taalluk hâsıl etti.

Hüseyn-i Tebrîzî'nin *Burhanı katî*' nâmındaki farisî lûgatini *تفسیر نافع در ترجمه برهان قاطع* tesmiye eyledi. 1211 (M.1796) muharreminde Sultan Selim-i sâlise takdim ettirdikte hareket-i dâhil rütbesiyle medrese rûusu ve

atiyye-i vefire ile berâber üç yüz kuruş maaş ve bir hâne ihsan ve tahrîr-i vakayi' nâmenüvislik gibi hizmetlerde kullanılmasını, Ayıntap'tan âilesinin celbini irâde etti. Âile İstanbul'a gelmekte iken Mısır vak'ası zuhûr ettiğinden Halep'ten avdete mecbûr oldular. Maaş tahsisi hakkındaki irâdeye mukabil Rumeli'de Pravadi kazasını verdilerse de o havâli mütegalibe elinde olduğundan istifâde edemedi. Padişaha arzıhal takdimine «gurbet ve bîkesi hâlınden başka hayâ ve edeb muiyhâme-i taleb olmakla علی الله دergâhından istid'â ederek evkat güzâr (Âsım Tarihi C. 1, T. 334)» oldu. Fakat Padişah «Dembedem râtibe-i inâyetlerini idrar buyurmalarıyla (Aynı eser)» ilmiye ricâlinin ta'yin edecekleri «cihet-i maişetten istiğnâ hâsıl olur idi (Aynı eser) Muahharen cihet-i ilmiyeden elli altmış kuruşluk bir maişet tevcih olundu ise de bununla teayyüş edemediğinden padişâhın atıyyesi imdâdına yetişirdi. Müşârünileyh:

Ni'met-i hazret-i sultân-ı enâm
Kılmadı şimdiye dek Âsım'ı ac
Arpalık emrini hem kendi verir
Eylemez habbece gayre muhtâc

kıt'asıyla da bu hâli inbâ ediyor.

Şair Safvet "Berançe,, manzumesinde der ki:

Değil kim arpalık cüz'î maişet vermedi eyvâh
Mütercim Âsım etmişken niyaz İbn-i Semânî'den (1)
Fakat İzmir'e molla oldu ol nihrir-i bihemtâ
Cemî-i fende ma'lûmâtı çokken Kastalânî'den

Bir gece mahallesinde zuhûr eden harikte müşârünileyhin hânesi de yandı. Padişah, haberdâr olunca atıyye göndererek tatyîb ve tesliye etti. 1217 (M.1802) de farîza-i haccı edâ ve sıla-i rahm ederek âilesini İstanbul'a getirdi.

Âsım efendi'nin nefsi için en ziyâde şikâyet eylediği zât, Şeyhülislâm Şerîfzâde Atâullah efendi'dir. Târîhinde münâsebet getirerek müşârünileyh hakkında itâle-i lisan ve bast-ı şikâyet eylemektedir. Meselâ der ki " Bu bîkes ve bînevâ hakîrin İstanbul'dan re'sen vücûdunu hasbîce istiskal idüp husûsâ bazı mertebe mazhar-ı teveccüh olduğumda gerek kendüsi ve gerek hacesi olacak Aziz (2) kat'â mütehammil olmadığı ol vaktin ehl-i im'ânına iyân idi (Âsım tarihi C. 1, S. 334).

" Atâullah efendi'nin bu hakîre muhâsede-i ilmiyye cihetiyle kemâl-i buğz-ı derûnisi olduğuna mebnî evvelen ve âhîren hakkımda ne gûne dun muâmele eylediği husûsâ zamân-ı meşihatinde peiîşânî i hâlim bilvâsıta arz ve beyân birle medâr-ı maâş olacak bir maişet istid'â olundukta ne resme yeis ve takdîri mutazammin muâmele kıldığı cümle i muâsıra ma'lûm ve bu cihetle kat'â tarafeynde sûret-i iltiyâm ma'dûmdur (Âsım tarihi C. 1, S. 336).

(1) Şeyhülislâm Samanîzade Ömer Hulûsi efendi vefatı 1227,

(2) Allâme-i meşhûr Ayıntaplı Münib efendi.

Sultan Selim tarafından « bazı atâyâ zuhûriyle sedd-i remak olunurken ,, müşârünileyhin şehâdeti üzerine «ol kapu mesdûd-i garîb-üd-diyâr olup sûret âsâ bitâb ü tevân ,, kaldığı bazı ahhâbın ma'lûmu olduğundan inhilâl eden yüz elli guruşluk bir kadı maâşıyla Pravadi maişetini mübâdeleye müsâade etmesi niyâz olundukta Atâullah efendi « kanûna muhâlif evzâa mübâderet, bigâne-i dâire-i meşreb ve hasletimdir ,, cevâbını verdiğini bilâhire işitmekle « Hezâr sûziş ile ol ahhâbe lev m ve serzeniş eyledi (Âsım tarihi C. 2, S. 72). 1222 (M.1807) de istifa eden Âmir Bey'in yerine vak'ânüvis oldu.

Sultan Mahmûd-i sâni de biddefeât atâyâ ihsân ve maâş tahsîs eylediği gibi medrese rütbesini de terfî ve hâne (1) iştirâ ederek çektiği mihneti unutturdu.

Şânîzâde, târihinde 1229 (M. 1813) senesi - vakayii sırasında der ki :

" Süleymaniye müderrisi ve vak'ânüvis-i zaman Ayıntabî Esseyyid Ahmed Âsım efendi, sâhib-i ilm ü kalem ve bidâat ve hûner-i maârif şinâsân-ı tarîkı indinde müsellemler olmağla şâyân-ı âtifet-i sultân-ı vâlâ himem olarak mazhar-ı kerem olup rebîulevvelin on beşinde Selânik kazası tevcihiyle mükerrem ve şâdgâm ve himmet-i şâhâneleriyle tarîk-ı seyyâle-i tedîis mûmâileyhe on beş senede pezirâ-yi hitâm oldu. "

Selânik mevleviyetinden ma'zûlen 9 safer 1235 (M. 1819)te vefât etti. Üsküdar'da Karaca Ahmed'de Harmanlık'taki kabristana defnolundu (2) .

Mezar taşının kitâbesi:

ولعم ذكر المتقين

هذا قبر فاضل الزمان وحيد الدوران مترجم القاموس المحيط والبرهان القاطع و مترجم السير المنظومة الحلبي و شارح منظومة الامالي و صاحب التصانيف في القانون المتنوع اعنى والدنا و استاذنا ابي الكمال الحاج السيد احمد عاصم العيتاني المأمور في تحرير وقائع الدولة المحمودية العثمانية سابقا رحمه الله عليه الى يوم البعث لروحته الفاتحة ٥ صفر ١٣٣٥

Âsârı:

1 — *Tibyân-ı nâfi' der Terceme-i Burhân-ı katı'*: Metin, Hüseyin-i Tebrîzî'nindir.

2 — *Terceme-i Kamûs*: Metin, Mecdüddîn-i Firûzâbâdî'nindir.

3 — *Terceme-i Sıyer-i Halebî*: Metin, Ragıb Paşa hocası nâmiyle ma'rûf Halepli İbrahim efendi'nindir.

4 — *مرح المعالي في شرح قصيدة الامالي* : Sirâcüddîn Ali bin Osmân-ı Uşî'nin mesâil-i i'tikadiyyeyi hâvî kasidesinin şerhidir.

(1) Necip Âsım Bey'in [İkdam: 19 Ramazan 1341] bir makalesinde Âsım efendi'nin hânesi Üsküdar'da Toplaşı civarında olduğu ve bilâhire - Aktör Burhaneddin Bey'in pederi Grezeilla mütercimi Yusuf Neyyir Bey'e intikal eylediği beyân olunmuştur (Stş.).

(2) Âsım'ın medfûn olduğu hazîrede oğulları Hamid [25 zilhicce 1258] ve İsmail Nevres efendiler [10 muharrem 1235] ve zevcesi Kerime Hanım [25 muharrem 1250] medfundurlar (Stş.).

Ah.

5 — *Tarih*: Vak'anüvis sıfatıyla yazmıştır, iki cildir (1).

6 — *ترجمة مطير القديس بخروج طائفة الفراسيس* Fransızların Mısır'a girip çıktıkları müddete âid vakayii hâvî olarak Şeyh Abdürrahman Ceberti'nin yazdığı. tarihin tercemesidir. Hekimbaşı Behcet efendi de terceme etmiştir.

7 — *Tuhfe-i Âsım*: Lûgat ı arabiyeyi hâvî, Tuhfe-i Vehbî tarzında bir eser i manzumdur.

Nihâyetine şu kıt'a-i târihiyyeyi yazmıştır:

Ben dahi tanzîre Vehbî tuhfesin
İbtidâr ittim bu nazma ibtidâ
Şimdi tekmilinde târihin didim

تخفة عاصره بولدى اتها

— 1213 —

Ebüzziya Tevfik Bey, Nümunei edebiyat'ta Âsım efendi'nin «ebediyet-i iştihârına Kamus ve Burhan'dan a'lâ huccet-i irfan mı olur» demekte ne kadar haklı olduğunu ikrâr etmemek kabil değildir. Bütün eserlerinde, bilhassa Kamus tercemesinde gösterdiği eser i kemâl, milletin evliyâ-yi irfânından olduğuna şahid-i kâmidir.

Türk, Arap ve Acem lisanlarındaki iktidâr-ı fevkalâdesinden başka Fransız lisânına da vukufu, fünûn ı şettâdaki malûmat ı vâsiası nevâirden ma'dûd olduğunu göstermektedir. Hattâ Sünbülzade Vehbî merhum *Burhânı kat'ı* tercemesine yazdığı takrizde “Her fende mehareti zâhir ve fadl u recâhati bâhir ve elsine-i selâsede şi'r ü inşâye kadir, ulemâ yi zamânın ercümendi rehber-i bülendi“ diye tavsif ediyor;

Âsım efendi de kendi kemâlât-ı ilmiyesini târihinde bilmünâsebe zikretmektedir. Bu fıkra, o cümledendir. İran şahı tarafından sefaretle İstanbul'a gönderilen ulemâdan Hoy müftisi Ak İbrahim namındaki ahond, şeyhülislâmla mülâkatında ulemâ yi mahalliyenin gelip görüşmelerini iltimâs etmekle kibâr-ı ulemâya tebligatta bulunuyorsa de hiç birisi muvâfakat etmediğinden elçiye ziyâret eylemesi Âsım efendi'ye tenbîh olundu. Müşârünileyh elçi ile mülâkatta tercemesine başladığı Kamûs'un otuz cüz'ünü gösterdi : Elçi uzun uzadı mutâlâadan sonra tahsinhân oldu. Refâkatindeki müneccim ve şâir ile de mübâhase ve müşâare ederek fadl u irfânını teslim ettirdi. Elçi şeyhülislâma Âsım hakkındaki takdîrâtını arz etti. O da bilâhire Âsım efendi'ye teşekkürle nakleyledi.

Müşârünileyh, bu maddeleri târihinde (C. 2, S. 125) hikâye eyledikten sonra şeyhülislâma telmihan mâ'lûm-

(1) Sadr-ı esbak Said Paşa merhum bana dedi ki «vaktiyle bir Fransız lirasına Mütercim Âsım'ın yazma tarihini almıştım. Bir gün Prens Mustafa Fâzıl Paşa'nın nezdinde bulunduğum sırada bu târihten bahso'undu. Paşa, bulunmadığını söyledi. Nezdimde bir nüsha bulunduğunu söyledim. «Bana verirseniz memnûn olurum» dedi. Verdim. Üç yüz lira gönderdi, târihi de bastırıldı (Stş).

ları olan hâl-i perîşânımıza rahm ü imdâd birle iânetten sukutla icrâ-yi hayret efzâ,, diyor.

Fazilet-i ilmiyesi nisbetinde riâyet görmemekten mütevellid teessür ve infîâl sâikasıyla târihinde şekvesâz olmakta ve mahrûmiyetine sebep olanlara levm etmektedir.

Gelenbevî gibi, Şânîzâde gibi eâzım-ı efâdılın tesâdüf ettikleri mahrûmiyet ve mihnetlere dâir söyledikleri gayet nâzikâne ve hazımkârâne bir kaç söze, bir de hazret-i Âsım'ın uzun sözlerine bakınca insan «kâşki şu sözleri söylemeseydi, elbette daha ziyâde İbrâz-ı kemâl ederdi,, demeye mecbûr oluyor. Tenkîdât ve teşniâtın, menfaat-ı âmmeden ziyâde menfaat-ı nefse taalluk etmekte olması, fâdıl-ı muhterem için elbette bir şeref temin edemez.

مهمه زخمى خورده البته قعالى دارد

kaziyesi müsellemler olmakla berâber bu kabîl eâzım-ı efâdılın daha hazımkâr, daha sabûr ve mütehammil olması arzû olunuyor. Şeyhülislâm Atâullah efendi ve Şânîzâde'nin “muallim-i âmme,, nâmiyle yâdettiği-Hoca Münib efendi (1) ve zevât-ı sâire hakkındaki kelimât-ı gayr-ı lâikası şân-ı fazilete yakışacak şeylerden değildir. Meselâ «Âsım'ın metrûkât-ı kalemiyesinden bir kaç parça» ünvanıyla Tarih-i Osmanî encümeni mecmuasına derc olunan evrakta Âsım efendi, İbrahim Kethudânın katlinden bahsederken der ki :

“... Bazılarının dahi lâhmpâre-i hınzîrisinden beş on dirhem mikdârına nâil olanlar, kendi peynir tulumu çekiştirir gibi etlerini ağzıyla çekiştirip guzâtı [yani tuğat] - mezkûreden biri götüne bir meşe odunu sokup odunun ucunu reng-i kazûrâtiyle sapsarı ettiğini ol hengâm da benden gayri et meydanında bulunanlardan kati çok kimesnelerin meşhûdu olmuştur. „

Müşârünileyhin görebildiğim eş'arı, tabiat-ı şâirâne mahsûlü değildir. «Sana ahval yazar havvasın cümleten rûşen» mısra'ı gibi sözler, şiir değil muntazam bir nazım addolunamaz. Zâten müşârünileyh, şâirlik iddiasında bulunmadığı gibi şâirlikle de mârûf değildir.

Ebüzziya Tevfik Bey'in Nümunei edebiyat'ta söylediği veçhile târihinin ibâresi «rekâketten ve ıstılah per-dazlıktan hâlî değil» ize de Kamus ve Bnrhan tercemeslerinde «İttihâz ettiği üslûb-ı ifâde başlı başına bir lisân-ı beyân ıtlâkına şâyândır denilebilir. „

Bayezid'deki Kütüphâne-i umûmî'de mahfûz 834 numaralı bazı âsâr-ı manzûmesi münderictir, âtideki gazeller oradan naklolundu.

**

(1) Ahmed Midhat efendi'nin «Târih-i ulûm nâmiyle yazmağa başladığı esere talebi üzerine -Cevdet Paşa, yazdığı intikadnâmede ki müsveddâtını Müşârünileyhin evrâkı arasında görmüştüm. - «Münib efendi'nin hemşerisi olan Âsım efendi; ilmînin kâbına varmamış ise de Kamus ve Burhânı Katî tercemeleriyle daha büyük hizmet eylemiş olduğu müsellemtandır» diyor (Stş).

Âsım efendi'nin kısa boylu, uzun sakallı olduğu - kendini gören bir zâtın ifadesine atfen- Dârü'tta'lim müdürü elhac İbrahim efendi merhumdan menkuldür. Fakat Âsım efendi'nin "Nümunei edebiyat",ta münderic resmindeki sakal ile İbrahim efendi'den menkul sakal arasında pek çok fark vardır. Nakilde, yahut resimde yanlışlık olmak melhuzdur. *Nümunei edebiyat*'ta Âsım efendi'nin resminin altına "Sultan Selim-i sâlis tarafından Gelenbevi İsmail efendi ile birlikte aldırılmış ve Mustafa Fâdil Paşa'nın meşâhîr-i Osmâniyye koleksiyonunda bulunmakla andan istinsâh ettirilmiş,, olduğu yazılmıştır.

Âsım efendi'nin 1204 de İstanbul'a geldiği, Gelenbevi'nin yine o sene Yenişehir'e azîmetle irtesi sene orada vefât eylediği ma'lûm iken resimlerinin birlikte aldırılması, bâhusus Âsım'ın İstanbul'a vürûdiyle beraber iştihâr ve Gelenbevi gibi bir allâme-i ma'rûf ile birlikte resmi yaptırılacak derecede pâdişah nezdinde ih-râz-i i'tibâr etmiş olması müsteb'ad görünür.

Gelenbevi'nin evvelce aldırılan resminin bilâhîre Âsım'ın resmiyle birlikte yaptırıldığına ihtimal verilse bunu da te'yîd edecek elde bir vesika yoktur.

— I —

Gazel

Mey içüp gerd-i kederden dilini sâf eyle
Rûh-i dilber gibi âyineni şeffâf eyle
Gerçi rindân-ı safâpervere hürmet lâzım
Sâkiyâ liyk demem bâdeyi isrâf eyle
Bu girişme bu tegafül bu nigâh ü bu edâ
Beni öldürdi o kâfir yeter insâf eyle
Gitme ey şâhsüvârım yalnız seyrâne
Uğur olsun yoluna bendeni irdâf eyle
Aramam gayrılara cevri ü cefâ eylediğin
Derdmend Âsım'ı tek mazhar-ı eltâf eyle

— II —

Hâsılın bilmem nedir vâiz bu kıl ü kalden
Var mı nef'in nehy-i mahbûb ü şerâb-ı âlden
Hatt-ı nevhîzin sana ızhârı ol mehpeykerin
Sûret-i mihr ü vefâ arz etmedir icmâlden
Ben senin zâlim bilürdüm böyle gaddâr olduğun
Âh gönlüm dediği divâne bilmez hâlden
Perçem ü lâ'linle hüsnün başka sûret bağlamış
Şûh u şîrin olduğun hakka o yâl ü bâlden
Âsımâ tanzîre bu nazmın nevâ yok kimseden
Liyk bilmem Kudsi (1) -i üstâd-ı bî emsâlden

— III —

Âşüfte olduğun güzel ey dil Halep'lidir
Perverde-i kibârdır elhak lekablıdır
Bâb-ül-ferec gibi der-i vaslı küşâdedir
Ammâ tarîk-ı medhali gayet teablıdır
Hatt-ı siyâhın ile beyâz-ı ruhın şehâ
Sahbâ misâl hâsılı şûr ü şegablıdır

(1) Halep müftisi.

Sôfi ider müdâm gıdâsını hâl ile
Zîrâ o duhterh-i rez ile yek neseblidir
Almış gibi peyâm-ı visâlin o gülruhın
Zîrâ hezâr-ı hâme-i Âsım tarablıdır

Burhanı Katî tercemesinin mukaddimesinde ve tezkire i *Fatin*'de münderic gazel:

— IV —

Niçe bir hizmet-i mahlûk ile mahzûl olalım
Sâil-i Hak olalım nâil-i mes'ûl olalım
Akalım pâyine bir bahr-i hamîyyet bulalım
Seyli-i himmetine mâ gibi mevsûl olalım
Biz de sûret virelim kendimize kabil ise
Girelim ehl-i safâ bezmine makbûl olalım
Getir ey sâki yeter eyledin işgal bizi
Bir zaman da mey-i bîgîş ile meşgul olalım
Kalmadan hâk-i mezellekte heman ey Âsım
Âzîm-i sûy-i semâ sây-ı Stanbûl olalım

Bibliyografya: Stş.

Ahmed (Bektaşî şairi) — Yaşadığı asrı kat'î olarak tayin edemediğim Ahmed adındaki bir Bektaşî şairinin bir kaç eserine tesadüf etmekteyiz. Muallim Bay Vâhid Lûtfî'ye aid bir mecmuada Ahmed namına bir nefes görülüyor. Köprülü - Hafız Ahmed Paşa kütüphanesindeki bir mecmuada da (No. 351) ekseri menbaların *Kul Nesimî* namına gösterdikleri meşhur,

Ben melâmet hırkasını kendim giydim egnime

manzumesinin epeyce nüsha farklarıyla *Ahmed* adlı bir şaire isnad edildiği görülüyor.

Bazı mecmualarda *Âşık Ahmed*, *Derviş Ahmed*, *Geda Ahmed*, *Kul Ahmed* mahlâslarıyla de bazı şiirlere tesadüf olunmaktadır (*Bu maddelere bakınız*). Bu muhtelif mahlâslı şiirleri aynı adamın yazmış olması mümkün olduğu gibi, başka başka şairlerin de vücade getirmiş olmaları ihtimal dahilindedir.

Son devirlerde yaşayan *Konyalı Koca Ahmed* adlı bir bektaşî şairinin de mevcudiyetinden haberdarız (*Bu maddeye bakınız*).

Şimdilik bu şairleri ayrı ayrı göstermek mecburiyetindeyiz.

Bay Vâhid Lûtfî'ye aid bir mecmuadaki Ahmed mahlâslı bektaşî nefesini aynen naklediyorum :

— I —

Erenlere yüzüm tapşura geldim
Yüzünüzde olan hak nûra geldim
Hidâyet idesiz men mûra geldim
Ayn-ı Cem'e başım indüre geldim
Âşıkım dizâre göz göre geldim
İziniz tozuna yüz süre geldim

İstersen sizlere mihmân olayım
Emrinize sizin fermân olayım
Dilerseniz heman kurbân olayım
Kabûl iderseniz yeksân olayım

Âşıkım dîzâre göz göre geldim
İziniz tozuna yüz süre geldim

Cân ile gönülden haccı uralım
Safâ semâ' idüp demler sürelim
İkrarsız olanı hacdan sürelim
Özümüz yoklayup dîzâr görelim
Âşıkım dîzâre göz göre geldim
İziniz tozuna yüz süre geldim

Erenler katında dardadır özüm
Dâim pâyinize sürerim yüzüm
Eyvallah demeden gayrı yok sözüm
Heman dîzârınız gözedir gözüm
Âşıkım dîzâre göz göre geldim
İziniz tozuna yüz süre geldim

Hak Muhammed Ali diyüp duralım
Ayn ı Cem oluben meclis kuralım
Lâ'net taşı ile Yezid uralım
Gele rıza var mı durup soralım
Âşıkım dîzâre göz göre geldim
İziniz tozuna yüz süre geldim

Haccımıza sakın girmesün naşı
kimse kabûl itmez pişmeyen aş
Sır vermekten yeğdir vermeğe baş
Hak katında görür gözleri şaş
Âşıkım dîzâre göz göre geldim
İziniz tozuna yüz süre geldim

Ehline ayandır bu sır da mutlak
Cennete gir dedi mü'mine çün Hak
Murtezâ Ali'nin yoluna pek bak
Rızayla virelim gül ile zanbak
Âşıkım dîzâre göz göre geldim
İziniz tozuna yüz süre geldim

Ayn-ı Cem'e budur şimdi niyâzım
Dost yüzüne karşı kılam namazım
Canım olsun size elde piyazım
Beyân ittim hacca gizlice râzım
Âşıkım dîzâre göz göre geldim
İziniz tozuna yüz süre geldim

Gerçi seversiniz âl-i Hayder'i
Şâd idin bu demde Ahmed kemteri
Kıskanmak mı olur hacda dilberi
Yolunuzda kodum cân ile seri
Âşıkım dîzâre göz göre geldim
İziniz tozuna yüz süre geldim

Ahmed (Bestekâr) XVI ıncı asır şairlerinden Ahmed hakkında *Hasan Çelebi* şu malûmatı veriyor.

« Ahmed : Burc u bârûsu kal'e-i sipihr-i minû gibi bülend ve refî' ve sevâd-ı letâfet nihâdî semâhat-i ehli-kerem gibi fesîh ve vesî' olan şehr-i İstanbul'dandır. Binâ emîni Hüseyin Çelebi'nin oğulluğudur. Tarîk-ı

ilme sâlik ve nisâb-ı fazla mâlik olup dânişmend iken nihâyet-i aşk u mahabbetten ki vücûd-i bihbûduna tabiat olmuş idi. Cefâ-yi dildâr ile sabr u karâra mecâli ve kendüde bâr-ı belâ-yi yâre tahammül ihtimâli olmayacak huzûr-i hazarı meşakkat-i sefere tebdîl itmeği ihtiyâr idüp Nil gibi etrâf u eknâf ı Mısır'ı geşt ü güzâr eylemiş idi. Andan dahi Mısır paşası olan İskender Paşa'nın oğlu Derviş Beğ ile Kudüs-i şerife vardıkda tâir-i rûh-i revânî âlem-i Kuds ü cinâna tayerân ve seyyâh-ı cânı mülk-i fenâdan maksad ı aksâ-yi seyrî olan âlem-i bekaya revân olmuş idi. و كان ذلك في حدود سبعين وتسعمائة. İlm-i edvârda bî nazîr-i rûzgâr olmağla bu çerh-i müseddes ve devr-i çenberîde muhammes ve murabba'ları şöhre i dâr ü diyâr ve makbûl ü memdûh-i sıgar ü kibâr olmuştur. Amel ve tasnifâtı makamâtı andelîb vâr pür gulgul-i âvâz itmişdir. Ve diyâr-ı Rûmda bağladığı muraba'lar âheng-i hoşhânân-ı lîâk u hicâz olmuştur. Ekser-i eş'ârı sâde ve âşıkane ve küşâdedir. Türkî ve Fârisî eş'ârı vardır. Hünerverân-ı a'câm ile muhâlâta ve musâhabeti ve kendüde dahi Acemzâdelik töhmeti olduğundan Fârisî eş'âr dimeğe dahi iktidârı var idi. Bu eş'âr anın güftârındandır :

زخوناب جگر چون لاله پر خون دامی دارم
بسیته چاکها ز دست کل پیرامی دارم

* *

هر بلا کاید ازان قامت بالا آید
چه توان کرد بلائی که زبالا آید

* *

رفتد از دل جای خود از دست دل بیاضم
دست نه بر سینۀ جا کم بدست آوردم

«Türkî eş'ârda da edâ-yi nâzûk ile bihemtâ ve teren-nümât-ı hoş edâ ile bülbül-i nağme serâ ve savt bağ-lamada bî nazîr ve cümle-i güftârı dilpezîrdir» deyen *Ahdî* de onun şu beyitlerini örnek olarak alıyor.

تاز غبار رخت کحل بصر کرده ایم
از همه خوبان شهر قطع نظر کرده ایم

* *

کم سخن کو بر قیبان که سخن بسیارست
سخن از لعل توای غنچه دهن بسیارست

* *

آنرا که با آن قامت بالا انکارند
عالی نظراند چه عالی نظراند

زهار مگو در دل احمد بگروهی
کز چاشنی عشق بشان بخیراند

Riyazî tezkiresinde ise şair için :

«Musikîdân olup bağladığı murabba'lar velvele en-dâz-ı kubbe i âsmân olmuş idi. Acemzâde olmağla eş'ârı lisân-ı Derîde vâki' olmuştur. 970 (M. 1562) hu-dûdunda fevt oldu» deniliyor. Onun,

بس که هر شب تا سحر در چشم بیدارم تویی
صبح چون طالع شود خورشید پندارم تویی

beytini yazan *Âşık Çelebi* de Ahmed'in hattat oldu-ğunu ve tâlik yazıda fevkalâde meharet gösterdiğini kaydediyor.

Bibliyografya : Aşk., Hsn., Ahd., Ryz., Scl.

Ahmed (Bey) — XVI nci asır şairlerinden *Ahmed* hakkında Hasan Çelebi şu malûmatı veriyor :

“Ahmed Beğ : Sâhib kırân-ı zaman merhum Sultan Süleyman Hân Kal'e-i Sektüvâr'ı muhâsara itdikte gülistân-ı cinâna revân olan Nişancı Mehmed Beğ'in oğludur. Yetmiş bin akçe tîmâr ile dergâh-ı âli müteferikalardandır. Müdâm âvâze-i kûs-i kemâl ve ma'rifette dâimâ ehl-i irfân ile muâşeret ve musâhabette tabîat-i şiriyyesin i'mâl itmiş ve cûybâr-ı selâkat-ı nazmiyye ile nihâl-i kemâli kemâle yetmiştir.

Eş'ârı aşıkane ve sâde ve maârifi gibi hadd ü adeden ziyâdedir. Bu tezkireye tahrîr olunmağışün bu fakîre irsâl itdüğü eş'arındandır :

Derd-i aşk ı yârile düşdüm belâ vü mihnete
Bana tîmâr eyleyüp girme tabîbim zahmete
Kûyine varup acab mi vaslın itsem ârzû
Tâlib-i dîdâr olan itmez kanâat cennete

* * *

Vasl-ı ma'sûk ile zevk itdi dimişsin sôfi
Nice ben vâsıl isem sen o kadar rahmet bul

* * *

Hiç kimse başa çıkmaz aşk ile bu cihanda
Leylâ hevâsiyle Mecnun gezer yabanda

Pervane Bey mecmuasında “ Ahmed Bey „ başlıklı bazı gazeller kayıtlıdır. Bu manzumeler ihtimal ki bu şairindir.

Bibliyografya : Hsn.

Ahmed Bey (Tütünsüz) — Rıdvan'a bak.

Ahmed (Bursalı Pareparezade) — XVI nci asır şairlerinden Ahmed hakkında *Âşık Çelebi* şu malûmatı veriyor. :

Ahmed Çelebi Pareparezâde : Bursalıdır. Mebde ve menşede Silivri kadısı iken Şehnâme bahrinde cem'itliği Tevârih-i Âli Osman'da bu vechile beyân etmiştir:

Şu arada hatm oldı bu dâstan
Ki b'ir ravzadır çevresi gülsitan
Görenler melâletden âzâddır
Seni bilmezem bana Bağdâd'dır
Sorarsan ne yirdendürür menzilim
Brusa'da kandandır âb ü gîlim
Halâvetde benzer heman sükkere
Sorar isen adidürür Gök dere
Henüz girmedi şehre ol hoşgüvâr
Kenârınd - anun bir güzel köşk var
Eğerçi ki bir kurı karaltıdur
Behişt anın üstü vü yâ altıdur
Hudâ'nındürür gerçi âlemde milk
Veli bendenindürür ol gölgelik

Merhum dânişmendliğinde manzûr-ı ekâbir ve meşhûd-i nazar ve makbûl-i fuzalâ imiş. Fenârizade Kadı asker Şah Çelebi'den mülâzim olup ba'dehu kadı olmuştur. Hayli zaman Silivri'de kadı olmuştur. İttifak bunun üzerindedir ki anın gibi müttekî ve müstakim

vilâyet-i Rûm'a gelmeye ve kuzât içinde nazîri olmaya. Yazın içine bir ak şal ve kışın bir gök kapama üstüne bir Selânik çukası ve başında bir donuzlu çalması var idi. Mülk ata ve mülk kula mâlik olmuş değil idi. Hâdimi kazâda muhzir ve mülâzemette ecîre münhasır idi. Ve mahkemesinde döşettiği bir hasır idi. Kadılığa gitse kirâ bârgîri tutar, semerinin üstüne bir seccâde salup biner idi. Ma'zûl oldukta yol harcına bir kitâbın satar ve İstanbul'a gelse mülâzemeti harçlığıyçün kitâbet iderdi. Ve yanında rûsûm ı mersûmun hadd-i muayyeni yoğidi. Sicil ve huccet mukabelesinde bir akçe ve iki akçe virdiklerin alurdu. Demez idi ki bu az idi bu çoğidi Ammâ nûrâniyyet-i hakkaniyet ve bereket-i istikametle bir mehâbet ve salâbeti var idi ki beğler ve yüceler hâh ü nâhâh emrine fermanber ve yanında her biri bir berk-i tereden kemter idi. Tenfîz-i ahkâm ve tenkîd-i şerâyi'-i islâmda ve kat'-ı kazâyâ-yi hisâmda seyf-ı sârim ve bilcümle kitâb hükmünce kadı ve hâkim idi. Ammâ ayb Hudâ bâde ve aşk-ı pâkile mest ve mahbûbperest idi. Ekser-i nâyiblerinden birinin ya bir muhızırının bir kabilce oğlancuğun bulup Gülistân okudurdu. Kendisinden evlâd gelmeyüp ol hasretten illerin oğlancukların ohşamağla gönlün avudurdu. Âhır kazâsı ki Tırhala kazâsıdır. Ana Kadı oldukta kadiasker ibrâmile bit pazarında bir donmuş mor ıskarlata çuka alındı. Bu çuka bana tabut örtüsü olur diyerek kazâyâ salındı. Hikmetullahın ol kadılıkta ecel önünü aldı. Sene 810 de (M.1560) gitti. Don saldı. Mor çuka eskisi arta kaldı.

Merhûmun her fende eli husûsâ nazımda medhali var idi. Şi'ri şûh ve sâde ve hoş âyende ve küşâdedir. Çırağı *Lâmiî*'den yakar. Anın muktebes-i pertevi ve anın peyrevidir.

Silivri kadısı iken Şehnâme tertîb idüp Sultan Süleyman merhûm Alaman seferinden dönüşünde rikâb-ı pâdişâha ithâf kasedtikte Lâmiî ile meşveret idüp mektub göndermiştir.

Ve Ali Bâli nâm bir dilber sevüp ölecek hasta gibi sayıklayarak sözün ana döndürmüştür.

— Süret-i mektûb-i mezkûr-i manzûm —

Eyâ mahrem-i işret âbâd-ı subh
Mesihâ yi anber nefes bâd-i subh
Dem-i nevbahâr irse ferrâş-ı bağ
Hazan fash irdikte nakkaş-ı râğ
Seherden durup azm-i hazret iden
Süleyman serîrine hizmet iden
Ulüvv-i azîmetle pervâz iden
Muhammed livâsın serefrâz iden
Sebükpây ol ey peyk-i İsâ nefes
Ki düşdi hevânile cânê heves
Selâm ü tahiyât-ı anber nesîm
Bekavl-i selâm-ı ve kalb-i selîm

Revân eyle ol meclis-i âliye
 Ki müştâkdir cennet-i âliye
 Müşerref it ehl-i safâ sohbetin
 Ziyâret idüb Lâmiî hazretin
 Ne hazret ki Hassân-ı devr-i zaman
 Ne Hassan Mesîhâ-yi mu'ciz beyan
 Duâ it dil-i ârzû mendile
 Hem it meşveret ol hudâvend ile
 Eğer câiz ise icâzet buyur
 Keremden safâyile himmet buyur
 Ki âdınla âlemde bir ad idem
 Kalem kat' idüb kıssa bünyâd idem
 Fürûğum gören günden idüp ferâğ
 Diye Lâmiî'den yakubdur çırâğ
 Eğer hâm ise hâme ney şekkeri
 Buyur zarf-ı helvâ idem defteri
 Geçem geçmez ise ben ol şiveden
 Çekem desti bâlâdaki miyveden
 Dimişler dürer hem yemişler şeker
 Ki er fahr ider âlet işler hüner
 Müheyyâ gerekdir ifâf ü kifâf
 Kim âyîne i cân ü dil ola sâf
 Maâşım elini felek itti teng
 Gönül kaldı bengî vü akl oldu deng
 Maîşet değildir heman âb ü nan
 Gıdâ oldürür ki ola kut-i can
 Ki bir serv-i nâzım gerek nâzenin
 Ki cüllâb idem lebleri sükkerin
 Dil oldukça endişeden huşk nağz
 Bu cüllâb-ı can ağzını ide mağz
 Çü yâkutu zevkın idem kut-i rûh
 İre âlem-i gaybdan bin fütûh
 Hem âyîne-i tab'ım olmağa sarf
 Açıb sînesin seyr idem tâ benâf
 Çü kaşları fikriyle yazam makal
 Sözüm evc-i hikmetde ola hilâl
 Çün ol vâsıtayla suna destbûs
 Ney-i kand ola lâme-i pür füsûs
 Veger lûtf u iksâ.ı pâbûs ola
 Kalem cilveler id. tâvûs ola
 Bu özrüm kavîdir heman ey hümâm
 Bahânedir ayrukları vesselâm

— Cevabnâme-i Lâmiî Çelebi elmerhum be-in mektûb —

Gel ey mekteb-i canda alan sebak
 Sözün tâze helvâ vü zarfı varak
 İrişmişdürür hâme ney şekkeri
 İrişdirenin var ola elleri
 Elin çekme bâlâ diyüb miyveden
 Ki ol sana bâlâlanur şiveden
 Söz ehlini bulur serencâm ı kâr
 Kanatlandırı gör sözi Şeyhi vâ
 Cihanda kanâat gibi genc var
 Müheyyâ vü hâzır niçe renc var

Veli şol gıdâ özlemiş anı can
 Bulmaz fedâ itse bin cânı can
 Eğerçi komuşlar anı bahş-ı gayb
 Veli vardır anın vücûdunda rayb
 Anı isteyenin çoğı oldu aç
 Gerekse sen ağzını poryaza aç
 Bu şerbet suvara diyu mağzını
 Eđerler perîler senin ağzını
 Tutalım sana yâr ola dilberin
 Kanî hâk-i pâyine sîm ü zerin
 Bilürem seversin Ali Bâli'yi
 Veli sevmez ol kîse-i hâliyi
 Açar gerçi âyîneyi nâzenin
 Firâkında olmasa âh ü enin
 Açıp seyr idem dirisen sînesin
 Şikest itmese gönlün âyinesin
 Gönül bend-i zülfüne olup esîr
 Diye İnne hazâ leşey'ün asîr
 Elin öptüğünce tutub yumruğa
 Döge döge başın döne tomruğa
 Ayağını öpmeğe eğdikce baş
 Eteğine dildâr doldura taş
 Kalem tut ki himmetdürür hem'inan
 Süvâr ol bu meydanda cevân künan
 İcâzet dilersen beşâret yeter
 Eğer ârif isen işâret yeter

Merâtib-i kazâda takdiri te'hîr idüb yüze tâlib iken
 bir bulundukta dimiştir :

Gözlük ile görmek uman yüzlüğü
 Niçün ider ola bu yüzsüzlüğü
 Her ki yüz için ide yetmişde ceng
 Benzer ana öğrene seksende çeng
 Zinde değil ol kişi kim sindedir
 Altmış ile yetmiş arasındadır
 Ömr sarâyında çoğalsa kovuk
 Sofya havâsı ola gayet souk
 Saç ağarub oldu sakal üstübi
 Kangı gözünle göresin Üsküb'i
 Hiç ola mı köteği sovmuş koca
 Ilıca havzında güzeller koca
 Kati hazer eyle ki Karatava
 İde gümüş tepsiyi odun tava
 Düşür önün söyleme samur samur
 Döğme Samakov deyu souk demür
 Gözlerinin yaşın idersen Meric
 Filibe'ye akmaz emek çekme hiç
 Gerçi gidersin Yenice'ye becid
 Korkum oldur virmeye Vardar geçid
 Anca hevâyi idesin çerh vâ
 Kapu açınca sana Demürhisar
 Oldı sana bengi hayâli Fenar
 Sîne-i süzânın anınçün yanar

Karasu'yı gözlüyordun sû be-sû
 Âhır ine gözlerine karesu
 Dimetoka diyu çok itme figan
 Kişinin ol rîşine doğrar soğan
 Gerçi ümid atına urdun kefe
 Menzil ala mı ki irakdır Kefe
 Kime safâ himmet iderse baba
 Harasu'dan Niğebolu'ya sapa
 Tut ki Filorina'nın akçesi çok
 İllâ nidelim ki filorisi yok
 Anca ciğer itti Manastır rîş
 Deyr-i belâdır sakın olma keşiş
 Ol ki Gelibolu'yı eyler taleb
 Yüzi gözi turşu satar ne aceb
 Ditreyüb el olıcak ayak sakat
 Fikr-i Galata ola gayet galet
 Hazret-i Eyyüb er ocağıdır
 Kim görür anı ki İrem bağıdır
 Hak ne nasib eyler ise râzı ol
 Hâkim i bil-hak odürür kadı ol
 Artuğu kutun heman eksilmesün
 Beş ile on arası eksilmesün
 Gerçi bu yolda koca kurnaz çok
 Bencileyin bir yeler unmaz yok

Atayî, Şakayık zeylinde diyor ki :

«Bu fakîr 1035 senesinde Tırhala'ya kadı olmuştum. Senâ-i cemîli kemâ fil-evvel ve an'ane-i rüvâtı müselsel buldum. Merhum *Âşık Çelebi* Tezkiretüşşuarâ'sında bunları yazup râiz-i tab'.ı ehl-i kemâl ve fâiz-i çeşme-i maârif i ashâb-ı hâl olan aşk-ı hülân ile serkârî olduğun iş'âr ittikten sonra hemşehrisi Lâmiî Çelebi ile manzum mükâtebelerin îrâd eylemiş ve 932 tarihinde Silivri kadısı iken Şehnâme bahrinde Tevârih-i Âl-i Osman nazmını isnâd eylemiş lâkin îrâd eylediği ebyât övr âver-i cünha-i isbât olmamağın tahrîri revâ görülmeyüp mahalline işâretle iktifâ olundu. »

Sicil'de ise — Şakayık zeylinden naklen — kısaca şu malûmat kayıtlıdır :

“ Ahmed efendi (Pareparezade) : Bursalıdır. Müderris, Tırhala kadısı oldu. 968 de orada vefât eylemiştir. Rûm'de bunun gibi bir kadı gelmemiştir. Tırhala'ya azîmetinde ahâlî istikbâline çıktılar elbisesi köhne olmağla kendüsünden kadıyı suâl eylediler. Bu da evet geliyor diye geçüp gitti. Ve mahkemeye yalnızca girdi. Ahâlî hâle sonradan vâkîf oldular. Nazma muktedir mezanneden bir zât idi. Şehnâme bahrinde Târih-i Osmânî yazmıştır. »

Bibliyografya : Aşk., Şky. Aty., Scl.

Ahmed Cânî (XVI ncı asır divan şairlerinden)— Pervane Bey mecmuasında (*Yegâne nüshası Topkapı sarayı kütüphanesinde*) Ahmed Cânî mahlâslı bir manzume kayıtlıdır. Bu şairin Pervane Bey'le muasır olduğunu tahmin edebiliriz. Diğer menbalardan hiç

birinde bu mahlâsla başka bir şi're rastlamadım. Mecmuada da onun yalnız aşağıda yazılı olan gazeli kayıtlıdır:

— I —

Bilürim destin üstünde girihler görinen elhak
 Mücellâ âb-ı sâf üzre unıur mevcler ancak
 Hilâl âsâ ki destinde o penç engüşt-i sîmînin
 Mahabbetnâmedir gûyâ ki kabzında birer barmak
 Kefin mir'ât-ı İskender değil midir ki hem el'an
 Yed-i beyzâ-yi Mûsâ'dır görünür nûr-ı Hak mutlak
 Berâber nic-olur Yûsuf sana Mısr-ı melâhatte
 Bir olmaz ey hilâl ebrû meseldir elde beş barmak
 Kalem barmakların öpmekle yazılır gönül didim
 Didi kim kimin elinden gelür ârif gönül yazmak
 Ben anın aya benzettim elin ol beş hilâl üzre
 Benât-ün-na'ş gibi kim virür nâhunle'i revnak
 Görüp avcunda barmağın bükük ey *Ahmed-i Cânî*
 Yaraşmış desti içinde gül ile gonce-i zambak

Bibliyografya : Prv.

Ahmed Celâleddin (Dede) — 1270 — 1853 de Gelibolu' da doğdu. Babası Gelibolu mevlevîhanesi şeyhi şair Hüseyin Azmî Dede'dir (*Azmî maddesine bakınız*). Onun da babası aynı tekkenin şeyhi olan Ali İzzet Dede'dir.

Bizzat şair ecdadına dair şunları söylüyor :

«Büyük ceddin Kara Mustafa Dede Şemsî Mehmed Dede'nin zamân-ı meşihatinde Galata mevlevîhanesi ser-tabbâhı iken 1163 sene-i hicriyesinde (M.1749) inhilâl eden Gelibolu mevlevîhanesi meşihatine ta'yîn olunmuş, 1198 târih-i hicrisinde (M. 1783) vuku'-i vefâtı üzerine büyük mahdûmu Hüseyin Bedreddin efendi cânîşîni olmuş, on iki sene sonra, yani 1210 (M.1795) târihinde o da âlem-i bekaya intikal edince o vakit henüz on üç yaşında bulunan büyük babam Ali İzzet efendi'nin çocukluğundan istifâde emeliyle meşihate göz dikenler bulunduğundan büyük hemşiresi Emine Hanım çocuğu alıp İstanbul'a gelerek Galata mevlevîhanesinde misâfir olurlar. Mûmâileyhâ Emine Hanım çocukla beraber o zaman Sadriazam bulunan Manisalı Mehmed İzzet Paşa'nın huzûruna çıkup tezallüm i hâl ederler. Paşa, Konya'ya yazar. Çelebi efendi tarafından meşihatnâme gelince bunları da'vet edip meşihatnâmeyi kendi eliyle çocuğa teslim ve tebrik ettiği sırada, «Sen benim adaşım imişsin, oğlum Allahın verdiği kimse alamaz» deyerek lâtife eder. O tarihte Galata mevlevîhanesi postnişîni bulunan Şeyh Galib büyük babama semâ' meşk ve tâ'lîm ettiğinden kendisinin semâ' dedesi Galib Dede'dir.»

Azmî Dede (1287-1870) de Mısır mevlevîhanesi şeyhliğine naklen tayin edlince Ahmed Celâleddin de babasıyla birlikte Mısır'a gitti. O zaman 17 yaşında olan şair, bir taraftan hususî hocalardan ders alıyor, diğer taraftan da Camiülezh'er'e devam ediyordu. Muayyen tahsilden sonra icazetname almaya muvaffak oldu.

Ah.

Abdülgaffar, Şeyh Muhammed Ebû Raşid gibi Mısır âlimlerinden arapça, bir müddet Mısır'da kalan şair Manastır'lı Nail'den de Farsça okudu. Sabit, Vecdî ve Antakyalı Abdullah Necib gibi şairlerden de istifade etti.

Musiki ile de ciddî bir surette alâkadar olmuştu. Klasik musikimizin en güzel parçaları ile, mevlevîhanelerde okunan âyin ve naitlerin kâffesini öğrendi. Bir çok kimselere de öğretti. Alafranga nota ile Hamparsum notasını da lâyıkiyle elde etti. Ney çalmak hususunda da büyük bir muvaffakiyet göstermişti. Aziz Dede ve Tavşanlı'lı Mehmed Dede gibi kıymetli neyzenlerle muasır olan Ahmed Celâleddin, güzel ney üfleyenler arasında büyük bir mevki sahibi oldu.

Şair, bana verdiği bir varakada diyor ki :

« Asıl benim üstâdım Mısır mevlevîhânesi şeyhi olup fenn-i musikîde üstâd-ı kâmil olan pederim merhumun selefînin selefî Mustafa Nakşî Dede'nin yetiştirdiği en güzîde telâmîzinden Hıdîv-i Mısır Abbâs-ı evvel'in kölesi Mehmed Subhi Bey'dir. o zamânın en ma'rûf dedegânından da istifâde ettim. »

(1290-1873) de mevlevîlik erkânı üzere çileye soyundu ve ayaklıktan başlamak suretile meydancılık ve kazancılık hizmetlerini ifa etti. Çilesini bitirdikten sonra tekkeye kudümzen başı, daha sonra da neyzen başı oldu.

Babasının ihtiyarlığı dolayısıyla tekkenin bütün işlerini üzerine almıştı. (1311-1893) de Azmî Dede vefat ettikten sonra mevlevîhanenin meşihati, şairin ağabeyi Ahmed Bahaeddin Dede'ye tevcih edildi.

Ahmed Celâleddin bir müddet sonra İstanbul'a geldi. Üsküdar'da satın aldığı bir evde inziva hayatı geçirmeğe başladı.

Şair, Bay İbnülemin'e verdiği varakada bu tarihten sonraki hayatını şu yolda bildiriyor (Sts) :

"1326 sene-i hicriyyesinde (M. 1908) vekâleten ve 1327 de asâleten Üsküdar mevlevîhânesi meşihati ile Mesnevîhânlığına ta'yîn olundum. Bu vazife uhdemde iken 1328 Receb-i şerifi guresinde ilâve-i hizmet olarak Galata mevlevîhânesinin şeyh vekâletiyle Mesnevîhânlığına me'mûr oldum. Selefim Atâullah efendi merhûmun sene-i mezkûre Ramazân-ı şerifinde irtihâli üzerine asâletim icrâ olundu. Dergâhların seddi tarihine kadar dergâh-ı şerif-i mezkûrun hizmet-i meşihatinde bulundum. İki sene Üsküdar ve on altı sene Galata mevlevîhânelerinde nezr-i Mevlânâ vechile on sekiz sene bilâ inkitâ' Mesnevî-i şerif dersi takrîr eyledim.

Elsine-i selâsede şiir söylerim. Eş'arım bir dîvançe teşkil eder. O lisanlarla yazılmış bir hayli mektûbâtım vardır. Arabî ve Türkî muhtelif mevzu'lara dâir tertib ettiğim duâlar cem'edilse mükemmel bir duâ mecmuası vücûde gelir. Elyevm inzivâgâhımda bazan nazm-ı eş'âr ve bazan sohbet-i ahhâb ile demgüzâr olmaktadır. .

Ahmed Celâleddin, pek genç yaşında iken şiir söylemeğe başlamıştır.

Gönül bir zâlîme mâil o da yâr olmadı gitti
Cefâkâr oldu gitt.kce vefâdâr olmadı gitti
Garîb illerde kaldım vuslat-ı didârına müştâk
Benim hâliinden ol cânan haberdâr olmadı gitti

gibi beyitleri ihtiva eden bir gazel, onun ilk vücûde getirdiği manzumedir.

Medhiye, kaside, tarih, kıt'a, gazel ve rubailerden mürekkebe olan divanında Sultan Divanî, Ağazade Mehmed Dede, Rasih, Reisülküttap Hayrî, Bahariye mevlevîhanesi şeyhi Hüseyin Fahreddin, Veled Çelebi gibi şairlerin gazellerine vücûde getirilen tahmisler de münderiçtir.

Ahmed Celâleddin, bir hayli Arapça ve Farsça manzume de yazmıştır. Hayatının uzun bir kısmı Mısırda geçen ve Camiülezh'er'de okuyan şairin cidden kuvvetli bir arapçası vardır. Arap şairlerinden çoğunun müsamerat ve divanlarını okuyan ve bir çok Arap şiirlerini ezberlemiş bulunan Ahmed Celâleddin, İslâmî ilimlerde de rûsuh sahibidir. Bilhassa tasavvufta ve Mevlâna'nın Mesnevî'sini anlamak ve anlatmak hususunda onun büyük bir iktidar sahibi olduğu muhakkaktır.

Ahmed Celâleddin'in yazdığı mektuplar da epeyce bir yekûn tutar. Bu yazılarda onun,

Âştık-ı dirîne müştâk-ı cemâl
Elfakîr-ül-Mevlevî Ahmed Celâl

imzasını kullandığı görülmektedir.

Kudretli bir ifade kabiliyetine de malik olan Ahmed Celâleddin, şiirlerini neşretmiş değildir. Fakat Şark

zevkını benimseyenler arasında onun eserleri de şöret kazanmış ve hattâ Ali Fakrî, Ahmed Remzî, Nâzım Paşa, Üsküdarlı Talât, Bostancılı Sami, Emin Hâkî, Bağdadlı Reşid gibi şairler onun bazı gazellerini tahmis veya tanzir etmişlerdir.

Bay İbnülemin Mahmud Kemal diyor ki (Stş) :

“Ahmed Celâlüddin efendi fazilet-i ilmiyye, siyret-i hasene ve vekar ü temkîn ile ma'rûf olan erbâb-ı kemâldendir. ,,

Bir kaç manzumesini örnek olarak alıyorum :

— I —

Dilde esrâr nihân olsa da bir olmasa da
Canda envâr iyân olsa da bir olmasa da
Def' için hüzn ü gamı vech-i hasen kâfidir
Sebze vü âb ı revân olsa da bir olmasa da
Bir gün elbet bozular nakş ı cemâl-i hûban
Bozulan hüsn ile ân olsa da bir olmasa da
Fahr iden ilmile gafil ise râz-ı dinden
Fahr-i Râzî i zamân olsa da bir olmasa da
Nazarımda kader ü cebr ü vücûb u imkân
Âlem-i kevn ü mekân olsa da bir olmasa da
Bâde-i vahdet ile mest olan uşşâka *Celâl*
Sâki vü ritl-ı girân olsa da bir olmasa da

— II —

Olalı manzarım Cemâlullâh
Eyledi kalbimi tecelligâh
Eynemâ sırrı âşikâr oldı
Neye baksam Fesemme vechullah
Bütün eşyâ mezâhir-i Hak'dır
Cümle esmâ buna delil ü güvâh
Senin olsun ibâdetin zâhid
Bana lâzım değil sevâb ü günâh
Zâhir-i şer'de sukut eyler
Mest ü divâneden vücûb-ı salâh
Rind i meyhâre bâdeye kanmaz
Olur içtikçe hâli mest ü tebâh
Nitekim duymaz itse âşık zâr
Vech-i yâre ne rütbe hasr-ı nigâh
Farkı ne vasl ile firâkın ana
İki hâletde eyler âh ile vâh
Âşıkâ subh ile mesâ birdir
Nûr u zulmet ile sefid ü siyâh
Küfr ü imâna iltifât etmez
Hak'ka nâzırdır ârif-i billâh
Kayd-ı dünyâ vü âhîret ne revâ
Ana kim olmak ister ehlullah
Hesti vü nîstî kuyûdundan
Geçen olmaz esîr i mansıb u câh
Fark olunmaz bir özge hâletdir
Âlem-i aşkda gedâ ile şâh
Fakr ile fahr eder nemedpûşân
Yeğdir efserden anlara bu külâh

Hemm ü gamdan halâs için yokdur
Dergeh-i Mevlevî'den özge penâh
Söylerim vecd ile simâ' ederek
Na'rezen pâykûb vâşevkah
Hamdülillâh *Celâl* aşk-ı Hudâ
Bana oldı delil ü mürşid-i râh
Kalmadı dilde meyl-i hubb-i sivâ
Besdir Allâh Lâilâhe sivâh

— III —

— Yeniş:hirli Avnî'ye nazire —

Lebi yanında akîk-i Yemen nedir bilmem
O lezzet-i lebe nisbet leben nedir bilmem
İzâr-ı sâfı arakrîz iken yanında anın
Safâ yi jâle ne dürr-i aden nedir bilmem
Gönüllere iden ilka-yi hubb u buğzı nedir
Sevilmeyen sevilen kim seven nedir bilmem
Nevâ yi bülbüle güldür sebep denir ammâ
Sadâ-yi müz'ic-i zâğ u zegan nedir bilmem
Meşâma ermedi büy-i vefâ bu gülşende
Şükûfehâ yi gül ü yâsemen nedir bilmem
Dehânım üzre uruldı kilid-i hâmuşi
Enîs-i samt u sükûtum suhan nedir bilmem
Minah mihen negam u gam yanımda yeksandır
Aceb bu hâl ile zevk u hazen nedir bilmem
Bu cilvegâhda eşyâ mezâhir-i Hak'dır
Ganî fakîr ü kabîh ü hasen nedir bilmem
Kemâl ü fazla nazar eylerim libâsa değil
Kabâ-yi atlas abâ-yi kühen nedir bilmem
Makamı âlem-i itlâk iken aceb rûhun
Anâsır ile mukayyed bu ten nedir bilmem
Eğer zuhûr u butundan ibâret ise bu devr
Gidiş gelişde giden kim gelen nedir bilmem
Bu bezmgâhda encâm-ı kâr mevt olıcak
Hayât-ı âriyete bu mihen nedir bilmem
Nişîmen-i ebedî zîr-i hâk olunca *Celâl*
Binâ-yi kasr-ı meşîd ü dimen nedir bilmem
Cenâb-ı Avnî'yi tanzîre kudretim yok iken
Bu ârzûya beni sevkeden nedir bilmem

— IV —

Benim gibi gören ol şûhî mübtelâsı mıdır
Nigâhı her görenin âfet ü belâsı mıdır
Revâ mıdır dem-i pîride nevcevan sevmek
Bu ibtilâ acabâ gönlümün cezâsı mıdır
Neden ki tâzeye meylimde ihtiyârım yok
Bu hâle bâis olan hilkat iktizâsı mıdır
Tenin kıvâm-ı hayâtı gıdâ-yi sûrîdir
Acab mahabbet-i cânan dilin gıdâsı mıdır
Olursa keşti-i dil bâdbanküşâ-yi heves
Yem-i mahabbet-i cânâneye hevâsı mıdır
Tabîbe derd-i dilin çâresin suâl ettim
Visâl-i yâr aceb ol yârenin devâsı mıdır
Dedi tabîb lika-yi habîbdır âyâ
Senin de maksadın ol di'berin likası mıdır
Şifâsı vuslat-ı cânandır İbn-i Sînâ'nın
Günûn ı âşıkâ Kanûn ile Şifâ'sı mıdır

Nedir bu hâlet i meşî fezâ-yi aşka sebeb
Meyin safâsı mı sâkîsinin edâsı mıdır
Gönülde bu tarab engîz-i vecd olan acabâ
Neyin nevâsı mıdır mutribin sadâsı mıdır
Miyân-i âşık u ma'sûkda bu nâz ü niyâz
Tel ehlinin dahi kanûnı muktezâsı mıdır
Celâl o şûh-i sitemkâra keşf-i râz etme
Bu hâl-i zâr anın kim bilir rızâsı mıdır

-- V --

— Nazif Dede'ye nazire —

Dilâ sûz-i derûnı sînesi biryân olandan sor
Mahabbet nârını pervâne veş sûzân olandan sor
Sebebdir tâbiş-i ruhsâr-ı cânan sûziş-i cânê
Tef-i aşkı zülâl-i lâ'line atşân olandan sor
Eğer uşşâk-ı zâre mahrem-i râz olmak istersen
Bu râzı bülbül âsâ hemdem-i efgan olandan sor
Rübâb-ı sînesi sûrâh sûrâh olmayan bilmez
Firâk-ı yâr şerhin ney gibi nâlân olandan sor
Gül ü mül bûy-i sünbül nağme i bülbül makalâtın
Gülistân-ı safâda lâle veş handân olandan sor
Firâk-ı yâr ile zâr ü dilefgâr âşkın hâlin
Şeb-i deycûr-i gamda tâ seher giryân olandan sor
Mecâza meyl ider mi mest olan câm-ı hakîkatten
Bu hamrın neş'esin nûşeyleyüp sekrân olandan sor
Ne bilsün nefsin mahkûm olan ahkâm-ı tevhîdi
Bu sırr-ı vahdeti sen âşinâ-yi cân olandan sor
Bulur gavvâs-ı ma'nâ bahr-ı dilde çok güher ammâ
O dürr ü cevher-i cânı dili ummân olandan sor
Celâl-i zâr olmuş mahrem-i halvetserâ yi dil
Rümûz-i aşkı iklim-i dile sultân olandan sor

-- VI --

— Veled Çelebi'nin gazelini tahmis —

Bir dil ki anda sırr-ı ezel muntavî olur
Seyri tarîk-i Hak'da sırat-ı sevî olur
Molla-yi Rûm'un elbet o da peyrevi olur
« Bir yerde kim cenâb-ı Celâl'in evi olur »
« Bî şübhe anda niçe velî münzevî olur »

Bahre irüp te târik-i nehr olmak isteyen
Tiryâk vâre muslih-ı zehr olmak isteyen
Âsûde-i rezâil-i şehre olmak isteyen
« Âzâde-i gavâil i dehr olmak isteyen »
« Billâh merd-i âkıl ise Mevlevî olur »

Yok böyle bir kitâb-ı ledünnî zamânda
Kur'an gibi ki tercemesi her lisânda
Esrâr-ı vahyî nazm ile şerh ü beyânda
« Bak Mesnevî'ye var mı nazîri cihânda »
« Tanzîr edilse Mushaf eğer Mesnevî olur »

Gönlümde meyl i âlem-i bâlayı tutmuşum
Esfelden i'tilâ ile a'lâyı tutmuşum
Zevk-ı velâ ile reh-i Mevlâ'yı tutmuşum
« Ben isr i pâk-i hazret-i Molla'yı tutmuşum »
« İnsân ise Veled pederin peyrevi olur »

— VII —

— Arapça gazel —

ولما رأيت البدر في وسط الدنيا
تذكرته والشئ بالشئ يذكر
حكى الشمس محبوبى ضياءً وبهجة
بوجه حبى النور بل هو نور
ان كان حبى قد تجلى بذاته
لعبين عياناً عز الله اكبر
بذكر اسمه دوماً لسانى لا يهج
وقلى بسر المسمى يتفكر
وشاغلى عما سواه هواه اذ
له مشهد فى كل شئ و مظهر
و صار خيالاً وصف حالى بعبه
ادور هياماً بالهوى اتجير
اورى بلدى ما مرادى بها سوى
جمال حبيبى لى محياه منظر
فان حادى بالوصل او لم يجد به
على كل حال فى الهوى اتصبر
رضاه عن قلبى وغاية بغيتى
كفانى فخرأ بالحبية اذكر
ويوم يقوم الروح والناس كلهم
وانى باهل العشق فى ذاك احشر
اورا بكونى عاشقاً ذا صباية
بذا قد قضى روى و هذا المقدر

— VIII —

— Farisî Rubaî —

دوگاه ترا رفع کنم دست دعا
راهم نما باب اجابت بکشا
من حلقه باب کرمت بکرفتم
بکشای در رحمت و بر من بخشا

— IX —

ماز آمده ام هر آنچه هستم شاها
کیرم که بدم کبرو یهود و ترسا
تا ب شدم و دخیل لطفتم کشتم
تومرد نیم ز لطف و عفوت حاشا

— X —

ماز آمده ام بجرم بسیار و خطا
تا ب شدم از هرچه کردم حالا
صدبار ذکر توبه شکستم اما
قتل تو امیدست مرا بار خدا

Ahmed (Celvetî, Karamanîzade) — XVIII inci asır şairlerinden Ahmed hakkında *Ramiz* şu mâlûmatı veriyor :

« Kayd-ı mahlâstan âri meşâyih-i Celvetiyeden Karamânîzade dinmekle şehîr celîl-ül-mikdâr bir şeyh-i mahmidetgîr idi. Müddet-i medide Ensârî kapusu dâhilinde Emir Buhârî zâviyesinde postnişin-i makam-ı irşâd ve sinn-i şerifleri yetmiş sâlden izdiyâd iken 1149 (M. 1736)senesi hudûdunda âzim-i vahşet âbâd ve hemsâye-i Ebû Şeybetül Hadri رضي الله عنه olmağla dilşâd olmuşlar idi. Şeyh-i mezbûr ahlâk-ı hamide ile meşhûr ârif i dil bir zât-ı şîrin şemâil idi. Tasavvufâne eş'arı ve âşıkane güftârı vardır. Bu na't-i şerîf vâridât-ı tab'-ı lâtifleridir :

— Na't —

Senin zâtın kamu medhe ehakdır yâ Resûlâllah
Ne denlü medholunsa mâsadağdır yâ Resûlâllah
Sirâc-ı nûr-i hüsnündür iden âfâkı pür envâr
Bu kurs-i şems ana zerrin tabakdır yâ Resûlâllah

Dü âlem ehline feryâd res zât-ı şerifindir
 Cemî'-i kâinâta fazl-ı Hak'dır yâ Resûlâllah
 Şefâatten cüdâ itme bu *Ahmed* bendeni lûtf it
 Ki lûtfun ehl-i cürme mütt fakdır yâ Resûlâllah
 Merhûm-i mûmâileyhin târîh i rihleti « *سوق شيخ احمد*
 1149» dur (M. 1736). Lâkin seng-i mezârında bu târîh
 yazılmış :

اوله احمد افتدريك مقامى جنة الاندس

Bu beyit dahi on vechile Yahya Beğ'in Süleymâniye câmi'-i şerifine olan târîhine nazîre bir matla'dır ki mahrûse-i Üsküdar'da Vâlide Sultan'ın câmi'-i cedidine şeyh-i mûmâileyh inşâd buyurmuşlardır:

جامع والده سلطان محم بالامر
 دار اهل القدا و منزل اهل رجا

Ol câmi'in ziver-i dergâh olan târîhleri Osmanzâde'nin ve hatları Fındıkzâde'nindir. »

Esad tezkiresinde de kısaca aynı malûmat kayıtlıdır. Şairin Üsküdar'daki camiye vücade getirdiği tarih, « *والده* » lâfzında ve iktidâ-i hemzesinde müsâmaha vardır, » cümlesiyle tenkid edilmektedir.

Bibliyografya : Rmz. , Esd.

Ahmed Cevdet Paşa — Cevdet'e bak.

Ahmed Dai — Dai'ye bak.

Ahmed (Dükakinzade) — XVI ncı asrın meşhur şairlerinden Ahmed, Dükakinzade Mehmed Paşa'nın oğludur. Onun da babası Fatih zamanında islâmîliği kabul eden Ahmed Paşa'dır.

Bu âile hakkında etraflı malûmata sahip değiliz. Muhtelif menbalardan aldığımız netice şudur :

Arnavud dükasının iki oğlu vardı. Bunlar *Fatih* zamanında islâmîyeti kabul etmişler ve İstanbul'a gelmişlerdi. Kendilerine *Ahmed* ve *Mehmed* - veya *Mahmud* - adı verildi. Çok geçmeden Mehmed vefat etmiş, Ahmed işe tedricen yükselerek vezir olmuştu. (920—1514) de Yavuz tarafından Amasya'da katledildi. İbni Kemal'in dedesi Kemal Paşa türbesinde medfundur.

Ahmed Paşa'nın da Mehmed isminde bir oğlu oldu. Bu da tedricen yükselerek vezaret rütbesini ihraz etti. İkinci Bayezid'in kızı Gevheri Mülûk sultan'la evlendi. (964 — 1556) da vefat etti. *Ahmed*, *Osman*, *Sinan* ve *Neslişah* adlarında dört çocuğu oldu. Bunların en büyüğü olan Ahmed, bizim tedkik etmek istediğimiz şair Dükakinzade Ahmed Bey'dir.

Müverrih *Âlî* bu malûmatı yanlış bir şekilde ifade ediyor. Küçük yaşta Ahmed'i öldürerek Mehmed'i vezir yapmaktadır. Mehmed Paşa münasebetiyle *Künhül-ahbar*'da yazdığı satırlarda şu cümlelere tesadüf ediyoruz :

« ... Vakti ki harem-i muhtereme dâhil oldular ikisi dahi hemnâm-ı Fahr-ı enâm oldu. Ya'ni *Ahmed* ve *Mehmed* isimleri ile iştihâr buldu. Ba'de zamânin Ahmed Bey vefat eyledi. Bu kerre *آمرت دولت* alemini ol biri isbât etti. Ya'ni ki ol muammer oldu. Ve haremde

ağalıkla taşra çıkup râyet ve eyâlete taayyün-i küllî buldu. Ba'dehu mezbûrun evlâdından yine *Ahmed* ve *Mehmed* nâmına iki mîr-i rûşen zamîr-i lâzım-ul-ikrâm koştu ki *Ahmed* nâmına olan nâmdâr dünyâ dâr-ı karâr değil idüğünü bilüp cidden menâsıb-ı dünyeviyyeye iltifât itmeyüp ağır müteferrikalığı hâlinde sofıyyûn tarîkına sülûk ihtiyâr kıldı. Lâtîf ebyâtı ve dilpezîr eş'âr-ı vâridâtı vardır ki tafsîli şuarâ faslında mezkûrdur. Hattâ

Vâiz bizi korkutma cehennemde od olmaz

Yanmağa odı her kişi bundan iledirler

beyt-i meşhûru anlara mahsus eser i m'sûrdur. Ammâ Mehmed nâmına olan asil-i bülend iştihâr rütbe-i emâretten mertebe-i eyâlete vâsil olup Haleb'e ve ba'z-ı vilâyete mîrimîrân oldu. Ba'dehu Mısır-ı Kahire beğlerbeğliği ile i'tilâ-i şân buldu. Hâlâ zümre-i mevâliden ve kazâ-i Mısır'a mutasarrıf olan ahâliden *Osman Bey* nâm zât-ı şerif ve birâderi olup mansıb-ı emâretten rağbet-i sülûk ile mütekaid *Sinan Bey* nâm emîr-i lâtif mezkûr Mehmed Paşa'nın evlâd-ı kirâmından bakiyye-takiyyedir. »

Halbuki *Atayî* Şakayik zeyli'nde Dükakinzade *Osman Bey*'den «Elmevlâ Osman Bey bin Mehmed Paşa bin Ahmed Paşa bin Dükadin» başlığıyla şu yolda bahsetmektedir:

“ Cedd-i emcedi asr-ı Sultan Selim i kadimde rütbe-i vezârete nâil ve peder-i vâlâ güheri Mısır ve Halep eyâletleriyle serbülend-i emâsil olan nihâl-i ferhunde zilâl-i devletmendi Dükakinzâde efendi'dir. Pederleri Sultan Süleyman Hân hazretlerinin amme-i kerîmelerinin duhter-i sa'd atheri Gevher-i Melek şah sultanın dür-i şâhvâr-ı sadefi ve necm-i tâbdâr-ı şerefi olup Mısır eyâletinden ma'zûl iken 964 (M. 1556) târihinde fevt olmuştur. »

Görülyor ki Âlî'ye göre Ahmed Bey, Mehmed Paşa'nın kardeşidir. Osman Bey'in de amcası oluyor. Ata yî'ye göre ise Gevheri Mülûk sultanın oğlu olan Ahmed Bey, Dükakinzade Osman Bey'in ağabeysidir. Her halde *Sicil* sahibinin «*Ahmed Bey — Mehmed Paşa — Dükakinzade Ahmed Paşa — Menobor dükası*» Tarzında gösterdiği silsile doğrudur.

(962 — 1554) de Kanunî tarafından idam edilen veziriazam arnavut *Kara Ahmed Paşa*'nın da bu âileye karabeti olduğunu ve Dükakinzade Mehmed Paşa'nın yakın akrabasından bulunduğunu *Hammer* söylüyor (C. 6, S. 58). Taşlıcalı şair Yahya Bey'in de bu âileden olduğunu biliyoruz.

Şair hakkında tezkirelerin kaydettikleri malûmat pek azdır. Bunları sırasıyla gösteriyorum :

I — « Dükadin oğullarından bu devir şuarâsındandır. Tavr-ı dârât ve urf ü izâfât kullanur ağır sipâhî ve zeâmâta mutasarrıf sancak pâyesinde bende-i şâhî idi. Cihân-ı fânînin fenâsın mukarrer ve dünyânın güzerrânın mihr-i enverden ezhar bilüp musâhabet-i mîr ü mülûkden âr idüp künc-i ferâgatte inzivâ ve uzlet ihtiyâr itmiş idi. Fakr ü fenâye müteallik eş'ârı ve tarîk-ı hakikate münâsib ve mülâyim güftârı vardır. Bu şiir anın eş'ârındandır :

Ah.

Zeyn itmek için cennete insân iledirler (1)

Bu bir kaç beyit dahi dervişlik tarîkından her kesin cevr ü cefâsına ve kahr u ezâsına tahammül ve sabr ve vakt-ı hiddet ve gazabda nefse cebr idüp nev'-i insânın isâetine insâniyet itmek husûsunda anın makâlâtındandır :

Her kim bize ta'neyler ise cins-i beşerden
Hak saklasun anı dilerim havf ü hâlerden [2]

— Lâtîfî —

II — Ahmed Bey : Dükakin oğullarındandır. Ağır zeâmeti ve hayli şevket ü riyâseti var iken gûşe-i fenâ ve inzivâda ihtiyâr-ı gûşe-i kanâat itmekle sülûk i vâdi-i tevekkül idüp sabra rağbet itmişidi. Fakr ü fenâye müteallik eş'arı ve tasavvuf ve hakîkate mülâyim güftârı vardır. Bu şiir anındır :

Zeyn itmek için cennete insân iledirler [3]

— Hasan Çelebi —

III — Ahmed (Dükakinzâde) : Dükakin oğullarındandır. Devr-i Süleymânî'de ağır zeâmete mutasarrıf olup sancak pâyesinde iken ferâğ idüp ihtiyâr ı gûşe i uzlet itmişidi.

Kûy-i dildâre varır söfiyi tesbîh ile gör
Benzer İblîs'e ki ol cennete mâr ile girer

* *

Şevk irdiğince çâk ıderim sabr hil'atin
Hurşid olursa tûğme ana mâl-ı nev ilik

* *

Bize geldikçe vefâ câmi döner gayre sunar
Dâimâ aksinedir devri bu çerh-i dînun

* *

Uçar can kuşu bu dâm-i bedenden
Heman ol demde kîm dükendi dâne

* *

Tıfıdır dilberimiz söfi yûri eyleme ayb
Nola öldürse beni şer'ile yokdur günehi

* *

Hicran gicesi derdin şerh idemezem zirâ
Bir şahs ağır bassa çıkmaz anın âvâzi

— Riyazî —

Kafzade Faizî tezkiresinde de Ahmed'in " Evâsıt-ı Süleymânî'de fevt,, olduğu kayıtlıdır. Sicil'de ise (964—1556) da vefat ettiği mukayyedir.

Bay Abdübakî, *Melâmîlik ve melâmîler* adlı eserinde Sarban Ahmed'den (S. 55—56) bahsederken, yalnız Üsküdar kütüphanesinde onun namına kayıtlı olan divanı gördüğü için, Dükakinzade'nin adını bile kaydetmemişti. Bilâhîre Üniversite kütüphanesindeki yazma iki divanı da görünce eserin sonuna uzunca bir ilâve yaparak Sarban Ahmed'le Dükakinzade Ahmed'in aynı adam olduklarını iddia etti. Maamafih ondan evvel Bay Sabri, Üniversite kütüphanesindeki divanlar için yaptığı tedkiklerde şunları söylemişti (Fş.) :

" Dârülfünun kütübhanesinde biri « Dîvân-ı Ahmed-i Sârban Dükakinzâde » ve diğeri « Dîvân-ı Ahmed Sârban hazretleri » ve Fatih'deki Millet kütübhanesinde « Dîvân-ı Ahmedî Dükakinzâde » ve Üsküdar'daki Selim ağa kütübhanesinde « Dîvân-ı Ahmed Sârban »

(1) Tezkireye 3 beyit alınmıştır.

(2) 3 beyit alınmıştır.

(3) Üç beyit alınmıştır.

isimleriyle mukayyed dört nüsha görülmüştür. Bunların mündericatı tertîb tahrirce az çok farklı olarak yekdiğerinin aynı oldukları halde tezâkir-i şuarâdan bazısı meselâ Sârban Ahmed'in terceme-i hâli sırasında naklettiği bir şi'ri diğeri tezkire Dükakinzâde Ahmed Bey'in terceme-i hâli sırasında dercettiklerinden elimizdeki nüshanın Sârban Ahmed'in mi veya Dükakinzâde Ahmed'in mi veyahud bu iki Ahmed'in şahs-ı vâhid mi olduğu katiyen tesbît edilememekle beraber 96 ncı varakda Dükakinzâdeler namlarına mühürler hakkonunmak üzere altı beyit münderic bulunduğundan işbu nüsha Dükakinzâde Ahmed Bey namına kaydedilmiştir.,

Görüliyor ki Bay Sabri kat'î olarak bir şey söylemiyor. Buna mukabil Bay Bakî bu hususu bir kanaat halinde ileri sürmüştür. Halbuki son neşrettiği *Yunus Emre* adlı eserinde (S. 298) Sârban Ahmed'le Dükakinzâde Ahmed'in ayrı iki şahsiyet olduklarını ve evvelki mülâhazalarının yanlışlığını — Sebep göstermeyecek — söylemektedir.

Mecmualarda ve bazı eserlerde tesadüf ettiğim kayıtlar, beni bu hususta büsbütün tereddüdler içinde bırakacak mahiyettedir.

Osmanlı müellfleri'nde Dükakinzade Osman Bey'den bahsedilirken şöyle bir kayda rastlıyoruz (C. 1, S. 306) :

" Dükakinzâde Osman Bey'in birâderi Ahmed Paşa da urafâ-yi şuarâdan bir zattır ki Amasya'da medfundur. Eş'ârından :

Can Yûsuf'unı Mısr-ı vücûdunda bulursan
Ken'an iline ismini sultân iledirler
Vâiz bizi korkutma cehennemde od olmaz
Her kişi odın yanmağa bundan iledirler »

Bay Bakî, bu malûmatı cerh ederek şunları söylüyor (*Melâmîlik ve melâmîler* S. 342) :

" Tahir Bey'in Dükakinzâde vezir Ahmed Paşa ile divan sâhibi Dükakinzâde Ahmed Bey'i birbirine karıştırmaması tamamiyle yanlıştır. »

Halbuki Dükakinzade Ahmed Bey namına divanda kayıtlı olan bazı manzumeleri bir çok mecmualarda Dükakinzade Ahmed Paşa namına mukayyed görüyoruz. Netekim Bursalı Tahir'in örnek olarak aldığı şiir de bir mecmuada Ahmed Paşa namına mukayyedir (*Mit. Alm. K. Mz. Mc. No. 646*) .

Bunlardan bir kaçını zikretmek bile bu hususta bir fikir edinmek için kâfidir sanıyorum :

Ârif ol mürşide ir zâtını irfân idegör

mısraıyla başlayan müseddes (No 2), bir mecmuada Ahmed Paşa namına kayıtlıdır (*Nr. K. No. 4966*) .

Benlikten eğer geçmez isen cân olmaszın

mısraıyla başlayan Tercübend XVI ncı asırda yazılmış kıymetli bir mecmuada Ahmed Paşa namına mukayyedir (*Muallim Bay Cafer'de*) .

Bülbül gibi aşk ehli figan eylemek olmaz

mısraıyla başlayan müseddes, iki mecmuada Ahmed

Paşa adına yazılıdır (*Tpk. Rv. K. No. 1973, Mlt. Alm. K. Mz. No. 646*).

Biz, Dükakinzade Ahmed Bey ve Ahmed Sârban'ın şahsiyetlerini hakkıyla tesbit edemezken önümüze bir de Dükakinzade Ahmed Paşa çıkmaktadır.

Acaba tezkirelerde Ahmed Bey deye mevzu bahs edilen ve " ağır zeamete sahip sancak payesinde " olduğu söylenen bu zat, paşa olduktan sonra mı dünyevî mansıblardan feragat etmiştir. Ve Ahmed Bey divanındaki bazı şiirler, mecmualarda Ahmed Paşa adına bunun için mi kaydedilmiştir. Yoksa Ahmed Bey, bazı mecmualarda —Sultanzade olduğu için— yanlış olarak Ahmed Paşa deye mi gösterilmiştir?

Şimdilik bu hususta kat'î hiç bir şey söylemek imkânını göremiyoruz. Yalnız şurası dikkate değer ki XVI ncı asırda yazılan mecmualarda Dükakinzade Ahmed Bey'e aid olan şiirlerin hiç birini Sârban Ahmed namına mukayyed görmedim. Meselâ 961—972 (M. 1553—1564) yılları arasında yazılmış çok kıymetli bir mecmuada,

Küntü Kenzin gencine mâlik olan sultan dede

manzumesi " Dükakinzade mir Ahmed " serlevhasıyla kayıtlıdır (*Mlt. Alm. K. Mz. No. 759*). Gene Bay Osman Ergin'e aid (965 — 1557) de yazılmış mühim bir mecmuada,

Ârif ol mürşide ir zâtını irfân idegör

müseddesi « Dükakinzade Ahmed Bey » başlığıyla kaydedilmiştir.

Pervane Bey mecmuasında da " Dükakinzade Ahmed Bey " namına divanda mevcut olan bir gazel görülmektedir (*No. 4*).

Bir çok mecmualarda da « Dükakinzade Ahmed » veya sadece " Ahmed " başlığıyla divanda mevcut olan şiirlere tesadüf ediliyor.

Ahmed Sarban namına kaydedilen şiirler ise, yalnız Sarı Abdullah, Lâlizade Abdülbakî, Müstakimzade gibi melâmîlerin vücutte getirdikleri eserlerde görüyor. Bunlar da XVII ve XVIII inci asırlara aittir. Bu zevat Vizeli Alâeddin'in Kaygusuz mahlâsiyle yazdığı şiirleri Ahmed Sarban namına kaydetmişlerdir. Dükakinzade Ahmed Bey'in yazdıklarını da yanlış olarak Ahmed Sarban'a isnad etmiş olmaları ihtimal dahilindedir. Divanların üzerindeki « Sarban Ahmed » kayıtlarının ise — muahhar devirlerde yazıldıkları için — hiç bir kıymeti yoktur. Bay İbnülemin Mahmud Kemal ve Bay Fahri'nin hususî kütüphanelerindeki Ahmed Bey divanında ise böyle bir kayıt da yoktur. Ahmed Sarban'ın merkadi Hayrabolu'dadır. Ahmed Bey namına ise Eyip'te bir mezar taşı görülüyor.

İşte bütün bu ihtimalleri düşünerek — yeni bazı vesikalar bulununcaya kadar — elimizdeki divanın Sarban Ahmed'e değil, Dükakinzade Ahmed Bey'e aid olduğunu söylemek mecburiyetindeyiz (*Sarban Ahmed için Ahmed Sarban maddesine bakınız.*).

Ahmed Bey teknik itibariyle kuvvetli bir şairdir. Onun ekseriyetle « Vahdeti vücud » felsefesini terennüm eder manzumeler yazdığını görmekteyiz. Şia itikadına karşı çok mütemayil görünen ve İmam Ali ile " On iki imam " hakkında derin hürmet hisleri besleyen Ahmed Bey, diğer üç halifeye karşı da muhabbet izhar etmektedir.

Devrine göre açık bir lisanla ve pürüzsüz bir ifadeyle yazılan bu şiirler arasında şairin san'atkârlığını gösterecek parçalar da vardır. Mevlâna'nın

شیر وی خدا شاه سلام علیک

معدن جود وسجا شاه سلام علیک

matlı manzumesine Türkçe bir nazire yazan şairde Nesimî, Halilî gibi bir takım Hurufî şairlerinin de tesiri görülmektedir.

Ahmed Bey'in bazı manzumeleri tarzında diğer şairlerin de şiirlerine tesadüf ediliyor. Meselâ onun hece vezniyle yazdığı,

Mahabbet câmın içeriz
Fenâlarız fenâlarız
Mest olup serden geçeriz
Fenâlarız fenâlarız

manzumesi tarzında XVI ncı asrın meşhur şairlerinden *Usulî* de,

İki cihan terkin urduk
Fenâlarız fenâlarız
bâya nemede girdik
Fenâlarız fenâlarız

bendiyle başlayan bir manzume vücutte getirmiştir. Kezalik Usulî, gene Ahmed Bey'in,

Küntü Kenzin gencine mâlik olan sultan dede

mısraıyla başlayan manzumesi tarzında,

Ey libâs-ı fakr ile fahr eyleyen üryan dede
Tâc ü taht-ı âleme baş eğmeyen sultan dede

beytiyle başlayan bir manzume yazmıştır. *Lâtîfî* tezkiresinde de *Işık Kasım* adındaki bir şaire hitaben *Üsküplü İshak* tarafından yazılan şu beyitler görülüyor (*Matbu nüsha S. 91*) :

Ey serîr-i milk-ı aşka hân olan server dede
Cümle esrâr ü rümûza menba' u mazhar dede

Meşhur Bektaşî şairi *Viranî* de Ahmed Bey'in,

Olalı eğnimize hil'at-i merdan kepenek
Milk-i esrâra bizi eyledi sultan kepenek

beytiyle başlayan bir manzumesi tarzında bir şiir kaleme almıştır (*Mlt. Alm. K. Mz. No. 877*).

Bu manzumelerde " Sahip zemin " kimdir bilmiyoruz. Fakat bu şairlerden bir kısmının bizim Ahmed Bey'i taklid ettiklerini tahmin edebiliriz. Esasen Ahmed Bey'in manzumelerine ekseriyetle Şiilik, Kalenderilik, ve Hurufilik temayülü olan şairlerin nazire söylediklerini görmekteyiz.

Ahmed ve *Ahmedî* mahlâslarıyla şiirler yazan Ahmed Bey'in Üsküdar kütüphanesindeki (*Üs. Hş. K. No. 74*) divanında, 2538 beyit vardır. Bunlardan 127 beyitli 22 manzume, Kaygusuz'a aittir. Bu nüsha gazel itibarile eksiktir. Bu yazmada 183 gazel vardır. Üniversite kütüphanesindeki 802 numaralı divanda ise 263 gazel görülüyor. Diğer şiirler itibariyle de Üniversite kütüphanesindeki iki nüsha daha zengindir.

— I —

— Tercii bend —

Benlikden eğer geçmez isen cân olmazsın
Terk itmez isen küfrini îmân olmazsın
Dil hâtemini cehd idüben div ü periden
Hıfz itmez isen milke Süleymân olmazsın
Cehd itmez isen âb-ı visâl içmeğe ey dil
Hecr âteşine derd ile biryân olmazsın
Vahdet gülünü bulmaz isen bâğ-ı cihanda
Can gülşenine mürğ-i hoş elhân olmazsın

Esdâf-ı maârifde olan dürr-i yetime
Mâlik olmazsan yüri ummân olmazsın
Sır sakla eyâ tâlib-i Hak can sözün işit
Ser virmez isen sâhib-i meydân olmazsın
Niydügini Tûr ile bu gün vâdi-i Eymen
Fehm itmez isen Mûsi-i İmrân olmazsın
Terk itmez isen cismini cânân olmazsın
Dervîş olmazsın yüri sultân olmazsın
Fehm eyler isen mazharısın zât u sıfâtın
İdrâk idegör menba'ısın âb ı hayâtın
Dilhânesini pâk idegör Hak'kın evidir
Gafil yürüme tâlibi isen sen o zâtın
Bil mebde'ini ârif isen anla maânî
Zulmet gide nûr ile dola cümle cihâtın
Bahriler öğüş bahr-i sıfât içre velîkin
İrişmediler ka'rına hiç lücce-i Zâtın
Nûş eyleyeli bâde i ışk cür'asın ey döst
Hiç lezzetini bulmadım kand-i nebâtın
Ol yâre irişmeğe gönül eyle taleb kim
İd ola günün hem giceler kadr ü berâtın
Nefsin seni merkeb ide menzil almazsın
Cehd eyle ki bu yolda senin nefis ola atın
Terk itmez isen cismini cânân olmazsın
Dervîş olmazsın yüri sultân olmazsın
Ey dil bulagör cehd ile bir dilber-i hemdem
Hemhâl ola ahvâline hem sırrına mahrem
Dilşâd oluruz cevrine cânânımızın biz
Dest-i gam ile eyler ise kametimiz ham
Dîvâneleriz ışkı hevâsında habîbin
Birdür bize âlemde bugün şâdiyle gam
Hayrân ola ger sohbetimiz seyr ide Husrev
Rakkas ola hem câmımızın devri ile Cem
Mest eyleyeli rûhumuzı bâde-i vahdet
Bir çöbce değil aynımıza bu iki âlem
Yârın ruh-i adninde gönül dâneye düşdi
Aybeylemenüz dâneye meyleylese âdem
Işk ehline serdâr olayın dir isen ey dil
Derd ile yüri yârene var isteme merhem
Terk itmez isen cismini cânân olmazsın
Dervîş olmazsın yüri sultân olmazsın
Aldanma gönül ârif isen fikr ü hayâle
Tebdîl idegör fûrkatini bunda visâle
Maksûduna irişmedi her kim ki cihanda
Dil virdi ise gaflet ile mülk ile mâle
Dil şem'i ruhın şevkiyle yandı tutuşdı
Pervâne sıfat bakmadı hiç perrile bâle
Sîrâba düşüb gezme susuz derbeder ey dil
Gel mülk-i maânide iriş ayn-i zülâle
Fûrkatde idüb şâm ü sehr zâr ile efgan
Âşıkların eğlencesidir âh ile nâle
Bu rûze-i hicrân ile bir gün ola şâyed
Kurbân idevüz cânımızı id.i visâle
Meyhâne-i ışk içre bugün bir ruh-i gülgûn
Mest itmek için destimize sundı piyâle
Terk itmez isen cismini cânân olmazsın
Dervîş olmazsın yüri sultân olmazsın
Cânâne kaçan işveler ile nazar eyler
Yeksân olanı hâkile ol demde zer eyler
Hâsiyyet-i ışkun sanemâ kanlu yaşımı
Yoluna nisâr itmeğe lâ'l ü güher eyler

Gülşende ruhın vasfını eylemeğe gonce
Şebnemle yur ağzını gülâb ile ter eyler
Dil hânesine gamzelerin seyr idegelse
Can karşı çıkub izzet ile ana yer eyler
Bin nâz ile bakdıkça bu dil hasteye ey döst
Neyleyse benim cânıma ol gamzeler eyler
Sabr ile karâr ola mı âşıkda o demde
Cânan dil ü cân içre kaçan cilveler eyler
Ma'zûr buyur yoluna cân oynasa *Ahmed*
Dervîş olan tuhfesini mâhazar eyler
Terk itmez isen cismini cânân olmazsın
Dervîş olmazsın yüri sultân olmazsın

— II —

— Müseddes —

Ârif ol mürşide ir zâtını irfân idegör
Baş koyub işiğine cânını kurbân idegör
Katresin bahre karış (1) kendini ummân idegör
Kul iken özünü var âleme sultân idegör
Gafil olma gözün aç sen seni insân idegör
Hemdem-i ehl-i dil olub tenini cân idegör
Şekl-i insan görünüb ma'nide hayvan yürüyen
Sûretâ canlı gibi sîreti bîcan yürüyen
Baş açuk yalın ayak çıplak u üryan yürüyen
Bilmeyüb kendisin ey vâlih ü hayran yürüyen
Gafil olma gözün aç sen seni insân idegör
Hemdem-i ehl-i dil olub tenini cân idegör
Hey abes yerlere ömrünü sakın itme telef
Rabbine eyle ibâdet budürür fi'l-i selef
Âdemî ol ki disünler sana bu hayr-ı halef
Nefsünü (2) terk idegör tâ ki bula rûh şeref
Gafil olma gözün aç sen seni insân idegör
Hemdem-i ehl-i dil olub tenini cân idegör
Aldadı hırs u hevâ nefsin garrâhğı ko
Uslana hey delü dîvâne bu rûsvâlğı ko
Ehl-i hâl ol gele şimdengiru şeydâhğı ko
Aklını başına dir fikr idüp a'mâlğı ko
Gafil olma gözün aç sen seni insân idegör
Hemdem-i ehl-i dil olub tenini cân idegör
Hamd ü şükr eyle Hudâ'dan virilen ni'mete bak
Seni tekrîm idüben eyledüğü izzete bak
Ol hakîmün kerem ü lûtfunı gör hikmete bak
Âkıl isen berü gel sana olan devlete bak
Gafil olma gözün aç sen seni insân idegör
Hemdem-i ehl-i dil olub tenini cân idegör
Sen seni sanma tehî âlem-i kübrâsın sen
Dünyede eşref olan mazhar-ı esmâsın sen
Ma'nide âdem isen Arş-ı muallâsın sen
Yirde gökde ne ki var cümleden a'lâsın sen
Gafil olma gözün aç sen seni insân idegör
Hemdem-i ehl-i dil olub tenini cân idegör
Enbiyânın izini izleyü dergâha ulaş (3)
Evliyâ bahşına serçeşme olan Şâha ulaş
Men aref sırrını duy ârif i billâha ulaş
Nefsini anla muhakkak dahi Allah'a ulaş
Gafil olma gözün aç sen seni insân idegör
Hemdem-i ehl-i dil olub tenini cân idegör (4)

[1] İriş - Divan.

[2] Gafleti : Mecmua.

[3] İriş : nüsha.

[4] Bu bend Bay Osman'daki mecmuada yoktur.

Hâlikın ma'rifetin hâsıl iden buldı kemâl
Odur insân-ı mükemmel ana yok kıl ile kal
Benliği terk idegör tâ k-olasın nîk hisâl
Yokdürür son ucu bir zerre şehâ özre mecâl
Gafil olma gözün aç sen seni insân idegör
Hemdem-i ehl-i dil olub tenini cân idegör

Ahmedî gayrıyı ko kendüne âli nazar it
Mürşid-i kâmile var nâmını bir gerçek er it
Vâsil-ı ma'rifetullah ola gör bir hüner it
Hasb-ı hâlünü heman bir söz ile muhtasar it
Gafil olma gözün aç sen seni insân idegör
Hemdem-i ehl-i dil olub tenini cân idegör

— III —

— Gazel —

in gencine mâlik olan sultan dede
Gevher-i dürr-i hakayık silkine umman dede
Her cihetden *Herânî* nın remzine vâkıf olub
Ma'ni-i zât ü sıfâtı fehm iden insan dede (1)
Tekyeğâh-ı ışık içinde pâ bürehne çâr darb
Sırr-ı Hak'da sertirâş ü vâlih ü hayran dede
Rûz ü şeb-fakr u fenâda fahr idüb abdâl veş
Yek cihetde dü cihânı eyleyen seyran dede (2)
Kendi nefsin kurtarub kesretten âzâd eyleyen
Bâğ-ı vahdet içre her dem gül gibi handan dede
Hâne-i künc-i fenâda genc-i istiğnâ bulub (3)
Bîbeka âlemde bir kaç günlüğe mihman dede
Bende-i *Şâh-ı velâyet*'dir muhibb-i *Hânedan*
Cân ile *Âl-i Abâ'*nın yolına kurban dede
Tîğ-ı şevk-ile vücûdın şerha şerha çâk idüb
Âteş-i ışık ile yanan (4) yakılan biryan dede
Pür (5) olub şekl-i beşerde ârif-i Rabbânidür
Ana rahminde velâyet gösteren *Oğlan Dede*
Hulle-i firdevsi neyler çâk idüb ten cübbesin
Hil'at-i dünyâ vü ukbâdan geçen (6) üryan dede
Eylemez keşf ü kerâmet ilm-i ihfâdan kaçır (7)
Mahrem-i Hak olan eyler sırrını pinhan dede (8)
Münkirin tîğına her dem eyleyüb sadrın hedef (9)
Yüzünü döndürmez eyler sînesin kalkan dede
Mülk-i şâdî âlem-i tahkîk imiş bil *Ahmedâ*
Dâr-ı dünyâyâ dimişler külbe-i ahzan (10) dede

— IV —

Çün tarîk-ı aşk-ı cânandır sırât-ül-müstakîm
Ol tarîka varmayan gümrâh Şeytân-ür-racîm
Mushaf-ı Hak'dır yüzün ü çeşm ü ebrun sûreler
Kamet ü zülf ü dehânın hem elif lâm oldı mîm
Selsebil ü kevser ü câm-ı musaffâdır lebin
Sûretindir dilberâ uşşâka cennât-ün-naîm

(1) Nûş idüb esrâr-ı Hak'dan vâlih ü tayyân dede : Mll.

Alm. K. Mz. No. 759

(2) Bu beyit mecmuada yoktur.

(3) Seng-i istiğnâ geçüb : nüsha.

(4) Yanub : Üniversite kütüphanesindeki divan

(5) Pür : Millet kütüphanesindeki mecmua. Diğer nüshalarda pür.

(6) Kaçan : Üniversite kütüphanesindeki divan .

(7) Âlem-i ihfâ geçer : Millet kütüphanesindeki mecmua.

(8) Mahrem olan dâim eyler sırrını pinhan dede . »

(9) Tîğ u tîrine hasûdun münkirün karşı durub : Divan

(10) Günbed-i hadran : Mecmua.

Pâdişâh-ı mülk-i hüsn ü âlemin sultânısın
Devletin pâyende cânâ yâricin olsun kadîm
Kûy-i cânandan yağarsa başıma tîğ ile tîr
Yüzümü döndürmeyem estağfirullahel'âzîm
Ay yüzün gördüm cemâlin idine kurbân olam
Çekmeyem başımı Bismillâhirahmânirrahîm
Öldürürsen *Ahmed*'i öldür beğim lûtf eyle kim
Âşık-ı dîvâneye olmaz hâbibim havf ü bîm

Bibliyografya : Ltf. , Hsn. , Knh. , Aşk. . Byn. , Kfz. , Şky. Aty. , Semeratülfuat, Sergüzeşt, Melâmiyei şattariyei Bayramiye, Dili Dâna, Sohbetname, Biatname, Takvimüttevarih, Peçevi, Lûtfi tarihi, Sahaifülahbar, Tacüttevarih, Mürittevarih, Hammer tarihi, Sel. , Kms. , Osm. , Fş. , İsmail Hakkı : Kitabeler, Eyip rehberi, Abdülbakî : Melâmilik ve melâmiler, Yunus Emre hayatı ve mecmualar.

Ahmed Fakih (Hoca) XIII üncü asır şairlerinden olan Hoca Ahmed Fakih hakkında Prof. Bay Fuad Köprülü şu malûmatı veriyor (*Türk Edebiyatı Tarihi S. 307 - 308*).

“Hoca Ahmed Fakih,, veya “Sultan Hoca Fakih,, ünvanlarıyla de maruf olan bu sofî şair, on üçüncü ve on dördüncü asırlarda Anadolu'da çok büyük bir şöret kazanan Türk şeyhlerindendir. Şüphesiz tarihî bir esasa müstenid menkabesine göre, ibtidâ “Konya,, da Fıkıh tahsiliyle iştilal ederken, hocası Sultanülulema Bahaeddin Veled'in feyz-i ruhanîsi ile “cezbe,, ye kapılmış ve kitaplarını ateşe atarak dağlara kaçmıştı. Onun dağlarda, kırlarda geçen bu meczubane hayatı epeyce sürdü. Yıllarca inziva âleminde riyazatla meşgul oldu. Nihayet hocasının (628—1230) da vefatından sonra «Konya» ya dönerek “Dervâze-i Ahmed,, denilen yerde ikamete başladı. Tamamiyle «cezbe» halinde bulunduğu için şeriat ve tarikat âdabına hiç riayet etmiyor, bir çok kerametler gösteriyordu. Bu sebeble halk arasında büyük bir nüfuz kazanmıştı. “Mevlâna,, henüz pek genç iken onun istikbalini keşfeden bu meczub, onu görür görmez na're ve feryad eder, açılıp yol vermeleri için halka bağırırdı. Kırk sene mütemadiyen nefsiyle cidal ettiği halde bir türlü onu tamamen ezmeğe muvaffak olmadığı söyliyien bu sofînin menkabeleri ve şöret, muahharen «Bektaşî» ve «Mevlevî» an'anelerine de karışarak, on altıncı asra kadar kuvvetle devam etmiştir. Vefatı tarihi muayyen olmamakla beraber her halde on üçüncü asrın ilk nısfı sonlarında olduğu tahmin olunabilir.

«Ahmed Fakih» in klasik kaside tarzında ve «Mefâilün mefâilün faülün» vezniyle yazılmış “Çerhname,, adlı yüz beyitlik bir manzumesi vardır. Bunun başlangıcında, şairin, bütün “Sünnî,, sofiler gibi «Şahî merdan» a karşı fazla bir temayül göstermekle beraber, Hulefai raşidin'den de tertib üze bahsettiğini görüyoruz. Esasen “Çerhname,, isminden de anlaşılacağı vechile, cihanın fâniliğinden, her şeyin zevale mahkûm olduğundan, kıyamet gününün dehşetinden, onun için şimdiden hazırlanmak, ibadet etmek, bütün musibetlere tahammül eylemek, yoksulları yedirmek, tevazudan ayrılmamak lâzım geldiğinden bahseden ahlâkî -sofiyane bir eserdir. San'at endişesiyle hiç mukayyed olmayan şair, nazım hatalarına, kafiye düşüklüklerine katiyen ehemmiyet vermemiş, münhasıran halk için basit nasihatnameler yazmıştır. Medrese tahsili görmüş olması ve Acem edebiyatına vukufu düşünülürse, bu eserde aruz veznini niçin

Ah.

tercih ettiği kendiliğinden anlaşılır. Anadolu şehirlerinde Acem şi'r-i sofiyanesinin tesiri altında vücade gelmiş en eski eser olarak tanıdığımız bu "Çerhname,"nin «Ahmed Fakih» den sonra Anadolu'da yetişen sofi şairler üzerindeki tesiratını aşağıda göreceğiz. «Çerhname» metni «Ahmed Fakih» hakkındaki tedkiknamemize zeyl olarak *Zeitsch. f. Türkische Philologie* Mecmuasında (C. 2, S. 1, 1926) tarafımızdan neşredilmiştir. »

Camiunnezair'de "Çerhnâme-i Ahmed-i Fakih der bîvefâyi-i rûzgâr „ başlığıyla kayıtlı olan (*Sahife* 526-529) ve 83 beyitten ibaret bulunan bu manzumeyi biz de burada neşrediyoruz :

— Çerhnâme —

Dirîga çerhin elinden hezâran
ki kılmışdur muattal bunca kâran
İşid imdi bu ahvâli i kardaş
Çün ümmetdür biri birine ihvan
Yavuz sanmaya kardaş kardaşına
Hakikatdür bu sözüm bana inan
İşiddünise sözüme kulak tut
Gidermagil sözümi kulağundan
Bilür misin niçün geldin cihâne
Seni kulluğ için yaratdı sultan
Sana ni'met virübdür bî nihâyet
Husûsâ kim kılubdur ehl-i îman
Nasihat tutarisen dinle sözüm
Hünerün var ise gel işde meydan
Sana bir kaç öğütler vireyin ben
Ki her birisi dürr ola ya mercan
Öğüdüm bu günehten tevbe eyle
ki îman kasdın eyler belki şeytan
Usan olma başuna aklunı dir
Yol uzakdur ki yokdur hadd ü pâyan
Gözün aç gaflet içre yatma iy dost
Ki göcmage tutubdur yüzi kervan
Yol erenleri göçüb yola girdi
Döke yürür ahır dünyânı servan
Nice bir yatasın gafletde iy yâr
Ecel irmezden öndin imdi uyan
Nazar kıl âleme hâlünü anla
Yeraga meşgul ol sen iy müselman
Eğer nâm ister isen âhîretde
Yidir gel Hak yolına dünyede nan
Olanlar sana yetmez mi nasihat
Niçün ussunı dirmezsın sen iy can
Bu dünyâya niçün pek yapışırsın
Seni andan koparır çerh-i devran
Bu rızık için nice teşviş çekersin
Üşendi rızık yiyü ağzında dendan
Eğer girib sin içinde yatasın
Beş on arşun bezile yahu(d) üryan
Ne mağrursın cihânun lezzetine
Niçe bir yürüyasın şâd ü handan

Kazâ yayı ecel okların atar
Sana dahi dokuniser ol okdan
Ol okun zahmına kimse duyamaz
Görür olmaz virür cânunu kurban
Vefâ umma bu dünyâdan i hânım
Anunla kılmağıl sen ahd ü peyman
Seni aldar bu dünyâ bî habersin
Sözüm işit öğüdüm tutub aldan
Öğügi vir kıyâmet bil yakındur
Utan kim sana nâzırdur Yaradan
Hevâya uyma geç nefis arzusundan
Bu nefis atının ağzına ur uyan
Bu dünyâ bîvefâdur bil hakikat
Seni göçürmeden ol sen göç andan
Niçe bir duriser bu dünya halkı
Niçe bir oliser dünyâ abâdan
Yıkiliser bu göklerle bu yirler
Kamusı oliserdür külli vîran
Gün ola kim kopa dağlar yirinden
Berâber ola düpdüz tağ u yâban
Kıyâmet kopıcağız bil hakikat
Kelâbek bigi tağıla bu insan
Yaradılmış cemi'i öliserdür
Kaliserdür heman ol Ferd ü Rahman
Yarın anda halâyık cem' oliser
Kimi kayguya batmış kimi şâdan
Suâl eylayiserler itdüğünden
Tutar â'zâlarını anda lerzan
Kirâmen kâtibin durmaz yazarlar
Ne kim itdün kılurlar anı dîvan
Getürüb tartalar hayrunla şerrün
Hakikat bil kurulur anda mîzan
Eğer hayrun ağır gelsa zi devlet
Yüzün ağ ola hemçün mâh-ı tâban
Eğer şerrün ağır gelse i miskin
Varacak yirün olur belki nîran
Sırâta uğrayiserdür yolun bil
Kılıcdan iti dirler ince kıladan
Yarın andan geçisersin yol oldur
Sakın imdi i kardaş çıkma yoldan
Bizi korkduğumuzdan kurtar iy Hak
Bize ayruk tabıtma anda hicrân
Cemâlün bize göster yarın anda
Be-hakk-ı Mustafâ vü mâh ı tâban
Gel imdi ol Resûl'ün sünnetin tut
Kim anı tutsa olur Şâh-ı merdan
Bu dünyâ lezzetine mağrur olma
Bu nefsi besleme gel hemçü hayvan
Seni ger bir nefes güldürdi dünyâ
Son ucı bin gezin kıldırıldı efgan
Bu dünyâ bil ki sana bâki kalmaz
Eğer mülkün ola Şâm ü Horâsan

Vefâ umma ki yokdur hiç vefâsı
 Velîkin işidür her lâhze noksan
 Esirgemez bu halkı çerh-i zâlim
 Mecal virmez sürar âdemi bundan
 Ne yoksulu esirger ne ho bâyı
 Ne ak sakallu pir kor ne ho oğlan
 Gözünle niçe gördün ey asıllu
 Ki ma'sumlar kırılmışdur vebâdan
 Selâtinler zebûn olur ecelden
 Ecel irişmeden sana nigâhan
 Gel imdi kendüzüne vir öğüğü
 Ecel irişmeden sana nigâhan
 Ecel câmı şerâbın çün içasin
 Düşasin ayru kamu dostlarından
 Yalnızca yatasın sin içinde
 Ne bilam şad m olursun yâ perişan
 Di imdi bunda anun yarağın gör
 Ki sana yâri kıla Hayy ü Sübhan
 İbâdet kıl Hak için gice gündüz
 İbâdetdür bilürsin genc-i pinhan
 Kazâ-yi âsmânî çün irişür
 Ölüme kimsene olmaz peyendan
 Gelâcek nesne gelür çâre yokdur
 Gerek sen yaş yirine ağlağıl kan
 Bu dünyâda belâya sabr idagör
 Hak'un sevdüğü kurtulmaz belâdan
 Ölüm bir kapudur geçmek gerekdür
 Berâber anda sultân ile çopan
 Yaradılmış bu şerbetden tadiser
 Ulu kiçidürür ol işde yeksan
 Bu bir işdür kim uğrar kamu mahlûk
 Bu bir derddür ki yokdur ana derman
 Bu bir rencdür ki hiç derman bulunmaz
 İlâc bulmadılar Bokrât u Lokman
 Ecel sayrulığı çünkim irişse
 Timâr itmez ana yüz bin tabîban
 Nebî zindan dimişdür dünyâyıçün
 Nita râhat oliser ehl-i zindan
 Dirîga kim uçiser kuş kafesden
 Dirîga kim çüriyiser bu ebdan
 Dirîga yatisaruz sin içinde
 Geçiser üstümüzden niçe ezman
 Nebî vü hem velî kurtulmadı hiç
 Ölüm şerbatin içüb virdiler can
 Bize hod ne hisab anlara nisbet
 Ecelden kaçmağa yokdürür imkân
 Celâb'um çün ölüme uğraruz biz
 Ayırma son nefasümüz imandan
 Nidalüm çün cihânun işi budur
 O derde uğradı Dâvud Süleyman
 Anun kim tahtını yil götürürdi
 Ölüme uğradı adı Süleyman

Elinde ejdehâ olan asâsı
 Yed i beyzâ dahi Müse-bn-i İmran
 Ya kani Ya'kub İsmâil ü Dâvud
 Dahî hüsn issi ol Yûsuf-i Ken'an
 Ebû Bekr ü Ömer kani Ali hem
 Ya kani cem' iden Kur'an'ı Osman
 Kamusı datdı bu şerbetden iy yâr
 Uş imdi bize değdi nevbet el'an
 Muhammed kim cihânun fahriydi
 Bu sünnetler anındur ayn (1) ü erkân
 Burâk issi Hak'un dostı habîbi
 Ana mi'râc u arş üstiydi seyran
 Anun için yaradıldı bu âlem
 Anun için düzendi ins ile can
 Anun için yaradıldı bu yirler
 Anun için bu gökler oldı sayvan
 Ana kalmayıcak bu dünya key bil
 Sana hod kalısar değül yaraklan
 Pes ölüm hakdur elbette ölürsin
 Sana imdi i derviş kibr kandan
 Tevâzu' eyle bunda hâs u âme
 Kim anda olmayasın zâr ü giryan

Bibliyografya : Cmnz. , Prof. Fuad Köprülü : Türk Edebiyatı Tarihi.

Ahmed Ferid (Ferdî) 1283—1866 da Yenişehir'de doğdu. Yenişehir Fenar'da "Dergâhı atik," tekkesi şeyhi Sâdî tarikatine mensub Şair Şeyh Mehmed Vehbî efendinin küçük oğludur (*Vehbî maddesine bak*). Vehbî mahlâsiyle şiirler yazan ve matbu divanı olan babası, şu doğum tarihini söylemiştir :

— Târih-i velâdet-i ferzend-i sagir-i hiş -

Neşâtın vaktidir ey dil olup mesrur bu demlerde
 Teşekkür eyleyüp her an ferah eyle letâfetle
 Mübeşşirler haber verdi ki çün oğlum Ferid doğdı
 Küşâyış her cihetten geldi kalbe nev beşâretle
 İlâhî tûl-i ömr ile muammer eyle ol tıflı
 Kemâl ehline mülhak eyle anı her fazîletle
 Hudâyâ eyle mahfuz ol güli her hâr ü âfetten
 İdüp mün'im mükerrerem kıl anı her dürlü izzetle
 İki muhbir gelüp *Vehbî* tamâm itti bu târihi

قدم باصدي بو آن احمد فرید مهده سعادت

— 1283 —

Ahmed Ferid'i yetiştiren âile arasında başka şairlere de tesadüf ediyoruz. Büyük dayısı Şeyh Cemal, *Lûtfî* ve *Mestan* mahlâslariyle şiirler yazan ve müretteb divanı olan bir şairdir. Küçük dayısı Muhyeddin de *Muhyî* mahlâsiyle manzumeler vücade getirmiştir (*Bu maddelere bakınız*).

Ahmed Ferid, ibtidaî ve rüşdî tahsilini bitirdikten sonra, babasından ve diğer zevattan Arabça ve Acemce okudu.

(1297—1879) da Yenişehir'in Yunan tarafından işgali üzerine babasıyla İzmir'e gitti. Pederi (1300—1882) de vefat edince İstanbul'a geldi. Medreseye girdi. Bilâhire

(1) Âyîn yerine.

meşihat müsteşarı olan Ödemişli Mustafa efendi'den icazet aldı.

(1313—1895) de Selâniğ'e giderek İstanbul'da Abdüsselâm dergâhı şeyhi iken Selâniğ'e nefyolunan ve babasının halifelerinden bulunan - Yahya efendi'den Sâdî hilâfetnamesi aldı. Selânik'ten döndükten sonra hususî muallimliklerde bulundu. Daha sonra Molla gürânî rüşdiyesine ve Halıcıoğlu'nda musevî mektebine muallim oldu.

Üsküdar'da Sâdî tarikatinden Hallaç Baba dergâhı şeyhi Ali Fakrî efendi'nin (*Ali Fakrî maddesine bakınız.*) Ahmed Buharî dergâhı şeyhliğine naklinde yerine tayin olundu (*M.* 1906). Tekke çok harab bir vaziyette idi. Şairin kendi müridlerinden Yenişehirli Hacı Hüseyin Paşa kızı Vâhîde Hanım tekkeyi yeniden yaptırdı. Ahmed Celâleddin efendi, şu tarihi şöylemiştir :

Dergeh-i Hallac Baba pek harâb olmuş idi
Görinürdi sakf u bâmından anın sakf-ı semâ
Yapılıp Abdülhamid Hân-ı adâlet gösterin
Sâyesinde sâlikâne dergeh-i feyz intimâ
Yaptı bir ehl-i kerem bezl etti dînâr u dîrem
Öyle bir iffet şiyem kân-ı atâ zât-üs-selhâ
Duhteri Hacı Hüseyin Pâşâ-yi mağfûrûn lehî
Zevce-i Mâlik efendi cûd ile fahrünnisâ
Sa'yı meşkûr ola dünyâda dahi Rabb-i Gafûr
Zenbi mağfûr ecrini mevfûr ede rûz-i cezâ
Hak muammer eylesün bânisini hem şeyhini
Ola zikrullah ile ma'mûr bu dâr-üd-duâ
Zikr ü evrâd u salât oldukca anda lâcerem
Hayr ile zikr olunur nâmı anın da dâimâ
Vecd ü hâl erbâbına açıldı bu meydân-ı Hû
Zâkirân-ı Hak'ka yâhû ehl-i tevhide salâ
Ben de berk-i sebz-i dervîşâne takdim eyledim
İşbu târihi *Celâlâ* eyledim lâfzen edâ
Vâhîde Hanım bu Sa'dî dergehî tecdid idüp
İtti bin üçyüz yigirmi beşte inşâ vü binâ

— 1325 —

Ahmed Ferid; dört sene, dört ay, on gün şeyhlik edebildi. Hastalandı. 1326 mayısının birinci gecesini vefat etti (1328 — 1910). Mezkûr dergâhın haziresine defnedildi. Şair Ahmed Remzî şu vefat tarihini söylemiştir :

Feyziyâb-ı Hazret-i Sa'dî-i kutb-ül-evliyâ
Cezbe-i vahdetle mest olmuştu ol zât-ı Sa'îd
Mesnevî-i Mevlevî ders-i kemâlâtı olup
Fez-i ehilullah ile süllâki etti müstefid
Tekye-i Hallâc Baba'da olup mesned nişin
Neşr-i esrâr-ı Enelhak etti ol merd-i vahîd
Eyledi gerd-i sivâdan sînesin sâf öyle kim
Vech-i pâkinde anın olmuştu nûr-i Hak bedîd
Ömri idi tekye-i dünyâda ancak erbaîn
Çillesin ikmâl itti genc iken ol pür ümîd
Bir muvahhiddi « iki » sığmaz güher târihine

کیتدی حقیقا شاعر یکتا ایدی احمد فرید

— 1328 —

Ahmed Ferid, çok okuyan bir adamdı. İslâmî ilimlerde ve tasavvufta büyük bir iktidar sahibi idi. Ahlâ-

kan de çok yüksek meziyyetlere malikti. Gayet mütevazıdı. Büyük küçük her kese iltifat eder ve her sözüne " be pîrim „ deye başlardı.

Ahmed Ferid, divan tarzının muvaffakiyetli bir şairi idi. Fakat bu rind adam, şiirlerini bir araya getirmek kaydında değildi. Yazdıklarını dostlarına verir, kendisinde bir suretini bile alkoymazdı. Arkadaşlarına yazdığı mektupları ekseriyetle « bahri tavil » tarzında yazardı. Bu mektupların münderecatı arasında :

" Santûr derûnunda hevâlar çalarak, tel kırarak kamet-i matbû'unu ta'cîl ü tehâlûk ile döndürse kemâne, yine kanûn-i tecellîde akord eski akorddur. »
Gibi hoşça gidecek güzel parçalara tesadûf edilir.

Onun en meşhur eseri, musiki ıstılahlarını bir araya getirerek vücade getirdiği «Kârî natık» tır.

— I —

— Kârî natık —

Tarîk-ı Râst'ı sor râh-ı aşkın muktedâsından
Bu hestîde olan *Devr-i Kebîrin* rehnümâsından
Bileydi *Sôfiyan* bu hilkatın tâ asl u fer'inden
Bilirdi *Pencgâh*'ı zât-ı Hak'kın ıstıfâsından
Bulanlar *Şevk-i dil*, *Sûzidilârâ*'dan bu kesrette
Rehâ buldı sipîhrin nâpesendide edâsından
Hevâsı Perdesi Sâz-ı derûnun hep *Dügâh* olmaz
Düyekler Mutribâ Kanûn-i şevkın iktizâsından
Safâyâb eyle *Uşşâk*'ın *Makamât*-ı *Hümâyûn*'un
Sabâ ol *Gül'izâr*'ın lûtf edüp bûy-i safâsından
Hüseyinî olduğum *Sûzidil*'imden anla ey zâhid
O *Sultân-ı Irâk*'ın *Sûznâk* ol Kerbelâ'sından
Niyâzım *Bûselik*'dir sâki-i gülçehreden ammâ
Muhayyer'dir bu kârım dembedem redd ü atâsından
Dönerse âşıkın halvetgehinde ol *Köçek* zâde
Nevâsı bîkarârın Tiz çıkar *Evc*-i semâsından
Hisâr-ı aşıkını sînemde *Sengîn* eyle ey *Şehnâz*
Kerem kıl *Mâye*-i can *Tâhir* olsun mâsivâsından
Beyâtî'dir yeter bu *Zemzemen* ey mutrib-i *Şûrî*
Biraz da binevâlar *Nağmesin* dinle *Nevâs*ından
Dilâ ol gülşen-i kudsîdeki *Şevku Tarab* noldı
Meğer dembestesin *Zencîr*-i zülfün ibtilâsından
Dilim berdâr-ı *Gerdâniyye* eyle ey *Kemân* ebrû
Açılsun tâ be mahşer *Çenber*-i giysû hevâsından
Figan ü âh ü vâhı tâ seher varsun *Segâh* olsun
Neden *Hüzzâm* eder gül bülbülü hârın edâsından
Değil *Evfer* açılmak bezm-i *Şevkefzâ*-yi işrette
Nühüfte râzını söyler isen *Nâyın* sadâsından
Safâ-yi *Sünbül* i hatt-ı ezelden *Râhatülevvâh*
Ferahnâk oldu âşıklar ruh-ı revnak nümâsından
Hicâz ü *İsfahân*'ın nağmesin bilmez isen *Kürdî*
Acem'den sorma hûbân ı *Irâk*'ın mâverâsından
Hayât ı *Müsteâr*'ın hoş geçir zevk u tarablarla
Sakın *Bestenigâr*'ım olma dehrin mâcerâsından
Yegâh oldu girince vahdete sâliklerin durma
Bu kesret *Ferdiyâ Devr-i Revân*'ın ihtifâsından [1]

[1] İtalik kelimeler musiki ıstılahlarıdır.

— II —

Katrayı bir bahr-i ummân eyledim
Zerreyi ben şems-i tâbân eyledim
Neşveyâb-ı feyz-i aşkım kendimi
Bâde-i vahdetle sekrân eyledim
Meyl-i ağyâr etmedim etmem yine
Yâr ile ben ahd ü peymân eyledim
Her güzel vechinde vallâhilazîm
Şâhid-i maksûdı seyrân eyledim
Ferdîyâ dâr-üs-sürûr olsun cihan
Sînemi mir'ât-ı cânân eyledim

Ahmed (Geda) — Ahmed (Sazşairi) ne bak.

Ahmed (Geylân padişahı) — XVI ncı asır şairle-
rinden Ahmed Hân, Geylân'da (760—1358) den(999—1590)
yılına kadar hükümrân olan Kârkeya sülâlesinin son
hükümdarıdır.

Hân Ahmed, babası Sultan Hasan'ın (943—1536)
da vefatı üzerine yerine geçti. Safeviye şahlarıyla
mütemadiyen uğraşmağa mecbur bir vaziyette bulunuyor-
du. Nihayet (975—1567) de açılan muharebede mağlub
olarak on sene kadar mahbus kaldı. Şah Tahmasb'ın
(985—1577) de vefatıyla Şah İsmail'in cülûsu arasında
İran'da tehaddüs eden büyük fitnede hapisten kurtulmuş
ve esir bulunduğu esnada kendisine niyabet eden oğlu
Sultan Mehmed'den hükümeti alarak ikinci defa tahta
geçmişti. Bilâhire Şah Abbas'la aralarında derin bir
münâferet hasıl oldu. Akibetinden korkan Ahmed Hân
(999—1590) da maiyeti ile birlikte Şirvan'da Osmanlı
Valisi bulunan Hadım Hasan Paşa'ya iltica etti. Şah
Abbas ta Geylân'ı istilâ ve zabt etmiş ve bu suretle
Kârkeya devleti munkarız olmuştu.

Hân Ahmed, bundan sonra İstanbul'a geldi. Bir
müddet ikametden sonra Haccı ifa maksadıyla Hicaz'a
gitmek istemişti: Fakat her hangi bir sebeble Bağdad'da
kaldı ve orada vefat etti.

Camiuddüvel sahibinin oru (1008—1599) da, *Sicil*
sahibinin de (1009—1600) de İstanbul'da vefat etmiş
olarak göstermeleri yanlışır.

Bay Halil Edhem'in Ahmed Hân'a aid neşrettiği
kıymetli bir makalede «Sâbika Geylân hâkimi Hân
Ahmed der-i devlete ilticâ eyledikde Şah Abbas'a ya-
zılan nâme-i hümayundur. fi sene 1001» başlıklı Hoca
Sadeddin efendi inşasıyla bir mektup ta münderiçtir.

Müneecim başı, *Camiuddüvel*'de Ahmed'in güzel
şüirler vücude getirdiğini söylüyor. Filhakika bazı mec-
mualarda Ahmed Hân'ın bir kaç manzumesine biz de
tesadüf ettik. Bir mecmuada da (*Tpk. Hz. K. Mc.*
No. 1745) Ahmed Hân'ın,

آفیون مفر حبت که دو کایان نیست
اورا که نیست اشق آفیون حیات نیست

beytine *Tahmasb*'ın şöyle bir mukabelesi kayıtlıdır:

تریاکی که دو دهن او نبات نیست
مانند مرده ایست که ورا حیات نیست

Anlaşıyor ki, Ahmed Hân, Âzerî lehcesiyle Türkçe
şüirler yazdığı gibi Farisî manzumeler de kaleme al-
mıştır. Gene *Camiuddüvel*'den onun musikişinas ol-
duğunu ve ud çaldığını öğrenmekteyiz.

Ahmed Hân'ın bir gazelini örnek olarak alıyorum :

— I —

Hak'dan ola takdîr keremkâre yetişmek
Devletlü ülü-l-emre vü hünkâre yetişmek
Bu baş ile idbâr-i saâdet meni koymaz
Sultân-ı cihangîr-i cihandâre yetişmek
Eyle ki bu gün hâr-ı cefâ dâmenim aldı
Müşkil ki nasîbim ola gülzâre yetişmek
Vâ hasret eğer bir dahi olmazsa müyesser
İmdâd felekde mene dildâre yetişmek
Sözün hemesi dürr ü cevâhirdürür *Ahmed*
Müşkildürür ammâ ki hirîdâre yetişmek

Mt. Alm. K. Mz. Mc. No. 695

Bibliyografya: Selânikli Mustafa efendi tarihi, Münecim
başı: *Camiuddüvel*, Fzl., Scl., Halil Edhem: Kârkeyayeden
Hân Ahmed'in İstanbul'a ilticâsı hakkında bir vesika: Türk tarih
encümeni mecmuası 1 Eylül 1341 No. 88. ve mecmualar.

Ahmed Hamdi (Mızrakçoğlu) — 1319-1901 de İ-
stanbul'da doğdu. Babası, son vazifesi Antalya kadılığı
iken mütekaid olan Hüseyin Fikri efendi'dir. Onun
babası çiftçi Tahir efendi'dir. Âileye önce «Mızrakçı
oğulları» denilirken sonraları «Müftizâdeler» denmiştir.

Ahmed Hamdi, ilk ve orta tahsilini babası ile
beraber gezdiği Anadolu kasabalarında ve her iki yılda
bir, babasının gelmesi dolayısıyla, İstanbul'da bitirmiştir.

Ahmed Hamdi, 1919 da İstanbul Darülfünunu Ede-
biyat kısmına girdi ve 1922 de mezun oldu. Erzurum lisesi
edebiyat muallimliğine kendi isteğiyle gitti. Bir buçuk yıl
sonra vazifesi Konya lisesine tahvil edildi. Bilâhire
Ankara lisesi Edebiyat muallimi oldu. Oradan Gazi
Terbiye Enstitüsü Edebiyat hocalığına, oradan da Ka-
dıköy lisesine nakledildi. Üç yıldanberi de Güzel San'-
atlar akademisi san'at tarihi ve estetik muallimliğini
yapmaktadır.

Ahmed Hamdi, Edebiyata çocukluk mutalâalarıyla
heves etmeğe başladı. İlk okuduğu iki kitap, «Cezmî»,
ile «Kıyası enbiya», dır. Kendisi diyor ki: «Bu kitapları
kaç yaşında okuduğumu bilmiyorum. Bende hatıraları
o kadar eskidir.»

Ahmed Hamdi, daima çok okuyan bir adam olmuş-
tur. Tanzimattan sonraki edebiyat, onu ancak on
yedi, on sekiz yaşma kadar doyurabildi.

Darülfünun'a geldiği zaman, aşağı yukarı kendisini
şüire vermişti. Orada *Yahya Kemal*'le tanıştı. Edebî
hüviyetiyle Yahya Kemal, bu genç şüir âşıklısı
üzerinde büyük ve hayırlı tesirini yaptı. Bir taraf-

tan ona ve arkadaşlarına Fransız şiirinin ikliminde rehberlik ederken, diğer taraftan da onlara asıl şiirin sırrını anlatıyordu. O zaman Garp Edebiyatı müderrisi olan Yahya Kemal, divan edebiyatını da en iyi anlayanlardan biriydi. Ahmed Hamdi'ye *Nailî*, *Nef'i* gibi kıymetli şairlerimizi de tanıtmıştı. Bu esnada Yahya Kemal, gençleri *Dergâh* mecmuasında topladı. İçlerinde *Ali Mümtaz* gibi değerli şairler, *Nurullah Atâ* gibi cevval zekâlar bulunan bu gençler arasında Ahmed Hamdi de bulunuyordu. Onun da bir kaç manzumesi bu mecmuada intişar etmişti. Şüphesiz ki bu manzumelerde asıl Ahmed Hamdi'yi bulmak kabil değildir. Bununla beraber onun daha o zaman bile şiirinin özünü teşkil edecek olan mahrem musikinin peşinde koştuğunu görüyoruz.

Ahmed Hamdi, sadece şiir neşretmekle kalmamış, muhtelif fırsatlarla - anladığı tarzda - şiirin hakikî bünye ve manasını da nesirleriyle anlatmıştır. Ona göre şiir, ruhtaki bir sırrı kelimeler vasıtasıyla haricileştirmektedir. Şairin vazifesi, gündelik kullanışın yıpratmış kelimeleri insanın asıl ifadesi olabilecek bir hale getirmek, uzak ve gizli iklimlerden gelen bir haberci yapabilmektir. Bu da ancak titiz ve itinalı bir tekniğin mahsulü olmalıdır. Şiir, ruhî bir haleti dışarımızda tesis eden bir jest, belîğ bir işaret olmalıdır. Şiiri ve umumiyetle san'atı ilk ve kadim fonksiyonundan, yani sihirden ayırmak, onu yıkmak ve daha doğrusu kendi haricinde bir şey yapmaktır. Ahmed Hamdi, bugünkü Türk şairlerinin bazı istisnalarla - sadece bunu yaptıklarına kanidir.

Fransız dedbî cereyanlarını takib etmiş olan Ahmed Hamdi, şiirin ahengi üzerinde çok titiz

davranmak itibarıyla Yahya Kemal'i, Sembolizme temayülü cihetiyle de Ahmed Haşim'i andırırsa da gene bir çok noktalarda onlardan ayrılır. Şair'de birincinin vuzuhu yoktur. İkincinin sembolizmini ise onun daha çok ileri götürdüğünü görüyoruz.

Unutmamalıdır ki Ahmed Hamdi, bugünün şairleri içinde kendine mahsus, zengin bir şiir dili yapabilmıştır.

Son yıllarda hakikî orijinalitesini bulan ve gideceği yolu tayin eden bu değerli şair, artık olgun eserlerini verecek bir çağa gelmiştir.

Ahmed Hamdi'nin sık sık tesadüf edilmeyen manzumeleri, aşağı yukarı, hemen her mecmua koleksiyonunda bulunur. Hiç bir teşebbüste kendisini kıskanmayan Şair'in bir çok makalelerinden başka *Yahya Kemal* ve *Ahmed Haşim* için yazdığı etüdler de san'at tahlili bakımından kıymetli birer tettebbu ve görüş mahsulü olarak gösterilebilir.

Ahmed Hamdi'nin *Abdullah efendinin rüyaları* diye bir hikâyeye mecmuası da vardır ki bunun ilk parçası olan *Geçmiş zaman elbiseleri* Ağaç mecmuası'nın kapanması üzerine tamamiyle neşredilememiştir.

Şurasını da unutmamalıdır ki, Ahmed Hamdi'yi henüz büyük bir kari zümresi tanımaz. Bu hususta kendisindeki lâkaydinin de büyük bir medhali vardır. Ahmed Hamdi, eserlerini daima süreksiz olarak neşretmiş ve her çıkan mecmuaya ancak bir iki yazı vermekle iktifa etmiştir.

Onun şiirlerini toplu bir halde bulmak ve okumak bilmem ki kabil olabilecek mi?

— Sabah —

— I —

Serin rüzgârlara pencereni aç,
Seyret te ağaran rengini ufkun,
Mahmur gözlerinde süzülün uykun.

Bırak, saçlarınla oynasın rüzgâr,
Gümüş çıplaklığı başka bir buhar-
Olan vücûdunu ondan gizleme.

Ne varsa hepsini, boyun, saç, meme
Esirden dudaklar okşasın, sevsin
Madem ki fecirden daha güzelsin!

Hayat mecmuası

— II —

— Ne içindeyim zamanın —

Ne içindeyim zamânın
Ne de büsbütün dışında.

Yekpare geniş bir ânın
Parçalanmaz akışında.

Bir donuk rüya rengile
Uyuşmuş gibi her şekil,
Rüzgârdaki yaprak bile
Benim kadar hafif değil.

Başım, sükûtu öğüten
Uçsuz, bucaksız değirmen,
İçim, murâdına ermiş
Abasız, postsuz bir derviş.

Kökü bende bir sarmaşık
Olmuş dünya sezmekteyim,
Mavi, masmavi bir ışık
Ortasında yüzmekteyim.

Varlık Mecmuası

— III —

— Bir gül bu karanlıklarda —

Bir gül bu karanlıklarda
Sükûte kendini mercan
Bir kadeh gibi sunmada
Zamanın aralığından.

Başında bu mucizenin,
Sesler kokular ve renkler,
Ebediyet kadar derin
Bir ânın vâdiyle bekler.

Ve diyor fecirden berrak
Sesiyle her ürperişte,
Geceyi yumuşatarak :
“ Bütün göz yaşların işte !..
“ Serinletmesin ne çıkar
Bu ümitsiz yalvarışı,
Hiç bir meyva, ne de pınar,
Ne de günlerin akışı !

“ Yetmez mi bu müjde sana,
Aydımlaştırsam alınımı,
Ben her rüyayı Zamana
Taşıyan yıldız kervanı !..

Varlık Mecmuası

— IV —

— Yavaş yavaş aydınlanan —

Yavaş yavaş aydınlanan
Bir deniz altı âlemi,
Yosunlu bir karanlıktan
Çekiyor kendine beni.

Bir mezar sessizliğinde
Uyanıyor birer, birer,
Ürkek, bulanık vehminde
Zamanı bölen şekiller.

Ey sükûtun bir nefeste
Yaktığı billür avize !
Bu esrarlı müselleste
Gökler yakınlaşır bize.

Aydınlığın hendesesi,
Sonsuzluk bahçendir senin !
Dinleyin geliyor sesi
Arılarla böceklerin ...

Bilirim kimse içemez
Üstüste aynı menbadan
Bir vedâ gizler her nefes
Alışılmış kıyılardan ...

Hangi güvercin kanadı
Köpükten çırpınışında,
Bu sarayı tamamladı
Her tesadüfün dışında,

Ve hangi el boş gecedен
Uzattı bu altın taşı,
Sızdıkça bir düşünceden
Günlerin kızıl meyvası ?

— Ey eşiginde bir ânın
Durmada değişen ejder ...
— Baş ucunda her imkânın
Aydınlık oyunum bekler ...

Varlık Mecmuası

— V —

— Yılan —

Bendedir korkusu biten şeylerin,
Siz ki aydınlığın çerçevesinde
Mahpus yaşarsınız benden habersiz;
Çelik gagasında fecri taşıyan
Mavi kartal benim.. Pençelerimde,
Asılmış bir zümrüt gibidir hayat ...
Sonsuzluk ısırır geniş kavsimde
Susamış bir ceylân gibi zamanı.

Varlık Mecmuası

— VI —

— Davet —

Birden bire sanki çıplak
Bir oynuyla hafızanın,
Bir kuş sesi çırpınarak
Düştü bağrına hazanın

Her bahçenin yabancıısı
Ve her ümidin üstünde;
Bu ses ki, sonsuz acısı
Güllerin üzüntüsünde.

Araştırdı bir baharın
Unutulmuş kokusunu,
Ay ışığında dalların
Rüya dolu uykusunu.

Bir akşamın beyaz fecre
Gönderdiği kanlı haber,
Herkes ömründe bir kere
Bu zalim davetle titrer.

Ağaç Mecmuası

— VII —

— Hatırlama —

Sen akşamlar kadar büyülü, sıcak,
Rüyaların kadar sade, güzeldin.
Baş başa uzandık günlerce ıslak
Çimenlerinde yaz bahçelerinin

Ömrün gecesinde sükûn, aydınlık
Boşanan bir seldi avuçlarından,
Bir masal meyvası gibi paylaştık
Mehtâbı kırılmış dal uçlarından.

Ağaç Mecmuası

— VIII —

— Uyanma —

Bu akşam, bu تنها saati ömrün,
Uzak servilerin arkasında gün ...
Bu güneş döşenmiş bahar bahçesi,
Suyun uzaklaşan, yaklaşan sesi ..
Ve yanık türküsü dalda bülbülün
Ateşten çenberi üstünde gülün.

Varlık Mecmuası

— IX —

— Ömrün çenberi —

Saçında gecenin soğuk rüzgârı
Bir gün kapatırsın bu ufukları
Beklersin köşende sessiz ve yorgun
Siyah atlarını son yolculuğun,
Ve dersin yavaşça kendi kendine
-Ömrün çenberinden kurtuldum yine!

Kültür haftası

Ah.

Ahmed Hamdi (Nâzımülhikem) — Son asır şairlerinden Ahmed Hamdi hakkında İbnülemin Mahmud Kemal şu malûmatı veriyor(*Stş*).

«Ahmed Hamdi Bey; Yeni bahçe'de Gurabâ hastahanesi tabib-i sânisî kaimmakam İsmail Bey'in oğludur. 1267 (M.1850) sene-i hicriyyesinde İstanbul'da doğdu.

Dârülmaârif ve mahrec-i aklâmda tahsil-i ilm ederek 1288 (M.1871) de şahâdetnâme aldı.

Fatih müderrislerinden Şâkir ve Bingazili Şeyh Ahmed Şetvân efendilerin derslerine devâm etti.

Hâriciye mektûbî kalemine dâhil oldu. Bil-ımtihân Kuleli i'dâdî-i askerîsi kitâbet muallimliğine ve altıncı dâire-i Belediye kontrol başkitâbetine ta'yîn olundu.

Aksaray civârında «Medrese-i edebiye,, nâmiyle bir mekteb-i hususî te'sis ve senelerce idâre etti.

Matbûat-ı dâhiliye sansör memurluğuna nasb olunarak rütbe-i ulâ sınıf-ı evveline nâil oldu. Muahharen meclis-i Maârif a'zâlığına nakledildi. İ'lân-ı meşrûtiyette tekaüde sevk olundu. 1335 Recebinin 16 ncı gecesi Çamlıca'da vafat etti (M.1916). Selâmî dergâhı hazîresine defnedildi.

Aslen Dağüstânîdir. Âşinâları, bazı hâlâtını, bâhusus sansörlükteki makbûliyetini teemmül ve tafahhusta memûriyetini tahayyül ile muhteriz bulunurlardı. Her makbûlün mütefahhis olması içâb etmezse de hakikat-i hâl bizce meçhûldür.

Türk, Arab, Acem edebiyâtına vâkıf idi. Güzel şiir söylerdi Külliyyât ı eş'ârı matbû' değilse de gazete ve mecmûalarda hayli eş'ârı intişâr etmiştir.

Muallim Naci «Tercemânı Hakikat» ın edebiyât kısmını idâre ettiği sıralarda Hamdi Bey'e *Nâzımülhikem* ünvanını verdiğinden beyn-el-üdebâ o nâmla yâd olunurdu.

Muallim, «Tercemânı Hakikat» de der ki :

« Mes'ûd-ı Harâbâtî'nin bir hayli gazellerini tahmîs

eylediği cihetle sâir Hamdî'lerden temyiz için «Hamdî-i muhammis» ünvanına müstahak görülmekte olan şaire Nâzım-ül-hikem sıfat-ı mümeyyizesinin tahsisini tensib edenlerden bulunduğumuzdan nişân-ı ihlâs-i mukaddî-rânemiz olmak üzere kıt'a-i âtiyeyi kendisine ihdâ eyleriz :

Hamdî midâd-ı hikmet ile kilik-i mâhirin
Ziyetliyor sahâif-i icâzı dembedem
Etmektedir zaman seni bir şâir-i hakîm
Ünvânın olsa hikmeti var Nâzım-ül-hikem

— I —

— Ali Tefvik Paşazâde Celâl Paşa'nın gazel-i na't âmîzine nazîre —

İyandır vech-i bâkî aks-i hüsn ü ânıdır hüsnün
Umûmun rûşenâ-i bahş-ı çeşm-i cânıdır hüsnün
Ne âlî sayrafidir kuvve-i feyyâzesi Hak'kın
Ki re'sülmâl-i feyz-i kudret ü ihsânıdır hüsnün
Seni hakkiyle tasdik etmeyen dil hakşinâs olmaz
Havâs-ı ehl-i aşkın mâye-i imânıdır hüsnün
Ziyâpâş oldu aktâr-ı kulûb i Hakperestâne
Cihânın enfüs ârâ mihr-i feyz efşânıdır hüsnün
Mukaddem hüsn-i mutlak muhtefi bir kenz iken olmuş
Uyûn ârâ-yi âlem bu sözün burhânıdır hüsnün
Bahâ-yi hüsnünü takdîre kim kadir olur zirâ
O kenzin gevher-i şehdâne-i zîşânıdır hüsnün
Ne var mest-i serendâz olsa *Hamdî* bezm-i aşkında
Medâr-ı izdiyâd-ı neşve-i irfânıdır hüsnün

— II —

—Gazel—

Olmayan bigâne-i akl ü tabiat âşinâ
Terk-i evhâm eyleyüp olmaz hakikat âşinâ
Behredâr ol hikmet-ül-ayn-ı cünûn-ı aşkdan
Olmak istersen bu mihnetgehte râhat âşinâ
Gey melâmet kisvesin kesb-i safâ-yi bâtin et
Vâkıf-ı ma'nâ mıdır zühhâd ı sûret âşinâ
Ârifan esrâr-ı feyz-i kudretin hayrânıdır
Cezbedâr-ı şevk olur rindân-ı hayret âşinâ
Çık hazîz-i tenperestiden saâdet dârına
Maksadın Mansûr veş olmaksâ rif'at âşinâ
Vech-i bâkînin tecellisinden olmaz müstefiz
Dide-i ahvel nigâh-ı merd-i kesret âşinâ
Bakmayan mir'ât ı kevne dide-i hakbîn ile
Hiç olur mı böyle kesretgehde vahdet âşinâ
Anlamaz irfân-ı sûri ehl-i vahdet bahsini
Olmadıkca hâdim-i üstâd-ı Hikmet âşinâ
Ben Kitâbullah-ı nâtıktan sebakhânım bugün
Mekteb-i feyz içre bak oldum hidâyet âşinâ ,,

Ben rind-i melâmetzede-i meşhûr'um
Zühhâd ile hembezm olamam ma'zûrum
Rif'atte ne var çerhe mübâhât etsem
Hâk-i kadem-i Hâce Muhammed Nûr'um

Rubâisinin kaili olan Ahmed Hamdî, meşhur melâmîlerden Şeyh Abdülkerim Ruhî (*Ruhî maddeine bakınız*) mensublarından. Bu itibar ile şiirlerinde melâmîlik neş'esi görülmektedir.

Bibliyografya: Osm., Stş., Abdülbakî: Melâmîlik ve melâmîler. Şairin fotoğrafı, Resimli gazete'nin fevkalâde nüshasından alınmıştır.

Ahmed Hamdi (Şirvanî) — Hamdî'ye bak.

Ahmed Hân (Osmanlı Padişahı, Birinci Ahmed, Bahtî)—Osmanlı hükümdarlarının ondördüncüsü olan Ahmed Hân, (998-1589) da doğdu. (1012 1603) de on dört yaşında iken padişah oldu. on dört yıl saltanat sürdü. (1026 - 1617) de vefat etti. Kendi yaptırdığı Sultan Ahmed camii yanındaki türbede medfundur.

Ahmed ve Bahtî mahlûslarıyla şiirler yazan Ahmed Hân, divan ve tasavvuf edebiyatları tesiri altında kalmıştır.

Bahtî divanının yegâne nüshası bugün Millet kütüphanesi müzesinde bulunuyor.

Bursalı Tahir'in *Osmanlı müellifleri*'nde «Müretteb divânı Ayasofya kütübhanesinde mevcuddur. Eş'âr-ı fâri-siyyeleri de rengindir» deyişi yanlıştır. Filhakika Ayasofya kütübhanesinin fihristinde 3924 numarada «Divanı Sultan Ahmed» yazısıyla bir divan kayıtlıdır. Fakat bu Farsça divan, Celâyir hanedanından Ahmed İbnî Veys'e aittir. Anlaşıyor ki, Tahir Bey, bu eseri görmemiş ve yalnız fihriste bakmakla iktifa ettiği için yanılmıştır.

Bahtî divanında 380 beyit vardır. 4 münacat, 3 nait, 2 ilâhî, 1 Mevlâna hakkında medhiye, Ramazan ve bayram için yazılmış 4 medhiye, Ebû Eyyub-ı Ensarî hakkında 1 medhiye, babası için 1 mersiye 11 tarihî gazel, 16 gazel, 1 tahmis, 4 tarih, 34 kıt'a, 3 şarkı, 4 beyitten ibaret olan bu divanda Şair'in,

Gazâye azm iden gazîlere her yerde fırsat vir
İlâhî müjde-i feth ü zaferle talbe râhat vir

beytini *Belûğ*'ün tazmin suretiyle vücade getirdiği bir tercîi bend de kayıtlıdır. Şeyhülislâm *Yahyâ*'nın,

Aşka kabil dil mi yok şehîr içre bir dilber mi yok
Mest yok mecliste bilmem mey mi yok sâgar mı yok

gazelini tahmis eden Ahmed Hân'ın şiirleri bunlardan ibaret olmasa gerekir. Netekim bendeki bir mecmuada «Ahmed Hân-ı evvel» serlevhasıyla kayıtlı olan bir şiir (No: IV) bu küçük divanda görülüyor. Mamafih bir çok mecmualarda tesadüf ettiğim şiirlerin mühim bir kısmını bu divanda bulunanlar teşkil etmektedir (*Bilhassa bu mecmualara bakınız: Tpk.Bg. K. No :401,403*).

Pervane Bey mecmuasında bir gazeli kayıtlı olan Ahmed Hân'ın *Matlaunnezair*'de de bazı beyitleri görülmektedir.

Ahmed Hân'ın manzumelerine bir çok tahmislerin vücade getirildiğini de görüyoruz. *Vehhabî, Sıdkî, Veysî, Şeyhî, Talibî, Edayî, Hükmî*.. gibi bir çok şairlerin ona yaptıkları tahmisler bazı mecmualarda tesadüf ediliyor (*Meselâ bakınız: Ün. Vl. K. No : 46, Mlt. Alm. K. Mz. No : 681*).

Ahmed İbnî Seyfeddin ise onun bir çok şiirlerini tahmis ederek bir mecmua vücade getirmiştir (*Tpk. Bg. K. No : 401*).

Onun bazı manzumelerine besteler yapıldığını da görmekteyiz.

Dilhânesi pür nûr olur

Envâr-ı zikrullah ile

ilâhisi bendeki bir mecmuanın kaydına nazaran, Neyzen Osman Bey tarafından Hicaz makamında ve Düyek ikanda bestelenmiştir. Diğer bir mecmuada (*Sly. Esd. K. No : 3397*) «Güfte i Ahmed Hân-ı evvel ibn-i Mehmed ibn-i Murad Beste-i Hâfız Kumral Hüdayî zâkiri Mehmed Dede,, serlevhasıyla onun divanında da mevcud olan şu kıt'ası yazılıdır :

Nola tâcım gibi başımda getirsem dâim

Kademi resmidir ol hazret-i Şâh-ı rüsülün

Gül-i gülsâr-ı nübüvvet o kadem sâhibidir

Ahmedâ durma yüzün sür kademine o gülün

Ahmed Hân vücade getirdiği şiirlere nazaran kudretli bir şair sayılamaz. Eserlerinde fevkalâdelik görmiyoruz. *Bakî*'yi tanzir ederek bazı manzumeler de yazan Şair, daha ziyade mutasavvıfane ilâhilerinde bir samimîlik gösterebilmiştir. Esasen çok dindar olan Ahmed'in tasavvufa ve mutasavvıfaya karşı derin bir temayülü vardır. Onun yazdığı şu gazelde *Mevlâna*'ya karşı ne kadar içten bir hürmet ve muhabbet beslediğini açıkça görmekteyiz :

Mânevisin işidüp Hazret-i Mevlânâ'nın
Güşvâr oldu kulağında kelâmı anın
Def ü ney nâle kılup mevleviler itti simâ'
Eyledik yine safâsını bugün devrânın
Emr-i Mevlâ ile bir himmet ide Mevlânâ
Gele ayağına hep kelleleri a'dânın
Cedd-i a'lâlarım himmet idgelmiştir
Ben de umsam yeridir lûtfunı ol sultânın
Bahtiyâ bendesi ol hazret-i Mevlânâ'nın
Taht-ı ma'nide odur pâdişehi devrânın

Ah.

Bursalı Tahir, Şair'den bahsederken bir münasebetle «Sultan Ahmed-i sâni'nin de tabiat-ı şâirâneleri vardır. *Atâ* târihi Bahtî mahlâsını bu pâdişâha nisbet ediyorsa da doğru değildir» diyor. Bahtî'nin Ahmed I. olduğu muhakkaktır. Fakat Ahmed II. in şairliğine dair hiç bir kayda rastlamadım.

Ahmed Hân'ın bazı şiirlerini örnek olarak alıyorum :

— ilâhî —

— I —

Dilhânesi pür nûr olur Envâr-ı zikrullah ile
İklîm-i dil ma'mûr olur Mî'mâr-ı zikrullah ile
Her müşkil iş âsân olur Derd-i dile dermân olur
Cânın içinde cân olur Esrâr-ı zikrullah ile
Gamgin gönüller şâd olur Dembesteler âzâd olur
Gümgeşteler irşâd olur Âsâr-ı zikrullah ile
Zikr eyle Hak'kı her nefes Allah bes bâkî heves
Pes gayrıdan ümmîdi kes Tekrâr-ı zikrullah ile
Gör ehl-i hâlin fırkasın Çâk itti ceyb-i hırkasın
Devr eyle zikrin halkasın Pergâr-ı zikrullah ile
Terk it cihan ârâyişin Nefsin gider âlâyişin
Bul cân ü dil âsâyişin Efkâr-ı zikrullah ile
Ahmed(1) seni ikrar ider Hem zikrini tekrâr ider
İhlâsını iş'âr ider Eş'âr-ı zikrullah ile

— II —

Hudâ'ya şükridersen nola her gâh
İrişdi cismime sıhhat çü nâgâh
Yatup gam döşeğinde (2) niçe müddet
İderken âh ü zârı gâh bîgâh
Kabûl oldı duâsı müslimînin
Selâmet irdi bana hamdülillâh
Sığındım tâ ezelden ben Hudâ'ya
Odur şâh ü gedâye çün penâgâh
Tevekkül üzre ol her demde *Ahmed*
Muîn ola sana her yerde Allah

— III —

Bana zâhirde ittin bunca ihsan
Müyesser eyledin mülk-i Süleyman
Oluptur aşkın ile pür dil ü can
Beni kıl âlem-i ma'nîde sultan

Bana lütfun ile eyle tecellî
Bu tâc ü tahtile gelmez tesellî
Hudâyâ eyleyüp ihsân-ı külli
Beni kıl âlem-i ma'nîde sultan

Ricâl ü mâle yoktur i'timâdım
Değildir tâc ü tahte istinâdım
Rızâ-yi pâkin olmuştur murâdım
Beni kıl âlem-i ma'nîde sultan

(1) Bahtî : Divan.

(2) Pîsterinde : Divan.

Bir ednâ abd-i âsiyem ilâhâ
Kapunda bir gedâyem pâdişâhâ
Be-hak-kı sûre-i Yâsîn ü Tâhâ
Beni kıl âlem-i ma'nîde sultan

Bu fânî dünyenin(1) yoktur meâli
Hayâl ü zıl gibidir mülk ü mâli
Virüp rûz-i cezâda kadr-i âlî
Beni kıl âlem-i ma'nîde sultan

Be-hak-kı îûy-i âb-ı Fahr-ı âlem
Habîb-i ekrem-i Rahmân-ı a'zam
Be-sırr-ı terk-i İbrâhîm Edhem
Beni kıl âlem-i ma'nîde sultan

Kapunda *Ahmed*'i makbûl kul it
Günâhın afv idüp özrin kabûl it
Yolunda âkıbet ehl-i vusûl it
Beni kıl âlem-i ma'nîde sultan

—Gazel—

— IV —

Mînet Allah'a ki irişti beşâret haberi
Geldi can kulağına yine meserret haberi
Mâl ü rızık ile iki kal'e bırakmış küffâr
İrdi hoş peky-i sabâ ile ganîmet haberi
Münhezim olsa yakında umarım küfr ehlî
Tâ ire Şâh-ı Kızılbâş'a hezîmet haberi
Râfızî kavmini dahi ide Kahir makhûr
Ki kırâla ire andan da musîbet haberi
Cünd-i İslâma duâ itmededir çün *Bahtî*
Ey sabâ durma heman anlara ilet haberi

— V —

Sıdı peymâne-i peymânını ey dil yine Şâh
Bezm-i devletten ayak çekmesine oldı güvâh
Şâhlar yoluna azm itmedi ol bî mezheb
Râh-ı ahdini koyub âkıbet oldı gümrâh
Yer yüzünde dileriz aye kadar bulmaya yer
Tâc ü tahtı ile mülkin ala destinden İlâh
Lîk kani' değilim hazret-i Mevlâ hakkı
Cümleten askerini kırmayacak hayl-i sipâh
Bahtiyâ başın alup tâcını pâmâl ideler
Gele ayağıma Hak'dan dilerim efser-i şâh

— VI —

Gâh olur ol mehlika mihr ü vefâlar gösterir
Geh döner bir lütfuna bin bin cefâlar gösterir
Rûzgâr âyinesinde sûret-i ahvâl-i aşk
Evvel âsan görünür âhır belâlar gösterir
Hak bu kim can derdimendinin tabîbidir lebin
Hokka-i lâ'lin açub derde devâlar gösterir

(1) Âlemin : Divan.

Tâli'-i şûrideme zülfün nişan yetmez mi kim
Bakduğuma subh-ı sâdikda mesâlar gösterir
Sa'y it *Ahmed* aşkakim Merve hakiçün dilberin
Kâ'be-i kûy-i mugaylânı Safâlar gösterir

— VII —

Şükr ü hamdim anadır cân ü gönülden ki Şekür
Ehl-i islâmın olup yâveri kılmış mansûr
Peşte'nin fethi Budin ehline canbaş oldu
Bu beşâret haberi kıldı cihânı mesrûr
Lîk kani' değilim ben buna Hak'tan umarım
Engürûs'un haber-i fethi dahi ide zuhûr
Münhezim eyleyeler gayret ile küffârı
Cünd i islâma vire fursat u nusrat o Gayûr
Ahmedâ zulmet i küfri giderüp ol Hâdî
Mihri-î imân ile küffâr iline doldura nûr

— VIII —

Bihamdillâh kılmış dîn-i islâmı Hudâ mansûr
Vişîgrâd ile İstergun'ı almışlar olup mesrûr
Guzât ı müslimîne irişüp avni o Kakhâr'ın
Vurup küffâre top ı kahrı kılmışlar yine mâkhûr
Çü küffâr iline âteş bıraktılar idüp nâgeh
Aceb mi bu harâretten kıvâl olup yine mahrûr
İtaât eyleyüp serdâre cân ile çalışmışlar
Duâm oldur ki indallah olalar cümlesi me'cûr
Çün irdi müjde i fethi bu iki kal'enin *Bahî*
Aceb mi ehl-i islâmın şebi kadr olsa rûzi sûr

— IX —

Edirne şehri gibi gerçi şehri bî bedel olmaz
Yine ammâ bu dünyâda Stanbûl'a bedel olmaz
Eğerçi hûb olur gayette ayvâst anın ammâ
Stanbûl'un sulu şeftâlûsi gibi güzel olmaz
Anın berg-i çenârı zir-i dest itti Stanbûl'ı
Kimesne dimesün dünyâda kim el üzre el olmaz
Mahalsiz varmışızdır dime ol şehre sakın ey dil
Zamânında iriştik hak budur böyle mahal olmaz
O şehri dilküşânın vafına dinmiş gazeller çok
Velî *Bahî* senin nazmın gibi rengin gazel olmaz

— X —

— Şarkı —

Düşdi gönül sana güzel
Ey bî vefâ eyle vefâ
Bağrımı delme cevri idüp
Ey bî vefâ eyle vefâ
Budur murâdı *Bahî*'nin
Subh ü mesâ ey dilrübâ
Canımı yoluna koyam
Ey pür cefâ eyle vefâ

Bibliyografya . Muhtelif tarihler., Ryz., Prv., Mtnz., Sel.,
Osm. ve muhtelif mecmualar. Ahmed Hân'a aid olan resim Top-
kapu sarayı mîzesindeki tablodan alınmıştır.

Ahmed Hân (Osmanlı padişahı Üçüncü Ahmed,
Necib)—1084—1673 de doğdu. (1115—1703) te hüküm-
dar oldu. Yirmi sekiz yıl padişahlık etti. (1143—1730) da
tahttan çekildi. (1149—1736) da vefat etti.

Osmanlı padişahlarının yirmi üçüncüsü olan Ahmad
Hân, hattat ve şairdi. Onun bir çok yazılarına bugün
bile tesadüf ediliyor (*Bu hususta tafsilât almak için
Tuhfei hattatine bakınız*).

Ahmedî ve Necib mahlâslariyle şiir yazan Ahmed
Hân'ın manzumelerini Ali Emirî, bir araya getirmiş ve
bunlardan mühim bir kısmını tahmis etmiştir (*Mit. Alm.
K. Mz. No : 529*) . 301 beyitten ibaret olan bu küçük
eserde naitler, gazeller, şarkılar, tarihler, bir de Nefes
Baba adlı Firecik civarında medfun bir zat hakkında
söylenmiş bir kıt'a görülmektedir.

Ahmed Hân'a bir çok kasideler, tarihler sunulmuştur.
XVIII inci asrın Nedim gibi, Seyid Vehbî gibi en meş-
hur şahsiyetlerinin divanlarında bu kabil manzumelere
sık sık tesadüf edilir. Seyid Vehbî'nin Ahmed III . e
aid bir mısraı da şu suretle tazmin ettiğini görmekteyiz:

« Bir gümüşten kal'e gördüm ande gizlenmişti âb »
Attı zerrin topunu feth itti anı âftâb

Ahmed Hân'ın şiirleri, Ali Emirî'nin tesbit ettikleri
kadar olmasa gerektir. Bazı mecmualarda gördüğümüz
bir kaç şiirin bu eserde olmayışı da bu kanaati kuvvet-
lendiriyor.

Bir mecmuada "Sultan Ahmed Hân'ın nev'icadları
olan zincirli altun müseddesidir," başlığıyla bir man-
zume görüyor (*Sly. Esd. K. No : 3409*).

Ol nedir kim Hak azîz itmiş anı takdir ile
Cümlelerin mahbûbidir ol hüsn-i âlemgîr ile
Gerçi dâim ülfeti şâh u vezîr ü mir ile
Lîk vahşîdir bu darbı eyleyüp ta'zîr ile
Âkıbet anı müsehhar kıldılar tedbir ile
Gördüler durmaz gezer bend ittiler zencîr ile

Bârekâllah pâdişâh-ı âlemin icâdına
Cevher-i akliyle sebkât eyledi ecdâdına
Dürriyâ taklîd olunmaz hâtîr-ı nakkadına
Tâ ki noksân irmeye gencînenin irâdına
Âkıbet anı müsehhar kıldılar tedbîr ile
Gördüler durmaz gezer bend ittiler zencîr ile

gibi bendleri ihtiva eden bu şiirin *Dürri'*ye aid olduğu ve tercihanesinin Ahmed Hân tarafından yazıldığı anlaşılıyor.

Ahmed *I.* e aid bazı şiirlerin de yanlış olarak Ahmed *III.* e isnad edildiği görülüyor.

Beliğ tezkiresinde «Tekye-i Mevlânâ'da tab'ı hüma-yûndan sünûh itmiştir» denilerek,

Mesnevîsin işidüp hazret-i Mevlânâ'nın
Gûşvâr oldu kulağında kelâmı anın

beytiyle başlayan manzume, Ahmed *III.* e isnad edilmektedir. Halbuki bu şiir Ahmed *I.* indir. Ve bu medhiye Millet kütüphanesindeki Bahtî divanında mevcut olduğu gibi Sahih Ahmed Dede'nin *Mecmuatü'ttevarihül-mevleviye*'sinde ve bazı mecmualarda Ahmed *I.* namına kayıtlıdır.

Ahmed *III.* divan edebiyatı tesiri altında pek az manzume yazmıştır. Onun ekseriya mutasavvif şairleri taklid ederek ilâhiler vücude getirdiğini görmekteyiz. Hattâ bu ilâhilerden bir kısmının bestelendiğini de biliyoruz. Bir mecmuada,

Zikrin ile olmuşam ratb-ül-lisan
Yâ Gıyâs-el-müstagîsin el'aman

ilâhisinin Dursunzade tarafından besteli olduğu kayıtlıdır (*Sly. Esd. K. No : 3397*).

Müstakimzade de,

Ey gönül sen matlab-ı a'lâyı tahsîl itmedin

ilâhisini Acem makamında gene Dursunzade'nin bestelediğini kaydediyor (*Thf.*).

Ahmed Hân, sazşairleri tarzında da bazı türküler yazmıştır. Bunların da bestelendiğini gene mecmualardan öğrenmekteyiz (*Sly. Esd. K. No ; 3409*).

Onun bir kaç şiirini örnek olarak alıyorum :

— I —

Zât-ı pâk-i Mustafâ'ye âşıkım
Cân ile Fahr-ül-verâ'ye âşıkım
Muksim-i feyz-i nevâdır ol şerîf
Menba'.i cûd ü atâye âşıkım

Enbiyânın umdesi ser defteri
Asfiyânın kudvesi hem rehberi
Kâinâtın zübdesi vü mefhari
Aşk ile Bedr-üd-dücâ'ye âşıkım

— Na't —

Eşiginde abd-i memlûk ol müdâm
Andan özge yoktur a'lâ yi merâm
Saltanat budur *Necibâ* bil tamâm
Şimdi Zât-ı Müctebâ'ye âşıkım

— II —

— ilâhî —

Zikrin ile olmuşam ratb-ül lisân
Yâ Gıyâs el-müstagîsin el'aman
Aşkın ile eylerem âh ü figan
Yâ Gıyâs-el-müstagîsin el'aman

Bulmadım yol âşiyân-ı vahdete
Hayret elvirdi bakup bu kesrete
İrmedim ben bezm-i hâs-ı hazrete
Yâ Gıyâs-el-müstagîsin el'aman

Düşdi vahşetgâh-ı dünyâye bu dil
Cürmüni avf eyleyüp sen rahm kıl
Sâye-i lûtfunda eyle müstazil
Yâ Gıyâs-el-müstagîsin el'aman

Çün ezel ahinde nûş ittik sabûh
Ola kim kalbe ire feth ü fütûh
Ârzûmend-i visâlidir bu rûh
Yâ Gıyâs-el-müstagîsin el'aman

İki âlemde eyâ Hayy-i mücîb
Her kesin maksûdunu eyle nasîb
Zerre-i aşkın niyâz eyler *Necîb*
Yâ Gıyâs-el-müstagîsin el'aman

— III —

Vasl-ı yâre himmeti gel pîr-i irfanda ara
Vech-i pâke rûyeti mir'ât-ı îmanda ara
Sen bugün ilm-i ledünne tâlib oldunsa eğer
Hızr-ı ma'nâ sohbetini kalb-i vîranda ara
Tâ süreyyâdan serâya azm ü seyrân eylesen
Pertev-i Mevlâ'yı bulmazsın yine canda ara
Sırr-ı aşk itmez tekevvün her dil ü her sinede
Sen anı ister isen telkîn-i îkanda ara
Tavk-ı aşkı gerdem-i sıdka takup meydâne gel
Fevz ü maksûdı *Necîbâ* sen bu divanda ara

— IV —

Ey gönül sen matlab-ı a'lâyı tahsîl itmedin
Var ise zâd-ı reh-i ukbâyı tekml itmedin
Ey gönül nefsine ta'zîm itme kim fânî cihan
Sırr-ı Mûtû'ya vukufa hiç ta'cil itmedin
Ey gönül nefsine ta'zîm itme kim fânî cihan
Gafil oldun hayf ol nâmerdi tezlil itmedin
Ey gönül bir dem leb-i ikbâl ile misl-i *Necîb*
Gûşe-i seccâde-i irfânı takbil itmedin

— V —

Buldı zikrullah ile dil mürgü şimdi lânesin
Lîmaallah evcine kondı görüp cânânesin
Sûbesû rûy-i tecellî-i visâl açtı nikab
Eyledi rûşen cemâliyle derûnum hânesin
Bezm-i ehl-i zevk-ı safvet mahreminden ol yûri
Sahvı neyler mest olup dâim içen peymânesin

Gülşen-i tevhîd-i Hak'da keşf-i esrâr eyledin
Bülbül-i şeydâ mısın âyâ *Necîbâ* yâ nesin

— VI —

Esir-i zülfünüm kâkül perîşan bir efendimsin
Dil-i dîvâneme zencîrzen sâhib kemendimsin
Kolun sal boynuma ey gül beden ağıyâre dâğ olsun
Hamâil veş benim sen hırz-ı cânım sînebendimsin
Esîrin bir beni sanma cihan âvâre-i hüsnün
Pesend-i dide-i âlem cevân-ı dilpesendimsin
Gerek cevrinle mahzûn it gerek lûtfunla kıl mesrûr
Gerek ağlat gerek güldür efendimsin efendimsin

— VII —

Gönül Hak derdine mahrem gerektir
Belâ-yi aşkına hemdem gerektir
Ciğer sad pâre oldu fûrkatiyle
Yerine göz yaşının dem gerektir
Gözet fırsat Fenâfillâhe sa'y it
Fenâ sâliklere her dem gerektir
Necîbâ dest-i feyz-i Hak'la mey nûş
Olan dil ayn-ı câm-ı Cem gerektir

— VIII —

Feyz-i Hak imdâd ittikte kalem mizâb olur
Katre-i dâd-i Hudâ'dan havz-ı dil pür âb olur
Gelse kalb-i hâlis ü meşhûn-ı aşka vâridât
Dil safâ müzdâd olup kayd-i sivâ bî tâb olur
Şems-i zâtın perdesinden tâlib-i behre olan
Dilharâbı ihtiyâr itsün ki behreyâb olur
Gel *Necîbâ* cür'a i âb-ı hayât-ı ma'niden
Eyle nûş andan içenler şeyh olursa şâb olur

— IX —

Hücûm-ı ceş-i gamdan bana bir kehf-ül-amân olmaz
Sirişk-i dide hûn oldu ki hiç bir dem nihân olmaz
Tenezzül eylemez ziyetserâ-yi dehre âşiklar
Hümâ pervâz ı aşka cây-i süflî âşiyân olmaz
Beni yâ Rab kemâl-i rahmetinden eyleme mehcûr
Ki vâdî-i haşırda bana kimse mihrîbân olmaz
İlâhî şerbet-i vaslınla ben vîrânı âbâd it
İbâdet itmeğe dilhastede tâb ü tevân olmaz
Varınca arsağâh-ı Hak'ka kim şâh ü gedâ birdir
Cevâbın var mı anda ey *Necib* ketm-i zebân olmaz

— X —

Beni terk itti sultânım
Kiminle yâr olur şimdi
Dehânı şekker efşânım
Kiminle yâr olur şimdi

Rakîbe eyledi râğbet
Bu olmaz mâni' i vuslat
Heman sağ olsun ol âfet
Kiminle yâr olur şimdi

— Şarkı —

Derûna saldı bir âteş
Ko yaksun beni ol mehveş
Aceb kad çekti ol serkeş
Kiminle yâr olur şimdi

— XI —

— Türkü —

Süzer cânâne gözünü
İşitsem bâri sözünü
Medh ideriz gün yüzünü
Bârekâllah ne hoş güzel

Oluruz zülfünün bendi
Can verir lebinin kandi
Şehr-i İstanbul'da kendi
Bârekâllah ne hoş güzel

Leblerini handân ider
Âşıkları giryân ider
Melekleri hayrân ider
Bârekâllahne hoş güzel

Arasın rakib bulmasun
Ol yâre vâsıl olmasun
Gül cemâli hiç solmasun
Bârekâllah ne hoş güzel

Sözüm ana kâr ideydi
Bir kez benimsin diyeydi
Ahmedî'ye lûtf ideydi
Bârekâllah ne hoş güzel

Bibliyografya : Sîm., Thf., muhtelif tarihler ve mecmualar.
Ahmed III. in resmi Topkapu sarayı müzesindeki tablodan alınmıştır.

Ahmed Hâşim — Hâşim'e bak.

Ahmed Hikmet — Hikmet'e bak.

Ahmed İbni Veys (Sultan) — XIV üncü asrın son nisfında yetişen meşhur şahsiyetlerden Sultan Ahmed hakkındaki tarihî malûmatı Prof. Fuad Köprülü şu suretle telhis etmektedir (*XIV üncü asrda bir Âzerî şairi: Hayat mecmuası No : 82, 21 Haziran 928*) :

"Celâyir ulusuna mensup Mogul ümerasından "Şeyh Hasan-ı Kebîr ibn-i Emîr Akboğa bin Emîr İlkân,, a mensub oldukları için Âl-i Celâyir,, veya İlkâniyan namını alan ve "İlhaniler,, den sonra 1336 dan 1410 senesine kadar "Bağdad,, ve ekseriya "Âzerbaycan,, havâlisinde hüküm süren bu âilenin tarihi hakkında müverrihler uzun malûmat verirler.

İşte «Sultan Ahmed İbn-i Veys» bu âilenin dördüncü hükümdarı olup 1382 den 1410 senesine kadar hükümet sürmüş, «Timur» istilâsı karşısında «Yıldırım Bayezid'» e ve daha sonra Mısır memlûklerine iltica etmiş, Timur'un vefatından sonra tekrar eski memleketlerini ele geçirmişse de, 1410 da «Karakoyunlu» türkmenlerinin reîsi «Kara Yusuf,,a mağlûb olarak katledilmiştir. Bütün

Ah.

müverrihler, hattâ onun zamanında "Bağdad," da yaşayan «Bezmü Rezm» müellifi, Sultan Ahmed'in zalim ve gaddar olduğunu, devletin kıymetli ricalini mahvettiğini, sefahet ve işü işretten devlet işleriyle meşgul olmağa vakti kalmadığını söylerler. Fakat buna mukabil, «hünermend, hünerperver, hoş tab'» olduğunu, «Tasvîr, tezhib, okçuluk ve yaycılık» gibi san'atlerde mehareti bulunduğunu, bilhassa "Musiki," ilmine fevkalâde vukufu olup "Abdülkadir Meragî," ye çok iltifat ettiğini ve on beşinci asır sonlarında bile musiki meclislerinde okunan tasnifatı yani besteleri olduğunu söylerler. Yine bütün menbalarda «Arabî ve Farisî lisanlariyle güzel şiirleri olduğu» zikredildiği gibi, bazı münasebetlerle söylemiş olduğu bir takım manzumeleri de kaydolunur. Onun "Hafız Şirazî," ye fevkaâde teveccühü olduğu, hattâ "Hafız," in :

احمدانہ علی معدلہ السلطانی
احمد شیخ اویس حسن ایلیانی
خان بن خان شہنشاہ شہنشاہ نژاد
آنکہ میزید اگر جان جہانش خوانی

diye başlayan medhiyeyi «Bağdad» a gönderdiği meşhurdur. Esasen Sultan Ahmed'in babası, «Sultan Üveys» de "Selman Saveci, Mehmed Assar, Ubeydi Zâkânî" gibi büyük İran şairlerini himaye etmiş olduğu gibi, Farişî şiirler de yazmıştı. Bu itibarla «Sultan Ahmed» bir san'at muhitinde yetişmiş, şairliğe hazırlanmıştı.,

Ahmed ibni Veys'in Farsça bir divanı Ayasofya kütüphanesinde mevcuttur (No: 3924). Bursalı Tahir'in bu eseri, Osmanlı hükümdarı Ahmed I. e isnad edişi tamamıyla yanlıştır.

1267 beyitten ibaret olan bu eserde müfredler de dahil olduğn halde 300 manzume görülüyor. Na't, Fahriye, Gazel, kıt'a, Rubaî ve beyitlerden mürekkeb olan bu nüsha, Farsça şiirlerle doludur. Divanın 800 tarihinde Bağdad'da yazıldığını, şu kayıddan anlamaktayız :

خدم بکتابه هذه الشرفيات المباركة الشريفة اقل العباد صالح بن علي الرازي في غرة
جمادى الثاني سنة ثمانمائة الهلالية بمدينة السلام بغداد سماه الله تعالى عن الاضداد

Ahmed İbni Veys'in bu şiirlerde *Ahmed*, *Ahmed İbni Veys*, *Ahmed İbni Şeyh Üveys*, *İbni Veys* gibi muhtelif mahlâslar kullandığını görüyoruz. Tasavvufî ve âşıkane bir eda ile yazdığı Farsça manzumelerde muvaffakiyet gösteren şairin Türkçe şiirlerinde de aynı iktidarı göstereceği muhakkaktır. İleride onun Türk diliyle yazdığı manzumeleri de belki elde edebilmek kabil olabilecektir.

Bugün elimizde şairin Türkçe yalnız bir gazeli vardır. Bu gazeli de (840 —) da yazılan *Mecmuatün-nezair* ile (918 —) de yazılan *Ccmiunnezair*'de mukayyed buluyoruz. Aynı gazel, her iki eserde ufak tefek nüsha farklariyle tesbit edilmiştir. Camiunnezair'in kaydına göre bu gazelde «Sahip zemin», Sultan Ahmed'dir. Ve bu şiiri; Namusî, Zeynî, Nizamî, Ahî gibi şairler tanzir etmişlerdir. Şairin bu Türkçe gazeliyle divanından seçtiğimiz 2 Farisî gazelini örnek olarak alıyorum :

— I —

Kim ola dün gün işinde fikr ü tedbîr eylemez
Neylesün tedbîri bende çünkü takdîr eylemez
Hayr ü şer nakkaş-ı biçûn yazdı bir levh-i cebin
Âdem oğlu cehd idüb ol nakşî tağyîr eylemez
Âyet-i Nahnü Kasemnâ ma'nisin her kim bile
Yef'alullah mâyeşâ bu sırrı tefsir eylemez
Her kime oldı müyesser künc-i genc-i ma'rifet
Pâdişâh-ı vakt olubdur hidmet-i mîr eylemez
Ârif oldur hâliyâ işbu elemlü dünyede
Şâhid ü şem'ü şerâb ü nukli taksir eylemez
Her kimin kim aklı vardır ol bilür hâli nedür
Bu günü tanlaya koyub anı te'hîr eylemez
Defter-i ömri hisâbı âhır oldı câhilin
Bed ameldir cüz gamı bihûde tevfir eylemez
Dem geçer mi merdüm-i dilhaste-i çeşmim benim
Bu sirişk-i lâlegûndan nâme tahrîr eylemez
Kumri vü bülbül okur Hak zikrini her dem velî
Ahmed İbn-i Veys okur bu sözi takrîr eylemez

— II —

هر که دلداری ندارد راستی دور از دست
وانکه عاشق نیست پیش ما بغایت جاهلست
غافلان بر حال مجنون کر بظاهر متکرند
عاقلان دانند مجنون را که مجنون عاقلست
وصل جستان نیست کار عاشقان پاک رو
عاشق کویست طالب وصل را او وانلست
این چنین تعلیم یامن داد پیر عاشقان
بدستی در راه هفتی دان که اول منزلت
مرک جان سہلست پیش احمد بن شیخ اویس
لیکن از آرام جان خود بریدن دشکاست

— III —

تا سواد زلف عنبر قام زبور کرده اند
از آسیم آن دماغ مشافرا تر کرده اند
شاهی حسن و ملاح را بدو بخشیده اند
جمله خوبانرا بفرمائش مسخر کرده اند
عاشقان تا روز وصف خط و خالشان گفته اند
بی دلان از صبح تا شامش مکرر کرده اند
یک ورق از دفتر عشق حقیقت خوانده اند
دفتر و دیوان عالم را میتر کرده اند
چون رود مهرت زجامم تا بوقت مرک ازان
مهر مهرت را بروی دل مصور کرده اند
تابشای کعبه معنی دل بنهاده اند
احمد بن ویس را چون حلقه برادر کرده اند

Bibliyografya : Fuad Köprülü : XIV üncü asırda bir Âzerî şairi : Hayat mecmuası No: 82, Menz., Cmnz. ve Ahmed Divanı,

Ahmed (İshak hocası) — XVIII inci asrın en mühim şahsiyetlerinden olan Ahmed efendi, *Salim* ve *Safâyî*'ye göre Menteşe'lidir. *Vakayülfuzalâ* ise daha doğru olarak onun Aydın Güzelhisarına civar bir köyde doğduğunu söylüyor. Babası Hayreddin efendi adında bir adamdır ki "mukaddematı ulûm," u oğluna bizzat okutmuştur. Genç yaşında, bir müddet Diyarbakir ve Irak taraflarında kaldıktan sonra Acemistan'a gitmiş; ilim tahsili uğrunda yıllarca Şirvan'da oturduğu için bir zamanlar

«Acem Ahmed efendi» deye anılmıştır. Türkiye'ye döndükten biraz sonra, Köprülüzade Fâzıl Ahmed Paşa'ya tezkerecilik eden İshak efendi'ye intisab etti. O devirlerde İshak efendi, nüfuzlu ve pek meşhur olduğu için; Ahmed efendi, İshak hocası deye anıldı. Zamamının müverrihleri ve tezkirecileri ondan hep bu ünvan ile bahsederler. (1097—1095) yılında İshak efendi katledilmişti. Ahmed efendi, hâmisinin neket ve felâketinden sonra Bursa mülhakatında sırf müderrislikle vakit geçirdi. (1101 — 1689) da sadriazam Köprülüzade Mustafa Paşa, kendisini "Bâ fermân ı âli ibtidâ dâhil i'tibâriyle mahrûse i Bursa'da Hudâvendigâr medresesine naklettikten mâadâ Anadolu muhâbesini ihsân ve maiyyet ve istisâb ile sefer-i zafer rehber-i Belgrad'a revân,, oldular Paşa şehid düşünce Ahmed efendi, tekrar Bursa'ya döndü. Ve artık orada kaldı. Memleketin ekseri uleması ondan ders görmüştür.

İshak hocası Bursa'da Muradiye medresesinde müderris iken (1120—1708) tarihinde vefat etti, Bursa'da Sarban mezarlığında Şeyhülislâm Karaçelebizade Abdülaziz efendi'nin yanında medfundur. *Vâkıf* mahlâsiyle şiiirler yazan oğlu Mehmed efendi, babasının vefatına şu tarihi yazmıştır :

Hâce-i âlemiyan Ahmed efendi kim anın
Yetişür fazlına âsârı güvâh-ı âdil
Ref'idüp iki elim fevtine târih didim

والدم خواجه افندی ایله عدنی منزل

— 1120 —

Bursalı Belig'in de mücevher şöyle bir tarihi vardır:

ایلیه احمد افندی روضه عدنی مقام

— 1120 —

İshak hocası'nın en mühim eseri, hiç şüphe yok ki *Akselireb fi tercemeti mukaddimetül-edeb* adlı lûgat kitabıdır. Bu eser, milâdi XI inci asrın en meşhur Türk allâmelerinden *Zemahşeri'nin Mukaddimetül-edeb* adlı lûgat kitabına yapılan çok kıymetli bir tercümedir. Ahmed efendi, bu kitabı yalnız türkçeye çevirmekle kalmamış, yazdığı mukaddimedede Arapça, Acemce dilleri ile lûgat hakkında da çok esaslî malûmat vermiştir. *Akselireb* iki cild üzerine matbudur (*Matbaai âmire 1313*).

İshak hocasının bir hayli eseri daha vardır.

Muhtelif yazı nevilerinde de meharet gösteren Ahmed efendi, aynı zamanda şiiirler de kaleme almıştır. Enbiya kıssalarından mürekkep 2918 beyitli *Vahdetname* adlı bir mesnevîsi de vardır ki 1302 de Mahmud Bey matbaasında tab'edilmiştir.

Bu eserin kütüphanelerimizde de müteaddit yazmalarına tesadüf edilir.

.Tezkirecilerimiz, Ahmed efendi'nin ilmî meziyetlerinden başka, edebî kudretinden de bahsediyorlar.

Salim diyor ki : "Süyûti-i zaman Câmî-i devran bir fâzıl-ı nihir-i kesir-üt-tahrîrdir kim Arabiyyâtta yedi tûlâsı dırâz Fâriside bağ-ı iktidârı her müşkile bâz idi.

Safayi ise şunları söylüyor : " İlm ü faziletle ârâste ve kemâl-i maârif ile pîrâste vücûd i muhteremdir. Cümle-i fezâilinden fazla eş'âr-ı âbdârı vardır. Gonceli güftârı rengin ve şî'r ü inşâsı sihr âferindir.,,

Ahmed efendi'nin bir hayli gazel de vücûde getirdiği anlaşılmaktadır. Fakat bu şiiirlerden bugün ancak tezkirelerde kayıtlı olanları biliyoruz. Bunlardan bir kaçını aynen naklediyorum :

— I —

Dil meyl iderdi kâkül-i cânânı görmeğe
Sevdâsı şimdi zülf-i perîşânı görmeğe
Zer duhterine muğbeçenin müşterî hezâr
Çok kimse vardı meykedeye anı görmeğe
Hengâm ı azm-i râh-ı fenâ geldi hâzır ol
Başla tedârük-i ademistânı görmeğe

— II —

Düşüp ayağına sâkiye izzet eyleyelim
Varup suyunca şerâbına hürmet eyleyelim
Yeter bize leb-i huşğ ile dîde-i giryan
Hükûmet-i ber ü bahre kanâat eyleyelim

زمانه با تو آسازد تو با زمانه یساز

Hulûsuna göre halkın sadâkat eyleyelim

— III —

Levh-i ruhinde hatt ı perîşan görünmesün
Mir'ât-ı dilde jeng-i firâvan görünmesün
Çeşm-i terime kühl-i cilâ hâkipâydır
Bir de gözüme kühl-i Sfâhan görünmesün
Bâg-ı ümid-i vaslda bir iş bitürmedi
Düşdi nazardan aşk çü bâran görünmesün

— IV —

Devran sirişk-i alimi bezme şarâb ider
Sih i belâda bağırmı hûnin kebâb ider
Mi'mâr-ı hec esâs-ı sipihre budur reviş
Ma'mûr idince bir dili bin dil harâb ider

— V —

Sezâvâr-ı nisâr-ı hâkipâyin gevherim yokdur
Dür-i sîrâb-ı çeşmim çok müsâid ahterim yokdur
Ben ol sîmürg-i gerdun seyr-i hoşpervâzım ammâ hayf
Firâz ı kaf-ı kurb-i yâre müsîl şehperim yokdur

Bibliyografya : Slm., Sfy., Şky. Şeyh., Blg., Esd., Scl., Osm., Siraceddin : Mecmaı şuara ve tezkirei üdeba, Ali Canip : İshak hocası Ahmed efendi : Hayat mecmuası No : 67.

Ahmed(İstanbulu)—XVI ncı asır şairlerinden Ahmed hakkında *Ahdî* şu malûmatı veriyor :

"İstanbul'dandır. Dergâh-ı muallâ'da sipâhî oğlanıdır. Lâkin müddet-i medîd ve ahd-i baiddir ki pâdişâh-ı Süleyman mekân ve şehenşâh-ı Halil Hân hazretlerinin kilâr-ı hâsında kâtib-i a'lâ nasbolunmuştur. Nefsinde sezâvâr-ı merâtib-i ulyâ kimesnedir. İlm-i muhâsebede bînazir ve esâlîb-i inşâda sözleri dilpesend ve dilpezir eğerçi sâir şuarâ gibi mahlâs ihtiyâr itmemiş feammâ ol bülbül-i nüktedânînin gülistân ı maânîde gül gibi nazmı ve vasf-ı semenberân-ı hoşbû ve gonceli dehânân-ı dîlcü vâki' olmuştur. Bu eş'âr-ı fârisî ol yâr-ı nîkû güftârındır.

قامت کشته ستم از هر کان ابروی
میرسد میر جفا بر دلم از هر سوی
برو از دهر جفا یشه جو رسم وفا
کل این باغ ندارد زوفا چون بوی

Ah.

Pervane Bey Mecmuası'nda "Ahmed Çelebi,, ve "Gonca Ahmed Çelebi,, serlevhalarıyla iki yerde yazılmış mahlâssız şöyle bir şiir görülmüştür :

Çekmeyen bâr-ı gamın döne döne gerdünün
Ne bilür lezzetini câm-ı mey-i gülgünün
Ey tabibim bana hikmet ne şifâ vermiyesin
Ney gibi âşıkı inletme midir kanunun
Beni ayaklara düşürdi helâk eyledi âh
Çeşm-i mestinle şehâ lâ'l-i leb-i meygünün
Düşeli başıma sevdâ-yi ser-i zülf-i nigâr
Göremez oldı gözüm karesini uyhunun
Delilikler ideyin vâdi-i aşk içre şehâ
Adın unutturayın dilde bugün altûnun

Bu manzumenin *Ahdî* tezkiresinde mevzu bahsedilen şaire aid olması ihtimal dahilindedir.

Bibliyografya : Ahd., Piv.

Ahmed (Karaca Paşa) -- XV nci asır şairlerinden Ahmed hakkında *Sehî* şu malûmatı veriyor :

"Ahmed Beğ عليه السلام : Karaca Paşa demekle meşhûr dur. Ergene imâretine mütevellî idi. Merhum Sultan Selim'e Trabzun'da defterdâr olmuş idi. Niçe zaman Defterdâr olup sonradan dergâh-ı âlempenâhtan bir defterdar gönderdiler. Sultan Selim merhum Karaca Paşa'da hayli dilâverlik ve kabiliyyet ve ziyâde idrâk ve zekâvet fehmi itmeğin yanında alikoyup kapuya gitmeğe icâzet vermedi. Anın ehliyyetine ve kabiliyyetine tamâm i'timâd itmiş idi, Elhâsıl ana çok i'tikadı var idi. Babası Sultan Bâyezîd ile mukabele idüp ceng ittikte yanında olan yararca adamları düşüp Karaca Paşa kalup her ne hizmet olursa Karaca Paşa hizmetlenüp hem vezîrlik hem defterdarlık hizmetin ider, yarar, maslâhatgüzâr, her hizmetin uhdesinden gelürdi. Saâdetle gelüp makarr-ı saltanata cülûs ittiklerinde ağır sancaklar virüp ulu beğliklere mutasarrıf olmuş, fâzıl ve kâmil ve her fenne tetebbu' itmiş kişi idi. Bu ebyât anın eş'ârındandır:

Gül katında açılmağa yüzi yok
Lebi vasfında goncenin sözi yok
Öygünür çeşmine deyu bâdâm
Nerkisin anı görecek gözi yok

Bibliyografya : Sh.

Ahmed Kâtib (Sazşairi) — Kâtib'e bak.

Ahmed (Kayserili, Hacı Baba) — Son asır âşık'arından Hacı Ahmed Baba hakkında Bay Ahmed Remzi *Kayseri şairleri* adlı gayri matbu eserinde şu malûmatı veriyor :

"Hacı Ahmed Baba Cemal Sadık Ağa'nın oğludur. Kayseriye'de doğmuş, gençliğinde İstanbul'a giderek hemşehri sıvacılar yanında çiraklık etmiştir. Hârîka denemek derecede kuvvet-i bâzûya mâlik olup eliyle taş kırar ve oldukça kalın zincirleri koparırdı. İstanbul

külhanbeğleri arasında hatırı sayılır babayiğitlerden olup Sarıgüzelli Deli Ahmed şöhretiyle benâm idi. Ara sıra aklında hiffet ve âsâr-ı cinnet görülmekle üç defa dârüşşifâya girmiş çıkmıştır. Okumak yazmak bilmez, hecâ vezni şiir söylerdi. Timarhanedeki delilerin, doktorların, hizmetçilerin ahvâlinde bâhis matbu bir destanı vardır. Kırk yaşına vardığı esnâda biraz da aklı başına gelerek tâib-i müstağfir olup İstanbul'dan hareket ve ifâ-yi farîza-i hac maksadiyle hâk-i pâk-i Hicaz'a azîmet eder. Menâsik-i hacc-ı şerifi edâ esnâsında da müslümanları edâ-yi hacca davet suretiyle menâsiki müstemil elli bendi mütecâviz bir manzume yapar ki Mekke-i mükerrreme matbaasında tab'edilmiştir. Son bendi şudur :

Tevellüd Kayseri ismim Ahmed
Tarîk-i Nakşiden kuşandım kemend
Cümle ehl-i îmânı eyledim da'vet
Kâ'be-i mükerrremeye efendim buyurun
Baş açık yalın divâne durun

Kayseriye'ye Sarıgüzelli Deli Ahmed değil, Hacı Baba olarak gelmiştir. »

Şair Nazım Paşa, Kayseri mutasarrıfı iken şimdiki Üsküdar kütüphanesi direktörü Bay Ahmed Remzi ile müştereken Ahmed Baba hakkında mizahî şöyle bir manzume yazmışlardır :

Aklına uydu girüp üç kerre timarhâneye
Eyledi Mecnunlara bahş-ı hîred Ahmed Baba
Nağme-i vecd âveri ehl-i safâyı mest ider
El urup gûşa ne dem derse meded Ahmed Baba
Eyledi bir şaklaban taklid tarz-ı nağmesin
Dedi nefretle ana yuha mered Ahmed Baba
Merkeb-i çâbükevinden dâimâ memnûndur
Esbrân olanlara etmez hased Ahmed Baba
Merdiven başında istikbâl eder iş sâhibin
Gâh jurnal gezdirir gâhî sened Ahmed Baba
Eyledi evkaf anı me'mûr-i târ-ı ankebût
Etmedi bu hizmet-i makbûlü red Ahmed Baba
Her ne yerse hazın eder me'kûl olsun olmasun
Gâh anahtarlar yutar gâhî veted Ahmed Baba

Bibliyografya : Ahmed Remzi : Kayseri Şairleri.

Ahmed (Kaytaszade) — XVI nci asır şairlerinden Ahmed hakkında *Hasan Çelebi* şu malûmatı veriyor :

"Ahmed : Kaytaszâde demekle ma'rûf ve meşhûr ve mekârim-i ahlâk ile mevsûf ve mezkûrdur. Babaları liyâkat ve istihkak ile mîr-i sancak olmuş idi. Kendüleri yayabaşı olup ba'dehu dîvân-ı sââdet medârda devâtdâr ba'dehu Arpaemîni ba'dehu şehremîri ka'dehu Rumeli tîmârı defterdârı ba'dehu Diyâribekir'de mal defterdârı olup tahsil-i mâl-i mîrîde sa'y-i kifâyeleri olmağın sancak beğliği virilmişti. Lâkin mansıb ve devletten gûşe-i ferâgatte kanâat evlâdır deyu makam-ı uzlet ihtiyâr eyleyüp yüz kırk bin akçe tîmârile dergâh-ı âli müteferrikâlarından olup «اوركي» nâm mesîre-i havâs u

avâmda leb-i deryâda bir cây.i cennet âsâ bir ârâm-
geh i behişt âbinde reşk-i nüzhet serâ-yi huld-i berîn
bir işretgâh-ı vesî' ve bir kasr ı dilkeş ve refî' binâ
itmişidi. Nazım

Binâ-yi mümekken be zevk u safâ
Bedî' u neşât âver ü dilküşâ

Garib ü müsâfir mukîm ü mücâvir ashâb-ı ma'rifet
ve erbâb-ı fazilet âzâd ü bende âyende vü revende
ile ol felek rif'atte sohbet-i yârân ve ihvânile ülfet
üzre iken sene İsneyn ve tis'in ve tis'amiede (M. 1564)
ber fehvâ-yi نعيم لا يكره الدهر kasr-ı hayatı mevsûf-i sıfat ı
قاعا مفضلا olup keşî-i vücûdî garkab-ı deryâ-yi fenâ oldu.
Bu bir iki eş'âr anın güftârındandır :

Kul oldı kaddine gülşende şimşâd
Anınçün oldı şâhım gamdan âzâd
Komazsın öpmeğe bir dem elini
Elinden pâdişâhım dâd ü feryâd
Cefâ taşını bana atmayınca
Benim vîrâne gönlüm olmaz âbâd
Hezâran dâğ yaktım sineye ben
Bana dağı ile benzer mi Ferhâd

Hirmen-i dünyâyı geşt ittim serâser hâsılı
Arayup bir dâne mahlâs bulmadım kendime

Bibliyografya : Hsn.

Ahmed Kemal (Akünal) — 1291 — 1875 te İstanbul'da doğdu. Miralay Rasim Bey'in oğludur. Çok küçükken babasız kalan Şair, tahsilini Darüşşefaka'da bitirdi. Bir taraftan Galata postahanesine memur olarak devam ediyor, bir taraftan da Dârüşşefaka'da ders okuyordu. Edebiyatta rehberi, aynı mektebin daha evvelki mezunlarından olan İsmail Safa olmuştur.

Ahmed Kemal

1311 de *Maarif* mecmuası onun bir kaç parça yazısını neşretmişti. 25 cemaziyelahır 1313 (M.1895) tarihinden itibaren bu mecmuayı İsmail Safa neşre başla-

yınca Ahmed Kemal de daimî muharrirlerden oldu. Hattâ bazan bir nüshada onun iki şiiri birden intişar ediyordu.

Bizzat Şair bir makalesinde diyor ki(*Füyuzat No : 22, 16 Eylül 1907*): «... Maârif gazetesi İsmail Safa, Cenap Şahabeddin, Tefvik Fikret, Ahmed Kemal... imzalarıyla intişar etmeğe başladı. İşte ben aradığım hey'et-i içtimâiyeye dâhil oldum. Feryadlarıma, hiddetlerime ilk cevabı İsmail Safa Bey'den almış oldum. Âlem i matbûatta bana ilk delâlet eden bu edîb i merhûm ve muhterem oldu.»

İsmail Safa, mecmuayı Samih Rifat'e bıraktıktan sonra Ahmed Kemal'in de yazıları görülmez olmuştu. Bilâhîre *Malûmat*'ta ve Hüseyin Cahid'in çıkardığı *Mektep* mecmuasında bazı şiirleri görüldü. Bir aralık *Pul* mecmuasına da bir çok şiir verdi. *Servetifünun* mecmuasında da manzumeler neşrine başladı.

Tefvik Fikret, Cenap Şahabeddin, Ali Ekrem, H. Nâzım gibi tanınmış edebî şahsiyetlerin bu mecmuaya şiir yazdıkları yıllar içinde Ahmed Kemal'in de bir hayli manzumesi intişar etti. Fakat Ahmed Kemal, tam bir Servetifünun şairi sayılmıyordu. O daha ziyade bu edebiyata şekilde merbut kalmıştı. Şair, Namık Kemal'den intikal eden bir ruh taşıyordu. Heceyle ve hamasî bir gayeyle yazarak sonradan kitap halinde çıkardığı *Ninniler* onun içli bir vatanperver olduğunu açıkça göstermektedir. İstibdad devrinin tazyikleri karşısında isyankâr bir vaziyet alan Şair, vatanî manzumeler yazıyor, Hürriyet kahramanlarını; Midhat Paşa'yı, Namık Kemal'i, Ali Suavî'yi tebci ediyordu. Bu şiirler, tabiatıyla o tarihlerde neşre dilememişti. Mamafih onun bazı manzumelerinde bu fikirlerini kapalı bir şekilde terennüm ettiğini görmekteyiz. Ali Ekrem'i medheder bir eda ile yazdığı *Üstadzadeye* başlıklı bir manzumesi Namık Kemal'i anlatan bir parçadır (*Mektep mecmuası No : 32*).

İstibdad hükûmetine karşı onun menfi bir cebhe alışı, kendisinin siyaset hayatına atılmasına sebep oldu. Ahmed Rıza gibi, İsmail Safa gibi hürriyet âşığı şahsiyetler, Ahmed Kemal'in Taşkasap'taki evinde toplanıyorlar, gizli gizli tertibat alıyorlardı. Hükûmet bunu haber alır almaz Şair'i tevkif etti. Fakat tevkifhaneden kaçmağa muvaffak olan Ahmed Kemal, bir Fransız vapuruyla Pire'ye gitti. İlk işi Abdülhamid'e bir telgraf çekmek oldu. Sadece şunları yazmıştı : «Sâye-i şâhâ-nede sâlimen Pire'ye muvâsalet ettim». Az bir zaman sonra Mısır'a geçti. Oradan da gene pâdişaha şöyle bir manzume gönderdi :

Yıkmadık ev, yakmadık can koymadın ey şahs-ı dun
Memleket vîrâneler hâlinde şimdi sernigün
Sıklet-i rûhunla meşhedler bile zâr ü zebun
Sen işitmezsen bizi bir gün duyar Rabb-i şüun
Bir gün Azrâil hakkından gelir ey Fir'avun

Yıktığın ev yaktığın can içtiğin kandır bugün
Hilkatinden Hâlik-i zîşan peşimandır bugün
Zâtına küfr eylemek aynıyle îmandır bugün
Cismini Allah ede Fir'avn'ı yakmakçün odun
Bir gün Azrâil hakkından gelir ev Fir'avun

Ah.

Pâdişâhım eyleme etme yazıktır millete
Bir belâ-yi âsümânîsin bu dîn ü devlete
Şeyndir nâmın bile târîh-i insâniyyete
Görmemiştir mislini görmez derim hattâ kurûn
Bir gün Azrâil hakkından gelir ey Fir'avun

Bülhüdâ'dır pâdişâh-ı devr sen bir sâyesin
Böyle bir çok çşkîyâ-yı beldeye sermâyesin
Hiç gücenme pâdişâhım doğrusu dun pâyesin
Bülhüdâ'ya İzzet'e Tahsîn'e subh u şâm okun
Bir gün Azrâil hakkından gelir ey Fir'avun

Heykel-i şânın dikilse Bâyezid meydânına
Her geçen bir fiske vursa enf-i vâlâ şânına
Ben de bir kerre tükürsem çehre-i şeytânına
کریچه قسمت نیست مارا این مراد ماکنون

Bir gün Azrâil hakkından gelir ey Fir'avun

Pâdişâhım pür vehâmettir bu gün ahvâlimiz
Devleti te'mîne ancak munhasır âmâlimiz
Kanlı bir târîh teşkîl eyler istikbâlimiz
Pâdişâhım sen daha etmez isen terk-i cünun
Bir yed-i kakhâr kakkından gelir ey Fir'avun

Ahmed Kemal, bir müddet sonra Paris, Atina, Berlin gibi Avrupa şehirlerini dolaştı. Nihayet Kafkasya'ya gitti. Orada "Neşri maarif cemiyeti," Ahmed Kemal'i himaye ederek, Türk gimnazına müdür yaptı. Hüseyin zade Ali ve Ağaoğlu Ahmed tarafından Bakü'de çıkarılmakta olan *Füyuzat* mecmuasına ve *Güneş* gazetesine muhtelif yazılar yazdı, şiirler neşretti. Şair Eşref'le müşterek bir manzumesi de *Füyuzat*'ta çıktı. Bir aralık *Doğru söz* adlı bir gazete de çıkardı. Ahmed Kemal'in neşrettiği bu yazılar, büyük bir alâka uyandırıyor, Bu makalelerin mühim bir kısmı, lisana aiddi. Ahmed Kemal'in bu neşriyatı Türk dilinin Azerbaycan'da edebî bir mahiyet almasında büyük bir âmil oldu.

Ahmed Kemal
Bakü'de

Ahmed Kemal, yazıda İstanbul şivesini o muhitte yaymağa da muvaffak olmuştu, Şair, orada içten bir hürmet kazandı. Hattâ bugün bile onun Azerbaycan'da takdir ile anıldığını görmekteyiz.

Şair, meşrutiyet ilân edilir edilmez İstanbul'a geldi. Fakat memleketi çok karışık bulunduğu için tekrar Bakü'ye döndü. İki yıl sonra Ruslar, "İttihadü terakki ajanı," deye onu habsetmişler ve idama mahkûm etmişlerdi. O sıralarda mecliste Amasya meb'usu olan İsmail Hakkı Paşa'nın verdiği bir tahrir üzerine, Hariciye nezaretinin Rusya nezdindeki teşebbüsüyle Ahmed Kemal, Çarlık hududu haricine çıkarıldı. Bundan sonra İstanbul'a geldi. "İttihadü terakki merkezi umumîsi," nin verdiği tahsisatla geçindi. Bu arada bazı gazetelere yazılar yaz-

dı, muhtelif yerlerde de konferanslar verdi. Bilhassa 1911 de «İttihadü terakki cemiyeti» tarafından neşredilen *Çığır* ve bilâhire *Hak* gazetelerinde muharrirlik etti.

Bazı mecmualarda da onun bir kaç şiiri gene bu sıralarda intişar etmişti .

İstanbul'a geldiğinin ikinci haftasında Mehtab mecmuası şöyle bir yazı neşretmişti (*Mehtab No: 5, 1911*) :

«Ateşlerinle yaşa ey vega-yi hürriyet
Ki yangınınla tutuşsun bu tâclar şerdir

beytinin kail-i fedâkârı şâir-i âteşzeban Ahmed Kemal Bey'e da'vet-i şâkirdâne !

Üstâd !

İstanbul'a teşrifiniz iki haftayı doldurduğu halde hâlâ sahâif-i matbûatta bir satır yazınız görülmedi. Acaba niçin ?..

Siz devr-i istibdadda hür yaşadınız. Devr-i mukaddesi hürriyet geldi. Onda da hür yaşadınız. Evet ! burada yaşayamadınız. Çıktınız. Buradan gittiniz. İşte bunun için ki devr-i hürriyette de hür yaşadınız diyoruz. Nihayet buradan koğuldunuz, oradan koğuldunuz üstâd !

İşte biz de sizin gibi hür yaşamak isteyoruz. Ve sizin gibi oradan buradan koğuluyoruz. Demek mesleken size doğru bir alâka var. İşte bu alâkaya istinaden sizden rica ediyoruz :

Mecmuamızı taht-ı idarenize alınız. Bizim baş muharririmiz olunuz.,,

Mehtab'ın bir hafta sonra çıkan 6 ncı nüshasında Ahmed Kemal'in bu yazıya uzunca bir cevabı intişar etti. Bilhassa şunları söyleyordu :

"İstikbalin arzuları ihtiyarların sönmüş beyinlerinden değil, gençlerin yanan fikirlerinden istikşaf edilebilir. Biz maziye râci' siz ise istikbale âzim.,,

Filhakika Ahmed Kemal, yıpranmış, ve eski coşkunluğu kalmamıştı.

Gerçi Ahmed Kemal, İstanbul'a geldikten sonra neşriyat hayatına atılmamış değildi. Fakat bu çok kısa bir zaman devam etti. Aynı yıldan itibaren onun matbuat âleminde büsbütün uzaklaştığını görüyoruz.

Ahmed Kemal, Balkan harbinden sonra tekrar hocalık yapmaya başladı. Gelenbevi sultanisine edebiyat muallimi olmuştu. O sıralarda Ankara valiliğine tayin edilen ve Şairin şahsî dostu olan Nafia nazırı Hulûsi Bey'in delâletiyle Ankara Sultanisine müdür tayin edildi. Umumî harp esnasında İstanbul'da münzevî bir halde yaşadı. Bilâhire Belediye'ye girdi. Bugün Beğkoz belediye başkâtibidir.

Şair, daha *Servetifünun* sayfelerinde şiirler neşrederken *Hastalığımda* başlıklı bir manzumesinde,

Bir izbe yerde ben ebedî kendi hâlime
Mâtemlerimle terk olunup kalmak isterim

temennisinde bulunmuştu. Hakikaten istediği gibi oldu. Ahmed Kemal bugün « emellerini maziye gömerek » kendi halinde münzevî bir hayat sürmektedir.

— I —

— Kendim —

Yazıyor sanki aşka dâirdir
Yazdığı türrehâtının hepsi ;
Hep karanlıkta rûhı sâirdir,
Hep bulut, hep leyâldir bahsi,
Düşünür gâh gâh elinde kalem,
Kaçışır nükteler hayâlerinden
Ürküp enzâr-ı infîâlinden
Silinir kâinât önünde o dem .
Gâh bir nağme-i rakîka ile
Cüş eder selsebil-i hissiyât,
Açılır sahne-i şuûn-i hayât
Yazamaz bir ufak neşîde bile
Ona lûtf eylemezse sâat ü hâl...
Bu da bir şâir-i güzîde makal !

Servetifünun

— II —

— İstîğrak —

Nedir şu fırtınalar, savletiyle peyderpey
Hayâlimin sebep olmaktadır kıyâmetine ?
Nedir şu mâvi bulutlarda titreyen bir şey
Musallat oldu bugün aşkımın sükûnetine?
O leyle— perde-i nisyân içinde pinhandı,
Ne eski ra'ş-e-i bûd ü nebûddan bîlâb ;
Ne hâlimin bu tükenmez gamıyla lerzandı...
Ne istedin bugün ondan sen ey füsürde sehâb !
Geçen zamanlarımın mahmel-i hayâlâtı !
Sükûnu ömrümün ey şerh-i infîâlâtı !
Dokundun âh bugün sen menâm-ı sevdâma ...
Müeyesser olsa, dedim bâri dilfigâr-ı melâl !
Birer birer sana takrîr-i mâmezâ ederek
Bu samt içinde bu yorgun hayâtı dindirmek;
Ve sonra ka'r-ı zilâlînde aşk-ı nâkâma
Bir izbe makbere yapmak... muhâl, hepsi muhâl !

Servetifünun

— III —

— Bir gece —

Diyorum ben bu leyle-i târe
Bir müheykel hayâl-i istikrâh
Her binâ bir siyah cebelpâre,
Gibi haşyetfezâ-yi fikr ü nigâh.
Gece âfâka, bahra, kühsâre
Bir kesâfetle çökmüş ... âvâre,
Tâ uzaklarda sâf bir şu'le
— Bir hazin nazra i kebûd gibi —
Süzülür ra'ş-e-i tevahhuşla
Kalbi esrâr perver-i leyle.
Gâh sâkin sükûn nümâ-yi memât;
Gâh bir sarsar-ı hafî hecemât
Çarpar, inler bu kütle-i zulümât,
Bulurum ben bu sar'asıyla şebi
Bir mehâbetli heykel-i asabî

Servetifünun

— IV —

— Cezâ-yi peyman —

Bu şeb, bu şeb yine gördüm melûl mehtâbı
Ağaçların arasından — taab nümûn-i kelâl
Zılâl-i aşk ile pûşîde bir hayâl gibi —
Eder hevâcis-i sevdâyı rûhuma icmâl;

Fısıldılar duyulur hep kesik kesik, gûyâ
Bütün mahabbete dâir birer müsâmeredir.
Önünde eyliyorum keşf-i râh-ı bîpervâ;
Bu şeb serâir-i sevdâye sanki makberdir !

Seninle ağlamak isterdim âh ben bu gece ..
Bu mâhitâb-ı melûlün önünde evvelce.
Olan yeminleri birlikte yâd edip... denizin
Bu enginin, bu ayın karşısında gel güzelim,
Olan yeminler için gel biraz hicâb edelim,
Budur cezâsı bizim cürm-i şâirânemizin.

Servetifünun

— V —

— Teellüm —

Durur soğuk iki na'ş-ı remîde hâlinde
Kazâ-yi târ-ı hayâlînde şimdi kahr ü sürûr
Tevfik Fikret

Nedir bugün yine tenhâya, zulmete meylim ?
Zaman zaman beni bir müz'ic ıztırâb alıyor,
Beyin metâib-i fikretle bîtevân kalıyor...
Mükedderim, yine endîşenâk ü münfailim.

Gehî derim, açılır belki ağlasam tenhâ
Sehâblar ki tahaşşüd nümâ hayâlîmde;
Bulunmıyor bana imdâd eden bu hâlimde,
Ne bir medâr-ı tesellî, ne ihtimâl-i bükâ...

Şiir, bugün o da muğberdir iltifâtımdan,
Donar, kalır iki heykel önümde şi'r ü cemâl,
Münâferet görünür çehre-i hayâtımdan.

Ne sûd ömre bu âciz temâyülâtımdan ?
Gönül niçin bu teneffürle muttasıl meyyâl ,
Ne sûd kendime hattâ şu kendi zâtımdan !

Mehtab

— VI —

— Şimşekli yağmurlu bir gece —

Yine şimşekle alevlendi muhît-i nazarım.
Ben bu yangınlı şebin sîne-i tahdîdinde
Bir günün ağlayarak yandığını seyredirim,
Bir yağıt rûh ile pür neş'e, herâs âzâde..

Bu tekazâ-yi müebbed ki beşer çekmekte,
Bu tecellî-i beşer ki : ezeliyyen mahrûm,.
Bu yanan günle berâber yanarak birlikte
Bitecek zannile îmân ı taâlî bulurum !

Ey zavallı beşeriyet!... bu tesellî-i vakur
Ki sürükler seni mahkûm kılar ferdâye,
Sen bu zulmette, bu nîranda, bu tûfanda durur
Bir cidâl-i ebediyyetle yürüsün mağrûr !..
Her günü böyle yakan her gece heyhât, sana
Bir tecellî-i nev-i kahr ü taassub doğurur !..

Büyük duygu meeması

— VII —

— Mezarlıkta —

Önümde bir ebediyet ki per küşâ-yi celâl,
Gurûblar dökülür zîr-i bâl-i zulmetine.
Alır seherleri, âtileri pür isti'câl
Bir intizâr ile enzâr-ı kîn ü vahşetine,

Tabiatın görünür her tarafta ihmâli,
Bu bir cihan ki nihan küşte-i şeb-i yeldâ !
Asırların o heyâhâ-yi hırs u âmâli
Durur gözümde keyâkil nümâ-yi samt-ı fenâ
Evet bu mahşer-i evhâm ı tünd i leylâ leyl
Bütün yosunla kapanmış.. harâb ü gavr âbâd,
Sadâ-yi bûm, nidâ-yi gurâb, sayha-i bâd..
Gelir sımâha derinden medîd bir vâveyl.

Şu sengler ki ezilmiş.. şu renkleri ki siyâh
Bütün minâr-ı hikmet ki müşrif i nisyân,
Birer tebessüm-i gaflet ki bî nasîb-i aman.
Kılar musâdeme âfâk u zîr ü ber her gâh.

Şu bir mezâr ki mensî ve tâ ebed beste,
Önünde şimdi sabî giryesiyile inleyorum;
Yıkıldı hikmet-i akliyye-i fûnûn işte :
Açıldı ka'r-ı hayâlimde bir derin uçurum !

Bu bir cihan ki önünde garîb ü lerezde
Bu nahvet i beşeriyye kalır fütâde-i acz;
Bu bir cihân-ı hakikat ki pîş-i hükmünde
Vakur felsefeler cebhesây-i secde-i acz !

Demem ki ben bu müebbed leyâlî cûşâcûş
Benim nigâhuma döksün bütün serâirini;
Nedir şu kabrde lâkin bu igbirâr-ı hamûş ?
Bu kabrdir uyutan rûhumun emellerini.

Sekiz dokuz sene evvel bu bir avuç hâkin
Elinde sanki oyuncaktı kalb i derbederim;
Kırılmadan yaşadık bir zaman; bugün lâkin
Bütün hayât-ı mahabbetten işte münkesirim.

Şebtab mecmuası

— VIII —

— Mehtâb-ı şehâb âlûd —

Bitâb-ı aşk, leyle fûrûzende-i keder..
Nevmîd bir emel gibi bî perr-i i'tilâ,
Bir penbezâr-ı ebr arasından bu şeb kamer
Bir hüzn-i dilşikâr ile olmakta rûnümâ !.

Sad rengi-i sahâb ile ruhsâre-i semâ,
Bir bî nihâye haşr-ı mehâsin iyân eder;
Ressâm-ı çiredest-i tabîat; nazar rübâ
Her lâhze bin bedîa iyân ü nihân eder.

Bir hande hâlesinde ayın eyliyor tavâf;
Solgun bir öyle hande ki makber mesârdan !
Eyler zılâl-i hüznüne mehtâbın in'itâf,

Uçmuş o sanki bir dil-i sevdâ medârdan !
Etmez nehârlarla, şafaklarla i'tilâf !.
Ağuş-i ilticâ arıyor leyl-i târdan !.

Şebtab mecmuası

— IX —

— Üstâd-ı a'zam Namık Kemal —

Bülend heykel-i Hak'dır ki sînesinde onun
Bu milletin kanayan kalb-i ıztırâbı vurur.

Derin sükûn-i gazabdır ki her sesinde onun
İtâb eder kadere bir figan-ı dûrâdûr !..

Bülend rûh-i tefekkür ki, bî huzûr-ı karâr,
Verir muhît-i hafâyâyâ sermedî heyecan,
Kalır fezâ-yi dehâ yi tabîat âteşzâr
Nigâh-ı hikmetinin yaktığı şafaklardan !

Bülend hâme-i irfan ki her bükâsında
Olur vücûh i tekazâ-yi ömre kakhahazen !.
Bütün melâl-i beşer toplanır semâsında;
Gıdâ-yi tesliyet isterler infîlinden !.

Bülend bârka-i inkilâb-ı şî'r ü edeb
Eder hudûd-i hayâl ü tefekkürî iş'âl ?
Erir ziyâsına düştükçe kayd ü kaide hep
Yanar ziyâ-yi dehâsıyla şî'r-i istikbâl.

Bülend nâm-ı celîl-i edeb ki leyl-i adem
O şems-i hikmet ü hürriyyeti kucaklayamaz.
Yaşar hakikat-i hilkatle daîmâ tev'em;
Yaşar hakikati leyl-i hayâl saklayamaz.

En ince satr-ı cebîninde bir derin ma'nâ
Nigâh-ı rûha okur bin kitâbe-i mahzun.
Uçar, uçar tabakatında şâhbâl-i zekâ
Derinliğinde o ma'nâların düşer yorgun.

En ince nağme-i şevkında âteşin sayehât,
En ince satr-ı melâlinde bir heyâc-ı nûfûr,
Döker sevâhil-i idrâke lücce lücce hayât...
O dalgalar bize bir cûş-i serzinişle okur.

Mehtab mecmuası

— X —

— Midhat Paşa —

Gözümde kanlı hayâliyle bir hazin tâbût
Zaman zaman dolaşır ufk-ı fikretimde vakur.
Peyinde sâf bulutlar.. cihan cihan ervâh
Eteklerinde ederler o mevkibi teşyî'.
Çıkar o, çıktığı yol arş-ı intikama varır !
Geçer o, geçtiği yollarda rûy-i hak kızarır !
Yavaş yavaş dolaşır âsümanda.. gâh durur :
Eder vücûde adem sanki bir itâb-ı nigâh !
Onun itâb-ı nigâhiyle mahşer-i melekût,
Onun ruûd-i sükûniyle belki arş-i İlâh
Huzû' u haşyet içinde donar, kalır mebhût !.
Benim gözümde bu tâbût her zaman dolaşır !
İçinde Midhat'ı hûn-i şehâdetiyle taşır !

Şebtab mecmuası

— XI —

— İki tilki —

Günlerin bir gününde bir tilki
Ölü hâlinde kaldı aç, sanki
Boştu dağ, taş, dere, hiyâbanlar,
Nereye gitti bunca hayvanlar ?
Gezdi çöllerde, dağda sahrâda
Yoktu bir zihayât dünyâda

Gezdi günlerce nâtüvan kaldı
 Bir deriyle bir istühan kaldı
 Titrer evrak, bâd olunca vezan
 Görse bir gölge nâgehân lerzan
 Atılır, av sanır, hüçûm eyler.
 Aç, susuz hem gider, hem av gözler.
 Yolda oldu musâdif i enzâr
 Başka bir tilki, etti istifsâr:
 «Kardeşim! Böyle hangi semte revan
 Oluyorsun?» dedi; «Değişti zaman!
 Geldim aklıktan işte son nefese
 Etmeyor i'timâd hiç kimse
 Kardeşim başka bir diyâr gerek,
 Başka yer, başka bir şikâr gerek.»
 Beriki tilki verdi şöyle cevâb;
 «Gitme boştur bu zahmet ey ahhâb:
 Gittiğin şimdi başka bir yer mi?
 Nerededir dişlerin berâber mi?
 Dişlerindir seni bu hâle sokan.
 Ya çıkar onları veyâ ki inan;
 Nerde olsan nihâyetin bu olur.
 Döğülür zulm eden veyâ kovulur!»

Büyük duygu mecmuası

Ahmed (Koca, Konyalı Sazşairi) — Son devir sazşairlerinden Konyalı Koca Ahmed, saziyle ve söziyle meharet gösteren bir âşıktır. Memleket memleket dolaşırdı. Okur yazar olmamakla beraber, irticalen şiir söylemek hususunda muvaffak olurdu. Bektaşılık tarikatine intisabı olan Koca Ahmed, İmam Hüseyin'e beslediği mahabbet dolayısıyla Kerbelâ'ya gitmiş ve bundan yirmi yirmi beş yıl önce orada vefat etmiştir.

Bu malûmatı kendisinden aldığımız son devir âşıklarından Konyalı İsmail, onun çok güzel saz çaldığını söylemektedir. Şiirlerinden örnek bulamadım.

Ahmed (Konyalı) — XVI ncı asır şairlerinden Ahmed hakkında *Ahdî* tezkiresinde şu malûmat kayıdır:

«Ahmed Çelebi: Konevidir. Pâdişâh-ı islâm ve sultân-ı âli makam ve şâhenşâh-ı zevilihtirâmın eyyâm-ı adâlet şiârında zübde-i enâm ve nûr-i dîde-i ümem ve seyyid-i beniâdem عليه الصلوة والسلام بالعزوة الاكرم in Medine-i münevveresine نورعاليه kadi-i nik nâm ve vâli-i hucese fercâmdır. Beyn-el-mevâlî fezâil-i gayet-i fevk-al-had ve ind-el-ahâlî kemâlât-ı binihâyeti lâyuaddir. Bu matlâ'-ı engiz ve bir dilber-i hunrîz-i pür sitiz elinden şikâyet âmîz vâki' olmuştur. Sebt olundu:

El yüze tutup geçen cânân elinden elgiyâs
 Bana yüz göstermez ol fettan elinden elgiyâs

Bibliyografya: Ahd.

Ahmed Kudsi — Kudsi'ye bak.

Ahmed (Kul) — Ahmed (Sazşairi) e bak.

Ahmed (Mailî) — Mailî'ye bak.

Ahmed Midhat (Efendi) — Midhat'a bak.

Ahmed (Mihaloğlu) — XVI ncı asır simalarından olan Mihal oğlu Ahmed Bey, meşhur Köse Mihal abfâdındandır. Şeceresi şudur:

Ahmed Bey — Ali Bey (*Plevne 898—1492*) — Hızır Bey (*Edirne 850—1446*) — Mihal Bey (*Edirne 837—1433*) — Aziz Bey (*Edirne 805—1402*) — Köse Mihal (*Harmançık. Takriben 780—1378*).

Bu aile hakkında etraflı tedkikler yapan Köse Mihal oğlu Bay Mahmud Rağıp, Ahmed Bey'in Seyid Gazideki ebniyesi üzerinde yazılı olan kitabeyi şu şüretle tesbit etmiştir:

عمر هذا البنا الشريف احمد بن علي بك بن محال بك
 في ايام دولة السلطان بايزيد خان بن محمد في تاريخ سنة ٩١٧

Ahmed Bey'in Kanunî devrine kadar yaşadığı tahmin ediliyor.

Ahmed Bey'in şairliğine aid tarih ve tezkirelerde hiç bir kayda tesadüf edilmiyor. Yalnız Topkapu sarayı kütüphanesindeki XVI ncı asra aid kıymetli bir mecmuada *Mihaloğlu Ahmed* serlevhasıyla bir gazel görülüyor (*Topk. Rv. K. Mc. No :1969*). Mihal oğlu kaydı, bu şairin bu aileden olduğunu sarahetle göstermektedir. XVI ncı asırda ise yalnız yukarda şereşini tesbit ettiğimiz Ahmed Bey'i tanıyoruz. Bay Mahmud Rağıp diyor ki:

«Tarihteki bütün Mihal oğullarının Bektaşılık ve edebiyat ile alâkaları bulunmak gerektir. Bizzat Köse Mihal'ın islâm olmasında Şeyh Edebalî'nin tesiri bulunduğunu sanıyoruz.

Mihaloğlu Mehmed Bey, Simavnalı Şeyh Bedreddin'in ve müverrih Âşık Paşazade'nin dostları idi. Dobrica'daki Arslan Baba türbesini ve bu Arslan Baba'nın bir Mihaloğlu olduğunu *Evliya Çelebi* yazıyor. Budapeşte'deki Gül Baba türbesinin banisi Mihaloğulları olarak kayıdır. Battal Gazi türbeleri ile olan alâkalarını da biliyoruz. Evliya Çelebi, Makedonya taraflarındaki başka bir Mihaloğlu tekke ve türbesinden de bahsediyor. Fetret devrinde Musa Çelebi Edirne'ye geldiği zaman bir Mihal beği Süleyman Çelebi'nin yanına koşarak bazı beyitler okumuş ve onu harekete getirmeğe çabalamıştır.»

Nihâlî ve *Suzî* gibi şairlerin de bu âile ile çok samimî rabitaları olduğunu biliyoruz (*Bu maddelere bakınız*). Mihaloğlu Ahmed Bey'in gazelini aynen neşrediyorum:

— I —

Zülfün ü hüsnün başı kadr ile id olmaktadır
 Mâh ı nev mihr-i ruhinden müstefid olmaktadır
 Mürşid-i pîr-i tarikatsin hakikatte bugün
 Hizmetinde söfi i sâfi mürîd olmaktadır
 İşiginde kul olanın göklere irür başı
 Tâli'i mes'ûd hem bahtı saîd olmaktadır
 Lûtf u in'âmın karîb oldukca bu ben bîkese
 Pür olur hâtır ferahtan gam baîd olmaktadır
 Zülfekar-ı tiğ-ı havfından senin ey Şîr-i ner
 Rimpapada cümle rühbanlar kadid olmaktadır
 Adl ü dâdın virdi revnak âleme bir vechile
 Kalmayup zulm u sitem gam nâbedid olmaktadır
 Câm ı lâ'linden ki sen bir cür'a sundun *Ahmed'e*
 Mest i şevk-ı bâde-i Hel min mezîd olmaktadır

Ahmed Muhib — Muhib'e bak.

Ah.

Ahmed Muhtar (Edirneli) — Muhtar'a bak.**Ahmed Münir** — Münir'e bak.**Ahmed Mürşidi** — Mürşidi'ye bak.**Ahmed** (Mutasavvıf, Âşık) — XV inci asır şairlerinden Âşık Ahmed meşhur mutasavvıf Ümmî Kemal'in dervişlerindedir.

Millet kütüphanesinde mevcut manzum bir «Mena-kıbı Ümmî Kemal» in sonunda Âşık Ahmed'in de 359 beyitten ibaret bazı ilâhileri yazılıdır.

Bunlar arasında Ümmî Kemal'i medheder mısralara da tesadüf ediyoruz. Baş ve sonu eksik olan, ortala-rındaki bazı salıfeleri de kopmuş bulunan bu menka-beyi de bu şairin vücude getirdiğini kuvvetle tahmin edebiliriz.

Yine Ümmî Kemâl ahvâlini ben
 Diyeyim niçe olmuş hâlini ben
 Cihanda var idi üç oğlın anın
 Sürür-i kalbi idi evliyânın
 Mubârek nâmı birinin Cemal'dür
 O da hâl ehli bir sâhib kemaldür
 Gören sanur anı dîvâne idi
 Yıkılmış hâtırı virâne idi
 Tamam cezb âlemine düşmüş idi
 Cihan halkı başına üşmüş idi
 Cihânı geşt iderdi lâübâli
 Fenâ vâdisine düşmişti hâli

gibi beyitleri ihtiva eden ve muhtelif baplardan mürekkebe olan bu mesnevî, baştan sona kadar «Mefâilün mefâilün faülün» vezninde yazılmıştır. Elde mevcut kısmında 646 beyit görülüyor (*Bu eserin mündericati için Kemal Ümmî maddesine bakınız*).

Âşık Ahmed'in bir kaç ilâhisini örnek olarak alıyorum :

— I —

Tevhidin sevâbı çokdur
 Sürenlerin yüzi akdur
 Mîzan sırat ana yokdur
 Dostlar gelin bu tevhîde
 Yel gibi geçer sıratı
 Dîzar görmek her murâdı
 Görmez anlar tamu adı
 Gelin dostlar bu tevhîde
 Tevhid bize Hak'dan geldi
 Sürenler Mevlâsın buldı
 Âşık Ahmed iniledi
 Dostlar gelin bu tevhîde

— II —

Âşık olan durmaz söyler
 Hak dostları bizi anlar
 Ümmî Kemal yolun bağlar
 Biz teslimüz erenlere
 Ümmî Kemal izin virse
 Âşık ma'sûkını bulsa
 Kâmil mürşid teslim olsa
 Biz teslimüz erenlere

Erenlerin gizli sırrı
 Mâsivâdan gönli arı
 Tesbih okurlar her biri
 Biz teslimüz erenlere
 Şeyh Ümmî Kemal uyandı
 Dervişleri gör neyledi
 Cümlemizi şâd eyledi
 Biz teslimüz erenlere

— III —

Mevlâm aşkın bizi yakar
 Derûnumdan bir gül biter
 Leyl ü nehar durmaz kokar
 Kokam ağlayı ağlayı
 Kişi bakmaz ameline
 İrememiş kemâline
 Cennette Hak cemâline
 Bakam ağlayı ağlayı
 Bakma âşık hûri cânê
 Ciğerim döndi biryâne
 Vuslat meyın kane kane
 İçem ağlayı ağlayı
 Âşık Ahmed'em ağlaram
 Hûri cinânı neylerem
 Âteş i aşka yanaram
 Yanam ağlayı ağlayı

— IV —

Ya nice varam dîzâre
 Niçün ağlaman gözlerim
 İsyânım çok yüzüm kare
 Niçün ağlaman gözlerim
 Görmez midin sen olanı
 Çürüyüb toprak olanı
 Bu dünyânın sonı fânı
 Niçün ağlaman gözlerim
 Kâmil seni Hak'ka çeker
 Müşkillerin anda biter
 Şeyhin sana burhan yeter
 Niçün ağlaman gözlerim
 Budur Mevlâ'dan niyâzım
 Bağladım şeyhime özüm
 Mücrim Ahmed kara yüzüm
 Niçün ağlaman gözlerim

Ahmed (Müneccimbaşı, Âşık, Dede) — XVIII inci asrın en maruf şahsiyetlerinden ve en kudretli âlimle-rinden olan Münecimbaşı Ahmed, (1041—1631) de, Selânik'te doğdu. Babası Lûtfullah, Konya Ereğli'sinde çuhacılık eden bir adamdı. Eşkîya tecavüzüne uğramış ve Selâniğ'e hicret etmişti.

Ahmed, önce babasının san'atına heves etti. Fakat daha çocuk denilebilecek bir yaşta iken tahsili tercih etti. Selânik müftisi Abdullah efendi'den Telhis'e kadar okudu. Selânik mevlevihanesi şeyhi Mehmed

Dede'ye de intisab ederek ondan da bir hayli istifadeler etti. Şeyh'in bazı müsveddelerini de tebyiz ediyordu. Yirmi dört yaşlarında iken İstanbul'a geldi. Galata mevlevîhanesinde oturdu. Bu tekkenin o sıralardaki şeyhi meşhur şair *Arzî* Dede idi. Ondandır hayli istifadeler etti. Daha sonra Kasımpaşa mevlevîhanesi şeyhi Halil Dede'ye intisab etti. Bu zat kudretli bir âlimdi. Ondandır on yıl kadar Tefsir, Hadis, Usul, Maani, gibi ilimleri okudu. Halil Dede, mantık ve felsefenin öğrenilmesine taraftar değildi. Fakat bu sahada da tekemmül etmek isteyen Ahmed, bunları da meşhur dersiâm Salih efendi'den öğrendi. Bilâhire tıbbâ merak sardırdı. Bu sahada da meşhur tabib Salih efendi'den büyük istifadeler etti. İbrahim Kürdî, Ahmed Nahlî gibi âlimlerin derslerinden de müstefid oldu. Riyaziye ve heyeti ise reisülmüneccimin Mehmed efendi'den okudu. Uzun yıllar da Mesnevî üzerinde çalıştı. Ahmed, artık her hususta tekemmül etmişti.

Hükümdar Mehmed IV. in Edirne'de bulunduğu bir sırada Ahmed de oraya gitti. Padişahla görüştü. Fevkalâde teveccühe mazhar olmuştu. Çok geçmeden müneccimbaşı tayin edildi (1078 — 1667).

(1081—1670) de "Musahibi şehriyarî," oldu. Kudüs payesiyle taltif edilen Ahmed'e Biga ve Edremid kazaları da arpalık olarak verilmişti. Mevlevî kıyafetiyle on sekiz yıl padişahın musahibi olarak kaldı. (1099—1687) de Mısır valisi Hasan Paşa ile birlikte Kahire'ye gitti. İki yıl sonra Hicaz'a geçti. Mekke Mevlevîhanesine şeyh oldu. (1105—1693) te Medine'ye gitti. Altı sene orada ders okuttu. (1112—1700) de tekrar Mekke'ye döndü. (1113—1701) de vefat etti. *Hammer*'in onu (1118—1706) da ölmüş olarak göstermesi yanlıştır.

Müneccimbaşı Ahmed, en kudretli Türk âlimlerinden biridir. Vücade getirdiği eserler ise hep istifadeli mevzulara dairdir. Din, ahlâk, Mantık, hendese, musiki, edebiyet, tarih gibi muhtelif branşlar üzerinde çalışan Ahmed'in gösterdiği iktidar, cidden takdire şayandır. Eserlerinden en mühimlerini yazıyorum :

- I — Âdâbı mutâlâa
- II — Hâşiye-i tefsîr-i Beyzâvî : Sadreddinzade'ye zeyl olarak yazılmıştır.
- III — Şerh-i kitâbülahlâk .
- IV — Gayetülbeyan.
- V — Tuhfetülmü'minîn «Tıbbâ aid»
- VI — Kitâbü Vesîletülvusûl ilâ ma'rîfetilhamli vel-mahmûl «Mantık».
- VII — Ta'lîkat alâ İklidîs «Hendese»
- VIII — Letâifnâme «Ubeydî Zâkânî'nin lâtifeleri».

Akmed'in vücade getirdiği bu eserler arasında bilhassa *Camiüddüvel* adlı tarihi çok mühim bir mehez olarak gösterilebilir.

Yaradılıştan (1809—1678) yılına kadar cereyan eden tarihi vak'aları muhtevî bulunan ve yedi cildten ibaret olan bu arabça eser, müverrih Âli'nin tarihinden sonra vücade getirilmiş çok değerli ikinci bir umumî tarihtir. Bir çok şark menbalarından başka bir takım yunanca tarihlerden de istifade eden Müneccimbaşı bu eserinde vesikalara istinad ederek çok etraflı malûmat vermektedir.

Bu tarihin bir heyet tarafından hulâsa edilerek Türkçeye çevrildiğini de biliyoruz. Son zamanlara kadar *Nedim*'e isnad edilen *Sahâifülahbâr*'ın nasıl vücade gel-

diğini Dayazade Mustafa'nın *Selimiye* adlı eserinden şu suretle öğrenmekteyiz (*Mlt. Alm. K. T. 924*) :

"Müneccimbaşı târihi maktûl İbrahim Paşa tenbihi ile Vehbî efendi ve Neylî efendi ve reis Mustafa efendi ve Rûhî efendi ve Raşid efendi ve Çelebizâde ve Râzî efendi ve İlmî efendi ve Subhî efendi ve râkım-ül-hurûfun amim Müstakimzade Mustafa Vefâ efendi ve serkâtib Hıfzî efendi ve anlar emsâli hâcegân ve ulemâdan erbâb-ı dânişe taksîm olunarak bir kaç cild kitâb bir haftada terceme okundu. Selâset-i ta'bîre şî'ri gibi Nedim Ahmed efendi merhûm muvaffak olmağla evveli ana ta'yîn olunmuştu ve bilâhire onların olmak üzere şüyû' bulmuştur . »

Kütüphaneler genel direktörü Bay Hasan Fehmi de Müneccimbaşı tarihinin Selçukilere aid bazı kısımlarını son zamanlarda tercüme ve neşretmiştir.

Müneccimbaşı Ahmed, *Âşık* mahlâsiyle şiirler de yazmıştır. Fakat bu şiirlerin gayet az olduğunu ve ekseriyetle bestelenmek üzere yazılan şarkılardan ibaret bulunduğunu kuvvetle tahmin ediyorum. *Salim*'in de «Güfteleri şark u garbda meşhûrdur» deyişi onun yalnız şarkılarıyla iştihar ettiğini göstermektedir.

Bu şarkıların tamamile besteli olduklarını da tahmin edebiliriz. Hafız Post'un kendi el yazısıyla vücade getirdiği mecmuada (*Topk. Rv. K. No: 1724*) onun da bazı parçalarını görüyoruz.

Yine sahn-ı çemen reşk-i cinân olduğu çağlardır

Değil nerkis görinen câbecâ rengin ayağlardır

manzumesini ise bizzat Hafız Post bestelemiştir.

Ahmed'in tezkirelerde kayıtlı olan parçalarını alıyorum:

— I —

Kâkül i şebrengin ey meh câygâhımdır benim
Gün yüzün üzre o bir çetr i siyâhımdır benim
Şevk-ı ruhsârınla da'vâ-yi mahabbet eylerim
Hâl ü hattın ey perî peyker güvâhımdır benim

— II —

Bezm ehline sâkî bu gün imdâde mi geldin
Yâ bî kadeh ü bâde heman sâde mi geldin
Her hûba esîr olmada sad kayda düşersin
Âşık nicesin âleme âzâde mi geldin

— III —

Ey dil sakın o çeşm-i siyeh mest-i işvenin
Destinde hancer-i nigehe bî amânı var
Servin çemende kaddine hemserliğe senin
Ey nev nihâl-i bâğ-ı letâfet ne cânı var

— IV —

Jâle dermiş ol dür-i dendâne ey hokka dehen
Gonceye incinme oldur anın ağzına düşen

— V —

Nev kîse-i zamânededen ihsân uman kişi
Hayfâ dirîğ suret-i gülden gülâb umar

— VI —

Yine sahn-ı çemen reşk-i cinân olduğu çağlardır
Değil nerkis görinen câbecâ zerrin ayağlardır

Bibliyografya : Skb., Esr., Slm., Blg., Simahaneî edeb, mecmâi şuara ve tezkireî üdeba.

Ahmed Nafiz (Paşa) — Son asrın tanınmış simalarından olan Ahmed Nafiz Paşa hakkında Bay Nahid Sırrı şu malûmatı veriyor :

"Ahmed Nafiz Paşa, (1253—1837) senesinde Bursa'da doğmuştur. Babası Oltu eşrafından Örük ağası zade Mehmed Sabit Bey'dir ki, kendisinin doğduğu yıl içinde vefat etmiştir. Yüz yaşını müteceviz olarak ölen valdesi Sabire Hanım, Çerkes olup küçük iken esirciler tarafından çalınmış ve cariyeye olarak satılmıştır. Ahmed Nafiz Paşa valdesi ve övey pederi tarafından Bursa'da büyütülerek oraca görülmesi mümkün olan tahsili görmüş, Arapça ve Farsçadan başka Rumca dahi öğrenmiş (1267—1850) senesinde yani onbeş yaşında Hüdavendigâr meclisi kebir kalemine mülâzım olarak Devlet hizmetine girmiştir. Kalem hizmetlerinde terakki ederek (1277—1860) da mabkemei ticaret reisi olmuş ve (1279—1862) senesinde Bursa'dan ayrılarak aynı memuriyetle İzmir'e gönderilmiştir.

Ahmed Nafiz Paşa, (1284—1867) de merkezi Çanakale olan Cezairi bahri Sefid mektupçuluğuna ve aynı sene içinde Midilli mutasarrıflığına tayin edilmiş ve (1286—1869) da Halep Vali muavini olmuşsa da Vali muavinlikleri o esnada lâgvedildiğinden gidemiyerek açıkta kalmış ve az sonra Aydın ve (1286—1869) da Tuna mektupçuluğuna tayin edilmiş, fakat bu vilâyetin yeni valisi beraberinde bir mektupçu getirmekle (1287—1870) de mazul olmuş ve bir müddet sonra Erzurum divanı temyiz reisliğine tayin edilmiş, ondan sonra Muş mutasarrıflığına tayin edilip orada Paşa olmuştur.

(1291—1874) de Muş'tan ayrılarak Erzurum bida-yet mahkemesi reisi ve bilâhire vilâyet adliye müfettişi olmuş ve hastalığı hasebiyle (1297—1879) da tekaüdü-ğü ihtiyara mecbur olarak İstanbul'a gelmiş ve uzun müddet hasta yattıktan sonra (1307—1889) da İstanbul'da ölürek Merkez efendi kabristanına gömülmüştür. Vefatına

sebebi olan «Tasallübü şerayini nubai şevki» hastalığına Muş'ta mutasarrıf iken yakalanarak ömrünü altı sene kadar bir zamanı yatakta geçmiştir.

Ahmed Nafiz Paşa on sekiz yaşında iken Bursa'da aslen Çürüksulu olan Hasibe hanımla izdivac ederek son senelere kadar muammer olan bu hanımdan üç erkek evlâdı dünyaya gelmiş ve bunlardan ancak üçüncüsü muammer olmuştur ki bu da Rüsûmat Eminliğinde uzun müddet kalan ve memlekette ilk defa olarak « Hukuku hususiyeyi düvel » hocalığını ifa ve İngiliz edibi Schake Opeze i terceme eden Sırrı Bey merhumdur.,

Bu malûmatı aynen kendisinden aldığımız, kıymetli müelliflerimizden Bay Nahid Sırrı da Sırrı Bey'in oğludur.

Ahmed Nafiz Paşa'nın kendi elyazmasıyla bir şiir mecmuası bugün Bay Nahid Sırrı'nın hususî kütüphanesinde bulunuyor. Gazeller, kıt'alar, tarihlerle bir terciibenden mürekkebi olan bu küçük eserde,

Nasr-ı Bârî ile Muhtar Pâşâ
Düşmenin hününü dökti saçtı
Tig-ı sertîz-i cünûd-i Islâm
Kalb-i a'dâda gedikler açtı

kıt'ası gibi tarih bakımından kıymeti haiz bazı manzumeler de mevcuttur.

Şair manzumelerini nerede ve ne zaman yazdığını da tesbit etmiştir. Her halde Ahmed Nafiz Paşa, Divan edebiyatı tekniğine sahip olan ve âşıkane manzumelerde muvaffakiyet gösteren bir şairdir.

— I —

Beklemekte kûy-i yârî âşık-ı âvâreler
Pâdişehden eyler ümmîd-i kerem biçâreler
Dağılursa rûy-i pâk-i yâre zülfün vechi var
Kâ'be-i ulyâye zîrâ kisve olmuş kareler
Ol kadar etti eser tîr-i firâkı câna kim
Her ser-i müyimde oldı hûndan fevvâreler
Târûnâr etmiş iken zülfi hevâsı gönlümi
Gamze i sertîzi açtı sinem üzre yâreler
Nâfizâ dildâre ittim şimdi arz-ı ihtiyâc
Pâdişehden eyler ümmîd-i kerem biçâreler

— II —

Cefâ-yi yâr ile dil dâimâ âh ü enîn eyler
Ne yapsun mübtelâdır sevdiği anı hazîn eyler
Bisât-ı vuslatı ferşeyleyüp ağıyâr-ınâ ehle
Bize geldikce ol zâlim heman çîn-i cebîn eyler
Perîşânî-i zülfi çeşm-i hunhâr üzre bercâdır
Müheyyâdır saf-ı müjgânı cenge der kemîn eyler
Bezimde germi-i bint-ül inebile bûse va'd itti
Sabâh-ı vuslatı bekler idim tuttu yemîn eyler
Bu şi'r-i sâdeyi Nâfiz cenâb-ı Feyzi-i üstâd
Alursa hâme-i gevher nisârını zerîn eyler

— III —

Âşıkız hulyâ-yi vasl-ı yârdır eğlencemiz
Vâdi i hicrâne düşdük zârdır eğlencemiz
Gâh zülf ü geh miyân-ı yârî tezkâr eyleriz
Bül-aceb gayet rakîk efkârdır eğlencemiz
Eylemez ol gonceden kat' ı nazar çeşmânımız
Bülbül-i şûrîdeyiz gülzârdır eğlencemiz
Kahr ü lûtfi bir gören dânâ-yı sırr-ı vahdetiz
Vakt olur ki renciş i ağıyârdır eğlencemiz
Nâfizâ gurbetde de yok mı enis ü gamgüsâr
Âşıkız hulyâ-yi vasl-ı yârdır eğlencemiz

Ahmed Naim (Müderri) — Naim'e bak .

Ahmed Paşa (Bursalı, Veliyüddinzade) — XV inci asrın en meşhur edebî siması olan Ahmed Paşa hakkında tarihî menbalardaki malûmat pek azdır. Hat-tâ onun Bursalı veya Edirneli olduğunda da ihtilâf vardır. *Lâti'fî* ile müverrih *Âlî* onun Bursalı olduğunu söylüyorlar. Daha eski menbalardan olan *Sehî* tezkiresinde ise * Asılda Edirnelidir „ deniliyor. *Âşık Çelebi* tezkiresinde ki bir kayıd da Şairin Edirne ile münasebetini göstermektedir. *Âşık Çelebi*, Ahmed Paşa'nın vârisi olan amcazadesi Nâzır Çelebi ile görüşüğünü ve onun Edirneli olduğunu kaydediyor. Şu halde Edirne'da doğan şairin bilâhîre Bursa'ya naklettiğini ve orada tevattun ederek « Bursalı » deye şöhret kazandığını söyleyebiliriz. Bursalı Belig'in de onu Edirneli olarak göstermesi, bunu teyid ediyor (*Gld.*).

Ahmed Paşa'nın babası Kadıasker Veliyüddin efendi'dir. Onun da babası İlyas adında bir zattır. Tarihî menbalar, — an'anevî bir itiyada uyarak — bu âilenin Peygamber neslinden olduğunu söylüyorlar. Ahmed Paşa da vücade getirdiği bir naitte (*No. : 1*) kendisini « Âl-i Resul „ den gösteriyor. Bir mektubunda şöyle bir kıt'a da görülmektedir (*Şky.*) :

سلام كالغاس اذا كنت ناطقاً
بمدح رسول الله جدى وسيدى
على خير ابرار البرية سيرة
صدائق حميس مشفق مؤيدى

Veliyüddin hakkında *Şakayık* tercümesinde şu satırlara tesadüf olunuyor :

« Mevlânâ Veliyüddin bin İlyâs-ı Hüseyinî ربه الله . Şair Ahmed Paşa'nın babasıdır. Sultan Murad Hân-ı Ga-

zînin zamân-ı saltanatında Kadıasker idi. Merhûm-i müşârünileyhin mahûse i Edirne'de binâ ettiği Murâdiye nâm câmi'in ve imâretin 830 (M. 1426) târihiyle müverrah vakıf nâmesi ol fâzılın kilik-i berâat şîârından sudûr eyledi. Ünvan-ı vakfiyede *مرزوق الفقير ولي الدين بن ابراهيم القاضي بالعسكر* kelâmını şâmil imzâsını bu hakir Mevlânâ Veliyüddin'in hattiyle görmek müyesser oldu. Ve Bursalı Safi nâm şâirin Mevlânâ Veliyüddin'in vasfında kadıaskerliğini tavsifde a'lâ kasideleri vardır. Anı dahi tettebbu' müyesser oldu. Müellif-i Şakayık galibâ bu ahvâle adem-i tefattuundan anı bu kitabta derceylemedi. Mevlânâ-yi müşârünileyhin ahvâlinden bu denlü ahvâline ittılâ' müyesser olmağın bu mikdâr ile iktifâ olundu. »

Ahmed Paşa, kuvvetli bir tahsil gördü. Arapçada derin bir rûsuh sahibi oldu. Acemceyi de lâyıkiyle öğrendi. Medrese tahsilini bitiren Ahmed, önce Bursa'da Sultan Murad medresesine müderris oldu. Oradan Edirne kadılığına terfi ettirildi. Fatih'in teveccühünü kazanan şair, bir müddet sonra kadıasker oldu. Memleketin her tarafında tanınmağa başlamıştı. Padişaha takdim ettiği kasideler, onun san'attaki maharetini gösteren güzel parçalardı. Şiirden anlayan ve *Avnî* mahlâsiyle manzumeler vücade getiren Fatih Mehmed, bir gün,

آنان که خاک را بنظر کمیابا کنند

mısrâmı okumuştı. Ahmed Paşa irticalen,

کحل الجواهر قدمت توتیا کنند

mısrâmı cevab olarak okuyuverdi. Fatih bu zarafetten o kadar memnun oldu ki « kemâl-i insâfından merkumun dehân-ı güherfeşânın cevâhîrle „ doldurdu (*Ltf.* , *Hsn.*).

Şairin bu kabil inceliklerini gören hükümdar teveccüh ve iltifatını ona fazlasıyla göstermeğe başlamıştı. Nihayet kendisini saraya aldı. Ahmed Paşa, artık « Hâceci şehriyârî » olmuştu. Onun çok geçmeden vezir olduğu görüldü. Ahmed Paşa'nın İstanbul fethinde Fatih'in yanında bulunduğunu ve onu müteaddid defalar Ak Şemseddin'e bu iş için istişare etmek üzere gönderdiğini ise *İbni Kemal* tarihinden öğreniyoruz.

Ahmed Paşa yalnız edebî sahada değil mensub olduğu ilmiye meslekinde de şöhret kazanmıştı. *Sehî*'nin onun için, « Fikirde ve firâsette ziyâde müdakkik ve mûşikâf olmağın kapu halkı arasında « Sipâhî müftisi „ demekle meşhûr olmuş idi. » demesi de bunu isbat eder.

İşte muhtelif bakımlardan kıymetli olan Ahmed Paşa, pek tabiidir ki hükümdarı kendisine candan bağlamıştı. Fakat bu teveccühleri kıskananlar da oluyordu. Ahlâkî bir zâfını vesile ittihaz ederek onu padişahın gözünden düşürmeğe çalıştılar. *Sehî* bu hususa dair şunları yazıyor :

« Rivâyet iderler ki Sultan Mehmed'e vezir olduğu mahalde pâdişâhın harem-i hâsına mahrem olan mehâbibden birine taaşuk idüp evzâ'ndan pâdişâh müte-

nebbih olup bu ahvâli imtihân itmek için harîr ve müşg-i ezfer sarup pinhân ider gibi zülfünü külâh içinde pinhân idüp oğlan yine evvelki üslûb üzere hidmette iken Ahmed Paşa'nın gözü nâgâh oğlana tuşolup zülfün görmeyicek alefvev bu beyti heman ol mahalde didi :

Zülfün gidermiş ol sanem kâfirliğin komaz henüz
Kesmiş velî zünnârını dahi müselmân olmamış

Sultan Mehmed ahvâli tamâm ma'lûm idindi. Şübhesi kalmayacak Ahmed Paşa'yı öldürmek isteyüp âhır من علمى حرقاً فقد صيرنى عبداً hadîsinin fehvâsını mülâhaza eyleyüp hâcelik hakkını zâyî' eylemeyüp öldürmekten berî olup oğlanı Ahmed Paşa'ya virdi. „

Lâtîfî de şunları söylüyor :

« Merhûm-i mezbûr meşhûr ve mezkûrdur ki gayette şâhidbâz ve mahbûbperest ve şûr u şevkden aşk u hevâ ile mest ve hemdest imiş. Bu haysiyetten âlemde zen ve zenpâre gayette menfûru ve musâhabet ve mukarenetleri nihâyette mahzûru olup âlem-i tecerrüdde ömrü oldukça tehhül ve bûs ü tasavvur ve tahayyül eylememiş. Mesmû'dur ki bir gün Sultan Mehmed Hân hazretleri gilmân-ı hâsından bir serv-i serbülendi nush u pend için bende çekmiş ve tohm i hışm u kîneyi mezra'-ı kahr u gazabda ekmiş. Ol kayd ile mukayyed olan bendeyi bendde gördükte mezkûrdan bil-bedâhe bu nazm vârid ve lâyah ve mütevârid olur :

Cihan yansun ki ol şem-i şeker hand
Yatur giryân ayağında demir bend
Lebi Şîrâzi helvâdir satarsa
Değer Mîsr u Buhârâ vü Semerkand

Bu nazım Sultan Mehmed Hân hazretleri sem'-i şerîfine yetişüp müşârünileyhi Yedikule'de habs idin deyu emr itmişler. »

Âşık Celebi de şunları yazıyor :

« Mansıb ı vezârette iken bir kaç ehl-i fesâd ve hüssâd harîm-i hâsta olan içoğlanlarından birine aşk-bâzlık ve sevdâ-yi hâmile beden-i sîm teni vaslına demsâzlık eder deyu isnâd-ı töhmet ederler. Sultan Mehmed imtihân için ol gulâmı soyar. Ahmed Paşa'yı bile kendiyile hammâma koyar. Ol gulâmın zülfünü tirâş eyler. Ahmed Paşa'ya anınla şerbet gönderir. Ahmed Paşa dahi bu beyti diyüp râz-ı derûnu fâş eyler :

Zülfün gidermiş ol sanem kâfirliğin komaz henüz
Kesmiş velî zünnârını dahi müselmân olmamış »

Şakayık, Hasan Çelebi, Beyanî tezkireleri gibi diğer menbalarda da aynı malûmat kayıtlıdır. Esas itibariyle hiçbir aykırılığı görülmeyen bu muhtelif rivayetlerden çıkardığımız netice şudur : Ahmed Paşa, Fatih'in gözdelelerinden birine sarkıntılık etmiş ve bu yüzden bilâhira idam edilmek üzere kapucular odasında hapsedilmiştir.

Bu felâkettten ürken Ahmed Paşa'nın derhal *Kerem* kasidesini yazarak padişaha takdim ettirdiğini görüyoruz.

Kul hatâ itse nola avf-i şehenşâh kani
Tutalım iki elim kande imiş kani kerem

gibi beyitleri ihtiva eden bu güzel kasideyi okuyan Fatih, bütün hiddetine rağmen onu affetmekten kendini alamamıştır. Fakat bu, hadiseden sonra Ahmed Paşa'yı saray muhitinden daima uzak buluyoruz.

Nola micmer gibi yanarsa içim
Bezm-i şâh-ı cihandan ayrıldım

deyen Ahmed Paşa bir müddet sonra Emir Sultan tevliyetine memur edildi. (833—1429) de vefat eden bu meşhur mutasavvîf hakkında işte bu sıralarda bir med-

hiye kaleme almıştır (No. 2). Daha sonra Orhan ve Muradiye tevliyetleri de Ahmed Paşa'ya verildi. Fakat bu vazifelerden hiç biri şairi tatmin etmiş değildi. O sıralarda Fatih bir gezinti maksadile Bursa'ya gitmişti. Ahmed Paşa da bir fırsat bularak padişaha bir manzume takdim edebildi. Bilhassa şu ricada bulunuyordu:

Cihâna lütf idersin her cihetden
Halâs it ben kulunı tevliyetden

Hükümdar bunun üzerine onu Sultanönü (*Eskişehir*) sancağına tayin etti, Bilâhira Tire'ye nakledildi. Oradan Ankara sancak beği oldu. Fakat bu tayinden de çok müteessir olan Şair hükümdara gönderdiği bir manzumede,

İki cihanda seni gamdan ide Hak âzâd

Eğer bu bendeni âzâd idersen Ankara'dan

ricasında bulunmuştu. Esasen o sıralarda Fatih vefat etmiş bulunuyordu.

Bayezid'in hükümdar olduğu (886 — 1481) tarihinden itibaren Ahmed Paşa'nın gene ikbal mevkiine avdet ettiğini görüyoruz. Yeni padişah tahta geçer geçmez onu Bursa sancak beyi tayin etti. Ve *Âşık Çelebi*'nin rivâyetine göre “ Ölünceye dek Bursa'da şuarâ ve zurafâ musâhabeti ile güzer idüp evkatın tevzî idüp her fasılda Keşiş dağı yaylaklarının bir münâsib mekânında ayş ü işret „ ederdî.

Fakat Ahmed Paşa, hayatını yalnız eğlence ile geçiren sefihlerden değildi. İlme ve âlimlere karşı çok hürmetkâr olan şair, son yıllarında Muradiye camii civarında bir medrese yaptırdı. (902—1496) da vefat etti. Kendi yaptırdığı medrese civarına defnolundu. Ve buraya bir türbe inşa edildi. O sıralarda Bursa naibi olan Eflâtun oğlu Mehmed'in yazdığı şu tarih, kitabe olarak türbe kapusunun üzerine yazıldı :

هذه مشكوة انوار ابن
عده الرحمن من ممدوحه
فرمن ادناس تلك الدار اذ
كان مشتاقاً الى سبوحه
قال روح القدس في تاريخه
ان في الجنات ماوى روحه

Diğer bir vefat tarihi de şudur :

كجدى مدد شاعر روم

Ahmed Paşa'nın bir kardeşi olduğunu kendi divanındaki şöyle bir vefat tarihinden anlıyoruz :

تاريخ وفات المرحوم ابوبكر چلبى ابن سولانا ولى الدين عني عتھما
ابوبكر بن ولى الدين بجنات وقت تاريخه
باحسان جزيل قد انارالله برهانك

— 867 —

Bursa'da bir ev yaptırdığını da gene Şair'in yazdığı şu tarih sayesinde öğrenmekteyiz :

Çü bünyâd oldu bu kasr-ı muallâ
Görüb reşk eyledi firdevs-i a'lâ
Bakub Rıdvan bu kasra didi târih

حموشه حور ايله اولسون مجلا

— 865 —

Şair'in tehhül edip etmediği hakkında ihtilâf vardır. *Sehi* diyor ki : « Sâde rû mahbûb yigitler musâhabetinden safâyâb ve mahzûz olmağın aslâ tehhül itmeyüp ömrin tecerrüd ile geçirmiştir. „

Onu takdirli cümlelerle mevzubahsededen *Şakayık* sahibi de şunları söylüyor (*Matbu Şakayık tercümesi S. 218*) :

« Müşârünileyh şerîf-ün-neseb lâtif-ül haseb refî'ül-kadr kerîm-üt-tab' âlî himmet sâmi rûtbet sahî ve vefî kimesne idi. Nihâd-ı pâkinde nihâde olan melekât-ı melekiyyesi galib olub nefsi satavât-ı shevât-ı nefsâniyyeye mağlûb olmamağın tezevvüc itmeyüp sonunda evlâd ta'kîb itmedi. Kuyûd-i ukud-i muhtelif-i nâ mü'telif-i müteallikat ve ribâk-ı bî vifâk-ı mekârih-i zenân-ı mekkâreden mücerred olup evlâd ü iyâlden iler tutar nesnesi yoğidi. Ba'z-ı kimesneler merhum Ahmed Paşa için dilbere meyl-i töhmet idüp ol husûsda mütemahızdır deyu isnâd iderler idi. Lâkin müellif-i Şakayık'ın pederi Mevlânâ Hâcezâde'den nakleyledi ki merhum Ahmed Paşa ile bir gün mahrûse-i Edirne'de ata binüp şehrin etrâf ü eknâfını geşt ü güzâr ider iken esnâ-i musâhabette cimâ'ın lezzetinden suâl idüp halk-ı âlemden niçe âdemden sordum. Hiç bir kimesne bunu bana ta'rif ü tefhîm itmeğe kadir olmadı. Ammâ sen bir fâzıl ve kâmil kimesnesin. Senin bunu ta'bîrinde kudretin mukarrerdir. Bunu ta'rif eyleniz didikde Mevlânâ Hâcezâde efendi bu husûs zevkiyyâtdandır. Bu lisanla ta'bîr olunmaz keyfiyyâtdandır. Ben bunu nice ta'bîr eyleyin didi. Ahmed Paşa hazretleri bu kelâma inkâr idüp cimâ'ın zevkı lisanla ta'bîr olunmağa kabil olmadığını reddeyledi. Mevlânâ Hâcezâde merhûm Ahmed Paşa'ya süstlük lezzetinden suâl idüp siz anın zevkını nice bilürsüz ve nice edâ ve ta'bîr idersiz buyurun diyicek Ahmed Paşa anı zevka havâle idüp *misra'*

Bunun keyfiyyeti ta'bîr olunmaz zevke dâirdir didikde Hâcezâde hazretleri bu dahi anın gibidir. Bunun lezzeti dahi zevke manût ve merbûttur didi. Mevlânâ Hâcezâde efendi bu kıssayı müellif-i Şakayık'ın pederine nakleyledikten sonra merhûm Ahmed Paşa'nın lezâiz-i nefsâniyyenin elezzi olan cimâ'ın lezzetini bilmediğinden kendüde illet ya'ni innet olmak mukarrerdir fehmolunur deyu buyurdular. »

Âştık Çelebi tezkiresinde ise şu kayıtlara tesadüf olunuyor :

“ Merhum hakkında ba'zılar innîn i'tikad idüp anınla şâyi'dir. Ammâ fakîr cemî'-i muhallefâtına vâris olan ammizâdesi olan Edirneli Nâzır Çelebi'den işittim ki gayr-ı vâki'dir. Merhum Sultan Mehmed ana Tûtî Kadın adlı bir câriyesin virüp hattâ Edirne civârında Etmekçi nâm kariyyeyi Tûtî Kadın'a başmaklık virmiş, Andan bir kızı dahi olup yedi sekiz yaşına ermiş. Fevt olup min ba'd izdivâc itmemiş ve zen tâfesiyle imtizâc itmemiş. „

Ahmen Paşa'nın mutasavvıfaya karşı derin bir hürmet beslediğini görmekteyiz. *Emir Sultan* hakkında bir medhiye kaleme alması, *Şeyh Tâceddin* için bir manzume yazması bunu açıkça gösteriyor. Şeyh Taceddin'in vefatı dolayısıyla yazılmış şöyle bir tarihine de tesadüf ediliyor :

انتقل الشيخ وتاريخه
قدسه الله يسر رفيع
— 872 —

Ahmed Paşa'nın Zeyniye tarikatının meşhur simalarından *Şeyh Vefa*'ya karşı da derin bir teveccühü

olduğu gözüküyor.

Arşdan çok yücedir himmeti dervişlerin
Kimse bilmez nicedir himmeti dervişlerin

beytiyle başlayan bir manzumesinde,

Himmet-i Şeyh Vefâ'dan meded irmezse diriğ
Ahmed'in haddi değil midhati dervişlerin

dediği gibi bir gazelinde de,

Filcümle Şeyh Vefâ haremünde mücâvirim
Dîvâne gönlümün dahi öz âşinâsı yok

diyor. İhtimal ki Ahmed Paşa, o tarihlerde Bursa'da inkişaf etmiş olan Zeyniye tarikati mensuplarındandır.

Bütün bu temayüllere mukabil Ahmed Paşa'nın şiirlerinde —bir iki manzumede müstesna— tasavvufî remizlere tesadüf edilmez. Şairi, yaşayış itibarile de mutasavvıfa ile mukayese etmek imkânı mevcut değildir. Esasen biz onu, lâdini mahiyette şiirler yazan kudretli bir san'atkâr olarak tanıyoruz.

Ahmed Paşa üzerinde *Şeyhî* ve *Atayî*'nin tesirleri görülyor. Onun meşhur “ Kerem „ kasidesi Şeyhî'nin,

Hurrem irdi bu kerâmetlü gün ey kân-ı kerem
Aş u zevk it ki fedâdır yoluna cân-ı kerem

matlayıle başlayan manzumesine naziredir. Şehzade Mustafa için yazdığı meşhur mersiye de (*No. VI*) gene Şeyhî'nin

Yâ Rab bu dehr-i dun nicesi bîvefâyimış
Mekkâr ü hileger sitem ü pür cefâyimış

beytiyle başlayan terciibendine nazire olarak vücade getirilmiştir. Gazelleri arasında da Şeyhî'yi tanzir ederek yazılmış bir çok şiirlere rastlıyoruz. Bunlardan bazılarının zikri bile bu hususta az çok bir fikir verebilir :

Şeyhî :

Şi'rinde lûtf ola mı gönül kim hazîn ola
Yaz deftere bu şi'ri ki hikmet hemîn ola

Ahmed Paşa :

Tûbâ kul oldu kaddine kamet hemîn ola
Hüsnün cihânı yakdı kıyâmet hemîn ola

Şeyhî :

Kapunda özge bulunmadı çün penâh bana
Uş eşîğin tozıdır yine secdegâh bana

Ahmed Paşa :

Harîm-i Kâ'be-i küyin yeter penâh bana
Harâmdır dahi bir gayrı secdegâh bana

Şeyhî :

Can hastedir bedendeki sıhhat ne fâide
Şekker lebin buyura ki şerbet ne fâide

Ahmed Paşa :

Bîmâr-ı gamzenim bana sıhhat ne fâide
Lâlin tabîbi virmedi şerbet ne fâide

Şeyhî :

Bulmadık vaşla dest res nidelim
Olmadık yâre hemnefes nidelim

Ahmed Paşa :

İderüz lâ'line heves nidelim
Şekkere meyl ider mekes nidelim

Şeyhî :

Gurre-i mehde turra kim pîç ile tâb içindedir
Cân ü gönül de rûz ü şeb cevr ü azâb içindedir

Ahmed Paşa :

Hâl-i siyâhının şehâ menzili mâh içindedir
Kâfir-i bütperesti gör nûr-i İlâh içindedir

Şeyhî :

Gamzen ki bir hadeng ile bin câne kasd ider
Hoş âhüvane gözleri şîrâne kasd ider

Ahmed Paşa :

Âhû gözün ki canlara şîrâne kasd ider
Merdümlüğe gözleri merdâne kasd ider

Şeyhî :

Nerkislerin nice ki mey-i ergavan çeker
Cânına nûş ola ki riyâsız revan çeker

Ahmed Paşa :

Sernâme-i cemaline kaşın nişan çeker
Dil safhasına ter rakam ı dilsitan çeker

Şeyhî :

Lâlenin çehresini gül yanağın hâk eyler
Goncanın zehresini lâ'l-i lebin çâk eyler

Ahmed Paşa :

Subhgâhın yakasın mihrin eli çâk eyler
Mâhtâbın yüzünü şevkin odı hâk eyler

Seyhî :

Hasretinden sanemâ bağrımıza kan dökülür
Sanki Nûh âfetidir bahrine tûfan dökülür

Ahmed Paşa :

El urursam şer-i zülfüne dil ü can dökülür
Niçe miskinler ayağına perîşan dökülür

Şeyhî :

Sen câna gözüm kılalı bir kez nazar ey döst
İtti bu gönül iki cihandan güzer ey döst

Ahmed Paşa :

Zülfün k-ide yüz kerre senin cilveler ey döst
Tâvûs-i cinandır kim açar bâl ü per ey döst

Ahmed Paşa'nın İvaz Paşazade *Atayî*'den de mülhem olduğunu görmekteyiz. Onun,

Yine azm-i rezmi kıldı server-i hâver güneş
Kim diyâr-ı Hind'e çekdi subhdem leşker güneş

matlayla başlayan kasidesine bir nazire söyleyen ve bir beytinde Şair'in adını tasrih eden Ahmed Paşa

Atayî'nin bazı gazellerini de tanzir etmiştir. Bunlardan da bir kaç örnek alıyorum :

Atayî :

Zâhid ihlâs ile gel secde kıl işbu saneme
Var riyâ ile heves itme tavâf-ı hareme

Ahmed Paşa :

Sâkıyâ vakt-i sabûh irdi el ur câm-ı Cem'e
Leb-i canbahşın ile sun mey-i gülfâmı feme

Atayî :

Çehrende iyân olalıdan nûr-i Muhammed
Old- ehl-i safâye eşîğin Kâ'be-i ma'bed

Ahmed Paşa :

Ey hüsni harîminde yüzi Kâ'be-i ma'bed
Vey halka-i beyt-ül-harem ol zülf-i müca'ad

Onun meşhur *Akmedî*'ye de bazı nazireleri vardır. Bunlardan da ikisini yazıyorum :

Ahmedî (Kaside) :

Ey ruhın meydân-i hüsn ü kâkülün çevgân-i îd
Aç hilâl ebrûnı olsun şübhesiz devrân-ı îd

Ahmed Paşa :

Aç gözün kim göstere devr-i ruhın devrân-ı îd
Söyle kim vire lebin halvâ-yi şîrin şân-ı îd

Ahmedî :

Gamzen gönüle belâdır ey döst
Can zülfüne mübtelâdır ey döst

Ahmed Paşa :

Bu gamze değil belâdır ey döst
Bu hande değil cefâdır ey döst

Ahmed Paşa, *Ali Şir Nevâî*'nin de bazı manzumelerini tanzir etmiştir. Fakat bu hususta yanlış bir rivayetin son zamanlara kadar devam ettiğini, hattâ Namık Kemal ve Gibb gibi şahsiyetlerin de bu kanaatta bulduklarını görmekteyiz. Gûya Ahmed Paşa, Ali Şir Nevâî'nin eserlerini okuduktan ve onlara nazireler yazmağa başladıktan sonra olgun bir şair olabildiği. Bu rivayetin menşei, *Hasan Çelebi* tezkiresindeki şu kayıddır: « Râkım-ül-hurûfun cediti olan Mirî efendi'den vâlid-i firdevs mekân rivâyet ider ki Ahmed Paşa'nın evâ il i hâlinde didüğü eş'âr ve makalde çok hâlet ve melâhat yoğidi Sonra Emîr Ali Şir Nevâî otuz üç dâne gazel göndermiş idi. Ahmed Paşa ana iktidâ itmekle üslûb-i şîri hûb ve tarz-ı güftârı mergub olmuş idi. »

Halbuki *Âşık Çelebi* tezkiresinde şu satırlara tesadüf ediliyor :

« Âhır-ı ömründe Sultan Bayezîd'e Nevâyî otuz üç gazel göndermiş ki birisi bu gazeldir ki matla'ı budur;

Ol perî peyker ki kayran bulmuş ins ü can anğa
Cümle-i âlem mençe hayrân min hayrân anğa

Sultan Bayezîd bu gazelleri Ahmed Paşa'ya gönderüp nazîre demek emr ittikte cümlesine nazîre diyüp lâkin Nevâyî gazellerinin eyiliği vezâret bereketi ve pa dişâhın eser-i şeref-i sohbetidir dimeği bu gazelinin makta'ında bu vechile edâ itmiştir :

Sözde uşşâkı muhayyer iledirsem Ahmedâ
Böyle gûyâ olmağa küyin gerek büstân ana »

Pek kat'î olarak biliyoruz ki Ahmed Paşa, Bayezîd devrinde değil, ondan evvel, yani Fatih zamanında şahsiyetini bulmuş, kaside ve gazel vadisinin en kıymetli bir üstadı olmuştur.

Hocası olduğu da rivayet edilen *Melihi* gibi bazı muasırlarını da tanzir eden Ahmed Paşa, kendinden evvelki divan şairlerinin hiç şüphe yok ki tesiri altında kalmıştır. Farsçayı çok iyi bilen şairin, meşhur Acem şairlerinden de büyük istifadeler ettiği muhakkaktır. Fakat bu nazireler ve istifadeler, onun edebî kudretini küçültecek mahiyette değildir. Bilâkis bu taklid ve tetebbular onun edebî şahsiyetinin inkişafına büyük âmil olmuştur. Bedîî bir gaye gözeterek Türk ve Acem şiirlerini okuyan Ahmed Paşa, kudretli bir san'atkâr olmuş, edebî şahsiyeti ile Türk şiirinde *Şeyhî'* den sonra kuvvetli bir hareket uyandırabilmiştir. Ahmed Paşa, *Şeyhî'* nin Türk şiir diline verdiği âhengi daha çok genişletmiş, ondan daha selis ve pürüzsüz manzumeler yazmıştır. Ahmed Paşa divanında bulduğumuz imale ve zihaf, kendinden evvelki şairlerde tesadüf ettiklerimizden çok azdır. Onun Türk edebiyatına bir yenilik verdiğini bütün tezkirecilerimiz ittifakla kabul ediyorlar.

Sehî diyor ki :

“ Fasîh ve belîğ şairdir. Bunun şi'rinde olan selâset ve letâfet bir şairin dahi şi'rinde yok. Alelhusûs kasâidinde halâvet ve melâhat ve metânet bir mertebededir ki Türk dilinde andan artık olmak yok. Elhâsıl ol kadar olur. Bülend pervâz ve suhan perdâz olduğu hayşiyetle “ emîr-i nazm „ deyu meşhûr ve mezkûrdur. ”

Lâtîfî de şunları söylüyor :

« Nazm-ı cevâhir-i kelâmda üstâd-ı mâhir ve envâ'ı ulûm ve aksâm-ı fûnûna kadir idi. Elfâz-ı nazmı mollâyâne ve üslûb-ı şi'ri ekâbirânedir. Ebyât-ı pür nikâtı elfâz ve maânide metn-i metin gibi muhkem ve üslûb-i kasîdede hod icma' ve ittifâk üzre müsellemdir. Hattâ Rûm'un suhandanları bu Fârisî beyti şuarâ-yi Rûm'un serâmedleri hakkında bu vechile tahrif idüp okurlar :

روز آهی ناید والفظ احمد دوسخ
ماز کھیای بجاتی وخیالات کمال

Muraât-ı nazîr kısmında bu matla'-ı mümteniünnazîrine nazîr olmaz ki âhırdan bir lâfz-ı bigâne yoktur :

Çin-i zülfün müşge benzettim hatâsın bilmedim
Key perîşan söyledim bu yüz karasın bilmedim

Ve san'at-ı cihet-i câmi'ada bu matla'-ı matbû' dahi gayette makbûl olmuştur :

Hüsn içinde sen garîb ü şehr içi de ben garîb
Gel ikimiz bir olalım sen garîb ü ben garîb

Zebân-ı Fürste vâki' olan kütüb ü devâvîne tetebbu'-i müstevfâsı ve tefahhus-i maksâsı olup cemî'-i manzûmât-ı Fürsi mütetebbi' ve fevâid ve avâid ve sanâyi' ü bedâyi'inden mütemetti' ve münteffi' olmağın,

معنی نیک بود شاهد پا کیزه بدن
که بهر چند دروجامه ذکر کون پوشند

Mazmûnunca ol libâs-ı ibârât ı Fârisî birle mülebbes olan şahid-i ma'nâya siyâb-ı elfâz-ı Rûmîden libâs ilbâs eyleyüp ol şiâr-ı cedîd ve disâr-ı mezîdile her bir ma'ni-i hûbı bir türk-i tannâz ve mahbûb-i Rûmî-i işvesâz göstermiştir. Gerçi tarik-ı terceme ba'z-ı fuzalâ katında ma'kul ve makbûldür. Ammâ ba'z-ı zurafâ yanında mat'ûn ve medhûldür. İttifâk-ı suhanveran budur ki eğer merhum mütercimlik töhmeti ile müttehem olmayaydı şuarâ-yi Rûm içinde serâmed ve müsellemler ve cemî'inden eş'ar ü ekrem olmak mukarrer idi. Nitekim Taczâde *Hevesnâme* nâm kitâbında müşârünileyhe işâret idüp dimiştir :

Serâmed didiğinin belli hâli
Oluptur terceme ulâ-i hâli
Bu ehl olan yanında sehldir sehl
Benim katımda belki cehldir cehl

Elhak insâf budur ki zâde-i tab'ı gayette nâdir ve kemyâb ve dîvânında mevcûd olan maânînin ekseri devâvîn-i Fürsten ifrâz ve intihâbdır. »

Hasan Çelebi ise şunları söylemektedir :

« Şuarâ-yi Rûm'un mukaddem ve pîşüvâsı ve bu tâife-i aliyenin mukallid ve muktedâsı serdefter-i as-hâb-ı fasâhat ve mehter-i mülket-i berâat Bülega-yi Rûm'un merd-i diliri ve iklim-i belâgatin emîr ü vezîridir ...

Hakka ki eş'âr-ı düreîbârı rasîn ve muhkem ve mühendisân-ı kasr-ı belâgat yanında bî kusûr ve müsellemler Şi'r-i Türkîye hâlet ve nezâketi evvel bu virdiğiçün üstâd-ı mukaddem olup hil'at-i safâ hilkat makali *الفضل للمقدم* tirâzı ile mutarrâ ve muallemidir. Filvâki' bundan akdem şi'r-i Türkî selâset ve nezâketten dür ve dil-i nâkabilân gibi melâhat ve letâfetten mehcûr idi. Ba'z-ı müverrihîn anı *Necâtî'* den tercih itmek cânibini tasrih itmişler. Necâtî nâmı İsa'dır. Bu beyitten istidlâl etmişlerdir :

Necâtî'nin dirisinden ölüsi Ahmed'in yeğdir
Ki İsa göklere ağsa yine dem urur Ahmed'den

Ammâ ki tarik-ı insâfdan sad merhale dür idüğü zâhir ve kelâm-ı mezbûr nihâyet-i hasedden sâdır olduğu rûşen ve bahirdir. »

Ah.

Âşık Çelebi diyor ki :

« Hakka ki şuarâ-yi Rûm'a mukaddem ve kendi zamânına dek olan şuarâdan râcih idüğü müsellemler ve ol zümreye mehter-i sahib tabl ü alemdir. Filhakika eş'ârı metîn ve kaide-i nazmı muhkem ve rasîn gazelle-ri üstâdâne ve kasâidi hod lâtif ve yekdest ve hemvâr ve muhakkikanedir. »

Riyâzî ise şu fikirleri serdetmektedir :

« Dâr-ül-melik-i Rûm'da şî're âb ütâbı evvel bunlar virmişlerdir. Mervîdir ki Sultan Hüseyin-i Baykarâ zamânında diyâr-ı Horasan menba'-ı ahâlî-i ilm ü irfân ve menşe'-i ashâb-ı belâgat ve beyân olup vezîri olan Mîr Ali Şîr-i Nevâyî bir meclis-i hâs-ül-hâsda dâr-ül-eyâletinin ulemâ ve şuarâsı bihterîn-i her merzûbûm olan mülk-i Rûm'un ulemâ ve şuarâsına galib olmuş iddiâ ider. Hazret-i Mahdûmî ol meclisde hâzır bulunup tıynet-i Rûmiyanda olan vüfûr-i ehliyyet ve kemâl-i kabiliyyet dahi inkâr olunmaz buyururlar. Bu makale esnâsında cânib-i derden bir murakka' pûş zâhir olup gûşe-i meclisde mütemessil olur ahvâlinde suâl olundukda Rûm'dan geldüğü zuhûr bulur. Şuarâ-yi Rûm'un nevpeydâ eş'ârından istifsâr iderler. Sahib tercemenin bu bir kaç beytini okur :

Çü-i zülfün müşge benzettim hatâsın bilmedim ...

Hazret-i Mahdûmî (*Molla Câmi*) bu terâne-i dilkeşi istimâ' ittikte bî ihtiyâr serâgaz-ı raks u simâ' idüp müddeâmız sâbit oldu buyururlar. »

Ahmed Paşa'yı muasırlarından bazılarının da büyük bir takdirle karşıladıklarını görmekteyiz.

Lâtifî Şair Necatî'den bahsederken şöyle bir fıkra anlatıyor ki pek manidardır :

“ Bir gün bir mecma'-i âlîde zümre-i mevâlî ve ahâlî sultân-ı şuarâ Ahmed Paşa'nın bu beyti okundukta ulular iki taraf olurlar ve her taraf bir cânibe nisbet kılurlar :

Destimi kessen kalur dâmân-ı lûtfunda elim
Dâmenin kessen kalur destinde lûtfun dâmeni

ve biri dahi bu ma'nâyı mütazammın Necatî'nin bu beytini okurlar :

Şöyle muhkem tutayım aşk ile dildâr eteğin
Ya elim kat'ideler yâ keseler yâr eteğin

Erbâb-ı meclisten bir takımı merkumu merhum Ahmed Paşa'dan fenn-i şîrde tafdil ve tercih ittikte ittifâk Necatî dahi ol meclise çıkagelür. Mezkûr Necatî Bey kemâl-i insâftan tenezzül ve tezellül gösterüp sâbık-uz-zikrin meziyyet ve faziletine bu beyitle ikrâr ve i'tirâf itmiştir :

Necatî'nin dirisinden ölüsi Ahmed'in yeğdir
Ki İsâ göklere ağsa yine dem urur Ahmed'den

Bu beyit ile ism-i şerifleri İsâ idüğünü tasrih ve gayrı mübhemât ve şübehâtı temyîz ve tasrih ettiler. »

Tezkirelerden aynen naklettiğimiz bu edebî tahlilleri ifrat ve tefritten hâli göremiyoruz. Bir kısımları Ahmed Paşa'yı Osmanlı lirik şîrinin ilk müessisi olarak göstermekte; diğer bir kısım ise onu, intihal ile itham etmektedir. Hattâ ona hiç kıymet vermek istemiyenler de vardır. Fakat hakikatte her iki tarafın iddiaları da mubalâğalıdır. Ahmed Paşa, bilhassa , XIV üncü asır Acem şairlerinden elbette mülhem olmuştur. Kendinden evvelki Türk şairlerini şüphesiz ki okumuş-

tur. Fakat ondaki ibda' kabiliyetini ve şairlerinin dahi-î nescini teşkil eden muhayyile ve zekâ unsurunu inkâr etmek büyük bir haksızlıktır.

Ahmed Paşa, Şeyhi'yi taklid etmiştir; fakat, Şeyhi değildir. Her iki şairin görüş ve gösterişi tamamiyle ayırdır.

Ahmed Paşa, Acem şairlerinin de mukallidi sayılmaz. Onun şîirlerinde mahallilik vardır. Bakî'de ve daha sonra Nedim'de tekâmül eden hakikî Türk şivesini kullanış kudreti , onda bir başlangıç olarak kendisini göstermiştir. Ve ihtimal ki *Riyâzî*'nin mubalâğalı bir eda ile anlatmak istediği de onun bu hususiyetleridir; lisanındaki düzgünlük ve hayalindeki genişliktir.

Ahmed Paşa'nın büyük bir şair olduğunu, bıraktığı tesirler de ispat etmektedir. Visalî, Konyalı Nizamî, Kasım Paşa, Sultan Cem, Sadî . . . gibi muasır şairler üzerinde bile bariz tesirler bırakan Ahmed Paşa, XVI nci, XVII nci, hattâ XVIII nci asırlarda da unutulmamış ve onun eserlerine birçok nazireler söylenmiştir. Her hangi bir devirde yazılan bir mecmuada ekseriya Ahmed Paşa'nın şîirlerine tesadüf ediliyor ki bu da onun san'attaki iştiharına ve binnetice kudretine büyük bir burhandır.

Ahmed Paşa divanının Üniversite, Millet, Ayasofya, Topkapu sarayı, Süleymaniye gibi kütüphanelerde mütaaddit yazma nüshalarına tesadüf ediliyor. Bu nüshaların bazısında kayıtlı olan şîirlerden bir kısmı, diğerlerinde yoktur. *Camiunnezair*'de, *Mecmaunnezair*'de, *Pervane Bey* mecmuasında, Eyip kütüphanesindeki nazire mecmuasında ve diğer muhtelif mecmualarda kayıtlı olan bazı şîirlerin de bu divanlardaki yazılı olmadığını görüyoruz. Meselâ önce *Melîhî* tarafından yazılan ve *Huffî*, *Halîlî*, *Kemal* gibi şairlerle beraber Ahmed Paşa tarafından da tanzir edilen,

Gül yüzünde görelî zülf-i semensây gönül
Kara sevdâda yeler bî ser ü bîpây gönül
Dimedim mi sana dolaşma ana hây gönül
Vây gönül vây bu gönül vây gönül evvây gönül

murabbânı bu divanlar ihtiva etmiyor.

Revan kütüphanesindeki divanda (*No. 776*) , “3161,, beyit vardır. Üniversite kütüphanesindeki 2949 numaralı divan ise 3546 beyti muhtevirdir. Elde mevcut olan bütün nüshaların beyit adedi bu suretle tehalûf etmektedir. Ekseri divanlar,

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
Oldı çü ünvan-ı kelâm-ı kadîm

beytiyle başlamaktadır.

Fatih, Bayezid, Sultan Cem gibi simaları kaside ve terciibendleriyle medh eden Ahmed Paşa, Gazel, terciibend, tarih, kıt'a, gibi muhtelif nazım şekillerinde şîirler yazmıştır.

Ahmed Paşa divanında bazı Arapça ve Farsça şîirler de kayıtlıdır. Ayasofya kütüphanesindeki divanda (*No. 2875*) , 65 beyitlik Arapça ve 138 beyitlik Farsça bir takım şîirler de mukayyedir.

Sehî, Şair'in *Leylâ Mecnun* adlı bir mesnevîsi olduğunu, fakat bu eseri kendisinin de görmediğini şu cümlelerle söylüyor.

“ Mesnevî tarzında dahi Leylâ Mecnun nazmına çok gûşîş idüp nazm-ı dürr-i meknun misâl idi. Lâkin napeydâ ve nâyâbdır. »

Ahmed Paşa'nın 564 beyitli 51 manzumesini örnek olarak alıyorum :

— I —

— Na't —

Pertev-i Zülcelâl'dir nûr-i cemâl-i Mustafâ
K. oldı kemâl-i hüsnile hüsn-i kemâl-i Mustafâ
Sahn-ı serâ-yi sînemi gayrdan itmeyince pâk
Konmağa gayret eyledi hayl-i hayâl-i Mustafâ
Sûzi şikeste dillerin yaka cehennem odını
Cennet içinde olmasa arz-ı cemâl-i Mustafa
Bağını çözse zülfünün düşer ayağa müşğ-i Çin
Teng-i şeker kesâd olur açsa makal-i Mustafâ
Devr-i kamerde uyhudan fitneler uyarır gözi
Müşteriye keman çeker kavs-i hilâl-i Mustafâ
Mûr-i hakîrden zaif eyledi hâlin *Ahmed*'in
Hirmen-i hüsn içindeki dâne-i hâl-i Mustafâ
Aşkın eğer günâh ise uşde günahkâr kim
Şefkat idüb şefâat it k-olmuşam Âl-i Mustafâ

— II —

— Tercüibend —

— Emir Sultan hakkında medhiye —

Oldı ülüvv-i himmetine âsman zemîn
Bir pâye kasr-ı rif'atine çerh-i heftümîn
Sultan nişân husrev-i iklim-i fakrsın
Sürse cebâbire yeridir süddene cebîn
Ceddin bisât saldı serây-i nübüvvete
Âdem çekerken âb ü gil içinde erbaîn
Şerhiyle lâfzının dehen-i nakl pür şeker
Yâdıyle hulkının nefes-i akl anberîn
Toprak yüzümi niçe sürem şol harîme kim
Cârûbdur eşîğine müjgân-ı hûr u in
Kavs-i Vemâ remeyte'den attın çü sırr okın
Zahm urdı kalb-i hasmına hayl-i müsevvin
Mahbûb-i Hak olur sana candan muhibb olan
Devlet bize mahabbetin olmuş şehâ hemîn
Şol can ki deldi bağırını tîr-i mahabbetin
Açdı serây-i kalbine Hak revzen-i yakîn
Kim baksa ravzana açılır cânı gül gibi
Zirâ mezârın oldı der-i cennet-i berîn
Şol nokta k-anda müdrec ola râz-ı kâinât
Ol noktadır yüzündeki hâl ey kemâl-i dîn
Ey âlem-i velâyete sultân olan *Emîr*
Vey mülk-i Rûm'a rahmet-i Rahmân olan Emîr

Ne akdı Rûm'a bir ulu deryâ senin gibi
Ne âleme getürdi Buhârâ senin gibi
Can milkini mahabbetin ârâyış eyledi
Kimdir cihanda memleket ârâ senin gibi
Göstermeğe yer ehline didârı nûrını
Ayîne virdi Tanrı taâlâ senin gibi
Ey kehf-i halk püşt i cihânın penâhısın
Devlet değil mi âleme melcâ senin gibi
Çok evliyâ bu tahta kadem basdılar velî
Kim kıldı şer' haddini icrâ senin gibi
Ey nâm-ı a'zamin der-i gencine-i şifâ
Dil derdine kim ide müdâvâ senin gibi
Fâş eylemezdi sırr-ı Enelhak rümûzını
Mansûr'a irse mürşid-i dâna senin gibi
Şâhâ yakın zamanda harîminde *Ahmed*'in
Nûr itmedi cihâne tecellâ senin gibi
Pîrâye-i selefsin ü sermâye-i halef
Fer-i refî' görmedim aslâ senin gibi

Çok şehler öğmişem dahi bir kimse tab'ımı
Medhinde âciz itmedi şâhâ senin gibi
Ey âlem-i velâyete sultân olan Emîr
Vey mülk-i Rûm'a rahmet-i Rahmân olan Emîr

Yevm-ül cezâyede dek ki senân eyleyem senin
Bir sözde sezmezem ki sezân eyleyem senin
Ey hâce yüz kez ağzımı yursam gülâb ile
Lâyık değil ki yâd-i gedân eyleyem senin
Şermende i günâhım u âlûde-i hatâ
Ne yüzle ârzû yi likan eyleyem senin
Uş kâse-i niyâz ile geldim kapuna kim
Deryûze-i nevâl-i atân eyleyem senin
Redd itme kim niyâzıma âmîn ider melek
Ravzan önünde çünkü duân eyleyem senin
Ay nûrî gündün almaya sâyemden isteye
Bir gün ger iktibâs-ı ziyân eyleyem senin
Şerh eyle sadrımı vü müyesser kıl emrimi
Akd-i lisânım aç ki senân eyleyem senin
Ey pâdişâh-ı sûret ü ma'nî bu yer ki ben
Meydân-ı levhe nasb-ı livân eyleyem senin
Bir câm dolduram yine medhin şerâbile
İki cihânı mest-i safân eyleyem senin
Ahmed belâ vü derd ile kalmak revâ mıdır
Çün ben mahabbet i fukarân eyleyem senin
Ey âlem-i velâyete sultân olan Emîr
Vey mülk-i Rûm'a rahmet-i Rahmân olan Emîr

— III —

— Şeyh Taceddin hakkında medhiye —

Emîn-i mahzen-i esrâr Şeyh Tâcüddîn
Bahâr-ı ravza-i envâr Şeyh Tâcüddîn
Dili hazâin-i hikmet kilidine miftâh
Emîn i Ahmed-i Muhtâr Şeyh Tâcüddîn
Cemâli gülşen-i cennetden ide müstağnî
Kime ki keşf ide didâr Şeyh Tâcüddîn
Harîm-i Kâ'be-i dilde sorulsa mürşid-i Hak
Çağıra her der ü divâr Şeyh Tâcüddîn
Pür oldı Gülşen-i râz'a nevâ-yi Mantık-ı tayr
Çün oldı bu deme Attâr Şeyh Tâcüddîn
Fenâ vü fakr harîminde oldı Merve hakı
Safâ-yi Kâ'be-i esrâr Şeyh Tâcüddîn
Dem-i Mesîh ile hulk-i Muhammedi'den alur
Tabîb i her dil-i bîmâr Şeyh Tâcüddîn
Nesîm-i lûtf i deminden zülâl-i feyziyle
Cihânı eyledi gülzâr Şeyh Tâcüddîn
Ya bahr-i rahmet-i Hak'dır ki lûtf-ı mevci ider
Nisâr-i gevher-i şehvâr Şeyh Tâcüddîn
Ya âlem i dil ü can yapmağičün olmuşdur
Binâ-yi âleme mi'mâr Şeyh Tâcüddîn
Uyandı subh-i ezelde ki hâb-ı gafletdn
Bu halkı eyleye bîdâr Şeyh Tâcüddîn
Mürîd olursan ana ol k-irâdetin itdi
Medâr-ı kubbe i devvâr Şeyh Tâcüddîn
Kabûl nâfesin açsa nesîm-i hulkı ider
Cihânı nâfe-i Tâtâr Şeyh Tâcüddîn
Hücûm-i leşker-i gamdan halâs olur *Ahmed*
Olur ise ana gamhâr Şeyh Tâcüddîn
Belâ vü derde giriftârdır dil-i bîmâr
Demidürür k-ide tîmâr Şeyh Tâcüddîn

— IV —

— Güneş kasidesi —

Taht urub tâk-ı felekde husrev-i hâver güneş
 Geydi nârencî kabâ urındı nûr efser güneş
 Mesned-i sultân-ı subh oldı seîr-i âsman
 Saçdı pîrûze tabaklardan zer ü gevher güneş
 Kulzem-i Hind'in yitürmeğe gümüş zevrakların
 Bâdbân-ı nûr ile donandı fülk-i zer güneş
 Dâne-i encüm dirüb meh hirmeninde her seher
 Bâl açub cevân ider tâvûs-ı zerrin per güneş
 Gûyyâ Nûşinrevân-ı subhdur kim adl için
 Lâcüverdi kubbeye zencîr i zer asar güneş
 Yâ felek Mısırında sultân oldı bir Yûsuf cemâl
 Yâ Zelîhâ'dır tutar nârenc-i zer peyker güneş
 Hak budur kim şâh dîvânın temâşâ kılmağa
 Düzdü tâk-ı zernigâre lâlden manzar güneş
 Kendünün hüsn ü cemâlin fikr iderken germ olub
 Can diliyle eyledi bu matla'ı ezber güneş
 Subhdem cevân urub tâvûs-ı zerrin per güneş
 Bûstânına sipihrin virdi zîb ü fer güneş
 Ziyet-i bâğ-ı İrem tutmağičün gülzâr-ı subh
 Eyledi gök sebzezârın pür gül-i ahmer güneş
 Kûze-i yâkut ile pîrûze gün dölâbdan
 Çerh i minâ rengi sîmâb itdi sertâser güneş
 Bezm-i ayşın Zühre'nin germ itmeğe sâkî sıfat
 Âbgûn akdâh içinde gezdîrîr âzer güneş
 Geh hamâm-ı mâh-i tâbâne takar sîmin cenâh
 Geh düzer sîmürg-i çerhe âteşin şehper güneş
 Ayda bir kez kâsesin anberle mâhın doldurur
 Tâ ki şeh bezminde bir dem gezdire micmer güneş
 Zill-i Hak Sultan *Mehammed Han* kim olmuşdur anın
 Eşiği toprağının her zerresi enver güneş
 Nitekim her dânenin zımnındadır muzmer şecer
 Zerre-i hâk-i derinde şöyledir mazhar güneş
 Pâdişâh-ı heft iklim-i saâdetdir k-anın
 Hâk-i pây-i cevherin idindi tâc-ı zer güneş
 Bir şehensâh-ı kazâ kadr-i kader râdır k-anın
 Bâmina hindû zuhal eyvânına çâker güneş
 Nûr-i çeşm-i âlem ü çeşm-i çerâğ-ı kâinât
 Sensin ey şeh kim yüzün nûrundan alur fer güneş
 Sensin ol kim âsmân iklimine sultân iken
 Gerd-i haylinden urınur anberin efser güneş
 Sensin ol kim şehnişin-i bezmgâhında müdâm
 Yâ Süleyman tahtıdır yâ câm-ı İskender güneş
 Sensin ol kim hil'at-i fermân-ı hükümün geymeden
 Olmadı zer tiğ ile sultân-ı bahr ü ber güneş
 Sâki-i bezmin ele câm aldığınca dir hired
 Yâ güneş sâgardedir yâ gezdîrîr sâgar güneş
 Ey ki bâb-ı rif'atında halka i sîmin hilâl
 Vey ki devr i kubbe-i izzinde zer çenber güneş
 Kadrin ordusunda gök bir sâyebandır kim ana
 Bir imâd-ı sîmdir mâh u tînâb-ı zer güneş
 Ey ki mihrinden zemîn ü âsman germ olmağa
 Şeb sipend olmuşdur encüm fülkül ü âzer güneş
 Ahd-i adlinde yumarlar cümle yıldızlar gözün
 Girdiğince çeşme i kâfûre bî mi'cer güneş
 İsmetin devrânıdır isminde te'nîs olmağın
 Seyre çıkdıkça bürinür nûrdan çâder güneş
 Kangı iklimi ki pertev şalsa adlin sâyesi
 Ol diyâr içre görünür zerreden kemter güneş

Cevher eyler çün kara toprağı lûtfun tâbişi
 Gam değil itmezse artuk sengden gevher güneş
 Mâh-ı râyât-ı cemâlinden hacildir âsman
 Sâye-i şebde hayâdan gizlenir ekser güneş
 Husrev-i rûy-i zemin dirsem ne fahr olsun sana
 K âsmân-ı kasr-ı kadrind- oldı hâk-i der güneş
 Kande benzer kasrına bir âftâb ile felek
 K-anda her bir câm olubdur bir ziyâ güster güneş
 Hergiz olmayaydı jenginden kûsûfun rûsiyâh
 Ger sığinsa sâyene âyine-i Hâver güneş
 Virmese lûtfun eli rahm-ı felekde perveriş
 Mâder i eyyâmdan doğmazdı tâ mahşer güneş
 Nâgehan irse sipihre nâr-ı kahrın zerresi
 Âsman dūd-i siyâh olurdu hâkister güneş
 Şöyle korkutmuş yüreğın hancerin tîzâbı kim
 Kande bir su görse berg-i bîd veş titrer güneş
 Mihrinin bâzârına bir vechile germ oldı kim
 Kapıdan yüz kez koğarsan bacadan düşer güneş
 Geh ser-i nîzenle bozulur sevâd-ı rûy-i mâh
 Geh gubâr-ı sümm-i esbinden olur agber güneş
 Gûyyâ na'l-i semendindir hilâl i id i feth
 Mih i ahterdir zafer burcunda ne ahter güneş
 Ömr-i hasmuna şebihün itmeğičün her gice [1]
 Gökgiyer şâmî zırh mehden düzer miğfer güneş
 Düşmenin kanın döküb tiğ-ı zerendûdun siler
 K atlas-ı gerdûnun eyler dâmenin ahmer güneş
 Âftâb-ı rûyine olmaz mukabil nice kim
 Arz ider tabl u alemle nûrdan leşker güneş
 Tiğ-ı âteş bâr ü rûşen rûy ü din ârâyinin
 Kabzasına mâh ahter yüzine zîver güneş
 Ger Skender istese envâr-ı re'yinden meded
 Râh-ı zulmette olurdu haylına rehber güneş
 Şehriyârâ nâmını yâd itse minberde hatîb
 Nûr ile mescid dolar filhâl olur minber güneş
 Bahr-ı cûdundan felek fülkin cevâhir doldurub
 Düzedir şekl-i hilâliden gümüş lenger güneş
 Şâh bezminde amel olmağa bu kavli-i gazel
 İdinübdür zühre i zehrâyı hannâger güneş
 Ey arûs-i hüsnüne âyine meh zîver güneş
 Görinür aks i cemâlinden cihan yekser güneş
 Sanki mağribdir saçın k-anda gurûb eyler kamer
 Sanki matla'dır yakan andan tulû' eyler güneş
 Tûti-i sersebzdir k âyinede per gösterir
 Hatt-ı ruhsârın kim olmuşdur ana şehper güneş
 Bir gice düşümde sen mâhı derâguş eyledim
 Gördüm olmuş nûrdan bâlin kamer pister güneş
 Kim ki nezzâre kıla hurşide haddin var iken
 Nâzırın çeşmine hışmından sokar hancer güneş
 Öygünelden yüzine hergiz bakılmaz yüzine
 Bî hayâdır k-oldı bu vech ile müstahkar güneş
 Okudum hattın lebinde kim gubâr-ı müşgile
 Çeşme i cân üzre yazmış sûre-i Kevser güneş
 Raks urur hengâme-i aşkında b r canbâzdır
 Kim olur zerrin resenle açılıb çenber güneş
 Bahr-i gamda görmedi mihrinden akan göz yaşın
 Pes neden dirmiş *Atâyî* oldı dür perver güneş
 Göricek yüzünde zülfün rîsmânın sanıram
 Nûr ile yazmağa şeh medhin çeker mistar güneş
 Husrevâ medh-i zamîrin fikr iderdim dün gice
 Tâli' oldı meşrik-i endişeden enver güneş

[1] Seher : nüsha.

Ebr-i gam var yohsa medhinde redif itmek değil
 Pertev-i zihninden olaldan yedi kişver güneş
 Nür nehrinden suvarub şâhını eş'ârımın
 Gülşenimde ahter olurdu şükûfe ber güneş
 Tâ zümür-rüd sebzezârında sipihrin her seher
 Sâgar ı pîrüzeye döker mey-i ahmer güneş
 Tâ yaza nevg i kalemler çin [1] seher nakkaş-ı Çîn [2]
 Şemse-i zerrîn i tâk-ı gümbed-i ahdar güneş
 Tâ süreyyâ ıkdin eyler gûşvâr-ı gûş-i mâh
 Tâ Benât-ün-na'şe örter nûrdan çâder güneş
 Çerh dürcinde konılan her mu'âdın gevherin
 Her gün itsün harc idüb kapunda hâk-i der güneş
 Yazsun âsâr-ı süm-i esbin gubâr-ı hattile
 Mâha tâ hayt-ı şua' ile çeker mistar güneş
 Ömr-i hasmın defterin tômâr veş dürsün felek
 Nice k'eczâsından eyyâmın düzer [3] defter güneş

— V —

— Kerem kasidesi —

Ey muhît-i keremin katresi ummân-ı kerem
 Bâğ-ı cûd ebr-i kefinden dolu bârân-ı kerem
 Matla'-ı subh-i zafer mihr i zekâ ebr-i hayâ
 Felek-i izz ü alâ dâver-i devrân-ı kerem
 Tâc bahş-ı ser-i sultân-ı salâtîn-i cihan
 Ziyet-i taht u nigîn hazret-i sultân-ı kerem
 Zill-i Hak Şâh Mehemmed k.eşiği kevkebinin
 Kemterin yıldızı oldı meh-i tâbân-ı kerem
 Ayağı toprağıdır cevher-i iksir-i hayât
 Âstânı tozıdır sürme-i a'yân-ı kerem
 Açılır hulki nesimiyle gül-i gülşen-i cûd
 Bezenir lûtfı zülâliyle gülistân-ı kerem
 Bahr-ı ahdardır anın kulzem-i cûdunda habâb
 Katre-i feyzidürür ebr-i dür efsân-ı kerem
 Adl tâkında sözün reşg revân-ı kistrâ
 Cûd bahrinde elin ebr-i dür efsân-ı kerem
 Kefi bir demde nisâr itdiği gencin öşrin
 Haşre dek vezn idemez keffe-i mizân-ı kerem
 Bî kıyâs olalı ihsanların ey hucdet-i cûd
 Katı' oldı cedel-i hasmını burhân-ı kerem
 Ne melek hûy meleksin ki dem-i lûtfunla
 Kevser-i cûd akıdır ravza-i Rıdvân-ı kerem
 Ne kerâmet kodı Hak zât ı keriminde k olur
 Ayağın bastığı yer çeşme-i hayvân-ı kerem
 Bulmasa nâm-ı şerifinle şeref nâme-i cûd
 Ebter olurdu kamu defter ü dîvân-ı kerem
 Gün gibi saltanatın topı göğe ağsa ne tan
 Sana sunuldu bu meydanda çü çevgân-ı kerem
 Bahr-i cûdun nice şerh ola k-anın reşhasıdır
 Hâsil-ı kân-ı sehâ mâye-i ummân-ı kerem
 Saltanat hil'atini kaddine hayyât-ı felek
 Biçmese râst açılmazdı giribân-ı kerem
 Ne kadar zer var ise dest-i zer efsânınla
 Harf-ı zer gibi perâkendedir ey kân-ı kerem
 Sîm sûretde sitem şeklile yazıldığı için
 Dağıdırsın anı düşmen gibi ey kân-ı kerem
 Gök tenûrunda kurı kurs okuna mihr ile mâh
 Hân-ı lûtfunda firâvân olalı nân-ı kerem
 Kâse i hırs dolar süfre-i ihsânınla
 Dest-i in'âmın ile âm olalı hân-ı kerem

[1] Her : nüsha

[2] Sun' : »

[3] Dürer : »

Mihr-i cûdun çemen-i lûtfâ zereşân olalı
 Gülşen i dehri bezer nekis-i büstân-ı kerem
 Bûy-i hulkundan urur müşg gibi dem ki tutar
 Hoş revâyihle cihan bâğını reyhân-ı kerem
 Ahmed'in gam makası kesdi dilin şem' gibi
 Sana rûşen diyemez medhini sultân-ı kerem
 Sen Süleymân'ı ne dil ile öge mûr-i zaif
 Getü'e nutka meğer lûtfun ile anı kerem
 Husrevâ cevri eli çâk eyledi sabrım yakasın
 Destgîr olsa demidir bana dâmân-ı kerem
 Midhatin bülbülünü gam kafesinde koma kim
 Hayfdır lûtiye zehr ey şekeristân-ı kerem
 Ekrem-i hulksun ey vâsita-i ıkd-ı kirâm
 Her lefmin sözün işitme budur şân-ı kerem
 Kul hatâ itse nola afv-i şehensâh kani
 Tutalım iki elim kande imiş kani kerem
 Umarım cürmümi gark itmeğe rahmet suyuna
 Mevc-i ihsânın ile cûş ide ummân-ı kerem
 Ben kara toprağım ihyâ-yi memât itmek için
 Yağsa cûdun bulutundan nola nîsân-ı kerem
 Gerd-i gamdan kıla bahtım yüzün ikbâl eli pâk
 Mevc-i lûtfundan eğer cûş ide ummân-ı kerem
 Nice k-insân ola âlemde abîd-ül ihsân
 Nice kim ola cihan tâbi'-i fermân-ı kerem
 Nice k-iklîm-i mürüvetde geçe hükm-i vefâ
 Nice k eyvân ı atâda dura dîvân-ı kerem
 Nice kim tuta varak safhaların defter-i cûd
 Nice kim yaza kalem dillere dîvân-ı kerem
 Dest-i ihsânın ile yapıla bünyân-ı sehâ
 Pâye-i kadrin ile yücele eyvân-ı kerem
 Nice kim Kâ'be müsâfirlerini lûtf-i ilâh
 Rahmeti hânına her sâl ide mihmân-ı kerem
 Id-i ferhundene kurbân ide a'dânı felek
 Sen ahîbbâna buyur âb-ı sehâ nân-ı kerem
 Ömr-i hasmın ire târîh gibi pâyâne
 Nâmını nâme-i ikbâl ide ünvân-ı kerem
 Yer ü gök medhin okusun sen otur devletle
 Âsman tahtın ola menzilin eyvân-ı kerem
 Yine id oldı bu gün irdi çü devrân-ı kerem
 Zevk u ayş it yine hurrem olub ey kân-ı kerem
 Dest-i cûdunla senin âm olalı ihsânın
 Kapuna geldi umar âb-ı sehâ nân-ı kerem
 Cûdunun katresidir kulzem-i zahhâr-ı necât
 Lûtfunun zerresidir ebr-i dür efsân-ı kerem
 Nazar-ı merhametin cevher-i iksir i hayât
 Âstânın tozıdır mihr-i dirahşân-ı kerem
 Yine cûdunla biter verd-i gülistân-ı atâ
 Yine sûzunla olur miyve-i büstân-ı kerem
 Açılır hulkun ile bir gül-i gülzâr-ı cemâl
 Sulanur lûtfun ile yine bu atşân-ı kerem
 Bezenir serv boyunla yine bu bâğ-ı vücûd
 Açılır gül yüzün ile gül-i handân-ı kerem
 Tûti-i nutkuna lâyük şekeristân-ı makal
 Bülbül-i tab'ına lâyük bu gülistân-ı kerem
 Alemine okunur nüsha-i devrân-ı ulûm
 Adın ile yazılır defter ü dîvân-ı kerem
 Olmaya zât-ı şerifin gibi bir cism-i lâtif
 Gelmeye rûh-i azîzin gibi bir kân-ı kerem
 Ya'ni kim âsaf-ı devran muîn-i fuzalâ
 K-ayağı toprağıdır sürme-i a'yân-ı kerem
 Matla'-ı şems-i duhâ mecma'-ı envâr-ı atâ
 Menba'-ı cûd ü sehâ mâye-i ummân-ı kerem

Merkez-i sıdk u safâ dâire-i nokta-i cûd
 Katı'ı hıkd ü hased huccet-i burhân-ı kerem
 Zulmet-i fakrın içinde kalana göstere yol
 Matla'ından doğıcak bu meh-i tâbân-ı kerem
 Ne Mesihâ dem olursun ki dem-i lûtfunla
 Kevser-i can akıdır ravza-i Rıdvân-ı kerem
 Ya dehânında seninçün ne kerâmet kodı Hak
 Teşne-i cûdun olur çeşme-i hayvân-ı kerem
 Acabâ zât-ı kerîmin ne kerâmet kodı kim
 Basdığın yerler olur ucdan uca kân-ı kerem
 Bu felek yazmasa nüshandan eğer nâmesini
 Yanlış olurdu kamu defter ü divân-ı kerem
 Sana biçdi yine bir hil'ati hayyât-ı cihan
 Kim anın dâmeni cûd oldu giribânı kerem
 Bahr-i cûdunda atâ zevrakına yelken urub
 Bâd-ı lûtfunla bu gün gezdirir uş anı kerem
 Nola gülzâr ola tab'im bite medhin güli kim
 Ebr-i cûdunla yağar çün bana nîsân-ı kerem
 Şem'veş bezm-i kemâlinde yanar rişte-i dil
 Nola rûşen dir isem medhini sultân-ı kerem
 Kullarız hâlimiz anlatmağa geldik kapuya
 İntizârız ki icâzet vire sultân-ı kerem
 Husrevâ pâdişehâ cûdunu dil şerh idemez
 Gerçi medhinle dolar defter ü divân-ı kerem
 Âstîn-i kereminden pür ola dâme-i çerh
 Âstânında açıldıkca giribân-ı kerem
 Dür ü gevher saçılır katre i bâran yerine
 Çünki cûdun bulutundan yağa nîsân-ı kerem
 Kîmyâ oldu kamu ehl-i sehânın nazarı
 Olalı hâk-i derin sürme-i a'yân-ı kerem
 Himmetin hayli sehâ mülkine kıldıkca nüzûl
 Çünki her gûşe-i haymen ola meydân-ı kerem
 Niçün ihlâsım ola mûcib-i taklîl-i atâ
 Niçün iflâsım ola bâis-i hirmân-ı kerem
 Ne revâdır ki cihan lûtfuna gark olmuş iken
 Kapu kapu dolanam bulamayam nân-ı kerem
 Nice bir gülmeye bu gonce-i gülzâr-ı ümîd
 Bezenirken dem-i lûtfunla gülistân-ı kerem
 Su bitürmez utanur kendi mürebbâlarını
 Beni niçün bitüre gussa-i ummân-ı kerem
 Hâric-i merkez ü hadd oldu çün üftâdeliğim
 Demidir merhamet it var ise imkân-ı kerem
 Ne kerem ola ki mağlûb idine anı günâh
 Ne güneş var ki zebûn eyleyemez anı kerem
 Tutmuşuz çünki hacâlet yüzine özr yenin
 Ayb pûş olsa baîd olmaya dâmân-ı kerem
 Âmdır lûtfun eğer bizde liyâkat yoğise
 Lâyık it lûtfun ile lûtfuna ey kân-ı kerem
 Nola ger yâd idesin *Ahmed*'i bir lûtfunla
 Gerçi lâyıık değilim sana budur şân-ı kerem
 Ehl-i fazlın bilinür kadri senin kapunda
 Hazretin alsa eline yine mîzân-ı kerem
 Şekker-i midhatinin tûtisi çok gerçi şehâ
 Görme her tûtîyi bir ey şekeristân-ı kerem
 Şeref adınla bula nâme-i ikbâl i atâ
 Cûdun ile yazıla defter ü divân-ı kerem
 Dest-i in'âmın ile yapıla bu kasr-ı sehâ
 Himmetinle yücele yine bu eyvân-ı kerem

— VI —

— Lâ'l kasidesi —

Lü'lû dışın ki olmuş ana perdedâr lâ'l
 Her dânesi düşürdi gözümde hezâr lâ'l
 Hâl-i ruhin dilimde kodı âteş üzre üd
 Dürc i lebin gözümde kodı yâdgâr lâ'l
 Düşse şafak yüzine lebin aksi nâgehan
 Filhâl ola bu nüh felek-i bî karâr lâ'l
 Mırcan lebin hayâline kan yudub ölenin
 Adını yazsalar ola seng-i mezâr lâ'l
 Kıldı saçın hevâsına kat'ı alâka müşg
 İtdi lebin hayâline terk-i diyâr lâ'l
 Gam çekmeyince kıymeti artar mı âşıkın
 Kan yutmayınca buldı mı hiç i'tibâr lâ'l
 Demler gelür ki cennet-i kûyinde dilberin
 Eşkim cevâhirinden olur her cidâr lâ'l
 Geldim yetim i eşkile hüsnün zekâtına
 Sun bûsen ile sâiline ey nigâr lâ'l
 Sâkî cihan bezendi zümür-rüd biâst ile
 Âl itme al elüne bu dem lâle vâr lâ'l
 Deryâ-yi lâ'le zevrak-ı zer sal bu demde kim
 Gevher saçar hevâ bitürür hâksâr lâ'l
 İtme ten i zaifimi kanlu yaşıma gark
 Dizme bir ince ipliğe ey gül'izâr lâ'l
 Ey kân-ı hüsne lâ'l-i lebinden bahâ viren
 Bir handenin bahâsı değil sad hezâr lâ'l
 Didi lehim sözün iken alma zebânına
 Elmâsdan sakın ki bulur inkisâr lâ'l
 Didim ki şeh gelür ne düşersin ayağına
 Didi ki gözlerimden ana âbdâr lâ'l
Sultan Mehmed ol ki behişt-i serâyının
 Toprağı cevherinden ider iftihâr lâ'l
 Yüz sürdi tâcı gûşesine şâhvâr dür
 Baş kodı tahtı ayağına bende vâr lâ'l
 Havfından oldu bahşişinin zerd âftâb
 Lûtfundan oldu sözlerinin şermsâr lâ'l
 Teşbîh olurdu hattına dutsa cihânı müşg
 Temsil olurdu keffine dökse bihâr lâ'l
 Hâk i süm-i semendine olmağičün nisâr
 Ma'dinde niçe niçe çeker intizâr lâ'l
 Adlin gününde koşmasa nâ mahremile baş
 Mülk-i cihanda olmaz idi sengsâr lâ'l
 Ahdinde reng uğurladı lâ'l-i nigârdan
 Berdâr olursa uğrı gibi vechi var lâ'l
 Deryâyeye düşdi cûdun elinden dür-i hoş âb
 Ol korhudan idindi kayâdan hisâr lâ'l
 Lü'lû esîr olub gelür âhır dizin dizin
 Düşmen hisârı gibi olur târümâr lâ'l
 Gördi elinde hâtemini tanıladı hîred
 K-ol ebr-i dür feşâne hoş olmuş süvâr lâ'l
 İrişse Çin diyârına tozun cevâhiri
 Hergiz komazdı leb yerine büt nigâr lâ'l
 Eşcâre bir dem itse sehân ebri terbiyet
 Bağ-ı İrem gibi getüre berg ü bâr lâ'l
 Ahcâre düşse pertev-i kandil-i devletin
 Ferrinden ide her haceri şu'ledâr lâ'l
 Reddin eli atarsa azîz-i cihân iken
 Seng-i siyeh gibi ola her yerde hâr lâ'l
 Bir gün elin sunarsa kapunda suâl içün
 Ferdâ-yi haşre dek saça dest-i çenâr lâ'l

Gerdun serâ-yi kadrine bir perde asdı kim
 Geh nakş-ı gevher olur ana geh nigâr lâ'l
 Şol denlü hasm kanunı dökdün ki korhudan
 Kan yutdı kân içinde ne denlü ki var lâ'l
 Bir câm içirdi cevher i tîgın adûya kim
 Her cür'asından oldu yemîn ü yesâr lâ'l
 Balsa giyâ yi rezmgehin ehl i kîmyâ
 Eylerdi zer yerine tamâm ül-iyâr lâ'l
 Hâk-i derin müferrihine benzerim dimiş
 Bâzâr içinde bulmağičün i'tibâr lâ'l
 Ayb itme kim bahâsını görmüş terâzüde
 Bir saht rûdur ey şeh-i Cem iktidâr lâ'l
 Yok sîm ü zer elimde ki saçam ayağuna
 Rengin yaşımla lâcerem itdim nisâr lâ'l
 Gördüm zamâne halka begüş oldu nazmıma
 Dakdım kulağına yine bir gûşvâr lâ'l
 Şi'rim sefinesi iledir her kenâre dür
 Nazmım cevâhiriyle dolar her diyâr lâ'l
 Keffin muhîti ger vire ebr-i bahâre nem
 Yağmur yerine yağdura fasl-ı bahâr lâ'l
 Deryâye düşse katresi bârân-ı cûdunun
 Mevc-i miyan güher ola seng-i kenâr lâ'l
 Hikmet budur ki gözleri olsaydı fil-mesle
 Kan ağlar idi Ahmed için zâr zâr lâ'l
 Nazm eylesem makalimi gûş eylese felek
 Çeşm-i kevâkib akıda leyl ü nehâr lâ'l
 Var ol nice ki terbiyet-i âftâb ile
 Devran içinde sengi kıla rûzgâr lâ'l
 Dünyâ harâcı dürc-i hazînende derc olub
 Her gün kapunda harc ola yüz bin katâr lâ'l

— VII —

— Mersiye —

— Fatih'in oğlu maktul Mustafa için —

Dôlâb-ı çerh dökdüğü seyl i fenâyimış
 Bâğ-ı zamâne dopdolu hâr-ı cefâyimış
 Kûteh biçildi kaddine rûhun kabâ-yi ten
 Devletlü ol ki geydüğü anın abâyimış
 Şâd olma ol libâsa ki ol müsteâr ola
 Farz it ki başdan ayağa hüsn ü behâyimış
 Çün oldu evvelin adem ü âhırın fenâ
 Pes sen vücûd da'visin itmek hatâyimış
 Devlet bahâr-ı ayşına aldanma kim bu nûş
 Bir bâldir ki illet-i niş-i belâyimış
 Cân-ı Aziz'e Mısr-ı vücûdunda rûzgâr
 Şerbet yerine sunduğu zehr-i cefâyimış
 İkbâle virme kalbini kim bîbekadır ol
 Görmez misin ki kalbi anın lâbekayimış
 Dürr-i giran bahâsını dürc-i hayâtının
 Ey harc iden gurûr ile ömrün hebâyimış
 Ol şeh kanî ki sâye salam dirdi âleme
 Konmadan uçdı bilmedik ol hod hümâyimış
 Âhır kefen değil mi tutalım ki bezminin
 Câmı tarâz-ı câme i ayş ü safâyimış
 Çeşm-i ümîdi toprağa girdi yer ehlinin
 Âh-ı hurûşu göklere irse revâyimış
 Şâdi günini gam buladı kapladı dirîğ
 Yillerle döğünüb [1] yir ü gök ağladı dirîğ
 Ağlan ki yire girdi meh-i âsman dahi
 Zulmet palâsın egnine saldı cihan dahi

[1] Dün ü gün : nüsha.

Derd ile yire çaldı külâhını subhgâh
 Çâk itdi gussadan yakasın âsman dahi
 Dôlâb yaşlar akıdub inler bu derd ile
 Taşlarla döğünüb yürür âb-ı revan dahi
 Çeşm-i sitâre ağlasun ol mehlikaye kim
 Görmedi pîr-i çerh ana benzer cevan dahi
 Kevn ü mekâne ni'meti bî minnet olanın
 Dutsa azâsını nola kevn ü mekân dahi
 Kahr u belâ adın nice terk itmesün k'anın
 Müştâk idi cemâline bâğ-ı cinan dahi
 Ey kabr nite gizledin ol bahr-i cûdı kim
 Mevc-iyle dolmuş idi zemîn ü zaman dahi
 Âb-ı hayât zulmete düşdü bu gussadan
 Hayrettedir Skender-i kîti sitan dahi
 Zinhâr emîn oturma ki âlemde kimse hiç
 Bulmadı çerh-i zâlim elinden aman dahi
 Kılsa yir ehli sinesini câme gibi çâk
 Kan ağlasa kıyâmete dek ins ü can dahi
 Feryâd iderse haşre dek efrâd-ı kâinât
 Olmaya bu musîbete göre figan dahi

Ey hâki gül yüzine nikab eyleyen dirîğ
 Bitmekte lâle gibi şitâb eyleyen dirîğ [2]

Ol şeh kani ki eşîği âlem penâh idi
 Ol şeh kanî ki her kulu bir pâdişâh idi
 Re'y-i münîri zulmet-i zulm-i zamânede
 Meh gibi çerh rif'at ü encüm sipâh idi
 Ey ârzû-yi dîde-i hunbâr kandesin
 Kim yüzün ayı âyine-i izz ü câh idi
 Vâ hasretâ ki kandedir ol tal'at-i münîr
 Kim mihr-i hüsnî matla'-ı nûr-i İlâh idi
 Ol el kanî ki maksem i erzâk imiş deyu
 Mülk-i cihan mülûkine hep bûsegâh idi
 Bahr ile kâne da'vi-i fazl itse himmeti
 Sıdk-ı makaline dil ü desti güvâh idi
 Zâhidler eşîğinde gözi dürfeşân olub
 Âbidler ayağında yüzi hâk-i râh idi
 Hâk-i siyehde gör nice pinhân olub yatır
 Şol devlet âftâbı ki gerdun penâh idi
 Derdâ ki soldı şol gül-i devlet ki bâğ-ı mülk
 Beslerdi nâzile anı çok sâl ü mâh idi
 Hayfâ ki düşdü toprağa bâd-i fenâyile
 Devlet dirahıtı kim kamuya tekyegâh idi
 Olmaz musîbeti bu azânın beyan dirîğ
 Zîrâ ki Şem' gibi dutuşdı zeban dirîğ
 Ol burc-i devlet ahteri Şeh Mustafâ kani
 Ol taht u tâc zîveri Şeh Mustafâ kani
 Ol hâki kîmyâ nazariyle zer eyleyüb
 Cûdile hâk iden zeri Şeh Mustafâ kani
 Nusrat arûs-i hüsnüne behcet bağışlayan
 Deryâ-yi cûd gevheri Şeh Mustafâ kani
 Sâhib kıran önünce güneş gibi tigile
 Uçmağa heft kişveri Şeh Mustafâ kani
 Âl-i Muhammed'e dil ü candan muhibb olan
 Hulk-ı azîm mâzharı Şeh Mustafâ kani
 Hâkî kafesden incinüb eflâke azm iden
 Kasr-ı İrem kebûteri Şeh Mustafâ kani
 Ey lâle kan ola ciğerin kim utanmadan
 Aldın eline sâgarı Şeh Mustafâ kani

[2] İsfendiyâr ma'reke Şeh Mustafâ dirîğ
 Deryâ-yi cûd ü ma'din-i sıdk u safâ dirîğ : nüsha.

Ah.

Vîrân ol ey felek ne bezersin döne döne
 Bu zer nigâr-ı çâderi Şeh Mustafâ kani
 Ol saltanatda fahr-ı hilâfet penâh ola
 Âl-i mülûk mefhari Şeh Mustafâ kani
 Dillü dilince zârlıĝ eylerdi kâinât
 Buyidi cümle sözleri Şeh Mustafâ kani
 Ey hâki gül yüzine nikab eyleyen dirîĝ
 Gitmekde lâle gibi şitâb eyleyen dirîĝ
 Yâ Rab makamı ravza i huld i berîn ola
 Kabri enîsi haşre deĝin hûr i in ola
 Firdevsden mezârına revzenler açılub
 Ervâh-ı kuds ile dün ü gün hemnişin ola
 Mülk-i fenâda mûcib-i emn ü amân idi
 Dâr-ı bekada cümle belâdan emîn ola
 Var ihtiyâc afvîne yâ Sâtir-el-uyûb
 Demdir k-anın şefî'i Resûl-i mübîn ola
 Sultân-ı âleme ıvazı bu musibetin
 Tâ haşre dek saâdet-i dünyâ vü din ola
 Cân-ı cihandır ol ana yavuz sananların
 İki cihanda hasmı Cihan âferîn ola
 Şu'le götür mezârına kim zâir olana
 Seng i mezârı âyine-i gayb bin ola
 Nâsır livâ-yi izzile her dem delîl olub
 Kadir sana vü âline dâim muîn ola
 Bir kadre ir ki kullarına kul olanların
 Kemter gedâsı husrev-i rûy-i zemîn ola
 Yâ Rabbi bir tarîka sülûk itdir anı kim
 Şerh i menâkıbı şeref-i âlemîn ola
 Ahmed sözi uzatma ki mersiyyeden murâd
 Halka nasîhat ise bu ma'nâ hemîn ola
 Tâbûta girdi matla'ı subh-i safâ dirîĝ
 Tahtın deĝişdi tahtaya kim Mustafâ dirîĝ

— VIII —

— Gazel —

Gün yüzi takvîmine ey dil nazar kıl dâimâ
 Ay başında fitneler vardır hazer kıl dâimâ
 Bir kurı mektûbdur gönderdiğim dildâre ben
 Ey gözüm merdümlük it yaşımla ter kıl dâimâ
 Bir nazarda kimyâ itmek dilersen topraĝı
 Hâkini meyhanenin kuhl-i basar kıl dâimâ
 Çün şehid eylersen ol gamzeyle hey kâfir beni
 Bâri nûr insün mezârıma güzer kıl dâimâ
 Ruhlerin aç aks-i hüsnünden bahâr it âlemi
 Saçların çöz yer yüzün pür müşg i ter kıl dâimâ
 Dil niyâz eyler nigârın kaşı mihrâbında kim
 Gamzesi tıgın İlahî kârger kıl dâimâ
 Hâl-i Ahmed hüsnüne ey meh tamâm âyinedir
 Hüsnünü seyr itmeĝe bâri nazar kıl dâimâ

— IX —

Anın için görünür ol kamet-i ra'nâ garîb
 Kim gül endâm olsa olur serv-i hoş bâlâ garîb
 Nolduĝum bilmek dilersen ey sanem hüsnüne sor
 Kim garîbin hâline vâkıf deĝil illâ garîb
 Bu sebebden dil karâr eyler kara zülfünde kim
 Şâm irişdiĝi mahalde idinür me'vâ garîb
 Zülfî yüzünde garîb olmaz mı yârin kim olur
 Dâmen-i gülde tarâz-ı sünbül-i ra'nâ garîb
 Sâkiyâ reng-i ruhinde görünür aks i şarâb
 Nitekim berg-i gül üzre lâle-i hamrâ garîb
 Hubb i zindân eylemiş şevk-ı zenahdânınla can
 Çâha düşmüşdür yatur Yûsuf gibi cânâ garîb

Dün garîbindir diyüb cân atdı Ahmed zülfüne
 Âh kim zencîr-i gamda kaldı ol şeydâ garîb

— X —

Müselmanlar giriftârim meded bir nâ müselmâne
 Kemend-i zülf-i zertârı belâdır ehl-i imâne
 Sürünmüş nâzdan sürme çekinmiş fitneden vesme
 Arûs-i hüsnî bu resme baş eĝmez hûr u rıdvâne
 Nigârâ bâĝ-ı cennette ya müşgin hüşedir zülfün
 Ya anberden hamâyildir gümüş serv-i hirâmâne
 Kara zülfünün aĝına tutuldum mevc-i aşkından
 Ne müşkil hâl olur düşmek denizden kâfiristâne
 Severim didiĝim için çevirdin yüzünü benden
 Yazıkdır döstüm girme yiĝitsin yok yire kane
 Oturub hüsn bezminde idersin hâlîme hande
 Yanardın şem' veş sen de tutuşsan nâr-ı hicrâne
 Ruh u zülfün görüb Ahmed tutuşmuş yiri nûr olsun
 Ki bir pervâne olmuşdur gün ol şem'-i şebistâne

— XI —

— Gazel-i zülkafiyeteyn —

Ne hoşdur mehlikalar tâze tâze
 K-ide mihr ü vefâlar tâze tâze
 Ne sünböldür saçın kim sâyesinde
 Biter müşgin giyâlar tâze tâze
 Ne sâildir yaşım kim eşigünde
 Giyer lâ'lin kabâlar tâze tâze
 Nice kan dökmesün çeşmim ki aĝyâr
 Urur zahm-ı cefâlar tâze tâze
 Gözüm ebri behâr ı tal'atüne
 Virir hüsn ü bahâlar tâze tâze
 Cemâlin bâĝının şeftâlüsünden
 Ko dersün mübtelâlar tâze tâze
 Kadîmî resmdürür muhlisîne
 İrer şehden atâlar tâze tâze
 Yazar sürhile her dem kâtib-i şeh
 Kapunda mâcerâlar tâze tâze
 Ki ol gülşende bülbül gibi Ahmed
 Diye medh ü senâlar tâze tâze

— XII —

Safâ-yi aks i lebin m-aldı ey nigâr kadeh
 Ki bezme cür'a bigi lâ'l ider nisâr kadeh
 Meĝer ki sâye salar câme zülfî sâkînin
 Ki can dimâĝın ider bile müşgbâr kadeh
 Getür getür berü sâkî ki lâ'l-i nâbından
 Meyin yüzi kızarub ola şermsâr kadeh
 Sun âftâb-ı sabûhı ki mâh-ı rûze geçüb
 Hilâl-i id eline aldı zernigâr kadeh
 Lebin lebine irişmeĝe çâre yok Ahmed
 Meĝer ki topraĝını kıla rûzgâr kadeh

— XIII —

Her kimin yanında kim bir mâh-ı mihr efzâsı yok
 Gûyyâ hâr-ı siyehdir kim gül i ra'nâsı yok
 Haddinin cennet gibi yüz gülşen i handanı var
 Cennetin haddin gibi bir lâle-i hamrâsı yok
 Çeşm-i şûr engîzi pür âşûb idelden âlemi
 Gûşe mi vardır kim anın şûriş ü gavgası yok
 Cân ü dil yaksam nola cânâ yüzün şem'ine kim
 Bâl ü perden aşık ı pervânenin pervâsı yok
 Anber-i sârâ gibi olsun siyeh rû ey sanem
 Şol gönül k-anda ser-i zülfeyninin sevdâsı yok
 Bülbülün çokdur senin ey gül velî bu Ahmed'in
 Senden özge lâle ruhsâr ü semen sîmâsı yok

— XIV —

Gül istedim diken oldı yerim ne çâre kılam
Meğer libâs-ı hayâtımı pâre pâre kılam
Fusun bileydım okurdum ki hecre doymağičün
Bu bağrumı yüreğin gibi seng-i hâre kılam
Eğer sitâreye hükm olsa vaslın ey mehrû
Yaşım la rûz ü şeb âfâkı pür sitâre kılam
Zaman figan ide ney gibi zâri kıla zemin
Eğer bu râz-ı nihânımdan âşikâre kılam
Sen ay gibi beze evc-i cemâli cilvenle
Bana yeter ki irakdan sana nezâre kılam
Didim ki yâre kulum didi bu sözi diyenin
Kesem kalem gibi başın dilin de pâre kılam
Didim teveccüh ile öldür *Ahmed*'i didi kim
Bu kâr-ı hayre ne lâzım ki istihâre kılam

— XV —

Sernâme-i mahabbeti cânâne yazmışam
Hasret risâlesin varak-ı cânâ yazmışam
Nâlişlerini derd ile biçâre bülbülün
Bâd-i sabâ eliyle gülistâne yazmışam
Zülfün hikâyetini gönülde misâl idüb
Gam kıssasını levh-i perîşâne yazmışam
Resm itmîşem gözümde hayâluni gûyyâ
Nakş-ı nigârı sâgar-ı mercâne yazmışam
Tâb-ı ruhınle süzünü yazarken *Ahmed*'in
Şevkindan odlara tutuşub yaneyazmışam

— XVI —

Çin-i zülfün müşge benzettim hatâsın bilmedim
Key perîşan söyledim bu yüz karasın bilmedim
Ben kara toprağidim can virdi bûyünden sabâ
Hey ne can perver kıyâmet dilrübâsın bilmedim
Kad kıyâmet gamze âfet zülf fitne hat belâ
Âh kim ben hüsnünün bunca belâsın bilmedim
Şem'-i meclis içre yandüğundan ağlar hâlîme
Yâr oda niçün yakar ben mübtelâsın bilmedim
Dün tabîbe derd i dilden bir devâ sordum didi
Gam yemekden özge bu derdin devâsın bilmedim
Nâmede nâmın yazarken gitti aklum âh kim
Nice yazam dilberin medh ü senâsın bilmedim
Cânıma bir merhabâ kıldı ezelde çeşm-i yâr
Şöyle mest oldum ki gayrın merhabâsın bilmedim
Kaçdı *Ahmed* hışm-ı çeşminden velî bir kimseye
Sâye-i zülfünden özge ilticâsın bilmedim

— XVII —

Ey fitnessi çok kavli yalan yandım elinden
Bir nâzile bin gönül alan yandım elinden
Sen şem' gibi gayr ile meclisde gülersin
Ben akıdıram yaş ile kan yandım elinden
Ney gibi delindi ciğerim aşkın elinden
Her dem iderim âh ü figan yandım elinden
Şol sundüğün âteş midir ey sâki bana kim
Kim aldın ele cân heman yandım elinden
Ahmed çeke cevri ni vü lütfun göre âgyâr
Ey şefkati az şüh i bahâ yandım elinden

— XVIII —

Câne kalmaz bûse-i lâ'l-i şekerbâr isteyen
Baş virür bûy-i ser i zülf-i siyekâr isteyen
Mahşer-i zülfün hisâbın mübemû şerh eylemiş
Hey kıyâmet hâlet-i nez'inde zünnâr isteyen
Sâyebanlar kurmuş ebrûlar gülistân üstüne
Gamzeler ider ki gelsün bezm-i gülzâr isteyen
Kûyini görmekle dilden sâkin olmaz şevk-ı yâr
Kani' olmaz cennet i firdevse didâr isteyen
Vaslını bulmak dilersen aşka gavvâs ol yüri
Âşinâ ol bahr ile ey dürr-i şehvâr isteyen
Ahmed'in aybı güzeller sevmeğise gam değil
Yârsız kalur cihanda aybsız yâr isteyen

— XIX —

Eyâ perî nicesin hoş mısın safâca mısın
Gele beri nicesin hoş mısın safâca mısın

Şeker dudaklu kamer yüzlü serv boyluların
Semenberi nicesin hoş mısın safâca mısın
Bahâr-ı hüsn ü bahâda belâlû bülbülünün
Gül-i teri nicesin hoş mısın safâca mısın
Bizimle bir nefes insanlığ eyle sorışalım
Gel ey perî nicesin hoş mısın safâca mısın
Sefer kılub gelür *Ahmed* ki diye şehrimizin
Güzelleri nicesin hoş mısın safâca mısın

— XX —

Ârızın arz it güle gülşende zîbâlanmasun
Serve göster kaddüni nâz ile ra'nâlanmasun
Ref' kıl cânâ cemâl-i dîlfürûzundan nikab
Gün yüzün âyinesin görsün mücellâlanmasun
Zülfî zencîrindedir ol dilberin divâne dil
Dolaşub bâd-i sabâ bandinde şeydâlanmasun
Sür rakîbi ravza-i kûyinden ey hürî lika
Bâğ-ı cennettir anı kâfir temâşâlanmasun
Kıl mukavves kaşların taraf-ı külâhından iyan
Gurre-i meh şekl-i ebrûsuna garrâlanmasun
Bülbül i kudsi gibi medh itse *Ahmed* haddini
Gonceler nâzüklenüb güller mutarâlanmasun

— XXI —

Miskin gönül sevdâdadır şol turre-i şebrenğ için
Sarhoş gibi gavgadadır ol çeşm i şüh u şeng için
Gül gibi râz açub güler her dem hezâr âgyâr ile
Açmaz dehânın gonca veş bir lâhze ben dilteng için
Cânâne bî dindir gözün kim hışmile can kasdına
Tîr ü kemân almış ele sahn-ı haremde ceng için
Nâr ile korkutma bizi ey zâhid i bârid nefes
Kim biz oda çok yanmışız ol lâ'l-i âteş reng için
Çün cân-ı lâ'lin cür'ası cânumdur ey sâki benim
Kimdür ki cânın terk ide âlemde nâm u neng için
Müşgile şirinlik yazub hattın leb-i lâ'linine
Tigile efsûn okumuş câdü gözün nîreng için
Kadd i bülendin zikrine *Ahmed* yüceldir nâlesin
Serve çıkub feryâd ider kumrî ana âheng için

— XXII —

Bir sencileyin yâr-ı cefâkâr kimin var
Bî rahm ü sitemkâr ü dilâzâr kimin var
Lâ'lin gibi bir hokka-i yâkut-i güher pûş
Ağzın gibi bir dürc-i güherbâr kimin var
Şâdî-i visâlinle ne var yoksa nasîbim
Şol gam ki firâkımda benim var kimin var
Arz it güle gül yüzünü gülşende ki görsün
Bir vechile bir ârız-ı ruhsâr kimin var
Ey dost nazar eyle ki uşşâk arasında
Ahmed gibi bir âşık-ı gamhâr kimin var

— XXIII —

Her dem gözümde eşigine seyl-i hun gider
Sabr ü karâr dilden ü candan sükûn gider
Hey hey ne sihr var senin âhû gözünde kim
Bin şîr gelse bir bakışından zebun gider
Her zâhirî ne bile mahabbet tarîkını
Kim bârgâh-ı dergehe sâhib derun gider
Gülgün yaşım ki gül yüzün âyinedâdır
Aks i ruhınle her tarafa lâlegün gider
Zülfün kemendi kanına susamış *Ahmed*'in
Çâhına düşüb ol zekanın sernigün gider

— XXIV —

Kıldum belâ-yi aşk ile ben mübtelâ sefer
Meşhûrdur ki âşıkâ yâ sabr u yâ sefer
Hayretdeyim ki yile hevâdâr iken sana
Çün irdi kûyine niçün ider sabâ sefer
Gitmez kapundan ol ki görüb zülf ü haddini
Akrebde olsa mâh değildir revâ sefer
Kâ'be kapun koyub çekeriz gam beriyyesin
Amr'e komaz temettu'ı ol bî Safâ sefer
Kat'-ı alâik eyleyüb *Ahmed* bigi kalur
Sevdâ-yi zülf-i yâr ile müşg-i Hatâ sefer

— XXV —

Sernâme-i cemâline kaşın nişan çeker
 Can safhasına ter rakam-ı dilsitan çeker
 Can gamzene sorar leb-i lâ'lin haberlerin
 Gör sîneden ne remz ile râz-ı nihan çeker
 Dil kaşların hayâlini idindi dost kişi
 Bir nâtevân iken ne hoş iki keman çeker
 Ey şâh-ı hüsn gözle rikâbında kulları
 Mûr-ı zaîf görse Süleyman inan çeker
 Ol hoş haber için çekeriz zülf gussasın
 Tâvûs isteyen gam i Hindûstan çeker
 Uş eşk i kârbân-ı Bedahşân-ı dîdeden
 Rûm'a katâr-ı lâ'l ile dür armagan çeker
Ahmed vedâ'da nigerandır cemâline
 Tutar yüzini kibleye zâr ile can çeker

— XXVI —

Karâr ü sabrım alan zülf-i bikarârındır
 Harâb iden beni şol çeşm-i pür humârındır
 Cihan şikârına şehtâz-ı zülfünü salagör
 Kebûter-i dil ü can hey senin şikârındır
 Aceb mi bâğ kenârında dursa lâle hacil
 Ki lâlezâr-ı cemâlinde hâr ü zârındır
 Nazar fakîre kıl ey pâdişâh-ı hüsn ü cemâl
 Ki devlet-i ezeli hüsn-i i'tibârındır
 Dem-i bahârın ile dü cihânı hoşdem iden
 Nesîm-i galiye-i zülf-i müşgbârındır
 Mürûr-i va'de-i yâre inanma sen *Ahmed*
 Game inan inanursan ki eski yârındır

— XXVII —

Tûbâ boyuna irmediğiçün şikestedir
 Nerkis gözüne benzemediğine hastedir
 Tâze bahâr olalı cemâlin çemenleri
 Sünbül saçın benefşeleri deste destedir
 Zülfün ki mesken eyledi gülzâr-ı hüsnünü
 Tâvûsdur ki bâğ-ı behişt içre bestedir
 Hâl-i ruhın ki kesmedi zülfün alâkasın
 Ol kâfirin taallukı bir büt perestedir
 Zülfün sınıklı hâtırını sorsun *Ahmed*'in
 Kim döst va'desi gibi gönli şikestedir

— XXVIII —

Her kimin kim hemdemi gül yüzli bir cânân olur
 Hânesi cennet gibi dâim bahârîstân olur
 Âşık u ma'şûka benzer âftâb ile zemîn
 Kim biri ağladuğunca birisi handân olur
 Bilmezem mektûbımı kim arz ide dildâre kim
 Kasıd ol hüsn ü cemâli göricek hayrân olur
 Şiddet-i aşk u belâ-yi hecr ü endûh-i rakîb
 Uzanub zülfün gibi vardıkça bîpâyân olur
 Nâle kılduğunca *Ahmed* goncasının güldüğü
 Bu ki bülbüller figan itdikçe gül şâdân olur

— XXIX —

Âşık-ı şûrîdeler âlemde şâhid bâz olur
 Gördüğü kebg-i hirâmı saydider şehbâz olur
 Hey meded sâkî cihanda âşıkın eğlencesi
 Sâde rû mahbûb ile câm-ı şerâb ü sâz olur
 Âşıkı dilşâd iden dâim gıdâ-yi rûhdur
 Döstar dilkeş nevâlarla bülend âvâz olur

Gülşen-i cennette nâlem gûş idüb ol gonca leb
 Gül gibi güldi didi âh itme keşf-i râz olur
 Gördüğün mahbûba *Ahmed* aldanub dil virme kim
 Dilrübâlar içre lâbüd pâk dâmen az olur

— XXX —

El urursam ser-i zülfüne dil ü can dökülür
 Niçe miskinler ayaguna perişan dökülür
 İrse zülfüne sabâ âb-ı izârın yüzüne
 Ter benefşe saçılır sünbül ü reyhan dökülür
 Kabağım cür'a-i câm-ı leb-i meygûnun için
 Lâ'l ü yâkuğ dolar dürrile mercan dökülür
 Şem' baş virse kadeh hûn-i ciğer saçsa ne tan
 Aşk yolunda niçe baş kesilür kan dökülür
 Tîr-i bârân ideli cân hayâl-i gamzen
 Çeşminin revzenesinden dile peygân dökülür
 Şöyle şîrîn öger *Ahmed* lebin ol Hızr hatın
 Ki dilinden kalemin çeşme-i hayvan dökülür

— XXXI —

Subhgâhın yakasın mihrin eli çâk eyler
 Mâhtâbın yüzünü şevkîn odı hâk eyler
 Lâyık olmağa temâşâ-yi cemâlüne gözüm
 Subh-i vaslında gülâbile yüzün pâk eyler
 Zahm-ı gamzenle gam-ı zülfün ü lâ'lin şekeri
 Nişi nûş ider ü zehri ise tiryâk eyler
 Dil irişmez dehenin râzına yüz dikkatle
 Nükte i gaybdır ol sırrı kim idrâk eyler
 Asmağa cânını husrevlerin ol şîrîn leb
 Müşg-i terden ruh i gülgûnuna fetiâk eyler
 Can hayâl-i leb-i hatınla bulur zevk u safâ
 Sebze vü mey dil-i gamgîni ferahnâk eyler
Ahmed ol kamet-i dîlcûya hevâdâr olalı
 Kande bir serv görürse yakasın çâk eyler

— XXXII —

Gördüm yüzünü idemezem ey nigâr sabr
 Zülfün gamından oldı bana zehr-i mâr sabr
 Ey kaşların kemânına kurbanlar olduğum
 Cism-i hilâl gibi kalubdur nizâr sabr
 Devr-i ruhinde nola içerssem ciğer kanın
 Gül mevsiminde içmemeğe kimde var sabr
 Sabr eylesün cefâma ki cânın alam dimiş
 Ben sabr iderdim eylese bu rûzgâr sabr
 Hâr-ı belâye sabr ider illâ ki idemez
 Zâg-ı rakibe bülbülün ey gül'izâr lâ'l
 Uşşâka sôfi sabr buyurma ki biz dahi
 Evvel senin gibi ider idik hezâr sabr
 Rahm it dil-i şikestesine *Ahmed*'in ider
 Zülf i ruhın hayâlile leyl ü nehâr sabr

— XXXIII —

Sîne gamzen okunı cân ü ciğerden günüler [1]
 Dîde izin tozunı nûr-i basardan günüler
 Cismini câmeden ü câmeni candan sakınur
 Kemerin zerden ü bilüni kemerden günüler
 Bilmezem nice yazam bildürem ahvâlimi kim
 Delü gönlüm seni mektûb ü haberden günüler
 Lâ'linin hokkasını hak bu ki nâzûk didiler
 Sözi lû'lûsunı dökçükce güherden günüler

[1] Günülemek : Kiskanmak.

Arada kan görünür kim gözünün hancerini
Bu ciğer dîdeden ü dîde ciğerden günüler
Dilemez gündüzi dil gölgeni gösterdüğüçün
Var kıyâs eyle seni gör ki nelerden günüler
Ahmed umar ki hamâyil kıla boynuna kolun
Gerçi sen sîm teni heykel-i zerden günüler

— xxxiv —

Turra-i cânân elinden elgiyâs
Nidem ol su'bân elinden elgiyâs
Bir nazarda gözleri bin cân alur
Şol iki fettân elinden elgiyâs
Seyle virâdi hânesin merdümlerin
Dîde-i giryân elinden elgiyâs
Zulm zencîrinde zülfün kıldığı
Cevr-i bî pâyân elinden elgiyâs
Diller ol zülf-i zenahdan çağrışur
Bendile zindân elinden elgiyâs
Ahmed inler derd elinden lik ben
İderim dermân elinden elgiyâs

— xxxv —

Nola eylerse gönül zülf ü zenahdâne heves
Tıfl olan çünki ider top ile çevgâne heves
Gamzesi okuna efsun mı okur gözleri kim
İder ol zahmı gören tîr ile peygâne heves
Bulsa Hızır ile Skender dudağın şerbetini
Eylemezlerdi dahi çeşme-i hayvâne heves
Didim ol çâh-ı zenahdâne heves kıldı gönül
Didi divânedir ol kim ide zindâne heves
Gözlerim gamzen okun da'vet ider hânesine
Kerem ehlidir iderse nola mihmâne heves
Ahmed'in sözleri sevdâsına düşdi kalemim
Nola tûtüdür iderse şekeristâne heves

— xxxvi —

Virâdim sitem-i aşkın eline yakam ey dost
Kim dirdi ki ben kendüzüm oda yakam ey dost
Kanımı helâl eyleyeyin bana gelürsen
Tâbûtumun ardınca bir iki kadem ey dost
Şol denlü enîs oldı gönül aşkın ile kim
Tiryâk gelür şimdi bana zehr-i gâm ey dost
Ol kimse ki bir yâre sata iki cihânı
Andan da cefâlar gören ancak benem ey dost
Ahmed sözünü yazıcak özüm göyünür kim
Kâğıd tutuşub odlara yanar kalem ey dost

— xxxvii —

Bir dil mi kalmışdır bu tîr-i gamzeden kan olmamış
Bir can mı kaldı k-ol heman ebîûye kurbân olmamış
Ne fitnedir yâ Râb bu kim bir dilberin her gamzesi
Bir demde bin cân almasa dirler bu fettân olmamış
Zülfün gidermiş ol sanem kâfîliğün komaz henûz
Zünnârını kesmiş velî dahi müselmân olmamış
Şerhinde lâ'lin şevkile şol denlü kan ağlamışam
Kim bir der ü divâr yok yâkut u mercân olmamış
Anub çerâğ-ı hüsnünü divâne gönlüm şem' vâ
Meclis mi var kim germ olub süzân ü giryân olmamış
Mecmû'-i diller menba'ı zülfündür anı çöze bād
Cem'iyet-i hâtır mı var andan perîşân olmamış
Gül den kohun alub seher âh itse *Ahmed* derdile
Bülbül bulunmaz bâğda kim bağı biryân olmamış

— xxxviii —

Âşkın gönli sınıkdır ahd ü peymânı dürüst
Zâhidin olmaz saçın küfrünsüz îmânı dürüst
Çözse müşgin dâmen-i zülfün arûs-i hüsn-i döst
Kalmaya bir nâfe-i Çîn'in giribânı dürüst
Mest olubdur çeşm ü ebrûsı hayâlinden imâm
K- okumaz mihrâbda bir harf-i Kur'ân'ı dürüst
Diş bilermiş lâ'line yârin rakib-i seng dil
Varsun öğünsün eğer kalursa dendânı dürüst
Tîr-i gamzen zahmı merhemdir dil-i mecûhuma
Acıduğum bu ki kalmaz dilde peygânı dürüst
Gül yüzünde hatt-ı Reyhân'ın ki can hayrânıdır
Nâme-i tezvîrdir ben dutmazam anı dürüst
Dinlesen rağbetle bir gün *Ahmed*'in bir beytini
Gül gibi her yıl çıka bir tâze divânı dürüst
Gonca gibi câmesin çâk ide can bülbülleyin
Okıya şi'rim cihanşâhın gazelhânı dürüst

— xxxix —

Tâ kaşını peyveste kemân eyledin ey dost
Cevr okuna cânımı nişân eyledin ey dost
Bir dem ki revân eyledin ol serv-i revânı
Çeşmimden iki çeşme revân eyledin ey dost
Arzeyleyeli hüsn-i dilârânı cihâne
Âlem yüzünü bâğ-ı cinân eyledin ey dost
Hoş bû ile doldurdu sabâ dehri meğer kim
Anber saçını müşg feşân eyledin ey dost
Teng olsa lebin yâdına tan mı dil-i *Ahmed*
Çün gonca gibi bağırını kan eyledin ey dost

XL

Bu gamze değil belâdır ey dost
Bu hande değil cefâdır ey dost
Şekker lebin ağzıma söğerse
Söğmek değil ol duâdır ey dost
Ben ne diyeyim ki can seninle
Halk olmadan âşinâdır ey dost
Genc-i ruhine kim el sunar kim
Bekçileri ejdehâdır ey dost
Yer yüzi havâ-yi kaddin ile
Cennet gibi hoş hevâdır ey dost
Ni'met bileli belânı *Ahmed*
Bâlânile mübtelâdır ey dost

— xli —

Şem'-i ruhsârın ile yak bizi pervâne deyu
Bağla zencîr-i ser-i zülfüne divâne deyu
Âh iderken yaşım oldığı revan vechi bu kim
Korkarım âteş-i âhile cihan yane deyu
İtlerinle çün eşiginde buluşduk sanemâ
İçerim tâs ile âguları peymâne deyu
Ahd ü peymânını gönlüm gibi dilber sıylalı
Sürmegil anı kapundan dahi bigâne deyu
Saklar *Ahmed* sözümüz gevherini ehl-i kemâl
Güşvâr itmek için güşuna dürdâne deyu

— xlii —

Yanında müddei ey can yaraşmaz
Nedîmi hüsnünün nâdan yaraşmaz
Cemâlin Mushafın açma rakîbe
Önünde kâfirin Kur'an yaraşmaz

Beni ağlatma kim zeyn oldı hüsnün
Bu rûz-i idde bâran yaraşmaz
Çözüb zülfün yüzüne ol şeker leb
Didi kim küfrsüz iman yaraşmaz
Cihânı devletin ma'mûr iderken
Bu gönlüm Kâ'be'si virân yaraşmaz
Bahâr ı hüsnün *Ahmed*'siz geçirme
Ki bülbülsüz gül-i handan yaraşmaz

— XLIII —

Râz ı dehenin beyâne sığmaz
Yok yok ne beyan gümâne sığmaz
Ben hastasın anmaz ol şeker leb
Adım meğer ol dehâne sığmaz
Ey pâk güher dürür visâlin
Dür-c-i heves i cihâne sığmaz
Bu mürğ-i dil ol hevâda uçar
K anda gam-ı dâm ü dâne sığmaz
Fürkat demidir ko şî'ri *Ahmed*
Mahşer gününe terâne sığmaz

— XLIV —

Zülf i siyeh olmasa yüzünde aceb olmaz
Kim cennet-i firdevsdürür ande şeb olmaz
Ok çekdi ki ceng ide gözün sahn-ı haremdede
Merdüm ki iken mest ola anda edeb olmaz
Büstân-ı cemâl içre dudağın gibi rengin
Ünnâb-ı ter irişmez ü şîrin ineb olmaz
Ne vechile benzer yüzüne ay ü güneş kim
Hurşid ü kamer lâle ruh u gonca leb olmaz
Ditrerse nola mihrile hurşid-i cihantâb
Dem var mı ki mihrinde ana tâb ü teb olmaz
Ağyâr kapun Kâ'besini beklemesün kim
Ahmed var iken hâfız ana Bûleheb olmaz

— XLV —

Cânâne cemâlsiz dil bulmadı candan haz
Zîrâ ten-i bî cânê yok ayş-ı cihandan haz
Geçdikce sun ey sâki meyden var ise bâkî
Fursatdır alam tâ kim ömr-i güzerandan haz
Gönlün katıdır cânâ nerm olamaz eşkimle
Kim seng-i siyâh itmez hiç âb ı revandan haz
Zâhid yanağın vasfın idrâk idemez zîrâ
Kesbeyleyemez a'mâ âyine i candan haz
Rahm isteme dilberden çün ney gibi inlersin
Ahmed seni dindirmez ol k-ala figandan haz

— XLVI —

Sihri gamzenden olur şeydâ gönül bihâb göz
Yâd-ı lâ'inle çeker sahbâ gönül hünâb göz
Göz düşürdi gönlümü deryâ-yi aşkın ka'rına
Bu ne hikmetdir k-olur ihyâ gönül garkab göz
Hışmîle tîğın bileyüb cevriyle cân almağa
Virmiş ol hunrîze Hak hârâ gönül kassâb göz
Göz ü gönlüm isteyu gitdi lebinle bilüni
Ol seferde oldı nâpeydâ gönül nâyâb göz
Göz ü gönlüm zülfün İbrâhîmine oldı makam
Tan mı olsa Kâ'be-i ulyâ gönül mîzâb göz
Çeşm-i *Ahmed* tîre oldı gözlemekden yolunu
Gelmezisen çıkdı elden ey gül-i sırâb göz

— XLVII —

Çeksün müdâm nerkis-i mestin şarâb-ı nâz
Kim geldi hüsn bezmîne mahmûr-i hâb-ı nâz
Ey serv-i nâz nerkis-i mestine hey di kim
Kıldı cihanda ehl-i niyâzı harâb-ı nâz
Gamzen ki oldı mes'ele âmûz-i akl-i kül
Halleyemez mesâilin illâ kitâb-ı nâz
El uzadub çevirdiği tesbîh-i zülfünü
Gâhî şümâr-ı cevri ider ü geh hisâb-ı nâz
Yazıkdır *Ahmed*'in sîma sen gönli şişesin
Mestâne gözlerin kim olubdur harâb-ı nâz

— Arapça şiirler —

— I —

— Kit'a —

ذکرک شہد لسانی یستند بہ
وانت روحی فقلبی کیف یفسا کا
قرعت باب رجائی منک مرینجا
حاشاک ان تحرم الراجین حاشاکا

— II —

— Müstezad —

— Hızır Bey'e nazire —

یارای قلبی ایسمام المحظاظ
مازلر فدایک لک روحی و حیاتی
تخت الی بابک یا قره عینی
اشهدت علی الخط مدادی ودواتی
جلیباب دجی صدغک مذاصبح مسکا
قد احرق فی العین قلوب الظبیبات
مذ زینة الدھر بازهار جمال
اخجل طلی الورد یجل الوجنتی
فی ظلمة اصداغده الهوب فواتی
نیران ججیم حیبت بالشہواتی
کم تحرق احشای وفی فیک زلال
یحکی خضرآ مورده ماء حیاتی
من احمد فی لیلۃ اصداغ لاح
من اسمتیا قاح یسداغ اندعواتی

— III —

— Farisi gazel —

منم که میکده عشق خالقاه مذست
رهوز جام جم امراں بزمنکاه مذست
سخن دوست بکوره که شکلی تر فلک
آشتتور دل کردون خدنگ آه مذست
تبارک الله ازین سوزش که من دارم
که مهر و مه شیر آه بیچکاه مذست
غم کلاه سرم نیست در طریقت عشق
که من چو شمع و آتش سترکلاه مذست
بیار نادره کوباد دادم از احمد
بچنده کسفت که دادم غبار راه مذست

— IV —

— Mülema' —

شربت خمر هواکی ومدعی باکی
و کان کاس حبیای من بحیاکی

Niyâz-ı aşıkâ bak anla nâz-ı ma'sûkî

انا اعتذرت قتیلاً و فانی شاکى

Bahâr-ı hüsnile sen tâze gül bigi handan

ومدعی بهواکی کزینة باکی

Figan ki baştan ayağa belâyimişsin sen

فیس غیر ضمیرالجب معناکی

Gönülde gözde dolusun nice disün *Ahmed*

ایا منازل سلمی فاین سلماکى

Bibliyografya ; Sh. , Ltf. , Aşk. , Hsn. , Şky. , Byn. , Ryz. , Kfz. , Knh. , Gld. , Âşık Paşazade tarihi, Faik Reşad: Eslâf, Fuad Köp-rülü: Divan edebiyatı antolojisi, Divanlar ve mecmualar. Şairin minyatürü Millet kütüphanesindeki Âşık Çelebi tezkiresinden alın-mıştır.

Ahmed Paşa (İskender Paşazade) — XVI nci asır şairlerinden Ahmed Paşa hakkında Ali Emîrî şu malûmatı veriyor (*T'şâ.*):

«Ahmed Paşa : Şehrimizde câmi'-i şerif ve sâir ba'z-ı âsâr-ı hayriyye ile ibka-yi nâm eden Çerkes İskender Paşa'nın mahdûm-i kebîridir.

Pederleri Diyârbekir vâlisi olmazdan mukaddem mütenevvi' memûriyetlerle şehrimizde bulunarak tehhül eylemiş ve sâhib terceme Ahmed Paşa 933 (M. 1526) hudûdunda dünyâya gelmiştir.

Sâye-i peder ve sevk-i kaderle ulemâ-yi Âmidîyyûndan ve sonraları müftî-i memleket fâzıl-ı şehîr Muslihiddin Lârî hazretlerinden tahsîl-i ulûm ve kemâlât eylemiştir.

Ahmed Paşa eşkiyâ-yi ekrâdın te'dibi ve gerdenkeşânın tenkîli gibi ahvâlde pederinin yed-i yemîn-i satveti idi. Celâdetle ılgarda nâmdâr ve alelgafle eşkiyâyı basmakta çâbüksüvâr idi.

Diyârbekir vilâyetine mülhak bazı sancak beğliğinde istihdâm olduğu gibi 974 (M. 1566) târihinde pederleri Bağdad vâlîliğine tahvîl-i memûriyyet eyledikde maiyyet-i pederle azm-i Bağdad eylemiştir. Ümerâ-yi Arabdan Alyan oğlu vak'asında Basra ve Müntefik ve Necid kıt'alarının fütûhâtında şecâat ve hüsn-i hidmeti zuhûra gelerek rütbe-i refî'a-i mirmiranî ile taltif olunmuş ve şu fütûhât-i garrâye — فتح ديار عرب 975 târih vâki' olmuştur.

977 (M. 1569) senesinde Mısır vâlisi Koca Sinan Paşa Yemen usâtının te'dibine me'mûr edildiğinden memâlik-i Mısıriyyeyi hüsn-i idâre ve Yemen'e vâki' olan sevkîyyât-ı mühimme-i askerîyyeyi bihakkin te'mîn edecek bir zât-ı celîl-ül-kadre şiddet-i lüzum görülmekle şu evsâf-ı mükemmeleyi hâiz olan ve Bağdad'dan Mısır vâlîliğine tahvîl ve ta'yîn olunan peder-i âlîleriyle berâber Mısır cânibine azîmete me'mûr olmuş ve sene-i mezkûre zarfında Mısır'da vefât eden pîr-i tarîkat Şeyh İbrahim Gülşenî-i Âmidî hazretlerinin mahdûmu Şeyh Ahmed Hayalî hazretlerinin techîz ü tekfîninde hâzir bulunmuştur. Mısır'da müddet-i ikametî bir sene on mâha bâliğdir.

979 (M. 1571) senesinde avdetlerini müteâkib pederleri İskender Paşa vefât ederek himmet-i pederle gördüğü ta'lîm ve tecâribin tek başına hüsn-i tatbîk ve icrâsı zamânı vürûd eyledi.

Peder-i âlîleri zamânında Müntefik ve Lâhsa ve Necid cihetlerinde mesbûk olan hidemâtına mebnî Lâhsa eyâleti vâlîliğine ta'yîn olundu.

985 (M. 1577) hudûdunda zuhûr eden İran muhârebâtında bulunarak şecâat-i meftûresini bil-isbât Tiflis'te Acemlere galebe çaldığı ve şu galebe esnâsında hayâtını tehlikelere atarak yaralandığı nakıştîrâz-ı sahâyîfi tevârîhtir.

990 (M. 1582) senesinde Derseâdet'e gelerek Şehzâde Sultan Mehmed'in sûr-i hitânını ba'z-ı manzûme-i belîga ile

tebrîk eylemiştir. Müteâkiben memleketi olan Diyârbekir'e civâr Rukka eyâleti vâlîliği ile taltif olundu. Eyâlet-i mezkûrede vâli ve hüsn-i hidemât ile meşkûr-ül-anâli bulunduğu halde 996 (M. 1587) senesi evâilinde vefât eyledi.

Hadikatülcevâmî'de Derseâdet'te Kanlıca'da pederiyle berâber medfûn bulunduğu maznûn olması ve *Sicill-i Osmanî*'de 987 (M. 1579) senesinde vefât eylemesi gibi bazı rivâyetler görülmekte ise de sıhhatı bâlâda yazıldığı vehiledir. Hattâ marhûmun muâsırînden Selânikli Mustafa efendi zamân-ı hayâtı vukuat-ı rûzmerresini günü gününe yürütmek sûretiyle yazdığı târih-i mu'teberinde aynen şu ibâre muharrerdir:

«Bu esnâda merhûm çerkes İskender Paşazâde mümtâz-ül akrân Rukka beğlerbeği Ahmed Paşa'nın intikali arz olunmağın Rukka beğlerbeğliği sâbika Özbek hâkanı Abdullah Hân hazretlerine varup gelen Kürd Piyâle Paşa'ya fermân olundu fi evâhir-i rebîulâhır sene 996»

Dirâyet ve şecâatle mümtâz olan fuzalâdan olup şehrimiz şuarâsının memdûhu olduğu gibi Adanalı Lisânî Karamanî İzârî gibi şuarâ dahi müşârünileyhin mâdihi-lerindendir. Ulemâ ve üdebâyâ dildâde, erbâb-ı fûnûn ve maârifte ihsânî küşâde, simât-ı ni'meti dâimâ müheyyâ ve âmâde idi. Kendisi bir şâir-i mâhir ve âsân kesir olduğu halde garîbdir ki asrında te'lîf olunan *Âşık Çelebi*, *Hasan Çelebi*, *Rıyazî Çelebi* tezkirelerinin hiç birinde nâm ve âsârı görülüyor. Yalnız *Ahdî-i Bağdâdî*'nin 971 senesinde te'lîf eylediği «Gülşen-i şuarâ» da muhtasar terceme-i hâliyle bir kaç beyti mastûrdur. Müşârünileyhin Türki ve Fârisî ba'z-ı asârı nümüne olarak tahîr olunur:

— I —

— Şehzade Sultan Mehmed'in sûr-i hitânı hakkında —

Âftâb-ı dîn ü devlet hazret- sultan Mu'âd
Sâye i Perverdigâr ü mâye-i emn ü aman
Husrev-i encüm haşem şâhenşeh-i giyvan gulâm
Pâdişâh-ı kâmbahş ü kâmbîn ü kâmrân
Hazret i şehzâdeyi kasd itti sünnet itmeğe
Eyledi bir sûr mislin görmemiş çeşm-i cihan
Hazret-i sultan Mehmed ol nihâl-i bâğ-ı dil
Dürr-i yektâ-yi hilâfet gonce-i gülzâr-ı can
Dest-i hâric irmesün tâ dâmen-i şehzâdeye
Sünnete ta'yîn olundu hazret-i âsaf mekân
Ol Mehmed nâm Pâşâ vü vezîr-i çârümin
Bende-i hâs-ı harîm-i hazret-i şâh-ı cihan

— Gazeliyyatından —

— II —

Benim bir zülfi cîm ebrûsı nûn eğlencem olmuştur
Aceb hayretteyim bend-i cünûn eğlencem olmuştur

— III —

دل گرفتار کند زلف عشر بوی است
کردل مارا کشادی همت از ابروی نست

— IV —

دمدم دل غرق خون از خنجر دلجوی است
سرخ روی شهید عشق از پہلوی است

— V —

جهان چو بادیه من آشنه خراب درد
نشان آب بود سر بر سر سراب درد

Bibliyografya : Tşa.

Ahmed Paşa (Prasa) — XIX uncu asır şairlerinden Ahmed Paşa hakkında *Fatin* şu malûmatı veriyor :

“Ahmed Paşa cezîre-i Mora’da kâin Arhos kasabası müderrisi Ali efendi nâm bir zâtın mahdûmu olup pederi vefâtında yerine müderris ve bilâhire tebdîl-i tarîk ederek kisve-i mültezimîni lâbis olduğu halde ba’z-ı mahallerde müsellimlik ve voyvodalık ile bir müddet güzârende i eyyâm olduktan sonra kendüsüne kapucu-başılık rütbe-i refası bittevcîh nâil-i merâm ve 1158 (M. 1745) târîhinde uhdesine rütbe-i vâlâ-yi vezâret tevcihiyle ikrâm buyurularak cezîre-i Mora’ya ve müddet-i kalîle zarfında bil-infisâl bir kaç mahalle dahi vâlî nasb ü ta’yîn buyurulmuş ise de muahharen terk-i dağdaga-i vezâret eyleyerek vatan-ı asliyyesinde ihtiyâr-ı gûşe-i uzlet eyleyüp 1170 (M. 1756) târîhinde irtihâl i dâr-ı âhret eylemiştir. Müşarünileyhin vatan-ı asliyyesi olan Arhos kasabasında pürhâssa (*Pırasa*) denilen sebze gayet cesâmetlice olduğundan ve ahâlî-i kasaba ekline mecbûr bulunduğundan mütercem-i müşârünileyh Pırasa Ahmed Paşa lâkabiyle şöhretşîâr olduğu tahkiklerde-i âcizî olmuştur.”

Aynı eserde şaire aid şu iki beyit kayıtlıdır :

Gönül ister ki devr itsün felek kendi ...
Felekten o felek andan haberdâr olmamış bildim
Şüûnât-ı İlâhî hem tabîat sırrını anlar
Aristâlîs i tedkikat ı Ahmed kalmamış bildim

Bibliyografya : Ftn.

Ahmed (Pervanezade, Edirneli) — XVIII inci asır şairlerinden Ahmed hakkında *Salim* şu malûmatı veriyor :

“Dâr ün-nasr ı vel-meymenâ i şehri Edirne’den olup şem’-i irfâna bittab’ dildâde ve encümen-i yârân-ı safâda Pervânezâde d mekle şehîr bir şâir-i dilîrdir. Ba’del-mülâzeme sâlik i tarîk-ı kâzâ ve 1114 (M.1702) hilâlinde âzim-i dâr-ı beka-i vâsi’-ül-fezâ olmuşlardır. Helvâ-yi Edirne gibi ekser-i eş’ârı halâvetten hâlî ve tâze hayâlî ve bâlî değil idi. Belki cûybâr-ı endîşesi her bâr cûy-i Meric gibi cûş ve tab’-ı vâlâsı dey ve bahâr-ı şevk u ekdârda nehr-i Tunca gibi hurûş itmekte idi. Ol şehri maârif i nâyâbda hâtîme-tüz-zurafâ olup gürûh-ı ehl-ül-maâriften bu bîçâre arada kalmış idi. Âkıbet nihâl-i bîd misâl zât-i sûtûde hisâlî ol cûybârın kenârından seylâb-ı fenâ ile âzim-i gülistân-ı beka olup sâl-i mes-

bûk-üz- zikirde intikal eylemiştir. Bu güftâr cümle-i âsâr-larındandır :

El aldım mâh peykerlerle girdim halka-i zikre
Felekte devri ben bu çerh-i kecreftâre gösterdim
Elifler dâğlarla zeyn idüp bu cismi âh ittim
Girîban çâk olup ol dilber-i gaddâre gösterdim,

Şeyhî’nin *Vakayülfuzalâ*’sında da Şair’den kısaca bahsedilmiştir.

Bibliyografya : Slm., Şky. Ş.

Ahmed Refik — 1296 — 1880 şubatında Beşiktaş’ta Valde çeşmesinde doğdu. Babası, Ürgüplü Ahmed Ağa, onun da babası Hacı Ahmed Ağa’dır. Ailesi Gürlükçü oğulları deye şöhret kazanmıştır.

Ahmed Ağa, Abdülmecid zamanında İstanbul’a gelmiş, bilâhire Abdülaziz’in vekilharçlığında bulunmuştur. Hükümdarın vefatı üzerine tekaüd edilen Ahmed Ağa (1314 — 1898) de İstanbul’da vefat etmiştir.

Ahmed Refik, ilk tahsilini Beşiktaş’ta Vişnezade mektebinde bitirmiş, bilâhire Beşiktaş askerî rüşdiyesine devam ederek orada dört yıl okuduktan sonra Kuleli idadisine kaydedilmiştir. Bu mektebin de üç yıl süren tahsilini bitiren Ahmed Refik, Harbiye’ye girmiş; üç yıl da orada okuduktan sonra (1314 — 1898) de birincilikle ve piyade mülâzimi sanîliğiyle mektepten mezun olmuştur. O yıl içinde Toptaşı Askerî rüşdiyesi coğrafya muallimliğine tayin edilmiş, aynı zaman-

da Soğukçeşme rüşdiyesinde de bu dersi okutmağa başlamıştır. (1318 — 1902) de Harbiye'ye Fransızca muallimi olan Ahmed Refik, bu tarihten itibaren mesaisini yalnız bu mektebe hasretmiş ve (1324 — 1908) yılına kadar bu vazifede kalmıştır. Bu müddet zarfında ancak iki derece terfi edebilmiş, (1319 — 1903) te mülâzimi evvel, (1323 — 1907) de yüzbaşı olmuştur.

Ahmed Refik, on senelik bu uzun zaman zarfında *Tercümanı hakikat* gazetesi başmuharrirliğinde bulunmuş; *İrtika*, *Malûmat*, *Hazineifünun* ve *Mecmuai Ebüz-ziya*'da makaleler neşretmiştir.

Meşrutiyetin ilânını müteakip (1324 — 1908) de Harbiye tarih muallimliğine tayin edilmiş ve aynı yıl içinde *Millet* gazetesi başmuharrirliğini yapmış, bir müddet sonra da *İkdam* gazetesinde yazılar neşretmeğe başlamıştır. *Lâle devri*, *Tarihî simalar*, *Köprülüler*, *Felâket seneleri*, *Kadınlar saltanatı*.. gibi eserleri işte bu gazetede tefrika edilmiştir.

Ahmed Refik, (1325 — 1909) da “ Erkânı harbiye umumiye „ ceride şubesine memur olmuş ve orada “ Mecmuai askeriye „ nin neşrine nezaret etmiş ve askerliğe aid makaleler yazmıştır. Aynı yıl içinde teşekkül eden « Tarih encümeni » ne aza tayin edilmiştir. (1328 — 1911) de Balkan harbi esnasında « Erkânı Harbiye umumiye » tarafından askerî sansör müfettişliğine tayin ve harbin hitamını müteakip tekaüd edilmiştir.

(1325 — 1909) da Fransa edebiyat, sanayi ve müesseselerini tedkik etmek üzere giden heyete iltihak etmiş ve bu sayede bir çok Fransız âlim ve müverrihleriyle tanışmıştır.

(1330 — 1913) te umumî harp esnasında tekrar yüzbaşılıkla silâh altına alınmış ve sansör umumî müfettişliğine tayin edilmiştir. Bu vazife esnasında “ Erkânı harbiye „ reisliğinin emriyle Türkiye ve Rusya münasebetine dair yazdığı makalelerden birinde Kavalalı Mehmed Ali'nin Türkiye'ye ihanetinden bahsetmesi üzerine o vakit sadriazam bulunan Said Halim Paşa'nın emriyle Ulukışla'ya arpa, saman memurluğuna gönderilmiş ve alaylı bir yüzbaşı maiyetine verilmiştir. Bu esnada Ürgüp ve Nevşehir havalisini dolaşmış ve Damad İbrahim Paşa hakkında tedkikler yapmıştır.

(1332 — 1915) te Eskişehir sevk komisyonu reisliğine tayin edilmiş ve orada bulunduğu müddetçe Karacahisar ve diğer mevzileri tedkik etmiştir. Eskişehir'de şiddetli bir hastalığa tutularak tedavî edilmek için İstanbul'a gelmiş ve bu esnada Harbiye nazırı Enver Paşa — asker arkadaşlığı dolayısıyla — Ahmed Refik hakkında Said Hâlim Paşa'ya iltizamkârane sözler söyleyerek onun gazabını teskin eylemiş ve bu suretle İstanbul'da ikametine müsaade olunmuştur. Bu müddet zarfında Enver Paşa tarafından *Harp mecmuası* na yazı yazmağa ve eski muharebelere aid « Hazinei

evrak » vesaikını toplayıp tedkike memur edilmiştir. Aynı zamanda Orduya tevzi edilmek üzere “ Erkânı Harbiye umumiye „ nin emriyle *Tarihte Osmanlı neferi*, *yirmi beş sene siper kavgası* gibi askerlere mahsus risaleler yazmış ve bunlar “ Erkânı harbiye „ hesabına basılarak Orduya dağıtılmıştır.

(1333 — 1916) da *Yeni mecmua*'da tarihî yazılar yazmıştır. Umumî harp sonlarında Şarkî Anadolu'nun istirdadı üzerine Ermenilerin Türklere karşı yaptıkları mezalimi tedkik etmek üzere ecnebi gazete muhabirlerinden mürekkep olmak üzere gönderilen heyete riyaset etmiş, Batum, Trabzon, Erzurum, Erzincan, Kars, Ardahan, Artvin havalisini dolaşarak ermeni mezalimi hakkında tedkiklerde bulunmuş ve onun bu müşahede ve tedkikleri ecnebi gazete muhabirleri tarafından Avrupa'ya çekilen telgraflarla ilân olunmuştur. Bilâhire *İki komita — İki kital* ve *Kafkas yollarında* adlı iki eserinde bu müşahedelerini yazmıştır.

Ahmed Refik (1334 — 1917) de Mehmed Ârif Bey'in yerine İstanbul Darülfünunu Osmanlı tarihi muallimi tayin olunmuş, bir yıl sonra da müderrisliğe terfi etmiştir. Daha sonra Türkiye tarihi müderrisi olan Ahmed Refik, Abdürrahman Şeref'in vefatıyla münhal kalan tarih encümeni riyasetine de getirilmiştir (*25 şubat 1341 — 1924*). Bilâhire bu cemiyete Prof. Fuad Köprülü'nün reis intihabı üzerine gene aza olarak kalmış ve cemiyetin lâğvına kadar orada bulunmuştur.

Ahmed Refik, Darülfünunun Üniversiteye kalbedildiği zamandan beri açıktadır.

Ahmed Refik en çok eser vücade getiren bir tarihçimizdir. (1330 — 1913) te intişar eden *Nevsali millî* de deniliyor ki :

« Pir-i tarihin genç muhibbi muhteremi Ahmed Refik Bey, ancak otuz iki yaşında, gelmiş, geçmiş bütün müverrihlerimizden daha ziyade sâhib âsârdır. »

Bay *Mükremin Halil* de neşrettiği bir makalede şunları söylemektedir (*Müverrih Ahmed Refik Bey, Millî Mecmuası No. 39, 1341*) :

“Türk müverrihleri içinde *Âli* ve *Kâtib Çelebi* de dahil olduğu halde hepsinden fazla tarihî eserler telif etmiş, bütün ömrünü tedkikat-ı tarihiyeye hasreylemiş, Türk tarihçiliğine yeni bir şekil vermiş olan zat, Türk Tarih encümeni reisi müverrih ve müderris Ahmed Refik Bey üstadımızdır. »

Filhakika Ahmed Refik, 150 ye yakın eser kaleme alan kıymetli bir tarihçimizdir. Onun vücade getirdiği eserler arasında etraflı tedkiklere müstenid olanlar olduğu gibi, halka tarih zevkını verdirmek için yazılanlar da vardır. « Osmanlı tarihi külliyyatı » namı altında neşrettiği *Lâle devri*, *Kabakçı*, *Mustafa*, *Köprülüler*, *Tarihî simalar*, *Kadınlar saltanatı*, *Bizans karşısında Türkler*, *Kızlarağası*, *Cem Sultan*, *Tasvirî rical*, *Âlimler ve san'atkârlar*, *Sokullu*.. gibi kitaplar bu kabil eserlerdir,

Tarih encümeni mecmuası'nın hemen her sayısında onun ilmî makalelerine tesadüf edilir. *Tarihi Umumi* ve *Tarihi medeniyet...* gibi bir hayli iktitaf veya tercüme eserler de yazan Ahmed Refik, Tarihî bazı vesikalar da neşretmiştir. Bunlar arasından *Onuncu asrı hicrîde İstanbul hayatı* ile *Anadolu'da Türk aşiretleri*'ni zikredebiliriz.

Ahmed Refik, bir hayli manzume de yazmıştır. Çok samimî arkadaşı *Ahmed Rasim* gibi onun da bir çok şarkısı vardır. Ekserisi bestelenmiş olan bu şarkıların halk arasında hâlâ okunmakta olduğunu görmekteyiz. Ahmed Refik bazı şiirlerini *Gönül* adlı bir kitap halinde neşretmiştir.

— I — — Kederden mi —

Kederden mi neden böyle sararmış reng-i ruhsârın?
Seninçün bak nasıl ağlar, yanar bu âşık-ı zârın.
Ağarsa saçların kâfi bana çeşm-i füsunkârın
Seninçün bak, nasıl ağlar, yanar bu âşık-ı zârın.
Firâkın zehr eder billâh bana her âlem-i âbı.
Nolur bir neş'elendirsen, şu gamlı rûh i bitâbı.
Ağarmış saçlar olsun ömrümün son nurlu mehtâbı.
Seninçün bak, nasıl ağlar, yanar bu âşık-ı zârın.

— II — — Şen gözlerine —

Şen gözlerine neş'e veren bir çiçek olsam.
Büsenle sararsam, o güzel sînede solsam !
Her koklayışın rûhumu âteşlere yaksa ,
Büsenle sararsam o güzel sînede solsam !

Öldürse de cevrin yaşatır gönlümü handen
Yansam da, yakılsam da, usanmam gene senden.
Bir şey dilemem uçsa da rûhum bu bedenden ,
Büsenle sararsam, o güzel sînede solsam !

— III — — Sîneler aşkınla inler —

Sîneler aşkınla inler, dideler mahmûr olur.
Sen içerken bezmimizde bâdeler hep nûr olur.
Neş'eden sazlar coşar, vîrân olan ma'mûr olur.
Sen içerken bezmimizde bâdeler hep nûr olur.
Zer saçından reng alır parlar bütün peymâneler.
Sendeki âhû bakışlar, hâlet-i şühâneler ,
Canlara canlar katar pür şevk olur mestâneler.
Sen içerken bezmimizde bâdeler hep nûr olur.

— IV — — Endâmının hayâlini —

Endâmının hayâlini gözlerimden silemem
Kollarında can vereyim, başka bir şey dilemem
Bana sen de acımazsan, kimler acır bilemem.
Kollarında can vereyim, başka bir şey dilemem.
Senelerce sevdim seni, ma'bûdem sensin benim.
Kimseye yâr olmam artık ben senin bir bendenim.
Budur senden son temennim, en samimî şifvenim.
Kollarında can vereyim, başka bir şey dilemem.

— V —

— Sevdiğim gündenbergi —

Sevdiğim gündenbergi çektiklerim derd ü keder.
Bir vefâsız yâre düş te, sen de ol benden beter
Hep senin aşkınla dilhûn olduğum artık yeter.
Bir vefâsız yâre düş te, sen de ol benden beter
Aşkımı cevrinle ezdin, göz yaşım kâr etmedi.
Şûhluk, âşüftelik, hercâilik hiç bitmedi.
Açtığın bin yârenin hicrânı dilden gitmedi.
Bir vefâsız yâre düş te, sen de ol benden beter.

— VI —

— Bir gören —

Bir gören bir dem unutmaz sen gibi bir mehveşi.
Gönlümün yıllar da geçse, sönmez aslâ âteşi.
Can yakan ruhsârının hiç bir güzelde yok eşi.
Gönlümün yıllar da geçse, sönmez aslâ âteşi.

Bir hirâmın var ki doymaz dideler seyrânına.
İltifât etmez, geçersin âşık-ı hayrânına.
Öyle mağrursun ki billâh sen de hüsn ü ânına
Gönlümün yıllar da geçse, sönmez aslâ âteşi.

— VII —

— Nûr görsün gözlerim —

Nûr görsün gözlerim, aç sîneni.
Gül lebinden bûse sun, mest et beni
Yandı sînem özledim candan seni.
Gül lebinden bûse sun, mest et beni.

Bir vücûdun var ki, zanbaktan beyaz.
Her yerin enfes, fakat insâfın az.
Öldüm artık hasretinden, etme naz.
Gül lebinden bûse sun, mest et beni

— VIII —

— Bâdeler döndükçe —

Bâdeler döndükçe artar bezm-i işin neş'esi
Çınlatırken bağları mâhûrdan nâzik sesi.
Sîneler tanbûr feryâdiyle inler subha dek
Çınlatırken bağları mâhûrdan nâzik sesi.
Gün batar, gül sînesi uşşâka mâhın nûrudur ,
Bâde sunmaz merhametsiz, hüsnünün mağrûrudur
Nâz ü istiğnâ da etse, dil gene mecbûrudur.
Çınlatırken bağları mâhûrdan nâzik sesi.

— IX —

— Olmasaydın sen —

Olmasaydın sen, gözüm görmezdi hiç dünyâda şevk,
Vuslâtın bir başka âlem hasretin bir başka zevk.
Büsedem sermest edersin, neş'den hicrâne sevk,
Vuslâtın bir başka âlem, hasretin bir başka zevk.
Sînenin aksiyile her bir sunduğun mey nûrdur .
Saçların her dem perîşan, gözlerin mahmûrdur.
Elde bâde, âşıkın hem mest, hem meshûrdur
Vuslâtın bir başka âlem, hasretin bir başka zevk,

— X —

— Solsan da —

Solsan da sararsan, gene gülpenbe dehensin.
Rabbin bana bir ni'meti varsa, o da sensin.
Sinem ebediyyen o güzel tenle bezensin.
Rabbin bana bir ni'meti varsa, o da sensin.
Kâküllerin altında yeşil gözlerin ey yâr!
Her bâdede bir nûr-ı semâvî gibi parlar.
Sinem tutuşur hüsnüne meftunluğum artar.
Rabbin bana bir ni'meti varsa, o da sensin.

— XI —

— Perişan Kâküliyle —

Bu akşam zevk u neş'em var, gene sermet ü handânım
Perişan kâküliyle bâdeler sundukça cânânım
Cihan görsün, nasıl mestim, nasıl cânımla kurbânım,
Perişan kâküliyle bâdeler sundukça cânânım
Odur teskîn eden kalbimdeki âlâm ü ekdârı.
Odur son günlerinde ömrümün yâr-ı vefâdârı.
Lebinde gül açar, mahmurlaşır çeşm-i füsunkârı.
Perişan kâküliyle bâdeler sundukça cânânım.

— XII —

— Nûrunla âh! döndü başım —

Nûrunla âh! döndü başım, yandı gözlerim.
Ömrümce ben senin kulun olsam, ne isterim?
Sinen behiştim olsa, lebin âb-ı kevserim.
Sensin hayâtımın gülü, mâh-ı münevverim.
Ömrümce ben senin kulun olsam, ne isterim?
Zülfün dökülse gözlere, sunsan piyâleler,
Sinen açılrsa, rengine mest olsa lâleler.
Öpsem o tatlı lebleri sinemde nâleler.
Sensin hayâtımın gülü, mâh-ı münevverim.
Ömrümce ben senin kulun olsam, ne isterim?

— XIII —

— Nerde âhû bakışın —

Nerde âhû bakışın, nerde o gözlerdeki nûr?
Ada'dan sen gideli kalmadı gönlümde sürûr.
Mâhitaplar, geceler etmede hasretle mürûr
Ada'dan sen gideli kalmadı gönlümde sürûr.
Saçların, tatlı yeşil gözlerin hep oldu hayâl.
Öyle bir çöktü ki bilsen içime hüzn ü melâl.
Demek artık seni görmek, seni öpmek te muhâl
Ada'dan sen gideli kalmadı gönlümde sürûr.

— XIV —

— Şen Adalar —

Yüreğim sızlayarak gözlerim âfâka dalar,
Yâda geldikçe çiçeklerle dolu şen Adalar.
Leblerim sîneni, çeşmim gene mehtâbı arar,
Yâda geldikçe çiçeklerle dolu şen Adalar.
Güllerin rengini görsem lebinî yâd ederim.
Düşünür çamları, leylâkları artar kederim.
Şimdi gül sîneli yârim acabâ nerde derim.
Yâda geldikçe çiçeklerle dolu şen Adalar.

Ahmed Remzi (Akyürek) — 1289—1872 de Kayseri'de doğdu. Babası Kayseri mevlevîhanesi şeyhi Süleyman Ataullah efendi'dir (Vefatı: 1332 — 1913), Onun babası (1282 — 1865) te Kayseri'de vefat eden Ahmed Remzi efendi, onun da babası Süleyman Türebî'dir. Her üçü de Kayseri'de Burhaneddin Muhakkiki Tirmizî türbesinde medfundur.

1913 te Ahmed Remzi

Ahmed Remzi, sıbyan mektebinde ve rüşdiyede tahsilini bitirdikten sonra, babasından ve babasının eniştesi Göncüzade Nuh Naci efendi'den hususî olarak ders okudu. Kayseri ulemasından Müridzade Ali Rıza efendi'den de icazetname aldı. Babası şair olmamakla beraber şiirden anlayan bir adamdı. Onun okuduğu manzumeleri dinlemek suretiyle edebiyata karşı heves duymağa başlayan Ahmed Remzi, ilk olarak *Konyalı Şem'i* divanını okumuştur. Babasıyla iyi görüşen bir takım şairler de vardı. Bunlar arasında bilhassa Hisarcıklızade *Salim* ile Kayseri Tahrirat müdürü *Sami*'yi zikredebiliriz. Ahmed Remzi'nin ilk yazdığı manzumeleri tashih eden ve ondaki edebiyat zevkını inkişaf ettiren bu iki zattır.

Gâh olur mevte müeddî cür'a-i âb-ı zülâl
Gâh eder bir tahtapâre âdemi yemden halâs

**

Muvâfık fillakîka nefselmre her sözün şeyhim
Dil-i gümrâhı ammâ neyleyim irşâd nâkabil

gibi hakîmane şiirler yazan Sami'den Molla Camî'nin "Arûzi Farisî," sini ve "Arûz-i Endülûsî," yi de okumuştur. Hattâ Şairin babasını çokça ziyaret eden Sami, Ahmed Remzi'nin vukufunu arttırmak için onunla mütemadiyen Farsça konuşurdu. Şairin çok gençken yazdığı manzumeler, bugün ayrı bir divançe halinde mevcuttur.

Ahmed Remzi, (1310 — 1892) de İstanbul'a geldi. Divanı muhasebata mülâzim olarak devama başladı. Yenikapı mevlevîhanesinde oturuyordu. O sıralarda *Fuzulî*'nin

Fuzulî ayb kılma yüz çevirsem ehl-i âlemden
Neden kim her kime yüz tuttum andan yüz belâ gördüm

maktalı gazeline mutarraf bir tahmis yapmıştı. Şimdiki Kastamoni saylavı *Veled Çelebi* o zaman "Matbuatı dahiliye," de bulunuyordu Tahmisi gören ve beğenen *Veled Çelebi* manzumeyi almış ve *Hazinei fûnun'* da neşrettirmişti. Onun ilk intişar eden manzumesi budur.

Ahmed Remzi, İstanbul'da bir yıl kaldı. Tekrar memleketine döndü. *Muhataba* sahibi şair *Nâzım Paşa*, o sıralarda Kayseri mutasarrıfı bulunuyordu. Onun delâletiyle Ahlâk ve "Ulûmu diniye," muallimliğine tayin edildi. Hususî olarak ta bir çok gençlere Farsça, Pendi Attar, Gülistan, Bostan, Arûzi Camî ve Mesnevî okutuyordu. Meşrutiyetin ilânını müteakip vazifesinden mezuniyet alarak Konya'ya gitti. Bir yıl kadar orada kaldı. Bilâhire Kütahya mevlevîhanesine şeyh vekili tayin edildi. (1326—1908) de Kastamoni mevlevîhânesi şeyhliğine terfi ettirildi. Hüseyin Vassaf şaire aid yazdığı *Remzîname* adlı mufassal tercümeihalde şöyle bir fıkra kaydediyor:

"Tarîkat-i mevleviyye meşâyihî arasında nâdiren tesâdüf olunan ahvâldendir ki pederi bir dergâhta mahdûmu diğer bir dergâhta postnişin bulunsunlar. Remzî Dede'de bu hâl tecellî etmiştir. Hattâ Kastamoni mevlevîhânesi meşihatinde iken edîb-i şehîr *Süleyman Nazîf* vâli olarak Kastamoni'yi teşriflerinde birinci mülâkatta "Meşihatınız pedermande midir," suâlîne "Hayır Hudâdâddır. Lehülhamd pederim berhayât ve Kayseri mevlevî şeyhidir," cevâbını verir.,"

Ahmed Remzî, bu vazifede iken Konya çelebiliğinden aldığı bir emir üzerine Halep mevlevîhanesini tefişe gitti. Bu arada Ayıntap, Urfa, Kilis, Şam, Tıرابلس, Kudüs.. gibi şehirleri de gezerek tekrar vazifesine döndü. (1332—1913)de Halep mevlevîhanesine şeyh tayin edildi.

Umumî harp esnasında Felestin cephesine hareket eden «Mücahidini mevleviye» arasında Ahmed Remzi de bulunuyordu. Bir kaç yıl Şam'da kaldı. Emeviye caminde Mesnevî okuttu. Bilâhire Halep'e döndü. Fakat oranın istilâsı üzerine İstanbul'a gelmeğe mecbur oldu. Çok geçmeden Üsküdar Mevlevîhânesi şeyhliğine nakl-

edildi (1338—1919) . Şair *Emin Hâki* şu tarihi söylemiştir :

بارکدالله زهی دولت بی پایانت
کرم و همت ملای جلالی شانست
شیخ ما حضرت رمزی که بدین عصر و محیط
قطب افطاب دلا عمده درویشانست
همه ممنون شده اخوان بکو تاریخش
بعدترین جنت ما زاویة نعمانست

Ahmed Remzi Tekkelerin kapatılması üzerine Üsküdar—Selimağa kütüphanesi başışyarlığına tayin olundu. On yıldan beri bu kütüphanede çalışan Ahmed Remzi, 1 Şubat 1937 tarihinde vazifesinden istifa etti.

Ahmed Remzi, Divan edebiyatı nazım şekillerinin hemen hepsinde manzumeler yazdı. Gazeller, kıt'alar, tarihler vücade getirdi. Şatranç, muamma ve lûgazlerle; noktasız veya elifsiz harflerden mürekkep nazımlar kaleme aldı. Bir çok taştirler ve tahmisler yaptı. Bilhassa *Fuzulî*, *Âşık Ömer*, *Esad Muhlis Paşa*, *Memduh Paşa*, *Reşid Âkif Paşa*, *Nâzım Paşa*, *Hoca Tahsin*, *Ali Haydar*, *Rüşdî*, *Osman Şems*, *Üsküdarlı Talât*, *Tokadîzede Şekip*, *Edip*, *Abdülaziz Mecdî*, *Muhyeddin Raif*, *Suud*.. gibi şairlerin eserlerine vücade getirdiği taştirler, ayrı bir divançe teşkil edecek kadar çoktur.

Fuzulî, *Nabî*, *Kâni Yenişehirli Aynî*.. gibi şairlerin de bir hayli manzumesini tahmis etti.

Diyarîbekirli Said Paşa, *Sivaslı Emin Edip*.. gibi şairlerin gazellerini tanzir etti.

İbnüsseyid Galib'le müşterek gazeller yazdı.

Ahmed Remzi'nin bir çok Farsça şiirleri de vardır. *Mevlâna*, *Hafız*, *Sâib*.. gibi şairlerin bazı gazellerini de tahmis veya taştir etti. *Pendname* adlı gene Farsça uzun bir mesnevî kaleme aldı. Onun bu lisanda yazdığı manzumeler de bir divançe teşkil edecek kadar çoktur.

Ahmed Remzi'nin nait, medhiye, gazel, kıt'a, rubaî gibi manzumeleri ise büyücek bir divan teşkil eder.

Ahmed Remzi'nin tarihleri de pek çoktur. Bu gibi manzumeleri derhal söyleyebilmek hususunda muvaffakiyet gösteren şairin (1306—1888) den son yıllara kadar bir çok tarih vücade getirdiğini; hattâ bazan, her mısraı tarih olan manzumeler yazdığını da görmekteyiz.

Ahmed Remzi, yalnız aruz vezniyle manzumeler yazmamış, hece vezniyle de bir takım destanlar, koşmalar vücade getirmiştir.

Ahmed Remzi, çocukluğundan itibaren sazşairlerine karşı bir hürmet beslemiş ve onları taklid ederek bu vadide de bazı manzumeler kaleme almıştı. İşte bu temayül neticesinde, eski Anadolu türkçesine derin bir merak sardırıldı. Ve şevahidiyle beraber bir çok lûgat belledi. Bugün Ahmed Remzi, Türkçeyi en iyi bilenlerimizdendir.

Gerek aruz vezniyle, gerek hece vezniyle ahlâki bazı hikâyeler de nazmetmiş olan Ahmed Remzi'nin

manzumelerini diğer şairlerde tanzir veya tahmis etmişlerdir.

Üsküdarlı Talât, Nazım Paşa, Bağdadlı Reşid, Dr. Sami, Emin Hâkî'nin bu yolda yazdıkları bazı manzumelere tesadüf edilmektedir. Asıl adı Salih olan *Reşid Akif Paşa'nın* da şair için şöyle bir beyti vardır :

Remzi-i remz âşinâyı hayr ile yâd eylesin

Yâdına geldikçe Sâlih şâir-i pür gûlârın

Ahmed Remzi'nin şiirleri basılmamıştır. Fakat onun yazdığı bazı manzumeler, *Hazineişünun'dan* başlayarak *Ankara vilâyet gazetesinde*, *Âhenk gazetesinde*, *Kayseri'de* çıkan *Erciyes'te*, *Mahfel'de* ve Ali Emiri'nin çıkardığı *Tarih ve edbiyat mecmuası'nda* intişar etmiştir. Şairin *Bergüzar* adlı eserinde de bazı şiirleri görülmektedir.

Ahmed Remzi, yalnız şiir yazmakla iktifa etmemiş, bir takım eserler de kaleme almıştır. Bunlar arasında tarihî kıymeti haiz olanlar da vardır. Bilhassa Onun vücade getirdiği *Kayseri şairleri* adlı eser, etraflı bir tedkik mahsulüdür. Henüz tab'edilmemiş olan bu kitapta Kayseri'de yetişen şairlerin mufassal tercümei halleri ve eserlerinden örnekler vardır. Ahmed Remzi, bu eserinde sazşairlerine de ehemmiyetli bir yer ayırmıştır. Onun diğer mühim bir eseri de Bursalı Tahir'in *Osmanlı müellifleri'ne* yaptığı fihristtir. Tab'edilmiş olan bu eser sayesinde Osmanlı müellifleri'nde mevzubahsedilen müellif ve kitap adları kolaylıkla bulunmaktadır.

Şairin diğer eserlerini de yazıyorum :

I — *Tuhfetüssâimîn* : Sultan Veled'in sıyam hakkında otuz beyitli bir kasidesinin şerhidir. Manzume şu beyitle başlar:

ی بسازد جان و دلرا بس عجایب دان صیام

کرتوخواهی تا عجب کردی عجایب دان صیام

Veled Çelebi ve Kayseri idadisi müdürü Mehmed Memduh'un takrizlerini de ihtiva eden bu eser (1316—1898) de İstanbul'da basılmıştır.

II — *Manzum kavaid-i Fârisî* : Farsça yazılmış muhtasar kavaid kitabıdır. Eserin yazılış tarihi "1315, نظم الفرید" tir. bu eser, (1316—1898) de İstanbul'da basılmıştır.

المد کویم بر رب علام

یا ی رسد این نظم باجم

beytiyle başlar.

III — *Âyine-i Seyyid Sırdan* :

Bârekâllah zihî türbe-i Burhânüddîn

Sânekâllah zihî secdegehi-i Kerrûbîn

beytiyle başlayan bu Türkçe manzum eser, Kayseri'de medfun Burhaneddin Muhakkiki Tirmizi'nin menakıbına aiddir. (1316—1898) tarihinde Sivas'ta basılmıştır.

IV — *Mir'ât-ı Zeynülabidîn* : (817—1414) de Kayseri'de vefat eden meşhur mutasavvıflardan Zeynelâbidin'in menakıbını ihtiva eden Türkçe bir manzumedir.

Bu eser (1317—1899)da Sivas'ta basılmıştır.

V — *Gülzâr-ı aşk* : Vâhidî'nin Gül ile bülbül arasındaki mutasavvifane bir muhavereyi müstemil Farsça

risalesinin nazmını nazımla, nesrini nesirle tercümedir. (1337—1919) da İstanbul'da basılmıştır.

VI — *Rehnümâ-yi ma'rifet* : Meşhur mutasavvıflardan Ebû Sâbit Muhammed ibn-i Abdülmelik-it-Tûsî-yüd-Deylemî'nin Arapça bir risalesinin tercümesidir.

1928 de İstanbul'da basılmıştır.

VII — *Münâcât-ı Hazret-i Mevlânâ* : Mesnevi'den duaya dair olan beyitlerin toplanmasıyla hasıl olan bir risaledir. İstanbul'da basılmıştır.

VIII — *Bir günlük Karaman seyâhatnâmesi* : 80 beyitten ibaret manzum bir gezinti hatırasıdır. (1324-1904) te Konya'da basılmıştır.

IX — *Tuhfe-i Remzî* : Tuhfe-i Vehbî tarzında Farsçayı öğreten manzum bir lûgattir. (1344—1925) de İstanbul'da basılmıştır.

X — *Bergüzar* : Şairin bir kısım manzumelerini ihtiva eder. (1329—1911) de Kastamonu'da basılmıştır.

XI — *Tarihçe-i aktab* : Konya'da Mevlâna ve ondan sonra o makamda bulunan çelebilerin doğum, meşihat ve ölüm tarihlerini bildiren manzum bir tarihçedir. Bu eser *Nesib Dede* tarafından yazılan manzumeye zeyldir. (1331 — 1913) de Şam'da basılmıştır.

XII — *Tabsıra* : Sadreddini Konevi'nin tasavvufi Farsça eserine tercümedir.

XIII — *Risale* : Aziz Mahmud Hüdâi'nin tasavvufi Farsça حیاة الحیة adlı küçük bir eserinin tercümesidir.

XIV — *Lübb-i fazilet* : Molla Camî'nin,

جاه داری جاهل آسا در سر ای کامل ملام

جاهلست خواهم نه کامل چون ترا جاهلست کام

matlayla başlayan 40 beyitli ve lâfız san'atlarıyla dolu kasidesinin şerh ve izahıdır.

XV — *Üslûb-i mergub* : Nuhbe-i Vehbî ve şerhine Lûgatları kolayca bulmak üzere fihristtir.

XVI — *Fihristi hub* : Tuhfe-i Vehbî ve Şerh-i Hayatî'ye lûgatleri kolayca bulmak üzere yapılan fihristtir.

Ahmed Remzi, hiç boş vakit geçirmemiş mütemadiyen çalışmıştır. Üsküdar kütüphanesinde bulunduğu son on yıl zarfında ise tetebularını büsbütün iletmiş, fihristler yapmış ve tedkik için gelenlere azamî yardımda bulunmayı bir vazife bilmiştir.

Hüseyn Vassaf Şaire aid (1343—1924) te yazdığı *Remzîname* adlı mufassal tercümei-halde diyor ki :

«Gayet zekî, şen ve şâtır, meclis ârâ, fevkalâde kuvve-i hâfızaya mâlik, ihâta-i külliye sâhibi bir nâdire-i hilkattir. Zarîfâne ve nükteperdâzâne lâtifeleri bezmi sohbe revnak verir. İlme, edebe, şi're ziyâde i'tinâsı vardır. Güzel bir kütüphanesi olup âsâr-ı nâdire ile müzeyyendir. Yazdığını bilir, okuduğunu anlar erbâb-ı dâniştendir. »

Ahmed Remzi'nin 11 parça manzumesini örnek olarak alıyorum :

— I —

—Gazel—

Nice meyleyeleyelim âleme sersemcesine
Mâsivâdan geçelim zâde-i Edhem'cesine
Kal ü kil etmeyelim çûn ü çerâdan geçelim
Vâkıf-ı hâl olalım lâl olup ebkemcesine
Kahrına lûtfu gibi âşık-ı tâlib olalım
Zahm-ı tîrin saralım sîneye merhemcesine
Hâline el sunalım cennet-i ruhsârında
Bir günâh işleyelim biz dahi âdemcesine
Edelim bir nice dilmürdeyi *Remzî* ihyâ
Nutm-ı canbahş ile gel İsi-i Meryem'cesine

— II —

Meyl-i bâğ etmez gönül sular mı yok cûlar mı yok
Neş'e-i hâtır mı yok evvelki mehrûlar mı yok
Bir nazarda sayd ü kayd eyler dil-i âvâreyi
Çeşm-i âhûlar mı bilmem dâm-ı giysûlar mı yok
Beççe-i mürğ-i dili pâbest ederdî zülf-i yâr
Âşiyânında piristûlar mı yok mûlar mı yok
Sen de ey sâkî açılmazsın niçin gülzârda
Lâleler güller karanfiller mi şebbûlar mı yok
Va'd-i vaslı kimseye bildirmemekse maksadın
Remz-i ebrûlar mı yok çeşm-i suhangûlar mı yok

— III —

O dilrübâye vuslatı ne isterim ne istemem
Ben âfitâba kurbeti ne isterim ne istemem
Tevangerân-ı âlemin nedense bir huzûru yok
Bakar da hâle serveti ne isterim ne istemem
Visâli var firâkı var safâsı var cefâsı var
Şu dilberâna rağbeti ne isterim ne istemem
Hasedle mümtezic olur bir âferîn işitse de
Sözümdeki belâgati ne isterim ne istemem
Mürîd-i aşk olanların murâdı söylenilmiyor
Bilinmedi hakîkati ne isterim ne istemem

— IV —

— Reşid Âkif Paşa'ya nazire —

Revâk-ı şâmih-i çerhi kıbâba benzetirim
Nümâyiş i harekâtın kabâba benzetirim
Bakıp siyâk u sibâk-ı havâdis-i kevn
Sipihri gayr-ı mücelled hitâba benzetirim
Cihânı, hâl-i cihânı, menâsıbı, ömrü
Hayâle, hâba, serâba, şitâba benzetirim
Ribât-ı köhne-i dehrin ne mümkün i'mârı
Yapılsa da yıkılır bir harâba benzetirim
Tasavvurât-ı emelden elem gelir kalbe
Makasıd-ı dü cihânı azâba beneetirim

Şu dilberâna mahabbet Hudâ'yadır zâhid
Günâh eder anı lâkin sevâba benzetirim
Dirîg-i bûse kılan mâlikân-ı hüsnü fakîr
Zekâtı men'eden ehl-i nisâba benzetirim
O şûh i nâza niyâzı be-kavl-i pâk-ı *Reşid*
« Kibâre arzolunan intisâba benzetirim »
Cenâb-ı âsafa *Remzî* nazîregûluğumu
Hümâ-yi devlete peyrev gurâba benzetirim

— V —

Dide ruh-i dildâre nigâh etmek içinmiş
Dil derde giriftâr olub âh etmek içinmiş
Pâbend-i ser-i zülf edişi gönlümü yârın
Mahkûm-ı yed-i baht-ı siyâh etmek içinmiş
Pir etti beni aşk-ı cevânân-ı serefrâz
Hep tûl-i emel ömrü tebâh etmek içinmiş
Ehl-i dile baş eğdiği gâhî süfehânın
Aldanma serencâmı külâh etmek içinmiş
Kılmış beni Hak afvını ızhâra vesîle
Remzî gelişim kevn günâh etmek içinmiş

— VI —

— Reşid Âkif Paşa'nın gazelini taştir —

« Hırs ı ikbâli bütün zül görürüm »
Taleb-i câhı tese'ül görürüm
Birdir indimde sürûr ile gumûm
« Ne terakkî ne tenezzül görürüm »
« Bende yok benliğime elde medâr »
Vara yoklukta tafaddul görürüm
Nokta-i hâli sevâd-ı melekût
« Cüz'e dikkatle bütün kül görürüm »
« Vech-i Bâkî'ye nigâh eyler de »
Lenterânî'de teemmül görürüm
Bir tecellî ki mezâhirde iyan
« Nakş-ı hemreng-i tehavvül görürüm »
« Hak'kı tesbîh ederim rûz ü leyâl »
Hak'ka her şeyde tevessül görürüm
Görme noksânımı vicdânıma bak
« Ben de zevkimce tekemmül görürüm »
« İtibârât-ı halâikde *Reşid* »
Dehri esbâb-ı tecemmül görürüm
Hâsıl-ı âlem-i kevn *Remzî*
« Kendi hükmümce tahayyül görürüm »

— VII —

— Tazmin —

— Nâzım Paşa'nın hece vezniyle yazdığı bir manzumeye —

Sevinmiş yerinmiş âlicenâbız
Makhûr olsak ta bir olmasak ta bir
« Yıkılmış yapılmış hâne harâbız »
« Ma'mûr olsak ta bir olmasak ta bir »

Zahm-ı hicrân ile yaralı ciğer
Hakikî hâlimiz söyletsen eğer
" Berâberdir bize safâ ve keder „
" Mesrûr olsak ta bir olmasak ta bir „

Zühdü takvâmız mı ukbâya yarar
İlm ü irfân ise kim arar sorar
" İftihâr edecek elde nemiz var „
" Mağrûr olsak ta bir olmasak ta bir „

Geçtik bu âlemin sîm ü zerinden
Bir neş'e duymuşuz aşk eserinden
" Zülfüne bağlıyız hâk-i derinden „
" Mehcûr olsak ta bir olmasak ta bir „

Ne feryâdımız var ne âhımız var
Zannetme başka bir penâhımız var
" Medâr-ı tesliyet günâhımız var „
" Me'cûr olsak ta bir olmasak ta bir „

Bir dilrübâ görsek nazar eyleriz
Tîr-i nigâhından hazer eyleriz
" Nefs ile cihâd-ı ekber eyleriz „
" Mansûr olsak ta bir olmasak ta bir „

Kayd-ı merâtibden gerçi beriyiz
Aşk u mahabbette meydan eriyiz
" Hazret i Molla'nın kelb-i deriyiz „
" Meşhûr olsak ta bir olmasak ta bir „

— VIII —

— Doğum tarihi —

—Doktor Süheyl'in oğlu Ahmed Aydın Ünver'e—

İlâhî muhterem Doktor Süheyl'i
Felekte mazhar-ı her i'tilâ et
Güher târih ile dünyâya Ünver
Cihânı Ahmed Aydın pür zıyâ et

— 1355 —

— IX —

— Ölüm tarihi —

— Şair İhsan Mahvî'nin vefatına —

Mahv olup gitmede bir bir üdebâ vü urafâ
Genc iken uğradı sad hayf bu hâle Mahvî
Nâmı İhsân idi kıl mazhar-ı ihsan yâ Rab
Nâil olsun niam-ı feyz-i visâle Mahvî
Düştü bir bendesi târih Celâleddîn'in
Mahv-ı hestî ederek gitti cemâle Mahvî [1]
16 Şevval 1355

— Farsça gazel —

— X —

خامشی لرزید دردل بر زبان گفتارشد
کوهر معی درخشیدن گرفت اشعار شد

[1] 30 Kâñunuevvel 1936

حسن بر خود جلوه کرد و عشق را باخود بدید
پارشد اقیار شد آزار شد و دلداری شد
ذره از مهر وحدت نافت بر خاک بدن
روح شد دل شد طلب شد عاشق آن یار شد
بر قلب برجست آهم ابر شد بارید آب
قطره شد درشد عرق شد زبور و خدای شد
عشق درد دل وحی شد اسرار شد الفاظ یافت
لنگتها شد متنوی حضرت خنکار شد
نقطه چون تخم از لوح ارل شد در زمین
سبز شد خشکی گرفت و خامه شد سجاو شد
دم زدن از کف و کو مقصود و مزی بودلیک
خامشی لرزید دردل بر زبان گفتار شد

— XI —

— Ali Fakrî'nin Farsça bir gazelini taştir —

« فریاد بکه رسام از قلمه ات نکارا »
« رسوایم از فغانم پنهان و آشکارا »
« چون زلف بر کشودی خال-ورخت نمودی »
« دلرازمین ربودی بازم مده خدارا »
« مادام دل بیارست با این و آن چه کارست »
« از کفر و دین وارست دریافت ماجرا را »
« بارهرو حقیقت لای از وطن مکویید »
« هر چارود دیارست با مهر آن خود آرا »
« من بیدلی کشیدم از قید خود رهیدم »
« بخود بخود رسیدم فهمیدم آشنارا »
« یبر طرفتم گفت هستی نکند ایجا »
« بی جان و تن دودیم تا یابم آن لقارا »
« لعل لبت چو عیسی سرچشمه حیانتست »
« دادم بخضر آتشنه آن چشمه بقارا »
« چون درنفتخت قیوم اکثون چه گونه گویم »
« از مادرین چه داری یک نفع جانفزارا »
« ان لم یکن صبوحی صرفاً من المدام »
« فالدمع لی غیوب سکری بها چهارا »
« صوفی نفاقی و قلم مستی دهد بهشیار »
« درد میکشتم پیایی احیا کنم مسارا »
« مذ صرت فی هوا کم سکراً بلا انتباه »
« اهل العقول عی قداعرنوا فرارا »
« آریخت کردن دل زنجیر کیسوارا »
« نلت به مقاماً فی حلقه السکارا »
« بجاری نغم را لقمان چه چاره سازد »
« حکمت چه کارآید مجنون مبتلارا »
« بادرد پر صفایم چون زنده در فغانم »
« ما کشته هواریم بیرون کن این دوارا »
« زرین طباق عالم بحر تو است ای آدم »
« هرگز ملک ندیده این رتبه اعتلارا »
« از جام بی کم و کیف بیرون زباغ عالم »
« باده یکش دمادم با دلبر دل آرا »
« این عالم ظهورست یک جلوه هم ز نورست »
« در ذرها بدورست در لعل بین مسی را »
« کردات و کر صفا است چندان ز تونه دورست »
« چشم که بی فتورست بیند دروخدارا »
« عارف که در شهودست آزاده قیودست »
« او خودالست بودست گفت و شنید بی را »
« آرا که دل تویی نیست اعداد از احد دید »
« داند چو یک وجودست پر کرده این قضارا »
« آزادی دادند قفری بتو زهستی »
« خود را چرا تو بستی در بند هر جقارا »
« رمزی زنگشته تن زن پوشیده به زنگفتن »
« از دوش خود برافکن چون حافظ این عبارا »

Ah.

Ahmed Reşid (H. Nâzım) — Servetifünun edebiyatının mümtaz şahsiyetlerinden olan Ahmed Reşid, (1287 — 1870) de doğdu. Babası Kângırı mutasarrıfı iken (1298 — 1880) de vefat eden Abdullah Şefik Bey'dir. Büyük babası İzmirli Mustafa Bey, ziraatla iş-tigal eden bir adamdı. (1297 — 1879) da ölen annesi Atiye Huri Hanım'ın babası, Kastamonu defterdarı iken vefat eden Baki efendi isminde bir zattır. Ana tarafından Mollacıkzade ailesine mensub olan *Ahmed Reşid*'in meşhur şair *Leylâ Hanım*'a da bu cihetten karebeti vardır.

İlk tahsilini Çankırı'da yapan Ahmed Reşid, Rüşdiyede okurken babasının ölümü üzerine İstanbul'a gelmeğe mecbur olmuş, Soğukçeşme rüşdiyesinde tahsilini bitirmiştir.

Ahmed Reşid, Mülkiyeye girmek istiyordu. Fakat bu mektebe kabul edilebilmek için on beş yaşında bulunmak lâzımdı. Mektep müdürü onu bir yaş büyük göstermek suretiyle talebe olarak kaydetti. (1301—1883) te Mülkiye'ye giren Ahmed Reşid, zekâsıyla ve çalışkanlığıyla sınıfında temayüz eden bir talebe idi. Edebiyata da heves etmiş ve hocası Recaizade Ekrem'in eserlerini taklid ederek manzumeler yazmağa başlamıştı. Onun ilk şiirlerini, *Gülşen* mecmuasında görüyoruz.

31 Kânunusani 1301 (M. 1885) tarihli ve 1 numaralı *Gülşen*'de " Ahmed Reşid Bey'indir " başlığıyla *Nevha* isminde bir manzumesi intişar etmişti. Şu beyitler, o manzumedendir :

Yetmez mi bu ıztırâb yâ Rab !
Çekmekte gönül azâb yâ Rab !
Yetmez mi bu piç ü tâb yâ Rab !
Sensin dilime meâb yâ Rab !

Düştü gönül işte ibtilâya,
Bir dilber-i hüzn ü gam fezâya,
Derman bul o derd-i bidevâya
Ettim sana intisâb yâ Rab !

Eyler dilimi elemle mâli ,
Gittikçe füzûn edip melâli ,
Etmekte beni anın bu hâli
Vâreste-i şevk u hâb yâ Rab

Gelmez bana eylemekçün imdâd ,
Gâhice gelirse de o bidâd ,
Ettirmek içindir âh ü feryâd ,
Oldum hele pek harâb yâ Rab !

Gülşen mecmuasının başka sayılarında da şiirler neşretmişti. *Recaizade Ekrem*'in ,

Varlığım mahveyledi aşkıyle bir îmânı yok
Avdet etmez fevt olan hürriyyetin imkânı yok

matlı gazelini tahmis eden Ahmed Reşid, bu mecmuada,

Nasıl gelsin bize ol fikr-i pertevbâr nâkâfi
Gelir mi âleme hurşid-i zerrin nâr nâkâfi
Eder ikaz feyzi hep heveskârân-ı irfânı
Denilmez bizlere bahşettiğin envâr nâkâfi
O nûru görmesin isterse ba'z-ı şepkere tab'an
Olur elbet bedîhiyyâta bir inkâr nâkâfi
Letâfetedâd-ı gülzâr-ı belâgatsin ki bî şübhe
Değildir müddeâma yazdığın âsâr nâkâfi
Bizimçin arş pâye kadrini takdîr nâkâbil
Olur medhin için vird ettiğin eş'âr nâkâfi

tarzında bir gazel de yazdı.

Aynı mecmuada (*Sayı 18*) Şair'in ,

Niçin bilmem gülîstanda heman feryâd eder bir kuş
Nasıl bir nutk-ı mübhemdir anı îrâd eder bir kuş
Zemîni, âsümânı, âlemi irşâd eder bir kuş
Edîb olmak için de arz-ı isti'dâd eder bir kuş

bendiyle başlayan manzumesi için şu satırların yazıldığını da görüyoruz :

« Ahmed Reşid Bey biraderimizin fahr-ül üdebâ Hâmid Beyefendi hazretlerinin — Haydпарк'tan geçerken — ünvanlı manzumelerine yazdıkları nazîre-i belîganedir ki bu yoldaki nezâirin en parlaklarından adde-dilse sezâdır . »

Ahmed Reşid, bu şiirleri neşrettiği zaman 15 — 16 yaşlarında idi. Genç bir heveskârın mahsulü olan bu manzumeler istikbal için çok şeyler vadediyordu.

Ahmed Reşid, (1306 — 1888) de Mülkiye'yi on sekiz yaşında bitirdi. Bir yıl kadar muallimlik etmişti. Ufak tefek yazılar neşretmekte de devam ediyordu. Onun *Mizan*'da da bazı yazıları intişar etmişti. (1308 — 1890) da Mülkiye müdürünün tevassutuyla saraya alındı. « Mabeyni hümayun » kâtiblerinden olmuştu. (1322 — 1904) senesine kadar bu vazifede kaldı.

Ahmed Reşid, bu müddet zarfında mütemadiyen okumuştur. Daha mektep sıralarında iken büyük bir gayretle çalıştığı Fransızca'yı lâıykıyla elde etti. Bütün

gayretini Fransız şairlerini tedkika ve garp estetiğine vâkıf olmaya hasretmişti. Yazdığı şiirler de bir tekâmül mahsulü olmağa başlamıştı.

Mektep mecmuasını (1313 — 1895) tarihli 21 nci nüshasından itibaren *Hüseyn Cahid* çıkarmağa başlamıştı. Ahmed Reşid de bu mecmuaya iltihak etti. Hece vezniyle yazdığı bir sone de bu mecmuada intişar etti. Aynı yıl içinde *Servetifünun* mecmuasında da şiirler neşrine başladı. *H. Nâzım* adını ona bu mecmuanın sahibi *Ahmed İhsan* vermiştir.

H. Nâzım *Servetifünun*'da bir takım "musahabe-i edebiye"ler de neşretmişti. Bunlar arasında divan edebiyatı hakkında umumî görüşleri ihtiva eden yazılar da vardı. Şair bu edebiyatın gerilemesindeki sebebi, Arap edebiyatının örnek ittihaz edilmeyip te acemleri taklid etmekte buluyordu.

Ahmed Reşid, artık en olgun eserlerini veriyordu. Dekadan gürültülerinde Cenab gibi, Fikret gibi onun da adı mevzubahs edilmişti. Hattâ *İsmail Safa* neşrettiği bir makalede şunları söylüyordu (*Servetifünun No. : 366, 5 Mart 1898*) :

« ... Ey kaideşinâsân-ı lisan! *Ayın Nâdir*'in, *H. Nâzım*'ın, *Cenab*'ın, *Fikret*'in, *Suad*'ın, *Siret*'in, *Halid Ziya*'nın, *Cahid*'in, *Necdet*'in *Rauf*'un eserlerini tenkid edelim; Selîka-i milliyemize, kavâid i lisâniyemize göre fikrî, lâfzî hatâlarını bulursak gösterelim, fakat inkâr etmeyelim ki bu eserlerde taklîdi mûcib-i terakkîmiz olacak meziyyetler daha çoktur. Her yeni gördüğümüz mevzûun teşbihin, terkîbin ceffelkalem fenâlığına hükümde acele etmeyelim ... »

Filhakika H. Nâzım ve arkadaşlarında muhakkak bir yenilik mevcuddu. Fakat bu şairler, *İsmail Safa*'nın da inkâr edemediği gibi, bir takım garib teşbihler ve terkipler kullandıkları için itirazlara hedef olmuşlardı. H. Nâzım'ın da «Pür tebessümi nevhîz, Pây bendi kesel, bî mecâli cehdü cidâl, garkai kefi târik » gibi tabirleri kullandığı görülüyordu. Fakat bu vadide en çok ileri giden Cenab Şehabeddin oluyordu. H. Nâzım da Cenab'ı müdafaa maksadiyle bir makale neşretti. Bilhas- sa şunları söylemişti (*Servetifünun No. : 280, Yıl 1896*) :

«... Nevresîdegân-ı edeb dediğimiz o erbâb-ı cidd ü ma'rifet arasında yeniliği en ziyâde *Cenab Şehabeddin* Bey iltizâm ediyor, Belki bu iltizamda eser-i ifrat bile gösteriyor. Cenab Bey'e Sembolist deyenlerin iddiâlarını anlamam. Garâbete inhimâki olduğundan bahsedene- lere derim ki : i'tikadımca bu şâirin bazı elfâz ve hayâlâtında görülen garâbet edebiyata hizmet i'tibâriyle en büyük meziyyettir. Hayâlât-ı garîbesinden muvâfık-ı zevk-ı selim olmayanları bulunabilir; Bunlar metruk kalsın. Fakat bazan o garib hayallerin âheng-i imtizâcından çıkan bedâyi'-i rengin edebiyatımızın bahâr-ı nevzuhûruna bir ibtisâm-ı lâtif ilâve ediyor, Bazan da

garib bir hayâl şi'rimizin ufk-ı muhîtindeki zalâm-ı tereddüdü — revnak ve ulviyyetiyle — daha geriye çekilmeğe mecbûr ederek cevlângâh-ı muhayyileye vüs'at veriyor. İşte bunlar nazar-ı i'tibâra alınsın. O garâbet-i hayâlin nasıl bir fazilet olduğu anlaşılır.

... Terakkînin medlûlü düşünülürse edebiyatın terakkîsi efkârın ve bu cihetle elfâz ve terkîbâtın inşîab ve teceddüdüne vâbeste olduğunda şüphe edilmez. Bir şair veya münşinin ibdâ' ve tervic ettiği elfâz, yeniden teşkil ettiği terkîbât-ı lisânın tabîat-ı asliyesine ve ihtiyâcına muvâfıkça kabûl-i âmmeye mazhar olur, değilse metruk kalır. Bundan dolayı kimsenin kimseyi takbîh etmeğe hakkı yoktur. »

Bu şairlerin aleyhine olarak yapılan bu tenkidler, bir müddet sonra *Servetifünuncular* arasında da bir geçimsizliğin belirmesine sebep olmuştu. Onlar da ikiye ayrıldılar. Bir kısmı diyordu ki, biz bazı hücumlara maruz kalıyoruz, birbirimizi haklı veya haksız müdafaa etmeliyiz. Hattâ kendi hatalarımızı gene kendimiz görmeliyiz. Bu hususta ön ayak olan da *Ali Ekrem*'di. *Servetifünun* şairlerini tenkid maksadiyle yazdığı bir makaleyi *Fikret*, tahrif ve ihtisar ederek neşrettiği için kızmış ve *Baba Tahir*'in çıkardığı *Malûmat*'a iltihak etmişti (*Bu hususta fazla tafsilât için Ali Ekrem maddesine bakınız.*) :

H. Nâzım, *Ali Ekrem*'in çok samimî dostuydu. Mabeyinde de vazife arkadaşı idi. O da *Servetifünun*'dan çekildi. Ve *Malûmat*'ta bir takım yazılar neşrine başladı. Bu yazılar arasında bazı tenkidler de mevcuddu. İlk olarak *Tevfik Fikret*'in *Rübabı şikeste*'sini tenkid etti. Fakat bu tenkidinde bitarafliktan ayrılmamış ve ciddî bir münakkid olmaya çalışmıştı. Hattâ tenkidin mahiyeti hakkında neşrettiği bir makalede şunları söylemişti (*Malûmat No. : 284*) .

« Bir eseri tenkid etmek bazan vücûde getirmekten daha müşkil olur. Çünkü bir eserin sâhibi her şeyden ziyâde kendi fikr-i mahsûsuna, kendi hissiyatına tâbidir. Bunda aldanırsa zarar yalnız şahsına âid kalır. Halbuki münakkidlikte bilerek bilmeyerek bir tarafgirlik, bir garaz şâibesiyile yine bilerek yahud bilmeyerek mu- tâlâata sapılırsa bunda evvelâ okuyanların hususiyle okuyanlar arasında inananların, sonra tenkid edilen eserin hukukuna tecavüz edilmiş olur. »

H. Nâzım vücude getirdiği tenkidde *Fikret*'in kudretini inkâr etmemişti; fakat ne de olsa onun *Servetifünun*'dan ayrılır ayrılmaz böyle bir makale neşretmesinde dargınlık hissi muhakkak ki mevcuddu.

Bu iki arkadaştan sonra *Sami Paşazade Sezayî* ile *Menemenlizade Tahir* de *Servetifünun*'dan ayrıldılar. O zaman *Fikret* şöyle bir kıt'a vücude getirdi :

Ah.

Ayın Nâdir hakaret gördü gitti
 H. Nâzım başka hikmet gördü gitti
 Sezâyî fazla hürmet gördü gitti
 Hele Tâhir Bey'in ahvâli ma'lûm
 O Tâhir'le [1] karâbet gördü gitti

H. Nâzım, Malûmat'ta bir hayli şiir de neşretmişti. Fakat edebî neşriyatın siyasî tazyiklerle tatil edilmesi üzerine o da uzun müddet matbuat hayatından uzaklaştı.

(1322 — 1904) ağustosunda Kudüs'e mutasarrıf tayin edildi. (1324 — 1906) kânunuevvelinde Manastır valisi oldu. Kırk beş gün kadar bu vazifede kaldıktan sonra Ankara valiliğine nakledildi. (1326 — 1908) eylülüne kadar orada kaldı. 1 Eylülde Halep valiliğine tayin edildi. Tam bir yıl sonra oradan da ayrıldı. İstanbul'a geldi.

Tevfik Fikret « Mektebi sultanî » müdürlüğünden ve edebiyat muallimliğinden istifa etmişti. *Salih Zeki* müdürlüğe, Ahmed Reşid de edebiyat muallimliğine tayin edildi. Bir buçuk yıl hocalık eden şair, *Nazariyatı edebiye* adlı iki cildlik eserini işte bu sıralarda yazmıştır.

Ahmed Reşid'in bu kitabı talebenin anlayacağı bir vuzuhla yazılmış değildi. Fakat tamamiyle garp sisteminden mülhem olarak vücade getirilen bu edebî san'at eserinin büyük bir kıymeti vardır.

Ahmed Reşid, (1331—1912) de İzmir valisi oldu. Gene o senenin teşrinisanisinde Dahiliye nâzırlığına getirildi. Üç ay sonra Kâmil Paşa kabinası sukut etmişti. Bunun üzerine Mısır'a gitti. Oradan Paris'a geçti. Mahmud Şevket Paşa'nın katli dolayısıyla Osmanlı hükûmeti Ahmed Reşid'i de gıyaben idama mahkûm etti.

Ahmed Reşid Umumî harp yıllarını Cenevre'de geçirdi. (1338 — 1919) da İstanbul'a geldi. (1339—1920) nisanında Damad Ferid'in teşkil ettiği kabinaya Dahiliye nâzırı olarak girdi. Bir ay sonra sulh murahhası sıfatıyla Paris'e gitti. Teklif edilen sulh lâyhasını devletler kabul etmemişlerdi. Muahedeyi imza etmeyi muvafık bulmayarak istifa etti. Ve o zamandan beri siyasî hayattan uzak yaşamak isabetinde bulundu.

Bir müddet *Şehrah* gazetesinde « Maziden - Hâle », adı altında siyasî makaleler neşreden; *Alemdar*, *Rehber*, ve *Yenigazete*'de de aynı vadede yazılar yazan Ahmed Reşid, uzun zamanlardan beri münzevî bir hayat geçirmektedir.

Son yıllar içinde onun bir takım tercümeler yaptığını görüyoruz. 1934 de kurulan « Dün ve yarın tercüme külliyyatı » isimli kütüphanede Fransız klasiklerinin en güzidesi olan *Racine*'in eserlerini dört cild altında tercüme ve neşretmiştir. Lâtin şairlerinden *Virgile*'in *Enèide* isimli meşhur dastanî eserini de iki cild ola-

rak çıkardı. *Corneille*'in eserlerinden seçilmiş beş kitap ile *Homer*'in *İlyada*'sını da Türkçeye çevirmişse de bunlar henüz basılmamıştır.

Ahmed Reşid, Servetifünun şairleri arasında lisanının düzgünlüğüyle temayüz etmiş bir şahsiyettir. Fakat onun Fikret gibi, Cenap gibi devamlı bir şöhret kazandımadığını ve manzumelerinin hafızalarda derin bir iz bırakmadığını görüyoruz. Kendi arkadaşı *Ali Ekrem* de onu ilk olarak şu yolda tenkid etmişti (*Malûmat No. : 268, Yıl : 1900*) :

« ... H. Nâzım pek parlak bir hayâle, müdakkik bir nazar-ı şâirâneye mâliktir. Mahâsin-i tabîat onun zihninde aynen irtisâm eder. Bu mehâsinin âsâr-ı tekerrüründe, şiirlerinde san'at nokta i nazarından nakise bulmak kabil değildir. En karanlık görünen şiirlerinde de erbâb-ı dikkat için vuzûh-ı tâm bulunur. Mevzu'larını mükemmel intihâb eder, levhaları tamdır. Eş'ârı okudukça fikr-i ihâtanın hâssa-i tedkik ile berâber derece-i tecellisine mikyaslar görülmüş olur. Yalnız Nâzım Bey'in bazı eş'ârında hassâsiyet yüksek derecede mevcut değildir. Bir kaç eseri müstesnâ olmak üzere şiirlerinde teessürât-ı rûhaniyesi hiss olunamaz. Dâimâ tedkikat-ı ciddiye ile meşgul bulunduğu için olsa gerektir ki şiirlerine bir tarz-ı mantikî hâkim görünür. İşte bundan dolayı kof bir eseri yoktur. Zâten mevzu'larını ekser buna göre intihâb eder.

Yukarıda hayâl ve histen bahsederken hissini hayâlden tefrik edilemeyeceğini söylemiş idim. Fakat fikdân-ı hisse de kani' değilim, buna kimse kani' olamaz. Bir şiirde hiss ü hayâle kat'i bir derece ta'yîni iktidârının pek fevkında gördüğüm için H. Nâzım Bey'in bazı eş'ârını hissiyât ile mâlâmâl, bazılarını bir dereceye kadar histen âri görüvermekle meziyyet i şi'riyeleri hakkında ciddî hükümler vermektan ihtirâz ederim. »

Edebiyat tarihlerinde de Ahmed Reşid şu yolda tenkid edilmektedir :

İbrahim Necmi Dilmen diyor ki (*Tarihi edebiyat dersleri C. 2, S. 306*) :

« Ali Ekrem Bey'in mabeyin arkadaşı olan Reşid Bey, hadd-i zâtında ilim sahibi, mütefekkir, bir zatır. Şairliği his ve hayal coşkunluklarından ziyade muhakeme ve taklid mahsulüdür. *Valdeme* ünvanlı şi'rin-den başka ciddî bir tesir ilka eden şi'ri nadirdir. Lâkin buna mukabil tedkikat i edebiyesi şâyân-ı dikkat derecede taammuk eylemiştir. »

İsmail Hikmet şunları söylüyor (*Türk edebiyatı tarihi C. 1, S. 1047*) :

« Reşid Bey'in lisanı ciddî, sağlam fakat biraz teşrifatlı cêrêmonial bir lisandır. Bunda da Mabeyin kitabesinde bulunmasının mühimce bir tesiri olmuştur. Nesrinde mantikî bir kuvvet, muhakeme ve tedkika istinad

[1] Malûmat mecmuası sahibi Baba Tahir.

eder bir muvazenet vardır. Fazlaca mahmul ve tekel-lüflü edebî lisana yakışacak inhina ve mülâyemetten mahrumdur. Alekser cümlelerinde lüzumsuz bir uzunluk kısır bir sürükleniş vardır. « Yalnız taht-el-arz mevcûd olan ma'denlerin evvelâ buldukları kusûr-ı mechûliyetten çıkarılarak sonra tecîd ve tasfiye edile-rek istifâdegâh-ı insâniyete girebilmesi için lûtf-i tabiate fikr-i beşerin iltihâkı nasıl lâzımsa tabiatte meknûz olan şi'r-in de üzerindeki ridâ-yi maddiyet sıyrılarak haş-viyat ber taraf olunarak bir cevher-i sâf hâlinde enzâr-ı istifâdeye konulabilmesi için mehâsin-i tabiiyeye muhayyile-i beşerin inzimâmı öyle meşuttur » gibi mü-selsel ve muttasıl cümleleri vardır ki yorucu, sıkıcı ol-duğu gibi fazlaca da soğuk ve kurudur. Ne bediiyatın ruh okşayan incelikleri, ne de tabiatın ve besatetin kuvvetlerine mazhardır.

Reşid Bey, san'at ve meslek itibariyle hakikiyunun meslekine yaklaşmak ister. Nesirlerinde de bu cihete fazla bir temayül gösterdiği açıkça görünür. Malûmatı geniş, tetebbuatı çok bir edibtir. Avrupa üdeba ve şu-arasını tedkik, kendi yazılarında da bazı tesirler bırak-mıştır. Yazdığı şiirlerde asrının ve neslinin gittiği Ro-mantisme yolundan tamamen ayrılamamıştır. »

İsmail Habib ise şu fikirleri serdetmektedir (*Türk teceddüd edebiyatı tarihi* S. 554) :

« H. Nâzım çok yazıyor, fakat kuru yazıyordu. Mıs-ralarında, vezninde belki metanet vardı. Fesahate ri-ayet ediyordu, kendisinde şekil aksaklığı göremiyorduk. Lâkin heyecansızdı, çıkardığı ses kalblere gelmiyordu. Bazı kadınlar vardır; güzel gibi görünür, âza ve eşkâli mütenasiptir, fakat cazibesi yoktur. Soğukturlar, kansız bir beyazlıkla donuk dururlar, H. Nâzım'ın şi'ri buna benziyor. »

Filhakika H. Nâzım, heyecansız bir şairdir. Bir kaç manzumesi istisna edilmek şartıyla onun hemen hemen bütün eserleri kurudur. Gerçi şiirlerinde teknik itiba-riyle eksiklik yoktur. Fakat bu eserleriyle onu kudretli bir şair olarak göstermek imkânı da mevcut değildir.

H. Nâzım, esasen ilmî bir kafaya sahiptir. Ve onun dimağında histen ziyade fikir hakimdir. Bu yaradı-lıştaki bir adamın şiirde büyük bir muvaffakiyet gös-termesi elbette imkânsızdır. H. Nâzım, en büyük zevkı okumadan almıştır. Servetifünun şairlerinin kül-tür itibariyle en kuvvetlisi odur. Okuduğunu hakkıyla anlayan ve hazm eden bir kabiliyete sahiptir. Hattâ tedkik ettiği bir kitabın mündericatını bütün teferrua-tıyla anlatabilir. Bazı sahalarda mütebahhir olacak kadar da meleke sahibi olmuştur. Riyaziyede bile mümâresesi vardır. İşte bu itibar iledir ki şiirlerinde azamî kudret gösterememiş, fakat felsefî görüşle-ri çok kuvvetli olan H. Nâzım, « Nazariyatı edebiye », sinde büyük bir muvaffakiyet göstermiştir. Hattâ bu

eser, *Recaîzade Ekrem*'in vücude getirdiği *Talimi ede-biyat*'tan pek çok defalar kıymetlidir. Onun bu ülkeye bıraktığı en değerli mahsuller, hiç şüphe yok ki salâhiyetli bir kalemle son zamanlarda Türkçeye çe-virdiği eserlerle muallimken yazdığı « Nazariyatı ede-biye », olmuştur.

— I —

— Bir gece —

Orman büyük, ağaçları yüksek, küşâde bâl
Birbirleriyle dâim ederler musâhabe :
Mehtâb parça parça düşer ba'zı yerlere,
Orman, bu hey'etiyle, semâ-yi mükevkebe
Benzer. Öper de nûr-i mehi gizlice zilâl,
İrâs eder o bûse — sirâyetle her yere —
Bir fecr-i nev ziyâ nîgeh-in rengini şebe.

Kuşlar — o handezâr-ı tabiat perileri —
Başlar nisâr-ı nağmeye orman sükût eder.
Rîzân olur yavaşça zemîne o nağmeler
Taktîl edip şemîm-i yâdâr-ı meşceri.
Sevdâ gezer ağaçları altında derbeder.

Tehzîz eder havâyı bu âheng-i nûr fâm;
Bir hüsn-i muhtecib açar âheste bâlini
Elhân-ı işvekâr ile leb ber-leb-i garâm ...
Âheng-i hüsnünün duyarım ben meâlini.

Mektep mecmuası No. 47, Yıl : 1895

— II —

— Hisler —

Nîgeh-i nâz perverin gâhî
Bana bir lâhza in'itâf eyler.
Bûse-i iştiyâk gönlümden
Uçarak hüsnünü tavâf eyler,
Fikrime i'tilâ gelir derhâl.

Leb-i gülrengin'in kenârında
Dolaşan ibtisâm-ı lâhûtî
Beni meshûr-i aşk edip eyler
Hüsnünün mübtelâ-yi mebhûtî
Dolar ol anda kalbime âmâl.

Ka'r-ı leyl-i hayâta rûh saçar
Çeşm-i nâzında pertev-i sevdâ ;
Kapanıp hâke arz-ı hayret eder
Dil-i lertzende-i şebâb sana ,
Belki takdîse de olur meyyâl !

Şemme-i aşk perverin eyler
Beni bir başka âleme i'îâ ;
Sensin ezhâra mutlaka, güzelim,
En güzel bûylar eden ihdâ ,
Hüsne bahşeyleyen bu rûtbe kemâl.

Kuşların nağme-i lâtifesi de
Bence bir dâstân-ı hüsnündür ;
Âsümanda cemâl-i subh u mesâ
Ma'kes-i inbisât ü hüsnündür :
Bunları sensin eyleyen ikmâl .

Görürüm : geh nesîm cür'et edip
Dokunur zülfüne hafif hafif ;
Sen de bahş-ı cesâret eyleyerek

Anı ettikçe, sevdiğim ! taltif
Beni hüzn ü melâl eder pâmâl.
Mevceler pîş-i pâyine atılup
Sana i'lân-ı aşk eder sanırım ;
Dil-i biçârem ıztırâba düşer
Seni ben mevceden de kıskanırım ;
Bulurum vuslatında belki melâl.
Mütehâlif, garîb hislerimi
Sana ta'rif olaydı ger mümkün ,
Görerek iltifâtına lâyık
Beni ihyâ eder idin; lâkin
Çektirir kalbe cûş-i hissiyyât
İltifâtında da cefâ, heyhât !

Mektep No : 51, Yıl 1895

— III —

— Sevdığıme —

Beni ümmîd ile eden lebrîz
Neş'e-i tâze-i cemâlindir,
Gördüğüm sevdiğim bedfaların
Hepsi âgışte-i meâlindir ;
Beni geh leyl-i ye's içinde bile
Okşayan nâzenin hayâlindir.
Yâr-ı pür hande iltifâtımsın ,
Sevdiğim sen benim hayâtımsın !

Gavr-ı mâziye in'itâfında
Doldurur çeşmimi sirîşk-i emel :
Görürüm hâtîrât-ı şâtıramı
Çünkü âlûde-i gubâr-ı adem ;
Yetişip nâzenin hayâlin eder
Beni bir başka âleme mahrem.
Yâr-ı pür hande iltifâtımsın ,
Sevdiğim sen benim hayâtımsın !

Vakt olur bir garîb hiss-i hafî
Beni âzürde-i melâl eyler ,
Giryenâk-i fütûr olur gönlüm ,
Beni te'lîm eder güzellikler.
Yetişip nâzenin hayâlin o dem
Gönlüme başka bir lisan söyler.
Yâr-ı pür hande iltifâtımsın ,
Sevdiğim sen benim hayâtımsın !

Söndürür nûr i nazramı zulmet
Etsem a'mâk-ı rûha sevk-ı nigâh ;
Çarpınır hüzn içinde endişem
Eyledikçe zalâmı istiknâh ;
Yetişir nâzenin hayâlin de
Leyl-i sevdâmı parlatır nâgâh.
Yâr-ı pür hande iltifâtımsın ,
Sevdiğim sen benim hayâtımsın !

Beni ihyâ-yi şevk eden güzelim,
Dildeki aşk ı bîhümâlidir ;
İlticâgâhı fikrimin dâim
Sâye-i zî safâ-yi bâlidir
En güzel iftihâr gönlümce
Hemdemim olmak ihtimâlidir
Yâr-ı pür hande iltifâtımsın ,
Sevdiğim sen benim hayâtımsın !

Mektep mecmuası No. 54, Yıl 1896

— IV —

— Her zaman görülür —

— Hece vezniyle —

Sıyrılıp zulmet açılınca hâver
Parlak bir kakhaha uçar havada;
Denizde, kıyıda, dağda, ovada
Gezinir mâi etekli periler

Yavaş yavaş eser de bād-i seher
Kuşlar sevinir, oynarlar yuvada ;
Otta, ağaçta, toprakta, kayada
Mübtesim bir neş'e telâtum eder

Gece bir balıkçı sabaha kadar
Denizde dolaşır, rızkını arar
Yalınız başına bir kandil ile.

Sabahleyin artık ümîdi biter ,
Eski sandalını sürükler gider,
Etrâfına bir kere bakmaz bile !

Mektep No. 48, Yıl 1896

— V —

— Hâtıra —

Bahâr olunca bulur bir hayât-ı nev eşyâ :
Olur bedâyi'-i hestî cihan cihan peydâ .
O dem letâifi okşar, öper tebessümler ;
O dem mehâsine âguş açıp koşar sevdâ.
Zemîne reng inerek bûya iltihâk eyler ;
Havâyâ bûy çıkıp kesb i reng eder gûyâ.
Şükûfelerden alr tâzelik güzelliğini ;
Sürûda neş'eyi kuşlar o dem kılar ihdâ.
Negamla cilve eder şemmelere, lâtif lâtif,
Nesîm-i aşk ile pür ihtizâz olur enhâ
Sipihre atfedilen nazra tâ cinâna gider
Esîr-i safvetini kesb eder de reng-i semâ.
Bedâyi'-i melekûtu bu hâkdâna saçar
Hıyât-ı şu'le ile mihr-i tâli'-i garrâ .
Döker zemîne nigâhiyle hüzn-i sevdâvî
Gurûba mâil olan neyyir-i semâ peymâ .
Hayâl-i şâiri handân eder safâ-yi seher
Meâl-i şî'ri bile ağlatır zılâl-ı mesâ.

Izhâr eder ol mertebe nâzende letâfet
Kim vakt-i rebîiye denir ahd-i şebâbet !

Şebâb subh i bahârî-i âdemiyyettir ;
Şebâb hande-i nev infilâk-ı hilkattir.
Şebâbı parçalayan bir güneş gibi ümmîd
Gumûm içinde neşât âver-i şebâbettir !
Şebâba nûr-i nazardır ümîd-i istikbâl
Anınla gördüğü hep gülsitân-ı cennettir !
Semâ anın nazarında mesire-i sevdâ
Zemin de haclegeh-i ismet ü mahabbettir.
Nigâh-ı nâziki hüsn-i ezelle hem âguş ,
Hayâl-i tâzesi pür nûr-i feyz-i rahmettir .
Gözünde neş'e-i perrendedir nücûm-i semâ;
Zıyâ-yi berk bile handeden ibârettir !
Tefekkürâtına ilhâm-ı şevk eder hurşid;
Tahayyülâtına meh mûris-i letâfettir,
Çiçekler eyler ana bin hitâb-ı rûhânî
Meâli aşktır, ümmîddir, meserrettir.
Melekler eyler ana ibtisâm-ı sevdâvî ,
Mefâdı revnak-ı âtî-i pür saâdetdir !

İsmetle şebâb oldu da birlikte bedidâr
Bir tâze kızın hâlini etti bana ihtâr .

Şebâb içinde, şebâbın da nevbahârında ;
Hayât-ı tâze zıyâ çeşm-i handebârında ;
Uçardı neşve-i sevdâ fem-i lâtifinden,
Ki nûr-i ismet idi mübtesim kenârında ,
Meâl-i hüsn-i muhayyel denilse lâyıktı ;
Güzeldi her ne bedîdâr ise civârında.
Açardı -zannederim- goncalar şemîmin den
Koşardı şemmeler etrâfına güzârında.
Ederdi arz-ı mahabbet o rûha sanki seher
Açık saçık görünüp vakt-ı inficârında.
Gurûr ederdi de hayrân olurdu kendi bile
Güzeldi tâ o kadar hâl-i iğtirârında.
Vücûd-i nâziki gülhand-i nâz idi, hattâ
Gülerdi reng-i safâ vech-i iğbirârında.
Sarıldı mevt apansız o nâz perverdi
Hayât saklar iken sîne-i mesârında !
Güzelliğin emeli, gençliğin ümîdi idi,
Karıştı zulmete hâk oldu da mezârında

Ben şimdi güzel her ne görürsem anı söyler
Söyler anı kabrinde açan tâze çiçekler!

Servetifünun No. 282, Yıl : 1896

— VI —

— Gül fidanı —

İlk bûse-i sevdâsı gibi penbe ve lerzan
Bir fikr-i affin,
İlk hande-i mahmûru gibi bâri' ü nâzan
Bir subh-i lâtifin;
Ma'nâ-yi terâvîdesi gülnahl-i zarîfin,
Mühtezz ü girîzan,
Her cünbiş-i bâlinde olur bâd-i hafifin
Etrâfına rîzan.
Evrâk-ı safâgüsteri mîzâb-ı tarâvet
Sâkıyle hem âheng ;
Her goncesi handân idi, lebrîz-i şebâbet...
Heyhât! çabuk soldu bu nev neş'e-i bârik
Bir dâ-i fenâ renk
Koymuştu onun cezrine bir nokta-i târik.

Servetifünun No. 287, Yıl 1896

— VII —

— Tulû' —

Deycûr parça parça tahaccür edip azîm,
Sâmit, mehbîb kütleler olmuştu rûnümâ
Rûy-i semâda şu'le-i pür ihtizâz ile
Tâbandı levha levha semâpâre-i besim
Muzlim o kütleler arasında. Derîde bâl,
Pâbeste, bir sehâbe-i yeldâ mümâsile
Düşmüştü ki hayâl
Gûyâ görürdü rahnelerinden hayal meyal,
İbhâm-ı bu'd içinde hayât âver-i zılâl
Büldân ı pür zıyâ...
Cebhe-i ufka bir haffif zıyâ
Bağteten verdi muhteriz bir tâb :
Tıfl-ı nevzâdın ibtisâmı gibi

Rûhperver, lâtif, bî ma'nâ.
Zîr ü bâlâya per küşâ-yi şitâb
Olarak giysüvân-ı târ-ı şebi
Dağıtıp yaptı neş'ezâr-ı zılâl.
Sonra envâr-ı nîm handânı
Sîne-i ebri etti tâbişgâh.
Çeşm-i mahmûr-ı fecr edince nigâh.
Tâb-ı sevdâ meâli ekvânı
Eyledi leb küşâ-yi şevk u delâl ;
Vech-i târikine şebin safvet
Verdi tahfif ile kesâfetini
Rûy-i hâverde penbe, mâi, sefid
Bir tebessüm zuhûr edip şeffâf
Etti lebrîz-i lem'a-i rikkat
Gecenin hadşegâh-ı zulmetini.
Olarak bir güzel şuâ'-i medîd
— Nâzenin, işvesâz, nağmeserâ —
Bûseçîn-i sehâbe-i beyzâ
Etti âfâka handeler ithâf...

Olmuştu âsümân ü zemin vakf ı intizâr
Şevk-ı garâm ile, halecân-ı ümîd ile;
Mîhr-i semâfürûz ü bedâyi' feşân-ı nûr
Birden bire kenâr-ı ufuktan edip zuhûr
Verdi zılâl-i bâkiye-i leyl-i zâile
Bir bûse-i mesâr.

Servetifünun No. 288, Yıl 1896

— VIII —

— Valdeme —

Hani sen ... saçlarımı okşayarak ,
Her gece germi-i bâlinde, beni
Yatırırdın, ısıtırdın .. hani sen !
Nazar-ı şefkatine hande eden
Oğlunun dide-i hâbîdesini
Bûselerle kapatırdın; ancak
O zaman kendin uyurdun da yine
Gece kaç kerre, benimçün tekrâr
Hâb-ı âsûdeni terkeyleyerek ,
Ser-i bâlinime şebâl-i melek
Gibi bir zill-i sıyânet isâr
Etmeden vazgeçmezdin, anne !

Hani ben ... en ufak bir şeyle
Bazen âzürde-i hüzn olsam eğer
Nazar-i şefkatinin bûseleri
Bana bir neş'e ederdi kederi;
Çeşm-i handânına eylerdi eser
Bî sebep girye-i tıflâne bile.
Hani sen ... sıhhatini, râhatını,
Yavrunun neş'e-i ma'sûmu için,
Zevk alırdın edivermekle fedâ ;
Görmesen oğlunu bir gün meselâ
Mütegayyir, müteheyyiçtin o gün ;
O gün örterdi keder safvetini .

Hani sen ... âh unutmam bunu hiç !
Pister-i merke uzandı, bitâb ;
İlticâgâhım olan göğsünden
Çıkıverdi nefesin pür şiven,
Dide-i müşfikin âlûd-i sehâb ,
Rûy-i zerdinde saçım pîçâpîç ,
Müteveccihti semâvâta yüzün ;

Bütün ebvâb-ı bülend-i rahmet
Pişgâhında küşâdeydi, yine
Bana ma'tûf olarak söndü gözün,
Beni tevdî'i düşündün birine
Sen bu âlemden ederken rihlet.

Bu gün reşâşe-i seylâb-ı ömr i mevcâmevc
Atar cebîn-i taab dîdeme kefi tahkîr.
Arar o mevceler üstünde kollarım imdâd,
Fezâda hiçe döner ettiğim derin feryâd;
Yuvarlanır dururum muttasıl zelil ü hakîr.
Geçer, gider ta yanımdan zılâl-i fevcâfevc:
O gölgeler, o hayâlât-ı beste çeşm ü dehen
Ne bir nigâh-ı terahhum, ne bir sadâ-yi elem
Bırakmadan çekilir, dâimâ teceddüd eder,
Ve ben, o gulgule-i seyle vakf-ı sem'-i keder
Eder de serdi-i haşyetle titrerim her dem...
Niçin harâret-i bâlin uzak bu gün benden
Zavallı anneciğim!

Servetifünun No. 406, Yıl 1898

— IX —

— Bir mehtabda —

Âsümânın reşâşe-i beyzâ
Dökülür hande-i kebûdundan
Munbasıt, münşerih bütün eşyâ
O reşâşeyle dâimâ reyyan.

Katarât-ı rakîka-i mehtâb
Sâf ü şeffâf bir sehâbe gibi
Çeker etrâfa bir ridâ-yi serâb,
Doldurur nûr-i sâkiniyle şebi.

Leb-i âheste bûs-i envârın
Lemesât-ı nevâzişiyle deniz
— O hurûşan hayâtı a'sârın —
Hareketsiz, mecâlsiz, sessiz,

Fart-ı « şefkatle » mest-i müstağrak
Yatıvermiş bütün bütün üryan;
Onu nûr-i kamer kucaklayarak
Gösterir bir visâl-i bîpâyan.

Servetifünun No. 440, Yıl 1899

— X —

— Nigâh-ı pür heyecan —

Bütün semâye telâtuamlarıyla neş'e salan
Kesif bir gecenin sine-i siyâhında
Nasıl açarsa savâik bir anda pür heyecan,
Derin, nihâyeti yok bir cihan; nigâhında

O mevcenâk siyah gözlerinde pür heyecan
Derin, nihâyeti yok bir cihan eder ızhâr.
Nasıl nazar düşerek havf ü hayrete o zaman
Kalırsa berk-ı şebefrûza müncezib nâçâr,

Cihân-ı çeşm-i füsunkârının önünde de ben
Bir incizâb-ı müheyyicle, havf ü hayretle
Zebûn olur kalırım... ağlarım meserretle.

Seni çiçek gibi bir verd-i ter gibi severim
Bütün mehâsini birden sever gibi severim;
Yine tavahhuş eder korkarım fakat senden

Servetifünun No. 445, Yıl 1899

— XI —

— Tefekkür-i ülühîyet —

Vecd-i şî'r ü hayâl ile ba'zan
Füşhat-i âsümanda bâl açarım;
Sıyrılır âlem-i alâikten
Uçarım, muttasıl uçar uçarım:

Bir müebbed fezâ-yi bîgaye,
Nice bin kehkeşân-ı dūrâdûr,
Başka bir âlem-i ziyâ sâye
Pişgâhımda dâimâ manzûr.

Yine bir i'tilâ-yi nev bulmak
Emeliyle bülend ü bâlâgir
O fezâlarda muttasıl uçarak
Ararım başka bir cihân-ı esir...

Nâgehan ufk-ı lâtenâhîden
Açılır fecr-i sermedî hande:
Bu tecellî-i kâinât efgen
İştîâl eyleyince, bir ande,

O beyâbân-ı bî hudûd-i ziyâ,
O feyâfî-i pür hurûş-i hayât,
Bütün âfâk-ı nevbenev peydâ
Silinir... Mahvolur bu süfliyyât:

O zaman hîrelerle dîde alil
Münkesir tâb-ı i'tilâ-yi perim
Ka'r-ı girdâb-ı acze doğru, zelil
Düşerim, muttasıl düşer düşerim.

Malûmat No. 281, Yıl 1900

— XII —

— İhtiyar satıcı —

Elinde bir ufak işporta, arkasında küfe;
Olanca serveti bir kaç limon, biraz da çıra.
Satar da hepsini her gün kazancı elli para
Tutarsa açlığa bir çâredir, fakat keyfe?...

— Tütün belâsı da var, ensesindeki o büyük,
Küşâde fem lüle doymaz, çeker çeker ister. —
Bütün muhâceme-i ihtiyâca karşı siper,
Yegâne mâhasal-ı ömrü: beş kuruşluk yük.

Yüzünde pençe-i fakr-ı muannidin eseri,
Omuzlarında sinin-i şikeste pâ-yi herem,
Müdâm hâke bakan gözlerinde dūd-i adem
Lika-yi müşmeizinde gubâr-ı derbederi.

Eliyle boynu muavvec kadîd, cild-i kühen,
Palâspâre, mülevves libâs-ı birengi;
Bütün şedâide ma'rûz o cild-i pür jengi;
Başında koskocaman bir sarık: Bir eski kefen.

Yürür, yürür hatavât-ı müşevveşeyle yürür;
Zebun vücûdunu dendân-ı saht-ı bâd-i şimâl
Ezer, kırar, kemirir; her nefeste bir pâmâl
Eder ve sonra da zerdî-i rûyine tükürür!

Yürür yine o heremdîde bîfütûr-i teab;
Olanca serveti bir kaç limon, biraz da çıra.
Satar da hepsini akşam elinde elli para
Kalırsa şühka-i bitâbı der: Şükür yâ Rab.

Malûmat No. 283, Yıl 1900

Ahmed Rasim — (1280 — 1865) te Fatih'te Sarıgüzel mahallesinde doğdu. Babası, *Bahaeddin efendi*; annesi, *Nevber Hanım*'dır.

Bahaeddin efendi aslen Kıbrıslı ve Mentеше oğullarındandır. Küçükken ailesiyle birlikte Ermenak'e hicret etmişlerdir. Büyüdükten sonra Kıbrıs'ta Posta ve telgraf memurluğu vardır.

Bahaeddin efendi, önce Ermenak'te evlenmiş, fakat memuriyetle İstanbul'a gelirken ailesini boşamıştır. Onun İstanbul'a geldiği sıralarda Nevber Hanım da ilk kocasından ayrılmış bulunuyordu.

Evlâdlık olan Nevber Hanım çok güzel bir kadındı. Beğlikçi Hacı İsmail Ağa'nın oğlu Hacı Sadık Bey'den Yusuf adında bir çocuğu da vardı. Bir gün Nevber Hanım, kendisinin kocasından daha güzel olduğunu söyleyince Sadık Bey kızmış ve kucağından çocuğunu alarak karısını, hanımlarına göndermiştir. İşte bu sıralarda Bahaeddin efendi, Nevber Hanım'ı istemiş ve almıştır.

Bahaeddin efendi memuriyetle Tekirdağ'ına gidince orada tekrar evlenmiş, Nevber Hanım'ı da karınıdaki çocuğu ile hanımlarına göndermiştir.

Bahaeddin efendi, Tekirdağ'daki karısını da bir müddet sonra terkederek Ermenak'e gidiyor. Bu ailesinden Azmî isminde bir oğlu ile iki kızı olmuştur. Orada tekrar evleniyor. Bu kadından da Fevzi isminde bir oğlu oluyor. Daha sonra Şamlı zengin bir kadınla evleniyor. Bundan da ayrılıyor. Kıbrıs'a gidiyor ve orada tekrar evleniyor. Bu kadar çok evlenen Bahaeddin efendi, hiç bir karısını mes'ud edememiştir.

Ufak bir geliri bile olmayan Nevber Hanım ise çok fena bir vaziyette idi. Hanımları gene onu himaye etmişler ve kendisine barınabilecek küçük bir de ev vermişlerdi. İşte Ahmed Rasim bu evde doğdu.

Nevber Hanım çok idareli ve tutumlu bir kadındı. El dikişi dikiyor ve kazancını bu suretle temin ediyordu. Bütün düşüncesi yavrusunu büyütme ve adam etmek olmuştu. Rasim'i okuma çağına getirinceye kadar bin bir sıkıntıya göğüs gerdi.

Ahmed Rasim, önce mahalle mektebine verildi. Fakat yaramaz bir çocuktur. Mektep muhitine de bir türlü ısınamamıştı. Mütemediyen kaçıyor; mahalle aralarında, cami avlularında oyunla vakit geçiriyordu.

Ahmed Rasim kendi hatıralarının birinde şunları söylüyor (*Falaka*) :

« ... Daha küçüktüm. Henüz sekiz, dokuz yaşında vardım. Ana yavrusu. Âh! Anamı pek severim. Benim hem babam, hem de en büyük veliyyetünni'metimdir. Anım el dikişi dikerek beni beslediğini bilirim. Ben afacan. Zavallı kadın, maişetini istilâ eden mihnet-i zarûret arasında komşulardan tekdir işidirdi. Benim için anı azarlarlar. Ya birinin çocuğunu döğërim, ya top oynarken camını kırarım. Mektepten kaçırım. Bir kerre kaçtım mı artık haftalarca gitmem. Gitsem dayak var.

Bu korku beni tiril tiril titretir. Sabahleyin kalkarım. Gûyâ mektebe gidecek imişim gibi hazırlanırım. Sepete yemeğimi koyar, cüz kesemi boynuma takar. Elime iki veya bir bakır onluk verir. Bazan :

— Oğlum! Rasim. Dünyada iki dalım var. Biri sen, biri Yusuf. Fakat o babasının yanında. O zengin. Bak ben fakirim. Oku. Adam olmağa çalış. Yavrum! ben de ölürsem sen sonra sefil kalırsın. Yaramazlık etme. Beni üzme. Ötekenden berikenden söz işittirme. Sonra hırpalanıyorsun. Zaten dayak yemeden kuru kemik kaldın.

Tarzında nasihat verir. Fakat kim dinler. Ben sabî bir müdâhin. Mürâf. Fakat yalnız valdeyi, ceviz oynarken mahalle çocuklarını aldatırım. Hiç hoca kanar mı? O müdhiş falaka, üzeri yağlı gibi parlak duran değnek, tabanlarıma indikçe bana cihanı zindan eder. Okumak mı? Benim yediğim dayaklar hep onun yüzünden değil mi? Şehzade camii havlısından iyi mektep olur mu? Ceviz, topaç, esir almaca, saklanbaç, Vefa'lı çocuklarla kavga, birdirbir, uzun eşek, kaydırak, kızak, kartopu patırdısı ihtiyar kayyım ile alay, mezarlıktaki ağaçlara çıkıp ötekine berikine kozalak atış, macun çevirme, merkepsüvâr olarak meydanda gezme, çukura ceviz atma, çırpma gibi oyunlar varken Amme cüzünü kim bitirir. Ben cami havlısında bu kadar oyun öğreniyorum. Kifayet etmez mi?

Evden çıkar çıkmaz valdeye gösteriş olmak üzere mektep tarafına doğru giderim. Oradan bir tarafa sarp cami havlısına kendimi dar atarım. Akşama kadar oynarım. Yemeğim var. Param da var. Elverir. Cumartesi günleri zenginlik zamanımdır. Zirâ valde hocaya altmış, kalfaya kırk para gönderir. Yirmi de bana verirse tam üç kuruşum olur ki o zaman için büyük bir servettir. Hoca yüzümü görmez ki haftalık alsın ... »

Eniştesi miralay Lâz Mehmed Bey, Ahmed Rasim'i himayesine almış ve ona Yakup Hoca isminde birini muallim tutmuştu. Mehmed Bey'in vefatına kadar bu dersleri takib eden Ahmed Rasim okuma zevkını ilk defa bu adamdan almıştır.

Ahmed Rasim, 12 Haziran 1291 — 1876 da Darüşşafaka'ya kaydolundu. Aynı on yedisinde tamamiyle mektebin malı olmuştu. İlk zamanlarda anasından uzak kalmak onu bir hayli üzdü. Fakat bu ayrılığa da yavaş yavaş alışmıştı. Bu şefkat yuvasında Ahmed Rasim çalışkan bir talebe olmuştu. Edebiyata, riyaziyyeye, Musikiye ve diğer derslere onun büyük bir gayretle çalıştığını görüyoruz.

Ahmed Rasim'in edebiyat ve tarih zevkını uyandıran *Hayreddin Bey*'dir. Bizzat kendisi şunları söylüyor (*Muharrir, şair, edib. S. 17*) :

« Hayreddin Bey, usûl i defteride mâhir bir zât idi. Mektebin defterlerini tanzim ediyor, hesabına nezaret eyleyordu. Merhum *Salih Zeki*'nin sınıfıyla pek samîmi bulunduğunu görüyordum. Günler geçti. Biz de terfi

Ah.

ettik. Bize de aynı samimiyeti göstermeğe başladı. *Şinasi*'yi *Kemal Bey*'i, *Ahmed Midhat* efendi'yi, *Hoca Tahsin*'i, *Ziya Paşa*'yı ... velhasıl kalbur üstüne gelen erbâb-ı kalemi, bunların maksadlarını muttasıl söyler, muttasıl şerheylerdi. Hattâ *Ali Suavi*'yi bile anlattı. Sultan Murad'ın sebeb-i hal'ini, hâkan-ı esbakın gasıblığını, sarayın, hükûmetin mezalimini arada sırada zikrettiği halde bizi yine ketûmiyete alıştırdı. Eski gazetelerden *Bedr*'in, *Muhbir*'in, *Devr*'in nüshalarından getirir, *Kemal*'in şiirlerinden *Vatan* ve emsalini yazdırır, sıkı sıkı saklamamızı tenbih ederdi. »

Edebiyat dersinde de *Fuzulî*, *Nef'i*, *Nabî* ... gibi şairlerin seçme beyitlerini okuyordu. Ahmed Rasim'de şair olmak hevesi de uyanmağa başlamıştı : Bu hususta da kendisini dinleyelim (*Muharrir*, *şair*, *edib*, S. 18) :

« Bir defterim vardı. Ozaman hüsnü hatta da malik idim. Bunda müntahabat yazılı dururdu. En başta *Fuzulî*'nin :

Dil verme gam-ı aşka ki aşk âfet-i candır
Aşk âfet-i cân olduğu meşhûr-i cihandır
Aşk âfet-i cân olduğun andan bilürem kim
Her kimse ki âşıktır işi âh ü figandır

gazel-i meşhûru muharrer idi. Bu gazelin elinden çektiğimi bir ben bilirim, bir de Allah!.. Kaç kerre nazîre söyledim, yırttım. Nazireyi yaparım, bir saat sonra okurum, anlarım ki bir mısra uzun, bir mısra kısaldı.. Nasıl oluyor da onunki dümdüz okunuyor, benimki okunmıyordu! Günler, haftalar bu endişe ile geçiyor, bu endişenin diğer derslere ziyarı dokunuyordu. Benim elimde Radhavs'ın İlâveli lûgat-ı Osmaniye'si, kafiye arar dururum. Bulduklarımı kaydedirim. Meselâ «tâbân» kelimesini intibâb etmişim. Bunu ilk def'a kullandığım zaman beğenirim. İkinci def'a okuyuşumda hissederim ki — fakat nasıl olur da hissederdim bilmiyorum — Bu kelime benim nazîremde mutlaka « taban » gibi okunacak ?

Fakat günün birinde işi kurnazlığa döktüm :

Dil verme gam-ı aşka ki aşk âfet-i candır

mısraımı hece hece üstüne istinsah ettim, şöyle bir u'cûbe hâsıl oldu :

Gel girme dem-i zevke ki zevk hâlet-i andır

Ah bu vesikaları saklayamadım! Ben *Fuzulî*'nin mısraını evvelce üstün, esirelemiş idim. Benimkinin de üstün esiresi onu tutunca mısraımın mükemmeliyetine hükmeyledim. Ne kadar sevindim, ne kadar neş'elendim idi!.. Gençlikte ilk bahtiyar olduğum o andır. »

Ahmed Rasim, zamanla aruz veznini öğrenmiş, eski şairlerimizi tedkika başlamıştı. Bir taraftan da Fransızca'yı ilerletiyor, garp eserlerini okuyup anlamağa çalışıyordu. Yaşı ilerledikçe mektep derslerine de büyük bir ihtimamla çalışıyordu. Yedinci sınıfta dokuz kişi

içinde beşinci olduğu halde, son sınıfın en çalışkan talebesi olmuştu. 20 Haziran 1299 — 1883 te Darüşşefaka'yı birincilikle bitirdi ve Posta telgraf fen kalemine kâtip oldu.

Memuriyet hayatına atıldıktan biraz sonra tesadüfün garib bir cilvesiyle evlenmiş ve Annesine haber vermeden Binbaşı *Bilâl Bey*'in kızı *Sadberk Hanım*'ı almıştı.

Bir tesadüfün yarattığı bu evlenmeyi Ahmed Rasim'in annesi hiç bir zaman hoş görmemiş ve fikrini sormadığı için oğluna kırılmıştı. Ölünceye kadar da gelini ile bir kelime bile konuşmadı.

Ahmed Rasim, bütün gayretini kudretli bir muharrir olmağa hasretmişti. Daha mektep sıralarında iken *Ahmed Midhat* efendi'ye Fransızcadan tercüme ettiği bir parçayı yollamış; fakat bu yazısı neşredilmemişti. Darüşşafaka'yı bitirdikten sonra *Yolcu* adında bir tercüme yaptı. Onun ilk intişar eden yazısı işte budur. Ahmed Rasim hatıralarında şunları söylüyor (*Gecelerim* S. 51) :

« Midhat Efendi'ye olan muhabbetim kadîmdir. Ta mektepten beri severim. O zamanlar neşrettiği hikâyeleri, tarihleri alarak okurum. Mektepte benim kadar ateşli taraftarı yok idi. Gazetede, şimdi hey'et-i tahririye-i edebiyesinden olmakla müftahir olduğum *Tercümanî hakikat*'te mübahasât-ı kalemiyesini gördükçe var kuvvetimle galebeyi anın tarafına sevk ederim. Arkadaşlarımla etmediğim mübahase, münazaa kalmadı. Tokat tokata bile geldik.

Bir kaç defa *Tercüman*'ın kapısına kadar geldim. Giremiyorum. Titriyorum. Utanıyorum. Lamartine'den mi, Hugo'dan mı *Yolcu* sernameli bir şey tercüme ettim. *Tercüman* neşriyat-ı terakkiperveranesi ile benim gibi nevhevesleri canlandırıyor. Ben o makaleyi tamam bir haftada tercüme ettim. Bütün gece önümde diksiyonerler, hokkalar, kâğıtlar dolu olduğu halde düşündüm.

Kolay mı? O makale bütün üdebanın nazarına arz edilecek. Belki on defa yazdım. Bozdum. Cümlelerini değiştirdim. Daha süslü olsun diye kamustan lûgatlar aramağa başladım. Belki yirmi defa valdeye okudum. Zavallı kadın! anlamaz, sade güler. Elim kalem tutmağa başladı. Hiç o, iftihar etmez mi? Ya bendeki kibir! Valdeye gûyâ *Midhat Efendi*'den söz almışım gibi makalenin gazeteye dereedileceğini söyledim. O da mahalle kadınlarının hepsine yaymış.

— Oğlumun yazılarını gazeteler yazıyor.

Demiş. Zaten mektepten çıktığım günden beri o benim parasız dellâlim. Meddahım. Gittiği yerde beni söyleyor, beni medhediyor. Ben farkında değilim. Fesimin içine bir de nüsha dikmiş. Nazar değmesin diye her akşam beni okurmuş. Odama çörek otu, sarmısak gibi şeylerden mürekkebe bir de nazarlık asmış, insan onların her yaptığını hoş görüyor.

Son verdiğim karar üzerine makaleyi beyaza çektim. Güzel bir zarf içine yerleştirerek üzerine, " Midhat Efendi hazretlerine „ cümlesini yazarak yola düzöldüm. Matbaaya yaklaştıkça gene hafvediyordum.

Çare yok. Gireceğim. Fesimi düzeltiltim. Önümü ilikledim. Bir kaç defa öksürdüm. Artık daldım. Dik bir merdiven. Yavaş yavaş çıktım. Merdiven başında bir oda. İçeride sarı sakallı, nazarı mütebessim biri duruyor. Beni hüsn-i kabul etti, kızardım. Bana :

— Ne emriniz var ?

Dedi. Kendimi topladım :

— Estağfirullah efendim! âcizâne bir şey kaleme aldım da Midhat Efendi hazretlerine göndermek isteyorum.

— Veriniz. Biz yollarız.

Zarfı verdim. O zat bir temenna ederek :

— Teşekkür ederiz.

Demesin mi. Bütün hulyalarım baş gösterdi. Makale gazeteye dercedilecek. Teşekkür ederim dedi. Hiç tahattur etmiyorum ki daha okumadan teşekkür ederiz demeklik nezakete mütaalliktir. Ne isel mesruren döndüm.

Akşam eve geldim. Müjdeyi verdim. Yemeği yeyemez odama çekildim. Zaten tercümesini arzu ettiğim « Sehab-ı muzie » bahsine giriştim.

Arada sırada valde geliyor. Daha uyumadın mı diyor. Ne garip sual !

Ben dalmışım. Sabaha müsvedde yetiştireceğim. Ben artık Tercüman'ın hâdimlerindenim. Tamam on üç kâğıt yazdım. Artık beynim yoruldu. Bahis te bitti. Yatağa yattım. Uyuyamam. Yarın Tercüman'da bizim makale görünecek. Kim bilir okuyanlar ne deyecek? Beğenecekler mi? Elbette. Fena olsa gazeteye koymazlar. Of! Sabah da olmuyor. Ben ilk şuaı görür görmez sokağa atılacağım. Saata bakarım. Sekiz. Gene bakarım. Sekiz buçuk. On ikide sabah oluyor. Daha üç buçuk saat var. Tahammül edilir şey değil. Gece yarısı. Ne ile eğleneyim. Patlayacağım. Ne olur? Gazeteden haberdar olsalar da o gece biriyle bana basılan nüshayı gönderseler. Bundan büyük iyilik olmaz.

Bu emel, bu tazyik hevesi, beni sabaha kadar uyutmadı. İlk şua' hücreme girdiği zaman beni uyanık buldu. Fakat emel beni yorulmaktan kurtardığı için sersemlik yok idi. Giyinir giyinmez fırladım.

Ümidim boşa çıktı. Makalem dercedilmemiş. Ben gene me'yus! Cebimdeki müsveddâtı hâmilan matbaaya doğruldum. Yine o tavr-ı tereddüd ile merdivenlerden çıktım. Yine o efendi beni karşıladı.

Yine teşekkür ederiz diyerek kâğıtları aldı. Fakat büyük bir müjde verdi. Bana :

— Efendi hazretleri. Makalenizi beğendiler! dedi.

Ben derhal ye'simi unuttum.

Filvaki ertesi gün bizim « Yolcu » menzil-i maksûda

ermiş idi. Sade o mu? Ben de maksadıma erdim. Ya valde ne oldu? Gazete elinde hane hane gezerek yoruldu. »

Ahmed Rasim'de yazı neşretmek bir ibtilâ haline gelmişti. Ve bu yüzdendir ki memuriyeti de feda etti. Hattâ bu hususta kendisine edilen nasihatlerin hiç birisini kabul etmemişti. Yaradılış itibarile de derbeder olan Ahmed Rasim, kayd altında çalışmaya katiyen alışmamıştı. Bir yıl ve bir kaç aydan sonra vazifesinden istifa etti.

Ahmed Rasim artık tamamıyla gazetecilik hayatına atılmıştı. Tercümanı hakikat'te bir çok yazılar neşretti. Bunlar, ekseriyetle fennî tercümelere aiddi. Bir müddet sonra kitapçı *Arakel*, yeni keşiflere âid bazı kitaplar tercümesini Ahmed Rasim'e havale etmişti. Bunların birincisi olan *Fonograf*, onun ilk tab'olunan eseridir (1885). Bu serinin ikinci kitabı *Alektrikiyeti sakine* idi.

Ahmed Rasim, Tercüman'daki neşriyatına da muntazaman devam ediyordu. Ahmed Midhat'ın takdir ve himayesine mazhar olmuştu.

27 Ağustos 1885 tarihinde neşredilen Tercümanı hakikat'te *Abdülkerim Sabit*'in bir tahmisi intişar etmişti. Bu şiirin altında *Mülâhâza-i gayr-ı edibane* başlığı altında Ahmed Midhat'ın da bir fakrası görüliyordu. Bu fıkrada aslı *Muallim Naci*'nin olan gazel ile Abdülkerim Sabit'in tahmisi ayrı ayrı tahlil edilmiş ve eski tarz yazının zavallılığı gösterilmişti. Muharrir, bilhassa " Tarz-ı edebiyâtımızın terakkiyât-ı zamâneye muvâfık bir sûrete ifrâğ „ zamanının geldiğini de ilâve ediyordu. Bir kaç gün sonra Ahmed Rasim'in bazı tercümeleleri neşrolundu. *Buffon*'dan olan *Bir tezarru'* parçasının altına Ahmed Midhat kendisinin de şu tezarrularını ilâve etmişti (1 Eylül 1885) :

“ Ahmed Rasim gibi kullarını çoğalt ki, bütün elsi-ne i umûmiye ile senâkârlarının seni nasıl tebcil eylediklerini bize işbu tercümeler gibi terâcim-i nefise ile gösterebilirler. »

Ahmed Rasim, tabii ki bu yazıdan büyük bir haz duymuş; hattâ artık tamamıyla tekemmül ettiğine hükmetmişti. Bir yazısında diyor ki (*Ömrü edebî II. S. 56*) :

“ ... Bundan sekiz sene evvel Tercümanı hakikat'te beni takdîrâta boğan bir makalenin iki sene kadar mâni'-i tettebbu' olduğunu bugün kemâl-i nedâmetle itirâf ederim. „

Ahmed Midhat'ın Muallim Naci ile araları açılınca Ahmed Rasim, müşkil bir vaziyette kalmıştı. Çünkü her ikisini de aynı hürmetle seviyordu.

Ahmed Rasim gene bu yıllar içinde *Berk*, *İmdadülmi-dad*, *Envârı zekâ*, *Güneş*, *Gülşen*, *Sebat*, *Hamiyet*, *Sa'y*, *Şafak* gibi mecmualarda yazılar yazdı. Bir taraftan da *Ceridei havadis*'te mütercimlik yapıyordu.

1303 — 1886 da Edebiyatı garbiyeden bir nebze, Cümeli hikemiyei ecnebiye, Cümeli hikemiyei Osmani-

ye gibi küçük küçük eserler de neşretti. *Muallim Naci* nin takrizini de ihtiva eden Edebiyatı garbiyeden bir nebze, *Ahmed Midhat*'a şu yolda ithaf edilmişti:

Saadetli Midhat efendi hazretlerinin huzûr-i âlilerine
Saadetli efendim hazretleri :

Edebiyat-ı garbiyeden bir nebze deye tesmiye ettiğim kitap lehülhamd meydân-ı intişâre çıktı. Nâil-i tahsîn-i sâmilere olursam pek büyük iftihâra mâlik olmuşcasına sevinirim. Eser benim değil, sizin mahsûl-i teşvikimizdir. »

Ahmed Rasim artık hemen her yıl bir veya bir kaç eser neşrediyordu. Bunlar arasında fenne, tarihe âid olanlar olduğu gibi mektep çocukları için de yazılanlar mevcuttur.

Bir aralık Yahudi Alyans mektebinde, bir müddet te Hamidiye — Behram ağa mektebinde hocalığı vardır. Hattâ Behram Ağa'yı mektep açmağa teşvik eden de kendisi olmuştu. Sarf kitaplarının ekserisini işte bu hocalığı esnasında yazmıştır.

1888 — 1891 yılları arasında risale çıkarmak imkânsız bir hal almıştı. Fakat 1891 de gene bir çok mecmuaların intişar ettiğini görüyoruz. *Ahmed İhsan* da *Servetifünun*'u bu yılın martında çıkarmağa başlamıştı. Ahmed Rasim, Ahmed İhsan'ın çocukluk arkadaşı idi. O da bu mecmuaya iltihak etti. Her nevi yazılar yazıyordu. Onun *Leyali ızdırab*, *Meşaki hayat*, *Afife* gibi büyük hikâyeleri ile *Tarihi ticaret* adlı bir seri yazısı bu mecmuada neşrolunmuştur.

Ahmed Rasim, aynı yıl içinde çıkmaya başlayan *Resimli gazete*, *Maarif* gibi mecmualara da yazılar verdi. Bir taraftan da kitapları neşrolunuyordu.

1893 te çıkmaya başlayan *Hazineifünun* ve *Mektep* te de bir takım yazılar neşretti. Hattâ Mekteb'in kısa bir müddet başmuharrirliğini bile yapmıştı.

5 Temmuz 1894 te *İkdam* gazetesi intişare başlamıştı. Ahmed Rasim, bu gazetenin ileri gelen yazıcılarından oldu. Ekseri yazıları imzasız çıkıyordu. İkinci yılının sonlarında *Carmen Sylva*'dan naklettiği *Karpat dağlarında* adlı hikâyesi vardır.

23 Mayıs 1895 te *Malûmat* mecmuası Baba Tahir'in idaresinde intişara başlamıştı. Ahmed Rasim bu mecmuanın belli başlı muharriri oldu. İlk sayısından itibaren «malûmatı üsbuiye» ler yazdı. Onun *Kitabei gam*'ı da bu mecmuada tefrika edilmiştir.

Malûmat, « Hanımlara mahsus malûmat » deye ayrı bir kaç sahifeyi de ilâve olarak veriyordu. Bunların bazılarında Ahmed Rasim, *Leylâ Feride* — *Leylâ Ferid* namıyla de yazılar yazdı. Bilhassa şarkılarından bir kısmını bu imza ile neşrediyordu. Ahmed Rasim, Malûmat kapatılınca ve sahibi hapsedilinceye kadar bu mecmuaya yazılar yazmakta devam etmiştir. Onun bilâhira *Sabah* gazetesinde de çalıştığını görüyoruz.

1896 da *Resimli gazete* şeklini ve münderecatını değiştirerek edebî bir risale şeklinde intişara başlamıştı. *Samih Rifat*, *Vecihi* ve Ahmed Rasim başlıca muharrirleri idi. 21 teşrinisanî 1312 — 1896 tarihli 5 inci

1896 da *Ahmed Rasim* etmişti. *Süleyman Nesib*'e yazdığı bir yazıda şunları söyliyordu (*Ömrü edebî II. S. 58*) :

« .. Ben *Sâât-ı semenfâm*'ın ne olduğunu anlayamazsam kim anlayacak, hattâ Cenab Bey size şerh etmeseydi siz nasıl anlayabilirdiniz? Bu ciheti bırakalım. Bir kerre lisanı umumiyet nokta-i nazarından beraberce düşünelim. Acaba yeni fikir, yeni his, yeni hayal kelimattan mı ibarettir ki teksîr-i istiare ve mecâza riâyetle böyle müşevveş-üt-tefekür olarak ve ifâde edilecek hissi boğarak bir acibe-i hayâliyenin doğduğuna sevinelim. Bâhusus *Sâât-ı semenfâm*, *nây-ı zümürüd*, *şikeste reng-i sefâlet* terâkîb-i âdiyesinin ehemmiyeti nedir ki anların nâtık olacağı fikir ve hiss ü hayal bizce makbûl ve mu'teber bir fikir ve hiss ü hayâl olsun ?.. »

Fakat onun bu hususta bilhassa *Hüseyin Cahid*'le münakaşalar yaptığını görüyoruz. Ahmed Rasim, bir yazısında « Zevk-ı millî ve ifân-ı ümmetin muhassalasına tebaiyet her sahip kalem için mecburîdir » demişti. Hüseyin Cahid, bu sözün manalı gibi görüldüğü halde manasız olduğunu ileri sürerek ona cevaplar verdi (*Bu münakaşalar için Hüseyin Cahid'in Kavgalarım adlı eserine bakınız*).

Ahmed Rasim, *Servetifünuncuların* büsbütün aleyhinde değildi. Onların şık salon edebiyatına muhalefet ediyordu. « Daiye-i taklid » başlığıyla yazdığı bir yazıda bilhassa şunları söyliyiyor (*Pul mecmuası No. 15, 13 ağustos 1314 — 1898*) :

« Edebiyat-ı hâzıra denilen ve « Edebiyat-ı cedîde » ye bir zeyl i mahsûs olarak icâd ve ihtirâ' edildiği dühât-ı şübbân-ı zamâne tarafından iddiâ kılınan tarz-ı nev gittikçe garâbet-i ibtidâyesinden kurtularak dâire i vuzûh içinde görünmeğe başlıyor. Bu eser-i muvaffakiyet her vechile şâyân-ı takdîrdir. »

Aynı makalenin sonunda onun şu fikirleri de serrettiğini görmekteyiz :

« Çerçevesi Fransız, kâğadı Nemçe, mürekkebi Çin, kalemi İran, şekli tasavvuru Frenk, yazısı Türk olan bir şekli edebîye bir milletin tekâmül ve terakkî-i edebîsi nazarıyla bakılamaz. »

Bu münakaşalar uzun zamanlar devam etti. Onun " Muhakematı edebiye, Leyali tettebbu, Müsvedde kırıntıları „ yahud " Ömrü edebî „ başlığı altında bu hususa dair bir çok yazıları intişar etmişti. *Şehir mektupları*'nda da gene bu münasebetle yazılmış bir hayli mizahî yazısı vardır. 1897 de çıkan klasikler me-selesine dair de bir çok yazılar neşretmiştir.

Baba Tahir gene bu yıl içinde Malûmat'ın bir gün-delik nüshasını çıkarmağa başlamıştı. Ahmed Rasim'in de imzalı imzasız bir çok yazıları bu gazetede çıktı. Onun bu yıl içinde *Mecmuai Ebüzziya*'ya da bir çok yazılar yazdığını görüyoruz. *İrtika* gazetesinde ise « Hafta mektupları, icmâli edebî, mülâhaza » başlık-larıyla bir hayli yazı neşretti. Bu esnada yapılan " li-san meselesi, sadelik davası, öz Türkçe şiir yazmak iddiaları „ gibi münakaşa mevzularına dair de ciddi ve-ya mizahî tarzda yazılar yazdı. Her yıl müteaddid ki-tapları da intişar ediyordu.

Artık haklı bir şöhret kazanmıştı. (1318 — 1902) de *Mehmed Celâl* onun hakkında bir de kitap neşretti.

Gerek Ahmed Rasim'in, gerek Mehmed Celâl'in bi-rer fotoğrafını da ihtiva eden bu küçük kitapta muhar-ririn Ahmed Rasim'e kendi el yazısıyla yazdığı şöyle bir mektup vardır :

Birâder-i muhteremim !

Matbûât-ı Osmâniyeye ziyet bahş olan âsâr-ı ber-güzîdene dâir küçük bir eser yazdım : Bu eser-i nâçî-zin neşrine müsâade eder misin ? »

Ahmed Rasim'in de ona gene kendi el yazısıyla yazılmış şöyle bir cevabı görülmektedir :

« Azîzim !

Ben anladım. Kadr-i mesâiyi takdir edenler henüz mevcut. Hakkımda gösterdiğin şu teveccüh-i uhuvvet perverâne buna bir şahid-i celîdir. Teşekkür ederim kardeşim. »

Muharrir bu kitabında Ahmed Rasim'in o tarihe kadar çıkan en değerli eserlerinden kısaca bahsediyordu. Mu-kaddimesinde de bilhassa şunları söylemişti :

1902 de Ahmed Rasim

"Göz yaşları.. Hiç bir za-man olmaz ki, kalemim «göz yaşları l.. » kelimelerini ya-zarken zihnime " Ahmed Ra-sim „ ismi vürûd etmesin. Kendine mahsus bir üslûb-i güzîn ile yazılan bütün eser-lerinde hüsnün girye-i hakîki-sini irâe eden Rasim Bey, son asrın yetiştirdiği muharrirîn i Osmaniye'nin serefrâzânından bir edib-i rikkatperverdir.

O — Bir zamanların şübbânı gibi — hiç bir vakit sâika-i taklîde kapılmamış, teveggulât-ı edebiye ve il-miyesini ikmâlden sonra mühim eserleriyle vakayi' i rûhiyeyi tahlîl etmiştir.

Her kese nasîb olmayan " sâhip meslek olmak „ meziyyeti Rasim Bey'de de tecellî etmiştir. „

Filhakika Ahmed Rasim, yazdığı romanlarına, hikâ-yelerine mahallî bir renk verebilmişti. Onun büyük bir

okuyucu kütlesi vardı. İstibdad devrinin tazyikleri al-tında Ahmed Rasim kadar yazı neşredebilen hiç bir muharririmiz yoktur. Suya sabuna dokunmadan, fakat gene her kesi memnun ederek onun Meşrutiyet yıllarına kadar susmadığını ve susturulmadığını görüyoruz.

Ahmed Rasim, 1908 inki-lâbında *Sabah*'ta çalışıyordu. O sıralarda intişara başlayan mecmualarda da bir çok ya-zılar yazdı. Bir aralık *Hüseyn Rahmi* ile birlikte *Boşboğaz* adlı bir mizah gazetesi de neşretti.

Unumî harp yıllarında *Tasviriefkâr*'da, mütareke se-nelerinde de *Yedigün*, *Zaman*, *Vakit* gibi gazetelerde yazılar *1908 de Ahmed Rasim* yazdı. Son zamanlarda *Cumhuriyet*'te de bir çok makale-ler neşretti.

Yarım asırlık gazetecilik hayatı olan Ahmed Rasim en velûd muharrirlerimizden biridir ve onun bütün ya-zıları can sıkılmaksızın okunabilecek güzelliktedir. O, devrine göre alâka uyandıracak unsurları bulmak ve cazip bir ifade ile yazmak hususunda büyük bir kabi-liyet göstermiştir. Gazete ve mecmualarda onun sık sık yazılarına tesadüf edilmesi de kendisine karşı olan rağ-betin bir neticesi olmuştur.

1912 de Ahmed Rasim

Ahmed Rasim'in yazılarına tesadüf ettiğim mecmua ve gazeteleri harf sırasına göre sıralıyorum ki bunların

çokluğu, elde bulunmayanların da mevcut olması ihtimali düşünülürse, onun ne kadar çok yazı neşrettiği derhal anlaşılır :

Basiret, Berk, Boşboğaz, Ceridei havadis, Cumhuriyet, Davul, Donanma, Envarı zekâ, Eşref, Gülşen, Hacıvad, Hak, Hakimiyeti milliye, Hazineifünun, İkdâm, İrtika, İstisare, Karagöz, Maarif, Malûmat, Mecmuai Ebüzziya, Mektep, Millî mecmua, Musavviri fenn ü edeb, Musavver muhit, Pul, Resimli ay, Resimli gazete, Resimli kitap, Resimli perşembe, Saadet, Sabah, Sa'y, Sebat, Servet, Serve-tifünun, Şafak, Şebab, Şehbâl, Şurayi ümmet, Tarik, Tasviriefkâr, Tercümanihakikat, Türkyurdu, Vakıt, Yedigün, Yeni mecmua, Yeni şark, Zaman.

Ahmed Rasim'in neşredilen kitapları ise, büyük bir yekûn tutar. *Mustafa Nihad*, bu eserlerin mevzularını mümkün olduğu kadar tafsil etmek suretiyle neşrettiği için bunları burada mevzularına göre ve tabii tarihlerini göstermek suretiyle kısaca yazıyorum :

Roman ve hikâyeler :

- 1 — İlk sevgi, S. 101, İstanbul (1307 — 1890).
- 2 — Bir sefilenin evrâk-ı metrûkesi: S. 91, (1308—1891).
- 3 — Güzel Eleni : S. 64, (1308 — 1891).
- 4 — Meşâk-ı hayât : S. 75, (1308 — 1891).
- 5 — Leyâl-i ıztırâb : S. 75, (1308 — 1891).
- 6 — Mehâlik-i hayât : S. 64, (1308 — 1891).
- 7 — Endîşe-i hayât : S. 56, (1308—1891).
- 8 — Meyl-i dil : S. 144, (1308 — 1891).
- 9 — Tecârib-i hayât : S. 84, (1308 — 1891).
- 10 — Afife : S. 47, (1310 — 1892).
- 11 — O çehre : S. 32, (1311 — 1893).
- 12 — Mektep arkadaşım : S. 61, (1311 — 1893).
- 13 — Tecribesiz aşk : S. 92, (1311 — 1893).
- 14 — Nümûne-i hayâl : S. 48, (1311 — 1893).
- 15 — Biçâre genç : S. 49, (1312 — 1894).
- 16 — Sevdâ-yi sermedî : S. 55, (1313 — 1895).
- 17 — Gam-ı hicran : S. 81, (1314 — 1896).
- 18 — Askeroğlu : S. 103, (1315 — 1897).
- 19 — Nâkâm : S. 59, (1315 — 1897).
- 20 — Kitâbe-i gam I : S. 136, (1315 — 1897).
- 21 — Kitâbe-i gam II : S. 112, (1315 — 1897).
- 22 — Kitâbe-i gam III : S. 122, (1316 — 1898).
- 23 — Ömr-i edebî I : S. 240, (1315 — 1897).
- 24 — Ömr-i edebî II : S. 260, (1316 — 1898).
- 25 — Ömr-i edebî III : S. 223, (1317 — 1899).
- 26 — Ömr-i edebî IV : S. 216, (1318 — 1900).
- 27 — Ömr-i edebî : S. 64, (1324 — 1908).
- 28 — Ülfet : S. 68, (1316 — 1898).
- 29 — Sevdâ-yi sermedî : S. 47, (1316 — 1898).
- 30 — Hamamcı Ülfet : S. 76, (1338 — 1922).
- 31 — İki güzel günahkâr : S. 80 + 48, (1338 — 1922).
- 32 — İki günahsız sevdâ : S. 104, (1339 — 1923).

Tercümeler :

- 1 — Ürani : S. 140, (1308 — 1891).
- 2 — İki damla göz yaşı : S. 8, (1312 — 1894).
- 3 — Matilt Laroş : S. 148, (1312 — 1895).
- 4 — La Dame aux Camélias : S. 28, (1313 — 1895).
- 5 — Karpat dağlarında : S. 52, (1314 — 1896).
- 6 — Neşide-i rûh : S. 59, (1317 — 1899). Nureddin Ferruh'la birlikte tercüme etmişlerdir.
- 7 — Mızıkacı Yanko : S. 46, (1316-1898).
- 8 — Ohlan karısı : S. 56, (1318 — 1900).
- 9 — Kaptan Jipson : S. 323, (1320 — 1903). Jules Vern'den tercüme edilmiştir.
- 10 — Madam Hardiber : S. 202, (1321 — 1903). Madame Daniel Lesueur'den tercüme edilmiştir.
- 11 — Asya kumsallarında : S. 324, (1322 — 1905). İsveçli meşhur seyyah Swen Heden'in İçasya'da yaptığı seyahat hatırasıdır.

Hatıralar :

- 1 — Gecelerim : S. 81, (1312 — 1894).
- 2 — Şehir mektupları : 4 kısımdan mürekkeptir. S. 208 + 208 + 160, 1328—1329 (1910—1911).
- 3 — Fuş-i atik I : S. 168, (1340 — 1922).
- 4 — Fuş-i atik II : S. 230, (1340 — 1922).
- 5 — Matbuat hatıralarından Muharrir, Şair, Edib : S. 216, (1342 — 1924).
- 6 — Falaka : S. 153, (1927).

IV. — Makaleler :

- 1 — Külliyât-ı sa'y ve tahrîr Makalât ve musâhabât : S. 320, (1325 — 1907).
- 2 — Külliyât-ı sa'y ve tahrîrden Menâkib-i İslâm I : S. 332, (1325 — 1907).
- 3 — Külliyât-ı sa'y ve tahrîrden Menâkib-i İslâm II : S. 360, (1326 — 1907).
- 4 — Tarih ve muharrir : S. 191, (1329 — 1910).
- 5 — Romanya mektupları : S. 180, (1332 — 1916).
- 6 — Eşkâl-i zaman : S. 208, (1334 — 1918).
- 7 — Cidd ü mezah : S. 224, (1336 — 1920).
- 8 — Gülüp ağladıklarım : S. 248, (1340 — 1924).
- 9 — Muharrir bu ya ! : S. 416, (1927).

V. — Tarihler :

- 1 — Resimli ve haritalı Osmanlı Tarihi : 4 ciltten mürekkeptir. Hepsi 2276 sahifedir. 1910 — 1912 yılları arasında basılmıştır.
- 2 — İki hatıra üç şahsiyet : S. 21, (1332 — 1916).
- 3 — İstibdattan hâkimiyet-i milliyeye I : S. 287, (1342 — 1924).
- 4 — İstibdattan hâkimiyet-i milliyeye II : S. 168, (1342 — 1924).
- 5 — İlk büyük muharrirlerden Şinasi : S. 160, (1927).

VI. — *Muhtelif kitaplar :*

- 1 — Bedayî-i keşfiye ve ihtirâât-ı beşeriyeden Fonograf : S. 15, (1302 — 1885).
- 2 — Elektrik-i sâkine : S. 44, (1302 — 1885).
- 3 — Edebiyât-ı garbiyeden bir nebze : S. 94, (1303 — 1886).
- 4 — Cümel-i hikemiye-i ecnebiye: S. 128, (1303—1886).
- 5 — Cümel-i hikemiye-i Osmaniye: S. 64, (1303—1886).
- 6 — Elektrik : S. 104, (1304 — 1887).
- 7 — Cizvit tarihi : S. 34, (1304 — 1887).
- 8 — Tarih-i muhtasar-ı beşer : S. 71, (1304 — 1887).
- 9 — Terakkiyât-ı ilmiye ve medeniye: S. 71, (1304-1887).
- 10 — Teşekkül i cihan : S. 72, (1304 — 1887).
- 11 — Eski Romalılar I : S. 76, (1304 — 1887).
- 12 — Eski Romalılar II : S. 51, (1304 — 1887).
- 13 — Garâib-i âdât-ı akvâm: S. 124, (1304 — 1887).
- 14 — Arapların terakkiyât-ı medeniyesi: S. 128, (1304-1887).
- 15 — Ezhâr-ı târihiye : S. 51, (1304 — 1887).
- 16 — Hazîne-i mekâtib veyahud mükemmel münşeât : S. 346, (1307 — 1889).
- 17 — Tarih-i ticâret :
- 18 — Borjyalar :
- 19 — Hanım : S. 158,

VII. — *Mektep kitapları :*

- 1 — Yeni usul sarf-ı Fârisi: S. 68, (1306 — 1888).
- 2 — Küçük tarih-i İslâm : S. 178, (1306 — 1889).
- 3 — Küçük tarih-i Osmanî I : S. 56, (1306 — 1889).
- 4 — Yeni usul sarf-ı Farisî : S. 71, (1307 — 1889).
- 5 — Osmanlı tarihi : S. 83, (1307 — 1890).
- 6 — Hesab-ı tedricî : S. 70, (1307 — 1890).
- 7 — İmlâ-yi Osmanî : S. 46, (1307 — 1898).
- 8 — Yeni usul muallim-i sarf II : S. 100, (1307—1889).
- 9 — Mübtedî
- 10 — Sarf-ı ibtidaî : S. 27, (1308 — 1891).
- 11 — Küçük tarih-i Osmanî II : S. 56, (1310 — 1893).
- 12 — Hesap kitabı I : S. 80, (1310 — 1893).
- 13 — Hesap kitabı II : S. 79, (1313 — 1896).
- 14 — Amelî ve nazârî ta'lîm-i lisân-ı Osmanî : S. 223, (1312 — 1895).
- 15 — Sarf-ı ibtidaî : S. 31, (1312 — 1894).
- 16 — Küçük hıfzussıhha : S. 94, (1312 — 1894).
- 17 — Elifba : S. 44, (1320 — 1903).
- 18 — Elifbadan sonra : S. 32, (1320 — 1903).
- 19 — Amelî ve nazârî ta'lîm-i lisân-ı Osmanî : S. 247, (1323 — 1905).
- 20 — Yeni usul muhtasar Sarf-ı Türki : S. 70, (1325-1907).
- 21 — Yeni usul Muallim-i sarf II : S. 120, (1327—1909).
- 22 — Yeni usul Muallim-i sarf III : S. 232, (1329—1911).
- 23 — Yeni usul Sarf-ı Farisî : S. 112, (1327—1909).
- 24 — Yeni usul Sarf-ı Farisî : S. 64, (1330 — 1912).
- 25 — Resimli Küçük tarih-i Osmanî : S. 64, (1331-1913).
- 26 — Yeni Sarf dersleri II : S. 118, (1340 — 1924).
- 27 — Doğru usul kıraat III : S. 143, (1927).

Ahmed Rasim bir hayli şiir de yazmıştır. Onun ilk defa olarak iki manzumesi, *Leskovikli Hayreddin Nedim* in *Cenap Şahabeddin*'le birlikte neşrettiği *Sebat* mecmuasında çıktı. Bu şiirlerden biri,

Geldi vatan yâdına
Ağladım evlâdına

nakaratiyle biten *Vatan* adlı uzunca bir manzumedir (*Sebat* No. 6, 11 Haziran 1302 — 1886).

Aynı yıl *Gülşen* mecmuasında da *Kumru ile Yolcu* isminde bir şi'ri intişar etti. Daha sonra *Mektep*, *Hazineifünun*, *Maarif*, *Malûmat* gibi mecmualarda da Bazı manzumeleri çıkmıştı.

Önce muhtelif gazete veya mecmuada tefrika edilen ve sonra kitap şeklinde basılan *Kitabei gam*, *Ömri edebî* ve *Şehir mektupları* gibi eserlerinde de bir kaç manzume görülmektedir.

Ahmed Rasim, (1309 — 1893) de yazdığı şiirleri bir araya getirmiş ve bu mecmuaya *Âsar-ı hayal* adını vermişti. *Hazineifünun*'da şöyle bir yazıya tesadüf olunuyor (*Hazineifünun* No. 28, 6 kânunusani 1309-1893):

“ Serâmedân-ı muharririnden Ahmed Rasim Bey'in derdest-i tab' olan *Âsar-ı hayâl* ünvanlı mecmûa-i eş'ârı hakkında şâir-i zî irticâl *Mehmed Celâl* Bey tarafından inşâd edilen takrizdir :

Bahseylemek isterim bugün ben
Gözyaşlarının serâirinden
Bir göz yaşı bahr-ı bikerandır
Bir jâlede bir deniz nihandır
Şâirce değilse de mukaffâ
Bir gözyaşı şi'rdir musaffâ
İntâkının olmaz ihtimâli
Bir rûhun olur lisân-ı hâli
Bir kerre düşün, değil mi şebnem
Çeşm-i sehere sirriş-kî mâtem
Bir katre tebâhür eylemişken
Bir âşkanın teessüründen
Olmaz mı o katre şi'r-i nât-k
Ta'bir değil midir muvâfık ?
Bir gözyaşıdır bütün bu ebhâr
Bir gözyaşıdır bütün bu enhâr
Hissimde yanılmam, oldu pinhan
Bir gözyaşının içinde tûfan
Maksad şu meâlî söylemektir :
« Bir gözyaşı bir deniz demektir »

*
*

Râsim! Sana sadhezâr tahsîn
Gözyaşların etti şi'ri tezyîn
Nesrin ne hazin bir ağlamaktır
Şîrin ne derin bir ağlamaktır !
Efkâr-ı lâtif-i âşkanen
Âsâr-ı hayâl-i şâirânen
Gösterdi bu asra şanlı bir genc
Bir nâdire-i zekâ suhan senc
Bir cezbeli muktedir muhurrin
Bir şâir-i sâhib-ül-meâsir

Şâyân olur ol güzel eserler
Müstakbeli etse gark-ı zîver
Reşkâveri oldu mâhitâbın
Giryende « Leyâlî ıztırâh » ın
En doğrusu görmemişim evvel
Bir şi'r « Afife » den mükemmel
Te'mîn ederim olur hüveydâ
Her bir eserinde başka sevdâ
Âsâr-ı hayâline, birâder !
Dinler şunu i'tirâz edenler :
« Engüşt-i hatâ uzatma öyle »
« Beş beytine bir nazîre söyle ! »

Âsarı hayal'in tab'edildiğine dair bir kayda rastlamadım. Fakat onun mecmualarda intişar eden manzumeleri bile gene epeyce bir yekûn tutacak kadar çoktur.

Ahmed Rasim, hemen her vadide şiir yazmıştır. Bizzat kendisi bu hususta şunları söylüyor (*Muharrir, Şair, Edip, S. 116*) :

« ... Gazel, Kıt'a, Şarkı, müstezad, kaside söylediğim gibi alafranga tarzda, serbest kafiyeli, hattâ şeklen veznen değişik, indî tarzlarda, kâh sone, ditiramp usulünde manzumeler de beceriyor, fakat bu son şekildedekileri neşredemiyordum. »

Filhakika Ahmed Rasim, bilhassa Divan edebiyatı tarzında bir hayli manzume vücade getirmişti. Türk şairleri içinde en çok *Fuzulî*'yi seviyor ve onu taklid ederek bazı gazeller de yazıyordu. Bu büyük şair hakkında neşrettiği bir makalede diyor ki (*Hazineifünun No. 27, 30 kânunuevvel 1309 — 1893*) :

« ... Ben Fuzulî'yi ezberleyemem. Okurken muttasıl düşünürüm. Düşündükçe müteheyyic olarak kalırım. Hâfizam andan hazzettiğini acz-i müteessirâne ile istat ediyor. Anı tanzire kalkışırım. Gazel, bu vâdi-i teng beni sıkır, büyük manzumelere teşebbüs usandırır. Fakat ne çâre? Fuzulî'nin « belâ » dediği histen bende de biraz var. O pîşdâr, ben mütereddid bir peyrev, yorgun, fikren müstağrak bir şakirdi. Rûhum anıla incizâb eder. Ben bu mücâzebeye tutulduğum zaman anı tanzire kalkışırım. »

Ahmed Rasim, başka şairlerle müşterek manzumeler bile yazmıştır. *Hazineifünun*'da «Nakarâtı sermuharrimizin olmak üzere mûmâileyhle Ahmed Rasim ve Celâl Beyler tarafından müştereken ve irticâlen tanzim edilmiştir,, başlığıyla şöyle bir şarkı kayıtlıdır (*Hazineifünun No. 52, 23 haziran 1310 — 1894*) :

Râ. — Azalmaz meyl-i sevdâsı azalmaz
R. — Kocalmaz tâzedir gönlüm kocalmaz
C. — Perî peykerlere bigâne kalmaz
Kocalmaz tâzedir gönlüm kocalmaz
C. Bana insâf edin ey bî bedel siz !
Ra. Hayâtım geçmesin aslâ güzelsiz
R. Olur mu lezzeti ömrün emelsiz ?
Kocalmaz tâzedir gönlüm kocalmaz

R. Efendim, nevcivânım, dilşikârım
Ra. Hazânımda benim sensin bahârım
C. Seni sevmekte yoktur ihtiyârım
Kocalmaz tâzedir gönlüm kocalmaz
C. Dem-i pîride geldim ilticâye
R. Beni bir kerre lûtf el kıl himâye
Ra. Delîl olsun sebâtım müddeâye
Kocalmaz tâzedir gönlüm kocalmaz

Maamafih Ahmed Rasim yalnız eski vadide manzume yazmakla kalmamış, teceddüd şairlerini de taklid ederek bazı şiirler kaleme almıştır. Onun mizahî bazı manzumelerini de *Şehir mektupları*'nda buluyoruz. Fakat Ahmed Rasim'in en ziyade şarkılarıyla şöhret kazandığını görmekteyiz. Bu şarkıların bir araya getirilmiş bir kısmı bugün *Darüşşafaka* kütüphanesinde yazma bir cild içinde mevcuttur. 133 beyitli 53 şarkıdan ibaret olan bu şiirleri onun bizzat kendisi bestelemiştir.

Ahmed Rasim daha mahalle mektebinde okurken musikiye heves etmiş ve bir takım ilâhiler bellemiştir. Şair bu temayülünü, hatıralarında şu suretle anlatıyor (*Falaka, S. 48 — 50*) :

« Mahalle mektebinde iken hoca gittikten sonra kalfa onun yerine geçer ilâhicileri karşısına alır gelsin meşk ...

Mutrîba dahil olmayan bizlerde de kulak dolgunluğu hasıl oluyor. Hiç unutmam daha ilk günü açıktan ilk musiki dersi aldım. Filvaki ne okuduğumun farkında değilim. Amma makam hoşuma gitti ve ısındımdı. Ben zaten evde de ağızdan kapma şarkı okumakla Dilefza'yı misafir kızları kendime yalvartırdım. Hele büyük halama ne zaman gitsem merhum beni karşısına alır o vaktin sokak sokak en ziyade şâyi olan şarkılarından,

Bana şimdi cihan beytülhazendir

nakaratlı şarkıyı okutturur ağlardı. Halbuki ben yalnız okurdum. Ne manasını bilirdim ne de makamını, bir dinleyişte çıkaramasam ikincisinde hiç olmazsa zemini çıkarırdım. O gün ilâhicilerin okuduklarını, teganni nokta i nazarından çıkarmış gibi oldum. Kalfa gür, müesir, Davudî sesli idi. Bundan maada benim çıkardığım ilâhi müteaddid defa okundu. Güfte « gel ,, ile başlıyor, ortasında bir « ateş ,, sonra da bir « yok ,, ile bitiriyordu.

Azattan sonra evde mırıldandım, sabahleyin yine tekrar ettim. Güfte yok. Olsa hissettim ki okuyacak gibiyim. Elhasıl hafta sonunda idi ki açıktan dinleyip soruşturmak ile anladım ki :

Gel vücûdun âteş-i aşk-ı Habîbullah'a yak

Bu kadar kâfi.

Artık evde sokakta « Gel vücûdun ,, ... O zaman.

larda mektepli bir Şark çocuğunun yegâne hürriyet-i tekellümü bu ilâhiler ile avam ağız türkü, şarkılardan ibaretti. Bu hevesle ben de ilâhici olmak isteyordum. Fakat Mushaf'a değilse de hiç olmazsa Tebareke'ye çıkmak yahud üstün esire ile yazılı ilâhi mecmuasından heceleyerek okuyabilmek şarttı. Halbuki ben daha Ebced'e gelmemiştim. Gelmemiştim amma Ebced'i tanıyor, hattâ ondan maadasını ezbere su gibi biliyordum.»

Ahmed Rasim, Darüşşafaka'da iken hocası meşhur *Zekâi Dede*'den azamî istifade etti. Hattâ Zekâi Dede oğlu kıymetli musikişinas *Bay Ahmed*'in rivayetine göre, mektebi bitirdikten sonra da bu büyük üstadın bir çok besteler, nakışlar öğrenmişti. Güzel bir sese de sahip olan Ahmed Rasim, besteler vücade getirmek merakına da düştü. Yaptığı şarkıları, önce Şehzade başındaki Fevziye kıraathanesinde meşhur *Vasil'e* kemanla çaldırıldı. Bu kahveye o devrin en maruf bestekârları geliyordu. Eser, takdir gördükten veyahud üzerinde bizzat kendisi bazı değişiklikler yaptıktan sonra neşredilirdi.

Ahmed Rasim'in vücade getirdiği bu kıvrak nağmeli bestelerde bir hususiyet vardır. Klasik Türk musikisinin bir çok parçaları ile Anadolu türkülerinden bir haylisini öğrenmesinin bu hususta büyük tesiri olmuştur.

Ahmed Rasim, saz şairleriyle de temas etmiş ve onlardan destanlar, maniler, divanlar öğrenmiştir. Onun bu sahadaki vukufunu *Millî mecmua*'da neşrettiği makalelerinden de öğrenmekteyiz.

Bayan Melâhat Sonat, Ahmed Rasim için vücade getirdiği etüdde diyor ki:

« 1326 — 1910 da oğlu Mazlûm Bey Kayseri'de muallim imiş. Tatil için İstanbul'a gelirken yanında bir hademesini de beraber getirmiş. Bu adamcağız gayet iyi bağlama çalarmış. Ahmed Rasim Bey bunu oğlundan öğrenince adam gidinceye kadar üç ay ona her gün bağlama ile halk türküleri çaldırır ve dinlermiş. »

Şurasını da unutmamalıdır ki Ahmed Rasim'i yalnız şairleriyle, besteleriyle, roman ve hikâyeleriyle hattâ tarihleriyle tedkik edecek olursak, Türk edebiyatı ve musikisi

tarihinde ona ancak vasatta bir mevki vermek kabil olabilir. O, şairlik itibariyle *Müstecâbizade İsmet*, *Andelib* gibi şahsiyetlerin seviyesindedir. Musiki sahasında da kudretli bir san'atkâr olarak gösterilemez.

Ahmed Rasim'in romanları teknik itibariyle kuvvetlidir. Ve onun bu nevi eserleri *Ahmed Midhat*'inkilerden daha mütakâmidir. *Hüseyin Rahmi*'nin eserlerinde gördüğümüz çeşni onda da vardır. Fakat müşahedeleri kuvvetli olan Ahmed Rasim'in buna mukabil etrik kabiliyeti eksiktir. Bu cihettedir ki onu bu nevi eserleri ile Türk edebiyatının en kıymetli romancıları arasında göstermek kabil değildir.

Ahmed Rasim tarihî eserler de kaleme almıştır.

Fakat onu bu eserleriyle metod sahibi bir müverrih olarak göstermek te mümkün değildir. Dört cildlik Osmanlı tarihinde faide olarak gösterdiği haşiyeler kıymetli olmakle beraber, bugünkü tarihçilik zihniyetiyle onun yazdığı bu nevi eserlere büyük bir kıymet vermek imkânsızdır.

Tarihî eserlerini daha ağır başlı bir üslûpla yazan Ahmed Rasim'in romanlarında da, musahabe ve fıkralarında da en bariz olarak görünen hususiyet üslûbtur. Ve şahsî olan bu üslûbun orijinalitesi hareketli bir nesir oluşundadır. Şahıslar arasında yaptığı muhavereler hakikî konuşmalardan farksızdır. Bunlarda hiç bir sun'ilik göremiyoruz.

Ahmed Rasim'in yazıları

âdeta birer tablo olacak kıymettedir. Her hangi bir hadisenin en karakteristik noktasını kavrayabilmiştir. Onu ebediyen yaşatacak eserleri bilhassa hatıralarıdır. Müşahede ve hafıza melekesi hayret edilecek derecede çok kuvvetli olan Ahmed Rasim'in bu nevi eserleridir ki ona Türk edebiyatı tarihinde çok mümtaz bir mevki verdirmiştir. Ve yıllar geçtikçe onun bu nevi eserleri bütün bütün kıymet bulacaktır. Bu eserlerin ehemmiyeti, zamanla daha çok takdir edilecek; içtimaiyatçıların, Tarihçilerin, Folklorla uğraşanların en fazla müracaat edecekleri menbalar bunlar olacaktır. Hatıralarını çok vâzih bir lisanla ve samimî bir eda ile tesbit eden Ahmed Rasim'in bu nevi eserleri bugün nasıl ki zevkle okunuyorsa yarın da aynı zevkle okunacaktır.

Ahmed Rasim

Ahmed Rasim o kadar şahsiyet sahibidir ki, muarız olanlar bile onun kudretini sonradan tasdika mecbur olmuşlardır. Edebiyatı cedidecilere en çok itiraz edenlerden olduğu halde o, gene bu edebiyatın büyük şairi *Cenap Şahabeddin* tarafından şu yolda takdirler görmüştür (*Servetifünun* No. 1526, 12 teşrinisani 1341—1924) :

“... Ehl-i dil ve kıymet âşinâ kariler için seneler ve senelerce İstanbul matbuatının tebessüm-i yevmisi o oldu. Ona, mahlû’ pâyitahtımızın en velûd mübdi’-i şetâreti, denilebilir. Onu tanıyanlar bir varaka-i matbu’ada imzâsını görür görmez, daha yazısını okumadan tebessüm ederler. Sözlerinin mâyesini en müciz ta’rif eden *Cidd ü mezah* terkibidir ki kitaplarından birine ünvan ittihaz etmişti. Cidd ü mezâhı o bir halîta-i bedîa hâlinde bize fart-ı semâhatle sunmaktan yorulmadı. Her yazısında gill ü gıştan o kadar âzâdedir ki okuyanlar muharririn kalbi ve rûhu ile biraz konuşmuş gibi olurlar. Onun bilhassa i’lân-ı meşrûtiyetten beri neşrettiği makaleler her türlü tekellüfden müberrâ, sâf bir ihlâsa müstenid, en eski ve en iyi ma’nâsıyla rindâne bir musâhabedir, o makalelerde muharririn çok zengin mahzûzât-ı dimâgiyyesi ile necîb ve kalender hissiyatını heman çırıl çıplak denebilecek bir lâübâllikle matbû’ görürüz. Ben kendi hesabıma Ahmed Rasim Bey’in yazılarını yalnız lezzetle değil, hem büyük bir lezzet, hem de derin bir hayrâniyetle okurum : Yâ Rabbi, o ne kadar külfetsiz san’at ve ne tükenmez hazine-i ma’lûmat... Bazıları pul yahud kartpostal koleksiyonu edinir, Ahmed Rasim’de de öyle deyeceğim ki, büyük bir “ yakası açılmamış fıkralar » koleksiyonu var. Onu her okuyuşunuzda sanırsınız ki artık bu satırlar ondaki hâtîrât dağarcığının son kazıntısı olmak gerektir. Ertesi günkü makalesi aldandığınızı size anlatır. Ve nihayet benim gibi kani’ olursunuz ki Ahmed Rasim hiç kesilmeyecek ve kurumayacak bir servet-i fikriye ırmağına tasarruf ediyor.

.. Çoğumuz bilgimizden ziyade yazdığımız halde o bildiklerinin yalnız küçük bir kısmını neşretmiştir. İlmine güneş derseniz neşriyatına bir avuç kıvılcım demelisiniz. Kudemânın ayaklı kütüphane tabirine aramızda ondan ziyâde liyâkat göstermiş bir kimse tanımıyorum..

Hoş başladığı sözü hoş yaşatır ve hoş bitirmeği bilir. Evsâf-ı bedîiyeye riayeti kadar da hakîkate hürmeti görülür; Ne kadar galeyanla yazsa hulûs ve samimiyetten ayrılmaz. Nefsülemir onun makalelerinde vâkıâ zarif tehekkümler, zengin fikirler ve ince intikadlarla az çok süslenir, fakat dâimâ tahriften masûm kalır. Rasim’in karikatürlerinde bile doğruluk ve hayırhahlık menâzırı hâkimdir. Zarâfeti fikr-i selîm ve edeb-i lisan çerçeveleri içinde yaşar. Hiç bir nekresinde âhıra karşı taşkınlık gösterdiği yahud kendisince hakikat tanıdığı şahsı bir ihtirâsına fedâ ettiği

görülmedi.

Mnhterem meslekdaşımızın gayet uysal bir rûhu vardır : Kötüler, yalancılar, riyâkârlar ve can sıkıncılar müstesnâ olmak üzere her kesle düşer kalkar ve her muhît ile az çok uzlaşır...

... Ahvâl-i a’sâr ve ahvâl-i kâinât gibi ahvâl-i rûha da âşinâdır. Belki yalnız kendi kıymeti müstesnâ olmak üzere her kıymeti takdir eder ... »

Onun en büyük takdîrkârlarından olan *Ali Canip* te “ Muharrir buya „ münasebetile yazdığı bir makalede şunları söylüyor (*Hayat* No. 31, 1927) :

« Ahmed Rasim Bey usta bir yazıcıdır. Hangi bahis olursa olsun can sıkıksızın nasıl yazılmak icâb ettiğini her kesten iyi bilir. Hafızası kuvvetli, malûmatı bir muharrir için kâfi olduğundan makalelerini alâka uyandıracak unsurlarla kolayca doldurur. Zâten böyle olmasaydı yarım asra yakın zamandan beri yazılarını arayan bir “Public—Âmme„ yi kolay kolay etrafına toplayabilir miydi ? .. Kırk elli senedir ne muharrirler gelmiş geçmiş, hepsi unutulmuştur. Ahmed Rasim Bey tarzında yazı yazmak pek kolay sanıldığı halde pek güçtür...

... Zamanımızın bütün renk ve ânâtı İstanbul’un pitoreski de Ahmed Rasim Bey’in eserlerinde mahfûzdur, İstikbâlin müverrihleri, müdakkikleri onun kitaplarından bir an vareste kalamazlar. *Evliya Çelebi* sâf ve samimî yazar, fakat mübalâgadan vazgeçemez. Ahmed Rasim Bey ise görüşteki kuvveti itibariyle mükemmel bir realisistir. Mevzuunu ne güzel bir kavrayışı ve bize anlatışı vardır. Gözleri fotoğraf makinesi gibi bir şeyin ânâtına kadar görüyor. Kalemî gördüğünü bir ressam fırçası maharetile tersim ediyor. Bakınız, size « Yeni bakış, yürüyüş, duruşlar » ünvanlı makalesinden bir parça nakledeyim :

“ Başkalarında da görüyorum, kendi nefsimde de hissediyorum, şapka giydikten sonra hem bakışlar değişti, hem yürüyüşler, hem de duruşlar!. Söz söyleyişler daha başka.. Hattâ bu değişme şapkanın envama tâbi: (Kasket) altında bakış başka, (melon) yahud (fötr) şapka altında başka.. Kasket ile yürüyüş başka. şapka ile yine başka.. İllâ silindir şapka olursa... Gidip gidip birden bire dönüp bakmalar, yanında biri varsa sol kol bel üstünde, sağıyla bastonunu kaldırıp bir şeyler göstermeler, birini bekler gibi duruşlarda şapka pervazından nazar aşımalar, güzel bir kadına vaz’-ı ihtiram alır gibi süzölmeler, bellisizce omuz oynatmalar, yan dönmeler, kaş çatıp açmalar, ayak sürötmeler, şapka kenarını tuta tuta söz söylemeler... Derviş bozuntularında aynı tavır, aynı eyvallah teslimiyeti.. Yobaz softa soygunlarında da aynı reftâr-ı bîperva... Ah, bir ke-re desturu, vardayı öğrenseler!.. Küçük beyler, fes devrine nisbetle daha civelek!. Vaktiyle imaret aşçılığından dolayı medrese mensûbîni zannına düşerek ba-

şına destar sarmağa alışmış olan kırçıl, çenber sakallarıyla kısa boylu kösemelerde, (Karagöz) ün (Baskın) oyununda mahalleye çıkan iğri büğrü, kanbur, topal, çolak, solak, acı şaşı, titrek, sarsak efradı andıranlara da fes, külâh, kavuk, sarıktan maada yürüyüş, duruş, konuşuş ta değişmiş gibi. Maahaza şapkadan dşen bir nevi gölge simalarına daha koyu bir esmerlik veriyor... »

Ahmed Rasim Bey isterse İstanbul'un pitoresk bir köşesini, bir sokağını bir kaç cümle ile canlandırır; İşte bir parça :

“ Davul sesini pes perdede bırakarak gök gürlemesine çıkışan tanzifat arabalarının takırdısı, gecenin üçünden beri kümes içinde, alessabah bahçede, divar üstünde öten horozların bağırması, mahrecinden (Ü) harfı sadasının en keskini ile çıkan :

Süt !.

Komşunun kaka çişini etmiş toramanının kabahat bastırmak için fırlattığı na'ralar ..

Sabah sabah :

— Koz helvam !

Acı acı

— Boya !. boya !.

Kesik kesik

— Lâstikler yaparız !

Dik, fakat yayvan :

— Arınacı !.. Şişeler alıyoruz !

Vakur ve âhenkdar bir eda ile eski dellalları andırıcısına sokak ortasına dikilerek kaba sert perdesi üzerinden :

— Pamuk alıyorum, yün alıyorum.. Konsol, ayna alıyorum.. Kilim, seccade, halı alıyorum.. Bakır alıyorum... deye koca mahalleyi haraç ve mezat satılığa çıkaran nabekârın gamgame-i mahûfu !

Kokusu burunlardan ırak :

— Tereyağı a börek !... „

İşte bir başka parça ki bize külhan beği nevilerini anlatıyor, palavracıların halini, yaşayışını, psikolojisini tahlil ediyor :

« Babayiğitliğin pek aşağısında olan kabadayılık, (Palavracı) , (Fiyakacı) , (Kıyak) , (Hacamatçı) , (Raconcu) gibi bir takım aksama münkasemdir . Bunların aralarına sıkışan ev dükkân bozanlarla alel-ittâlâk (Sulu) denilen zümrenin mevkileri daha zelilâne-dir. Emin olun ki bu aksam ile zümrenin heman kâffesi aşağı yukarı dayaktan göz açamazlar. Ya dediğim gibi bir eli ağırından yerler, yahud birbilerini döğerler, diğer taraftan polis (deh ! çüş !) ünden kurtulamazlar, Hattâ bir takımı zâbıtâ kurşunuyla ölüme mahkûmen gezip dururlar... Maamafih palavracılar en komikleridir. Eski orta oyunlarında (bir atılıştaki bir ars-

lan, bir vuruştaki dokuz can) narasıyla (Somun pehlivan) lığına çıkan, her koltuğu iki değil, dört beş karpuz sığacak kadar açık, göğüs ileri, adımlar canbaz beygiri gibi talimli, başta mevsimine göre fesin üstüne kefiye, kuşak, kukuleta, lâz başlığı bağlı, sırtta yine mevsimine göre eski (Sako) bozması, çifte kapaklı, caketten yelek, ayakta düz, deve derisi potin yahud çizme, Müteveffa aktiris Peruz'un kantolarından birine zemîn-i terennüm olan :

— Var mı bana yan bakan ! tavrıyla geçer, oturur, konuşur, görüşürler. Bunların en birinci zekâsı (fırsat kollamak) , (göze kestirmek) tedir. Az cesur, ziyade korkak, polise müdani, dişli kimselere karşı alçaktan görüşen, onlara (beybaba) , (ağabey) deyen ... Meyhanede, gazinoda sadr-ı mecliste serefrâz ... Meyhane, umumhane kapatmak, dost tutmak, şunun bunun elinden alüfte almak, baskın verince kama, tabanca fora :

— Açılın ! yoksa yakarım !

deye kolları sallaya sallaya, baskına gelmiş olan cemaatin ortasından yol açıp geçmek, yirmi sene evvel bir hacamatçının, kaba etinde çizdiği sathî bir yarayı o seneden beri her fırsat düştüğünde anlatmağa başlayarak :

— Beni Kalenderli Rafet, gece Okçular başında kasiğimden vurduğu zaman, baktım ki barsaklarım dökülecek, yarayı sıkı sıkı tuttum, sağ elimle de bıçağımı.. Arkasından ha bire, ha bire ha.. Lâleli, Aksaray, Şehremine, ta Topkapı, Kalekapısı budur dedim, kovaladım. Herif ayağına sıkı, ben de halden düştüm. Kan paçalarımдан akıyordu. Yanımda tabancam olsaydı arkasından mihlardım ama.. Bir iş için kundakçı Sabriye vermiştim... gibi her anlatışta yekdiğerini tutmaz palavralar savurmak.. „

Şu nûmuneler ve buraya kadar verilen izahatla Ahmed Rasim Bey'in muvaffakiyet ve hususiyetini vâzihan gösterdim sanırım.

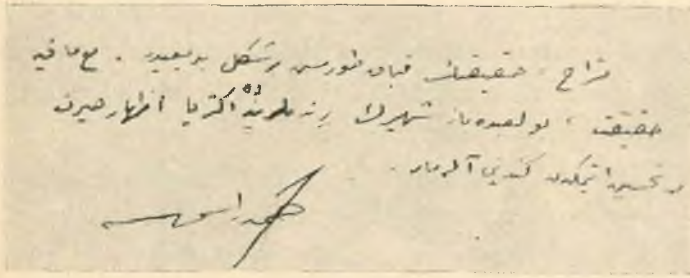
İşte bir muharrir ki yazıları hem vakit geçirmek, hem istifade etmek, tedkik yapmak isteyenlerce aynı kuvvette bir merakla aranıyor ve okunuyor. Allâme *Emile Faquet* « Sève Populaire » tabir ettiği « Halka âid nûsg » dan hisseyâb olan eserlerin daima canlı ve hararetle olacağını söyler. Ahmed Rasim Bey'in yarım asra yakın bir zamandan beri — ki ondan sonra yazı yazmağa başlayan nice kalem sahipleri gelmiş geçmiştir— aynı kudreti muhafaza edişi ancak Faquet'nin bu fikriyle izah edilebilir : Avrup edebiyatına hiç te yabancı kalmayan Rasim Bey'in Edebiyatı cedidecilerle anlaşamaması da onların bu « halka aid nûsg » a aldırılmamalarından mütevelliddi. Rasim Bey o zaman « zevk-ı millî ve irfân-ı ümmetin muhassalası ne ise ona tebaiyyet etmek her sâhib-i kalem için mecbûrîdir „ demiş ve millî zevkî « Bütün hissiyât ve ihtirâ-

Ah.

sât ve teheyyücât ı milliye'nin muhassasıdır,, deye tarif etmişti. Esasen pek doğru olan bu fikrin şu ifadesi ve şu tarifi biraz noksan ve muğlak. Edebiyatı cedideciler bu noksandan istifade ettiler, Rasim Bey'e seîr — ve kendi noktâ nazarlarına göre — kuvvetli cevaplar verdiler; fakat onlar da Rasim Bey'in noksanına mukabil hataya düştüler : « Millî bir kulak, millî bir göz vardır demek ne kadar sahih ise millî bir zevk vardır demek te o kadar doğrudur. Bahusus gayet vesî', muhtelif iklimleri hâvî bir memlekette, gayri mütecânis, çok ihtilât etmiş bir kavimde müşterek bir zevk bulmak gayr-ı kabildir ,, dediler. Hulâsa Ahmed Rasim Bey Edebiyatı cedidecilerin şık, salon edebiyatına muhalefet etti. »

Geniş bir kari kütlesi bulan, yazılarıyla de büyük takdirler kazanan Ahmed Rasim'in hayatı ne yazık ki çok fakirane geçmiştir. Matbuata girdiği tarihten son zamanlara kadar onun maişet derdile kıvrandığını görüyoruz.

Ahmed Rasim'in elyazısı

Evlendiğinin ilk yıllarında yazılarından biraz kazanan Ahmed Rasim, âilesini geçindirecek kadar değilse de kimseye muhtac olmuyor, kayınbabasının da yardımını görüyordu. (1303 — 1887) de ilk çocukları *Rasime*, iki yıl sonra oğlu *Mazhar*, (1307 — 1891) de de üçüncü çocuğu *Mazlum* doğdu. Bilâl Bey esasen zengin bir adam değildi. Sadberk Hanım'ın annesi yoksulluk içinde bir üçüncü çocuğu büyütme kabîl olmayacağını anlamış ve *Mazlum*'u daha süt çocuğu iken *Nevber Hanım*'a göndermek mecburiyetinde kalmıştı. (1309 — 1893) de *Sadiye*, (1313 — 1897) de de *Sırrı* adlı iki çocukları daha dünyaya geldi.

Sadberk Hanım'ın annesi (1313 — 1897) sıralarında ölünce *Bilâl Bey*, *Nevber Hanım*'la evlendi. Bir yıl sonra *Bilâl Bey* de öldü (1314 — 1898). (1317 — 1901) de de son çocukları olan *Şeyda* doğdu. Dar zamanlarında annesi imdadına yetişiyordu. Fakat onu da (1322 — 1906) da kaybetti. Bu tarihten sonra mütemâdî bir zaruret içerisinde kaldı. Muhtaç bir vaziyette olduğunu bilen kitapçılar da onu cüz'î bir para ile çalıştırıyorlar, bu suretle istismar ediyorlardı. Onun bu sıkıntıları meşrutiyetten sonra da devam etti. Umumî harp yıllarında ise büsbütün müşkil bir vaziyete düşmüştü. Hattâ Vezir hanının bir odasında bulunan bir

çok kitabını bu sıralarda satmak mecburiyetinde kaldı.

Ahmed Rasim

Ahmed Rasim, rind bir adamdı. Hususî içki âlemlerinde, meyhanelerde çokça vakit geçiriyordu. Fakat onun körkütük sarhoş olduğu görülmemişti. Hattâ bir aralık üç sene kadar rakıyı bıraktı.

Ahmed Rasim, itidalini daima muhafaza eden neş'eli bir adamdı. Hazır cevap olmakla beraber çok söylemekten çekinirdi. Onun halinden şikâyet ettiği hiç görülmemişti.

Ahmed Rasim, Cumhuriyet devrine kadar hiç bir memuriyet kabul etmedi. Hattâ bir aralık " Maarif nezareti encümeni teftiş ve muayene ,, sine iki defa aza tayin edildiği halde iki defasında da istifa etmişti. 1927 de Büyük Millet Meclisinin üçüncü devresinde İstanbul meb'usluğuna seçilmiş, dördüncü devre intihabında da meb'us olarak kalmıştı. Son yılları daima hastalıkla geçtiği için Kamutay toplantılarına ancak bir kaç defa iştirak edebilmişti.

Son günlerine kadar hafızasını kaybetmemiş olan Ahmed Rasim bir Türk lûgati hazırlıyordu. « K » harfine kadar yazmıştı. Ondan evvel de *Namık Kemal* ve *Ziya Paşa* hakkında birer tedkikname vücade getirdi. 21 - 9 - 1932 çarşamba günü 67 yaşlarında iken [1] *Heybeliada*'daki evinde öldü ve oradaki mezarlığa gömüldü.

[1] Ahmed Rasim'in doğum yılı Nevsali millî'de (1283), Bay Mustafa Nihad'ın Bibliyografya'sında (1865), Bayan Melâhat Sonat'ın eserinde (1271), Bay İbrahim Alâeddin'in Meşhur adamlar ansiklopedisinde (1867) gösterilmektedir.

— I —

— Kumru ile yolcu —

— Fransızcadan tercüme —

Yolcu

Kumru ! nedir nâlişin
Yaktı beni sûzişin
Meşcerede nâlezen
Olmadasın

Kumru

Çünkü ben
Görmüyorum yârımı
Yâr-ı vefâdârımı
Hayli zamandan beri

Yolcu

Avcı lâînin biri
Düşme sakın dâmına
Saydını gözler iken
Mahveder âhır seni

Kumru

Etmese avcı beni
Elbet eder hicr-i yâr
Ömrümü bir gün şikâr

Gülşen, No. 18, 1885

— II —

— Gazel —

Karardı çeşm-i ümmîdim fakat hâtır nişânımsın
Açılma ey şeb-i hicran benim en hoş zamânımsın
Hayâl âmûz-i hicrin var, safâ âver visâlin var
Gamınla, şevk-ı vaslınla yine ârâm-ı cânımsın
Doğar bin kevkeb-i şâdî, ne âlemler olur peydâ
Gönül ârâm bulmaz bir nihâyetsiz cihânımsın
Hayâtım vermiyor şöhret bu dehre sa'y ü himmetle
Görün, ey aşk-ı âlemsûz ! şerh-i dâstânımsın
Fürûgundan senin ey mihr-i âlemtâb-ı lâhûfî
Tenevvür eyledi fikrim hayât-ı âsümânımsın !

Hazineifünun No. 20, 1893

— III —

— Fuzulî'ye nazîre —

Gâh çeşmi öldürür, eyler gehî ihyâ beni
Bir nazarla âleme karşı kılar rüsvâ beni
Maksadım vuslat değildi başka bir sevdâ idi
Yoksa eyler mi bu rütbe nâlezen sevdâ beni
Dâmeni geçmez ele düşsem de râh ı lûfuna
Merhamet kılmaz geçer çiğner o, bîpervâ beni
Gönlümü âlî eden etvâr-ı istiğnâsıdır
Öldürürse gam yemem âhır bu istiğnâ beni
Cümlemiz müştâk iken ağyâra lûfeyleyler, fakat
Eyleyen hangi suçumdur böyle müstesnâ beni

Hazineifünun No. 27, 1893

— IV —

— Sevdâ —

Belâsın gerçi ey sevdâ fakat tatlı belâsın sen
Benim gönlüm gibi âşüftegâna mübtelâsın sen
Beni güldürmedin lâkin gamından şâd olanlar var
Sanırsam her gönülle başka yolda âşinâsın sen

Seni kabil mi reddetmek, çıkarmak fikr ü hâtırdan
Benim çârem, bu kalb-i mihnet âlûde devâsın sen
Tecellî ettiğin yerler hayâl-i şâiri okşar
Tulû'u rûha zâhir bir hayâlî mehlikasın sen

Maarif No. 135, 1893

— V —

— İstîşfâ' —

Günehim durmayub artar çoğa vardı adedi
Beni bu deşt-i dalâlette bırakma ebedî
Sensin ey nûr-i kerem cümlemizin mu'temedi
İntisâbım sanadır işte elimde senedi
“ Meded ey kafilésâlâr-ı rusûl huz bi yedî „

Reh-i isyân ü şekavette gezerdim evvel
Kararup çeşm-i basîret sönüverdi meş'al
Emelim, akl u hayâtım oluyorken muhtel
Aram çıkmağa bir yer bana yoktur bir el
“ Meded ey kafilésâlâr-ı rusûl huz bi-yedî „

Maarif No. 138, 1893

— VI —

— Andelib'e nazîre —

Hûn oldu revan hasret ile dîdelerimden
Ey nûr ! çekildin mi nihâyet nazarımdan
Mahv oldu demek şevk ı ümîd ey meh-i âlem
Görmezsem eğer tal'atını ben kederimden
Mecmûa-i ahvâl-i cihan, doldu gamımdan
Âşıklığımla anla bu muhrik eserimden
Devran gam-ı dildârı füzûn etmeğe sâi
Bilmem ki ne ister bu gam âlûd serimden
Dur pîş i nigâhımda biraz eyle mürüvvet
Mihir oldu iyan zannedeyim rehğüzerimden

Maarif No. 140, 1893

— VII —

Hayâl olsan sevilsen ey hakikat bir gün olmaz mı ?
Neden sen böylesin sen böyle bî reng i sabâhatsin?
Hayâl olmazsın elbet çünkü her şeysin hakikatsin
Müebbed şübhe-i tâkatgüdâz-ı hiss ü fikretsın
Avâlim pâymâl-i lâhza-i îmân ü şevkindir
Bizi minnetle öldürmek senin en eski zevkindir
Hayâl ol. Etme! öldürme! a Ni'met bir gün olmaz mı
Tesellî bahş-ı ömrümsün, büyüksün başka âlemsin
Seni sevmekle ömrüm müstefîd-i zevk-ı vuslattır
Tecellîzâr-ı nûrânûr-i feyzin sahn-ı ibretsin
Ümîd olmaz eğer sen olmasan bilmem ne hikmettir?
Maad-ı rûh-i âlemsin halâik sende hâsıldır
Kitâb-ı hikmet-i hilkat seni tebcile nâzildir
Anıñçün sen metâf-ı rûh u hiss ü fikr-i âdemsin

— Leylâ Ferid —

Malûmat No. 265, 1900

— VIII —

Urmuş o sevâhil-i güzîne
Elvânı sipîhr-i bîkerânın
Niyrengi sanır gören zamânın
Âveng-i şuâ'ı pâre pâre
Bin hâtıra, bin nühüfte eş'âr
Manzûr bu çeşm-i giryebare

Kim her biri eyliyordu ihtâr
Eyyâm-ı gamı dil-i hazîne.
Mebhût, lisân-ı hâl-i devran
Her yerde garîb ü zâr gönlüm
Ağlardı bu bîkarâr gönlüm
Mâziyi görünce mahv ü nâbûd
Âtiyi zalâm-ı hiçe makrun
Oldumsa deyip cihanda mevcûd
Derdi kalayım mı böyle mahzun?
Ümmîd, ne oldu? nerde pinhan?.

Emvâc süvâr-ı reng-i hurşîd
Deryâda alay alay nümâyan
Hepsi o sevâhile şitâban
Göz yaşlarımı alup giderler
Gittikçe olur önümde peydâ
Hâtırda duran hayâl-i dilber
Lâkin bu tecelliyât-ı garrâ
Vermez yine bir dakîka ümmîd

Etrâf kararı oldu âfil
Ol ahter-i bî hümâl-i gerdun
Deryâda, semâda ben de mahzun
Emvâc soyundu ziyetinden
Bir velvele kaldı sâde câri
İnlerdi zemin şemâtetinden
Yâ Rab ne idi? o hüzn-i sârî
Eflâk bile bükâye mâil

Görmezdi fakat yine nigâhım
Endîşe ile anı arardı
Eyvâhl bütün sular kararı
Mahvoldu hayâl-i bihterîni
Söndü nazarımda şevk-ı manzar
Kimdir, kim olur? odur karîni
Elbette doğar yine bu ahter
O sâhil olur karârgâhım.

Bir nağme gelir baîd ü bitâb
Sâhilde gezer bütün enîni
Tanbûr gibi hazin tanîni
Eyler beni dâğdâr-ı hicrân
Hicran demini bilir misin sen?
En hisli beyânıdır bu efgan
Öldürdü beni bu âh ü şîven
Bilmem ki olur mıyım rehâyâb?

Mahvolursa dahi ümmîd-i vuslat
Bir hâtıradır kalan gönülde
Vardır yine her zaman gönülde
Endîşeli bir emel ki bitmez
Bir öyle emel ki yâr derler
O gitse bile hayâli gitmez
Andan buna yâdigâr derler
Bir hâtıradır kalan nihâyet.

Kitabei gam S. 63 — 65

— IX —

— Na's-ı hayâl —

Bir mevc-i serâzâde gibi na's-ı garîbi
Sâhillere, enginlere uğrar şu ümmîdin
Üryân ü perişan gezerek yüzme nasîbi.

Her lem'ası her pertevi, her nûru semânın
Urduka söner rûy-i fenâ hâhına dâim
Bâzîcesidir dest-i kavî baht-ı zamânın

Mecrûh, fakat ömr-i müebbed ile reyyan
Nâkâm değil, şâd değil, tâbi'-i devran
Her şey gibi bir gayeye olmakta şitâban.

Bihod, elem-i hasret ü mihnetle şinâver
Her yâresi mekşûf u hun âlûd u gamefzâ
Bir mevce fakat râh ı şinâhında berâber

Bir furtuna bir gün anı elbet ezecektir
Lâkin yine bir ses bana ihtâr ediyor ki:
Andan çıkacak âh ile yer yer gezecektir

Ey na's-ı hayâl, ey emel-i vâpes-i sevdâ
Kalbinde mi en sonraki teblerze-i hicran
Rûhum elem-i za'f ile lerzan yine zirâ

Sen darbe-i devrân ile me'yûs ü mükedder
Ben sâhil-i târik-i fenâda sana nâzır
Bir böyle temâşâ ile mi geçmeli günler?

Kitabei gam S. 138

— X —

— Nigâh-ı melûl —

Sızlar dil-i mecrûh u mükedder de demâdem
Bir hiss-i elem sanki enîs-i ezeli'dir
Me'yûs deye kahreder ümmîdimi ikbâl
Mes'ûd deye gizlenir ikbâlîme idbâr
Vuslat demi hicranzede, hicran demi hoş hâl
Ben anlıyorum rûh-i alilimde keder var!

Bir şekl-i hayâlî görünür rûhuma mahrem
Gitmez oralardan o celîs-i ezeli'dir
Bu şekl-i hayâlî ki senin kendine benzer
Kendin gibi nâzende, perişân ü serefrâz
Her turrası her turra-i dilbendine benzer
Her nazrası her nazra-i çeşmin gibi hemrâz

Sen söyledin evvel bunu ey nûr i mürüvvet
Gönlünde yatan ben ile bir de kederinmiş
Yâr olduğunu anladım. Andan beri hâlâ
Gönlümde yatan sen ile bir de kederindir
Rûhum seni tezkâr ile mevkuf i temâşâ
Karşımda duran son nîgeh-i gam eserindir

Bildim meğer ey hûr i vefâdâr-ı mahabbet:
Taklîb-i hayât eyleyecek bir nazarınmış.
Her rikkati senden duyurayım, mûnis-i candır.
Senden daha mahsûs olamaz rikkat-i eş'ârî
Sen şî'r-i emelsin, nîgeh-in nûkte-i andır
Bilsen ne müheyyic, ne müessir nîgeh-in var!

Sen hasta, firâş üzre serilmiş yatıyorken
Hümmâlar içinde yanıyordu ten-i zârın.
Bir başka güzellikle ağarmıştı cemâlin
Bir humret-i pâkîze yanağında fûrûzan
Bir hasta güzel vasfına ahrâ idi hâlin
Giysûların alnında dağılmıştı perişan.

A'sâbın üzölmüş, elem-i tâb-ı şikenden
Hoykerde idi taraf-ı benâgûş-i izârın
Âhl anladım eyvâhl yine hasta idin sen
Bir ra'se-i mâtem gibi bir hiss-i kederle
Korktum mu? ne oldum ki vedâ' etmek için ben
Geldim. Bana baktın o teessürlü nazarla.

20 Haziran 1318 — 1902 Kitabei gam S. 243 — 244

— XI —

— Hep Senin —

Ey ömr-i güzeşte, şeb-i deycûr-i felâket
 Ey medfen-i âmâl ü serâir olan imkân
 Ey rûz-i nuhustîn-i ümîd, ey dem-i hicran
 Ey sen ki, sizinle geçen eyyâm-ı safâdan
 Bir hâtıra-i sûz-i elemdir kalan ancak
 Efsûs bu âlemdeki âsâr-ı vefâdan
 Bilmem ki dil-i gamzede mi zevk alan ancak
 Bahtım mı, ümîdim mi, hayâtım mı bu sevdâ?
 Öldürdü beni, bitmedi, ayrılmadı hâlâ
 Ayrıлма! ümîdim de hayâtım da senindir
 Bahtım; o mürüvvetli peyâm-ı dehenindir.

Bin ömre, dem-i vuslata, sermeti-i zevke
 Gönlümce müreccahtır onun şimdiki hâli
 Bir nuhbe-i fikriyye gibi aks-i hayâli
 Zihnimde, şu vicdân-ı samîmîde yer etti
 Kâfi bana aşkı, budur ondan kalan ancak
 Kâfi mi? fakat hasreti bilsen neler etti?
 Çeşmimdeki yaştır o zamandan kalan ancak
 Bahtım da, ümîdim de, hayâtım da karardı
 Ömrüm, nazar-ı hüzn ü teessürle sarardı
 Lâkin yine ümmîd-i hayâtım da senindir
 Bahtım da bu âmâl-i sebâtım da senindir

Ey kalb-i mübâlât eser-i şâhid-i mihnet
 Bir başka tahassüsle, tahassürle vurursun
 Elbette gelir bir gün o dem sen de durursun
 Heyhât! o zaman rûy-i sebâtın solacaktır
 Sen makber-i nisyân ü sükûta gideceksin
 Benden bu teessür sana vâsil olacaktır
 Ey nahl-i emel belki beni yâd edeceksin
 Yâd et ki o son katre-i hicranzede mutlak
 Çeşmimdeki yaştır, bu zamandan kalan ancak
 Ümmîd ü hayât, emrine vâbeste, senindir
 Bahtım, bu dil-i muhtazır ü haste senindir.

Ömrü edebî, 1317 — 1897

— XII —

— Şarkı —

Sen küçükten böyle hoppa, bîvefâ
 Ben çekirdekten yetişme mübtelâ
 Her gören söyler içinden mutlâka
 Hoppala rüsvâ-yi aşka hoppala
 Sen beni sevdikçe oldum nâlesâz
 Ben seni sevdikçe oldun işvebâz
 Çıktı artık çilleden derlerse az
 Hoppala rüsvâ-yi aşka hoppala

— Leylâ Ferid —

Malûmat No. 265, yıl 1900

— XIII —

— Isfahan makamında ve Aksak îkanda şarkı —

Yine yalnız, yine mahrûm-i tesellî kaldım
 Acıdım sevdiğime, çektiğime, yandığım
 Ne kadar şimdi peşimânım uyup sözlerine
 Seni candan bana bir yâr olacak sandığıma

—XIV—

— Şarkı —

Bilmem ki safâ, neş'e bu ömrün neresinde
 Şâd olsa gönül bâri biraz son nefesinde

Hâlâ elem-i yâra tahammül hevesinde
 Şâd olsa gönül bâri biraz son nefesinde

Hayret bu ki eyyâm-ı keder geçmedi gitti
 Lâkin bu ten-i gamzedenin tâkati bitti
 Hep girye ile ömr-i hazîni güzer itti
 Şâd olsa gönül bâri biraz son nefesinde

Mektep No. 32

— XV —

— Şarkı —

Neye mahzun duruyorsun öyle?
 Aman Allah'ı seversen söyle!
 Beni kırma, bunu yapma böyle
 Aman Allah'ı seversen söyle
 Neye mahzun duruyorsun öyle?

Seni sevdimse hatâ mı ettim
 Yoksa bir şey mi dedim incittim
 Yüreğim kalmadı artık bittim
 Aman Allah'ı seversen söyle
 Neye mahzun duruyorsun öyle?

Malûmat No. 23

— XVI —

— Garib Hicaz makamında ve Curcuna îkanda şarkı —

Çâre bulan olmadı bu yâreye
 Pek yazık oldu dil-i biçâreye
 Mihnet-i hicran giriyor areye
 Pek yazık oldu dil-i biçâreye
 Geçti gam-ı firkat ile rûzgâr
 Etmedi vuslat bile bu derde kâr
 Ağlasa da sızlasa da hakkı var
 Pek yazık oldu dil-i biçâreye

— XVII —

— Segâh makamında ve Aksak îkanda şarkı —

Gelmeyorsun mâni'in var sevdiğim çoktan beri
 Bir nasılsın yok mu ammâ âşık-ı biçâreye
 Şunda bunda kal yine eğlen geçir şu demleri
 Bir nasılsın yok mu ammâ âşık-ı biçâreye

— XVIII —

— Muhayyer makamında ve Düyek îkanda şarkı —

Gözümde işvenümâdır hayâl-i bîbedeli
 Hudâ bilir ya iki def'a gördüm ol güzeli
 Yanıp tutuştum o şirin edâyı görmeyeli
 Aceb Vefâ'da mı semti, aceb aceb nereli?!

— XIX —

— Segâh makamında ve Aksak îkanda şarkı —

Dün gece bir bezm-i meyde âh edip anmış beni
 Varsın öğrensın nasılmış âh edip yâd eylemek
 Söz buya!.. bir başkasından çokça kıskanmış beni
 Anlasın neymiş seven bir kalbi berbâd eylemek.

— XX —

— Isfahan makamında ve Curcuna îkanda şarkı —

Feryâdıma, efganıma imdâd edecek var,
 Râz-ı dilimi keşfedecek anlayacak yok
 Vashyla demâdem beni dilşâd edecek var
 Firkat günü gönlümce fakat ağlayacak yok.

— XXI —

— *Mâhur makamında ve Ağır aksak îkanda şarkı* —

Sen ne âfetsin ki çeşmin bî misâl
Bir nigâhında durur her ihtimâl
Leblerinde gizlidir zevk-ı visâl
Bir nigâhında durur her ihtimâl

Pâyine düşsem, serilsem, ağlasam
Gönlümü döksem, döğünsem, dağlasam
Hangi kudrettir gözünden anlasam
Bir nigâhında durur her ihtimâl

— XXII —

— *Karcıgar makamında şarkı* —

Gönlümün bir hâli var ki gam değil, kasvet değil
Neş'e dersin hiç değil, mahzûni i firkat değil
Anlatır belki bu sözler derdimi erbâbına
Mey o mey, cânan o cânan sohbet ol sohbet değil.

— XXIII —

— *Sûznak makamında ve Ağır aksak îkanda şarkı* —

Gel seninle yeni bir aşka giriftâr olalım
Yine sünbüllere kâküllere berdâr olalım
Gece gündüz yanalım âh edelim zâr olalım
Bu mudur istediğin âhır-ı ömrümde gönül

— XXIV —

— *Beyâtî makamında ve Aksak îkanda şarkı* —

Yâr gülmüş hâlime ben ağladım
Anlayın siz de ne hâle gelmişim
Ağladıktan sonra ammâ anladım
Anlayın siz de ne hâle gelmişim

Yâr gülsün hâlime ben ağlayım
Gönlümü isterse kendim dağlayım
Maksadı neymiş fakat bir anlayım
Anlayın siz de ne hâle gelmişim

— XXV —

— *Hicaz makamında ve Curcuna îkadında şarkı* —

Bir kerre nolur şüh.i şenim hem tenim olsun
Dünyâyı fedâ eyler idim sen benim olsun
İkbâl-i cihan, mâl-i firâvan senin olsun
Dünyâyı fedâ eyler idim sen benim olsun

— XXVI —

— *Uşşak makamında ve Aksak îkanda şarkı* —

Sen söyle ne oldun yine âvâre mi kaldın
Candan sevenin kalmadı, ağıvâre mi kaldın
Şaştım seni gördüm de perişân ü mükedder
Benden beter oldun, daha biçâre mi kaldın
Sönmüş o güzel gözlerinin nûr-i nigâhı
Kaçmış o keman kaşlarının reng-i siyâhı
Tutmuş seni en sonra demek gönlümün âhı
Benden beter oldun, daha biçâre mi kaldın?

— XXVII —

— *Nihavend makamında ve Sengin semaî îkadında şarkı* —

Dök zülfünü ruhsârına mehtâb tutulsun
Aç gerdenini subh i safâ gönlüme dolsun
Leblerde uçusun bütün ezvâk-ı mahabbet
Bir böyle şebün böyle günün nâmı duyulsun

— XXVIII —

— *Rast makamında ve Düyek îkanda şarkı* —

Leb-i rengîhine bir gül konsun
O gülün üstüne bülbül konsun
Zülfünün gerçi menendi olmaz
Adı ammâ yine sünbül konsun

— XXIX —

— *Hicazkârî Kürdî makamında ve Düyek îkanda şarkı* —

Seni sevdim güle nisbet
Biraz da bülbüle nisbet
Ne istersem yaparım ben
Bu deli gönüle nisbet

— XXX —

— *Mâhur makamında ve Aksak îkanda şarkı* —

Güzel olsun cefâkâr olmasın olmaz
Gönül görsün giriftâr olmasın olmaz
Tecâhüldür o yârim ettiği yoksa
Şu hâlimden haberdâr olmasın olmaz

— *Kitâb-i seng-i mezâr* —
Zâir !

Rûhum çekildi secdegeh-i Rabb-i izzete ;
Cismim bu yerde kaldı gam-ı iftirâk ile.
Zâhir değil mi Fâtiha'ya minnetim benim ?
Lûtf et, bu lûfta muntazırım iştiyâk ile !

Maarif No. 136, Haziran 1893

Ahmed Rasim'in Heybeliada'daki medfeni

Bibliyografya : Ahmed Rasim'in eserleri, Hüseyin Cahid : Kavgalarım, Ali Canip: Türk edebiyatı antolojisi, Hayat mecmuasındaki üç makale No. 31, 41, 44, Darüşşafaka risalesi ve künye defterleri, Mehmed Celâl : Teracimi ahvali maşahîr yahud zamanımızın üdebâ ve muharririni Ahmed Rasim, Mustafa Nihad : Bibliyografya, Bayan Melâhat Sonat. Ahmed Rasim, bir çok gazete ve mecmualar.

Ahmed Rasim'in 1896 da çıkarılan resmi Resimli gazete'den (1902) tarihli resmi Mehmed Celâl'in eserinden, diğer resimler Bay Mazlum'dan, Elyazıtı da Nevsali millî'den bazı şarkılar ise merhumun torunu Bay Osman Akın'dan alınmıştır.

Ahmed Rûmî — Rûmî'ye bak.

Ahmed Rüşdi — Rüşdi'ye bak.

Ahmed Sarban — Sarban Ahmed'e bak.

Ahmed (Sazşairi) — XVII nci asır âşıklarından olduğunu tahmin ettiğim Ahmed'in mecmualarda bazı şiirlerine tesadüf olunuyor. Bu şiirler; *Ahmed*, *Âşık Ahmed*, *Geda Ahmed*, *Kul Ahmed* gibi mahlâslarla yazılmıştır. Bu manzumelerin aynı şaire âid olduğunu veya başka başka âşıklar tarafından vücutte getirildiğini şimdilik kat'i olarak söyleyemeyeceğiz.

Ahmed namına kayıtlı olan şiirler arasında *Gevherî*, *Âşık Ömer*, *Karacaoğlan* gibi tanınmış sazşairlerine nazire olarak yazılanlar da vardır.

Kitabımıza örnek olarak aldığımız şiirlerin ikisi (No : 2, 11) Millet kütüphanesindeki bir mecmuadan alınmıştır (Mt. Alm. K. Mz. No : 757).

5, 8 ve 10 numaralı şiirler ise Bay Namdar Rahmi'nin Bursa kütüphanelerinden birinde bulunduğu XVII nci asra âid bir mecmuadan iktibas edilmiştir.

6 numaralı şiiri de Bay Vâhid Lûtfî, hususî kütüphanesindeki bir mecmuadan yazarak yollamıştır.

9 numaralı manzume ise XVII nci asırda yazıldığı muhakkak olan bendeki bir mecmuada kayıtlıdır.

XVII nci asra âid bir mecmuada da "Geda Ahmed,"e âid bir kaç parçanın mukayyed olduğunu ise edebiyat muallimi Bayan Fevziye Abdullah'ın neşrettiği bir makaleden öğrenmekteyiz (XVII nci asır sazşairlerinden *Üsküdarî* : *Ülkü mecmuası* No : 44).

Bu şiirleri Bayan Fevziye Abdullah istinsah ederek bana göndermek lütfunda bulunduğu için bunlardan da 5 manzumeyi burada neşretmek imkânını bulabildim (No : 1, 3, 4, 7, 12).

Bu şiirlerden biri *Ahmed* mahlâsı ile yazılmıştır. Şair aid bir kaç manzumenin de — Mecmuanın bazı sahifeleri kopmuş olduğundan — yalnız ilk veya son bendelerine rastlıyoruz.

Bütün bu şiirlerin XVII nci asır mahsulü olduğuna muhakkak nazariyle bakabiliriz.

— I —

Eylediğim nasihati tutmadı
Rakibi kendine yâr itti meded (1)

Gülüşmede üstümüze hâs u âm
Neyleyelim iy değildi böyle nâm
Haşredeğin her dem şimdi subh u şâm
Ağlamağı bize kâr itti meded

Leyl ü nehar ağlamaktan gülemem
Ne sihr itti bana asla bilemem
Hakikatli sevmişim vazgelemem
Cihânı başıma dar itti meded

Tâli'im yok yüz döndürdü feleğim
Anın için geçmez oldu dileğim
Garib *Gedâ Ahmed*'e ol meleğim
Bir selâm vermeğe âr itti meded

(1) Bir beyit eksiktir.

— II —

— Türkü —

Güç mü geldi ağ boynuna değdiğim
Çağın geçer odur benim eydiğim
Sana derim hey gözlerin sevdiğim
Niçe bir vâdeye salarsın beni

Akar Tunca Edirne'yi dolaşır
Getir ak kolların boynumdan aşır
Öpülmek koçulmak sana yaraşır
Niçe bir vâdeye salarsın beni

Karalar giymeğe âşık gerektir
Bilirim senden âşıklık ıraktır
Senin cevrin güzel bana firaktır
Niçe bir vâdeye salarsın beni

Ahmed eder behey canım paresi
Olasın sen güzeller voyvodası
Sana derim behey benim olası
Niçe bir vâdeye salarsın beni

— III —

Dostlar kime dâd ideyim felekten
Hakîkatsiz bir güzeli yâr itti
Geçemem de böyle nazlı melekten
Aşkı ile vücûdumu nâr itti

Cennet bağçesinde selvi dalımdır
Meftûn eden ol lebleri balımdır
Sormanız hiç gayet ile zalımdır
Tîr-i gamze bağrımıza kâr itti

Dil çekinür sular gibi akmağa
Tevbe olsun güzellere bakmağa
Ele girmez güllerini kokmağa
Hasret ile işimizi zâr itti

Aklım alup gizli sırrım bildirdim
Yok yerlere kendüceğim yeldirdim
Bilmezlikle gönülcüğüm aldurdım
Bu cihanı başımıza dar itti

Bize küsen gonca gülün değil mi
Yerden göğe değin zulum değil mi
Gedâ Ahmed bize ölüm değil mi
Yavru bizden bir selâma âr itti

— IV —

Yenilendi derdim asla bilemem
Yeğindir gayet ile nârın gönül
Ağlayuben çeşmim yaşın silemem
Nedir senin âh ile zârın gönül

Çâre yoktur vücûdunu sağlamak
Düşüp gurbet ile sine dağlamak
Leyl ü nehar gülmeyüben ağlamak
Kıldı Hudâ eksikle kârın gönül

Vatanından oldun çün gönül cüdâ
Merd olan merde sen serin kıl fedâ
Senin destigir ü rehberin Hudâ
Terk-i diyâr idüp hem varın gönül

Gurbet ilde bize oldu ziyâret
Derd ü mihnet zünûbuna kefâret
Kanâat yüklenüp kârım ticâret
Elem ü mihnet ü gam yârin gönül

Bunca demdir çekeriz dünyâ gamın
Murâd üzre süremedik bir demin
Der ki *Ahmed* niyâzım budur hemin
Ahmed-i Muhtâr ola cârın gönül

— V —

— Koşma —

Arzulayup bunca günlerdenberi
Mubârek cemâlin görmeğe geldim
Fedâ idüp yoluna canla seri
Visâlin idine irmeğe geldim

Dâne dâne olmuş siyah benlerin
Sâye salmıştı üstüne tellerin
Derde dermân imiş dilber leblerin
Suâl idüp anı sormağa geldim

Cennet olmuştur yüzünün alları
Kur'ânı okur dâim bülbül dilleri
Tâze açılmıştır gonce gülleri
Destûrunla anı dermeğe geldim

Bir güzelsin ma'rifetin kânısın
Vücûdum tahtının âdil hânısın
Şimdi Mısır ilinde Yusuf sânisin
Karşunda divâna durmağa geldim

Can hazzider anın şeker sözüne
Göz kamaşır her baktıkça yüzüne
Gedâ Ahmed ider izin tozuna
Ben de evvel yüzüm sürmeğe geldim

— VI —

Kul olup kapuna boyun eğeli
Kailim bir kelâm sözüne senin
Salınup karşımdan dilber geçeli
Yüzümü sürerim izine senin

Öpdüm kocdum ammâ dilber değmedim
Varup hâkipâyeye yüzler sürmedim

Âlemde öldüğüme gam yemedim
Başımı koyaydım dizine senin

Gül dalına benzer şâhımın boyu
Yusuf tarafından güzellik soyu
Korkarım hışmından ölürüm deyi
Bakamam kaşına gözüne senin

Aşık Ahmed söyler idi tâ ezeli
Bağırım hûn oldu ciğerim kazeli
Bakışımın anla bâri a güzel
Durup söyleyemem yüzüne senin

— VII —

Kemend-i mihnete garib başımı
Taktın felek dahi bilmem neylersin
İki gözlerimden kanlı yaşımı
Döktün felek dahi bilmem neylersin

Hayli çektim bu fenânın kahrını
Niçe def'a nûş eyledim zehrini
Ma'mûr iken âhır bu dil şehrinin
Yıktın felek dahi bilmem neylersin

Neler görür irişenler yarına
Açeb düştüm bu melâmet yarına
Hile idüp beni firkat nârına
Yaktın felek dahi bilmem neylersin

Âkıl olan hıfzeylesin kendini
Bilemedim ben bu senin fendini
Tiğler urup bu sinemin bendini
Söktün felek dahi bilmem neylersin

Cihânın varından çektim elimi
Niçin bana hemdem ittin elemi
Gedâ Ahmed ider âhır belimi
Büktün felek dahi bilmem neylersin

— VIII —

Cihanda bir dil bilmezsin elinden
İrfan ağlar kâmil ağlar dil ağlar
Kimdir alan şu garibin gülünden
Bülbül ağlar sünbül ağlar dal ağlar

Geşt idüp görenler hefti zemini
Aldanup fenâyâ sürsün demini
Şol güzel açalı gonca femini
Sükker ağlar zülâl ağlar bal ağlar

İdelim nâleyi bülbül misâli
Ferhad'ı Şirin'den umar visâli
Felek aşkı yayın alup basalı
Gönül ağlar keman ağlar el ağlar

Âlemin şekvâsı şunun ucundan
Usandı gönlümüz hırka biçenden
Düşmüşem yollara Leylâ'm ucundan
Ayak ağlar türâb ağlar yol ağlar

Ahmed sevdâya başını salalı
Gülmedik âlemde yârsız kalalı
Ya ben aşk külüngün ele alalı
Kûhi ağlar dağlar ağlar bel ağlar

— IX —

Eller sevdiğine elma gönderir
Benim sevdiğimden bana nar gelir (1)

Kömür gözlüm benden hicâb idersin
Hicâb edüp hâtırcıgım güdersin
Çıkup iller ile seyrân idersin
Hiç demezsin ben kuluna ar gelir

Kul Ahmed'im ömrüm geçdi zârilen
Hiç safâ sürmedim nazlı yâr ilen
Her kaçan görsem idi yadlar ilen
Âlem çevrinür başıma dar gelir

— X —

— Semaî —

Gözüm dünyâda ahrette
Hayâlin oldu eğlence
Kaldım diyâr-ı gurbette
Hayâlin oldu eğlence

Emerdim âb-ı zülâlin
Nasîb olaydı visâlin
Yavrum senin hub cemâlin
Hayâlin oldu eğlence

Gezerim sermest ü hayran
Gözüme görünmez seyran
Seninle sürdüğüm devran
Hayâlin oldu eğlence

Alnı mâhım gonce gülüm
Ayrılıktan yeğdir ölüm
İsmin yâd etmede dilim
Hayâlin oldu eğlence

Kul Ahmed eyliyor âhı
Çöller oldu seyranğâhı
Gözüm yaşıyla vallâhi
Hayâlin oldu eğlence

— XI —

Gözlerim yollarda kaldı
Hey *Ahmed*'in varı tez gel

(1) Mecmuada bir beyit eksiktir.

Hasretin bağrımı deldi
Kıldım âh ü zârı tez gel

Mâilim çeşmi mestime
Haber gönderdim dostuma
Güneş doğmadan üstüme
Gözlerimin nûrî tez gel

Gül benzim sararıp soldı
Yüreğim derd ile doldı
Ciğerciğim kebab oldı
Yaktı aşkın nârı tez gel

Tâ ezelden kulunuzdur
Bu divâne delinizdür
Ahmed bunda yalınızdur
Hey cânımın varı tez gel

— XII —

— Divan —

Bârekâllah ben dahi sultânımı gördüm bugün
Câna can bahş itti ol cânânımı gördüm bugün
Hasret ile ağlamaktan hâba varmazdı gözüm
Mısır ilinde Yûsuf-i Ken'ân'ımı gördüm bugün
Mübtelâyım ol perî melek sıfatlı nazlıya
Za'fiken dil derdime dermânımı gördüm bugün
Bendesiyüz haşredük biz hem anın meddâhıyız
Bâğ-ı cennet içre gül reyhânımı gördüm bugün
Bendesidir bu *Gedâ Ahmed* oturmuş medh ider
Ol güzeller içre ben hûbânımı gördüm bugün

Ahmed (Saray kâtibi, hattat, Mestçizâde) —
XVIII inci asır hattat ve şairlerinden Ahmed hakkında
Müstakimzade şu malûmatı veriyor (*Thf.*) :

“Ahmed İbn-i Abdullah : Şehridir. Mestçizâde di-
mekle şöhretâdedir. Mahmud Paşa câmi'i şerifi civâ-
rında sâkin, rûzgârında sulâhâ-yi ümmetten hâccülhare-
meyn bir pîr-i pür nûrun veled-i emced-i ma'mûrudur.
Menba'-i füyûz-i merâsim, nâmdâş-ı Ebilkasım, Hâce
Mehemmed Râsim merhûmdan telemmüz ve envâ'i
hüsn-i hatta سادات خط (1144 — 1731) târihinde icâzetleri
ni'metiyle dahi telezzüz idüp niçe zaman iânet-i ta'lîm-
leri hidmetiyle serefrâz-ı akrân olmuştur. Üstâd-ı valâ-
nijâdları makamına Galatasarayı gılmânına muallim-i
meşk ta'yîn olunup ba'dehu Hüseyin Hablî mahlûlün-
den sarây-i cedîd-i hümâyûna nakl ile dahi kâmrân
olmuştur. Enderûn-i hümâyûnda muallim-i ders olan üs-
tâdlara kanûn-i kadîm ikişer yüz gurus haftan bahâ
zeylinde muallim-i hat olanlara dahi haftan bahâ olmak
üzere bir mikdâr atiyye ile ikrâm olunmağa sebeb-i
müstakil bunlar olmuşlardır. Hak bu ki hüsn-i hulka ve
tabiat-ı şî'riyyeye mâlik ve Şeyh Seyyid Raûfî'den mü-
nib sâlik idi. Sinn-i şeyhûhate kabl-el-vusûl selh-i şa'-

Ah.

banda *السل شهادة* eserinden müteessir olduğu bu târîh ile zabt olundu :

Rûzgâr eyledi sergerdan bir
Ma'rifet perveri bâ dest-i ecel
Ehl i hat Ahmed efendi ya'nî
Hâce-i meşk-ı serâ-yi ecmel
Hazret-i Râsim-i fâzıldan idi
İzni almıştı o kâminden el
Beyt-i adn itti yerin çün Mevlâ
Sâli yazılsa bu bir beyte mahal

مستجی زاده بقایه کوچدی
بارغنه قومایه سی ازل
— 1174 —

Mahmud Paşa-yi velî türbesi hâricinde ser sandûka cânibinde Tophâneli Mehmed Emin efendi'nin kabri kurb ü civârında vedîa-i hâk-i pâk kılındı. Hatt-ı seng i mezârı üstâdının seng-i kabr-i şerifine kendi yazdığı satırlardır ki fakat ismini tebdil ile resm olunmuştur. Ağa kapulu İsmail efendi'ye dahi böyle vâki' oldu.,

Müstakimzade'den naklen *Esad* tezkiresinde de şairden kısaca bahsedilmişse de şiirlerinden örnek gösterilmemiştir.

Bibliyografya : Thf., Esd.

Ahmed Sema — Sema'ya bak.

Ahmed Settar — Settar'a bak.

Ahmed Sıdkı — Sıdkı'ya bak.

Ahmed Şemseddin — (Kemal Paşazade) İbni Kemal'e bak.

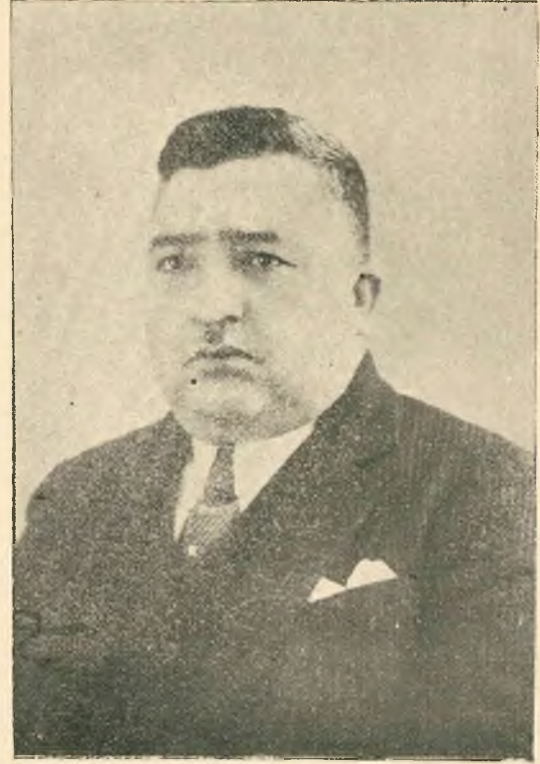
Ahmed (Seyfeddinoğlu) — İbni Seyf'e bak.

Ahmed Talât (Onay) — 20 Kânunusanî 1301-1885 te Çankırı'nın Perdedar mahallesinde İncili çeşme karşısındaki evde doğdu. Çankırı'nın kadîm ve maruf ailelerinden Saraç Hacı ailesindedir. Babası Hafız Numan efendi, onun babası Abdullah Şevki efendi, onun babası Hacı Ali Ağa, onun babası İsmail Bey, onun babası İbrahim efendi, onun babası Kadı Numan efendi'dir.

Numan efendi, İstanbul Darülmualimîn'inden mezun, medreseden icazetli, musikiden ve şiirden anlayan münevver bir adamdı. Çankırı'da ilk açılan ilk mektebin baş muallimliğine (1298-1882) de tayin edilerek yeni tedris usulüyle on beş yıl maarifin tamimine çalışmış, yüzlerle eli kalem tutan bir nesil yetiştirmiştir. Vefatında (1313 — 1897), Çankırlı şair *Mecbur*'un yazdığı,

Neşr-i irfân ile on beş senedir Kângırî'da
Doğrusu hayli şeref aldı muallim Nu'mân
Vatan evlâdını ta'lîm ile ihyâ etti
Bahr-i gufrân-ı Hak'a daldı muallim Nu'mân

gibi beyitleri ihtiva eden mezar kitabesinde söylediği gibi muhitinde içten bir hürmet kazanmıştı.

Ahmed Talât, ilk tahsili babasından okudu. Kur'an'ı da hıfzettikten sonra Çankırı orta mektebini bitirdi. Bilâhire yedi senelik Kastamoni idadîsinin son sınıfına kadar devam etti.

Sonra Ankara idadîsini bitirmiş, 1910 da da İstanbul Darülfünunu Edebiyat fakültesinden mezun olmuştur. Aynı yıl içinde müsabaka ile açılan Kastamonu lisesi edebiyat muallimliğine, 1914 te İzmir lisesi edebiyat ve felsefe muallimliğine tayin edilmiş; ilâve olarak ta İzmir Kız muallim mektebi ile Yüce kız Hilâl lisesinde hocalık etmiştir. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline kadar orada kalan Ahmed Talât 1919 da Kastamonu lisesi edebiyat ve felsefe muallimliğine 1920 de de Millî hükûmet tarafından Zonguldak lisesi müstakil livası maarif müdürlüğüne tayin edilmiştir. Bir yıl sonra Bolu ve Zonguldak livaları, 1922 de Ankara, 1923 te tekrar Bolu maarif müdürlüğüne nakledilmiştir. Maarif sahasındaki mesaisinden dolayı takdirnameler alan Ahmed Talât, millî mücadeledeki hizmetinden dolayı da İstiklâl madalyasıyla taltif edilmiştir. 1923 intihabında Halk fırkası namzedleri meyanında Çankırı meb'usluğuna seçilmiş; 2, 3 ve 4 üncü intihab devrelerinde Çankırı meb'usluğunda bulunmuştur. Bugün Gireson sayıdır.

Ahmed Talât, daha idadî talebesi iken şiir söylemeğe başlamıştır. Bizzat kendisi diyor ki (*Türk şiirlerinin vezni S. 5—6*) :

«Henüz on üçüne girmiştim (1314). İyice hatırlıyorum; yeni çıkan her (Türkü) yü çabuk öğrenir. evde, bahçe-

de oynarken bunları peltek bir lisanla söylüydüm. Alt ve üstünden bir parçayı bulamazsam mübhem sözlerle ikmâle çalışarak etrafımdakileri güldürürdüm.

«1316—1900 Eylülünde memleketimin idadî talebesi arasına yeni katılmıştım. Amcam Hakkı efendi merhûmun mecmuası elime geçti. Bu mecmuadaki şiirlerden en çok anladığım ve sevdiğim (Koşma) lardı. Bunları taklide başladım. (Vezin) örneğim halktan dinlediğim koşmaların âhengi, makamı idi. Böylelikle yazdıklarımı şair tanınanlara düzeltiyor, amcama eksik ve yanlışlarını çıkarttırarak eser sahibi oluyordum! Artık gittikçe (Şair) olduğuma inanıyor, arkadaşlarım arasında başımı bir karış yukarda tutuyordum.

Bu gurur bana (Aruz) la da yazmaya cesaret verdi.

(1321—1905) yılının güz ayında Çankırı idadîsini ikmal ederek Kastamonu idadîsi altıncı sınıfına girmiştim. Mektebin yeni talebesinden olduğum, arkadaşlarımla muallimlerimin huylarını bilmediğim için yazılarımı kimseye göstermiyordum...

Bir gün edebiyat muallimimiz Hoca Sıddık efendi merhum sınıfta tahrir vazifesi verirken :

Taşköprü'de Âlişan ağa ismindeki hayır sahibinin yaptırdığı çeşme için bir tarih yazınız !

emrini verdi. O gece, nöbetçilere uyuyor görünerek :

Lüleden Tal'at akan târîh.i cevher katrası

Mâ.i kevserdir olun siyrâb ey dilteşnegân

maktalı tarihi hocama takdim ettim.

Hocam benim şiirle uğraştığımı bilmiyordu. Bir gecede bu tarihi yazmaklığım takdirini, maamafih istiğrabını mucib oldu. Yazabilenlerin eserleri içinde benimkini düzelterek taşçıya gönderdi.

Lüleden kelimesi hoeamındır, ben Çankırı'da su musluklarına (filke) denildiği için filkeden demiştim.

Bir kaç ay sonra Rüştüye muallimliğinden mütekaid Behcet efendi vefat etmişti. Sınıfımız bir vefat tarihi yazmak teklifi karşısında kaldı. Hocamın beğendiği :

Cevher-i eşkim döküp Tal'at dedim târîhin

Hâce Behcet kıldı yâhû cânib-i adne sefer

Makta'lı tarihi yazdım. Bir hafta sonra taşçılar içinden geçiyordum. Tarihi nefis bir rik'a ile yuvarlak bir taştta yazılı görünce göğsüm kabardı. Dikkatle okudum; ikinci beytin :

Kastamoni şehrini etmiş idi pür zîb ü fer

mısratındaki (pür) kelimesi yazılı değildi, Hemen taşçıya noksan olduğunu söyledim. Adamcağız gülümseyerek yüzüme baktı; aramızda şu sözler geçti :

- Ona senin aklın ermez.
- Niçin ermesin meydanda.
- Onu Hafız Mustafa efendi yazdı.
- Fakat asıl tarihi ben yazdım !
- Güleyim kedinin çamaşır yıkamasına !

Bir kaç gün sonra taşçı dükkânının önünden geçiyordum. Yan gözle tekrar baktım. Bizim mısraın tashih edildiğini gördüm. Fakat bu son tarizden müteessir olarak nasıl düşüp te yıkılmadığıma hâlâ mütehayyirim.

Hocamın böyle teşvikleri devam ediyordu. Artık mektepte irticalen şiir, edebiyat mücadelelerinde galip gelen bir şairdim. Bütün dersleri ihmal ederek kendimi şiire vermiştim.

Bir gün aruzla yazdığım bir şiire :

Tal'atâ bu şi'r-i ferahzâdıma

Nazîre yazacak gelmez yâdıma

Arzetsem üstâd-ı hoşnihâdıma

Tanzîre tenezzül eder mi bilmem

Bendini havi bir koşmayı leffederek takdim ettim. Ertesi gün hocam sınıfta "Türkçede iki türlü vezin olduğunu, bunlara (Aruz, Parmak hesabı) denildiğini; elfâz ı cezele ve rakikanın aruza müsaid; fasahat ve belâgatın aruzla mütecellî olduğunu; parmak hesabının kahve âşıklarının lisanında dolaştığını; benim koşma vadisinde de muvaffak olduğumu söyledi..."

Ahmed Talât'ın matbuata intisabı da talebeliğinde başlar. Çankırı, İstanbul, Konya, Trabzon, Zonguldak, Bolu, Kastamonu, İzmir, Ankara gibi şehirlerimizde çıkan gazete ve mecmualarda bir hayli yazıları çıkmıştır. Kastamonu'da vali Süleyman Nazif'in nezareti altında *Tiraje* adlı bir mecmuayı 18 nüsha çıkarmış; 1911 de İzmir'de çıkan gündelik *Duygu, Anadolu* gazetelerinin başmuharrirliğinde hayli müddet bulunmuştur. Altı yıldanberi Türk harsına, Türk halkiyatına dair neşriyatıyla tanınmış olan ve Çankırı'da çıkan *Duygu* gazetesini neşretmektedir.

Ahmed Talât çalışmayı sevdiği kadar çalıştırmayı da sever ve bilir. Çankırlı gençleri teşvik ederek Çankırı tarih ve halkiyatına dair bir çok kitap yazdırmış; kendi notlarını da ilâve suretiyle bunları *Duygu*'da tefrika ettikten sonra kitap şeklinde basılmalarını da temin etmiştir ki bu suretle meydana gelen eserler on kadardır. Bunlar arasından bilhassa *Ahmed Kemal*'in «Çankırı tarihinin ana hatları», *Hasan Üçok*'un «Çankırı halkiyat ve tarihi», *Ali Dehri*'nin «Çankırı masalları» *Ahmed Rıza*'nın «Türk atalar sözü, Çankırı şairlerinin eserlerinden mürekkep «Çankırı destanları», ile *Tahsin Uygur*'un Kastamonu'da basılan «Çankırı halk edebiyatı», eserlerini zikredebiliriz.

Ahmed Talât, eski Türk edebiyatı ile Halk edebiyatını çok tedkik etmiştir. Ve onun en büyük hizmeti bu vadidedir.

Halk edebiyatının kaidelerini örneklerine göre ilk defa tesbit eden de Ahmed Talât olmuştur.

Bolu salnamesi, Âşık Derdli, Tokatlı Âşık Nuri, Çankırı Şairleri (3 cild), Halk edebiyatının şekil ve nev'i, Türk şiirlerinin vezni, Ahmed Haramî destanı gibi mat-

Ah.

bu eserleri olan Ahmed Talât'ın Anadolu halk edebiyatına âid topladığı malzemenin bir kısmı da henüz intişar etmiş değildir.

Ahmed Talât bir çok güzel şiirler de kaleme aldı. Servetifünuncuları takliden manzumeler yazdı. Sazşairlerini örnek ittihaz ederek koşmalar vücade getirdi. Divan şairleri tarzında gazeller nazmetti. Fakat onun asıl kıymetini, yazdığı bu şiirlerden ziyade, Türk edebiyatı tarihine aid yaptığı tedkiklerde aramalıdır.

— I —

— Öğüt —

— Türk çocuklarına —

Bir öğüt vereyim gel oğlum yanıma
Sen Türk çocuğusun onuru takın
Türke yan bakana acıma sakın
Kafasına şöyle basıver gitsin !

İşinle gücünle uğraşırken sen
Çayırında gezip suyunu içen
Eşekleri şâha kalkmasın dersen
İlkin yularını kasıver gitsin .

Sana yâr olanı kınayıp yerme
Senden olmayana sakın yüz verme
Dikkat et yayını dost için germe
Eğer geriliyse yasıver gitsin.

Kendini el için ateşe yakma
Soyundan olana sakın hor bakma
Düşmana acıyıp elden bırakma
İti bacağından asıver gitsin.

— II —

— O gece —

Bilmem yâdında mı başım dizinde
Gözlerine bakıp daldığım gece ?
Her geçen saatta kuş uykusundan
Uyanıp bûseler çaldığım gece.

Şimdi her hâtıra güler ademden,
Farkım yok Havvâsız gezen Âdem'den
Sayılır bahtiyâr olduğum demden
Hayâlinle yalnız kaldığım gece.

Lütfunla *Talât*'ın ey dil ârâmı
Hayatta eylerim büyük bayramı
Sadâkat va'deden süslü peyâmı
Öpüp koklayarak aldığım gece

— III —

— Koşma —

Karşımda sen olsan, gökte dulun ay ;
Bir gece âsûde seyr-i mâh etsem .
Bahtım yüze gülse, sen gülümsesen ;
Ne figan eylesem, ne de âh etsem .

Gülsem de akmasa gözümde yaşım ,
Ellisinde birden gencelse yaşım ;
Gözlerim gözünde, dizinde başım
Bahtiyâr olmuşça bir sabâh etsem.

Her aşka mukadder ayrılık mâdem
Sen olsan bir Havvâ, ben olsam Âdem
Visal meyvasına el atsam her dem
Rabbi mebhût eder bir günâh etsem .

— IV —

Merdlik dâvâ eden nâmerd sözüne
Kanmasam söz olur, kansam söz olur
Fazilet ocağında gayret közüne
Yanmasam söz olur, yansam söz olur .

Nûş etsem feleğin zehri câmını
Kahr ile bir tutsam her bir kâmını
Yâran meclisinde yârin nâmını
Anmasam söz olur, ansam söz olur .

Hey *Talât* yâr zulmü, ağyârın taşı
Akıtır gözümde en sıcak yaş
Nâdanla cidâli düşman savaşı
Sanmasam söz olur, sansam söz olur.

— V —

— Vicdânım —

Bastı yaşım bugün tam elli bire
Göçüp gitmek için şunda ne kaldı ?
Bana sormaksızın — bakıp zâhire —
Deme ki "dünyâda bu da kâm aldı, .

Elli yıl ne demek, sayarsan düp düz,
On sekiz bin üçyüz geceyle gündüz;
Tamam altı yüz ay, ellişer yaz güz
Tasam eksilmedi, ömrüm kısaldı

Günden sayılacak günlerim pek az
Hepsini toplasan bir gün sayılmaz;
Bahtımdan saâdet ettikçe niyaz
Her gün yeni baştan kaygıya saldı.

Saâdet denilen hulyâ-yi beşer
Zevk u neş'e, yeyip içmekse eğer
Hâlimce bunlardan ben de serâser
Nasîbim aldıkça gönlüm bulandı

Elli yıl tâli'im yokken sebebi
Girdâb-ı hayrette boylattı dibi
Çocuk elindeki oyuncak gibi
Başımı bir taştan bir taşta çaldı

Yediğim her lokma, içtiğim her câm
Sinmedi içime zehr oldu encâm
Kendimi âsûde sandığım akşam
İçtiğim bâdeyle gamım çoğaldı

Bulmadım hayatta vicdânıma eş
Gül deye öptüğüm çıktı bir ateş
Elli yıl her akşam ufukta güneş
Derdime yanarak zulmete daldı.

Tal'atâ gam yeme fânîdir hayât
Türk'ü bâkî etsin Rabb-i kâinât
Son nefese kadar vazifen heyhât !
Millele hizmettir ömrün azaldı.

— VI —

— Tuyuğ —

Kırmızı gül takmış, gül memesine
Benzemiş kırmızı gül, memesine ;
Gül: dedim, kül benzi oldu da gül gül
Kapandı gül ağzı, gülmemesine .

— VII —

Sevdiğim buyur ki bezensin gülşen
Açıl güller gibi .. gez, dolaş, gül şen .
Bizi kim sorarsa desin tan yeli
Bülbüller ağlaşan, güller gülüşen .

— VIII —

— Nedim'e nazire —

Tâb-ı ruhsârı ne dem hâtır-ı vîrâne gelir
Güyyâ mihr-i ezel külbe-i ahzâne gelir
Aks-i çeşmân-ı kebûdu dile düşse sanırım
İki âvâre kebûter harem-i câne gelir
Haremâbâd'a şeref vermedi, va'detmiş iken ,
Belki lûtfen bu gece seyr-i Çirâgan'e gelir
Ele gelmezse şu günlerde o şûh-i mekkâr
Bir gün elbet dehen ü ruhleri dendâne gelir
Sû-be sû halk-i İstanbul o gülü görmek için
Bülbül-i bîdile uymuş ta gülistâne gelir
Tîr-i sertîz i serâperde şikâf-ı nazarım
Pirehenden geçerek tâ ser-i pistâne gelir.
Fâzıl Ahmed ile *Tal'at* ta hem âvâz olmuş
Şübhesiz sözleri ahbâba Nedimâne gelir

Ahmed Talibi İrşadi — İrşadi'ye bak.

Ahmed (Tokatlı) — XVI ncı asır seyyahlarından
Ahmed hakkında Bursalı Tahir şu malûmatı veriyor
(*Osm.*):

«Ahmed bin İbrâhim Tokadî: *Mir'âtülmemâlik* is-
minde sergüzeştname yazan *Seydi Reis* ile mufassal
seyâhatname kaleme alan *Evlîya Çelebi* arasında *Acâ-*

ibnâme-i Hindustan ismiyle manzum seyâhatname yazan
bir Osmanlı seyyahı olup Tokatlıdır. Eserinin şu :

Muazzam şehride vü adı Tokat
Mekân olmuş geçürür idik evkat
Otururken gamı atıp yabane
Ne lû'b oynadı gör sen bu zamâne
Nice dağdan nice belden aşırđı
Karâr ittirmedî Hind'e düşürđi
Nice dürlü havâdis başdan aşdı
Levâzım oldu yazmak Sergüzeşti

Beyitlerinden de anlaşılacağı üzere hem ticâret, hem
seyâhat kasdıyle Kâbil tarikıyla Hindistan'a giderek
tebdil-i emtia ile epeyce servet sâhibi olmuş ve Basra,
Yemen, Hicaz tarikıyla vatanına avdetle muâsırı bulun-
duğu Sultan Murâd-ı sâlis devrinde 248 sahife teşkil
eden seyâhatnamesini meydana getirmiştir. Matlaından :

Hudâ'dır bu cihânın kârsâzı
Kamu âlem ana kılur niyâzı
Ahaddir lîk müstağnî adedden
Münezzeh cümle vâliden veleden
Şeriki yok şebîhi yok Ahaddir
Veziri yok nazîri yok Sameddir

Bibliyografya : Osm .

Ahmed (Üsküdarlı, Şâmîzade) — XVIII nci asır
şâirlerinden Ahmed hakkında *Salim* şu malûmatı veri-
yor :

« Ahmed : Nâm ı nâmî ve ism-i kirâmîlerin mahlâs
ittihâz eyleyüp tabiat-i âlem ârâları istihzâr eylediği
eş'âr-ı celîl-ül-mikdârda isimleriyle mahlâs pîrâ olurlar
idi. Tâbende-i sipîhr-i zekâ olan zât-ı bihemtâları şehir-i
Kostantınıyye-i zîbâdan Altı ay çeşmesi kurbinde zâhir
ve hüveydâ ve vücûd-i bihbûd-i zekâ ve fitnatları Zey-
rekzâde mahallesinde neşv ü nemâ bulup ulûmu bilcüm-
le müstahzar-ı zihn-i derrâkleri ve maânîyi ihzâr-ı tab'-ı
çâlâkleri kılup vâdî-i eş'âr-ı pâk ve semt i inşâ-yi tâb-
nâk bir şâir-i huçeste idrâk olup asrımızın suhan sen-
cân-ı hoşperverîşlerinden vaktimizin nüktedân-ı nâzük-
revîşlerindendir. Sene 1115 (M. 1703) târihinde sûy-i
İstânbûl'un cây-i dîlcü-yi sûtûde i'tibârı olan Üsküdar'-
da hezâr hırîdârına zevrak sுவâr-ı azîmet ve ol kenâr-ı
sâhil-i râhat medârda ihtiyâr-ı ikamet idüp Üsküdar'ın mah-
kemesinde kâtib ve miyân-ı ketebede kat'-ı meîâtib iderek
mahkeme-i sûtûde bâbda ser küttâb olmuşlardır. Şöhre-i
her şehir ve her iklim gıptafermâ-yi tab'-ı Sâib ve Ke-
lîm *Selîm* efendi'den ancak vâdî-i edebi ahz ü taallüm
ve mehere-i zamânededen dahi sâir fûnûnu görüp miyân-ı
bahiste kadir-i tekellüm bir edîb-i sâhib-i pür istihzâr
ve bir zât-ı ma'rifetşiârdır. Kemâl ile âmâl-i mülâzım
olduğundan sene 1132 (M. 1719) muharreminde şey-
hülislâm-ı hasene-tül-eyyâm zîb âver-i mesned-i fetvâ sadr-
nişin-i erike-i takvâ saâdetlu faziletlu Beğşehirli Ab-

Ah.

dullah efendi hazretlerinden mülâzım olup âdet üzere kırktan infisâl ve hâliyâ medâris-i duhûl i tarikten bir medrese-i âguş küşâ-yi ikbâl-i visâldir. Hakka ki zihn-i nakkadı pâbeste-i ihtirâm ve zât-ı ma'rifet irtisâmı şâyeste-i her ikrâmdır. Bu bir kaç ebyât-ı dilârâ ol zât-ı pâkin zâde-i tab'-ı ra'nâlarındandır :

— I —

— Gazel —

Kapılma kâkül-i hûbâne gaflet itme sakın
Düşürme kendüni dâme hamâkat itme sakın
Girse destine işrette dâmen-i dilber
Kenâr-ı vuslata çek fevt-i fırsat itme sakın
Leime rabt-ı taalluktan ihtirâz eyle
Ümid i nef' ile celb-i mazarrat itme sakın
Der-i cenâb-ı Hudâ'dan meâmın eyle talcb
Ki gayre arz-ı niyâz ile zillet itme sakın
Tufeyl-i hân-ı fûûmâye olma ey Ahmed
Gedâ yi sabr güzîn ol sefâhet itme sakın

— II —

— Kit'a —

Cefâ-yi aşkı o şûhun safâ değil de nedir
Marîz i hecrine vaslı şifâ değil de nedir
Helâk iderse beni derd-i iftirâkı anın
Reh-i visâline cânım fedâ değil de nedir

— III —

Görenler'tâb ı hüsn-i yârı hurşîd-i cihan dirler
Olursa böyle olsun pertev-i rûy-i bütan dirler
Bu gün va'd-i visâl-i yâr ile kâm âver olmuşsun
Seninçün ey dil-i âvâre şimdi kâmran dirler »

Şair'in " Sakın „ redifli gazelini de kaydeden *Safâyî* ise şunları yazıyor :

« Ahmed : Nâmı ile tehallûs eder. Üsküdar'dan zuhûr etmiştir. Evâil-i hâlinde tahsil-i maârif i bisyâdan sonra mülâzım ve tarik-ı tadrîse âzim olup Üsküdar mahkemesi kâtibleri zümresine ilhâk olmağla refte refte başkâtib olmağla şi'r ü inşâ ile şöhretyâb ve fenn-i sakke şedîd-ül-intisâb pür ma'rifet bir şâir-i hûb haslettir. Hâlâ hâric medresesine muntehî olup asrın şuarâsından olmağla bu bir kaç beyt-i ra'nâ âsârındandır :

— I —

Sâgar-ı sahbâyı dest-i sâki-i gülrûden al
Rûyi al ammâ ki lâ'li gonce-i hoşbûden al
Çek kenâr-ı bûseye işrette ol nevresteyi
Bâde-i gülfâme nukli tâze şeftâlûden al
Sûret-i âyîne-i âlemnümâdır aks iden
Sîne-i bellûrini gör hikmet-i Ristû'den al
Dikkat eyle vâf iderken mûmiyân-ı dilberi
Eyleme teksîr-i ma'nâ nükteyi bir mûden al
Güyyâ setreylemiş gülgün şafak tâb-ı mehi
Âl-i vâlânı eyâ mehpâre lûtf it rûden al

İnkîşâf-ı hüsn-i eşyâ zıddına mevkufdur
Hûy-i nîki vaz'-ı nâhemvâre-i bed hûden al
Bezm-i meyde anla ey sôfi giran cân olduğun
Eyleme vâbeste-i tasrih çin ebrûden al »

Ahmed'in " Al „ redifli gazeli örnek olarak alınan *Ramiz* tezkiresinde ise şu kayıtlara tesadüf olunuyor :

“ Tezkire-i Salim ve Safâyî'de alettafsîl silk-i beyan ve tahmînen 1151 (M. 1738) senesi hilâlinde Âmid mevleviyyetinden âzim-i dâr-ı cinân olan Şâmizâde Üsküdarî Ahmed efendi'dir ki fazilet-i bâhiresi gibi şi'r ü inşâsı ve hatt u imlâsı makbûl-i efâdil-ı cihan bir zât-ı bînazîr ve fâik-ul-akrân idi. Tafsîl-i hâli ile tezkireler mâlâmâl olmağla teksîr-i sevâddan ictinâb ve âsârlarından bir kaç ebyât-ı rengînleri intihâb olurdu :

— Târik-i sâr-i hümâyûn —

Ben de bir mısra'la ol sûrun didim târihini

سور سلطان احمدی قیلدی انای شادمان

Esad tezkiresinde de şairden kısaca bahsedilmiştir. *Sicil*'de ise şu satırlara tesadüf ediliyor :

“ Ahmed efendi : Üsküdarî'dir. Müderris, Diyârî-bekir mollası oldu. 1151 de vefât etmiştir. Şairdir. „

Bibliyografya : Slm. , Sfy. , Rmz. , Esd. , Scl.

Ahmed Vefa — (1283 — 1868) de doğdu. Trabzonlu Şair Behçet Bey'in ortanca oğludur. Büyük oğlu *İsmail Safa*, küçük oğlu *Ali Kâmi* ile beraber üç kardaş Behçet Bey'in Hicaz vilâyeti mektupçusu bulunduğu sırada Mekke'de doğmuşlardır.

Büyük babası, Trabzon tacirlerinden Osman efendi'dir. Ana tarafından şecereleri, Akşemseddin'e muntehî olur.

Çocuklarının her biri için bir doğum tarihi yazan Behçet Bey, Ahmed Vefa için de şu tarihi söylemişti :

Behcetâ bak sana o Rabb-i Ahad
Bir melezkâde verdi cedd be-ced
Ver bu târih-i tâm ayarını müzd

مژده طوغدی وفا کای احمد

— 1285 —

Babalarının Mekke'de vakitsiz ölümü üzerine (1296 - 1881)de İstanbul'a dönen âile, ikiz gibi birbirinden ayrılmayan iki kardeşi, İsmail Safa ve Ahmed Vefa'yı *Darüşşefaka*'nın feyizli kucağına teslim etti. O zaman henüz küçük olan Ali Kâmi, onlara sonra iltihak etmiştir.

Tahsil hayatında Ahmed Vefa, büyük kardeşinden ziyade zekâ ve kabiliyet göstermiş ve her zaman terfi derecesi ondan ileri bulunmuştur. Çocukluğunda bile ağır başlı, vakur ve sâkindi. Babalarından mevrus bir kabiliyetle bu iki kardeş ilk şiirlerini daha mektep sıralarında iken söylemişlerdi.

Ahmed Rasim Darüşşefaka hatıralarında şunları söylüyor (*Muharrir, şair, edip S. 30*) :

« ... Zâten kulağıma çalınmış idi. Mektepte benden başka üç şair daha varmış. Bunu tahkik eder etmez içimde bir hiss-i istirkab uyandı. Bunlardan biri *Safa*, diğeri biraderi *Vefa*, üçüncüsü de yanı başımda bulunduğu halde farkına varamadığım *Şevki* — *Şehmini* idi.

Safa merhum o zamanda bile selâset-i beyan sâhibi idi. Lâkin kardeşi *Vefa* daha hissî, daha şair görünüyordu. Bu zavallı şâirin hâli, tavrı gayet mahzûnâne sözleri hafif, daima sıhhatten müşteki, nazarları endişeli idi. „

1899 da İsmail Safa ve Ahmed Vefa
Sakallısı İsmail Safa'dır

Ahmed Vefa ağabeyiyle beraber (1302 — 1886) da mektebi bitirdi. Aynı yıl içinde Rûsumat emanetine memur oldu. Fakat çok geçmeden şuurunda ihtilâl başlamıştı. Bir kaç kerre Şişli'deki La Paix Fransız hastahanesine, bir kaç kerre de Toptaşı'ndaki tımarhaneye kondu, çıkarıldı.

Ahmed Vefa, bazan kendisine *Ote-toi* namında bir cinnin tesahub ettiği kanaatında bulunur; sükûnet bulduğu vakitlerde ise bunun bir vehimden başka bir şey olmadığını söylerdi. Buhanlı zamanlarında bu mevhum vücut, ona yalnız görünmekle kalmazdı. “ Uyumak yasak! yatmayacaksın! „ veya “ İki gün yemek yemeyeceksin! „ gibi emirler verir ve bu suret-

le onu aç ve uykusuz bırakırdı. Bir gün küçük kardeşi, onu kendinden geçerek somnambul gibi ayakta uyuduğunu görmüştü. Bununla beraber onun uyku, yemek gibi uzvî ihtiyaçlarına engel olan *Ote-toi*, o halinde bile şiir söylemesine mani olamıyordu. Toptaşı akıl hastahanesinin geniş taşlığında eline geçirdiği bir kurşun kalemi ile açık sarı bakkal kâğıtlarına yazdığı şiirlerden biri de şu idi :

Meskenim deycür, dil rencürdür ben nerdeyim
Sengsâr üstüneyim besbelli bir makberdeyim
Makber olsun, olmasın, bildim hazin bir yerdeyim
Fark edenler var mıdır, ben hangi âlemlerdeyim

Bu kabilden yazdığı bir çok şiirlerini, yazılarını ve fotoğraflarını bir gün kimse görmeden toplayıp yakmıştı. Buhanlı bir zamanında maneviyatının intiharı demek olan şu hareketi onun en acıklı bir şi'ri olmuştur.

Ahmed Vefa, en sonra iyileşmiş ve bu iyiliği üç yıl kadar sürmüştü. Âilede sevinçli ümidler uyanıyordu. Fakat ağabeyi *İsmail Safa* Abdülhamid II. in bir iradesiyle (1316 — 1900) nisanında Sivas'a nefyolunca onun zaten mütezelzil olan sınırları bütün bütün sarsıldı. Nihayet kendisini yine tımarhaneye teslim etmek zarurî oldu.

Şair'in küçük kardeşi Bay *Ali Kâmi* diyor ki (*Eğ'arı Vefa, 1911. S. 5 — 9*) :

« ...Ağabeylerimin ikisine de müsavi dercede hümet ve muhabbetim vardı. Fakat küçük ağabeyimin hayatı daha acıklı geçtiği için kalbimde bıraktığı izler daha derindir. Onun hayatı, kaderin kendisine musallat ettiği bir marazla, bir maraz-ı dimağî ile mücadele-i dâime içinde geçmiştir. Karşısına dikilen bir hayâl ile uğraşır, onun emr ü icbâriyle günlerce kendini aç bıraktığı olurdu. İki üç senede bir nüks eden bu teşevvüş-i dimağî kendisini muazzeb ettiği kadar da etrafında bulunanlar için bir dâğ-ı derûn idi.

“Bu maraz neden ona musallat oldu? sebep ne idi? Bu anlaşılamadı. Darüşşefaka'dan parlak bir diploma ya nâil olarak çıktıktan sonra taallukatımızdan merhum Yahya Hayatî Paşa'nın refâkatinde İzmir'e gitmiş, bir kaç ay sonra oradan pek dalgın bir halde avdet etmişti. Bu dalgınlık tâm-üş-şuûr olanlarda görülen muvakkat dalgınlıklar nev'inden değildi: Saatlerce berâber bulunsanız bir çift lâkırdı söylemez, söylenen sözü dinlediği anlaşılmasın, bir şey sorsanız, suâlinizin müeddâsına neden sonra intikal ederek tefekkürât-ı mahsûsasından cebren ayrılanlara mahsus bir hoşnudsuzlukla suâlinize pek kısa cevaplar verirdi.

“Sonra hastalığın a'râzı başka şekillere döküldü. Hid-det, tehevür devirleri geldi. Biçâre şair defeâtla Şişli'deki Fransız hastahanesine, bir kaç kerre de bimarhâneye girdi çıktı. İfade-i şuur ettiği zamanlar hâlinde hastalıktan hiç bir eser görülmezdi. Âsâr-ı şi'riye ve nesriyesinin hemen hepsini felekten böyle aman bulduğu

zamanlar yazmıştır. “ Hemen hepsini „ diyorum. Zira şiirleri içinde bimarhânedede söylenilmiş olanlar da vardır: O zekâ-yi nâdirin hâlet-i maraziyyesi bile böyle mümtâziyet-i rûhiyeyi hâizdi.

“ Fakat onu bir cin tesâhub etmişti. “ Ote-toi „ nâminı verdiği o hayâl-i mu'zib evvelâ dişlerini göstererek tedricî ve esîrî bir teşekkülle tâm bir simâ hâlini alır. Daha sonra uzaklaşıp yaklaşan ve bazan bir ma'nâ yi tehdîd ile kolunu kaldıran bir vücud şekline girerdi.

« Bu muannid sîmâ-yi esîrinin tadrîcen irtisâma başladığını biz onun hâlinden anlardık. Bu simâ ile beraber onun marazî dalgınlıkları da başladık. İlk devrelerinde hâlinden kendisi de şikâyet eder :

« İşte, derdi, bir sıra dış karşımda gülüyor, Biliyolum, bu bir hallutination, bir galat-ı rüyet, bir hastalık... Fakat bu hayâl teşekkülâtında devam ettikçe hakikate o kadar yaklaşıyor ki aldanmamak kabil olmuyor. Korkarım bu sefer yine mağlûb olacağım. „

“ Bir müddet sonra o hakîkaten dediği gibi mağlûb olurdu. O zaman hâlinden artık şikâyet etmez olur, kendisini esîr eden senbût-ı bî insâfa nevmîdâne bir mutâvaatle teslîm i fikrederdi.

« Büyük ağabeyimle berâber çok zamanlar başbaşa verir, onu düşünürdük. Son zamanlarda devr-i ifâkati üç sene kadar imtidâd ettiği için yavaş yavaş korkularımız azalmağa, devâm-ı âfiyeti hakkındaki ümidlerimiz çoğalmağa başlamıştı. Büyük birâderimizin menfâya i'zâm olunması onun cümle-i asabiyyesini öyle sarstı, o rebâb-ı kalemin en hassas bir teline öyle bir darbe indirdi ki hastalık derhal nüks etti.

“ Engizisyon zamanlarında bir mazlûmun işkenceye götürüldüğünü gören akrabası için bu manzara ne kadar elîm ve haşyet engîz olabilirse küçük ağabeyimin nüks i marazı da bizim için o tesîri hâiz olurdu: Marazın seyr ü terakkîsini hatve hatve ta'kîb ederek sahâ-yî-i âlâmını birer birer gözden geçirmek ölümler geçirenlerle hemdem olmaktan bin kerre beter bir hâl idi. Büyük ağabeyimle birbirimize zahîr olarak bu acıklı hâle kaç kerre tahammül etmiştik. Fakat artık bana zahîr olacak bir kimsem kalmamıştı. Hunhâr bir el biraz evvel büyük ağabeyimi benden ayırmıştı. Beni o zaman beynimden vuran dest-i kader şimdi de kalbimden vuruyordu. Hayâtımın o meş'um günlerini hiç unutamam.

« Bu bapta ağabeyime neler yazdığımı bilmiyorum. Mektuplarım tamâmen Sivas'ta kalmış. Ağabeyim yazdığı cevapların birinde şöyle diyor :

« Vefacığım hastalığı acaba hangi derecesiyle nüksetti? Pek sathî geçiyorsun. Cünun hezeyanları var mı? Ne gibi hallerde bulunuyor?. Hastahâneye isteyerek mi gitti, yoksa iğfâl ederek mi götürdün? Bir çok acıklı haller oldu da üzülmemekliğim için mi sathî geçiyorsun?

Kâmi, sana bir şey söyleyeyim mi? anlıyorum, hükmediyorum ki ben hâlâ hiç bir zevkını bulmadığım, hâlâ mantıkcasına hareketine hükmedemediğim bu seyyâre-i hîçnümâda artık hiç te rahat yüzü görmeyerek cehenem olup gideceğim vesselâm! Her kesin çocuğu toprağa gömülür, kardaşı hasta olur, kardaşının çocuğu kızamığa tutulur, fakat böyle olağan şeyler için kimse benim gibi uykusuz kalmaz, gözlerini kurutmaz, yahud çürütmez, beynini hırpalamaz, vücûdünü tepelemez... »

« Pek müşkil bir mevkide idim. Kardeşlerimin biri menfâda gurbet ellerinde, hususiyle katil bir marazın taht-ı tehdîd-i bîamânında idi. Ben ondan bir nefha-i tesellî beklerken onu tesliye etmek mecbûriyetinde kaldım. Kendisini müteessir etmemek için dediği gibi sathî geçirdim. Fakat felâket bütün bütün ketm olunmak imkânını binefsihi mahvederdi.

Ağabeyim başka bir mektubunda şöyle diyor :

« Vefacık o halde durgun, dalgın, mektubuma şöyle bir göz gezdirdi, Öyle mi? Vah Vefacığım vah! ne olacak? Bir daha kendine gelemeyecek mi yâ Rabbi ? Bilmem ama Kâmicığım, o Şişli hastahânesinde bu biçarenin ifâkat bulduğu şimdiye kadar vâki' olmadı ; öyle değil mi? Halbuki burada rahatı elbette Toptaşı hastahânesinden ziyâdedir. Acaba Şifâhânedeki ifâkatleri mevki'ce bir hüsn-i te'sirden mi münbaisti? Yoksa zâten iyi olacak bir halde bulunmasına tesâdüf ettiği için mi orada bir kaç def'a rehâyâb oldu? Hâlinden şikâyet eder bir halde bulunmadığını hikâye ediyorsun. Şu halde Şifâhâneye gitmeğe muvâfakat etmez. Behe-mehâl orada îade-i sıhhat edeceği bilirse rızâsına da bakılmaz. Fakat ne mâlûm? Eyvâh, eyvâhl yeis, aciz, sükût!.. Ne çâre!.. İkide birde nüks eder bir cerîha-i kalb! İşler, azar... işler, azar... Aylarca sızısını çekeriz. Sonra bir aralık bir nîm iltiyâm ile o yara kapanır gibi olur. Yine başlar. Lâkin bu sefer, üç yıl kadar iyiliği devâm etti. Maamafih.. Hayır, hayır.. Dediğin gibi değil, böyle bu halde olması daha fenâ... Anlaşıyor ki kendine mâlık değil. Of, of!.. »

Küçük ağabeyimin esâsen bir vâveylâ-yi kalbîden ibâret olan terceme-i hâl-i hayâtı böyle feryaddan başka hiç bir şey aksettiremeyeceğinden daha ziyâde uzatmıyacağım . »

Ahmed Vefa, 10 mart 1317-1901 de tımarhanede vefat etti. Ve Karacaahmed mezarlığına gömüldü. Tam bir hafta sonra 17 mart 1901 de de İsmail Safa, Sivas'ta Garibler mezarlığına defnedilmiş bulunuyordu. Otuz üç, otuz dört yaşlarında hayata veda eden bu iki kardeşten edebiyat âlemi daha çok şeyler bekleyebilirdi.

Ahmed Vefa'nın ele geçen şiirleri pek azdır. Bunların mühim bir kısmını Bay Ali Kâmi *Eş'arı Vefa* namı altında (1328 — 1911) de tabettirmiştir. Bu şiirlerin ekserisi Mirsad, Mektep, Maârif, Malûmat .. gibi mecmualarda da intişar etmişti. Onun bir takım men-

sur parçalarına da tesadüf etmekteyiz (*Meselâ Mirsad ve Maarif mecmualarına bakınız*).

Vefa'nın bu mensur yazıları arasında fizyolojiye aid bazı makaleler bile mevcuttur. Fakat Vefa'nın ekseri yazıları elem ve ıztırab çeken bir ruhun ifadesi olmuştur. Aşk yüzünden bahtiyar olamayan bu şair, manzum eserlerinde olduğu gibi, mensur parçalarında da daima inlemiş ve sevgilisinin ancak hayaliyle gönlünü avutabilmiştir. Onun İstigrak başlıklı şu nesri bu hususta canlı bir örnektir (*Mirsad No : 15*):

“Şa'saali bir gecede, bir çimenistân üzerinde, bir semâ yi mükevkeb altında, tenhâ bir âlem içinde ben seninle beraber bulunmak isterim. Sevdâlar: Ezhârdan râyiha, cûybârdan zezeme, kamerden, kevâkıbden envâr hâlinde rûhuma nüfûz eylemektedir. Bu sevdâlar kime âiddir? Gel bu güzel yerleri, bu güzel semaları birlikte temâşâ edelim.

İşte mütelâtim bir çimen deryâsı! Anın üzerinde gökten iner bir nûr! Bir nûr ki hayâlât içine düşmüş bir hakikat gibi zalâm ı leyl arasında hafif hafif lemeân etmektedir. Bu nûrun bu deryâ üzerinde temevvüc etmesi pek lâtif ise de senin saçlarının üzerinde nevâziz nümûn olması elbette daha lâtiftir.

Ey hayâlimi işgal eden hüsn-i bînâzîr ki meâl-i kemâlin ledünniyât ı semâviyye gibi bahs ü tasavvura gelmez! Zülf ü ruhsârını bir istigrâk içinde tahayyül ettiğim halde âsümâna atf-ı enzâr etsem bütün feleklere geceler, seherler dağıtmağa çıkmış bir melek pîş-i nigâhında hirâmân olur. Benim fikrim senin ma'kes-i hayâlidir. Nerde o tecellî ki bu hayâlin hakîkatine beni vâsıl etsin.,

Ahmed Vefa'nın İsmail Safa ile birlikte Fransızcadan tercüme ettikleri bir roman da *Mirsad*'da tefrika edilmiştir. *Louis Jean Emmanuel Gonzaalès (1815-1887)* den tercüme edilmiş olan bu romanın mecmuada yalnız birinci kısmı görülmektedir.

Bu roman « *Vehametli sevdalar* » namıyla kitap halinde de intişar etmiştir.

Ahmed Vefa, hassas bir şairdir. Bilhassa *Mirsad*'da neşredilen iki güzel mersiyesi derin bir alâka uyandırmıştı. Bu iki şiir, hâlâ bu gün bile bir çok edebiyat mensuplarının hafızasında yaşamaktadır. Onun İsmail Safa ile müştereken yazdığı ve *Muallim Naci*'nin tanzir ettiği gibi *İstilahatı edebiye*'ye de « murabba-ı müzdevic » misali olarak aldığı şu müşterek manzume ise azamî bir şöhret kazanmıştır :

- V — Elimde sâgar isterim
Yanımda dilber isterim
Terâneperver isterim
Yerim de gülşen olmalı
S — Humârı var mey istemem
Uzun gider ney istemem
Hulâsa : Bir şey istemem
Fakat gönül şen olmalı

V — Cihânı tuttu dût-i gam
Görünmüyor hudûd-i gam
Alay alay cünûd-i gam
Nasıl muzaffer olmalı

S — Hücûm edince gam sana
Benim gibi görün ana
Durur mu karşı bak bana
Er olmalı er olmalı

V — Zamâne halkı bî vefâ
Nedir bu çektiğim cefâ
Cihanda görmedim safâ
O başka âlem olmalı

S — Sen âlet-i cefâ iken
Cefâdan iştikâ neden
Vefâlî âdem isteyen
Vefâlî âdem olmalı

Ahmed Vefa, şi'r'in her vadisinde muvaffakiyet gösterabiliyordu.

İsmail Safa, Mehmed Celâl ve daha bir takım şairler (1307 — 1891) de « Dağlara » redifli gazeller yazmışlardı. Ahmed Vefa da bu tarzda bir gazel vücude getirdi. 5 numaralı *Mirsad*'da neşredilen bu manzume için İsmail Safa şu fikri serdediyordu :

« Bu nazîre *Huzmâsafâ*'da münderic olan gazelime nisbeten pek lâtiftir. »

Filhakika Ahmed Vefa, güzel şiirler yazmıştı. Onun okuma zevki de fazla idi. Babasından kalan zengin bir kütüphanenin içinde daima tetebbula vakit geçirmiş; tarih, edebiyat ve felsefeye âid bir çok eser okumuştur.

Ahmed Vefa'nın görebildiğim şiirlerini tamamiyle buraya kaydediyorum:

— I —

— Tecâhül —

Memnun bilirim gönlümü mahzûn imişim ben
Âkil sanırım kendimi mecnûn imişim ben
Dil âlem-i tenhâda seni gördüğü demler
Handan görünürken sana dilhûn imişim ben
Gaib ederek kendimi fark etmemişim hiç
Ol mertebe hâlimce diğergûn imişim ben
Ben bilmemişim hâlimi evvelce meğer âh!
Meftûn imişim ben sana meftûn imişim ben
Dil isteyerek düştü *Vefâ* kayd-ı belâya
Âkil sanırım kendimi mecnûn imişim ben

Eş'âr-ı Vefa'dan
7 Şubat 1304 (1888)

— II —

— Bir tebriknâme —

Ömr ü ikbâliniz medid olsun
Sevdiğim îdiniz saîd olsun
Bana kâfi sizin mahabbetiniz
Tek o eksilmesin mezîd olsun

Geliniz âşiyânemizde sizin
Nûr-i didârinız bedîd olsun
O meserret safâ-yi vuslatle
Hânedede bir ikinci id olsun
Yazınız müjde i vürûdunuzu
O bize tatlı bir ümîd olsun

Eş'âr-ı Vefâ'dan
1 Şevval 1305 (1889)

— III —

— Tekazâ —

Mahabbetin ediyor fikri târümâr güzel
Eden odur beni bîmâr ü bîkarâr güzel
Çıkar bu hâciseyi, ibtilâyı gönlümden
Bu derdi çekmeğe yok bende iktidâr güzel
Benim günüm ne için doğmasın bu âlemde
Şu leyl-i târımı etmez misin nehâr güzel?
Nazargehimde çiçekler, sitâreler, kuşlar
Senin kudûmura etmekte intizâr güzel
Ben ağlarım dökülür ebrler kesif kesif
Gülünce sen açılır bin güzel bahâr güzel
Bütün güzellere artık husûmet etmeliyim
Sen olmadın bana zirâ cihanda yâr güzel
Şemâilinde vefâdan biraz olaydı eser,
Vefâ olurdu bu âlemde bahtiyâr güzel

Eş'âr-ı Vefâ'dan
7 Mart 1306 (1890)

— IV —

— Kit'a —

Saymıyor câhili erbâb-ı ukul âdemden
Âdem olmaksızın garaz ilm ü hünere tahsîl et
Gayr-i mümkünse eğer cümlesinin tahsîli
Ne kadar mümkün olursa o kadar tahsîl et
Mirsad No : 5, 11 nisan 1307 (1891)

— V —

— Kit'a —

Dilsûz dur mahabbetinin zevk u mihneti
Bir kimse gönlünü sana ey mâh vermesin
Senden alır da parçalarını gönlümü heman
Ağyâra yüz verir isen Allah vermesin
Mirsad No : 5, 11 nisan 1307 (1891)

— VI —

— Gazel —

Bir seher vaktinde gitmişim şu âli dağlara
Meşrikin vermişti ziyet reng-i âli dağlara
Her taraf pür samt ü hayret, bir lisân-ı ma'nevî
Eyliyordu sanki takrîr-i maâlî dağlara
Kalbime bir hüzn-i rûhânî dolar bilmem niçin
Her ne dem atf-ı nigâh etsem şu hâli dağlara
Bir tecellî etse yüz binlerce Tûr eyler zuhûr
Sevdiğim bir çehrenin nûr-i cemâli dağlara

Vecd ü hâlim var fakat bilmem nasıl bir vecd ü hâl
Kalbimin te'sir eder mutlak bu hâli dağlara
Bir hakikat keşf eder gönlüm nigâh ettikçe ben
Kudretin âsâr-ı i'câziyle mâli dağlara
Hep bizimçündür kavuşmak ihtimâli sevdiğim
Dağların yoktur kavuşmak ihtimâli dağlara
Yazdığım şi'r-i hazînin ey Vefâ zanneylerim
Pek münâsib düştü hüznâver meâlî dağlara

Mirsad No : 12, 30 mayıs 1307 (1891)

— VII —

— Bir mersiye den müntehab parçalar —

Evet mahall-i tenezzüh bize o dağlardı,
Yüzüm güler, içim efğan ederdi, ağlardı,
Yanımda çünkü benim hasta bir melek vardı!
Reşîde(1) sen o idin, âh! o nûr-i dide idin,
O nûr-i dide idin, sevdiğim Reşîde idin!

Reşîde şimdi ki ben senden işte mehcûrum,
Demek ki âh ü figan eylemekte ma'zûrum
Sana niçin acabâ ben bu rütbe mecbûrum?
Reşîde, gözlerimin nûru âşıkım sana ben!
Hazin gönül sana düşkün, vefâ umar senden.

Gınâ gelir dile artık sefil dünyâdan,
Mahabbetin bana indi cihân-ı bâlâdan :
Kelîm'e sanki nidâ geldi Tûr-i Sînâ'dan!
Cebel mahûf, o baygın, bütün cihan sâmit,
Benim de bak nazarımda bugün cihan sâmit.

Reşîde! sen benim endîşe-i muhâlimsin,
Yetişmeden soluvermiş o nevhâlimsin;
Hulâsa şimdi benim bir güzel hayâlimsin
Fakat, Reşîde! bu şeb âlemim perîşandır;
Bu söylediklerimin hepsi âh ü efgandır!

Havâ soğuk, yere kasvet yağar idi cevden,
Hafif bir de zıyâ münteşir meh-i nevdin;
O neydi? Bir acı feryâd koştun bir evden!
Tecessüm eyledi karşımda mâtem-i ebedî
Gırıv içinde sadâlar, «Reşîde gitti» dedi.

Eğerçi âlem-i fânide çok mihan gördüm,
O hâli görmemeliydin fakat neden gördüm?
Dedim: «Kimindir o?», eyvâh bir kefen gördüm!
«Reşîde'nin» dediler, gözlerim karardı heman,
Bütün cihan nazarımda kesildi, bir zindan.

Ales-sabâh nüzûl etti arza hep melekût,
Birikti hayli cemâat vasatta bir tâbût.
Giderdik öylece ben giryenâk.. sen mebhût!
Seni mezâra bıraktım, hayâta küstüm ben,
Değil hayâta, bütün kâinata küstüm ben!!

Mirsad No : 18, 11 temmuz 1307 (1891)

(1) Feride : Eş'ârı Vefâ S, 12

— VIII —

— Mersiye —

Bir şebdi, âh ! o şeb ne kadar pür melâl idi,
Mum sönmek üzre bahtıma gûyâ misâl idi
Cânan, dirîğ ! fevt olacak ihtimâl idi;
Bir ihtimâl idi, o rücû'u muhâl idi.

Görmekteyim o yârı bugün ayn-ı hâbda,
Pervâzgâh-ı muhteşem-i nüh kıbâbda;
Bilmem bu hikmetin yeri var mı kitâbda ?!
Rûhum benim semâda gezer, ben türâbda.

Zîr-i türâba atmak anı gadr ü âl idi,
Lâzımdı bir sehâbe çıkarmak, muhâl idi.
Ol mihr-i nev tulû' karîn-i zevâl idi.
Ben ağlayordum, âh ! o hâlim ne hâl idi ?

Bir cezbe var fakat şu muhakkar türâbda,
Âlem akın akın ana doğru şitâbda
Etmez karâr katre-i bâran sehâbda ;
Bir merkez-i hafiye umûm incizâbda!

Mirsad No : 19, 18 temmuz 1307 (1891)

— IX —

— Gazel —

Gerçi âşıkta ne uyku, ne de rüyâ vardır,
Âlem-i aşıkta bilsen nice hulyâ vardır.
Gördüğüm gün o siyeh gözleri meftûn oldum
O zamandan beri gönlümde bu sevdâ vardır
Her sözün, her kelimen rûhumu ihyâ(1) ediyor
O güzel nefhada i'câz-ı Mesîhâ vardır.
Tek yaratmış yaradan hüsn ü letâfette seni
Hangi dilberde bu endâm-ı dilârâ vardır !
Katlanır mihnetine, cevrine gönlüm âmmâ
Beni nâhak yere üzmemekte ne ma'nâ vardır ?
Ey Vefâ bûy-i letâfet bulunur şî'rimde
Çünkü zımnında o gül çehreye îmâ vardır(2)

Mirsad No : 21, 1 Ağuston 1307 (1891).

— X —

— Da'vet —

Ne safâdâr bak şu manzara - gel ;
Çıkalım gel seninle seyrâna !
Burası rûha rûh bahş eyler,
Sana hûrî buna cinan derler !
Sen değılsin behişte bîgâne,
Âh pek dilnişin bu yerler - gel !

Severim bâmdâd-ı rûşeni ben,
Tab'a kasvet verir şeb-i deycûr !

(1) Tecdîd : nüsha.

(2) Bu gazel matbu Eş'âr-ı Vefâ'da yoktur.

Nazarın ihtiyâcı var nûra
Ben fedâyım o çeşm-i mahmûra,
Şimdi gösterdiğin bu hâl-i sürûr
Bence hoştur bütün seherlerden !

Ortalık şen, cihan münevver - gel !
Her taraf döndü vuslat âbâde;
Nûr-i sevdâ ile donandı felek,
İştirâk et bu ârzûya melek :
Gezmek ister gönül şu sahrâda,
Bana sen ol bu yerde rehber - gel.

Ne kadar dilrübâ şu bâğ-ı İrem !
Kuşlarile gönül eder pervâz ;
Ortasından akar ufka dereler,
Saf saf olmuş lâtf meşcereler,
Her biri başka dürlü rûhnevâz :
Kimi mahzun durur, kimi hurrem .

O güzel ellerinle göster - gel !
Bunların hangisi neşât efzâ
İşte sahrâda bir küçük cedvel,
Cereyân eylemekte bâk ne güzel !
Oraya gitmek isterim ammâ
Sen dahi mutlaka berâber gel.

Mekteb No : 4, 6 Şaban 1311 (1893)

— XI —

— Bir gazelpâre —

Mümkün olsaydı tahammül hüsnünün ibrâmına,
Kim düşerdi aşkının ârâmsûz âlâmına ? !
Mübtelâlıktan beterdir tab'ıma âsûdelik ;
Bir nigâhınla hâlel ver gönlümün ârâmına !
Belki vuslattır sonu hicrânının âlem bu yâ ,
Ben o hâlin intizâr etmekteyim encâmına !

Eş'âr-ı Vefâ'dan 30 temmuz 1309 (1893)

— XII —

— Şükran —

Olsan ne zaman ye'se mukarin
Sen bir sebep icâd ediyorsun
Gâmdan beni âzâd ediyorsun
Üsrüm oluyor yüsre mübeddel
Âlemlere ey Sâni'.i ekmel
Şâmil keremin zâhir ü bâtın

Âcizlere imdâd ediyorsun
Muhtileri irşâd ediyorsun

Eş'âr-ı Vefâ'dan 17 Haziran 1310 (1894)

— XIII —

— İ'lân-ı mahabbet —

Bir tesâdüfle pek beğenmiş idim
Şive-i dilrübâ-yi hüsnünüzü

Bilmiyordum o anda âh dedim
Sevmişim ben edâ-yi hüsnünüzü

Dilde bir incizâb olur peydâ
Hâtırdan geçince sûretiniz
Acı bir ıztırâb olur peydâ
Yâda geldikçe derd-i firkatınız

Kalbe hayret verir likanız âh
O değil sâde bir güzellikte
Dense lâyük o lehceye ey mâh
Hârik-ül-âde bir güzellikte

Aşkım eyler tahassürü icâb
Görmek ister gönül cemâlinizi
Olmak üzre biraz teselliyâb
Alırım fikrime hayâlinizi

Ne saâdet ümîdhâhımıza
Eğer etmezseniz dirîg-i visâl
Mazhar olmaz isem nigâhınıza
Gececek ağlamakla rûz ü leyâl

Dilde bir lem'a-i safâ göreyim
Gönlümü nâil-i visâl ediniz
Sizi bir kerrecik daha göreyim
Arz-ı gül çehre-i cemâl ediniz

Şâdgâm etseniz olur elyak
Rûhperver kelâmlarla beni
Eyleyin aşk u şevka müstağrak
İşvelerle hirâmlarla beni

Ediyorken şafak sizi tenvîr
Nezdinizde bulunsam âh sizin
Etse lâyük likanızı tasvîr
Câbecâ pertev-i nigâh sizin

Zulmet-i şeb çökünce etrâfa
Dil-i biçâre olsa mahreminiz
Sizi âhım getirse insâfa
Geçmese bensiz âh bir deminiz.

Açılırken dem-i seher bir gül
Görse dil hüsn-i bîbahânenizi
Ötüyorken hazin hazin bülbül
Ben işitsem sizin terânenizi

Nûra gark eyliyor iken mehtâb
Ovayı kühsârı deryâyı
Bana dağlar verir verirse cevâb
Söylesem hâl-i kalb-i şeydâyı (1)

Maarif No : 21 Mart 1312 (1894)

(1) Bu şiir, matbu Eş'ar-ı Vefâ'da yoktur.

— XIV —

— Kimdir inen —

Tecellîgâhıma bir nûr düştü arş-ı a'lâdan
"Aman kimdir inen bundan?" dedim, ol bîfaman çıktı!
Tecâhül den nedir maksad? benim ey gönlümün rûhu!
Beyân ettim, iyân olsun dedim, derdim nihan çıktı
Senin vechinde Allah'ın ulüvv-i sun'unu gördüm;
Anı tekbîr için bir na're attım, bir ezan çıktı!

Nasıl ben şimdi vecd ü hâle gelmem, ey yüce dağlar!
Ne hâl oldu bana bilmem içimden bir duman çıktı!

Eş'ar-ı Vefâ'dan

— XV —

— Perakende şiirlerinden —

Lerzebahşeyler kulûba mevc-i didârın gibi
Eylemiş hüsnün kadar tâbende Mevlâ perçemin
Huzme-i hurşîd girmiş zannederdim gönlüme
İn'ikâs ettirse ey mehveş merâyâ perçemin
Muntazam gördüm yine şi'rim gibi havfım budur
Olmasın fikrim gibi tâlân mebâdâ perçemin
Bîmehâba eyleyen aşkında ey gülrû beni
Bîmehâbâ perçemindir bîmehâbâ perçemin

Malûmat 1892

— XVI —

Senin aşkın iken bâdî-i feryâdım benim ey yâr
Bu gönlüm etmesin mi senden istimdâd bir kerre
Misâl olmaz senin hüsnündeki sun'-i İlâhî'ye
Anı üstâd-ı kudret eylemiş icâd bir kerre
Vefâ'yı kûy-i nâzın feyziyâb etmişti vuslattan
Beni kurta: dı gurbetten o hüsn âbâd bir kerre
Benimçün bir muvâfık çâre varsa terk-i sevdâdır
Fakat sevmiş seni tab'-ı vefâ mu'tâd bir kerre

Malûmat 1892

— XVII —

— Kıt'a —

Beni o yâr-ı dil ârâmım intihâb etti
Kemâl-i lûtf ile uşşâkın imtihânında;
Güzeldir, âhl anın var mıdır nazîri aceb
O hâlikın şu zemîninde, âsümânında!

Malûmat 1892

— XVIII —

— Kıt'a —

Şive-i hüsnün, edâ-yi nâzın
Beni birden bire meftûn etti
Geldi bir hâle ki meftûniyyet
Fart-ı sevdâ beni mecnûn etti.

— XIX —

— Kıt'a —

Bir güzel şekline girse emelim
O güzellik sen olursun güzelim
Ne isem sen de osun bîşübhe
Ben ise hem ebedim, hem ezelim.

— XX —

— Farsça —

— Ağabeyime —

بر مقتضای نامت مستغرق صفا شو
خواهی بیزدما باش خواهی زما جدا شو
چون در میان صرا مانی خوش و تنها
در خاطر آرزو ما را یادآور وفا شو
باق همیشه هر آن ای نور چشم وجدان
در لطف و سون یزدان درامن کبریا شو

Eş'âr-ı Vefâ'dan, 13 Haziran 1307 (1891)

Bibliyografya : Ali Kâmi : Eş'arı Vefa, Ahmed Rasim : Muharrir sair edib, ve mecmualar. Şairin fotoğrafı Bay Ali Kâmi'den alınmıştır.

Ahmed Yahya — XVIII inci asır şairlerinden Ahmed Yahya hakkında *Salim* şu malûmatı veriyor :

« Ahmed Yahya : Ol şerefbağ-ı mehâdîm-i kirâm yektânişîn-i sadr-üs-sudûr-i ülül-ihtirâm olup hâtime i asr-ı Sultan Mehemed-i râbi'de Şeyhülislâm bulunup on altı gün mikdârı ma'zûl olduktan sonra matla' devlet-i Sultan Süleymân-ı Hân-ı sâni'de yine şeyhülislâm ve müftülenâm olup ba'delazil ilâ vefâtihî mahmiye-i İstanbul'da Sivas tekyegâhı kurbinde olan saâdethânelelerinde sâkin olup ömr-i azîzleri izzet ile güzerân eyleyen İzzetî efendi dâmâdî fâzıl-ı nihrîr pîr-i rûşen zamîr zübde-i sulehâ muhibb-i fukarâ Hâtem meniş olan es-hiyânın bülendi merhûm ve mağfûr Dabbağzâde Mehemed efendi'nin mahdûm-i necâbet merkularıdır ki sâl-i hicrîden 1086 (M. 1675) şevvâlinin altıncı cum'a gecesî zühre âsâ matla'-ı vüçüddan nümâyân ve meh-i tâban gibi hâle-i âguş-i ikbâlde iyân olup mertebe-i sinn-i temyîze vusûlden sonra şehri İstanbul'da ruh-i zîbâ-yi kemâle hâl misâl asrının dilpesendi merhûm Benli efendi'den ulûm-i nâfi'a ahz ü kıraât ve mehère-i zamân ile bit-tab' ülfete mâil bir mahdûm-i melek haslet olup sükûnet-i vekar ile evkatgüzâr idi. Kuzât-ı asâkirin asrında ma'rûf ve bülendi Esîrî birâderi Mustafa efendi mütercem-i mezkûr mahdûm-i muhtereme begayet müncezib olup ayn-ı i'tinâsı ve her bâr sohbeti ile karîr ve ol mahdûm-i güzînin zât-ı necâbet karînine bittab' pederâne dildâde ve esîr olmağla ol mahdûm-i celîl-ül-kadrin ikrâmına ez dil ü cân câzim ve ol zât-ı âlikadr ol pîr-i muhteremden mülâzim olduktan sonra emsâlinde cârî olan kanûn-i dilpezîr üzere zâtî şâyân-ı ihtirâm ve tevkîr olunup sene 1103 (M. 1691) saferinde def'aten mûsıla-i sahinla cedd-i emcedleri Zekeriyâ efendi medrese-i celîlesine müderris olup 1105 (M. 1693) saferinde medâris-i semândan birine ve 1106 (M. 1694) muharreminde Hadice Sultan medresesine ve 1109 (M. 1697) rebîulâhîrinde Ayasofya-i kebîre naklolunup kâse-i hoşgüvâr-ı ömr-i azîz ile siyr ü dîde-i merâmı dîden-i kâmile karîr olmadın henüz nahl-i vüçüdu müsemmer-i leyâl-i âmâlî mukammer olacak zamanda peder-i muhteremleri dîdedûz-i kadr ü rif'atleri ve nigerân-ı mürüvvetleri iken بامرأته الملك المتعال rihletgâh-ı dünyâdan intikal idüp sene 1110 (M. 1698)

recebinin altıncı erbaa gecesî mihr-i zât-ı hümâyûn-ı bîhemâlleri üfûl ve cedleri Zekeriyâ efendi merkadi cenbinde olan lâhidlerine duhûl eyleyüp ol pîr-i rûşen zamîr gubâr-ı dâmeni tûtîyâ-yi rûşenâyî olan püser-i pür hünerinin can gibi dîdeden nihân olması müstelzim-i prededârî-i dîde-i bînâ ve bu perde-i derde deride dîde-i gam dîde-i vâlid-i mâcid-i kesîr-ül-mehâmidleri tâkat getürmeyüp dehr-i denîye dîde-i dünyâ ile nigâh etmemiştir. Ve intikallerine bir cüz'-i müddet kalıncaya dek ol ekber riyâzat-ı nâdîde nazîr ile evkatgüzâr-ı âlem-i tekdîr olmuşlar idi. Elhak öyle vüçüdu muhteremden ve öyle mahdûm-i mükerremden dûr olan vâlid-i firkatkeş dîde-i i'tibârından bil-küllîye vech-i arzı ıskat eylemez de ne eyler? ol mahdûm-i celîl-ül-kadrin de hakka ki vüçüdu nâyâb bir zât-ı sûtüde sıfât-ı âlicenâb idi. Âlem-i sıgarımızda bir kaç def'a meclis-i şerifleri ile şerefyâb ve sohbetleri ile iktisâb-ı şeref-i bîhisâb eylemişdik. Elhâsıl öyle bir mihr-i pertev efgem-ı hânedân-ı şerefin gurûbu dehrî mâtemzede eyleyüp rûz-i neşâtın şeb-i tekdîr ve leyle-i intikalleri siyeh câme-i mâtem-i her cevân ü pîr eylemişdi. Ol şeb-i deycûr-i hicrânın mersiyehânlarından ol hânedânın şerefyâb-ı intisâbı olan kimesneler bu güne târih eylemişler idi. Yine ol hânedâna müntesib olan Aziz Çelebi nâm nâtevan ol mahdûm-i nâdir-ül-misâlin destâver-i dehr olan intikaline :

Çıktı bir hâtif-i gaybî didi târihin anın

کوره منزلکین عرشده احمد بی

târîh-i duâ perverişiyle mersiyehân olmuşdi. Ol mahdûm-i bîadîlin mutâlâa-i tahkikte fikr-i sedîdleri cemîl olduğu gibi mâlezime-i gerden-i mahdûmiyyet olan sâir irfanda dahi fâik-ül-akrân idi. Fazla i faziletleri olan eş'âr-ı zîbâ ile teşhîz-i zihn-i vâlâ buyururlar idi. Zât-ı necâbet mâlileri gayetülgaye âli olmağla mahlâs ittihaz buyurmayup âlicenâb olan mehère-i sâlifine iktidâ buyurmuşlar idi. Bu bir kaç beyt-i dilârâ ol mahdûm-i necâbet mersûmun zâde-i tab'-ı dilârâlarındandır :

— I —

— Gazel —

Âzürde-i cevri idüğün yâre diyeydim
Cevr eyler ise sonr nedir çâre diyeydim
Bigâneye râzın beni der zanneder ol mâh
Yanmazdım eğer kim bu dil-i zâre diyeydim
Hiç söylemedi derd-i dilim yâre didim âh
Söylerdi eğer sûret-i divâre diyeydim
Âhense de nermeyler idi âhen-i kalbin
Bu âteş ile hâlimi dildâre diyeydim

— II —

— Beyit —

Gürünce rûy ü hatt u zülfünü zanneyledim ey dil
Gül ü sünbül açıldı nevbahâr-ı dilküşâ oldı

Bibliyografya : Slm.

Ahmed Yesevî — Hoca Ahmed Yesevî'ye bak.

Ahmed ( ) 840—1436 da yazılan *Mecmuatünnezair*'de "Ahmed birâder-i Köylüce,, serlevhasıyla bir kaç manzume kayıtlıdır. (918—1512) de vücade getirilen *Camiunnezair*'de ise yalnız Ahmed başlıklı 6 manzumeye tesadüf edilmektedir. Tarihi büyük kıymetleri olan bu iki mecmuada *Köylüce*'nin de bazı şiirleri görüliyor (*Köylüce*'ye bakınız).

Ahmed mahlâsıyla manzumeler yazan bu şairin tezkirelerde mevzubahsedilmediğine bakılırsa XV inci asırda veya biraz daha evvel yaşadığı tahmin olunabilir. Âşıkane bir eda ile muvaffakiyetli gazeller vücade getiren Ahmed'in *Camiunnezair*'de kayıtlı olan gazellerini örnek olarak alıyorum :

— I —

Ey âftâb-ı tal'atına bende mihr ü mâh
Vey mâhtâb gün yüzün önünde hâk-i râh
Hasretde gözyaşı nitekim oldu germ rû
Sengin dilünü idemedi germ âh âh
Ma'mûr kıl gönülleri adlile kim mülûk
Mülki müselle idemez olmayacak sipâh
Düşdüm ayağa olalı sergeşte hecriste
Vasl ile tut elümi ki tutsun elin İlâh
Ağ alnunu gözümde irâğ itdi bisebeb
Olsun rakîbinin yüzi bahtım gibi siyâh
Kılmak nazar günâh ise gül yüzüne şehâ
Olsun hemîşe yaşlu gözüm garka-i günâh
Her yire kim kadem basasın lûtfîle gerek
Ashâb-ı vecde haşredeğin ola secdegâh
Işkun kıtâli geldi vü sabr oldu münhezim
Bir memlekette fitne olur olsa iki şâh
Ahmed kemîne benden olubdur kabûl kıl
Çün eşigindir iki cihanda ana penâh

— II —

Ey subh-i ruhın matla'ı envâr-ı İlâhî
Hüsnün günü divâne kılur mihrile mâhi
Devlet güneşi doğmaya başuma ne tan kim
Gam gicesi zülfün gibidir nâmütenâhî
Dil mahzen-i ışkundur anı deldiği gamzen
Uğrıdır umar ki ola gencîne-i şâhî
Meh hirmenine od uralı mihr-i cemâlin
Yırtub yakasın çerh yere urdı külâhî
Şem'-i ruhidir ışk tarıkında delilim
Gönlüm şeb-i zülfünde bulursa nola râhi
Ahmed yüzüne karşı figan itme sakın kim
Gül hirmenini yile virür bülbülün âhi

— III —

Bâd-i âhımdan emîn olmağa hüsnün pertevi
Dâmenin gerdi yüzün şem'ine zülfün şebrevi
Bu ne hikmetdir habîbim k-öldürür lâ'lin beni
Derc iken dürcünde enfâs-ı nesîm-i İsevî

Dil su bigi kapuna gitdi revan hâk olmağa
Şevkin odından yeie varalı bu gönlüm evi
Kametın vasfın sabâ zikr itse serv eyler simâ'
Raks urur lâbüd Hudâvendgâr anılsa Mevlevî
Râ kaşın kim dembedem ey nûr-i aynım mâh-ı nev
Ola şems ü tâli' üstünde hilâlin pertevi
Ahmed'i Mecnûn iderse Leyli-i zülfün ne tan
K oldu sen Şirin lebe Ferhâd âlem husrevi

— IV —

Verbimiş âşıkına yârselâm
وعايد السلام والاکرام
Can gerek bu selâme şükrâne
Dil ü câne hayat virür bu selâm
Âyet-i Nûr'dur ve sûre-i Feth
Bana ol yârdan gelen peygam
Şem' gibi anın firâkından
Yanaram od u su içinde müdâm
Giceler uyku gelmedi gözüme
Beni andan ayrıalı eyyâm
Yokdürür tende andan ayru karâr
Ne hod ansuz bu can kılur ârâm
Ahmedâ yan bu ışk odına ki şem'
Nûri olmaz yakılmayınca tamâm

— V —

Hecrin ile çok zamandır kim giriftâr olmuşam
Mihnet ile âşinâ vü derd ile yâr olmuşam
Zülfünün dâmına bir dem bulmadı bu dil küşâd
Bu belâ bendine ben kanden giriftâr olmuşam
Işk meydânı içinde oynayalı başımı
Derd-i serden kurtulub şâd ü sebûkbâr olmuşam
Gerçi ışkun odına düşelden işimdir figan
Ney gibi ışkunda bir dem sanma bîzâr olmuşam
Pertev i nûr-i tecellîde ko yansun cân ü dil
Var *Ahmed* ben bugün müştâk-ı didâr olmuşam

— VI —

Gonce lebin tarâvet-i berg-i semen tutar
Lülû dışın letâfet-i dürr-i aden tutar
Hüsnün arusun itdi yine galiye nesîm
Zülfün ki anberinine müşg-i Hutun tutar
Hattın hayâli kim gözümü tutdı güyyâ
Âb-ı revan kenârını berg-i semen tutar
Zülfün ki bâğbânıdürür hüsn bâğının
Ucunda deste deste gül-i nesteren tutar
Zülfün neyiçün ola perişan benim gibi
Çün dâyim elde gül gibi sib-i zekan tutar
Yâkut dürfeşânına öygünmeğe müdâm
Gonce dehân içinde akîk-ı Yemen tutar
İki cihan ferahlıdır *Ahmed*'e gamın
Şâdiye irmesün anı her kim hazen tutar

Ahmedî (Germiyanlı) — XIV üncü asrın çok meşhur ve çok mühim şahsiyetlerinden olan Ahmedî, Germiyanlıdır. *Lâtîfî* tezkiresinde ve ondan naklen *Âlî*'nin *Kühülâhbar*'ında Şairin Sivas'lı olarak gösterilmesi tamamiyle yanlıştır. Bu hususta en doğru malûmatı *Şakayık*'ta buluyoruz. *Hasan Çelebi* tezkiresinde de şunları söylüyor :

“ Lâtîfî tezkiresinde Sıvastandır demiş. Lâkin Merhum Taşköprülüzade Şakayık'ta Sultan Murâd-ı Gazî devrinde geçen ulemâdan yazup aslı vilâyet i Germiyan'dandır demiş. ”

Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılıoğlu'nun *Kütahya şehri* adlı eserinde ise Ahmedî'nin bugün *Uşak* köylerinden olan *Sivaslı*'da doğmuş olması bir ihtimal olarak zikrediliyor. Lâtîfî, belki Şairin Sivaslı'da doğduğuna dair bir kayıd görmüş ve bu yeri Sivas ile karıştırdığından dolayı hata etmiştir.

Tabakatı Hanefiye'de İbni Arapşah'tan naklen Abdülkadir'in, *Eslâf*'ta Faik Reşad'ın, *Osmanlı müellifleri*'nde Bursalı Tahir'in, *Amasya tarihi*'nde de Bay Hüseyin Hüsameddin'in onu Amasyalı olarak göstermeleri de yanlış olsa gerektir.

Bursalı Tahir, Ahmedî'den “ Tacüddin İbrahim bin Hızır ” başlığıyla bahsediyor. Bay İsmail Hakkı ise « Babasının adı İbrahim olup kendi lâkabı Tacüddin'dir » diyor.

Elde mevcut kayıtlardan anlaşılıyor ki Ahmedî, genç yaşında âlim olmak için var kuvvetiyle çalışmıştır. İlk tahsilini kendi memleketinde yapan şair, bilâhira Mısır'a gitmiş, ve oranın meşhur âlimlerinden istifade etmiştir. Tarihî menbalar, bilhassa icazetname aldığı *Hidaye* şarihi *Şeyh Ekmel*'den müstefid olduğunu kaydediyorlar.

Sehî'de, Şakayık'ta ve bunlardan naklen diğer menbalarda Ahmedî'nin bilâhira ilimden feragat ederek şairliğe sülûk ettiği kayıtlıdır. Onun hakkında şöyle bir menkabeyede tesadüf ediyoruz (*Şakayık tercümesi S. 70*) :

« ... Mevlânâ Ahmedî Mevlânâ Fenârî ile ve Hacı Paşa ile Kahire-i Mısır'da bir gün üçü meşâyih-i sôfiyyeden bir ârif-i esrâr esmâr-ı gaybiyye-i lâraybiyyenin nüzhetserây-i halvetine dâhil olup istikmâl-i kemâl ve istihsâl-i hüsn-i hâl için duâ istimdâd eylediler. Şeyh hazretleri bunların âyine-i ahvâl-i ferhunde meâllerine nazar eyleyüp Mevlânâ Ahmedî'ye hitâben mısra'-ı kelâmı bu bâbdan feth eyledi ki matia'-ı ömr-i nâzenîninden makta'ına değin hâme-i bedâyi' nigârın garık-ı bihâr-ı efkâr-ı sanâyi'-i âsâr ve Mânî-i nukuş-i eş'âr-ı bedâyi'-i eş'âr olup cenâb-ı ni'melmeâbın sanat-ı şiirde ferd-i kâmil ve bahr-i vâfirşâmil olur. Cümle-i ezmânını muhassenât-ı bediyye ile pirâste efkâr ve hayâlâta sarf idüp mukatta'ât-ı evkatını bu vech üzre taktî' idersin ve dahi Hacı Paşa Hazretlerine nazar idüp kanûn-i kelâma da bu perdeden âgaz eyledi ki ba'z-ı ârıza sebebiyle ilm-i tıbbın ölümlüsü olup müddet-i ömründe anın tahsîli derdine mübtelâ olursun

bu sevdâ süveydâ-i kalbinde merkûz olup Kanûn-i Şifâ üzre anı teshîl ve tekmil bâbında eczây-i vücûdunu i'dâm ve izâat ve müfredât-ı i'mârını ifnâ ve imâtet idersin. Ba'dehu Mevlânâ Fenârî'ye müteveccih olup fâtiha i müddet-i ömründen hâtımeğe varıncaya değin tavzîh-i usûl-i meşîû' ve menkul ve Telvîh ü tenkîh-i fûrû'-i mesmû' ve ma'kul eyleyüp kemâlât-ı ilmiyye ve amelîyyeyi hâvî ve melekât-ı sûriyyeyi ve ma'neviyyeyi câmi' olursun. Senin şân-ı saâdet nişânın devlet-i dâreyn v. izzet-i neş'eteyni ihtivâ eylemek mukarrerdir deyu hatm-i kelâm ve itmâm-ı merâm eyledi. Filvâki' şeyh-i mezbûr verâ-yi estâr-ı gaybdan sürûş-i ilhâm-ı Rabbânî'nin lisânından terceme ittüğü kelâm-ı fâik vâki'-i hâle mutâbık ve nüsha-i takdîre muvâfık oldu. Bu üç fâzılın ahvâleri علی ماجری mazmûnu üzere tefe'ül olunduğu gibi vuku' buldu. »

Sehî Tezkiresinde de şu kayıd vardır :

« ... Her gâh Mir Süleyman Şeyhî ile müşâareler ittirüp eş'âr didirdir idi. Anın ibrâmı ve ikdâmı ile Mevlânâ Ahmedî şugulden ferâgat ve ulûm mebâhisinden berâet gösterüp tarikten çıkup şi're heves idüp buhûr-i nazma destres buldu. Eğer öyle olmasaydı *Molla Sa'düddin* ve *Seyyid Şerîf* hazretleri gibi bir molla olurdu deyu rivâyet iderler ... »

Ahmedî bütün gayretini manzum eserler vücude getirmeğe hasretti. Mısır'dan memleketine dönünce Germiyan beyinin iltifatlarını gömüştü. Ora bir takım kasideler sundu. Bu manzumelerden hiç biri bugün elimizde mevcut değildir. Fakat şair Ahmedî'nin kendi doğduğu yerde Emîr olan bir adama kaside yazması imkânsızdır. Netekim *Şakayık* tercümesinde şu kayıtlara tesadüf olunuyor :

« Mevlânâ Ahmedî diyâr-ı Mısır'dan vatan-ı asil ve mevlid-i ceziline avdet eyledikte Germiyan oğluyla musâhabet idüp ana hâce oldu. Mir-i mezbûr eş'âr ve ebyâta râğıb olmağın Mevlânâ Ahmedî dahi ol semte hadden ziyâde râğbet eyledi. »

Demek oluyor ki İstanbul kütüphanelerinde bulunan divanlara, ozamanın siyaseti icabı, bu kasideler alınmamıştır. Veyahud bizzat Şair önce Germiyan beyine sunduğu kasidelerin bazı yerlerini değiştirerek Emîr Süleyman'a ve Çelebi Mehmed'e tekrar sunmuştur.

Ahmedî'nin bilâhira *Yıldırım Bayezid*'i de kasideleriyle medhettiği muhakkaktır. Bu kasideler de elimizde mevcut değildir. Fakat bunların da yukarıda söylediğimiz vechile divana alınmadığı veya Memduhtan bahseden beyitlerinin değiştirildiği tahmin olunabilir. *İskendername*'nin Bayezid'e takdim edildiğini ise katiyetle biliyoruz.

Elde mevcut manbalar, *İskendername*'nin Emir Süleyman'a verildiğini söylüyorlarsa da tamamiyle yanlıştır. Hattâ *İskendername*'nin makbule geçmediği hak-

Ah.

kındaki rivayetin de doğruluğuna pek o kadar itimad edilemez. *Lâtîfî* bu hususta şunları söylüyor :

“ Murad Hân-ı gazî devrinde boy beğlerinden Mir Süleymân'ın mâdih ve vâsıfı ve ol asrın şâir-i pür maârifî idi. İskendernâme'yi mezbûrun nâmına dimişti. Ve ilm-i zâhir ve bâtında âfâk u enfüsü teşbîh ve temsîl ile hendese ve hey'etten ve ilm-i nücûm ve hikmetten çok maânî ve maârif harc ü derc itmiştir. Ammâ nazmında ol kadar zarâfet ve elfâz ü edâsında çendan letâfet yoktur. Rivâyet iderler ki kitâb-ı mezbûru mezkûr diyüp ol asrın a'yân ve erkânına arz ittikte çendan pesendide görülmeyüp “ Bu güne nazm ile bir kitâbdan bir münekkahca kasîde efdal ve evlâ idi „ dimişler. Ol dahi bu cevâb-ı t'an âmizden mecrûh-ül-bâl ve şikeste hâl olup tamâm müteallim ve müteessir ve bu harâretten zâtına bir ârıza ârız olup mizâcî mütegayyir olur. Meğer ol zamanda merhum *Şeyhî* ile bir hücrede celîs ve elif ve enîs imiş. Mâvaka'ı *Şeyhî*'ye hikâyet ve bu makule bir kitâbdan bir pâkçe kasîde efdal idi didiklerin rivâyet ider. Mezbûr *Şeyhî* dahi ol gice Ahmedî adına hasbîhâle münâsib bir muhayyel kasîde peydâ kılur ve yarındası Mevlânâ Ahmedî ol kasîde-i yekşebeyi alup erkâna gelür. A'yâna arz ittikte a'yân im'ân-ı nazarla mutâlâa kılurlar. Gördüler ki ebyât-ı kasîde ile nazm-ı kitâbın ol kadar münâsebeli ve elfâz u maânîde çendan müşâbeheti yok. Tebessüm idüp “ Mevlânâ Ahmedî bu kasîde senin ise ol kitab senin değildir. Ve eğer kitâb senin ise kasîde senin değildir „ diyüp miyanlarında çendan tefâvüt-i fâhiş yok iken iki suhanverin kelimâtın bir birinden fark idüp temyîz itmişler . . . »

İskendernâme'nin Germiyan oğlu *Süleyman Şah* namına yazıldığına dair mevcut olan rivayet te tama miyle yanlıştır.

Ahmedî, daha sonra *Timurleng* ile tanıştı. Onun da takdirlerine mazhar oluyordu. *Âşık Çelebi* diyor ki :

« Timurlenk *عرج على المدارج العليا عرج* کم من اعرج علی المدارج العليا عرج pâ-yitaht-ı saltanata kadem basup diyâr-ı Rûm'a geldikte *Amasya*'da Ahmedî Timur'a kasîde virüp aız-ı ihlâs ve mütâbaat ider. Timur dahi Ahmedî'nin sohbetine râğbet ider. »

Şakayık'ta şöyle bir fıkra da kayıtlıdır:

“ Fâzıl-ı mezbûrun nevâdir-i letâifindedir ki Emîr Tîmûr-i bedfercâm diyâr-ı Rûm'a geldikte Mevlânâ-yi mûmâileyhin musâhabetinden zevk idüp şîrin ve şekkerin kelimâtından lezzet almağın anınla şîr ü şekker gibi imtizâc idüp harîm-i harem-i muhteremlerine mahrem idindi. Bu esnâda bir gün Emîr Tîmûr ile hammâma varup letâif ve zarâif söylenmeğe âgaz olundukta Emîr-i mezbûr Mevlânâ Ahmedî'ye hitâb eyledi ki huzâr-ı meclisten her kişinin hakkında bir bahâ biçüp nukud-i ahvâl ve arûz-i âmâline göre kıymet beyân eyle ki mikdârımız ma'lûm olup her birimiz ne kumaş idü-

ğümüz bilelüm. Ammâ bu ortada artuk eksik söylenmeyüp takvîm-i sahîh-i sarîh ile takvîme râzı olalım deyu mülâtafa eyledi. Mevlânâ Ahmedî her kişinin sertâpâ ahvâline nâzır olup her kesin kadr ü bahâsına göre bir mikdar bahâ takvîm itmekte alup virmektedir ve kesüp biçmekte iken Emîr Tîmûr bu eksiklüyi aşhâb-ı meclisten add idüp artırmayup beni dahi bu ortada takvîm eyleyiniz deyicek Mevlânâ Ahmedî ana seksen akçe kıymet ta'yîn eyledi. Mir-i mezbûr Mevlânâ-yi mezkûre bu hususta adl üzre takvîm itmeyüp sen benim kıymetimi bilmedin. Burada eksik söyledin. Yalnız benim âzârım seksen akçe değer deyu münâkaşa eyledi. Mevlânâ Ahmedî Emîr Tîmûr'dan alınmayup tiz bazarı bu vech üzre cevab virdi ki benim kıymet beyân ittüğüm senin âzârındır. Yohsa zât-ı şerîfin sük-i sultânîde bir mankara değmedüğü mukarrerdir didi. Emîr-i müşârünileyh bu lâife-i lâtifeden gayetle hazz idüp hammâmda bulunan cümle-i giranmâye esbâbını ana ihsân eyledi. „

Aynı rivayet *Âşık Çelebi* tezkiresinde de ufak tefek bazı farklarla mevzubahs edilmektedir. Bay İsmail Hakkı diyor ki (*Kütahya şehri*) :

« Timurleng ile Ahmedî arasında geçen ve yanlısı olarak *Nasraddin Hoca*'ya isnad olunan meşhur futa yani peştamal hikâyesinin *Kütahya*'nın Kemer hamamında cereyan ettiği Kütahyalılarca mütevatir olarak söylenir. „

Maamafih, bu husustaki rivayetin bolluğuna rağmen, bu hamam hikâyesinin bir efsaneden başka bir şey olmadığını ve Ahmedî'nin Timurleng'e karşı böyle bir lâife yapmağa cesaret edemeyeceğini kuvvetle söyleyebiliriz.

Ahmedî bilâhire Yıldırım'ın oğlu *Süleyman Çelebi*'ye intisab etti. Ona da bir takım kasideler takdim etti.

Şakayık tercümesinde şöyle bir kayıt görülmüyor :

“ Ahmedî merhûm Sultan Yıldırım Bayezid Han evlâd-ı emcâdından Süleyman Çelebi ile karîn olup şîre hüsn-i iltifâtı dâiyesiyle nâm-ı şerîflerine İskendernâme nâm mesnevî kitâbı nazm idüp anın içinde ilm-i hendeseden ve ilm-i hikmet ve ilm-i tıbdan çok nesne derc eyledi. Mir-i mezbûrun nâmına bîhadd ü bî şümâr kasâid-i nâmdâr ve eş'âr-ı i'câz şîar nazm idüp mükemmel dîvân tertîb eyledi. »

Halbuki Taşköprülüzade'nin dediği gibi İskendernâme Emir Süleyman'a değil, Yıldırım Bayezid'e takdim edilmiştir. Şair belki divanını bir hattata yazdırarak Emire takdim etmiştir. Esasen onun Emir Süleyman ile çok samimî olduğunu ve hükümdarla birlikte gece gündüz işret ettiğini *Düstûrnâme*'deki şu beyitlerden de öğrenmekteyiz :

Mir Süleyman dün ü gün sohbet ider
Ahmedî'yle dembedem işret ider
Ahmedî dervîşti bay eyledi Şâh
Oldı muhtac ana cümle ehl-i câh

Tervühulervah adlı manzum eserini de Emîr Süleyman namına yazdığını biliyoruz.

Emir Süleyman (813 — 1410) da katledilmişti. Ahmedî, onun hakkında bir mersiye kaleme aldı. Bilâhire *Çelebi Mehmed*'e iltica etti. Onun namına da bir hayli kaside tertib etti. Fakat bu manzumelerin yazıldığı zaman şair çok ihtiyarlanmış bulunuyordu. Seksen yaşını geçkin olduğu halde vefat etti.

Şakayık onun (815 — 1412) yılında Amasya'da vefat ettiğini kaydediyor. İslâm ansiklopedisinde de Amasya'da öldüğü mukayyedir. Aynı eserde şairin 1335 veya 1336 da doğduğu, 1413 te de öldüğü zikredilmektedir. Bursalı Tahir de " Amasya'da vefat eylediyse de kabri ma'lûm değildir „ diyor (*Osm.*) . Bay İsmail Hakkı ise " 815 — 1412 „ senesinde seksen yaşını müteceviz olduğu halde Kütahya'da vefat „ eylediğini yazıyor.

Ahmedî, hiç şüphe yok ki devrinin mümtaz âlimlerindendi. Tıpta, felsefede, tarihte, mitolojide, edebiyatta, hendesede ve dinî mevzularda rûsuh sahibi idi. Vücade getirdiği eserler bu hususta canlı örneklerdir.

Tezkirecilerimizin onu lâıyıkı veçhile tedkik etmediklerini, hattâ divanını belki de hiç görmediklerini tahmin ediyorum. Bu itibarla onların verdikleri hükümler Ahmedî'nin hakikî şahsiyetini gösterecek mahiyette değildir.

Sehî, İskendernâme'ye büyük bir kıymet atfediyor. Buna mukabil *Lâtîfi*, bunun muvaffakiyetli bir eser olmadığını ileri sürüyor. *Âlî* ise Ahmedî'yi manasız şiirler yazmakla boş vakit geçirmiş bir adam deye tanıtıyor. Görülüyor ki esassız olan bu hükümler yanlış ve haksız olarak verilmiştir.

Ahmedî'nin kudretli bir şair olduğu muhakkaktır. Şair, gerçi İskendernâme'sinde teknik itibariyle büyük bir muvaffakiyet gösterememiştir. Ve divanına nazaran bu mesnevî geridir. Fakat düşünmelidir ki o zamana kadar bu sahada Türkçe muntazam bir örnek yoktur. Mevzu işlenmemiştir. Tahkiye tarzı pek yenidir. Şair ancak şahsî gayretiyle bu yolda bir eser vücade getirmiştir. Ve ilk manzum Osmanlı vakayinamesi bu eserin bir kısmıdır. Halbuki kaside ve gazel vadisi böyle değildir. Ahmedî'den evvel bir çokları bu sahada çalışmıştır. Ve şairin yaşadığı devir, divan edebiyatının oldukça mütekâmil bir devridir. Şair bir çok Türkçe divan okumuş, önce bu örneklerle göre şiirler yazmış ve nihayet olgun eserlerini vermiştir. Ahmedî'nin divanı işte bu noktadandır ki İskendernâme'nin fevkindedir.

Ahmedî, kendinden evvelki Türk şairlerini tamamiyle okumuştur. Onun *Hoca Dehhanî*'den başlayarak *Gülşehri*, *Şeyhoğlu* gibi muktedir şairleri örnek ittihaz ettiğini görüyoruz. Hoca Dehhanî'nin :

Aceb bu mihnetin pâyânı yok mı
Ya bu sabr itmenin uranı yok mı

matlı bir gazeline (840 — 1436) da yazılan *Mecmuatünnezair*'de onun da bir naziresi kayıtlıdır (*No : 21*). *Camiunnezair*'de de *Gülşehri*'ye yazılmış bir naziresi görülmektedir. Onun Divanında da bu kıymetli şairden bahsettiğini görüyoruz.

Ahmedî'nin Tasavvufa karşı derin bir temayülü vardır. Bu cihetle *Yunus Emre* ve *Âşık Paşa* gibi şairleri de tanzir etmiştir. *Camiunnezair*'de kayıtlı olanları naklediyorum :

Yunus Emre :

Düşmüşem elden ayağa şah u sultânım meded
Dertlüyem geldüm kapuna derde dermânım mede

Ahmedî :

Fürkatinin hirkatinden yakılır cânım meded
Hasretinin mihnetinden kurur uş kanım meded

Âşık Paşa :

Bir kişi mahfel içinde sordı benden bir suâl
İtdi niçün tiz ağardın di nedendür bu hayâl

Ahmedî :

Hamd sana yaraşur ey pâdişâh-ı bî zevâl
Kim kadim ü lemyezelsin hem kerim ü lâyezâl

Âşık Paşa :

Çü lâtz-ı kudret ezelde buyurdı kâf ile nûn
Tamâmet oldu bu âlem şoluk saat feyekûn

Ahmedî :

Bu i'tibâr ile kim nakşbend-i Kün f-yekûn
Bu yaprak üzre nice yazdı nakş-ı gûnâgûn

Ahmedî'nin muasırlarından bazılarına da nazireler yazdığı muhakkaktır. Gene *Camiunnezair*'den onun *Nesimî*'yi tanzir ettiğini anlıyoruz. Bunlardan bir kaçını yazıyorum :

Nesimî :

Düşürmüş anberin zülfün hümâyun gölgesin aye
Taâlâllah zihî sünbül Taâlâllah zihî sâye

Ahmedî :

Benefşe saçların salmış gül-i ter üstüne sâye
Gönül hayrân ü zâr olmuş şu reyhân-ı semensâye

Nesimî :

Yüzünü benden nihân itmek dilersen itmegil
Gözlerim yaşın revân itmek dilersen itmegil

Ahmedî :

Gamzenin söziyle kan itmek dilesen itmegil
Zulme uyub kasd-ı cân itmek dilersen itmegil

Nesimî :

Yüzün berg-i gül-i terdür gül-i ter
Boyun serv-i sanevberdür sanevber

Ahmedî :

Aceb bu saç midür yâ müşg-i anber
Aceb bu leb midür yâ şehd ü şeker

Seyfi Serayi, *Hasanoğlu*, *Ahmed Dât* gibi şairler tarafından yazılan meşhur gazeller tarzında Ahmedî'nin de şöyle bir manzumesine rastlıyoruz :

Ah.

Yanağın u dişin ü gözlerin zülfündür iy dilber
 Biri lâle biri lü'lü biri nerkis biri anber
 Ne anber anber-i sârâ ne nerkis nerkis-i râ'â
 Ne lü'lü lü'lü-yi lâle ne lâle lâle-i ahmer
 Şehâ ağzun ile yüzün dudağın u kaşın olmuş
 Biri çeşme biri gülşen biri tûbâ biri sükker
 Ne sükker sükker-i lezzet ne tûbâ tûbi-i rahmet
 Ne gülşen gülşen-i cennet ne çeşme çeşme-i kevser
 Kaşunile gözün gamzen dahi saçların olmuşdur
 Biri fitne biri cādû biri hûnî biri kâfer
 Ne kâfir kâfir-i bed dil ne hûnî hûni-i katil
 Ne cādû cādü-yi Bâbil ne fitne fitne-i mahşer
 Firâkınd - *Ahmedî* cân ü dil ü çeşm ü ciğer itmiş
 Birin nâlân birin hasret birin cüşiş birin âzer
 Ne âzer âzer-i kânun ne hasret hasret-i Mecnun
 Ne cüşiş cüşiş-i Ceyhun ne nâle nâle-i mermer

Nazire mecmualarındaki kayıdların ekseriyetle yanlış olduğunu da unutmamalıdır. Nitekim Şair'in Cami-unnezair'de Nesimi'ye nazire olarak mukayyed olan

Benefşe saçların salmış gül-i ter üstüne sâye

mısralı gazeli, esas itibariyle Hoca Dehhanî'nin,

Boyun cennetde tûbâya eğer salmaz ise sâye

Kim anı cennet ehlinden nazarda bir çöpe saye

matlayla başlayan gazeline naziredir. Halbuki bu gazelin de Mecmuatünnezair'de yanlışlıkla Nesimi'ye nazire olarak kaydedildiğini görmekteyiz.

Her halde Ahmedî muasırlarını nasıl tanzir etmişse onlar da Ahmedî'yi öylece tanzir etmişlerdir.

Ahmed Paşa, Nizamî, Cem... gibi bir çok Türk şairlerinin de Ahmedî'den müteessir oldukları; hattâ *Bakî*'nin bile bu tesirden kurtulamadığı muhakkaktır.

Ahmedî'nin bilhassa *Şeyhî* üzerinde büyük tesirler bıraktığını görüyoruz. Esasen talebesi olan bu şair onun bir hayli manzumesine nazire söylemiştir. Bunlardan bir kaçının zikri bile bu hususta bir fikir hasıl etmek için kâfidir :

Ahmedî :

Gel gel ki senden ayru bu ayşın safâsı yoh

Hoş görelim bu ömri ki dehrin vefâsı yoh

Şeyhî :

Kangı dimağ içinde ki iskun hevâsı yoh

Yüz hacc iderse Merve hakıyçün Safâsı yoh

Ahmedî :

Şem' gibi yaş yerine akdı kanı çeşmimin

Sabri kanı gönliümün uyhusı kanı çeşmim'n

Şeyhî :

Râstî hoş çeşmedür âb-ı revânî çeşmimin

Yir iderse nola serv ü bûstânî çeşmimin

Ahmedî :

Zihî can kim dimağını dolu müşg ü gülâb eyler

Zi cevher kim yüzün rengin gül ü yâkut-i nâb eyler

Şeyhî :

Kaçan kim zülfi şebrenğin yüzine şeh nikab eyler

Günini âşıkın gör kim nice bî âftâb eyler

Ahmedî :

Kadd ü lebüne terk iderem cân ü ser iy döst

Hâkimde biterse ne aceb neyşeker iy döst

Şeyhî :

Sen can gözüme kılalı bir kez nazar iy döst

İtdi bu gönül iki cihandan güzere iy döst

Ahmedî :

Ne gamzen olu kim atsan nişâne irür iy mehrû

Yavuz göz görmesin seni eyâ Türk-i kemân ebrû

Şeyhî :

Benefşe zülfüne her dem hezâr ahsendir iy mehrû

Ana kim sünbül ü anber gulâm olmuş eli bağı

Maamafih — talebesi olmakla beraber — bazan Ahmedî'nin de Şeyhî'yi tanzir ettiğini kabul etmek lâzım geliyor. *Şehî*'nin « Her gâh mîr Süleyman Şeyhî ile muşâareler ittirüp eş'âr didirdir idi » deyişi de bunu göstermektedir. Şurası da muhakkaktır ki, şairin ihtiyarlık zamanında, Şeyhî onun şöhretini gasb etmiş, belki de onu ihmal ettirmeğe sebebiyet vermiştir. *Şeyhî*'nin bir gazelindeki şu beyit bu hususta çok mânîdârdır :

Şeh kıldı kemâl-i nazarı Şeyhi sözüne

Kim Ahmedî tavrın kodı Selmân'a irişdi

Filhakika edebiyat âleminde Şeyhî, daha Ahmedî bayatta iken ağır basmış ve ondan zarif manzumeler vücade getirmiştir. Fakat malûmat itibariyle daha zengin olan Ahmedî'nin Şeyhî'den daha klâsik ve daha espiritüel bir san'atkâr olduğunda hiç şüphe edilemez. Şeyhî'de gördüğümüz tekâmülün ilk izlerini de Ahmedî'de buluyoruz.

Kasidelerinde *Nâsır Husrev*, gazellerinde *Selman Saveci* gibi Acem şairlerinden de müteessir olmakla beraber fitrî kabiliyeti ile üslûbunu şahsileştiren Ahmedî, kendinden evvel gelen bütün Türk şairlerini geçmiş ve yaşadığı devrin en büyük Anadolu şairi olarak kabul edilmiştir. Canlı ve renkli tasvirler de yapabilen Ahmedî, kelime ve fikirlerle adeta oynayan bir saa'atkârdır. Onun intihab ettiği mevzularda da tenevvü vardır. Bazan zahidane bir renk taşıyan manzumeler yazmıştır. Zannedersiniz ki Ahmedî en koyu bir müslümandır. Bazan Tasavvufî remizleri kullanarak şiirler kaleme almıştır. Hiç tereddüt etmeden bu şiirlerin bir mutasavvıf ağzından çıktığına inanırsınız. Şair bazan âşıkane bir eda ile başladığı bir manzumeyi mutasavvıfane bir eda ile bitirir. Bazan tamamıyla mutasavvıfane şiirler vücade getirir. Hakikî maşukun Allah olduğunu söyler.

Onun ahlâkî- sofiyane manzumeleri de epeyce çoktur. Dünyanın faniliğinden ve bu mevhum varlığa aldanmanın manasızlığından bahseder. Bir çok şiirlerinde maddiyetten sıyrılıp manevî olmayı ve hakikati anlamak için lâzım gelen hazırlıklarda bulunmayı tavsiye eder. « Vahdeti vücud » prensiplerinin de en ince noktalarına kadar terennüm eder. Ve bu manzumeler, mutasavvıf şairlerinkine nazaran daha zarif ve daha derli topludur. Fakat Ahmedî, bütün bu mevzuları san'at

aşkıyla terennüm etmiştir. Onu yaşayış itibariyle ne bir zâhid, ne de bir mutasavvıf olarak göstermek kabildir. *Emîr Süleyman* şarap içiyor diye şarabın menfaatlerini sayıp döken şairde dinî rabitaların pek sağlam olmayacağı tabiidir.

Ahmedî, çok velûd şairlerimizden biridir. Elimizde bulunmayan bir kısım eserlerinin mevcudiyeti de düşünülürse onun şöyle böyle 50000 beyte yakın manzume yazdığı tahmin olunabilir.

Ahmedî'nin eserlerini ayrı ayrı gösteriyorum :

I — *Divan* : Ahmedî divanının İstanbul kütüphanelerinde müteaddid nüshalarına tesadüf ediliyor. Bunlar arasında en kıymetlileri şunlardır :

1 — Murad molla kütüphanesindeki harekeli nüshadır (*Hamidiye No : 1032*). (840—1436) da yazılan bu cildin içinde Ahmedî'ye aid bazı şiirlerin iki defa yazıldığı görülüyor. Ketebesini şudur :

« كتبه وذهب العبد الضعيف النجيف المحتاج الى ربه الطيف حامداً لله ورسولاً على نبيه احمد بن حنبل محمود الاسمراني غفر الله لهما ولجماعة المسلمين اجمعين وقد فرغ من كتابته يوم الخميس في الخامس شهر شوال المبارك عظم الله قدره في عام الريعين ومائة هجرية »

2 — İslâm müzesi kütüphanesindeki nüshadır (*No: 474*). Eserin baş tarafında Ahmedî, nihayetinde *Şeyhî* divanları yazılıdır. (851 — 1447) de Semerkandlı Şeyhî tarafından yazılan bu nüshanın sonunda şu kayıd vardır :

« تحت الكتاب بعون الملك الوهاب على يد اضعف عباده الله العتي شيخى بن شبلى المير قندى غفر الله له ولوالديه واحسن الهمم واليه تضرعاً في الخامس شهر رجب سنة احدى وخمسين ومائتا لله »

İslâm müzesindeki nüshada 8500 beyit vardır.

Tevhid, nait, kaside, terciibend gibi manzumeleri ihtiva eden Ahmedî divanında Emir Süleyman ile Çelebi Mehmed hakkında müteaddid kasideler olduğu gibi *Kadı Somsa* diye zikredilen bir âlim de şu yolda medhedilmektedir :

Kadı-ı Somsa Hamâhallah
Menba'ül-fazl mefhar-ül-ahyâr

Bu manzumeyi *Camiunnezair*'de de kayıtlı buluyoruz.

II — *İskendername* : Ahmedî'nin en meşhur eseridir. "Fâilâtün fâilâtün fâilün,, vezninde yazılmıştır. İskendername'yi bazı müsteşrikler yanlış olarak hece vezninde yazılmış bir eser olarak gösteriyorlar (*Meselâ bakınız : Gibb: Tarihi eş'arı Osmaniye C. 1, S. 260 -Turi Yojef: Türk dili yadigârları: Millî tettebbular mecmuası Sayı 4, S, 130 — Babinger: Osmanlı tarihçileri ve eserleri S. 11 — 13*).

İslâm ansiklopedisi'nde de aynı hatayı görmekteyiz. Halbuki eser, baştan sona kadar aruz vezninde yazılmıştır.

8000 beyitten fazla olan bu mesnevinin İstanbul ve Anadolu kütüphanelerinde müteaddid nüshalarına tesadüf edilir. Bunlar arasında İslâm müzesi kütüphanesindeki nüsha, yazı, tezhip ve minyatür itibariyle çok kıy-

metlidir (*No. 385*).

Bazı menbalarda İskendername'nin (808—1405) tarihinde yazıldığı kayıtlıdır (*Meselâ bakınız: Osm.*). Halbuki bizzat şair, (792—1389) da yazdığını şu mısralarla anlatmaktadır :

Kim yedi yüz doksan ikinci yıl
Evvelindeydi rebîulâhirin
K-oldı nazmı hatm üşbu defterin
Şah Skender'den dahi geçmişdi hem
Ming yedi yüz yıl ü bir biş ü kem
Hem melikşah devletinden dahi bil
K ol yıl idi üç yüz on tarih yıl

Tarihî menbalar İskendername'nin *Emir Süleyman* namına takdim edildiğini yazıyorlar (*Meselâ bakınız Sh., Şky.*). Halbuki bizzat şair eserin Yıldırım Bayezid'e verildiğini şu beyitlerle sarîh olarak söylemektedir :

Müşgbâr eyleyübüni hâmei
Nazm kılalum Skendernâme'i
Çün müretteb ola ol nazm-ı güher
Şâha iltelüm anı ol tâcver
Hem suhandandür ü hem gevher şinâs
Ol bilür söz kıymetin re'sen be-râs
Ol Süleymanzâde-i şâh-ı cihan
Bayezid ibn-i Murâd ibn- Orhân
Oldürür cümle mülûkün serveri
Memleket tâcının oldur ziveri

İskendername, bir «dibace» ile başlar. Münacat ve naitten sonra Bayezid hakkında bir medhiye görülür. Müellif bundan sonra İskender'e aid vak'aları tahkiyeye başlar. Mevzu, birbirine ilişik kıssalardan mürekkeptir.

Her hangi bir hikâyenin sonu aklâkî, dinî, felsefî bir netice ile bitirilmişdir. Bu itibar iledir ki İskendername, yalnız tarihî ve efsanevî mahiyeti haiz bir eser değil, aynı zamanda talimî bir manzumedir.

Ahmedî bu eseri yazarken İran menbalarından istifade etmekle beraber, Anadolu tarihine ve Osmanlı hükümdarlarına aid bir kısım da ilâve etmiştir.

İskendername'nin mevzuunu *Turi Yojef* hulâsa etmiş ve bu tedkiknameyi *Prof. Ragıp Hulûsi* Macarcadan Türkçeye çevirmiştir (*Millî tettebbular mecmuası No. 4*). Bay Kenan da İran şairlerinden *Firdevsî* ve *Nizami*'nin eserleriyle İskendername'yi mukayese ederek bir tez vücade getirmiştir (*Türkiyat Enstitüsünde*).

III — *Terceme-i Esrarnâme*: Feridüddini Attar'ın manzum Esrarnâme'sine gene manzum olarak yapılan bir tercümedir "Fâilâtün fâilâtün fâilün,, vezninde yazılan bu mesnevî, Halil Bey veya Halil Paşa adında birine ithaf edilmiştir. Eserde şöyle bir beyit vardır :

Ol Halilullah emir-i mu'teber
Düşmen-i Nümrûd u Şeddad ey püser

Tercümenin nihayetinde de şu beyitler mevcuttur :

Ah.

Çünkü Attâr'ın sözi oldu tamâm
Ahmedî'ye düşdi nevbet ey hümâm
Dinle anun dahi bir dem sözüni
Nice kul itmiş bu yolda özüni
Hüşeçin-i hirmen-i Attâr olub
Yola düşmüş nâzım-ı Esrâr olub
Fârisiden Türkce kılmış terceme
Yâdgâr olmagiçün her enceme
Rûhuna şeyhin kıluben i'timâd
Eyledüm Allah'ı hem ol demde yâd
Hem Resûl'ün rûhuna yüz bin selâm
Çaryâr'ilen kamu kıldum tamâm

1752 beyitten ibaret olan Esrarname tercümesinin İstanbul kütüphanelerinde bazı yazmalarına tesadüf edilir (*Meselâ bakınız : Tpk. Bg. K. No : 400*).

IV — *Tervihulervah* : Ahmedî'nin tıbbâ dair nazmettiği bir eserdir. "Mefâilün mefâilün faülün,, vezninde yazılan bu mesnevî 4000 kadar beyti ihtiva etmektedir. Aya-sofya kütüphanesinde bir nüshası bulunan bu kitabın (No: 3595) , Fatih ve Topkapı sarayı kütüphanelerinde de birer nüshası mevcuttur. Bursalı Tahir, bu eseri Tefrihulervah adıyla kaydetmektedir (Osm.).

Tervihulervah'ın « قى مدح السلطان الاعظم مالك رقاب الامم خاد الله - سلطانته » başlığını taşıyan kısmında şu beyitler görülüyor :

Düzelim tıbbda bir kaç kavânin
Ki oldı tuhfe-i şâh-ı salâtin
Hudâvendgâr-ı sultân-ı cevân baht
Ki oldur ziyet-i tâc ü ser-i taht
Çü bezm ide nedür katınd- anun Cem
Çü rezm ide nedür önünde Rüstem
Nola bu şeh içerse bâde dâyim
Çü akl ü hüşdur peyveste kayim
Niçe kim içe artar aklı nûrî
Meğer kim ol şerâbundur tahûrî
Çün içe mahz-ı rahmet olur ol şâh
Ki itsün devletini kayim Allah
Niçe kim iç- olur eltâfı efzun
Düşer ne dürlü fi'l iderse mevzun
Hemin mahz-ı kerem olur vücûdî
Kamûya âm olur in'âm ü cûdî
Vekar olur işi vü hem tevazzu'
Tekebbür olmaz anda vü tereffu'
Hak anun bahtını pâyende itsün
Çerâğın ömrünün tâbende itsün
Niçe kim devr ider bu mihrilen mâh
Cihan mülkünde olsun ol hemin şâh
Beka-i devleti olsun müebbed
Esâsı bahtının dâyim müşeyyed
Cihanda râyeti mansûr olsun
Ana düşmen olan makhûr olsun
Ol içsün câm-ı reyhâm vü gülgün
Nasib-i düşmen-i har beng ü afyun
Bu nazmın k-oldı ol teşrih-i eşbâh
Komışam adını Tervih-ül-ervâh
Duâlar k- Ahmedî ider şeb ü rûz
İcâbet bulub olsun şâh pîrûz

Bu beyitlerden istidlâl olunabileceğine göre,

fazla miktarda şarap içen Yıldırım Bayezid'in oğlu Emir Süleyman'a sunulmuştur. Kitabın muhtelif yerlerinde de şarabın menfaatleri mevzubahs edilmektedir. Şair kitabın bir kaç yerinde de Emîr Süleyman'ın adını sarahatle söylüyor.

Tervihulervah'ın sonunda ise şu beyitlere tesadüf olunuyor :

Brusa kavmi kim anlarda iman
Adim-üz-zâtdır zî ehl-i küfran
Kamu İblîs bigi Hak'ka tâgî
Resûl'e hem ülülemlrine yâgî
Ne anların birinde ma'rifet var
Ne birind- âdemilikden sıfat var
Garibe hasm u şehriye muhâlif
Hasedle kibr anlara vezâyif
Ne iffet var birinde ne mürüvvet
Ne şefkat var birinde ne fütüvvet
Kamustı karga bigi hilegerdür
Cem'i zâğ bigi cifehardür
Ekâbir k-andadur cümle ferâin
Meşâyih k-anda var kamu melâin
Kişi kim mülk-i Osman'dan ola ol
Aceb m-andan mefâlih ger ola bol
Bu kişverde mürüvvet bitmemişdür
Fütüvvet adı bunda yitmemişdür
Olarda hayrdan hergiz eser yok
Eşekde var olarda bir hüner yok
Dilemezlerdi k-ola işbu te'lif
Ki derd-i candur anlara bu tasnif
Virürlerdi bana dürlü melâlet
Ki terk idem bana ire hacâlet
Ki anın terkile ma'yûb olam
Bu halk içinde nâmergub olam
Kamu ta'nile dirlerdi bu kişi
Nicesi başa iltiser bu işi
Bihamdillahi zilmenn-il-atûfi
Tamâm itdüm alâ rağm-il-ünûfi

Anlaşıyor ki şairin muvaffakiyetini kıskananlar ve hükümdarla olan samimî münasebetini çekemeyenler mevcuttur.

Bu yazdığımız son beyitlerde Tervihulervah'ın ikmal edildiği söyleniyor. Halbuki « خاتمة الجلد الاول » kaydı, bu eserin bir ikinci cildi olduğu zannını da vermektedir.

V — *Cemşid ü Hursid* : Ahmedî'nin bu manzum eserinden yalnız *Sehî* bahsediyor. Ve İskendername'ye nazaran kıymetsiz buluyor.

VI — *Kanun ve Şifâ Tercümesi* : Bursalı Tahir şairin "Eşher-i müellefât ı İbn-i Sinâ'dan Kanûn ile Şifâ'yı nazmen tercüme ettiği,, ni *Lâtifi*' den naklen söylüyor. Halbuki *Lâtifi*'de «İlm-i tıbbda mesâil-i Kanûn ve Şifâ'yı nazm ile bir mu'teber kitâb» tertib ettiği kayıtlıdır. Şu halde Şair Kanûn ve Şifâ'dan istifade ederek manzum bir kitap yazmıştır.

Bay İsmail Hakkı Uzunçarşılıoğlu da " Müntehab-ı Şifâ adlı eserinde hıfz-ı sıhhate dair faydalı malûmat vardır ,, diyor. Bu eserleri görmedim.

VII — *Kaside-i Sarsarı şerhî*: Bu eser hakkında Şakayık tercümesinde şu malûmat kayıtlıdır :

«Kaside-i Sarsarı ki hurûf-i hecâ adedince yirmi dokuz beyittir. Ve her beyti eksiksiz hurûf-i hecânın cümlesini mutazammindir. Ol kasîdeyi tahkîkat-ı müfîde-i nâfia ve tedkîkat-ı sûtûde-i câmi'a ile şerh eyledi.»

Ahmedî'nin bazı manzumelerini örnek olarak alıyorum :

— I —

— Tevhid —

Diyedurur dil ü can ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾
 Doludur iki cihan lâilâheillâllah
 İşit ki nice ider zerre zerre her mevcûd
 Yir ile gökde iyân lâilâheillâllah
 Kulab içindeki sem'ider ü basardağı nûr
 Dahi tamardaki kan Lâilâheillâllah
 Beka-i cins-i cemâd oldu vü nebât dahi
 Hayât-ı her hayevan Lâilâheillâllah
 Bu yirde vahşün üni oldu vü hevâda kuşun
 Nice k-ider tayeran Lâilâheillâllah
 Olur sarîr-i kalem yazuda nice kim olur
 Oh atsa savt-ı keman Lâilâheillâllah
 İşit ki süsen ile lâleye değın eydür
 Nirede varsa zeban Lâilâheillâllah
 Bahârda varak-ı gül yazılıdır nitekim
 Mizâc-ı âb-ı revan Lâilâheillâllah
 Diyedurur işidüb anlarisen ebr-i bahâr
 Niteki bâd-i hazan Lâilâheillâllah
 Sipihr ü encüme bahgil ki doldı şem' bigi
 Bu kamu nûr u duhan Lâilâheillâllah
 Zihî nidâ-yi mubârek ki dolıdur andan
 Cemî'-i kevn ü mekân Lâilâheillâllah
 Gerek mi vahdete huccet dahi çü dolmışdür
 Kamu zemîn ü zaman Lâilâheillâllah
 Ne söz ki söylene her bir lûgatda ma'nîsi
 Bilesin oldu heman Lâilâheillâllah
 Niteki mescid ü mihrâb dolıdur key işit
 Künişt ü deyr-i mugan Lâilâheillâllah
 Cemî'-i âlem-i gayb ü şehâdet eydürler
 Uş âşikâr ü nihan Lâilâheillâllah
 Yir ile gökde görünür iken yakın vahdet
 Kalur mı dahi güman Lâilâheillâllah
 Dilüni Lâ'yile İllâ'ya âdet it k-oldı
 Belâdan emn ü aman Lâilâheillâllah
 Hayât-ı can gerek unutma zikrin Allah'ın
 Ki oldu canlara can Lâilâheillâllah
 Şehâdetüni cenânile râst it k-oldı
 Kilid-i bâb-ı cinan Lâilâheillâllah
 Dilünde eyle revan zikrini Hak'ın k-oldı
 Safâ yi rûh u revan Lâilâheillâllah
 İşitdi Ahmedî'nin rûh-i kuds tehlilin
 Didi ki sihr-i beyan Lâilâheillâllah
 Kodum feleklerin üstine rûtbetile kadem
 Diyeli dest feşan Lâilâheillâllah

— II —

— Kaside-i tevhid —

Zi san'atlar k-ider lûtiyle peydâ
 Cihandadır taâlâllah taâlâ

Ademden altı günde itti icâd
 Bir emr ile dokuz eyvân-ı minâ
 Anın zâtı nekayisden münezze
 Anın vasfı nekayızdan müberrâ
 Serâser ayba anın afvı settâr
 Cemî'-i gayba anın ilmi binâ
 Anın fikrinde vâlih fehm-i ziyrek
 Anın zikrinde dâim akl-ı ednâ
 Ne cevherdür ne cism ü ne arazdur
 Ne sûretdür ne hâl ü ne heyûlâ
 Anın zikrine ihlâs ile meşgul
 Serâdan her ne kim var tâ süreyyâ
 Anın birliğine virür şehâdet
 Serâser âferiniş zir ü bâlâ
 Kim itdi yili yir yüzine ferrâş
 Kim itdi bâga bulutları sakka
 Kamışdan kim düzetti nûş-i dârû
 Dikenden kim bitürdi tâze hurmâ
 Kim itdi nerkisin gözin mükehhal
 Kim itdi lâlenin yüzini hamrâ
 Benefşe zülfünü kim itdi müşgin
 Gülün ruhsârını kim kıldı ra'nâ
 Çemen ferşini kim itdi mutavves
 Ağaclar hullesin kim kıldı hadrâ
 Diriden ölüyi kim kıldı zâhir
 Ölüden diriye kim kıldı peydâ
 Giceden gündüzi kim itdi rûşen
 Yazı kışdan kim eyledi hüveydâ
 Kim itdi sahreden yâkut-i ahmer
 Kim itdi katreden lülû-yi lâlâ
 Kim itdi âlemin tertîbin ibdâ'
 Kim itdi âdemin terkîbin icrâ
 Hudâvend i cihan kim kudretinden
 Yir ü gök oldu vü arş-ı muallâ
 Ol itdi canları tevhîde vâkıf
 Ol itdi dilleri tesbîhe gûyâ
 Anın lûtfı virür buluda idrâr
 Anın suyundan olur çeşme icrâ
 Kelîm'e viren oldur tis'a âyât
 Mesîh'e iden ol ta'lîm-i ihyâ
 Hemîşe lûtf-ı mersûmı müretteb
 Müdâm in'âmının hânı müheyyâ
 Hudâvendâ günehkârım velikin
 Senin afvını iderim temennâ
 Benim cürmüm senin afvın katında
 Nedür bir katredür der heft deryâ
 İlahî rahmetini mûnis itgil
 Bana şol dem ki kalam zâr ü tenhâ
 Gözüm gayre nazar kıldıysa afv it
 Bu ter dâmen siyeh dilden Hudâyâ
 Hudâvendâ sen it zahmuma merhem
 İlahî derdime sen kıl müdâvâ
 Senin ışkunladur yâ Rab bilürsin
 Bu masnûâta itdüğim temâşâ
 Yüregüme sen urdun bunca âteş
 Başuma sen getürdün bunca sevdâ
 Eğer âşık u ger ma'sûk sensin
 Niçündür ara yirde bunca gavga
 Niyâzın Ahmedî arz idecekti
 Kapundan ola mı mahrûm hâşâ
 Benim nefsim bu tab' âlâyişinden
 Halâs it fazlın ile iy tevânâ

Gidergil benliğin jengini benden
Ki gönlüm gözgüsü ola musaffâ
Heyûlâ dūzahından beni kurtar
K-ola fazlın ile ayşım müheyyâ
Senin Rıdvân'ını ister bu gönlüm
Ne cennet ravzasın diler ne havrâ

— III —

— Mutasavvifane —

Her kişi kim diler ana rûşen ola keşf-i zât
Şart oldur kim ide ol kendüzin mahv-i sıfât
Bulmayınca âyine kamu küdüret'den safâ
Mürtesem olub görünmez anda eşkâl-i zevât
Kuds halvetgâhına mahrem olan ol kişidür
Kim görünmeye gözine zerrece bu kâyinât
Tûti bigi ölmeden öl kim kafesden kurtulub
Bulasın firdevs gülzârında cāvizan hayât
Âlem i kudse nice pervâz urıben irişe
Bulmayınca mürğ-i can kayd ı heyûlâdan necât
Rişte-i tevhîd bir kat olıcak muhkem olur
Duruş itmesün anı nefsün hevâsı iki kat
Lâilâh'ı kayd itdünise İllâllah ile
Sür gönülden gayrı kim ol Lâ sana olmaya Lât
İkilikle bahma kim birliğe oldılar şühûd
Üç mevâlîd u dokuz atayile dört ümmehât
Devlet-i ukbâ gerekse dünyede eyle taleb
Zulmet içinde bulnur çeşme-i âb-ı hayât
Kendü nefsün mülkine tedbir it ko her kişi
Nitse itsün ger haberde ohıdunsa Küllü şât (1)
Nefs kâmil olıcak cismün fenâsından ne bâk
Ne gam üstâza ki hâzık ola sınırsa edât
Mülk-i ukbâyı taleb it k-andadur izz-i ebed
Gırre olma dünyi câhına k-ana yohdur sebât
Ömr bâgın sebze görüb tekye itmegil ana
Ne vefâ bulasın andan k-ana lâzımdur vefât
Emn dilersen bu hâkî menzili terk eylegil
Kim anâsır âlemi dâyim doludur hâdisât
Şehsüvâr olub yürüyen dün bu nat' üzre bu gün
Gör ki kem mansûbeyile nice olur şâh mât
Şeş cihetle çâr erkân oldı rûha habsgâh
Bir yir iste k-anda ne erkân var ne hod cihât
Anladunise bu sözler k-Ahmedî eydür sana
Ucdan uca ma'ni-i âyâtdur u beyyinât
Her kişi sözde mukabil nice oliser ana
Şahm-ı hanzalda kaçan bulıniser ta'm-ı nebât
Key tefekkür eyle kim hergiz berâber olmaya
Bû Ali'nin hikmetine sözün iden türrehât

— IV —

— Emîr Süleyman'a Kaside —

Subhdem aldı eline kadeh-i zer nerkis
Nola mahmûrdürür açdıse sâgar nerkis
Toprağa dökdi ne kim nakdi var ise zer ü sîm
Çünkü nûş itdi çemende mey-i asfar nerkis
Virür uş necm ü şecerden görene dürlü nişan
Şâh üstünde niçe k-ola musavver nerkis
Nâfe-i müşğ gibi oldı mutayyeb gülzâr
Mıcmere saldı meğer ûd ile anber nerkis
Bezmqün şâh-ı reyâhin çü' gülistâne gelür
Nola altundan eğer düzdise micmer nerkis

(1) Her koyun kendi bacağından asılır manasına olan كل شاة

كل شاة darbi meşeliue işaret.

Sebze içinde nazar eyleyene nüzhet için
Yıldırar şöyle ki bu gökdeki ahter nerkis
Şekl i hey'etde nedür çetr-i Feridun lâle
Vaz'-ı sûretde nedür tâc-ı Skender nerkis
Gül ü hem lâle müverred ferahiyle i aceb
Ne sebeddendürür olduğı müza'fer nerkis
Tâze vü zinde dil ü hurrem ü handan ruhdur
Odn içinde meğer oldı semender nerkis
Kibr idüb feleke başını indürmediğı
Geydügiyiçün ola tâc-ı müzevver nerkis
Meclisinde gülün uş almış eline def-i zer
Ohıya bülbül ile hoş gazeli ter nerkis
Benzeye gözlerine senin i dilber nerkis
Ger kemankeş ola vü mest ü dilâver nerkis
Gerçi mestânedür ü hûb u hoş u ra'nâdur
Hâşe kim ola gözünile berâber nerkis
Hiç gülzârın içinde gözünün şivesine
Bitmedi bitmeyiser bir dahi nevber nerkis
Kaldı hayran saçuna şöyle ki reyhan sünbül
Oldı fitne gözüne şöyle ki abher nerkis
Olmasa gözlerinin işvesine vâlih ü zâr
Rencile olmayadı böyle muasfer nerkis
Diler imiş ki teşebbüh ide fitne gözüne
Bî basardurur ider da'vi i münker nerkis
Yüzüne ne aceb oldıysa gözün ârâyış
Kim olur bâg u gülistanlara zîver nerkis
Gözüm içinde makam itdi hayâli gözünün
Su ahan yirde olur tâze vü hoş ter nerkis
Abherin gözlerinin gördi hayâlin düşde
Rûşen ol kim bu sebeddendürür ahver nerkis
Uyhudan kaldı gözün ışkile bu oldı sebep
Yerekan illetine düşdüğü ekser nerkis
Hasretinden olur ecvef gibi mu'tel-lül-ayn
Gözlerin nüshasın itdükce muharrer nerkis
Dürr ü zerden urınur tâc k-ola lâle bigi
Melik i memlekete cânile çâker nerkis
Mîr Sülman şeh-i kişver k- ayağı toprağına
İrüb oldı zer ü sîmile tevanger nerkis
Gerçi bîbârdürür serv bigi emr itsen
Hâr ü ney bigi bitüre gül ü şekker nerkis
Ger himâyet idesin bâga budur rûşen kim
Müşterî ola gül ü zühre-i ezher nerkis
Ger inâyet nazarın ider isen bir lâhze
Ola serverlerin a'yânına server nerkis
Hasmunun cânmadur çekdüğü hancer süsen
Düşmenün kasdınadur geydüğü miğfer nerkis
Gözünü çeşme-i hurşîd bigi rûşen ide
Kıls-ışığın(1) tozunı sürme i ağber nerkis
Getürür kahrının i'sarıyile âb âteş
Bitürür lûtfunun âsârile âzer nerkis
Hulğunun râyihâsın aldı sabâdan bir dem
Nefesin anın içün itdi muanber nerkis
Bahtına ger sığınub tîğ ala sūsenden
Düşmenin leşkerine ola muzaffer nerkis
Âyet-i Nur'dürür adun anı itmeğe sevâd
Gözünün kıldı beyâzın varak-ı zer nerkis
Çün çiçek gibi kenîz oldı serâperdende
Lâyık ol kim urına başına efser nerkis
Ger zer ü sîm ü eğer dürr ü eğer pîrûze
Hâk ider varlığını yoluna yekser nerkis
Ayağın toprağına âşık olubdur ne aceb
Işk derdinden eğer oldise asfer nerkis

(1) Kılşa eşığın yerine.

Ahmedî medhini yazdıda anun nüshaların
Tâ ider başına mushaf big- anı her nerkis
Bu nice ravzadürür k-oldı lebâleb lâle
Bu nice bâgdürür k-oldı serâser nerkis
Aydınun yüzini Hak gül bigi itsün tâze
Niçe kim arza ide gözlere manzar nerkis

— V —

— Çelebi Mehmed hakkında kaside —

Lebinden olalı sırr-ı nihân ı can rûşen
Yüzünden oldı bu hûrşid-i âsman rûşen
Niçe ki râzumı cânumda kıluram pinhan
Gözüm yaşı ider anı yegân yegân rûşen
Yüzün ne âyinedür kim anun safâsından
Olur ana nazar idene nakş-ı can rûşen
Diler ki fehm ide can ağzının hakikatini
Ne vehm ile ola bu nükte-i nihân rûşen
Gözümü ko ki yüzüne nazar ide bir dem
Ki âba ebr il- olur (1) rûy-i gülsitan rûşen
Sabâ saçın kohusını irürse hâke ola
Çerâğ-ı rûh ile eczâ-yi istühan rûşen
Lebüni zikre getürdükde cân olur şirin
Yüzünü yâd idicek rûh olur revan rûşen
Çü kimse bilmedi mâhiyyetini sûretinin
Aceb güneşe neden oldı bu nişan rûşen
Saçın nikabı yüzünden gidiceğiz görinür
Ki gitdi gice vü gün oldı nâgehan rûşen
Yüzün hayâli zeban uralı yüreğimde
Çerâğ u şem' bigi olmışam zeban rûşen
Yüreğim - urduğı (2) ohı ider gözün inkâr
Gözüme karşıyiken tîrile keman rûşen
Bu âh-ı serd ile yaşum niçün ola tîre
Kamu suları çün ider dem-i hazan rûşen
Hayâl-i serv-i kadünün gele deyu gör kim
Ne çeşmeler bu gözümde olur revan rûşen
Kusûr u hûrı göremeye göz olub hîre
Yüzün big- (3) olurise gülşen-i cinan rûşen
Saçun hevâsiyile gün bigi alem oldum
Niteki râyet i şâhenşeh-i cihan rûşen
Muhammed-i melik-ül-mülk şems-i devlet-i din
Ki adli nûriyile oldı her mekân rûşen
Selîl i şâh-ı cihan Bayezîd ibn-i Murâd
Sülâle-i şeh-i İslâm Orhan rûşen
Serîr bahş-ı salâtîn-i tâcdâr-ı mülûk
Olur likasıyile çeşm-i hânedan rûşen
Ayağının tozını sürme eylese nerkis
Sitâre bigi gözi ola câvidan rûşen
Hayâlünü görürise karanulık düşde
Ola sabâsile anun heman zaman rûşen
Sabâh mihrinile urdı dem aceb gündür
Bu k-itdi (4) şem' bigi nûr ile dehan rûşen
Zuhûrı buldı huzûrun çü gaybet itdi adü
Bulut gidicek olur şems bigüman rûşen
Muammeyât-ı maânî zamîrine iy şâh
Olur niçe ki ider fikrin imtihan rûşen

(1) İle olur yerine.

(2) Yüreğime urduğı yerine.

(3) Bigi — gibi yerine.

(4) Ki etti yerine.

Kılıcının suyuna irdi âb-ı bahr meğer
Ki oldı âyine vârande her keran rûşen
Siper yire sala lâle misâl çünkim ola
Gözine düşmenin ol tîg u ol sinan rûşen
Ne âstandürür ol devlet âşiyân kim ider
Gözine encümün ol hâk-i âstan rûşen
Nicesi münkir olur hâsm sana görür iken
Yüzünde âyet-i baht-ı ebed iyan rûşen
Kişiye kim ola ol rûz kûr çün huffâş
Ne nef'ola gice şâh-ı sitâregân rûşen
Kapun ki hizmet için anda cem'olur encüm
Olubdürür nitekim râh-ı kehkeşan rûşen
Kılıcının odına muhterik olur düşmen
Niteki gün zuhalile ider kıran rûşen
Fesâne oldı Nerimân ü Sâm ol demden
Ki nusratın kılıcı oldı bîfesân rûşen
Senin her işde gören azmini ki hurrem ola
Billür ki nice olur emr-i Künfekân rûşen
Güher sehâvetinin korhusundan oldı nihân
İdedurur bu işi râst bahr ü kân rûşen
Senin kemâlinin evsâf-ı bînihâyetidür
Burada acz olur özr-i medhhan rûşen
Bu rûznâmene yirinme *Ahmedî* şâd ol
Ki rûzgârın ide subh-i kâmrân rûşen
Nevaht itse beni şehriyâr sözümde
Kamu cihanda ola hûb dâst-ın rûşen
İde bu pîr-i cevan dil cevâb ile pîre
Ki ne keremler ider ol şeh-i cevan rûşen
Güneş gibi söz içinde benüm müşâünileyh
İder bu da'vî tasdik ins ü can rûşen
Niteki şem'-i dilim cümle nûrdur gerçi
Ki vardürür nefesimd— (1) âteş ü duhan rûşen
Niçe ki abher ola bâğ u büstân efzûn
Niçe ki ola gül ile bu hâkdan rûşen
Bahâr-ı devletine irmesün hazan kim anun
Olur hevâsiyile bâğ u büstân rûşen

— VI —

— Tercüibend —

Yüzün renginden oldı tâze gülzâr
Anuncün virdi revnak yaze gülzâr
Yüzün vasfını sâz itdükce bülbül
Küşâyışler kılur ol sâze gülzâr
Sabâya gizlü râzın cümle açdı
Çü mahrem gördi anı râze gülzâr
Nisâr itdi ayağın toprağına
Zer ü yâkut bî endâze gülzâr
Bu zikr ile hezâr âvâz ününden
Doldürür hezâr âvâze gülzâr
Ne gördi ne görür tac ile taht
Melik Sülman bigi şâh-ı cevan baht

Uş oldı gül giru mihmân-ı bülbül
Nevâ doldı vü berg eyvân-ı bülbül
Gülün ışkunda bülbül şöyle söyler
K-olur tûtî-i can hayrân-ı bülbül
Niçe kim şerh ider şâhun cemâlin
Güli hurrem kılur elhân ı bülbül

(1) Nefesimde yerine.

Ah.

Olur can tâze bülbül nağmesinden
Hemîşe tâze olsun cân-ı bülbül
Gülistan perdesinde her sehergâh
Budur her perdede destân-ı bülbül
Ne gördi ne görîser tâc ile taht
Melik Sülman bigi şâh-ı cevan baht

Eğerçi müşg peykerdür benefşe
Senün zülfüne çâkerdür benefşe
Nefes zülfüne urmuşdur anunçün
Bu resme rûhpervdür benefşe
Nazarda şem-i meclisdür şakayık
Dimâga anber-i terdür benefşe
Saçun kohusını alub reyâhin
Gelür anlara rehberdür benefşe
Bu zikri fikr idageldi anunçün
Nefes k-urur muanberdür benefşe
Ne gördi ne görîser tâc ile taht
Melik Sülman bigi şâh-ı cevan baht

Bezendi şâhid-i zîbâ-yi lâle
Behîşt oldı giru sahrâ-yi lâle
Letâfetde nikab altında rûşen
Görinür rûy-i can ârâ-yi lâle
Cemâlün vasfın işitdi hayâdan
Kızardı çehre-i ra'nâ-yi lâle
İçi pür dâğ u taş garka-i hûn
Aceb bilsem nedür sevdâ-yi lâle
Şehün medhin işidüb oldı handan
Nitekim gül ruh-i lâlâ-yi lâle
Ne gördi ne görîser tâc ile taht
Melik Sülman bigi şâh-ı cevan baht

Zer ü zîverle uş mahmûr nerkis
Kılır yir yüzini pür hûr nerkis
Çemende baş götürmişdür meğer kim
Müzevver tâcadur mağrûr nerkis
Gözünün ışkî câmın içd- olamaz
Nitekim goncedür mestûr nerkis
Seher (1) renciyle zâr ü zerd olmuş
Meğer düşdi tapundan dûr nerkis
Bu virdi ohısa derdine Hak'dan
Bulaydı hoş şifâ rencûr nerkis
Ne gördi ne görîser tâc ile taht
Melik Sülman bigi şâh-ı cevan baht

Nikab açdı ruh-i rengîn-i gonce
Güle güldi leb-i şîrîn-i gonce
Eteğinden tozar dürlü revâyah
Doludur itr ceyb ü çîn-i gonce
Ne fikret düşdi lâ'lün noktasında
Ki teng oldı dil-i gamgîn-i gonce
Zer ü lâ'l ü zümürüd saça geldi
Yolun tozına zî âyîn-i gonce
Bu zikr içindedür dâyim anunçün
Muattardur dem-i müşgîn-i gonce
Ne gördi ne görîser tâc ile taht
Melik Sülman bigi şâh-ı cevan baht

Giru uş geldi iy dilber şükûfe
Cihânı kıldı pür zîver şükûfe

(1) ^{سهر}

Yeşil yaprağın arasında rûşen
Görinür eyle kim ahter şükûfe
Zümürüd tahtı üstünde oturmuş
Başında tâc-ı pür gevher şükûfe
Anunçün bu âyîn ile geldi
Ki ola tapuna çâker şükûfe
İderken *Ahmedî* bu zikri ana
Nisâr itdi zer ü efser şükûfe
Ne gördi ne görîser tâc ile taht
Melik Sülman bigi şâh-ı cevan baht

— VII —

— Gazel —

İlet benüm selâmumu dildâre iy sabâ
Arz eylegil peyâmumu ol yâre iy sabâ
Dağıt benefşe saçları gül yanağ üstine
Saçgıl abîr ü anberi gülzâre iy sabâ
Pinhân var yarün tapusına varur isen
Gösterme kendüzini sen ağyâre iy sabâ
Çün gizlü râzuma seni ben mahrem eyledüm
Billâh itme zârımı deyyâre iy sabâ
Biçâreliğümi benüm ol yâre arza kıl
Bâşed ki bula derdüme bir çâre iy sabâ
Vuslat güline irmez elüm pes nicesi ben
Bunca tahammül eyleyem ol hâre iy sabâ
Digil ki *Ahmedî*'ye niçe zahm urasın
Gammâz gamzeli gözi mekkâre iy sabâ

— VIII —

Oldı firâkın odı bana derd ile belâ
Vay ol kişiye kim ola bu derde mübtelâ
Ben nice sabr eyleyeyim bu belâye kim
Eyyûb'a dahi irmedi bu resmile belâ
Müşgin saçın hevâsı peîşân ider beni
Müşkildürür Bu ukdei kimdür ki hal kıla
Ger ah kılam karara dütünden gökün yüzi
Ger ağlayam yaşum ile yir kane gark ola
Sen dostdan iren oda yakıldı varlığum
Düşmen bana ne dürlü belâ itdise bula
Hecrûn ki yahdı üd sıfat cânımı oda
Ney bigi virdi hâsılını ömrümün yıla
Her k. *Ahmedî*'nin ohur ise derdnâmesin
Baş ola bağı gözleri kan yaş ile dola

— IX —

Hurrem gönül ki ıskun ana pâyband ola
Devletlü kul ki boynuna zülfün kemend ola
Dirler ki sabr kamusı derde devâ olur
Hâşâ ki ışk derdine ol sûdmend ola
Can dudağını gördi iniler yaşın döküb
Tûtî mekes bilür nerede kim bu kand ola
Tûbî dimiş gönül boyuna böyl-ider(1) hayâl
Kişi ki fikri doğru vü re'yi bülend ola
İskun odı nirede ki şu'le ururise
Cân ü gönül gerek ki orada sipend ola
Âşık olana derd gerek derd kim tabib
Ana ider ilâc ki ol derdmend ola
Sen- *Ahmedî* (2) sever ayağın toprağı hakı
Bundan azîz dahi cihanda ne and ola

(1) Böyle eder yerine.

(2) Seni *Ahmedî* yerine.

— X —

Saçınun bendine ger akl ire divâne ola
 Yüzünün şem'ini ger can göre pervâne ola
 İşğün kıble-i cân oldı Safâsını görüb
 Kâ'be'ye her ki heves eyleye divâne ola
 İdeyim ayağunun tozına cânımı nisâr
 Cânı nider kişi kim tâlib-i cânâne ola
 Dil ü can alibenin olmadı gamzen sâkin
 Dah (1) anun kasdı meğer dîn ile imâne ola
 Sâlik-i nâsın eğer göre yüzünü bir dem
 Hasretinden dudağının yiri meyhâne ola
 Anberin hâline yârın gönül aldanma sakın
 Bigüman dâm olur orada kim dâne ola
 Ahmedî yana gerek ışk eri pervâne sıfat
 Dahı nireye ire âşık işi yâ ne ola

— XI —

Âşık-ı pâk ü sâlik-i reh ola
 Derd zevkinden ol ki âgeh ola
 Ol ki yüzünü hâk-i râh ide
 Da'vi-i ışk ana müvecceh ola
 Ol bula ışkdan safâ ki işi
 Âh-ı şeb nâle-i sehergeh ola
 Ehl-i tevhîd ol ki gönli anun
 Mâsivallâhdan münezzehe ola
 Fetret i râh-ı ışk varlıhdur
 Her k-anı terk ide müreffeh ola
 Çün fenâda olur beka-i ebed
 Bes fenâdan kaçan kiş- (2) ebleh ola
 Ahmedî hâk-i râh itmeyene
 Cânını ışkı lâf-ı bî reh ola

— XII —

Sabâ saçun sıfatından ohır iken bir bâb
 Çemende doldı hevânun dimâğı anber-i nâb
 Yüzün safâsı meğer aks saldı gülzâre
 Anuniçün eriyiben hayâdan oldı gülâb
 Lebün tasavvurun iderdi teng dillikden
 Harîr donını çâk itdi gonce-i sırâb
 İşitdi fitne gözün vâsını senün nerkis
 Henüz bir kadeh içmedin oldı mest ü harâb
 Eğer tavâf ider isen işğün uş Kâ'be
 Ve ger namaz kılur isem kaşun hamı mihrâb
 Saçundürür şeb-i yeldâ vü yanagun nevrüz
 Kaşun hilâli muanber tenündürür mehtâb
 Bana müfettih-ül-ebvâb lûtfîle açdı
 Visâlinün kapusını şehâ zi feth-ül-bâb
 Ne fitne kopdı bu câzû gözün ki sihrinden
 Cünûn u hayrete düşdiler uş ülül-elbâb
 Ne tûti itdi lebün ışkı Ahmedî'yi aceb
 Ki oldı bülbül ü kumrî anun katında gurâb

— XIII —

Didüm şehâ nedür dudağın didi lâ'l-i nâb
 Didüm nedür dişün didi kim lü'lü-yi hoşâb
 Didüm tenün nedür didi kim mâhtâb-ı bedr
 Didüm yüzün nedür didi kim şem'-i âftâb
 Didüm eyit ki gamzen ü zülfün ne işdedür
 Didi bu canlar alır u ol din ider harâb
 Didüm ki çâre nola ki irem visâlüne
 Didi ki varlığını gider k-oldürür hicâb

(1) Dahı yerine.

(2) Kişi yerine.

Didüm ki fürkatünde niçe yanam inleyem
 Didi ki süz ü nâlesiz olmaz ney ü rübâb
 Didüm ki şem' bigi yanaram nedür devâ
 Didi gözünden ola meğer ana feth-i bâb
 Uymazam gözüm ki hayâlün göre didüm
 Didi hayâldür ana kim âşık ola hâb
 Didüm şitâb itme ki irem visâlüne
 Didi ki ömr nice ola k-itmeye şitâb
 Ağzun ne noktadur didüm eydür ki Ahmedî
 Candan suâl eyleyene teng olur cevâb

— XIV —

Şol yüzde kim odından eriyüb olur gülâb
 Dür mi bu katre katre vü yâ der mi yâ gülâb
 Anber benüni berg-i gül üstünde görelî
 Döndürdi derd ilen ciğirim kane müşgnâb
 Nazmını görmeyen dişinin nice bile râst
 Kim dürc-i lâ'l içindedürür lü'lü-yi hoşâb
 Can kim olur ki şem'ini görüb cemâlinin
 Pervâne gibi tâ yana yakıla âftâb
 Ben va'dene zarûret ile sabr idem velî
 Ol vakte irmeyem deyü ömrüm ider şitâb
 Düşde hayâlini göreyidi cemâlinin
 Bu bahtı kare gözlerime girseyidi hâb
 Hecrinde çok azâb çeker Ahmedî velî
 Zikrin halâvetiyle ana azb olur azâb

— XV —

Şâd ol iy yanağı gül kameti şimşâd şâd
 Dâd vir kim halka virmez gerdiş-i bidâd dâd
 Nev' nev' açıldı güller nukl döküb reng reng
 Bâde nûş it bâde virme ömri herçi bâd bâd
 Ömr bâğın bâde-i gülreng ile âbâd kıl
 Kim gülsitân iklimidür ol behişt âbâd bâd
 Hurrem öter bâğ içinde nâle-i kumri işit
 Fitne-i devr-i kamerden itmegil feryâd yâd
 Vâlih olmuş gözüne nerkis zihî sâhib nazar
 Bende olmuş serv boyuna zihî âzâd zâd
 Kılmasun senden bizi bu devr-i bed girdâr dūr
 İtmesün senden bizi bu çerh-i bîbünyâd yâd
 Ahmedî'nin kanın içer dembedem zâlim gözün
 Âh anın zulmi elinden şâh-ı âdil dâd dâd

— XVI —

Ey ruhin meydân-ı hüsn ü kâkâlün çevgân-ı id
 Aç hilâl ebrûnı olsun şübhesiz devrân-ı id
 Kadr dirdüm ben bu zülfe kadr eğer olsa dırâz
 İd dirdüm ben bu hüsn olmasa pâyân-ı id
 Yüzüne öygindi evvel gördi âhır hüsnünü
 Şöyle utandı ki aylarla olur pinhân id
 Nerkisin zer kâsesin anberle doldurdu sabâ
 K-ola hüsnün gülşeninden micmere gerdân-ı id
 Sen bana id ayını gösterme iy mehpâre kim
 Yüzünü ne gün görürsem bilürem ben anı id
 Ahmedî dilhaste yatur hecr ile gamgîn ü zâr
 Yâr her nâ cins ile eyler iken seyrân-ı id

— XVII —

Hoşdur bu gün ki doldı cihan cümle bûy u reng
 Sâki elinde sâgar u mutrîb elinde çeng
 Subh u bahârdur koma bu gün sabûhı kim
 Yarın irince itmeye şâyed felek direng

Gül bezenüb gelür kadem ur gülsitâne kim
Gül yüzünü görüb nicedür bile bûy u reng
Açdın meğer nikab ki şevkiyle yüzünün
Hoş cûşa geldi kûh ile sahrâ vü hâk ü seng
Kurmış kemân-ı gamzen ü atmış hadeng-i râst
Giru bu fitne kimünile diler ide ceng
Çekdüm ben ol ikabı ki tîhûya bâz ider
Zülfün ukabı bağruma nâgeh uralı çeng
Şîrin beyân ider lebünün vasfın *Ahmedî*
Gerçi olur bu kafiye söz mecâli teng

— XVIII —

Andan beru ki düşmişem ol yârdan irah (1)
Yandum fûrâkı odına dildârdan irah
Dirler ki sabr eyle fûrâkına sen anun
Bülbül nice karâr ide gülzârdan irah
Bahtımı gör ki yârdan ider beni cüdâ
Cehd itdügümce kim olam ağyardan irah
Hâlün nedür didün ne sorasın sen anı kim
Bimâr ola vü düşe timârdan irah
Saldı belâya gönlümi gamzen aceb bu kim
Olamaz ol henûz bu dildârdan irah
Sensüz ne dünyi bana ne hod cennet-i naîm
Dûzahdür ana kim ola dîzârdan irah
Her dem hezâr bâr ölüb girü dirilür
Biçâre *Ahmedî* düşeli yârdan irah

— XIX —

Gel gel ki senden ayru bu ayşun safâsı yoh (2)
Hoş görelüm bu ömri ki dehrin vefâsı yoh
Bir dem bu ömr dadını zevk ile virelüm
Elden gelür iken ki cihânun bekası yoh
Yekrekdürür hezâr riyâ ehli sôfiden
Bir sâfi ışk eri kim işinde riyâsı yoh
Ol yâr vaslını kıluram dâyimâ heves
Dünyâda gönlümün dahi ayruk hevâsı yoh
Sabr eyle ışk derdine çâre diler isen
K.ol derde çâre sabrdur ayruk devâsı yoh
Işkun yolunda menzile nicesi iriser
Ol kim belâ vü mihnete sabr u rızâsı yoh
Her kim bu yolda varlığını terk eyleye
Bir ömr-i câvidan bula anın fenâsı yoh
Ma'sûka vaslını dileyen çevre sabr ide
Dünyâda râhat ola mı k-anın anâsı yoh
Çoh haste dil esîri var ol câzu gözlerin
İllâ ki *Ahmedî* bigi bir mübtelâsı yoh

— XX —

Yüzün mukabili bir gül çemende bulma mı
Dişün müşâbihi bir dür adende bulma mı
Lebün letâfeti dutgıl ki goncede bulma
Tenün tarâveti hergiz semende bulma mı
Kaşun sevâdına anber bulınsa deryâda
Saçun kohusuna nâfe Hutun'de bulma mı
Cihan senün nefsünden hayât buldı aceb
Bu yümnile nefes iy can Yemen'de bulma mı
Gönül ki ide perîşan saçun hevâsı anı
Dahi karâr ile sabr ana tende bulma mı
Belâyâ dâmdürür zülfünün kemendi senün
Dolaşmamış gönül işbu kemende bulma mı

(1) Irak yerine.

(2) Yok yerine.

Eğerçi teşnedürür mürğ-i can lebüne aceb
Bir *Ahmedî* bigi tûtî bu kande bulına mı

— XXI —

— Dehhanî'ye nazîre —

Aceb bu mihnetün pâyânı yoh mı
Bana bir râhatün imkânı yoh mı
Gönül düşdi saçun bendine yâ Rab
Bu müşkil ukdenün âsânı yoh mı
Emansuz gamzen uş göz kare idüb
Dil ü din kasd ider imânı yoh mı
Cefâ mı hüsn ehlinün işi bes
Bularun lûtfı vü (1) ihsânı yoh mı
Fîrâkun derdine düşübdürür can
Visâlünden anun dermânı yoh mı
Gözüm kan yaş döker hecrinde her dem
Bu deryânun aceb pâyânı yoh mı
Bu cevri k- *Ahmedî*'ye gamzen ider
Niçe bir duysun âhır cânı yoh mı (2)

— XXII —

Gül yüzün yâdına her dem içe peymâneleri
Cennet-i huldî kıla gönlüne meyhâneleri
Kişi nerkis bigi sermest olur bîbâde
Çünkü yâd eyleye ol nerkis-i mestâneleri
Âşinâyî yine bigâne diler kıla gözün
Kişi k-oldur özine hîş ide bigâneleri
Zülfünün zulmiyle yihma gönül mülkini kim
Şeh gerek adl ile ma'mûr ide vîrâneleri
Zülfünün tâbı ne gam yahdiyise halkı oda
Nola ger şu'lesi şem'in yaha pervâneleri
Doldür fitne kamer devri vü tahkik bu kim
Gözün efsûnı ider bu kamu efsâneleri
Ahmedî lâ'l i lebin dürcini vasf idiceğiz
Derc ider defterine nazm ile dürdâneleri

— XXIII —

Seni seven kişi pervâne bigi yane gerek
Ana ki âşık ola şem' bigi yane gerek
Seven kişi yanagunun gülünü lâle sıfat
Ciger kanına boyanıb yüreği yane gerek
Elâ gözün ne belâdur ki olicak sermest.
Ne fitne k-uyhuda yatur kamu uyane gerek
Yolunda gitdi dil ü dîn ü cân ü akl ne gam
Ana ki âşık ola sabr her ziyâne gerek
İşğininün tozıdürür saâdete iksîr
Orada yüzünü sürene kîmyâ ne gerek
Cemâlüne irişüb şem' bigi nûr olmah
Yolunda can oda salıb başın koyane gerek
Çü şerh ider lebünün vasfın *Ahmedî* bülbül
Sözünü işiden eydür bu tûtî yane gerek

— XXIV —

Tâ işkum şehâ varak-ı cânı yazmışam
Levh-i gönülde adımı cânâne yazmışam
Sen hiç sormadın beni şîrin budur ki ben
Şekker lebüne cânımı şükranı yazmışam

(1) Lûtf ile : Mcnz .

(2) Yok mı : »

Gönlüm evini ışkun için tutmuşam makam
Genc-i nihânı gör ki ne vîrâne yazmışam
Hayretdeyem ki dudağına lâ'l dimişem
Hacletdeyem ki dişüni dürdâne yazmışam
Bir kez cemâline nazar idem didim şehâ
Mûsî bigi tecell- (1) odına yane yazmışam
Susahğumda lâ'lini zikıyleledi dilüm
Âb-ı hayâta Hızr bigi kane yazmışam
Yüzün sıfâtın *Ahmedi* imlâ ideliden
Gör kim ne hûb vechile dîvâne yazmışam

— XXV —

Dirig bülbül ü tûtî k-ider cilâ yi vatan
Gurâb u bûma bedel olalı hümâ-yi vatan
Vatanda dahi ne râhat ola ki nerkis ü gül
Gidiben oldu dolu hâr ü has serâ-yi vatan
Vatandan ayrılığum benüm ıztırâr iledür
Çün ihtiyâr ile kimdür k-ide celâ-yi vatan
Eğerçi bâğ ü gülistandürür müferrih-i rûh
Velikin ayruğ olur revnak-ı safâ-yi vatan
Vatan firâkı yakar şem' bigi cânı oda
Nice ki gönlüme düşe benüm hevâ-yi vatan
Behište dahi varursam vatan unıdulmaz
Ki cân ile bile geldi tene vefâ-yi vatan
Vatandan ayru nice eylesün gönül ârâm
Çü rûh-i candür ü hem rûh-i dil lika-yi vatan
Beşâretîçün ide *Ahmedi* revan cânın
İrişse bir kez ana gaybdan salâ-yi vatan

— XXVI —

Gül mi zîbâdur letâfetde ya ruhsârm senin
Lâle mi hoşdur tarâvetde ya didârın senin
Nerkis-i ra'nâ mı yeğdür yâ senin ala gözün
Sünbül-i zîbâ mı yeğ yâ zülf-i mekkârın senin
Rûzgârın cevri mi çoh yâ benüm zârılığum
Devr mi çok zulm ider yâ çeşm-i hunhârın senin
Mülket-i âlem mi yeğdür yâ senin âsâyişin
Mihnet-i dünyâ mı artuk yâhud âzârın senin
Fürkatin mi acidur billâh yahud ayşum benüm
Can mı tatludur yahud lâ'l-i şeker bârın senin
Nâliş-i kumrî mi artuk yâ benüm zâr itdiğüm
Nağme-i bülbül mi yeğrekdür ya güftârın senin
Ahmedi'nin şi'ri mi yeğdür yâ nazmı gevherin
Âb-ı hayvan mı ola tatlu yahud yârın senin

— XXVII —

Cânâ cihânı yahdı bu cânâne gözlerin
Ne kaşun itdi rahmı bu cânâ ne gözlerin
Dilteng itdi goncei sırâb dudağın
Bîmâr kıldı nerkisi mestâne gözlerin
Yûsuf cemâlini idiben kıssa sûretin
Bâbil füsûnun eyledi efsâne gözlerin
Dermân idem didi dudağın derdüme veli
Komaz beni irişmeğe dermâne gözlerin
İder hezâr âbidi gümrâh kaşların
Kılur hezâr âkılı dîvâne gözlerin
Komadı cân ü dil bu cihanda ki almadı
Başladı şimdi garet-i îmâne gözlerin

(1) Tecellî yerine,

Old- *Ahmedi* hedef bigi pür zahm kim müdâm
Tîr-i kazâ atar bu perîşâne gözlerin

— XXVIII —

Aceb bu saç midür yâ müşg ü anber
Aceb bu leb midür yâ şehd ü şeker
Bu şehlä göz midür yâ nerkis-i mest
Bu zîbâ yüz midür yâhud gül-i ter
Boyuna secde kılmış şâh-ı tûbâ
Lebüne teşne olmuş âb-ı kevser
Seher yüzün safâsından mutarrâ
Sabâ zülfün hevâsından muattar
Saçınun bendine diller mukayyed
Gözünün sihrine canlar müsehhar
Melek misin yahud akl-ı mücessem
Beşer misin yahud rûh-i musavver
Fedâ yoluna yüz milk-i Süleyman
Nisâr ayağuna bin tâc-ı Kayser
Cihanda *Ahmedi* hüsnün sıfâtın
Zihî kim şerh ider Allahu ekber

— XXIX —

Ehl-i dil sûretüne rahmet-i Mevlî didiler
Kamudan yoluna can virmeği evlî didiler
Âlem-i gayb ü şehâdetde yüzün görenler
Düşiben hayrete zî nûr-i tecellî didiler
Hûr u Rıdvan görüben işiğün ârâyişini
Habsgâh oldu bize cennet-i a'lî didiler
Silsile zülfüne Mecnûn olub ervâh ü ukul
Ne füsûn itdi aceb bize bu Leylî didiler
Hüsnünün şemmesini kimse idemedi beyan
Ruh ü zülfün sıfâtın gerçi ki hayli didiler
Sırr-ı lâhûtî bilenler sana benzer sûret
Bulmadı bulmayıser hiç heyûlî didiler
Ahmedi vasfın iderken lebünün bülbüller
Âferin sana zi tûtî-i hoş imlî didiler

— XXX —

Işkun yolına bağlamışam ney bigi kemer
Böyle gerekdür ol kişi kim olmaya kem er
Kaşlarına hilâl dimiş bir bahuşda can
Bârik bîn olan kişi olmaya keş nazar
Bâz-i sabâ meğer güzer itdi saçuna kim
Can kohusiyle oldu hevânun dimâğı ter
Kevserdürür dudağın u Vennecm'dür dişün
Gönlün Hadid'dür yanağın sûret-ül-Kamer
Can râzıdur ne dirise lâ'lünden *Ahmedi*
Rengîn ü ter gerek söz ü şîrin ü muhtasar

— XXXI —

Letâfetde dudağın cânâ benzer
Hevâsı zülfünün îmâna benzer
Saçınun perçemi kim yanağında
Gül üzre deste-i reyhâna benzer
Muanber hâl ol lâ'l-i lebünden
Hızır'la çeşme-i hayvâna benzer
Kemankeş gamzen ider giru aşûb
Susamışdur meğer ol kana benzer
Nicesi kurtaram garkabdan can
Gözümün yaşı çün ummâna benzer

Lebün dermân idem dir derdüme lîk
Komaz gamzen anı dermâna benzer
Yüzün pervânesidür *Ahmedî* hoş
Bu şem'e düşibenün yana benzer

— XXXII —

Zülfün hevâsıyile sabâ müşgbâr olur
Aksi yüzünün irdüğü yir nevbahâr olur
Nerkis gözün hayâline her gice câm içer
Budur sebab ki subh iricek ol humâr olur
Yüzünü ârzû idiben nice k-ağlaram
Gözüm yaşu irişdüğü yir lâlezâr olur
Zülfün hevâsı kıldı perîşan bu gönlümi
Sevdâ kemendine dutılan bıkarâr olur
Kaddün hayâli dutdı gözümde vatan belî
Her kande serv ola yiri cûybâr olur
Sensin diyâr-ı can dolu dah- (1) anda nesne yoh
Ağyâr nice dura orada ki yâr olur
Takrîr itdüğince lebün vasfın *Ahmedî*
Her söz ki nazm ide güher-i âbdâr olur

— XXXIII —

Zi muhlisler yeridürür harâbat
Ki yoh anda riyâ vü zerk u tâmât
Kamu yohludür ü üftâdelihdür
Hakikatde budur hod asl-ı tâât
Çü gönlünde eser yoh meskenetden
Dilünde ne gerek bunca makalât
Elünde sebha dutarken ne hâcet
Dilün gönüllere urmah cerâhât
Yiğ ol kim yatasın bîhod mey içüb
Ki hodbinlihle idesin ibâdât
İbâdetde sevâb isteme k- olmaz
Ganiy-yi mutlakun işi mükâfât
Seni terk eyle kim anı bulasın
Ki التوحيد اسقاط الاضافات
Unut encâmı sun ol câmi sâki
Ko te'hîri ki في التاخير آفات
Yir ü gök *Ahmedî* çün kim anundur
Nedür meyhâned- olmaz mı münâcât

— XXXIV —

Dahi düzilmişidi şehâ meclis-i Elest
Kim itmiş idi cânımı ışkun şerâbı mest
Nakl olmadın hitâb-ı ene hâlik-ul-ineb
Lâ'lün hevâsı itmiş idi cânı mey perest
Kaşun şikârı cân ü saçın kasd-ı dîn ider
Kim virdi bu kemân ü kemende küşâd ü şeşt
İkrâr itdi serv boyun kolluğına râst
Kendüden ulu yâ gerek âzâde ola pest
Başlar yolunda yire düşüb oldu pâymâl
Fettan gözün belâsı bulalı cihâna dest
Pend it gözüne kim dahi gönlümi yahmasun
Merdüm olan şikesteye niçün ider şikest
Hoş vaktidur belâsile ışkınun *Ahmedî*
Böyle olur kişi ki içe bâde-i Elest

— XXXV —

Ağzında ne var çeşme-i hayvan dahi bilmez
Sırrım anun ile ne dürür can dahi bilmez
Kapunda gedân ile benüm saltanatım var
K-ol saltanatın kadrini sultan dahi bilmez

(1) Dahî yerine.

Hâsiyyetine dudağının irmedi İsâ
Fî'lin gözünün Mûsi-i İmran dahi bilmez
Bir bahre düşürdi beni ışkun k-anı hergiz
Ne bahrdürür kulzem ü umman dahi bilmez
Nûş eyle mey-i sâfiyi sôfide safâ yoh
Ef'âli var anun k-anı şeytan dahi bilmez
Perde ne ise küfr ile îmân arasında
Zâhirdür anı cümle müselman dahi bilmez
Ol sözi dimez *Ahmedî* illâ bunu dir kim
Sırrın sözümlün Hâce-i Selman dahi bilmez

— XXXVI —

— Mûlemma' gazel —

قد جرت عين الاماني للروا
ايها العطشان من حرا الووا
همجو نركس از چاه رنجوري چين
نزد تو حاضر طبيب وهم دوا
اوش سقا هم رجم دوش قدح
غنچه بيكي تشنه لك اولز روا
هيچ ذره نيست بي او در وجود
من مري الارض الى اوج السما
قامو اول نمنده آني كوره سين
وارسه كوزكده بصيرتدن جلا
وحدت او هست عين كوشش
مثل نور قد تاللا من كرى
ظاهر و باطن هم ارل آخر اول
تسنة واري داخي هيچ آدن جدا
كه بتعت قهر شد ميم مرض
كه بو صف لطف شد شين شفا
كوش نه بر نكتهاي اجدي
ان نرم خلى وليا مرشدا

— XXXVII —

— İskendernâme'den —

— Mevlüd-i İskender-i Zülkarneyn —

Söylegil ey bülbül-i anka sıfat
Kim her işde sende vardur ma'rifet
Söyle kim senden gelen söz hûb olur
Her ne kim ider isen mergub olur
Bir nefes ur söze kim rûh-ül-emîn
İşidicek anı kıla âferîn
Çünkü yaraşur sana söz söylemek
Hayf ola dilini hâmûş eylemek

— Ağaz-ı dâstan —

Söylegil ey mürğ-i kudsî söylegil
Bize bir zîbâ hikâyet eylegil
Bir sehergeh ki hevâ hoşbû idi
Yir yüzü dolu gül-i hodrû idi
Şöyle düzmiş idi bülbül sâzını
Râst itmişdi nevâ âvâzını
Hem hevâdan saçılurdu müşğ-i nâb
Hem tökerdi ebr lû'lû-yi hoşâb
Lâlenin yanağları hamrâ idi
Nerkisin ra'nâ gözi kâhlâ idi
Dolmuşidi gülsitan berg ü nevâ
Olmuşidi canfezâ bād-i sabâ

Nireye varsan gül ü reyhân idi
 Bağ dolu mürğ-i hoş elhân idi
 Sebze mînâ reng ton geymiş idi
 Gül cevâhir hirmeni yaymış idi
 Kûh olmuşidi pîrûze seleb
 Lâle lü'lû zîr u gonce lâ'l leb
 Bağ içind- oturmuşidi şâdgâm
 Feylekos önünde gül elinde câm
 Mutrib itmişdi nevâda perdesâz
 Sâki itmişdi çemende bezme sâz
 Sanasın kim meclis olmuşdi behişt
 Âb-ı kevserdi mey-i anber sirişt
 Şemse-i gül ziyet-i nevrûz idi
 Sûret-i sâki bahâr efrûz idi
 Feylekos oturur iken şâdgâm
 Bir kişi geldi didi iy nîknâm
 Müjde olsun ki bugün vakt-i seher
 Oldı tâli' kevkeb-i feth ü zafer
 Bir mubârek kevkeb iy şâh-ı zemen
 Doğd. (1) esedden müşterî vü zühreden
 Nice kevkeb gün ana hayrân olur
 Cümle âlem nûr ile tâbân olur
 Bir melekezâde vücûde geldi şâh
 K- ana mihr ü mâh oliser tâcgâh
 Bir nebîre kıldı Hak rûzî sana
 Kim felek hemtâ getürmedi ana
 Doğdı bir oğlun k- oliser bahtiyâr
 Tâc ü taht anı idiser ihtiyâr
 Nûr ile devletdürür sertâ kadem
 Sıdk ile mihrinden urur subh dem
 Şâd oldı Feylekos ı nâmver
 Virdi müjde getürene sîm ü zer

— XXXVIII —

— فرستادن اورخان سليمان ياشارا يسير از برای غزا —

Ulu oğludur Süleyman Başe nâm
 Anda idi şart-ı serverlik tamâm
 Hem şecâat hem sehâvet ehlidi
 Hem siyâset hem riyâset ehlidi
 Hüb evsâf ile ol mevsûf idi
 Şöyle kim eltâf ile ma'rûf idi
 Dâyim ider idi cehd ü ictihâd
 Kim ölünce din yolund- ide cihâd
 Fikre düşdüğünde Âsaf râyidi
 Cenge girdüğünde saf ârâyidi
 Ne faziletür gazâ bilüridi
 Hak yolunda terk-i can kıluridi
 Şîr gîr idi vü hem şemşîr zen
 Hasm bend idi vü hem leşker şiken
 Yürüye leşker ile ol nâmdâr
 Memleket feth ide vü şehri diyâr
 Ne ki kâfirde bulurise yika
 Hânümânların kamu oda yaka
 Da'vetile gelmeyenin öldüre
 Leşker-i islâmı galib oldura
 Tanrı emri vü atası râyile
 Vardı kâfir iline leşker bile
 Dîn için itdi orada çok gazâ
 Oldı gazî olmağa adı sezâ

(1) Doğdu yerine.

Nireye kim vardı galib geldi ol
 Çok diyâr ü şehri ü kal'e aldı ol
 Ol arada ol kadar eyledi ceng
 K-andan imrenürdi mağribde Freng
 Kande kim irdi ise ol nâmdâr
 Feth idüb illeri aldı vü diyâr
 Kal'eler virdiler ana mâl ü bâc
 Aldı kâfir leşkerinden çok harâc
 Ol kadar ceng eyledi k-anda sipihr
 Âferîn eyledi ana mâh u mihr
 Kande kim buldı kilise yıkdı ol
 Nâkus u zünnârı oda yakdı ol
 Yire sokub eyledi küfri nihan
 Lâilâheillâ'yı kıldı iyan
 Çok kilise yıkdı mescid yaptı ol
 İkilik yoğidi bire tapdı ol
 Nice kez eyledi anda ol kitâl
 Nice küfr ehlini itdi pâymâl
 Vize vü Mualgara vü İpsale
 Feth oldı ana bu üçi bile
 Anda kâfir leşkeri oldı zebun
 Râyet-i küfr oldı anda sernigûn
 Az zamanda çünkü geçdi ay u yıl
 Doldı Allah ekber ile şehri ü il
 İsa tapıldığı yirde ol zaman
 Şimdi anılan Muhammed'dir heman
 Bir zamandan irdi ana çün ecel
 Çâre ne Hak emrine azze ve cel
 Filmesel nedür cihan bir rehğüzer
 Bunda uğrayan kişi lâbüd gider

— XXXIX —

— Tervihülervah'tan —

— المقالة الأولى من الطبيعيات في معرفة الأركان الأربعة —

Tabîyyâtın oldı evvel erkân
 Ki terkîb anun ile buldı ebdan
 Od ü yıldur u ol toprağ ile su
 Ten öldükte varur yirine kamu
 Bu safrâ öd ü balgam su havâ kan
 Nedür sevdâ türâb ahlât-ı ebdan
 Bu dördün birisinden olsa bu^{ten}ten
 Olaydı emin ol merg ü fenâden

— المقالة الثانية من الطبيعيات في معرفة الأركان الأربعة —

Eğer zabt ider olursan mizâcı
 Bilesin nice gerekdür ilâcı
 Mizâc ı müfredi sorsan birâder
 Nicedür germ ü serd ü huşğ ü hem ter
 Mürekkeb germ ü huşğ ü germ ü terdür
 Ya serd ü huşğ ü serd ü terdür iy hür
 Çö dört oldı alet-ta'yin mürekkeb
 Olur lâbüd birisinde bir ağleb
 Tefâulle bu keyfiyyât-ı azdâd
 Dahi keyfiyyete çün ide icâd
 Ne keyfiyyet k- olardan ola zâhir
 Olur adı mizâc iy ehl-i zâhir
 Tezâdile ki var arada yekser
 Bu anun sûretin ol bunun ekser

Çü fi'l ü infiâl ola müretteb
 Dahi keyfiyyete rer ol mürekkeb
 Müşabih cümle rezâsında anun
 Mizâc oldur ecvâbı bu soranın
 Ya keyfiyyât olur anda berâber
 Ya biri pîşter olur ya kemter
 Berâber olsa adı mu'tedildür
 Velî farziyle iy sözleri pürdür
 Anunla ad ururlar ol mizâca
 Budürür aslı küllî her ilâca
 Anun kim mu'tedildür filhakîka
 Vücûdı olmağa yohdur tarîka
 Hakîm an- i'tibârile bulubdur
 Anı bu ilme ol kanun kılubdur
 Ana yakın olana mu'tedildür
 Bu kanûnı koma aklum key dür
 Her endâmın yahın var bir mizâcı
 K-ana lâyük gerekdürür ilâcı
 Tabîatde dimağ uş serd ü hem ter
 Ciger germ ü ter anla sözi yekser
 Dimağı germ ü huşg olduhta bilgil
 Ki gitdi i'tidâli çâre itgil
 Dahi her sınıfa vü her ehl-i şehre
 Virild- andan yahin bir dürlü behre
 Ki ol halkın ol olur i'tidâli
 Olur sıhhatde anun ile hâli

— في ذكر امزجة اقسام الدواء والعذاء —

Ne nesne kim yirise anı insan
 Yahud muhtâc olursa ana ebdan
 Eserle kahr iden cismi devâdur
 Ana neşv ü nemâ viren gızâdur
 Mizâcı ta'mile anun bulnur
 Dahi doğru kıyâsile bilinür
 Ne kim tuzludür ü tatlu vü acı
 Yinile germ ü huşg olur mizâcı
 Ne kim kekredürür ü ta'mı hâmız
 Bilâ şek serd olur u huşg ü kabız
 Ne kim yağlu ola germ olur u ter
 Olur hoş ta'm ü serd ü ter birâder

— في ذكر امزجة الاسنان —

Harâretde yiğitler ile etfâl
 Yahindür biri birine beherhâl
 Velî artuh yiğitlerde yübûset
 Nitekim tıfl olanlarda rutûbet
 Souhdur köhne olanun mizâcı
 Kocanın dahi souh bil ilâcı
 Yübûsetde ikisidür berâber
 Velî ahlâtı pîrün hâm yekser

— في معرفة امزجة الاكوار والانات —

Erenlerde yübûsetle suhûnet
 Olur avretde berd ile rutûbet
 Ne ten kim ol semîn ola vü nâ'im
 Bürûdetle rütûbetl-ola dâim
 Ne kim ince ola vü dahi lâgar
 Olur yâbis anı bilgil değül ter
 Ne ten kim ola tamarları vâsi'
 Harâret çoh olur ol tende vâki'
 Tamarları tenün çünkim ola dar
 Bürûdetden yahın anda eser var
 Eger ne dayyık ola vü ne vâsi'
 Ola ol i'tidâl içinde vaki'

— في معرفة امزجة الالوان —

Sar-olsa reng olur çoğ anda safrâ
 Çoğ olur tîre reng olanda sevdâ
 Kızıl olan bedende çoğ olur dem
 Ger ağ ola olur çoğ anda balgam
 Ger ağ u kızıl olursa karışmış
 Ol olur i'tidâle ol alışmış
 Bu şartile delâlet ider elvan
 Ki anda olmaya te'sir-i büldan
 Nirede k-issi olur ânda ecsam
 Kara olur ki köyner cümle endam

— XL —

— Esraname tercümesinden —

— Bir âlimin hikâyesi —

Varidi bir merd-i âlim mu'teber
 Bilmişidi dünya hâlinden haber
 Dört yüz on sandûk dopdolu kitâb
 Okumışdı ol kişi fı küll-i bâb
 İlm ileydi anun işi rûz ü şeb
 Dünyeyi de candan eylerdi taleb
 Ol zamanda bir peyamber var idi
 Genc-i ma'nî sâhib-i esrâr idi
 Hak taâlâ ol kula vahy eyledi
 Benden ol mollaya var söyle didi
 Varub ol âlime dir iy bîkarâr
 İlm ile gerçi geçürdün rûzgâr
 Dünyeyi sevdün çü oldun girre sen
 Doyamayasın ana bir zerre sen
 Salmamış dünyâ gönülden çün seni
 Hak'dan ayırsa gerek âhır seni
 Âlemün ilmi senün olursa hep
 İdesin tahsîl ilmi rûz ü şeb
 Çünki dünyâ sevgüsü cânunda var
 Eylemez Hak sevgüsü sende karâr
 Zerrece dünyâ mahabbeti sana
 Gelmeğe komaz seni benden yana
 Anuniçün virmişem ilmi sana
 Gelmeyeni tâ getüresin bana
 Sen gelenleri dahi men'eyledün
 Geleceğe gelme diyu söyledün
 Anı kim ben sevmedüm sevdün anı
 Anı kim ben sevmişem kodun anı
 Fakrı kim ben sevmişem sen sevmedün
 Dostı düşmen düşmeni dost eyledün
 Seni gördi cümle âlem uydı hoş
 Dostı kodı cümle düşmen sevdi hoş
 Muktedâsın sen bu gün çün âleme
 Pes delîl ola işün her âdeme
 Fitne oldı âleme ilmün senün
 Kibre döndi hilmile sabrun senün
 Çünki âlimler cihânun hâsıdur
 Anlar azması cihan azmasıdur
 Sana dost olmaz bu devr-i hâksâr
 Aldayıbdur sencileyin sad hezâr
 Nice oynarsın bununla iy denî
 Pîrezendür çerhi gör aldar seni
 Nûrı kodun nâra meyl itdün neden
 Sofiken zünnâra meyl itdün neden
 Bu tılsma kimse âgâh olmadı
 Çoklar uydı hiç murâdın bulmadı
 Geçmeyince bundan iy hulki hasen
 Bulamazsın Hak'kı zahmet çekme sen
 İki bir akdilen girmez ele
 Bunı kogıl tâ ki ol senün ola

Bilibyografya : Metinde gösterilmiştir.

AHMEDÎ (İşkodralı) — XVIII inci asır şairlerinden Ahmedî hakkında Ali Emîrî şu malûmatı veriyor (*İşkodra vilâyeti Osmanlı şairleri*):

«İşkodralı Ahmedî: İşkodra medreselerinde tahsîl-i ulûm ve kemâlât eden ulemâ-yi zevil-ihtram dandır. Tahsilini ba'del - ikmâl müderrisîn - i memleket adâdına dâhil olarak neşr - i ulûm - i âliye ile meşgul olmuştur ve dâire - i tedrisinden bir çok ulemâ ve üdebâ yetişmiştir. Bilâhire İşkodra müftülüğine tayîn olunduğu halde yine neşr - i ulûm - i âliyeye devâm meslek - i âlisini terk itmedi. Ta'lik hat ile elimize geçen ba'zı eş'ârının üstünde «Limuharri-rihi» ibaresi bulunmağla hatt - ı destinin dahi güzel olduğu anlaşılıyor.

İşkodra'da gördüğüm müteaddid kitabların zahırında كتيب الفقيه الفقيه احمدى الاسكندريه فى المدارس والمتى عنى عن البارى

ibaresi muharrer olduğundan fâzıl - müşârünileyhin bir çok kütüb - i kesireye mâlik olduğu istidlâl olunuyor.

Akçahisar kasabasında meşhûdum olan bu kitab zahırında fâzıl - ı müşârünileyh ا-تصحيح ibaresini ra'şedâr bir sûrette yazmış olmasına nazaran ömr - i pîriye vâsil olduğu ve o ibâreyi ihtiyarlığı zamânında yazdığı anlaşılıyor. Lâkin kitablar arkasına yazdığı ibârelerin altına tarih rakamı koymadığı için her bir ibâreyi ne tarihte tahrîr eylediği tabîî bilinmiyor. Vatanından hârice çıkmamış ve memleketi ise Der - saâdet'e baîd bulunmuş olduğundan terâcim - i ahvâl kitablarımızın hiç birisinde nâm - ı fâzılânesine tesâdüf olunamaz.

Mazmûn - i eş'arı neşve - i tasavvufla mâlî, kâ'bî âlî bir Osmanlı şairi olduğu âsârından müstebandır. Türkçe lisân - ı mâderzâdî olmadığı hâlde, bu kuvvette şiir söylemesi edebiyât - ı Osmâniyenin o havâlîde vaktiyle ne kadar terakkî ettiğine bir delîl teşkil eder. Muâsırı bulunan İşkodra şuarâsiyle bir çok müşââresi olduğu gibi ahlâfı da ba'zı eş'arını tetebu' etmiştir.

Numûne olarak bir kaç nezâir tahrîr olunur:

— Sahib terceme Ahmedî —

Tavâf - ı Kâ'be - i kalbe o hoş reftâr gelmez mi
Nazargâh - ı Huda'ye ol perî ruhsâr gelmez mi

— İşkodralı Vefkî —

Gönül mülkün harâb itti o şuhûn fitnesi Vefkî
Aceb insâf idüp lûtf itmeğe ol yâr gelmez mi

— Ahmedî Sahib terceme —

بسم الله الرحمن الرحيم

Mecma' - ı esrâr - ı kelâm - kadîm

— İşkodralı Murtazâ Râcî Efendi —

Menba' - ı eltâf - ı lâtif ü kerîm

— Ahmedî sâhib terceme —

بسم الله الرحمن الرحيم

Râhber - i vahy - i kelâm - azîm

بسم الله الرحمن الرحيم

— İşkodralı Murtazâ Râcî efendi —

بسم الله الرحمن الرحيم

Fâtih - i ebvâb - ı cinân - ı nâm

Vefatı İşkodra'da 1150 (M. 1737) hududundadır. Eş'âriyle şeh - i mezkûr ve havâlisindeki edebî mecmualar mâlâmâldır. Üç aded gazel - i belâgat şîarlarını tahrîr eyliyoruz:

— I —

— Gazel —

Zâhidâ sen ne bilürsün nicedir hâlet - i aşk
Şahs - ı bî mağz bilür mi nicedir lezzet - i aşk
Hâne - i dilde komaz nakşu nukuş - i gayrı
Lûtf ile cilveger oldukça güzel sûret - i aşk
Âşık oldur ki cemâl ü ruh - i cânânî görüp
Ola can terki ile behrever - i devlet - i aşk
Hamdülillâh geçerim nü h feleki arşa kadem
Her nefeste basarım olsa eğer himmet - i aşk
Kişi aşk ile olur sâhib - i kadr ü izzet
Cümleye galib olur debdebe - i izzet - i aşk
Aks - i ruhsârını âyîne - i dilde görelî
Mürşid ü rehberimiz oldı bizim hazret - i aşk
Adem - i fehm ile sôfi bana ta'n eylesene
Ahmedî gibi demâdem çekerim gurbet - i aşk

— II —

Bir sebât - ı ma'rifet göstermedi dünyâ bize
Gösterir reng - i tegayyür dâimâ eşyâ bize
Zîb ü nakşe aldananlar ta'n iderlerse nola
Rûz ü şeb didârdır hep matlâb - ı a'lâ bize
İçmişüz câm - ı mey - i ahd - i Elest'i yârden
Münkeşiftir sırr - ı Sübhânellezî esrâ bize
Biz ibâdet itmeziz cennet için âbid gibi
Hak cemâlidir ezelden maksad - ı aksâ bize
Hamdülillâh ideli tebdîl zâhir bâtına
Aynımızda oldı eşyâ cennet - ül - me'vâ bize
Meylimiz yok cîfe - i dünyâya âlî himmetiz
Ahmedî ism olsa lâyıktır eğer anka bize

— III —

Tavâf - ı Kâ'be - i kalbe o hoş reftâr gelmez mi
Nazargâh - ı Hudâ'ya ol perî ruhsâr gelmez mi
Dirîga bend - i hicrâna düşürdi Kays - ı pür zârı
Aceb bir gün o Leylî nâz ü hoş güftâr gelmez mi
Meded hayfâ beni giryân künc - i gamda terk itti
Gözüm yaşına rahmen ol mürüvvetkâr gelmez mi
Hayâl - i rûy - i cânânım beni bîmâr - ı aşk itti
Devâ - yi haste - i aşka tabîbim yâr gelmez mi
Asılsam Ahmedî zülfünde yârin çok belâ çeksâm
Dimâg - ı câna bûy - i gülşen - i didâr gelmez mi

Bibliyografya: Ali Emîrî: İşkodra vilâyeti Osmanlı şairleri.

Ahsenî (Mümin Paşa) — XVI ncı asırdan itibaren yazılan bazı mecmualarda *Mümin Paşa* veya *Ahsenî* başlığıyla bazı şiirlere tesadüf ediliyor.

Bay Abdülkadir Erdoğan'a aid bir mecmuada da Ahsenî namına bir kaç şiir kayıtlıdır. Bu manzumelerden ikisi şairin Konya ile alâkadar olduğunu göstermektedir. Onun Konya'da mühim bir vazifede bu-

lunduğu da tahmin olunabilir. Şiirlerinden birinde şu yolda bazı beyitler de görülmüyor.

Şükür yine Karamân'a yetiştik
Dil - i bîmara dermâna yetiştik
Celâlüddîn - i Rûmî himmetiyle
Erenler taht - ı Yûnân'a yetiştik
Gönüller Kâ'besi şehri - i ulâye
Der - i Mollâ'ya sultâna iriştik
Dil - i Mü'min gibi rûşen makama
Cinân âsâ gülistâna iriştik
Sim'a' birle döne döne dolanup
Yine meydân - ı irfâna iriştik

Bu kayıtlardan anlıyoruz ki Ahsenî Mümin Paşa, Mevlevî tarikati mensuplarından.

Tezkirelerde adına rastlamadığım bu şairin üç parçasını örnek olarak alıyorum:

— Gazel —

— I —

Hak budur cennet imiş âb ü hevâsı Konya'nın
Ravza - i Rıdvân imiş bildim esâsı Konya'nın
Kal'e - i zât - ül - bürücü hayret efzâ - yi cihan
Tâ semekten burc - i sevre var binâsı Konya'nın
Matla' - nûr - i Hudâ olsa revâdır her yeri
Kande baksan hâzır olmuş evliyâsı Konya'nın
Âstân - ı hazret - i Molla - yi Rûmî revm ile
Âstân - ı evc - izzettir yuvası Konya'nın
Tazeler âb - ı revânı âdemin rûhun müdâm
Pür merâm imiş Merâm - ı canfezâsı Konya'nın
Şâhid istersen anın dâr - üs - selâm olduğuna
Hûra nisbet bak perîdir mehlikası Konya'nın
Bilmez idim hak bu denlu menba' - i irfân imiş
Ehl - i dilden var imiş irfan şinâsı Konya'nın
Özümü kurban idem şîrin edâ dildârına
Başka illerde bulunmaz bu edâsı Konya'nın
Nice şîrin olmasun şîrin edâlı dilberi
Şöhretin helvâ ile bulmuş gıdâsı Konya'nın
Hak virürse can şu denlu adl ü dâd idem dilâ
Âlemi tuta kamu adl ü sadâsı Konya'nın
Ger cevânı ger Merâm'ı ger safâsı Ahsenî
Şerh olunmaz ko ne dersin işburâsı Konya'nın

— II —

Duramaz âdem öldürür bilmez terahhum niydiğün
Anlamaz mı yoksa ol zâlim tezallüm niydiğün
Halka - i zülf - i siyâhın almasun gerdânına
Bilmeyen tîmâr - ı zehr - i mâra gejdüm niydiğün
Aşk elinden mest ü hüşyâr olmıyan anlar mı hîç
Bâde - i câm - ı ledünle hâlet - i Cem niydiğün
Varayın yârın ser - i Kûyinde nâlân olayın
Bülbül - i şûrideler görsün terennüm niydiğün
Gülmez açılmaz dime ey Ahsenî ol gül'izâr
Goncadır dahi henüz bilmez tebessüm niydiğün
Gösterirken lebleri lûtf - i tebessüm niydiğün
Çeşmi kâd - ı cân ider bilmez terahhum niydiğün

— Tesdis —

— III —

Yâr kılmazsın unuttun ahd ile peymânını
Vâdi - i hicrâne saldın zâr ü sergerdânını

Yerlere çalma ikende bî ser ü sâ mânını
Rahm kıl redditme şâhım bende - i fermânını
Hiç ola mı cân ü dil elden koya dâmânını
Boyumuzca görmüşüz ey serv kad ihsânını

Her ne denlü dostum cevri - i firâvân eylesen
Zecr - i hecrinle yâhud hâk ile yeksân eylesen
Hâne - i kalbi yıkub derd ile vîrân eylesen
Gözlerim yaşın döküb deryâ - yi ummân eylesen
Hiç ola mı cân ü dil elden koya dâmânını
Boyumuzca görmüşüz ey serv kad ihsânını

Bâd - i âhımla salın ey kamet - i bâlâ yüri
Gül açıl ağyâr ile var ey gül - i ra'nâ yüri
Sanma kalur yanına ittiklerin cânâ yüri
Yok ferâğım eylesen yüz kerre istiğnâ yüri
Hiç ola mı cân ü dil elden koya dâmânını
Boyumuzca görmüşüz ey serv kad ihsânını

Niçe yıllar eyleyüp ihsânın ile şermsâr
Şimdi lâyük mü dönüp ben hasteden itmek firâr
Böyle kalmaz ey sanem elbette devri - i rûzgâr
Sen hümâyı ansızın bir lû'bile ittim şikâr
Hiç ola mı cân ü dil elden koya dâmânını
Boyumuzca görmüşüz ey serv kad ihsânını

Nevcevasın âh - ı âşıktan sakın eyle hazer
Bir görünmez tîrdir ey kaşı yâ ilmez geçer
Padişâhım yüz sürüp kapuna gelmiş derbeder
Ahsenî der vird idüp bu matla'ı şâm ü seher
Hiç ola mı cân ü dil elden koya dâmânını
Boyumuzca görmüşüz ey serv kad ihsânını

Ahterî — Ömer Taib Mecmuasında ve Millet kütüphanesindeki bir mecmuada (*Alm. K. Mz. No. 612*) Ahterî mahlâslı bir kaç manzume kayıtlıdır. Tezkirelerde mevzubahsedildiğini görmediğim bu şairin edebiyatla iştigali olan meşhur lûgat müellifi Ahterî olması ihtimal dahilindedir.

Ahterî hakkında Bursalı Tahir şu malûmatı ve - riyor (*Osm*):

«Efâzıl - ı ulemâdan olup «Afyon Karahisar» lıdır. Ekser - i ulûmda alelhusûs edebiyât - i arabîyye - de ve ilm - i lûgatte yed - i tûlâ sâhibi idi. Namına mu - zâf olan meşhûr lûgat kitabından başka mesâil - i fık - biyyeye müteallik *Câmiullisan* ve fûrûa dâir *Câmiul - mesâil* ilm - i muhâdarâta aid *Câmiülmuhadarât* cümle - i müellefât - ı fâzılânelerinden olup bunlardan yalnız lûgat matbû'dur. Vefatı 936 (M. 1578) târihin - de kabri Kütahya'dadır. Karahisar'da nâmına muzâf bir kabir vardır. Hilkat - i âdemden Hâtemülenbiyâ efendimize kadar güzerân olan vakay'î ile Çihâyâr - ı güzîn ve eimme - i müctehidinin ahvâlinde bâhis arabî - yül - ibâre bir cild tarihi vardır ki bir nüshası Fatih kütüphanesinde.

Ahterî adına kayıtlı olan 4 manzumeyi naklediyorum:

— 1 —

Merhametle âşık - 1 mahzûnı mesrûr itsene
Hâne - i vîrânesin lûtfunla ma'mûr itsene
Çok mudur teşrîf idersen gûşe - i gam hâneme
Âftâb - 1 tal'atınla kalbi pürnûr itsene
Çok zamandır rîş handinle nemekpâş olmadın
Şerha - i dâğ - 1 derûnum zahm - 1 nâsûr itsene
Târ - 1 zülfünle beni berdâr - 1 nahl - i gerden it
Serfirâz it ben kulun hempâ - yi Mansûr itsene
Dergehinde *Ahterî* - i zâra hep kahr eyleme
Hâtır - ağıyarı da gâhîce makhûr itsene

— 2 —

Felekde bir zaman memnûn olup şâd olduğum yokdur
Esîr - i baht olaldan gamdan âzâd olduğum yokdur
Harâb olmakda seng - i cevrile dil kasrı gitdikce
Benim dest - i keremle her giz âbad olduğum yokdur
Felek bîhûde arz - 1 minnet - i mehr - i girân eyler
Arûs - i vasl - 1 kâm - dehre dâmad olduğum yokdur
Bilürken hâke yeksân olduğum râh - 1 mahabbetde
Henüz bezminde bir kez hayr ile yâd olduğum yokdur
Cihanda *Ahterî* veş gûşegîr - i uzlet olmuşken
Yine âsûde hâl - i ta'n - 1 hussâd olduğum yokdur

— 3 —

O kim rûy - i bütânı mescid ü mihrâb göstermiş
Vuzû - i aşka evvel çeşme - i hûnâb göstermiş
Beyâbanda eğer hempâ - yi Mecnûn olsam ayb itmen
Bize bu vâdi - i aşkı ülûlelbâb göstermiş
Mahabbetden suâl itdikde âşık müftî - i aşka
Hakikat söyleyüb bir vech - i istihbâb göstermiş
Müderris Kays'e ta'lim itdüğü bir fen imiş ammâ
Bize fenn - i cünûn - i aşkı bir kaç bâb göstermiş
Müneccim fâl gîr oldukda usturlâb - 1 hikmetden
Felekde *Ahterî'nin* kevkebin bîtâb göstermiş

— 4 —

Gezend - i cân - 1 âşık gamze - i cânânedden gelmez
Zarar rind - i harâba kesret - i peymânedden gelmez
Felek var ise telh itmiş harâbât ehlinin ayşın
Nice demdir ki âvâz - 1 ferah meyhânedden gelmez
O şûh - i girre mestin dest bürd - i gamzesin seyr it
Bu denlü zûr - i bâzû pençe - i şîrânedden gelmez
Sabâ tahrîk - i zülf - i yâre senden himmet ister dil
Küşâd - 1 hâtır - 1 âşık bilürsin şânedden gelmez
Nola ey *Ahterî* hep şekve mazmûn olsa eş'arım
Dile bir merhamet ol nerkis - i mestânedden gelmez

Ahterî (Saz şairi) — XIX uncu asır saz şairle - rinden *Geydayî'nin* kendi muasırı olan âşıklardan bah-

seden uzunca bir manzumesinde *Ahterî* adlı bir şairin de adı geçmektedir. Görebildiğim mecmualarda *Ahterî* namına bir manzumeye rastlamadım.

Bibliyografya: Tuna oğlu Ahmed Şükrü: *Gedayi Kon-ya Halkevi dil edebiyat tarih araştırmaları No. 1, 1934.*

Aka Gündüz (Enis Avni) — 1301 - 1885 te *Kate-ri*n ile Alasonya arasında ordu seferber iken yapılan bir yolculuk esnasında doğdu. Babası Rizeli binbaşı Finci Kadri Bey'dir. Onun babası Ahmet kaptan, onun babası Hüseyin kaptan, onun babası İbrahim Muallim Finci'dir. İbrahim Muallim, tahsilini Bağdad'da yapan Buha-ra'lı bir âlimdir. Bütün aileye Finci denilir ki, bu keli - me urgancı manasına gelen «fintci» nin bozuntusudur.

Annesi Melek Hanım, Sapanca'nın Kırkpınar kö-yünden Hüseyin Kur Bey'in kızıdır.

Asıl adı Hüseyin Avni olan Aka Gündüz, ilk tah-silini Serez'de İncili mektepte yaptı. Sonra bir müreb-biyeden ders aldı. Daha sonra *Şemsi Hoca'nın* Selâ-nik'teki ilk mektebinde okudu. *Ahmet Mithat'ın* Ro - dos'da tesis ettiği medrese ile bu müessese, Türkiye'de ilk açılan modern iki mektepti. Burayı bitiren Aka GÜN - düz, Selânik askerî rüşdiyesine devama başladı. 1896 - 1897 Yunan harbi esnasında babası muharebeye gitmiş - ti. Bunun üzerine Eğripalanga'daki Sırp rüşdiyesine nakledildi. Üvey annesi onu, çok sevdiğini bahane ederek mektebe yollamak istemiyordu. O da solak Ha - fız kaptan'ın kumandasındaki Saadet vapurile İstan - bul'a kaçtı. Şairin İstanbul'da amcaları vardı. Onların biri Abdülhamid'in yakın adamlarından olan Kadri Bey'di. Aka Gündüz'ü irade ile Galatasarayının idadî kısmına yazdırdı. Bir ay sonra gene irade ile babaları harpte olan zabit çocuklarının alındığı «askerî sınıfı mahsus» a verildi. Oradan Edirne askerî idadisine git - ti. Sonra Kuleli'ye nakledildi. Asker oluncaya kadar *Hüseyin Avni* diye anılıyordu. Nüfusta da kaydı böyle idi. Fakat meşhur *Hüseyin Avni Paşa*'ya benzememesi için adını *Enis Avni*'ye çevirmişlerdi. Orayı bitirince Harbiyeye geçti. İkinci sınıfta iken hastalığı dolayısıyla 105 kuruş malûliyet maaşile ihraç edildi.

Aka Gündüz'ün askerlikten çıkarılmasında daha bir takım sebepler de mevcuddu. Harbiyede bir bakkal alış verişi dolayısıyla bir nümâyiş yapılmıştı. Bu nümâyişe Aka Gündüz'den başka eski İstanbul meb'usu Şükürü Yenibahçe, Ömer Seyfettin gibi her sınıftan ileri gelenler de karışmışlardı. 3000 kişilik talebesi olan mektep içinde bakkallar bir hafiye teşkilâtı halinde çalışıyorlardı. İşte bu sebeple bakkallara boykotaj yapıldı. Mabeyinden adamlar gelmiş, mektebin divanı harbi varken ayrı bir divanı harp kurulmuştu. Aka Gündüz elebaşı olduğu için pranga edilerek hapsedildi. Mektepte Tatar veya Baba Hasan lâkabile anılan bir yüzbaşı vardı. Bu zabıt, Aka Gündüz'e muhakeme esnasında nasıl cevap verilmesi icap ettiğini öğretmişti. Divanı harp reisi ona «seni mahvederiz» dediği zaman, hiç tereddüt etmeden şöyle mukabelede bulundu: «Siz kimi mahvediyorsunuz. Biz zatı şahanenin evlâdlarıyız ve onun ekmeğile büyüyüyoruz. Beklemedikleri bu cevabı işiten heyet onun ayağındaki prangayı derhal sökmeğe ve onu serbest bırakmağa mecbur olmuşlardı.

Aka Gündüz, askerlikten alâkasını kesince Paris'e gitti. (1911). Sırasile Kollejde, Sanayii Nefisede ve Hukukta okudu. Fakat hiç birini bitirmedi. İki buçuk yıl sonra İstanbul'a döndü.

1907 yılı sonlarında Hacı Adil Bey'in müdür bulunduğu hariciye gümrüğünde memuriyet aldı. Fakat bu vazifede de çok durmadı. 1910 da Karaferiye eşrafından Sarim Bey'in oğlu Nesimî Sarim'le beraber siyasî sürgün olarak Selânikte ikamete memur edildi. Bu sıralarda Ömer Naci ve Hüsrev Sami Selânik'ten Paris'e kaçmışlardı. Aka Gündüz ile Nesimî Sarim de bunları teşyi etmişlerdi. Bu da bir hâdise oldu. Ve her ikisi hapsedildi Makedonya umum müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa dehesetli surette aleyhlerine hareket ediyordu. İki defa irade çıktığı halde onları hapisten çıkarmamış «ileride zühur edecek bir fitneye önyak omaları ihtimali» ni düşünerek aldığı emri tatbik etmemişti. Selânik valisi Rauf Paşa ise onları himaye ediyordu. Hattâ bu hâdiseden evvel Aka Gündüz, paşayı kızdırmıştı. Buna rağmen gene ona bir teveccüh eseri gösteriyordu.

Bir gün Nesimî Sarim ile birlikte valinin ziyaretine gitmişlerdi. Aka Gündüz, malûlen askerlikten çıkanları nahiye müdürlüklerine veya ona mümasil işlere tayin hakkındaki iradeden istifade emelile paşaya bir istida vermiş ve Ağustos nahiyelerini istemişti. Rauf Paşa çok mültefit davranmakla beraber, sakalsız olduğu için kendisini tayin edemeyeceğini söyledi.

Aka Gündüz muztar bir halde idi. Elinde avucunda hiç bir şey kalmamıştı. Gerçi evi ve dükkânı vardı. Fakat siyasî vaziyetinden istifadeye kalkışan kiracılardan para toplıyamıyordu. Aldığı bu menfî cevap üzerine esasen müteessir olan Aka Gündüz büsbütün hiddetlenerek «mutlaka sakal mı lâzımdır» demiş, evet cevabını alınca da «bari zatı devletiniz sakalınızı iki parmak daha uzatın da sadrazam olun» sözünü sarfetmek cesaretinde bulunmuştu. Esasen uzun sakallı olan paşa, bu tarizden fena halde kızmış ve derhal onu odadan dışarıya attırmıştı.

İşte bütün bunlara mukabil hürriyetperver bir adam olan Rauf Paşa, Aka Gündüz'ü himaye etmekten çekinmiyordu.

Cümhuriyet inkılâbında polis müdürü bulunan Bay Nuri o zaman polis neferi idi. İttihat ve Terakki teşkilâtına da dahildi. Aka'nın valiye hitaben yazdığı bir pusulayı masasına gizlice koydu. Rauf Paşa kâğıdı okuyunca, bunu beni sadrazam yapan delikanlı mı yazdı diye sordu. Sonra yanına çağırtdı. Hapsolunduğundan haberi yoktu. Aka Gündüz'ü görür görmez gülererek, «sakalımı dört parmak büyüttüm, hâlâ sadrazam olmadım» demişti. Bu bir lâtifeden ibaretti. Paşanın ikinci sözü şu oldu: «Sana bir şey söyleyeceğim, amma doğru söyle: Sen bu işlerle bilerek mi, yoksa bilmiyerek mi meşgul oluyorsun?» Aka Gündüz, bilâtereddüt «ben budala değilim Paşa hazretleri!» cevabını verdi. Bu sözden heyecana düşen Rauf Paşa, ayağa kalkmış ve «ben kendi hesabıma seni affediyorum» demişti. Fakat valinin nüfuzu onu kurtarmağa kâfi gelmemişti. Hüseyin Hilmi Paşa, bu hususta galebe çalıyordu. Nihayet ikinci bir iradeden sonra Tal'at Paşa'nın ve İzmir valisi Rahmi Bey'in buldukları kefillerle hapisten çıkarıldı.

Aka Gündüz 1908 de gönüllü olarak Hareket ordusu ile beraber İstanbul'a geldi. O sıralar Adana'da bir Ermeni ihtilâli olmuştu. Bahriye Nazırı Cemal Paşa, oraya vali tayin olunmuş, maiyetine de bir heyet verilmişti. O meyanda Aka Gündüz de vilâyet meclisi idare başkâtipliğine seçildi.

Aka, Adana'da bir yıl iki ay kaldı. Sonra istifa etti. Bundan sonra onun uzun müddet matbuat hayatında çalıştığını görüyoruz.

1932 yılında Ankara meb'usluğuna seçilen Aka Gündüz bugün de Ankara sayılavıdır.

Hususî hayatında kalender ve sakin olduğu kadar içtimaî hayatta mücadeleci ve ihtilâlcî bir adam olan Aka Gündüz, millî muharrir ve şairlerimizdendir. Onun daha küçük bir yaşta iken milliyet hisleriyle beslendiğini görüyoruz. Başından geçen bir aşk macerasını ve millî gururunun nasıl kabardığını bizzat şairden dinliyelim (Mecdi Sadreddin: Sevdiklerimiz S. 43 - 44):

«... On iki yaşındaki aşkıma gelince, Makedonya Bulgar hududu üzerindeki «Planga» da bir Bulgar kızını sevdim. Fakat bu sefer o da on iki yaşında idi. Matmazel Delboi yoktu, ablasız kalmıştım. Niçin gidiyorsun abla? diye sorduğum vakit ağlıya ağlıya beni öptü ve:

— Babam evlendi de onun için... dedi. Allah rahmet etsin, şu babam; yok muydu şu babam. Onun da gençliği tıpkı benim gençliğim gibi geçti. Sakin, uslu, gözü yerde, ve gönlü cennetiâlâda.

Şimdi bir annem vardı. Benden gizli bonbon, kiraz, turfanda salatalık yiyen ve tasarruf olsun diye eski fistanlardan bana setre pantolon diken bir anne. Bulgar kızı ile beni daima gözetlerdi. Ne güzel kızdı bil sen.. İri kirpikli boncuktan gözleri, yanık mısır püskülü renginde iki örgülü uzun saçları, ince parmakları ve ipek kuşaklı süslü şalları vardı...

Manon, lâf! Safo, lâf! Marguerite Gautire, lâf! Antere, Mecnun, Kerem, Ferhat, hepsi lâf! İşte sevgimizi tarif ettim.

Beni milliyetçi eden bu güzel Bulgar kızdır. Ben onun sayesinde milliyetçi bir muharrir, has türkçe yazmağa uğraşan bir insan oldum.

Bir gün herkes çay kenarına toplanmış havaya bakıyordu. Sevgilimle beraber biz de gittik. Ne var? dedik. Gündüz havada bir yıldız görünüyor, dediler. Güzel Bulgar kızı ellerini çırparak oh, oh; diye sevindi. Neye seviniyorsun, dedim?

— Ben mi, dedi. Ne zaman güpegündüz havada bir yıldız görünmüşse, çok sürmez Türklerin başına bir felâket gelir. Ona seviniyorum...

O anda o yıldız bütün cüssesi ile, bütün ateşten savleti ile beynime indi ve o saniyeden itibaren Osmanlıktan Türklüğe avdet ettim.

Akşam mı? O, derhal sönen bir volkanın simsiyah krateri haline getirdi.

Koştum, arkamdan gelmek istedi. Fakat ben memleketten de kaçmıştım. Bu vakayı bir mektup şeklinde Ömer Seyfettin'e yazdım. Sıla bitip te mektebe gelince merhum Ömer bana dedi ki:

— Avni! Bunu bir hikâye halinde yaz da «İrtika» gazetesine gönderelim. Hem inat için safi türkçe yaz.

Baş başa verdik, yazdım, çizdim tebyiz edip gönderdim. Neşretmediler. İmlâsı şüphesiz bozuk, sarf ve nahvi şüphesiz bozuk, hikâyemin his ve fikir tarafı güzeldi. Fakat ne çare eserim ümmet-i necibe-i osmaniye çorbasının içine düştü. Zavallı Ömer Seyfettin'le senelerden sonra gördük ki bir alay mefkûre peygamberi önümüze düşmüşler ve bizi Ahfeşin keçisine döndürmek istiyorlar. Ses çıkarmadık ama Ömer acısını öldüğü güne kadar çekti. Ben de öleceğim güne kadar muhafaza edeceğim...»

Aka Gündüz'deki millî zevkin inkişafında, Yenişehirli Hüseyin Haşim'in de büyük tesirleri oldu. «Sınıflı mahsus» da tarih hocası yapan bu hassas şair, Aka'nın ilk şiirlerini tashih ediyor ve onun bu vadede ilerlemesi için büyük bir gayretle çalışıyordu.

Hüseyin Haşim, milliyetperver bir adamdı. «Bu millet kırk çadırdan doğmadı; Osmanlı devleti kırk çadırdan doğdu» sözünü daima tekrar eder; ikisi de Türk olduğu halde *Timurlenk* ile *Bayezid*'in niçin çarpıştıklarına hayretle ağırdı.

Aka, daha sonra Ömer Seyfettin'den istifade etti. Aruz veznini de lâyikile ondan öğrenmişti.

Aka Gündüz, yazıcılığa çok erken başladı. Henüz küçük bir çocukken *Mehmet Faik*'in neşrettiği *Çocuk* gazetesinde bazı heveskârlık yazıları çıkmıştı. Daha sonra muhtelif gazete ve mecmualara yazmağa başladı. *Mecmuai Edebiye*'de intişar eden *Penbe Gül* başlıklı bir manzumesi dolayısıyla de on beş gün hapsedildi. Onun istibdad devrinde çıkan bir çok gazete ve mecmualarda hikâye ve şiirlerini görmekteyiz. *Enis Avni*, *Enis Saffet*, *Avni* gibi muhtelif imzalarla yazılar yazan Aka, bilhassa *Sabah* gazetesinde bir çok tercüme hikâyeler neşretti. Buna kendisinin de Fransızca hocası olan *Küçük kont Mehmet Ali Bey* delâlet ediyordu. Fakat bu yazıların hiç birinden para almış değildi. Yazıdan onun ilk aldığı para, *Malûmat* sahibi *Baba Tahir*'dendir.

Bay Mecdi Sadrettin bunu bizzat şairden şu suretle naklediyor (*Sevdiklerimiz* S. 46 - 47):

«Sana yazıdan ilk para aldığımı anlatayım. Sen hatırlamazsın beybaban pek iyi bilir, bir vakitler «Martirik» adasında bir yanar dağ patlamıştı da dünya he-

yecana düşmüştü. Her taraftan ianeler veriliyordu. Abdülhamit de bin lira mı ne vermişti. Ben bu Martirik faciasını bir şiirle tesbit edip *Malûmat*'a gönderdim. Tesadüfen Baba Tahir görmüş, çok beğenmiş. Bir gün başka bir yazı gördüğüm zaman bana dediler ki: «Beyefendi sizi görmek istiyor.»

Ne münasebet? Beni yanına götürdüler. Bana yakışıklı bir adam göründü.

— Bunu siz mi yazdınız? Aferin oğlum. Çok müessir, çok hisli bir şiir. Fakat bunu süslemek lâzım. Malûm ya şevketmeap efendimiz de iane verdiler. Ondan da bahsederek arzı minnet ediniz. Ve şu çok hazin mısraları çiziniz de kalbi hümayun fazla müteessir olmasın.

Ertesi gün maşallah padişahımıza, Allah razı olsun filân diye bir kaç mısra ilâve ettim. Hazin mısraların bir kısmını ben çıkardım, bir kısmını sansör çıkardı. Bizim leylek kuşa döndü. Dayandım Baba Tahir'e. Bunu daha çok beğendi! Masasından bir çekme açtı. İçinde bir sürü tahta rus kâseleri vardı. Hani eski sarayların camekânlarında dururdu, yaldızlı, tahtadan para kâseleri... Birisini karıştırdı:

— Eserinizin ücreti.

İçim hopetti. Sokağa çıkıncaya kadar avucumu açamadım. Bir de ne göreyim? Çil, pırıl pırıl, bir altın lira çeyreği değil mi? Az kalsın çıldıracaktım. Bir kıtıpiyoz manzumeye bir lira çeyreği. Halbuki o zaman biz sevgili üstadım *Ahmet Rasim* gibi meşhur meslekdaşların iki beyaz mecdiye çeyreğine kalem teptiklerini işitirdik de ağızımızın suyu terkos musluğuna dönerdi.»

Aka Gündüz, bundan sonra hayatını tamamen yazıcılıkla temin etti. Kendisi şunları söylüyor: «Bilâ kaydû şart bu meslek ve bu okuyan halk kat'iyyen nankör değildir.»

Aka Gündüz, yalnız İstanbul'da çıkan gazete ve mecmualara yazı yazmakla kalmamıştı. İzmir'de intişar eden *Hizmet* ve *Ahenk* gazetelerinde de *Muallim* ve *Avni* imzalarıyla bir hayli yazı neşretti. Adana'da bulunduğu zamanlarda da *Adana* gazetesinde makaleleri intişar etmişti. Selânik'e gittikten sonra *Çocuk Bahçesi*'ne muntazaman şiirler vermiş ve bu mecmuanın seyyar memurluğunu da yapmıştı. Hürriyetten sonra Selânik'te çıkan *Zaman* gazetesine devamlı makaleler yazdı. Gene orada «İttihat ve Terakki Cemiyeti» nin himayesi altında bir gazete de çıkardı. *Kadın* mecmuasını ise tamamen kendisi neşrediyordu. Bu mecmuanın kadınlığa ait yazılarında *Seniha Hikmet* imzasını kullanmıştır. Onun *Genç Kalemler*'de de bu müstear ile bazı parçalarını görmekteyiz.

Aka Gündüz, bilhassa Selânik'te bulunduğu sıralarda şöhret kazanmağa başladı. *Ethem Hidayet Yörük*, «Behlül Mübin» müstearile neşrettiği edebî bir müsahabede şunları söylüyor (*Servetifünun* No. 964, 1909):

Enis Avni: Bu genci *Bahçe* gazetesimin *Çocuk bahçesi* nâmiyle intişarındanberi tanıyoruz. Her okuyan kani'dir ki Enis Avni mutlak surette şairdir. Fakat sâde ve sükûndâr bir şair... Eserlerinde rûnümâ olan ihtisâsât denebilir ki *Verlein*'in ruhundan in'ikâs etmiştir. Hele bazı eş'arı onun eş'âr-ı zuhaliyesini ne kadar andırıyor. Bu zavallı gencin kalb-i şi'rinde bir ceriha kanayor: Annesi!... Evet bu muhterem kadına

âid olan şiirleri o kadar süzişkârdır ki...»

Aka Gündüz, hürriyetten sonra yazdığı yazılarında yalnız elemelerini terennüm etmekle kalmamış, bir inkılâp şairi olmak gayretini de göstermişti. O zaman, hafiyeleri tel'in eden şiirler yazdı. «Menakıbı Hürriyet»i kaleme aldı. Kara İzzet'in kaçması münasebetile bir manzume vücade getirdi. Recep Paşa'nın vefatı üzerine bir mersiye yazdı. «Osmanlılar ve İttihad ve Terakki cemiyeti» başlıklı bir manzume neşretti. Bütün bu şiirler propaganda mahiyetini haiz parçalardı. Daha sonra münhasıran bu vadede şiirler yazmağa başladı.

Bütün bu yazılar ekseriyetle Enis Avni imzasile intişar ediyordu. Henüz Aka Gündüz adı ortada yoktu. Şair, bir gün Selânik'te Olimpos palas'ta oturuyordu. Erkâniharp kaymakamı *Abdülkerim Bey* (Paşa), şaire hitaben şu nasihatlerde bulundu:

«Avni! Hiç kimse kendi memleketinde peygamber olamamıştır. Sen çok güzel şiirler yazıyorsun. Nesirler vücade getirmeğe de başladın. Bu sahada da büyük bir muvaffakiyet gösteriyorsun. Fakat seni ancak Makedonya haricindekiler tanıyorlar. Bu muhit ise sana ehemmiyet vermez. Ağzınla kuş tutsan, bizim Avni değil mi derler ve seni hâlâ Şemsi Hoca'nın mektebine giden çocuk telâkki ederek mühimsemezler. Sen kendini saklarsan eserlerin o zaman hakikî kıymetini gösterecektir. Binaenaleyh müstear bir namla yazı yazmağa başla.»

Enis Avni, ertesı gün *Aka Gündüz* oldu. Bazı mecmuaların da bu isim saklama hususunda büyük bir yardımı dokunmuştu.

16 numaralı *Genç Kalemler*'de şöyle bir kayde tesadüf ediyoruz:

«Bir kaç güne kadar *Türk Kalbi* ünvanlı küçük hikâyeleri intişar edecek olan Kafkasyalı genç edip Aka Gündüz Bey'in kitabın içindeki eserlerinden birini nümüne olarak karilerimize takdim ediyoruz.»

(Filhakika, eserleri çok okunduğu halde, Aka Gündüz'ün kim olduğu anlaşılammıştı. Yıkılmaz bir hale geldikten sonra meydana çıkan Aka Gündüz'ün hakikî iştiharı, bu imza ile eser yazdığı günden itibaren başlar.

Ali Canip Yöntem, «Türkün kitabı için» eseri münasebetile yazdığı bir makalede diyor ki (*Türk yurdu* C. 4, No. 22, 1913):

«... Muharririn tahrir hayatı «Aka Gündüz» müsteâriyle başlamaz. Bundan sekiz sene evvel Selânik'te çıkan «Çocuk bahçesi» ni okuyanlar şübhe yok ki «Enis Avni» imzalı bir çok şiirler hatırlarlar. Ekseriya marazî ve bazan buhranlı manzumelerini okuyan arkadaşları ona Şarkın *Bodler*'i derlerdi. Daha sonra *Kadın* gazetesini neşre başladı. *Seniha Hikmet* müstearlı parçalar, genç bir kız mahsulü olarak kabulde tereddüd edilmiyordu. O bunlarda cidden muvaffak olmuştu. Nihayet Selânik'te çıkan *Zaman* gazetesinde okunan *Girid* hakkındaki bir iki ateşli makalesinden başka hiç bir edebî mecmuada bir satırına tesadüf edilemez oldu. Bu mânidâr bir sükût idi. O, hazırlanmakta olan yeni bir cereyanın tezahürünü bekliyormuş...

«... Aka Gündüz, daha Selânik'te iken halk ile ve halk gibi konuşmaktan, halka hutbeler okutmaktan, onların argolarına kıymet vermekten, yazılarında bu tuhaf tabirleri kullanmaktan ne derin bir zevk alırdı.

Aynı zamanda o daha pek genç, hattâ çocuk denilecek çağda iken Makedonya'nın ovalarını dolaşmış, «yeis ve husrandan müzâb olup serilen bir kadın kadar bitâb ve bîrûh» göllerini seyretmiş, «Bayırların dilindeki ağaç kümesinin içinde davarlarını toplayan çobanın inleyen melûl mersiyesi» ni dinlemiş, Balkanların muallâ şâhikalarına tırmanmış, sonra «koytularda eğri ve yosunlu bir taşın üstünde gayr-ı muntazam hakkolunmuş» nice Mehmedeik hitabeleri okumuştur. Hulâsa bir kerre hâiz olduğu kabiliyet ve sonra yettiği muhit, onu ihtilâci ve inkilâbî bir şair, mefkûreleri arasındaki tezaad unutulmamak şartıyla san'atı telâkki noktasından ikinci bir *Namık Kemal* yapmıştı».

Balkan harbi başlamak üzere iken Aka Gündüz, *Tanin*'de hitabeler neşrediyor; sade, terkipsiz bir lisanla uyandırıcı yazılar yazıyordu. Balkan harbi felâketinden sonra hece veznile *Bozgun* şiirleri vücade getirdi. Bilhassa bu şiirler, derin bir heyecanla bütün bir gençliğin hafızasında yer etmişti.

Aka Gündüz'ün manzumeleri mühim bir yekûn tutar. Kitap halinde intişar eden *Bozgun* şiirlerinden başka *Malûmat*, *İrtika*, *Çocuk Bahçesi*, *Bahçe*, *Genç Kalemler*, *Aşiyân*, *Türk Yurdu*... Gibi mecmualarda imzalı veya imzasız, aruz veya hece veznile görülen şiirleri ise, bugün bir arada neşredilmiş değildir. Onun,

Neye sevdim ben o zâlim kadını
Bana zehretti hayâtın tadını
Söylemem sormayın asla adını
Bana zehretti hayâtın tadını

Bir ipek çarşafa işlendi gönül
Yeniden Şişli'de şişlendi gönül
İnciden dişlere dişlendi gönül
Yeniden Şişli'de şişlendi gönül

Üç yıl yaşadık baş başa kıskandı bütün köy
Sevdâmızı gûyâ ebedî sandı bütün köy
En sonra hasedden geçerek yandı bütün köy
Zîrâ seni son kış kara topraklara gömdüm

Bendleriyle başlayan bazı şarkılarının de bestelendiğini biliyoruz. Bir takım *Çocuk şiirleri* de yazan Aka Gündüz, uzun yıllardan beri münhasıran mensur eserler vücade getirmektedir.

Küçük hikâyecilik, büyük hikâyecilik, romancılık, musahabecilik, muharrirlik yapan Aka'nın bütün yazılarında bariz olarak görünen hususiyet, mahallîliktir. İtimâî ve ya siyasî hareketlerimizi, urf ve âdetlerimizi canlı bir ifade ile gösterebilmiştir. Daha *Kadın* mecmuasını neşrettiği zamanlardan beri sade Türkçe ile yazmak gayesini güden Aka'nın elliden fazla eseri vardır.

Türk kalbi, *Türkün kitabı*, *Hayattan hikâyeler*, *Gazi'nin gizli ordusu*, *Demir elin hikâyesi*, *İnkilâb hikâyeleri*... gibi küçük hikâyeler; *Tarpi*, *Dikmen yıldızı*, *O dun kokusu*, *Tank Tango*, *Onların romanı*, *Kokain*, *Üç kızın hikâyesi*, *Bu toprağın kızları*, *Çapkın kız*, *F. a. n. çetesi* *Bir şoförün gizli defteri*, *Yayla kızı*, *Sansaros*, *yıldırımlar*, *Enginin esrarı*, *İki süngü arasında*, *Bir ahlâk meselesi*, *Yaldız*, *Aysel*, *Mezar kazıcılar*, *Sarı zeybek*, *Roman içinde roman*, *Ocaklılar*, *Üvey ana*... gibi

romanlar ve *YarımTürkler*, *Kurbanlar*, *Muhterem kati*, *Mavi yıldırım*, *Beyaz kahraman*, *İkizler*, *Topal Osman*, *Köy muallimi* [1]... gibi piyesler yazan Aka Gündüz'ün Tercüman, Tanin, Cumhuriyet, İleri, Milliyet (Tan) Hâkmiyeti Milliye, Haber, Açık Söz gibi gazetelerde tefrika edilen daha bir hayli roman ve hikâyesi de mevcuddur.

Muhtelif gazete ve mecmualarda neşrettiği makaleler ise epeyce bir yekûn tutar.

Aka Gündüz'ün mezhâçlığı da vardır. *Baha Tefrik* öldükten sonra bir müddet *Karagöz*'ün başmuharirliğini de deruhde etmişti. Onun *Serkenkebin* imzasıyla de mezhâhi bazı yazılarına tesadüf ediyoruz.

Aka Gündüz, okuduğu eserler hakkında şunları söylüyor (*Mecdi Sadrettin: Sevdiklerimiz* S. 5-):

«... Hangi roman? Hangi romancıyı severim? Bizimkilerden Halit Ziya'yı, Yakup Kadri'yi, Hüseyin Rahmi. Halit Ziya'da edebiyatın ardekoratifini buldum. Yakup Kadri'de Türk dilinin asaletini gördüm. Hüseyin Rahmi'den kendimizi öğrendim. Fakat yazılarımda hiç birisinin tesiri yoktur. Üçünü de bir insanın sevebileceği kadar severim.

Ecnebler arasında Blazak'ı, Zola'yı, Anatole France'ı Bayzin'i, Müsset'yi, Maupassant'ı, Henri Bernsteini ve biraz da Molier'i severim. Niçin biraz? Onu bilemem. Belki az okuduğumdur. İskandinavya'dan çok okumadım. Fakat okuduklarım içinde «Lon anşene» «Galeriya» adlı roman üzernide büyük bir tesir bıraktı.

Maxim Gorki ve Tolstoi' işte iki engin atlas denizi. Göte ve Schiller'den pek az biliyorum ve başka Alman edebiyatına hiç vakıf değilim. Dil eksikliğinden. Maatteşekkür Dante'yi okudum. Ve maatteessüf Danoncio'yu okuyamadım. Bugün İtalyan edebiyatında kuvvetli bir kadın var, buldukça onu okuyorum. Edebiyat haricinde çok okuduklarım. Bakunin, Koropotkin..

Şarkta Hafız'ı Kaanî'yi hattâ Übeyt Zakânî'yi temaşa ettim. Bu yolda bana rahmetli Hüseyin Kâmi çok yardım etti. Araptan hiç bir şey bilmiyorum ve Hindin Tagure'sinden hiç ama hiç bir şey anlıyamadığımı - a - yıp olsa bile - itiraf ederim.»

Aka Gündüz'ün şahsiyetinde fikrî olarak *Hüseyin Cahid*'in de büyük tesiri olmuştur. Kendisi diyor ki: «Hüseyin Cahid'in *Hayatı Muhayyel* adlı küçük hikâyesi bana hür yaşamak duygusunu öğretti. Bizde bilhasna Türk romanından bahsedildiği zaman onu maalesef unutuyorlar. Halbuki muvaffakiyetle ilk yazılan yerli malı roman Hüseyin Cahid'in kaleminden çıkmıştır. *Hayal* içindeki tip te, tamamiyle bizim tipimizdir».

Aka Gündüz'ün bazı şiirlerini örnek olarak alıyorum:

[1] Köy muallimi, Bay Ahmet Yekta tarafından bestelenmiştir.

— I —

— Toğo, top başında —
— Ziver Beyefendi'ye —

Kendi ikliminin hayâtıyla
Beslenen bir şecâat - i kakhâr;
Onda pek başka bir mehâret var
Ki üfûl eylemez memâtiyla.

Dalgalar, âsümân - ı zıll ü seher
Ona her sırrı âşikâr ediyor,
O zaman tatlı bir ümîd - i zafer
Onu neş'eyle bî karâr ediyor.

O zaman kudret ü dehâ, savlet,
O zaman en büyük fazîletler,
Sonra pek şanlı galibiyetler..

Bu gün de medfen - i esrâr olan o mahviyyet
Açıldı sarsar - ı dehşetle muhteriz, mahmûm,
Ve çalkanınca ufuklarda ra'd ü berk - ı hücûm:

Boğulmak bilmeyen bir cebhe - i cüyende - i maksûd
Atılmıştı o nâmahdûd olan deryâ - yi cûşâna..
Bu «İskender» için «Turgud» için reşkâver - i maksûd
Olan kudret; atar «Dorya» yı zulmetgâh - ı nişyâna..
Tehâşî etmeyen bir darbe - i satvetle zulmetler
Perişan bir bulut hâlinde yırtıldı civârından;
Ve sen ey dâhi - i a'zam! tebessümkâr ü şân âver
Bu şöretgâha mağrûrâne baktın bir kenârından!..
5 Haziran 1321 - 1905 Çocuk bahçesi No. 83 Enis
Avni.

— II —

— Anasözü —
— Seniye Hasnâ Hanımefendi'ye —

Bak evlâdım, karşımızda kayalardan, dağlardan
Şu aşanlar bilir misin kimlerdir?
Çakmakları parıldayan, boraları haykıran
Şu civanlar bilir misin kimlerdir?

Buna derler: Bizim devlet babamızın askeri.
Buna derler: Peygamberlerin evlâdı;
Bunlar korur evimizi, barkımızı, her yeri..
Bunlar verir bu toprağa rahatı.

Bunlardır ki, bir dîn için, bir yer için beklerler
Can vermeğe.. Bir sözünü devletin.
Değil yalnız bu ululuk... Bu süngülü askerler
Açacaklar kapısını cennetin.

On yıl sonra sen de yavrum, katılırsın, koşarken;
İnsan olur; dünyâ görür, yaşarsın.

On yıl sonra şu borucunu boynun sen de ödersin.
Silâhları kuşanırsın, beyaz kalçın çekersin.

— Biz fakîriz, seni sonra kim bakar?
— Biz fakîriz.. Doğru ammâ biz de zenginlik te var;
Gece gündüz çalışırım, zenginlik bu değil mi?
Sen o yerde doğrulukla gider isen rızkımı

Çok zarardır.. Ulu Tanrı ganidir
Bir taş için bir inecik yetişir.

— Sen gidersen...

— Keder etme nineciğim,
Babam gibi şan alırım, çavuş olup gelirim,
Bir taş için, bir söz için şehâdeti bilirim.
Ey yaradan dünyâları sen devlete başla
Nineleri, oğulları onun için sen sakla,
Hasanım yüreğinde öğüdlerim yer bula..

Seniha Hikmet: Ağustos 1321 - 1905
Çocuk bahçesi No. 41

— III —

— Bayram sab ahı —

Her ses bugün kanatmağa kâfi cerîhamı,
Her seste bir iniltiye benzer ifâde var.
Yırtar bu top sadâları muzlim karîhamı,
Müstehziyâne çalmada nekkare - i mesâr.

On beş yıl oldu işte bu top sesleriyle âh,
Öksüzlüğümle gizlice ben inlemekteyim.
Her yıl, vakit vakit.. şu derin mâtem - i siyâh
— Bir top sesiyle - handesini dinlemekteyim.

Çılgın bir ibtilâ - yi tasavvurla süslenen
Rûh - i muazzibinde bu ferdâ - yi muzlimin;
Bir nokta sızlıyor ki müessir ve dilfigen:

Annem.. zavallı anneciğim! söyle nerdesin?
Ey top, davul sadâları id - i saâdetin
Âyın için mi tantananız? yoksa, söyleyin
E. Avni: 5 Teşrinisani 1321 - 905 Çocuk bahçesi
No. 42

— IV —

— Komşumun öksürükleri —

Kapanırken; yarın açılmak için
Sine - i şebde bir gümüş kanadı;
Dağılır bende nevm - i inşâdı

O zaman akseder muhîte, siyâh
Bir sükûtun su'âl - i mecrûhu,
Tükürür giryesâz - ı istikrâh
Çehre - i ömre bir kadın rûhu.

Öyle husran, enîn olur ve söner
Bir boğuk öksürükle tâ beser
— Samt - ı ehvâl içinde - her nefesi..

... O gün, ey âşinâ - yi dîr u hazin!
Tutuşan, ağlaşan şiirlerimin
Görürüm her sözünde kan lekesi...

E. Avni

Çocuk bahçesi No. 43, 1 Kânunuevvel 1321 - 1905

— V —

— Tiyatroda —

Siz ağladıkça benim kalb - i gamnisârımda

Bütün kadınlığa âid bir ihtimâl ağlar
Siz ağladıkça bütün âh - ı inkisârımda
Müzâb olan acı bir nefha - i teessür var.

Vefâ, ümîd ü teveccühle.. pâyidâr olmaz
Fenâlîğin kara tırnaklarıyla mânialar
— Zâif, kalb - i samîmiyle sernigûn - i niyâz
Ve bâhusus ki bu yaşlarla bir kadın ağlar.

Şu bir dakika fakat sâde, pâk ü müstesnâ
Semâ karîn olacak bir fazîletin varsa
Nedâmetindir; evet ey hayât - ı nisviyyet

Sükûn - i kalbime siz verdiniz, biraz galeyan;
Emîn olun kuru bir iskeletti hayli zaman:
Siz ağladıkça güler bir uyuklamış san'at!..

Enis Avni: Selânik 1323 - 1907
Çocuk bahçesi No. 43

— IV —

— Hafiyeler —

Nâmûs u hamiyet ile hürriyyet - i âlem
Yıllarca sürüklendi, didiklendi, ezildi.
Zahmın yetişir ey kara sîmâlî cehennem!
Korkaklığın, alçaklığın en sonra sezildi
Vicdanları zindanlara, gayyâlara attın
En sonra da, lânet! yine kendin yere battın.

En sâkin ocaklar bile gölgen ile nâgâh
Bir mezbeha - i kalb ü fazîlet oluyordu,
Gördükçe, düşündükçe ve duydukça da eyvâh
Erler, analar, tâze gelinler soluyordu.
Vicdanları zindanlara, gayyâlara attın.
En sonra da lânet yine kendin yere battın

Binler yaşa gayret, yaşa cem'iyet ü millet!
En sonra çamurdan bu beyaz ufka çıkıldı
En sonra yine - ey ulu Allah ne adâlet!
Millet seni pâbende - i hurriyeti kıldı.
Vicdanları zindanlara, gayyâlara attın.
En sonra da lânet yine kendin yere battın
Enis Avni 21 Temmuz 324 - 1908 Bahçe No. 1.

— VII —

— Sene - i devriyem —

Yirmi yıl bak.. Bugün tamâm oldu,
Ey müdebdeb, kibirli insanlar!
Yirmi yıllık şu ömr - i kıymetdâr
Dâimâ zulm u kahrile soldu!

Bu derin füşat - i semâ, bu deniz,
O saâdet, o yer, o altınlar,
—Söyle, korkak, sefil ü müstahkar!
Hangi şey var ki müşterek değiliz?...
Hangi şey?

Afvedin! suâlîmden

Ric'at ettim hakayık - ı dehre;
Bir yığın taş ve bir yığın gübre

Şübhesiz anlamaz kelâlimden

Vatan! sana kurban bir Türk oğluyum!
Sâde bir tuhfe, bir hitâb - ı nizâr
Size benden: zehirli kahkahalar...

Enis Avni 3 Şubat 1324 - 1908

Bahçe No. 29

— VIII —

— Gurbet yolunda —

— *Kış hatıraları* —

Muzlim kanadlarıyla gerindikçe ufk - ı hâb,
Esner ve esnetir gibi bir şey serâiri;
Yırtınca zevk - ı samtını bir sayha - i gurâb,
Leylin esîr içinde eser rûh - i sâhiri..

Ben penceremde mest - i emel, mest - i infiâl
Bir rü'yet - i siyâh ü tehâşî içindeyim;
Ufkun yakınlaşır leb - i hâmûşu bî mecâl,
Hembûse, hem hayâl o zaman sanki gözlerim..

Seyyâl iken önümdeki bir tûde - i buhâr
Üstünde camların, iki üç katre yaş gibi
Mazlûm ü mün'adim sızıyor damla damlakar..

Mazlûm ü mün'adim o vakit ra'ş'e - i şebi
Bir âteş - i herâs ile rûhumda saklarım.

«Ben mâcerâmı kendim anar, kendim ağlarım.»

Enis Avni Aşiyân 1325 - 1909

— IX —

— Temâşâ - yi leyâl —

— *Hepsi hatıralardır* —

Ay, tâze bir verem gibi me'yûs ü münfail
Zühreyle karşı karşıya tâbişnümûn olur;
Ba'zan verir bulutlara bir bûse - i alîl:
Bir reng - i bîziyâ, dökülür hâk - i esfele;
Bir sır - ı müstetir dağıtır ufk - i zâhiri;
— Takrîr - i mâcerâ için ânât - ı mühmele —
Bir mâi hande seyreder eflâke: Müşterî...

Bir mandolin, denizde «Olimp» in hayâtını
Âheste, ihtizâr - ı figaniyle inletir,
Bir gölge - mest - i neş'e - şü balkonda dinletir

Şi'rin tenessümâtını, «Aşkın memâtını...» [1]
Yalnız, neden şu kalbimin üstünde ey gece!
Bir âteş - i elem yanıyor öyle gizlice?...

Enis Avni: Aşiyân 1325 - 1909.

— X —

— Kedim —

— Kadın yazıları —

Çılgın!
Bileğmi tırmaladın..
Göreceksin, utanmaz arlanmaz,
Haylaz!
— Buna et verme bir daha «Gülten!»
Hele sen?
Sana artık tirit te yok nankör!
Hem bu akşam soukta titre de gör..
Âh siz yok mu siz, fenâ kediler?

[1] Opera.

Bana evvelce pek güzel dediler:
— Bunu at!
Heyhât!...

Beni tahrirli gözlerin o zaman
Nasıl aldattı, anlamam el'an..
O güzel ellerin
Nasıl lâkin
Gizliyor bir avuç zehirli diken?
Bakma; yalvarma, istemem seni ben!
Bak! beğendin mi? kan içinde elim...
Hiç barışmam, çekil!.. benim güzelim
Şimdi:
Ebedî
Bitişik komşunun yamuk kedisi,
Sinsi!...

Âh siz yok mu siz, fenâ kediler?
Bana evvelce pek güzel dediler:
— Bunu at!
Heyhât!...

Seniha Hikmet

Genç kalemler C. 2, No. 1, 327 - 1911

— XI —

— Şitânın ilhâmı —

Rüzgâr altında bir beyaz zambak
Sanki dallarda titreyen karlar
Buzların sînesinde saklanarak
«Dirahor» bir çocuk gibi ağlar.

Açılır hep perîlerin kanadı
Sisler uçtukça dağların başına,
Yüreğim şimdi anladım kanadı
Döndüm evvelki gençliğim yaşına

Bir zamanlar zavallı anneciğim,
Yurdumuz burda gülmemiş miydi?
Şimdi sen toprağın siyâh, ebedî

Doymaz ağzında, bense âh, yetim;
Aramız yılların yetişmediği
Bir beyazlık.. İşitmiyor musun ki!

Manastır, Genç kalemler No. 2, 1327 - 1911

— XII —

— Vatan —

Vatan! sen büyüksün.. vatan! sen güzel..
Bu can fedâ olsun, senin yolunda..
Varlık içinde yok sana bir bedel
Hilâl sağ yanında, yıldız solunda
Gencim, ateşliyim, kavî kolluyum
Vatan hiç üzülme, ben Türk oğluyum!

Sisler dağılıyor, karlar eriyor,
Bahar gelmek üzere, çiçek açsana
Toplar ak dumandan duvak seriyor,
Vatan güllerini ona saçsana
Gencim, yüreğimde ateş doluyum

Vatan!sensin ancak arslan kafesi,
Gökler, şehidlerin mâi tahtıdır
Dağlar, gazilerin yeşil türbesi
Deniz, evlâdın coşkun bahtıdır.
Gencim kuvvetliyim, Rab'bin kuluyum
Vatan! güven bana, ben Türk oğluyum

Bozgun'dan

— XIII —

— Bozgun —

— *Balkan mağlûbiyeti üzerine yazılmıştır* —

Müslümanı, Türkü düşman sürümüş,
«Altın dağ» üstünü duman bürümüş,
Ruhlarla melekler ufka yürümüş,
Başını çevirip bakan kalmamış,
Millet sevgisini duyan kalmamış:
Ağla gözüm ağla! hicran yaraşır,
Vatansız erkeğe zından yaraşır!

Hak güneşi midir karşımda batan,
Nazlı ninem midir yerlerde yatan,
«Sen misin sen misin ey garib vatan»
Ellere satılmış ırzın, yaşmağın.
Harâb edilmiş hep otağın, bağın:
Ağla gözüm ağla, hicran yaraşır:
Erkeksiz vatana düşman yaraşır...

Türkün kitabı 1911

— XIV —

— Âh!... —

Sordum geçen yaralıya: vatani
Cevap verdi nûru sönmüş gözleri
— Kör olaydım, görmeyeydim ben anı —
Ateş saldı yüreğime sözleri:

Kartal basmış, ıssız kalmış yuvalar,
Bülbül susmuş, gül kurumuş bağında..
Damlar çökmüş, şehid dolmuş ovalar,
Çağlayanlar kan köpürmüş dağında..

Ağla bülbül! çok zehir var dilinde
Türk kalmamış koca Urumeli'nde..

Birer binek taşı olmuş mezarlar:
Ninem ninem! seni de mi çiğnettik?
Ey türbeler! ey şehidler! hisarlar!
Sizler için biz ne yaptık, ne ettik?!

Ağla bülbül! çok zehir var dilinde
Türk kalmamış koca Urumelinde..

Kavalımı kırmış çoban ağlıyor,
Sahrâların yeşil benzi sararmış..
İhtiyarlar hicret yükü bağlıyor,
Yeller susmuş, tan yerleri kararmış..

Ben ne ettim? nedir benim günahım?
Zindanlarda garib kaldım, nideyim?
Hak yolundan ayrılmadım Allahım!

Kurtar beni! kurtarmağa gideyim..

Ağla bülbül! çok zehir var dilinde
Türk kalmamış koca Urumeli'nde

Bozgun'dan

— XV —

— Hemşireler —

İnce bellerine, lâhur şalından
Kemerler kuşanmış seher kızları;
Kumral başlarına, leylâk dalından
Efseler kuşanmış seher kızları..

Yanaklarındaki: Baharın rengi,
Onunçün takılır çiçekler, güller..
Dudaklarındaki: Peri âhengi
Onunçün sevilir bütün bülbüller..

Gözleri: göklerden derin gök yüzü,
Yaşamaz içinde gamlı geceler..
Kalblerin en kırık, en çok öksüzü,
Onların önünde aşkı heceler..

Dağılmış ansızın güneş bir seher
Urmuş başlarına bir demet emel,
Bir gül yaprağında beyaz inciler
Erimiş onlara olmuş birer el.

Dallardan süzölmüş, ayın on beşi
Aksetmiş sulara hep yaldızları..
Onların cihanda yoktur bir eşi
Bu aydan doğmuştur seher kızları.

Bozgun'dan

Akbıyık (Mutasavvıf) — XV inci asrın tanın -
mış mutasavvıflarından olan Akbıyık, meşhur *Hacı*
Bayram'ın müntesiblerindendir. Hayatı hakkında et -
raflı malûmata sahib değiliz. Asıl adı *Yadigârı Şem -*
si'ye göre «Ahmed Şemseddin İbn - i Hacı» dir. Bur -
salıTahir ise Ak Şemseddin'den bahsederken bir mü -
nasebetle onu da «Akbıyık Abdullah Sultan» deye
Kaydediyor. Her halde vakıf kayıtlarından istifade
eden Mehmed Şemseddin'in rivayeti daha doğru ol -
malıdır.

Akbıyık, *Murad II.* ile Hünyad harbinde ve da -
ha sonra İstanbul fethinde bulunmuş, *Fatih*'in de te -
veccühüne mazhar olarak tatyiben Bursa'ya gönde -
rilmiştir. İstanbul'un bir mahallesine de onun adı ve -
rildi. *Murad II.* ın da ona bir at hediye ettiğini *Âşık*
Paşa zade tarihinden öğreniyoruz.

Akbıyık, Bursa'ya geldikten sonra bir mescid ve
bir ev yaptırdı. Büyük bir servet sahibi olmuştu.
Hattâ oturduğu evin her hangi bir köşesi bir hazine
kadar kıymetli idi. *Bayezid*'in hükümdar olduğu
(886 - 1481) yılından sonra vefat etti. *Güldeste*'ye
göre «Câmi' - i kebîre karîb Sarrafiye medresesi
muhâzîsine» defnolundu.

Akbıyık hakkında menbalarda görülen diğer

malûmat şu yolda tamamiyle menkabevî bir mahiyet arz ediyor:

Akbıyık, servet sahibi bir adam olmak arzusunda idi. Halbuki Hacı Bayram, ona fakirliğin meziyetlerinden bahsediyordu. Bir gün gene bu yolda konuşulurken Hacı Bayram, *الحمد لله الذي* hâdisini izah etti. Akbıyık ise *مررة لا آخره* hâdisleri ile onu iskâta çalışıyor; fakir olup yardıma muhtaç olmaktansa zengin olup fakirlere yardım etmenin daha iyi olduğunu söylüyordu. Halbuki «tarikat âdâbı» na göre şeyhine itiraz etmemesi lâzımdı. Hacı Bayram, onun bu hareketinden incindi ve ona ağır sözler söyledi. Akbıyık hiddetlenmiş ve şeyhinin yanından aceleyle çıkarken tacını yere düşürmüştü. Yaptığından bilâhire müteessir olan Akbıyık, tacın böylelikle düşmesini şeyhinin kerametine atfetmiş ve bu vak'adan sonra daima başı açık olarak gezmiş, saçlarını da uzatmıştı.

İşte Akbıyık hakkındaki bilgilerimiz bunlardan ibarettir. Bazı menbalarda da onun için takdirli cümlelere rastlıyoruz:

Sakayık tercümesinde deniliyor ki:

«Akbıyık Sultan keşf ü kerâmât ve havârik - i âdât sâhibi olup ekser - i evkatta galebât - ı ceze - bât - ı İlâhiyye ile müstağrak idi. Neşve - i bâde - i şevk - ı mahabbetullah ile sekr üzere olduğu zaman dâire - i akılda olduğu ezmândan efzûn idi.»

Beliğ Güldeste'de diyor ki:

«Meczûb - i mezkûr - i hâl âşinâ bir vechile mâlik - i emvâl - i bisyâr ve gınâ idi ki tûde - i hirmen misâl zer ü sim ile sahn hâne - i zâviyesini mâlâmâl idüp hıfz u hırâsetine takayyüd ve fakd u düzdide olanı asla tefakkud itmez idi. Dâimâ süfre - i ni'meti küşâde ve tertîb - i simâtı âyende vü revende içün şebanrûz âmâde olup sünnet - i seniye - i Halil - i vâcib - üt - tebcil üzre at'ime - i nefise - i gûnâgûn ile Kâffe - i fukarâ - yi âlemi it'âmde ihtimâm iderdi.»

Yadigârı Şemsî adlı eserde ise şu kayıtlara tesadüf olunuyor:

«Akbıyık İstanbul fethinde pirdaşı Ak Şemseddin hazretleriyle birlikte maddeten ve ma'nen gayrette bulunmuş Evâsıt - ı cümadiülâ 841 (M. 1437) tarihli temliknâme mücibince Sultan Murad Hân - i sâni hazretleri Yenişehirî kurâsından kariyyesi - ni mûmâileyhe ihsân ve evâil - i cümadiülâ 865 (M. 1452) târihli Fatih Sultan Mehemed Hân hazretlerinin fermânı vecihle mezkûr temliknâme tasdik olunmağla Bursa'da elyevm ziyâretgâh olan zâviye ve türbesini binâ eylemişti. Âyende vü revende it'am ulemâ ve meşâyihe ikrâm idermiş. Ol kadar zengin olmuş ki kendisi için defter tutmak hesâb etmek âdet değil imiş. Sultan Bâyezîd - i velî devrinde irtihâl itmiş. Zâviyesinde defn - i kâh - i itir - nâk olunmuştur. Merkadının ayak tarafında bir delik olup asabî olan uslu durmayan çocuklar güneş doğmadan götürürler. Mezkûr deliğe bir simid korlar.

Çocuğa bak dede simid veriyor derler. Simidi oradan aldırarak yedirirler. Çocuktan bi - iznillâh o hâlet - i asabiyye zâil olur. Sükûnet bulur. Bursa'ca meşhûrdur.

Azîz - i mûmâileyhin kendisine benzer bir mahdûmu var imiş. Başı açık gezer. Saçlarını salıverir imiş. Ali Alâüddîn - ül - arabî'den ders okumuş. Mürûr - ı zamanla zaviye hâneye kalb olmuş, imâret mahvedilmiş, ancak türbenin kapu tarafında beş on kişi alacak kadar mahalde ahşam ve yatsu namazları edâ olunmaktadır...»

Akbıyık'ın şair olduğuna dair hiç bir menbada bir kayda tesadüf edilmiyor. Yalnız (840 - 1436) da yazılan *Mecmuatünnezair*'de «Akbıyık» serlevhasıyla şöyle bir manzume kayıtlıdır:

Gerekmez ravzası yarin bugün nûr - i tecellâdur
Çü buldum vaslını zindan bana firdevs - i a'lâdur
Ben ol dizârı kim gördüm göreydi cennetün ehli
Ola dūzah ana cennet diye bu ravza tūbâdur
Bana gösterdi yüzünü gicede vâdi - i gurbet
Ki güneş mahvolur anda delili nûr - i Mûsâ'dur
Benem ol duhter - i İmrañ k - irişdi bûyi ma'şûkun
Vücûdum bîkr iken doğdı vücûdum zât - ı İsa'dur
Bu yüzün aksini gel gör gözümde âşikâr oldı
Alub kokum olur binâ şolar kim ehl - i mâ'nâdur
Dakupdur boynuma zülfin benem berdârı ol servün
Gıdâ - i ruh buy - i zülfi nasibi dünve ukbâdur
Beni mecnun ü hayrânî kılubdur âleme rûsvâ
Nire baksam görürem ol bilürem rûy - i Leylâ'dur
Satun aldum gam - ı ıskı virüb lezzâtı - ı çışmânî
Gamini ma'şûkun buldum bana ol menn ü selvâdur
Tecellî şevk - ı dildârun beni Şems - i Hudâ kıldı
Senünle deyr ü büthâne bana cennetle me'vâdur
Temennî iderem her dem cihanda derd i ma'şûkı
İderven maksudum öldür ki vallah hoş temennâdur

Şemsi Huda mahlâsiyle ve Mutasavvıfane bir eda ile yazılan bu manzumenin, meşhur mutasavvıf Akbıyık'a aid olmasını çok kuvvetle tahmin ediyorum.

Bay Osman Ergin'e aid (965 - 1557) de yazılmış mühim bir mecmuada «Şemsi Huda . . . قدس» «Şeyh Şemseddini Hudayî», «Şemsi Hudayî» başlıklarıyla bazı şiirler kayıtlıdır. Tamamiyle mutasavvıfane bir eda ile yazılan bu ilâhilerin de Akbıyık'a aid olması kuvvetle memuldür.

Yalnız beni tereddüde sevk eden bir cihet kalıyor. Bay *Ahmed Remzi* Kayseri'de bir mecmuada Ebu Hâmid'in bir kaç manzumesiyle *Ak Şemseddin* serlevhalı şöyle bir şiir bulmuştur:

Nere bakdum ise ol yâr göründi
Bana her zerrede dîdar göründi
Eğer zulmetdeyem acz ile dâim
Acebdür zulmeti envar göründi
İrişdüm hazrete *Mansûr* - ı ıskum
Enelhak söylerem çün dar göründi
Cüneyd ü Şibli vü *Ma'rûf - i Kerki*

Menem ol *Bâyezid* esrar göründi
 Harâbâtî olub meydâna girdüm
 Harabât içre ol ruhsar göründi
 Ne diyem gözüme oldı müşâhid
 Gözüme Kadı vü Bâzar göründi
 Menem ol *Şeyh San'an* bu zamâne
 Kuşandum bilüme zünnar göründi
 Göründi zerreden *Şems* eydür ey dost
Hudâ - yi âleme tekrar göründi

Görüliyor ki Şair, birinci mısradâ «Şems», ikinci mısradâ da «Hudâ» kelimesini kullanmış ve bu suretle mahlâsının «Şemsi Hudâ» olduğuna işaret etmiştir. Bay Osman Ergin'deki mecmuada kayıtlı olan şiirlerdeki mahlâsların da aynı şekilde yazıldığına şahid oluyoruz. Şu halde Ak Şemseddin'in de «Şemsi Hudâ» mahlâsını kullandığını kabul etmek lâzım gelir. Maamafih eski ve kıymetli bir menba olan *Mecmuatunnezair*'deki kaydın daha doğru olacağını düşünerek, «Şemsi Hudâ» mahlâsının Ak Şemseddin'e değil, asıl adı Şemseddin olan Akbıyığ'a aid olması ihtimalini tercih etmek icab ediyor. Esasen Ak Şemseddin'in elimizde mevcut olan bir manzumesinde kullandığı mahlâs ta kendi ismidir.

Hususiyile,

Başımı açık deyu ta'n itme zinhâr ey aziz
 mısramda da şair, başı açık dolaştığını sarîh olarak söylemektedir ki bu da «Şemsi Hudâ» mahlâslı manzumelerin Akbıyığ'a aid olduğuna bir delil teşkil eder.

Bay Osman Ergin'e aid mecmuadaki şiirleri aynen yazıyorum:

— I —

Vuslat eri olan kişi	Gözünde bil olmaz nikab
Vahdet dadın dadan aziz	Kesret ana olmaz hicâb
Vuslat eri olan kişi	Küfr ü îman yeksân olur
Vahdet dadın dadan aziz	Gönlünde doğdı âfitâb
Vuslat eri olan kişi	Mâsivâyı terk eyledi
Vahdet dadın dadan aziz	Her halde kılmaz inkılâb
Vahdet dadın dadan aziz	Tahkik oldı şeyh ü şâb
Vuslat eri olan kişi	İsm - i sıfât ol ayn - ı zât
Vahdet dadın dadan aziz	Sercümle oldı feth - i bâb
Vuslat eri olan kişi	Vasl u firak birdür ana
Vahdet dadın dadan aziz	Ol oldı ârif dört kitâb
Vuslat eri olan kişi	Hak oldu anın cümle işi
Vuslat dadın dadan aziz	Bildi oldı aslıdır türâb
Vuslat eri olan kişi	Oldı yed - i kudret işi
Vahdet dadın dadan aziz	İtmez sual virmez cevab
Vuslat eri olan kişi	Ol dinmedi erkek dişi
Vahdet dadın dadan aziz	Bilmez hatâ anmaz savâb
Vuslat eri olan kişi	Bil şemsdür ol yokdur işi
Vahdet dadın dadan aziz	Ol sûretin kıldı harâb
Vuslat eri olan kişi	Ayn ol <i>Hudâyî</i> hâmuş ol
Vuslat o vahdet kesreti	Samt it yûri ürsün kilâb

— II —

Aceb sevdâye düşdüm ben gedâyî
 Temennâ eylerem vasl - ı hümayî
 Melâmet olmuşam ışkunla ey dost
 Değülem sofi ben idem riyâyî

Çü lütfun bulmuşam kahrında iy yâr
 Yiridür tartaram dürlü belâyî
 Kerim sensin giru lütf it kerem kıl
 Eğerci kul kılur bî ad hatâyî

Niçün ben diridüm ben hod heman sen
 İyan kıl senliğün sana atâyî
 Kamu bigâne ayn - i âşinâdür
 Hakikat ma'ni sûretdür Hudâyî

Hatâ bildüm zehî ben dimeyem sen
 Muâyen şöyle gördüm istivâyî
 Çü toprak oldı ol kibrît - i ahmer
 Bu kamu oldı ayn - ı kîmyâyî

Seni sevdüğümü bildi çü mahlûk
 Anınçün didiler *Şems - i Hudâyî*
 Ol olmuş her vücûd ehli vücudı
 Yüzüm kılam kamunun hâkipâyî

— III —

Ol mâlik - i milk - i ezel
 Sen bil beni kim olmuşam
 Ol pâdişâh - ı lemyezel
 Ben bende bunda bulmuşam

Bütün cihanda bînişan
 Seyr itmişemdür lâmekân
 Arş üzre kurdum hâymei
 Ben şimdi andan gelmişem

Buldum hakikat gevherin
 Kıymet ana kim yitire
 Bahr - i muhît - i gevheri
 Gavvâs oluben girmişem

Her âbidün ma'bûdiyem
 Her âşıkun ma'sûkiyem
 Yüzün görelden ışk ile
 Hayrân oluben kalmışam

İşk ile bâzâr eyledüm
 Cânımı berdâr eyledüm
 Mahv itdi ışkum bahrini
 Hiç bilmezem kim nolmuşam

Ma'suk nedür âşık nedür
 Ol ben miyem ya sen misin
 Her dü cihanda görinen
 Bu ben sen anı sanmışam

İnsan eğer oldun ise
 İnsânem insan dimegil

Şah giydi kul tonını
Tondan bu ben ayrılmışam

İnkâr - ı münkir itmeğil
Kudret dilidür söyleyen
Ben değilem Şems - i Hudâ
Oldur cihâna dolmuşam

Sen ârif oldunise ger
Birliğe inkâr eyleme
Birem ezel ben tâ ebed
Sen sanma kim ayrılmışam

— IV —

Şol dem gördüm didârını
Divâneym divâneym
Yandum cemâlün şem'ine
Pervâneym pervâneym

Yâr ile ben yâr olmuşam
Sanma ki ağyâr olmuşam
Ben âşinâdan gayriye
Bigâneym bigâneym

Ben ışk meyine sâkiyem
Ol ma'şûkun müştâkiyem
Gel içüreyin ışkdan
Meyhâneym meyhâneym

Gavvâs - ı bahr - i vahdetem
Buldu hakikat bahrini
Deryâya saldum katremi
Dürdâneym dürdâneym

Bildüm seni buldum anı
Virdüm bunu aldum anı
Terk eyledüm cism ü canı
Cânâneym cânâneym

Terk eyledüm ben şeş cihet
Oldum anunla hem cihet
Yâr gencini pinhân için
Vîrâneym vîrâneym

Gel ey Hudâ - yi Şemsidin
Buldu Hak'ı oldum yakın
Söyleme sır eyleme fâş
Sırhâneym sırhâneym

— V —

Geh haste tabîbem ben ma'şûka habîbem ben
Işk şerbetini içdüm andan ki revân oldum
Geh pîr ü cevân oldum geh assı ziyân oldum
Şah gencine kân oldum geh gizli ayân oldum
Geh mutrib olam sâkî geh fâni olam bâkî
Geh defterün evrâkı bir ulu divân oldum
Geh Şems - i Hudâ oldum geh dosta cüdâ oldum
Geh vasla revâ oldum ben devr - i zamân oldum
Geh râzik u geh merzuk geh Hâlik u geh mahlûk [1]

[1] Bu şiirin baş ve son beyitleri zayi olan sahifelerdedir.

— VI —

Dilde varını söyler her zerre zebân oldum
Yokdur çü nişan dosta ya'nî ki nişan virem
Bil ana mekân menzil bu ben ki mekân oldum
Kimdür ki anı tahrir bunda ide bu gün tefsîr
Sen ister isen ey can gel ana beyân oldum
Her kande olur ma'şûk görünen kim ola âşık
Işk ma'şûk u hem âşık kendisi hemân oldum
Ben âşık - ı hayrânem hem mest - i perîşânem
Çek gözine iy gözsiz gör sen ki dümân oldum
Ben âşık - ı hayrânem hem mest - i perîşânem
Kâfirlere küfrim ben mü'mine imân oldum
Geh âbid - i ma'bûdem geh kasıd - ı maksûdem
Geh tâlib - i matlûbem her tonda revân oldum
Geh rindüm ü füssâkam geh âşık - ı müştâkam
Geh bâtil u geh hakkam geh sıdk u gümân oldum
Geh cinn ü melek insan âlemde kalan hayran
Derdüme benüm derman derdlüyi soran oldum

— VII —

Ezelden ben bu ışka yanegeldüm
İçüb derdün şerâbın kane geldüm
Şu bülbülem ki gülden ayru düşdüm
Firakiyle bu hâristâne geldüm
Benem Yûsuf bu gün Ken'ân ilinde
Mısır bendindeki sultâne geldüm
Aşıklar dârını gördüm dikülmiş
Karârum kalmadı meydâne geldüm
Salâdur ışk eri yoldaşlarına
Ki canlar virmeğe mihmâne geldüm
Mahabbet hil'atin dost meclisinde
Giyüb tâvusleyin cevlâne geldüm
Şikârüm süriyüb sahrâye çekdüm
Av ilemek için sultâne geldüm
Baş oynadum anun ışkı yolında
Bu meydâne aceb merdâne geldüm
Bu zulmetde kalan derdlüler için
Benem Şems - i Hudâ dermâne geldüm

— VIII —

Aceb kulum ki ben sultânı sevdüm
Bana ölmek yeridür cânı sevdüm
Nola ben fâni olam bâki olam
Çü bildüm bâki olan fâni sevdüm
Olursam zulmet içre nola dün gün
Ben içdüm çeşme - i hayvânı sevdüm
Bugün hüzn ile Ya'kub - i zamânem
Azîzüm Yûsuf - i Ken'ân'ı sevdüm
Sorarsan âşıkı ma'şûk olubdur
Bu cân ü dildeki mihmânı sevdüm
Şerâb - ı lâ'li sundı nûş kıldum
Ezel bezminde ol ihsânı sevdüm
Geyem geh kul tonını gâh sultan
Benem ol zâhirâ pinhânı sevdüm
Muhîtem küll - i eşyâ - yi hakikat
Olam her mürşide seyrânı sevdüm
Benem Şems - i Hudâ kıldum tecellî
Bu gün ben Lâmekân meydânı sevdüm

Hevâyi zerreyem müştâk - ı hurşid
Olubdur katremüz ummânı sevdim

— IX —

Yokdürür bende gönül anda nişan
Olmışamdür ben anuğun binişan
Aradum her giz mekânın bulmadum
Anım oldum âlem içre Lâmekân
Ben kulaksüz dinledüm ol bîzeban
Söyledi ben dahi oldum bîlisan
Sohbetinden şimdi geldüm hazretün
Fâni oldum bâkî oldum zi nişan
Gitdi benden benliğüm ayn olmuşam
Terk idüb her dü cihan küfr ü iman
Görmüşem gözüml - anun dîzarını
İrmüşemdür vaslına ben nâtüvan
Gün firâkı perdesin ben yırtmışam
Her mekânda anı buldum ben mekân
Kande idi enbiyâ vü evliyâ
Şems - i Hudâ bil kadîm idi heman
Ben anun için muhît - i küll - i şey
Evvel âhır zâhir ü bâtın ayan

— X —

İşkunı gönlüme mihmân eyledün
Her ne küfrüm olsa îmân eyledün
Ağlar idüm hasret ile dün ü gün
Vaslunı ben kula ihsân eyledün
Eyle olsa sûretüm kıldum harâb
Genci vîrân içre pihân eyledün
Sûretâ hâr u zelil ü nâtüvân
Âlem içre beni sultân eyledün
Kim elinden mest ü hayrân eyledün
Mühri virüben Süleymân eyledün
Dost düşman bu cihan halkı kamu
Her birini bana yeksân eyledün
Kande olsam vaslunun yok fürkati
Kandesem müşkilüm âsân eyledün
İşk şarâbını elinden içmişem
Kim elinden mest ü hayrân eyledün
Şems'i vahdet bahrine gark eyleyüb
Yiri göğü ana seyrân eyledün

— XI —

Gönlümün bahri görün eyledi cûş
Bundan evvel kim ben olmuşdum hamûş
Mest beni kıldı şerâb - ı lâyezâl
Eyledi hayran kılandan anı nûş
Ol Elestü didi didüm ben belî
Ol suâl - i Hak'kı itdüm ben de gûş
Ol kadîmî yâre mahrem ben ebed
Sen ezel sorgıl bana dün gider uş
Ben melâmet tonını giydüm siyâh
Âlem içre yürüdüm vallah ne huş
Kande olsam ma'suka ben vâsılam
Nire baksam gözüm olur ana tuş
Cân ü gönlüm aldı ol dost meclisi

Yine pervaz lâmekân itdi bu kuş
Katremi deryâya irgürdüm bu gün
Müflisî sûret benem gevher fûrûş
Zerre Şems oldum diye da'vâ ider
Ben Hudâyî âleme kıldum hurûş

— XII —

Kudret - i Hak'kim göründüm sûret - i Âdem'de uş
Âşikâre gün gibi kıldum zuhûr âlemde uş
Lâ'l - i câmından şerâb - ı lemyezel nûş eyledüm
Mest ü hayran Lâyezâli tutmuşam elinde uş
Şem' - i vahdet olmuşam ben âlemün hayrâniyem
Söyle nakş itdi ezel nakkaşı dîvânümde uş
Kimi âşık ma'sûk olmuş kimisi ma'sûk - ı ışk
Ben beni makbûl - i hazret bulmuşam ölümde uş
Başumı açık diyu ta'n itme zinhâr ey azîz
Tâc - ı izzet ma'suk urdu bilesin başumda uş
Ayağım yalın görüb inkâr - ı münkir itmesün
Arşı ferş itdi Hak emri işbu ayağımda uş
Tâlib - i Hak oldunise gel berü bil sen beni
Kul tonında pâdişâh emridürür bilümde uş
Ârif isen gel beru sûret perest olmayı gör
Oldürür gevher fûruş girdi bu dükkânında uş
Ârife hoş hoş tecellî Şem - i Hudâ eyledi
Seyr iden uş ben değülem işbu seyrânümde uş
Bibliyografya: Mcnz., Şky., Cld., Âşık Paşa zade tarihi., Ravzai evliya, Yâdigârı Şemsi, Osm., mecmualar.

Aklî (Eyipli) — XVIII inci asır şairlerinden Ak-
lî hakkında *Sabir*: şu malûmatı veriyor:

Aklî Nâm - ı serâmedleri Mehmed'dir. Ma'din - i
erbâb - ı irfân olan Kostantiniyye'den nümâyan ve
Hazret - i Ebî Eyyûb - i Emsârîde sâkin olmaları ile
Eyyûbî Aklî efendi deyu meşhûr - i cihân olmuşlardır.
Dîvân - ı âlî küttâb - ı vâlâniyâdlarından olup ba'z - ı
Hâceliklerle bekâm olmuşlar idi. Umûr dîde bir pîr - i
rûsen zamîr ve meclis - i sohbeti lezîz bir merd - i hoş
âyende ta'bîrdir. Asrın pîrâne ser olan zurafâsından
ve vaktin şurâsından olmağla bu mecele - i celîleye
tastîr ve güftârından bu bir iki beyit tahrîr olundu:

— I —

Ruhlerin rengi dile seyr - i gülistan istedir
Bülbüle nakş - ı bahâr - ı verd - i handân istedir

— II —

Maârif bilmeyen dilber heman bir nakş - ı dîvandır
Bakar şâhin gibi ammâ hakîkatte sığircıktır

Safayî tezkiresinde de şu malûmat kayıtlıdır:

“Aklî: Şem' - i vücûdu şebistân - ı İstanbul'dan fû-
rûzan olmuştur. Evâil - i hâlinde asr - ı sultan Mehem-
med Hân - ı râbî'de vâlîde karındaşı Yusuf Ağa nâm
bir pîr - i sâlihînin hizmetinde olup tahsîl - i ma'rifet - i
fenn - i kitâbet itmekle ba'z - ı evkafa kâtib olup ba'-
dehu dîvân hâceleri silkine sâlik olmağla menâsıb - ı
dîvâniyyeden ba'z - ı mansıba mutasarrıf olmuştur.
Asrın şuarâsından hoş sohbet olmağla ba'z - ı kibâra
nedîm ve musâhib olup Ebâ Eyyûb - i Ensârî قدس الله

سرالدال hezretlerinin türbe - i münevvereleri civârında sâkin olmağla ol sultân - ı kişver - i kerâmetin medh - i şeriflerinde bu gûne lü'lû feşan olmağla bu mahalle tahrîr olundu:

Eyâ Rûm'a viren nûr u ziyâ şan
Sebeb teşrifin oldu fethi imkân
Alemdârisin ol fahr - ı cihânın
Budur sâlâl - ı rütbe âli ünvan
Kerâmet şemsi zâhir oldu sende
Der - i hâkin nesîmi anber efşan
Civârın gülsitan cây - ı behîşt bu
Süvâri hâtem - ı şâh - ı resûlân
Zimamkeş nâka - i Cibril rehber
Saâdetle olup dârında mihman
Hilâfet mevki'i me'zûn - i devlet
Şeref buldı bununla âl - i Osman
Kerem kıl bir ümîdim çünki medhin
Derûna lâyh oldu vasfın erzan
Benim ol cürmi bîpâyan siyah rû
Garikim bir yeme âlûd - i isyan
Kapunda *Akli* miskînin recâsı
Şefâattir niyâzı yevm - i mîzan
Bu bir kaç beyit gazeliyatındandır:
Ruhlerin rengi dile seyr - i gülistân istedir
Bülbüle nakş - ı behârı verd - i handân istedir
Neyle ref' - i zâr ider ol nâle - i sûz - i dili
Bu hevalar mutriba sâzile elhân istedir
Esmede bâd - i fiten zülfün perîşân olmada
Baştan aşmak aşk - ı Mecnun'a beyâban istedir
Olmada pâmâl - i zillet sâye veş üftâdeler
Kor mı tâkat neylesin çâk - i giriban istedir
O şehin pâyine yüz sürmek ne mümkün *Akliyâ*
Midhat - ı hüsnün dahi bir başka dîvan istedir

Yeniçeri odaları ta'mîr olundukta mezbûr bu tarihî nazm idüp kapı üzerine tahrîr olunmuştur:

Oldı ilhâm - ı Hudâ *Aklî* didi târihini

آجیاه یارب مدد یواب بکتاش ولی

Ramiz tezkiresinde ise şu malûmat veriliyor:

“*Aklî Eyyûbî*: Nâm - ı nâmîleri Mehmed'dir. Asr - ı bâhir - ün - nasr - ı Sultan Ahmed - i sâliste kaimmakam ve ba'dehu hânelerinde mütekaiden gûşegîr - ı serîr - i râhat ve arâm iken 1135 (M. 1722) senesi hilâlünde vâlide kethudâsı Mehmed Paşa'nın ah - i mükerremi mâlik - i servet ve yesâr Yusuf Ağa nâm zât - ı iclîl - ül - mikdârın dâire - i devletlerine intisab ve Ağa - yi mûmâileyhin hüsn - i nazar ve terbiye - i bende nevâzileriyle tahsîl - i maârif - i bihisâb itmekle dâhil - i vücûh - i küttâb ve ta'dâd - ı menâsib - ı dîvâniyye ederek 3 zilhicce 1144 (M. 1731) günü İstanbul baruthânesi nezâretiyle kâmyâb olmuştu. Ba'delazil 1147 (M. 1734) senesinde âzim - i dâr - ül - karâr ve Hazret - i Ebî Eyyûb - il Ensârî türbe - i münîfe - leri civârında olan mezâristanda defîn - i genc - i mezâr kılınup seng - i merkadlerinde mastûr Suyolcuzade Necîb Efendi'nin menb'a - i cûybâr - ı ilm ü irfân o-

lan tab' - ı nüktedanlarından câri târih - i bî nâzîrdır ki teberrûken silk - i sutûr kılındı. Tarih:

عقل کیدنج. ایچہ یا یزہ جام کوثر

Merhûm - i mezkûr maârif - i ilmiyye ile meşhûr fenn - i belâgatın mücâz - ı aklîsi ve ulûm - i edebiy - yenin mücâz - ı naklîsi şî'r ü inşâsı âl - ül - âl bir şâir - i pâkîze makal olmağla tahrîr ve âsârlarından bu beyt - i meşhûrları tastîr olundu:

Maârif bilmeyen dilber hemen bir nakş - ı sûrettir
Bakar şâhin gibi ammâ hakîkatte sığırçıklar

Bibliyografya: Slm., Sfy., Rmz.

Aklî (İştîpli) — XVIII nci asır şairlerinden *Aklî* hakkında *Salim* şu malûmatı veriyor:

Aklî: İştîbî Mehmed efendi dinmekle meşhur bir bî akl ü şuûr olup Ankaravî Mehmed efendi merhûmdan bir tarîk ile mülâzim olduktan sonra sâlik - i kazâ ve bir kaç yerde mâlik - i hükm ü imzâ olmuşken 1099 (M. 1687) târihinde ızhâr - ı bağıyü fesâd eyleyen Yeğen didikleri bâgî - i zulüm mu'tâdın ordu - yi menhûsunda hâşâ kadı ve ol şakıy - yi mekrûhun zir - i itâatinde bulunmağa râzî olup ol gürûh - i mekrûha taraf - ı pâdişâhiden tertîb - i cezâ olundukta bu dahi maktûl olup mahv i vücûd ve kendi rüfekasiyle dâr - ı bevârda hemdem - i ashâb - ı uhdûd eylemiştir. Bu güftâr anındır:

— Kıt'a —

O âşık kim şeb - i hecrinde ebrûmı hayâl eyler
Demâdem sîneye nâhun urur şekl - i hilâl eyler
Dehânın fikr ider hüsnün kitâbı dâimâ elde
Anıçün *Aklî* - i dilteng her gün hasbîhâl eyler

Safayî tezkiresinde de şu kayıtlar görülüyor:

“*Aklî*: Nâmı Mehmed'dir. Rumelinde vâki İştîb

nâm kasabada zuhûr itmiştir. Evâil - i halinde İstanbul'a gelüp kesb - i kemâl - i ma'rifete âzim olmağla mülâzim olup tahsîl - i ulûmdan sonra kazâyâ rıza diyerek sâlik - i râh - ı kazâ olup seccâdenişîn - i hükm ü imzâ olup 1099 (M. 1687) tarihinde vâki Nemçe seferine serasker olan Yeğen Osman Paşa nâm bâğîmin yanında ordu kadısı olduğu sebeple mazlûmen katlolunmuştur. Asrın şuarâsından olup bu eş'âr - ı tâbdâr ol merd - i âkilin ve ol şâir - i deryâ dilin âsârındandır:

Seyr it o şâhı tâze hat - ı müşgbûyile
Sulh itti milk - i hüsnüde gûyâ adûyile
Sür âsitânma yüzünü sen de *Akliyâ*
Hâk - i derinde hidmetin it âb - ı rûyile

— II —

Ser - i küyin gören meyl - i behşit - i câvidân itmez
Ruhin seyreyleyenler ârzü - yi hûriyân itmez
Nisâr itmez nigâh âşina - yi *Akli* - i zâra
Budur tarz - ı cevânan iltifât - ı âşıkân itmez

Belîğ tezkiresinde de şu satırlara tesadüf olunuyor:

“*Aklî*: İştîbî Mehmed efendi 1099 (M. 1687) senesinde maktûlen fevt oldu.,”

Bazı mecmualarda *Aklî* mahlâsiyle yazılmış bir takım şiiirlere tesadüf ediliyor. (*Meselâ bakınız*: Tpk.

Rv. K. Mc. No. 1972 Ünv. Yl. K. Mc. No. 46). Hafız Post ta Aklî'nin şu parçasını bestelemiştir (Tpk. Rv. K. Mc. No. 1724).

Tâ subh olunca bâde - i nâb içmişiz bu şeb
Yâd - ı lebinle hayli şarâb içmişiz bu şeb
Lâ'lin hayâli ârızın endîşesiyle biz
Gâhî şarâb - ı nâb ü geh âb içmişiz bu şeb

Bu şiirlerin İstipli Aklî'ye âid olduğu tahmin olunabilir.

Bibliyografya: Slm., Sfy., Blg., mecmualar.

Aklî (Tablîzade Ali) — XVII nci asır şairlerin - den Aklî hakkında *Beliğ* şu malûmatı veriyor:

«Aklî: Bursavî Tablîzade Ali efendi reîs - i zâ - kiran. 1116 (M. 1704) senesinde fevt oldu. Kâkül - i müşğînini dilber perîşân itmede Bûy - i zülfiyle cihânı anber efşân itmede Kande açılca gül - i ter dâmenin tutmakta hâr Bülbül - i şeydâ heman bîhûde efgan itmede Kaldılar hayrân ü dembeste tabîbân - ı zaman *Akli* - i dilhastenin derdine dermân itmede

Yadigârı Şemsî'de şu malûmat kayıtlıdır (S. 80 - 81):

Eşşeyh Ali Aklî efendi: Mûmâileyh Bursa'da te - vellüd ile ulemâ - i asrıdan telemmüz etmiş ve Dab - bağ zâde Eşşeyh Mustafa efendi'ye intisabla maz - har - ı nazar - ı kimyâ eseri olmuş. Musikiye hevesi olup o fende de mehâret hâsıl eylemekle mürşidine zâ - kir olarak meclis - i zikirde ilâhiler okur, sâlikânın aşk u şevkını tezyîd edermiş. Şeyh İsmail efendi'nin vefâ - tiyle Eşşeyh Mehmed Emîr - ül - Enârî hazretlerinin müsâadesiyle zâviye - i mezbûreye ta'yin ve dokuzun - cu postnişîn olmuşlardır. 1116 (M. 1704) târihinde o da kûs - i rihlet çalarak azm - i dâr - üs - selâm ve ye - ni yer kabristanında ârâmı eylemiştir. Merhûm - i mezbûr ilm ü irfân ile meşhûr ve şi'r ü inşâ ve musi - kîdeki kemâli musaddak - ı cümhûr imiş.»

Bibliyografya: Blg., Mehmed Şemseddin: *Yadigârı Şemsî*.

Ak şemseddin (Mutasavvıf) — XV inci asrın ta - nınmış mutasavvıflarından Ak Şemseddin'in hayatı hakkındaki bilgimiz menkabevî bir hale içerisinde örtülüdür. Mevcud menbalardaki kayda göre asıl adı Şemseddin Mehmed olan Ak Şemseddin Şam'da doğ - muştur ve meşhur Şehy *Şehabeddini Sühreverdi* ah - fadından Şeyh Hamza'nın oğludur..

Menakıbı Ak Şemseddin de şu suretle bir şecer gö - rüyoruz:

«Eşşeyh Mehmed Ak Şemseddin - İbni Eşşeyh Hamza - İbni Eşşeyh Elhac Ali - İbni Eşşeyh Hediye - İbni Eşşeyh Musa - İbni Eşşeyh Ebu Hafs Ömer El - mülekkab Eşşehabüddini Sühreverdi»

Aynı menba, onun (792 - 1389) da doğduğunu kay - dediyor:

Ak Şemseddin babasıyla Anadolu'ya hicret ederek Amasya'nın Kavak nahiyesinde tevattun eylemişler - dir. *Amasya tarihin*'de Ak Şemseddin'in annesi Os - mancık'lı gösteriliyor. Halbuki elde mevcut menbalar

ve menkabeler onun babasıyla Anadolu'ya geldiğini zikrediyorlar.

Bay Hüseyin Hüsameddin'in bu rivayeti doğru ise, Şeyh Hamza'yı Anadolu'da tekrar evlenmiş olarak göstermek icab eder. Ve bu takdirde bu kadın, Ak Şemseddin'in anası değil, üvey anası olur.

Ak Şemseddin genç yaşında okumağa başlamış ve tahsilini bitirdikten sonra Osmancık medresesine mü - derris olmuştur. İhatalı bir âlim olan Ak Şemseddin, kendince bir şeyhe intisabın lüzumuna da kail olmuş ve bu yüzden bir "Mürşidi kâmil,, aramak gayretine düşmüştü. O sıralarda Anadolu'da en meşhur muta - savvıf *Hacı Bayram* idi. Fakat ondaki melâmet neşesi - ni Ak Şemseddin bir türlü hazmedemiyor ve onun çarşıda, pazarda dolaşmasını ağır başlılık saymıyor - du.

Gene o sıralarda Halep'te *Zeyneddini Hâfi* de işti - har etmiş büyük bir mutasavvıftı. Ona mürid olmağı tercih etti. Ve Halep'e kadar gitti. Fakat rüyasında bir ucu Ankara'da Hacı Bayram'ın elinde olan bir i - pin diğer ucu kendi boynunda bağlı olduğunu görün -

Ak Şemseddin

ce nasibinin Hacı Bayram'dan tecelli edeceğini anla - mış ve derhal Ankara'ya gitmişti.

Sakayık'ta şu kayıtlara tesadüf olunuyor:

«... Bu vakiadan kendinin sülûkü Hacı Bay - ram Sultan'ın silsilesinden olup serrişte - i irşâd ve is'âdı anın dest - i tasarrufunda olduğunu tahkika irgürdü. Bu dâiye ile gerden - i irâdete tavk - ı biatı bendeylemek niyetine zarûrî anın cânibine avdet idüp kasaba - i Osmancığ'a andan Engürü'ye gelüp şeyh hazretleri müridleriyle bir mezreada orak biçmeğe meşgul iken mülâkî oldular. Bu hâletle Hacı Bayram Sultan Mevlânâ Ak Şemseddin'i gördükte ana çeşm - i iltifât ile nazar itmeyüp ol cânibe gûşe - i çeşmile ni -

gâh eyleyicek Mevlânâ Ak Şemseddîn kendisinin mezzâr - i âmâlî müsmir ve bârver olup kiştâr - ı merâmı hâsil olmak ümîdine sofiler ile orak biçmeğe meşgul oldu. Bir mikdar zamandan sonra taâm ihzâr olunup hizmet - i merkumeden fâriğ olduklarında evvel taâm - ını şeyh hazretleri tevzi' idüp fukarâyâ ta'yîn eyledikten gayrı hâzır olan kilâba dahi başka hisse tâ'yîn eyledi. Ammâ fâzil - ı müşarünileyhe iltifât itmeyüp taâma da'vet eylemedi. Mevlânâ Ak Şemseddin kendiyi ol şeyh - i sâmi rütbet taâma da'vet itmeyüp hân - ı iltifâtından behrever itmediğinden kilâbı ile hem kâse olup yemeğe meşgul oldu. Fâzil - ı müşarünileyhin vaz' - ı ma'hûdu şeyh hazretlerinin kalbine tesîr idüp ey köse gönümûze girdin berü gel deyu kendi yanına da'vet eyledi. Mevlânâ Ak Şemseddin Şeyh hazretlerinin hizmetlerinde tarîka - i tasavvufu tahsîl ve tekâmîl eyleyüp kerâmât - ı aliyye ve makamât - ı seniyyeye nâil ve vâsıl oldu.»

Menakıba göre *Hacı Bayram'a* (849 -1445) te intisab eden Ak Şemseddin, hilâfetnamesini aldıktan sonra Beypazarı'nda tevattun etti. Bir mescid ve bir değirmen yaptırdı. Fakat kendisine fazla teveccüh gösteren halkın mütemadî ziyaretlerinden bizâr olmuştu. İskilib'e hicret etti. Halk, aynı suretle kendisine temayül gösteriyordu. Nihayet Göynüğü'e geldi. Orada gene bir mescid ve bir değirmen inşa ettirdi.

Fatih Mehmed, İstanbul fethine hazırlandığı sıralarda *Akbıyık* ve Ak Şemseddin'i yanına getirtti. Harp esnasında askeri teşci için her ikisinin de büyük hizmetleri dokunmuştu. Hattâ hükümdar bazan Mahmud Paşa'yı, bazan Ahmed Paşa'yı büyük bir itimad beslediği Ak Şemseddin'in nezdine gönderir ve fikirlerinden istifadeye çalışırdı. Fetihden sonra iki bin filori hediye etmiş; fakat *Şakayık'a* göre Ak Şemseddin bu parayı kabul etmemişti.

Meşhur *Halid ibni Zeydîlensari'nin* kabrini onun keşif ve tayin ettiğini de mevcut menbalar kaydedyorlar. Bu rivayeti *İzzet Molla* da bir manzumesinde şu yolda tekrarlamaktadır:

Kara gün dostı imiş Fatih'in Ak Şemseddin
Ki yüzünden lemeân itmiş anın feth - i mübîn
Nusratı çeşm - i hakikatle görüb virdi haber
İşte her kârı uzaktan görür erbâb - ı yakîn
Sebeb olmuş koca bir beldeyi teshîre o pîr
Eylemiş kendine ancak bu makamı ta'yîn
Ağakapusu'nu sultan - ı felekcâh yapup
Kıldı envân ile matla' - ı şems - i tebyîn
Sems'in iksîr bilüb himmetini kendisine
Eyledi savmaasın sîm ü zer ile tezyîn
Eylesün mülkini Allah erenler ma'mûr
Reşk ide ömr - i hümâyûnuna eslâf - ı güzîn

Ak Şemseddin, yalnız din ve tasavvuf âlimi olarak kalmamış, aynı zamanda devrinin kıymetli bir tabibi olmuştu. Tababete âid eserler de kaleme aldı. Hastaları tedavi hususunda ise büyük bir meharet gösteriyordu. *Şakayık'ta* şöyle bir fıkra kayıtlıdır:

«Rivayet olunur ki merhum Sultan Murad Hân - ı gazî hazretlerinin zamân - ı saltanatında olan vüze - râdan Halil Paşa'nın oğlu Süleyman Çelebi kadıasker iken mahmiye - i Edirne'de babasının devleti evâ - nında hasta olup pister - i maraza düştükte Şeyh haz-

retleri Edirne'de bulunmağın Halil Paşa anları da'vet idüp marîz - i mezkûr için duâ istid'â ve ilâc iltimâs eyledi. Şeyh hazretlerinin hulefâ - i suadâsından Mısrıoğlu dinmekle meşhûr olan Abdürrahman nâm kimesne hikâye eyledi ki şeyh hazretleriyle iyâdet kasdiyla marîz - i mezkûre varup içerü girdiğimizde padişâh - ı mağfîret penâhın cümle atıbbâsını ol mecliste ilâc için edviye ihzârına meşgul bulduk. Şeyh hazretleri bu hastanın marazı sersâmdır ana göre ilâc eyleniz deyüp bu söz üzere musır oldular. Cümle atıbbâ ana inkâr edüp ilâcdan el çektiler. Şeyh hazretleri marîz - i mesfûrun kendinden ahvâlini suâl itmeyüp esbâb ve alâmâtını te - tebbu' itmeden sersâm marazının ilâcına lâzım olan edviyenin esâmîsini yazup acâleten ihzar ittirüp re'y - i savâb nümâları üzere ilâc eyledi. Bu ilâcın binâyetillâhilmüteâl filhâl nef'i zâhir ve bâhir olup şeyhin kerâmetsi zuhur eyledi.»

Onun *Maddetühayat* adlı tıbbî kitabından başka mecmualarda da bazı ilâc tavsiyelerine rastlıyoruz (*Meselâ bakınız: Mlt. Alm. K. Mz. No. 733*).

Ak Şemseddin'in bir hayli eseri vardır. *Şakayık* bu kitaplardan bazılarını şu yolda kaydediyor:

«Şeyh hazretleri ilm - i tasavvufta *Riâslei nûr* adlı bir risâle tasnif eyledi ve dahi matain - i sofiiyyeyi def'iden bir risâle telif eyledi. Ve dahi ilm - i tıbbda kendi tecrîbe eylediği ilâcât - ı nâfiyayı cem' idüp müstakîl bir risâle eyledi. Müşarünileyhin *Makamât - ı Evliyâ* ismiyle müsemmâ bir risâlesi vardır. Bu hakîr ol risâlenin şeref - i mutâlâasıyla müşerref oldum.»

Bursalı Tahir ise şunları yazıyor (*Osm*):

«Hazretin âsâr - ı ârifaneleri esâmîsi:

1 — Risaletünnûriyye: Sülûk - i tarîkat ve gavâmız - ı ilm - i hakîkate dâir arabîyyül - ibâre bir telif - i dakîk olup nüshaları İstanbul kütüphanelerinin bazılarında vardır [1].

2 — Hall - i müşkilât: Ekâbir - i mutasavvifeden bazı zevât - ı âliyenin gavâmız - ı tasavvufa âid olan kelîmât ve cümel - i muhakkikanelerinin hallini mübeyyin Arabîyyül - ibâre bir eser - i mu'teberdir. Bazılarının bu esere «Şerh - i akvâl - i Hacı Bayram - ı Velî» diye isim vermeleri noksânî - i teteb - bu'dan münbaistir.

3 — Maddetülhayât: Müntesib buldukları ilm - i tıbbdaki mücerrebât - ı mütenevviyelerinden bâhis Türkçe bir risâle - i tıbbiyedir [2].

Bir de *Makamat - ı Evliyâ* isminde bir eser - i ârifâneleri olduğu *Şakayık - ı nu'maniye* tercemesinde muharrer ise de bu eser hulefâ - yi kirâmîlerinden olup kendilerinden sonra seccade - i irşadlarına kâim olan Seyh Hamza Baba'nındır.»

Menakıbname'de ise *Def - i matâin*, *Telhîs - i def - i mutâin*. *Risale - i zikrullah* adlı eserler de kayıtlıdır ki bunlardan birincisi, isim tasrih edilmeksizin *Şakayık'ta* da gösterilmiştir.

Halis efendi kütüphanesinde de (*Ünv.*) *Risale - i Ak Şemseddin* adıyla tasavvufî Türkçe bir risale mevcuttur.

[1] Meselâ bakınız: Yahya efendi kütüphanesi No. 2408

[2] Tpk. Hz. K. No. 552

Şair *Ecrî*'nin bazı şiirlerini kendi el yazısıyla ihtiva eden bir mecmuada ise (*Bay Osman Ergin'de*) «قال بعض المارقين قدس ارارهم» serlevhalı ve «من رساله شيخ آق شمس لىن»

cümlesiyle başlayan küçük bir eser görülüyor. Ak Şemseddin, bu risalesinde *Feridüddin Attar*, *Mevlânâ*, *Sultan Veled*, *Evhadüddini Kirmânî*, *Seyyid Nimetullah*, *Seyfeddini Baharzî*, *Şeyh Hüseyinî*, *Şeyh Mehmed Şirin* gibi meşhur mutasavvıfların «vahdeti vücud» a dair intihab ettiği beyitlerini bir araya getirmiştir.

Ak Şemseddin hakkında iki menâkıbnâme yazılmıştır. *Emir Hüseyin*'inki matbu, Eyipli müezzîn *Abdurrazzak*'inki gayri matbudur. Fakat her iki menkabe de ekseriyetle *Şakayık*'taki malûmatın biraz tafsil edilmiş şeklini görmekteyiz.

Sadullah, *Fazlullah*, *Emrullah* ve *Yusuf Zeliha* sahibi *Hamdullah Hamdî* gibi oğulları olan Ak Şemseddin'in *Hamza Baba*, *İbrahim Tennurî*, *Mısrıoğlu Abdürrahim* gibi tanınmış halifeleri de vardır.

Eski menbaların hiç birinde Ak Şemseddin'in şiirleri olduğuna dair bir kayda tesadüf edilmiyor. Bay Ahmed Remzi'nin Kayseri'de bulduğu bir mecmuadaki *Şemsi Huda* mahlâslı şiirin Akbıyığ'a aid olduğunu kuvvetle tahmin etmekteyim (*Akbıyık madde sine bakınız*).

Bir çok mutasavvıflar gibi Ak Şemseddin'in de şiirler yazdığı muhakkaktır. Nitekim Bursalı Tahir, Ak Şemseddin'in şiirlerinden örnek olarak şu beytini kaydetmektedir:

Gördüm çü Hak'kın vechini ayn - el - yakın yâ Hû direm
Geh sofi lâdan dem urur ben her dem illâ Hû direm

Bu manzumenin tamamını görmedim.

Topkapı sarayı kütüphanesindeki bir mecmuada onun şöyle bir beytine tesadüf ediliyor (*Rv. K. No. 1973*):

Zühdi kişiye nitsün reddeylese Allahı
Fıskı ne ziyân itsün hayır olsa serencâmı

Bu beyit *Sadî*'nin meşhur manzumesindeki,

زهدت بچهار آید کر راده درگاهى
کفرت چه زیان دارد کر نیک سرانجامى

beytinin tercümesidir.

Ak Şemseddin'in bir çok mecmualarda da kayıtlı olan en meşhur ilâhisi şudur:
Zihî can kim münevverdir bugün nûr - i tecellâdan
Zihî dil kim muattardır hevâ - yi ışk - ı Mevlâdan
Harâbât içre uşşâkı görüb ta'n itme ey zâhid
Ki ol rüsvâ - yi ışk olmuş yanar derd - i dilâradan [1]
Gönül dildâra virenler cihanda kılmadı ârâm
Budur âvâre sergerdan geçer dünyâ vü ukbâdan
Temâşâsın duyan âşık nazar kılmadı ağıyâra
Ki dâim ışk u şevk ister usanmaz ol bu sevdâdan
Cihânun mâverasında kurubdur haymei âşık
Dü âlemden haber bilmez dahi ol Arş - ı a'lâdan
Huda'nın âşığı çokdur veli *Ak Şemsidin* gibi

[1] Yanubdur derd - i Mevlâ'dan: Bay Osman'daki bir mecmua.

Kani bir gerçek [2] âşık kim yanubdur derd - i Mevlâdan [3]

Beyazid kütüphanesi değerli müdürü Bay İsmail Saib, Ak Şemseddin'in *Şemsi* mahlâsiyle de bazı şiirlerini evvelce gördüklerini söylediler.

Bibliyografya: Şky, Aşık Paşazade tarihi, Ak Şemseddin hakkında yazılan iki menkabe, Scl., Osm., Kms. ve Ak Şemseddin'in bazı eserleriyle mecmualar.

Ak Şemseddin'in minyatürü Topkapı sarayı Hazine kütüphanesindeki «2653» numaralı albümden Bay Dr. Süheyl tarafından alınmıştır.

Alâeddin (İbrahim) — İbrahim Alâeddin'e bak.

Alâeddin (Sünbülî) — XVII nci asır mutasavvıflarından olan Alâeddin hakkında *Sicil*'de şu malûmat kayıtlıdır:

«Alâeddin efendi: Hasan Necmeddin efendi sulbünden 1016 (M. 1607) da tevellüd eyledi. 1051 (M. 1641) de Koca Mustafa Paşa tekyesi şeyhi oldu. 1062 (M. 1651) de Hacca azîmet etti. 1091 (M. 1680) re - cebinde fevt oldu. Vâiz, muhaddis, müfessir, âbid idi. Mahdûmu ve halefi Nureddin efendidir.»

Sünbülî Vahyî, vücade getirdiği «Silsilenâme - i Sünbülüyye» adlı manzumesinde Alâeddin için de şu beyti söylüyor:

Nâmdır hazret - i Alâüddin
Fahr - ı âl - i Resûl şeyh - i güzîn

Aynı şair diğer bir manzumesinde de şunları söylemektedir:

Şeyh - i âşir hazret - i Seyyid Alâüddin'dir
Kutb - i ekrem gavs - i a'zam muktedâ - yi etkiyâ
On birinci necl - i pâki Şeyh Nürüddin'dir.
Hüsn - i ahlâkıyle itti rütbesin fevk - al - ulâ

Alâeddin'in şairliğine dair menbalarda hiç bir kayıd yoktur. Fakat bir çok mutasavvıflar gibi onun da ilâhiler yazdığını mecmualardan öğreniyoruz. Bendeki bir mecmuada kayıtlı olan iki şi'ri örnek olarak alıyorum:

— I —

Ben mest - i cânân olmuşum
Cân ü cihandan geçmişim
Hayrân ü giryân olmuşum
Nâm ü nişândan geçmişim

Duyalı aşkın sırrını
Küllî cihandan el yudum
Bulalı aşkın gencini
Deryâ - yi kândan geçmişim
İlm - i Yakînin şu'lesi
Doğalı gönlüm tûruna
Hakkalyakîni bulmuşum
Sûd ü ziyandan geçmişim
Ben *Seyyid Alâeddin*'im
Aşkile âli himmetim
Dünyâ nedir ol dost için
İki cihandan geçmişim [1]

[1] Hüzzam ilâhî: Abdi Dede.

[2] Derdli: =

[3] Yanar ışk - ı dilâradan: =

Bu ilâhî, Bay Osman'daki mecmuaya göre, Kazzaz Emir tarafından «İsfahan» makamında bestelenmiştir.

— II —

Dedim dosta göster yüzün
Sebeb nedir iyân olmaz
Dedi perdelidir gözün
Hak iyandır nihân olmaz

Dedim sana muntazırım
Dedi ben dahi nâzırım
Her kande baksan hâzırım
Bana belli mekân olmaz

Dedim âlemlerin şâhı
Dedi benim pâdişâhı
Cümle mahlûkun ilâhı
Senden ulu sultân olmaz

Dedim birliğine her an
Getürdüm sıdk ile îman
Dedi ben de kıldım ihsan
Sana böyle dermân olmaz

Dedim râhına gitmeyen
Dedim emrini tutmayan
Dedi rızâmı gütmeyen
Yarın ehl - i cinân olmaz

Dedim *Alâeddin*
Baştan ayağa pür zıyâ
Dedi sen olma bîhayâ
Hayâsızda îmân olmaz [1]

Alâyî — (840 - 1436) da yazılan *Mecmuatün - nezair*'de (914 - 1509) de yazılan *Camiunnezair*'de Edirneli Nazmi'nin *Mecmaunnezair*'inde ve daha bir takım mecmualarda «*Âlâyî*» mahlâslı bazı şiirlere tesadüf ediliyor. Bu şairin Tezkirelerde bahsedilmeyişine bakılırsa XV inci asırda yaşamış ve bilâhire unutulmuş olduğu söylenilebilir.

İki manzumesini nakletmekle iktifa ediyorum:

— I —

Ey alâmet dileyen aşka nişânile bile
Hâsılımdır hafakan uş yere kanile bile
Bana bir tatlu kelâm itmedüğünden o habîb
Mevc ırur göz yaşı deryâ gibi kanile bile
Râstî reşk iderim her keş ü kûteh nazarın
Salımışın görüb ol serv - i revân ile bile
Benden ol gül ruhi men' idene ey Hak dilerim
Ömri bâğın yıl ala berg - i hazân ile bile
Âlem içinde *Alâyî* sana olmuşdur esîr
Akl ü hûşun virüb ey şeh dil ü cânile bile

Cmnz.

— II —

Gülsitân - ı dilküşâdür vech - i handânın senin
Serv - i nâz - ı râstdur kadd - i hirâmânın senin
Âb - ı Hayvandan dahi şirin gelür dil Hızr'ını

[1] Bu ilâhî «Arak» makamında Yeniköy'lü Hasan tarafından bestelenmiştir.

Canfezâlıkda beyân - ı şekker efsânın senin
Hûriyâ gülberg - i zîbâ ârızın kevser lebin
Bülbül - i cennet zebân - ı hûb elhânın senin
Yaraşur seyrangehin olursa her geh sebzezâr
Hoşdürür tâvûsdan zirâ ki cevânın senin
Bâtıl oldu hüsn ü nâz ü işvesi dilberlerin
Olahı ol mihr - i âlemsûz devrânın senin
Bana senden dâim eksik olmasun kahr u belâ
Müstehakkım günki çokdur Lûtf u ihsânın senin
Bu *Alâ'yı* katl bilsem ki neden düşvâr olur
Âşık öldürmekdürür hod kâr - ı âsânın senin

Mcnz.

Allahî (Bey) — XVI nci asır şairlerinden Allahî hakkında *Âşık Çelebi* şu malûmatı veriyor:

Allâhî Beğ kadîm hanvâdelerdendir. Ve Kür - distan beğleri içinde melikzâdelerdendir. Ol zaman ki cihan padişahları içinde sâhib tâcların serâmedi ve taht nişinlerin sâhib sadrı merhum Sultan Selim idi. Ve ol pâdişâh - ı mihrîbân şân ve kahraman nişânın cemâl ü celâlerinden beğler ümîd vâr ve pür bîm idi. Mezkûr Allâhî Bey pâdişâhın hüsn - i nevâzişiyle hayli zaman beğler içinde yegâne ve nat' - ı riâyette ferzâne idi. Âkıbet leclâc ve beydak - ı fitne sürüp şâh yolunda ferzin gibi kecrevdir deyu isbât eyledi. Sonra bir mansûbe ile hâne - i ecelde şehmât eyledi. Ol şâh Ali sıfat tîğ - ı Zülfekar âsâsıyla Haleb'de Allahî Beğ'i iki biçti. Sâki - i devr ana dahi dostgâmiyle sunarken devir dönüp sonra kanın mey gibi içti. Matla':
Yârdîb canlar birürmin bir belâ - yi cân üçün
Bâde dib kanlar yutarmin bir piyâle kan üçün

Hasan Çelebi Tezkiresinde de şairden kısaca bahsedilmektedir. Yalnız bu eserde, *İlâhî* olarak kayıtlıdır.

Bibliyografya: Aşk. Hsn.

Ali (Âşık) — XVII nci asırda yaşadığını kuvvetle tahmin ettiğim Ali'nin bugün elimizde hece ve aruzla yazılmış bazı manzumeleri mevcuttur. Bu şiirler arasında heceyle yazılmış bir müstezad da görülmüyor (*No. 1*). Aynı asır saz şairlerinden *Âşık*'ın bir manzumesi tarzında yazılan bu türkü XVII nci asırda yazılan bendeki bir mecmua ile Millet kütüphanesindeki bir mecmuada kayıtlıdır (*Alm. K. Mz. No. 757*).

Ali'nin bazı manzumelerine besteler yapıldığını da gene mecmualardan öğrenmekteyiz. Millet Kütüphanesindeki bir mecmuada (*Alm. K. Mz. No. 699*), bir divanının İsfahan makamında şarkı olduğu kayıtlıdır (*No. 2*).

XVII nci asır sazşairlerinden Ali'ye aid olduğunu kuvvetle tahmin ettiğim bu iki şiiri nakletmekle iktifa ediyorum:

— I —

— Türkü —

Kara gözlü yârdan murat alınmaz
Cana cevri çoktur tarif olunmaz

İçsem elinden
Emsem lebinden
Koçsam belinden
Yâr gül yüzlüdür

İştıyakı sineciğim yakıyor
Âhü figanım göklere çıkıyor

İki elimde taş
Sinemde ataş
Didelerim yaş
Pınarım gözlüdür

Zârım, işiden der ki yazıktır
Gariplik çekmişim bağırim eziktir

Havadan inmez
Koluma konmaz
Halimden bilmez
Acı sözlüdür

Der ki *Ali* kimse bilmez halimden
Kime dâdeyin kanlı zalimden

Geceler ayaz
Giydiği beyaz
Dudaklar kiraz
Âhu gözlüdür

— II —

— Divan —

Tek dururken bir saçı Leylâya düştü gönlümüz
Sanma kim Mecnûn olup sahrâya düştü gönlümüz
İttihârım ol melek sîmâyâ düştü gönlümüz
Ömrü çok olsun efendimde hakikat var imiş

Bir hayâl eyle o şâh - ı mülk - i istiğnâyı sen
Kullarından niçe bin uşşâk - ı zârı var iken
Kâmuvâb oldum zamân - ı devlet - i hüsnünde ben
Ömrü çok olsun efendimde hakikat var imiş.

Sahr - i İstanbul içinde gerçi çoktur mâhrû
Her görenler sevdiğim hakkında derler yâr - ı hû
Dâimâ vird - i zebânımdır *Ali* dünyâda bu
Ömrü çok olsun efendimde hakikat var imiş

Ali (Âşık) — XVIII inci asırda yaşadığını kuvvetle tahmin ettiğim *Âşık Ali*'nin muhtelif mecmualarda bazı şiirlerine tesadüf ediliyor. Kitabımıza örnek olarak aldığımız 2 ve 3 numaralı şiirler, Millet kütüphanesindeki bir mecmuadan alınmıştır (*Mlt. Alm. K. Mz. Mc. No. 757*). Diğer bir şiir ise bendeki bir mecmuada kayıtlıdır. Bay Namdar Rahmi deBursa kütüphanesindeki bir mecmuadan bu şaire aid bazı parçaları tesbit etmiştir. Bütün bu manzumlerin XVIII nci asır mahsulu olduğunu kuvvetli bir ihtimalle söyleyebiliriz.

— I —

Bülbül gibi zâr eyleme
Gönül sabr eyle sabr eyle
Âh edüp ezkâr eyleme
Gönül sabr eyle sabr eyle

İnşaallah böyle kalmaz
Hak kuluna cefâ kılmaz
Sanki akşam sabah olmaz
Gönül sabr eyle sabr eyle

Kalmadı sabre karârım
Mecnûnum Leylâm ararım
Kismet olursa sararım
Gönül sabr eyle sabr eyle

Âşık Ali kılar zârı
Figandır bülbülün kârı
Gam yeme buluruz yârı
Gönül sabr eyle sabr eyle

— II —

Karşımda salınan ey servi kamet
Beni kendin öldür cellâda verme
Kaşların karadır çeşmin kıyâmet
Beni kendin öldür cellâda verme

Sabahtan salınan ey servi nâzım
Niçin söylemezsin ey şirin sözlüm
Üsküfün eğdirmiş mestane gözlüm
Beni kendin öldür cellâda verme

Söylerim seni sultan seni gözler
Gönül seni gözler can seni gözler
Damarın içinde kan seni gözler
Beni kendin öldür cellâda verme

ÂŞIK ALI'nin arttı derdi belâsı
Zalim rehmeylemez Hak'tan bulası
Aldı beni gözlerinin elâsı
Beni kendin öldür cellâda verme

— III —

Güzel reftâra gel tâvus misâli
Güzeller karşında imtihân olsun
Beyaz fes üzre hunkârî sarık sar
Telleri zülfünden bir nişân olsun

Gezdikçe yazsun evsâfını kalem
Gören melek disün dimesün âdem
Maşaallah disün gördükte âlem
Hak saklasun nazardan aman olsun

Gül penbe velek başları pesend
Kuşan miyânına tavk - ı kemerbend
Gümüş bâzuya tak cevâhir pazend
Cevherinde mühr - i Süleyman olsun

Mücevher saat tak incili cüzdan
Kanarya şallısı bir a'lâ fistan
Bıçak başı kabza köstek sırmadan
Harcı sırma düğmesi mercan olsun

Bir mercan tesbih pulları cevhere
Sırtına samur kürk boyuna göre
Yaraşur bunlar bir mâi şalvara
Bu şeyler sana hep armağan olsun

.....
Eğer yâr olmazsan *Âşık Ali'ye*
Bu şeyler sana zehir yılan olsun

Ali (Âşık) — XVIII inci asır sazşairlerinden Ali'nin hayatı hakkında hiç bir malûmata sahip değilim. Yalnız (1126 - 1714) de öldürülen *Osmanoğlu Nasuh Paşa* hakkında yazdığı bir destan sayesinde onun yaşadığı devri tayin etmek imkânını bulabildik. Bendeki bir mecmuada kayıtlı olan bu şiiri aynen naklediyorum:

— I —

— Osman oğlu Nasuh Paşa destanı —

Dört tarafa ferman gitti kaskına
Başının çaresin gör Osman oğlu
Dört vezir tayin olunmuş üstüne
Kırk bin asker ile bil Osman oğlu

Aşkar atın yorgun cenge varılmaz
Hattı hümayuna karşı durulmaz
Hasımların galip dava görülmez
Mahşerde mürafaa ol Osmanoğlu

Cok şükür huccaca vermiş hidayet
Bunca yıllar vardı geldi selâmet
Sancağı resule yüz sürdü gayet
Akranın bulmasun al Osmanoğlu

Müsehbar eylemiş Sam'ın cöllerin
Hos selâmet ettin Mekke yolların
Seni ister şimdi Avdın illerin
Sılai rahmeyle gel Osmanoğlu

Neylesin yalnız bir Nasuh Paşa
Âlem şanı inkâr olunmaz başa
Nâmü şanı inkâr olunmaz haşâ
Döğüşe döğüşe öl Osmanoğlu

Der ki *Alî'm* sana hezar aferin
Cenneti âlâda ucaktır verin
Bin yüz virni altıda kesildi serin
Yafa cöllerinde kaldı Osmanoğlu

Ali (Âşık, Çankırlı) — 1301 - 1885 te Çankırı'nın Sabanözü nahivesine merbut Özbek adındaki Alevî kövünde doğdu. Babası Hasan Cavuş oğullarından *Ali Ağa*'dır. Sürlerinde Sefil Ali mahlâsını kullanan Ali, okur vazar olmamakla beraber zeki bir adamdır. Umumî harpte askerlikten kaçmış, bir mağarada saklanmış; fakat Millî mücadeleye seve seve

iştirâk eylemiştir. Son büyük zaferi terennüm eden bir destanı da vardır. Hicivde de muvaffakiyet gösteren Âşık, Ali'nin «Uyuz destanı» muhitinde meşhur olmuştur.

Şair'in hayatı hakkında malûmat veren Ahmed Talât Onay diyor ki (*Çankırı şairleri S. 92 - 94*):

«Âşık Ali'nin kuvvetli bir hafızası vardır. Kendi şiirlerini, başkalarının eserlerini okurken asla tevakkuf etmez. Kollarını çaprazlar, dirseklerini dizlerine dayar, gözlerini bir noktaya diker ve mütemâdiyen okur. Şahsına mahsus görüşleri, sezişleri basit ve fakat zarif teşbihleri vardır. Lisanında sarf, nahiv hataları bulunur. Fakat bunlar hep kafiye zaruretinden ileri gelmiştir. Ali çelimsiz, zayıf vücutlu, fakat âteşin zekâlı bir delikanlıdır. Anadan doğma bir kızılbaş olduğu halde mezhep telâkkilerine yabancılık göstermektedir.»

Âşık Ali'nin bir parçasını naklediyorum:

— Güzelleme —

Su vahdette gönül dostun arzular
Dostlar hayâliniz gitmez gönülden
Himmat edin biz varalım gaziler
Dostlar hayâliniz gitmez gönülden

Arzulayıp ben dostuma varayım
Gül yüzlü dost cemâlini göreyim
Bir vechile murâdına ereyim
Dostlar hayâliniz gitmez gönülden

Aştım geldim karlı dağın ardını
Çeken bilir ayrılığın derdini
Pek severim aziz dostun merdini
Dostlar hayâliniz gitmez gönülden

Aşkın kitabından okur yazarım
Bir hüsnü güzelde kaldı nazarım
Şimdi geldim dost ellerin gezerim
Dostlar hayâliniz gitmez gönülden

Kolda gezdirirler şahin baz imiş
Gecti ömrüm göremedim tez imiş
Dostlara kavuşmak bahar yaz imiş
Dostlar hayâliniz gitmez gönülden

Soyunursan dostlar yoluna soyun
Pek zordur çekemem feleğin yayın
Cok şükür ki gördük dostların köyün
Dostlar hayâliniz gitmez gönülden

Sefil Ali kadim ikrar vireli
Elestü'den bu ikrâra duralı
Memnûn olduk cemâliniz görelî
Dostlar hayâliniz gitmez gönülden

Bibliyografya: Ahmed Talât Çankırı Şairleri, Halk şiirlerinin şekil ve nev'i.

Ali A'ver (Sazsairi) — Millet kütüphanesindeki bir mecmuada «Elhâc Ali A'ver» başlıklı hece vez-

niyle yazılmış bir manzume kayıtlıdır. Bir çok yeri müstehcen olan bu şiirin bir bendini naklediyorum:

Didim yüzün şems ü kamer
Şâhım meleksin ya beşer
Didi pek eşeksin meğer
Şeftali olmaz parasız

Bibliyografya: Mlt. Alm. K. Mz. Mc. No. 738.

Ali (Benli) — XVII nci asır saz şairlerinden Benli Ali hakkında *Prof. Bay Fuad Köprülü* şu malûmatı vermektedir:

«Benli Ali, (1075 - 1664) te Fransızların firarlarıyla neticelenen bir hücumlarını (*Faure - Biguet, Histoire de l'Afrique Septentrionale, p. 361*) aruz ile yazdığı bir manzume vasıtasıyla tasvir etmiş olduğundan, işte bu suretle zamanını - takribî bir surette anlıyabiliyoruz. Her halde Benli Ali, (1050-1100) seneleri arasında Cezayer'de yaşayan yeniçeri âşık-larından biridir; «Âşık Ömerler, Cevherîler» gibi, yalnız heca ile değil aruz ile de yazan bu saz şairinin elimizde bir iki «deyiş» i vardır ki, Cezayer kahra-manlarının medhine ve ocağın Osmanlı imparatorluğuna merbutiyetine âiddir.

Pâdişâhım Cezayer'in
Zavyesidir hem Resûlün
Coşar derya eser bâda
Sedd - i İslâmdır bir adı
Allah olsun kil ü kalın
Cezayer yedi kıralın
Cezayer'in kahramanı
Severler âl - i Osman'ı
Mekânıdır gerçek erin
Benli Ali şehidlerin

Bâg - ı cennet durağıdır
Hak yoluna virür serin
Hacı Bektaş kaçağıdır
Kâfire virmez amanı
Dâim başı nacağıdır
Lûtfi çoktur bîzevâlin
Akdeniz'in bucağıdır
Kılıç ile arar yadı
Gerçek erler otağıdır
Yarar arslan yatağıdır

Aynı şaire aid şu ikinci deyiş, bütün safveti ve tabiîliği ile beraber, şairimizin, bütün o devir Yeniçeri sazşairleri gibi, klâsik lisan ve edebiyat ve biraz sofilik tesiri altında kalmış olduğunu da bize anlatıyor:

Cezayer Hak Taâlâ'nın
Kıl duânı padişâhım
Ser alur ser deyişürüz
Sebilullah döğüşürüz
Direk direk âsümana
Mevlâ'dur alup virdiren
Serkeşâna ser eğdiren
Zavyem dimiş Resûlullah
Benli Ali'nin bihamdillâh

Yanar nûnı çerağıdır
Sanma menzil ırağıdır
Döge döge yiğüşürüz
Şehid gazi kurağıdır
Çıkan Yezid ferağıdır
Âhı göklere irdiren
Gerçek erler yarağıdır
Gelen gelsün sebilullah
Künc - i vahdet durağıdır

Benli Ali'nin deyişlerinde, Cezayer'in Osmanlı imparatorluğuna merbutiyeti kuvvetle görülüyor.»

Ali Emîrî'nin kendi el yazısıyla mevcut olan bir mecmuada (*Mlt. Alm. K. Mz. No. 789*) *Benli Ali'nin* bu iki şiirinden başka şöyle bir manzumesi de kayıtlıdır:

Pâdişâhım yer yüzünde
Kerâmet vardır özünde
Sevdiğiyçün Çiharyâr'ı
Adûsına yâdigârı
Müheyyâdır anın küsti
Din uğrundadırür kasdı
Kahramanneşrürür resmi
Ol Hudâ'nın bin bir ismi
Söylenirsin dillerinde
Yedi kıral illerinde
Benli Ali'm ider âhı
Din şerîat pâdişâhı

Şecâat sahibi erdir
Yüzi aydın münevverdir
Muinidir gani Bârî
Destinde tîr ü teberdir
Yed - iklîme irer desti
Yetişmiş bir ulu serdir
Zelil olsun dâim hasm
Pâdişahlara ezberdir
Zahmın işler bellerinde
Darbın tüyleri ürperdir
Severiz ulu Allah'ı
Yerde gökte mu'teberdir

Ali Emîrî bu şiirlerin sonuna şöyle bir haşiye ilâve etmiştir:

«Mezkûr Benli Ali 1075 te Fransızların Ceza - yer'e bahren tecâvüz ve mağlûbiyetiyle firarlarını «Feth - i cemîl» deye bir manzûme ile tasvir ediyor. Şu kadar var ki manzûme vezn - i arûzî üzeredir. Bundan anlaşılıyor ki şâir 1050 ile 1100 arasında yaşayan bir zattır.»

Bibliyografya: *Fuad Köprülü:* J. Deny: On sekizinci asır sonunda Cezayer Türk yeniçerilerinin türkûleri: *Türkiyat mecmuası* C. 2. S. 215-218, Ali Emiri: *Mecmua*

Ali Bey (İdrisi Muhtefi) — İdrisi Muhtefi'ye bak.

Ali Bey (Şiri) — Şiri'ye bak.

Ali (Bursalı, sazşairi) — XIX uncu asrın ilk nısfında yaşayan sazşairlerindendir. (1219 - 1804) de ölen Cezar Ahmed Paşa'ya aid bir destanı bendeki mecmualardan birinde kayıtlı olan Bursalı Ali'nin hayatı hakkında hiç bir malûmata rastlamadım.

Manzumeyi aynen naklediyorum:

— I —

— Cezzar Ahmet Paşa destanı —

Evvel salı günü meşveret oldu
Çaharşenbe günü döğüş kuruldu
Arslan gibi taburlara sarıldı
Vurun keleşlerin der Ahmed Paşa

Şevketli Hünkârım edersin nazar
Dünya düşman olsa eylemem hazer
Yedi hacım vardır mahlâsım Cezzar
Vezirler içinde zor Ahmed Paşa

Yetmiş bin dal kılıç eylemiş hazır
Açılmış cennetler bize muntazır
İmdade yetişir hazreti Hızır
Vurun koğlarını der Ahmed Paşa

Altmış beş gün gece gündüz savaştı
Geldi kâfir din islâma karıştı
Melekler çağrışıp imdat iriştı
Döğün hem dövüşün der Ahmed Paşa

Topun sedasından doldu felekler
Havfa düşüp bahre kaçtı semekler
Elvan elvan yaptırdığım çelenkler
Size müstehakdır der Ahmed Paşa

Cennetler kapısı bugün açıldı
Şehitlere türlü hulle biçildi
Önünce Yeniçeriler seçildi
Bu gayret günüdür der Ahmed Paşa

Kılıcın darbından kan ağlar Frenk
Ömründe görmemiş böyle bir ahenk
Cezzar der söylensin ettiğimiz cenk
Bilmeyenler duysun der Ahmed Paşa

Cümle din adûsu olunca deli
Şüphemiz kalmadı velisin veli
Cezzar'ı medheder *Bursalı Ali*
Vezirler içinde koç Ahmed Paşa

Ali Canib (Yöntem) — 1303 - 1886 haziran ortalarında salı günü Üsküdar'da Sultantepe'sinde doğdu. Babası, mülga Evkaf nezareti cihat kalemi hulefasından Halil Saib Bey'dir. Bu zat (1318 - 1902) de Selâniğ'e nefyedilmiş ve (1326-1910) teşrinievvelinde orada vefat etmiştir. Onun babası Ahmed Canib efendi'dir. Şairin esas itibariyle Kanlıcalı olan ecdadından bir çoğu Evkaf nezareti memurlarındandır. Valdesi Hafiza Nuriye Hanım, Anapa müftisi İslâm efendi'nin kızıdır. Şeyh Şamil vak'asından sonra bir gökları gibi İslâm efendi de Anadolu'ya gelmiştir.

Ali Canib, ilk tahsilini Üsküdar Gülfem Hatun mektebinde, sonra Toptaşı askerî rüşdiyesinde yaptı. Rüştiyeyi ikmal edince Selâmsız'daki Fransız mektebine iki sene devam etti. Bilâhire babası Selâniğ'e nefyedilince ora mülkiye idadisine girdi. Son sınıfta iken müsabaka ile Hukuka talebe alınmakta olduğunu işidince İstanbul'a geldi. Ve müsabakayı kazanarak bu mektebe kaydedildi. Fakat ilk seneyi müteakıb babasının bulunduğu Selâniğ'e dönmeğe mecbur oldu. Orada Hukuk mektebi açılınca yeniden devam başladı. Son sınıfa kadar takib etti. Fakat Balkan harbinin başlaması üzerine mezuniyet sınıfı imtihanlarından bir kısmına girmeksizin İstanbul'a geldi. Tekrar mektebe devam edemezdi. Tasdiknamesini aldı. (1328 - 1911) sonunda yedi sekiz ay kadar hayatını muharrirlikle temin etti. Zaten Selânik'te de bir taraftan Hukuka devam ediyor, diğer taraftan İttihadü terakki mektebinde, Ziraat mektebi âlisinde, Romanya mektebinde ders okutuyordu. (1326 - 1910) da Emrullah efendi'nin Maarif nazırlığı zamanında ilk tesis edilen sultaniler için açılan edebiyat muallimliği müsabaka imtihanını kazanmış ve o zaman Selânik'ten ayrılamayacağından nezaretçe teklif edilen Trabzon ve müteakiben İzmir sultanileri edebiyat muallimliğini reddetmişti. (1329 - 1912) de bu imtihandan istifade ederek teklif edilen Çanak-kale sultanisi edebiyat ve felsefe muallimliğini kabul etti. (1330-1913) de Gelenbevi [1] sultanisi edebiyat ve felsefe muallimliğine nakledildi. (1331-1914) de Darümuallimini âliye edebiyat muallimliğine terfi etti. (1334 - 1917) (1335 - 1918) yılları arasında

[1] Bazı eserlerde Şairin Gelibolu'da hocalık ettiği kayıtlı ise de bu «Gelenbevi» nin yanlış okunmasından huluselen bir yanlışlıktır.

Darülfünunda teşekkül eden ve lise kitaplarını ihzara memur edilen komisyonda azalık etti. (1337-1920) yazında Milli hükûmete iltihak ederek önce Trabzon sultanisi müdürlüğüne, oradan terfian (1338 - 1921) de Gireson maarif müdürlüğüne ve (1339 - 1922) de Maarif müfettişi umumîliğine geçti. (1340-1923) te kendi arzusuyla tekrar muallimliğe döndü ve Erkek muallim mektebi ile Kabataş lisesinde ede-

1911 de Ali Canib

biyat okuttu. Bir aralık kütüphaneleri tasnif maksadiyle vekâletçe tesis edilen komisyonun reisliğini yaptı. Bu iş tahsisat fikdanından dolayı komisyonun lâğvına kadar devam etti. Bir yıl kadar Darülfünun Edebiyat fakültesinde Yahya Kemal'den inhilâl eden dersi vekâleten ifaya memur edildi. Yine bu müddet esnasında mülga Tarih encümeni azalığına seçildi. 1927 de tekrar Maarif vekâleti umum müfettişliğine geçti. 1934 te Ordu meb'usluğuna ve aynı yıl içinde Türk dili tedkik cemiyeti merkez heyeti azalığına seçildi.

Ali Canib çok küçükken şiir yazmağa başladı. İlk defa *Muallim Naci*'yi okumuştur. Sonra eski edebiyat üzerinde çalıştı. Hattâ bu sıralarda gazeller bile yazdı. Daha sonraları Edebiyatı cedide mensuplarını örnek ittihaz ederek manzumeler kaleme aldı.

Ali Canib'in ilk şiirlerini Selânik'te çıkan *Bahçe* ve *Kadın* mecmualarında görüyoruz. Bu şiirler, he-nüz mübtedî bir heveskârın vücade getirdiği taklidî parçalardı. Onun bilhassa 1908 inkılâbından sonra yazdığı eserler, daha olgunlaşmış ve daha özlü bir mahiyet almıştı. Şair hütün heyecaniyle ve bir san'at

kâr olmak gayretiyle çalışıyordu. İstanbul'da çıkan bazı mecmualara da yazı gönderiyordu.

Ethem Hidayet Yörük «Behlül Mübin» müsteşarıyla neşrettiği edebî bir musahabede Ali Canib için de şunları söylemişti (*Servetifünun* No. 964, 1325 - 1909):

«Ali Canib: Bilhassa son yazılarında isbat etti ki bütün gençler içinde ikinci bir *Fikret* olacaktır. Onun gibi metin ve selis bir şair.. Neşredilen parçaları sırasıyla takib edilecek olursa birbirinden güzel olduğu anlaşılır. Zaten Ali Canib te bir hâssa - i garibe var: O bazan *Enis Avni* gibi sâde ve sükkûndar bir şairdir. Fakat bazan birden yükselir; o kadar ki okuduğunuz parçanın böyle bir gencin eseri olduğunda şüphelenirsiniz. Meselâ ekseri âsârına nazaran *Âşiyân*'da intişâr eden iki parçası «Serâir - i hüsn ü şîrin» ve «Mumum için» i ne kadar ulvîdir. Ali Canib de san'at perestî gittikçe kesb - i şiddet ediyor. Ve bunun için onu Parnasiyenler cümlesine idhâl etmek istiyorlar. Fakat o *Coppée* ile *Fikret*'in biraz da *Verhart* ile *Cenab*'ın öz bir evlâdıdır, denebilir.»

(1325 - 1909) da Fecriâtî kâtibi umumîsi *Müfid Ratip* imzasıyla bu teşekküle davet edici bir tezkere aldı. Ve o da derhal bu zümreye dahil oldu. Fakat ekseriyetle Fecriâtîcilerin edebî temayüllerinden uzak bulunuyordu. Hattâ 26 mart 1326 (M. 1910) tarihli ve 988 numaralı *Servetifünun*'da neşrettiği bir makale ile bu gençlerin mütemadî çalışmalarını icab ettiğini ve henüz san'atta çok geri olduklarını söylemiş; bunların *Timsali aşk*, *Ruhu bîkayd* gibi vücude getirdikleri eserlerde de büyük bir fevkalâdelik bulunmadığını söylemekten çekinmemişti. Mecmua, Selânikten gönderilen bu makaleyi dercetmekle beraber bu fikirlere iştirak etmediğini şöyle bir notla bildirmişti:

«Bu makalenin neşri münasebetiyle tekrar îzah ve beyân ederiz ki Fecriâtî âzası efkâr - ı edebiyesinde hür ve müstakildir ve hiç kimsenin kanaat - ı hususiyesi encümenin şahsiyet - i mâneviyesine tercüman olmak mâhiyet - i şâmilesini hâiz değildir.»

İlk edebî terbiyeyi *Naci*'den alan Ali Canib'in nazım lisanında yenilik namına yapılan yanlışlıkları tervic etmeyeceği pek tabii idi. Şair bana verdiği bir varakada diyor ki:

«Bana sade Türkçe ve millî edebiyat zevkini ilk aşlayan Muallim Naci'dir. Nesir ve nazmındaki vuzuh, fikirlerindeki mahallilik, zayıf fransızcasıyla çok muvaffak tercüme yapmasına rağmen alaf - rangalıktan içtinabı, aynı zamanda teceddüd perverliği, konuşma dilinin icabatına göre nazım lisanının tashihine tarafdarlığı, Muallim Naci'yi bana ilk edebiyat muallimi yapmıştır. Ve bütün bu fikirlerim oradan vürümüştür. İvi veya fena bütün manzumele - rimde söylenen nazım kusursuzluğunu; zihafan, imaleden âzade oluşunu ben Muallim Naci'ye med - yunum.»

(1326 - 1910) yılı içinde Selânik'te iki genç *Hâmid* ve *Hüsni*, *Hüsün ve şîr* adlı küçük bir mecmua çıkarıyorlardı. Ali Canib, onların ağabeyi va - ziyetinde idi. Müracaatları üzerine bu mecmuada baş makaleler yazıyor, şiirler neşrediyordu. Sırf ede -

bî olan bu mecmuaya biraz da fikir ve felsefe çeşnisi verilmek gayesiyle adı değiştirildi ve *Genç kalemler* denildi. Bu mecmua elde mevcut olan meşhur «Genç kalemler» değildir.

Aynı senenin sonlarında o zaman sadece *Diyarı - bekir*'li *Ziya Bey* denilen *Ziya Gök Alp*, «İttihadü terakkî merkezi umumîsi» azalığına seçilmiş, Selâ - niğ'e gelmişti. Eden tiyatrosunda bir piyes temsil ediliyordu. Ziya Bey'le Ali Canib de seyirciler ara - sında idiler. Merkezi umumî başkâtibi *Nesimi Sârim*, Ali Canib'in yanına gelerek «Ziya Bey, şurada bir locada bulunuyor; seninle görüşmek arzusundadır. O mu senin yanına gelsin, sen mi onun yanına gi - dersin» diyor. Ali Canib'in muvafakati üzerine Ziya Bey'in yanına gidiyorlar. Karanlık bir loca içerisinde Ziya Bey, Ali Canib'e elini uzatıyor, safa geldiniz diyor. Fakat epey bir müddet hiç bir şey söylemiyor. Ali Canib, nâdim ve mahcub oluyor. Ziya Bey bunu anlayarak yavaş yavaş açılıyor. «Genç kalemler'de şiirlerinizi ve yazılarınızı okuyorum. Benim de edebiyat ve felsefeye merakım var. Görüşelim» diyor. Bundan sonra hemen her zaman evce de komşusu o - lan Ziya Bey'le buluşuyorlar.

Ali Canib, gene bu sıralarda *Ömer Seyfeddin* ile de tanıştı. *Perviz* imzasıyla yazılan bir yazıyı Ali Canib, muharririni bilmediği halde, bir makalesin - de büyük bir takdir ile karşılıyor. Bunun üzerine *Ömer Seyfeddin*, o yazı benimdir deyerek Ali Canib'e bir mektup gönderiyor. İşte böyle bir tesadüf, ona *Ömer Seyfeddin*'i de kazandırmıştır.

Bir gün *Ömer Seyfeddin*'den şöyle bir mektup alıyor (*Canib Yöntem: Ömer Seyfeddin Hayatı ve eserleri* S. 10):

«Cevabınızı almadan işte ben yazıyorum. Size bir teklifim var. Kanaatlarınıza pek yakın olduğu için hemen kabul edeceksiniz sanırım. Bakınız ne; biraz îzah edeyim: Edebiyattan nefret ettiğimi, ve bu nefretimin iğrenç tiksindirici bir nefret olduğunu yaz - mıştım. Bu nefretim edebiyata olmaktan ziyade li - sanadır. biz'im lisanımız, her zaman düşündüğümüz gibi, berbat, perişan, fenne, mantika muhalif bir lisandır. Garip edebiyatlarını biraz tanıyan mümkün değil bu nefretten kurtulamaz. Zaman ve vâkıfane bir sa'y tasfiye eder. Ben işte edebiyattan vazgeçtik - ten sonra tetebbu edeceğim fenlere, ilimlere çalışır - ken bu tasfiyeye de yardım edeceğim.. «...«ve»...» gibi nura, hakikate muhtağ Türkleri Asya'nın karan - lıkları na götürmeğe çalışacağım. Sa'yimin esasını teş - kil edecek noktalar pek basit: Arapça, farsça terkip - lerin hiç lüzumu yoktur. Bunlar ancak süs içindir. Kimin gösterecek, teshir edecek fikri yoksa onları çok kullanmıştır. Eğer o terkipler terk olunursa tas - fiyede büyük bir adım atılmış olmaz mı... Bunu yalnızca başaramam geliniz Canib Bey. edebiyatta, lisanda bir ihtilâl vücude getirelim. Ah büyük fikir sa'yü sebat ister...»

Ali Canib bu mektubu bir gece Beyazkule bah - cesinde Ziya Bey'e okuyor. O da bu fikirleri fevkalâ - de ehemmiyetli buluyor ve birlikte çalışılmı divor. İki gün sonra Ali Canib, zaten mensub olduğu «İtti -

hadü terakki merkezi umumîsi» nden şöyle bir mektup ve bir kararname alıyor:

Osmanlı İttihadü terakki cemiyeti
Merkez - i umumîsi
Aded 103

Talebe - i hâriciye encümeni kâtib - i umumîsi
Ali Canib Bey kardeşimize

Muhterem kardeşimiz

Talebe - i hâriciye encümeni hakkında itâ olunan karar sûreti leffen gönderildi. Encümenin cem'iyle muâmelâta ibtidâr olunması recâ ve Genç kalemler mecmuası sermuharrirliği ile encümen - i mezkûr kâtib - i umûmîlik vazîfesinin ifâsı için zâ - t - 1 birâderîlerine şehriye on lira tahsîs kılındığı beyan olunur aziz kardeşimiz.

12 Mart 327

Merkez - i umumî mühürü

Karar

Avrupa'nın mahall - i muhtelifesinde müteşekkil talebe cemiyetleriyle bil - muhâbere buradaki ef - kâr - 1 selime cereyanlarından onları haberdâr etmek ve oradaki cemiyetlerde talebenin ne gibi şeylere muhtâç olduğunu anlayarak merkez - i umûmîye bildirmek ve Avrupa'ya talebe göndermek için teşeb - bûsâta bulunarak teshîlât - 1 lâzîma ifâsına vesâtet eylemek ve Avrupa'da muhtâc - 1 muâvenet olan talebeye mikdâr - 1 kâfi muâvenet - i maddiyenin ifâsı esbâbına delâlet eylemek üzere Dr. Nâzım, Ali Canib, Kâzım Nâmi, Talât, Hüseyin Hüsnü ve Hamid Beylerden bir talebe - i hâriciye encümeni teşkiline ve Ali Canib Bey'in Genç kalemler mecmuası sermuharrirliği vazîfesine zamîmeten bu encümenin kâ - tib - i umûmîlik vazîfesine ta'yînine karar verildi.

İşte bundan sonradır ki elde mevcut ve meşhur olan *Genç kalemler* - ikinci cild kaydıyla - intişara başlamıştı. İlk sayısında «*Edebî inkilâlar*» başlıklı bir yazı neşreden Ali Canib bilhassa şunları söyle - mektedir (*Genç kalemler* No. 1. 29 Mart 1327):

«Her zaman hayatta iki zıd ruh vardır, eski - lik, yenilik; Bunu şöyle de anlatabiliriz: An'ane, terakkî... Bu iki ruhun mutlaka evvelki harab olmağa, ölmeğe mahkûm hattâ müstahaktır; çünkü o nazar - larını maziye dikmiştir, terakki istemez. Küçük bir tereddüt eseri zavallıyı çıldırtır. Halbuki mazi niha - yet bir seraptır; yalnız onun ihtîşamiyle sermest olanlar, şüphesiz ki «o» ndan, o seraptan ibaret kalır - lar; o serab ise bir hiçtir...»

Merkezi umumî
Mühürü

Genç kalemler ile «Yeni lisan» mücadelesi işte bu suretle kurulmuş oluyordu. Ömer Seyfeddin, Ali Canib için yazdığı bir yazıda yeni lisan esaslarını şu suretle göstermektedir (*Nevsali millî* 1330):

«I — Arapça, acemce terkip ve cemi kaideleri kullanılmayacak (İstîlâhlar ve müfred makamında kullanılan cemiler müstesna. Sadriyazam, ahlâk, kâinat gibi...)

II — «Amma, şayed, yani, lâkin» gibi Türkçe - leşmiş ve tekellüm lisanına geçmiş olan edatlardan maada arapça, acemce edatlar kullanılmayacak.

III — Türkçede millî ve basit sarf hâkim tanı - lacak, tekellüm lisanı, bir çok Türkler tarafından anlaşılan lâtif ve tatlı «İstanbul Türkçesi» nazım ve nesirde bedaate misal ve mikyasa addolunacak.»

Genç kalemler'deki yazılar bütün bu esaslar dairesinde idi. Yazanlar zaten mahdud olduğundan isim tenevvüü maksadıyla asıl adlarından başka müste - arlar da kullanmışlardı. O zaman Ali Canib, aynı zamanda *Yekta Bahir*, *Celâl Sakıb*, *Gök Alp* imzalarıyla da *Gök Alp* müstearını koymuş ve gitgide bu müs - *Demir Taş* diye imza atıyordu. Ziya ismi hiç görülme - mişti, Ali Canib, Demir Taş tabirini yadırgadığı için bir iki manzumeden sonra Ziya Bey'in şüirleri altına da *Gök Alp* müstearını koymuş ve gitgide bu müs - tear ona malolmuştu.

Genç kalemler'de en çok Ali Canib'in yazısı gö - rülüyordu. Ömer Seyfeddin, Ziya Gök Alp, M. Nermi, Kâzım Nami ve daha sonra Mehmed Ali Tevfik, Suphi Edher gibi şahsiyetler mecmuanın belli başlı mu - harrirlerindendi.

Ali Canib, mecmuanın ilk sayılarında ortaya bir millî edebiyat meselesi attı. İstanbul edebî muhiti zaten yeni lisanın noktai nazarını tervec etmemişti. Bunu ise büsbütün asabiyetle karşıladı. İlk olarak *Köprülüzade Mehmed Fuad* Servetifünun'da itiraz - larına başladı. Genç kalemler'in polemik kısmını Ali Canib idare ettiği için Bay Fuad'la karşılıklı münaka - şa en ziyade onun arasında olmuştu (*Bu hususta faz - la tafsilât için Fuad Köprülü maddesine bakınız.*) Mehmed Rauf, Yakup Kadri, Plevne tarihi harbi müellifi miralay Mahmud Talât gibi şahsiyetler de yeni lisan aleyhinde idiler. Celâl Sahir, Hamdullah Suphi gibi bu hareketi tervec edenler de vardı. Maamafih zamanla aleyhtarlardan bir çoğu bu cereyanı benimsemiş bulunuyorlardı. Yalnız şiddet - le terkip taraftarı olan Cenap Şahabettin ile Süley - man Nazif, Genç kalemler'in aleyhinde bulunmakta ısrar ediyorlardı. Süleyman Nazif, *Hâdisat*'ta bir iki yazı neşretmiş ve bu gençleri Türkçülükle it - ham etmişti. Cenap Şahabeddin ise uzun müd - det *Hak* gazetesinde, Şehbal ve Servetifünun mecmua - larında bu hususa dair bir çok yazı yazdı. Ali Canib, bunları da mukabelesiz bırakmamış; Hak gaze - tesinde ve Genç kalemler'de cevaplar neşretmişti. Sair, bilâhîre bu münakaşaları toplayarak küçük bir kitap halinde bastırılmıştır (*Millî edebiyat meselesi ve Cenap Bey'le münakaşaları* 1918).

Ali Canib, eserinin «Hakikat yürüyor» başlığı altındaki mukaddimesinde şunları söylüyordu:

«Şübhesiz altı yedi sene içinde yüksek, ibtikârî bir edebiyat sahibi olmadık. Fakat şa'şaalı terkiplerle, şaklabanca lâfız oyuncaklarıyla edebiyat yapıla - cağını vehm eden tek bir genç kalmadı; güzel Türkçe bütün kalbleri teshir etti: «Her kalem yarınki millî dâhiye hazırlıklar yapıyor» dersem doğru bir söz söy - lemîş olmaz mıyım?»

Süleyman Nazif 113 numaralı *Hâdisat* gazetesin - de «Bir daha» başlıklı yazdığı bir baş makalede bu e - seri tenkid etmiş ve bilhassa şunları söylemişti (20 *Teşrinievvel* 1334 - 1918):

«Pek uzun bir ünvan ile ahîren küçük bir kitab intişâr etti: (Millî edebiyat mes'elesi ve Cenap Bey'le münakaşalarım).

Selânik'ten gelen ve nâkil ve âmilleri arasında maatteessüf bir Diyaribekir'li de bulunan bu meş'um cereyan Türkün can evi, göz bebeği olan Osmanlı hey'et - i ictimâiyyesini gördüğümüz sûrette târümâr etti. Ali Canib Bey ortada haşrolan fecâyie karşı gözlerini yummuş, altı yedi sene evvelki negamât - ı dalâli tekrâr edip duruyor...

...Ali Canib Bey'i tanır ve zekâsını takdir ederiz. Kader - i İlâhî, bu adamı *Ziya Gök Alp Bey'in* mahmûleri arasına atmamış olsaydı, bu kitab, belki yine intişâr ederdi. Fakat başka bir ünvan ile ve büsbütün zıd bir maksadı ta'kîb ederek...»

Cenap ta Ruşen Eşref'in yeni lisan hakkındaki sorgularına şu yolda cevap vermişti (*Ruşen Eşref: Diyorlar ki S. 89*):

«Son cereyan hesapla kitapla, Genç kalemler'in Selânik'ten salıverdiği balondur. Bence edebî cereyanlar tahaddüs eder, ihdâs edilemez, Bu son cereyan ise ihdâs bile değil de îka' edildi. Son derecede cebrî ve sun'î görüyorum! Hayatını da cebrî ve sun'î seylere mev'ud hayatlarla ölçeğim... Bence bir «Propaganda» mâhiyetindedir, belki tecribesiz ve tetebbu'suz gençleri bir müddetçik cezbeder: Zirâ «Mekâtib - i resmîye» ye cebren idhâl edildi, Muallimler için çâre - i terakkî oldu, tabiidir ki hakikat hükmünü icrâya fırsat buluncaya kadar yaşar. Bir lisan bu kadar fakirleşmeğe râzı olamaz...»

Terkibsiz lisanla yazmak hususunda görülüyor ki ilk hareket Genç kalemler'le başlamıştır. Fakat bazı eserlerde bu hakikatın tahrif edildiğine de şahid oluyoruz.

Akçoraoğlu Yusuf Genç kalemler hakkında şunları söylüyor (*Türk yılı 1928*):

«İstanbul'da *Türk derneği*, *Türk yurdu*, *Türk Ocağı* adlı müesseselerle Türkçülük fikrinin taazzî sine çalışılırken, Selânik'te İttihadü terakkî hey'et - i merkeziyyesi arasından kendine *Gök Alp* ünvanını veren *Ziya Bey'in* telkin ve ilhamlarıyla merkezde bir Türkçülük cereyanı başlamış olduğu gibi, o sıralarda Selânik'te çıkmakta olan Genç kalemler mecmuası da *Gök Alp'in* tesiri ile lisanla Türkçülük yapmaya teşebbüs etmiştir. Bir hayli aradığım halde Genç kalemler'in tam kolleksiyonunu bulmak kabil olmadı. Genç kalemler'in bazı kavaid vaz'ıyla lisânı sâdeleştirmek hakkında ilk yazılarının hangi tarihte intişâr etmiş olduğunu tevsik edemedim; Bu mecmua, «Yeni lisan ve bir istimzac» adlı bir risâle çıkararak, müdafaa ettiği noktai nazar hakkında bir nevi anket te yaptı. Lâkin elimizde mevcud olan bu risâlenin de hiç bir yerine târih konmamıştır. maamafih «Türk yurdu'nda Genç Kalemler'i takriz yollu çıkan bir yazıdan, Selânik'li mecmuanın İstanbul'lu arkadaşı, çıkmaya başladıktan sonra, Türkçülük yoluna girdiğini istihrac kabildir. Hattâ bu iki mecmuanın aynı zamanda Türkçülüğe başladıkları farz olunsa bile, her ikisinin «Türk derneği» ile neşre-

lunan lisanla Türk milliyetperverliği umdesine iktifâ ettikleri setr ü inkâr olunamaz...»

Merhum Akçoraoğlu Yusuf'un verdiği bu malûmatta bir kaç yanlış tesadüf ediyoruz. Önce Genç kalemler'deki hareket bizzat *Ziya Gök Alp'in* tesiriyle olmamıştır. O, nihayet bu hareketin muzahiridir. Netekim bizzat kendisi şunları söylüyor (*Ziya Gök Alp: Türkçülüğün esasları S. 11*):

«... Selânik'te Genç kalemler isminde bir mecmua çıkıyordu. Mecmuanın ser muharriri Ali Canib Bey'le bir gece Beyazkule bahçesinde konuşuyorduk. Bu genç bana mecmuanın lisanla sadeliğe doğru bir inkilâb yapmağa çalıştığını, *Ömer Seyfeddin'in* bu mücahedede pîşüvâ olduğunu anlattı. *Ömer Seyfeddin'in* lisan hakkındaki bu fikirleri tamamiyle benim kanaatlerime tevafuk ediyordu...»

Sonra, Genç kalemler 1327 - 1911 nisanında intişara başlamıştır. Halbuki *Türk yurdu*, bu yılın sonlarında çıkmıştır. Aynı yıl içinde intişara başlayan *Türk derneği'nin* ve ilk zamanlarda Türk yurdu'nun lisan hakkında hiç bir davası yoktur. Bu mecmualar, münhasıran fikrî Türkçülüğün neşir vasıtası olmuşlardır.

Türk yurdu'nun baş muharriri olan Akçoraoğlu Yusuf'un yazıları bile ağdalı ve terkipli bir lisanladır. Genç kalemler ise sırf dil üzerindeki Türkçülüğüyle şöhrat kazanmış bir mecmuadır. Yeni lisanı en çok müdafaa eden ve muarızlarına cevaplar yetiştiren de Ali Canib olmuştur.

Ali Canib'e yapılan itirazların mühim sebeplerinden birini de onun Servetifünun'cuları, bilhassa *Tevfik Fikret'i* tenkid etmesinde aramalıdır. Filhakika «Edebiyatı cedide» mensupları Ali Canib'in de kabul ettiği ve takdirle karşıladığı veçhile edebiyatımızda bir yenilik göstermişlerdi. Fakat bu yenilik bir dereceye kadar varabiliyordu. Lisanları eski idi. Garip garip terkipler kullanıyorlardı. Ve şiir lisanını imaleden büsbütün kurtaramamışlardı. Ali Canib ise terkipli bir lisanla yazılan şiirlerin imalesiz vücade getirilemeyeceğine kanaat getirmiş ve şiirlerinde bilhassa lisanın pürüzsüz olmasını ilk gaye olarak kabul etmişti. Fikir itibariyle ise onlardan beklediğini - hürriyete kavuşmalarına rağmen - bulamamıştı. İşte Ali Canib bütün bu mahzurları gidermek için «Fikret edebiyatı» telâkki ettiği «Edebiyatı cedide» yi yıkmak istedi. Önce *Halukun defteri'nin* tenkid etti. Bu hususta bilhassa şu fikirleri serdediyordu (*Yekta Bahir: Genç kalemler No. 5*):

«... Evet dünün Fikret'i, necib ve mütefekkir şairi, bugünün *Nabi'si*, belki bir *Sünbülzade Vehbi'si* olmuştu. O kadar âdi, o kadar berbaddı... Tefelsüfe inhimakini bildiğim için «Belki diyordum, belki sonunda güzel bir felsefe yapacak!» biçare gözlerimi en âdi, en herbad kelime cakmaklarından müteşekkîl satırların üstünde sürüklüyordum. Fakat heyhat! *Koca Rağıp Paşa'nın* hikmetlerinden başka bir şeye rastgelemedim...»

Genç kalemler'de *Fikret*, *Cenap Şehabeddin*, *Süleyman Nazif*, *Faik Âli*, *Süleyman Nesip*, *Hüseyin Daniş* gibi «Edebiyatı cedide» mensupları -

mn birer şi'riyle Ali Canib'in bir manzumesi yan yana diziliyor ve lisan hususundaki fark gösterilmek isteniyordu. İşte bu hareketler, Servetfünuncuları kızdırmak için birer vesile oluyordu.

Hattâ *Rıza Tefvik* bilâhire şunları söylemişti (*Ruşen Eşref: Diyorlar ki S. 150*):

«... Ali Canib de muvaffak olabilirdi. Eğer zoraki senbolizm yapmağa uğraşmasaydı ve istikbal herkese açıkken o cânibe teveccüh etmeyip te Fikret gibi bir üstâd - ı hünerin üslûbunu tashîhe kalkışmasaydı! Yoksa oldukça zevki var, fıtrat - ı şâirânesi de yok değil!...»

Genç kalemler, Balkan devletlerince Selâniğ'in işgali tarihine kadar devam etti. İstanbul'a hicretten sonra bu mecmuaya yazı yazarların ekserisi *Türk Yurdu*'na iltihak etmişlerdi. Ali Canib, edebiyat hakkındaki noktai nazarını *Yusuf Akçora*'nın teşviki üzerine Türk Yurdu'da ve «Millî edebiyat meselesi» ünvanı altında neşre başladı. *Fikret* hakkında gene bir makale neşretti. Kelime oyuncakçılığına itiraz yollu yazılar yazdı. Türkçülük aleyhinde bulunanlara hücum etti. Ali Canib'in edebiyattaki nazariyelerini bu makalelerinde tekemmül etmiş bir mahiyette buluyoruz.

Bu aralık, yani 1912 de Paris'te intişar eden *Mercure de France* mecmuası *P. Rizal* imzasıyla ve «Türkler bir millî ruh arıyor» başlığıyla uzun ve mühim bir makale neşretmişti. Bu yazıda Genç kalemler'in, Ali Canib'le arkadaşlarının noktai nazarları ve rolleri etrafiyle gösterilmişti. Bu makalenin tercümesi Türk yurdu'nda intişar etmiştir.

Ali Canib'in edebî telâkkilerini en güzel hülâsa eden *Ömer Seyfeddin*'dir. *Nevsali milli*'de şunları söylüyor (1913):

«... Ali Canib Bey millî edebiyatın mevzularını, memleketimizde, yaşadığımız muhitin içinde bulunmuş ve konuştuğumuz sâf ve tabii Türkçe ile terennüm etmiştir...»

Tefvik Fikret Bey nazımda bir «autorité» dir. Fakat Osmanlıca nazmında.. O aruz ile enderun lisanını tamamî bir telife uğraştı. Ve şübhe yok, çok muvaffak oldu; yalnız bir şeyi, mühim bir şeyi ihmal ediyordu: Zihafa, yani kısa okumak kusuruna meydan vermemek için - kendisinden evvel gelen bütün şairler gibi - medli arapça ve acemce kelimelerin bir hecesini ikiye iblâğ ettirerek uzatıyordu.

Yüzünde gölgesi meşhûd çektiği mihenin

Buradaki «Meşhud» ne fena çekiliyor! değil mi? Fakat arapça olduğu için kısa okunsa daha fena olurdu; çünkü bir kere kelime arapça... Sonra bizim İstanbulumuzda lâtif ve küçük bir med vardır; ne yapmalı? İşte Ali Canib Bey onu buluyor:

Kaldırımlar bütün sükût, uyku

Bakınız, burada uzun okunacak «sükût» kelimesi var; kısa okunmuyor. Türkçenin hafif meddi muhafaza edilmiş; fakat Fikret Bey'in «meşhud» undaki ecnebi meddi gibi değil... O ne yapıyor? medli arapça ve acemce kelimeleri ya:

I — Mef'ul veya muzaf halinde getiriyor.

II — Veyahud da bu kelimelerden sonra elifli bir kelime...

Ali Canib Bey Türk şivesini aruza da uyduruyor. Bu muvaffakiyet birinci ve tamamiyle kendisine âiddir...»

On mısradan mürekkep Triyole şeklinde ilk Türkçe şiir yazan da Ali Canib oldu. Onun *Yaprak, Gece...* gibi manzumeleri bu yolda vücutte getirilmiş güzel örneklerdir. Bilâhire *Âkil Koyuncu*'nun da aynı şekilde şiirler kaleme aldığını görüyoruz.

Ali Canib daha Genç kalemler'den başlayarak Türk yurdu'da ve Yeni mecmua'da hece vezniyle de bazı şiirler neşretti. Bu meyanda estetik mebahisine âid bir hayli makale de yazmıştı. Onun *Türk sözü, Hak, Şair* gibi mecmualarda da bir hayli yazısına tesadüf ediyoruz. Daha sonraları *Hayat, Güneş* ve *Türkiyat* mecmualarında ekseriyetle Türk edebiyatı tarihine aid tedkikler neşretti. Bilhassa XVIII neç asır divan edebiyatımızı etraflı bir şekilde tetebbu etmişti. *Nedim* ve *Osmanzade Taib* hakkında vücutte getirdiği etüdler ise hem muvaffak, hem yorucu bir mesai mahsulüdür. Liselerin birinci ve üçüncü sınıflarında okutulmak üzere iki kitapta yazan Ali Canib, bir kaç yıldan beri muhtasiran lûgat tarama işleriyle meşgul olmaktadır.

1937 de Ali Canib

— I —

— Gazel —

Eyâğ - ı bâde elimde o yâr gönlümde
Çerâğ - ı hicri yanar gamnisâr gönlümde
Abâbedûş serâzâdeyim taşır dururum
Melâl - i aşkı diyâr ü diyâr gönlümde
O zülf - i târ ü perîşân ü ham - be ham işte
Takıldı kaldı yazık târümâr gönlümde
Ne çâre aşk - ı şebâbım bugün tebâh oldu
Defîn olunduğu hâkin mezâr şeklinde
Yazıldı safha - i dîvâna *Cânibâ* bu gazel
Eyâğ - ı bâde elimde o yâr gönlümde

Geçtiğim yol'dan

— II —

— Serâir - i hüsn ü şi'rin —

— Menekşe semâlara —

Her lâhze rûh - i aşkıyı sen ağlatırken âh
Bilmem ki bir dakîka acerb hisseder misin;
Bilmem ki bir dakîka acerb ey perî - nigâh
«Mutlak bu giryeler bana âiddi!» der misin?

Neyçin fezâ - yi hüsnüne baktıkça öyle ben
Bir hiss - i giryedâr verir her tebessümün?
Sîmâ - yi ibtihâcına bir zıll - i pür hüznün?...

Her hande - i bekâretinin rûhu giryedir,
Her hande - i bekâret ü şî'riyyetinde âh
Bir leyle - i mükedderin izlâli titreşir..

Âh ey perî - i rikkat - i bî levs ü bî günah
Bir türlü anlaşılmas o şî'r - i mükevkebin;
Bilmem ki bir bedîa - i hüzn ü keder misin?...

Âşiyân 1909

— III —

— Kış mehtabı —

— Fecriâtî müessislerine —

Gece, hâif ve pür sükûn her yer;
Uzakta işte kamer
Kesif sislerin altında kimsesiz câmid
Bakıyor.
Nücûm,
O münkesir, o yetîmâne gamzeler, mahmûm
Titreşiyor...
Semâ, deniz, âfâk
Bütün, bu leyle - i sermâda sanki hep dönmüş
Hep bî rûh;
Uzakta gölgelerin zîr - i câmidinde hamûş
Beş on dirah - ı kadîd
Meerûh,
Giryan
Bir tıfl - ı yetîm
Gibi ağlar, ağlar.

Uzakta vaz' - ı mehâbetle serteser dağlar,
— Beyaz olimposlar —
Okur bu leyl - i siyehfâma bir kitâb - ı esâtîr...

Gece, hâif ve pür sükûn her yer;
Uzakta işte kamer
Bu leyl - i bîkesin âguş - i bî mecâlinden
Alîl ü bî vâye
Semâyâ âfâka
Ağlar, ağlar!..

Servetifünun 1909

—Gözlerin —

Gözlerin bir menekşedir ki senin
İnkişâf etmeden solup bitmiş;
Gözlerin, sevgilim, o leyl - i hazin
Zevk - ı ye'simle mezc - i rûh etmiş...

Gözlerin âh evet o şûh, o derin
Gözlerin gözlerimde pür lerziş
Geceler ağlatır; o zill - i berîn
Sanırım hep keder, elem, nâliş?..

Sanırım sevgilim o gölgelerin
Piş - i hüsnünde kalb - i pür kederim
Eriyip gizli gizli mahv olacak!

Sanırım, yok, hayır yemîn ederim:
Gözlerim gözlerinde böyle senin
Bir gün ağlarken, âh evet.. solacak!..

Servetifünun 1910

— V —

— Nedamet —

Vermiş kanadlarıyla şu baykuş sefâleti
Sîmâ - yi ibtihâline pek kirli gölgeler;
Gördükçe ben bu hasta, bu muzlim fecâati
Titrer içimde şuhkâlı bir hiss - i derbeder.

Kaldırsam âh o sendeki âlâm - ı zilleti,
Mutlak güler yüzünde biraz tâbiş - i seher,
Sâkin o levs - i hâinin ızlâl - i nekbeti
Bâzan benim de çehreme pek kirli akseder.

Aşkınla bak derinlere düştüm; bu pek sefil
Bir hufredir ki rûhumu her gün çamurlıvor!..
Ey hüsn - i muzmahil beni terk et, biraz çekil!

Yok büsbütün bırak beni kirlendiğim yeter.
Bak dinle bir dakîka, şu kalbimde pür keder,
Lâkin temiz, zavallı nedâmetle ağlıyor!..
Servetifünun 1910

— VI —

— Kelebek —

Mavi bir gölge uçtu pencereden;
Baktım: âvâre bir küçük kelebek;
Yaramaz geldi kim bilir nereden?

Belli yorgundu; bir vermeli çiçek
Gibi serpildi lâmbanın yanına;
Bir duman uçtu, gitti titreyerek...

Anladım kıydı yavrucak canına.
Söyle, ey mavi gölge, söyle eğer
Bir ölümden de çok fenâsa bana,

Şu karanlık, şu kimsesiz geceler?..
Genç kalemler 1911

— VII —

— Git —

Aşkın ben inledim en uzun, en hazînini,
Git, âh uzatma ellerin aldatmasın beni.
Kalbi de istemem yine bir ukde kalmasın,
Git mâvi gözlerindeki rüyâyâ dalmasın.
Ben korkarım güzelliğinin rûhu pek ateş,
Ben korkarım o rûha büvük yıldırımlar eş.
Bir ses içimde acze «felâket, ölüm!» diyor,
Kalbim ezilmek istemiyor, ezilmek istiyor!
Kalbim ezilmek istemiyor, girye, sis, figan
Bunlar bütün bu andaki düşmanlarım inan! ...
Git sönmesin içimdeki isyan emellerim,
Git ben de ağlamak değil, ağlatmak isterim.

Genç kalemler 1911

— VIII —

— Sokak feneri —

Ölü bir candan ağlayan korku
İniyor serseri ve boş geceye;

Kaldırımlar bütün sükût, uyku...

Her divar, her kovukta şimdi yine
Bir büyük göz niyâz eder, ağlar
«Dinsin artık bu gizli şübhe!» deye

Korkarım, saklanır heyûlâlar...
Bana der: «İşte bir sahîfe, oku,
Sarı gölgede hasta kalbim var.»

Ölü bir camdan ağlayan korku.

Genç kalemler 1911

— IX —

— Şarkın ufukları —

Daldım gözündeyim vehm uyuyan susmuş ufkuna,
Ey şark, kanmadın mı asırlarca uykuna?

Hâlâ huşû'a kubbeler en hisli bir penâh
Hâlâ minârelerde tevekkül deyen bir âh,
Hâlâ kovuklarında öter baykuş evlerin,
Hâlâ köpek sadâları serper sokakta kin,
Hâlâ hurâfeler yaşatır her çürük kafes,
Hâlâ beşik gıcirtısı, hâlâ o tozlu ses...

Yükselmeyen tazarruun ey şark bitmiyor
Hayyaalelfelâhını gökler işitmiyor.

Sönsün semâlarında sükûn işleyen seher,
Dönsün zeminlerinde de isyâna secdeler,
Diz çökmesin sağır göke öksüz duâların,
Yaksın bütün ufukları artık belâların
Her zulmü, kahrı boğmağa bir parça kan yeter,
Ey şark uyan yeter, yeter ey şark uyan, yeter...

Genç kalemler 1911

— X —

— Yaprak —

Anıyordum bahârı; çırpınarak
Düştü bir gölge şey avuçlarıma:
Baktım: Ölmüş, zavallı bir yaprak...

Ey hazân artık intikam alma;
Şimdi zulmetleriyle haykırarak
Sana husran bakışlı mâvi semâ!..

Bu hazan belli çok fidan kıracak,
Örtecek dallarıyla yollarımı...
Sen fakat söyle ey güzel yaprak,

Söyle çehren kadar ölüm sarı mı?

Genç kalemler 1911

— X —

— Kurbağalar —

Şimdi göllerde süzölmüş uyuyan gözler var;
Bu güzel gözlerin üstünde yeşil kurbağalar

Çiziyor gölgeli, durgun suya bir gizli elem;
Her kovuk saklıyor artık ebedî bir mâtem,
Her kovuk şübheli, korkunç... eriyor şimdi hayât;
Gülüyor hasta söğüdülerde hazin bir heyhât!...

Her taraf gölgeli, bayg.n.. bu her akşam böyle
Örtünür göller uzun, şuhkâlî mâtemlerle
Ve biraz sonra kamer gökleri yıldızlarken
Haykırır kurbağalar sisli, karanlık geceden;
Haykırır gizlice bir şey; mütevahhiş asabî
Dulların tıpkı mırıldandığı bir ninni gibi...
Belki bir gizli şikâyet, ve biraz belki niyâz,
Ah lâkin bu duman vâhalar aslâ duyamaz.

Gömecek onları nisyanlara âvâre sükût
Zühreler her gece göklerde sönerken mebhût...

Genç kalemler 1911

— XII —

— Kış duası —

Türk yurdundaki kardaşlarıma —

Görüydü yağmurlardan yorgun düşen ovalar
Bir bulutun ta ucunda ışık gözlü rüyâlar.
Her dereye koşuyordu şimdi sazlı bir ada;
Kaybolmuştu hayat buluş, bu kül rengi yoklukta.
Baktım: Yerler yıkanmıştı; kayalıklar beyazdı;
Belli hayat olmamıştı; fakat ümid pek azdı.
Dikkat ettim, ağaçlarda yazın vardı bir yâdi,
Henüz sönmüş uşuyordu ishakların feryâdı...
Lâkin ne bir sürü izi vardı, ne bir meleme
Her ses şimdi bürünmüştü bir görünmez eleme.

Batan güneş şuracıkta vurmıştu bir tepeye,
Koştum, ç ktım tâ üstüne: «Altın dağ mı bu?..» deye
Lâkin yoktu ne kurultay ne İli Han otağı,
Örtülmüştü kefen gibi beyaz karla toprağı.
Dedim: Tanrım yeşil yurda yakışmıyor solgunluk,
Yakışmıyor bu kara kış, yakışmıyor bu souk...
Ona sen ver yine kalbi ateş dolu bir bahar;
Milyonlarca anası yok kuzuları var, donar.
Milyonlarca kuzuları korkunç yola sapmasın,
Acı tanırım acı, acı.. zâlim kurdlar kapmasın.

Baktım: Her yer şenlenmişti, ufuk kızillaşmıştı,
Altın ordu gibi güneş mavi göke taşmıştı..

Yalılar, Kânunusani 1327 - 1911
Genç kalemler 1911

— XIII —

— Turanın yolu —

Ufuklar uyurken tan yeri attı;
Gecelerden korkan, gizlenen şeyler
Çıktı gölgelerden hep birer birer,
Seherin nûruna biraz ruh kattı...

Karşımdaki dağlar büyük, kat kattı.
Çıktım, çıktım; düşer gibiydi her yer
Dedim: «Yükselişler böyleyse eğer
Alçaklarda beni neler aldattı?...»

Dağlar cevap verdi, dedi: «Türk oğlu
Daha çık yukarı baş döndürücü
Uçurum da olsa yeter Türk gücü»
Çıktım çıktım; güneş büsbütün doğdu,
Altın saçlarıyla zulmeti boğdu:
Göründü karşıdan Turanın yolu...

Türk Yurdu 1912

— XIV —

— Eylülün denizi —

Eylülün denizi niçin gözlerin
Kapanmış rüyâsız boş bir uykuya?
Daha dün her dalgan gürleri derin
Coşkun bir belâ en gizli koytuya

Eylülün denizi sen şâir misin?
Şimdi bir afacan çocuk, bir deli
Sonra bir kötürüm, sonra bir miskin
İhtiyar ki bıkmış hayattan belli
Hani bazan senin «hicrânı unut!»
Diyen mâvi, baygın bakışın vardı
Hani sis ufuklar uzakta, yâkut
Bir cennetten sana nurlar yollardı.

Dalgalar, ey büyük deniz, dalgalar
Dualar indirsin sana göklerden
Benim dalgalarda çarpan kalbim var
Bir şeyler haykırır uzak bir yerden
İstersen öyle pek çılgın olmasın,
Büsedem, hayalden olsun gözleri
Yüksek kayalarda irkilen dalgın
Gençlere koynunda aratsın şi'ri
İstersen kapansın gökler üstüne
İstersen bir tekne parçalanırken
Haykırırsın kıyıda bir hasta nine
Yalnız gözlerini böyle yummasın.

Yeni mecmua1917

— XV —

— Şarkın mezarlığı —

Servilerde bir inzivâ uyuklıyordu...
Bu, serseri kargaları galibâ yordu:
En uhrevî koytularda döküldü çirkin
Bir karanlık çöker gibi pek acı bir kin.

Haykırmayın bu kargalar, mâtem darılır;
Âh ey şarkın mezarlığı, sonra nen kalır?..
Baş ucunda bekleyen bu loş mâtem nedir?
Ey zavallı Şarkımız, o senin annendir.
Tanrı seni bir kaç damla yaştan yaratmış,
Kalbine de bir ebedî öksüzlük katmış...

Asırlarca kırık dökük taş kavuklarla
Ne bekleyip bakıyorsun bu ıssız yola?..
Ordan sana tabut tabut bin hicran gelir,
Her hicrânın ardından bir hıçkıran gelir
Alarak bu tabutları sen âğuşuna
Mersiyeler okutursun bin bir kuşuna...

Bu sükûndan bezmiş gibi girip içeri
Duruyordu dinç taşıyla bir yeniçeri:
Kavuşunda yosunlanan dünkü vekardı,
Bana «Oğlum bu miskin mi?» deye bakardı.
Ey kahraman atam, evet oğlun bu ölü:
Yoksul, ağzı kilidlenmiş, boynu bükülü..

Bağrında, her nefes alan ölümü kalsın,
Söyle ey, Şark, ebedî bir mezarlık mısın?

Yeni mecmua1917

Ali Çelebi (Kınalızade) — XVI ncı asrın en maruf âlimi olan Ali Çelebi, (916 - 1510) da Isparta'da doğdu. Isparta'lı Kadı Emrullah efendi'nin oğludur. Onun da babası *Abdülkadir Hamîdî* dir. Bu lâkâbla anlaması, Hamid elinin merkezi olan Isparta ahalisinden olması dolayısıyledir. Nitekim Ali Çelebi'yi de bazı menbalar Hamîdî kaydıyla zikrediyorlar (*Aşk*).

Abdülkadir efendi, kına kullanırmış. Evlâd ve ahfadına intikal eden *Kınalızade* lâkâbı, bu itiyadın bir yadigârıdır.

Kınalızade Ali Çelebi

Kınalızade Ali Çelebi'nin büyük babası, bir aralık Fatih'e muallim olmuş ve onun fevkalâde teveccühüne mazhar olmuştu. Fakat Mahmud Paşa onu padişahın gözünden düşürdü. Bu yüzden mevkiini kaybeden Abdülkadir, Isparta'ya döndü ve orada vefat etti.

Ali Çelebi, ilk tahsil ve terbiyeyi akrabasından kadıasker Kadri efendi'nin dairesinde gördü. Daha sonra Malûl Emîr, Sinan, Merhaba, Kara Salih efen-

diler gibi kıymetli âlimlerden ve meşihat makamına kadar yükselmiş olan *Çivizade Muhyeddin* efendi gibi güzide bir müderristen ders okudu. Usulü daire - snde tahsilini bitirdikten sonra (971 - 1563) te Şam, bilâhire Mısır, Bursa, Edirne, İstanbul kadılıklarına tayin edildi. (979 - 1571) de Anadolu kadıaskeri oldu. Yine o yıl, «mekib - i sultanî» ile Edirne meştasına gitti. Bir müddetten beri kendisini bizar eden «nikris» illeti kış dolayısıyla şiddetini artırıyor. Nihayet öldü. İstanbul yolunda «Nâzır mezarlığı» denilen kabristanın bir köşesine defnolundu.

Şairi sevmeyenlerden biri şu ölüm tarihini dü - şürmüştür:

الن حنالی زاده بودی کور آب ح تدر

— 979 —

Atayî «Şakayık zeyli» nde Kınalızade'nin vefatını bir musevî tabibin hiyanetine atf ederek şunları söylüyor:

«Mervîdir ki adüv - i dîn ve düşmen - i dirîn - i müslimîn olan tâife - i yekûd - i anâddan bir cehûd sûret - i tabâbetten hiyânet idüp vcca' olan mahalli ba'z - ı edhân - ı mesmûme ile tîlâ ba'dehu dehen - i neft ile ta'kîb idüp ol semûmu mesâma icrâ ider. Çok zaman geçmeden bezm - i hayâtтан el çeküp dest - i âhar - ı meclis - i zindegânî iderler.»

Ali Çelebi hakkında kıymetli bir etüd vücude getiren Bay *Ferid Kam* ise, bu rivayetin bir vahime mahsulü olduğuna şüphe etmiyor.

Muhtelif menbalardaki malûmatı etraflı bir surette toplayan Bay *Ferid Kam* bu değerli şahsiyet hakkında şunları söylemektedir:

«... Ozaman medreselerde alelusul tedaris edilen ulûm ü fununun kâffesini tahsil etmiş olan Ali Çelebi'nin Tefsir, hadis ilimlerinde ihtisâs - ı tammı, ri - yâziyatta bilhassa ilm - i hey'ette yed - i tûlâsı var idi. En meşhur eseri *Ahlâk - ı Alâî* ünvanlı mecelle - i nefisedir. *Keşşâf'a*, *Tecrîd'e*, *Mevâkıf'a Dürer ü Gurer'e* nâtamam hâşiyeleri, *Hidaye'den Kitâbü'lkerâhiye'ye* ta'likâtı, vakfa dâir iki risâlesi, *Seyf ü kalem* risaleleri, Türkçe münşeâtı, müretteb divanı, daha bazı âsârı vardır.

Arabî, farisî lisanlarındaki kuvvetine dâir söz söylemek biraz değil gereği gibi hadnâşınaslık olur. Onun için biz de iltizâm - ı sükûtu evlâ gördük. Merak edenler eserlerine mürâcaat edebilirler.

Bizim medreselerde ötedenberi «Tez» usulü cârî olduğundan Ali Çelebi, Çivizade'den ders okuduğu esnâda evâil - i *Şerhül'udad'a* dâir bir risâle, yani «Tez» yazıp hocasına vermiş [1], üstadının fevkalâde takdîrine mazhar olmuş idi. Çelebi müddet - i ömründe hocasının bu takdîrinden duyduğu lezzete müâdil olabilecek bir lezzet duymadığını her zaman lisân - ı tahassürle söyler idi. İşte, ilim aşkı, ilim âşığı böyle olur.

Rumeli kadıaskeri *Ebussuud* efendi Ali Çelebi'

nin Çivizade'ye intisâbından dolayı medrese tevcî - hinde biraz ağır davrandığından Çelebi bundan mü - teessir olur. Bir gün telif ve tedaris ettiği kitabları alıp *Ebussuud* efendi'nin makamına gider. *Ebussuud* ne istediğini sorar. Çelebi cevap olarak der ki: — efendim, refiklerim nâil - i emel olmak için devr - i ebvab ederlerken fakir de bu kitabların fusûl ve ebvâbın devrediyor idim. Zamân - ı devletinizde bir şeye nâil olamayacak isek bâri bu kapuyu kapayup başka bir kapuya muracaat edelim! *Ebussuud*, *Kınalıza - de'nin* bu cür'et - i me'yûsânesinden münfeil olmak şöyle dursun derhal Çelebi'ye Edirne'de kâin Hüsamiye medresesini tevcîh etti..

Ali Çelebi'ye tevcîh olunan ilk medrese budur.

Kınalızade Şam kadısı iken Mağrip ulemâsının kibârından *Şeyh Ebülfeih - i Mâlikî* bir gün ziyare - tine gelir. Çelebi, bilâd - ı Mağrib'e dâir tarihî, coğ - rafi o kadar malûmat verir ki şöhret - i ilmiyesi âfâ - ka münteşir olan *Şeyh Malikî'yi* kelimenin bütün manasıyla hayretler içinde bırakır. Hele şehirleri, gözüyle görmüş, müddet - i medîde ikamet etmiş gibi tasvîr eylemesi *Şeyh'i* büsbütün mebhût ettiğinden Çelebi'ye: Efendi siz bu memleketleri ne zaman gördünüz? deye sorar. *Kınalızade Şeyh'in* bu sualine: oralara gitmedik, fakat kitaplarda gördük sözüyle mukabele eder.

Şam ulemâsı arasında *Süyuti'ye*, *İbni Hacer'e* muâdil tutulan Şam müftisi *Radiyüddin* ile cereyan eden şifahî, tahrirî bir mübahasede bahsi kazandı - ğından fuzalâ - yi beldenin kâffesi Çelebi'nin kud - ret - i ilmiyesi önünde boyun eğmeğe, tâzîm ve tek - rîmi hadd - i gayeye vâdırmağa mecbûr oldular. Ba - his, *Ebû Hayyan'ın* sâhib - i *Keşşâf'a* olan itirazatiyele tilmizlerinden *İbnüssemî'nin* üstadına yani *Ebû Hayyan'a* verdiği cevablara dair idi. *Kınalızade Ebû Hayyan'ın* tarîk - ı i'tisâfa sülûk ettiğini, tilmizi *İb - nüssemî'nin* haklı olduğunu delâil - i kâfiye ile is - bât etmiş, *Ebû Hayyan'a* tarafdâr olan *Radiyüddin'i* bir daha ağız açamıyacak surette iskât eylemiştir.

Mısır'a gittiği sırada ilm ü fazla, alelhusus fesa - het ve belâgatiyle teferrüd etmiş olan *Bekrîzade* teb - rik - i kudûm için Çelebi'nin nezdine gelmiş idi. Çelebi esnâ - i musâhabette o kadar fasîh, o kadar belîğ bir edâ ile idâre - i lisân eder ki *Bekrîzade* mukabeleden âciz kalır, aczinden kekelemeğe başlar. Hulâsâ Ali Çelebi gittiği yerlerde herkesten hürmet ve mahabbet görmüş, hangi memûriyete ta'yîn edildiyse tasavvurun fevkinde eser - i fetânet ve reviyet göstermiştir.

Ali Çelebi'nin hâfızası gayet kuvvetli idi. Tür - kî, Arabî, Farisî lâyuad mahfûzâtı olduğundan mu - sahabet esnâsında her sözünü Âyât ve Ehâdîsten baş - ka zarîf şiirler, lâtif vecîzelerle teşyîn eder, her dava - sını nâmütenâhî şevâhid - i ilmiye ile te'yîd eyler idi.

Pek genç iken bazı arkadaşlarıyla Isparta'da bir mesîreye gitmişler. Yanlarında *Camî'nin Baharis - tan'ı* varmış. Çelebi henüz bu kitabı görmediğinden mütehâlikâne mutâlâasına koyulur. Aradan biraz vakit geçer. Arkadaşları nasıl kitaptaki hikâyatı gör -

[1] İbni Hacib'in meslek - i Mütakellimîn üzere, yaz - dığı Muhtasarülmunteha'nın şerhi olsa gerektir.

Arûzda *Halil* - i arûzi ile bir mısra'da musâraa eylese ârızına haclet ârız olup humret - i vecenâtile *Sibeveyh* olur. Arabiyyâtta *Zemahşerî*, emsâlde *Meydânî* meydân - ı muârazaya gelmeğe özr - i lengile halâs bulur. İnşâsı yanında suhanân - ı *Sahban* çesban değil eş'ârına *Hassan* bile tahsin eyler. *Sahban* değil. Hey'ette parmağı perkâr - ı pürkârdır. Hendesede nazîri *Sinimmâr*'dır. Hisâbda ukud - i enâmili hall - i ukud - i müşkilâta kâfi ve hutût - i kef - i desti cüzûr ü küsûrda vâfidir. Çün ol ahvâl hâric - i saded ve mütecâviz - i dâire - i hasr u adeddir. Ve ma'lûm - i her ahaddir. İksârı lâtâyil ve tekrârı tahsil - i hâsıl kabîlindendir.

Çivizâde efendi'den mülâzim olmuştur. Evvel Şâm'a hâlâ Mısır'a vâli ve hâkim olmuşlardır. Hattâ Çivizâde merhum şâgirdlerinden *Şâh efendi* ki mahallerinde mezkûr olacaktır. Ve hâlâ Edirne kadısıdır. Anlar ki *Ali Çelebi* hakkında bir gözüm Şâh Çelebi ve bir gözüm Ali Çelebi' dir dir imiş. Binâen alâ zâlik bu beyti didim ki *Beyit*

Çivizâde kalaydı bu zamâne
İki göz ile bakardı cihâne

Gâhî ber mûcib - i seyr - i fuzalâ - yi kudemâ sevâd - ı ulûm - i kütüb - i fûnûnun maânî - i kudsiyyesine iştilal ile *روحى يابلان* muktezâsınca âlem - i ulûvve tayerân ve revâyah - i revh u reyhân - ı lâhûtî gülistânın seyrân eyler def' - i melâl ve ref' - i kelâl için. Yâhud teşhîz - i hâtir ve teşhîs - i havâtir için *كلمتى يا حيرى* mûcibince âlem - i ulûm - i edebiyeye tenezzül iderler. Gâh inşâ ve gâh inşâd gâh nazm ü gâh nesir gâh kasîde tettebbu' ve gâh tegazzül iderler. *انشالله تعالى ثم انشأناه خلقاً آخر* ta'lim hânesinden müstefiz olmuştur. Bir inşâdır ki nazîrinden ihbâr muhâldir. Ve şîirleri âb - ı rûy - i bahr - i arûz ve giysû - yi şâhid - i belâgat ve berâat ve akd - i nuhûr - i nehârir âsâr ve vişâh - ı sadr - ı inşîrâh - ı esrârdır. Eş'ârları müdevven ve inşâları fusûl ü ebvâbile bir kitâb - ı müzeyyendir. İnşâları derece - i i'câzda ve medhinde her ne vechile itnâb olursa henûz kıdem - i evvel râh - ı icâzdadır. *Kalemüyye* risâleleri hod bir makaledir ki *Harîrî* ki nessâc - ı târ ü pûd - ı perniyân - ı suhandır riştesin görse temîme - i *Adud - i Fahhâr* ve *Bedî' - i Hemedânî* Etbâkuzzeheb'in varak varak kesüp berbâd - ı dimâr ü bevâr iderdi. Zamân - ı cevânîde *Cerrahzâde* dinmekle ma'rûf bir dilberi sevdikte bu matla'ı dimişlerdi ki *Matta'*:

ما عاشقهم عاقبت ار دست دادوم
مجرور تیغ غمزه جراح دادوم

Bu gazeli dahi sene semâne ve sittîne ve tis'amiede (968 - 1560) fakîre hatt - ı şerifleriyle irsâl buyurmuşlardır:

Dür ü lâ'lini sirişkim eşîğinde nice yıl
Şöyle harceyledi kim âkıbet oldu sâil
Umarım mûr - i gam - ı hattına sermenzil ola
Ten - i zâra olıcak hâk - i lâhid sermenzil
Gül açıldı sanemâ açılalım gel çemene (1)
Sen dahi güller ile bir iki gün gül açıl

(1) Gül açıldı sanemâ gel gidelim gülzâra: Hsn.

Bir iki gün ser - i kûyinde olurdum sâkin
Olmasa kafîle - i ömr - i revan müsta'cil
Bıçıyor dâs - ı felek kışt - i hayâtın şeb ü rûz
Mezra' - ı sebz - i tarabdan ne umarsın hâsıl
Yâr bezminde (1) Ali ister isen hâk öpmek
Varıcek cür'a gibi (2) meclise dökül saçıl

- *Velehû* -

Her ne hükümiste gözün katl - i dil - i ahbâbda
kimse tınmaz neylesünler arkası mihrâbda

- *Velehû* -

Didin çün cânımı aldım gel öp ağzımda bir bâri
Hele bir bûse cânâ deynin oldu ağzın ikrârı

- *Velehû* -

Hadd - i rengin zir - i zülf ü hatt - ı müşğ efsâdadır
Nitekim dirler Kızıl elma Frengistan'dadır

- *Velehû* -

Mülâyemet keculurken o şem'e lâzım olur
Niteki şem'i kosan koynuna mülâyim olur

- *Velehû* -

Sabra kadir âşık u bî nâz dilber görmedim
Az âşık olmadım ben az dilber görmedim

- *Velehû* -

انا بالخمر والهوى سكران
كيف يصحوا الفقى به سكران

Şâgirdlerinden biri Kasîde - i Bürde'yi şerh idüp kendülere arzyledikte bu vechile imzâ buyurmuşlardır *Kıl'a*:

صحت آب حیات ابن تصانیف
که شود زنده زو دل مرده
آخرین شرح برده است ولی
کوی لبكى زاولین برده

Fenn - i muammâda dahi yed - i ulyâları vardı - Ve didikleri muammâlar serdefter - i esâmî - i muammâiyân - ı diyârdır.

- *Der ism - i Ahmed* -

Hecr - i lâ'linle ey dür - i nâyâb
Hün - i dil oldu dâmen - i ahbâb

- *Der ism - i Ömer* -

Açma ol sim gibi sineyi kim sâfidir
Bizi öldürmeğe çün zer kemerin kâfidir»

Ahdi ise onun «Vâdi - i nazımda üç zebanla şî're kadir ve her ilme şürûh u havâşî yazmada ve fûnûn ve muammâda serâmed» bulunduğunu ve «Eş'âr - ı Tâzî ve Fârisî ile meşhûr - i Arab ve Acem ve güftâr - ı Türkîsi ma'ni - i rengin ile gamzedâ - yı dil - i pür gam» olduğunu söylüyor.

Şairin oğlu olan *Hasan Çelebi* tezkiresinde ise bu şî-tayişler, ehemmiyetli bir mahiyet arzeder.

(1) Yâr önünde: Hsn.

(2) Gelicek bezmine cür'a gibi dökül saçıl: Hsn.

Hasan Çelebi, babasının şu beyitlerini örnek olarak alıyor :

— I —

Kabâ - yi lâlegûnun üzre zerrin hancerin cânâ
Şafakda âşikâr olmuş hilâl - i iddir gûyâ
Ne denlû kendüyi ârâyış itşe ol elif kamet
Dahi mevzûn olur kim zib ile olur elif zibâ
Garaz nakş - ı cihanda sûretindir kılk - i tekvine
Cihan arada bir sûrettir ey mâh - ı cihân ârâ
Ali'nin sinesinden zahir olan nevg - i peygânlar
Meğer nevres çemenlerdir ki olmuş hâkden peydâ

— II —

Derûn - i dilde itdin can yerine çün sükûn cânâ
Sana mahfi degildir hâlet - i derd - i derun cânâ
Leb - i canbahşını meclisde bir kez öpemez kimse
Kadeh veş devr elinden olmayınca bağı hun cânâ
Ali'den kande âkıllık ki giysû - yi girihgîrin
Takupdur gerden - i cânına zencir - i cünun cânâ

— III —

Şevk - ı rûyi itmiş idi âteşi mesken bana
Ey hat - ı dildâr geldin Hızır irişdin sen bana

— IV —

Evvel eğerçi fitnede bir dâne idi hâl
Hat basdı şimdi fitne - i âhır zamân olup
Mazlûm - i aşkım irse nola göklere duâm
Bu âh - ı piç - i piçim ana nerdübân olup

— V —

Galib oldu şeref ü kadrda rûz - i îde
Leyle - tül - kadre virelden şiken - i zülfi berât
Mâh - ı nev gibi dilersen olasın şöhre - i şehr
Kendüni na'l gibi zir - i süm - i esbine at

— VI —

Hâtem - i yâkut ü zülf - i şeb misâlinde meded
Ya'ni kim bu mîm ile ol iki dâlinden meded

— VII —

Hurrem ol mest ki çün kalka seher nerkis vâ
Ala destine heman sâgar - ı zer nerkis vâ
Rûz ü şeb ayş - ı müdâm eylemeğe gülşende
Düşe câm - ı meye kaldırmaya ser nerkis vâ
Subha dek her gice cem'eylediği şeş diremin
Vire pây - i kadeh - i bezme seher nerkis vâ
Ol gülün âşık - ı dilhastesine lâzımdır
Dâg - ı dil lâle sıfat dide - i ter nerkis vâ
Âkıbet sîm ü zer - i âlemi gözden birağa
Kani bir gözi açık ehl - i nazar nerkis vâ

Ey Ali gül gibi gülşende salınma gözün aç
Âkıbet kabrdedir sana makar nerkis vâ

— VIII —

Cemâlin mâhı gerçi gün gibi her yerde lâmi'dir
Tulû' itmez benim gambâneme bir lâhze tâli'dir
Demâdem katl - i uşşâk itmeğe tirinle şemşirin
Birisi huccet - i nâfiz birisi nass - ı katı'dır
Ali'nin gayrı hûba aşkı vâkı' oldu dirlerse
İnanma sevdiğim ömrüm habibim gayr - i vâkı'dir

— XI —

Âhımla gerçi tâk - ı felek pür şirâredir
İtmez şeb - i firâkı münevver sitâredir

— X —

Cism - i zaîfi ki has - i kûy - i nigârdır
Bir gün umarım âh ilede rûzgârdır
Düşmüş şerâba aks - i siyâhî - i çeşm - i yâr
Her câm lâle meclis - i mey lâlezârdır
Yâr idi ihtiyârı Ali'nin çü gitti yâr
Ayb eylemen figanını bî ihtiyârdır

— XI —

Sîne mihnet hânesi derd ü belâ neccârdır
Tâze dâğım câbecâ anın ser - i mismârdır
Su gibi taş yasadı top rak döşensün rûz ü şeb
Kim ki ol serv - i revânın âşık - ı dîdârdır
Kûy - i dilberde ağarmış istühânım câbecâ
İtlerine her biri mihr - i vefâ tomarıdır
Rûy - i yâr üzre görinen hatt - ı müşgin sanmanız
Hüsni mir'âtına aks - i zülf - i anberbârdır
Sükker - i Mısır'ı hacâlet bahrine gark eyleyen
Vasf - ı lâ'inde Ali'nin âbdâr eş'ârıdır

— XII —

Dile gam geldiğin âh ile beyân eylerler
Çünkü leşker düşe bir yere duhân eylerler

— XIII —

Sâgar - ı mey kim kenârına leb - i cânan değer
Nice mâil olmasun âşık ana kim can değer
Meclise geldi rakib örtün meded peymâneyi
Açık olsa kâse dirler kim ana şeytan değer
Kısmet - i Hak'dır Ali esbâb - ı bezm - i aşkdan
İllere zevk u safâ sana gam - ı hicran değer

— XIV —

Hoşdur bana lâ'linden güftâr - ı itâb âmiz
Can perver olur cânâ cüllâb - ı şarâb âmiz
Gark - ı arak oldukça zibâ olur ol sîne
Şirin ter olur olsa pâlûde gülâb âmiz

Lâ'l - i ferah engizin bir âbdır âteş reng
 Ruhsâr - ı arak rizin bir âteş - i âb âmîz
 Pür nûr kılır çeşmim san mîl - i mûkâhildir
 Râh - ı ser - i kûyinde her hâr - ı tûrâb âmîz
 Assı ne figanımdan bir gice çün uyanmaz
 Baht - ı siyehim gibi ol nerkis - i hâb âmîz
 Ağyârsız itmezsın teşrif *Ali* bezmin
 Ey lûtfi itâb âlûd ey rahmı azâb âmîz

— XV —

Şöyledir aşkım idelden dâne - i hâlin heves
 Kim bana hâlet virir âvâze - i perr - i mekes

— XVI —

Yâr ile düşmen musâhib ben esîr - i derd - i hcer
 Hâr ile hemsâye gül bülbül giriftâr - ı kafes

— XVII —

Tâze âşık olıcak dâğ ile zeyn it kolun
 Yeni sikke çıkıcak eskisi geçmez pulun

— XVIII —

İmrenme görüp miyve - i bâğın ümerânın
 Kim sular anı gözleri yaşı fukarânın

— XIV —

Hâlinde mûyi mâni' - i meyl ü heves değil
 Âriflerin gözünde o perr - i mekes değil

— XX —

Şem' - i ruhsârına meyl ittüğü ister mi delil
 Çünkü rûşendürür الجنس الى الجنس يميل

— XXI —

Çün kafile - i vasl yine bağladı mahmil
 Başladı ceres gibi figan eylemeğe dil

— XXII —

Sînesine bâğ elif çekti gamından cû değil
 Cûyun oldu bâğrı hun aks - i gül - i hodrû değil
 İki zevraktır ki oldu bâd - ı âhımdan nigûn
 Eşğ - i deryâ bârım üstünde iki ebrû değil
 Cûy - i dildendir o kadd - i hoş hirâma âbhor
 Kim dir ol şimşâd - ı hoş reftâra kim dilcû değil
 Merdüm - i çeşm - i müjen aksin görürsün ey *Ali*
 Hüsn mir'âtında hâl ü hatt - ı anber bû değil

— XXIII —

— Kit'a —

Eğerci hâne - i pür nakşdır serâ - yi cihan
 Velî kitâbeleri کن من علیها فان

Zemin mahall - i [1] belâ vü zaman medâr - ı anâ
 Budur serâ - yi cihan nakşına zemin ü zaman

Ali Çelebi, Türkçeden başka Arap ve Acem dillerinde de bir çok şiirler yazmıştır. Hattâ onun bazı mülemmalara da tesadüf edilir. *Hasan Çelebi* tezkiresinde de bu yolda yazılmış bir manzumesini görmekteyiz. *Atayi* onun Arapça ve Acemce yazdığı manzumelerden şu örnekleri kaydediyor :

— Arapça şiirler —

— I —

ارى من صدقك المعوج دالا
 ولكن نقتط من منك خالك
 فاصبح داله بالنقط دالا
 فها ان احالك من اجل ذلك

— II —

قالوابيب الهوى من اين جادالى
 احشاك حتى رأينا القلب وهاجا
 ومادروا انه من سحر مقلته
 الفى سبيلا الى قلبى ومنهاجا

— III —

الحق فان الله كافل عبده
 فالرزق فى اليوم الجديد جديد
 المال يكتر كلما اقتضته
 كالبشر ينزع ماؤها فيزيد

— IV —

توكل على الرحمن فى كل حاجة
 تريد فان الله اكرم كافل
 ولا تتوكل فى المأثم ناظلا
 عن الله والله ليس بغافل

— V —

يا من يقبل حثارتك بالكرم
 اذا اتاه من الزلات فى ندم
 ارشد بنور الهدى فقد قضيت
 من المظالم فى داج من الظلم

— VI —

يا باعرا يديب رجل عملة
 جنح الظلام اصحارة صماء
 يا سامع اتعيق اضعف طفوع
 دلف جريح تحت لبح الماء
 امين بقطرة رحمة تحو بها
 اطار ذنب خلى عن احصاء

— Farsça şiirler —

— I —

بشر جهان فراوان که تیغ هجران کرد
 بحالتت تن من که شرح نتوان کرد

— II —

کفتم سخنی کوی مرا کفت دهن نیست
 ابرام نگرادم چه کنم جای سخن نیست

— III —

زمانه بادل تو عهد بیوفایی است
اکرچه عهد وفا نیست در زمانه تو

Gerek *Bursalı Tahir*, gerek *Bay Ferid Kam*, Ali Çelebi'nin müretteb divanı olduğunu söylüyorlar. Onun diğer eserlerinden bir çoğu mevcudsa da böyle bir eserine rastlamadım. Yalnız nazire mecmualarında ve diğer mecmualarda bir hayli şi'rine tesadüf edilmektedir.

Ali Çelebi'nin *Kanunî*'ye yaptığı tahmislerden bir kaç da bu gün elimizdedir.

Ali Çelebi'nin iki gazelini örnek olarak alıyorum :

— I —

Rûy - i zerdim şem'idüp can riştesin kıldım fitil
Da'vi - i aşka ikamet eyledim rûşen delil
Gülşen - i küyindürür Cennât ü adnin hâlidin
Kevser - i lâ'lindürür aynen tusemmâ selsebil
Nûr - i didârında ol zülf - i nigârı dir gören
Yandı gayet kurbden gûyâ ki perr - i Cebreil
Âb için ayrıldı didârından ey mihr - i cemâl
Döğünüp taşlarla endâmın serâser itti nil
Ey *Ali* çün dideden dür oldı ol Yûsuf cemâl
Çâre yoktur sana bu gamdan meğer sabr - i cemil

Prv

— II —

Cihanda sohbet - i işret şerâb ile yaraşur
Şerâb sohbeti nukl ü kebâb ile yaraşur
Şerâb - ı sâfi vü nukl ü kebâb meclisde
Simâ' - ı nağme - i çeng ü rebâb ile yaraşur
Kenâr - ı bâğ u kebâb ü şerâb u nukl ü rebâb
Büt - i şeker leb - i şirin cevâb ile yaraşur
Ali çü şib irişdi bu cümleyi terk it
Didiklerin kamu ahd - i şebâb ile yaraşur

Ötm.

Bibliyografya : Aşk., Hsn., Ahd., Şky. Atı., Scı., Kms., Osm., Ferid Kam : Kınalızade Ali Çelebi : Edebiyat fakültesi mecmuası. Sene 1, No. 4.

Şairin minyatürü, Millet kütüphanesindeki *Âşık Çelebi* tezkiresinden alınmıştır.

Ali Çelebi (Mevlevî) XVIII inci asır şairlerinden Ali hakkında *Fatin* şu malûmatı veriyor :

«Nâzım - ı manzûme - i hünermendî Çelebi Seyyid Ali efendi çelebiyaân-ı âli mekândan olup niçe müddet türbe-i felek mertebe - i cenâb-ı Mevlânâ'da Mesnevî-i şerif ifâde-i lâtifî ile güzârende - i eyyam ü a'vâm olduktan sonra 1190 (M. 1776) tarihinde âzim-i dâr-ı cinân olmuştur.»

Aynı tezkirede şairin şu iki beyti kayıtlıdır :
Sultân - ı aşk menzildir dil medînesi
Halvetserâ - yı sinedir anın hazînesi

Hâhişgerân - ı sikke - i irfâna müjde kim
Pürdür nukud - i şevkile kalbim definesi

Bibliyografya : Ftn.

Ali Çelebi (Seyyid Nattâ'zâde) XVI ncı asır şairlerinden Ali hakkında *Âşık Çelebi* şu malûmatı veriyor :

«Ali : Bu fakire pederdir. Seyyid Nattâ' demekle ma'rûf Seyyid Mehmed'in oğlu Zeynülâbidîn'e mezkûr püserdir. Merhûm ve ecdâdî Bağdadî'dir. Cedd - i a'lâsının vatan - ı muhâciri diyâr - ı Irâk - ı Arab'ın ol şehri - i hurrem âbâdidir. Mısra'

Aslımız budur ki gelmiş tohumuz Bağdâd'dan

Dahi öte silsilemiz Muhammed Ali'ye çıkar. Ol nebi ile bu veliye çıkar. Merhûm *الكاتب حبيب الله* mücibince san'at - ı natı'da mâhir imiş. Ol sebeble Seyyid Nattâ' lâkabı ile müştahir imiş. Bursa'da medfûn olan Emîr efendi Vilâyat-i Rûm'a teveccüh ittikte Bağdâd'a uğrayup merhûmun evinde konup siyâhate tahrik idüp ol dahi tâbi' olup maan

Ali Çelebi

Rûm'a gelürler. Yıldırım pâdişah zamânı imiş. Makdemlerin hoş görüp Emîr efendi'ye kendi kızın, merhûma veziri İshak Paşa kızın virüp Emîr efendi'ye imâret ve câmi' binâ idüp merhûma Ebû İshâkıyye demekle ma'rûf zâviye ve mescid binâ idüp sâdâta nâzır ve Ebû İshak dervişlerine şeyh ve ol zâviyeye müteveli ve mübaşir ider. Timur fetretinde Emîr efendi ve Molla Fenârî ve Seyyid Nattâ' Timurilere esir olurlar. Eğerci evvel mübtelâ - yi bend ü zencir olurlar ba'dehu şeref - i siyâdet ve şeref - i ilim hür-

metine halâs bulup Seyyid Nattâ' haccidüp şehri Safed ki, Ken'an'dır. Andın düşüp bîmâr ve sâhib firâş olur. Gur-bette nattâ'lık ana sebep - i maâş olur. Çün sâki - i devlet saltanat câmin Sultan Murad'a sunar. Ve hümâ - yi devlet anın ser - i bâ saâdetine konar. Merhûmu işidüp da'vet ider. Ol dahi yine Rûm'a avdet ider. Ol zaman Sultan Murad şehzâdesi Sultan Mehemed'i tathîr için kasd - ı ziyâfet i sünnet ider. Ol ahde dek Rûm'da simât ile yemek çekilmek âdet olmayup siniler çekerler imiş. Merhûm bunu görüp büyük nat'lar ve simâtlar işleyüp Sultan Murad beğenüp hayli rağbet ve riâyet ider. Anun kefi - i himâyetinde âhirete rihlet ider. Yerine oğlu Seyyid Zeynülâbidîn nâzır - ı sâdât olur. Sultan Mehemed den ve Sultan Bayezid'den ihsanlar görüp Sultan Bayezid'in evâil - i saltanatında rihlet ider. Fakîrde olan lûknet - i lisan ki sıbt - ı nebiy - yi Arabî İmam Hasan radiyallahu taâlâ anının mübârek lisanlarında olup tâife - i Yahûddan ba'zı ta'riz idüp Râsûlullah'a معاذه deyu sorduklarında «هذه رثة ورثة من عه حوجس» buyurmuşlardır ki cümle kelâm - ı câmi' ve fasl - ul - hitâb olan ceveblarındandır ki hem cevâb hem sâilin ta'riz ittiği nesne ile nebileri muttasıf olduğun ilma' ile redd - i hitâbtır. Bize ol irsten mevrûstur. الرثة في اللسان من خواص الاشراف hasâyisinden mebsûtlur. İrâdetullah muktezâsı belki âdetullah tekazâsı ile Bizim nesebimiz de böyledir ki batn - ı âşiri zuhûr ider. Farazâ birimizde olsa oğlunda tahallûf idüp yine anın oğlunda sudûr ider. Seyyid Nattâ'nın babasında var imiş kendide yoğımış Zeynülâbidîn'de var imiş. Vâlidde yoğidi bende vardır. Ebâ an ced bize yâdigârdır. Vâlid vâlidî vefâtından sonra ilme iştigal ve Kadri efendi ve Murtazâzâde ve Nihâlî Ca'fer Çelebi ve Kassâbzâde Kadî ile şirket üzere tahsil - i kemâl eyler. Medâris ve mecalis - i ilâhî ve melâhîde bile sarf - ı mâl ü menâl ve taz - yi' - i mâh ü sâl eyler. Leys Çelebi merhûmdan mülâzim ve tarîk - ı kazâya âzim olur. Sultan Selîm merhum he - man ki serîr - i saltanata cülûs eyler. Ehl - i ilim cinsinden evvel ana kazâ - yi İnegöl virüp destbûs eyler. Filibe'de yüz yetmiş akçe ile kadî iken sene ihdâ ve erbaîne ve tis'amiede (941 — 1534) vefât itti. Ol takrîble âl - i Resûl'dür. Târîh - i mevte مات الالبول dür. Merhum gayet eyi Fârisidân ve muammâküşây ve ferâiz ve hisâb ve ilm - i tıbda nabz gibi engüşt nümây idi. Fünûn - i cüz' - iyyede eli belki sanâyi' - i harfiyyede medhali vardı. E - gerçi müdevven gazel dimezdi. Ammâ eyi müfredler dü - şürürdü ki göreni kelâm - i şîrinine mekes gibi üşürürdü. Nazm - ı ü :

Bisütun işitti hecrinde dilin feryâdını
Derdile göğsün geçürdi yâd idüp feryâdını
Lâ'l - i dilber var iken meyylemezdi şekkere
Bilse âlemde eğer kim tûti ağzı dâdını

— Velehû —

Âh - ı şâhim kim yazarlar her der ü divârda
Âhî âhımdır muhakkak şâhî şâhımdır benim

Bir biraderimize târîh - i velâdet افضل ادا ve birine مفرآ ve fakîrin velâdetine فيض الاله ve bir birâderimize آل شفيعات ve bir birâderimizin mevtine tarîk - ı ta'miye bu târihi dimişdir. Beyt - i târîh :

ياز دنيای دنی تا که کشید آن مرحوم
عده تاریخ الی رحمت رب الوعاب

Pâ - yi dünyâ ki eliftir keşide olup eksik olıcak târîh - i tamâm olur.

Bibliyografya: Aşk.

Ali Çelebi (Ümmü Veledzâde) XVI ncı asır şairle - rinden Ali Çelebi, Ümmü Veledzâde Abdülâziz efendi'nin oğludur (*Abdülâziz maddesine bakınız*). (930 - 1523) da doğdu. Muhaşşî Sinan efendi, Hafız Acem, Arabzade Abdülbakî, Sahin müderrisi Salih, Çivizâde gibi maruf şahsi - yetlerden istifade etti. Muhyeddin efendi'den mülâzim ol - du, Nihayet tedris hayatına atıldı. Önce 20 akçe ile Bur - sa'da Ferhadiye medresesine, bir yıl sonra 25 akçe ile Bayezid paşa medresesine, daha sonra muhtelif yerlerdeki medreselere müderris oldu. Bilâhire «Hamsin» rütbesini kazandı. Bir müddet mazuliyet hayatı geçirdi. Kısa bir zaman kadılıkta bulundu, Halep'te iken *Atayî*'ye göre 980 zilhiccesinde *Hasan Çelebi*'ye göre 981 de vefat etti (M. 1572).

Atayî, onun «Ulûm - i arabiye ve edebiye» de ihtisas sahibi kudretli bir münşî olduğunu yazdıktan sonra *Risalei kalemiye*, *Risalei seyfiye*, *Risalei şem'iye* adlı eserlerin - den de birer parça naklediyor. Aynı menbada onun şu arapça manzumeleri de kayıtlıdır :

— I —

— Ebüssuud efendi merhûmun kasi - de - i Mimiyyesine naziresindendir —

المصدعوا عشرة وندام
وفي القلب من نار الغرام حرام
شربت بلكر العاصرية قهوة
فسكرى الى يوم القيام قيام
آنكدر رودي بعد بعد قرارها
ولم يبق لي عيش صفاء وحنام
وسد على الدهر ابواب - ابوتى
فيا فرحة الدنيا عليك سلام
وطال نواحي بالتواشى برحمة
واعدمى بريح النوى وغرام
ما تعبر من هض يسيلهم
وهم تحت اطياف الرغام نيام
فرب تعيم شاه وجهه نعيمه
ورب حمام قدعاه حمام
وكم من ملوك في اللوا غارتوا النوى
ولم تفن عنهم حشمة وعرام
ورب عظام من ذوى القدر والعلی
فهام رفات في الرموس عظام
طوتهم بايدي التائبات دهورهم
فلم يبق منهم مخبرو وسام
فسبحان من لم ينقض عزملكه
الميس بدايته الفناء مدام

— II —

دياج عمرى ابلاء الجديان
وصرم الشيب اعتقا هدم تيبانى
طلايع الشيب استولت على بدنى
فصار معترك الاوجاع جيبانى
حان الرحيل ولكن ما ادخرت له
وحادى الردى للموت حادانى

— III —

ورقاء قد نحتت على العبدان
سحرا يسجع اطيب الالخان
فكانها رأت الربيع فالشدت
في حسنة الاشعار للتدمان
مالت اليها الفرض بسمع سجعها
قدصارت الاوراق كالآذان
ولطيب الحان يدت من شجوها
شق القميص شفايق التعمان
ورأيت في الروض منها راقصا
به صفق الامواج بالعدران

Atayî diyor ki:

«Türkî eş'ârî tezkirelerde mezkûr ve Mehemmed As-sâr'ın *Mihrü Müşteri*'sini terceme ettikleri mastûrdur. »

Şair hakkında *Hasan Çelebi* tezkiresinde şu malûmat kayıtlıdır:

«Ali Çelebi: Sâbika mezkûr olan Ümmülveledzâde Abdülâziz merhûmun ferzend - i hayr - ül - halefidir. Niçe mevalî - i izâm hizmetinde kesb - i ulûmda dikkat ve ihtimâm idüp beyn - el - akrân hilâl âsâ müşârünileyhi bilbenân olmuş idi. Merhûm Çivizâde efendi'den mülâzim olup niçe medâriste ifâde - i ulûm - i âliye ve fûnûn - i âliyeye müdavim olduktan sonra merhûm sâhib kırân Sultan Süleyman Hân medresesinde müderris iken Haleb - i Şehbâ'ya kadı olmuş idi. Anda hâdim - i şer' - i Resûl iken kevkeb - i ömrü üfûl olup ol mansıbdâ hizmet - i kazâya meşgul iken mansıb - ı hayattan ma'zûl oldu (981 - 1573) Salâh u takvâda bibedel ve iffet ü istikamette darb - ül - mesel. Reâyâ ve berâyâ sîretinden râzî ve şâkir ve âmme - i ehli Haleb âyât - ı vekar ü edebini tâli ve zâkirdir Cesedi Kubûr - üs - sâlihinde medfûn ve rûh - i pür fütûhu fâtiha - i fâyiha - i sagîr ü kebîre makrûndur. Arabî ve Türkî şî'r ü inşâsı ve ilm - i arabîde yed - i tûlâsı var idi. Bu eş'âr ol şâir - i nâmdârın eş'ârındandır :

— I —

Sıdıkca seng - i cevrim başımı mihrim olur ezun
Şikşet ittikce Leylî kâsesini zevk ider Mecnun
Anınçün çekmezem tirin dil - i mecrûha geldikce
Ki derdin korkarım nâgâh ola ol rahnedan birun

— II —

Ben zaife lâ'l - i dilber hoş gelür
Kim marîze gülbeşekker hoş gelür
Bir aceb dâr - üş - şifâdır meykede
Varsa başı ağrıyan serhoş gelür

— III —

Felek bir âşık - ı sergeşte vü şûride hâlidir
Şafak kanlu yaşı cisminde yer yer dâğlar kevkeb
Şîrâr - ı nâr - ı âhımdır ki yer yer tutdı eflâki
Görinenler değildir anda her şeb ey kamer kevkeb

Arabî eş'ârî dahi meşhurdur. Belki miyân - ı halkta mezkûr olan ana mahsûrdur. Üstâdı ve üstâd - ül - enâm hazret - i Şeyhülislâm Ebussuud medhinde dimiştir Şiir :

قدزانه لرحمن جليل شانه
يديع وروايح وظرايف
علامة فاد الورى بجقايق
ودقايق وعوارف ومعارف

Bibliyografya: Hsn. . Şky. Atı.

Ali Çelebi (Vâsi' Alisi) — XVI ncı asrın tanınmış münşilerinden Ali Çelebi hakkında *Lâtîfi* şu malûmatı veriyor :

«Ali Çelebi رحمه الله عليه: Filibe'îdir. Beynelmevâlî Vâsi' Alisi demekle müteâreftir. Bu devr - i hümayûnda Bursa kadısı iken fevt oldu. Şî'r ü kasîde ile meşhûr ve şâirlikte mezkûr değildir. Münşi - i elfâz - ı belîga ve muhaşşî - i metn - i maânî - i bediadr. Hüseyin Vâiz'in Kelile ve Dimne'sin rengin elfâz ve hüsn - i edâ ve inşâ - i dilküşa ile Fârisiden Türkiye terceme ve Hümayunnâme tevsim idüp çok maarif ve letâif zamm ü ilhâk itmiştir. Hakka budur ki bir inşâ - i celil - üş - şan ve cemil - ül - beyandır ki münşiyân - ı sulhanverân ve mümliyân - ı ibâret perverân tarh - ı ta'birât - ı matbûasında vâlih ü hayrân ve tarz - ı takdirât - ı masnûasında zâr ü sergerdân kalurlar. Şî'ri nedret üzre vâki' olmuştur. Bu kıt'a - i nasihat misâl ol kitâbdandır :

Bir belâ nâzil olsa itme ceza'

K - anda var iki şer işit benden

Evvelâ dostlar olur gamgîn

Sâniyen şâdmân olur düşmen»

Âşık Çelebi ise Şair hakkında şu malûmatı veriyor :

«Ali: Vâsi' Ali'si demekle ma'rûftur. Çün mevâlî - i izâmdan ve aâli - i kirâmdan olduğu cihetten rütbe - i ilimde pâyesi ve meblâğ - ı faziletten vâyesi ma'lûm ve mekşûftur Mizmâr - ı suhan güzârîde inân - ı küme' - i hâme ol semte gayr - ı masrûf ve ma'tûftur. Mevlidi Filibe ve vâlidî Sâlih Çelebi dirler bir merd - i zişân sâhib - i kadr emîn idi. Akrânı içinde yegâne ve güzîn idi علو الهمة من الايمان mücibince himmetin bülend ve nihâl - i âmâlin nesim - i sa'y ü ikdâm ile birûmend eyledi. Âhır tahsil - i ulûmda tayy - ı efsâr ve sermenzil - i maksûd - ı mevleyiyete varınca kat' - ı esfâr eyledi. Kadıasker - i asr ve güzîde - i dehr olan Mevlânâ Abdülvâsi Çelebi'den mülâzim olup niçe medârise ba'dehu sahne badehu Edirne'de Sultan Beyazîd medresesine müderris olup andan kadı - i Bursa oldu. Sene ham-

sîne ve tis'amiede (950 — 1543) eceli irüp târik - ı ni'men ve be'sâ oldu. Merhum şeklen kûl ve ehl - i fazl içinde fudûl görünürdü. Ve şî'r ü inşâsı evâilinde ne yazılır ne okunurdu. Ammâ sahna müderris olduktan sonra Mevlânâ Hüseyin Vaiz - i Kaşîlî'nin Envâr - ı Süheyli ki gayre nisbet mihmân - ı aziz ve ana göre tufeylidir. Ali Çelebi merhum anı terceme idüp *Bejît*

Pâdişâhın çün Hümâyün nâmına oldu tamâm
Hâtif - i gaybi Hümâyunnâme virdi ana nâm

diyüp Hümâyunnâme deyu ad vermiştir. Hakka budur ki milk - i inşâda pâdişâlık idüp tamâm adl ü dâd vermiştir. Ammâ bir eserdir ki eser olmaz andan berter Anın gibi bir eser bir âdeme yeter belki artar. Nâzûk ve nağz serâser pür mağz. Sebük ve şîrin ve muhayyel ü rengin nazmı çesban nesri selis ü revan inşâsı pâk ve lâtif edâsı zarif ve nazif İnşâ esnâsında câbecâ münâsebetle beyitler *Mısra'*

Bâğ - ı cennatte kevsere benzer

Hikâyeler arasında verir menzum mısra'lar *Mısra'*

Sahn - ı gülşende ar'ara benzer

Yekdest ü hemvâr pür kâr ü çâşnidâr. Hizmetlerine irdüğümüz ve keşfelerin çevirdüğümüz efâzıl - ı ulemâ ve erbâb - ı şî'r ü inşâ ittifâk üzre buyurmuşlardır ki Rûm'da şimdiedek bunun gibi inşâ olmamıştır. Ve cild - i zernigâr - ı sipihre dest - i sun' - i Kırdigâr şemse - i mihrile turunca idelden ve rişte - i eşîât - ı burşid ile eczâ - yi perişân ı sahâif - i eşcâra evrâk - ı intizam virelden rûzgâr bu denlu çeşm - i kevakib - i seyyârât ve sevâbitle bir bunun gibi kitâba nazar salmamıştır. Bir cüz'ü Şiraz'a varsa Hafız bu eş'ârı görüp revâk - ı rûh ı revânından ana cild iderdi. Münşiyân - ı mütekaddimin - i Rûm'dan Tacîzade Ca'fer Çelebi ve Lâmiî ve sâir münşeatin câmi'i olanlar bir hikâyetin işitseler âlem - i âhirette kendi kitabların cendrelere çekerti. Ve bilcümle *Bejît*

Eserdir eserdir eserdir eser
Zihî ilm ü irfân ü fazl u hüner

Eğerçi müdevven gazeli meşhûr değildir. Ammâ kitâbdan münâsebetle zikrettiği ebyâtın güzidelere irâd olundu :

— Der vasf - ı Edirne —

Esdî can bâğına bâd - i itrsâ - yi Edrine
Feyz - i rûh itti fezâ - yi canfezâ - yi Edrine
Def'idüp dilden gumûm - i köhneyi İsâ gibi
Tâze can virdi dem - i mu'ciz nûmâ - yi Edrine
Gonce gibi tenglikten derhem olmuşken gönül
Gül gibi açtı nesim - i dilküşâ - yi Edrine

— Der bezm —

Müheyâ oldı bezm - i husrevâne
Çalındı her taraf çeng ü çegane
Gümüş sâgradan ü zerrin kadehten
Sîmât - ı bezm döndi kehkeşâne

— Der vasf - ı ra'd ü berk —

Çâk olurdu sine - i kühsâr tîg - ı berkten
Ra'd veş efgan iderdi hâk bîm - i garkten

— Der şikâyet - i hecr —

Dostum billâh hâl - i nâtüvânım sorma hiç
Heçr elinden nâle vü âh ü figanım sorma hiç

— Der vasf - ı kûh —

Bisütün ile esâs - i üstüvârı tev'eman
Âsmân ile ulüvv - i irtifâi hem'inan
Sebzezârında şecerhâ - yi zeberced ber kenâr
Kûhsârında kemerhâ - yi zümürüd der miyan
Cûypârı ar'arına şâh - ı tûbâ müntehâ
Bûstânı nelhasından bâğ - ı cennet bûstan

— Der bitakâtî —

Görmesem bir dem seni gam derdnâk eyler beni
Gayr ile görsem eğer gayret helâk eyler beni

Bu fakir bu ma'nâyı bu yüzden edâ ittim *Limuharririhî*

Yalnız görsem seni hayret helâk eyler beni
Gayrile görsem eğer gayret helâk eyler beni

— Der vasf - ı hat —

Gerd - i lâ'l - i dürfeşânında yazılmış sebz - i hat
Hâlden ol hat havâlisini zeynitmiş nokat

— Der bîmarî —

Tâb - ı teb gülrühleri rengini nesrîn eylemiş
Hastalık sîmin tenin za'file zerrin eylemiş

— Velehu —

Ol cerâhat kim sehergâh âh - ı mazlûm eyleye
Sanma kim hergiz anı bir seyf mesmûm eyleye

— Velehu —

Kani ol dem kim visâl - i yâr ile mesrûr idim
O cemâl ü hüsne vü ben vaslına mağrûr idim

— Velehu —

Eğerçi zîşt serâgaz ü bed mahâric idi
Velî usûl - i edâsı ziyâde hâric idi

— Velehu —

Na'resin işitse hâk olurdu ra'din çehresi
Hışm - ı çeşmin görse çâk olurdu berkın çehresi

— Velehu —

Var mı bir hâtir ki gamden hârhârı olmaya
Kani bir ruh kim havâdisten gubârı olmaya

— Kıt'a —

Ne ölüm okunı eyler siper men'
Ne zehr - i dehre eyler assı tiryâk
Gerekse hirmen - i dehri yele vir
Gerekse külhan - ı dehri oda yak »

Müstakimzade Sadeddin de *Tuhfe hattatin*'de şunları söylüyor :

«Ali Bin Salih : Şehrîdir Lekabı, Alâüddin'dir. İbtidâ - i hâlinde Abdülvâsi'nâm bir kadıaskerin hizmet - i iâdesile bekâm olması Vâsi'Alisi deyu sebab - i şöhreti olmuş idi. Esnâ - yi sa'yinde Şükrullah Halife'den meşk - ı hüsn - i hat ve tekmil - i namt eyledi. Bursa'da ve Edirne'de müderris ve İstanbul'da dahî sahin müderrisi olup yine Edirne'ye nakl ve Bâyezid Hân medresesinden kazâ - i Bursa teveccüh edüp anda 950 (M. 1543) târihinde za'f - ı pîriden âlem - i kudse intikal eyledi. Şiir

Tâliban - ı fenn - i aşk itsün telemmüz hâmeden
Dinlesün tahrir - i bahs - ı müşkili allâmeden
Hatt - ı rüyinden olur evsâf - ı hüsnün müstefâd
Münfehîmdir kîssa - i behcet Hümâyunnâme'den

neşidesince fâzıl - ı kâmil münşi - i bî muâdil olduğuna Hümâyunnâme nâm kitabı terceme ile bu kalibe ifrâğ eylediği şâhid - i tâmdir... »

Tuhfe hattatin'de Ali Çelebi'nin Bursa'da ölmüş olarak gösterilmesi yanlıştır.

Bibliyografya Ltf., Aşk., Thf.

Ali Dehri —
Dehri'ye bak.

Ali (Derdnâme sahibi) XV inci asır şairlerinden Ali hakkında *Sehi* şu malûmatı veriyor :

«Mevlânâ Ali رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ Şuarâ - yi mütekaddimin kısmındandır. Ehl - i ilimdendir. Tahsil - i fazl u kemâl ve kesb - i ma'rifet - i kil ü kal eyleyüp üslûb - i maânî - i eş'ar ve tarika - i vâdî - i güftârda mümâreset ve kudret bulmuş kimsedir. Tarz - ı mesnevîde bir kitâb demiştir ki *Derdnâme - i Ali* demekle i'tibâr bulmuştu. Câbecâ güzel gazelleri var. Elfâzı selis ve edâsı nefis. Cümle - i eş'arından bu bir kaç beyit anındır ki zikrolunur:

Ne cevri ki bana sen yâr idersin
Kulunum çünkü hükmün var idersin
Karâr itmediğin bir dem yanımda
Garîb olduğum için âr idersin

Sehi tezkiresinin örnek olarak kaydettiği iki beytin tamamını bir gazel halinde *Camiunnezair*'de kayıtlı bulmaktayız. Şu halde (918 - 1512) de yazılan bu mecmuadaki Ali serlevha ve mahlâslı şiirlerin bu şaire aid olduğunu katiyetle söyleyebiliriz.

Camiunnezair'deki 10 gazeli naklediyorum :

— I —

Gözümün kanları akar ne kılâm bilmezem yâre
Ki her dem cevriye yakar melâmet idüb ağıyâre
Virelden gönlümi ana nazar kılmadı hiç yârim
Bu işe kalmışam tana bulunmaz derdime çâre
Kodum nâmûs ile ârı kıluram nâle vü zârı
Bana yar kılmadı yârî uraldan bağıma yâre

Yüzün görüb kul olaldan hayâlin gitmedi dilden
Komazın etegün elden kılursan beni bin pâre
Kılursın yâr ile işret oda yakdı beni hasret
Gönül virmek zihî devlet cihanda bir vefâdâre
Cefâyise yeter cânım helâl olsun sana kanım
Bulasın gönlümi hânım şu zülfün arasınd - ara
Ali uş dünü gün ağlar firâk odı canın dağlar
Bulunmaz derdine tîmar ne bilsün kime yalvare

— II —

Sever gönlüm seni candan efendi
Çevirme yüzünü benden efendi
Eğer yolunda başım kesilürse
Kesilmeye gönül senden efendi
Beni komaz dil - i divâne yhosa
Seni sevmek bana kanden efendi
Senin ışkun elinden bu yüreğüm
Doludur derd ile kanden efendi
Gidicek bu garib baş da yolunda
Dahi ne diyessin anden efendi
Eğer hecrin beni hâk eyler ise
Çığırâm dost diyu senden efendi
Ali'nin suçu seni sevmeg ise
Suçun afv it kerem senden efendi

— III —

Cân ü dilden ne aceb müştâk - ı cânân olduğum
Bir ten - i bî cânım oldur tâlib - i cân olduğum
Can virüben iremezem yol bulur zülfüne bâd
Budürür hâtır müşevveş dil perişân olduğum
Gülşen - i hüsnüne çeşmim eşk - i bârân itti ol
Gül yüzün handân eder ben zâr ü giryân olduğum
Âkîbet cân - ı âzîzi benden alur çün gamın
Gel sana teslim ideyim bâri kurbân olduğum
Boynuma zencîr - i ışkun takdı bend - i bendeni
Serseri midir sana pes bende fermân olduğum
Ben Ali'ye âlemin sultanlığından yeğdürür
İtlerünile şehâ kapunda derbân olduğum

— IV —

Can senin ışkun elinden mübtelâdır döstüm
Mübtelâsın böyle yakmak ne revâdır döstüm
Bir dem işbu dâr - i gamda beni dilşâd eyle kim
Ömr bî bünyâd ü hubluk bî bekadır döstüm
Kapuna ben haste dil her dem budur yüz tuttuğum
Râhatefzâ eşîğin dâr - ı şifâdır döstüm
Ney kemer beste kul ise serv çâker kaddine
Tan mî k - ol bâlâ kamudan müntehâdır döstüm
Olduğum ışkun esiri ihtiyârımdan değıl
Gözdürür câsûs - i fitne dil belâdır döstüm
Nâr - ı şevkînla dil ü can nicesi yanmaya kim
Şem' - i rahmet yanağın nûrı ziyâdır döstüm

Nice acz ü aybile afvın umageldi *Ali*
Anı kılın her ne kim size sezâdır dâstüm

— V —

Cüdâ düşürdi bu devran beni sevgilü yârımdan
Şikâyet kime kılalım şikâyet rûzgârımdan
Adım divâne olmuşdur benim bu halk arasında
Ne bilsünler kim ayrılmış perî yüzlü niğârımdan
Yanarım sûz ile her dem nitekim şem'a pervâne
İ benim hâlimi soran kıyâs it âh ü zârımdan
Beni bu cevr ü derd ile firâkı ile mest itdi
Özüm diremedim hergiz ki kurtulam humârımdan
Ne bir yâr . ı vefâdar var ki sırruma ola mahrem
Ne hod kimse haber virür bana yâr ü diyârımdan
Dahi nesne gerekmezdi bana dü âlem içinde
İnâyet ire mi bilsem kuluna şehriyârımdan
Çü gördi gussa . i devran beni günden güne eksir
Ali sen dolu dolu iç şerâb . ı hoşgüvârımdan

— VI —

Gel hey bu yanmış cânımı işkunda hayrân eyleyen
Var hey belâlı gönlümi kendüye fermân eyleyen
Gel hey beni bin nâzile kendüzine düşürüben
Var hey yine bir sözile gönlüm perîşân eyleyen
Gel hey hilâlî kaşları her dem beni iden hilâl
Var hey Mogolçin gözleri bağrım dolu kan eyleyen
Gel hey bu doğru yârını terk idüb ağıyâre uyan
Var hey bu gerçek âşıkı hem yâr ü giryân eyleyen
Gel hey buyurub aklımı sevdâsına yağmaladan
Var hey dönüb inkâr idüb kavlini yalan eyleyen
Gel hey *Ali*'yi bigünah hâr u hakîr itdünise
Var hey gine oldur sana cânımı kurbân eyleyen

— VII —

Ne cevri kim bana sen yâr idersin
Kulunum zire hükmün var idersin
Ne gam bîmâr isem hûnî gözünden
Lebinden çün giru timâr idersin
Yüzün güldür sözün bülbül velikin
Özüne çün musâhib hâr idersin
Karâr itmedüğün katımda bir dem
Garîb olduğum için âr idersin
Ali yârın değil senden haberdâr
Nice bir âh ü vâh ü zâr idersin

— VIII —

Firâkımdan ciğerim baş olubdur
Gamından gözlerim kan yaş olubdur
Visâlin hânı toylar hâs ü âmı
Bize hecrin ağusu aş olubdur

Eser kılmaz sana bu âh ü zârım
Senin gönlün meğer kim taş olubdur
Dudağın gösterir dostluk nişânın
Bize bâğî şu göz ü kaş olubdur
Vefâ gösterdiğünce bana senden
Cefâ vü cevr ü gam pâdâş olubdur
Gönül virmen zamâne hublarına
Kamu şimdikiler kallâş olubdur
Ali hecrinde şol denlü kan ağlar
Ki yer yüzi tamâmet yaş olubdur

— IX —

Benim be derdime yokdur nihâyet
Cefâyeye kim giriftârım be - gayet
Beni işkun katî divâne kılur
Eğer olmazsa şâhımdan inâyat
Dükendi kalmadı sabr ü karârım
Dağıldı fikr ile akl u dirâyet
Şu hûnî gözlerin zulmi elinden
Aceb kime varam kılâm şikâyet
Fırâkun cânıma kıldıkların
Nola cânım sana kılsam hikâyet
Visâlin olmaz ise çâr ü nâçâr
Yüzün görmek bana ider kifâyet
Ezelden diyicek Nahnü kasemnâ
Senin işkun bana olmuş hidâyet
Dirîga bulmadım bir yâr . ı hemdem
Ki bir dem hâtırım kıla riâyet
Ali'nin derdinin binde birini
Kimesne itse olmaz hiç rivâyet

— X —

Düşelden yâr ü cânım senden ayru
Eridi cism ü cânım senden ayru
İrağ olalı gözümde cemâlin
Karanudur cihânım senden ayru
Revân oldı gözümde kanlu yaşım
Gel ey serv . i revânım senden ayru
Hayâlinde hayâl oldı vücûdum
Yüreğe doldı kanım senden ayru
Gözüm nemgin gönül gamgin ciğer hun
Bu resmedür zamânım senden ayru
Yakıldı intizâr odına cânım
Göke irdi figanım senden ayru
Ali'nin sorma hâlin kim n'cedür
Fırâkımda fülânım senden ayru

Bibliyografya: Sh., Cmnz.

Ali (Derviş, Bektaşî şairi) — XVII nci asırda veya biraz daha evvel yaşadığını tahmin edebildiğimiz Derviş *Ali*'nin « Bektaşî Şairleri » adlı eserinde (*Sadeddin Nüzhet:*

Bektaşî şairleri S. 90 — 61) iki manzumesi mukayyedir (No. 1,3). Bu şiirlerden birini epeyce nüsha farkla-riyle Millet kütüphanesindeki bir mecmuada da kayıdı bu-luyoruz (*Alm. K. Mz. Mc. No. 702*). Aynı mecmuada,

Gül açılmıştır bahçede
Şakiyup kaldı feryâda
Karanfil ile yaylada
Hub açılmış a'lâ nerkis

beyitlerini ihtiva eden diğer bir manzume de görülüyor.

Ali Emirî'nin kendi elyazısıyla mevcut olan bir mecmuada da (*Mlt. Alm. K. Mz. Mc. No. 789*), Derviş Ali'nin başka bir şiiri görülmektedir (No. 2).

Bütün bu manzumeler gösteriyor ki, Derviş Ali, yalnız Bektaşîliği terennüm etmekle kalmamış; âşık edebiyatı tarzında bir takım şiirler de kaleme almıştır. Onun üç parçasını örnek olarak alıyorum :

— I —

Ağlaya ağlaya murâda geldim
Vir benim murâdımı Şah Hızır Baba
Yüz sürüp dergâha feryâda geldim
Vir benim murâdım Şah Hızır Baba

Dergâhına geldim ben derviş oldum
Hakikat mâdenin ben anda buldum
Tuttu elimden de ummâna daldım
Vir benim murâdım Şah Hızır Baba

Senin dervişlerin sema'la oynar
Pişerek özleri kazanda kaynar
Hakikat kânısın çırağın yanar
Vir benim muradım Şah Hızır Baba

Derviş Ali diler özüne himmet
Mahrûm itme bizi nesl - i Muhammed
Pirim Ali sensin senden mürüvvet
Vir benim murâdım Şah Hızır Baba

— II —

Yedi yıldır hasta düşmüş yatarım
Var git arap var git bende ne kaldı
Hak'kın ismin birin birin okurum
Var git arap var git bende ne kaldı

Ben de dilim ile hatâ mı didim
Anama babama öte mi didim
Musâhibden uğrun lokma mı yidim
Var git arap var git bende ne kaldı

Kara çöl ilkiden deven mi sürdüm
Açılmış tomurcuk gülün mü derdim
Gök ekin içine sürü mü saldım
Var git arap var git bende ne kaldı

Meded didiler de mürvet mi bastım
Aman didiler de beller mi kestim
Ya pirim yüzünden cüdâ mı düştüm
Var git arap var git bende ne kaldı

Derviş Ali gice gördüm düşümde
Ali'nin hırkası tacı başımda
Ah nasıl öleyim bu genç yaşımda
Var git arap var git bende ne kaldı

— III —

Erenler veliler kırklar yediler
On iki imamlar kurbanıyız biz
Okundu tekbiri durduk kıbleye
On iki imamlar kurbanıyız biz

Sakın (1) sen kimseye bulma bahâne
Bir zaman söylensün iki cihâne
Rızâ lokmasını ulu divâne
On iki imamlar kurbanıyız biz

Anamız Meryem'dir atamız Cibril
Nefesten zâhirdir hükmüne (2) kail
Bizi Şâh'a kurban itti Azrâil
On iki imamlar kurbanıyız biz

Yedi kerre yünceğizim kırktılar
İbrahim'in sürüsüne kattılar
Etimi de pâre pâre ittiler
On iki imamlar kurbanıyız biz

Kurbanlık (3) koçile bile yayıldım (4)
Feriştelere çaldı men de sayıldım (5)
Kırklar makamında men de toyladım
On iki imamlar kurbanıyız biz

Derviş Ali'yim kanım nâhak (6) dökme
İl ne dirse disün sen ana bakma
Şâhım yürümedikçe posttan çıkma
On iki imamlar kurbanıyız biz

Bibliyografya : Bkt. ve mecmualar

(1) Şâhım : Bkt.

(2) Hikmete : Mc.

(3) Sakalık : Mc.

(4) Yazıldım : Bkt.

(5) Sâıldım : Mc.

(6) Nâgâh : Mc.

Ali (Edirneli) — XVIII inci asır şairlerinden Ali hakkında *Salim* şu malûmatı veriyor :

« Ali : Resenbâz - ı sâha - i irfân olan vücûd - i fâik - ul - akrânları dâr - ün - nasr - ı velmeymene - i mahmiye - i Edirne'den nümâyân olup mevâli - i kirâmdan Canbazzâde Osman efendi'nin mahdûm - i maârif mersûmudur. Zurafâ - yi vaktımızdan ta'lik hat ve imlâ ve müsveddesi bînazîr ma'rifetli bir şâir - i pâkîze ta'bîrdir. Bu güftâr cümle - i âsârındandır ».

Şairin manzumelerinden örnek gösterilmemiştir.

Bibliyografya: Slm.

Ali Ekrem (Aydın Nadir, Kemalzade, Bulayir) — 1284 - 1867 de İstanbul'da Hubyar mahallesinde doğdu. *Namık Kemal*'in oğludur. Bay İbnülemin Mahmud Kemal diyor ki (*Stş.*) :

« Büyük babası sermüneccim *Mustafa Asım* Bey ilm - i nücûm ile müştâgil olduğundan hafidini - eşref - i saat düs-

Ali Ekrem 1910

tûruna ittibâen - dört yaşında, dört günlük, dört saatlik olduğu halde Hubyar mahalle mektebine o başlattı »

Ali Ekrem bir yıl kadar Fatih askerî rüşdiyesine devam etti. Sonra hususî muallimlerden okudu. Gene Bay İbnülemin şunları söylüyor (*Stş.*) :

« Pederinin Rodos mutasarrıflığında bulunduğu esnâda fuzalâdan Şeyh Abdullah ve nâib Sıdkı efendilerden ülûm - i şer'iyye ve Sakız'da buldukları hengâmda da Kürd Said efendi'den hadis ve edebiyât - ı arabiye ve fârisiye tederrüs etti. Bir taraftan da Fransızca âsâr - ı edebiye okudu. Babasından bir şey okumadı. Kemal Bey, oğlunu asker yapmak istedi. Hattâ Almanya'ya izamını Sultan Abdülhamid -

den istid'â ettiyse de büyük babası mâni oldu. Ekrem Bey, yirmi yaşında İstanbul'a geldi. Büyük babası, Şûrayı devlete, yahud hariciye nezaretine tâ'yinini rica etmesiyle pâdişah, « Benim onun için, başka bir tasavvurum var » deyip rütbe - i sâniye tevcih eyledi. Babası, gönderdiği mektubda şöyle demiştir : « Ekrem, rütben sinnine göre büyük, emsâline nazaran küçük, şimdi ne diyeyim ? »

« Kemal bir ay sonra vefat ettiğinden Ekrem Bey, mâbeyn kâtibliğine ta'yin olundu. Hakkındaki tasavvur bu imiş. »

Kânunuevvel 1304 (M. 1888) te mabeyin hâtibi olan Ali Ekrem, bu vazifeda 18 sene kaldıktan sonra kânunuevvel 1322 (M. 1906) de Kudüs mutasarrıflığına, mesrutiyette Beyrut valiliğine tayin edildi. Beyrut'ta üç gün kaldıktan sonra istifa etti. Eylül 1324 (M. 1908) te Cezairi bahri sefid valiliğine nasbedildi. Ağustos 1325 (M. 1909) te kadro harici kalarak İstanbul'a geldi. Mart 1326 (M. 1910) da Darülfünun edebiyat müderrisi oldu. Eylül 1328 (M. 1912) de ikinci defa olarak Cezairi bahri sefid valiliğine tayin kılındı. İki ay sonra Balkan harbi esnasında Yunanlılara esir düşmüş ve Atina'ya sevk edilerek bir hafta esarette kalmıştı. Müteakiben İstanbul'a döndü. Uzun müddet nisif maaş aldı. Nisan 1334 (M. 1917) te tekaüdü icra edildi.

Eylül 1329 (M. 1912) da ikinci defa Darülfünun'a müderris olmuştu. Erkek ve kız talebeye ayrı ayrı « Nazariyatı edebiye » okutuyordu. 1335 martında bu ders Ali Kemal'in kararıyla lâğv edildiği için açıktaki kaldı. Galatasaray sultanîsi edebiyat muallimliğine tayin olunduysa da istifa etti. Said Bey maarif nezaretine gelince muallimliği kabul etti. Şubat 1339 (M. 1922) da Bay Yahya Kemal'e vekâleten üçüncü defa Darülfünun'a tayin olundu. 12 temmuz 1339' (M. 1922) da asil olarak « Şerhi mütun » müderrisi oldu. Darülfünun'un Üniversite'ye tahvil edildiği zamana kadar bu vazifede kaldı. Bugün Maltepe askerî lisesi Edebiyat muallimidir.

Ali Ekrem, küçük yaşta şiir söylemeğe başlamıştı.

Vatanı bir arı gelmiş sokuyor
Mahmud paşa küpe altın tüküyor
Zahmet çekme balık baştan kokuyor

mısralarını on yaşında bir çocukken yazdı. Babası, birinci mısraı şöyle tashih etmişti:

Vatanı bir yılan gelmiş sokuyor

17 - 18 yaşlarında ise daha düzgün manzumeler vücude getirdi. Onun ilk intişar eden eseri « Dağ » başlıklı bir mensuredir (*Resimli gazete 1307 - 1891*). İlk neşrolunan şi'ri de *İsmail Safa*'ya nazire olarak yazdığı

Mâhitâbın sanki âşıktır hilâli dağlara
Kim semâyı eylemez tercih hâli dağlara

beytiyle başlayan bir gazeldir (*Mirsad* 1307 - 1891).

Önce yazılarını *ilhâm* müstearıyla neşretti. Sonra uzun müddet *Ayın Nadir* imzasını kullandı

* *Mirsad*'da onun bir kaç manzumesi daha intişar etmişti. Bunlar arasında *Kumru* ünvanlı manzume dikkati celbetti (1); çünkü, nazımda ifadenin tevalisi tarzını bu manzume ile herkesten evvel Ali Ekrem ihtiyar etmiş oluyordu.

Kumru ey tâir - i münakkaş per!
 Âşiyân - ı hayâtta kaçarak,
 Bir hazan yaprağı gibi uçarak
 Niçin ettin semâya doğru sefer?
 Bir adem milki mi ararsın sen?
 Verme bihûde i'tûlâya emek:
 Aşamazsın cibâl - i ömrü felek
 Seni elbette koynua çekecek!
 Kaçılır mı mezâr - i âlemden?
 İşte çok sürmedi sukut ettin
 Sönmüş ahter gibi hûbût ettin.

Bendiyle başlayan bu şiirin tarzına ilk olarak *İsmail Safa* itiraz etti. O, nesre yakın manzume yazılmasına taraftar olmamıştı.

Ali Ekrem'in daha sonra *Maarif* mecmuasında iki üç eseri görüldü. Bilâhire *Malûmat*'ta şiirler neşretti. Bu mecmua, *Baba Tahir*'in çıkardığı *Malûmat*'tan başkadır: Bunun 24 nüshası intişar etmişti. *Malûmat*'ta Ali Ekrem'den başka *Fikret*, *Hüseyin Kâzım* gibi şahsiyetler de eser neşrediyorlardı. Daha sonra *Servetifünun*'da beş yıl kadar neşriyatta bulundu. Bir çok şiirler ve makaleler yazmıştı. *Servetifünun*'un Alasonya Yunau muharebesini müteakib neşrettiği «Nüshai mümtaze» de *Vasiyet*'i intişar etmişti. Bu manzume, o nüshanın en güzel eseri idi.

Ali Ekrem, bilhassa bu manzumenin intişarından sonra büyük bir şöret kazandı. Fakat *Tevfik Fikret*'le geçinemiyorlardı. Aralarına bir rekabet hissi girmişti. Hattâ *Fikret*, Ali Ekrem'i rencide edecek hareketlerde de bulunuyordu. Meselâ *Sarhoş* serlevhalı bir şiiri Ali Ekrem'e ithaf ederek onun rakı içtiğini telmih etmek isteyordu. Gıyabında aleyhdarlığını yaptığı gibi yüzüne karşı da söylemekten çekinmezdi.

Servetifünun topluluğunda herkes aşağı yukarı birbirine müsavi kabiliyetler addediliyordu. Ve bunların müştereken üstsd olarak tanıdıkları bir şahsiyet yoktu. Gerçi *Recâizade Ekrem*'e hürmetkâr bulunuyorlardı. Fakat o da eski mektebe mensuptu. *Fikret* ise arkadaşlarına karşı mütehakkimane bir tavır takınıyordu. Buna tabiatıyla tahammül edemiyorlardı. Ali Ekrem yazdığı hatıralarında diyor ki *Servetifünun* No. 1501, 21 Mayıs 1341 - 1924):

«... Esbâbı ne olursa olsun *Tevfik Fikret* pek huy-suz, gayet hırçın olup gitmişti. Arkadaşlarının hepsi bunun ta'rizlerine, hücumlarına hattâ bazan tahkirlerine maruz kalırlardı. Lâkin hulûs - i vicdânından, ulviyyet - i hilkatin-

den emîn olduğumuz ve kadrü kıymetini hakkıyla takdir ettiğimiz bu hırçın arkadaşımızın bizler her cevrine tahammül gösterirdik... »

«... Birgün, hiç unutmam. fâzil ve muhterem ve *Fikret*ce de mahbûb ve muvakkar bir zât ile berâber *Servetifünun* matbaasına şair ile görüşmeğe gittik. *Fikret* hemen nefes aldırmağa başladı, evvelâ beni ta'rizlerine boğdu. Mabeyni hümayunda kâtib olmak o gün fikrine göre benim afvolumaz bir cürmüm oluyordu. Esasen hırçınlığı i'tiyâd hâline geldikten sonra mabeyin kâtibi olduğum için ta'rizler yağdırmadan *Fikret* benimle görüşmez olmuştu... »

Ali Ekrem *Servetifünun*'a yazı yazmış olmakla beraber *Cenab*'ın mesleğine taraftar değildi. Ve bu tarzı katiyen hazmedemiyordu. *Muallim Naci* muakkiblerinin «*Dekadanlık*» gürültülerine karışmamakla beraber kalben onlara hak vermiyor da değildi. O her nevi şiir yazdığı halde bu vadiye katiyen yanaşmamıştı. İşte bütün bu âmillerin tesiriyle Ali Ekrem, *Servetifünun* şairlerini tenkid yollu uzun bir makale yazdı. *Tevfik Fikret* önce bunu neşredebileceğine dair söz vermişti. Fakat pek beğenmediği bu yazının bir kısmını değiştirmek, diğer bir kısmını da büsbütün çıkarmak suretiyle mecmuaya dercetti. Ali Ekrem bundan fevkalâde hiddetlendi. Evvelâ yevmi *Malûmat* ve *Servet* gazetelerinde bir varaka neşrederek makalesinin tahrif edildiğini ilân etti. Ve tenkidini tam olarak 14 Kânunuevvel 1316 (M. 1900) da çıkan *Malûmat*'ta neşretti. *Ayın Nadir*, bu yazısında bilhassa *Tevfik Fikret*'e hücum ediyordu. *Kenan* şi'rine güzel bir fıkracık deyip geçiyor, *Kılıç* manzumesini beğenmiyordu. *Cenab*'ın kullandığı tabirlere de ilişiyor; «*Terakib* şi'rin kıymetini tezyîd değil, tenkis eder» diyordu. *Faik Âli*'yi ise ağır bir surette tenkid etmişti. Onun bilhassa «*Gurub*» ünvanlı manzumesinde mana olmadığını ve bu manasızlığı başta *Üstad Ekrem* olmak üzere her kesin gördüğünü söylemişti.

Tevfik Fikret bundan çok müteessir oldu. *Servetifünun*'da neşrettiği bir yazı ile bu hareketin çirkinliğini zımnî bir surette anlatmak istedi. Ali Ekrem bunu da cevapsız bırakmadı (*Malûmat* No. 270).

Ali Ekrem'den sonra *Ahmed Reşid* (H. Nâzım) da *Baba Tahir*'in *Malûmat*'ına geçmişti. Bu mecmuaya yeni bir kisve vermişler ve bir çok yazı neşretmişlerdi *Sami paşazade Sezâî*, *Menemenlizade Tahir* ve *Rıza Tevfik* de yazı yazarlar arasında idi. O zaman *Fikret*, meşhur kıt'asını vücade getirdi (Bu kıt'a için *Ahmed Reşid maddesine* bakınız).

Servetifünun ve *Malûmat* münakaşaları epeyce devam etti, Ali Ekrem'le en ziyade münakaşa yapan *Hüseyin Cahid* olmuştu. Nihayet sarayın men'i üzerine neşriyat tatil edildi

Ali Ekrem meşrutiyetten sonra gene birçok yazılar yazdı. Bilhassa *Servetifünun*, *Şehbal*... gibi mecmualarda epeyce manzume neşretti. Muhtelif yerlerde de konferanslar verdi. *Hürriyet* kahramanı *Nanuk Kemal*'in oğlu o-

(1) *İlhâm* : *Mirsad* No. 9, 9 Mayıs 1307

luşu da ona ayrıca bir paye verdiriyordu. İttihadü terakki fırkası ile halkın rağbet ve teşviki onu Kemal'in eserlerini de neşre sevketmişti. Babasının divanından başka hemen hemen bütün külliyatını tab'a muvaffak oldu. Kendi vücutta getirdiği eserlerin bir çoğunu da bastırdı. Muhtelif zamanlarda intişar eden bu kitapları sırasile gösteriyorum:

Ruhu Kemal (1324 - 1908) de yazılmıştır. Hürriyet aşkını aşıl原因an mensur bir eserdir.

Zulâl - i İlham: Ali Ekrem'in (1304 - 1888) - (1324 - 1908) yılları arasında muhtelif mecmualarda neşrettiği şiirlerin bir kısmını ihtiva eder. (1327 - 1911) de basılmış olan bu eserde 2800 kadar beyit vardır.

Kaside - i askeriye: 29 ağustos 1324 (1908) te tabedilen 41 beyitli bir kasidedir. Namık Kemal'in meşhur eserine nazire olarak yazılmıştır.

Görüp bünyân - ı mülkü münkariz zulm ü denâetten
Büyük bir nevha koptu kalb - i âteşbâr - ı milletten
Hamîyyet cûşa geldi şems - i hürriyyet zubûr etti
Bevârik kapladı âfâkı şemşîr - i celâdetten

gibi beyitleri ihtiva etmektedir. Eserin başında şu satırlar kayıtlıdır:

«Pîr - i âli - i hürriyyet Kemal merhûmun necl - i necîb i muhteremi Ali Ekrem Bey'in Harbiye nezareti meydanında Çırçır harikzedegânı menfaatine i'tâ edilecek konserde bizat inşâd edecekleri kâsîde - i askeriyedir ki hâsîlâtını iane - i milliyeye ihdâ buyurmuşlardır.»

Kırmızı fesler: 29 ağustos 1324 (1908) te tab'edilen bir manzumedir. Bu eser de «Çırçır harikzedegân menfaatine» basılmıştır.

Ey kırmızı fesler bakalım kim sizi besler
Aç kaldınız eyvâh!
Nerde o emeller o leimâne hevesler
Hep oldu mu gümrâh
Hürriyyeti ilân ediyor göklere sesler
Kırmızı fesler
Nerde o bizim kırmızı fesler o kabarmış
İfrit afacanlar
Tertib - i denâet büyük iş haylice nâdir
Komplumuz var
Cem'iyetimiz var yazınız haydi teresler
Kırmızı fesler...

gibi beyitleri ihtiva eder.

Lisan Osmanî: 1914 te basılan küçük bir manzumedir. Hâmid'in bir mektubunu ihtiva eder.

Ordunun defteri: Umumi harpte baş kumandanın emriyle yazılmıştır. Manzum, mensur, vatanperverane, millî, askerî eserlerden mürekkeptir. Bunun İslâm tarihinden alınma büyük askerî vak'aları câmi ikinci cildi de yazılmışsa da bozgunluk baş gösterdiğinden basılamamıştır.

Ana vatan: Anadolu millî harekâtı başladığı ve İstanbul düşman istilâsı altında bulunduğu zaman yazılan küçük bir risaledir. Hece vezniyle yazılmış vatanperverane şiirlerden mürekkebe olan bu eserin 2000 nüshasını orduya

dağıtılmak üzere *Atatürk*'e takdim etmiş ve kendilerinden hararetle bir teşekkürname almıştır.

Şiir demeti: Küçük çocuklar için dinî, millî, terbiyevî şiirlerden müteşekkildir. Liselere mahsus olan ikinci cildi de yazılmışsa da basılamamıştır.

Vicdan alepleri: Vatanî şiirlerden mürekkebe küçük bir eserdir.

Lisan - ı nazım: Müellifin Darülfünun'da taktir ettiği derslerdir. Bu eserde, âhengin ne demek olduğu şimdye kadar kimsenin söylemediği yolda ve musiki nazariyatına istinaden izah edilmiş, aruz vezninin lisanımızda kullanılan bütün bahisleri, yeni, eski bütün şekilleri anlatılmıştır. Kafiye bahsi de estetik bakımından izah ve tafsil edilmiştir.

Lisan - ı nesir: Müellifin Darülfünun'da taktir ettiği derslerdir. Nesrimizin geçirdiği tekâmülü kudemadan başlayarak yazıldığı tarihe kadar izah eden bu eser bu vadide yapılan ilk tedkiktir. Bu kitapta bilhassa *Şinasi* ve *Serve-lifünun* mekteplerinin gösterdikleri tekâmüller ve inhiraf-lar tafsil edildiği gibi yenilerin bazı yazıları da şiddetle tenkid edilmiştir.

Mesalik - i edebiye: Bu eserde klasik, romantik, senbolik mahiyetteki eserlerimizde görülen dinî, edebî, felsefî, ilmî tesirler birer birer tahlil olunacak, büyük eserlerin kıymetleri izah ve bizde bulunan, bulunmayan edebî neviler gösterilecekti. Fakat 6 cildde bitecek olan bu kitabın ancak sekiz forması litografya ile basılabilmıştır.

Namık Kemal: Maarif vekâletinin tensibiyle lise talebesi için yazılmıştır. Kemal'in hususî, resmî, edebî hayatlarını muhtasarca anlatır. 1930 da basılmıştır.

Lisanımız: Lisan hakkında Cumhuriyet gazetesinde neşredilmiş olan altı makale ile bunlara yapılan itirazların cevaplarını ihtiva eden küçük bir eserdir.

Bunlardan başka Ali Ekrem *Baria*, *Engel*, *Sukul*, *Eğlenirken*, *Mama dudum darılır* adlı tiyatrolar da kaleme almıştır.

Onun *Servetifünun*'da, *Malûmat*'ta, *Tarik*'te, *Yeni Şarkta*, *Yenigün*'de ve son zamanlarda *Cumhuriyet*'te intişar etmiş bir çok hikâyesini de görmekteyiz.

Ali Ekrem'in henüz neşrolunmamış olan mühim bir eseri de «*Tairi İlâhî*» dir.

Tairi İlâhî, filozofik bir eserdir. Ve insan hayatının muhtelif devrelerini gösteren bir nevi medenî dastandır.

2180 beyti ihtiva eden bu toplu eser, aynı mevzu etrafında muhtelif vezin ve şekiller dahilinde yazılmıştır. Manzumede aruz vezninin bütün bahirleri ile Arab'ın bir vezni ve şairin kendi icad ettiği bir vezin kullanılmıştır. Ali Ekrem'in çok ehemmiyet verdiği bu eserde hakikaten değerli parçalar görüyoruz.

Ali Ekrem muhakkak surette kıymetli bir şairdir. Evet! aruza *Fikret* gibi, *Âkif* gibi hâkim olamamıştır. Onun bazan fazla tomturaklı ve tekellüflü bir lisan kullandığı da görülür. Terkiplere de çok bağlı kalmıştır. Bir manzumesinde diyor ki:

Biraz hasisa - i irfân ile olan mecbûl
 Nasıl edâ - yi terâkîbî görmesin makbûl !
 O incelik, o letâfet, o revnak - ı tasvîr
 O insicâm u talâkat, o şiddet - i tesir
 Lisâna bahşediyor sanki nefha - i i'câz !
 Birer misâl alalım, söyleyin şu « arz - ı niyâz »
 « Hayâl - i yâr », « nesim - i seher », « lika - yi hazan »,
 « Bükâ - yi rûh », « nikab - ı hayâ », « enin - i cenan »,
 « Gariik - ı lücce - i zulmet », « sadâ - yi dûrâdûr »,
 « Ezelnü mâ », « ebediyet karin », « bülend zuhûr »,
 « Harîm - i dil » ... gibi eşkâl - i likri hep tarasak
 Bütün bu sözler için sâde bir beyân arasak,
 Acab bulur muyuz ? insan bu fikre hayret eder :
 Nasıl zamân - ı terakkî rücû'a gayret eder ?!
 Nasıl denir meselâ Türkçe « inkisâr - ı hayâl »
 « Ulüvv - i his », « feyezân - ı ezel », « hayâl - i muhâl » ?
 Tezeyyünât - ı lisandan değil bu terkibler
 Birer meal - i nevindir ; bütün yazar, söyler
 Bu ince sözleri erbâb - ı fen, fuhûl - i zaman '
 Bu canlı sözler olur tercemân - ı akl ü cenan. » ...

Lisanın ihtişamına ekseriyetle bağlı kalan Ali Ekrem, bu itibar iledir ki Türkçülük cereyanlarına da kat'iyen yanaşmamıştır. Fakat bütün bunlara mukabil mensub olduğu edebî mektebin estetiği dahilinde lisanına hâkimdir. « Nur, hur, âyin, mürur.. » gibi kelimeleri pek fazla kullanmış olmakla beraber ekseriyetle kelimeleri yerinde ve lüzumlu olarak kullanmıştır.

Ali Ekrem'i kasdederek « Namık kemâl'in en kötü eseri, *Zavallı çocuğudur* » deyenler ; « Vasiyet'ini yazdı, öldü » hükmünde bulunanlar olmuştur. Fakat nihayet bu görüşler bir antipati mahsulüdür. veya bir kelime oyunudur. *Abdülhak Hâmid* ise onu Kemal'in en mükemmel eseri ad detmektedir. Şaire hitaben yazdığı bir mektupta da Hâmid'in şu kanaatleri serdettiğini görüyoruz (*Mektuplar C 2, S 192 - 194*) :

« ... *Zılâli İlham* da geldi. Altmış beşinci sahifesine kadar okudum. Bunların içinde en ziyade beğendiğim *Feryad* manzume - i bimisalidir. Bundan sonra *Vasiyet* gelir ki anın da bir mislini ancak sen yazabilirsin. Ellinci ve eli birinci sahifelere avdet edince *Elvâh - ı tabiat*ten levha - i garrasile *Beraetçigime* neşide - i hasnâsına tesadüf olunuyor ki bunlar da bedâyi'dendir. Sonra *Yâd - ı cânân*'la *Gelincik* ve *Kabristan* ve *Böğürtlen* serlevhaları ile teşhir ettiğin hadâk - ı edebiyeyi gezdim. Husûsile *Kabristan*'ı bir kabristan kadar ulvî ve o kadar da pür maânî buldum. ... »

« ... Tebşîr ederim ki *Zılâl - ı ilhâm*'da haşviyattan ad dolunacak bir kelimeye tesadüf etmedim. Ve nekayis - i edebiyeden heman serâpâ âri buldum .... »

Filhakika Ali Ekrem nâzım seviyesinde kalan bir mukallit değildir. Namık Kemal'deki heyecan, kısmen onda da vardır. Ve ibda ettiği güzellikler denildiği kadar mahdut kalmamıştır. Tabiat tasvirleri gayet ince ve kuvvetlidir. Ve hakikaten tabiaten muktebestir. « Son buse » manzume -

sinde olduğu gibi cidden hazin manzaralar tersim edebilmiş, « Kayıkçı » şi'rinde görüldüğü veçhile hayatî parçalar kaleme alabilmiştir.

Servetifünuncuların olmakla beraber alafırangalığa hiç heves etmeyen Ali Ekrem'de *Naci*'ye karşı bir temayül hissi mevcuttur. Muallim'in ölümü dolayısıyla bir tarih vücude getiren Ali Ekrem, Naci meslekine de, divan edebiyatına da aleyhdar bir cebhe almadır. Esasen onun hemen her şekilde ve her mevzuda manzume yazdığını görüyoruz.

Gençlik çağlarında edebiyata gazel yazmakla intisab eden şair, sonraları da bu vadiyi büsbütün terketmemiştir.

Malûmat'ta *M. A.* imzasıyla yazılmış bir « İcmali edebi » de şu kayıtlara tesadüf ediliyor (*Malûmat No. 77, 1896*) :

« . . Kaside ve gazel yazmak mutlaka eski efkâr - ı şâirâneye hâs değildir. Söylenmemiş söz kalmamış ise de keşfolunmamış ta çok hakayık vardır. Yakında neşrolunan âsâr - ı şâirâne içinde *Aydın Nâdir* Beyefendi gibi istikbâl - i edebîsi pek parlak bir şâirimizin *Nevha - i bahâr* ünvanlı gazellerini gördüm ki efkâr - ı ceyyide ile yazılmış bir gazel nümûnesidir.

Nefha - i bahâr

Gülşen bahâr - ı hüsnüne geldim melû ü zâr,
 Git söyle yâra hâlimi ey nefha - i bahâr !
 Git söyle yâra çektiğim âlâm - ı firkatî.
 Billâh yakû rûhumu endûh - i intizâr !
 Lerezende dil, şikeste nazar, muntazî emel.
 Bitâb ü bî hayât olurum rehrev - i gubâr.
 Ezhârdan duyar gibiyim şemme - i vefâ.
 Enhârdan gelir gibidir nağme - i mesâr ;
 Eşcârdan arar dururum zill - i hüsnünü ;
 Envârdan ümid ederim lem'a - i izâr.
 Gönümde girye girye hurûşan belâ - yi aşk.
 Karşımda cilve cilve girizan hayâl - i yâr ...
 Git söyle yâra hâlimi ey nefha - i bahâr
 Düştüm türâb - ı vashna dil haste .. ten nizâr ! »

Filhakika Ali Ekrem, gazel vadisinde de muvaffak olan bir şairdir. *Osman Şems* efendi'ye nazire olarak vücude getirdiği şu parça da onun meşhur eserlerindedir :

Daldım a'mâk - i kazâya yine hulyâ hulyâ
 Çehre - i fitratı gördüm yine gayyâ gayyâ
 Belki milyonca asırdan beri sermest - i sücûd
 Varlığın âhi düşer yokluğa dünyâ dünyâ
 Ezeliyyet, ebediyetle muhât u mechûl.
 Şey' - i vâhid görünür gafîle eşyâ eşyâ
 Ademâbâd ederek nâmütenâhi feyezân
 Alır âğuşuna âlemleri deryâ deryâ
 Yaşatır Rabb - i halak fitratı ifnâ ifnâ
 Öldürür bang - i Hüvallah ile ihyâ ihyâ
 Sanma göklerde fûrûzân oluyor yıldızlar,
 Çeşm - i hilkat görüyor âlemi rü'yâ rü'yâ
 Duyarım velvele - i devr - i cihâm Ekrem
 Doluluk cân atıyor boşluğa güyâ güyâ

Ali Ekrem'in Türk edebiyatında ilk olarak bazı tecrübeler yaptığını da biliyoruz. Mısraı mısraa bağlayarak ilk manzume yazan Ali Ekrem'dir. Gerçi divan edebiyatında meselâ *Nef'î*'de nadiren bu kabil mısra vasıllarına tesadüf edilir. Fakat bunlar çok mahduttur. Ali Ekrem bunu genişletmiştir. *Fikret*'in bu tarzdaki büyük muvaffakiyeti ise daha sonradır.

Ali Ekrem, tahkiye ve muhavere tarzlarında da yenilik göstermiştir *Mehmed Âkif*'in cidden meharetle işlediği bu vadi de önyak olan Ali Ekrem'dir. Ve Âkif, bunu müteaddid defalar bir hakikat olarak itiraf etmiş ve şüirlerindeki realizmi ondan öğrendiğini bir çok kimselere söylemiştir.

Onun aruz vezninde de bazı yenilikler yapmak istediğini biliyoruz. *Nedim mecmuası*'nda şöyle bir yazısına tesadüf olunuyor (No. 14, 1 Mayıs 1335 — 1918):

« . . . Bakalım benim yeni vezni nasıl bulacaksınız? Efâilü tefâilü şimdiye kadar yapılmayan daha bir çok şekillerde terkib ederek pek lâtif ve âhengdâr vezinler bulmak kabildir. »

Aynı mecmuada, « Faülün mefâilün fâilün » vezninde,

Bulutlar ne sâf ü ter bir ziyâ
Sanırsın sükût eder sath-ı mâ,
Bulutlar nesim eser ürperir,
Sanırsın ki mevceler göktedir;

Koşarlar, cenâh açar turnalar,
Ne münis ziyâ saçar her nazar.
Bulutlar nasıl bakın canlıdır:
Cibâle akın akın toplanır;

Sanırsın fezâ, fezâ rûz ü şeb
Karıymış cihannümâ gökte hep.
Bulutlar çıkınna bir fırtına
Ufuktan gelir, gelir yan yana,

Kömürden siyâh olur, cüş eder;
Yüzünden tebâh olur handeler.
Bulutlar koşar, sarar gökleri
Siyahlık nüfûz eder her yana,

Çöker bir derin keder insana.
Bulutlarda gizlidir şimdi âb
Semâdan koşar gelir bihisâb;
Bu bâran ki kamçılar toprağı.

Semânın tarar, dalar bir ağı!
Bulutlar zamân olur ayrılır,
Sanırsın tabur, tabur fırkadır
Ki harb ü cidâl için şu'le rûh:

Bevârik güler bütün mest ü şüh.
Bulutlar güzel, güzel incelir
Sanırsın ki zi emel çehredir
Semâdan düşüp gelen rûhper

Maâl - i şükûfe ten handever
Bulutlar, bahar ile şemnehiz,
olurlar sevâhile neşveriz.
Gehi bir bulut geçür zi maâl,
Lebinden garâm içür bir hilâl

mısralarını ve « Faülün faülün mefâilün » vezninde de,

Bulutlar mehâbet cihânının
Misâl - i bülendi yazın, kışın;
Bulutlar letâfet cinânının
Buhâr - ı safâsı akın, akın

Bulutlar, bulutlar ki şâirin
Revan per, mübeşşer hayâlidir,
Bulutlar İlâhî mezâhirin,
Hatîb - i muallâ meâlidir!

gibi bazı beyitleri ihtiva eden « Bulutlar » başlıklı bir manzume neşretti.

Bütün bu tedkikler gösteriyor ki Ali Ekrem edebî sahada mütemadiyen çalışmıştır. Fakat onu asıl düşüren de çok yazmak ibtilâsıdır. Meselâ *Takvim yaprakları* serlevhası altında her gün bir şüir kaleme almak hevesi, onu bir takım hayide manzumeler vücade getirmeğe mecbur etmiştir. Bu nevi şüirleri arasında şöyle bir parçaya tesadüf ediyoruz:

Akşam oldu bizim kıl'a doğmadı,
Bir beyitcik olsun doğmaz mı aceb?
Dedim durdum ... hayır, tulû etmedi;
Bilmem nedir bu gün şu hâle sebeb?
Lodos mu? belki de, zâten her gün bir
Şüir yumurtlamak kolay degildir.

Ali Ekrem, hece vezniyle de bazı şüirler yazdı. Daha 1893 yılında, *Maarif mecmuası*'nda şöyle bir parçası in-tişar etmişti (No. 193, 4 ağustos 1311):

— Sâile —

Anneçığım hangi yerde yatıyor?
Öksüz gönlüm koynuna can atıyor
Beni her kes gülerek aldatıyor
Sokaklara düştüm küçük yaşında.

Vardı bir esvabım bir kadın aldı
Komşunun kızı yemenimi çaldı
Bana artık bu cihanda ne kaldı?
Kaldı bebeğim küçük kardaşımda.

Söyleyin ey güzel yüzlü çiçekler!
Beni ninem hangi toprakta bekler?
Bana bir yol gösterin ey melekler
Artık kanlar görünür göz yaşında.

Bütün sokak başlarını beklerim
Gelen geçen beğleri eteklerim
Entarimi yamalarım, eklerim
Bir şey kalmadı üs'ümde başımda

Saçlarım annemin yorganı olsun
Toprağına kanlı yaşlarım dolsun
Ömrümün çiçeği yanında olsun
Güzel öldü densin mezar taşında.

Şair 1908 inkilâbından sonra de hece ile bazı manzumeler kaleme aldı. Fakat onun bu vezinle âhenkdar şiirler yazdığı iddia olunamaz.

Ali Ekrem'in en büyük muvaffakiyetini nesrinde görmekteyiz. Onun muntazam ve mantikî bir yazış tarzı vardır. Yeknesaklığı kırmak için Avrupaî ifadeye kaçmadan, milli zevk dahilinde muvaffakiyet göstermiş bir nasirdir. Bu noktadan Halid Zıya'ya benzemez. Ve onu, *Lisanı nesir* adlı eserinde alafirangalıkla itham etmiştir. Esasen Ali Ekrem iyi bir nasir olmakla beraber tanzimat nesrine bağlı kalmış ve bu nesri zamanına göre sadeleştirmekle iktifa etmiştir.

Onun nesrinde *Namık Kemal*'den müntakil bir ruh vardır. Aynı ekole mensup olan Süleyman Nazif bu cihettendir ki onun san'at hakkındaki telâk-kilerini takdir ile karşılamıştır (*Ruşen Eşref: Diyorlar ki S. 118*).

Ali Ekrem bazan realizme kaçmakla beraber, romantizmden ileri geçmemiştir. Onun en bariz hususiyeti realiteyi romantik şekilde ifadesindedir.

1937 de Ali Ekrem

— I —

— Dağlara —

Mâhitâbın sanki âşıktır hilâli dağlara
Kim semâyı eylemez tercih hâli dağlara
Bir cebel kurbünde oldu bak yine vechi ayan
İn'ikâs etti o sevdâvî melâli dağlara
İntişâr eyler donuk bir reng - i ahdar mağribe
Lem'a lem'a nûr saçtıkça cemâli dağlara
Bir semâvî hüzn ile mestûr olur her gûşesi
Sanki bin âşık gömülmüştür şu âli dağlara
Sanki rûhumdan uçan bir âhı teşrih eyliyor
Âkis olmuş bülbülün mahzun makali dağlara
Kabr - i leyle âh kim çok sürmeden girdi hilâl
Parça parça düştü ol leylin zilâli dağlara
Bir sabâh - ı mes'adette vâkiâ gülpüş olur
İn'ikâs ettikçe şarkın reng - i âli dağlara
Bence ammâ bir gülistandan güzeldir makbere
Müncezib gönlüm şu kabristan misâli dağlara
Mutlak eylerdi ziyâret hâkini eşcârını
Rûhumun olsaydı ger uçmak mecâli dağlara

— 1891 —

— II —

— Feryed —

Ümmîd cihandan da büyük zevk ise mahdûd,
Her sâati ömrün emel efzâ, elem efzûd,
Mâzi mütevâlî, ezeli sâye - i memdûd,
Müstakbel ebedle dolu bir makber - i mesdûd,

Hâl ise saâdet gibi, râhat gibi mefkud,
«Feryâd ez - in nev' - i vücûd - i adem âlûd»

Feryâd... Budur son sözü her şanlı hâkimin,
El'an çıkıyor göklere feryâdi Selîm'in,
Tâ arşına belki varacak Rabb - i Rahîm'in!
Feryâd dedikçe o şehensâh - ı azimin
Tâbût - i muallâsı olur dideme meşhûd,
«Feryâd ez - in nev' - i vücûd - i adem âlûd!»

Üç beş sene seyretmek için mülk - i fenâyı
İnsan çekiyor inliyerek bâr - i kazâyı,
Varsa çekecek rûhu da belki o belâyı!
Hiç bilmeyecekse dil - i nâşâdı safâyı
Yokluk gibi varlık ta niçin olmaya nâbûd?
«Feryâd ez - in nev' - i vücûd - i adem âlûd!»

Makberleri mahveylemese gerdiş - i devran,
Bir ev yapacak yer bulamaz hâne nişinan!
Taş zannederek kullanıyor da anı insan
Mevtâ kemîğinden oluyor bir nice eyvan!
Sağlarla dolu makberedir âlem - i bisûd,
«Feryâd ez - in nev' - i vücûd - i adem âlûd»

Bir yandan olur semm - i ecel katil - i cankâh
Bir yandan emel rûha verir hazret - i Allah
Mutlak yaşamak mı gerek ölmek için eyvâh!
Ey didesine mülk - i cihan az görünen şâh,
Bir türbe için mi seni Hak eyledi mevcûd?
«Feryâd ez - in nev' - i vücûd - i adem âlûd!»

Feryâd... bu söz terceme - i hâl - i felektir:
Her ân - ı cihan bir ebedî âh demektir!
Mâdâm ki insâna bütün nevha gerektir,
Mâdâm ki feryâd ile âlem bitecektir,
Bilmem ki yaratmakta nedir şîve - i ma'bûd?
«Feryâd ez - in nev' - i vücûd - i adem âlûd!»

Ey Hâlik - ı a'zam, nasıl etmez seni bizâr
Gûş eylediğin bir nice bin âh - ı şererbâr?
Dehşetli bir âvâz ile der zâtına her bâr
Dağlar, uçurumlar, ovalar, dalgalar, eşcâr,
Gökler, küreler - eyler iken arşını mescûd -
«Feryâd ez - in nev' - i vücûd - i adem âlûd!»

— 1891 —

— III —

— Elvâh - ı tabiatten —

Olunca hâb ile perverde çeşm - i bidârın
Eğildi sineme gülnahl - i tâze ezhârın;
Cebîn - i sâfını bûs etmek istedim ammâ
Döküldü gözlerime kâkül - i seher târın
Nigâh - ı âşıkını târûmâr eden zülfün
— O sâyebân - ı perîşan edâ - yi didârın —
Açıldı âhım ile pâre pâre ayrıldı,
Süzüldü can evime dide - i ziyâdârın!
Şemîm - i hüsnünü rûhum duyardı zülfünden
Ederdi kalbimi lerzan nigâh - ı bîmârın
Bu hâl ile beni bir lâhze mest - i aşk ettin;
Hemen şu lûtfunu kıskandı nâz - ı gaddârın;
Atınca saçlarını düşüne uçup gittin,
Gözümde kaldı hayâl - i ferîşte reftarın!

— 1892 —

— IV —

— Elvâh-ı tabiattan —
— Leyl-i mükevkeb —

Ey leyl-i mükevkeb seni ettikçe temâşâ
Rûhum uçuyor şevk ile yıldızlara gûyâ...
Zulmetlerin eyler bana takrî-i hafâyâ,
Gezmemekte senin gölgelerinde nice sevdâ,
Çıkmakta senin lem'alarından nice ma'nâ,
Mahşer gibi bin dürlü hakikatle ayansın!

Ettikçe bu şeb ben şu büyük âleme dikkat,
Meşhûd oluyor fikrime bin levha-i hikmet:
Yâ Rab ne büyük makberedir şimdi tabiat,
Her gûşede bir sâye nümâ kabr-i sükûnet,
Her makbere bir yıldız olur şem'a-i türbet,
Ey leyl-i mükevkeb, ne kadar hoş lemeansın!

Bak bak ne kadar vech-i semâ nâmütenâhî,
Encüm o mevâlid-i ziyâ nâmütenâhî,
Seyr eyle nasıl hâk-i fenâ nâmütenâhî,
Dağlarda, denizlerde hafâ nâmütenâhî,
Her gûşede esrâr ı Hudâ nâmütenâhî,
Ey leyl-i mükevkeb, ne mahâbetli cihansın!

Karşımda müselsel mütevâlî nice kühsâr,
Her parçası bir nûr-i siyâh eyliyor izhâr
Pîrâmen-i kühsârı öper bir yem-i seyyâr
Her dalgası bir ahtere âyîne-i didâr ...
Ulviyyet ü ziynetle sen ey leyl-i ziyâdâr,
Bir subh-i behiştîye bile gıbtairesansın!

Ey leyl-i mükevkeb o siyeh zülfe mûmâsil,
Ettin beni bir vuslat-ı canbahşına nâil;
Eyvâh senin vaslına da var nice hâil;
Yıldızların artık oluyor mağribemâil,
Hüsnün olacak şimdi ümidim gibi zâil,
Ömrüm gibi hayfâ ki serî'ulcereyansın!

1308 — 1894

— V —

— Gül on para —

Gül on para, gül on para!..
Kolunda bir güzel sepet,
İçinde gül beş on sıra,
Temiz, sevimli bir çocuk
Diyor: malım değil soluk,
Gelin alın çobuk çabuk!
Gül on para, gül on para!

Gül on para ... o hüsn-i ter,
O handepâre-i şafak,
O dil şemîm-i rûhper
O reng-i çehre-i hayâ,
Tezehlür eylemiş ziyâ,
Tebessüm eylemiş sühâ ...
O on para, ne mu'teber!

Meâli kondu gönlüme
Şu levha-i letâfetin,
Hayât sundu gönlüme:
Çocuk güzel, edâ güzel,
Çiçek güzel, havâ güzel,
Zemin güzel, semâ güzel ...
Bu pek dokundu gönlüme!

Tabiatın sehâsına
Hezâr kerre âferin,
Güzelliği saçar durur
Zaman zaman; nevin nevin;
Şükûfe, mevce, gül, hezâr,
Bulut, şafak, kamer, bahâr
Zuhûr eder hezar hezar,
Semâ semâ, zemin zemin!

Hanımlarım gül on para;
Sepet boşaldı da yine
Deyip dururdu mashara:
Gül on para! alın hele
Dikersiniz de mendile,
Kemer yaparsınız bele;
Gül on para, gül on para!

1309 — 1893

— VI —

— Vasiyyet —

Donukça bir fenerin nûr-i sâyedârında,
Çadırların arasında zamân-ı râhatta,
Nöbet değiştirilen bir ferahlı sâatta,
Ağaçlı bir tepenin koytu bir kenârında
Buluştular iki hemşehri kahraman asker:
Çemişkezekli Memiş'le bölük emîni Ömer.
— Gel arkadaş, bakalım gel, şu mektubu anlat,
Babam nasıl?

— Eyidir:

— Çok şükür ... Nasıl Emine'm?
Yeminlidir, bana korkma yalan demez ki ninem,
Çarık takındığımız gün ağırca hasta idi;
Memiş, eğer ben ölürsem sakın acınma dedi...
— Baban selâm ediyor, Daltaban selâm ediyor;
Bekir selâm ediyor, Pehlivan selâm ediyor;
Ninen selâm ediyor, ammi kızların hekezâ;
Çoban selâm ediyor ...

— Bak hele! deyindi bana
Bizim kadın nice olmuş ... Bizim kadın Emine?
Bekir nişanlanıyormuş; Bey ırmağı taşmış;
Sular yeşil öyüğün üstünü basıp aşmış ...
Yoğundu.. amma su ha l.. çoşgun olmalı bu sene
Kızıl pınar bu kadar taşmadıydı.. Sen de hele
— Şu mektubu bitir artık, bizim kadın nice dir
— Memiş durundu..

— Bırak ben tamam sekiz gecedir

Düşümde görmedim artık ..

— Bu yıl da sazlı ele

Çekirge çok düşüyormuş, ögen hele yoğemiş,
Ağılda üç koyun ölmüş, sıcak biraz çoğemiş,
Senin buzak büyümüş, gök ağaç çiçek açmış,
Zavallı çöp Hasan'ın kır topu dağa kaçmış.
İmam duâ okumuş cenge... hâ selâm ediyor,
Çakır selâm ediyor, Mustafâ selâm ediyor,
Ömer gilin kızı doğmuş... Sadık selâm ediyor...
— Bırak bırak. yetişir anladık... — Selâm ediyor
— Ne saklıyon bana sen ... Anlamam mı hâlerinden
Bizim kadın.. deyiver, de.. Düşümde gördüm ben!

Memiş.. O nâmı musaggar, vücûdu heykel er
O şîr-i sâika bâzû ve âhenin peyker.
O seyfi bâri i gayret. okalb-i din perver,
O dağ kadar topa karşı göğüs geren asker

Yıkıldı bir haberin sadme-i nihâni ile
 Ezildi. koptu yerinden o kahraman yüreği,
 Dilinde ye's-i emel karşısında sevdiceği :
 Nasib alır gibi bir kabrin infîâlinden,
 Perîde pertev-i sevdâ soluk cemâlinden.
 Gelir enîn-i hayât ıztırâb-ı lâlinden,
 Geçer zilâl-i ecel çehre-i melâlınden :
 Gunûde dîde-i şîrâne-i münîri bile.
 Garîb.. can veriyor zannolundu, sordu yine:
 — Bizim kadın gidivermiş, değil mi? âh Emine:
 Biraz da ağladı durdu, melûl bî halecan;
 Lisân-ı rûh-i elemnâki eyliyordu figan/
 Şafak henüz sökiyordu, bir ibtisâm-ı hazin :
 Nigâh-ı şevk-ı sabavet, ziyâ-yi aşk-ı nevin
 Ağacların arasından, çadırlar üstünden
 Süzüldü geldi; güzel bir hayâle nâzır iken
 Cebîn-i muğberine kondu askerin... O zaman
 Zemîne gayz feşan, âsümâna handekûnan
 Emîn imiş gibi Allah'ına vusûlünden
 Hazin vaşîyyetini başlamıştı takrîre :
 Şahîd olursa eğer kimse bir şey almayacak;
 Ne mâli var bu fakîrin? Beş on koyun, kösemem;
 Biraz ekin buzağı, kağı, bir de sazlı dere.
 Bu şeylerin birisi arkasında kalmayacak;
 Ne var ne yoksa satıp savmalı.. bahâsiyla
 Emîne'ye yakışır bir taş almadır emeli;
 Kızıl boya, sarı altun yazıyla süslemeli,
 Taşın yüzünde kılıç resmi olmalı mutlak,
 Memiş nefer mi ya zâbit mi kim bakıp soracak :
 Bir ince süngü yapılınsın kılıç değilse bile ...
 — Bir asmacık dikiversin babam, fidan salsın!
 Bi dânecek Emine'm gölgesinde hoş kalsın!
 İmam efendiye söylen ki Hak rızâsı için.
 Mezarlığın baş ucunda üç ayda bir akşam
 Bir " Amme „ cik okusun bir yanık ilâhi desin...
 Kadıncağız gidiverdi ...

— Şuna bakındı, tamam!
 Memiş sen ağlar isen şimdicek kaçıp giderim.
 — Yazındı yaz Ömer, Osman gile selâm ederim!
 Teselsül eyleyecekti selâmlar ammâ
 Çalındı bir boru...

— Kak, kak Memiş... silâh başına!
 Memiş o mektubu müstağrak etti göz yaşına,
 Kıvırdı koynuna koydu... Dilinde aşk-ı Hudâ,
 Yüzünde ân-ı şehâdet, atıldı meydâna
 Kavuşmak isteyerek âhrette cânâna!

Siyâh-ı gazanfer veş âvâz-ı top
 Riyâh-ı heyâkil berendâz-ı top
 Gırîv-i gulûv âver-i sûr ile,
 O tarrâka-i saika zûr ile,
 — Ki kükrerdi her noktadan an be-an
 Levâmî' nişân u savâik feşan —
 Tehevvür künân etti âgaz-ı cenk;
 Feyâfiyi inlettî âvâz-ı cenk "
 Yürekten kopan bir sadâ-yi bülend,
 Sadâ-yi hayât ihtivâ-yi bülend,
 Bir ordunun âvâze-i satveti,
 Bütün halkın âheng-i milliyyeti;
 Mukaddes, mubârek, bedî-ul-kemâl,
 Zafer i'tiyâd ü gazâ iştîmâl,

Melâik pesend ü şahâdet meâl
 Semâvâta aksetti ism-i celâl
 O " Allah, Allah ! „ duyuldu heman
 Bütün ordu âteşlere attı can !
 Cihâdın düşüp şanlı meydânına,
 Gögüs gerdiler gülle bârânına,
 Hücûm ettiler müsterîh-ül-fuâd,
 Emîn-üş şehâde, ferîh-ül-maâd.
 Ölüm her taraftan zuhûr eyliyor,
 Fakat kim ölümden fütûr eyliyor ?
 Ne top u tüfeng ü ne tîg ü sinan,
 Ne âteş, ne ordu, ne bârû, ne can
 Dayanmaz önünde yürürse eğer
 Eder kal'e-i hasmı zîr ü zeber !
 Tüfek sustu, top sustu hep süngüler
 Takılmıştı... A'dâya Eynelmefer!
 Tanîn âver-i füşa-i kâinât,
 Gırîv-i hayât ü enîn-i memât .
 O " Allah, Allah ! „ yine berdevâm ,
 O " Allah, Allah ! „ ile tâ be-şâm,
 Gögüs gögse can cânâ uğraştılar,
 Dilîrâne, şîrâne uğraştılar
 Memiş bu mahşer-i heycâ içinde berzede hâl
 Bulutlu mağribin eşkâl-i bîkarârından,
 Alevli bir dumanın mevc-i târümârından,
 Hayâlini sezerek lem'a-i izârından
 Hümâ-yi rûhuna rûhiyle per küşâ-yi visâl ...
 Visâl ümîd ediyordu lâtif yârından
 Emîne'nin arayordu cemâl-i ismetini;
 Yüzünde şevk-ı beka, gözlerinde nûr-ü ümîd.
 Uruldu tâ yüreğinden, Hudâ'ya gitti şehîd;
 Götürdü yârına koynundaki vasiyyetini !

1313 — 1897

— VII —

— Kit'a —

Bedbaht olarak gelince âdem,
 Bir makber olan şu kâinâta;
 Tesmîm-i vücûd olur müreccah,
 Mihnetle imâte-i hayâta!

— VIII —

— Kit'a —

Çehremde bir ziyâ-yi saâdet ayân ise,
 Zannetme ki güneşten anı ettim iktibâs,
 Vicdânımı münevver eden şems-i fikrimin
 Bir sâf nûrudur ki eder veche in'ikâs!

— IX —

— Kayıkçı —

- 1 -

Açık maon kayığın ortasında bir parlak
 Cilâlî tahtada ârâm eder, takım düzgün :
 Dizinde bir çuha şalvar, belinde yünlü kuşak
 İpekli gömleği titrer beyazlığıyla ... bütün
 Kayık temiz, boyalı, şilteler yeşil katife!
 Muşambalar yeni parlak, kürekler ince güzel.
 Nasıl gurûr ile durmaktadır, bakın herife,
 Tutar kürekleri, okşar suyu hafif bir el,
 Açıkta müşteri bekler ... gelirse pek a'lâ,
 Atar sevâhile bazan nigâh-ı istîgnâ !

— 2 —

Kayıkçının da olur zengini, bu servetler
— Ki nisbeten meselâ bankerin yesâriyle
Birer nümûnesidir fakrın — ibtisâm eyler
Gözünde çehre-i sa'yın derin vekariyle!
Bakın nasıl duruyor : Müncelî nigâhında
Gülümüyor gibidir neşve-i rahîk-ı hayât ,
Parıl parıl yanıyor cebhe-i siyâhında
Güneşten arza düşen hâr ü mübtesim lemeât,
— Kayıkçı! —Buyrun efendim —yanaş! —Peki nereye?
— Yanaş, işim acele! —Buyrunuz— Büyükdere'ye!

— 3 —

Ağırca bir aceleyle beş on kürek alarak
Biraz açıldı, fakat sonra durdu : yenlerini
Yavaş yavaş sığadı: saltayı atıp yumuşak,
Benekli mendili kıstırdı koynuna, yerini
Biraz tasarladı... artık hemen uçup gidecek
Hayır bir iş daha var :

— Of aman kayıkçı nedir

Bu yaptığın uzun işler?

— Beğim kayıkta kürek

Güzelce yağlamayınca döner mi? her kes bir
Zanâat işler efendim, hem artık işledi hah !
Bakın nasıl uçarız şimdi, höp.. Bismillâh!

— 4 —

Hakîkaten uçuyorlar, kayıkçı bir makina
Ki ittirâd-ı metîniyle eyliyor deveran,
Siyahdamarları şişkin, sinirli kollarına
Müebbeden asılır kütle-i hayât-ı giran!
Sürükliyor onu edvâr-ı bî nihâyetine,
İlelebed giderim zanneder, mekîn ü sabûr,
Tabîatin düşerek sâha-i meşakkatine
Yuvarlanır gibidir rûhu müftehir, mesûr,
Yanık solukları âteşli cebhesiyle gider
Döküp hatâir-i ömre buram buram terler !

— 5 —

Yetiştî menzil-i maksûda şimdi bîharket,
Mecâlsiz duruyor, saltası omuzda, yüzü
Vücûdu terler içinde, nühüfte bir mihnet
Meâl-i zârını îmâ eder donukça gözü :
Zavallı çok yorulup çok hayât sarfetmiş
Biraz çabuk düşeyim sâhil i merâma deye.
Gözünde lem'a-i gayret üfûl edip bitmiş ...
Kayıkta müşterinin attığı mecîdiyye
Parıl parıl yanıyor, şûh u mübtesim; gûyâ
Güler o dîde-i za'fa bu çeşm-i istihzâ

1316 — 1900

— X —

— Son bûse —

— 1 —

Öpme yavrum, beni sen öpme kızım şimdi,
— — Neden!
Bana dargın mısın anne ne suçum var söyle ?
İşte hiç üzmiyorum ben seni — Mâşallah sen
Cici kızsın bilirim, — Ya cici kızlar böyle
Öpmeden uslu dururlar mı güzel anneleri ?
— Pek sokulma yanıma yavrucuğum, şöyle otur !

— Sevmiyorsun beni sen anneciğim, bak sen dur !
Başka anne alayım ben de görürsün ... diyerek
Şebnem âlûde nigâhında zilâl-i kederi,
İncecik boynu bükülmüş gidiyor yavru melek,
Titreyen bûse-i sevdâ dil-i ma'sûmunda
Dolaşır ağlayarak çehre i mağmûmunda.

— 2 —

Kadın âmâde-i rihlet gibi bîtâb ü melûl
Arkasından kızının zâr ü perîşan bakıyor,
Ediyor şefkat-i mecrûhu cemâlinde üfûl,
Rûhunun zulmet-i giryânı yüzünden akıyor,
Hasta bîçâre kadın hasta, bilinmez nesi var
Kim bilir belki geçer yavrusuna, belki verem...
Nasıl öpsün kızını ? âh o su'âl-i mübhem,
O boğuk ses, o derin nağme-i muzlim her gün
Ninenin parçalıyor göğsünü, bir zill-i mezâr
Kaplıyor rûhunu, sordukça atibbâ da bütün
« Çocuğu öpmeyiniz ! » re'yini tekrâr ediyor,
« Öksürük müzmin olur çünkü çocuklarda, » diyor.

— 3 —

“ Çocuğu öpmeyiniz „ işte mukarrer ma'lûm
Ninelik rûhunu mecrûh edecek bir ihtâr !
“ Yavrumu öpsem olur mü?, „ bu suâl-i meş'ûm
Dökülür gonce-i bîtâb-ı feminden nâçâr..

— Âh bir gün iyi olsam da tutup çeksem ben,
Koklasam yavrumu, sıksam küçücük ellerini,
Öpsem öpsem yüzünün, gözlerinin her yerini...
Sonra düşsem de çekinmem ölümün pençesine,
Âh öksüz çocuğum annesini öpmekten
Bile mahrûm oluyor...

— Ben geleyim mi anne ?

— Gel kızım koynuma.. yokdur. kopuyor mu ciğerim?
Sanki koynumda ecel !

— Oh onu ben pek severim !

— 4 —

Bir seher vakti idi, her kes uyurdu.. hâne
Gcce yalnızca sükûnunla mezâr olmuştu :
Saklanup rûhuna bir bûse i me'yûsâne
Ninenin gonce-i ömrü ne hazin solmuştu !
Kızcağız erken uyanmış geliyor : “ Oh artık
Öperim annemi, oh ya, öperim işte ! aman
Duymasın ! ya uyanır da darılırsa ? o zaman
Kaçarım... Anneciğim bak ne güzel de yatmış ! „
Gözü tâban, yüzü gülreng-i safâ, göğsü açık.
O yürekcik uruyor... Annesine can atmış,
Geldi, kondurdu -döküp na'shine bir rûh-i sürûd-
O soğuk alnına bir bûse-i hâr ü memdûd !

1316 — 1900

— XI —

— Küçük şeyler'den —

— Şebnem —

Gecenin sinesinde cilve eden
Mütehâlik garâm eser lemeât

Al.

Yaklaşırken seher, iner gökten,
Olur ezhâra handeriz-i hayât.
Bu küçük lem'alar ki şebnemdir
Hüsn i subhun esîr-i vuslâtını
Kalb-i ezhâra gizlice getirir,
Onların bûs eder tarâvetini.

Katre-i eşke cismi pek benzer
Böyle teşbîh ederse şâirler
Haklıdırlar, fakat bu noksandır :

Bence bir katre'dir ki ağlarken
Nâgehan nemli gözleriyle gülen
Çocuğun kirpiğinde tâbandır.

1316 — 1900

— XII —

— Yakılan mektuplar —
— Gençlik şiirlerinden —

Ey nuhbe-i âmâl, sevin oldu merâmın,
Yaktın bütün âsârını bir ömr-i garâmın,
Mektuplarım deste-i dilbâzını yaktın,
Bin hüsnünü, bin kalbini, bin nâzını yaktın.
Karşımda duran şimdi siyah kül yığından
Yükseldi benim ufku bir zirve-i hicran.
Bir zirve-i hicran ki aşılmaz üzerinden,
Mâzî gibi kopmaz elem-i târı yerinden...
Savrulsa da bir nefha-i sarsarla bu küller,
Rûhumda siyah aksi kalır, mahşeri bekler!
Yaktım yanarak âteş-i aşkınla hayâtım!
Yakmaz bu kadar cânımı ân-ı sekerâtım!
Mahveyletiğim hâtralar şimdi birer leyl...
Vicdânıma çökmüş koca bir âlem-i vâveyl!
Mektuplarının külleri altında mezârın
A'mâkına inmiş gibiyim, ben bu gubârın
Her zerre i târiyle yaman, nâmütenâhî
Bir mevte giriftâr oluyorken... o ilâhî
Enzârını atf eylesen eb'âdın içinden,
Bir arş-ı saâdette müebbed yaşarım ben!

Servetifünun 1502, Yıl : 1924

— XIII —

— Tâir-i ilâhî'den —
— Ankanın feryâdı —

Koptum nazar ı Hak'tan deldim şeb i dünyâyı
Yuttum kızıl âfâkı, içtim kara deryâyı
Söndürdü dem-i rûhum bir lâhzede gayyâyı.
Âyine-i hilkatte gördüm yüce rü'yâyı,
Hâlâ ararım hâlâ mâhiyyet-i eşyâyı!
Anka-yi perîşânım, fikr-i ebedî fitrat,
Ölmek ne saâdetmiş ey Rabb-i ecel-kudret!

Doğdum uçurumlardan, yıldızlara yükseldim.
Azgın tepeler geçtim, kuzgun geceler deldim,
Râhımda ne ormanlar, dağlar, küreler çeldim!..
Ukbâya kadar gördüm, Allah'a kadar geldim!
Âyine-i Rabbânî bir vecd-i mübecceldim..
Ben tâir-i Mevlâ'yım, lâkin yine a'mâyım,
Kendim gibidir âlem, kendim de muammâyım!

Her zerrede bir hikmet, her gölgede Hak seyyâr;
Her yârda var bir mevt her mevtde var bir yâr;
Bir dâr bu âlem ki zulmet ona bir deyyâr,
Âyine-i yârından meşhûd oluyor ağyâr.
Âfâk-ı visâlinden hicranlar olur tayyâr!..
Ben âşık-ı mahrûmum, meciûh-i per ü bâlim,
Mahkûm-i ebed ömrüm ölmek bütün âmâlîm!

Eyvâh nedir bilsem âlemde olan ma'nâ?
Kimdir bu güneşlerden a'mâ görünen lînâ?
Her şey ne kadar bedhâl, her şey ne kadar ra'râ!..
Gökler yarılıp bir gün milyarlar ile sînâ
Parlarsa, aceb der mi çan sıdk ile âmennâ?
Mûsâ gibi ben düştüm bir Tûr-i tecellâya,
Bir tâir i Mevlâ'yım, şâyan gibi Mevlâ'ya!

Düştüm, yıkılıp düştüm, mecrûh-i celâl oldum;
Bir nutk-ı mükerrerdim, bir nefha i lâl oldum;
ma'sûka i handeydim, dildâr-ı melâl oldum;
Bir mağrib-i pür hûna âvize hilâl oldum;
Âyine-i âlemde bir zıll-ı kelâl oldum!
Eyvâh sönüp gittim, cismim çürümüş yaprak,
Yutsun koca ankayı, yutsun bu kuduz toprak!

17 nisan 1925

— XIV —

— Sokaktaki kırık tarağa —

Kim bilir hangi zülf-i anbersâ
Bir zamanlar karârgâhın idi?
Kim bilir hangi çehre-i zîbâ
Nûr bahş-ı dil-i siyâhın idi?

Şimdi sen bir kırık gönül gibi zâr,
Zâr ü ebkem, şikeste rûh, garîb
Yatıyorsun çamurda miskin, hâr,
Duruşun canlı levha-i tahrîb.

Sırtık dişlerinle bir cadının
Benziyorsun dehân-ı lâ'netine,
Benziyorsun ölüp giden kadının
İrtiâş-ı cenân-ı nefretine.

Neye çıktın da böyle karşıma sen
Sürünürsün yolumda? vay mel'un,
Beni âgâh eder şu âlemden,
Var kadîinde bir edâ-yi cünun!

Seni mahv etmeden geçersen eğer,
Kalacaksın benim canımda bere;
Buruşuk tıynetin nasıl benzer
Hâr ü muzlim tabîat-i beşere...

Sen mezârında zâhir oldukça,
Bir cihân-ı memât mevcelenir;
Güneşin nûru böyle doldukça,
Her dışın sanki seng-i makberedir.

Esfel-i sâfilîne artık in,
Basayım, mahv ol ey lika-yi anîf;
Seni sevmek mi? yok, bu za'fı demin
Gösteren ben miyim? ne fikr-i sahîf!..

Basacaktım vücûd-i zilletine,
Oldu hâlin vesîle-i ikaz;
Hürmet ettim büyük mezelletine,
Şân-ı mâzîni eyledim i'zâz!

12 tesrinisani 1926
Servetifünun No : 1580

Ali Emîri — Emîri'ye bak.

Ali Fakrî (Sadî şeyhi) — Son devrin âlim mu-
tasavvıflarından olan Ali Fakrî (1270 — 1853) te
Üsküdar'da Hallac Baba dergâhında doğdu. Babası,
aynı tekkenin şeyhi olan Mehmed Emin efendi'dir ki
Arapgirli V. zir Cafer Paşa ahfadındandır. Valdesi çer-
kestir.

Ali Fakrî

Ali Fakrî, ibttdâî mektebini ve Paşakapusu rüşdi-
yesini bitirdi. Bilâhire Kara Hüseyin zade Hoca Ah-
med Âsım efendi'den okudu. Bu zatın vefatı dolayısıy-
le icazetname alamadı. Haylı zaman sonra Üsküdar'da
Hoca Vildan efendi talebesine icazet verdiği esnada
teberrüken ondan icazet aldı. (1290 — 1873) te ba-
bası kendisine Sadî tarikatinden hilâfetnâme verdi .
(1292 — 1875) te pederi Mehmed Em'n efendi vefat
etmiş ve şeyhi bulunduğu dergâh dahilindeki türbeye
defnolunmuştu. Tekkenin meşihati kendine tevcih o-
lundu.

(1294 — 1877) de Rus muharebesi esnasında Ci-
balî'de zayıf askerlerin istirahatlerine tahsis kılınan
Şadiye kalyonunda 400 kuruş maaşla hastalar ağalığı-
na tayin edildi. Sulhün akdinden sonra vazifesine ni-
hayet verildi. Daha sonra 200 kuruş maaşla muvakkat-
ten tekkelerin nüfusunu tahrire memur edildi. Bu iş bi-
tince gene eski vazifesine iade olundu. Bir müddet
sonra istifa ve zamanını mutalâaya hasretti.

(1315 — 1897) de Üsküdar'da Selim Baba der-
gâhı şeyhi Ömer efendi'den Nakşî; diğer bazı şeyhler-

den de Rifaî ve Sünbülî icazetnameleri aldı. (1319 —
1901) de hacca gitti. Unkapanı'nda Ahmed Buharî
dergâhı şeyhi Ali efendi'nin vefatı üzerine meşihat uh-
desine tevcih kılındı. Münhal kalan Hallac Baba şeyh-
liğine Ahmed Ferid efendi tayin olundu (*Ahmed Fe-
rid maddesine bakınız.*) . Bir aralık « Meclisi
meşayih » azalığında bulundu. Tekkelerin seddine ka-
dar Ahmed Buharî şeyhliğini yapan Ali Fakrî 1347
recebinin 19 uncu cuma gecesi (*11 kânunusani 1929*)
büyük oğlu Avkat Bay Seniyeddin'in Erenköyü'ndeki
evinde kanserden vefat etti. Göztepe'de « Sahrayı ce-
did » kabristanına defnolundu. *Ahmed Remzi* « *تاريخ فكري* »
tabirini tarih düşürmüştür.

Ali Fakrî, hayatını tedkik ve tetebbua hasretmiş
kıymetli bir âlimdi. İslâmî ilimlerde ve bilhassa Tasav-
vufta büyük bir iktidara sahipti. *Muhyeddini Arabî'nin*
hemen bütün eserlerini okumuştur. *Kutülkûlûb, Risalei*
Kuşayriye, Taarrûf, Avarifülmaarif, İnsan-ilkâmil, Varidat...
gibi mühim menbaların münderecatını da adeta ezler-
lemiş gibi bilirdi. Arapça ve Farsça yazılmış tasavvuf
kitaplarını ekseriyetle okumuştur. Şarkta iltişar eden
mezhepler ve tarikatler hakkında da etraflı malûmatı
vardı. Hurûfiik üzerinde de çok çabışmış, *Cavidan'ı*
ve buna mümasil eserleri tedkik ederek bu mesleki de
hakkıyla kavramıştı.

Ali Fakrî yazmaktan ziyade okumaktan zevk almış-
tı. Bununla beraber manzum ve mensur bir takımeser-
ler de vücade getirdi. *Bedreddin'in Varidat'ını* A-
rapça şerhetmişti. Sadiliği teşrih eden *Tarikatname*
adlı Türkçe bir eser yazdı. *Vahdeti vücud* adlı gene
Türkçe bir risale kaleme aldı. *Sadeddini Cibavî'yi*
anlatan *Sadîname, Muhyeddini Arabî'yi* anlatan
Muhyeddinname ve « Vahdeti vücud » prensiplerini ih-
tiva eden *Kasidei Cemaliye* gibi Farsça uzun mes-
nevîler vücade getirdi. Türkçe, Arabça, Farsça İsan-
larıyla yazdığı şiirler ise epeyce bir yekûn tutar.

Hersekli Ârif Kikmet, Avni, Zarifi, Rif'at... gibi şairlere
nazireler yazan, tahmisler yapan Ali Fakrî, *Mevlâna,*
Hafız gibi meşhur şahsiyetlerin bazı eserlerini de Fars-
ça tahmis etmiştir. Onun da bazı şiirlerini *Ahmed Remzi,*
Ali Salâhaddin... gibi şairlerin tanzir veya tahmîs ettik-
lerini biliyoruz (*Bu mddelere bakınız*).

Ali Fakrî'nin neşrolunan manzumeleri, yalnız *Mah-
fel* mecmuasındaki bir iki parçadır. Diğer şiirleri hiç
bir yerde intişar etmemiştir. Esasen Ali Fakrî bir san'-
atkâr olmak gayretiyle şiir yazarlardan değildi. O ni-
hayet kendi zevkını terennüm eden ve daha ziyade mu-
tasavvufane manzumeler kaleme alan bir şahsiyettir.
Bununla beraber gerek Türkçe, gerek Farsça ve Arapça
yazdığı manzumelerde de bir olgunluk görülür. İnsica-
ma riayet eden, cemiyyetli beyitler vücade getiren şairin
eserlerinde lisan ve mantık hatası bulunmak kabil değildir.
Onun çok küçükken şiir yazmağa heves ettiğini görü-

yoruz. Evvelce bana verdiği bir varakada diyor ki :

« Hengâm-ı sabâvetimde dergâhtan neş'et ettiğim cihetle her gün vâlid-i azîzim fakîri Üsküdar tekyelerinden birine götürürdü. Esnâ-yi zikirde okunan ilâhîlerin makta' beyitlerinde kaili olan zâtın mahlâsı yâd olundukta cümlesinin « Hû », « قدس الله سره » demeleri ve baş keserek envâ'-i ta'zîmât ve tekrîmâtı ifâ eylemeleri pek ziyâde hoşuma giderdi. Zannederdim ki ben de böyle ilâhîler söyler isem ismim geçtikçe Derviş Yunus قدس سره hazretlerine olan hürmet ve riâyet bana da olur. Bu hulyâ ile giceleri tâ besabah Derviş Yunus hazretleri gibi şiir söylemeğe heves eylerdim. Bir hayli vakit vezinden ârî ve ma'nâdan külliyyen berî bir takım sözleri karalayıp durdum. Bir aralık söylediğim bir manzumedeki bir beyit tesâdüfen mevzun düşmüştü. Bir gün nazm-ı mezkûru pederim ehibbâ vü ihvânından bir zât-ı âlîkadre kemâl-i i'timâd ile arzyledim. O zat okudu. Oğlum, bu söylediğin sözlerin içinde ma'nâ olmadığı gibi vezin dahi yok. Ancak mevzûn olan işte budur deyerek şu beyti gösterdi :

Derd-i dili açma sakın her kese
Derde devâ derdi çekenden gelür

Bu kafiye'deki beyit Şeyh Osman Şems efendi merhûmun bir gazeline nazîre idi. Bir mecma'-ı fuzalâda okunmuş ve her kes tahsîn ü takdîr eylemişti. İşte sabâvet hâli bunun yalnız kafiyesi hâtırımında kaldığından dergâha avdetimizde odaya kapanmış ve böyle bir gazel söylemeğe gece tâ be-seher çalışmışım. O zâtın bu ihtârından sonra vezinli ve oldukça ma'nâlı bazı sözler nazm etmeğe başladım ki o zamanlar sinnim on üç, on dört raddelerinde idi. »

Ali Fakrî, en ziyade sohbetten hoşlanırdı. Mubahaseleri de ekseriyetle ilmî veyâ edebî idi. Osman Şems, Hersekli Ârif Hikmet, Yenişehirli Avni, Zarîfî, Hicrî, Muallim Naci, Şeyh Safvet, Mustafa Âsım, Sâfî... gibi tanınmış bir çok şahsiyetler en sık görüştüğü kimse-lerdi.

Bay İbnülemin Mahmud Kemal diyor ki (Stş.): « Şeyh Ali Fakrî efendi, orta boylu, beyaz yüzlü, beyaz ve uzun sakallı, beşûş, zaîf, âlim, halîm zarîf rûhu hafif idi. Herkesle hüsn-i imtizâc ederdi. Mutâlâası çok ve hâfızası metîn idi. Dâhil olduğu mecâlis-i ülfette idâre-i kelâma muktedir idi. »

Erzurumlu İsmail Hakkı ise Tercemei evradı Sa'diye adlı matbu eserinde kendi tarikat silsilesini yazarken şunları söylüyor (S. 64 — 65) :

« ...Sened-i zâhirîyi kendi şeyh-i mâbih-il-iftihârımdan bed' ile teberrüken eslâf-ı kirâmın cümlesini ta'dâda mübâderetle derim ki bu fakîr-i pür taksîr عليه رحمة الله الملك المدير şeyh ve senedim zül-feyz-il-eârî sâhib-ül-ahlâk-il-cemîle câmi' ül-kemâlât-il-ilmîyye vel-ameliyy-

ye postnişin-i dergâh-ı Hazret-i Ahmed-i Buhârî der Âsitâne-i aliyye قدس سره العزيز Esşeyh Esseyyid Elhâc Ali Rızâ Elhimmetiy-yüs - Sa'dî بطول حياته و فيوضاته efendî hazretlerinden ahz-ı icâze idüp lâbis-i hırka oldum... »

Ali Fakrî'nin mühüründe Ali Rıza Himmetî imzasını görüyoruz. Şiirlerinde ise Fakrî mahlâsını kullanmıştır. Fakat halk arasında « Şeyh Ali efendi » namıyla tanınmıştır.

Ali Fakrî'nin bazı manzumelerini örnek olarak alıyorum :

— I —

— Na't —

Cemâl-i Zât-ı Bârî'dir cemâlin yâ Resûlâllah
Celâl-i Kibriyâ'dandır celâlin yâ Resûlâllah
Arûs-i lâmekân pîrâ zuhûr-i nûr-i Yezdan'sın
Vücûd-i kenz-i mahfidir kemâlin yâ Resûlâllah
Döner Ya'kub'a Yusuflar görünce pertev-i zâtın
Melâhatte senin yoktur misâlin yâ Resûlâllah
Der-i şevket medâr-ı izzetin ünvândır elhak
Kemâl-i re'fet ü rahmetmeâlin yâ Resûlâllah
Süveydâ-yi dilim mihr-i ziyâbahşâsıdır dâim
Sevâd-ı nokta-i hâl-i hayâlin yâ Resûlâllah
Atâ bahş u kerem pîşe kerîm-i bî misilsin sen
Kerem âvâre-i cûd ü nevâlin yâ Resûlâllah
Gönül şûrîde-i aşkın ciğer pür hûn ü derdindir
Müyesser eyle Fakrî'ye visâlin yâ Resûlâllah

— II —

Zıll-ı memdûd-ı azîmin arş-ı a'lâdır senin
Ey zılâl-i kametin timsâli Tûbâdır senin
Gösterir âsâr-ı kudret hilkatinde gayeti
Hilkatın mutlak kemâle hatm-i imzâdır senin
Pertev-i nûr-i cebînin aksidir levh-i kazâ
Ebrûvânın hâme-i takdîr-i Mevlâ'dır senin
Cebhesâ-yi dergehin kılmaz temennî cenneti
Hâk-i kûyin cennetül-a'lâdan a'lâdır senin
Şebçerâğ-ı feyzinin bir zerresidir âftâb
Nûr-i zâtın âftâb-ı milk-i ma'nâdır senin
Selsebîl-i cûdunun atşânı olmuştur Hızır
Nim zebân-ı feyzinin müştâkı Mûsâ'dır senin
Görünür her yüzde gerçi ârife envâr-ı Hak
Vech-i pâkin Fakrî'ye mir'ât-ı Mevlâ'dır senin

— III —

— İdris-i Muhtefî'nin ilâhisine nazîre —

Şerh-i şüûnâta ba	Müdrîk isen al sebak
Zâhir olur vech-i Hak	Ârif-i mestâneden
Zemzeme-i Men aref	Lâhlaha-i Levkeşef
Demdeme-i mâselef	Belli bu efsâneden
Aç gözünü dikkat et	Hem özüne himmet et
Bu sözümi huccet et	Mezheb-i rincâneden

Günbed-i nüh tâka bak	Enfüsü âfâkü bak
Kaydı ko itlâka bak	Vech-i müsemma neden
Attığını Hak atar	Tuttuğunu Hak tutar
Sunduğunu Hak sunar	Sende bu da'vâ neden
Varlığı ko ibtidâ	Kalmaya hiç mâsivâ
Ârife kıl iktidâ	Meslek-i merdânen
Lem'a-i nâsûti gör	Şu'le-i lâhûti gör
Cilve-i hâhûti gör	Sûret-i insânen
Âdemi bil âdem ol	Râzina hem mahrem ol
Sen de beğim mükrem ol	Kisve-i rahmânen
Derviş olan hoş görür	Bihuşu bâ huş görür
Nâhoşu da hoş görür	Efser-i şâhânen
Hak'ka edenler nazar	Çün ü çirâdan geçer
Dembedem eyler sefer	Böyle hayalhânen
Bihuş eder âkılı	Hayret alır kâmilî
Fark edemez hâsılı	Yârını bigânen
Hak olcuk âşikâr	Ortada artık ne var
Bende de yok ihtiyâr	Sende bu gavga neden
Biz galat etsek eğer	Hak ta galat mı eder
Hükm-i kazâ vü kader	Hazret-i merdânen
Hak ki tecellî eder	Abde tevellî eder
Ana tesellî eder	Hâle rızâ yâ neden
Arz-ı cemâl eylemiş	Gâhi celâl eylemiş
Va'de visâl eylemiş	Mescid ü büthânen

— IV —

— Zârîfî'nin gazeline nazire —

Nakl eder aşk âteşi pervânen pervâneye
 Mürg-i dil âsâ konar bir lânen bir lâneye
 Dâne çîn-i hâl-i ruhsârın olunca mürg-i dil
 Cân atar hiç durmayup bir dânen bir dâneye
 Zülf ü rûyin eylemiş meclâ adem âyînesin
 Tâbiş-i hüsn aks eder cânânen cânâneye
 Bir perî ruhsârı gördüm dem be-kef meyhâned
 Bî irâde düşmüşüm demhânen demhâneye
 Sanma zencir i cünûnı *Fakriyâ* bîhüdedir
 Silsile çekti Hudâ ferzânen ferzâneye

— V —

— gazel —

Çille-i aşkın elinden çekti dil hayfâ neler
 Bir tükenmez mâcerâdır çektirir hâlâ neler
 Dil dolaştı zülf-i müşğînine cânânın bu gün
 Kanlar aktı nâhûn-i endişem oldu şâneler
 Âh-ı âteşbârim eyler âlemi dūzah misâl
 Bir şîrârımdan olur peydâ semender hâneler
 Âr ü nâmûsa selâm et benden ey akl ü şuûr
 Öyle şeydâyım ki zikrim eylemez divâneler
 Vahdet-i mutlak sarâyı oldu dil kâşânesi
 Şâhid ü meşhûdumuz Hak kalmadı bigâneler
 Şems-i ma'nâya mutâlî' olsa dil *Fakrî* müdâm
 Olur ol yüzden münevver niçe zulmethâneler

— VI —

Neşât u zevk-ı tevhîdi sebükmağzâne vermezler
 Menât-ı ders-i tecridi sebakhânâne vermezler
 Ezel nakdi gerek sôfi bu bâzâr-ı hakikatte
 Metâ'ı feyz-i irfânı tehî destâne vermezler
 Revâk-ı kalbini pâk et bu taklîd ü tezebzübden
 Mezâk-ı câm-ı tahkîkî ki bedkişâne vermezler
 Nigehbân-ı edeb ol dil bu vâdî i mukaddeste
 Ki ما زاع البصر سیرین nazarbâzâne vermezler
 Süleyman veş tefehhüm kıl lisân-i kal-i eşyâyı
 Mezâk-ı câm-ı tahkîkî ki bedkişâne vermezler
 Abâ yı fakrı berdûş et külâh-ı Edhem'i ber-ser
 Kabâ-yi atlas-ı şâhı kolay insâne vermezler
 Edîm-i arzın olsan da yegâne merd-i meydânı
 Yine bu baht ile *Fakrî* sana bir dâne vermezler

— VII —

— Bereketzade İsmail Hakkî'nin vücude getirdiği tefsir için—

Nüş eden sahbâ-yi aşkı âb-i hayvân istemez
 Leyle-i vuslatta âşık mihr i tâbân istemez
 Hâk-i pâk-i Yesrib ü Bathâ'dır ancak matlabı
 Âşiyân-ı küfri asla ehl-i îmân istemez
 İlmîdir ancak celâlet bahş olan insanlara
 İlm ü irfandan urâ insânı insân istemez
 Nüktedân-ı ma'ni-i Kur'an olan erbâb-ı dil
 Ahz ider ma'nâyı Hak'dan başka burhân istemez
 Bahr-ı Kur'an mevcehîz oldukça kalb-i ârife
 Eyler ibrâz ı maânî hadd ü pâyân istemez
 Dîde-i hakbîn ile envâr-ı Kur'an'ı gören
 Hak'ka eyler iktidâyı küfr ü tuğyân istemez
 Lem'apâş-ı levha-i idrâk olur her fıkrası
 Ba'dezin insân olanlar fikr-i Yûnân istemez
 Hazret-i Hakkî Bey'in tefsîrini fehmeyleyen
 Fehm ider Kur'an'ı elhak ana Tibyân istemez
 Arz-ı şükrân eyle yüz sür dâmen-i irfânına
 Öpmeğe *Fakrî* sana bir başka dâmân istemez

— VIII —

Sâbitât-ı çerh-i atlas zeyn-ı sakf-ı hânemiz
 Bir temâşâgâh-ı âlemdir bizim kâşânemiz
 Bûmlar ârâmına hiç vermeyiz aslâ mahal
 Biz hümâ-yi devletiz yoktur zeminde länemiz
 Sâyeendâz-ı maâlî olmayız her nâkese
 Yakmayız her şem'.i hüsne def'aten pervânemiz
 Biz kalender meşrebiz yoktur tekellüften eser
 Zâhide gerçi girandır vaz'-ı güstâhânemiz
 Serbeser subh u mesâ âfâkî gülfâm eyledi
 Neşveefzâ aks i câm-ı işret-i rindânemiz
 Pir-i câm-ı vahdetim Cemler müfîdimdir benim
 Dergeh i feyz âverin kandilidir peymânemiz
 Mâcerâ-yi derd-i aşkı söyle *Fakrî* âleme
 Yâdgâr olsun cihâna ba'dezin efsânemiz

— IX —

— Hersekli Ârif Hikmet'in gazeline tahmis —

Gel mu'tekif i hânkah-i pîr-i mugan ol
Nûş et meyi saykal dih-i âyîne-i cân ol
Mestân-ı İllâhî ile hem hâl ü zebân ol
" Fâriğ şüde-i kârgah-i kevn ü mekân ol,
" Vâreste-i âfetgede-i nâm ü nişân ol "

Berdâr eder erbâbını hâlât-ı mahabbet
Konmaz yere hiç nüsha-i âyât-ı mahabbet
Dilden diledir tâbiş-i râhât-ı mahabbet
" Seyr et ne imiş râz-ı füyûzât-ı mahabbet "
« Gel vâkif-ı esrâr-ı nihânhâne-i cân ol »

Bu fikr-i hakikî ile sen eyle tehalluk
Ahlâk-ı İllâhî ile hem eyle tehalluk
Değmez bu cihan kılmağa nâdâna temelluk
« Tâkey olasın haşmüde-i bâr-ı taalluk
« Âzâde ser-i silsile-i sûd ü ziyân ol »

Bulmaksa garaz cennet-i râhatte hulûdi
Sil safha-i hâtırdaki mecmû'-i kuyûdi
Doğsun diline şa'şaa-i mihr-i şühûdi
« Terk et elem-i gaile-i bûd ü nebûdi »
« Verme halecan hâtırına rind-i cihân ol »

Varlık getirir başına bu cevr ü belâyı
Yoklukta bulur ârif olan zevk-ı rehâyı
Fakrî'ye bakıp nûş ide gör câm-ı fenâyı
« Görmekse garaz bârika-i nûr-i bekayı »
" Hikmet gibi dilsûhte-i sûz-i nihân ol "

— X —

— Manastırlı Rifat'ın gazelinesi tahmis —

Neş'emendân-ı sabûhı cem'-i a'dâd eyleyin
Bezm-i nûşânûş ile hâtırların şâd eyleyin
Bir arak fash yapup bu şî'ri inşâd eyleyin
" Ben şehîd-i bâdeyim dostlar demim yâd eyleyin "
" Türbemi meyhâne enkaziyle bünyâd eyleyin "

Eyledim kat'-ı taallûk ba'dezin sahbâ ile
Sarhoşan kılsın namâzım cümleten îmâ ile
Cür'alarla gasl idin hem niyyet-i iska ile
"Gerçi gasl olmaz şehîdân-ı mahabbet mâ ile,"
"Yıkayın meyle beni bir mezheb icâd eyleyin,"

Kabrim olsun destgâh-ı meyfürûşa pek karîb
Cür'arfizân-ı mahabbetten alam tâ ben nasîb
Hufre-i mestânem olsun haşre dek bâde şerîb
" Türbedâr olsun bana bir rind-i meyhâre garîb "
« Nezr-i sarhoşan ile ol pîre imdâd eyleyin »

Zâhidanla şahne-i eyyâma rağm-ı enf idin
Sâki-i gülçehreyi oldukça dâim vasf idin
Her kadehte bir nazar da bu fakîre atf idin

« Kabrime kandil için bir köhne sâgar vakf edin, »
" Şu'le-i nâr ı arakla anı ikad eyleyin »

Hırka-i peşmîneyi hâk-i siyâh üzre serüp
Rûhuma nâmûs u ârın aşk ile bürdün çeküp
Âşıkane hâsılı cümle alâikten geçüp
" Neyle meyle bir alay mahbûb ile her dem gelüp »
« Bezm-i Cem âyînini kabrimde mu'tâd eyleyin »

Anlamaz esrâr-ı tevhdî ukul-i kasire
Ehl-i dilde olmuş iken nûr-i vahdet zâhire
İşte gel bangim budur gebr ü yahûd ü kâfire
" Yâdgâr olsun bu nazmım evliyâ-yi sâgare, »
" Ben şehîd-i bâdeyim Rif'at demim yâd eyleyin, »

— XI —

صاح الصباح قوموا يا ايها السكارا
ملوا من المدام جام جهان نمارا
ساق بن رهاده زان باد دل الفروز
هوشم بدوشم افسكن دلرا بدلرمارا
اكرم على عشقك زد في القواد شوقك
حق ارى بقلي آن وجه بي بهارا
داويتى بداء ليس له دواء
دردت دواى دل شد جانا بهل دوارا
پروانگان شمعت سوزند ولى نيزند
آب حیات عشقت افنا كرد فنارا
هبت رياح وحدت رفت از میان چو کثرت
يك روهمی بينم اغيار و آشتارا
خواه از نجوم و كوكب خواه از شمس و فانوس
يك شعله است فروزان امكان كجا مسارا
هرجا نظر بكردم مهر رخت بديدم
جل جلالك اى دوست شستم زدل سوارا
فقري بشو كه آموخت اين طرز هم زبانى
همچون حزين سرايى اين نظم خوش ادارا

— XII —

— تشطير نزل حضرت مولانا —

« يا صغير السن يا رطب البدن »
يا كريم الاصل قبل كل من
فاح من الطيب من حول الجن
« يا قريب العهد من شرب اللبن »
« هاشمى الوجه تركى الفقا »
انت مولى الحسن ذا الطرفى الحسن
لا ترى فى الكون عين مثلكم
« دلمى الشعر روى الذقن »
« روحه روى وروحي روحه »
قد ادخلنا هذا قبل الزمن
هذه شىء غريب فى الهوى
« من رأى روحين عاشا فى البدن »
« صح عند الناس اى عاشق »
دلهم عى نكولى والافن
ادرى العذال ماى من جوى
« غيران لم يعرفوا عشق لمن »
« اقطعوا شملى وان شتمت ملورا »
كل ما القاه مثلكم ذاك من
ان تمت او تمى رى مهجنى
« كل شىء منكموا عندى حسن »

شاع عمرى فى هوى تسمى اجل
ها انا والمرجة منك السكين
رب اغفرلى بجاه المصطفى
انت مولانا الرحيم ذوالمنن

دلنى ربي الى هادى السبيل
انى فى بابيه شيخ امن
مذنب عبد فقير فقيرى
يقدم بالالرجا فيه سكن

Ali Ferruh — Ferruh'a bak.

Ali Hadî — Hadî'ye bak.

Ali Haydar — Haydar'a bak.

Ali Haydar İlmî (İbnülemin) — İlmî'ye bak.

Ali (Hüseyinzade) — Ali Turanî'ye bak.

Ali İffet (Gencarap) — 1287 — 1872 de Girid'in Resmo kasabasında doğdu. Babası tacir Mustafa Esad Bey'dir. Onun babası mühim bir servete sahip olan ve Kırım muharebesine gönüllü olarak iştirak eden Hüseyin Bey'dir. Büyük cedleri Diyarıbekir'den gelmiş ve Girid'in fethinde yararlıklarda bulunmuş olan Mustafa Bey'dir ki Girid'in fethinde mütesellim olarak Resmo'ya tayin edilmiştir.

Âileye Genç arapzadeler denilirse de kendilerinin araplıkla alâkaları yoktur.

Ali İffet Resmo'da sıbyan mektebinde okudu. Gene orada rüşdî ve idadî tahsilini bitirdi. Hususî olarak ta fıkıh, feraiz, ve Mesnevî öğrendi. (1301—188) te Resmo sancağı bidayet mahkemesi kalemine mülâzim olarak devamla başladı. (1305—1889) da dörtyüz kuruş maaşla akar vergi kâtipliğine tayin edildi (1307—1891) de beşyüz kuruş maaşla Amarya kazası meclisi idare kitabeti inzimamiyle sandık emniğine terfi etti. (1314 — 1898) de Avrupa devletlerinin müdahalesiyle Girid'in idareten Osmanlı hükûmetinden ayrılması üzerine bir çok memurlar gibi o da vazifesinden uzaklaştı. Bunun üzerine İstanbul'a geldi. (1315—1889) da beşyüz kuruş maaşla Preveze ticaret mahkemesi başkâtipliğine tayin edildi. (1319—1903) te yedi yüz kuruş maaşla Sultanyeri bidayet mahkemesi azalığına terfi etti. Fakat sıhî sebeplerden dolayı oraya gitmeden istifaya mecbur oldu. Aynı yıl içinde altı yüz kuruş maaşla Edirne merkez ticaret mahkemesi başkâtipliğine, (1321—1905) te merkezi Üsküp olan Kosova vilâyeti istinaf mahkemesi hukuk dairesi başkâtipliğine getirildi. Bu sıralarda bir sene kadar Üsküp idadîsi edebiyat hocalığını da yaptı. Bilahire aslî vazifedeki işlerin çokluğundan dolayı hocalıktan çekilmeğe mecbur oldu.

1908 inkılâbında Üsküp'te bulunuyordu. İttihad ü terakkî fırkasının Üsküp teşkilâtına da dahildi.

Şaire aid bir tercümei hal yazan *Ali Ekrem Bulayir* diyor ki :

Ali İffet

“... Ali İffet Bey, Meşrutiyet ilânedildiği zaman Üsküp'te bulunmuş ve hürriyetin en ateşli taraftarlarından olmuş idi. Hattâ çok ehemmiyetli bir ictimada bulunmuş ve arnavud beğleriyle sergerdeleri ve meşrutiyetperverler arasında akdedilen «Besa» yı kendisi yazmıştı...”

Hürriyeti müteakip Üsküp'te *Envarı hürriyet* adlı bir gazete neşrine başladı. İlk sayısı 24 ağustos 1324 (1 Eylül 1909) te çıktı. Gazete altı ay kadar intişar edebilmişti. *Talât Bey* (Paşa) in daveti üzerine İstanbul'a geldi. *Hürriyet* ve müteakiben *Siperi saikai hürriyet* gazetelerinin başmuharrirliğini deruhde etti.

Uzun müddet neşriyat hayatında çalıştı. Adana'da Ermeni ihtilâlinin zuhuru üzerine adliye nezaretince teşkil olunan tahkik heyeti azalığına seçildi. Fakat emniyeti umumiye müdürü Galip Paşa'nın ısrarı üzerine 1500 kuruş maaşla Pangaltı merkez memurluğuna tayin edildi. Bu arada Hukuk imtihanına dahi girerek 18 Mayıs 1327 tarihli birinci sınıf dava vekâleti ruhsatnamesini almağa muvaffak oldu. Pangaltı merkez memurluğunda iki yıl kaldı. Bilâhire Dolapdere, Çinili merkez memurluklarında bulundu. Daha sonra 1750 kuruş maaşla Beyoğlu polis müdürlüğü kısmı idarî reisliğine terfi ettirildi. Umumî harbin ilk zamanlarında 2000 kuruş maaşla İzmir hudud emniyet müfettişliğine tayin olundu. İki yıl sonra kendi arzusuyla tekaüdü icra edildi.

Ali İffet'in ilk şiiri *Mürüvvet*'te intişar etti (1307—1891). Sonra *Malûmat*, *Hizmet*, *Ahenk*, *Anadolu* .. gibi mecmua ve gazetelerde bazı manzumeleri neşrolundu.

Al.

Ali İffet, şiirlerini *Gazellerim*, *Kudsi şeyler*, *Cünun* adlı kitaplar halinde topladı. Fakat bunlar henüz neşre-dilmiş değildir.

Ali İffet bilhassa Divan edebiyatı tekniği dahilinde yazdığı gazelleriyle tanınmıştır. Ve onun muvaffakiyeti de bu sahadadır.

“Gazellerim,, eserine yazdığı manzum bir takrizde *Abdülaziz Mecdi* de şu fikirde bulunuyor :

Dâimâ tarz-ı tegazzülde terennüm eyler
Şi’ri vâdi-i taaşukta nidâ-yi hasret

«Gazellerim» için daha bir kaç takrize tesadüf ediyoruz. *İbnülemin Mahmud Kemal* in manzumesinde şu beyitler görülüyor :

İffet’in şi’r-i dilâvizini takdir ederim
Çünkü îbrâz ediyor aşkını her beyt-i zarîf
Ona şâir de derim, âşık-ı sâdık ta derim
Şi’rini âşk ile mezc eylemiş ol merd-i arîf
Ne gazeller ki güzeller bile meclûb oluyor
Cezb-i kalb etmede elhak o suhansâz-ı arîf

Ali Ekrem Bulayir ise şunları söylemektedir :

Güzide mübdii yâr-ı cenan Ali İffet
Ki kalb-i sâfidır âyine-i ziyâ-yı hüdâ
Benim enîs-i hayâtım, habîb-i cânımdır
Tevazu’undaki ulvî necâbetin hattâ
Kemâl-i şânına hayrânım ondan öğrendim
Ne jûtf-ı Hak imiş insâna feyz-i istiğnâ
Gazellerim ki benim İffet’im demektir hep
Birer neşîde-i vicdan birer kitâb-ı vefâ

«Cünun» adlı eser, Şairin bu redifteki bir gazeli ile bu gazele kendisinin ve *Hüseyin Stret*, *Muhyeddin Raif*, *Ahmed Remzi*, *Tahir Olgun*, *Suud*, *Bıçakçızode* *Hakkı...* gibi şairlerin nazire, tahmis veya taştirlerini ihtiva etmektedir.

Türkçe, Farsça ve Rumca şiirler yazmış olan Ali İffet’in bazı şiirlerini örnek olarak alıyorum :

— I —

— Tevhîd-i Bârî —

Ey cânım içinde nûru mahfi
Kalbim gözüne zuhûru mahfi
Vicdânım içinde nass-ı katı’
İz’ânım içinde berk-ı sâti’
Mahfiyyet ü zâhiriyyet içre
Bir nûr ki reng-i kesret içre
Mahfiyyet içinde nûr-i zâhir
Zulmete nasıl ki rûz-i bâhir

Ecrâm o kadarsa da fezâ bir
İnsan o kadarsa da Hudâ bir
Zerrât hisâbsızdır ammâ
Hurşîd-i cihantâb yektâ
Mevcûd bilâ vücûd ü eşkâl
Meşhûd bilâ şühûd ü timsâl
Memdûh-ı Muahammed i dilâgâh
Olmuştu kelâm-ı كلامه
Deryâ-yi vesî’-i feyz-i vahdet
Kılmakta bizi garîk-ı hayret
Hurşîd-i zıyâfeşân-ı tevhîd
Her zerreyi eylemekte hurşîd
Mîhr ü meh ü ebr ü bâd ü bâran
Hep kudretine değil mi burhan
Eşyâ sana hep delîl-i bâhir
Âsâr olamaz bilâ müessir
Her şey’i muhît olunca Allah
Densin mi muhâtına sivallâh
Ulviyyet-i kudretin hisâbsız
Her zerre sana delîl-i mu’ciz
Yâ Rab yâ Rab nedir bu san’at
Yâ Rab bu ne bî hudûd kudret
Allahına olmasın mı vâkîf
Nefsinde bulur Hudâ’yı arîf
Ammâ yine küh-i sırr-ı Hak’kı
Hergiz bilen olmadı kemâhi
Ma’bûduna karşı şâh-i تولاك
Hayretle buyurdu ما عرفناك
Hayret hayret hezâr hayret
Hayrettir o hayrete nihâyet
İnsanlar ile serâser ekvan
Hayret denizinde cümle galtan
Tedkik edilince zât-ı vahdet
Vüs’atleniyor fezâ-yi hayret
İdrâk-i hakayık etmek olmaz
Esrâr-ı Hudâ bilinmek olmaz
Mebzûl ise de zıyâ-yı hurşîd
Nûr-i nazarı eder mi tezyîd
Kudret yed-i kudretinde lâşey
Yok kudreti hâricinde bir şey
Yâ Rab-bi kadîr işte âdem
Feyz-i kereminle sırr-ı a’zam
Serlevha-i kudretindir âdem
Mir’ât-ı serâir ü kerâmet
Miftâh-ı hazâin-i saâdet
Perverde-i hâs-ı ni’metindir
Dünyâda yed-i meşîyyetindir
Encâm ı suhan Hudâ-yi Kadir
Her ân ü zaman cemâli bâhir
İşrâkten eyle *İffet*’i pâk
Fikrinde bırakma tâb-ı işrâk

— II —

Olunca hâk-i derin gülşen-i mezâr bana
 Dokunmıyor elem ü derd-i rûzgâr bana
 Tenezzül eylemem en'âm-ı bâğ-ı Rıdvân'a
 Füyûz-i aşkın iken yâr-ı dîlşikâr bana
 Benim hakikat-i medlûl-i sırr-ı aşk-ı ebed
 Nikab-ı vech ü beden şekl-i müsteâr bana
 Şikâyet eyleyemem aşkın ıztırâbından
 Ne dürlü gelse de dehşetli ıztırâr bana
 Hayâl-i ârızı güllerle süsleyor zihnim
 Tefekkürüyle de gülzâr o gül'izâr bana
 Hirâmı cilvesi nâzı beni yaşatmayacak
 Harâm kıldı hayâtım o işvekâr bana
 Sipihr-i aşkı behiştî havâlara mâlik
 Verir şitâ-yi gamı, zevk-ı nevbahâr bana
 O dürlü etti gönül derd ü gamla istînâs
 Ki zevk u neş'e verir âh âh ü zâr bana
 Vedâd bence ibâret vefâ-yi mutlaktan
 Bu i'tibâr ile denmiş vefâşîâr bana
 Tahakküm eyleyemez kimse milk-i vicdâna
 Benim yine meselâ varsa şehriyâr bana
 Hurûşa geldi yine tab'-ı pâki *İffet*'imin
 Bu nazm-ı müntehabı kıldı yâdgâr bana

— III —

Sabâha dek uyumam fart-ı ıztırâbımdan
 Herâs ü havf eder oldum huzûr u hâbımdan
 Azâb-ı dûzaha karşı muâfiyet aldım
 O işvebâz-ı cefâkâra intisâbımdan
 Rebâbımın negamâtı enin-i rûhumdur
 Garâm şu'leleri fıskırır rebâbımdan
 Benim o mest-i ezel bâdehâr-ı aşk-ı ebed
 Ki bûy-i mey çıkacak haşredeki türâbımdan
 Terennümât-ı hazînânesiyle bülbüller
 Temeşşuk etmededir nâle-i harâbımdan
 Kıyâm ederdi mezârında canlanıp Cemşid
 İrişse rûhuna bûy-i şerâb-ı nâbımdan
 Sipâh-ı derd ü küdüret kavâfil-i gussa
 Tena'um etmede âlâm-ı bîhisâbımdan
 Hamîr-i tıynetim âyât-ı aşk-ı Fûrkandır
 Nasıl cüdâ olurum rûz ü şeb kitâbımdan
 Herem resîde iken şimdi çehre-i eş'âr
 Hayât u revnak alır *İffet* âb ü tâbımdan

— IV —

Nâr mahlûk nâr-ı âhımdan
 Kalb-i dûzah şîrâr-ı âhımdan
 Kül olur âh o bîvefâ bir dem
 Geçmiş olsa diyâr-ı âhımdan

Rûz ü şeb girye vü figan ederim
 Etmeyip âr âr-ı âhımdan
 Çıkar âvâz-ı mâtem ü şiven
 Kerbelâ-yi mezâr-ı âhımdan
 Müteellim bütün garâm ehli
 Derd-i sevdâ şîâr-ı âhımdan
 Cümle ervâh-ı âşikîn-i kirâm
 Ağlayor zâr zâr-ı âhımdan
 Tâ ezel bâğzâr-ı huld-i berîn
 Halk olunmuş bahâr-ı âhımdan
 Kızırır gül henûz gonce iken
 Nutk-ı hâr-ı hezâr-ı âhımdan
 Mehveşânın lâtif cilveleri
 Muktebes gamzedâr-ı âhımdan
 Rûh-i Mecnûn gark-ı aşk olmuş
 Leyli-i işvekâr-ı âhımdan
 Bin cehennem söner hicâbından
 Güzer etse civâr-ı âhımdan
 Hikmetin anlamam fakat sanırım
 Zevk alır Kırdigâr âhımdan
 Rûz-i mahşerde *İffet* ol bîdil
 Yanar âteşnisâr âhımdan

— V —

İhsânıdır cenânıma sevdâsı Rab'bımın
 Oldur yapan mezârını her ıztırâbımın
 Gülzâr-ı şevk u neş'e olur kalbi âşkın
 Medlûlünün hakikati yok iktirâbımın
 Aşkın güneşleriyle parıldar sahâfi
 Mir'ât-ı rûy-i yâr sutûru kitâbımın
 Kevser ki cennet ehline lûtf-ı kerîmdir
 Hemrâz-ı uhrevîsi değil mi şarâbımın
 Rûhülkudûs gibi ebediyetle tev'emim
 Bir hükmü var mı cismen olan iğtirâbımın
 Bir gamze saldı kalbime ol çeşm-i cannisâr
 İd-i saîdi geldi dil-i kâmyâbımın
 Her zerre âftâb-ı hakikattir ârife
 Her nağmesi terâne-i Hak'tır rebâbımın
 Ben tâbî'im evâmîr-i vicdân-ı pâkime
 Ma'nâsı yok günehten olan ictinâbımın
İffet emel nedir bilemem rind-i kâmilim
 Çerh-i kebûdda yeri yoktur türâbımın

— VI —

Âteş-i aşkınla oldum bülbül-i zâr-ı cünun
 Tâbiş ârâdır gönülde şevk-ı gülzâr-ı cünun
 Müşterî bulmazdı bâzâr-ı mahabbet gâh gâh
 Bitmese gülşenserâ-yi gamda ezhâr-ı cünun
 Hûşmendîden ziyâde sâhib-i kudret olur
 Haşredeki cârî olur ahkam-ı âsâr-ı cünun

Cür'asın bin akla tercih etmeyen divâncdır
 Ref'eder bâr-i kuyûdu câm ı serşâr-ı cünun
 En muazzam kalb ü hûşa vakt olur eyler hulûl
 Ol kadar mu'ciznümâdır feyz i envâr ı cünun
 Leşker-i gamla bütün iklim-i aşka hâkimim
 Çok mudur oldumsa serdâr ı âlemdâr-ı cünun
 Şâhid-i gülçehre-i gamdır hirîdâ-ı anın
 Kalb-i âşıktır tecelligâh-ı bâzâr-ı cünun
 En mükedder kalbi siyrâb-ı zü'âl i şevk eder
 Zevk-ı lâhûtîdir ancak lârsa ekdâr-ı cünun
 Rûh i Behzâd eylemiş tasvîr levn i aşk ile
 Resm-i İffâ'tir yegâne nakş ı divâr-ı cünun

— VII —

عشق است دین و مذهب و ایم الکتاب ما !
 نور جمال یار شود آفتاب ما !
 افتاده ام بیک محبت ذیل و خوار
 محو است پهای دلبر جلوجناب ما !
 یکسر جهان، بیرون سلطان حسن و عشق
 یک خداست، آن شه شوکتعاب ما !
 ما آیدان سقا ش البال دهرایم
 خونابه ملال و کدر شد شراب ما !
 ما آن شهید باده عشقم که ندیدان
 صبرست میشوند، زوی براب ما !
 چشمان ما صریشک فشان است از قراق
 شد قرش راه حسرت تو، درتاب ما !
 دلشسته ایم بتو ملک اوت بیا ! بیا !
 زائل شود بهمت تو اضطراب ما !
 درکاشات نیست جز از جبرئیل وحی
 آن وحی غیر اوست بود از تیاب ما
 خاک حسین، معدن معراج عاشقان
 حب علیست، صدره قدسی مآب ما

Ali Kâmi (Akyüz) — 1289 — 1873 te Mekke'de doğdu. Babası Trabzonlu şair Mehmed Behcet Bey şu doğum tarihini söylemiştir:

Behcet bu eser senindir ammâ
 Hak'tır hâsıl eyleyen merâmi
 Söyle mâhitâba karşı tarih
 مؤمندی ماه کبی علی کامی

— 1288 —

“ Şairi maderzad „ *Ismail Safa* ile tercümei halini daha evvel yazdığımız *Ahmed Vefa*'nın küçük kardeşi olan Ali Kâmi, İstanbul'da Fatih askerî rüşdiyesinden şehadetnamesini aldıktan sonra kardeşlerinin bulunduğu Darüşşefaka'ya girdi. Ve (1307 — 1891) tarihinde sınıfının birincisi olarak mektepten çıktı.

Babası ve kardeşleri şair olan Ali Kâmi'nin tab'an şair olacağı şüphesizdi. Netekim tabii olan hislerine tebaiyetle gençliğinde şiir yazmış, fakat sonraları şiirden el çekerek bir içtimaiyatçı olmuştur. Şairliğe olan tabii meyli, kardeşleri gibi daha mektep sıralarında iken kendini göstermiş olduğuna bakılırsa bunun bir aile imtiyazı olduğuna hükmetmek yanlış olmaz.

O zamanlar Darüşşefaka son istibdad padişahı olan *Abdülhamid II.* in himayesi altında idi. Hükümdar,

o yıl mektebi bitirenlerden birini seçip sır kâtibi olarak yanına almak istiyordu. Mahrem şifreleri ona açtıracaktı. Çıkanlara kimin vasıtasıyla mektebe yazdırıldığını hayatta kimleri olduğunu, izinli çıktıkça kimin yanına gittiklerini bildirir birer tercümei hal yazdırıldı. Hayatta hiç kimnesi olmayan biri şifre kâtibi olarak, biri de mabeyn kâtibi sıfatıyla saraya alındı. Sınıfın ileri gelenlerinden ikisi de “ Hazinei hassa „ ya memur edilmişti. Ali Kâmi bunlardan biri idi. Meşrutiyet ilân edildiği vakit orada memurin ve sicil müdürü bulunuyordu. Sonra birinci sınıf şebenderlikle hariciyeye nakletti. Fakat cihan harbi dolayısıyla İstanbul'da kaldı, bir yere gidemedi. Harbin sonlarına doğru Posta ve telgraf nazırı Haşim Bey'in kalemi mahsus müdürü, daha sonra memurin ve sicil müdürü oldu. Damad Ferid'in sadareti ve R. fik Hali'nin müdiri umumiliği zamanında hükümetin âna'ine hizmet etmediğinden açığa çıkarıldı (1920). İki ay sonra Darüşşea'ya müdür oldu (17 Temmuz 1920). Kendisine ve kardeşlerine feyz veren bu irfan yurdunu bugün de laşında bulunmak tadır.

Ali Kâmi

Ali Kâmi zaten me nuriyet hayatından ziyade kültür hayatına mensub olduğunu genç yaşından beri göstermeğe başlamıştı. Henüz on yedi, on sekiz yaşlarında iken *Maarif*'te onun da bir kaç şi'ri görüldü.

Daha sonraları *Mektep, Servetifünun, Malûmat...* gib mecmualarda ve bazı günlük gazetelerde şiirler, küçük hikâyeler ve makaleler neşretti. Bunlar arasında bilhas-sa *Yangın* serlevhasıyla yazdığı kafiyesiz şiir, büyük

bir alâka uyandırmış ve bir çok kıraat kitaplarına da alınmıştı. Hürriyetten sonra *Âşiyân*, *İçtihad...* gibi mecmualarda da bazı şiirleri intişar etti. Servetifünun edebiyatının muvaffakiyetli şairlerinden olan Ali Kâmi'yi daha sonraları münhasıran felsefi mevzular üzerinde çalışan bir mütetebbi olarak görüyoruz.

Ali Kâmi, en büyük zevkı muallimlikten almıştır. Darüşşefaka'da edebiyat, Fransızca, iktisat, sonra ictimaiyat okutmuş, lise son sınıfları için telif ettiği *İçtimaiyat* kitabı Maarif Vekâletince kabul olunmuştur. *Tevfik Fikret*'in Kalatasaray İssesi müdürlüğü zamanında onunla beraber çalıştı. Son sınıf iktisad dersini okuttu. Fikret'in müdürlükten istifasını müteakib istifa eden bir çok muallimler gibi o da bu dersi bıraktı.

Ali Kâmi'nin Mühendis mektebi, Telgraf mektebiâlisi gibi yüksek mekteplerde de muallimliği vardır. 1896 da ilk olarak *Goethe*'nin *Werther*'ini Fransızcasından Türkçeye çevirmişti. Bu eser 1913 te İçtihat mecmuasına tefrika edildikten sonra kitap halinde çıkmıştır. Mukaddimesinde şu satırlara tesadüf ediyoruz :

" Bu kitabı, bundan on yedi sene evvel Werther'in aşkına hissen âşına olduğum bir zamanda (23 yaşında) tercüme etmiştim. O zamandan beri hislerim kalbimde, kitap bir dolapta medfun kaldı. Kardeşimin oğlu *İlhami* bugün onu bütün gubâr-ı mâtemiyle medfeninden çıkarıp tab'ediyor ... "

Eski harflerle basılmış olan bu kitabın piyasada mevcudu kalmadığından yeni Türk harfleriyle tekrar basılmıştır.

Büyük İtalyan edibi *Edmon de Amicis*'nin *Cuore* yani Kalb adlı eserinden adapte olarak *Mektep âlemi* namıyla bastırıldığı kıraatlarla, ilk mektepler için yazdığı Yurd bilgileri, *Benjamin Konstant*'dan tercüme ettiği *Adolphe* ve *Tolstoy*'den tercüme ettiği *Krüzer Sonat*, *Kazaklar* şu satırların yazıldığı zamana kadar basılmış eserleridir.

Bernardin de Saint Pierre'in *Paul et Virginie* si ve gene *Tolstoy*'un *Harp ile Sulh* namındaki romanı yakında basılacak tercümelerindedir.

Yıllardan beri dersleriyle ve kitaplarıyla kültür hayatımıza hizmetler eden Ali Kâmi, bugün de *Gündüz* adlı bir mecmua çıkarmaktadır.

Ali Kâmi'nin bazı şiirlerini örnek olarak alıyorum :

— I —

— Yangın —

Bir yâre açılmış gibi leylin cesedinde,
Kan fışkırıyor semt-i semâvâta fûrûzan !
Yangın! O bir ejder ki sayılmaz dili vardır;
Bir kerre salar, sonra yalar, sonrası boşluk !

Yangın!.. o ne dehşetli, ne mûnis canavardır,
Açtıkça açar ağzını, yutmakla da doymaz.
Yuttukça azar, açlığı artar, ne muşibet.

Bir tâze gelin sanki oturmuş gibi bir ev.
Baştan başa bir çok yeniliklerle müzeyyen,
Bin türlü emeklerle, emellerle mutarrâ

Ejder uzanır tâze gelin humret içinde
Binlerce temâşâgerin enzârına ma'rûz,
Bir samt ı tevekkülle durur öylece mahsûr,

Ejder sarılır tâze gelinden yine ses yok,
Âğuşuna düştükçe fakat hasm-ı harisin,
Birden bire ârâmı tükenmiş gibi pür acz ..
Tariâkalı bir nâle çıkar kalb-i terinden.
Bir nâle-i müdhiş kırılan her kemiğinden.

Bak şimdi şu teşriha ne kalmış o gelinden
Feryâd ! ne manzar şu kızıl sîne i mekşûf.
Şu açık yâre i hûnîn
Bir mahşer-i enkaz-ı cehennem,
Bir levha-i mâtem !

Servetifünun

— II —

— Şimşek çakarken —

Elektirikli bulutlarda berk ı şu'lenümâ
Zalâm içinde nasıl muhteriz ve lezende
Parıldayıp ta üfûl eyliyorsa bir ande

Senin de hâtıra-i dilübâ yi didârın
Senin de hande i ümmîd bahş ı enzârın
Semâ-yi fikrimi şimşekleriyle parlatarak
Harîm-i kalbime bir pertev-i zekâ atarak
Cihân-ı vaslını bir anda gösterir ammâ
O anda zulmet-i hicran — Siyâh bir umman —
Bütün kesâfet i deycûr-i kasvetiyle heman
Çöker ... O zulmetin altında ben felekpeymâ
« Kavuşturun dururum kollarım sûtûn âsâ »

Çakıyor şimşek işte âh yine
Benziyor bir cihetçe gözlerine
O da bir başka âşiyâne i berk !

Çakıyor işte .. Şimdi bak gûyâ
Canlı bir heykel-i gadûb-i semâ
Dest-i zûrunda tâziyâne-i berk
Sürerek hışm u kahr ile ileri
Kamçılar muttasıl sehâbeleri !

Bunu birlikte temâşâ etsek
Sen ol haşmetle sökulsan yanıma
O harâretle yayılsan canıma
Râzıyım öylece ölsek bitsek !

Malûmat

— III —

— Ecdadımızın kemikleri —
— Balkan harbi dolayısıyla —

Bu yerleri ecdadımız alın teri dökerek
Güllerini yetiştirip dikenleri sökerek
Çabalamış, feyiz vermiş toprağına, taşına
Niçin yâ Rab şu kargalar üşüşmüşler başına?

Nereye bir kazma vursam ecdadımın kemiği
Figan eder: "Aman evlâd! beni çiğnetme sakın!,"
Müsterih ol babacığım, vatan aşkı, bu sevgi
Bizde varken kabil midir düşman sana yanaşsın?

Bu yerleri ecdadımız kan dökerek almışlar
« Allah! » deyip yalın kılıç düşmanlara salmışlar
Maazallah biz kaçarsak onlar bizi görürler
O kemikler şâha kalkıp üstümüze yürürler!

İçtihat mecmuası

— IV —

— Son emelim —
— Cihan harbi dolayısıyla en büyük düşmanımıza —

Pek küçük gördüğün bu kavm-i necib
Pek bitik sandığın şu yorgun Türk,
Daha dün harb edip te kalbinden
Vurulan asker işte şimdi, bütün
Kalbinin oklarıyla fırlayarak
Sana bir ders-i âhenin veriyor!..
Ve onun karşısında pür hayret
Nâm ü şânınla heybetinle evet
Korkuluklar kadar küçüldün sen!

Bu gün artık akur bir denizin
Kanlı, hep kanlı dalgalar açarak
Savletinden de belki mevtengîz
Bir tehâcümle ben senin, sengin
Ve bütün hislerin koşup bitâb
Zîr-i pâyinde parçalandığı şey...
Ne diyordun?.. o heykel-i nâmûs,
O heyûlâ-yi tâ ezel meşkûk,
O mükedder lika-yi neş'e bedûş
O muhakkak riyâ-yi ismetpûş..
Sen mi?.. âh ey büyük yalancı ağız!
Seni ben şimdi gayz u kînimle
Müteezzî soluk cebînimle
Düşünüp son ve belki en kat'î
Darbe-i ye's-i hunfeşânımla
Seni ben bil ki vurmak istiyorum!
Sanki bir volkanın asırlardan
Beri göğsünde saklayıp birden
Kustuğu lâvları senin yüzüne
Kâmilen ben tükürmek istiyorum?

Çünkü sen bir hayâta kasedtinn.
Bir mi? Milyon ve belki milyarlar ...
Beşeriyettir inleyen heyhât!
Nesl-i müstakbelin de hâli harâb!
Kanlı târîhe bak irinlendi.
Filozoflar ne oldu?.. Hep efkâr
Acz ü hayret içinde küflendi!

Şimdi bir müfteris ve aç kaplan
Hırs-ı hûnîn-i bî şuûriyle
Seni tırnaklarımla parçalamak,
Dişlerimle didim didim yolmak
Ve bütün hir cihân-ı münkesirin
İntikamiyle sonra şâd olmak!
Budur en son ve en büyük emelim.

Tanın gazetesi

— V —

— Cerîha-i kalbim —

Ne oldu bak, seneler geçti ... İşte mâ'rifetin!
Senin elinde hayâtım pür ihtilâc-i ümîd,
Pür iştiyâk u teellüm bir ihtizâr-ı medîd
Azâb-ı kahrı ile geçti gitti.. Şimdi sevin!

Sevin! bu ye's-i mükedderle ben de mesrûrum
Ümîd, o neşve-i kâzib füsün değil de nedir?
O sihr-i muğfil ü fettanla böyle kaç senedir
Bırakmadın ki gebersin şu aşk-ı makhûrum!

Yazık bu hislere bîgâne kaldı taş yüreğin
Sımâh-ı kalbini bir kerre etmeden tahzîn
Boğuldu ka'r-ı leyâlimde nevha-i kalbim!

Fakat niçin o senin çeşm-i hande perverine
Bakıp merâret-i rûhumla isterim ki, yine
Senin elinle sarılsın cerîha-i kalbim!

Malûmat, Aşiyân

— VI —

— Mesîrelerde —

Cemâlinizde tebessüm, nigâhınızda melâl
Bülend kamet-i mevzûnunuzla her ne zaman
Mesîrelerde uzaktan görünseniz derhâl
Olur nigâh-ı mahabbet taraf taraf perran.

Nigâhlar ki gelir, toplanır cemâlinize
Eser ağaçların altında bir havâ-yi garâm
Hep iştirâk olunur neşve vü melâlinize
Kalır fakat bu nazarlar, kalır bütün nâkâm.

Tenezzül etmeyiniz filhakîka, bî pervâ...
Dönüp dönüp size gülmek te bir büyük cür'et!
Vekarınızla bozulsun o handeler, ammâ

Pür ihtirâm ü edeb bir garîb âvâre
Gelir, geçer.. Sizi cidden seven o bîçâre
Sezâ-yi lûtfunuz olsun görürseniz şâyed!

Malûmat

— VII —

— Yakın gel —

Yakın gel.. Öyle yakın gel ki refref-i rûhun
Temâs-ı hâr u semîniyle, bûy-i itriyle
Şu hasta rûhuma bir feyz-i tâze bahş etsin

Yakın gel âh.. yakın gel ! bu kalb-i mecrûhın
Tehassüsâtını rûhunla mass u tahlile
Muvaffak olsan acırsın da böyle üzmezsın !

Yazık yazık.. Sana ben gel dedikçe hep kaçtın,
Şu yorgun aşkıma bir ufk-ı bî kenâr açtın.
Kaçındı şi'r-i terimden meâl-i mübtesimin.

Uzak git istemem artık uzak ufuklardan ..
Uzak, uzak.. şu semâdan uzak ve her yerden
Görünmesin bana artık hayâl-i mübtesimin !

Malûmat

— VIII —

— Yaz gecesi —

Yatıp ta gizlice bir meşcerin zılâinde
Ne hoştu kendini yer yer arattığın demler
Ne hoştu sonra da sînemde yattığın demler
Garik u mest-i huzûz.. öyle uyku hâlinde !

Arar arar da şemîminle ben seni nâgâh
Bulunca çırpınarak haykırır, gülerdin sen ,
Veya geçip te vücûdundan olmasam âgâh
Koşardın üstüme çığlıkla, irkilirdim ben .

Sürerdi kahkahalar, bir neşât-ı vecdengiz
Bütün o yerlere i'lân edip şebâbımızı
Keserdi sözleri hattâ kırardı tâbımızı

Fakat bu böyle devâm eylemezdi bir hiç için
O hand hand-i safâ çehreler olup pür çîn
Bakardı birbirine bakmak istemez gibi hep.

Senin o yan bakışından da hoşlanırdım ben
Kaşın gözün beni gûyâ süzüp azarlarken
Dudaklarında belirsiz bir ibtisâm-ı edeb

Bütün meâlini tekzîb eder de hâlimizin
Atardı gizlice âguşuna hayâlimizin
Geçen leyâl-i safânın bütün meserretini...

Ne hoştu bir gece dargın, samût, âvâre
Gezerdim öylece senden cüdâ ve biçâre,
Arardım âh yine aks-i savt-ı hayretini;
Evet ne hoştu seni gözleyip ararken ben
İlişti pâyime nâgâh pây-i üryânın
Reh-i güzârıma sed çekti cism-i nâzânın
Açıldı kavs-i kuzahler zalâm içinde o dem !

Küçüldü sanki cihan zevk-ı pür gurûrumdan
Ne oldu anlamadım vefret-i sūrûrumdan

Kapanmışım yere... Bin bûse-i garâm âlûd
O pây-i nerm ü semenfâmı örttü mü bilmem !

Servetifünun

— IX —

— Ey sitâre-i aşk —

Sensin ey yâr.. ey sitâre-i aşk !
Nazarımda o mâhpâre-i aşk

Ki odur yolda rehber-i şi'rim.
Ki odur müşteri-i eş'arım
Ki odur hep medâr-ı efkârım

Ki odur yani şehper-i şi'rim
Sensin ey verd-i jâledâr-ı bahâr..

Ki arakrîz-i şerm iken her bâr
Açılırsın ziyâ-yi ma'rifete

Beni de sensin eyleyen teşvik
Ederek kendine o yolda refik

Atılırsın fezâ-yi ma'rifete
O fezâlarda hem nisâb-ı hezâr

Şimdi me'lûf-i âh olan dil-i zâr
Seni ta'kibe her zaman meyyâl

Bütün eşyâda, hep menâzırda
Gâh gaibde gâh hâzırda

Seni fark eylerim hayâl meyâl
Seni ben ey şükûfe-i ra'nâ
İktitâf etmek isterim ammâ

Diyorum : Bekle vakt-i merhûnu,
Kalb ü fikrim bütün ona muhtâc

Ederim yani kendime sertâc
Bir gün elbet o dürr-i meknûnu

Sana ben ey nümûne-i sevdâ
Edeyim bâri şi'rimi ihdâ

Edemezsem de kendimi takdîm
Sana bin şi'r-i ter yazılsa sezâ

Seni bin mûsikî-i şevk efzâ
Negamâtiyle eylesin tekrîm .

Mektep mecmuası

— X —

— Kurtulabilsem —

" Hissiz mi diyorsun bana? hissiz sana benzer
Tarzındaki şekvâ-yi garîbinle demâdem
Sevdâlarının gaye-i maddisini gizler
— Pür his — çevirirdin bana bir nazra-i mâtem !

Ben zemzeme-i savtını dinler ve gülerdim
Bir hiss-i teneffür mü? hayır : bir acı zillet,
Bir gizli elemle didinir, kendimi yerdim
Çoktan bilirim ben seni anlatma, ne hâcet !

Meyyâl-i taâlî nice nevreste nigâhı
Bir nîm nigâhınla sürükler götürürsün
Bî kayd ü elem na'şla, üstünde yürürsün !

Ey gözlerinin necm-i dilefrûz-i siyâhı
Gönlümdeki kevkebleri hep söndüren âfet !
Artık yetişir, sen de hayâlimden üfûl et !

Âşiyân

— XI —

— Bir şâir-i âfif için —

Münhasif çehre-i mağmûm u mededbâhında
Ölümün zill-ı siyehnâki belirmiş, hattâ
O donuk reng-i adem çeşm-i kebûdunda bile
Hüzn-i bîrengi-i hâkîsini etmiş imâ.

Veremin beş senedir niş i sem âlûdundan
Öyle bir zahm-ı ciğer sûz ile mesmûm olmuş
Ki hayâtından eser gösteremez hiç o beden
O zekâ sönmeğe, mahvolmağa mahkûm olmuş :

Âh lâkin yine var cebhe-i irfânında
Başka bir gölgesi endîşe i istikbâlin
Başka bir serzenişî sanki şu isti'câlin

Öyle bir leyl-i mesâib kararır cânında
Ki olur bir kadının ra'senümâ-yî rûhu,
Üç yetimin boğulur onda bükâ yi rûhu

Âşiyân

— XII —

— Şarkı —

Rûhum, emelim, kalb i nizârım zedelendi
Billâhi yeter gönlümün ârâmı tükendi
Maksad ne idi, söz verişin söyle nedendi
Billâhi yeter gönlümün ârâmı tükendi !

Düşkün gönül âmâline koşmaktan usanmaz
Sevmekle geçer ömrü, yine sevmeğe kanmaz
Lâkin bu kadar nâza mahabbet te dayanmaz
Billâhi yeter gönlümün ârâmı tükendi.

Ali (Kınalızade) — Ali Çelebi'ye bak.

Ali Mümtaz (Arolat) — 1897 yılının 23 temmuzun da Sarıyer'de doğdu. Babası umumî harpte Sarı kamış taaruzunu yapmamak için üçüncü ordu kumandanlığından istifa eden *Hasan İzzet Paşa*'dır

Ali Mümtaz ilk ve orta tahsilini Galatasaray lisesinde yaptı. Umumî harbe 'on sekiz yaşında iştirâk etti. 1918 de ihtiyat mülâzımlığı ile terhis olundu. Tahsiline devam etti. 1922 de âlî ticaret mektebini bitirdi. O zamandan beri muhtelif bankalarda çalıştı. Bugün Bursa şuberi kontrolörüdür.

Ali Mümtaz

Ali Mümtaz, ilk şiirlerini *Nedim* mecmuasında neşre başladı (1919). Bu manzumeler *Seza* müstearıyla intişar etmişti.

Nedim'in ikinci sayısında bir manzumesi çıktı. Sonra «Venedik, Samsunun intikamı, İki tasvir, Billûr saray, haberci» gibi şiirleri gene aynı mecmuada intişar etti. Bizzat şair diyor ki :

«O zamanki yazılarımı likide ettiğim için isimlerini bile hatırlamıyorum.»

Daha sonra *Şair, Güneş, yarım, yeni mecmua*'da ve en çok *Dergâh* ile *Millî mecmua*'da bir hayli manzumesi görüldü. Şiirlerinden bir kısmını *Bir gemi yelken açtı* aldı bir kitap halinde tabettirdi (1926).

Son yıllar zarfında bilhassa *Varlık* mecmuasına şiirler verdi.

Ali Mümtaz, bugünün genç nesli arasında hakkıyla muvaffak olan şairlerimizden biridir.

Orijinal bir ifade tarzı bulau, hece veznini, hattâ serbest nazmı âhenkli bir eda ile kullanabilen Ali Mümtaz, mevzu intihabında da, bunları duyma ve duyurma hususunda da bir incelik göstermektedir.

Bir gemi yelken açtı hayal iklimlerine
Civarından çığlıkla yorgun martılar kaçtı;
Rüzgâr sürüklenirken derinlerinlerden derine
Hayal iklimlerine bir gemi yelken açtı.

Gibi mısralarla başlayan matbu eserinde ve onun diğer manzumelerinde en bariz olarak görünen hususiyet, lisan-daki selâset ve hayallerdeki tabîliktir.

Eskilerden, yenilerden büyük bir ekseriyet, onun eserle-rini takdir hisleriyle karşılamışlardır. Hattâ Hâmid, Ali Mümtaz'ın şiirlerini çok beğenmiş ve bu hayranlığını mü-teaddid defalar açıkça söylemiştir. Hâmid'in bu takdirle-rini *Vakıf* gazetesine gönderdiği bir mektuptan da öğren-mekteyiz.

Lirik bir şair olan Ali Mümtaz, gerçi az yazmıştır; fa-kat muhakkak ki özlü eserler vücutta getirmiştir.

— I —

— İlham —

Sevdayı gördüm,
Gönlümde birdenbire bağlandı bir kördüğüm.

Gözlerinde şimşekler çakıyordu,
Gözlerimi yakıyordu.

Elinde parlayan ince bir billûr,
Yanıma yanaşıp dedi: « — Ey genç, dur,
Dudaklarını uzat,
Kalbe ferah veren bir iksirden tat.
Her geçen bu sudan bir yudum tattı...»

Ve gülerek kadehini uzattı.

Elinden kadehi kavradım, aldım;
Gözlerimle dudaklarına daldım;
Bilmem ki bu halde nekadar kaldım,
İçmedim, kadeh yalnız dudağımı ıslattı.

— II —

— Yel değirmenleri —

Artık
Ovalara iniyor bir dumanlı karanlık;
Çünkü ufuklarda söndü alevler
Rüzgârın sesinden
Ve nefesinden.

Karşiki tepede çömelmiş devler
Ateş gözlerle uzağa,
Uzaklara bakıyor.
Rüzgâr dağdan dağa
Bir sel gibi akıyor.

Karşiki tepede çömelmiş devler,
Gözlerinde vahşi alevler,
Neler konuşmakta
Ellerini, kollarını indirerek kaldırarak?..

Uzak,
Hayallerden uzakta,

Masalların diyarından ufka yükselen
Kafdağının ardından gelen
Bu devler,
Gözlerinde kinli al-vler,
Ulurken, boğulurken rüzgâr
Neler konuşmaktalar
Ellerini, kollarını indirerek, kaldırarak?..

— III —

— Gül —

Bırak, şu billûrda solsun şu güller;
Zamanı anlatır her düşen yaprak.
Ruhunu matemle sıklmazsa eğer
Şu billûrda solsun şu güller, bırak...

Bak nasıl kanıyor hepsinin kalbi;
Çiçek değil bunlar, sanki bir gönül.
Çok ıztırap çekmiş bir gönül gibi
İhtiyar olmadan dökülmekte gül.

Gül, aşkın timsali, ömrü pek kısa:
Haşmetle açılır bir bahar günü
Ve teravetini rüzgâr alırsa
O akşam görürüz döküldüğünü.

Çiçek ölür, lâkin derin bir aşkın
Hatırası gibi kokusu ölmez.
Öyle aşklar var ki bir gün en taşkın
Bir gününde ölür, kokusu ölmez.

— IV —

— O ve Ben —

O bana, ben ona, birbirimize eğildik;
Bu hürmette samimî değildik...

Onun gözlerinde bugünü anlamayan
Bir bezginlik vardı,
Gençliğin aşkıyla parıldayan
Gözlerine bakınca sarardı.

O iki asır evvelin
Çürümüş hayatını yaşıyordu;
Benim kalbimdense yarımın derin
Emelleri taşıyordu.

O bana sözlerle inledi,
Ben ona anlattım gülerekten,
Lâkin dinlemedik, ne o, ne ben;
Sesimizi yalnız duvarlar dinledi..

O bana, ben ona birbirimize baktık;
Bu yakınlıkta ne uzaktık...

— V —

— Bu akşam —

Ufukta solarken kızıl çiçekler,
 Ürperen dallarda ulurken rüzgâr
 Dedim ki : — Gidenler dönmeyecekler,
 İçimde bu akşam garip bir his var.

Ürperen dallarda ulurken rüzgâr
 Bilmem ki ümitten niçin uzaktım ?
 İçimde bu akşam garip bir his var :
 Uzanan yollara hasretle baktım.

Bilmem ki ümitten niçin uzaktım
 Ufukta solarken kızıl çiçekler ?
 Uzanan yollara hasretle baktım,
 Dedim ki : Gidenler dönmeyecekler !

— VI —

— Haydut —

Sırtında bir kurt kürkü,
 Omuzunda bir martin,
 Nazarlarında kin
 Dudaklarında da yanık bir türkü,
 Şehrin zincirinden uzak,
 Hürriyetten, inzivadan sarhoş olarak
 Gezerim dağ
 Başında...

Şehre ayak basınca zindan :
 Dağ başları bize miras Köroğlu'ndan..

Bilirim ki bir gün çığıllarıyla,
 Islıklarıyla
 Sert bir kurşun gelecek
 Ta kalbimi delecek...

O zaman,
 Yanarımda jandarmalar yürüyecekler;
 Şehrin korkunç kapısından
 Tunç kapısından,
 İçeriye vücudumu sürüyecekler ;
 Ancak
 Ruhum kalacak
 Bu dağ
 Başında ..

— VII —

— Ay doğarken —

Ay yükselsin, yükselsin,
 Gökü harelendiren
 Mor bulutları delsin !
 Gece rüyama giren

Renklerle işlendi su.
 Ah bu sevda kokusu !..

* * *

Saçlarını, güzelim,
 Yorgun göğsüme daya;
 Bahtiyar görünelim
 Ufukta gülen aya.

* * *

Gölgeler bükülüyor;
 Dinle : Bülbül gülüyor,
 Bülbül ağlıyor : dinle !
 Ay yükselsin, yükselsin !
 Parlayan gözleriyle
 Mehtaptan da güzelsin !

— VIII —

— Pınar —

Gün olur yolları kaplar bir heves,
 Duyulur derinden şakrayan bir ses;
 Gün olur yayılır içli bir nefes..
 Sular türkü söyler pınar başında :

Ey civar yollardan geçen yolcular,
 Serin kanımızdan içen yolcular,
 Bizlerde bir emel seçen yolcular,
 Pınarlar dertlidir bahar yağında.

Dertliyiz coşsak ta, uyusak ta biz;
 Kalbimiz tertemiz, yalnız kimsesiz;
 Hıçkırır, gözyaşı döker, inleriz
 Pınar perisinin mezar taşında.

— IX —

— Sonbahar —

Koyu yeşil göllerde
 Açan şeffaf çiçekler,
 Lotüs veya Nilüfer,
 Hepsi düşmüş bu derde :

Mevsimin son demini
 Sürükleyorken rüzgâr
 Baharın matemini
 Hissedip soluyorlar.

Sen de kalbinde o dert,
 Suyun kenarına in !
 Bak : göl nekadar derin
 Ve rüzgâr nekadar sert.

Dinle son kış inlerken
 Dökülen son yaprakla
 Ve bu sesi dinlerken
 Gözyaşlarını sakla !

Düşün, ne boştur hayat..
Sessizce kenarda dur
Ruhunu yele savur
Ve kalbini göle at!

— X —

— Damla damla —

Göklerde soldu akşam,
Ürperdim : damla damla
Ruhuma doldu akşam.

Yorgun gezindi rüzgâr;
Sonu gelmez bir gamla
Ruhuma sindi rüzgâr.

Ölüm yollara düştü;
Bu kimsesiz akşamla
Gönlüm yollara düştü.

Bu kimsesiz akşamla,
Sonu gelmez bir gamla
Ru erir damla damla.

— XI —

— Heykeltraş —

Alçıdan, tunçtan, mermerden
Yonttuğum devler arasında,
Kimi düşünürken kederden
Kiminin bir eli kanayan yarasında;
Kimi kollarını yanlarına açarak
Sedasız naralar atıyor,
Kimi yorgun uzanmış yatıyor;
Hepsinin hayalinde
Derin vadiler, yüksek dağlar;
Harekette hareketsizlik halinde,
Kimi güler, kimi ağlar,
Alçı, mermer, tunç,
Dilsizliklerle daha korkunç
Duran bu devlerin
Arasında heykeltraş
Derin derin
Düşünen gözlerim,
Mermerden çehren, boş
Ve kollarıyla,
Heykeltraş
Sen de bir devsin
Ki cenkleşiyorsun yarınla..

Evet, sen de,
Sen de bir devsin;
Aydınlık atelyende
Sen

Alçıları ellerinle yoğurarak,
Mermerlere çekicinle vurarak
Dolaşıyorken
Gözlerinde parlayordu dehadan bir alev;
Anladım ki bu devleri yaratan,
Böyle harekette hareketsiz ortaya atan
Asırlardan ürkmeyen bir dev..

— XII —

— Palyaço —

Beni dinleyiniz,
Benimle inlemeyiniz.
Gülüyorum, ağlayorum;
Kalbinizi dağlayorum.

Şimdi şakrak
Kahkahalarla gülüyorum ağlayarak.
Sonra gözlerimden yaşlar dökülerek
Ağlayorum gülerek...

Beni dinlemeyiniz,
Benimle inlemeyiniz.
Ben ağlayorum, gülüyorum
Ve, ağlaya güle, ölüyorum...

Ali Naci (Hemedanizâde) — Naci'ye bak.

Ali Nihad (Dr. Tarlan) — 1314 — 1898 de İstanbul'da doğdu. En son vazifesi Üçüncü ordu muhasebeciliği olan Mehmed Nazif Bey'in oğludur. Büyük babası Dağıstan âlimlerinden Ali efendi'dir. Mehmed Nazif Bey, şüriyle de tanınmış bir zattı. *Sebatî* divanının baş tarafında manzum bir takrizi matbudur (*Nazif'e bakınız*).

Ali Nihad'ın büyük dayısı Ömer Keşfi efendi'nin gayri matbu divanı vardır. Bu zatın oğlu Kâşif Bey de bir hayli şiir yazmıştır. Her ikisi de *Seyid Nigâ'i* mensuplarındandı. Ve mutasavvıfane manzumeleriyle tanınmışlardır (*Kâşif ve Keşfi maddelerine bakınız*).

Ali Nihad, ilk tahsilini Manastır'da « Rehberi maarif » adlı hususî mektepte ve Manastır askerî rüşdiyesinde, rüşdi tahsilini İstanbul'da « Burhanı terakkî » hususî mektebinde bitirdi.

Bir sene Selânik'te Fransız mektebinde okudu. Orta tahsilini Vefa idadisinde, yüksek tahsilini de İstanbul Darülfünunu, mülga Lisan Fakültesi Fransızca ve Farsî şubeleriyle Edebiyat şubesinde ikmal etmiş ve bir sene sonra doktorasını vermiştir. Bizde edebiyat fakültesinde ilk doktora veren Ali Nihad'dır. Ondan sonra da bugüne kadar bu imtihana giren olmadı. Üniversite'ye intisabından sonra da agregasyon imtihanı geçirip Profesör Agreje olmuştur.

Ali Nihad 1335 — 1918 yılında ilk olarak Gazi Osman Paşa Fransızca muallimliğine tayin edildi. Sonra muhtelif liselerde Fransızca, Farsça, Türkçe, edebiyat hocalıklarında

bulundu. Bugün İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Metinler şerhi doçentidir. Fars Filolojisi dersine de vekâlet etmektedir.

Ali Nihad

Ali Nihad, ilk eserini *Mektepli* mecmuasında neşretti. Bu, « Sarhoş » adlı bir nesir parçası idi. Sonra *Halil Nihad*'a nazire olarak yazdığı « Belli değil » başlıklı bir manzumesi *Şebab* mecmuasında çıktı. Daha sonra *Servetifünun*'da şiirler ve İran edebiyatına dair uzun bir silsile halinde makaleler yazdı. Bunlar arasında *Hafız*, *Saibi Tebrizi*, *Mağribî*... gibi şairlere âid etraflı tedkikler de vardır. Müteakıben *Edebiyat gazetesi*, *Kültür haftası*, *Gündüz* gibi mecmualarda da bazı yazıları görüldü.

Ali Nihad'ın ilk çıkan eseri *Edebi san'atlara dair* adlı bir kitaptır (1931 — 1933).

Edebî san'atların psikolojiye nazaran tasnif ve izahlarını ihtiva eden bu eserde *Recaizate Ekrem*'in san'at telâkikleri de tenkid edilmektedir. Edebî san'atları ruhiyat bakımından tahlil eden ilk Türkçe eser budur.

Daha sonra Ali Nihad'ın sırasıyla şu kitapları intişar etti:

Şeyhî divanını Tedkik (1934): Bir divanın nasıl tedkik edileceğini göstermek üzere yazılmış iki ciltlik bir eserdir. Birinci cildi Şeyhî'nin tasavvufunu, felsefesini, hayat ve muhiti hakkındaki telâkiklerini, İran edebiyatıyla mukayeseli surette san'atını ihtiva eder. İkinci cild, Şeyhî'nin tevhid, nait ve kasidelerinde geçen âyet ve hadisleri, dinî mefhumları, islâmî kıssaları yine mukayeseli surette izah eder.

Zerdüştin Gataları (1935): Âvesta'nın lirik ve man-

zum kısımlarının tercümesidir. Âvesta ve İran edebiyatı hakkında mufassal bir mukaddimeyi havidir.

Eserin mukaddemesinden anlaşıldığına göre, Ali Nihad büyük dastan şairi *Firdevs*'nin bininci yıldönümü münasebetile İran'da yapılan merasime Türkiye Cumhuriyeti namına Bay *Fuad Köprülü* ile beraber iştirak ve orada satın aldığı bu eseri o seyahatin hatırası olarak tercüme ve neşretmiştir.

Divan edebiyatında Tevhidler (1936): Tasavvufi ve şer'î tevhidlerin en karakteristik olanlarının izahını ve bu edebî şekil içine giren bütün dinî meselelerin sentezini ihtiva eder.

Divan edebiyatında Muamma (1936): Muammanın bir tarihçesini ve muamma halli usullerini gösteren bir eserdir.

Metinler şerhine dâir (1937): Divan edebiyatına âid metinlerin nasıl şerh edileceğini yalnız en canlı noktalara temas ederek muhtasarca gösteren bir eserdir.

Metin tamiri (1937): Metinlerden düşen kelimelerin hangi usullerle bulunabileceğine dairdir.

Ali Nihad'ın mühim bir eseri de Darülfünun'a doktora tezi olarak verdiği *İslâm edebiyatında Leylâ ve Mecnun* adındaki gayri matbu tedkiktir.

Süleyman Nazif yazdığı bir makalede diyor ki (*Leylâ ve Mecnun : Servetifünun No. 83 - 1557, 17 haziran 1926*):

« ... Şarkın bin şu kadar seneden beri a'sâb - ı garâmından heyecanlar geçiren ve büyük küçük şairlerine bin bir dâstân - ı aşk yazdıran bir efsânenin tarihini ihtiva etmemek edebiyatımız için bir nakîsa, bir ayb ü âr idi. Muallim Ali Nihad Bey'in münevver ve taab nâpezîr ilm ü gayreti bu noksânı cebr ile kütüphâne - i millîmizi tezyin edecek mufassal ve müdellel ve mükemmel bir eser vücude getirdi. . »

Onun *Eşil*'den *Zincirbend Promete* adlı eser ile *Şil'ler*'in *Mari Istüart* eserini de tercüme ettiğini biliyoruz. Bunların ikincisinden bir sahne *Temaşa* mecmuasında intişar etmiştir.

Ali Nihad'ın *Gündüz* mecmuasında bir iki örneği intişar eden ufak mensurelerden müteşekkil gayri matbu bir eseri de vardır.

Fars edebiyatını asır asır takib eden ve bu lisanın tekâmül safhalarını bilen Ali Nihad, sessiz, fakat ciddi bir surette daima çalışan ve okuduğunu benimseyen bir kabiliyettir.

Onun çalışmalarını, memleketimizdeki bir çok münevverlerden başka *Ripka*, *Duda*, *Minorski* gibi müsteşriklerin de takdirle karşıladıklarını görüyoruz.

Ali Nihad ; divan edebiyatı vadisinde, Servetifünuncular tarzında, millî edebiyat şekillerinde ve serbest nazım mahiyetinde cidden güzel manzumeler de yazmıştır. Fakat Ali Nihad, hayatını münhasıran şiir yazmağa hasretmemiş ve şairliği bir gaye olarak kabul etmemiştir. O, bilhassa Türk edebiyatının estetiğini bulmak için var kuvvetiyle çalışmıştır. Divan edebiyatının bütün mazmunlarını, bütün hususiyetlerini çok iyi anlayan ve bilen Ali Nihad, Türk lisanı-

nın tekâmülünü de adım adım takib etmektedir. Divan edebiyatının kaidelerini, şekillerini tesbite başlayan ve bu mesainin mahsulü olarak eserler de vermiş olan Ali Nihad, bu işi bitirmeğe muvaffak olduğu gün, bu edebiyatın anlaşılmaz tarzı çok kolaylaşacak; bu metodlu ve sistemli çalışma ile klasik edebiyatımızın bütün kaideleri, incelikleri, nüansları meydana çıkmış olacaktır. Ve onun en büyük gayesi, işte bunu başarabilmektir.

— I —

— A'mâl - i erbaa —

Dedim hayâta ki: «Anlat bu oynayan oyunu!»
Cevâbı işte bu: «Cinseyni cem'edip sonra
Zavallı bir anadan bir çocuk çıkarmak; onu;
O aczi fırlatıvermek cihan denen mezara!

Hayât bir sürü işkence, darbe, sa'y - i heder.
Biraz yürür ve nihâyet ölümle karşılaşır.
Yavaş yavaş o vücûd inkisâma doğru gider.
Ölüm her uzvunu bir başka zihâyâta taşır».

Dedim: «Ne doğru hesâbın yanılmıyor zihnini!
Hakikaten senin a'mâl - i erbaa parlak!
Fakat bu cem'ile tarhın, bu darb ü taksimin
Neticesi?» Dedi: «Bak, işte bir avuç toprak!»

— II —

— Bir rüyâ —

İkimiz —

Yalnız bizim ikimiz
Güneşe giden yolda.
Rüzgâr.. o uzun saçlar
Ufuklara uzanmış.
Onümüzde güneş var.
Kırpıkların güneşin üzerine abanmış...

İpekli, kumral bir yol, yürüyor yürüyorum
Yeşil bir havuz.. seni görüyor görüyorum
Yalnız bizim ikimiz
Güneşin ta halbinde senin ince endâmın
Elim, kolum, nefesim
O kadar sana yakın, o kadar ben seninim...
Gözümde gören sensin
Göğsümde de nefesin...

Bir bakıma ben senin gölgenmişim
Bir bakıma senmişim...

Yüreğim sanki bir kuş;
O kadar şen, bahtiyar
Öyle ipekli yollar...
Esmedayken bu kumral, bu ipekli yollarda
. . . . .
Bir de gözümü açtım, yüzüme güneş vurmuş!

— III —

— Bir kasrı ziyaret ederken —

Sarayı geziyoruz... Büyük kapı açıldı,
Karanlık bir salona biraz ziyâ saçıldı.
Şimdi loşça bir salon içindeyiz... bir yanda
Yaldızları dökülmüş, tozlu büyük bir ayna!

Önünden biz geçerken gözlerinde hissettim:
O eski tatlı rüyâ, birden uyandı, yandı.
Sana pek tatlı bakan o göze ben hasrettim
Bilmem ki bu bakışa için nasıl dayandı!

Sen taş yürekli isen ben de biraz öyleyim,
Lâkin bu bir yıldırım, beni vurdu ansızın
Öyle baktı ki sana ben hâlâ hayretteyim,
Ta kalbinden tutuşup nasıl alev almadın!

O ince endâmı ile sana unutturdu mu
Yüreğini yakıp ta geçen sevgilerini?
Sızım sızım sızladı içim, büktüm boynumu,
İnan kıskandım, hem de nasıl kıskandım seni!

Bulutlu gözlerinde güneş dolu bir rüyâ
Açan o güzel bakış yalnız beni yaksaydı...
Ölüme can verirdim ayağının ucunda
Sana baktığı gibi bir de bana baksaydı!

22 Mayıs 1930

— IV —

— Metruk bir kasrın endam aynasına —

Küflü, donuk, bulanık gözleriyle bir asrın
Tarihini uyuyan ey kötürüm zamparal!
Bir zamanlar olmuştu o altın ışıkların;
Bin bir güzel kadına bin bir hâtıra.

Bacakların bükülmüş bu loş büyük salonda
Güzel, nârin kızların arkasında koştuktan
Şimdi örümceklenmiş bu boş büyük salonda
Arta kaldın kim bilir kaç yumuşak kucaktan

O şâhâne gözleri hasretle kucaklarken
Âhulara su veren billûr bir göl gibiydin.
Göğsünde beyaz tombul bir sîneyi saklarken
Heyecanla titreyen âşıkların kalbiydin.

Uzun kırpıklarına bakıp bakıp kuduran
O gözlere mezarın kara toprağı dolmuş.
Kollarda alevlerden seyyaleler koşturan
O nâzenin endamlar servilere kalbolmuş.

İçi dışına çıkmış şâhâne bir koltuğa
Dalan gözlerin uzun ipek dalgalar arar.
O servi boylarıyla sinmiş birer kovuğa
Saçı topuklarında sarışın saraylılar.

Her an birer hâtıra yıkılırken önünde
Hâlâ kırılmadı mı senin kolun kanadın
Bu kadar güzellerin üfûlünü gördün de
Ey taş yürekli, neden neden parçalanmadın ?

— V —

— Niçin sevmedim ? —

Çocuğun elinden tutmuş geliyor
Yıllarca adını andığım kadın.
Galibâ aklımı yine çeliyor
Yıllarca sevdiğim yandıığım kadın.

Yaklaştı tanıdı beni. Ansızın
Dudağı titredi yüzü sarardı.
Şimdi o sevdiğim sarışın kızın
Yerinde vekarlı bir kadın vardı

Uslanmış sandığım gönlümü ejder
Gibi cana geçen bir alev sardı.
Evvelce o çocuk yoktu berâber.
Kendine benziyen yalnız o vardı.

Analık kadına ayrı bir edâ
Başka bir câzibe verir; severim
Güzel değil çirkin olsa da hattâ
Bir çocuk görünce gider kederim.

Sevmedim, sevemem ben ebediyyen
Sendeki analık hâlini inan.
Nefret ettim hattâ yanında gezen
Sana çok benzeyen güzel çocuktan.

— VI —

— Gazel —

Mestiz yatarız gûşe - i meyhâne bizimdir
Rindiz içeriz sâki vü peymâne bizimdir
Gördükçe bizi yâr ile hemrâz - ı mahabbet
Ta'n etme sakın hâne vü cânâne bizimdir
Duydunsa eğer vâdi - i vahdette Enallâh
Vâdi bizim ol na're - i mestâne bizimdir
Şeydâ gönül âsûde olur şûriş - i gamla
Afveyle o biçâre o divâne bizimdir
Gencine - i fakr ü elem ü tâc - ı kanâat
Bak işte bu dârât - ı mülûkâne bizimdir
Râz - ı sadef - i sineyi bilmezse *Nihad*'ın
Ma'zûr tut ey dil ki o bigâne bizimdir

— VII —

Tutmuş civâr - ı arşı bizim dūd - ı âhımız
Vurmuş cebin - i vahdete baht - ı siyâhımız
Bin bir ceriha - i elem ü kahr imiş meğer
İnsanlık iddiâsına ra'nâ güvâhımız

Nâr - ı cabîmi lezzet - i cennâtı andırır
Vâdi - i Hak'da sâdir olur her günâhımız
Bir dâstân - ı zulm okuyor anlayan göze
Bismilgeh - i belâdaki medd - i nigâhımız
Bigânedir sukuta düşer toprağa fakat
Düşmez zemîne zıll - ı cebin - i tebâhımız

VIII

— İran Şehinşahının İstanbul'u
ziyareti münasebetiyle —

بیا ای بلند اختر و تیک نام
بیا ای شهنشاه عالی مقام
کشاده است آغوش ماچرتو
دل پاک ما پرشد از مهرتو
کشیدیم ما چون بیسی و نجوتت
بدانیم حالات و آفات دهر
بایران هستیم از این آشنا
که این هرد و قوم است هم ماچر
کهی سرفراز و کهی سرتکون
کهی حکمران بوده کاهی زیون
ولی چشم خورشید کردون مسیحا
ندیده است مارا سلاسل پذیر
دوسرور دوسردار عالی تبار
شده دود ما را بچین سازکار
دو سردار عالی رسانید حق
که بایشوایی است هر دو احق
بعزم و بتدبیر این سروران
قضا نایوان شد قدر زبران
یکی زآن دو شاهنشاه تاجدار
ذکر تاج ماغازی کامکار
توقی شیرو خورشید ایران زمین
بعزم مبین و برای رزین
مسیحای اقلیم ایران شدی
روان و توان و لکجهیان شدی
براه تجدد توقی پیشوا
بدار سلامت توقی رهتیا
در این کارزارت خدایادیار
همه دشمنان شود خاکسار
برزم و برآیست غازی ما
یکی درجهان غزا و دها
جهان رزم آزادی ما شنید
زمان همچنان قهرمانی ندید
سریر ظفر هست ماوای ما
سرور ظفر خوان یغمای ما
شها خاک ما کنج آزادی است
دل ما از آن کنج آبادی است
تراپای انداز این خاک شد
که باخون ما سرتسار پاک شد
همین خاک را قیمت معنوی
تودانی که جنگ آزما خسروی
بیا ای بلند اختر و تیک نام
بیا ای شهنشاه عالی مقام

Cumhuriyet 26 - 6 - 1934

— IX —

— Farsça kıt'alar —

زمرک دل چه غم خورد نکار من بجای سرو
اکر بزیر سرو قامتش وطن دهد مرا
نشید وصل بشنوم زچاک چاک استخوان
زتار و بود کیبوش اکر من دهم مرا

— X —

عمر بیحاصل و آواره بحرمان بگذشت
سریسر پر غم و اندوه و پریشان بگذشت
نیست یاد آنکه وزد از سر قبرستانها
عکس آوازۀ افسوس بر ایشان بگذشت

— XI —

زردی روی مرابین چه پریشان افتاد
رنگ معرب بدل بی سروسامان افتاد
آن نه اوراق خزانست که بی بیچمن
عکس پیتایی بلبل پاکستان افتاد

— XII —

بسان جوی زیای صنوبران ارم
بدل فغان نهان رعشه ها بدوش روم
زهر صنوبر خوبی بدل هزاران غم
ازین سرایه هستی روم بقعر عدم

Ali Nusrat — Nusrat'a bak.

Ali Oğlu (Bektaşî Şairi) — Hangi aşırda yaşadığını kat'i olarak tesbit edemediğim Ali Oğlu'nun iki nefesi Bektaşî Şairleri'nde kayıtlıdır (*Sadeddin Nüzhet: Bektaşî Şairleri S. 12 - 15*). Bu manzumeleri aynen naklediyorum:

— I —

Bu âlem - i ekvan yaratılmadan
Evvel yokken vara uğradım geldim
On sekiz bin âlem dünyâ yoğiken
Kâmildeki nûra uğradım geldim

Pirimdir rehberim oldur üstâdım
Hak Muhammed dine girdim dost didim
Hızr eliyle âb - ı hayât istedim
Zulmette cevhere uğradım geldim

Pirim himmet itti ben de açıldım
Hak budur ki bâtın dinden seçildim
Zekeriyâ peygamberle biçildim
Kavakta ben zâra uğradım geldim

Âşık olur hem pîrine bağlanan
Vir salevat zikirilen safâilen
Arş yüzünde server Mustafâ ilen
Mi'racda kırklara uğradım geldim

Ya'kub dahi Yusuf'unu ararken
Varup Ken'an ilinde sorar iken
Veyselkarânî hem tac örer iken
Mansur ile dâra uğradım geldim

Bindim Mansur ile dâra dâr iken
Mu'cizât - ı Mûsâ dahi Tur'dayken
Hak'kın emri ile hem gülzâr iken
İbrâhim'le nâra uğradım geldim

Gelenden geçmedim geçenden geçtim
Hak'kı bildim erden eri seçmedim
Gördüğüm kapuyu örttüm açmadım
Ali ile sırra uğradım geldim

Ali Oğlu medresede kaldılar
Kitabların önlerine koydular

Sen bu ilmi kanden aldın didiler
Üstâdım var pîre uğradım geldim

— II —

Eğer âşık oldu isen
Dost yüzi ayan görünür
Ârife kul oldu isen
Sohbetine can görünür

Gel gir erenler izine
Yüz sür ayağı tozuna
Bak gel ârifin sözüne
Şu'le - i îman görünür

Yürür erenler hâl ile
Uğraşmaz kıl ü kal ile
Oturma gel cühhâl ile
Aklına ziyan görünür

Aşk eri kılıçtan atı
Câhillerin gönli katı
Ârife câhil sohbeti
Berr ü beyâban görünür

Ali Oğlu gel katına
Girme Yezid sohbetine
Gönül binmiş aşk atına
Kendisi yayan görünür

Bibliyografya: Bkt.

Ali Öksüz (Dede) — Öksüz Ali'ye bak.

Ali Rıza — Rıza'ya bak.

Ali Rıza Seyfi — 1295 - 1879 yılında Kasımpaşa'nın Kulaksız Ahmed Kaptan mahallesinde doğdu. Babası bahriye binbaşılardan Mehmed Seyfi Bey'dir. Büyük babaları Kalata kulesine memur yeniçerilerden olduğu için âileye «Kulelioğulları» denilmiştir. Ve bu âile efradı arasında bir çok bahriye mensubu vardır.

Ali Rıza Seyfi'nin ağabeyleri olan Süleyman Nutki ile Ömer Sıdkı faydalı eserler de vücade getirmişlerdir. Süleyman Nutki, *Muharebat - ı bahriye - i Osmaniye* adlı ve Kâtip Çelebi'nin *Tuhfetülkibar fi esfârilbihar*'ından sonra ilk bahriye tarihimizi Abdülhamid devrinde yazmış, bastırmıştır. Bundan başka *Aden körfezi rehberi*, *Bahriye kur'a neferi*, *Kurne*, *Kamusu bahri...* gibi bir takım mühim eserler de kaleme aldı.

Mehmed Seyfi Bey, bahriye zabiti olmakla beraber, Arap ve Acem edebiyatlarına, bilhassa Tasavvufa ve diniyata vâkıf ve çok meraklı idi. Hafız divanını ezberden bildiği halde kırkıktan sonra tekrar iki yıl eserin tasavvufi şerhi bakımından ders görmüştü.

Ali Rıza Seyfi, ilk tahsilini babasından okudu. Yazı meşk olarak ta oğluna beyitler verirdi.

Bilâhire ağabeyi Süleyman Nutki'nin delâletiyle Kasımpaşa Bahriye rüşdiyesine verildi. 1308 - 1892 de Ada mek-

tebine girdi. Dördüncü sınıfta iken bazı arkadaşlarıyla Avrupa'ya kaçmak teşebbüsünde bulunmuş, fakat yakalanmıştı. Epey bir fasıladan sonra 1313 - 1897 de deniz sınıfı harp mülâzimi olarak mektepten mezun olabildi. Mektep gemisinde staj yapması lâzım gelirken siyasi hayata atıldığı için onu doğruca Basra'da bulunan Zuhaf kurvetine göndermişlerdi. Daha sonra Çanakkale boğazındaki donanmada Hamidiye, Aziziye, Orhaniye zırhlılarında çalıştı. Orada iken *Turgud Reis* ve *Çanakkale ve civarı tarihi* gibi eserlerini yazdı. *Mecmuai fünunu bahriye'*de neşredilen bu eserler, alâka uyandırmış ve kendisi de İstanbul'da « Bahriye fen komisyonu » azalığına tayin edilmişti. O sıralarda mülâzimi evveldi. Bir kaç yıl sonra burada da durdurdular. « Bâdemâ memâlik - i baidede istihdâm olunmak » hükmüyle Tarablusgarp'te Mansure kurvetine gönderdiler. Orada vali ve kumandan bulunan meşhur müşir *Receb Paşa'nın* sayesinde bir kaç yıl sonra tekrar İstanbul'a gelebildi. 1322 - 1906 da Divanhanede « Erkânı harbiyei bahriye » dairesinde tercüme kalemi fen şubesine memur edildi. Burada iken esasen hocası olan meşhur Türkçü miralay *Saffet Bey* ile birlikte çalışıyordu. 1324 - 1908 inkılâbında bu vazifedeydi. Zaten mensub olduğu « İttihadü terakki cemiyeti » teşkilâtı için de çalışıyordu.

Ali Rıza Seyfi

1325 - 1909 da yüzbaşı iken askerlikten çekildi ve neşriyat hayatına atıldı. *Tasviri eskâr*, *Şehbal*, *Donanma*, *Resimli kitap*, *Sabah*, *Tercümanı hakikat* ve daha bir çok mecmua ve gazetelere yazılar yazıyor; bir taraftan da *Türklerin denizcilik tarihi'*ni ikmale uğraşıyordu. Bu bü-

yük eser, Donanma cemiyetinin yağmasında maalesef kaybolmuştur.

İstanbul'un işgali yılında bir çok meşakkatten sonra ailesiyle birlikte Ankara'ya gitti. Ve Matbuat umum müdürlüğü İngilizce tercümanı oldu. Üç buçuk sene bu vazifede kaldı. 1926 da İstanbul Ticaret ve Sanayi odasının daveti üzerine buraya geldi ve « Ticareti bahriye şubesi » şefi oldu. 1937 ye kadar 11 sene bu sıfatla ve neşriyat şefi olarak çalıştı. Bu yıl ibtidasında Odadan ayrıldı.

Ali Rıza Seyfi; makaleleriyle, kitaplarıyla kültür hayatımıza cidden hizmet edenlerden biridir. Onun bugüne kadar intişar eden eserlerini mevzularına göre yazıyorum :

İdeoloji :

1 — *Gazi ve İnkılâp*: Cumhuriyetin onuncu yılı münasebetiyle.

Tarihî eserler :

2 — *Zeyl-i muhârebât - ı bahriye* (1314 — 1898).

3 — *Baba Oruç ve Kemal Reis* (1314 — 1898).

4 — *Turgut Reis* (1316 — 1900).

5 — *Çanakkale boğazı ve civarı tarihi* (1316 — 1900).

6 — *Hayreddin Barbaros*: (1325 — 1909).

7 — *Kırım harbinde Kars niçin düştü?* (1330 — 1913).

8 — *Kafkasya'nın Ruslar tarafından istilâsı tarihi* (1334 — 1917).

9 — *Harekât - ı bahriye*: Harbî umumî deniz muharebelerine aid 3 cilt, 1000 sahife (1925 — 27).

10 — *Yulland deniz muharebesi* (1926).

11 — *İskitler*: Herodot tarihinde İskitlere aid bütün parçaların tercümesi (1935).

Ebebî eserler :

12 — *Haqat âlûde*: Millî, edebî roman. Musavver fenn ü edeb'de tefrika ve ayrıca neşredilmiştir (1316 — 1900).

13 — *Muazzez vatana*: Salime Servet Seyfi ile müşterek manzumeler koleksiyonu (1330 — 1913).

14 — *Kazıklı voyvoda*: Roman (1932).

15 — *Deli aslan*: Tarihî roman (1933).

16 — *Çocuk kahraman*: Tarihî roman (1934)

17 — *Bozkırların kurduları*: Tarihî roman (1935)

18 — *Bayram Reis*: Tarihî roman (1935).

Ali Rıza Seyfi'nin denizciliğe ve tarihe dair bir çok makalesi de vardır. bunlardan başka tahrir lisanına aid yazılarına edebî mensur bazı parçalarına da tesadüf edilmektedir. Onun *Malûmat*, *Şehbal*, *Donanma*, *Hizmeti umumiye*, *Şebab*. . gibi mecmualarda çıkan bir hayli manzumesine de rastlıyoruz.

Bizzat kendisi bana verdiği bir varakada diyor ki :

« ... Bahriye mektebinde iken memleket ve millet hakkındaki düşüncelerim, bende Türkçe yazı yazmak, Türk halk edebiyatı yaratmağa yardım etmek; basılanları, yazılanları Anadolu'ya anlatmak mefkûresini çok şiddetle uyandırmıştı. Daha (1312 — 1896) da mektebin son sınıfında iken, Gemlik'ten İstanbul'a gelmiş bir çocuğun sergüzeştini sırf Türkçe kelimelerle yazmağa çalıştığımı hatırlıyorum.

Zaten basma âşık kitapları da hep ezberimde idi. o dil ile bir Türk edebiyatı yaratılabileceğine iman etmiştim.»

«... Şair ve ressam olmağa hevesim, sırf milli mefkûre uğruna olduğunu burada bir daha teyid etmeliyim. yoksa nesir yazmak benim için lezzetli ve faydalı bir işti. Manzum yazıyı sırf bir vasıta addettim.»

1897 de çıkan *Malûmat*'ta onun şöyle bir yazısına da tesadüf etmekteyiz (*Malûmat No. 120*):

«Erbâb - ı iktidârdan bir kaç zât - ı âli kadir şîr - i millimizi ihyâ etmek fikr - i ulvîsinde bulunuyorlar. Hat - tâ bu fikrin netâyicinden olmak üzere ekseriyâ muhterem *Malûmat*'ınızın sütunlarında Türk veznine tevfikân gayet sâ - de bir tarzda yazılmış güzel, güzel manzumelere tesadüf olunuyor. Bu hususta gönlümü istilâ eden heves - i şedide tahammül edemedim; vezn - i millîmize tevfikân yazmış olduğum şu küçük parçayı herçibâdâbâd fikriyle muhterem gazetenize takdîm ediyorum:

— Gemici çocuğunun türküsü —

Ey köyünün yeşil yeşil bağları
Ey vatanın yüce, yüce dağları
Sizi Hak'ka ismarlayıp gideyim
Gurbet ele seferim var nideyim
Bekler bizi karadeniz engini
Arzuladım çokça mâi rengini
Gün doğunca geniş yüzü pırıldar
Rüzgâr eser dalgaları şırıldar
Fora yelken deniz, deryâ gezeriz
Gezmeden de bir gün olur bezeriz
Gün batarken garip gönlüm dertlenir
Gök kararır deli rüzgâr sertlenir
Yelkenimiz camadana urulur
Palavrada yine meclis kurulur!
Vatan denir, memleketten açılır,
Yine yüreklere derdler saçılır
Gemcinin yanında yok kardeşi!
Yad ellerde kimdir anın yoldaşı!
Kim bakacak düşer isem ben derde,
Anam nerde, babam nerde, ben nerde?»

Ali Rıza Seyfi, hayatını şu suretle anlatıyor:

«... Babam yıllarca denizlerde gezdikten sonra, Gemlik tersanesi memuru ve liman reisi tayin edildiğinden ben bir buçuk yaşında iken oraya gitmişiz. Artık metrük ve harab olan tersane Gemlik kasabasının karşısındaki sahilde idi Biz orada kocaman bir beğlik konakta oturuyorduk. Bunun için şehirden uzak, deniz kıyısında, çayırlarda bayağı mes'ud, serseri bir küçük vahşi halinde dolaşırdım. Belki de öyle kalacaktım. En sonra Bahriye kolağası olan en büyük kardeşimiz Süleyman Nutki bir gün Gemliğ'e geldi: «Bu çocuğu vahşi mi yapacaksınız!» deyerek kolumdan tutunca İstanbul'a getirip Kasımpaşa'da Bahriye hastanesi yokuşundaki Bahriye rüşdiyesine verdi. Bu yeni hayat benim için korkunç idi. Ağabeyim sert, o zamana göre bana çok merhametsiz görünen bekâr bir askerdi. Zindan arkasındaki evimizde yüz yaşında büyük annemizle yalnızca

yaşıyordu. Uzun deniz memuriyetlerinden sonra onu da Divanhanedeki «Bahriye fen komisyonu» azası yapmışlardı. Ben sabahleyin bu yalnız, gamlı 'evden çıkıyor, rüşdiyeye gidip akşam doğruca eve geliyordum. Bu evde altı sene iptidai ve rüşdi tahsilimi derin bir yalnızlık ve korkunç tam bir Isparta terbiyesi içinde geçirerek (1308 - 1892) de Ada mektebine gittim. Lâkin arkadaştan, oyundan, gezmekten mahrum geçirdiğim bu altı yıl benim hayatım üzerinde derin bir intiba bırakmıştı. Çıplak bir odada oturup yatıyordum. Bahçeye çıkmak bile yasak olduğundan ağabeyimin kütüphanesinde ne bulursam, anlayım anlamayım okumakta idim.»

«Bunların çoğu yaşımla, küçük dimağımla hiç uygun olmayan ağır şeylerdi. Ağabeyimin kütüphanesinde roman, hafif edebiyat bulunamazdı. Bu garib vaziyet içinde elime geçen bir kaç mekteb coğrafya kitabını önüme koyarak bir coğrafya kitabı yazmağa yeltendiğimi bile bugün hatırlıyorum ki, on bir on iki yaşında idim. Ağabeyimin kütüphanesinden aldığım kitaplar içinde *Hayrullah efendi tarihi* nin bende en derin alâkayı uyandırdığını söyleyebilirim. Ölmez şairimiz *Hâmid*'in bu âlim atası binnisbe açık bir lisan kullandığından onu eyice anlıyordum. Bir de ağabeyimin o sırada basılmakta olan «Muharebat - ı Bahriye - i Osmaniye» eserinin tashih provalarını ağabeyimin kağıt sepetinden alıp dikkatle okur, yarım yamalak anlamağa çalışırdım. Bende tarih merakını uyandıran âmillerin bunlar olduğunu söyleyebilirim. Lâkin başka bir cihet daha vardı: *Aşık Garib*, *Şah İsmail*, *Aşık Kerem* hikâyeleri beni ateşli bir mıknaş gibi çekiyordu. Bunların bazı beyitlerini daha Gemlik'te iken Tersane'de askerlerin ağzından, sazından işitmişim. Lâkin bunları, bu hazineleri nasıl ele geçirecektim? Büyük ağabeyim Süleyman Nutki'nin bunları elimde görmesi ihtimali bile beni tir tir titretiyordu. Nihayet gündeliğimden biriktirerek bunları aylarca heyecan ve ıztıraptan sonra elde ettim. Çıplak odamda daima serili duran yatağımın altına saklıyor, gizlice, korka korka okuyordum. Ramazan tatilleri ise benim için cennete girmektir. Gemliğ'e, aile yuvasına gidiyordum; burası, edebî kitaplarla dolu idi. O zaman *Ahmed Rasim* ilk eserlerini yazmağa başlamıştı. *Kemal*'in, *Ziya Paşa*'nın, *Hâmid*'in, *Muallim Naci*'nin bütün matbu eserleri evimizde vardı. Hemşirem *Salime Servet Seyfi*'ye ağabeylerim her yeni eseri İstanbul'dan getiriyorlardı. Ve ablam kendi kendine makaleler bile yazmağa başlamıştı. Ben bunları hayranlıkla okuyor, ablamın isteği üzerine temize çekiyordum. Ablamın yazıları da bende derin bir intiba bıraktı ki, bu da sadelik ve samimiyettir...»

«...Ada «Mekteb - i Bahriye» sine (1308 - 1892) de gitmişim vakit (12 yaşında) artık ben de küçük bir deftere «Tulû, Gurup» gibi «Denize hitap» gibi şairane şeyler yazmağa yelteniyordum. İdadî üçüncü sene olduğum vakit - Büyük zelzele yılı - artık *Kemal*'in, *Ziya Paşa*'nın vatan davası, bütün ele geçen şairleri bir kaç arkadaş yüreğimiz-

de idi. Elimize geçen her şeyi okuyorduk. (1316 - 1900) yılı olmak lâzım gelen bu senede sarı kâğadlı mektep defterlerinin dört sahifesine « Envar » adlı bir gazete yazıp mektepte okutmağa başlamıştım. Vatanın vaziyetine aklım ermişti, Divan edebiyatı gözümden düşmüş vatani edebiyat, vatanperverlik duyguları uyanmıştı. Fenne çalışalım, sanayiye çalışalım diyordum. Ve şi' re, gazele bayağı düşman olmuşum. Gazel yazan arkadaşları tahkire, gazellerini yırtmağa kadar varıyordum. Bu ruhî infial ve inkilâb beni divan edebiyatına emsalsiz bir düşman etti. Bundan sonra mektepte elime hiç bir şairimizin divanını alıp metodik şekilde tedkik etmedim. Bugüne kadar da aruzu öğrenmiş değilim. Sonradan yazdığım manzumeler de sırf lisan ahengi ile dir. Kaldı ki: Buna karşı dimağımda şi'rin kıymeti, kudreti, ehemmiyeti pek ziyade büyümüşü. Şi'rin yurd ve ulus aşkını alevlendirmekte, millî hayatta en kadir âmil olacağını görüyor ve onu vatani mefkûreler için, ruhu yükseltmek için, hayat felsefesini tatlı bir musiki ile telkin edebilmek için kullanmak istiyordum... »

Ali Rıza Seyfi'nin bazı manzumelerini örnek olarak alıyorum :

— I —

— Artık gelmiyecek tayyaremize —

Telli turna gibi çıktın yuvadan
Dedim: Sakla kötü gözden Yardan;
Günler geçti, aylar geçti aradan,
Hep gidenler geldi hâlâ gelmedin,
Bir haber okuyla sînem delmedin!

Sorarım her sabah yüce dağlara,
Bakarım ağlarım sola, sağlara,
Hasrette analar kara bağlar a,
Hep gidenler geldi hâlâ gelmedin,
Bir haber okuyla sînem delmedin!

Nereden arayım, bulayım seni,
Kimseler dinlemez söylersem beni,
Var amma herkesim gelip gideni,
Hep gidenler geldi hâlâ gelmedin,
Bir haber okuyla sînem delmedin!

Bağdad'ın çölleri virandır, irak,
Halep, Şam'da isen yetişir, bırak
Artık ayıp değil bana ağlamak,
Hep gidenler geldi hâlâ gelmedin
Bir haber okuyla sînem delmedin!

Tasvirîefkâr 1329 - 1912

— II —

— Ölüm Limanı —

— Dalgaların sesi —

Deniz coşmuş, gök kudurmuş, dalga bulut, inilti,
Deli rüzgâr dişlerini gıcırdatır armada;

Rüzgâr altı beyaz köpük, rüzgâr üstü kararmış..
Kaptan demir heykel gibi, tayfa yelken sarmada!..

« Maynagabya, saravelâl.. haydi davran yiğitim,
Kuru kütük düş önüne, hava zorlu ne çare..
Orsa etme; yürüt, yürütl.. viya böyle; kaçırma,
Korkmıyalım, sabah yakın, uzaktayız kenaral!..

Provası suya dalmış, direkleri eğilmiş
Babafingolar albor, mayıstra istinga;
Koca gemi bir oyuncak; sanki kalyon değilmiş!
Bin kişinin hayatile eğleniyor bir dalga!

Kahpe deniz! bu ne şiddet, bu ne korkunç delilik?..
Demir dişi her tarafı koparıyor, kırıyor;
Her dalgası sintinede hazırlıyor bir delik....
Bu ne?... dinle!.. bir gemici ne acı haykırıyor:

« Hambarda sul.. hambarda sul.. hep tulumba başınal,,
Bir çatırtı.. bak grandi güverteye serildi;
Birçok sesler, birçok enin.. Sonra siyah sulardan
Yükselen bir köpüklü dağ kış üstüne devrildi.

Duyulmamış bir oğultu, görülmemiş bir hücum
Susturmuştu herbir sesi, muradına ermişti;
Şeci kalyon, asıl büyük kaptan olan « ecel » in
Kumandası ile « ölüm » limanına girmişti!

Gün açıldı, rüzgâr sustu, deli rüzgâr uslandı,
Kaçmıştı hep kara bulut kümeleri göklerden..
Lâkin güneş pembe nurlu ufuklardan doğarken
Ne o koca kalyon vardı, ne can vardı, ne yelken!..

Deniz gazetesi 1330 — 1913

— III —

Ölüm nedir?

Ölüm nedir? Korkaklara, alçaklara ummacı;
Yiğitlere, kahremana büyük, şanlı imtihan;
Ölüm nedir? Belki kadın, çocuklara bir acı,
Yurdu için can verene nurla dolu bir cihan!

« Ölüm!.. » diye durma öyle yüzün soluk karşımda;
Beşeriyet ve milletin senden hicab etmesin!
Bu yurd için güle güle parçalanmış ceddinin,
Kardeşinin verdikleri emek boşa gitmesin!

« Ölüm! » Lâkin bu bir sözdür; ölmediler, sağdırlar
Çamurunu kanla yuğrup bu « Özyurd » u yapanlar;
Hep ölümden korkandır ki: Çamur oldu, yok oldu:
Mezarını ne gören var, ne soran var, ne arar!

Tarihlerde adı geçmez, türkülerde anılmaz,
Ruhuna bir fâtiha yok, oğlu çoktan unutmuş;

Bu milletten değilmiş o... Öyle adam gelmemiş,
Altınını, sarayını yeller almış, dev yutmuş!..

İstiyene bu cihanı hakka, adle taptırmak
Ölüm nedir? Ölmeyi bize veren yüksek yol;
İsteyorsan şu yıkılmış özyurdunu yaptırmak
Ne mutlu ki: Yurdun için ölümlere lâyük ol!

Resimliay 1332 — 1915

— IV —

— İsti'fâyı hayât —

Nedir bu rağbetler kahpe hayâta
Bu harâbe yurda hep gelen gider,
Safâ meclisine da'vet olundum,
İçtiğim göz yaşı yediğim keder.

Kadehler sernigün, sakiler mahzun,
Nağmeler âh olmuş, dideler gülgün,
Dilberi cefâkâr, şişesi pür hun,
Mehtâbı simsiyah, leyli biseher!

Pîr - i munganında sebha - i riyâ,
Şeyh ü şâbında da acz ü ibtilâ;
Her köşesinde var bir başka belâ
Olduğum bu yerden edeyim sefer...

Donanma mecmuası 1334—1917

— V —

— Vatan —

Gönlümde alevler, hisler fıskıran
Yanar dağ gibisin, sevgili vatan!
Benliğim, ümidim, varlığım sensin
« Güzel » in, « Büyüğ » ün öz ili vatan

Göklerin nur dolu toprağın çiçek,
Irmaklar şefkatli anne ninnisi;
Gümüş yalılarına çarpan denizler:
Şanlı tarihinin gürleyen sesi!

Dağların, mâzinin semâlarından
Gençliğe haykıran yüksek bir hitab;
Ovalar bu ölmez Türk milletinin
Kanıyle yazılmış geniş bir kitab!

Bayrağın, milletin temiz kanından,
Hudûdun, çelikten göğüslerimizdir,
Yolların: Tarihte kahramanların
Keskin kılıçlarla açtığı izdir.

Alnında süslerin şecâat, azim,
Evlerin mahabbet, fazilet yurdu...

Gençlerin « Âti » yi almağa giden
Yorulmaz ve yılmaz bir çelik ordu!

Resimli şark 1933

— VI —

— Nefes —

Bâde - i aşkınla mestiz ezelden
Dünyâdan, ahretten geçmişlerdeniz.
Va'de - i vuslatı aldık güzelden
Fenâfillâh'a gider tuttuğumuz iz!

Yolumu bağlamaz hesapla kitap
Mürşidim gönlümde duyduğum hitab,
Zâhidâ cennette sen köşkünü yap,
Biz bu harâbâttan râzıyız, şeniz!

Olur mu ölümden, mezardan korkum,
Ezelden ebede atılmış okum,
Ölürsem sanma ki cihanda yokum,
Dalga durulmakla yok olmaz deniz!

Vâcibülvücûd'un vücûdündenim,
Nübüvvet gülünü açan gülşenim
Bir olan, var olan, yaratan benim;
Yetmiş bin âleme sığmaz ikimiz.

1933

Ali Ruhî (Darbazzade) - 1270 - 1853 de İstanbul'da doğdu. Babası *Veys Paşa*'dır. Kayseri mutasarrıfı iken bir gün Feyzizade Nazif ağa ile hâkimin ziyaretine gitmişler. Odada oturulurken birdenbire mahkemenin damı çökmüş ve enkazın altında kalan Paşa, ânî olarak can vermişti.

هدماً ایتدی ویس پاشا بوقئادن عزیمراه

Mısır vefat tarihini gösterir (1299 - 1881).

Ali Ruhî, Abdülhamid'e yazdığı bir kasidede babasının başına gelen bu felâket ile kendi ıztıraplarını şu yolda anlatıyor:

O kadar ezdi beni darbe - i kahrı feleğın
Eyledi sûretimi sanki heyûlâda nihân
Elli yıl sâye - i şâhânede hizmet ederek
Pederim Veys kulun olmuş idi ed'îye han
Mutasarrıf iken üç yıl oluyor Kayseri'de
Üstüne ev yıkılıp oldu yolunda kurban
Şimdi ben rûh - i mücerred gibi tenhâ kaldım
Oldu cezâ - yi ten - i baht ü ümidim rızan
Bî karâr eyleyerek gerdiş - i nâhemvârı
Vatanımda beni seyyâha çevirdi devran

Bir çok eserler, Ali Ruhî'nin Osman Paşa kumandasındaki Ertuğrul gemisile Japonya'ya giderken Ertuğrul'un batması üzerine boğulduğunu kayd ediyorlar. *Süleyman Nazif* ise bu hususta şunları söylüyor (*Abdülhak Hâmid: Mektuplar C. 1, S. 144 - 145*):

« ... 1305 sene - i rûmiyesinde Japonya'ya me'mûren giden Ertuğrul sefine - i nâmurâdının vakayi' - i seyr ü seferini zabt u tahrir hizmetiyle ve kendi arzusuyla Ali Ruhî Bey de - ebhâr - ı muhitanın girdaplarına namzed olan - o geminin mürettebatına katılmıştı. Singapor'da mübtelâ olduğu maraz biçâre şâiri karaya ve bir hastahaneye ilticâ etmeğe mecbûr etti. Ve orada vatanından binlerce mil dûr ve mehcûr, garib ve bîkes, sükûnzâr - ı ebediye tevdi' - i rûh edip kaldı. »

Ali Ruhî

Süleyman Nazif'in bu rivayeti her halde daha doğrudur. Şairi çok iyi tanıyan Üsküdarlı şair *Safvet* merhum - ki Muhataba sahibi *Nâzım Paşa*'nın yakın akrabasındandır - Ali Ruhî'nin öleceği zaman, « Eğer Allahsan beni kurtar ! » dediğini işidenlerden nakl etmekte idi.

Ali Ruhî, muntazam bir Şark tahsili gördü. Arapça ve bilhassa Acemce'yi iyi öğrendi. Onu divan tarzının en kudretli muakiblerinden biri olarak tanımaktayız.

İsmail Hakkı diyor ki (*Muasır şairlerimiz S. 31—37, Yıl 1311*):

« Hakikî bir fitrat - ı şâirâne ile muttasıf olan Ali Ruhî Bey merhum, bundan dokuz sene evvel « Lemeât » nâmı altında ünfûvân - ı şebâbında söylemiş olduğu eş'ârını cem'ü neşr etmişti. Lisânımıza ve Farisiye olan vukuf - i kâmilini bir meyl - i amik - i tabiat ile tezyin eylemiş olduğundan eş'arında ve bâhusûs bir iktidâr - ı mütehakkimâne irâe eden kasâidinde evsâf ve hasâilini senâ ettiği tabâyi' - i beşeriye ile elvâh - ı dilpezîr - i kevnîyeyi hüsn - i sûretle mezc ü telfika muvaffak olmuştu. Manzûmâtında ekseriyetle sâdegî ve âzâdegî görülürse de tasvîr etmek istediği levâyih'in elvân - ı günâ gün - i hakikat ile mülevven ve bir

esâs - ı metine müstenid olduğu teslim olunur. *Naci* merhûmun Lemeât'ı ba'del - mutâlaâ :

Ey Rûhi - i ervâh fûrûzun Lemeât'ı
Yansan da seni hâfızalar saklayacaktır
Gönlüm gibi âlemde hezâran dil - i rûşen
Her beytini bir lem'a - i hikmet sayacaktır

kıt'asiyle şâiri takdîr ve tebrik etmek şerefiyle iftihârını becâ görürüz...

... Merhûmun cümle manzûmâtında lisân - ı beyan, âhengli ve vezn ü kafiye sıhhatdârdır. Levâyihinde kullandığı elvân, sert ve nazarfiribdir. Hissiyâtı mubâlâgaya meyl ile berâber kisve - i hakikatle mülebbestir. İfâdesindeki sühûlet kendisinin en muhtelif mevzulardan bile san'atşinâsâne bir sûrette bahs edebileceğini gösterir...»

Süleyman Nazif diyor ki (*Abdülhak Hâmid: Mektuplar C. 1, S. 143—144*):

« Ali Ruhî Bey tarz - ı kadimde kaviyy - üt - tab' bir şâir - i şûride etvâr idi.... »

Ali Ruhî Bey Fariside de behre - i tâm sahibi idi. Metin eş'ârı vardır. Bir aralık Mekke - i mükerreme'de mücâvir bulunurken berâ - yi hac gelmiş olan Hind ulemâsından meşhur *Rahmetullah efendi*'yle mülâkat için tanzim ve irsâl etmiş olduğu şu kıt'a, ki Hind âliminden Osmanlı şâirine fevkalâde celb - i takdîr ve iltifât etmeğe sebep olmuştu, meşhûrdur :

داشم امید از فیض فضائلکم
ما کمال جہل خود من نیز باشم فیضیاب
باز پرسیدم ز هاتف میشواین یا نه گفت
بس بود لائقنطوا من رحمة اللہت جواب

Tevhid, kaside, kıt'a tarih gibi manzumelerden başka 34 gazeli de ihtiva eden *Lemeat* 63 sahifelik küçük bir eserdir.

Ali Ruhî, meşhur mutasavvıf *Ataullahi İskenderi*'nin *Hikem*'inden bazı parçaları da tercüme etmiştir. Onun en mühim eseri vücude getirmeğe başladığı şairler tezkiresi olacaktı. *Recaizade Fkrem*, Hâmid'e yazdığı bir mektupta diyor ki (*Abdülhak Hâmid: Mektuplar C. 1, S. 166*):

« ... Senin terceme - i hâl ile Şinasi ve Ziya manzumeleri Ruhî Bey'e gönderilmiş, lâkin Ruhî Bey o tezkireyi meydana getiremeyecek gibi görünüyor. Öyle bir encümen - i edeb teşkil etmek kolay değil, güzelce bir şey olsun denirse güçtür. Çalışmak, düşünmek, uğraşmak, yazmak, bozmak, yine yazmak, aramak, usanmamak ister ki o da bir rind - i sâgar keş - i lâübâlinin kârı değildir.... »

Bu eser hakkında Bay İbnülemin Mahmud Kemal de şunları söylüyor (*Stş.*):

« Veys Paşazâde şâir Ali Ruhî Bey, üdebâ - yi asrın serâmedânına mahsus olmak üzere bir tezkire tertibine teşebbüs etmişti. Her şâirin kendi kalemiyle yazacağı tercemeye - i hâli ve âsârından lâakal bir kaside yahud kaside

yerini tutacak bir manzûme ile beş gazeli tezkireye aynen dercederek altına mûmâileyh tarafından « mukaddirâne bir mutalâa » yazacağı ve İstanbul'dan başka yerlerde bulunan « mütehayyizân - ı üdebânın » da terceme - i halleriyle eserlerini göndermeleri « Tercemânı hakikat » gazetesiyle ilân edilmişti. Bu kabîl teşebbüsât - ı müfide, bizde, ekseren neticesiz kalmakta olduğundan Ruhi'nin tezkiresi de - doğarken ölenler gibi - henüz başlamakta iken ademâbâda gitmiştir. »

Bay Ahmed Remzi'ye göre Ayıntap'ta Hasırcızâde ile Ali Ruhi'nin bazı tuhaf menkabeleri söylenmektedir. Onun zarif bir adam olduğu anlaşılıyor. Ahmed Rasim, Şair hakkında şunları söylüyor (*Muharrir, şair, edip S. 103*):

«... Lemeat sahibi Ali Ruhi merhum asabî hoşgû idi. Yüzündeki Bağdad çibanının enli nedbesi, sakalının bir kısmını kazımış, yanağının bir kısmını yeyip çökertmiş olmakla beraber vechen yine sevimli idi. Bir gün Gülşen nüshalarından birinde münderic armudî dizilmiş bir manzumeyi görünce :

— Bunlar şair değil, manav!

Deyerek cümlemizi güldürmüştü..»

Ali Ruhi, bilhassa gazel vadisinin muvaffakiyetli şairlerinden biridir. Bay İsmail Hikmet diyor ki (*Türk edebiyat tarihi*):

«... Ruhi de bir çok gençler gibi Naci'nin takdirkârlarındandı. Maamafih Ekremlere, Hâmidlere de hürmet - i mahsûsası vardı. Zihninin müsâadesi nisbetinde onları takdir ederdi. Ruhi'de vaktiyle Nâzım Paşa ile birlikte Tahrib - i Harâbât müsveddelerini evine götürmek suretiyle tanıştığı meşhur Zıya'nın büyük tesiri görülür. Zıya Paşa zamanının gençliği üzerinde derin izler bırakmış büyük bir şairdi. Tercî ve Terkiib - i bendlerini Muallim Naci'den başlayarak heman bütün gençlik tanzir ve taklid etmişti. Âdeta bir tercî ve terkiib - i bend devri açmıştı. Ali Ruhi de âsarî meyanında bu tesiri gösterecek eserler bırakmıştır.

Âyet - i nûr - i ruhin her dem ki tertît eylerim...

Nazire - i Nâciyânesiyle Mes'ud - i Harabatî'yi tanzirden başlayan Ruhi, Muallim ile rabitasını çok kuvvetlendirmişti. Hele Naci'nin *Âteşpâre*'si intişar ettiği zaman Ruhi'nin yazdığı « Şu'le - i cevvalê - i efkârîyle tenvir - i haclegğh - ı matbûât etmekte olan bârika - i edeb Muallim Naci efendi hazretlerinin bu kerre şîrârepâş - ı i'câz olan *Âteşpâre*'si nûr - i nahl - i tecellâ gibi beni bihûş etti. Her beyt - i âteşini nûr perestân - ı irfâna bir âteşkede - i ma'rifet olduğundan münhasıran Rûm'da değil Hindistan'da bile mazhar - ı ta'zim ve tevkîr olacağı rûşendir. Hele fırka - i nâciye - i muvahhidinin duâ - yi nûru olmağa ahrâ olan tevhidindeki

Allah nedir deyince gafil
Allah deyip hamûş olur dil
Olmaz mı hiredgüdâz - ı ümmet
Peygamberî lâl eden hakikat

gibi mûntehâ - yi hadd - i i'câz - ı belâgate irtika eden beyitler okundukça müşârünileyhin ulüvv - i iktidârını teslimden başka hâtıra bir şey gelmiyor.

Cihâna etti *Âteşpâre* neşr - i nûr Nâci'den
Edeb cûyân olan yârâna artık dideler rûşen »

takrîzini yazıp *Tercümanı hakikat*'e göndermesi Naci'yi mest etmişti. Tercümanı hakikat: « Hazret - i Rûhî ise hakk - ı Nâci'de ne kadar parlak bir teveccühü olduğunu » lem'a - i vicdan tesmiyesine şâyân olup *Âteşpâre*'ye şu'lepûş - i mubâhât eden bu takrîz - i belîğ ile yine bir berk - ı iltifat parlatmıştır. *Âteşpâre* kadar bir manzûme - i şükran yazılsa yine hakkiyle mukabelesinden i'tirâf - ı acz etmeğe mecbur olacağımızı sâhibine azîm azîm teşekkürler takdimiyle ifthâr eyleriz » mukabelesinde bulunuyordu ».

Ali Ruhi de *Naci*'den ziyade *Yenişehirli Avni* tesiri görülmektedir. O da bu kıymetli şair gibi rindane, âşıkane, mutasavvifane manzumeler yazmıştır. Melâmîliğe de intisabı olan şairin eserlerinde bilhassa vahdet telâkkilerine sık sık tesadüf edilir.

— I —

Aşkın ki eyledi beni câm - ı Cem âşinâ
Oldum safâ - yi meşreb ile âlem âşinâ
Bigâne - ı neşâtı olur bezm - i âlemin
Bir dil ki hecr - i yâr ile olsa gam âşinâ
Geldikçe şâd eder beni mihmân - ı derd ü gam
Gördükçe âşinâsın olur hurrem âşinâ
Bilmem gazâl - i vâdi - i vahşet midir nedir
Olmaz o şûh - i turfa edâ âdem âşinâ
Rûhî hadeng - i nâz ile ger zahmdâr isen
Can ver de yâre olma sakın merhem âşinâ

— II —

Cihânı yaktı o tal'atla yâr - ı cân olalı
Cihan bir öyle belâ görmedi cihân olalı
Belâ belâ deye aşkınla sû - be - sû gezerim
O nâr nâire efrûz - i hânümân olalı
Anılmaz oldu esâtir - i evvelîn - i cünûn
Cünûn - i aşk ile ben halka dâstân olalı
Hadeng - i âhımıza çerhi eyledik âmâc
Mahabbet oklarına sinemiz nişân olalı
Tenezzül eylemez oldun cihâna ey *Rûhî*
Yerin riyâz - ı tarabzâr - ı kudsiyân olalı

— III —

Hâr isem de çekme benden dâmen - i ihsânını
Hârdan ey gül hazer kıl kim tutar dâmânını
Bâde eşkim, nâle nâyım, gam enîsim, şem'im âh
Bin sabâh - ı vasla vermem bir şeb - i hicrânını
Fitne saldın dehre bilmem kim ne efsûn eyledin
Oldu meftûnun görenler nerkis - i fettânını

Âh edip endûh u gam cem'in dağıttın ey gönül
Bilmedin kim bâde verdin hirmen - i sâ mânını
Anlar elbet mehbit - i envâr - ı ilhâm olduğun
Kim okursa *Rûhiyâ* mecmûa - i irfânını

— IV —

Can yandı nâr - ı aşkına yansın beden dahi
Âteşprest - ı aşka gerekmez kefen dahi
Dökmekte dide ağlayarak mâcerâsını
Ey âh yâre derdini yan durma sen dahi
Yoktur bilen cihâna gelenlerde mebdei
Bilmez maâdı bezm - i fenâdan giden dahi
Bir keşf eden hakayık - ı ekvâmı var mıdır
Zannım budur ki zandadır erbâb - ı fen dahi
Rûhi riyâz - ı kudse çekildi llâhiyan
Durmam bu çillehâne - i dünyâda ben dahi

— V —

Cihan bizârdır ölsem de şerh - i hâl - i zârımdan
Harâş - ı sine zâhirdir yine seng - i mezârımdan
Teninde rûh olaydı kâşkî keyfiyyet - i mestî
Haberdâr olmayaydım tâ hayât - ı müsteârımdan
Karârın yok senin bir yerde ben sende karâr ettim
Hudâ dâr etmesin bir lâhze hâl - i bîkarârımdan
Ben âh ettikçe cânânım eder çîn - i cebîn izhâr
Demâdem mevc urur bahr - i mahabbet rûzgârımdan
Bütün halk - ı cihan isterse ağıyâr olsun ey *Rûhi*
Cüdâ kılmak beni mümkün midir bir lâhza yârımdan

— VI —

Vâreste olmak isteyen âdem melâlden
Ayrılmasın işinde reh - i i'tidâlden
Azminde sâbit olmalıdır kâmcûy olan
Hirmân olur nasibe - i âdem kelâlden
Gafletle etme ömr - i âzîzi hevâya sarf
İkaz eyle kendini hâb ü hayâlden
Bıktık hilâf - ı hikmet olan türrehâtan
Kim müstefid olur suhan - ı bî meâlden
Ey sâhib - i cemâl kemâlından eyle bahs
Maksad kemâldir bize ancak cemâlden
Rûhi eğerçi neşve dilersen humârsız
Ayrılma bezm - i sohbet - i ehl - i kemâlden

— VII —

Kâr - ı tıfl - ı nev heman feryâd olur hikmet nedir
Âdeme feryâd mâderzâd olur hikmet nedir
Çünkü sûret bir heyûlâdan bulur nev' - i beşer
Yâ kimi şâd ü kimi nâşâd olur hikmet nedir
Neşvesin ta'kib eder bir gam şebâbın bir meşîb
Hâl - i âlem böyle bî bünyâd olur hikmet nedir

Ehl - i hikmet zîver - i dünyâ iken dünyâ - yi dun
Düşmen - i erbâb - ı isti'dâd olur hikmet nedir
Aştan demler ururken şimdi tab'ın *Rûhiyâ*
Nüktecûy - i hikmet - i icâd olur hikmet nedir

— VIII —

Güller gibi açıldım ol verd - i âle karşı
Gûyâ ki bülbül oldum ol hoş mekale karşı
Ol mushaf - ı cemâle oldum bakınca dilşâd
Ettim ümîd - i vuslat ferhunde fâle karşı
Âşık niyâz ederse ebrûy - i yâre çok mu
El kaldırır duâya âlem hilâle karşı
Gelse hayâl - i cânan kâşâne - i derûna
Çıkamaz mı can evinden ol hoş hayâle karşı
Etmez kabûl - i ta'riz bu nazm - ı dilpezîrin
Rûhi harâm olur söz sihr - i helâle karşı

— IX —

Âvâre - i bevâdi - i huzlân - ı gurbetiz
Sergeşte pâ şikeste perişân - ı gurbetiz
Etsin felek kulûb - i ahibbâyı kâmrân
Biz gûşegir - i külbe - i ahzân - ı gurbetiz
Yâ Rab nedir bu baht - ı siyekâr bizde kim
Tenhâ nişîn - i şâm - ı garibân - ı gurbetiz
Gurbet komazsa böyle giribânımız bizim
Mahşerde biz de dest be - dâmân - ı gurbetiz
Rûhi sorarsa hâlimizi gurbet elde yâr
Yâd - ı mekânla şimdi gazelhân - ı gurbetiz

Ali Salâhaddin (Yiğitoğlu) — 1293 - 1878 de İstanbul'da doğdu. Babası Maarif nezareti Teftiş ve muayene heyeti azalığından mütekaid Hasan Hüsnü Bey'dir. Büyük babası boyacılar kethudası Çankırılı Hacı Ali efendi'dir.

Ali Salâhaddin, ilk tahsilini Kemeraltı İskender Mustafa Paşa iptidâisinde ve Kadırga rüşdiyesinde bitirdi. Sonra İstanbul idadisinden mezun oldu. İki yıl kadar Hukuk'a devam etti. Bu arada Maarif encümeni teftiş ve muayenesine mülâzım olarak devam etti. 1314 - 1898 de yüz kuruş maaşlı kâtip oldu. Bir taraftan da Ayasofya merkez rüşdiyesi rik'a muallimliğini yapıyordu. Meşrutiyeti müteakip « dairei ilmiye » kâtibi oldu. Bayazid rüşdiyesinde de kavaid ve kitabet hocalığını ifa etmekte idi. Daha sonraları Mekâtibi gayri müslime ve ecnebiye kâtipliği, mekâtibi âliye müsevvidliği, kütüphaneler müfettişliği kalemi kâtipliği, tedrisatı tâliye birinci şube kâtipliği, tedrisatı âliye ve tâliye mümeyyizliği gibi vazifelerde bulundu. Mümeyyizliklerin lâğvı üzerine Bezmiâlem kız lisesi arabî ve farisî müteakiben de Kadıköy erkek lisesi farisî hocalığına nakledildi. Bu derslerin lâğvı üzerine Davud paşa Türkçe muallimi oldu. Sonra Darümuallimin'e, oradan da Pertevniyal lisesine nakledildi. 1936 bidayetinde kendi arzusuyla tekaüd oldu.

Ali Salâhaddin

Ali Salâhaddin, önce babasından istifade etti. Bazı mekteplerde yazı hocalığı da yapan Hasan Hüsnü Bey iyi bir hattat olduğu kadar kitabeti de düzgün bir adamdı. Ali Salâhaddin'in güzel yazı yazmasında babasının büyük tesirleri olmuştur. Sonra sudurdan ve Meclisi maarrif azasından Esad efendi'den arapça okudu. Yemen âlimlerinden Şeyh Mehmed San'avi, Musikisinaş ve şair Musullu Hafız Osman gibi şahsiyetlerden ve bilhassa meşhur Hacı Zihni efendi'den de büyük istifadeler etti. Esad efendi'den farsça da öğrenmiş ve Hafız divanını tamamiyle ondan okumuştur. Encümeni teftiş ve muayene azasından Mülkiye fransızca muallimi Lavasi'den de fransızca öğrendi.

قروبياد سراسر با کوی بار صفت
از بهرین زاده برداشت هویت
سرمه آب و آتش هم خاک و بار سرمه
از حسن روی یوسف دست بریده سلامت
در پای دلبره سرها بریده باشد

علی‌اکبر

Ali Salâhaddin'in Farsça el yazısı

Ali Salâhaddin, çocuk denilecek bir yaştan itibaren şiirler yazmağa başlamıştı. On dokuz yaşında iken *Hersekli Arif Hikmet*'in bir gazelini tahmis etmiş ve bu değerli şairin takdirini kazanmıştı.

Onun ilk şiirleri *Halil Edib*'in mecmuasında intişar etti. 1908 inkılâbından sonra *Refet Avni*'nin neşrettiği haftalık *Meram*'da da şiirler neşretti. 1) nûsha intişar edebilen bu mecmuanın edebî muharrirliğini de yapıyordu. Sonra *Misbah*, *Beyanülhak*, *Sıratı müstakim* gibi mecmualarda bazı şiir ve nesirleri çıktı.

Ali Salâhaddin'in matbu iki kitabı vardır. Bunlar da *Musullu Hafız Osman*'ın bir takrizini ihtiva eden *Mahasini ahlâk* adlı mensur bir eser ile *Aşkın sesi* adlı bir şiir mecmuasıdır. Bizzat şair bu kitap için şunları söylüyor (*Aşkın sesi* 1341, S. 4 — 5).

« ... Bu âna kadar yazmış olduğum şiirlerin mühim bir kısmı, meşhur Sultan Ahmed yangınında kitaplarımla beraber kül oldu, bir kısmı da zerrât - ı gubâr gibi şuraya buraya dağıldı, Elde mevcut bulunan parçalar ise, değersizliğinden dolayı, matbuat sahasına çıkmaktan ibâ etti ... Neşri hakkında talebenden bazılarının mütehâlikâne ve musırrâne arzularına dayanamadım. Bir kısmı onların mesâisiyle yazıldı çizildi. Bir deftere toplandı. bir kerre gözden geçirmek, bir parça tashih veya ta'dil etmek külfetini de ihtiyâr etmedim. Hattâ ismini bile « Aşkın sesi » tesmiye eden, talebenden biri olmuştur... »

Bu eser Ali Salâhaddin'in mahdud ve muahhar zamanlarda yazdığı şiirlerini ihtiva etmektedir. Onun Türkçe, Farsça ve Arapça daha bir çok manzumesi mevcuttur. Şairin bilhassa bir hayli tarih kaleme aldığını da biliyoruz. Muhtelif vadilerde şiirler yazan; *Fuzuli*, *Fehim*, *Nedim*, *Şeyh Galip*, *Yenişehirli Avni*, *Namık Kemal*, *Hersekli Arif Hikmet*, *Halil Edip*, *Uskûdarlı Talât*, *Abdülhak Hâmid*, *Tevfik Fikret*... gibi şairlere tahmisler ve nazireler vücade getiren Ali Salâhaddin, *İbni Fâriz*, *Abdülkadir Geylânî*, *Urfî*, *Mağribî*, *Feyzî Hindî*, *Ali Fakrî*... gibi şairlerin Arapça ve Farsça bazı şiirlerini de tahmis etmiştir. Onun Tasavvufî bir eda ile yazdığı Türkçe muhammes ve müseddesleri ise en güzel şiirlerini teşkil eder.

Eserlerinde tasavvufî, felsefî, içtimâî, ahlâkî bir çeşni bulunan Ali Salâhaddin'in arap edebiyatı tesirinde bazı hamâsî manzumeler de kaleme aldığını görüyoruz.

Arap edebiyatını şetrafî bir surette metinlerden takip eden ve bilhassa *Maarrî*, *Mütenebbi*, *Harîrî*, *Hemedanî*, *Buhturî*, *Ebu Temmam*... gibi şahsiyetlerin eserlerini çok okuyan Ali Salâhaddin, son zamanlarda *İbni Fâriz* divanını da tamamiyle tercüme ve şerh etmiştir. Onun daha evvel arapçadan Türkçeye çevirdiği bazı eserler de vardır. *Mehmed Bahaeddin*'in « Esmâi hüsnâ » şerhini ve *Nesefî*'nin *İbni Teymiye*'ye reddiyesi gibi eserleri bu meyanda zikredebiliriz. *Muhyeddini Arabî*'nin « Fütuhâtı Mekkiye » sinden bazı parçaları da Türkçeye çevirmiştir.

Onun son zamanlarda bir çok « Emsali Arabî » yi de nazmen tercüme ettiğini biliyoruz.

Ali Salâhaddin'in bazı şiirlerini örnek olarak alıyorum :

— I —

— Harâbe —

هرشکافی خرابه دهنیت
که بمودره جهان خندد

Her şikâf - ı harâbe bir femdir
Sanki ma'mûre - i cihâna güler.
Handesi pek acıklı mâtemdir,
Çehresi levha - i kazâ vü kader!

Zulümât - ı mekabiri görsem,
Kesilir bir serâb âb - ı beka.
Gömülür fikrime nişân - ı adem,
İçî ağlar sehâbdır dünyâ!

Hande - i giryezâ hayât - ı revan,
Doğmasıyla çocuk eder feryâd!
Benzemez rahm - ı mâdere bu cihan,
O kadar dar mıdır harâbâbâd?

Göze çarpar o yanda şimşekler
Bir taraftan teheyyücât - ı zalâm.
Hevl - i mahşer o leyle . i makber,
Âhlar medd - i zıll - i biârâml

Kenz virânelerde pinhandır,
Ser be - hâk - i sücûd vaz' - ı nücûml
Zerre - i hâk cevher - i candır,
Rahneler serteser lisân - ı ketûml

Safahât - ı hayât pek muğfil,
Reng ü nîrengi cilvezâr - ı şûûn.
Acimiz şâhid - i cünûn - i fûnûn,
حجة العجز حيرة الاله قل!

Bizi müstakbelin hayâlâtı
Oyalar sanki bir şeb - i yeldâ.
Doğar elbet güneş gibi âti
O zaman münkeşif lika yı beka.

Geceler hâbgâh - ı mensiyyât,
Fikri ta'mîka sevk eder ervâh!
Yükselir âsümâna hissiyyât
Acze bak ki neler eder izâh!

Âciz anlar mı sırr - ı i'câzı!
Söylenen âcizi yine i'câz.
Allah Allah avâlimin râzı
Oluyor hep kelâm - ı bî enbâz!

Nefahât - ı serâir - i enfâs
Mahv ü icâda âh aşiktır!
Son nefesler ümid eder ihsâs
Her adem bir vücûdu nâtiktir

Ararım bir vücûd - i zihniyi
Nerde mevcûd ise makamı adım

Anlamak isterim maânîyi
Aczi eyler o muttasıl ta'lîm!

Bir süreksiz hayât için bu meşâk
Ömr - i câvidi kesb için elzem.
Neye gümnâm olur gayûr âdem?
Gayretin pençesindedir yaşamak.

Şiri görmekle ibtisâm olmaz,
Hande - i şirdir hayâta nezîr!
Kabız - ı rûha intikam olmaz,
Berg - i teblerzedir şehik u zefir.

Nice asrın şedâidiyle zebun
Duruyor bir sürü heyâkil - i şan!
Hepsi münkad - ı emr - i künfeyekûn,
Lâl eder âdemi o samt - ı beyan!

Her zamânın tekallübâtından
Ömrü ma'mûr eden harâbe çıkar!
Zâlimin sadme - i hayâtından
Münhedim, münfail kitâbe çıkar!

Uçar fevkal - mekabir bir hayâl - i haşr - ı cismânî
Gelir bir ses derinden eyliyor ta'mîk - ı vicdânî
Okur her bir kitâbe safha - i a'mâl - i insânî
Açılmış sanki hep menşûr - i istikbâl - i nûrânî

Nasıl bir cevher - i pâkîze tıynettir hüviyyetler
Hiredsûz - i avâlimdir türâb olmuş hakikatler
Evet cevher nümâ - yı nüsha - i kübrâ vatan yer yer
Yatar altında binlerce semâlardan büyük ahter

Bu piç ü tâb insâna ümid - i gamfezâdandır
Kıyâmetler koparmak şive - i hükm - i kazâdandır
Bütün feryâd - ı âteşbârlar aks - i sadâdandır
Ne sendendir ne benden dir ne de bir mâcerâdandır

Sana izhâr eden çin - i cebîn - i infiâlindir
Hayâlinden geçen korku bütün ma'kûs - i hâlindir
Seni intâk eden kudret Hakîm - i lâyezâlindir
Maîşet âlemi bir sâha - i ceng ü cidâlindir

Hayâtın zıllı makberdir fakat bir zıll - i vahşet pûş
Hayâl olmuş hakikatler giran hâb ü kefen berdûş
Teneffüs eyledikçe servler üstünde bir baykuş
Okur zanneylerim bir şî'r - i hevlengiz - i mahşer cûş

Nefâisi edebiye S. 374-378

— II —

— Levh - i kazâ —

Anlaşılmaz ne kadar vârsa muammâ - yi kazâ
Lâl eder âdemi efkâr - ı süveydâ - yi kazâ
Dideler revzen - i kâşâne - i fikr - i cevval,

Mun'atıftır oraya sâye - i cevzâ - yi kazâ!
 Cebheler sanki birer levh - i şüûn - i meknûn,
 Ne çizirse çiziyor dest - i muallâ - yi kazâ.
 Bütün ebnâ - yi beşer serbehevâ - yi hayret,
 Berkler yağdırır efkâra hıyâbâ - yi kazâ!
 Gülüyor felsefe - i sefsefe perdâzâne,
 Ağlıyor hem mütebahhirlere deryâ - yi kazâ.
 İktihâm - ı hatarı azm ile hâtırdan sil
 Sonra ol tâlib - i dürdâne - i yektâ - yi kazâ.
 Necm - i ikbâli siyektir dil - i rûşen güherin
 Ne garâib doğurur leyle - i hablâ - yi kazâ!
 Kalb - i ârif sana bir makber - i esrâr - ı Hudâ
 Onda meknûz defâin gibi ma'nâ - yi kazâ
 Mütehavvil denilen hâl isa zâten ma'dûm,
 Onu mâzî kılıyor zıll - i müsemmâ - yi kazâ.
 Girmeyen âlem - i azdâda cüdâ hikmettir
 Bildirir selb ile icâbı kazâyâ - yi kazâ.
 Vech - i telmih - i melihi feleğin safha - i şi'r
 Bir güzel ta'miyedir nazre - i amyâ - yi kazâ.
 Girmeyen şem' - i şeb ârâ gibi bezm - i aşka
 Olamaz kendine pervâne süreyyâ - yi kaza,
 Kurtuluş yok mey - i gaflet ile derd - i serden
 Başka bir zevk verir neşve - i uhrâ - yi kazâ
 Nâledir kahkahası âlem - i cûşâcûşun,
 Dembedem zehr ile memlû mey - i minâ - yi kazâ.
 Fıskırıp âb - ı safâ sahre - i sammâlardan
 Bize nûş ettiriyor giriyeyi sahbâ - yi kazâ!

— III —

— Gazel —

Ulviyyet - i tab'ım gibi yükselmede mâhım
 Nâbüd olamaz sinedeki âh - ı siyâhım
 Vâhî mi hurûşan görünen mevc - ı derûnum
 Yok mu acabâ sânil - ı imkânda penâhım
 İster ki gönül eyleye pervâz - ı semâvât
 Ol câzibe - i arz fakat mâni' - i râhım
 Dolmakta gözüm yaşlar ile kahkaha etsem
 Hûn - i dil ile aşk - i demâdem mi miyâhım
 Bir kuvve - i kasriyye olur hâkim - i tab'ım
 Efkâr - ı taâlîde benim var mı günâhım
 Her hâdise - i dehr beni kıldı müdakkik
 Âtilere doğru süzülür medd - i nigâhım

— IV —

— İğne —

Elinde iğne bulunmak muhadderâtımızın
 Mücâhidin kılıcından ziyâde hâdim - i halk.
 Kılıç cihanlara hâkim, fakat hayâtımızın
 Revâbit - ı şeref ü şânı iğnedir ancak
 Bürehe ten ne kadar varsa sâyesinde bütün
 Hıyât - ı şu'le gibi hep nazarfirib oluyor!
 Başında gaile pek çok zavallının her gün,
 Bülehd himmeti ta'lim eden garib oluyor!
 Düşün o unsur - i pâkin necib sinesini
 Bütün o ma'din - i nâçize bağlıdır başımız.
 Kerime bak ki düşünmez ten - i bürehesini!

Kadınlğın şerefiyle fahûrdur sûzen,
 Ucunda rişte - i ümmîdi bağlanan bir kız
 Nukuş - i atlas - ı eflâke nâz eder cidden!...

— V —

— Üsküdarlı Talât'ın gazelini tahmis —

Hudâ yolunda bu gün terk - i mâl eden yoktur
 Güneş kamer gibi neşr - i kemâl eden yoktur
 Nevâ - yi ney gibi tefsîr - i bâl eden yoktur
 « Kiminle anlaşalım fehm - i hâl eden yoktur »
 « Kiminle söyleşelim derk - i kal eden yoktur »

Bırak bu varlığı zâhid bütün o evrâdın
 Sadâ - yi darbesine benzemekte haddâdın
 Nukud - i kâside re'y - i musîbi nakkadın
 « Garîb hâleti vardır bu tâat âbâdın »
 « Sevâbtır yapılan hep vebâl eden yoktur »

Döküldü şişe - i mey hem kırıldı peymâne
 Gözümde kalmadı eşkim gibi o dürdâne
 Sirâclar yed - i a'mâda yan yakıl kime ne
 « Bütün müşûhdeler âmiyâne kör körüne »
 « Hudâ basîr ki seyr - i cemâl eden yoktur »

Şeriki şirk - i hafî sôfiyan cihâna çatar
 Kenâr - ı hücreye bint - ül - ineb alır da yatar
 Harâm - ı mahza utanmaz helâl - i mahz katar
 « Harâm zâdeye hürmet helâlzâde kadar »
 « Helâlzâdeye hakkın helâl eden yoktur »

Bülend pâye makamın a kâkül - i zîbâ
 Başında şâne muallâ nişân - ı istiğna
 Bütün o tel kırıyor suç neden benim acabâ
 « Dilersen eyle perişan bizi a zülf sana »
 « Ki kıl kadar dokunan kil ü kal eden yoktur »

Nedir bu hâl *Salâhi* hümâ mı ciddiyyet
 Değiştî şive - i hilkat değiştî her hâlet
 Serâb - ı muğfili tanzîr eder vefâ hayret
 « Acab ne oldu ne âlemedir deyu *Tal'at* »
 « Diriğ hâtırımı bir suâl eden yoktur »

— VI —

— Arapça şiir —

لا فقيراً في صورة الاغنياء	كن غنياً في صورة الفقراء
وهو والله سيد الانبياء	يفخر المصطفى بقدر اليه
كن ذكياً في صورة البلهاء	رب عقل لقد يكون عقلاً
من جاد جرت عيون الحياء	ما لعين قد تكون جموداً
ليتى كنت معدن الاختفاء	اظهرت ادعى سراير قاي
بذل مال من عادة الاسخياء	بذل روح من شيمة العشاق
وهو يدعوك دعوة الامراء	كل نفس رهينة للحات
منك في دار شقوة وعناء	انسيت المات وهو قريب
منحة من صحائف العقلاء	الجديدان بين طي ونشر
يالها من معالم العلماء	كديار خلت من الفضلاء

هدم الذمير كلها غير ذات
ليست العين قاعلمن عين خل
انما الذمير احكم الحكماء
كيف تخشى الاله كل زمان
انما العين اعين الاعداء
عجبا لمن يراه عين عاء
كل كون سواء عين الهباء
رب ذي لعمة تعرض منها
انساب بقية الرقباء
لذيه تبخ ضيعة الاشياء
ليس في باب الرقيب سواء
حار اهل الضلال والاهتداء
آل طه من لي سوا كم ليوم

1339 — 1922

— VIII —

— Ali Fakri'nin gazelinin tahmis —

خنده رنگين تو غنچه خندان كست
خط سنوي تو لاله وريخان كست
صفحه رخسار تو مشرق رخشان كست
روي دل آرام تو مهر درخشان كست
عارض كلفام تو لعل بدخشان كست
هر ورق دفترست معرفت حق نمود
حیرت ارباب دل حیرت من درفزود
شامه مشوم تو نقطه بود ونمود
نقطه خال رخت نكته وحدت كشود
آیت رخسار تو نسخه فرقان كست
جلوه خاموش تو شرح دل آشوب جان
فیضان لعل تو آب حیا بی جان
جنت و دوزخ يكیست در نظر عارفان
نیم نكته جان دهد نیم نكته جان ستان
چشم فسونكار تو چشمه حیوان كست
بانك اتالله كو كوش زدهان ماست
عين تعین همین مردم چشمان ماست
پرده اسرار تو حاجب دیوان ماست
زلف پریشان تو غارت ایمان ماست
بهر خدا راست كو سلسله جنان كست
نیم نكه لطف تو دول اهل شهود
هر كه جداشد ز آن دور شود از ودود
زلف دلاویز تو سلسله عشق بود
حالت رفتار تو روز قیامت نمود
قیامت دلجوی تو سرو خرامان كست
آل عبا دمدم اطلس افلاك ما
حب علی آل وی رهبر هر دوسرا
از در اولاد او دورمکن ای خدا
گر نشوم جان فدا در پیت ای مجتبی
روضة خلد برین ساحه ایوان كست
شمس نیم ذره آم نور « صلاحی » زآست
جوهر فرد ذره نیست جوهر من كل بیست
ساحل من پر كهر چون كه مرا بحر شست
دامن ملا پیکر تا كه پدانی درست
« قفری » بیچاره را دست پدیمان كست

Ali Suad — Suad'a bak. —

Ali Seydi Reis — Kâtibi'ye bak. —

Ali Şadi — 1290 - 1875 te Sivas'ın Çatalpınar mahallesinde doğdu. Babası Köseoğlu Lütfullah Ağa'dır. İlk tahsilini Çatalpınar mektebinde bitirdi. Bilâhire İstanbul'a gelerek Kasımpaşa Bahriye rüşdiyesine girdi (1888). 1892 de Heybeliada Bahriye mektebine kaydedildi. 1898 de kapitan mülâzimisâniliğiyle mektepten mezun oldu. 1900 de mülâzimi evvelliğe terfi etti ve Büyükada liman reisliğine tayin edildi. 1908 de yüzbaşı olarak Trabzon vapuru süva-

risi oldu. Bilâhire Bezmiâlem, Nüzhet, Fethiye gibi vapurlarda çalıştı. 1910 da Bahriye nezareti kalemi mahsusuna alındı. 1911 de İşkodra vapuru süvariliğine naklolundu. Bir müddet « Ciheti nizamiye » ye geçti ise de 1918 de tekrar bahriyeye iade edildi. 1924 te tekaüde sevk edildi. Fakat. ücretle gene bir çok vazifelerde ve bilhassa liman reisliklerinde istihdam edildi. 1933 te İzmir liman reisliğini de yapan Ali Şadi, bugün Çanakkale liman reisidir.

Ali Şadi

Ali Şadi, (1309 - 1893) (1314 - 1898) yılları arasında *Hazineîfünun, Mektep, Malûmat* gibi mecmualarda şiirler neşretmişti. Ali Şadi, bana verdiği bir varakada diyor ki: « ... İlk yazdığım manzume 1309 - 1893 senesinde *Hazineîfünun*'a gönderilmiş olmakla mezkûr gazetenin renkli kapağına derc olunarak altına da « İsminiz eseridizden eyidir » mülâhaza - i edebiyesi yazılmıştır. Bu mutalâayı yazan *Andelib* Faik Esat Bey merhum idi. O zaman neşrolunan kıt'a şudur:

Bî mahâbâ yazdığın eş'âr - ı bî ma'nâ ile
Gülşen - i şi'rîn ne kasvet çektiğin gül söyleyin
Böyle bârid nağmelerle etme kalkı bî huzûr
Ey gurâb - ı bî nevâ sen susta bülbül söyleyin »

Ali Şadi'nin müteşeyyihlere hücum yollu yazılmış *Cüstü-cû* adlı bir manzumesile, mersiyelerden mürekkebe *Sirişk - i mâtem* adlı diğer bir manzum eseri de matbudur.

Bosna Hersek adlı küçük bir risale de kaleme alan Ali Şadi, *Nabi* ismini verdiği haftalık edebî bir mecmuayı da 12 nüsha olarak neşredebilmişti (*İlk sayısı: 9 Mayıs 1325*) Onun İzmir'de çıkan *Hizmet* gazetesinde de 1917 tarihinden itibaren bir hayli manzumesi intişar etmiştir.

Ali Şadi, münhasıran kendi imzasıyla şiirler neşretmemiş, bazı manzumelerinde de *M. Ali* veya *Mehmed Süreyya* müstearlarını kullanmıştır.

— I —

— Manzume —

Cihânın müncelisin feyz - i hüsn - i dilrübâsından
Bahârın şevk - ı rûh efvâsı, zevk - ı dîlküşâsından
Çemenzârın nevâ - yi andelib - i canfezasından
Nihâl - i tâzenin verd - i delâl - i bibahâsından
Gülümün gülşenimsin bülbülüm serv - i çemânımsın

Hirâmın neşve efvâ - yı dil - i gamgîn ü şeydâdır
Nigâhın feyzbahşâ - yi hayât - ı cism - i ma'nâdır
Ne âfetsin ki bak sevdâ cemâlinde hüveydâdır
Ne rûhum, yâr - ı cânımsın ki gönlüm mest - i sevdâdır
Hayâtım nûr - i aynım bir emelzâr - ı cenânımsın

Beni meşgul - i şiven eyleyen her dem hayâlidir
Fakat ihyâ eden de hande - i rûh iştîmâlidir
Veren ümmîd kalb - i zârıma zevk - ı visâlidir
Semâ - yı rûhumu tenvir eden nûr - i cemâlidir
Safâ bahş - ı cinânım bir cihân içre cihânımsın

Kurulsun bezm - ı Cem diller demâdem neşvedâr olsun
Cihân - ı gam serâpâ bir müferrih lâlezâr olsun
Fakat rûhum sana ey sevdiğim cây - i karâr olsun
Cemâl - i bîhümâlin kibleğâh - ı kalb - i zâr olsun
Metâf - ı kalb - i sûzânım fevâ - yı bikerânımsın

Cihânı garka - i nûr eyleyen hurşîd - i rahşansın
Güzelsin pek melekler hûrlar reşk itse şâyansın
Bahârın feyz - i şevkından mücessem bir gülistansın
Neye atf - ı nazar ettimse hepsinde nümâyansın
Bahârım, nahl - i ümmîdim benim rûh - i revânımsın

Malûmat No. : 35, 36 yıl : 1311 - 1895

— II —

— Manzume —

Böyle on beş yaşında mahvoldun
Ey hazandide, ey şehide yazık;
Sararıp goncalar gibi soldun,
Eyledin mevdi sen çeşide yazık.

Seng - i kabrinde bir nişan vardı
Ki « Veremden şehid olan Zehrâ »
O zaman gözlerim kan ağlardı
Çünkü bildim bu ismi ben hâlâ

Kulağında hazin sadâsı anın
Giryenâk eyliyor beni her an
Yâda geldikçe hoş edâsı anın
« Eylerim böyle âh edip efgan »

« Âh !... sen gülsitân - ı ukbâda »
Gez meleklerle, ey verem dide !
« Ben de mihnetsitân - ı dünyâda »
Gezeyim pür melâl, rencide

Ey ecel ! tiğ - i hunfeşânınla
Kıydın âhır türâba attın sen
Bâd - i pür dehşet - i hazânınla
Zülf - i zerrinini dağıttın sen

Dedi bir gün bana o yâr - ı cenan :
Veremin pençesinde bekliyorum.
Kalb - i mağmûm u zârdan her an
Çıkan âh ü figanı dinliyorum »

Ey perî ! ey hayâl - i dilperver !
Niçin oldu sana libâs kefen
Ey benim gönlümü alan duhter !
Niçin oldu senin yerin medfen !

Âh Zehrâ ! enis - i cânım iken
Beni terkeyledin çıkıp gittin
« Neşve bahşende - i cenânım iken »
Beni böyle hayâta hasm ettin

Zâir oldum mezârını, ey mâh !
Bugün işte hazîn ü girye künan
Kabrinin hâk - i pâkini her gâh
Eşk - i çeşimle eyleyim reyyan.

— *Malûmat No. 38, 1312 — 1896*

— III —

— Bükâ - yi teessür —

— *Bahriye yüzbaşısı Zihni Bey'in ölümü dolayısıyla* —

Solgun yüzünde mevc uran elvâh - ı infîâl
Bî fer nazarlarında duran gamlı bir meâl
Hâkister etti cismini encâm - ı kâr, esef
Mihir - i vücûdun oldu zalâmefgen - i melâl
Mümkindi her felâketi görmek, fakat diriğ !
Yalnız senin vefâtına vermezdim ihtimâl
Gülgonce - i havâtırını jâledâr eder
Mevc - i merâretinle düşen katre - i melâl
Teskin eder mi göz yaşı böyle felâketi ?
Takyid eder mi hiss - i hurûşânı i'tidâl ?
Bir ses diyordu sem' - i telehhüfle dinledim
Zihni Bey etti âlem - i ukbâya irtihâl
Sandım kederle sâikalar yağdı kalbime
Sûrâh açardı sineye eshâm - ı ihtilâl

Yandım bu firkaatle perişânım, ey refik!
Hüznüm çoğaldı ömrümü telhâb eder kelâl

Nabi gazetesi 1325 - 1909

— IV —

— Gazel —

Mihnetin müzdâd ederken piç ü tâb - 1 kalbimi
Sen de bilmezsen kim anlar ıztrâb - 1 kalbimi
Sath - 1 sîmâb - 1 miyâh - 1 vaslda seyyâredir
Gerdiş - i seyl - i cünûn aldı habâb - 1 kalbimi
Mest - i mahzûzum reg - i cânımda rûh icâd edüp
İnledir mîdrâb - 1 müjgânın rebâb - 1 kalbimi
Taştı bin seylâbe - i tûfân - 1 husran sîneden
Göz yaşım imâ eder hâl - i harâb - 1 kalbimi
Fevk - 1 tâk - 1 levh - i illiyyîne ta'lik ettiler
Beyyinât - 1 nûr - i hüsnünden kitâb - 1 kalbimi
Âsmân - 1 ıztrâbımdan *Süreyyâ* berk uran
İhtirâk - 1 rûha benzettim şihâb - 1 kalbimi

Nabi gazetesi 1325 — 1909

— V —

Zikr - i dildârı unuttum hezeyandan geçtim
Kara sevdâyı bıraktım helecandan geçtim
Nûr akarmış dediler kamet - i dîlcûsundan
Etmesin gölge dedim serv - i revandan geçtim
Yâra, ağıyâra müdârâ iledir şart - 1 hayât
Mahz - 1 hürriyyet için kayd - 1 cihandan geçtim
Rih - i mihnetle hıyâbânı sararmış solmuş
Bir gül açmaz kurumuş tarh - 1 çemandan geçtim
Muztarib rûha şifâ va'dediyormuş heyhât
Sakf ü divârı yıkık dâr - 1 emandan geçtim

— VI —

— Cüstücü'dan —

Her nefes zikr ile tevhîd - i beka peymâyı
Aradım hayli zaman yâd ederek Mevlâ'yı
Taşa, topraklara, Mecnun gibi sahrâlara hep
Nerde bulsam deye sordum o güzel Leylâ'yı
Sihir ü i'câza sebep hangi hafî kudrettir
Yutuyor hangi asâ kos koca ejderhâyı
İki Mûsâ ne için birbirinin rehzenidir
Yaradan bir mi değil zâhir ü nâpeydâyı

Ali Şefik — Şefik'a bak

Ali (Şeyh, Pir, Halveti) — XVI ncı asır mutasavvıflarından Pir Ali meşhur şair Nev'i'nin babası, Şakayık zeyli ve Hamse sahibi Atayî'nin de büyük babasıdır.

Şakayık zeylindeki malûmata göre, Şeyh Ali, Nasuh efendi'nin oğludur. Anasının babası Cengiz fetretinde Acem diyarından İstabul'a gelmiş, Roduscuk kazasının İvazfakih köyüne civar bir mağrada münzevî bir hayat geçirmeğe başlamıştır. O sıralarda Malkara kadısı olan Karpuz Yahya

efendi, Nasuh'un kemaline meftun olarak kendisine mürid olmuş, kızını da ona vererek damadlığına kabul etmişti. Bu zatın üç kızı dünyaya geldi. *Atayî* bu çocuklardan bahsederken diyor ki :

« ... Bâlig - i rütbe - i bülûğ olduklarında her birine ci hazlık birer Mushaf - 1 şerif yazup ol havali ahâlisinden üç nefer sulânaya kılâde - i akd - i akdeyn - i pirâyê kılmış ol gevher - i düğâne - i hurşîd ziyâ vak'a - i elmâs - 1 müselles - i na'mâdan birini vilâyet - i Ankara'dan gelüp Malkara'da tavattun eden Hâce Kemal nâm sâhib servetin hâsıl - 1 sermâye - i ömrü olup re'sül - mâl - i hüsn - i hâle mâlik tarîk - 1 zühd ü salâha sâlik Nasuh Halife'nin zîver - i divâne - i harem - i hürmeti ve fass - 1 nigîn - i zevciyyeti kılmış idi ki sâhib - üt - tercemenin mukaddime - i netice - i vücûdu ve maddetül - hayât - i neşve - i zât - 1 mes'ûdudur. Fakir - i câmi' - ül - hurûf 1030 (M. 1620) târihinde Rodoscuk kadısı oldukta tefahhus ettim. Ol karye bilkülliyeye harâb olup ahâlisi müteferrik olmuşlar. Lâkin mişkât - 1 misbâh - 1 ibâdet olan gar ve pişinde vâki' mezâr - 1 fâiz - ül - envar ilel - an ziyâretgâh - 1 recâ ve nişangâh - 1 tîr - i duâ olup ırk - 1 tahir - i itre - i aliyyeye intisâbla meşhûr ve Emir efendi mezarı dimekle müteâref ve mezkûrdur. Elhâletü hâzihi bâlâda mastûr olan mesâhif - i şerifenin biri vâlid merhum tarafından bu hakîre intikal etmiştir. Hânemizde hîrz - 1 amani ve hatt - 1 aman ve ta'viz - i bereket - i hâne dandır.. »

İşte bu kızlardan birini Nasuh efendi almış ve ondan da Ali Malkara'da doğmuştu. Önce tahsile koyuldu. Sonra tarikate intisab etti. Meşhur halvetilerden *Bayezidi Rumî*'ye mürid oldu. Bir hayli zaman şeyhinin telif ettiği kitapları yazmakla iştigal etti. Bayezid'in vefatından sonra Turhan Bey camiine imam ve hatib olmuş, sıbyan mektebinde de hocalık etmeğe başlamıştı. (952 — 1545) te vefat etti. Muallimi bulunduğu mektebin sahasına defnedildi. *Atayî* şunları söyliyör :

« .. Azîz - i mütercem ulûm - i zâhire ve bâtında ilm - i envâ' - 1 fûnûn - i resmiyyede ve mecnûa - i her cins - i fâhir - i elvân - 1 maârif - i İlâhiyyede deryâ - yi muhit ve bahr - i zâhir aliyy - i âlişân mesned - i hilâfet - i velliyy - i vâlâkadr ve vâlâ vilâyet mecma' - ül - bahreyn - i ilm ü ır - fân mevrîd - ün - nehreyn - i maâni vü beyân hatib - i edîb - i ferruh dem edîb - i mes'ûd - üt - te'dîb - i ferhunde kîdem idi. Meleke - i şîriyyelerine bu beyt - i sâde edâ şahâdet eder :

Gerek sen zühde meşgul ol gerekse elde tut bâde
Virir bu dehr - i dun elbette ömrün hirmenin bâde »

Gene *Atayî*'de, onunla *İbrahim Gülşeni* arasında cereyan eden menkabevî bir konuşma da kayıtlıdır.

Kafzade faizî tezkiresinde de Şairin aynı beyti kayıtlıdır.

Bibliyografya : Şky. Aty., Kfz.

Ali Şir Nevayî — Nevayî'ye bak.

Birinci Cildin Fihristi

— Â —		Sahife	Sahife	
1 —	Âbâdi (Sazşairi)	1	55 — Âli (Ali -)	48 — 50
2 —	Âbî (Erzurumlu)	1	56 — Âlim (Çıracızade)	51
3 —	Âbid (Feyzullah)	1	57 — Âmidi	51
4 —	Âbid (Nâkidzâde)	1 — 2	58 — Âmir (Vak'anüvis)	51 — 52
5 —	Âbid (Kayserili)	2	59 — Âni (Fatma kadın)	52 — 53
6 —	Âbidin (Baba)	2	60 — Âni (Tireli)	53 — 54
7 —	Âcizi (Mutasavvıf)	2	61 — Âni (Üsküdarlı)	54
8 —	Âdem (Dede)	2 — 4	62 — Âni (Zeyrekzade)	54 — 56
9 —	Âdem (İstanbulu)	5	63 — Âramî (Tireli)	56 — 57
10 —	Âdem (Çelebi)	5 — 6	64 — Ârif (Abdal, Bektaşî şairi)	57
11 —	Âdil (Çelebi)	6 —	65 — Ârif (Abdülbaki)	57 — 60
12 —	Âdil (XV inci asır şairlerinden)	6 — 7	66 — Ârif Ali (Molla)	60 — 61
13 —	Âdile (Sultan)	7 — 8	67 — Ârif (Bursalı)	61 — 62
14 —	Âfitâbi (Amasyalı)	8 — 10	68 — Ârif (Çapanzade)	62 — 63
15 —	Âfitâbi (İstanbulu)	10	69 — Ârif (Dramalı)	63
16 —	Âgâh (Semerkandlı)	10 — 13	70 — Ârif (Fethullah)	63 — 65
17 —	Âgâh (İstanbulu)	13 —	71 — Ârif (Erzurumlu)	65
18 —	Âgâh (Paşa)	13 — 15	72 — Ârif (Eskişehirli)	65
19 —	Âgâhî (Sazşairi)	15	73 — Ârif (Helveti)	65
20 —	Âgâhî (Dede)	15	74 — Ârif Hikmet (Sarıcalı oğlu)	66
21 —	Âgâhî (Rizeli)	16	75 — Ârif (İsazade)	66
22 —	Âgâhî (Mansur)	16 — 18	76 — Ârif (Kâhyazade)	66 — 70
23 —	Âgâh (Sazşairi)	18 — 19	77 — Ârif (Kapucubaşı)	70
24 —	Âgâh Sırrı (Levend)	19 — 20	78 — Ârif (Kâşifzade)	70
25 —	Âhî (Benli Hasan)	20 — 24	79 — Ârif (Kütahyalı)	70 — 71
26 —	Âhî (Sazşairi)	24	80 — Ârif (Kütahyalı)	71
27 —	Âhî (Kapucuzade)	24	81 — Ârif (Lefkoşalı)	71
28 —	Âhîoğlu (Sazşairi)	24	82 — Ârif (Mehmed)	71 — 72
29 —	Âhû (Diyaribekirli)	25 — 26	83 — Ârif (Mevlevî)	72
30 —	Âhû Dede (Bektaşî şairi)	26 — 27	84 — Ârif (Molla)	72
31 —	Âkif (Amasyalı)	27 — 28	85 — Ârif (Mütercim)	72 — 73
32 —	Âkif (Belgradlı)	28	86 — Ârif Nihad (Asya)	73 — 74
33 —	Âkif (Mehmed)	28	87 — Ârif (Paşa)	74
34 —	Âkif (Lûtfullah)	28 — 29	88 — Ârif (Peçevi)	74 — 75
35 —	Âkif (Enderunlu)	29 — 30	89 — Ârif (Reîsülküttap)	75 — 77
36 —	Âkif (Selânikli)	30 — 31	90 — Ârif (Süleyman)	77 — 79
37 —	Âkif (Antakyalı)	31 — 32	91 — Ârif (Tüfekçi başı)	79 — 80
38 —	Âkif (Şumnulu)	32	92 — Ârif	81
39 —	Âkif (Vanlı)	32	93 — Ârife (Bacı)	81
40 —	Âkif (Paşa)	33 — 37	94 — Ârifi (Ârif Mehmed)	81
41 —	Âkif (Selânikli)	37	95 — Ârifi (Ahmed Çelebi)	81 — 82
42 —	Âkif (Trabzonlu)	37	96 — Ârifi (Ahmed Paşa)	82
43 —	Âkif (Diyaribekirli)	37	97 — Ârifi (Hüseyin Çelebi)	82 — 87
44 —	Âkılı (XVII nci asır şairlerinden)	37 — 38	98 — Ârifi (İshakzade)	87
45 —	Âli (Beyzade)	38	99 — Ârifi (Kavalalı)	87 — 88
46 —	Âli (İstanbulu)	38	100 — Ârifi (Sazşairi)	88
47 —	Âli (Urlalı)	38	101 — Ârifi (Sinoplu)	88
48 —	Âli (Müverrih)	38 — 43	102 — Ârifi (Trabzonlu)	88 — 91
49 —	Âli (Edirneli)	43 — 46	103 — Ârifi (Yenişehirli)	91
50 —	Âli (XVII nci asır şairlerinden)	46	104 — Âsaf (Antakyalı)	91
51 —	Âli (Bosnalı)	46	105 — Âsaf (Damad Mahmud Celâled-	
52 —	Âli (Moralı)	46 — 47	din Paşa)	91 — 95
53 —	Âli (Kırımlı)	47	106 — Âsaf (Diyaribekirli)	95 — 96
54 —	Âli (Şeyh)	47 — 48	107 — Âsaf (Mehmed Paşa)	96

108 —	Âsaf (Mehmed Paşa)	96 — 97	160 —	Abdal (Şeyh)	172
109 —	Âsaf (İstanbullu)	98	161 —	Abdî (Abdullah Himmetzade)	172 — 176
110 —	Âsaf (Sazşairi)	98	162 —	Abdî (Abdülilah)	176
111 —	Âsaf (Süleyman)	98 — 100	163 —	Abdî (Abdullah)	176 — 177
112 —	Âsaf	100 — 101	164 —	Abdî (Abdullah, Reisülküttap)	177 — 178
113 —	Âsaf Hâlet (Çelebi)	101 — 102	165 —	Abdî (Abdullah, Tavail)	178
114 —	Âsafî (Bosnalı)	102	166 —	Abdî (Abdülvehhap, İslî)	178 — 179
115 —	Âsafî (Kuloğlu)	102 — 103	167 —	Abdî (Abdürrahman Paşa)	179 — 182
116 —	Âsârî (XVII nci asır şairlerinden)	103	168 —	Abdî (Alaşehirizade)	182
117 —	Âsım (Amasyalı)	103 — 104	169 —	Abdî (Altunizade)	182 — 183
118 —	Âsım (Ârifzade)	104	170 —	Abdî (Camasbnâme sahibi)	183 — 186
119 —	Âsım (Bağdadlı)	104 — 106	171 —	Abdî (Çeteci Abdullah Paşa)	186 — 187
120 —	Âsım (Bosnalı)	106 — 107	172 —	Abdî (Diyarıbekirli)	187
121 —	Âsım (Bursalı)	107	173 —	Abdî (İstanbullu)	187
122 —	Âsım (Çelebizade)	108 — 111	174 —	Abdî (İstanbullu)	187
123 —	Âsım (İstanbullu)	111	175 —	Abdî (Kara Halil damadı Tezkereci)	187 — 188
124 —	Âsım (Küçük Filibelizade)	111 — 114	176 —	Abdî (Kâtip)	188
125 —	Âsım (Kütahyalı)	114 — 115	177 —	Abdî (Kınalızade)	188
126 —	Âsım (Lefkoşalı)	115	178 —	Abdî (Meşki'nin kardeşi)	188 — 189
127 —	Âsım (Seyrekzade)	115 — 116	179 —	Abdî (Müderris)	189
128 —	Âsımî (Bursalı)	116 — 117	180 —	Abdî (Niyaznamei Sa'd ü Hüma sa- hibi)	189 — 191
129 —	Âsümanî (Sazşairi)	117	181 —	Abdî (XV inci asır şairlerinden)	191 — 192
130 —	Âşık Çelebi (Bursalı)	117 — 121	182 —	Abdî (Sarhoş)	193 — 194
131 —	Âşık Dede (Bektaşî şairi)	121 — 122	183 —	Abdî (Sarı Abdullah)	194 — 203
132 —	Âşık (İbrahim Tennurî)	122 — 127	184 —	Abdî (Sazşairi)	203 — 206
133 —	Âşık Oğlu (Seferli)	128	185 —	Abdî (Suphizade)	206
134 —	Âşık Paşa	129 — 144	186 —	Abdî (Şarkî Karahisarlı)	207 — 208
135 —	Âşık (Rıyazizade)	145	187 —	Abdullah Âtîf	209 — 210
136 —	Âşık (Sazşairi)	145 — 148	188 —	Abdullah (Bergamalı Kızılca Hay- reddin)	210 — 211
137 —	Âşıkî (Defterdarzade)	148 — 149	189 —	Abdullah Cevdet (Dr.)	211 — 214
138 —	Âtîf (Amasyalı)	149	190 —	Abdülaziz Mecdi	214 — 215
139 —	Âtîf (Çavuşzade)	149	191 —	Abdülaziz (Ümmü Veledzade)	215 — 216
140 —	Âtîf (Defterdar)	149 — 150	192 —	Abdülbaki Fevzi (Uluboy)	216 — 219
141 —	Âtîf (İstanbullu)	150 — 151	193 —	Abdülbaki (Lâlizade Yetim)	219 — 221
142 —	Âtîf (Mehmed Emin)	151 — 152	194 —	Abdülğani Seni (Yurtman)	221 — 223
143 —	Âtîf (Rizeli)	152	195 —	Abdülğani (Vardari)	223 — 224
144 —	Âtîf (Süleyman)	152	196 —	Abdülhak (Molla)	224 — 227
145 —	Âtîfî (XVIII nci asır şairlerinden)	152	197 —	Abdülhay (Celvetî)	227 — 229
146 —	Âyetullah (Kırşehirli)	152 — 153	198 —	Abdülkadir Belhî (Gulamı Kadir)	229 — 233
147 —	Âzâdî (XV inci asır şairlerinden)	153	199 —	Abdülkadir (Hamdizade Erdoğan)	233 — 234
148 —	Âzerî (Bursalı)	154 — 155	200 —	Abdülvasî' (Çelebi)	234
149 —	Âzerî (Edirneli)	155	201 —	Abdülvehhab (Vehhabî Ümmî)	234 — 239
150 —	Âzerî (İstanbullu)	155	202 —	Abdürrahman (İstanbullu)	239 — 240
151 —	Âzerî (Muallimzade)	155 — 159	203 —	Abdürrahman (Mutasavvîf)	240
152 —	Âzim (Bursalı)	160	204 —	Abdürrahim (Kadiri)	241
153 —	Âzim (Şabanzade)	160	205 —	Abdürrahim (Karahisarlı)	241 — 242
— A —			206 —	Abdürrahim (XV inci asır şairlerin- den)	242 — 243
154 —	Abaza Hasan (Sazşairi)	161	207 —	Abdürrahim Tirsî (Mutasavvîf)	243 — 247
155 —	Abdal (Bektaşî şairi)	161 — 162	208 —	Abdüssamed (Himmetzade)	247
156 —	Abdal (Kara Şemsi)	162 — 164	209 —	Aczî (Ağa)	247 — 249
157 —	Abdal Musa (Bektaşî)	164 — 171	210 —	Adlî (İstanbullu)	249 — 250
158 —	Abdal Oğlan (Bektaşî şairi)	171			
159 —	Abdal (Sazşairi)	171			

211 — Adli (Sünbülî)	250 — 251	261 — Ahmed Refik	322 — 325
212 — Adnî (Mahmud Paşa)	252 — 256	262 — Ahmed Remzi	325 — 329
213 — Adnî (Mevlevî)	257	263 — Ahmed Reşid (H. Nâzım)	330 — 336
214 — Adnî (Sazşairi)	257	264 — Ahmed Rasim	337 — 352
215 — Afif (Ayvansaraylı Salih)	257	265 — Ahmed (Sazşairi)	353 — 355
216 — Afif (Feyzullah)	257 — 258	266 — Ahmed (Saray Katibi, hattat, Mest- çizade)	355 — 356
217 — Afif (İstanbulu Salih)	258	267 — Ahmed Talât (Onay)	356 — 359
218 — Afvî (Mehmed)	258 — 259	368 — Ahmed (Üsküdarlı, Şamizade)	359 — 360
219 — Ağazade (Mehmed Dede)	259 — 260	369 — Ahmed Vefa	360 — 367
220 — Ahdî (Ali, Yıldırım şeyhi oğlu)	260	270 — Ahmed Yahya	367
221 — Ahdî (Bağdadlı)	261 — 264	271 — Ahmed	368
222 — Ahdî (Edirneli)	264	272 — Ahmedî (Germiyanlı)	369 — 384
223 — Ahdî (Meraşlı)	264 — 265	273 — Ahmedî (İşkodralı)	385
224 — Ahdî (Sazşairi)	265	274 — Ahsenî (Mümin Paşa)	385 — 386
225 — Ahî (XV inci asır şairlerinden)	265	275 — Ahteri	386 — 387
226 — Ahid (Efendi)	265	376 — Ahteri (Sazşairi)	387
227 — Ahizâde (İbni Ahî)	265 — 266	277 — Aka Gündüz (Enis Avni)	387 — 394
228 — Ahkarî (Divan şairi)	266	278 — Akbıyık (Mutasavvıf)	394 — 398
229 — Ahmed Âsım (Mütercim)	266 — 269	279 — Akli (Eyipli)	398 — 399
230 — Ahmed (Bektaşî şairi)	269 — 270	280 — Akli (İştıpli)	399 — 400
231 — Ahmed (Bestekâr)	270	281 — Akli (Tablizade)	400
232 — Ahmed (Bey)	271	282 — Ak Şemseddin (Mutasavvıf)	400 — 402
233 — Ahmed (Bursalı Pareparezade)	271 — 273	283 — Alâeddin (Sünbülî)	402 — 403
234 — Ahmed Cânî (XVI ncı asır şa- irlerinden)	273	284 — Alâyî	403
235 — Ahmed Celâleddin (Dede)	273 — 276	285 — Allahî (Bey)	403
236 — Ahmed (Celvetî, Karamanizade)	276 — 277	286 — Ali (Âşık)	403 — 404
237 — Ahmed (Dükakinzade)	277 — 281	287 — Ali (Âşık)	404 — 405
238 — Ahmed Fakih (Hoca)	281 — 283	288 — Ali (Âşık)	405
239 — Ahmed Ferid (Ferdî)	283 — 285	289 — Ali (Âşık, Çankırlı)	405
240 — Ahmed (Geylân padişahı)	285	290 — Ali A'ver (Sazşairi)	405 — 406
241 — Ahmed Hamdi (Mızrakçioğlu)	285 — 287	291 — Ali (Benli)	406
242 — Ahmed Hamdi (Nâzımülhikem)	288	292 — Ali (Bursalı Sazşairi)	406 — 407
243 — Ahmed Han I. (Osmanlı padişahı, Bahtî)	289 — 291	293 — Ali Canib (Yöntem)	407 — 414
244 — Ahmed Han III. (Osmanlı padişahı, Necib)	291 — 293	294 — Ali Çelebi (Kınalızade)	414 — 420
245 — Ahmed İbni Veys (Sultan)	293 — 294	295 — Ali Çelebi (Seyyid Natta'zade)	420 — 421
246 — Ahmed (İshak hocası)	294 — 295	296 — Ali Çelebi (Ümmü Veledzade)	421 — 422
247 — Ahmed (İstanbulu)	295 — 296	297 — Âli Çelebi (Vasi' Alisi)	422 — 424
248 — Ahmed (Karaca Paşa)	296	298 — Ali (Derdname sahibi)	424 — 425
249 — Ahmed (Kayserili, Hacı Baba)	296	299 — Ali (Derviş, Bektaşî şairi)	425 — 426
250 — Ahmed (Kaytaszade)	296 — 297	300 — Ali (Edirneli)	427
251 — Ahmed Kemal (Akünal)	297 — 301	301 — Ali Ekrem (Ayın Nadir, Kemalza- de, Bulayir)	427 — 436
252 — Ahmed (Koca, Konyalı Sazşairi)	301	302 — Ali Fakrî (Sadî şeyhi)	437 — 441
253 — Ahmed (Konyalı)	301	303 — Ali İffet (Gencarap)	441 — 444
254 — Ahmed (Mihaloğlu)	301	304 — Ali Kâmi (Akyüz)	444 — 448
255 — Ahmed (Mutasavvıf, Âşık)	302	305 — Ali Mümtaz (Arolat)	448
256 — Ahmed (Müneccimbaşı, Âşık, Dede)	302 — 303	306 — Ali Nihad (Dr. Tarlan)	
257 — Ahmed Nafiz (Paşa)	304	307 — Ali Oğlu (Bektaşî şairi)	
258 — Ahmed Paşa (Bursalı, Veliyüddin- zade)	305 — 320	308 — Ali Rıza Seyfi	
259 — Ahmed Paşa (İskender Paşazade)	321 — 322	309 — Ali Ruhi (Darbazzade)	
360 — Ahmed Paşa (Prasa)	322	310 — Ali Salâhaddin (Yığıtoğlu)	
		311 — Ali Şadi	
		312 — Ali (Şeyh)	